

دوستۇم، ئەسەرنىڭ نامىنى كۆرۈپ تۇنجى بولۇپ ئويلايدىغىنىڭىز: قانچىنچى نەشرىدۇر؟
دېگەن سۇئالغۇ دەيمەن. خاتىرجەم ئوقۇڭ، دوستلارغا تەۋسىيە قىلىڭ، بۇ ھەممىمىزگە كېرەكلىك
بولغان 1- نەشر، 1- باسمىسى.

كىتابنى ئامال بار ئۈچ قېتىم ئوقۇڭ، چۈشىنىپ ئوقۇڭ، رەڭلىك بويالغان يەرلىرىنى تېخىمۇ
كۆپ ئوقۇڭ.

قېنى باشلاڭ!!!

ئانا يۇرت

زورۇدۇن سابىر

ئۈچ قىسىملىق تارىخى رومان

نەشرىياتتىن

ئاتاقلىق يازغۇچى زورۇدۇن سابىرنىڭ «ئانا يۇرت» ناملىق بۇ تىرىلوگىيىسىدە 1940- يىللاردا شىنجاڭ تارىخىدا
يۈز بەرگەن ئەڭ زور ۋەقە - ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلابى ئاساسى تېما قىلىنغان. ئەسەردە بۇرۇنقى تارىخى ئىنقىلابنىڭ
كىلىپ چىقىش سەۋەبلىرى، ئەگرى- توقاي، مۇرەككەپ تارىخى مۇساپىللىرى، ئاخىرىدا جۇڭگو كومىنىستىك
پارتىيىسىنىڭ توغرا رەھبەرلىكىنى قوبۇل قىلىپ شانلىق غەلبىگە ئېرىشكەنلىكى ماركسىزىملىق تارىخى قاراش
ئاساسىدا يۈكسەك بەدىئىي ماھارەت بىلەن يورۇتۇپ بېرىلگەن ھەمدە داھىي ماۋزېدۇڭنىڭ «ئۈچ ۋىلايەت ئىنقىلاۋى
پۈتۈن جۇڭگو خەلقى دېمۇكراتىك ئىنقىلابى ھەرىكىتىنىڭ بىر قىسمى» دېگەن يۈكسەك باھاسى ئەينەن تارىخى
پاكتىلار بىلەن دەلىللەنگەن. ئاپتونۇم قان- تەرى بىلەنلىگەن پۈتكەن بۇ بۈيۈك ئابدە ئاجايىپ يارقىن تارىخى ۋە
بەدىئىي چىنلىق تۇيغۇسى، مۇرەككەپ ھىس- تۇيغۇلارغا باي ئىنچىكە تەسۋىرلىرى، يېقىملىق بەدىئىي ئۇسلۇبى،
راۋان، مەنىلىك تىل سەنئىتى بىلەن بىر پۈتۈن دەۋرنىڭ تارىخىي ئوبرازىنى مۇۋەپپەقىيەتلىك سىزىپ بەرگەن.
ئاپتونۇم ئۆزىگە خاس بەدىئىي ئىجادىيەت داۋامىدا ئەينى دەۋردىكى تۈرلۈك ئىجتىمائىي قاتلام ۋە ئەسلىدىكى

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

كىشىلەرنىڭ ئىنقىلاپقا ھەر خىل مەقسەت - مۇددىئا ۋە ئاڭلىق - ئاڭسىز رەۋىشتە قاتناشقان شەخسلەرنىڭ ئوبرازىنى يارىتىشتا ئۇلارنىڭ ئىجتىمائىي ئارقا كۆرۈنىشى، مەدەنىيەت قاتلىمى ۋە جايلىشى بىلەن ئىنقىلابتىكى رولى ۋە تەرەققىياتىنىڭ مۇناسىۋىتىنى ماس ھالدا يېزىشتا ئالاھىدە كۈچ سەرپ قىلغان. بۇ ھال بىر تەرەپتىن روماننىڭ بەدىئىي چىنلىق تۇيغۇسىنى ئاشۇرسا، يەنە بىر تەرەپتىن تارىخىي چىنلىقنىڭ ئەينەن يورۇتۇلۇشىغا ئىمكان بەرگەن. بولۇپمۇ ئەينى چاغدىكى «شەرقىي تۈركىستان»، «ئىستىقلالىيەت»، «غازات» بايرىقىنى ئىگىز كۆتۈرۈپ چىققان بۆلگۈنچىلەر بىلەن ۋەتەننىڭ بىرلىكى، خەلقنىڭ ئازادلىقى، مىللەتلەرنىڭ باراۋەرلىكى، ئىتتىپاقلىقى ۋە بەخت سائادىتى ئۈچۈن قان كېچىپ كۆرەش قىلغان ۋەتەنپەرۋەر قەھرىمانلار ئوتتۇرىسىدىكى كەسكىن كۆرەش چىن، جانلىق، ئوبرازلىق تەسۋىرلەنگەن. شۇڭا ئەينى دەۋرنىڭ ئىشقى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان بۇ يىرىك ئەسەر دەۋرىمىز ياشلىرىغا ۋەتەنپەرۋەرلىك تەربىيىسى ئېلىپ بېرىشتا ئەڭ ياخشى بىر بەدىئىي ئوقۇشلۇق بولۇپ ھېسابلىنىدۇ. ئەسەردە ئەينى دەۋردىكى ماكان، زامان ئەينەنلىكىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن بەزىدە سەلبىي شەخسلەرنىڭ روھى دۇنياسىنى ئەكسىيەتتۈرىدىغان خاتا سۆز - ئىبارىلەرمۇ قوللىنىلغان. ئوقۇرمەنلەرنىڭ توغرا چۈشىنىشىنى، سەلبىي سۆز - ئاتالغۇلارغا تەنقىدىي قارىشىنى ئۈمىد قىلىمىز.

ئاتاقلىق يازغۇچى زورۇدۇن سابىر «ئانا يۇرت» ناملىق بۇ تىرلوگىيىسىنىڭ ئەڭ ئاخىرقى بابلىرىنى نەشرىياتىمىزغا تاپشۇرۇپ ئون كۈندىن كېيىن يۈرەك كىسىلى بىلەن ئۆشتۈمۈت ۋاپات بولدى. ئەپسۇس، مەرھۇم بۇ يىرىك بەدىئىي ئەمگىكىنىڭ بۈگۈنكى كۆركەم نەشر نۇسخىسىنى كۆرەلمەي كىتىپ قالدى. ئىشنىمىزكى، مەرھۇمنىڭ ئىخلاسىمەن ئوقۇرمەنلىرى بۇ كىتابنى ئۆز قەلبىگە ئىلھام ۋە ئوزۇق ئېلىشتىكى بىر ۋاستە ۋە مەنبە قىلغۇسى، ئۇلارنىڭ زوق - ئىلھاملىرىدىن قاناتلانغان ئارزۇ - ئارمانلىرى مەرھۇمنىڭ پاك روھىنى تېخىمۇ شاداندۇرغۇسى!!!

1

- ۋاي ئوغرى! -

ئايىدىڭ كېچە، يىگىرمە توققۇز ئائىللىك بۇ كىچىككىنە يېزىدە ئەزەلدىن بۇنداق ئاۋاز ئاڭلىنىپ باقمىغان، كىشىلەر پەقەت ئەرزىن ئاۋازى، ناخشا ئاۋازى، ئات كىشىگەن، بۇ ئازىدىغان، ئىت ھاۋىشىغان، بۈك - قاراڭغۇ باغلاردا

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ھۇقۇش ھۇۋلىغان ئاۋازلارنى كىچىلىرى ئۆيلەردە، ھويىلاردا ياكى ئىشكى ئالدىللىرىدا يانپاشلاپ يېتىپ ئاڭلاپ كەلگەن، خالاس. يېرىم كېچىدە بۇ يېزا شۇنچىلىك جىمجىت، جانلىقلار ئۇيقۇدا، مەھەللىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن ئېقىپ ئۆتىدىغان ئۆستەڭلا تۈگىمەس ناخشىسى بىلەن تەبىئەتنى مەدھىيلەپ شارقىرايدۇ. پاكىر ئۆيلەر، باغلارنىڭ سوقما تاملىق قورۇقلىرى ئارقىلىق بىر-بىرىگە تۇتىشىپ تۇرىدۇ. بۇ يېزىنىڭ مال-ۋاران، توخۇ-غازلىرىمۇ ئۆز ئۆيلىرىنىڭ ئالدىدىكى بوشلۇقتا تۆللەيدۇ، ئۇلارنى چۆچۈتىدىغان سۈرلۈك ئاۋازمۇ، قوپاق قىلىقلارمۇ بۇ يەردە يوق، بۇ يەر ئادەتتە ئەنە شۇنداق خاتىرجەم ۋە كۆڭۈللۈك.

- ۋاي ئوغرى! ...

ناھايىتى قورقۇنچلۇق ۋارقىرىغان بۇ ئاۋاز يېزىنى چۆچۈتۈۋەتتى، بىردىنلا پۈتۈن مەھەللە ئىتلىرى غەزەپ بىلەن ھاۋىشىپ كۈچىغا چىقتى. خورازلار تەڭلا چىلاشتى، كالىلار مۆرەشتى، ئاتلار كىشەشتى. ئۆيلەردە چىراغلار يېنىپ ئادەملەر تەمتىرىشىپ يالاڭ كىيىملىرى بىلەنلا كۈچىغا چىقىشتى. ئۇلار بىر-بىرىدىن:

- توۋلاۋاتقان كىم؟ - دەپ سوراشتى ۋە ياقىلىرىنى تۇتۇشۇپ:

- پاھ، يەر تەۋرىگەندەك بولدى - ھە! ...

- چاقماق چۈشكەندەك دېگەنە ...

- توپان سۈيى كەلگەندەك ... - دېيىشىپ ئاۋاز چىققان تەرەپكە - مەھەللىنىڭ ئۇ بېشىغا قاراپ يۈگۈرۈشتى.

مەھەللىنىڭ جەنۇبى چېتىدىكى يالغۇز ئۆي ئۆستەڭ بويىدىكى باغلار ئارىسىدا بولۇپ، ھويلا تاملىرى ئېگىز،

غورۇلىرى مەھكەم ئىدى. ئۆي ئىگىسى پىششىق ئادەم بولغاچقا، ئادەملەر بىلەن كەمدىن - كەم ئارىلىشاتتى. بۇ

ئۆينىڭ ئايال خوجايىنى - كىرلەشكەن قىزىل ماتا ياغلىقنى ئېگىدىن چېگىۋېلىپ قار چۈشكىچە يالاڭ ئاياغ

يۈرىدىغان كەم سۆز ئايالىمۇ مەھەللە ئۆيلىرىدىن زادىلا نان - چاي ئۆتنە ئالمايدىغان، نان ياقسا باشقا ئاياللاردەك

كۆك سۈت سوراپ باشقا ئۆيلەرگە بالا كىرگۈزمەيدىغان، ھەتتا توي - تۆكۈنلەرگە ئامالسىز بېرىشقا توغرا كەلگەندىمۇ

ئاياغ كېيىم ياكى ياغلىق - كۆڭلەك سوراپ قوشنىللىرىنىڭ ئىشىكىگە دەسسەيدىغان غەلتە ئايال ئىدى.

بۈگۈن بۇ ئايالنىڭمۇ ئاغزى ئېچىلغان:

- ئون مېتىر ئورۇس تىرىكسى، ئۈچ مېتىر مەخمەل، يىپىڭى چەكمەن، مەسكاپ ئۆتۈك،

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ھۈ - ھۈ - ھۈ... ئىلاھىم قولۇڭغا كۆيدۈرگە چىقار، سىل بولۇپ ئۆلەر... ھۈ - ھۈ - ھۈ...

ئۇلۇغئاخۇن ئىسىملىك ئۆي ئىگىسى - قويۇق قاشلىرى ئاستىدىكى سارغۇچ يوغان كۆزلىرىدىن دائىم گۇمان ئالامەتلىرى چاقناپ تۇرىدىغان، قويۇق ساقاللىق، مەيدە يۇڭلىرى بۇدۇر، ياز بويى ماتا ئىشتىنىنىڭ پۇشقىنى تىزىدىن يۇقىرى تۇرۇپ، قوي يۇڭىدىن ئېشىلگەن ئىشتانېيىنى تېزىدىن تۆۋەن ساڭگىلىتىپ ئالدىراش يۈرىدىغان قاۋۇل دېھقان يۈردە زوڭزىيىپ ئولتۇرۇۋېلىپ نالە قىلماقتا ئىدى:

- ئوغلۇمنى ئۆيلەيمەن دەپ تۆت يىلدىن بېرى تاپقان - تۈگەكنىڭ ھەممىسىنى مۇشۇ ساندۇققا يىغقاندىم. بۇ ئويۇمنى خۇدادىن باشقىغا ئېيتىمىغانمەن. نەدىن بىلەي بۇ كاساپەتلەر تۈڭلۈككە ئارغامچا ساڭگىلاپ چۈشكىنى تۈيىمەنمەن. چاشقاننىڭ شەپسىنى تۈيۈپ ھاۋشىدىغان ئالا قانجۇقنى نىمە غەپلەت باستىكىن تاڭ، ساندۇقنى ئېچىپ، مال - دۇنيانى تاغارغا تىقىپ بولغىچە خۇۋالىق ياتقىنى دېمەمدىغان، ۋاي، ۋاي ئېسىست... خوتۇن ئۆندەرەپ ئوقۇدى، كۆزۈمنى ئاچسام بىرى سارايدىن ئېتىلىپ چىقىپ بېشىمغا چومىقنى تەڭلەپ تۇرۇپ:

- مىدىرلىساڭ خېمىر قىلىۋىتىمەن! دەپ توۋلىدى. مەن چىدىدىم، جېنىم ئامان قالسا مال دۇنيانىڭ كارى چاغلىق دېدىم، ئەمما لېكىن خوتۇن چىدىمىدى. «تويۇق مال!» دەپ چىرقىرىۋىدى، كالتەك ئۇنىڭ بېشىغا تەگكىلى تاس قالدى، مەن ئوغرىنى گەۋدەم بىلەن تورىۋېلىپ تالاغا ئۆزەمنى ئاتتىم - دە :

- ۋاي ئوغرى!... - دەپ ۋارقىرىدىم...

ئۇلۇغئاخۇن ئوغرىلارنىڭ ئاۋال ھويلىغا، ئاندىن باغ ئىشكى بىلەن باغقا چىقىپ ئۆستەڭ ياقىلاپ پىيادە ماڭغانلىقى، كېيىن ئات بىلەن قاچقانلىقى، ھويلىدا ھېيىرخانىنىڭ بۇ ئوغرىنىڭ پۇتغا يامىشىپ ئۇنىڭ پاچىقىنى چىشلەنگەنلىكى، ئۆزىنىڭ ئايالىنى قوغدايمەن دەپ چوماق يىگەنلىكى، ئىككى ئىتنىڭ ئوغرىلارنى قوغلاپ چىقىپ كەتكەنلىكى، ئوغرىلارنىڭ قامچىسى قېلىپ قالغانلىقى... قاتارلىق ئىشلارنى ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي يېنىشلاپ سۆزلەيتتى.

- بولدى! - دەپ كۆزلىرىنى ئويناتتى ھاشىم پوچى ئىسىملىك ۋىجىكىنە، يوغان كۆز يېڭىت، - ئېڭىز بوي، بۇرۇتلۇق دىدىڭىما، بۇ چوقۇم ئەمەت ئوغرى!

- ياق، بۇ سەپەر ئوغرىنىڭ ئۆزى!

- غېنى ئوغرى، جەزمەن شۇ، ئېگىز دەيسەن، غېنى بولماي كېم، ئۇنىڭدىن ئېگىز كىم بار بۇ تۇڭگىرەكتە؟
- ياق، غېنى گادايلىرىنىڭ ئۆيىگە تەگمەيدۇ.

- ئۇلۇغئاخۇننى ئۇلۇغئاي دېگىلى نېكەم، ئۇنىڭ يېرى ئاز بولغىنى بىلەن مېلى جىق، ئۇمۇ باي!
- ھەي ساراڭ، غېنى ئوغرى دېگەن ھېقىدىۋاي، مۇراپ ھاجىم، سىدىر شاڭيولاردەك قورۇ-قورۇ قويى،
ئۇيۇر-ئۇيۇر يىلقىسى، قوتان-قوتان كالىسى، ساڭ-ساڭ ئاشلىقى، ساندۇقلىرىدا ئالتۇن-كۆمۈشى بار بايلارنى
قاچىتىدىغان ئەركەك ئوغرى، ئۇلۇغئاخۇننىڭ تويۇق مېلىغا ئەمەت، سەپەردەك پاسكىنا ئوغرىلار تەگمىسە غېنىدەك
ئوغۇل بالىلار قاراپمۇ قويمايدۇ-دە!

- بۇ چوقۇم يانچىلارنىڭ ئىشى!

- ياق، رەسىلىكلەرنىڭ (روسىلىكلەرنى دېمەكچى) ئىشى، ھازىر چېلەكلىكلەردىنمۇ نى-نى ئوغرىلار
چىقىۋاتىدۇ.

كۆزەتچى قويىمىساق بولىدى. كۆزەت قىلايلى خالايق، ئوتتۇز كۈندە بىر قېتىم كۆزەتچىلىك

كېلىدۇ. قورقما، خوتۇنۇڭغا مەن كۆزەتچىلىك قىلىمەن. ھا-ھا-ھا...

مەھەللىنىڭ مۆتىۋەللىسى، ئىمام-مەزنى، قازىلىق قىلىپ كېلىۋاتقان مىرا ئىسىملىك كەمبەغەل، گەپدان،
گۆشكە ئامراق، پاكار، يوغان قورساق ئادەم بامداتتىن يېنىپ ئۇلۇغئاخۇننىڭ ھويلىسىغا كىرىپ كەلگەندە شەرق
قىزىرىپ كۈن چىقاي دېگەندى.

- مېڭىپىڭىگە ئەرز يېزىپ پۈتۈن مەھەللە بارماق باسايلى - دەپ قولىنى قىلىچتەك شىلتىدى مىرا قورساق - بۇ

ئەلۋەتتە يانچىلارنىڭ ئىشى، ئات ئىزلىرى ھاجىمنىڭ كۈزلىكىگە كېرىپ كەتكەن. ساۋدانباي ئىزچىلىققا ئۇستا
قازاق، ئۇ دېگەن تۈلكىنىڭ ئىزىغا بىرلا قاراپ ئەركەك چىشىسىنى ئايرىيدۇ. ئۇ كۈزۈككە بارغۇچى ئىز قوغلىدى.
مۇراپ ھاجىمنىڭ كۈزلىكى ئوغرىلارنىڭ ئۇۋىسى. ئەرز يازايلى!

- مىرا قارى دېگەندەك قىلايلى، - دېدى مەھەللە ئىمامى كۆزلىرىنى يۇمغىنىچە، مەيدىسىگە چۈشىدىغان

ئاپئاق ساقىلىنى بارماقلىرى بىلەن تاراپ، - شىڭ دۈبەن ئاتىمىزغا يازايلى، غوجام ئاتىمىزغا يازايلى...

- كىم يازىدۇ؟ كېمىگە يازىمىز؟ - دېدى مەھەللەنىڭ ئەڭ چوڭ بېيى تەكەببۇرلۇق بىلەن قىسقا ساقىلىنى

ئوچۇملاپ قويۇپ، - سىز يېزىڭ ئىمام، مىرا قارى دەپ بەرسۇن!

- شۇنداق بولسۇن، يېزىڭ ئەمەس ئىمام ئاخۇنۇم!

- مەن ئوقۇيالايمەن، لېكىن يازالمايمەن، - دېدى ئىمام مەيۇسلىنىپ، - قەغەزمۇ، قېرىنداشىمۇ يوق.

- سىزدە نېمە بار، نېمىنى قىلالايسىز ئىمام ئاخۇنۇم، تۆت خولۇق ۋەخپە يەرنى تېرىپ بېرىمىز، دۆۋە قىلىپ

ئورۇپ بېرىمىز، خامانغا ئەكىلىپ غارام قىلىپ بېسىپمۇ بېرىمىز. سىز شۇنىمۇ قارغا مىلەپ ئارانلا ئالسىز.

قۇشناچىنىڭ قولى تەگمەسە ئۇمۇ يوق تېخى!

مۇشۇ يېزىنىڭ ئەڭ چوڭ بېيى - يۈز خويەر، تۆت چوڭ باغ، بىر قورۇ قوي، ئون سەككىز كالا، ئالتە ئاتنىڭ

خوجايىنى، ئۆگزىدىكى چىرايلىق بېسىلغان بېدە - چۆپلىرى كونىراپ - قارىيىپ كەتكەن، قوتان - ئېغىللىرىنىڭ

ئارقىسىدىكى قىغ ئۆگزە بىلەن تەڭلەشكەن، كاتتا قورۇنىڭ ئىگىسى مۇختەر باي مەھەللە ئىمامى دائىم مۇشۇنداق

سىلكىشلەشكە ئادەتلەنگەنىدى. بۇنىڭ سەۋەبى، بۇ ئىمام يېڭىساردىن بۇ مەھەللەگە يېڭى چىققاندا، مۇختەر

باينىڭ دادىسى ئوسمان ھاجىمغا چاكار بولۇپ تۆت يىل قوغۇن تېرىغان، مېلىنى باققان، سۈيىنى توشۇپ، ئوتۇنىنى

يېرىپ يېرىپ جان كۆيدۈرسىمۇ بايغا ئىشى يارىماي تىل - ھاقارەت ئاڭلاپلا كەلگەنىدى. ھاجىمۇ ئۇنىڭ ئىسمىنى

بىلمەيلا «قاشقالىق» دەپ چاقىرىپ دۇنيادىن ئۆتكەنىدى. مۇختەر باي دادىسىنىڭ تىلىغا ۋارىسلىق قىلمىغىنى

بىلەن ئىمامنى بەربىر ھويلا خىزمەتچىسىدەك كۆرەتتى. ئەمدىلىكتە مۇختەر باي سۈندى. دادىسى ۋاپات

بولغاندىن كېيىن، ئىنىلىرى ئۆي ئايرىپ مىراس بۆلۈشتى، شۇڭا ئۇنىڭ يېرى ۋە مال ۋارانلىرى بۇرۇنقى ساننىڭ

يېرىمىدىنمۇ ئازىيىپ، ئارانلا بىر ئايلىقچى، بىر مالچى ياللىيالايدىغان بولۇپ قالدى. مەھەللەنىڭ ئىمامى بولسا

مالايلىقتىن قۇتۇلدى. ھازىر خېلى چوڭ قورۇ - جايى، ئىككى ئات، ئالتە كالا، ئون بەش قوي، تېخى بىر جۇۋىزىمۇ

بار. ئۇنىڭ يېرىنى جامائەت تېرىپ بېرىدۇ. بۇغدىنىمۇ مەھەللە ئورىدۇ، ھەتتا توپانلىرىنىمۇ باشقىلار سورۇپ

بۇغدىنى چەشلەپ، ئورمىسىغا كۆمۈپ بېرىدۇ. شۇڭا ئىمام تىترەپ تۇرغىنى بىلەن، مەھەللەنىڭ ئوتتۇراھال

بايلىرىدىن بىرى بولۇپ قالغان. مۇختەر باي ئۇنىڭدىن ئەنسىرەيدۇ، ناۋادا ئۆز تارانچىللىرىدىن ئەلەمدۇ بىلەن

قۇلۇۋۇلالاھۇ ئەھدەتتىن باشقا بىر نەچچە ئۇششاق سۈرىنى بىلىدىغان بىرى چىقسىدى، ئۇ بۇ «قاشقالىق»نى

مەھەللەدىن ھەيدىۋېتەتتى، مۇختەر باي شۇڭا ئىمامغا قىرتىڭ - سىرتىڭ تەگمەكتە:

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- دەڭا، كىم يازىدۇ، كىمگە يازىمىز بۇ ئەزىزنى؟

- نۇر يازسۇن! - دېدى ئىمام ئاپئاق ساقىلىنى خېلى ئۇزاق سىيپاپ خىيال سۈرگەندىن كېيىن، - شۇ بالا

يازالايدۇ.

- كىم ئۇ، ھە، بىزنىڭ زىيەكنىڭ بالىسىمى؟

- ھەئە، شۇ بالا، مۇختەر باي، - دېدى مۆتىۋەللى بىردىنلا ھاياجانلىنىپ، - زىيەك بالىسىنى شەھەردە

ئوقۇتۇۋاتىدۇ. ئۇ بالانى ئوقۇتۇپ مەسئۇد ئەپەندىدەك، رەخمىجاندىك ئوقۇمۇشلۇق ئادەم قىلىمەن دەيدۇ تېخى.

بىزنىڭ مەھەللىنىڭ تۇنجى ساۋاتلىق ئادىمى شۇ زىيەكنىڭ بالىسى نۇرى بولۇپ قالدى مۇختەر باي.

- ساۋاتلىق ئىش، تولا ساۋاتلىق ئىش، - دەپ گەپ باشلىدى ئىمام، - مېنىمۇ دادام رەھىمىتى قەشقەر خانلىق

مەدرىسىگە قۇلىقىمىدىن تۇتۇپ ئەكىرىپ بەرمىگەن بولسا، ئابدۇقادىر داموللام، قۇتلۇق شەۋقىگە ئوخشاش

كاتتىلارنى كۆرەلمەتتىم؟ نۇرى ئوقۇغاچقا ھېكمىبەگ غوجامنى، مۇتائالى خەلىپىتىم، زورۇدۇن مۇپتى،

تۇرداخۇنبايلارنى كۆرۈپتۇ ئەمەسمۇ! سەنمىنجۇيىنىڭ خىتايچىسىنىمۇ، ئۇيغۇرچىسىنىمۇ يادقا بىلىدىكەن، بەك

ئەقىللىق بالا بوپتۇ. ساۋاتلىق ئىش، پەيغەمبىرىمىز ئۆزى ساۋاتلىق بولالمىغان، ئەمما ساۋاتنىڭ قەدىرىگە بەك

يەتكەن، ئىتىلىرىڭىمۇ بىلىم ئۆگەت دېگەن ئەمەسمۇ!

- نېمە دەيدۇ مۇنۇ قاشقالىق! - دېدى مۇختەر باي بىردىنلا خاپا بولۇپ، - پەيغەمبىرىمىز شۇنداق دېگەنمى؟

- كۆپۈرلۈق، - دېدى ئىمام ساقىلىنى سىيپاپ، - شەك كەلتۈرۈش كۆپۈرلۈق بولىدۇ...

- كۆپۈرلۈق دىدىڭمۇ؟ - مۇختەرباينىڭ بىردىنلا سەپراسى ئۆرلىدى، - سەن قاشقالىق نېمىنى بىلەتتىڭ،

بىزنىڭ ئۆيىگە شەھەرنىڭ ھەممە بايلىرى، نى - نى ئۆلىمالىرى چىققان، پاقلاپ يەپ، قىمىز ئىچىپ ئايلاپ - ئايلاپ

ياتقان، بىز ئالتە ئوغۇل مەكتەپ يۈزى كۆرمىگەن بىلەن كاتتىلارنىڭ گەپلىرىنى، ھەتتا ھېكمىبەگ غوجامنىڭ

گەپلىرىنىمۇ ئاڭلىغان، لېكىنرە ئىتلار خەت تونۇسۇن دېگەن گەپنى ئاڭلاپ باقمىغان. مېنىڭچە بىز ئېيتىنىمۇ

تۆۋەنكەنمىز - دە، ساڭا ئوخشاش بىر سايلاق كەلگۈندىگە يۈندا بېرىپ، ئۈستىخان تاشلاپ بەرگەندىكىن...

- بېگىم، مەن گەپنى سىلىگە قاراتىدىم، ئۆزەمچە...، - ئىمام غالىلداپ كەتتى. ئۇنىڭ ھەيۋەتلىك

ساقىلى شۇنداق تىتىرىدىكى، مۇشۇ يېزىدا ئۆسۈپ، مۇشۇ يېزىدا ئاقارغان بۇ داڭلىق ساقالنىڭ بۇنچىلا تىتىرىگىنىنى

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ھازىرغىچە ھېچكىم كۆرمىگەندى.

- قويساڭا، مۇختەر ھۇي! - دېدى بىر دېھقان بىللە ئۆسكەن دوستىنى ئەيىبلەپ، - نۇرىدىن باشقا ساۋاتلىق

ئادەم بولمىسا بۇ مەھەللەدە.

- بۇ تۆڭگىرەكتە دېگىنە، بىر مەھمۇت چۇجاڭدىن باشقا خەت تونۇيدىغانلىرىمىز يوق - دە!

- نۇرىنى چاقىرىڭلار! - دېدى مۇختەر باي ئاچچىقىدىن بىردىنلا يېنىپ، - بالا يازسۇن، سەن دە ئىمام،

ئاغزىڭ يۈگۈرۈك ئەمەسمۇ، بەيگىگە سالغۇدەك ئاغزىڭ باردە قاشقالىق!

مۇختەر باي شۇنداق، ھەر قانداق ماجرانى چاقچاققا، ھازىنى تويغا ئايلاندۇرۇشقا ئامراق.

- دەيدىغاننى ئويلاپ قويدۇم، - دېدى مىرا «قازى» سوزۇپ سۆزلەپ، بالا يازىدۇ، مەن دەپ بېرىمەن.

- كىمگە يازىمىز؟

كۆپچىلىك جىمىپ قېلىشتى.

- شىڭ دۈبەن ئاتىمىزغا يازىمىز - دە ئەلۋەتتە، - دېدى چىرايىغا قان يۈگۈرۈپ، يۈرىكى ئورنىغا ئەمدىلا

چۈشكەن مەھەللە ئىمامى.

- سىلگە قويۇپ بەرسە قوتاندىكى كالام قىسر قالدى، قانداق قىلىمەن دەپمۇ ئەر يازىلا ئىمامئاخۇنۇم!

- ۋەخپە يەرگە سۇنىڭ بېشى تەگمىدى دەپ مېڭىگىگە ئەر يازغان ئادەم بۇ!

- پوشتىنىڭ مېيى چۈچۈمەپتۇ دەپ قاسم تەرسانىڭ ئۈستىدىن ئەللىكېشىغا شىكايەت سۇنغان...

- ئىشتانېيى قېچىپ كەتسە مۆتىۋەللىنى چاقىرىپ...

- ساقىلى قىچىشسا پىتنىڭ ئۈستىدىن ھۆكۈماتىغا ئەر... ھا - ھا - ھا... ھى - ھى...

ئوغرىنىڭ ۋەھىمىسى، ئۇلۇغئاخۇننىڭ يىغىسى، ھېپىزىخاننىڭ نالىسى ھەش - پەش دېگۈچە كىشىلەرنىڭ

يادىدىن كۆتۈرۈلدى، ئۇلار گويا بۇ يەردە ھېچ ئىش بولمىغاندەك قاقاقلىشىپ كۈلۈشكە باشلىدى. مۇنداق سورۇنغا

خوجايىنلىق قىلىشقا ئادەتلەنگەن مۇختەر باي قاپقارا، يىرىك ساقاللىرى ئارىسىدىكى ئاپپاق چىشلىرىنى يالتىرىتىپ

تېلىقپ كۈلۈپ، ئادەملەرنى چاقچاققا كۈشكۈرتەتتى:

- ھە، قېنى رېھىم توغاي سايرا!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- مۇسا قاغا، گەپ قىل.

- ھەمرا توقۇم، جىمىپ قالدىڭغۇ؟

- سۇلتان پالاز، نادىر بویتاق، تۇرسۇن قانجۇق... ھا- ھا- ھا...

- ھاي، ھاي، ھاي، مۇختەرباي ئۇكام، بۈگۈن ھازا، ئۇكام يېرىم ھازا! ئۇلۇغئاخۇننىڭ ئون يىللىق يىغقان

تۈگىنىنى بىراقلا ئوغۇرلاندى، يانچىلار بىزگە كۈن بەرمەيۋاتسا بىز تارانچىلار پىسەنت قىلماي كۈلۈۋىرىمىز،

يانچىلارنىڭ ئۈستىدىن ئەرز يازايلى. ئەنە نۇرىمۇ كەلدى، - دېدى مىرا «قازى» ھەر بىر سۆزنى دانىمۇ دانە،

سالماق سۆزلەپ.

- ئەسسالامۇ ئەلەيكمۇ! - نۇرى قولىنى كۆكسىگە قويۇپ، سەل - پەل ئىگىلىپ سالام بەردى.

- ۋە ئەلەيكمۇ ئەسسالام، ۋە بەركەتەھە! - ئىمام ئورنىدىن يېرىم قوزغالدى.

- ۋە ئەلەيكمۇ، كەل بالام! - دېدى مىرا قازىمۇ مىدىرلاپ قويۇپ، - پا، يائىلا قازارەن...

- كەلدىڭمۇ، ھە، بورىغا چىق! - دېدى مۇختەرباي ئۆستەڭ بويدىكى يازلىق چايخاننىڭ سۈپىسىغا

سېلىنغان بورا ئۆستىگە باداشقان قۇرۇشقان مەھەللە چوڭلىرىنىڭ قاتارىنى شەرەت قىلىپ، - ياخشى ئوقۇپسەن - ھە،

بالدۇر چىققان قۇلاقىنى كېيىن چىققان مۈڭگۈز ئۆتۈپ كېتىپتۇ دېگەن مۇشۇ - دە!

قىسقا يەڭلىك ئاق كۆڭلەك، تاسىما پوتا ئۆتكۈزۈلگەن كۆك شىم، كۆك سەپكە كىيگەن، پۇتلىرىغىمۇ يېڭى

سەندەل كىيىۋالغان زىلۋا بوي، ئاق يۈز، قارا كۆز، قارا قاش، ئون تۆت - ئون بەش ياشلاردىكى تولىمۇ چىرايلىق

بۇ بالغا ھەممىلا ئادەمنىڭ ھەۋىسى كەلدى. بۇنداق كىيىملەرمۇ، بۇنداق چىرايمۇ بۇ مەھەللەگە يات. تېخى

ئۇنىڭ سالام قىلىشلىرىچۇ...

- رەھمەت، ئۆرە تۇرىۋىرەي، - دېدى بالا سەل قىزىرىپ - ھۇدۇقۇپ، - قېرىنداش، قەغەزمۇ ئالغاچ

كەلدىم...

- پاھ، سۈت قەغەز، - دېدى ئىمام قەغەزنى ئالغىنىغا قويۇپ، - قاراڭلار مۇنۇ قەلەممۇ رەسىننىڭ ئېكەن تېخى!

ئادەملەر قېرىنداش بىلەن قەغەزنى قولدىن قولىغا ئېلىپ سلاشتى، ھەتتا پۇراپمۇ بېقىشتى.

- ھۈششەرە، - دېدى مۇختەرباي نۇرىنىڭ مۆرىسىگە قولىنى قويۇپ، - بىزنىڭ مەھەللەنىڭ تۇنجى

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئەپەندىسى سەن، ھەممىدىن بۇرۇن شەھەرگە كېرىپ ئوقۇدۇڭ، يارايىسەن، خالايسىز ئاڭلاپ قويۇڭلار، زىيەك (زىياۋۇدۇننىڭ ئاغزاكى ئاتىلىشى) خەقنىڭ ئىشىكىدە چاكار بولۇپ يۈرۈپ بالىسىنى شەھەردە ئوقۇتۇپتۇ.

- قانچە يىل بولدى، ھوي زىيەك؟

- چاشقان يىلى ئەكىرگەن...

- قويساڭا، چاشقان - مۈشۈكۈڭنى، تۆت يىل بولدىمۇ؟

- ھەئە...

- 1934 - يىلى 9 - ئاينىڭ 3 - كۈنى «روشن» مەكتەپكە بىرىنچى سىنىپقا كىردىم، - دېدى نۇرى جاراڭلىق

ئاۋاز بىلەن، - بۇ يىل تۆت يىل بولدى.

- بۇ قانچىنچى يىل؟ - سورىدى مۇختەر باي گاڭگىراپ.

- خۇدايىم بۇيرۇسا 1938 - يىل 6 - ئاينىڭ 31 - كۈنى، - دېدى مىرا «قازى» تەكەببۇرلۇق بىلەن، - ھە قېنى

قەغەزنى كىرلەشتۈرۈۋەتمەيلى، قېرىنداشنى سۇندۇرۇپ قويمايلى، قازارەن...

ئۆستەل ئورنىغا قېزىپ سىلىقلاشقان نانتاختا قويۇلدى. نۇرىنىڭ قولغا ھەممە ئادەم قاراپ تۇرۇشتى. ئۇ

«خىمىچىسىكى» قېرىنداشىنى ھۆلدەپ قويۇپ قەغەزنىڭ بېشىغا «ئەرز» دېگەن خەتنى يازدى. كۆپچىلىك تەڭلا:

- پاھ! ھوي... - دېيىشپ كەتتى.

2

مىڭبېگىنىڭ قورۇ - جايى كاتتا دەرۋازىلىق، ئۆيلىرى تۈڭلۈكلۈك، ھويلا ئىچى قاراڭغۇ ۋە سۈرلۈك، قۇچاق

يەتمەيدىغان چوڭ تۈۋرۈككە چىرايلىق، لېكىن مايلىشىپ كەتكەن چىراغپاي مىخلانغان، سول تەرەپكە ئات ئېغىلى

ۋە ئامبار سېلىنغان، ئوڭ تەرەپتە باغقا كىرىدىغان ئىشك كۆرۈنۈپ تۇرۇپتۇ. ئۇدۇلغا قارىسىڭىز، ئۆيگە كىرىدىغان

ئىشك كۆزىڭىزگە تاشلىنىدۇ. قوش قاناتلىق دالان ئىشىكىدىن كىرگەندە ئوڭ تەرەپكە چوڭ سۇپا جايلاشقان،

قارىغاي لىم، تۈۋرۈكلەر، چاقماق كۆزلۈك تۈڭلۈك پەنجىرىسى، باغقا قارايدىغان چاقماق سالاسۇنلۇق بىر جۈپ

پەنجىرە، دالان سۇپىسى ئۈستىگە سېلىنغان گۈلسىز قارا كىگىزلەر، كىگىزلەرگە سېلىنغان كۆپىلەر، تىزىلغان

ياستۇقلار، ئۈچ پەلەمپەيلىك ساراي ئىشىكى، سولدىكى ئاشخانا ئىشىكى... ساراينىڭ تۈڭلۈك پەنجىرىسى،

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

نەقىشلەنگەن تام - تورۇسى، لىمتاق، ئويۇقلار، ئۆي ئىچىگە سېلىنغان ئاجايىپ چىرايلىق ئانار نۇسخىلىق، ئىران نۇسخىلىق خوتەن گىلەملىرى، يىپەك زىلچىلار بۇ يۇرتتىكى باشقا ئۆيلەردە يوق. نۇرى ساراي ئۆيىگە سىنچىلاپ قارىدى. ئۇنىڭ خېتىنى كاتىپ مېڭىپىگىگە ئوقۇپ بېرىۋىدى، مېڭىپىگى ھەيران قېلىپ:

- كىم يازغاندۇ بۇ خەتنى؟ - دەپ سورىدى.

- زىياۋۇدۇن دېگەن كەمبەغلەننىڭ ئوغلى نۇرى يېزىپتۇ.

- ئۇ بالىنى تېپىپ كىلىڭلار! - دەپ بۇيرۇق قىلدى مېڭىپىگى خىيال بىلەن ئىگىنى سىلاپ، - پاھ، ئاجايىپ

ھە؟ گېنى قارا بۇ كۈسپۈرۈشنىڭ، ئوغرىنىڭ ئەدەپ كېتىشى يۇرتنىڭ ياخشى باشقۇرۇلمىغانلىقىدىن دېگىنىنى قارا!!!...

ئۇ خىيالغا پاتتى. دېمىسىمۇ ئوغرىلار ئەدەپ كەتتى، غېنى ئوغرى تەپ تارتىماستىن مېڭىپىگىنىڭ قەپەستەك

ھويلىسىغا كىرىپ، يولۋاستەك تۆت ئىتتى زەھەرلىك گۆش بىلەن مەست قىلىپ، يېڭىلا شەھەردىن ئاچچىقان ئورۇس ھارۋىسىنى سۆرەپ ئېتىزمۇ ئېتىز مېڭىپ، قاش دەرياسىدىن ئۆتكۈزۈپ ساميۇزىدىكى كۈزلىكىگە ئاپىرىۋالدى، مېڭىپىگى ئىز قوغلاپ كۈزلەككە كىرسە، غېنى ئوغرى ئەمدىلا تەرنى سۈرتۈۋاتقانكەن.

- تاپ بېسىپلا كەلگىنىنى ماۋۇ قۇماينىڭ - دېدى ئۇ مېڭىپىگىنى كۆرۈپ، - ئىككى يايىسىنىڭ قىلىچلىرىنى

قانداق قىلاي، ئوغۇل بالا بولساڭ سەنمۇ سۆرەپ ئەكەت، ماڭا ئوخشاش!

مېڭىپىگى «قوماي» دەپ لەقىمىنى ئاتىغىنىغا مىڭ ئۆلۈپ - مىڭ تىرىلدى، لېكىن ئۇ ئالدىدا غېمىدىمۇ يوق،

گىرەدەپ ئولتۇرغان دىۋىدەك بەستلىك، ئاق سېرىق، سۈرلۈك يۈزىنى چېچەك ئىزى قاپلىغان ئادەمنى نېمىمۇ

قىلالايتى؟ ئۇ غېنى ئوغرىنىڭ يالڭاچ بەدىنىگە ئەيمىنىپ قارىدى. ئوغرىنىڭ كۆكرىكىدىكى بۇلجۇڭ گۆشلەر دەريا

بىلىقىدەك سەكرىمەكتە، ئۇنىڭ پاكىز چۈشۈرۈلگەن بېشىنى سىيلاۋاتقان قوللىرى بەشلىك ئارىدەك يوغان، بىلەكلىرى چار بۇقىنىڭ يانپىشىدەك مەزمۇت.

- ئابدۇغېنى ئۆكام، قىزىقىپ كەلدىم. ساناپ باقسام يىگىرمە ئىككى كىچىك ئېرىق، ئالتە غول ئېرىق، ئۈچ

ئۆستەڭ، بىر دەريادىن سۆرەپ ئۆتۈپسەن. ھەرقانداق ئاتىمۇ، ئۆكۈزمۇ سەن قىلغاننى قىلالمايدۇ. ئون ئۆكۈزنىڭ

كۈچى باركەن جۈمۇ سەندە ئۆكام!

- شۇنىڭ ئۈچۈن ئىككى يايىنى باشلاپ كەپسەندە؟ ھاي جارقىن، مېھمانلارنىڭ ئېتىنى ئال!!!..

- نۇرىنى ئەكەلدىم، - پاكىز، كۆك كۆز، سېرىق بۇرۇت، دوغىلاق بىر ئادەم مىڭبېگىگە خۇشامەت قىلىپ

چۇڭۇلدىدى، - بايتالغا مىنگەشتۈرۈپ ئەكەلدىم بۇ ئەپەندىمنى.

- كەل! - مىڭبېگى بوسۇغىدا پەيدا بولغان ئوب بەش ياشلاردىكى چىرايلىق بالغا قاراپ تەستە

كۈلۈمسىردى، - زىيەكنىڭ بالسىمۇ سەن؟

- ھەئە، زىياۋۇدۇننىڭ ئوغلى، - كۆك كۆڭلەك، كۆك ئىشتان، بېشىغا شەپكە، پۇتىغا سەندەل كىيگەن شەھەر

بالسى مىڭبېگىگە تىك تۇرۇپ جاۋاپ بەردى.

- نەدە ئوقۇيسەن؟

- شەھەردە.

- ئۇنى بىلىمەن، شەھەرنىڭ قەيەرىدە؟

- دۆڭمەھەللىدىكى «روشن» مەكتەپنى پۈتتۈردۈم، ئەمدى ئەكسىنىڭ ئالدىدىكى گىمنازىيىدە

ئوقۇيمەن.

- ھە، داموللا جاللاپنىڭ قورۇسىنىڭ ئالدىدا، ھە راست نوغايگوتقا(نوۋىگورت - يېڭىشەھەر دېمەكچى)

چىقىدىغان چوڭ يولنىڭ ئوڭ تەرىپىدە، ئۆگزىسى قەلەي مەختەپمە؟

نۇر مىڭبېگىگە ھەيران بولۇپ قارىدى: قارا ساقال - بۇرۇتى تولىمۇ يىرىك، مەيدە تۈكلىرى ئوچۇق

كۆكرىكىدىن سىرتقا چىقىپ تۇرغان، چوڭقۇر، سەل قىزارغان يوغان كۆزلىرى كەڭ، قويۇق قاشلىرى ئاستىدا ماربلاپ

تۇرغان بۇرنى تولىمۇ يوغان بۇ ئادەمنىڭ باغلاشمىغان جۈملە، خاتا ئىسىملارنى ئىشلىتىپ تەكەببۇرلۇق بىلەن قىلغان

گېپى ئۇنىڭ ساۋاتسىز، بىلىمسىز ئادەم ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىپ تۇراتتى. بۇ ئادەم قانداقمۇ ئون ئىككى يۈز بېگىلىك

شۇنچە چوڭ زېمىندىكى يىگىرمە نەچچە مىڭ ئۆيلۈك دېھقاننى باشقۇرالايدىكەن؟ نۇرى تىنماي كىتاپ،

گىزىت - ژورنال ئوقۇيتتى. ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقى توغرىسىدا، ھازىرقى شىڭ دۇبەن ۋە ئۇنىڭ ئىدارىلىرى توغرىسىدا

جىق گەپلەرنى بىلىۋالغان. ئۇ يەنە شەھەردە ئوقۇغۇچى دوستلىرى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇپ كەلگەن

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

مۇئەللىملەرنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلىغان، ھېكمەتگە غوجامنىڭ پاشا غوجا ئىسىملىك ئوغلنىڭ، تېپىزات خەلىپىم

دېگەن كاتتا ئادەمنىڭ تارىخ، جەمئىيەت، سىياسەت ۋە جۇغراپىيە توغرىسىدىكى گەپلىرىگە قۇلاق سالغان.

ھەيدەرۇف ئىسىملىك تىل مۇئەللىمىمۇ ئۇلارغا تىلنىڭ رولى، قائىدىسى، مەنىلىرى توغرىسىدا، توغرا سۆزلەش، توغرا

يېزىش، چىرايلىق سۆزلەش، چىرايلىق يېزىش توغرىسىدا كۆپ سۆزلەپ بەرگەن. ئۇنىڭ قارشىچە، خاتا سۆزلەش

مەدەنىيەتسىزلىك، مەدەنىيەتسىزلىك بولسا بىر خىل ياۋايىلىق ھېسابلىناتتى.

- ھە، نېمىگە كۈلسەن؟ - دېدى مىڭبېگى ئۆزىدىن خۇدۇكسىنىپ، - خاتا گەپ قىلمىغاندىمەن شەھەرلىك؟

- ياق، توغرا دىدىلە، مىڭبېگىم، گىمنازىيە شۇ يەردە.

- سىلەرنى بىز خەق ئوقۇتامدۇ، ئورۇسلارمۇ؟

- ئۇيغۇر، تاتار، ئۆزبېك، قازاق، رۇس، خەنزۇ مۇئەللىملەر بار.

- نېمە؟ سەن شۇنداق جىق خەقنىڭ زۇۋانىنى بىلەمسىنا؟

- ئۇلار بىزچە سۆزلەيدۇ.

- مۇنداق دە! ھە، ئوغللارنىڭ كۆپىشى يۇرتنى ياخشى باشقۇرمىغاننىڭ ئىشى دەپ يېزىپسەن، بۇنى ساڭا

كىم ئۆگەتكەن؟

- مەن ئۇ گەپلەرنى كىتابتىن ئۆگەنگەن.

- كىم يازغان كىتابلار ئۇ؟

- سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ رومانلىرى.

- سەن ئورۇسچە بىلەمسىنا؟

- ياق، ئۇلار تاتارچە، ئۆزبېكچە كىتابلار.

- نېمە؟ نېمەنداق ئادەم چۈشەنمەيدىغان گەپلەرنى قىلسەن بالا، تاتار دېگىنىڭ نوغاي، ئۆزبەك دېگىنىڭ

ئەنجانلىقىما؟

- ھەئە.

- ئۇلارنىڭ خېتىمۇ بىزچىما.

- ياق، لاتىنچە.

- نېمە؟ لاتىنچە دېگەننىڭ ئورۇنچىما؟

- ئوخشاپراق كېلىدۇ. ياۋرۇپادىكى ئورتاق يېزىق.

- نېمە؟ تېخىمۇ تەس گەپ قىلغىلى تۇردۇڭغۇ. نېمە دېدىڭا، يارپا دېگەننىڭ مەسكاۋمۇ؟

- موسكۋامۇ ياۋرۇپادا... ئالتە قىتئەنىڭ بىرى...

- ۋاي-ۋاي... تېخىمۇ تەسلىشتى. بولدى، بىزچە گەپ قىلە! بايقى گەپنى شۇ قىتئە يازدى دېگەن!...

نۇرى كۈلكىدىن ئۆزىنى ئارانلا تۇتۇپ تۇرالىدى. ئۇ ئالدىدا ئولتۇرغان كۆرۈنۈشى سۈرلۈك ئادەمنى زاماندىن

تولمۇ يىراقتا، مىڭ بىر كېچە چۆچەكلىرىدىكى بۇلاڭچى-قاراقچىلارغا ئوخشاپ كېتىدىكەن دەپ ئويلىدى. بۇ

ئادەم قانداقمۇ مەھەللە خەلقىنىڭ ئەرزىنى ھەل قىلالىسۇن. قانداقمۇ خەلقنىڭ ھالىغا يېتەلسۇن؟ بىردىنلا ئۇنىڭ

مەھەللىسىدىكى دېھقانلارغا ئىچى ئاغرىپ قالدى.

مىڭبېگى قاتتىق ئەسنىدى، ئاندىن كېكەردى. بۇ ئىككىلا قىلىق نۇرىنى يىرگەندۈردى. ئۇنىڭ مۇئەللىمى

بۇ قىلىقلارنى نۇرغۇن قېتىم مەسخىرە قىلغان. نۇرى بىر قېتىم قىز ساۋاقىدىشىنىڭ يېنىدا تۇيۇقسىزلا ئەسەپ

قويىۋىدى، تېرە سودىسى قىلىدىغان باينىڭ قىزى ئۇنىڭغا چۆچۈپ قاراپ قاشلىرىنى سۈزۈپ:

- ئەسنىگەندە قولڭىز بىلەن ئاغزىڭىزنى توسۇۋېلىڭ، - دېگەندى. نۇرى نۇمۇستىن يەرگە كىرگۈدەك

بولغان. ئۇ ھازىر بايقى ئىككى قىلىقنىڭ يىرگىنىشلىك ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ تۇرۇپتۇ. بىردىنلا ئۇنىڭ كاللىسىدا

«بۇ ئادەمدە كىشىنى يىرگەندۈردىغان قىلىقلاردىن نەچچىسى باركىن؟» دېگەن سۇئال پەيدا بولدى. نەق شۇ

چاغدا مىڭبېگى ئوڭ قولىنى قويىغا تىقىپ قولىنى تاتلاشقا باشلىدى. ئۇ بىردىنلا قاپقىنى تۈرۈپ گەپ

باشلىدى:

- نېمىگە ئۆرە تۇرىۋىرسەن، ھە، راست گەپ قىلە، بۇ يەردە راستلا ئوغرى كۆپ، قازاقلارنى ھېسابلىماي،

بىز خەقتىنلا ئون نەچچە دەڭلىق ئوغرى بار. سەپەر ئوغرى دەريا ياقىسىدىكى جاڭگالنىڭ قاپلىنى بولدى. غېنى

ئوغرى قاش بويىنىڭ يولۋىسى، ئەمەت ئوغرى، ھوشۇر ئوغرى، ئىمەزمە قاۋان، سىدىر تايغان، ئىبراھىم

قانجۇق... ۋاي-ۋاي، ھەممىسىلا ئوغرى، بۇ خەقنىڭ تولىسى تارانچى، ئۇلارنىڭ كۆزى بايلاردا، گادايالارنىڭ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئەركىنلىكنى ھېسداشلىق ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن قان تۆكۈش كېرەك!!!

كالىسى قىشۇ ياز تالادا ياتىدۇ، ئوغرى كەلمەيدۇ. بايلار غورۇلىرىنى مىختا پانا قېقىپ، ئىت باغلاپ، ئېغىللىرىغا كۆزەتچى قويۇپ ساقلىسىمۇ، ئۇلارنىڭ مال-ۋارانلىرى قوتان، ئۇيۇرى بىلەن ئوغۇرلانغان. تېخى بۇ ئوغرىلار ھۆكۈمەتنىڭ بانكىلىرىغىمۇ تېگىش قىلدى. راست، ئوغرى تولا، بۇ مېنىڭ قولىمدىن ئىش كەلمىگەنلىكىمۇ؟ سەن شۇنداق دەپ يېزىپسەن، جالپىنىڭ بالىسى، بۇ گەپنى ئاشۇ مۇختەر قاۋان يا بولمىسا مىرا كۆسەي يازدۇرغاندۇر، راستىنى دە، بولمىسا...

- ياق ئۇلار دېمىدى. ئۆزۈم يازدىم!

- سەن نېمىشقا ھۆكۈمەتكە تىل تەككۈزدۈڭ ئەمەس؟

- ھۆكۈمەتنى تىلغا ئالغىنىم يوق، يۈز بېگى، مىڭبېگىلەر ئوبدانراق ئىشلىسە دېدىم شۇ، مىڭبېگىم.

- مەن سېنى يامۇلغا ئەۋەتىپ بېرىمەن، بىلىدىڭمۇ، بۈگۈنلا ماڭدۇرىمەن، سەن ئىتنىڭ بالىسى قالغان

ئوقۇشۇڭنى يامۇلدا ئوقۇيسەن!

- مەن جىنايەت ئۆتكۈزمىدىم، ئۇنىڭ ئۈستىگە مەن تېخى ئۆنبەش ياش بالا. ماڭا قانۇن ئىگە.

- نېمە، قانۇن؟ مېنىڭ گېپىم قانۇن ئەمەسمىكەن؟ سەن جالاپ...

ئۇ گېپىنى تۈگىتەلمىدى، ئۆيگە سېرىق چاچلىق، پۈرمە بەل گۈللۈك كۆڭلەك كىيگەن بىر ئايال ئېتىلىپ

كىردى.

- يولسىزلىق قىلماڭ، مىڭبېگى! - بۇ مىڭبېگىنىڭ شەھەردە ئۆي تۇتۇپ، باينىڭ پۇلى بىلەن ئىككى قىزىنى

ئوقۇتۇۋاتقان توقال ئايالى ئىدى، - بالىنىڭ گېپى يوللۇق، ھەممە گەپنى سەبىخە ئىككىمىز ئاڭلىدۇق، بۇ بالا

توغرا ئېيتىدۇ. قوللىرىدىن كەلسە بۇ بالىنى ئەمەس، غېنى ئوغرىنى يامۇلغا سولتىڭ، كىلىنىڭنى خەلقئالەم

ئالدىدا ئېلىپ قاچقان سەپەر ئوغرىنى تۇتۇپ بېرىڭ!

- بولدى، ئاسىيە! - دېدى مىڭبېگى تۆت باي بىلەن تالىشىپ يۈرۈپ بەش يۈز قوي خەجلەپ ئارانلا

ئېرىشكەن توقالغا يېلىنىپ-يالۋۇرۇپ، - بۇ ھارىمى بىلەن چېقىشىپ قويدۇم، يامانلاپ كېتىپ قالما يەنە خوتۇن!

- سەبىخە بۇ بالىنى تونۇيدىكەن، بۇ بالا مەكتەپ بويىچىلا ئەمەس، شەھەر بويىچىمۇ ئەلاچىكەن،

سىزنىڭ يۇرتىڭىزنىڭ گۈلىكەن. سىزنىڭ تۆت خوتۇنىڭىزدىن ئون ئۈچ بالىڭىز بار، بىرىمۇ ساۋاتلىق ئەمەس،

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئەتىۋارلىق بالىڭىز قەمەردىن مەدرىسدە تۆت يىل ئوقۇپ ھەپتىيەكتىن چىقالمىدى. مانا، بالا دېگەن نۇرىدەك بولسۇن، بالىرىڭىزغا ئۈلگە قىلىڭ بۇ بالىنى. بۇ بالا ھېسابتا ھېچكىمنى ئالدىغا ئۆتكۈزمەيدىكەن، شېئىر يازالايدىكەن، رەسىم سىزالايدىكەن، دۇتتار چېلىپ ناخشا ئېيتالايدىكەن. قالتىس بالىكەن، پۇشكىندەك، ئابدۇللا توقايدەك، نەۋائىدەك...

- ھا- ھا- ھا... پاھ، قالتىسكىنا! - دېدى مىڭبېگى ئۆزىنى تۈزەشتۈرۈپ كۈلۈپ تۇرۇپ، - يۇقىرى چىق بالام، بىر مېھمان قىلىۋالاي، نوغاي ھەدەك سېنى پەيغەمبەر قىلىۋەتتىغۇ. ھاي، قوزا سويۇڭلار، قىمىز ئەكىلىڭلار، ئەتىۋارلىق مېھمان كېلىپ قاپتۇ!

مىڭبېگىنىڭ بېغى ئەجەپمۇ كۆڭۈللۈك، قېلىن قارىياغاچلىقلار، قۇچاق يەتكۈسىز تېرەكلەر شاخلىرىدىكى قاغىلارنىڭ توللىقى، خۇددى دۇنيادىكى ھەممە قاغىلار شۇ يەرگە توپلانغاندەك، سۈپسۈپپاڭلارنىڭ، گۈڭۈكلارنىڭ يېقىملىق ئاۋازلىرى، يۈگۈرۈشۈپ يۈرگەن ياۋا توشقانلارچۇ تېخى؟ بۇ باغ رىۋايەتلەردىكى سىرلىق ئورمانلىققا ئوخشايدۇ. باغنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى ئۆستەڭچۇ تېخى. ئۇنىڭ بويلىرىدىكى قاپاق تېرەكلەر بۇ قاشادىن ئۇ قاشاغا يېتىۋالغان. ئۇ ھەم كۆۋرەك، ھەم ئىلەڭگۈچ، غولى كاۋاكشىغان تېرەكلەر ئارىسىدىكى ئاق ئۈجمىچۇ؟ ئۇ بەلكى نەچچە يۈز يىلدىن بېرى مېۋە بېرىپ كىلىۋاتقاندۇر. قويۇق ئالىملار ئارىسىدىكى چىمەنلىك تېخىمۇ كۆڭۈللۈك، ياتساڭ كۆرىپ، موللاق ئاتساڭ مامۇق، ئوڭدا يېتىپ ئاسمانغا قارىساڭ بىر سىرلىق دۇنيا...

- بۇنداق باغ شەھەردىمۇ يوق، - دېدى سەبىخە. ئۇ ئەمدىلا ئون بەش ياشقا كىرگەن، تولىمۇ چىرايلىق، ئۇزۇن يەڭلىك ئاق كۆپتىسىدىن كۆكرەكلىرى ئەمدىلا بىلىنىشكە باشلىغان، ئۇزۇن ئىككى ئۆرۈمە چېچى ھەم توم، ھەم يالتىراپ تۇرىدىغان زىلۋا قىز ئىدى، - مەن بۇ باغنى ياخشى كۆرىمەن. بۇ باغ چارباغقا ئوخشايدۇ. - راست، - دېدى نۇرى قىزنىڭ ئوماق، قىپقىزىل لەۋلىرىگە تەلپۈرۈپ قاراپ چاقچاق ئارىلاش، - بۇباغ چارباغنىڭ ئۆزى، سەنەم جانىم چارباغلار خاس ئىكەن بىلىمىدىم!... دېگەن مۇشۇ بولسا كېرەك.

- ۋىيەي! - قىز ئانار دانىسىدەك قىزىرىپ يەرگە قارىدى، - ئۇنداق دىسىڭىز قېچىپ كېتىمەن بىكار! نۇرى خىجىل بولۇپ يېنىدا ئېقىۋاتقان ئۆستەڭگە قارىۋالدى. ئېگىلىگەن سۆگەت شاخلىرى چېچەك سۈيى بىلەن تولۇپ، شوخلىنىپ ئېقىۋاتقان سارغۇچ سۈنى تويماي سۆيمەكتە، بۇك دەرەخلەر ئارىسىدىن گۈرىدە كۆتۈرۈلگەن

قۇشقاچلار ئۇلارنىڭ بېشىدىكى قېرى قارىياغاچ شېخىدا بەس - بەستە ۋىچىرلاشماقتا، ئاشقىنى تولا چىلاپ چارچىغان زەينەپ «كاككۇك كا... كا كاككۇك» دەپ ھارغىن ئاۋازدا نالە قىلماقتا، مانا نەدىدۇر ئايغىر ئەسەبىلىك بىلەن كىشىنىدى. تېرەكلەرنىڭ تۆپە شاخلىرىدىكى غورالداي، قۇرغۇي، كۆكسەنلەر چۇرقۇراشتى، كەپتەر كۆپكۈك ئاسمان قەرىدە گۈل چىقىرىپ پەرۋاز قىلىشتى. ئىيۇل ئېيىنىڭ ھەممە گۈزەللىكى گويا شۇ دەقىقىدەلا ئۆزىنى كۆرسەتتى. ئىنسانغا راھەت - پاراغەت بېرىشكەلا ئۆزىنى بېغىشلىغان ئۇلۇغ تەبىئەت ئۆز پەرزەنتلىرىنى نېمىشقىدۇر پۈتۈن مۇھەببەت بىلەن ئالقىشلىدى. نۇرنىڭ تومۇرلىرىدا گويا قان ئەمەس، ئوق ئاقتى. ئۇنىڭ يۈرىكى شۇ دەقىقىدە بىر پارچە چوغقا ئايلاندى. ۋۇجۇدى گويا بىر كۈچلۈك چاقماق ئۇرۇلغاندەك سىلكىنىدى. ئۇ ھاياتىدا مىسلى كۆرۈلمىگەن ھاياجانلىق ھېسسىيات قاينىمىدا ھۇشسىزلاندى. ئۇنىڭ تىلى ئۆزىنىڭ ئەمەس، ئۇنىڭ سۆزمەنلىكى، باتۇرلۇقى، جاسارتى كۈلگە ئايلاندى. ئۇ يەرگە قاراپ تۇرۇپ يېڭى تىلى چىققان بالدەك دۇدۇقلىدى:

- ...ياق... سىز سەبىخە...

ئۇنىڭ بۇ گېپىگە بالىلىق ئۈمىدىسىزلىكى، نامرات ئارزۇلىرىنىڭ نابۇت بولۇۋاتقانلىقى، ئۈنسىز نالە - پەريادى سىڭگەنىدى. ئۇ باي قىز بىلەن نامرات ئوغۇلنىڭ ئارىسىدا ئورتاق خۇشاللىق بولمايدۇ، پەقەت پاجىئەلا بولىدۇ، نامراتلار ئارزۇسى بايلارنىڭ ۋۇجۇدىغا يات، شېرىن خىيال مۇنسىز دەرەخ، مەن خىيال بىلەن خۇشال بولۇشقا ئادەتلەنگەن، سەبىخە بىلەن ئابدۇمەر مىڭبېگىنىڭ بېغىدا ئەمەس، بەلكى بىر ئۆمۈر خىيال بېغىدىلا بىللە بولاي دېگەنلەرنى ئويلىدى. دە، ۋاقىتسىز سۇنغان گۈل بەرگىدەك سۇلىشىپ:

- مەن كېتەي، - دېدى.

- تېخى ئەتىگەن، - دېدى قىز چېچىنىڭ ئۈچىنى چۇۋۇپ تۇرۇپ، - يۈرۈڭ، ئۈجمە يەيلى، ئاندىن

سورايدىغانلىرىم بار تېخى.

ئۇ قىزغا ئەگىشىپ ئەينىمىنىپ مېڭىپ قېرى ئۈجىمىنىڭ تۈۋىگە كەلدى. شاخلار شېرىن ئۈجمە بىلەن تولغان،

يەرمۇ دەسسگۈسىز ئۈجمە. ئۇلار يەردىن ئەڭ پاكىز، شىرنىلىكلىرىنى تېرىپ يېدى.

- ئۇچىغا چىقىپ ئۈزۈپ يەيلا، قاراڭا، قارغۇچىلار جېنىدا شېخىدىكىنى يەۋاتىدۇ. ھا - ھا - ھا... دەپ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

كۈلدى قىز.

ئۇنىڭ كۈلكىسى شۇنچىلىك يېقىملىق - گويا تەمبۇرنىڭ ئاۋازى، شۇنچىلىك زىل - جانان چىنىنىڭ ئاۋازى،

شۇنداق سىرلىق - گويا تېشىماق ئىدى.

نۇرى قىزنىڭ بىر يېرىگە بەدىنى تېگىپ كەتسە خۇددى چوغ تېگىپ كۆيۈپ كېتىدىغاندەك ئۆزىنى قاجۇرۇپ،

دەرەخ غولىغا يامىشىپ يۇقىرى ئۆرلىدى. قىزمۇ يالاڭ ئاياغ بولۇپلا شاخلارغا يامىشىپ ئۇنىڭ يېنىدىلا

ئۆرلىمەكتە. نۇرى ئۈچ ئاچماق شاخقا ئولتۇرۇپلا شىرنىسى ئۇرغۇپ تۇرىدىغان ئۈجمە دانىلىرىنى تېرىپ ئالغىنىغا

تولتۇردى. بۇنداق شىرنىلىك، مەرۋايىتتەك يالتىراپ تۇرىدىغان مېۋىنى قانداقمۇ ئاغزىغا سالىسۇن؟ ئۇ كىچىكىدىنلا

ياخشى مېۋە كۆرسە ئاپىسىغا ياكى ئۆكسىغا بېرىشكە ئادەتلەنگەن، ئۇ ئىختىيارسىز ھالدا تۆۋەنگە قارىدى. ئۇنىڭ

تۆۋەنگە قارىشى بىلەن قىزنىڭ يۇقىرىغا قارىشى بىرلا ۋاقىتقا توغرا كەلدى. ئۇ قىزنىڭ ئۆزىگە تىكىلگەن يالقۇنلۇق

كۆزلىرى، كۈلۈمسىرەپ تۇرغان لەۋلىرىگە چەكسىز لەززەت، ۋەھىمە ۋە تەشەننالىق بىلەن قارىدى - دە،

قىزىرىپ - ھۇدۇقۇپ قولىدىكى ئۈجمىنى قىزغا سۈندى. قىزنىڭ قولىرى شاختا ئىدى. قىز ئاغزىنى ئاچتى. نۇرى

ئۈجمىنى ئۇنىڭ ئوماق ئاغزىغا ساناپ تۇرۇپ بىر تالدىن سېلىۋىدى، ۋۇجۇدى بەختتىن گويا شامالدا نازغىغان تال

چۈشكە تىتىرىدى... نۇرى كەچقۇرۇن مەھەللىسىگە قاراپ پىيادە يولغا چىقتى. مىڭبېگىنىڭ باغلار بىلەن

قورشالغان مەھەللىسى، تۆت تەرەپكە كېتىدىغان ھارۋا يوللىرى ئارقىسىدا قالدى. نۇرى باغلاردىن قۇشتەك شۇڭغۇپ

ئۆتۈپ، مەھەللىسىنىڭ سەگەك ئىتلىرىنى ھاۋىشتىمايلا غول ئېرىق بويىغا يەتتى ۋە دېھقانلار سۇ ياقلاپ پەيدا قىلغان

چىغىر يول بىلەن جەنۇپقا قاراپ ماڭدى. ئۇ ھىچقاچان بۈگۈنكىدەك ھاياجانلانمىغانىدى. ئۇ ئالدىدىكى سار

تاغنىڭ قارلىق چوققىلىرىغا، قاپتاللىرىدىكى قارىغايلىقلارغا، ئىلى دەرياسىنىڭ نېرىقى قىرغىقىدىكى چەكسىز دالا،

قىرلارغا شائىرانە ھېسىيات بىلەن تويماي نەزەر سالىدى. تۇرۇپ - تۇرۇپلا ئۆزىدىن يىراقلىشىۋاتقان مىڭبېگى

كۈزلىكىگە قايرىلىپ قارىدى. گويا ئۇ يەر نۇرىنى چىلىماقتا. مەڭگۈلۈك ئەركەم بولغىن دەپ يالۋۇرماقتا، ئۇنىڭغا

ئىنسان ھاياتىدىكى ئەڭ گۈزەل نەرسىنى تەقدىم قىلماقتا ئىدى. بىراق ئۇنى بىر يوشۇرۇن كۈچ بۇ يەردىن كېتىشكە،

كەينىگە بۇرۇلۇپ قارىماسلىققا ئالدىرىتىۋاتاتتى. بۇ كۈچ ئىككى ئېغىز گەپنىڭ كۈچى. نىمىشقىدۇر نۇرى بۇ

گەپلەرنى قايتا - قايتا تەكرارلاپ قەسەم ئورنىدا يادلىۋالغاندۇر - ھە؟ يادلىسىمۇ قەسەم قىلۋالمىغان بولسا بوپتىكەن :

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

«نەپسىگە بېرىلمە، مۇھەببەتكە قۇل بولما، بۇ ئىككىسى مۇراد - مەقسەت يولىدىكى ئىككى تىك داۋان».

ئۇ قارلىق چوققىلارغا قارىدى. چوققىلار بۇلۇتلارغا تۇتاشقان، بۇلۇتلار چەكسىز ئاسمانغا باغلانغان. »

ئاشۇنداق ئېگىز ئىككى داۋان، - دېدى ئۇ چىغىر يول بويىدىكى تېۋىلغا، چىغلارنىڭ ئوتلىرىنى سىيپاپ

قويۇپ، - مۇراد - مەقسەت نېمە؟ ئۇنىڭ يولچۇ؟ لومونوسوفتەك، دارۋىندەك، پۇشكىندەك ئادەمگە ئايلىنىش.

لومونوسوف ئون تۆت يېشىدا باشلانغۇچ مەكتەپكە كىرگەن، تىرىشىپ يۈرۈپ ئالىم بولالىغان. بولغاندىمۇ يەتتە

يەننىڭ ئالىمى... نيوتون ئۆيلەنمىگەن، نوبىلمۇ شۇنداق، مۇھەببەت، راھەت - پاراغەتكە بېرىلىش ئادەمنى

نابۇت قىلىدۇ... توغرا، ئۇ قىزنى ئۇنتۇپ كېتەي، كەينىگە بۇرۇلۇپ ئۇ مەھەللىگە قارىماي...» ئۇ شۇنداق

دېدى - دە، بۇقۇلداپ يىغلىۋەتتى. ئۇنىڭ ئالدىدا يەنە سەبىخە پەيدا بولدى. ئۇنىڭ ئۆستەك بويىدا، چىمەنلىكتە

ئېيتقان گەپلىرى نۇرىنىڭ يادىغا كەلدى... قىز ئانىسىنىڭ: « داداڭ ئالمۇتىدا بىگۇناھ ئېتىلىپ كەتكەن، داداڭ

ياخشى ئوقۇغان، رۇسچىغا ئۇستا، چىرايلىق ئۇيغۇر يىگىتى ئىدى. مەن داداڭ بىلەن موسكۋادا تونۇشۇپ قېلىپ

توي قىلغان. داداڭ باينىڭ قىزىنى ئالغىنى ئۈچۈن بولشېۋىكتىن قوغلانغان، كېيىن ئالمۇتىدا ئالاش ئوردا،

شەيخۇلئىسلام دېگەن ناملار بىلەن ئېتىلىپ كەتكەن، داداڭ رەھىمىتى ئىككى قىزىمنى ئېلىپ غۇلجىغا كەت،

قىزلىرىمنى ياخشى ئوقۇت، دەپ ماڭا قاتتىق جىكىلىگەن. ماڭا ئوخشاش ئوقۇغان مەدەنىيەتلىك تاتار قىزى

بالىلىرىنى ئوقۇتىمەن دېمىسە مۇشۇ قوپال مىڭبېگىگە تېگەتتىمۇ؟ مېنىڭ بەدىنىم ھايات، روھىم ئۆلگەن. سىلەر

ياخشى ئوقۇپ، يازاملىق ئادەم بولۇڭلار» دېگەن گەپلىرىنى كۆز ياشلىرى بىلەن ئېيتىپ بەرگەندى. نۇرى

خىيالدا، چىغىر يولدا، چىغ - تېۋىلغىلارنى قۇچاقلىغىنىچە كۆز ياشلىرىنى تۆكۈپ: «خەير - خوش سەبىخە،

مۇھەببەت ساڭمۇ ئوخشاشلا تىك داۋان، ئامەت - تەلىمىز بولسا ئاپاڭ بىلەن داداڭدەك بىر چوڭ شەھەردە

ئۇچىرىشىپ قالارمىز. ساڭا ۋەدە بېرىمەنكى، تۇنجى مۇھەببىتىم بىلەن دۇنيادىن ئۆتمەن! نيوتون، نوبىل،

نەۋائىدەك...» دەپ سەبىخە بىلەن خىيالەن خوشلاشتى.

3

زىياۋۇدۇن بالىسىنىڭ تەلىپىنى زادىلا رەت قىلمىغان. بالىسىمۇ دادىسىغا ئارتۇق تەلەپ قويۇپ باقمىغانىدى.

بالىسى بۈگۈن تۇيۇقسىزلا:

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- دادا، مەن شەھەرگە كىرىپ مۇسابىقەلەر زاۋۇتىدا ئىشلەيمەن. تەتلى تۈگىگىچە يەنە بىر يېرىم ئاي بار

ئىكەن، ئازراق بولسىمۇ پۇل تاپاي، دادا. بۇ يەردە ۋاقىت بىكار ئۆتۈپ كېتىدىكەن، - دېدى.

دادا ئوغلنىڭ ئىككى كۈندىن بۇيان خىيالچان، غەمكىن بولۇپ قالغىنىنى سەزگەن. ئۇ: «مېنىڭ بەش

بالىنىڭ غېمىنىدە سەكپارە بولۇپ يۈرگىنىمگە چىدىماپتۇ - دە» دەپ ئويلىغان بولسىمۇ، ئوغلنىڭ مۇنداق تەلەپنى

قويۇشنى زادىلا خيالغا كەلتۈرمىگەنىدى. ئۇ بىر نەچچە يىلدىن بېرى ئوغلنى ئوقۇتىمەن دەپ قارغا مىلەپ

ئاشلىقنى ئېلىپ بولۇپلا، تۆت بالىسى بىلەن ئايالنى كۆتەك ھارۋىسىغا سېلىپ، شەھەردىكى ھال ئوقىتى ياختى

ئادەملەرنىڭ ئېغىللىرى يېنىدىكى ھەم قاراڭغۇ، ھەم كىچىك بىر ئېغىز ئۆينىڭ قىشلىق ئىجارىسىگە ئۈچ خۇ بۇغداي

بېرىپ، ئات ھارۋىسى بىلەن شەھەردە ئولتۇرۇپ تۇرمۇش كەچۈردى. يېزىدىكى كەڭ، ئازادە، ئۆي، باغلىرىنى

تاشلاپ، خەقنىڭ ھويلىسىدا قورۇنۇپ - ئەيمىنىپ يەر دەسسەپ يۈردى. ئايالى ئۆي ئىگىسىنىڭ نېنىنى يېقىپ،

كىرىنى يۇيۇپ، ھويلىسىنى سۈپۈرۈپ قىشنى ئۆتكۈزۈشكە كۆندى. ئۆزى باش توخۇ بىلەن ئۆيدىن چىقىپ كەتسە،

خۇپتەندىن كېيىن بوز ئېتىمۇ، ئۆزىمۇ ھالىدىن كەتكەن چاغدىلا ئۆيگە قايتىپ كېلىپ، مورا ئوچاق ئالدىدا شۇ

كۈنى قار توشۇپ ياكى پىلىچى خاڭدىن كۆمۈر ئەكىرىپ سېتىپ تاپقان پۇلنى ساناپ، ھەر كۈنى تاپقان پۇلنىڭ

نەق يېرىمىنى ئايالغا بېرەتتى - دە:

- يىغىپ قوي خوتۇن، ئوغللىرىمىز شەھەر بالىلىرىنىڭ ئالدىدا بويۇن قىسىپ قالمىسۇن! - دەيتتى. ئۇ تۆت

يىلدىن بېرى شۇنداق قىلىپ كەلمەكتە. ھازىر ئۇنىڭغا: «زىيەك شەھەرلىك» دېگەن لەقەممۇ سىڭىپ قالدى. تۆت

يىلدىن بېرى تارتقان جاپا، تۆككەن تەرىنى مۇنۇ ئەقىللىق ئوغلى ھېسابلاپ يۈرگەن چېغى - ھە. بولمىسا

ھۈسەبىنىڭ زاۋۇتىدا ھاك، كىسلاتا پۇرىقىدا دىمىقتا بولۇپ ئىشلەش قانداق قىلىپ ئۇنىڭ ئېسىگە كەلسۇن؟

- نېمە دەيسەنوي بالام، نېمە كەم، نېمىگە قولۇڭ يەتمىدى، دېمەمسەن ئاۋۋال؟

- گەپ بۇنىڭدا ئەمەس، دادا. ئۆز ئەمگەك تەرىمىنىڭ تەمىنى تېتىپ باقاي دەيمىنا!

- ئۇنداق بولسا ئۆيدە تېتى، - دىدى زىياۋۇدۇن ئوغلى بىلەن پەخىرلىنىپ، - ئەتىدىن باشلاپ بېدە باغلا،

سەن كەتكۈچە بۇغداي پىشىدۇ، كۆرگەنسەن، چوڭ ئېتىزغا بەش خۇ بۇغداي چاچقان. تاختا بوپتۇ. ھەر باش،

ھەر باش، غولى قاپقارا، بىر تالمۇ ئاپىخان، سۇلۇ يوق. خۇدايىم بۇيرۇسا خورىدىن ئون خۇ ئاشلىق ئالىمىز. ئەللىك

خو بۇغداينىڭ ئون بەش خورى كەتسە ئوتتۇز بەش خورى قالدۇ. ئۇرۇق، ئوزۇققا ئون بەش خورى كەتسىمۇ يىگىرمە خورنى ساتىمىز، بالام. ئۈچ خو يەرنىڭ زىغىرىمۇ، بىر خو ئارپا، ئىككى خو سۇلۇمۇ ياخشى ئوخشىدى. قىرو چۈشكىچە يىغىپ بولىمىز. ئىنلىرىڭ بەرا بىلەن دەرامۇ ئىشقا ياراپ قالدى. بەرا تۆت ئورمىچىنىڭ بېغىنى باغلاپ بىر گۇڭغا ئىشلىيەلەيدۇ. كۈنىگە بەش يۈز باغ چۆپ باغلايدۇ. ئۇكاڭ، دەرامۇ تولۇققا ئات مېنەلەيدۇ، چاي توشۇيالايدۇ، بۇغداينىڭ بۇيسىنى ئاشۇ ئىككىسى ئوتىدى. ئات سۇغىرىش، ئوقۇر تازلاش، ئاتقا چۆپ سېلىش، توخۇغا دان چېچىش، ئىتقا ئاش ئىتىش ئاشۇلارنىڭ ئىشى، بالام. شۇنچە باغنىڭ قورىنى ئورۇپ، مىڭ نەچچە يۈز تۈپ قارىياغاچنىڭ شېخىنى پۇتاپ، ئۈچ مىڭ باغدەك شاخ - قوراي قىلىپ بېسىۋەتتى. ئۇنىڭ ھەممىسىنى ئاپاڭ بىلەن ئىككى ئىنىڭ قىلدى، بالام. بۇ يىل خۇدايىم بۇيرۇسا ئۈچىنچى ئىنىڭ ھەيرانىڭ خەتنە توپىنى قىلىپ بولۇپلا شەھەرگە كۆچۈپ كىرىپ كېتىمىز، ئۆيگە مۇختەر باينىڭ قويچىسى قاما قازاقنى ئولتۇرغۇزۇپ قويىمەن.

تىمىسز دادا ئۇغلىغا تاغارنىڭ ئاغزىنى ئاچقۇزۇپ، ئاخىرقى بىر تاغار بۇغدىنى غەلۋىر بىلەن تاغارغا قۇيغاچ يۇقىرىقى ئۇزۇن گېپىنى ئاخىرلاشتۇردى:

- زاكىر ئەپەندىم: زىياۋۇدۇن، بالاڭنى ئوقۇتقىن، مەن بۇنداق ئەقىللىق بالىنى كۆرمىگەن، بالا ئوقۇتقىلى ئون تۆت يىل بولدى. بۇنداق ئۆتكۈر بالىنى ئۇچراتىدىم، دېگەچكە، ئاپاڭ ئىككىمىز قانچىلىك جاپا تارتساقمۇ سېنى ئوقۇتايلى دىيىشكەن، بالام. قىسنىدىغان يېرىڭ بولسا دە، كۈچۈم يەتمىسە مۇختەر باي قاراپ تۇرمايدۇ. بىز بىر تۇغقاننىڭ بالىسىغۇ. يامنىغا كەلسە دادامدىن قالغان مۇشۇ سەكسەن خو يەرنىڭ ئوتتۇز خورنى ئاتۇشلۇق بايلارغا ساتىمەن. بىر خورىغا بىر قوي بېرىڭلار دېسەم، ھازىرلا ئوتتۇز قويلۇق بولۇۋالىمىز. ئوتتۇز قوي كىلەر يىلى ئوتتۇز قوي تۇغسا، يىگىرمىسى ئەي بولسىمۇ...

- گەپ ئۇنىڭدا ئەمەس، دادا!

- ئەمەسە نىمىدە، دېمەمسەن؟

- جاپالىق ئىش بىلەن چېنىقاي دەيمەن.

- جاپانىڭ ھەممىسى سەھرادا تۇرسا شەھەردە نېمە قىلاتتىڭ؟

- سېسىق پۇراق، زەي يەر بۇ يەردە يوق. ئېتىزنىڭ ئىشى ئېغىر بولغىنى بىلەن ئۆزى بەك گۈزەل، نەگىلا

قارىساڭ بۆدۈنە «ۋىت-ۋىلىق» قىلىپ تۇرغان، ھەممىلا يەر گۈل چېچەك. قارا، زىغىر-قىچا، تىكەنلىرىمۇ گۈل بۇ يەرنىڭ. بۇ يەردە بەدىنىڭ چارچىغان بىلەن روھىڭ ياشىرىپ تۇرىدۇ، دادا.

- پاي، پاي، قەنىتتەك گەپ قىلىدىڭا، بالام. مەنمۇ قىشچە شەھەردە ھارۋام بىلەن مەدىكارچىلىق قىلىمەن. لېكىن خىيالىم يېزىدا بولىدۇ. ھەر كۈنى مۇشۇ مەھەللە چۈشۈمگە كىرىدۇ. ئاۋۇ ئۆستەڭ، مۇنۇ كارىز، چىغرىتماقلىق، كوكىرىشىپ تۇرغان پاقىلار، ئاۋۇ قىزىلگۈل ئارىسىغا ئۇۋا سالىدىغان بۇلبۇل چۈشۈمدىن چىقمايدۇ. روھ دېدىڭىمما، راست، ئادەمنىڭ جېنى يايىراپ كېتىدۇ...

- دادا، ماقۇل دېگەن، ھۈسەنباينىڭ زاۋۇتىدا مېنىڭ تونۇشلىرىم بار. ئىشلەپ باقاي. بۇ يەردە زىرىكىپ قالدىم. ئاغىنىلىرىمنىڭ گەپلىرىمۇ، قىلىقلىرىمۇ ماڭا ياقىمىدى.

زىياۋۇدۇن جىمىپ قالدى. يازنىڭ كۆڭۈللۈك ئاخشاملىرى سەھرا بالىلىرى تەلۋىلىكتىن نىملەرنى قىلمايدۇ.

ياش ئەر-خوتۇنلارنىڭ دېرىزىلىرىنى ماربىشۋاتقان، خەقنىڭ باغلىرىغا، قوغۇنلۇقلىرىغا ئوغرىلىققا چۈشۈۋاتقان، گەپلىرىچۇ تېخى. مۇختەر باينىڭ كېچىلىرى كىملىرىنىڭ ئۆيلىرىگە شۇڭغىغانلىقى، ئۆي ئىگىسى ئايالنىڭ نازلىرى، ئەلەر ئارىسىدىكى ئاشنا تالىشىش، كۈنداشلىق جېدەللىرى، ئاياللارنىڭ ئۆستەڭ بويىدىكى تىللاشلىرى، ئاتلار، بۇقىلار، ئىتلار، خورازلار توغرىسىدىكى ئۇزۇندىن-ئۇزۇن تالاش-تارتىشلار، ھەتتا بۇ تالاش-تارتىشلاردىن پەيدا بولىدىغان مۇشتىلىشىشلار... بۇ ئىشلارنىڭ قايسى بىرى ئوغلنىڭ دىتىغا ياقسۇن؟ نۇرى بىكار بولسلا كىتاپ ئوقۇيدۇ، خىيال سۈرىدۇ. سۆزلىسە چوڭ-چوڭ، باشقىلار بىلمەيدىغان ئىشلارنى سۆزلەيدۇ. گېرمانلارنىڭ

نەلەرگىدۇر ھۇجۇم قىلغانلىقى، روسىيىدىكى ئىشلار، كۈلىدىكى سوقۇشلار، ياپۇنلارنىڭ جۇڭگوغا بېسىپ

كىرگەنلىكى، شىڭ دۇبەنىڭ سۆزلىرى، سەنمىنجۈيى، خائىن قىلىنغان بايلار، يەنە ئادەم چۈشەنمەيدىغان

ئاللىنىملەرنى سۆزلەيدۇ. راست، ئۇنىڭ ئىچى پۇشتى. ئۇ شەھەردىكى ئاغىنىلىرىنى، ئەپەندىلىرىنى سېغىندى...

- بوپتۇ بالام، - دېدى ئاخىر كۆڭۈلچەك زىياۋۇدۇن ئوغلنىڭ خۇشال چىرايىغا قارىغانسىرى ئىچ-ئىچىدىن

خۇشال بولۇپ، - ئانداق بولسا مەن سېنى ھارۋا بىلەن ئەكىرىپ قويماي. بىر ھارۋا شاخ-قوراي، تۆت توخۇ،

ئەللىك-ئاتمىش تۇخۇم ئېلىۋالساق، سەن خەجلىگۈدەك پۇل چىقىپ قالدىڭ. مەن سېنى ھاشىم تەمبۈرنىڭ ئۆيىگە

ئەكىرىپ قويماي، بىلىسەنغۇ، مېنىڭ ئاغىنەم، ئۆيى ناغرىچىدا، ھە، ھېلىقى سېرىق ھاشىم شۇ...

لېكىن ئوغلى خۇشال بولۇشنىڭ ئورنىغا جىمىپ قالدى. دادا ئوغلىنىڭ مۇھەببەتتىن ئۆزىنى قاجۇرۇپ ئەتەي قاينىمىغا ئۆزىنى ئاتماقچى بولۇۋاتقانلىقىنى نەدىن بىلسۇن. ئۇلارنىڭ يېنىغا زىياۋۇدۇننىڭ ئىشچان، ئاق كۆڭۈل ئايالى چىقتى. قارقۇمچاق، قاش - كۆزى چىرايلىق، سەل دورداي كالىپۇكراق، ئىنچىكە ئىككى ئۆرۈمە چېچىنى بىلىم بىلەن قاتۇرۇپ قەلىقەي ياغلىقىنى ئېڭىكى ئاستىدىن باغلىۋالغان ئورۇق، يالاڭ ئاياغ ئايال ئوغلىغا قاراپ زوق بىلەن كۈلۈۋىدى، ئۇنىڭ چىرايلىق كۆزلىرىنىڭ قۇيرۇقلىرىدا قويۇق، چوڭقۇر قورۇقلار پەيدا بولدى:

- بالام نۇرۇم، سېنى قىشلاقتامغا ئەچۈشۈپ توغقانلارغا كۆرسىتىپ چىقاي، شاڭيو داداڭ، ئىمام داداڭ، داداڭنىڭ باي تۇغقانلىرى سېنى كۆرۈپ ھەيران قالسۇن، بىر چاي قاينىغىچىلا يىتىپ بارىمىز. ئۇكاڭ ئىمسانى ھاپاش قىلىۋالىمەن، قالغانلارمۇ ئەگەشمەيدۇ، ھازىرلا ماڭىمىز بالام.

- ياق، ئاپا مەن كىتاب ئوقۇيمەن.

- ئوقۇپ تويمايدىكەنسەن، ۋايىيەي، ئاپاڭنىڭ كۆڭلىنى ئايا، بىر ماختىنىۋالاي، ئەپەندى ئوغلىمنى بايلارنىڭ خوتۇنلىرىغا بىر كۆز - كۆز قىلىۋالاي، يۈر، گەدەنكەشلىك قىلما ساقام.

- ياق، ئاپا بارمايمەن! - دېدى نۇرى ئاپىسىغا ئەركىلەپ، بالىلارغا خاس ئاۋازدا يېلىنىپ، - تاپشۇرۇق كۆپ.

- نېمەڭ ئۇ، تاپشۇرۇق دېگەننىڭ؟

- يازىدىغان خەت، چىقىرىدىغان ھېساب، يادلايدىغان نۇرغۇن گەپلەر.

- شەھەرگە كىرگەندە قىلىۋالارسەن، ماڭ، ياسانغىن بالام. ساميۇزدە تويىدا بىر ھويلا خوتۇنغا ئابدۇمەر مىڭبېگىنىڭ نوغاي خوتۇنى مېنى ماختاپ ۋارقىراپ سۆزلەپتەك. ھازىر مەھەللىنىڭ ھەممە خوتۇنلىرىنىڭ ئاغزىدا سەن. قۇشناچىم ھەدەم ئەتەي بىر ئاتلىق ئادەم چىقارتىپ، سىنى ئەچۈشسۇن، كۆرىمىز دەپ ئېيتىپ بېرىپتۇ.

ۋىيىيەي، ھېلىقى مىڭبېگىنىڭ خوتۇنى نېمىلەرنى دىۋىدىكىنىڭ، خوتۇنلار ۋىيىيەي، زىيەكنىڭ بالىسى چوڭ بولغاندا لەيلۇن (لېنىن دېمەكچى) بولغۇدەك، كۆرۈۋالايلى دېيىشىپ، ئوت - كاۋاپقا چۈشۈپلا قاپتەك!

- ھەي رەيھان، خوتۇن خەق دېگەننىڭ كۆزىمۇ، تىلىمۇ يامان. بوپتۇ ئەمەس، ئىمامغا بىر تال تۇمار پۈتكۈزۈپ بالاڭنىڭ بويىنىغا ئېسىپ قوي جۇمۇ!

- ماڭ، ماڭ نېرى! - دېدى نۇرى چالۋاقاپ تېرىكپ، - نەدىكى خۇراپاتلىقنى!...

- نېمە دېگىنىڭ بۇ؟ تىلتۇمار ئاسمىساڭ بۇ خوتۇنلارنىڭ كۆزى تېگىدۇ، يە تىلى تېگىدۇ!

- شەھەرگە ھازىرلا كېتىمەن، ئۇنداق قىلساڭلار!

- شاگىيو بوۋاڭ بىر غۇنان ئات مىندۈرگۈدەك، بىزنىڭ غازى ھاجىمنىڭ نەۋرىسى، ھىدىلشا ھاجىمنىڭ

ئەۋلادىدىن بىر كاتتا ئادەم چىقىدىكەن - دە! چىغلىمازاردىن نېزەر خان غوجام چىقتى، بىزدىن ئەمدى نۇرىدەك

ئەپەندى چىقسا بېشىمىز كۆككە تاقىشىدۇ، بالىنى ئەچۈشۈڭلار، بىر كۆرمىسەم بولىدۇ! دېگۈدەك تېخى.

- ئۇنداق بولسا ئاپاڭ بىلەن چۈش، بالام. مىڭبېگىنىڭ نوغاي خوتۇنى، شاگىيو بوۋاڭ تىلغا ئالغاندىكىن

بويۇن تولغىما، بالام.

- ياق، چۈشمەيمەن! - دېدى نۇرى راستىنلا خاپا بولۇپ، - ھازىر ئەمەس، مەن گىمنازىيىنى تۈگىتىۋالاي،

ئاندىن كېيىن كۆرۈشەي، بۇنداق قىلساڭلار مەن راستىنلا قېچىپ كېتىمەن.

بالا ھويلا ئالدىدىكى تاشلىق دۆڭدىن غورۇ ئاتلاپ كەڭ ھويلىغا ماڭدى. زىياۋۇدۇن بىلەن رەيھان

بىر - بىرىگە قاراشتى. ئۇلارنىڭ مۇھەببەتلىك كۆزلىرىدە، بەخت مىدىرلىغان لەۋلىرىدە ئېيتىپ تۈگەتكۈسىز

خۇشاللىق، غورۇر ۋە ئۈمىد، ئىشەنچ ئىپادىلەنمەكتە. ئۇلار بىر كاتتا ئادەمنى تەييارلاش ئۈچۈن ئۆزلىرىنىڭ

ئەقىل - كۈچ ۋە بارلىقىنى سەرپ قىلىشقا قەسەم قىلىشۋاتقانداك بىرلا ۋاقىتتا باشلىرىنى لىگىشتىشتى.

بەختلىك ئەر - خوتۇن پاكىز ئۆگۈتنى ئوبدان نەمدەپ، ئۆزلىرى توقۇۋالغان قىل تاغازنى قوللاپ كۆتۈرۈپ،

پاكىز سۈپۈرۈلگەن كەڭ ھويلىنىڭ سۈپىسىدىكى تۈۋرۈككە يۆلەپ قويدى.

- بالا قېنى، خوتۇن؟

- قاراپ باقسۇنا ھەي!

بىرى باغ ئىشەك بىلەن باغقا، يەنە بىرى چاقماق پەنجىرىلىك ساراينىڭ دېرىزىسىگە يۈگۈرۈشتى.

- يوقما؟

- يوق تۇرامدا؟

ئىككىسى بىردىنلا دالان، ئاشخانا، ئېغىللار ۋە كىچىك باغنىڭ ئىچىگە، گۈللەرنىڭ تۈۋىگە قاراپ چىقتى.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- نۇرى قېنى؟

نۇرى باغنىڭ قورۇ تېمىدىن ئارتىلىپ، مەھەللىنىڭ تۇتاش باغلىرىنىڭ بىرىدە سۈڭۈچلىرىدىن ئۆمىلەپ، بىرىدە شورلىرىدىن شۇڭغۇپ شەھەرگە يولغا چىقىپ بولغانىدى.

زىياۋۇدۇن قارىياغاچ سايىسىدە چۈنقاپ بېشىنى لىگىشتىپ، قۇيرۇقى بىلەن كۆكۈيۈن قورۇپ تۇرغان بوز

ئاتنى مىنىپ خوتۇنغا:

- بالاڭ بەگۋاشلىق قىلىپ شەھەرگە قاچتىمۇ نېمە؟ - دەپ ئېتىنى دېۋىتىۋىدى، بوز ئات ئىرىنچەكلىك بىلەن

ئېغىر قەدەم ئېلىپ قۇيرۇقنى كۆتۈرۈپ تېزەكلىدى - دە، ئالدىرىماي ماڭدى. ئېتىنى جېنىدەك كۆرىدىغان دېھقان

بالا ۋەسۋەسىسى بىلەن ئىختىيارسىز ھالدا بىر قامچا سالىدى. ئات چىچاڭلاپ قاترىدى.

نۇر مەھەللىسىدىن خېلى يىراقلىشىپ قايرىما ئۆستەڭ قىرغىغا چىقىپ مەھەللىسىگە بۇرۇلۇپ قارىدى. مېھرىبان

ئاتا - ئانىسى ھازىر ۋەسۋەسىدە، بەلكى ئۆكىلىرىمۇ ئەنسىرىمەكتە. ئۇ كىمدى، نېمە ئۈچۈن ئۆزىنى قاقچۇردى؟ ئۇ

نەگە، نېمە قىلغىلى بارىدۇ؟ ئۇ بۇلارنى ئويلاپمۇ ئۆلگۈرمىگەن. ئۇنىڭ قەلبىنى ئۆزىنى مۇھەببەتتىن قاقچۇرۇش

ئىستىكىلا ئىگىلىۋالغان. مانا ھازىر ئاتا - ئانا، ئۇرۇق - تۇققانلىرىنىڭ مۇھەببىتىدىنمۇ ئۆزىنى قاقچۇرماقتا. ئۇ گويا

بىر چوڭ جۇدالىق ئۈچۈن ئۆزىنى مەقسەتلىك تەربىيەلەۋاتماقتا. يېقىن كەلگۈسىدە بولىدىغان بىر كاتتا

ئازاپ - ئوقۇبەت سىناقلىرى ئۈچۈن ئۆزىنى چېنىقتۇرماقتا. ئۇ دېھقانلارغا يات، شەھەردىكى باي بالىرىغا دۈشمەن

بىلىنىدىغان مەقسەتلىك ھالدا ئازاپ ئىزدەش يولىغا ماڭماقتا. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزىنى دەۋرىنىڭ قەھرىمانى،

كەلگۈسىنىڭ گىگانىت ئادىبى بولۇشقا مۇناسىپ ھېسابلاپ... ئۆز - ئۆزىدىن پەخىرلەنمەكتە. ئۆزىنى ۋە يۈرەك

پارىلىرىنى ئازابلانغان ھېسابغا ئېرىشىدىغان بۇ پەخىرلىنىشنىڭ قىممىتى قانچىلىك؟ بۇ قىممەتنى ھېسابلاشنىڭ يولى

نېمە؟ ئەمدىلا ئون بەش ياشقا كىرگەن، سوۋېت كىتابلىرىنىڭ، يېڭى ئىدىيە تارقاقچۇچى ئوقۇتقۇچىلىرىنىڭ تەسىرى

تۈپەيلى، ئۆزى ھەيران قالغان ياۋۇرپا سەركەردىلىرىنىڭ ئىزى بىلەن مېڭىشقا ئۆزىنى بېغىشلىغان ئۇيغۇر بالىسىنىڭ

ھازىرچە بۇ مۇرەككەپ سۇئاللارغا نەق جاۋابى يوق. ئۇنىڭ قەلبىنى بىرلا: مۇئەللىمى ئېيتقان **ياخشى ئادەم**

بولۇش ئۈچۈن بىر ئۆمۈر ئازاپ چىكىشكە، ھەر قانداق قىيىنچىلىق ئالدىدىمۇ تەمتىرىمەسلىككە ئۆزىنى تەييارلاش

دېگەن سۆزلىرى ئىگىلىگەن. ئۇ مۇشۇلارنى ئويلاپ، ئاتا - ئانىسىنىڭ ئەنسىرەشلىرىنى ئۇنتۇدى ۋە : « تېخى چۈش

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

بولمىدى، يازنىڭ كۈنى ئۇزۇن، يولسىز مېڭىپمۇ شەھەرگە بارالايمەن، نۇرغۇن قېتىم پىيادە ماڭدىم. بار-يوقى قىرىق كىلومىتىرلا يولغۇ بۇ، دەريا ياقلاپمۇ، يامانيار بىلەن توپا كىچىپمۇ قاراڭغۇ چۈشكۈچە شەھەرگە كېرەلەيمەن» دەپ ئويلىدى-دە، يولدىن چىقىپ تەپتەكشى تاختا بولغان چەكسىز بۇغدايلىققا شۇڭغۇدى. بۇغدايلار ئارىسىدىكى چوڭقۇر توغانلىق ئېرىقلار، چىغ-تېۋىلغىلار ئارىسىدىكى ھەرە ئۇۋىلىرى، ھېلىدىن-ھېلىغا ئۆرگۈپ قاقچىدىغان ياۋا توشقانلار، ھاڭگىت، قاقىرلار بىلەن ئوينىشىپ يۈگۈرۈپ مېڭىش ئۇنىڭ ئۈچۈن كۆڭۈللۈك ئەمەك بولدى. ئۇ ئىككى قىرغىقى ياپىيىشل چىمەنلىك ئېرىقتىن دۈم يېتىپ سۇ ئىچىپ، ئالقانلىرىغا تايىنىپ ئورنىدىن تۇردى-دە، مەھەللىسىدىن يولغا ماڭىدىغان يولغا قارىدى. دادىسى ئاق بوز ئاتنى ئۆكرەك تاشلىتىپ شەھەرگە قاراپ كېتىپ باراتتى. دادىسىنىڭ ئۆڭكەن چىرايى، ئاپىسىنىڭ ياشلىرى لىغىلداپ تۇرغان كۆزلىرى، سەبىخەنىڭ يۈرەككە مەڭگۈلۈك مۆھۈر بولۇپ بېسىلغان ياقۇتتەك لەۋلىرى ئۇنىڭ ھېسسىياتچان قەلبىنى چىمىلدىتىپ خىيال ئېكرانىدىن ئۆتتى: «ياق، مەن تېرە زاۋۇتىنىڭ ھاك-كىسلاتا پۇرىقىغا ئېتىزنىڭ ئىپار ھىدىنى تىگىشمەن. مۇھەببەت لەززىتىنى روھى ئازابقا ئالماشتۇرمىەن، بىلىپ تۇرۇپ شۇنداق قىلىمەن. سوۋۇرۇق، كوتوزۇق، لېنىن، ستالىن، ماكسىم گوركى، ماياكوفسكى، پاۋىل كورچاگىندەك پولات ئىرادىلىك بولۇپ چىقمەن...» نەق شۇ چاغدا ئۇنىڭ قاپقىنى ھەرە چاقتى، ئۇ ئېچىشۋاتقان يەرگە لاي سۇۋىۋىدى، تېخىمۇ ئېچىشتى. ئۇ چىشىنى كىرىشتۈرۈپ: «يەنە چاقسۇن، ئون، يۈز ھەرە چاقسۇن، ۋاي دېسەم يىگىت ئەمەسمەن» دېدى ۋە غەربكە-ئۆزىنى تۈرلۈك سىناقلا بىلەن كۈتۈپ تۇرغان شەھەرگە قاراپ ئېرىق ئىچى بىلەن يۈگۈرۈپ كەتتى. زىياۋۇدۇن ناماز دىگەر بىلەن سولشىپ، بۇقا بوز ئېتىمۇ سالپىيىپ مەھەللىگە قايتىپ كەلدى. مەھەللىگە قايتىپ كەلدى. مەھەللىگە كىرىش بىلەنلا ئۆستەك ياقىسىدىكى چىمەنلىككە توپلاشقان خەلق: -كەلدى، زىيەك كەلدى!- دەپ ۋارقىراشتى. ئۇ چۆچۈپ ئېتىدىن سەكرەپ چۈشتى. دائىم بېشى ئاغرىپ يۈرىدىغان رەبھاندىن ئەنسىرەپ:

-نېمە بولدى، خالايق ھوي!- دەپ ۋارقىردى.

-نېمە بولاتتى، ماۋۇ قاشقالىق تارانچىلارنىڭ ئانىسىنى قويدى!- دېدى مۇختەر باي كۆپچىلىكنىڭ

ئوتتۇرىسىدا چىمەنلىكتە زوڭىزىيىپ ئولتۇرغان ئۈستى يالىڭاچ ئادەمنى كۆرسىتىپ، -بول زىيەك، مۇنۇ كىگىزچىنىڭ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

بېشىنى چىمغا بىر پاتۇرۇپ باققىنا!

بۇ يەردە ئوغلاقش تارتىش، مەشرەپ-پىرە ئويناش، چېلىشش كۆڭۈللۈك ئويۇن. مەھەللىنىڭ داڭلىق

ئوغلاقچىلىرى، ئورمىچىلىرى (كۈنىگە بىر خودىن بۇغداي ئورۇدىغان)، چېلىشچىلىرى، ناخشىچى،

ئۇسسۇل-ئۆلەڭچى، قىزىقچىلىرى بار. ئۇلارنىڭ خوجايىنىمۇ، پۈۋلەپ كۆپتۈرگۈچىسى، ھىمايە قىلغۇچىسىمۇ مۇشۇ

مۇختەر باي. ئۇنىڭ بىر مۇقېتىم بەيگىنىڭ بېشى بولالمىغان بولسىمۇ ئەتىۋارلاپ باقىدىغان بەيگە ئاتلىرى، يۇرتىمۇ

يۇرت ھۆكەرەپ يۈرۈپ داڭق چىقارغان ساياق بۇقىسى، ھەتتا بۆرە ئالىدۇ دەپ ماختىنىدىغان «قالماق» ئىتلىرىمۇ

بار. ئۇ ئۆيىدىكى ھايۋانلىرى، مەھەللىسىدىكى ھېلىقىدەك ئادەملىرى بىلەن ھەر يەر-ھەر يەرلەردە ماختىنىدۇ. ھەتتا

بىر قېتىم تاھىر يۈزىنىڭ شاگىيوسى بىلەن كىمىنىڭ مەھەللىسىدە قاغا جىقلىقى ھەققىدە سوقۇشۇپمۇ قالغان. ئۇ قۇم

ئارىشاغا ھەر يىلى بەشنىجى ئاينىڭ بەشنىجى كۈنىگە ئۆلگۈرتۈپ چېلىشچىلارنى تەييارلايدۇ. يېنى يەرگە

تەگمىگەنلىرىگە پاقالان، كىگىز، چەكمەن، پىيما مۇكاپاتىمۇ بېرىدۇ تېخى. **مەھەللە غورۇرى ئۇنىڭ جېنى.**

مەھەللىسى ئۇياتقا قالسا ئۇ ئازابلىنىپ ئورۇقلاپ كېتىدۇ ھەتتا.

- چۈشە زىيەك، ماۋۇ قالماقنىڭ بۇتى ھەممىسىنى يىقتىتى. مەيدىسىگە لىككىدە ئېلىپ مەيداننى پىرقىرتىپ

ئاتىدىغىنى بالاكەن بۇنىڭ. ئۆزۈڭ جۈندىمىسەڭ تۈگىدۇق ۋۇي!

مۇختەر باي قاپقارا ساقاللىرى ئارىسىدىن سەدەپتەك چىشلىرىنى كۆرسىتىپ، ئازاب بىلەن ھىجىيىپ-شەكايەت

قىلىپ زىياۋۇدۇننىڭ ئېتىنى ئۆز قولى بىلەن ئالدى. ئاندىن ئۇنىڭ بىلىگە كۆك سەرگەز پوتىسىنى باغلىدى ۋە

ئورنىدىن تۇرغان تولۇق تېشىدەك ئۇيۇل كەلگەن دېھقان چېلىشچىغا:

- سەنمۇ ھۈنرىڭنى كۆرسەت، زىيەكمۇ شۇ، چاپۇتلىمايسەن، چىرماق ئۇرمايسەن دەپ غىشىما، كۆزۈڭگە

توپا چاچمىسلا، پۈتۈڭنى تارتىۋەتمىسلا بولدى. قوپە قاشقالىق! - دىدى ۋە كۆپچىلىككە قاراپ، - زىيەك

تاشلىۋەتسە بىر قوزىلىق قوي، قاشقالىق تاشلىۋەتسە تارانچى قىلىۋالىمەن، بىر يەر بېرىمەن! - دەپ ۋارقىرىدى.

بىرى، ئون پۇتلۇق تاغاردەك دىقماق، بويىنى يوق، بېشى غىلتاڭ، قوللىرى قىسقا، يىگىرمە ئالتە - يىگىرمە

يەتتە ياشلىق قارا بۇرۇت قران يىگىت، يەنە بېرى، ئىگىز، قاتاڭغۇر، ئاق سېرىق، ئوتتۇز سەككىز ياشلىق ئادەم

مەيداننى ئايلىنىپ چاتلىرىنى كىرىپ مېڭىپ چېلىشقا چۈشتى. پاكار ھەدەپ ئىگىزنىڭ يوتىسىغا قول سۇناتتى.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئېگىز ئۇنى مۇرىسىدىن ئىتتىرىپ يېقىن كەلتۈرمەيتتى. مەھەللە خەلقى ئىككىگە بۆلۈنگەن؛ ئىماماخۇنۇم بىلەن مىرا

«قازى» باشلىق «قاشقالىق»لار (ئاقسۇ، كۇچا، خوتەندىن كەلگەنلەرنىمۇ بۇ يەرنىڭ «تارانچى»لىرى

«قاشقالىق» دەيدۇ) بىر تەرەپ، مۇختەر باي باشلىق تارانچىلار بىر تەرەپ.

- ھابلا يولۋاس، كۆتۈرۈپ ئۇر!... - دەپ ۋارقىرىدى ئىماماخۇنۇم يۇرتىدىشىغا مەدەت تىلەپ.

- تەتۈر چىماق بىلەن بېشىنى تىكلەۋەت، زىيەك!

- قول قايرىشقا!...

- يانپاشقا!...

ئۇلار خۇددى ئىككى بۇ تاقاشقان دەك بىر- بىرىنى ئىتتىرىشىپ، «پەم تالىشىپ» چىمەنلىكنى تىلغۇۋەتتى.

ئاخىر پاكاز يىگىت زىيەكنىڭ پۇتىدىن تۇتۇۋالدى. ئۇ زىيەكنى قورۇپ تارتىپ يېقىن ئەكىلىپ: «يا!..» دەپ

كۆتىرىشىگىلا زىيەكنىڭ ئوڭ پۇتى ئۇنىڭ پۇتلىرىغا چىماق بولۇپ يۆگىشىپ بولدى. يىگىت ئۇنى كۈچەپ

كۆتۈردى، زىيەك ئوڭ قولىنى ئۇنىڭ مۇرىسىدىن ئارتىلدۇرۇپ پوتىسىدىن تۇتتى - دە، ئۆزىنىڭ كۈچى بىلەن ئۆزىنى

يىقىتىش ئۇسۇلىنى ئىشلىتىپ يىگىتنىڭ پۇتلىرىنى ئاسمانغا، بېشىنى چىمەنلىككە تىك قىلدى ۋە سول قولى بىلەن

ئۇنىڭ پۇچقاقلرىدىن تارتىپ ئاستىغا يىقىتىپ، كۆكرىكىگە مىنىپ تارمۇش قوللىرى بىلەن پىشانىسىدىن بېسىپ

تۇرىۋالدى. يىگىت تىپىرىلدى، لىكىن ئۇنى ئۆرۈۋەتمەيدى. مۇختەر باي بىرىنجى بولۇپ زىيەكنى يۆلدى ۋە

تۇرغۇزۇپ مۇرىسىگە ئۇرۇپ ۋارقىرىدى:

- خالايق، بۈگۈن كەچ بىزنىڭ بوستاندا مەشرەپ!

- ھېساب ئەمەس، - دېدى يىگىت تەستە قوپۇپ يىغلامسىراپ، - چاپۇتلاپ يۈرىدى!...

- چاتىراڭنى سىلاپ باق، ئاختىلاپ قويىمىغاندۇ ھا - ھا - ھا!...

مۇختەر بايغا ئەگىشىپ كۆچىچىلىك تېلىقپ كۈلۈشتى.

- بالا قېنى، دادىسى! - رەيھاننىڭ يىغا ئارلاش نالىسى زىياۋۇدۇننى كۈلكىدىن توختاتتى.

- يوق، خوتۇن، بالىنى جىرغىلاڭغا بارغىچە دېرەكلەپ بېرىپ تاپالىمىدىم، شەھەرگە كەتمىدى، بېرەر

قوغۇنلۇققا كەتكەن ئوخشايدۇ!

- نۇ...نۇر...نۇرما؟ - دېدى مۇختەرباينىڭ مالىيى كېكەچلەپ سۆزلەپ، - نۇ...نۇ...نۇرى...بۇغداي

قى...قى...قى...قىرىدا تېكساقال...

- قورقما، - دېدى مۇختەر باي ئايال زاتىنى كۆرسىلا زۇۋانىنى باسالىمايدىغان ئادىتى بىلەن رەيھانگۈلگە

چاقچاق قىلىپ، - ئېرىڭ قوزىلىق قوينى ئالا - ئالمايلا باشلىرىڭنى قاتۇرۇپ تاراپ تەييار بوپسنا!

- قويسىڭىزچۇ، مەن بالا كويىدا، باي ئاكا!

- ئاڭلىدىڭغۇ، بالاڭ تېكساقال ئېلىپ يۈرۈپتۇ. ماڭا ئون تۇخۇملۇق سېغىز ئەكېلىدۇ. ھا - ھا - ھا...

كۆپچىلىك يەنە ھوزۇرلىنىپ قىقاس - چۇقان سېلىپ كۈلۈشتى.

كۈلكە بىلەن يىغا، راھەت بىلەن ئازاپ دائىم بىللە ، ئۇلار قېرىنداش، كۆپچىلىك كۈلمەكتە، رەيھان

يىغلىماقتا. مۇختەر باي ماختانماقتا:

- قالتىس چىماقچى بۇ!

- بۇنىڭ چىمىقى ئامبۇر!

- ياق، ئۆزۈڭ سېرىقىۈگەك!

- ھا - ھا - ھا...

- ھى - ھى - ھى...

- جېنىم بالام نەدىسەن! چېچىمنى تاراپ، ئوسما قويۇپ، ياسانغىنىم خوپ بولدىمۇ ئەمدى، تۇغقانلارغا

نېمىمۇ دەرمەن ئەمدى! - مانا بۇ رەيھاننىڭ نالسى، لېكى ئۇنىڭ نالسىنى كىچىك قىزى ئىمپاتەمدىن باشقا

ھېچكىم ئاڭلىمايدۇ. بالا غەمىسىز ئانا كۆكسىنى ئېمىپ تۇرۇپ كىچىككەنە بارماقلىرى بىلەن ئانا كۆزىدىن

تامچىۋاتقان ياشلانى ئويناپ كۈلمەكتە. بەلكى ئوغلى نۇرىمۇ ھازىر بىر يەردە غەمىسىز، ئانىسىنى يىغلاتقانلىقى

ئۈچۈن مۇنۇ ئۆكسىدەك، ئاشۇ دادىسىدەك، موزايىنى مىنىۋېلىپ «چۇ» دەپ دىۋىتىپ قاقاقلاپ كۈلۈۋاتقان كىچىك

ئىنىسىدەك نەلەردىدۇر كۈلۈۋاتقاندۇر ھەر قاچان. غەم - قايغۇ، كۆز يېشىنى ئانىلارغىلا بەرگەنمۇ، ئەگەر باي

بالىلىرى غەمىسىز بولسا رەيھانگۈل غەمىسىز يۈرگەن بولماسىمىدى. مۇشۇ يىگىرمە توققۇز ئۆيلۈك مەھەللىنىڭ نەچچە

مىڭ خولۇق يېرى رەيھاننىڭ بوۋىسى بىلەن زىياۋۇدۇننىڭ بوۋىسىنىڭ يەرلىرى ئىكەن. ئەرلەر يەر - زېمىن سېتىپ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

مۇشۇ مەھەللىنى بەرپا قىلغۇچە مەشرەپ - پىرە ئويناپ كۈنلىرىنى كۈلكە بىلەن ئۆتكۈزۈپتۇ. خوتۇن - قىزلارچۇ؟
يىغا - زاردىن، غەم - غۇسسىدىن باشقىنى كۆرمەپتۇ. رەيھانگۈل ئۈنەش يېشىدا زىياۋۇدۇنغا ياتلىق بولغاندىن بېرى
غەم - قايغۇ، كۆز يېشىدىن باشقا نېمە كۆردى. يازىچە ئەرلەر بىلەن تەڭ ئېتىز ئىشىنى قىلىدۇ، سۆرمەگە ئات مىنىدۇ،
چۆنەك تارتىدۇ، چىغ ئۆرۈپ باغلىق ئېتىدۇ، باغ باغلايدۇ، خاماننىڭ ئاخىرقى قوشقاۋاقلرى ئۆيگە توشۇلۇپ
بولغۇچە ھەر دان ئاشلىق، ھەر باغ چۆپ - بىدە، پاخال - توپانغىچە رەيھان غەم قىلىدۇ. موزاينىڭ ئىچى سۈرۈپ
قالسا ئۇخلىماي بېشىدا ئولتۇرۇپ تاڭ ئاتقۇزىدۇ، ئۆينىڭ ئىشى، تېزەك چاپلاش، كۆكۈم يېيىش، توخۇغا ئۇۋىلىق
سېلىش، نان ياقسا يوغان ياغاچ تەڭنىدە لىگىشتىپ خېمىر يۇغۇرۇش، نان يېقىش ئۈچۈن ئۆيمۇ ئۆي كىرىپ كۆك
سۈت تىلەش، تونۇرنى كۈكۈم، سامان بىلەن قىزىتىش، نان راسلاش، ھەتتا بىر ھېجر شاكاراپ، يەڭلىك،
لاخىگىرلەرنىمۇ تونۇر بېشىغا توشۇش، تونۇرنىڭ تۇرخۇنىنى ئېتىش... ھەممىنى ئۆزى يالغۇز قىلىدۇ. ئوغۇللار بۇ
ئىشلارغا ئېگىلىپمۇ قويمايدۇ. ھەممە ئىش ئانىنىڭ، ئۆي ئىشىمۇ، ئېتىز ئىشىمۇ ئانىنىڭ. **ئانىلار يىغلاشقا،**
ئەجىلىدىن بۇرۇن ئۆلۈپ كېتىشكە يارالغان. ئەرلەر كۈلۈشكەلا، بەخىرامان ئويناشقىلا يارالغان. ئاھ، ئانا بولماقنىڭ
تەسلىكى... مانا ھازىر زىياۋۇدۇن مەشرەپتە، رەيھان بالىلىرىنى ئۇخلىتىپ قويۇپ، ئاللىقەيەرلەردە يۈرگەن ئوغلىنىڭ
غېمىدا يىغلىماقتا. ئۇنىڭ كۆز يېشى قىشلاقتامنىڭ بۇلاقلىرىدەك توختىماي ئاقماقتا. ئۇنىڭ يېشى تاراتاننىڭ
تاشكۆمۈرىدەك قاتقان، كۆزىگە ئۇيقۇ كەلمەيدۇ. يازنىڭ بۇ ئايدىڭ كېچىسى ئۇنىڭ ئۈچۈن گويا بىر تەگسىز
زىندان، بۇ زىندان ئۇنىڭ خىياللىرىدەك قورقۇنچلۇق.
كېچە جىمجىت، نەلەردىندۇر ناخشا ئاڭلانماقتا. بۇ شەھەردىن چىقىۋاتقان ھارۋىكەشمۇ، سۇ تۇتۇۋاتقان
دېھقانمۇ ياكى پۇخادىن چىققان خوتۇنپەرەس بىرىمۇ، كىم بىلسۇن، ئاۋازى ساز، يېقىملىق ناخشىچىكەن. ياش
ئايالنىڭ غەمخانى قەلبىگە شادلىق نۇرى شۇغۇلغاندەك بولدى - دە، ئېغىر ئۇھ تارتىپ قويۇپ:
- نۇرى بالام ناخشىغا ئەجەپ ئۇستا، لىگەننى داپ قىلىپ ئاۋۇشلىرىچۇ تېخى، ئورما ناخشىسىنى،
غېرىپ - سەنەملەرنى دوراشلىرىچۇ؟ نەلەردە يۈرىدىغانسەن، كىيىملىرىڭ يىرتىلسا، كىر بولسا قانداق قىلارسەن؟ -
ئۇ بالىسىنىڭ ئۆيدە قالغان كىيىملىرىنى باغرىغا بېسىپ يەنە يىغلىدى. شۇ چاغدا بىرى باغقا قارىغان پەنجىرىنى
قاقتى. ئۇ چۆچۈپ قارىۋىدى، پەنجىرىگە ئېسىلغان سېغىزخان ئۆلۈكىدىن (قىشتا ئاسقاندى، ھازىرغىچە تۇرۇپتۇ)

ھۆلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

باشقا ھېچنەمە كۆزىگە كۆرۈنمىدى.

- كىم؟ - دەپ ۋارقىرىدى ئۇ.

- مەيەرگە چىق رەيھان! - دېدى تونۇش ئاۋاز، - ئېرىڭ زىيەك سۇلايمان قاشقالىقنىڭ ئۆيىگە شۇڭغۇدى،

بىلەمسىنا، ئۇنىڭ خوتۇنى زىيەكنىڭ ئوينىشى، بول چىق، تۆتبۇلۇڭ چاي، قەلىقەي ياغلىق ئەكەلدىم.

- بېشىڭنى يە ئىلاھىم، ئۆلىدىغان قاۋان!

- غىشىما قانجۇق، مەن بۇ مەھەللەدە كىمنى ساق قويغان. كاجلىق قىلساڭ كىرىمەن بىكار!

- ئۆل ئىلاھىم، توغقان بولغىنىڭ قېنى، مۇختەر باي دېسە زىياۋۇدۇننىڭ ئاغزىغا بىر كېلىسەن، ئۆز

قېرىندىشىڭغا پەيلىڭنى بۇزۇپسەندە جوھۇت! زىياۋۇدۇن كەلسە تېرەڭنى تەتۈر سويىدۇ قاۋان!

- چىق دەيمەن غىشىماي، زىيەك ھازىر تۇنساخان سەتەڭنىڭ تېرىسىنى تەتۈر سويۇۋاتىدۇ،

ھى - ھى - ھى - ...!

- يوقال!

- ئاپلا، دەپ قالما يەنە!

- بېشىڭغا پالتا بىلەن سالىمەن بىكار!

- بايا كۆزۈمگە گۈل كۆرۈندۈڭ، بولمىسا ماڭا خوتۇن كەممۇ، نەچچىسى ھازىر مۇختەرباي قاچان كېلەركىن

دەپ تۈڭلۈك پەنجىرىدىن يۇلتۇز ساناپ پارقىراپ ياتىدۇ دېگەن!

- بېشىڭنى يە ھايۋان! - دېدى رەيھان بۇقۇلداپ يىغلاپ، - يامانلىقىڭدىن كېلىنلىرىڭ بۇزۇق، ئوغۇللىرىڭ

بۇزۇق، ئېغىلىڭنىڭ ئارقىسىغا ئۆتكەن، كېلىنلىرىڭنى ماراپ كۇرسۇققا چۈشكەن ئىتتەك نەچچىسى ياتىدۇ.

- بولە، بىرى كېلىۋاتىدۇ دەيمەن!

- ئىلاھىم، زىياۋۇدۇن بولغىدى!

راست دېگەندەك ھويلىغا ناخشا ئېيتىپ زىياۋۇدۇن كىرىپ كەلدى. دېرىزىدىكى مۇختەر باي دەرھال غايىب

بولدى.

- نېمانچە خوشال، - دېدى رەيھان ئاي يورۇقىدا ئىرىگە دومساراپ، - نەدىن؟

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- قاشقالىقنى بېسىۋېلىۋىدىم، مۇختەر باي مەشرەپ قىلىپ بەردى. تېخى بىر قوزىلىق قوي مۇكاپات بەردى

دېگەن خوتۇن!

- سىزچۇ، سۇلايماننىڭ خوتۇنىغا نېمە بەردىگىز؟

- ساراڭ بولدىڭمۇ خوتۇن، تېخى مەشرەپ تارىمىدى، ناخشا ئۇسسۇل تازا قىزىۋاتىدۇ، مەن سېنى دەپ

قېچىپ چىقتىم، كۆڭلۈم يېرىم، ئەنسىرەپ تۇرالىدىم.

- نېمىگە ناخشا ئېيتىسىز ئەمەس؟

- بىز تارانچى خەق دارغىمۇ ناخشا ئېيتىپ بارىدىغان ساراڭ خەق. سىڭىپ كەتكەن خۇيدە بۇ خوتۇن!

رەيھان پىخىلداپ كۈلدى. زىياۋۇدۇن خوتۇننىڭ يېنىغا ئانىدىن تۇغما بولۇپ شۇڭغۇدى - دە، خوتۇننى

ئايدىن نۇمۇس قىلىپ كاڭ تەرەپكە - تامنىڭ تۈۋىگە تارتتى. رەيھانگۈل قاۋۇل دېھقاننىڭ تونۇش ھىدى، تونۇش

نەدىنى ۋە ئۆزىگە چەكسىز راھەت بېغىشلايدىغان كېچىلىك ھەرىكىتىدىن بۈگۈن بۆلەكچىلا راھەتلىنىپ، ئېرنى

ئۆزىمۇ كۈندۈزى دەپ بېرەلمەيدىغان سۈپەتلەر بىلەن كۆزلىرىنى چىڭ يۇمىۋېلىپ نازلىنىپ، تولغىنىپ تۇرۇپ

مەدھىيلىدى. ئۇنىڭ مەقسىتى پەنجىرە سىرتىدىكى مۇختەر باينىڭ ئىچىگە ئوت يېقىش ئىدى. ئۇ مەقسىتىگە

يەتتى...

مۇختەر باي ئەتىسى قارىگىر يورغىسىنى توقۇتۇپ، قۇرغۇنى بىلىكىگە قوندۇرۇپ، ئىككى ماشىكىسىنى

ئەگەشتۈرۈپ ئادىتى بويىچە ئېتىز ئارىلاپ بۆدۈنە ئوۋلاشقا چىقتى. مەھەللىدىن چىقىسلا ئۇنىڭ يېرى. بۇغدايلىرى

تەكشى تاختا بولغان، چەكسىز ئېتىزلىق تەكشى تەۋرىنىپ داۋالغۇپ تۇراتتى. ئېرىق بويلىرى قويۇق چىغ،

تېۋىلغا، ھەرخىل گۈل - قورايىلار بىلەن كۆركەملەشكەن. لېكىن ئۇنىڭ قارىگىر يورغىسى ھەر قانداق يەردىن يول

تېپىپ پۇتلاشماي ماڭالايدۇ. ئۇنىڭ قەدەملىرى چاققان، مېڭىشى سىلىق. بۈگۈن نېمە ئۈچۈندۇر ئات ھەدىسلا

مۇدۇرۇپ ئۇنىڭ چىشىغا تەگمەكتە. بۆدۈنلەر كۈرۈلدىشىپ ئۇچۇپ چىقىپ تۇردى، لېكىن قۇرغۇي ئۇچۇپ بېرىپ

قىردىكى ئۈجمە شاخلىرىغا قونۇۋېلىپ بىرمۇ بۆدۈنە ئالالمىدى. بۇرۇن قۇرغۇيلار ئۇچۇپ چىققان بۆدۈننى كۆكسى

بىلەن تۇراتتى، بۆدۈنە يەرگە چۈشۈشى بىلەنلا ماشىكىلار ئۇلارنى چىشلەپ ئىگىسىنىڭ ئالدىغا تىرىك پىتى

ئەكەلتى. مۇختەر باي بولسا بەكسى بىلەن ئۇلارنى ھوزۇرلىنىپ بوغۇزلاپ غانجۇغىسىغا باغلايتتى. بۈگۈن ئۇ

بىرمۇ بۆدۈنە ئوۋلىيالىمىدى، بەك خاپا بولدى، ئۇنى ئاز دەپ زىياۋۇدۇننىڭ بەش خولۇق چوڭ شېڭىغا كېلىۋىدى، كۆڭلى تېخىمۇ غەش بولدى، ئۇنىڭ بۇغدىيى مۇختەرباينىڭكىدىن ياخشى ئوخشىغان، ھەر باش، ھەر غول، قاپقارا يوپۇرماقلىرى مول ھوسۇلدىن دېرەك بېرىپ تۇرۇپتۇ. ئۇ كۆپكۆك گۈللىرى بىلەن چىرايلىق كۆرۈنىدىغان زىغىرلىقنىڭ قىرىغا كېلىپ زىغىرىغا سۇ تۇتۇۋاتقان زىياۋۇدۇنغا ۋارقىرىدى:

- ھەي زىيەك، زىغىرىڭمۇ، بۇغدىيىڭمۇ ئوخشايتۇ، بۇ يىل شەھەرگە كىرمە، قىشچە مەشرەپ ئوينا!

- باي ئاكا، بالىنى ئوقۇتۇپمىسام بولىمايدۇ - دە!

- شەھەردە يېقىن بۇرادەرلىرىم بار، بالاڭنى ئۆيىدە تۇغۇزۇپ ئوقۇتۇۋېرىدۇ.

- ئۇغۇ شۇنداق، لېكىنزە!

- نېمە لېكىنزە - لېكىنزە، قارا، بۇغدىيىڭ ئوخشايتىغۇ! مېنىڭ ئون خۇ بۇغدىيىمىدىن يەتتە خۇدىن چىقسا

يەتمىش خۇ، سېنىڭ بەش خۇ بۇغدىيىڭدىن ئون بەش خۇدىن چىقسا يەتمىش بەش خۇ، ھە ماڭۇل، ئون ئىككى خۇدىن چىقسىمۇ دېگەنە...

- بۇ يەرگە ئۈچ بوز ياتقۇزدۇم، تۆت يېرىگە خامان ياسىدىم، پادا - كالىلارغا، سىزنىڭ قويلرىڭىزغا ئۈچ يىل

ئۇدا مۇشۇ يەردىن قورۇ قىلغۇزدۇم. سېسىغان سامان، ئات - كالا قىغى، سۈيدۈكى يەرنى تازا كۈچلەندۈردى...

- بىلىمەن، بىزنىڭ بۇغدايدىن ياخشى دېدىمىغۇ! - دېدى باي ئەلەم بىلەن، - زىغىرىڭمۇ ياخشىكىنا،

ئالتە - يەتتە خۇدىن زىغىر ئالىسەن، دېۋىدىمىغۇ، بۇ يىل قىش شەھەرگە كىرمە، سەن بولمىساڭ مەشرەپ

قىزىمايدىكەن. قارا، ئاخشامقى مەشرەپنى سەنلا قىزىتتىڭ! - «ئاخشام» سۆزىنى تولىمۇ ئازاپ ئىچىدە تىلغا ئالدى

مۇختەرباي، چۈنكى ئۇنىڭ خىيالىدىن، قۇلىقنىڭ يېنىدىن زىياۋۇدۇننىڭ ئاۋازى، رەيھاننىڭ ناز بىلەن ئېيتقان:

«باتۇرۇم، پادىشاھىم...» دېگەندەك مەدھىيەلىرى تېخىچە نېرى كەتمىگەن. ئۇ چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىپ تۇرۇپ:

«سەن قانچۇققا بىر تېتىمىسام!» دەپ قەسەم ئىچكەندى. مەھەللە ئىچىدە ھېچبىر خوتۇن ئۇنىڭ تەلپىنى رەت

قىلغان ئەمەس، ھېچبىر ئايال ئۇنى «قاۋان» دەپ تىللىغان، رەسۋالارچە ئۇنىڭغا ئۆز ئىرنى كۆز - كۆز قىلغان

ئەمەس، مۇختەر باي بۇ ئىنتىقامنى ئالماي قويمايدۇ. ئۇنى بۇ يىل شەھەرگە كىرگۈزمىسلا رەيھانغا ئۆزىنى

كۆرسىتىدۇ.

- شەھەرگە كىرمىسەم بولمايدۇ! - زىياۋۇدۇن تەرسالىق بىلەن، - ئۆينى ساڭا بېرىي، قازاقلارنىڭ مال

قىشلاتسۇن، نۇرىنى ئوقۇتىمەن ئاكا، جان كەتسىمۇ بۇ بالىنى پۇخادىن چىققۇچە ئوقۇتىمەن، كۆرۈپ تۇرمىسا

ئانىسى چىدىمايدۇ، مەنمۇ شۇنداق!

- ھە ساراڭ، ماقۇل دە دەيمەن، بۇ يىل مۇنۇ رەسلىكلەر بىلەن يۈز بېگىلىك تالىشىدىغان گەپ!

مىڭبېگىلىكنى ئابدۇمەر قاشقالىققا تارتقۇزۇپ قويۇپ قاسىم مىراب، سىدىر شاڭيو، مۇسا شاڭيو، تۇرسۇن يۈز

بېشىلارنىڭ يۈزى چۈشۈپ كەتتى، تارتىۋالماق بولمايدۇ. رەسلىكلەر، قاشقالىقلار يەرلىرىمىزنى ئىگىلەپ بولدى.

بىلىدىغانىمەن، سېنىڭ بوۋاڭ، مېنىڭ دادام مۇشۇ تۆڭگىرەكنىڭ غوجىسى ئىدى. سېنىڭ بىلەن مېنىڭ ئۈچ - تۆت

مىڭ خۇددىن يېرىمىز بولماي، نېمىدەپ يەتمىش - سەكسەن، ئوتتۇز - قىرىق خۇددىن يېرىمىز بولىدىكەن، مېنىڭ

سەكسەن، سېنىڭ قىرىق خۇ. بىز غازى ھاجى، ھىدىلشاھ ھاجى، نېدىرشا باينىڭ تۇخۇمى تۇرۇپ، شۇنچىلىك

يەرگە خوجايىن. ئابدۇمەر قاشقالىق، سېتىۋالدى تۈلكىدەك رەسلىكلەر يۈز خۇ، توقسان خۇ يەرنىڭ خوجايىنى.

ئون قورۇ قوي، ئون نەچچە مالا، نەچچە خوتۇن، ھۆكۈمەت تامغىسى شۇلارنىڭ قولىدا تېخى. ئۇلار نەدىن

ئالدى؟ بىزدىن تارتىۋالدى، يۇلۋالدى، ئالدىۋالدى. گالۋاڭ تارانچىلار بىر تال يىگىنگە ئىككى پۇتلۇق يەرنى،

بىر كېسەك چايغا بىر تۈپ قارىياغاچنى، بىر تال لوبوغا بىر قويىنى تىگىششۈەردى. مانا ئەمدى ئۇلار خوجايىن، بىز

قۇل. ۋاي ئاناڭنى، ئۇلارنىڭ كېرىلىپ كەتكىنى تېخى!

- بۇ دېگەنلىرىڭ راست. بىزنىڭ يېرىمىز بىلەن كۆكلىگەن - دە ئۇلار.

- قويۇپ بەرسەڭ خوتۇن - قىزلىرىڭنىمۇ تارتىۋالدى. قاشقالىق دېگەن بىر قارىياغاچ. بىر تۈپ بىر يىلدا مىڭ

تۈپ بولىدۇ. رەسلىك دېگىنىڭ سېرىقئۆگەك، پەيدا بولسا ھەممىگە چىرىشىدۇ. كەتمە، زىيەك، قىشچە ئۇلار

بىلەن ياقىلىشىمىز تېخى!

مۇختەر باي ئاخىرى ھېلقى بىر قوزىلىق قويغا ئىككى پاققان قوشۇپ بېرىشكە ۋەدە قىلىپ، ئۇنى بۇ يىل

شەھەرگە كۆچۈپ كىرمەسلىككە ماقۇل قىلدى. مۇختەر باينىڭ دېيىشىچە: بۇ يىل قىش تارانچى بايلىرىنىڭ

مەشرىپىنى مۇختەر باينىڭ ئۆيىدىن باشلارمىش. مۇختەر باي مالايلارنى تاغقا چىقىرىپ، تونۇش قازاقلارغا

قىشلىق قېمىز ئۈچۈن ئۈچ بىيە تەييارلاشنى بۇيرۇپتۇ. تۇل بىيىدىن بىرنى، راسا سىمىز تايىدىن بىرنى قىشلىق

سوقۇمغا ئاتاپتەك، شەھەردىن سازچى - چاقچاقچىلارنى ئاچقىپ قىشقىچە باققۇدەك. ھېكمىبەگ غوجامنى بىرىنچى مەشرەپكە تەكلىپ قىلىپ قاسىم مىراب بىلەن ئالدىغا كىرگۈدەك. غوجامغا زىياۋۇدۇننى ئالاھىدە تونۇشتۇرۇپ ئۇنىڭ تۇڭگان قاچ - قاچتا ئورۇسلار بىلەن چىقىشىپ تۇڭگانلارنى قوغلاشتا خىزمەت كۆرسەتكەنلىكى، ئۇستا مەرگەن، ئوغلاقچى - چېلىشچى، ناخشىچى، داپچى ۋە ئورمىچى ئىكەنلىكى، ئۇنىڭ ئوغلى نۇرىنىڭ شەھەردە ئوقۇپ داڭق چىقارغانلىقىنى بىرمۇ بىر سۆزلىگۈدەك. زىياۋۇدۇن ئېتىزىدىن بۈگۈنكىدەك خۇشال قايتىمىغان. ئۇ كەچقۇرۇن بوز ئېتىغا بىر تۈرمەل قاشقا بېدىنى ئارتىپ، بېدىنىڭ ئۈستىدە سىڭايان ئولتۇرۇپ ئورغاننى داپ قىلىپ، يەتتە ئاۋۇشنىڭ ئەۋجىگە ۋارقىراپ مەھەللىگە كىرىپ كەلدى. ئۇ قىڭغىر ياقىلىق ئاق ماتا كۆڭلىكىنىڭ ياقىسىنى ئېچىۋەتكەن، يىرتىق مالخىنى كۆزىگە كىيىپ، رەڭگى ئۇنتۇلغان كىر دۈپپىسىنى كەينىدىن چىقىرىپ قويغان، تېخى قۇلىقىغا ئېتىز گۈللىرىدىن قىسسىۋالغانىدى. ئۇ مەسچىتنىڭ ئالدىدىن ئۆتكەندە، مەسچىت ئالدىدىكى قېرى قارىياغاچقا يۆلىنىپ ئولتۇرۇشقان جامائەت ئۇنىڭغا نەپرەت بىلەن قاراشتى.

- زىيەك باخشى، روزا - رامزاندا نېمىگە كارىكرايسەن، روزاڭ بۇزۇلمايدۇ ھە شەلىك! - دېدى ئاخشامقى مەشرەپكە نارازى بولغان مىرا «قازى» قوللىرىنى شىلتىپ.

- قازارەن! - دېدى مەھەللە ئىمامى ئۇنىڭغا ئەگىشىپ زىياۋۇدۇننى ئەيىبلەپ، - زىياۋۇدۇن روزا تۇتمايدۇ، زوغا قويمايدۇ، ئېتىز قىلمايدۇ، مەسچىتكىمۇ دارىمايدۇ، ئىمانى سۇيۇق بۇ يېتىمنىڭ!

زىياۋۇدۇن چوڭلارنىڭ گېپىگە خاپا بولمىدى. ئۇ ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ كۆپچىلىككە سالام بەردى ۋە ئاتنىڭ چۆلۈۋىرىنى تېگىگە بېسىپ داق يەردە تىزلىنىپ ئولتۇردى:

- بەندىچىلىك، دېگەنلىرى راست، سىكىپ كەتكەن خۇي، ناخشا ئېيتماي يۈرەلمەيدىكەنمەن، راست، خۇدانىڭ ئۈچ پەرھىزىنى ياخشى ئادا قىلالمايۋاتىمەن، ئەمما ئىمان بىلەن ئۆشەر - زاكاتنى ئۇنتۇمىدىم.

- راست، دېدى ئىمام دەرھاللا، - بۇغداش چەشلىسە باش بۇرىنى ئۆشۈرگە ۋەخپە سېڭىغا تۆكىدۇ. قولى ئوچۇق يېتىم بۇ. زاراتگاھلىقنىڭ يېنىدىكى ئىككى پۇت يەرنى ۋەخپىگە بېرىۋەتتى تېخى.

- بىر خولۇق يەر، - دەپ تۈزەتتى زىياۋۇدۇن، - چىغرىتماقلىقىمۇ ئىككى پۇت كىلىدۇ، ئىماماخۇنۇم.

- يازىچە ئاياغ سۈيى كۆل بولۇپ پاقا كوركىراپ چىقىدىغان يېرىڭنىمۇ ھېسابلامىسنا؟ بوپتۇ، ئۇمۇ ۋەخپىنىڭ

يېرى بولسۇن.

نەق شۇ چاغدا قارىگر ئېتىنى ئوينىتىپ مەسچىد ئالدىدىن مۇختەر باي تۆتتى - دە، زىياۋۇدۇننى كۆرۈپ

ئېتىنىڭ بېشىنى تارتتى:

- نېمىگە تىزلىنىۋالدىڭ زىيەك، گۇناھىڭ نېمە؟ قاشقالىققا يەر بەرگىنىڭ، چېلەكلىككە سۇ بەرگىنىڭ

گۇناھىڭمۇيە؟ تۈرە، ئېگىلىمە بۇلارغا!

- روزا تۇتمايدىكەن، - دېدى مىرا «قازى» خۇشياقمىغاندەك مىدىرلاپ قويۇپ، - ئىماماخۇنۇم نەسپەت

قىلىۋاتىدۇ.

- روزا دېگەن نېنى يوقنىڭ ئىشى، ناماز دېگەن ئىشى يوقنىڭ ئىشى، - مۇختەر باي قارا ساقاللىرى ئارىسىدىن

ئاپئاق چىشلىرىنى كۆرسىتىپ زەھەرخەندىلىك بىلەن كۈلدى، - مەنمۇ روزا تۇتىمىدىم، ئەمما جامائەتنى ئىپتىغا

چاقىردىم، قېنى ئىماماخۇنۇم، جامائەتنى باشلاڭ ئەمە!

ئۇ ئېتىنى ئويناقلىتىپ يۈرۈپ كەتتى. ئۇنىڭ بېشىدىكى ئىككى مارجىنى بار قالپاق ئىمام ئۈچۈن خاننىڭ

تاجى، ئاق خەسە كۆڭلەك ئۈستىدىن باغلىۋالغان قارا پوتىسى قورقۇنچلۇق مىسران قىلىچ. ئىمام ئورنىدىن تۇرۇپ

ئۆزىگە ياراشمىغان چاققانلىق بىلەن دەس تۇرۇپ:

- ماشائاللا، ھېلىلا بارىمىز مۇختەر بىگىم! - دېدى.

بۇ كۆرۈنۈشلەر، بۇ ئاۋازلار زىياۋۇدۇنغا تولمۇ ياقىتى. ئۇنىڭ بىر نەۋرە ئاكىسى بۇ يەرنىڭ پادىشاھى، ئۇنىڭ

قىل دېگىنىنى قىلىسلا زىياۋۇدۇن خارلانمايدۇ، بويۇن قىسمىدايدۇ. ئۇ تېخىمۇ خۇشال بولۇپ بوز ئېتىنى يېتىلەپ

ھويلىسىغا كىرىپ كەلدى. ھويلىدىكى سۇپىغا - كىگىز ئۈستىگە سۇپىرىسىنى يېيىپ ئاش يېيىۋاتقان رەيھانگۈل

ئېرىگە ھەم زوق، ھەم ھەيران بولۇپ قارىدى:

- نېمانچە گۈللەقەلىرى ئېچىلىپ كەتتىكەنە!

- بۇغدايمۇ، زىغىرمۇ قالىتىس، خوتۇن!

- ۋاقتىدا ئورۇپ - يىغىپ، شەھەرگە بۇرۇنراق كىرىپ كېتەيلى. غېيىم نۇرىدا. ھۈسەيىنباينىڭ زاۋۇتىنى نەدىن

بىلىۋالدىكەنە بۇ بالا...

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

رەيھانگۈل بىر ئۆھ تارتىپ قويۇپ ئېشىنى نوغۇچقا تۈرمەللىدى ۋە ئۇنى ئەپچىل قاتلاۋېتىپ:

- بۇ يىل قىممەت بولسىمۇ ئاشۇ سايىبىي، دۆڭمەھەللىدىن چوڭراق ئۆي تاپايلى. قارا دۆڭ، كۆكمەسچىت

نۇرغا يىراقلىق قىلىدۇ. مەكتىپىگە يېقىنراق يەردە ئولتۇرايلى، - دېدى.

- خوتۇن، بۇ يىل شەھەرگە كىرمەيدىغان بولدۇق.

- نېمىشقا ئەمدى؟

- مۇختەر باي ئاكام نۇرنى شەھەردىكى ئاغىنىلىرىنىڭكىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ قويىدىغان بولدى.

- ياق، خەقنىڭ ئۆيىدە بوينىنى قىسىپ يۈرسۈنمۇ! بالامنىڭ قېشىدا تۇرمىسام زادى كۆڭلۈم تىنجىمايدۇ.

- يېقىن بۇرادەرلىرىم بار، بالاڭنى ئۆيلىرىدە تۇرغۇزۇپ ئوقۇتۇۋېرىدۇ، دەيدۇ.

- ياق، ياق، ياق! - دېدى ئايال بىردىنلا ئاچچىقلاپ، - كۆچمىز دېدىم كۆچمىز!

- بىز كۆچسەك بەرا بىلەن دەرا ئوقۇشىمىز قالىدۇ خوتۇن.

- نېمە، تۇرۇپلا ئۇلارنىمۇ ئوقۇتىدىغان بولۇپ قالىدىكەن؟ ئۇلارنى مۇشۇ يەردە ئوقۇتايلى. ئاپاملارنىڭكىگە

ئاپىرىپ قويىمىز. شۇ يەردە دەرس ئوقۇيدۇ. كەنجىمىزنىڭ خەتنە توپىنى قىلىپ بولۇپلا شەھەرگە كۆچمىز!

- كۆچمەيمىز، خوتۇن!

- ياق، سىز كۆچمەڭ، مەيلى، مەن كۆچمەن! - ئايال ئاچچىق بىلەن قىڭراقنى ئاستاڭغا ئۇرۇپ ئاش

كېسىشكە باشلىدى.

بۇ ئىناق ئەر - خوتۇن ئوتتۇرىسىدىكى تۇنجى ئىختىلاپ رەيھانگۈلگە قانچىلىك تەسىر قىلغان بولسا زىياۋۇدۇنغا

ھەم قاتتىق تەسىر قىلدى. ئۇ ھېچقاچان، ھېچكىم بىلەن قىزىرىشمىغان، كەمدىن - كەم خاپا بولىدىغان خۇش

پېئىل ئادەم ئىدى. بۈگۈن مانا ئايالىغا كۆڭلىدە تۇنجى قېتىم نارازى بولۇپ سىنچىلاپ قارىدى. ئايالىنىڭ بىر ئۆرۈم

چېچىنى ئالدىغا چۈشكەن، كۆز قۇيرۇقلىرىنى چوڭقۇر قورۇقلار قاپلىغان، ئىككى زىنقى ئولتۇرۇشۇپ بوينىدىنمۇ

چوڭقۇر سىزىقلار پەيدا بولغانىدى. ئۇ تۇنجى توي ئاخشىمى ئون بەش ياشلىق بۇ باي قىزىغا زوقمەنلىك، كۆيۈك

ئىچىدە مۇشۇنداق زوقلىنىپ قارىغان. ئۇ چاغدىكى رەيھانگۈل ئون تۆت كۈنلۈك ئاي ئىدى. ئۇ چاغدا ئايالىنىڭ

ھەممىلا يېرىدىن ھارارەت تېپىپ، كىشىنىڭ بەدىنىنى كۆيدۈرەتتى. ھازىر بۇ ئاي چىراي غۇۋا بۇلۇتلار بىلەن

ھۆلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

قاپلانغان، يىللار ئۇنى سوۋۇتقان. ئۇ ھازىر قىش ئاخشىمى تۇمان ئارىسىدا قالغان نۇرسىز ئايغا ئوخشاپ قالغانىدى. ئۇ، ئايالنىڭ تەرسالىق قىلالايدىغانلىقىنى بۈگۈنلا كۆردى. گېپىنى يىرمىسام بوپتىكەن دەپ ئويلىدى ئۇ. بىراق ئۇنداق قىلسا مۇختەرباي ئۇنى خوتۇنىنىڭ چىرايىغا بېقىپ ئىش قىلىدۇ، دەيدۇ. مۇختەرباي بىر گەپ قىلغان ھامان پۈتۈن مەھەللە ئوخشاش سۆزلەيدۇ. ئۇچاغدا زىياۋۇدۇننىڭ نېمە ھۆرمىتى قالىدۇ، كىم ئۇنى ۋاي دەيدۇ، ئايالنىڭ رايىغا باقمىسچۇ؟ ئۇنىڭ خۇشاللىقلىرى قامغاققا ئوخشاپ قالىمامدۇ؟ ئۇنىڭغا كېلىدىغان ھايات ھازىرتى ئۈچۈپ، تۇرمۇشنىڭ لەززىتى تۈگىمەمدۇ؟

ھارۋىنى قاياققا تارتىش كېرەك؟ بىر ياققا قارىسا تىك ھاك، يەنە بىر يېقى تىك تاغ، زىياۋۇدۇن سۇپىدا ئولتۇرۇپ بېشىنى تاتىلاشقا باشلىدى. كىچىككەنە قىزى يانپېشى بىلەن يەر سىلاپ كېلىپ ئۇنىڭ تىزىغا ياماشتى. ئىككى ئوغلى بىر خورازنى تالىشىپ ۋارقىراشماقتا، كىچىك ئوغلى بويۇنچاق بىلەن باغلانغان موزايىنى نېمىشقىدۇر چىۋىق بىلەن ئۇرماقتا ئىدى. ئايالنىڭ قاپقى تۇرۇلۇشى، ھەممە ياق كۆڭۈلسىزلىك بىلەن تولدى. ئايالى جانان چىندەك جاراملاپ كۈلگەن بولسىدى، ھەممە ياق نۇرلىنىپ، ھويلىنىڭ ئىچى شادلىق بىلەن تولغان بولاتتى.

- مۇختەرباي ئاكام خەتنە تويىمىزغا يەنە ئىككى توخلا بەردى، - دېدى ئۇ خوتۇنىنى خوش قىلىش ئۈچۈن. - شۇنىڭ ئۈچۈن ئاكىڭىزنىڭ دېگىنى دېگەن بولىدىكەن - دە! - رەيھانگۈل تېخىمۇ خۇپلاندى، - دېدىمغۇ، سىز ئاكىڭىزنىڭ يېنىدا قىشلاڭ، مەن ئوغلۇمنىڭ يېنىغا كىرىمەن. ھارۋىنى ماڭا بېرىڭ، كۆمۈرچىلىك قىلالايمەن، قارمۇ توشۇيالايمەن. بەرا بىلەن دەرانى ئېلىۋالسام قىينالايمەن!...

رەيھانگۈل پاخال ئەكىرىگىلى باغ ئىشىكىگە ماڭدى. زىياۋۇدۇن غەم تېغى ئاستىدا نېمە قىلارنى بىلمەي

بېشىنى سىلاپ ئولتۇرۇۋەردى: «ئۇھ، - دېدى ئۇ ئەلەم بىلەن، - ماۋۇ باش قېتىنچىلىقنى!...»

4

ئورما باشلاندى.

بۇ چاغدا يېزا كوچىلىرىدا موزايىلاردىن باشقا جانلىق كۆرۈنمەيدۇ. ئاياللار قاپاقلىرىغا ئەتكەن چايلرىنى

قاچىلاپ، قىل خۇرجۇنىنىڭ ئىككى بېشىنى چاي، نان، چىنلار بىلەن تولدۇرۇپ، يالاڭ ئاياغ پۇتلىرى بىلەن

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

گۈرسۈلدىتىپ دەسسەپ ئېتىزغا يۈگۈرۈشىدۇ. ئۇششاق بالىلارمۇ دادىلىرىنىڭ ئورما ئورۇشىغا زوقلىنىپ باش تېرىپ، ئات يۆتكەپ، باغلىق توشۇپ ئېتىزلاردا يۈرۈشىدۇ. بۇنداق چاغدا مەھەللىدە خورازلار جىمجىتلىقنى مەدھىيەلەشكەندەك بەس - بەس بىلەن چىلاشسا، تېرەكلەرنىڭ تۈپ شاخلىرىنى ئېگىپ قونۇۋالغان قاغلار گويا ئومۇمى خور ئورۇندىشىۋاتقانداق قاقلىدىشىپ پەسىل گۈزەللىكىگە ھۆسن قوشىدۇ. كۈزپەسلىدىكى توقچىلىق، ئاۋاتچىلىق، مەمۇرچىلىق ئەنە شۇنداق شەكىللەنگەن ئوخشايدۇ. يىگىرمە توققۇز ئۆيلۈك ئىككى توپقا بۆلۈنگەن. ئۇلار لاپقۇتلىشىپ، سول تارتىپ ئورما ئورۇشىدۇ. بىر خو بۇغدايغا ئۈچ گۈڭ كەتسە زىياۋۇدۇننىڭ بۇغدايغا ئون بەش گۈڭ كېتىدۇ. بېغى بىلەن يىگىرمە گۈڭغا يېتىپ بارىدۇ. دېمەك، بۇغدايىنى «يىغىۋېلىش» ئۈچۈن زىياۋۇدۇن توپىنىكىلەرگە يىگىرمە كۈن ئورما ئورۇشۇپ بېرىش كېرەك. بىراق، ئۇ مۇشۇ ئورغاق سېلىشىدا ئىككى - ئۈچ ئادەمنىڭ ئورمىسىنى ئورۇيدۇ. قاراڭ، ئۇنىڭ سولىمۇ ھەممىدىن كەڭ، ئۈنچىسىمۇ چوڭ، ئورغاق سېلىشى تىز ھەم پاكىز، ئۇنىڭ ئالغان سولى ئىككى يېنىدىكىلەرنىڭ سولىنى قوشسىمۇ چوڭ. ئۇ چاتلىرىنى كېرىپ، ئوڭ قولىدىكى ئىتتىك ئورغاقنىڭ يېنىغا سول قول بارماقلىرىدىكى ئويماقلىرىنى «تاق - تاق» تەگكۈزۈپ ئورغاق سالىسا كىشىنىڭ زوقى قوزغىلىدۇ. تۆت ئورمىچىنىڭ بېغىنى باغلىسا بىر گۈڭ ئۆتكۈزەلەيدىغان باغچى زىياۋۇدۇندەك ئىككى ئورمىچىنىڭ ئۈنچىسىنى ئارانلا ئۆلگۈرتۈپ باغلىيالىسا كېرەك. زىياۋۇدۇننىڭ ئۈچ ئۈنچىسىلا بىر باغ كېلىدىكەن ئەمەسمۇ! يەرگە ئەمدىلا يورۇق چۈشكەندە، ئېتىزغا بېرىپ ئەتىگەنلىك چايغىچە بىر سول ئېچىۋېتىدىغان بۇ ياش مەھەللە توپى خىلانغان ئورمىچىلاردىن قۇرۇلغان. ئۇلار چۈشتە كۈن قايرىلغىچە باغ سايىسىدە ئۇخلىۋېلىپ، «ھە - ھۇ» بىلەن ئورمىغا بىر چۈشسە، پىشىنىلىك چايدىن كېيىن يەنە ئېتىزغا ماڭىدۇ. كەچقۇرۇنلۇقى ئورما ناخشىسى باشلىنىدۇ. بۇ چاغدا ئورما ئاۋۇمايدۇ. ناخشا ئەۋجىگە چىقىدۇ. «ئالتۇنۇم» نى زىياۋۇدۇندەك تولۇق، مۇڭلۇق ۋە يۇقىرى ئاۋازدا ئېيتالايدىغان ھېچكىم يوق...

زىياۋۇدۇننىڭ ئىككىنچى ئوغلى ئەمدىلا ئون بىردىن ئاشقان بەرا دادىسىنىڭ كەينىدىن باغ باغلاپ يۈرۈپ شۇنداق ئويلايتتى: «دادام ئىككىمىز ئىككى گۈڭ ئۆتكۈزۈۋاتىمىز، ئۆگۈنلۈككە بىزنىڭ بۇغدايغا چۈشىمىز، ئىككى كۈندىلا ئورۇلۇپ، باغلىنىپ بولىدۇ. بۇ توپنىڭ بۇغدايى تۈگىگىچە بىزنىڭ ئون ئىككى گۈڭمىز ئاشىدىكەن. بۇ ئون ئىككى گۈڭغا بىزنىڭ ئۈچ خو بۇغدايىنى بولۇۋالسام بىر خو يەرگە بىر خو بۇغداي بېرىدۇ. ئۈچ خو بۇغدايىنى

ساتسام ئۈچ يۈز مىڭ تەڭگە، ياق ئۈچ يۈز ئون بەش مىڭ تەڭگە بولىدۇ. بىر مەسكاپ ئۆتۈك، شىم - تۇجۇركا،

قۇلاقچا كېلىدۇ. ئاشقنىنى ئاكامغا بەرسەم خۇشال بولۇپ مۈرەمگە ئۇرۇپ، يامان كۆكسەك، دەپ قويدۇ

- دە...» ئۇنىڭ شېرىن خىيالى شۇنىڭ بىلەن ئاخىرلاشتى. ئۇ تۇيۇقسىز دادىسىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ سەگىدى:

- بەرا، بالام، ماڭ، ئاتنى يۆتكەۋەت، قارا، چۇنقاپ ئوت يېمەي تۇرىدۇ.

بەرا باغلىقنى بىلىدىن چاققانلىق بىلەن سۇغۇرۇۋېلىپ يەرگە تاشلىدى - دە، دادىسىنىڭ ئۇنچىلىرىنى باغلىق

ئۈستىگە ئىككى باشلىق قىلىپ قويدى - دە، ياغاق تىرىدىن تىزلاق ئېسىلغان ئوڭ تىزى بىلەن ئۇنچىنى تىزلاپ

بۇغداينى چىڭ باغلىدى. ئۇنىڭ باغلىق تۇتقان قوللىرى تولىمۇ ئەپچىل ئىدى. ئۇ دادىسىغا قاراپ كۈلۈپ قويۇپ:

- ئاتنى سۇغرىپ، يۆتكەنگەندىن كېيىن سۇغا چۈمۈلۈۋالاي، ئۇنچىلىرىم كۆپىيىپ كەتسە باغلىشىپ

بېرىسەن - ھە؟ - دېدى.

- ماڭ، تېز كەل، ۋۇي كۆكسەك! - دېدى زىياۋۇدۇن. ئۇ يەنە يېنىدىكى ئورمىچىغا بالىسىنى ماختاشقا

باشلىدى، - يامان ئىشلەيدۇ، تىنىم تاپمايدۇ دېگەن!

- سېنى دورىدى - دە، قارا، ناخشىسىنى تېخى!

بالا چۇڭۇلداپ ناخشا ئېيتىپ، بوز ئاتنى مىنىپ سۇغا كېتىپ بارماقتا ئىدى.

كۈز پەسلىنىڭ بۇنداق كۈنلىرى دېھقانلار ئۈچۈن تولىمۇ كۆڭۈللۈك، لېكىن مۇختەر باي ئۈچۈن بۇ كۈز

كۆڭۈلسىز باشلاندى. ئۇ رەيھانگۈلدىن دەشەنەم يېگەن ئاشۇ كۈندىن باشلاپ كۈندىن - كۈنگە روھسىزلاندى. قولى

يەتمەيدىغان شاخ بارلىقىنى تۇنجى قېتىم بىلىش ئۇنىڭ غورۇرىنى يەرگە ئوردى. دېگىنى دېگەن، قىلغىنى قىلغان

بولۇپ ئۆسكەن باي بالىسى ئۈچۈن ئەرزىمەس بىر ئايالنىڭ «يوقال قاۋان» دېگەن گېپى مىڭ دەررە، يۈز

شاپىلاقنىمۇ يامان، يۈزىگە يۈندە چاچقاندىنمۇ ئار تۇيۇلدى. لېكىن بۇ نۇمۇس ئۇنىڭغا نېمىشقىدۇر رەيھان

ئىسىملىك بۇ ئايالنى سىرلىق قىلىپ قويدى. ئۇنىڭ خىيالىنى شۇ خوتۇن ئىگىلىۋالدى. ئۇ خىيالدا شۇ خوتۇن بىلەن

تاكاللاشتى: «سەن قانجۇق نازلىنىۋاتىسەن!»، «ياق، نەپرەتلىنىۋاتىمەن»، «بەرەبىر تېگىمگە چۈشسەن»، «

ياق، بېشىڭغا دەسسەيمەن»، «مەن سېنى يالۋۇرتقۇزمەن!»، «ياق، يالۋۇرساڭمۇ تىللاۋېرىمەن»... ئۇ بىردىنلا

ئالتە بالىسىنىڭ ئانىسى بولغان خوتۇننى، نەۋرىلىرىنى تىللايدىغان، مالاينى سىلكىيدىغان، جىمغورلىشىپ

زىياۋۇدۇننىڭ قورۇسىنىلا ئەگىيدىغان، رەيھانگۈلنى كۆرسە يۈرىكى ئويناپ كېتىدىغان بولۇپ قالدى. بالا
ۋاقتىدادىسى بىلەن غوجامنىڭ كاتتا ھويلىسىغا كىرىپ بىر قىزنى كۆرۈپ مانا شۇنداق بولۇپ قالغانىدى. ئۇ
چاغدا مەدرىسىدە ئوقۇيدىغان روزاخۇن ئىسىملىك دوستى بۇ ھالنى ئاشىق بولغانلىقىنىڭ بەلگىسى دېگەنىدى.
لېكىن ئۇ ھازىر ئەللىكتىن ھالقىغان ئادەم، نەۋرىلىرى بەيگىگە ئات مىنگۈدەك بولدى. بۇ يېشىدا ئاشىق بولغىنى
نېمىسى؟ يەنە كېلىپ بەش بالىنىڭ ئانىسى، ئۆزىنىڭ بىر تۇغقان نەۋرە ئىنىسىنىڭ ئايالىغا - ھە؟ ياق، ياق، ياق!
بۇ ئاشىقلىق ئەمەس، غەزەپ - نەپرەت، ئۇيات - نۇمۇس، ئۆچ ئېلىش... ئۇنداقمىكىن دېسە مۇختەرباي
رەيھانگۈلنى كۆرسىلا دۇدۇقلاپ، كۆز ئۈزلەلمەي، تەمتىرەپ قالدۇ. قېرىلارنىڭ ئاشىق بولۇشى كىتابلاردا بارمىكىن،
پال ئاچقۇزۇپ باقايلىمىكەن؟ ئۇ بىر كۈنى شەھەرگە كىرىپ دىۋانە مەھەللىسىدىكى داڭلىق رەمچىنىڭ ئالدىغا
يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ:

- قېنى تاپە، مەندە قانداق كېسەل بارىكىن، - دېدى.

- سەۋدا! - دېدى چارساقال، ئورۇق بوۋاي ئۇنىڭ تومۇرىنى تۇتۇپ، ئالقانلىرىغا ئۇزاق قاراپ، سىزىقلارنى

ساناپ، پىچىرلاپ بىر نىمىلەرنى ئوقۇپ.

- بۇ نېمە دېگىنىڭ؟

- ئىشقىي بىقارار!

- چۈشەنگۈدەك گەپ قىلساڭچۇ؟

- كۆيۈك! - دېدى بوۋاي ۋارقىراپ، - بىرىگە كۆيۈپ قاپلا، بېگىم.

- قانداق قىلاي ئەمدى؟

- خېنىم سىلىدىن بىزار ئىكەن.

- بىلىمەن! جاجىسى نېمە ئۇنىڭ؟

- تاۋار - دۇردۇن، تاۋاردەك گەپ، قەنت - شېكەر، شېكەردەك گەپ!

- مەن ئۇنداق گەپ قىلىپ باقمىغان.

- ئۇنداق بولسا كۆيۈپ كۈل بولىدىلا.

- قېرىلارمۇ ئاشىق بولامدۇ؟

- سەۋدانى ئىگىسى سالىدۇ. بېگىم، لوقمان ھېكىم توقسان يېشىدا يىگىرمە ياشلىق بىمارغا ئاشىق بولۇپ،

ئۆزىنىڭ يېشىدىن يىگىرمە ياشنى قىزغا تەقدىم قىلغان.

- يائىلا، بالا - قازالا ئىكەنغۇ بۇ! رام قىلغىلى بولماسمۇ ئۇنى؟

- ياق، بېگىم، ئازابقا چىدىسىلا، ئىنساب بىلەن مۇز كۆڭۈلنى ئىلتىقلى بولىدۇ. سوغۇق گەپ، سوغۇق

چىراي ئىللىق كۆڭۈلنىمۇ مۇزلىتىدۇ. سىلنىڭ تەبىئەتلىرى سوغۇقكەن!

- بولدى ۋۇي، قاشقالىق! - مۇختەرباي رەمچىنىڭ ئالدىغا بىر سىقىم پۇل تاشلىدى - دە، ئۆزىنىڭ ھەممە

سىرىنى كىر داستانغا ياڭاقكەك بىرمۇ بىر تۆككەن بوۋايغا نەپرىتى بىلەن توڭلۇق قىلدى. لېكىن ئۇ ئۆيىگە چىقىپ

رەمچىنىڭ دېگەنلىرىگە ئىقرار بولدى: «نېمىدەپ بۇ قارا خوتۇنغا ئاشىق بولىمەن، ياق دېگىنى ئۈچۈنلىما؟»

ئۇ زىياۋۇدۇننىڭ ھويلىسىغا خىلمۇخىل باھانلەرنى تېپىپ كۈندە بىر كىرىدىغان، ھەرخىل ئىشلارنى

قىلدۇرۇپ، غەمخورلۇق قىلىدىغان بولۇۋالدى. زىياۋۇدۇن بۇنى ئۆزىگە قىلىۋاتقان قېرىنداشلىق دەپ ئويلاپ خۇشال

بولاتتى. رەيھان بولسا نىيىتى يامان دەپ ئويلاپ چۆنەكلىككە چىقىپ لازا، پەمىدۇر، پىيازلىرىغا ئىگىشىۋالاتتى.

باي ھويلىدا ساقال - بۇرۇتنى چېكىلگەن، قىغىر ياقىلىق ئاق كۆڭلىكىنىڭ پېشى تىزىغا چۈشكەن ھالدا يوغان

قورسىقىنى تومپايتىپ تۆردىن سۇيىغىچە، غورۇدىن باغ ئىشىكىگىچە نەچچە قېتىملاپ مېڭىپ تىنماي سۆزلەيتتى:

- سېنىڭ بالاڭ مېنىڭ بالام. مەيلى ئۈچىلىسىنى ئوقۇتۇۋەرگىن. چىقىمغا مانا مەن بار. يامىنىغا كەلسە ئون

قوي، يىگىرمە قويىنىڭ ئىشىغۇ، بىر ھارۋا ئاشلىقنىڭ ئىشىغۇ، قانداق دېدىم، ھوي رەيھانگۈل!

- رەھمەت مۇختەرباي ئاكا!

- ھاي رەيھان، قېتىق ئەكەل، باي ئاكام قېتىققا ئامراق!

رەيھان ئېرىنىڭ دېگىنىنى يەرگە قاراپ ئۇن - تىنسىز ئورۇندايتتى ۋە بايغا ھەر قېتىم ئىگىلىپ تەزىم قىلاتتى.

- ھەممىمىز قېرىنداش، غازىباي، ھىدىلشايى، نېدىرشابەگ... بىر تارانچى، مۇشۇ يەردىن ئونۇپ چىققان

يەرلىكلەرنىڭ تۇخۇمىدىن...

بۈگۈن رەيھانگۈل كالا سېغىپ، ھويلا سۈپۈرۈپ، گۈگۈم يېپىپ، كۇمىلاچ چاپلاپ بولۇپ سۈت سورۇپ قازانغا

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئېگىشىپ تۇرغاندا ھويلىغا ۋارقىراپ - كۆكرىپ مۇختەرباي كىرىپ كەلدى:

- ھوي رەيھانگۈل، پاھ، قېتىق ئىچەپ تېتىدا، بىر ھىجر قۇيساڭا!

- سۈزمە قىلىۋەتتىم، يېڭىسى تېخى ئۇيۇمدى.

- سۈزمەڭدىن ئەكەلە ئەمسە!

رەيھانگۈل دالاندا ئۇخلاۋاتقان كىچىك ئوغلىنى ئويغىتىۋېتىپ بايغا ھىجىردا سۈزمە سۇندى. باي ھىجرنى

ئەمەس ئۇنىڭ قولىنى تۇتۇۋالدى. رەيھانگۈل قولىنى ئىتتىك تارتىۋالدى، ھىجر يەرگە چۈشۈپ سۇنۇپ كەتتى.

- بولدى، جانان چىنە تۆلەپ بېرىمەن، - دېدى باي چىنە سۇنۇقنى يىغىۋاتقان رەيھانگۈلنىڭ مۇرىسىگە ئاستا

پەپىلەپ، بۇ ئىش ئۇنىڭ ئۈچۈن چەكسىز ھوزۇر تۇيۇلدى، - ماڭا قاراپ بىرلا كۈلۈپ قويساڭ... - باي ئىختىيارسىز

ئۇنىڭغا تەمىشەلدى. رەيھانگۈل بۇرۇلۇپ دالان ئۆيىگە ماڭدى.

- بولە ساقام، قىسماق بېرىمەن، چېيىڭنى تىز ئىچ، ئېتىزغا بارىمىز!

- يورغا مىنەلەمسەن ساقام، - دېدى باي ئۆيىدىن چىقىپ كېرىۋاتقان ئوماق ئوغۇلنىڭ ئېگىكىدىن

ئەركىلىتىپ، - قارا كۆزلىرىڭ ئاپاڭنىڭكىدەك چىرايلىق، پاھ، قاش - كىرىپكىلىرىڭچۇ تېخى، كۈتۈكۈت ئۆزى. چوڭ

بولغاندا ساڭمۇ قىزلار ئاشىق بولىدۇ.

ئۇ «ئاشىق» دېگەن سۆزنى ئالاھىدە چوڭ ئاۋازدا ئېيتتى.

- ئاشىق دېگەن نېمە ئاپا؟

- ئەسكى گەپ بالام...

- باي چوڭ داداممۇ ئەسكى گەپ قىلامدۇ؟

- قىلىدىكەنغۇ تاڭ! - دېدى رەيھان باغ تەرەپكە ئالدىراپ مېڭىپ، - ۋايىيەي، چۆنەكلىككە قاغلار

چۈشۈپتىغۇ، ھويت!

- مەن تېرەككە چىقىپ قاغلارنىڭ ئۇۋىسىنى بۇزىمەن، تۇخۇمنى چاقىمەن، بالىسىنى يەرگە تاشلايمەن! -

دېدى ئوغۇل.

- بۇزساڭ ئۇلار يەنە ئۇۋا سالىدۇ، ساقام!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

شۇچاغدا ئۆيىدىن يىغلاپ - تەمتىلەپ كىچىك قىز چىقتى. بايغا بۇ نارەسىدىلەر ئانىسىنىڭ تەرىپىنى ئېلىپ ئۆزىگە نارازىلىق بىلدۈرۈۋاتقاندا كەتتى. ھويلىغا باينىڭ بالىسى ئۇنى ئىزدەپ كېرىپ ئابدۇمەر مىڭبېگىنىڭ چاپارمىنى كەلگىنىنى ئېيتىمىغان بولسا، باي بۇ ھويلىدا قاچانغىچە تۇرۇپ نېمىلەرنى دەيتتىكىن، رەيھانگۈل ئاخىر ئېغىر يۈكتىن قۇتۇلۇپ بالىلىرىنى زوق بىلەن سۆيۈپ كەتتى.

- زىيەك باخشىنىڭ كۈچۈكلىرى، بولۇڭلار، چېپىڭلارنى ئىچىڭلار، ئېتىزغا بېرىپ باراڭدا قاق سالىمىز. چىلگە يەيسىلەر، يانغاندا ئىككى بوغماق شۇاق سۈپۈرگە تېرىپ كېلىمىز، - دېدى. ئۇلار ئالدىرىشىپ شۇ كۈننىڭ لەززىتىگە ئىنتىلىشتى.

رەيھانگۈل بالىلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ قوغۇنلۇقق باردى. تارانچىلاردىن قوغۇنچى كەم چىقىدۇ. بۇ مەھەللەدە پەيزاۋات، يېڭىساردىن كېلىپ ئورۇنلىشىپ قالغان ئۇستا قوغۇنچىلار بار. زىياۋۇدۇن شۇلاردىن قوغۇن بېقىشنىڭ يوللىرىنى ئۆگىنىۋالغان؛ ئۇنىڭ يازلىق تاۋۇزلىرى پىشتى، قوغۇنلىرىدىن شېكەر سۈيى، ئابناۋات، كۆكچى، بېسىۋالدى، بىشەكشىرىن، ھەتتا كېيىن پىشىدىغان مىزگان، سېرىق قوغۇنلىرىمۇ تەييار بولدى. رەيھانگۈل باراڭنىڭ بىر شېخنى قويماي قوغۇن قېقى قىلىپ، شەھەردە قىشلاشنىڭ تەييارلىقىنىمۇ قىلىپ قويدى. مانا ئۇ ئېرىنىڭ يېنىغا - ئورمان ناخشىسى ئاڭلانغان يەرگە قاراپ قىزىنى كۆتۈرۈپ، ئوغلىنى ئەگەشتۈرۈپ بۈك ئوتلارنى ئارىلاپ، سۈزۈك سۇلۇق ئېرىقلاردىن ئاتلاپ ئۆتۈپ خۇشال - خۇرام كەلمەكتە.

زىياۋۇدۇن ئورمان ناخشىسىنى ئېيتماقتا:

ئايدىڭدا ئورغان ئورمان،

ئېتىزلاردا باغ قالدى.

ئاز كۈن ئويناپ ئايرىلدۇق،

يۈرەكلەردە داغ قالدى...

رەيھانگۈلنىڭ يۈرىكى «جىغ» قىلىپ قالدى. «داغ» قالغىنى نېمىسى - ھە؟

شۇ چاغدا ئورمىچىلارنىڭ يېنىغا مۇختەرباي بىلەن مېڭىپ مىڭبېگىنىڭ چاپارمىنى كەلدى. ناخشا جىمىدى.

- ۋەئەلەيكۇم! - دېدى مۇختەرباي روھسىز ھالدا، - ئىشىڭلار ئىلگىرى!

- ئېيتقىنىڭ كەلسۇن!

- مۇنۇ چاپارمەن زىيەككە خەۋەر ئېلىپ كەپتىكەن!

- نېمە؟!

زىياۋۇدۇن بىلەن رەيھان تەڭلا چۆچۈپ كەتتى. ئۇلارنىڭ ئېسۇخىيالى ئوغلدا ئەمەسمۇ!...

- مۇنداق ئىش، - دېدى چاپارمەن، - ئاخشام بايتال لوزۇڭنىڭ يايىسى چىققانىدى، داڭزىدىن زىياۋۇدۇن

قىرىق خويەرنىڭ ئۈچ يىللىق دەنىنى تۆكمەپتۇ دېگەن ھېساب چىقىپتەك!

- نېمە؟ - دېدى زىياۋۇدۇن ئاسمانغا قاراپ، - ھەر يىلى قىرىق خويەر ئۈچۈن ئون يەتتە خويەرداي ئەكىرىپ

شەگگەن يامۇلغا تۆكۈۋاتىمەنغۇ!

- داڭزىدا سېنىڭ سەكسەن خويەرنىڭ باركەن، - دېدى مۇختەرباي چۈشەندۈرۈپ، - سەن تېخى بىلمەمسەن،

ئەيسا شاڭيولار تېرىۋاتقان ئاۋۇ ئۆستەڭنىڭ ئاستىدىكى قىرىق خويەر سېنىڭ، ئۇلار ئۈچ يىلدىن بېرى دەن

تۆكمىگەن. يەنە سېنىڭ نامىڭدا بولغاندىكىن، ئۈچ يىللىق دەنگە ئەللىك بىر خويەرداي تۆكىدىكەنسەن، زىيەك!

- ۋىيەي! - رەيھانگۈلنىڭ مېڭىسى زىڭىلداپ كەتتى. كۆزى قاراڭغۇلىشىپ كەتتى، - نېمە دەيدىغاندۇر!...

- داڭزىنى مەن نەدىن بىلەي، - دېدى زىياۋۇدۇن ئاچچىق كۈلۈپ قويۇپ، - سەكسەن خويەرنىم بولسا

ياخشىغۇ، قىرىق خونى تېرىپ نېنىنى يىگەن ئاكىلىرىم دەننىمۇ تۆكەر!

- شۇنداق بولىدۇ - دە!

- تۆكمەي بولامدۇ!

- شاڭيولارمۇزە!

كۆپچىلىك كەچكى قوياش يورۇقىدا ئورغاقلىرىنى يالت - يۇلت قىلغۇزۇپ تەرەپ - تەرەپتىن ۋارقىراشتى.

- چاپارمەن بېگىم! - دېدى تېپىپ ئىسىملىك سۆزمەن دېھقان، - ئالا بايتال بېگىمگە دەك، قىچىشقان يەرنى

تاتىلسۇن، قىچىشىمىغان يەرنى تاتىلسىماي...

- ھەي تېپىپ، تىلىڭغا ئىگە بول، - دېدى مۇختەرباي تەمەننا بىلەن، - بىلەمسەن، ئالا بايتال كېلىۋاتىدۇ

دەسە بۆشۈكتىكى بالا چىرقىرايدۇ، تۇغماس خوتۇنۇمۇ تۇغۇۋىتىدۇ. زەنجىر بىلەن باغلاپ، كالىدەك قوشاقتاپ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ھەممىمىزنى يامۇلغا سولمىسۇن يەنە ئۇ قاشقالىق!

- سېنىڭمۇ ئاكاڭ باركەن - ھە ، مۇختەركا!

- ئەنسىرىمە زىيەك ، - دېدى مۇختەرباي تەنتەنىلىك ۋارقىراپ ، - شاڭيولار دەننى تۆكىدۇ ، تۆكىمسە

كۈزلىكىگە ئوت قويۇۋىتىمىز . مەن مىڭبېگىگە ئېيتىپ قويىمەن . يايىلار شاڭيو ئاكامنى قىستايدۇ ، سەن قورقىما ،

رەيھانگۈلنى ئەكەل ، ئاتقا مىنگەشتۈرۈپ ئاپىرىپ قوياي ، قارا ، قورقۇپ تاتىرىپ كەتتى بىچارە!

رەيھانگۈل ياق دەپ بولغۇچە ، زىياۋۇدۇن خوتۇنىنى بوۋاقتەك كۆتۈرۈپ قارىگىرنىڭ ساغرىسىغا ئولتۇرغۇزۇپ

بولدى . ئات تېپىچەكلىدى ، رەيھانگۈل قورقۇپ مۇختەرباينىڭ قارا پوتىسىنى تۇتۇۋالدى ، مۇختەر باي زىياۋۇدۇننىڭ

كىچىك قىزىنى قۇچىقىغا ئېلىپلا ئېتىنى دىۋىتتى .

ئات يورغىلاپ مەھەللە يولىغا چىقتى .

- چىڭ تۇت ، ئۈركۈيدۇ مۇنۇ ئات ، مېنى چىڭ قۇچاقلىمىساڭ تاشلىۋىتىدۇ! - دەپ چاقچاق قىلدى مۇختەر

باي .

رەيھانگۈل بىردىنلا كۆڭلىدىكى نەپرەتنى ئۇنتۇدى . ئۇ يېقىملىق ، تىترەڭگۈ ئاۋاز بىلەن:

- باي ئاكا ، - دېدى «باي» سۆزىنى چىگراق ئېيتىپ ، - ئالا بايتال دېگەننى رەھىمىز ئادەم دېشىدۇ ،

ئاۋۇنى باغلىۋېتەرمۇ؟

- زىيەكنىما؟

- ھەئە!

- دېدىغۇ ، باي ئاكاڭنىڭ كۆڭلىنى ئالساڭ زىيەكنىڭ بىر تال مويىمۇ تەۋرىمەيدۇ!

- ئاكام تۇرۇپ ئۆز سىڭلىڭىزغا يامان نىيەتتە بولماسسىز - ھە؟

- يامان نىيەت دېگەن نېمە ئۇ؟ دېگىنىڭنى بېرىمەن ، سەنمۇ شۇنداق قىلسەن - دە!

باي سول قولى بىلەن دۈمبىسىگە چاپلىشىپ ئولتۇرغان رەيھاننىڭ ساغرىسىغا ئۇرۇپ قويدى . رەيھان جىمىپ

قالدى ۋە گەپ يۆتكەپ:

- ھە ، راست بىر باغلاپ شۇاق سۈپۈرگە تېرىۋالماقچىدىم ، توختىسىڭىز! قىزىمنى ئېلىۋالاي ، - دېدى .

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

مۇختەرباي شۇ زامان ئېتىنى دىۋىتتى، شوخ ئات مەھەللىگە قاراپ ئويناقلاپ يورغىلىدى، رەيھان ۋارقىراشقا

باشلىۋىدى، باي:

- ھېلىقىدەك ۋارقىرا، ھېلىقى زىيەككە ۋارقىرىغاندەك! - دېدى ۋە ئېتىنى يەنە دىۋىتتى. ئات پۇرقۇپ - پۇرقۇپ

ئېرىقلاردىن ئاتلىغان پىتى مەھەللىگە ئەمەس، مەھەللىنىڭ كۈنگەي تەرىپىدىكى قارىياغاچلىققا قاراپ ئۇچقانداك يۈگۈرۈپ كەتتى.

رەيھان ۋارقىرىدى، باينىڭ دۈمبىسىگە ئۇردى، قىزى ئانا بىلەن تەڭ چىرقىرىدى، لېكىن باي پەرۋا قىلىمىدى.

رەيھان قارىياغاچلىققا بارسىلا ھېچ ئىش بولمىسىمۇ يامان گەپ تارقىلىشنى بىلەتتى. چۈنكى بۇ مەھەللىدە بۇخىل گەپلەر مەزىزلىك تاماقنىڭ پۇرىقىدەك تىز تارقىلىدۇ ئەمەسمۇ!

قايرىما ئۆستەڭگە يىتىپ كەلگەندە، رەيھان قۇملۇق قىرغاققا ئۆزىنى ئاتتى - دە، يەرگە چۈشۈپ نەچچە

دومىلاپ يۆگىمەچلىكتە توختىدى. ئۇنىڭ جەينىكى سۈرۈلگەندىن باشقا، ھېچبىرى ھېچنىمە بولمىدى. ئۇ ئورنىدىن

تۇرغۇچە باي ئېتىنى توختاتتى ۋە ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ بالىنى يەرگە ئولتۇرغۇزۇپ قويۇپ رەيھاننى يۆگىمەچلىككە

بېسىۋالدى. رەيھان نە ۋارقىراشقا، نە تىپىرلاشقا ئۈلگۈرەلمىدى. باينىڭ يىرىك ساقاللىرى ئۇنىڭ يۈز - بويۇنلىرىغا

سۈركەلدى. باي ئۇنىڭ ئىككى پۇتىنى ئىككى ياققا قايرىۋېلىپ تىزلىنىپ سول قولىنى ئىشتانېيىغا سۇنغاندىلا،

رەيھان يالاڭ ئاياغ ئوڭ پۇتى بىلەن باينىڭ چاتىرىقىغا قاتتىق تەپتى. باي بىر ئىگرىدى - دە، سىگايان بولۇپ

قالدى. رەيھان تىز ئورنىدىن تۇرۇپ چىرقىراۋاتقان قىزىنى باغرىغا بېسىپ بۇقۇلداپ يىغلاپ:

- ئۆلمەيدىغان قاۋان! - دېدى.

باي ئورنىدىن تەسلىكتە ئۆمىلەپ تۇرۇپ، يەردىن قالپىقىنى ئېلىپ كىيدى ۋە رەيھانغا قاراپمۇ قويمىي:

- قانجۇق! - دەپ تىللىدى - دە، ئېتىغا مىنىپ كەينىگە بۇرۇلدى ۋە شەھەر تەرەپكە قاراپ ئېتىنى چاپتۇرۇپ

يۈرۈپ كەتتى.

رەيھان قىزىنى كۆتۈرۈپ بىر باغلام شۇاق تېرىپ ئۆيىگە كەلگەندە گۈگۈم چۈشكەن، ئورمىچىلار ئوت

ئارتىلغان ئاتلىرىغا مىنىشىپ «ئورغاق بېشى» بولىدىغان ئۆيگە پولۇ يىيىش ئۈچۈن كېتىپ باراتتى.

- ئەمدى كەلدىڭمۇ؟ - دېدى زىياۋۇدۇن خوتۇنىغا ئاتلىق ياندېشىپ، ئاندىن كەينىگە قارىلىپ

مىنگىشۋالغان ئوغلىغا، - ماۋۇ قوغۇن - تاۋۇزلارنى ئاپاڭ بىلەن ئۆيگە ئاپتۇتۇپتۇپ پۇلۇ يىگىلى بارغىن، دەرانىمۇ ئېلىۋال، - دەپ جىكىلىدى.

رەيھان ئوغۇللىرى بەرا، دەرا، ھەمرا ۋە قىزى ئىمھان بىلەن ھويلا سۇپىسىدا ئولتۇرۇپ خۇشال - خۇرام تاۋۇز چېقىپ يىدى ۋە بالىلىرىغا:

- كاۋا ئېشى ئېتىپ بېرىمەن، بىردەمدىلا، - دەپ قويۇپ چېلىكنى كۆتۈرۈپ ئۆستەڭگە ماڭدى. خۇشلۇق بىلەن خاپىلىق، كۈلكە بىلەن كۆز يېشى پات - پاتلا ئالمىشىپ تۇرىدىغان بۇ كىچىككەنە مەھەللەدە كۈن بىلەن تۈننىڭ، ھەپتە - ئايلارنىڭ ئالماشقىمۇ تېز ۋە ئاسان. يازىچە نەلەرگىدۇر ياۋايىلىشىپ كېتىشكەن توخۇلار غازاڭ بىلەن تولغان باغلاردىن پاخال ۋە سامان دۆۋىسىگە ئايلىنغان ئايلىغان ھويلا - ئېغىللارغا بوجۇيۇپ كېلىشىدۇ.

بەس - بەس بىلەن چېلىشىۋاتقان، تاجىلىرى قىپقىزىل، يېڭىدىن جالا چىقارغان چۈجە خورازلار يازدىن بېرى

ئەگەشتۈرۈپ، قاننى ئاستىدا پەپىلەپ ئۇخلىتىپ باققان ئانىلىرىنى تونۇمىغاندەك، ئۆز خوجايىنلىرى بولغان

بەرا - دەرا ئىسىملىك ئادەم بالىلىرىنىمۇ تونۇمايدۇ. ئىككى پۇتى بىلەن ماڭىدىغان بۇ ئادەملەر ئۇلار ئۈچۈن باغدا

دائىم ئۇلار كۆرىدىغان مولۇن مۇشۇك، توشقان، ئىت، موزايىلاردەك تۆت پۇت بىلەن ماڭىدىغان ھايۋانلارغا

ئوخشاش. ئۇلار ھازىر قايسى كوكات ئاستىدا تۇخۇمدىن چىققىنىنى بىلمىگەندەك، ئاز كۈندە بۇ يەردە نېمىلەر

بولدىغىنىنىمۇ بىلمەيدۇ. تەبىئەت تىلىسىز. لېكىن ئۇ ھەممىنى ئىشارەت بىلەن ئۇقتۇرالايدۇ. ئاۋۇ شوخ خورازلار

بولسا مېكىيان قوغلاش، دانلاش ۋە ھاياجان بىلەن چېلاشتىن باشقىنى بىلمەيدۇ ھەم بىلدۈرەلمەيدۇ. ناۋادا

بىلگەن بولسىدى، مۇختەرباينىڭ مۇشۇ قاراڭغۇ باغنى يېزىدىن بېرى قانچە ئايلىغانلىقى، بىر ئايالنىڭ باغقا

چىقىشىنى تەقەززا بولۇپ كۈتۈپ، چۆپلەر ئارىسىدا نەچچە قېتىم تۈنەپ چىققىنىنى ئىگىلىرىگە ئېيتىپ بەرگەن

بولاتتى. ھەر يىلى ئارىلاپ - ئارىلاپ ئورما ئورۇپ قويىدىغان، شۇنىڭ بىلەن ئۆزىنىڭ ھەممىگە قادىر ئەزىمەتلىكىنى

كۆپچىلىككە كۆرسىتىپ قويىدىغان مۇختەرباي بۇ يىل بىر قېتىمىمۇ ئورغاق تۇتمىدى. ئۇ پات - پات مەسچىتكە كېلىپ

جۈمە ئوقۇپ، مەھەللە ئىمامىغا سېسىق گەپ بىلەن زەربە بېرىپ، بۇ مەھەللەنىڭ خوجايىنى ئىمام، مۆتىۋەللى

ياكى ئەللىكېشىمۇ ئەمەس، بەلكى ئۆزى ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ قوياتتى. ئۇ بۇ يىل بۇ ئىشنىمۇ تاشلىدى. ئۇنىڭ

ئەس - خىيالى رەيھان بىلەن، ئۇ رەيھاننى كۆرۈشنىلا ئويلايتتى. خىيالىدا ئۇنىڭغا: «زىيەكنى تاشلا، ماڭا تەگ،

توقاللىققا ئۇنىمىساڭ چوڭ خوتۇن بول، ئاق باش گۈلىنسا بۇۋىنى ئالتە بالىسى بىلەن ئۈچ تالاق قىلىشقىمۇ مەن رازى!» دەپ يېلىناتتى، زارلىناتتى. ئۇنىڭ ئۈچۈن بۇ دۇنيادىكى ھەممىلا ئىش مەنسۇر، بىرلا رەيھان ھاياتىنىڭ ئۆزى، مەنسۇرى، بارلىقى ئىدى. ئۇ بېغىغا چىقىپ قىزلىرىدىن سورايتتى، بىر گۈلنى رەيھانگۈل دېسلا شۇ گۈلنى تۇيۇدۇرماي پۇرايتتى. ئۆستەڭ بويىدا رەيھان كۆكى بار ئىكەن دېگەننى ئاڭلاپ، ئۆستەڭ بويىدا ئۇخلايدىغان بولۇۋالدى. ناۋادا بىر كىشى ئۇنىڭدىن كەينىنىڭ قەيەردىكىنى سورىسا، ئۇ ئىككىلەنمەي كەبە دېگەن مۇشۇ زىيەكنىڭ ئۆيى دېگەن بولاتتى. ئۇ قوش قاناتلىق دەرۋازىنىڭ ئورۇندۇقىغا ئولتۇرۇپ، سائەت - سائەتلەپ زىيەكنىڭ غورۇ ئىشكىلىك ھويلىسىغا قارايتتى. بىرى كېلىپ:

- ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، ئولتۇرۇپسىز! - دېسە، ئۇ:

- نەدە؟ - دەپ ئەس - ھۇشىنى بىلىمگەن ھالدا قوپاللىق قىلاتتى.

مانا ياز تۈگەپ، كۆڭۈللۈك كۈز ئاخىرلاشتى. توي - تۆكۈن، ئوغلاق، بەيگە پەسلى باشلاندى. كەچ كۈز

مەزگىلى زىياۋۇدۇننىڭ ئۆيىدە ھەر كۈنى تالاش - تارتىش، ھەر سائەت گەپ تالاشش بىلەن ئۆتمەكتە.

- قار قېلىن يېغىشتىن بۇرۇن شەھەرگە كۆچۈپ كېرەيلى! - دەيتتى رەيھان ھەر كۈنى ئەتكەندە ھاۋا قاراپ

قويۇپ، - قاراڭ، ھاۋانىڭ ئەلپازى يامان!

- تېخى ئۆزۈڭنىلا ئوغلۇڭنى يوقلاپ چىقىمىغۇ خوتۇن، - دەيتتى زىياۋۇدۇن تولا تەكرارلانغان گەپتىن بىزار

بولۇپ، - خەتنە توپىنى ئۆتكۈزۈۋالايلى، ئاندىن بىر گەپ بولار!

- توپىنى مەشەدە قىلىپ، بالىنى شەھەردە ياتقۇزايلى.

- ياق خوتۇن مۇختەرباي ئاكام ئۇنىمايدۇ!

- بالا ئۇنىڭمۇ، سىزنىڭمۇ؟

- ئاتا يوللۇق ئاكا ئۇ دېگەن!

- ۋايىيەي!...

رەيھانگۈل باينىڭ قىلمىشلىرى: يازىچە پەنجىرىدىن كەتمىگەنلىكى، ئېسىلغانلىقى، يېلىنغانلىقى ۋە يامان

نىيەتتە بولغانلىقلىرىنى ئاشۇ «ۋايىيەي» بىلەنلا ئىپادىلەيتتى. لېكىن زىياۋۇدۇن بۇ ئاياللار تىلىنىڭ بۇنچە جىق

مەنىسى بارلىقىنى نەدىن بىلسۇن. ئۇ ئايالغا تەسەللى بېرىپ، خوش قىلىش ئۈچۈن:

- نۇرى ھەسەنباينىڭ زاۋۇتىدا ئىشلەپ خېلى پۇل تېپىپتۇ خوتۇن، پۇل بەرسەم زادى ئالدىمى! توقاچلىرىڭ

بىلەن قايمىقلىرىڭنىلا ئالدى. ھاشىم تەمبۇر بىلەن تونۇشتۇرۇپ قويدۇم. ئوغللىمىز قالىتس ئوقۇۋېتىپتۇ. باي

ئاكامنىڭ بىر ئاغىنىسىنىڭ بالخانلىق ئۆيىدە ياتىدىكەن...

- ياق، ياق، بالام خەقنىڭ ئۆيىدە قورۇنىدۇ، قۇرسۇن ئۇنداق بالخانا...

بۇ گەپلەر كۈندە نەچچە قېتىم بولۇپ تۇراتتى.

مانا ئۇ بۈگۈن سۇپىنىڭ گىرۋىكىدە تۇرۇپ دۈمچىيۇپلۇپ يوغان تەڭنىدىكى لىق خېمىرنى ئېگىلىپ تولغىنىپ

چەيلىمەكتە. زىياۋۇدۇن كىچىك قىزىنى تىزىغا ئولتۇرغۇزۇپ رەيھاننىڭ جۈدەڭگۈ چىرايىغا، ئۇرۇق قوللىرىنىڭ خېمىر

چەيلىشىگە، يوغان خېمىرنى ئۆزىگەندە بويۇن تومۇرلىرىنىڭ كۆپۈشىگە، پۇتلىرىنىڭ تىترەشلىرىگە قاراپ

ئولتۇراتتى. ئۇنىڭ بۇ ئۆمۈرلۈك ھەمراھىنى بۇ تۇرمۇش ئازابلىرىدىن قۇتۇلدۇرغۇسى كېلەتتى. لېكىن چارە يوق،

خېمىرنى ئەركىشى يۇغۇرسا توخۇنى چانغا قوشقاندا كۈلكىلى بولىدۇ، ئۆرۈشۈپ بەرسىچۇ؟ ياق، تارانچى ئەللىرى

قازان بېشىغا يولمايدۇ. بۇ بىر نۇمۇسلۇق، خۇددى كۆچىدا ئاندىن تۇغما ماڭغاندەك بىر ئىش. ئوچاققا كۈكۈم

يۆلەپ قويۇپتۇ. سامان ئارىلاش كۈكۈم كۆيۈپ ئوچاقماندىغا يامرىماقتا، ئۇنى زىياۋۇدۇن ئىچىگە تىقىۋەتسە بولىدۇ.

لېكىن بۇ ھەم خوتۇن كىشىنىڭ ئىشى، ئۇنداق قىلسا خوتۇنغا ئۆز قولى بىلەن ئوسما قويۇپ قويغاندەك بولىدۇ،

ئۇ تولىمۇ مەسخىرىلىك ئىش!

- ئوت تېشىغا چىقىپ كەتتى خوتۇن!

رەيھان پوپۇچ كىيگەن پۇتلىرى بىلەن ئوچاقنى تۈزىدى. تالادىن بەرا يۈگۈرۈپ كىردى:

- ئاپا، موزاي ئىمىپ كەتتى!!!

- موزايىنى باغلاپ قوي ساقام، خېمىرنى كاڭغا دۈملەپ قويۇپلا كالا ساغىمەن.

بەش تونۇر نان ياقماق رەيھانغا مۈشكۈل، زىياۋۇدۇنغا ئىش ئەمەس. شوخ موزايىنى ئۆزى باغلاپ كالىنى يالغۇز

ساغماقۇمۇ زىياۋۇدۇنغا ئىش ئەمەس. قىزى يىغلىدى:

- قىزىڭنى بەزلىسەڭچۇ خوتۇن!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ئويۇقتىن نان ئېلىپ بېرىڭ، تاختۇشتا قايماقمۇ بار، يىگۈزۈپ قويۇڭ!

- نېمە دەيسەنوي!

- بىر قولۇمنى ئون قىلالمايۋاتسام قاراپ تۇرامسىز!؟

- خوتۇن بول دەمسىنا؟

- يازىچە باغ باغلاپ، پايخان ھەيدەپ، ئورما ئورۇسام ئەر بولدۇڭ دېمەيسىزۇ، ئەمدىزە بالغا قايماق

يىگۈزگەنگە... ۋايىيەي!!!

زىياۋۇدۇن ئادىتى بويىچە كۈلۈپلا قويدى. نېمىلا بولمىسۇن ئۇ شۇ كۈنى بالا باقتى، بەرا بىلەن دەرا ئانىسىغا

قارىشىپ تونۇرغا ئوتۇن سالدى. راسلانغان نان - توقاچلارنى تونۇ بېشىغا توشۇدى. كىچىك ئوغلىنىڭ خەتنە تويى

ئۈچۈن مۇختەرباي بەرگەن ئۈچ قوي بىر قوزغا چۆپ بەردى. ئۆيىگە ئۆستەڭدىن سۇ توشۇدى. مانا قاراڭغۇ

چۈشۈۋىدى، بۇ ئىككى بالا غورۇ سېلىپ تاغلىدىتىپ پانا قاقتى، زىياۋۇدۇن بۈگۈن رەيھاننىڭ ئىشلىرىغا نىمىشقىدۇر

زەن قويدى. ئۇ يەرگە يورۇق چۈشمەستە ئورنىدىن تۇرۇۋىدى، مانا قاراڭغۇ چۈشۈپتۇ. بىردەم جىم تۇرغىنى يوق.

شەھەرگە ئەكىرىپ كېتىش ئۈچۈن يازىچە قۇرۇتقان ئالما، قوغۇن قاقلىرى، پەمىدۇر، لازا، بوجا گۆشلەر، بىر باداڭ

ئۇن، ئون نەچچە قاپاق ياغ، ماتا - شاتىۋاردىن بولسىمۇ ئىچىگە يۇڭ سېلىپ تىكىلگەن يوتقان - كۆرپە،

توزغاق - سامان تىقىلغان قۇراق ۋە لەستىك ياستۇقلار، باي ئاكىلىرى بىلەن سوقۇشۇپ يۈرۈپ، قىشلاقتامدىن

تاغار - تاغاردا يۇڭ ئاچىقىپ باستۇرغان گۈلىسىز كىگىزلەر، تىكىلگەن كىيىم - كېچەك، بېسىلغان قوراي - تېزەك...

ھەممىسى رەيھانگۈلنىڭ قولى بىلەن پۈتكەن. مانا ئەمدى ئۇنىڭ خوتۇنى رەيھانگۈل بېشىنى تىزىغا - جەينىكى

بىلەن تايانغان ئوڭ قولىنىڭ ئالقىنىغا قويۇپ، كەچ كىرگۈچە ئالدىراپ نان يېقىپ چاچىغان سول قولى بىلەن

ئىسسىق تونۇرغا سانسىز قېتىم باش تىقىپ قىزارغان يۈزىنى سىلاپ، خۇمارلاشقان كۆزلىرىنى ئېرىگە تىكىپ

ئولتۇرۇپتۇ. تولۇن ئاينىڭ قارىياغاچ شاخلىرى ئارىسىدىن شامالدا لىغىلداپ چۈشۈپ تۇرغان غۇۋا يورۇقىدا رەيھان

ئۇنىڭغا تولىمۇ چىرايلىق، مېھرىلىك ۋە مۇلايىم كۆرۈنىدى. ئۇ زىياۋۇدۇننىڭ قۇچىقىدا ئۇخلاپ قالغان يالغۇز قىزىنىڭ

مەڭزىنى سىيلاپ قويۇپ:

- ئاق سېرىقلىقى سىزگە، قاش - كۆزى ماڭا تارتىپتۇ، نۇرىدەك چىرايلىق بولىدىغان ئوخشايدۇ! - دېدى.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ساڭا ئوخشاش چىرايلىق!

بەلكى زىياۋۇدۇننىڭ ئايالىنى تۇنجى قېتىم مەدھىيلىشى بولسا كېرەك، رەيھان بۆلەكچىلا جانلىنىپ، كۈلۈپ:

- ئىچىمگە ئوت كەتتى، مۇزدەك تاۋۇز يىسەكمىغۇ! - دېدى. زىياۋۇدۇن دەرھال ماڭماقچى بولۇپ

مىدىرلىدى. بۇمۇ بەلكى تۇنجى قېتىم خوتۇن كىشىنىڭ ئىشىغا مىدىرلىغىنى بولسا كېرەك:

- مەن ئاچىقاي خوتۇن، بالىلار ئاق تېرەك - كۆك تېرەك ئويناۋاتىدۇ.

- ياق، مىدىرلىماڭ، بالا ئويغىنىپ كەتمىسۇن، ئۆزۈملا ئاچىقاي.

رەيھان چاققانلىق بىلەن تونۇر بېشىدىن چۈشۈپ باش ئىشەك بىلەن ھويلىغا ماڭدى.

زىياۋۇدۇن خېلى كۈتتى. رەيھان چىقىمىدى، ئۇ رەيھاننىڭ پات - پاتلا شا بولۇپ قالىدىغىنىنى، بۇ شا

بولۇشنىڭ بۇ يىل كۆپىيىپ قالغىنىنى بىلەتتى. ئۇ ئەنسىرەپ:

- رەيھان! - دەپ ۋارقىردى.

قىزى ئويغىنىپ يىغلىدى:

- بەرا، دەرا، يەھيا!... ئۇ بالىلىرىنى ۋارقىردى. ھويلىغا چىرقىراپ يىغلاپ يەھيا يۈگۈرۈپ كىردى:

- دادا، دادا، باغ ئىشىكىدە ئالۋاستى ياتىدۇ!

زىياۋۇدۇن تونۇر بېشىدىن قىزنى كۆتۈرگەن پېتى سەكرەپ چۈشۈپ باغ ئىشىكىگە يۈگۈردى.

رەيھان سۇنايلىنىپ ئوڭدا ياتاتتى. ئۇنىڭ چاچلىرىغا سامان چوۋالار يېپىشقان، خېلىلا كۆتۈرۈلگەن ئاي

يورۇقىدا ئۇنىڭ يېرىم ئوچۇق كۆزلىرى زىياۋۇدۇنغا تىكىلگەن، لېكىن نۇرسىز. ئۇزۇن كىرىپكىلىرى ھەرىكەتسىز.

ئۇزۇن، قاپقارا قاشلىرى قېتىپ قالغاندەك، يېرىم ئوچۇق ئاغزى بىر نېمە دېيىشكە تەمىشلىۋاتقاندا كۆرۈندى.

زىياۋۇدۇن ئۇنىڭ بېشىنى تىزىغا ئالدى، ھاياتىدا ياش چىقىپ باقمىغان ئەر كۆزىدىن ھايات پاجىئەسىنىڭ

مارجانلىرى چاچراپ چىقتى. ئۇ تىترەپ تۇرۇپ مەڭگۈلۈككە كۆز يۇمغان ھەمراھىنىڭ گۈزەل نامىنى ئاتا پەر

كۈچى بىلەن ۋارقىردى:

- رەيھان!

ئۇنىڭ ئاۋازى پۈتۈن مەھەللىگە ئاڭلاندى. بىرىنچى بولۇپ بۇ ھويلىغا مۇختەر باي يېتىپ كىردى ۋە

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

رەيھاننىڭ جەستى ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرغىنىچە زىياۋۇدۇننىڭ يىرىك قوللىرىنى ئالقىنىغا ئېلىپ بۇقۇلداپ يىغلاپ: - قېرىندىشىم! - دەپ ۋارقىرىدى.

بىردەمدىلا ھويلا، كوچا ھازىپىلار بىلەن تولدى. رەيھانگۈل باينىڭ قىزى، زىياۋۇدۇن توي قىلغاندا پۈتۈن مەھەللە مۇشۇنداق قوزغىلىپ بۇ ھويلىدا تۇنجى توي كىچىسىنى تۇڭلۇك ماراپ ئۆتكۈزگەنىدى. لېكىن باي قىزى بىر ئەر ئۈچۈن ئون نەچچە يىل كۆرمىگەننى كۆرۈپ، قىلمىغاننى قىلىپ، ئۆز ساداقىتىنى مەڭگۈ قۇچاقلاپ، ئۇلار بىلەن خوشلاشقاندا ئوخشاشلا ھويلىدا بىر كىچىنى تۈنەك بىلەن ئۆتكۈزدى. پەرقى: بىردە شالىق، ھاياجان ئۇلارغا ھەمرا بولغان. بۈگۈن بولسا قايغۇ، كۆز يېشى ئۇلارغا ھۆكۈمران.

زىياۋۇدۇن تاڭغا يېقىن سۈپىدا توقۇم ئۈستىدە ئۇخلاپ قالدى. ئۇ چۈش كۆردى، چۈشە تۈزىنىڭ ئەڭ گۈزەل ھايات خاتىرىسىنىڭ بېشى، ئەڭ تەسىرلىك بەتلەرنى ئوقۇدى.

... زىياۋۇدۇن ئاپىسىنى كۆتەك ھارۋىغا سېلىپ قىشلاقتامغا چۈشتى. ئۇ ئاپىسىنىڭ نېدىرشا ئىسىملىك

تاغىسىنىڭ ھويلىسىغا كىرىپلا ئىككى چېچى تېقىمىغا چۈشىدىغان بىر قىزنى كەينىدىن كۆردى. يوغان ئۇن ساندۇقىدىن تەڭنىگە ئۇن ئېلىۋاتقان قىز كەينىگە قايرىلىپ، ئېتىنىڭ بوغىسىنى چىقىرىۋاتقان زىياۋۇدۇنغا قارىدى. بۇ قايرىلىپ قاراش ئەمەش، ئوق ئېتىش، سالما تاشلاش بولدى. ئۆزىگە ھازىرغىچە بىرمۇ قىز بالا تەبەسسۇم بىلەن قاراپ باقمىغان يىگىتنىڭ يۈرىكىگە ئوت تۇتاشتى، ۋۇجۇدىغا قوقاس چېچىلدى. ئۇ يوغىنى ئالىمەن دەپ قايتىدىن سالىدى، ھۇدۇقۇپ ھارۋىنىڭ شوتا ياغىچىغا پۇتلىشىپ ئوڭدا يىقىلدى. ئۇنىڭ قالىپقى قىزنىڭ ئالدىغا دومىلاپ باردى. قىز قاقاقلاپ كۈلۈپ ئۇنىڭ قالىپقىنى قولغا ئالدى ۋە زىياۋۇدۇننىڭ قولىغا بەرمەي تىكلەكلىك ئارىنىڭ ئۈچىغا ئېلىپ شوخلۇق بىلەن ئۆگزىگە چۆرۈۋەتتى. زىياۋۇدۇن قالىپقىنى ئالغىلى دەرۋازا سىرتىدىكى شوتىغا ياماشتى. ئۇ ئۆگزىگە چىقىپ قالىپقىنى ئېلىپ چۈشەي دېسە شوتا يوق. شوخ قىز باغدىكى قېرى قارىياغاچتا ئىلەڭگۈچ ئۇچۇۋاتاتتى. ئۇ پۇتلىرىنى ئۇدۇلدىكى دەرەخ غولىغا تەگكۈزۈپ ھېچ ئىش بولمىغاندەك «گۈ - گۈ - گۈ» دەپ ئوينىماقتا ئىدى.

زىياۋۇدۇن ئۆگزىنىڭ لىۋىگە كېلىپ ئولتۇردى، قىزنىڭ ئۇچۇۋاتقان توم چاچلىرىغا، يېپەك كۆڭلەك ئىچىدىكى ئەۋرىشىم بەدىنىنىڭ تولغىنىشلىرىغا، ھەر قېتىم قايرىلىپ ئۆزىگە قارىغاندا پەيدا بولىدىغان بىر جۈپ زىناق ۋە

ئويناق قارا كۆزلىرىگە ھەۋەس، زوق ۋە ئۆزىمۇ چۈشەنمەيدىغان بىر خىل قايناق ھېسىيات بىلەن تىكىلىپ قارىدى.

ئاخىر ئۇنىڭ يېنىغا لەيلەپ كەلگەندە ئاۋازلىق قىلىپ:

- سەن پىشقان ئۈجمە، مەن توقۇناق قاغا بولۇپ قالسامكەن! - دېدى.

قىز يەنە ئايلىنىپ كېلىپ:

- ھەي قاغا، ماڭ كەت، تېخى ئۈجمە پىشىمدى! - دەپ قاقلاپ كۈلدى.

زىياۋۇدۇن كەچتە يار بويىدىكى بۇلاقتا ئېتىنى سۇغىرىۋاتقاندا تۇيۇقسىز ئۇنىڭ بويىغا مۇزدەك سۇ قۇيۇلدى.

ئۇ چۆچۈپ قارىدى، رەيھان چىغىر يول بىلەن بۇلاق بېشىدىن يۇقىرىغا يۈگۈرۈپ چىقىپ كىتىپ باراۋاتتى... «قاغا

بولسام، كەينىدىن ئۇچسام!» دەپ ئويلىغانىدى شۇ چاغدا زىياۋۇدۇن.

شۇنىڭدىن كېيىن زىياۋۇدۇن ھەدپىسلا قىشلاقتامغا يۈگۈرىدىغان، قۇم ئارىشاڭ كۈنلىرى ئۆيىگە نەچچە

كۈنلەپ كەلمەيدىغان بولۇۋالدى. ئاخىر، يىگىت ئارزۇسىنى ئانا چۈشەندى. ئۇ تۇغقانلىرىغا گەپ پۇرتىۋىدى،

نېدىر شاھاجىم بۇ ئىشنى ئاڭلاپ ئاچچىق بىلەن:

- بۇ نەۋرەمگە شەھەردىن سېتىۋالدى باينىڭ ئەلچىلىرى چىققان، ھەممىنى بىلىپ تۇرۇپ يەنە ئېغىزلىنىشى

نېمىسى، بۇ شاۋۇدۇننىڭ شاللىقىنىڭ!... دېدى. شاۋۇدۇن زىياۋۇدۇننىڭ دادىسى ئىدى. ئۆز ۋاقتىنىڭ چوڭ

زېمىندارى، ھازىرقى ۋەيرانچىلىقنىڭ بوۋىسى بولغان ئۇ كىشى ئاللىقاچان ئالەمدىن ئۆتكەن بولغاچقا، ئۇنىڭ تۈل

خوتۇنىنىڭ يۈز - خاتىرىسى قالمىغانىدى.

بىر كۈنى كەچقۇرۇن نېدىر شاھاجىم باينىڭ قورۇسىدىكى مالاي قىز مەھەللىدە پەيدا بولدى. ئۇ زىياۋۇدۇنغا:

- ئۈجمە پىشتى، بۇلاق بويىغا چۈشتى دەيدۇ رەيھانگۈل، - دېدى.

- قاچان؟

- بۈگۈن كەچ!

زىياۋۇدۇن ئاغىنىسى بىلەن ئىككى ئاتلىق ئادەم بولۇپ قاراڭغۇ چۈشكەندە بۇلاقنىڭ نېرىسىدىكى تاللىققا

كەلدى. بىردەمدىن كېيىن ساينىڭ شېغىللىرىنى شىلدىرلىتىپ باينىڭ قىز نەۋرىسى پەيدا بولدى. زىياۋۇدۇن

ئۇن - تىنىسىز ئۇنىڭ پۇتلىرىنى ئۈزەڭگىگە دەسسەتتى ۋە قولتۇقىدىن يۆلەپ ئاتقا مىندۈردى، ئۆزى ئېگەرنىڭ

كەينىگە مىندى. ئۇلار چاپچالمازادىكى يىراق تۇغقانلىرىنىڭ ئۆيىگە دەريادىن ئاتلارنى ئۆزدۈرۈپ ئۆتۈپ بېرىۋالدى (كېمە كېچىسى ماڭمايتتى). ئۇ يەردە ئۈچ كۈن تۇردى. قىز قېچىش ئومۇمى ئادەت. ئەمما باينىڭ قىزىنىڭ قېچىشى چوڭ نۇمۇس. نېدىرشاباي - ئېگىز، قاتاڭغۇر، سەپرا ئادەم زىياۋۇدۇننىڭ ئەلچىسىنى تىلاپ:

- بىر قانچۇق ئۆلدى ناھايىتى، ئۇنداق نەۋرىمىز يوق، كۆزۈم كۆرمىسۇن ئۇ رەسۋانى! - دېدى.

ھاقارەتلەنگەن قىزنىڭ تويى ئاددى، نىكاھى كاتتا بولدى. شۇنىڭدىن بېرى باي قىزى زىياۋۇدۇننىڭ كەڭ ھويلىسىنىڭ خوجايىنى ھەم مالىيى، قولغا قول، پۇتغا پۇت بولۇپ يىللارنى ئۆتكۈزۈدى، ھويلا ئۇنىڭغا سۆيۈملۈك بالىلارنى، ئۇلارنىڭ مۇھەببىتىنى، شادلىقى ھەم يۈزلىرىگە قورۇق، سانسىز جەبرى - جاپالارنى ھەدىيە قىلدى. نىھايەت، ئۇنى ئۆز قولى بىلەن مۇشەققىتى يوق ئالەمگە ئۇزاتتى.

بۇ چۈش ئەمەس. زىياۋۇدۇننىڭ خىيالى، ئۇ ئۆخلىمىدى، ھايات دەپتىرىنى ۋاتاقلىدى، ساۋاتسىز بولسىمۇ گەرچە...

ئەتىسى يىغا - زار ۋە داغدۇغا بىلەن رەيھاننىڭ مېيىتى ئۆزىدى.

5

- ئۆلۈم كىنىڭ ئۈستىگە تەپمەك دېگەن شۇ! - دېدى مىرا «قازى» قولىنى ھاۋادا پۇلاڭلىتىپ، ھۆكۈمەت بىلەن تىرەكەشكىلى بولامدۇ؟

- قازارەن ئالمادىس! - دەپ ساقلىنى سىيىدى مەھەللە ئىمامى بېشىنى لىڭشىتىپ.

ئۆچىلىرىغا پەرىجە، تاشلانمىغان جۇۋا، شالۋۇر، كىگىز پايپاق بىلەن پۈرمە چورۇق كىيىشپ، پۇتلىرىنى ئاستىغا باقىنچە، مەسچىت تېمىغا يۆلىنىپ كۈنگە قاقلىنىپ ئولتۇرۇشقان يۇرت چوڭلىرى كۈندىلىك پارىڭنى باشلىۋېتىشكەندى. ئۇلۇغئاخۇننىڭ ئۆيىگە ئوغرى چۈشكەن كۈنى ئوتتۇرىغا چىققان مەھەللە باتۇرلىرىنىڭ ئەتىسىدىن باشلاپ ھىچ ئىش بولمىغاندەك ئۆز ئىشلىرى بىلەن بولۇپ كەتكىنىگە مانا ئۈچ ئايدىن ئاشتى. ئادەملەر يازغان ئەرز، قىلىشقان چوڭ گەپلىرىنى تامامەن ئۇنتۇشتى. ۋەھالەنكى، تۈنۈگۈن زىياۋۇدۇن تۈتۈپ كېتىلگەندى، يەنە يېڭى باتۇرلار پەيدا بولدى:

- بۇ مىڭبېگىنىڭ ئىشى، مىڭبېگىنى ئۆلىشىپ تازا سالايلى!

- غوجامغا ئەرز سۇنايلى !

- ياق، بۇ ئالا بايتالنىڭ ئىشى، مۇختەرباي ئالابايتالنى ئۆزىچىلا «ۋۇي قاشقالىق!» دەپتۇ ئەمەسمۇ، مانا

ئەمەسمە دەپ زىيەكنى باغلاپ كەتتى!

تۈنۈگۈن قىلىدىن ئاچچىق شامال چىققان كۈنى، مەھەللىگە قىلىچ ئاسقان ئىككى چىرىكنى ئەگەشتۈرۈپ

ئالابايتالنىڭ بۇرۇتلۇق چاپارمىنى كىرىپ كەلدى - دە، «زىياۋۇدۇننىڭ ئۆيى قايسى؟» دەپ سورىدى.

- ئاۋۇ شۇ! - دىيىشتى شۇ يەردە ئولتۇرۇشقان قىزىقچىلىققا ئامراق دېھقانلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ. ئىككى

دېھقان ئۇلارنى زىياۋۇدۇننىڭ غورۇلۇق ھويلا ئىشىكىگە باشلاپ كەلدى.

- زىيەك، ھوي زىيەك!

بېشىغا ئاق كىگىز قالپاق كىيىپ، تىزىغا چۈشىدىغان قارا پەشمەت ئۈستىدىن ئاق پوتا باغلىۋالغان زىياۋۇدۇن

ئىشىك ئالدىدا پەيدا بولدى. ئۇنىڭ ساقاللىرى ئۆسكەن، قاپىقى ئىشىشكان، كۆزلىرى قىزارغانىدى. ئۇ كىچىك

قىزىنى پەشمەتكە يۆگەپ كۆتۈرۈۋالغانىدى. ئۇ يايىلارغا چۆچۈپ قارىدى.

- ئۆيگە كىرىڭلار، ئۆيگە! - دېدى ئۇ ھۇدۇقۇپ.

- ساڭا چاقىرىق ئاچقىتۇق، شەگگەن يامۇلدىن! - دېدى چاپارمەن قوينىدىن پۈرلەشكەن قەغەزنى

چىقىرىپ، - ھازىرلا ماڭىسەن، بالاڭنى قويە!

- نېمە دەيدۇ ھوي مۇنۇ، خوتۇنۇم ئۆلۈپ كەتكەن، ئەتە قىرىق نەزىرى، نەزىر بېرىۋالاي، بالالىق ئىش

بولسىمۇ!

- «بالالىق» دەيسەنغۇ! - دېدى چاپارمەن كۈل رەڭ چاپانلىق، بېلىگە تاسىيا پوتا باغلىغان، پۇتىغا گوجەي

يۆگەپ، پاختىلىق خەي كىيۋالغان يايىلارنى كۆرسىتىپ، - مونۇلار ئۇقۇپ قالسا «تانابىڭ غىر!»

- ئۇقتۇرۇپ قوي بۇلىرىڭغا، سەن بىز خەق بولغاندىكىن!

- تولا سۆزلىمە! ھازىرلا مىڭبېگىنىڭ ھويلىسىغا بارىسەن. ئۇ يەردە ساڭا ئوخشاش ئۈچ - تۆت يىل دەن

تۆكىمگەن گالۋاڭلاردىن يەتتە - سەككىزى بار، شۇلار بىلەن بىر قوشاققا قېتىلسەن، ماڭ!

- ئۈچ - تۆت يىلنىڭ نېمىسى ھوي، مەن ھەر يىلى دەن تۆكۈۋاتىمەن!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- مېنىڭ كارىم يوق، ماڭ، مەن ھەيدەپ ئاپىرىشنىلا بىلىمەن!

زىياۋۇدۇن بالىنى ئەكىرىپ قويۇش ئۈچۈن غورۇدىن ئېگىشىپ ئۆيگە مېڭىۋىدى، چاپارمەن ئۇنىڭ مۇرىسىدىن تۇتۇۋېلىپ تارتتى.

- ئۆيۈڭگە ئەمەس، ماياققا، ھوي گالۋاڭ!

- بالىنى ئەكىرىپ قوياي ھوي، ئەزرائىل بولساڭمۇ غەرەز ئۇق دە!

- غەرەز - چاپارمەن گۈرەنلىرىنى كۆپۈرۈپ يېنىدىكى ئىككى يايغا قارىدى، - باڭ!

زىياۋۇدۇن كەينىگە بۇرۇلۇپ بولغۇچە ئىككى چىرىك ئۇنىڭ قوللىرىنى كەينىگە قايرىپ چىگە ئارقان بىلەن جەينەك ۋە بېغىشىدىن باغلىۋالدى. زىياۋۇدۇننىڭ قىزى چىرىقراپ يىغلىدى. ئۆيدىن قېيىنئانىسى بىلەن بىر ياش جۇۋان يۈگۈرۈپ چىقتى، ئېغىلىدىن بەرا بىلەن دەرا، ئۇلارغا ئەگىشىپ ھەمرا قوللىرىغا ئارا - كالتەكلەرنى ئېلىشىپ يۈگۈرۈشۈپ چىقىشتى، زىياۋۇدۇن ئۇلارنىڭ يايىلارغا تەڭلىگەن تايماقلىرىنى گەۋدىسى بىلەن توراپ:

- تەڭمەڭلار بالىلىرىم، ئۇرماڭلار! - دەپ ۋارقىرىدى. يايىلار نەيزىلىك مىلتىقلىرىنى تەڭلىگىنىچە، زىياۋۇدۇن

باغلانغان ئارقاننىڭ ئۇچىنى چاپارمەنگە تۇتقۇزۇپ مەھەللىنىڭ تەسكەي تەرىپىگە قاراپ ماڭدى. زىياۋۇدۇننىڭ بالىلىرى يايىلارغا ئېتىلىپ كەلدى، ئۇلار ئادەملەرنىڭ تۇتۇۋالغىنىغا قويماي بىر يايىنىڭ دۈمبىسىگە ئارا بىلەن بىرنى سالىدى.

ئەييا! - شالاڭ ساقال، ھىڭگاڭ چىش، پاناق يايى تەرنى سەت تۈرگەن ھالدا ئىگراپ نەيزىنى بالغا قارىتىپ

يۈگۈردى، - شا سىنى!

ئۇ بالغا نەيزە ئۇرۇشقا بىر چوماق ئۇنىڭ بېشىغا تەگدى، ئۇ سەنتۈرۈلۈپ كەتتى ۋە بېشىنى تۇتۇپ

ۋارقىرىدى:

- زىنى شەنرېن!

يەنە بىر يايى قورققىنىدىن ئاسمانغا قارىتىپ ئوق چىقاردى. مەھەللىنىڭ ئىتلىرى ھاۋىشىپ كەتتى. قاغلار

قاقلىدىشىپ ئەتراپنى بىر ئالدى. ئادەملەر ئۆيلىرىدىن چىقىپ ئوپۇر - توپۇر بولۇشتى. جىمجىت مەھەللە بىردەمدىلا

قىقاس، ۋاراڭ - چۇرۇڭ، ۋارقىراش - جارقىراش بىلەن ۋەھىمە ئىچىدە قالدى. زىيەكنىڭ يېنىدا بىردىنلا مۇختەر باي

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

پەيدا بولدى. ئۇ بىر يايىنى ئاتتىن تارتىپ چۈشۈرۈپ قوڭغا بىرنى تەپتى، ئاندىن ئىككى يايىنىڭ ئۇزۇن

مىلتىق، نەيزىلىرىنى تارتىۋېلىپ غەزەپ بىلەن خىرقىردى:

- ۋۇي ئاناڭنى... سېسىق توڭگۇزلار! - ئۇ زىياۋۇدۇننى بوشتىپ يايى - چېرىكلەرگە ھۈرىپەيدى، - ماڭ بېرىپ

ئېيتىش! يامان بولسا ئالا بايتالنىڭ ئۆزى كەلسۇن، ئۇ ئالا بايتال بولسا مەن قارا قاۋان!

يايلار كەتتى، پۈتۈن مەھەللە ئەندىشىگە چۆكتى. مۇختەرباي قارىگر ئېتىنى مىنىپ چىقتى - دە:

- غوجامغا ئېيتىمەن! - دەپ شەھەرگە قاراپ راۋان بولدى. ئۇ كەتكەندىن كېيىن زىياۋۇدۇن ئۆيىدىن چىقتى.

- جاننى ئالسىمۇ ئالدىغا باراي، مەن بارمىسام ئۇلار ئون بولۇپ كېلىدۇ. ئابدۇل ئاداش، بالىلارغا قارا،

ئەۋەتىمە، ھويلىدىن چىقارما جۇمۇ! - دېدى ئۇ ۋە مىڭبېگىنىڭ كۈزلىكىگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

مانا بۈگۈن مەھەللىدىكى چوڭ - كىچىك ھەممە ئادەم مەسچىت ئالدىغا توپلانغان، ئۇلارنىڭ كۆزى شىمالغا

كەتكەن مىڭبېگى كۈزلىكىنىڭ يولىدا: ئۇ ياقىتىن بىر قارا بوران كېلىدىغاندەك، يەنە بىرلىرىنىڭ كۆزلىرى شەھەر

يولى - غەربكە كەتكەن ھارۋا يولىدا. ئۇ ياقىتىن گويا يېڭى قويىش چىقىدىغاندەك.

- غوجامنىڭ ئالا بايتالغا چامى يېتەر - ھە!

- يەتمەي ۋاھ، غوجامنىڭ يەتتە بوۋىسى بۇ يەرنىڭ خوجايىنى تۇرسا!

- ئۇنداق دېگەن بىلەن ئالا بايتال دېگەن جاڭجۇڭ بىلەن بىللە ئەپيۇن چېكىدىغان قاشقالىق - دە!

- جاڭجۇڭ، دوتەي دېگەنلەر شىڭ دۈبەندىن قورقار - ھە؟

- شىڭ دۈبەندىن ياپۇنمۇ قورققۇدەك، كۆرمىدىڭمۇ، بىزنىڭ ئىلىغا ياپۇن كەلمىدى.

- نى - نى بايلىرىڭنى خائىن قىلىپ زىندانغا تاشلىغان شىڭ دۈبەن ئالا بايتىلىڭىدىن قورقاتتىمۇ؟

- نېزەرخان غوجام كەلسىدى!

- ھېكمىبەگ غوجاممۇ تېتىيدۇ، مۇختەرباي ئاچىقالامدىكىنتاڭ!

- ئاچىقماي! - دېدى مىرا «قازى» ھاۋا قوللىرىنى پۇلاڭلىتىپ، - شاھلىق بېگىم غوجامنىڭ يانچىلىرىنى

باشقۇرالمىي قالسىلا مۇختەر باينىڭ دادىسى رەھىمىتى ئوسمان ھاجىمغا يالۋۇراتتى. مۇراپ ھاجىم، ئوسمان

ھاجىملارنىڭ دادىلىرى خالزاتخان غوجاملار بىلەن دوست ئىكەن، يەتمىش - سەكسەن يىل ئىلگىرى سەن ئۈچ

يۈزبېگىلىك يەرنىڭ دېھقانلىرى قوزغىلىپ ئابدۇرۇسۇلبەگنىڭ يېشىنى تۇتۇپ خاننىڭ سېپىلىغا ھۇجۇم قىلغانىدىمۇ، بىزنىڭ ھاجىملارنىڭ دادىلىرى كالا دېگەننى دوكتۇر تۇتۇپ ئاپىرىپ سويۇپ، ئون دېگەننى تۆگە - تۆگىلەپ توشۇپ غازاتچىلارنى باققانكەن. سادىر قاڭرۇقسىمۇ نەچچە قېتىم كۆرۈپتىكەن. ئەلاخان سۇلتان مۇشۇ قىشلاقتام، مازارلارغا كەلگەندىمۇ بىزنىڭ ھاجىملىرىمىزنى يوقلىغانكەن!!!

«قازى» دېھقانلار چۈشەنمەيدىغان تىل بىلەن سۆزلىگەن بۇ سۆزلىرىنى تېخىمۇ تەسلىشتۈرۈش ئۈچۈن: - موللا شەۋكەت ئاخۇنۇمدىن «پەزمۇدە بولغان قۇرئاننى قانداق قىلىش لازىم» دەپ سورىغان توقىلەك شاگىيو بىلەن بىزنىڭ ئوسمان ھاجىمكەن. موللا شەۋكەت ئاخۇنۇم: «ئۇنداق قۇرئاننى تاغارغا سېلىپ دەرياغا تاشلىۋەتكۈلۈك» دېگەندە، «مانا ئەمەس ئەزىزلىرى پەزمۇدە بولغان قۇرئان» دەپ ئاخۇنۇمنى ئىلى دەرياسىغا تاشلىغاندا، تاغارنىڭ بىر بېشىنى تۇتقانمۇ ئوسمان ھاجىم ئۆزىكەن... - دېگەندەك تارىخىي ۋەقەلەرنى قوشۇپ قويدى.

- ۋاي كەلدى! - دەپ ۋارقىرىدى مەسچىت ئۆگزىسىگە چىقىۋالغان كەيمە تاز، توپا چىراي جۇۋىلىق بىرەيلەن، - ئاتلىقلار كېلىۋاتىدۇ، ئەنە، ئەسكى تامدىن چىقتى!

دېھقانلار ئوپۇر - توپۇر بولۇشتى، ئويناقلاپ تۇرىدىغان تورۇق ئات مىنگەن ئابدۇمەر مىڭبېگى بىلەن كۆك ئات مىنگەن سۈرى يامان بىرى، ئۇلارغا ئەگىشىپ چاپارمەن، يۈز بېشى، ئەللىكېشىلەر، باشلىرىغىچە تۆپە، شەپكە كىيىشكەن ئاتلىقلار مەھەللىگە كىرىپ كېلىشتى.

كۆپچىلىك ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ مەسچىت تېمىغا يۆلىنىپ، قوللىرىنى قوۋۇشتۇرۇپ تۇرۇشتى. ئاتلىقلار توختاشتى. قارا ساقال، قۇش بۇرۇن، تۆپىسىنى چۆكۈرۈپ كىيۋالغان مىڭبېگى قامچا دەستىسى بىلەن ئىگەرگە تايىنىپ تۇرۇپ:

- نىياز بېگىم تۈنۈگۈنكى ئىشتىن ناھايتى خاپا بولدى! - دېدى يېنىدىكى سۆسەر تۇماق، كۆك پەرىجە كىيىپ بويىغا كۆك سەرگازدىن «شارىيا» ئورۇۋالغان، سارغۇچ ساقال، قاڭشارلىق، كۆزلىرى سۈرلۈك، ئېگىز، قاتاڭغۇر ئادەمنى كۆرسىتىپ، - مۇختەر ئۆيىدە بارمۇ؟

- يوق، شەھەرگە كەتتى!

- خەپ! - دېدى ھېلىقى سۈرلۈك ئادەم ئاچچىق بىلەن، - ئاڭلاپ قويۇش خالايسىز، كىمدە كىم گەدەنكەشلىك

قىلىپ بىزگە ياندىدىكەن، ئۇنى باغلايمىز، ئاسىمىز، سولايمىز، ئۇرمىز!

ئۇلار گۈپۈرلىشىپ جەنۇپقا كېتىشتى.

بىر قۇزغۇن مەسچىت ئالدىدىكى قېرى قارىياغاچنىڭ شېخىغا قونۇپ قاقلىدى. ئۇنىڭ ئۇنى بايقى

ئادەمنىڭ ئاۋازىنى ئەسلىتەتتى.

- ئالابايتال دېگەن شۇ! - دېدى مىرا «قازى» دېمى ئىچىگە چۈشۈپ كەتكەن ئادەملەرگە بايقى سۈرلۈك

ئادەمنى تونۇشتۇرۇپ، - بىلىدىغىنى شۇ : باغلايمىز، ئاسىمىز، سولايمىز، ئۇرمىز!

- مۇختەرباي بولغان بولسا قانداق قىلاردىكىن؟

- باغلايدۇ - دە، قارا، مۇختەرباي دېمەستىن «مۇختەر» دېگىنىنى ئۇنىڭ.

- مۇختەرباي ئۇنىڭدىن قورقمايدۇ جۇمۇ! ئۇ بولغان بولسا «ۋۇي قاشقالىق!» دەيتتى - دە!

- دىيەلەما؟

- دېمەيچۇ!

- بۇ مەھەللەنىڭ خوجايىنى، بېيى، ھىمايچىسى مۇختەرباي ئۇلارنىڭ نەزىرىدە ھەممىدىن بىلىملىك،

ھەممىدىن چوڭ، ھەممىدىن كۈچلۈك ئىدى.

- زىيەكنى نېمە قىلىۋەتتىكىن؟

- باغلاپ ئامبارغا سولاپ قويۇپتەك!

- كېچىلەپ شەھەرگە ئەكېتىپتەك!

- ۋاي بىچارە!

- «ھالۋىنى ھېكم يەيدۇ، تاياقنى يېتىم» دېگەن شۇ.

- دەننى ئەيساھاجىملار تۆكىمىسۇنۇ، سولاققا زىيەك چۈشسۇن!

بۇ چاغدا مۇختەرباي قارىگر ئات ئۈستىدە خىيال بىلەن كەلمەكتە ئىدى.

ئۇ تۈنۈگۈن كەچقۇرۇن شەھەرگە كىردى. قارادۆڭ مەسچىتىنىڭ پەشتىقىدا ئۇنى بوم چىقىدىغان مەزىن

نامازشامغا ئەرزان ئېيتىۋاتقان چاغ ئىدى. ئۇ مەسچىتنىڭ ئۇدۇلىدىكى ھويلىدىن بېشىغا چاققان سەللە ئوراپ

ئالدىراپ چىقىپ كېلىۋاتقان ئوتتۇرا بوي ئادەمنى كۆردى - دە، ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ سالام بەردى:

- ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم، تېپىزات خەلىپىتىم!

- ھە، مۇختەربايىمۇ سىز، سالامەت تۇردىڭىزمۇ؟

تېپىزات ئىسىملىك بۇ تېتىك، قارا ساقال ئادەم غۇلجىنىڭ قازىكالىن خەلىپىتى مۇتائالى خەلىپىتىنىڭ ئەڭ

يېقىن مۇرىتى، بىلىمى ۋە ئەخلاقى بىلەن تونۇلغان داڭلىق ئادىمى ئىدى. ئۇ غوجام بىلەنمۇ يېقىن ئىدى.

- غوجام بىلەن كۆرۈشكىلى بولارمىكەن خەلىپىتىم، - دېدى مۇختەرباي خەلىپىتىنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇپ.

- نېمە، بىرەر كۆڭۈلسىزلىككە يولۇقتۇڭلارمۇ نېمە؟

- ئاشۇ ئالابايتال دېگەننىڭ زۇلۇمى! - دېدى مۇختەرباي غەزىپىنى يوشۇرماستىن ۋارقىراپ، - كۈن

بەرمەيدىغان بولىدىغۇ ئۇ قاشقالىق!

- ھاي، ھاي... مۇنۇ قارا دۆڭلۈكلەرنىڭ تولىسى شۇ ھە، مۇختەرباي، بۇ مەھەللىنى گەيىجاڭ باقىدۇ

دېگەننى ئاڭلىغانىمۇ؟ ھە، مۇنداق دەڭ، غوجام بۈگۈن ئەتىگەن روزى تەمبۇر، ھەسەن تەمبۇرلارنى ئېلىپ لىققىدە

ئىككى خادىم ئادەم بىلەن ئارا ئۆستەڭگە قاسىم مىرابىنىڭكىگە چايغا ماڭدى. مىرابىنىڭ تۆت تاش تۈگىمىنى

ماڭغان چېغى، شۇنىڭ خۇشاللىقى ئوخشايدۇ.

- ئانداق بولسا مەن ياناي! - دېدى مۇختەرباي ئېتىنىڭ چۇلۇۋىرىنى يىغىپ تۇتۇپ.

- ئۆيگە كىرىپ قونۇپ كەتمەمسىز، مۇختەرباي؟

- رەھمەت خەلىپىتىم، غوجامنى مىرابىنىڭ ئۆيىدىن تاپاي ئەمسە!

ئۇ قارىگىرنى يورغىلىتىپ بىردەمدىلا جىرغىلاڭ كۆۋرۈكىگە يېتىپ كەلدى. ئۇ كۆۋرۈكنىڭ ئۇ قېتىدىكى دۆڭگە

چىقىپ ئېتىنىڭ تۆشپىغىنى چىگىتتى. ئاچا يول بېشىدىكى دۆڭدە تۇرۇپ ئوڭ ياقىتىكى يولغا قارىدى. بۇ يول

چوڭقۇر جىلغىلاردىن ئۆتۈپ، ئىلى دەرياسىنى ياقىلاپ شەرققە مېڭىپ مۇڭغۇلكۈرە، تېكەس، توققۇزتارا،

كۈنەسلەرگە، ھەتتا شوتىدىن ئۆتۈپ مۇز داۋاندىن ئېشىپ، باي، ئاقسۇلار بىلەن قەشقەر، خوتەنلەرگە كېتىدىغان

كارۋان يولى. بۇ كۆلدۈرماسلىق تۆگىلەر، ئېشەكچىلەر، بورا، شاخ - شۇمبا سايىۋەنلىك ھارۋىلار، كارۋانلار توپا

توزۇتۇپ توختىماي مېڭىپ تۇرىدىغان يول. ئۇ دەريانىڭ ئۇ قېتىغا قارىدى: ئاشۇ تاغنىڭ تۈۋىنىدىكى سارغۇچ ئىدىرلار، چەكسىز كەتكەن بېدىلىك، ئۇ يەر- بۇ يەردە قارا قۇرا كۆرۈنگەن تارانچى يېزىلىرى ئۇنىڭغا تونۇش؛ سوپۇنبۇلاق- خونايدىن چاپچالمازغىچە جاغىستاي، قاينۇق، يالغۇز ياغاچ، قوغۇنچى يېزىلىرى مەشرەپ ۋە چاقچاقنىڭ كانى، دېھقانلار ئۆيلىرىدىكى جىنچىراغ يورۇقىدا كۆڭۈللۈك ئوينىشىپ قاراڭغۇ قىشنى ئۆتكۈزىدۇ. مۇختەرباي ئۇ يەرلەرگە تولىمۇ ئامراق. ئۇدۇلدىكى تۈزلەڭلىك- مۇشۇ توغراقتىن تارتىپ ياماتۇغىچە بولغان كەڭ زېمىن ئۇلارنىڭ مېڭىگىلىكى. نەچچە يۈز يىللاردىن بېرى دەريا بويلىرىدىكى بارلىق جاڭگال- ئورمانلىقلارنى پاناھ تارتىپ ئولتۇرۇپ كەلگەن تارانچىلار بۇ كەڭ زېمىننىڭ خوجايىنى- ئېگىسى. نېمىشقا بۈگۈن بۇ يەرگە قەشقەردىن چىققان ئابدۇمەر مىڭبېگى بولۇۋالدى، ئاقسۇدىن چىقىپ دوتەينىڭ يالقىنى يالاپ چوڭ بولۇۋالغان ئالابايتال زورلۇق- زۇمبۇلۇق قىلىپ ئۇنىڭ قېرىنداشلىرىنى باغلاپ تۇرىدۇ- ھە؟ ئۇنى ئاز دەپ كولخوز بولۇشتىن قورقۇپ رەسىدىن قېچىپ كەلگەن چېلەكلىكلەر، غالىجانلىقلار، كەتمەنلىك- پۈشكەكلىكلەر تېخى تارانچى بېيى مۇختەرباي بىلەن شاڭيولۇق تالىشىدۇ- ھە؟ غوجام ئۆز پۇقرالىرىغا نېمىشقا ئىگە بولمايدۇ... مۇختەرباينىڭ ئويلىغانىپىرى غەرىپى ئۆرلەپ، كىمىندۇر تىللىغۇسى، ئۇرغۇسى كېلەتتى. ئۇ ئۆزەڭگىنى دەسسەپ ئېتىغا سەكرەپ مىندى- دە، توپا- چاڭلىق كارۋان يولىغا ئەمەس، يار ياقلاپ كەتكەن يالغۇز ھارۋا يولىغا قارىتىپ دېۋىتتى.

ئالدىدىكى يېزا رۇسلار جايلاشقان توغراق يېزىسى. ئۇلار تۈگمەن بېقىپ، بىلىق تۇتۇپ، ھەسەل ھەرىسى قىلىپ غۇلجىنىڭ سۇ ياقلىرى، بۈك دەرخلىك جىلغىلىرىغا ئۈگىنىپ قېلىشقان 1871- يىلى ئۇلار يۇرتلىرىغا قايتىپ كېتىشكەندى، لېكىن چار پادىشاھى ئاغدۇرلغاندىن كېيىن ئىلىغا يەنە قېچىپ كېلىشتى. ھازىر ئۇلارنىڭ بىر قىسمى بۇ ئىككى يېزىنىڭ قەنىتىنى چاقماقتا. بۇ يەرلەردە تاۋۇز شۇنداق ئوخشايدۇكى، پىچاق بىسى تىگەر- تەگمەيلا يېرىلىدۇ، يېسەڭ تىلنى يارىدۇ. بومبا ساقاللىق بوۋايلا، كەڭ كۆڭلەك كىيىدىغان يوغان قورساق مارجانىكلار ئىتلىرى بىلەن پەخىرلىنىپ قاقاقلاپ كۈلىدۇ. تېخى ئۇلارمۇ تارانچى يېزىنىڭ خوجايىنى. شەھەردىچۇ؟ ئەنجانلىق بىلەن نوغايلا تاختايلىق، ئەينەك دېرىزىلىك ئۆيلەرنىڭ ئىگىلىرى؛ ئۇلار سودىگەر، دۇكاندار، ئوقۇمۇشلۇق ئەمەلدار. نەگىلا قارىسا تارانچىغا كۈن يوق. تۆت تال بۇغداينى تېرىپ قويۇپ، يازىچە سايدا يېتىپ چوڭ گەپ قىلىپ، قارغا مىلەپ ئاشلىق يىغىپ تاپقان- تەرگىنىنى دەنگە، چۆپ ئۇچىغا تۇتۇپ بېرىپ شىللىسىنى

قورۇپ يۈرگىنى يۈرگەن... ياق، مۇختەرباي تارانچىلارنى ئويغىتىدۇ، بۇ كەڭ زېمىننىڭ خوجايىنىلارنىڭ كۆزىنى ئاچىدۇ.

ئۇ توغراق رۇسلىرىنىڭ ئىتلىرىنى قامچىسى بىلەن ئۇرۇپ ئاچچىقىنى چىقىرىپ، تۆۋەنكى توغراقنىڭ داڭلىق بۇلىقى يېنىدا ئاتتىن چۈشتى. مۇزدەك بۇلاق سۈيىنى ئوچۇمداپ ئىچتى، ئاندىن ئېتىغا مىنىپ سول تەرىپىدىكى قېرى قارىياغاچلار ئارىسىدا قاتار-قاتار تۇرۇشقان روس ئۆيلىرىگە قاراپ تۈكۈردى؛ «قارا، ئۆيلىرىنىڭ ئۆگزىلىرىمۇ قازاننىڭ كىگىز ئۆيلىرىدەك ئۇچلۇق، ھارۋىلىرىمۇ تۆت چاقلىق تېخى، ۋۇي دوزاقتىن قېچىپ چىققان جوھۇتلار، ئۆز يېرىگە سىغماي بىزنىڭ يەرگە قېچىپ كېلىشتىك، سەنلەرنىڭ پادىشاھىڭ غولمىغان بولسا رەسلىكلەر بۇ يەرگە كېلىپ مەن بىلەن شاڭيولۇق تالاشاتتىمۇ، ھەممە بالا-قازاننىڭ كاتتىۋېشى سەن يۇڭلۇقلار!... بۇ يەردە ئەمدى چۈمۈلدەك تېز كۆپىيىپ ئۆزۈڭنىڭ چار پادىشاھىڭنى تىكلەمسەن تېخى، كىم بىلىدۇ. » ئۇ ئېتىنى ئويناقلىتىپ كەڭ سارلىققا چىقتى. ئۇ يەردە قازاق مالچىلار مال بېقىپ يۈرەتتى: «مۇشۇ قازاق دېگەن بولىدىغان ئىقلىمكەن، مېلىڭنى باقىدۇ، نە يېرىگە، نە شەرىگە كۆز قىرىنى سالمايدۇ...» دەپ ئويلىدى ئۆزىچە كۈلۈپ. ئۇ كۆز باغلانغاندا بۇلاقبېشى مەھەللىسىگە يېتىپ كەلدى ۋە دۆڭدىن چۈشۈپ قارا سۇ ياقىلاپ كەتكەن يول بىلەن كۈنپېتىشقا قاراپ ماڭدى. جىمجىت كېچىدە تۈگمەن شارقىراتمىسى گۈكەرەيتتى. تۈگمەن تېشىنىڭ ئاۋازى تاقىلداپ ئاڭلىنىپ تۇراتتى: «پاھ، سۈنى سۆزلەتكەن مىراپ!» دەپ غودۇڭشىدى ئۇ. قارا ئېرىق دەپ ئاتىلىدىغان سۇغا چىرايلىق كۆۋرۈك سېلىنغان، ئۇ كۆۋرۈككە قاراپ تۇرغان كۈنگەي دەرۋازا ئالدىدا ئاتتىن چۈشتى. چوڭ دەرۋازىنىڭ يېنىدىكى كىچىك دەرۋازىدىن بىر ئادەم چىقتى ۋە سالامدىن كېيىن مۇختەرباينىڭ ئېتىنى ئالدى.

- تازا مۇقام ئېيتىۋاتىدۇ، روزى تەمبۇر!- دېدى مالاي ئاتنى يېتىلگىنىچە چوڭ دەرۋازىغا مېڭىپ. چوڭ ھويلىغا چىراغ يېقىلغانىدى. سۇماي تولدۇرۇلغان دىڭخۇلۇ(قارا چىراغ) ھويلىنى غۇۋا يورۇتۇپ تۇراتتى. دەرۋازىنىڭ سول تەرىپىدىكى ئۆيلەر كىرىسىن لامپىسى بىلەن يورۇتۇلغان، ئۆيدىن يالغۇز كىشى ئېيتىۋاتقان مۇقام ئاڭلىناتتى. مۇڭلۇق ئەمما گەپلىرى چۈشىنىكسىز بولسىمۇ ئايەتتەك تەسىرلىك مۇقاملارنى مۇختەرباي كۆپ ئاڭلىغان، مۇختەرباي مۇقامچىنىڭ نېمىلەرنى دەۋاتقىنىنى بىلمەيدۇ. لېكىن ئۇنىڭ تەمبۇرى بىلەن ئاھاڭغا

ئامراق. بۈگۈن نېمە بولىدىكەن، مۇقام ئۇنىڭغا تېخىمۇ تەسىر قىلماقتا. ئۇنىڭ يىغلىغۇسى، ۋارقىرىغۇسى، ياقىلىرىنى يىرتقۇسى كەلدى. ئۇ دالانغا كىرىپلا پۇتىنىڭ ئۇچىدا دەسسەپ سۇپىنىڭ گىرۋىكىدە ئولتۇردى. گىلەم سېلىنغان يوغان ئۆي مېھمان بىلەن تولغان. يۇقىرىدا لەستىك يىكەندازلار ئۈستىدە يېزا بايلىرى، مۇقام مۇرىتلىرى ۋە تىڭشغۇچىلار باشلىرىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرۇشاتتى. مۇقام «بى - بى - بى...» بىلەن ئاخلاشتى. دۇتار بىلەن داپ تەمبۇرغا ئەگەشتى. روزى تەمبۇر، ھەسەن تەمبۇر ۋە ناخشىچىلار بار ئاۋازىدى بىلەن ناخشا ئېيتىشتى:

ھەر كىشىنىڭ دەردى بولسا يىغلىسۇن يار ئالدىدا،

قالمىسۇن كۆڭلىدە ئارمان بەلكى ئىزھار ئالدىدا...

مۇختەرباي مېچىلداپ يىغلاشقا باشلىدى. ئۇنىڭ دەردى ئازمۇ؟ ئۇنىڭ سەۋەبىدىن رەيھانگۈل ۋاقىتسىز غازاڭ بولدى، ئۇنىڭ ئېرى - باينىڭ پەخىرلىنىدىغان ئادىمى زىياۋۇدۇن باغلاندى. ئۇنىڭ چۆچۈرىدەك بالىلىرى قارا يېتىم بولۇپ چۇرقىرىشپ - يىغلىشىپ قېلىشتى، ئالابايتال دېگەن كەلگۈندى ھۆكۈمەت يايلىرىنى باشلاپ يۈرۈپ ئۇنىڭ ئادەملىرىگە گۈلەيدى، قامچا شىلتىدى، پوپوزا قىلدى... ھېچكىم ئۇنىڭ يىغىسىنى تىڭشىمىدى، مۇختەرباي دەردلىك بولماي كىم دەردلىك بولسۇن، ئۇ يىغلىماي كىم يىغلىسۇن!

- يىغلىما ھوي! - دېدى بىرى ئۇنى ئىللىق پەپىلەپ.

- ياخشى كەپسەن، يۈرە، غوجامنىڭ يېنىدا ئولتۇرغۇزۇپ قويماي!

ئۇ پەپىلىگۈچىگە قارىدى - ئۇنىڭ ئالدىدا ئېگىشىپ كۈلۈمسىرەپ تۇرغان ئادەم - ساھىبخان قاسىم مىراب ئىدى. قاراساقال، ئاق يۈز، گەۋدىلىك كەلگەن بۇ ئادەم غولجا ۋادىسىكى ئاق ئۆستەڭ، بايتوقاي ئۆستەڭ، كوسۇن ئۆستەڭلىرىگە خوجايىنلىق قىلىدىغان؛ ئەتىيازدا چاپتۇرۇپ، لاتقىلىرىنى تازىلاشقۇزۇپ، چېچەك سۈيى كېلىشتىن بۇرۇن قاش دەرياسىغا بۇقا قويغۇزۇپ، تۈرمەل ئەكرىگۈزۈپ، سۇ باغلاتقۇزۇپ ھەممە يۇرتنىڭ غول ئېلىرىقىلىرىغا باراۋەر سۇ بېرىشكە كېپىللىك قىلىدىغان ئادىل مىراب مانا شۇ ئىدى. ساز توختاش بىلەن مۇختەرباي ئۆيىگە كىردى ۋە ھەممە ئادەم بىلەن بىر مۇبىر كۆرۈشۈپ، ئىككى قولى بىلەن ئۇلارنىڭ قوللىرىنى تۇتۇپ ئەھۋاللىشىپ چىقتى - دە، غوجامنىڭ يېنىغا بېرىپ يىكەنداز ئۈستىدە يۈكۈنۈپ ئولتۇرۇپ غوجامنى دۇئاغا تەكلىپ قىلدى. غوجام دۇئا قىلدى، كۆپچىلىك دۇئا قىلىپ بولغاندىن كېيىن، غولجا چاقچاقچىلىرى مۇختەرباينى

«چاقچاق مۆلدۈرى» بىلەن كۈتۈۋالدى:

- يەر - جاھان توغلىمايلا جاڭگالدىن تۈزگە چىقىپسىزغۇ ھوي!

- ئورۇسلار كۆرۈپ قالمىغاندۇر، ھە!

- لايغا بىرلا ئېغىنئالسا ئوقمۇ ئۆيمەيدۇ جۇمۇ!

- ئايلانىمىقى تەستە!

- تۇڭگان قاچ - قاچتا كىرگەن ئورۇس تانكىسى مۇشۇمۇ يە...!

«قاۋان» مەركەز قىلىنغان چاقچاقلارغا ھېكمىبەگ غوجام تېلىقپ - تېلىقپ كۈلدى. مۇختەرباي دەسلەپ

تىرىكتى. بىرى ئۇنىڭ لەقىمىنى ئېيتسا ئۇ ھەمىشە تېرىكتەتتى. لېكىن ھازىر تىرىكپ تەڭ كېلەلمەيتتى - دە! ئۇ

غوجامغا ئەگىشىپ زورمۇزور كۈچىنىپ كۈلدى. غوجام قاتاڭغۇر، ئورۇقراق، قاڭشارلىق، سارغۇچ قارا ساقلىنى

چىرايلىق چېكىپ، بۆرۈشقا ئۇلاشتۇرۇپ دۈگىلەك چەمبەر ھاسىل قىلىۋالغان، چىشلىرى ئاپئاق، كۆزلىرى چىرايلىق

ئادەم ئىدى. ئۇ ھەر قېتىم قاقاقلاپ كۈلگەندە، پۈتۈن ئۆيدىكىلەر ئۇنىڭ كۈلكىسىگە ئەگىشەتتى. مۇختەرباينىڭ

نەزىرىدە بۇ ئادەم ئىلى تارانچىلىرىنىڭ پاسىبانى - ھىمايىچىسى ھېسابلىناتتى. ئۇنىڭ چۇلۇقاي يېزىسى، شاھلىق

يېزىسى قاتارلىق يەرلەردە يانچىلىرى بار. بۇ يانچىلارنىڭ ھەممىسى تارانچى. ئۇنىڭ چوڭ بوۋىسى مۇسا گۇڭ

ئورازىپ، مەزەمەت، بوۋاق غوجا ۋە ئىسىمىنى مۇختەرباي بىلمەيدىغان ئاتا - بوۋىلىرىنىڭ ھەننىۋاسى تارانچىلار

ئىدى. تارانچىلار مەزەمەتتىن مانجۇلارنىڭ قاماغانىسىدىن قۇتۇلدۇرۇپ بۇ يەردىن ھەيدىۋەتكەن. شۇ چاغلاردا

مۇختەرباينىڭ بوۋىسى ئەلاخان پالۋانغا ئەگىشىپ بايانداي سېپىلىغا ھۇجۇم قىلغان. سادىر پالۋان لەخمە كولاپ

سېپىل ئاستىغا دورا ئەكىرگەندە، مۇختەرباينىڭ بوۋىسى سادىر پالۋانغا لەخمە كولىشىپ بەرگەن، رەھىمىتى دادىسى

ئوسمان ھاجى ھەر يىلى نورۇز ۋاقتىدا موللاتوختىيۈزىگە بېرىپ سادىر پالۋاننىڭ روھىغا ئاتاپ نەزىر قىلاتتى.

خۇدايىم بۇيرۇسا ئەتىيازلىققا مۇختەربايمۇ شۇنداق قىلىدۇ.

- ھە، گەپ قىل، مۇختەرباي! - دېدى قاسىم مىراب مۇلايىم ئاۋاز بىلەن، - نېمانداق ھەممىسىلا سېنى

چەنلەيدۇ - ھە!

- بىر چوڭ چاي قىلىپ لەقىمىڭنى يەڭگۈشلۈۋەت، - دېدى روزى تەمبۇر، - بۇغداي ئۆڭ، ئىنچىكە بۇرۇتلۇق

ئادەم ئالدىرىماي گەپ قىلىپ، - قانداق دېدىم، غوجام، سىلى بۇنىڭغا بىر لەقەم قويۇپ بېرەملا يە؟

- ساڭمۇ؟ - دېدى غوجام مۇلايىم، ئىنچىكە ئاۋاز بىلەن كۈلۈپ تۇرۇپ، - لەقەم قويۇش خىزىرنىڭ ئىشى

دەيدىكەن ئەمەسمۇ.

- خىزىر دەردىمەنگە يولۇقارمىش، - دېدى سېمىز بىر چاقچاقچى يېنىچە يانپاشلاپ يېتىپ، - بۇ ئاغىنە دىۋانە

مەھەللىسىدە ئۈچ كۈنلا ئامىن دەپ ئولتۇرسا چوقۇم خىزىر ئەلەيھىسسالام كېلىپ يولۇقىدۇ!

- يولۇقىدىغان بولسا ئۈچ ئاي دېسىمۇ ئولتۇراتتىم، - دېدى مۇختەرباي بىردىنلا مەيۈسلىنىپ، - دەردىم

ئىچىمگە پاتمايۋاتىدۇ، غوجام ئاكا، بۇ ئالابايتالنىڭ ئەلىمى!

- قاۋان دېگەنمۇ بايتالدىن قورقامدىغان! - دېدى يەنە بىر چاقچاقچى گەپنى كۈلكىگە ئايلاندۇرۇپ، - ئىككى

نەيزەڭ بىلەن قارىنى يېرىۋەتمەمسەن!

لېكىن بۇ قېتىم غوجام كۈلىدى. ئۇمۇ مۇختەرباينىڭ غەمكىن ھالىغا قاراپ ئۇنىڭ بىر ئىش بىلەن ئۆزىنى

ئىزدەپ كەلگىنىنى بىلگەنىدى. ئۇ بېشىنى لىگىشتىپ قويدى.

نېرىن يېيىلىپ بولۇپ سىنچاي تارتىلغاندىن كېيىن، مۇختەرباي غوجامغا ھال ئېيتىشقا باشلىدى. غوجام

«لەۋەي» دەپ بېشىنى لىگىشتىپ ئاڭلىدى، مۇختەرباي گېپىنىڭ ئاخىرىنى:

- بۇ قاشقالىق بىلەن رەسلىكنىڭ دەستىدىن بىزگە كۈن يوق بولىدىغۇ، غوجام، ئۆزلىرى ئىگە بولمىسلا

كۈنىمىز تەس! - دېدى.

غوجام بېشىنى لىگىشتىپ قويدى.

- ئۇلاردىنمۇ يامىنى بار تېخى - دېدى ئۇ، - قاشقالىق، رەسلىك دەۋەرمەڭلەر، ئۇلارمۇ بىز خەققۇ.

مۇختەرباي كېچىلەپ قايتىپ كەلدى. ئۇ مەھەللىسىنىڭ چېتىگە كەلگەندە يورۇق چۈشكەنىدى. ئۇ

مەھەللىنىڭ سىرتىدىكى قەبرىستانلىققا كەلدى. ئەلەمدۇ بىلەن ئاتتىن چۈشۈپ، توپىسى يېڭى قەبرىنىڭ بېشىغا

ئېغىر قەدەم بىلەن كېلىپ زوڭزىيىپ ئولتۇردى.

- قېرىندىشىم! - دېدى ئۇ رەيھانگۈلنىڭ قەبرىسىدىن بىر سىقىم توپىنى ئېلىپ كۆزلىرىگە سۈرتۈپ، - بالىلىرىڭغا

ئۆزۈم ئىگە، خاتىرجەم يات، مەن گۇناھىمنى يۇيىمەن، ئۆزۈمنى ئاقلايمەن. قىلغان - ئەتكىنىمنى تۈگۈشكە تۈگۈپ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

بىرىگە لام - جىم دېمەي ئۇ دۇنياغا ئېلىپ كەتتىڭ. دۇنياغا تۆرىلىپ ساڭا ئوخشاش بىر ئېسىل ئادەمنى كۆرمىدىم. زىيەك ئۈچۈن ئاتا - ئاناڭدىن كەچتىڭ، مېنى دەپ جېنىڭدىن كەچتىڭ! باشقا بىرى ئۈچۈن ئۆزىنى ئوتقا تىقىدىغان ئادەمنىڭ بارلىقىغا مېنى سەن ئىشەندۈردۈڭ. توۋا، «قۇربان بېرىش» دېسە نېمە دەيدىكەن دەيتتىم، تېگىگە يەتكەندىمۇ ئىشەنمىگەندىم، سەن مېنى ئىشەندۈردۈڭ!!!

ئۇ ئاللىقىدا سېغىز توپىنى مىجىپ بۇقۇلداپ يىغلىدى. ئۇنىڭ خىيال ئىكرانىدا باشقا بىرى ئۈچۈن جان بېرىشنىڭ ئۈلگىسى بولغان بىر گۈزەل ئايال پەيدا بولغىنى تۈپەيلى ۋۇجۇدى شۈركىنىپ، يۈرىكى ئوينىدى. «خوتۇن كىشى ھە! - دېدى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە، - قانچە خوتۇننىڭ قوينىغا كىردىم؟ ئىشك مۇجۇقلىرىنى قومۇرۇپ ئۆيگە كىرسەم، مېنىڭ مۇختەرباي ئىكەنلىكىمنى بىلىپ غىڭ - پىڭ قىلماي مېنى رازى قىلىشقان شۇ خوتۇنلارنى ئېلىۋەتكەن تىرىقچىغا ئالمايتتىم، تۈڭلۈكتىن پوتىلارنى ئۇلاپ ئېسىلىپ چۈشۈپ قوينىغا كىرسەم، مېنى دەپ تارتقان جاپايىڭىز ئۈچۈن دەپ مېنى چىڭ قۇچاقلانغان ياش كېلىنلەرنى قۇل ئورنىدا دۈشكەللەيتتىم. ئورۇسلار زەيناۋۇدۇن شاگيونى مەسئۇد ئەپەندىنىڭ ئۇرۇقى سەن دەپ ئاتقاندا، خوتۇنى يۈگۈرۈپ چىقىپ: «ئوغلۇمنى ئاتتىڭ، ئېرىمنى ئاتتىڭ، ۋۇي كاپىرلار مېنىمۇ ئاتە» دەپ ئوققا ئۆزىنى تۇتقاندا ھەممە خەق ئۇنى قەھرىمان ئانا دېيىشتى. مەن ئىچىمدە كۈلدۈم: كۈچۈكى ئۈچۈن قانچۇقى ئادەمگە ئېتىلىدۇ، مېكياڭ جېنىدا چۈچكى ئۈچۈن ئىتقا ئېتىلىدۇ. قانچۇق بىلەن مېكياڭمۇ باتۇرمۇ دېگەندىم... ئۆز بېشىغا كەلگۈچە بىلىمەيدىكەن كىشى. ئاشىق بولماق ئاسان ئەمەس، ئەزىز جاندىن كەچمىگۈچە دېگەن ناخشىنى ئابدۇۋەلى بىلەن زىكىرنىڭ ئەجەپمۇ مۇڭلۇق ئېيتقىنىنى مىڭ قېتىملاپ ئاڭلىغان، ئەمما مىت قىلىپ قويىمىغان ئىدىم، بۇدا قاسىم مىرانىڭ مېھمانخانىسىدا بۇ ناخشىنى ئاڭلاپ كۆڭلۈم بۇزۇلۇپ يىغلاپتىمەن؟ غوجام سەزگۈردە، ھوي مۇختەرباي، دەردىڭ بار ئوخشىمامدۇ، لەۋەي دەيدۇ تېخى... مەسۇم شاگيو، باھام شاگيولار غوجامنىڭ گېپىنىڭ تېگىگە يەتتى، شۇڭا قاقاقلىشىپ كۈلۈشتى. پاھ، بىزنىڭ بايلىرىمىزنىڭ مەشرەپلىرى نېمانداق كارامەت، غوجام چېغدا پاششاپ بېگىگە بويسۇنۇپ، يەكتىز ئولتۇرىدىكەن، مەنمۇ يۈز بېگى بولمىسام بولىمايدىكەن - دە. ھەممىسىلا يۈز بېگى، مىڭبېگى، پالانى باي، پوكۇنى بەگزادە، بىرلا مەن مۇختەرباي. مەن قانچىلىك باي؟ يەتمىش - سەكسەن خويەر قانچىلىك بايلىق؟ بىر خويەر بىر قوي دېگەن سۆز. ئىككى يۈز قويغا سەكسەن قوي قوشۇلسا ئىككى يۈز سەكسەن قوي، ئات - كالا،

باغ - ۋارنىلىرىم قوشۇلسا بەش يۈز قويمۇ بولسۇن! ھەي تارانچىلار كۆرەڭلەيمىزۇ ھالىمىز چاغلىق!... ئۇ شۇاق ئۈستىگە قىسايىدى، ئۇنىڭ ئاسماندىكى تولۇن ئايغا كۆزى چۈشتى، ئاي پايانىسىز ئاسماننىڭ خوجىسى. ئۇ ئىستا سەيلە قىلىپ پايانىسىز ئاسماننى كېزىدۇ. ئۇنىڭ نە دۈشمىنى، نە رىقابەتچىسى يوق. ئۇنىڭغا نە ئۆلۈم ۋەھىمىسى، نە بايلىق، مەنسەپ ۋە سۈۋەسىسى يوق. ئۇ غەمىسىز - مۇشەققەتسىز، ۋەھىمىسىز، ئادەملەرمۇ شۇنداق بولسا، دۇنيادا يىغا ئاۋازى، كۆز يېشى، جۇدالىق دېگەن نەرسىلەر بولمىسا، ھەممىلا يەردە ھۆر - پەرىلەر بىلەن شوخ ئەرلەرنىڭ مۇھەببىتىلا بولسا... ئۇ خورەك تارتىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئېتى قەبرىلەر ئارىسىدا شۇاق، قا بېدىلەرنى ئاچكۆزلۈك بىلەن يەپ يېڭى تاڭنى كۈتۈۋالدى.

ئەتىگەنلىكى رەيھانگۈلنىڭ ئاپىسى قىزىنىڭ قەبرىسىگە كېلىپ ئاجايىپ كۆرۈنۈشنى كۆردى. مۇختەر باي رەيھانگۈلنىڭ قەبرىسىنى قۇچاقلاپ دۈم ياتاتتى. جىمجىت قەبرىستانلىقتا قاتتىق خورەكتىن باشقا ئاۋاز يوق ئىدى. خورەك تولا يىغلاپ ئاۋازى پۈتۈپ كەتكەن ئادەمنىڭ نالىسى، پەريادى ۋە ئەلىمىگە تەڭكەش ئىدى. ئانا خىرقىرىغان ئاۋازى بىلەن قىزىنىڭ قەبرىسىگە يۈزىنى يېقىپ يىغلىدى:

- جېنىم بالام، يۈرىكىمنىڭ پارىسى قىزىم - رەيھانگۈل...

قارىگەر ئات ئېگىسىنىڭ ئەتراپىدا ئوتلاپ، ئارىلاپ يەر چاپچىپ كىشىنەپ قويۇپ ئېگىسىنىڭ

مۇھاپىزەتچىلىكىنى قىلماقتا ئىدى. بۇ ئات بۇ يىل توققۇز ياشتا، ئۇنىڭ تۆت ياش ۋاقتى ئاجايىپ خاتىرىلەرگە

گۇۋاھ. شۇ يىلى، يەنى 1933 - يىلىنىڭ يۈز كۈنلىرىنىڭ بېرىدە «تۇڭگان قاچ - قاچ» بوپتۇ دېگەن خەۋەرنى

شەھەردىن كۆتەك ھارۋىسىغا قېتىلغان چابدار بايتالنى ئۆكرەك تاشلىتىپ قېچىپ چىققان زۇليا كاسكا ئىسىملىك

ئادەم ئۆيىمۇ ئۆي كىرىپ ھەممە ئادەمگە يەتكۈزدى. شۇ چاغدا «تۇڭگان قاچ - قاچ» دېگەننىلا بىلگەن دېھقانلار

كېيىنچە بۇ ئىشنىڭ مەنىسىنى بىلىشتى.

ئىلىنىڭ «خاقانى» جاڭ پېيىۋەن شىڭ دۈبەننىڭ ئەسكەرلىرى بىلەن سوقۇشۇپ سەندۇخېزىغىچە قىستاپ

بارغاندا، سوۋىت ئەسكەرلىرى شىڭ شىسەيگە ياردەمگە كېلىپ، جاڭ پېيىۋەننىڭ ئەسكەرلىرىگە زەمبىرەك، تانكىلار

بىلەن ھۇجۇم قىلىپ ئەبجىقنى چىقاردى. جاڭنىڭ ئەسكەرلىرى پىتراپ قاچتى. بىر قىسمى مۇزداۋاندىن ئاشىمەن

دەپ توڭلاپ ئۆلدى، يەنە بىر قىسمى نىلقىنىڭ يۇقىرىسىدا تاغدىن ئېشىپ قاچماقچى بولدى. جاڭ پېيىۋەنشۇ

سەپەردە يىراقتىكى توپ - توپ يىلغىنى كۆرۈپ ئەسكەر دەپ ئويلاپ قورقۇپ ئۆزىنى ئېتىۋالدى. شۇ چاغدا جاڭ پېيۋەننىڭ تۇڭگان يىڭى ۋاڭ قادىر، زارازا، لىۋىر، تەيساخۇن دېگەن تۇڭگان بايلىرى بىلەن بىرلىشىپ غولجا شەھىرىنى ئىگىلىۋېلىپ، تۇرپان، توقسۇن، پىچاننى بېسىپ ياتقان يىگىرمە مىڭ ئەسكەرنىڭ بېشى بولغان يىگىرمە ئىككى ياشلىق گاسلىك(ماجۇڭيىڭ) بىلەن بىرلىشىپ، پۈتۈن شىنجاڭدا تۇڭگان ھۆكۈمرانلىقىنى تىكلەش ئۈچۈن قوزغىلاڭ كۆتۈردى. ئۇلار غولجا شەھىرىنى بىرنەچچە كۈن سورىدى - دە، قورغاستىن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ «تارباغاتاي» قىسىملىرى ھۇجۇم قىلىپ كىرگەندە تانكىلارغا قارشى پالتا كۆتۈرۈپ، زەمبىرەككە تايماق بىلەن تاقابىل تۇرۇپ تەڭ كېلەلمىگەندىن كېيىن، ئىلى دەرياسىنى بويلاپ شەرققە قاراپ قاچتى. مانا شۇ قېچىش «تۇڭگان قاچ - قاچ» دەپ ئاتالدى. ئەنە شۇ قاچ - قاچتا تۇڭگانلار يول بويى ئورۇسلارنى ئېتىپ، ئات، ئۇن، گۆش بۇلاپ ماڭدى، بولۇپ ياخشى ئاتلارنى بۇلىدى.

مۇختەرباي شۇ كېچىسى «شاغلىقتام» مەھەللىسىگە بىر باينىڭ كېلىنىنى «ئوۋلاش» ئۈچۈن چۈشتى. ئۇ تۈڭلۈكتىن ئارقانغا ئېسىلىپ چۈشمەكچى بولۇۋاتقاندا مىللىتى ئاۋازى ئاڭلاندى. مىللىتى بۇ يەرلەرگە يۈچۈم، ئۇنىڭ ئاۋازى گويا جەددالنىڭ نەرسى. ئىتلار ھاۋىشىپ قورۇلىرىنى چۆرگىلەشتى. قېرىلار ئەپسۇن ئوقۇپ، بالىلار چىرقىراشتى. گويا مەھەللىگە جەددال كەلگەن، بەختسىزلەر ئۇنىڭ قولىغا چۈشكەن. ئۇنىڭ قولى بەجايىكى ۋەيلەن!

مۇختەرباي قېچىشقا ئۈلگۈرەلمىدى، ئۇ كالا ئېغىلىغا كىرىپ قارىگر ئېتىنى بىر جۈپ ساپان ئۆكۈزىنىڭ ئوتتۇرىسىغا باغلىدى، ئاندىن ئاتنى يوپۇقلاپ، بېشىغا يالغان مۈڭگۈز ياساپ كىيگۈزۈپ، ئۆكۈز قىلىپ قويدى - دە، ئۆزى بىر كورەڭ جۇۋىنى كىيىپ مالاي قىياپىتىگە كىرۋالدى. تۇڭگانلار ئۆيلەرنىڭ دەرۋازا، غورۇلىرىنى ئۈرۈپ - چېقىپ ئۆيمۇئۆي كىرىپ: «ياخشى ئات، نان، گۆش چىقار!» دەپ ۋارقىراشتى. ئۇزۇن مىللىتلاردىن قورققان دېھقانلار ئۇلارنىڭ دېگىنىنى قىلدى. كىچىككەنە مەھەللىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى مەسچىت ئالدىدا بىردەمدىلا ياراغ ئاتلار، ئۇن، گۆش، نان ئارتىلغان ئات - ئۆكۈزلەر توپى پەيدا بولدى، بېشىغا تۈلكە تۇماق كىيگەن، ياغاچ جۇۋىلىق ئۈچ نەپەر تۇڭگان يىگىت مۇختەرباي ئۆكۈزگە ئوت سېلىۋاتقان ئېغىلغا بېسىپ كىرىپ: - ئات بارمۇ؟

- ئۆكۈز بار.

نەق شۇ چاغدا قارىگر يات ئاۋازدىن ئۈركۈپ، يەر چاپچىپ قاتتىق كىشىنىڭ تەڭلىدى.

- ئۆكۈز ئات! - دېدى تۇڭگان قارىگرىنىڭ ئوقۇرىغا كېلىپ. بىرى مۇختەربايغا مىللىق تەڭلىدى.

مۇختەرباي:

- مەن مالاي، مەن ئات باقار! - دېدى قورقۇپ.

- ماڭ! - دېدى تۇڭگان ئۇنىڭغا مىللىق تەڭلەپ.

مۇختەرباي قارىگرغا ئەگىشىپ مەسچىت ئالدىغا چىقتى، ئاندىن كېيىن تۇڭگان ئەسكەرلەرنىڭ

ئوزۇق - تۈلۈك كارۋىنىغا قېتىلىپ ياماتۇغا قاراپ شەرققە يول ئالدى. كېيىنچە ئىلى دەرياسىنىڭ شۈرمەل ئېقىپ

تۇرىدىغان كېچىكىدىن ئاتقا مېنىپ ئۆتۈپ شارغوجا(سارۇچىن)، تەمتە يېزىلىرىنى بۇلاپ ماڭغان ئالاماندىن

قالماستىن، بىردە پىيادە يۈگۈرۈپ، بىردە ئۆكۈزگە مېنىپ ئۆچكىلىك تېغىنىڭ قارلىق، قارىغايلىق داۋانلىرىدىن

ئېشىپ تىكەش بازىرىغا كەلدى. تېكەستىكى بۇلاڭچىلىقنىڭ گۇۋاھچىسى، تۇڭگانلارنىڭ ئات باقارى بولۇۋالغان

كۆرەك جۇۋا، تېشى يوق تۆپە كىيۋالغان مۇختەرباي قارىگر ئېتىنى دەپ شۇ جاپانى تارتقان. ئۇنىڭ ئېتى ھازىر

تۇڭگان قاچاق باشلىقنىڭ ئاستىدا. ئاتنىڭ ئېگەر - جابدۇق، كۆمۈش غالىدىمىلىرى، قوشقۇن، ئۈزەڭگە باغ،

يۈگەنلىرىدىكى قىممەتلىك تاشلارمۇ ھازىر تۇڭگان باشلىقنىڭ. ئۇ كېچىلىرىلا ئاتقا يەم بەرگەن بولۇپ قارىگرىنىڭ

ياڭاقلىرىغا يۈزىنى ياقالايدۇ، ئاتنىڭ يايلى، كوكۇلىرىنى بارماقلىرى بىلەن تاراپ، دۈمبە، يوتا، بويۇنلىرىنى

مۇھەببەت بىلەن سىيىپ، تاتىلايدۇ. ئات جانىۋار ئىگىسىنى يېنىشلاپ - يېنىشلاپ پۇرايدۇ.

ئۇلار ئۇزاق سەپەردە كۈنلىرىنى ئاشۇنداق ئۆتكۈزدى، مۇڭغۇلكۈرنىڭ، شوتا يېزىلىرىدىكى بۇلاش

ئاخىرلاشقاندىن كېيىن، شوتا دېگەن غول بىلەن جەنۇبقا - مۇزاتقا قاراپ ماڭدى. تۇڭگانلارنىڭ نېمىلەرنى

دېيىشكىنىنى مۇختەرباي نەدىن بىلسۇن. ئۇ ئات بېقىش، ئوت قالاش، ئوتۇن تېرىشنى بىلىدۇ. ئۇ قېچىپمۇ

كېتەلەيتتى، لېكىن قارىگرىنى تاشلاپ كېتەلمەيدۇ - دە! ئاتنى ئېلىپ قېچىشنىڭ زادى يولى بولمايدۇ. تۇڭگان

ئەسكەرلەر سېغىزخانەك سەگەك. ئۇ شۇ تۇرقى دۈم يېتىپ - دۈم قوپۇپ، لاي، قار، سۇلارنى كېچىپ مۇ داۋانغىمۇ

يېقىن باردى. تىك قارلىق چوققىلار، قارىسا يۈرەك ئاغىدىغان چوڭقۇر سايالار، ئاتلىق ئادەم بىلەن بويلىشىدىغان

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

قار دۆۋىلىرى. مۇنداق قورقۇنچلۇق جاينى مۇختەرباي ئۆمرىدە كۆرمىگەن، ئۆزلىگەنسىرى يول تارايىدى. مۈشكۈلات كۆپەيدى، مۇختەرباي بىلەن بىللە شوتىدىن يول باشلىغۇچى قىلىپ ئېلىۋالغان يەنە بىر ئاقسۇلۇق ماتاچىمۇ بار ئىدى. ئۇ بۇ يولغا ئېشەك-قېچىر بىلەن تولا ماڭغاچقا ھەممىلا يەرنى ئوبدان بىلەتتى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئارقىدىن قوغلاپ كېلىۋاتقان رۇس ئەسكەرلەرمۇ يىراقتا، بەلكى شوتىغا غولغا كىرمىگەن ھەم كىرمەيتتى. قوغلاشتىن قۇتۇلغان تۇڭگانلارمۇ ئەمدى ئانچە ئالدىراپ كەتمىدى. قارىغاي ئاستىلىرىدا مال سويۇپ، قازان ئېسىپ تويغۇچە يەپ، نامازلىرىنى ئوقۇشۇپ ئالدىرىماي مېڭىشماقتا ئىدى. مۇز داۋان يېقىنلاشتى، بۇ يەردە نە قارىغاي، نە تۈز يەر يوق. ھەممىلا جاي قار-مۇزلۇق چوققىلار. يولدا پەقەت بىر-بىرىدىنلا مېڭىشقا بولاتتى. ئاتلار ئادەملەرنىڭ ئارىسىدا ماڭاتتى. ئازراقلا بىخەستەلىك قىلىپ بىر قەدەم خاتا بېسىلسا، تىك چوققىلاردىن تەگسىز ھاڭلارغا قاراپ ئۇچىدىغان گەپ. يول باشلىغۇچى خۇدانىڭ جۇدۇنسۇز كۈنىنى تاللاپ مۇز داۋاندىن ئېشىش تەكلىپىنى بېرىۋىدى، تۇڭگان باشلىق-قارا ساقال، قاپقى يامان ئادەم:

- ماڭ، ئۆلگەن ئۆلۈپ، قالغىنى قالار!- دېدى ساپ ئۇيغۇر تىلىدا.

بىر-بىرىگە ئۆلىشىپ ماڭغان ئۇزۇن كارۋان ئەنە ئاشۇنداق خەتەرلىك يول بىلەن مۇز داۋاندىن ئاشماقتا. ھېلىدىن-ھېلىغا مىللىتى ئاۋازى ئاڭلىناتتى. بۇ، ئادەم ياكى ئۇلاغ غۇلىدى دېگەن سىگنال بەلگىسى. قارا ساقال باشلىق شۇنداق دېگەچكە، ھەربىر قازاغا بىر قېتىم مىللىتى ئېنىلاتتى. قاراساقال قارىگىرنىڭ ئالدىدا. ئەڭ ئالدىدا ماتاچى بىلەن ئىككى مۇھاپىزەتچى، قارا ساقالنىڭ كەينىدىمۇ ئىككى مۇھاپىزەتچى بار. ئۇلارنىڭ كەينىگە مۇختەرباي كىرىۋالغان. ئۇنىڭ ئەس-خىيالى قارىگىردە ئىدى. ئادەملەر بەزى جايلاردا ئۆمىلەپ ماڭاتتى. بەزى جايلاردا يول باشلىغۇچى قولىدىكى كۈرەك بىلەن قار كۈرەپ يول ئاچاتتى. چەكسىز كەتكەن قاتمۇقات قارلىق چوققىلار، تىك يار، ھاڭلارنىڭ سانى يوق. مۇختەرباي ھاياتىدا بۇنداق مۈشكۈلچىلىكنى كۆرمىگەن. ئۆمىرىنى ئات ئوينىتىپ، خوتۇن-قىزلارنى ئوۋلاپ ئۆتكۈزگەن باي بالىسى جاھاندا مۇنداقمۇ مۈشكۈلات بولارنى خىياللىغۇمۇ كەلتۈرمىگەن-دە! ئۇنىڭ نە يېڭىنى، نە ئارامى، نە ئۇيقۇسىنىڭ تايىنى يوق، پۈتۈن غېمى جېنىدا. ئۇ ھايات قېلىشنىلا، قارىگىرنىڭمۇ ھايات قېلىشنىلا ئويلايتتى. ئۇ نەچچە قېتىم كېچىلىرى ئېتىنىڭ بويىنى قۇچاقلاپ بۇقۇلداپ يىغلىدى. لېكىن ئۇ ئېتىنى تاشلاپ قېچىپ كىتىشنى ھاياتىدىكى خائىنلىق دەپ ئويلاپ، ئۆلسە ئات

بىلەن بىللە ئۆلۈشكە ئۆز-ئۆزىگە قەسەم بەرگەندى.

بىر قۇش «كاك-كاك-كاك!» قىلىپ قورقۇنچلۇق سايىرىدى، يول باشلىغۇچى شۇ ھامان توختاپ:

- يامان بولدى، شۇنچىلىق چىقىدىغان بولدى! - دەپ چىرقىرىدى.

- نېمە؟! - قارا ساقال ئۇنىڭغا شېقىدى.

- ئۇلاي (ئۇلار قۇش دېمەكچى) سايىرىدى، جۇدۇن بولىدۇ دوتەي!

- قانداق جۇدۇن؟

- قاتتىق شۇنچىلىق، كۆز ئاچقىلى بولمايدۇ، ماڭماق تەس!

- تۇرساقچۇ؟

- قارغا كۆمۈلۈپ قېتىپ قالىمىز!

- ئەمەسە قانداق قىلىمىز؟

- بىز ھازىر ئاغزالدىغا (ئايغىر ئالدى - يەنى سوغۇق ئايغىرىنىمۇ ئۆلتۈرىدىغان جاي دېگەن سۆز)

كەلدۇق، - دېدى يول باشلىغۇچى تەستە سۆزلەپ، - بىر ئاش پىشىم ئۆمىلىسەك داۋاندىن ئاشالايمىز!

- ئۆمىلە!

ئۇ تەرەپتىن قاتتىق بوران ئۇرۇشقا باشلىدى. ئادەملەر تىك تۇرالمىدى. ئۆمىلەپ مېڭىش باشلاندى.

مۇختەرباي ئادەم قۇدىرىتىنىڭ ئۇلۇغ ئىكەنلىكىنى شۇ قېتىم كۆردى. ئادەملەر كۆزلىرىنى ئاچقىلى بولمايدىغان

شۇنچىلىق تەمتىلەپ - مۇدىرىشپ ئىلگىرلەشتى. بىرلا قەدەم خاتا باسقانلىرى تىك ھاڭغا غۇلاشتى.

ئات، ئېشەكلەرمۇ بۇنداق چاغدا ئەقىل تاپالايدىكەن. يول باشلىغۇچىنىڭ ھەربىر ئىزى ئۇلارنىڭ ھاياتلىق يولى.

ھەممىلا جان ھاياتلىق ئۈچۈن توغرا قەدەم بېسىشى كېرەك. بۇ بۇيرۇقنى ھايۋانلارمۇ چۈشىنىپ ئىجرا قىلىشتى...

قارا ساقال باشلىق قارىگىرنى مۇختەربايغا تاپشۇرۇپ:

- چەنتۇ، ئاتنى ساق ئەچۈشكەن، بولمىسا كاللاڭ يوق بولىدۇ! - دېدى.

- سەن دېمىسەڭمۇ شۇ! - دېدى مۇختەرباي كۆز ياشلىرىنى جۇۋا يېڭى بىلەن سۈرتكىنىچە، ئاتنىڭ

چۇلۇۋىرىنى بېلىگە چىڭ باغلاپ، - ماڭ جانۇپرېم... ئىزىمنى بېسىپ!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئۆملىگۈچىلەر مۇز داۋاندىن ئېشىپ قىرىق ئىككى پەللىكى بار پەسكە يۈزلەندى. ئەمدى يانپاش بىلەن

سىيرىلىپ چۈشۈش باشلانغانىدى. يول باشلىغۇچى ئاخىر دائىم نەزىر-چىراغ قىلىندىغان «شىپالىق» دېگەن نام

بىلەن تونۇلغان تۈزەك يەرگە چۈشۈپ بىر دۆڭگە چىقتى-دە، ئىككى قۇلىقىنى تۇتۇپ:

- ئاللاھۇ ئەكبەر، ئاللاھۇ ئەكبەر!... - دەپ ئەرزان قىچقاردى.

مەيدانغا ئىككى مۇھاپىزەتچى بىلەن قارا ساقال باشلىق، ئۇلارغا ئەگىشىپلا قارىگىرنى يېتىلەپ مۇختەرباي

چۈشتى، قالغان ئادەملەردىن تېخى خەۋەر يوق ئىدى:

- يارايىسەن چەنتۇ! - قارا ساقال جۇۋىسى بىلەن تۆپىسى مۇزغا ئايالانغا مۇختەرباينى بارمىقىنى

كۆرسىتىپ، - داداڭ مۇز، ئاپاڭ قار، قارا ئات ئات بولدى. ماجۇڭىڭنىڭ ئېتىغا ئوخشىدى! - دېدى ئۇ ئاپئاق

قارغا مىلەنگەن، ئەمما قۇلاقلىرىنى شىكتايتىپ ئۇچىدىغاندەك تىپىرلاپ تۇرغان قارىگىرنى زوق بىلەن سىلاپ، - سەن

چەنتۇ ئەمدى مۇشۇ ئاتنىلا باقسەن، بولامدۇ!

- بولىدۇ، دوتەي!

- دوتەي ئەمەس، ماسىلىك دېگىن!

- ماقۇل، ماسىلىك!

مۇختەرباي ماسىلىگىنىڭ ئات باقارى بولۇپ قالدى.

كەچقۇرۇن ماسىلىگىنىڭ ئادەم-ئۇلاغلىرى داۋاندىن چۈشۈپ بولدى. نېپىز قار ياغقان بوراندىن خالى سايدا

بىر نەچچە يۈز ئادەم، ئات-ئۇلاغ پەيدا بولدى. تۇڭگان ئەسكەرلىرىدىن يەتمىش ئالتىسىنىڭ جەستى مۇز

ھاڭلىرى ئىچىدە قالغان، ئات-ئۇلاغلاردىن بىر يۈز ئون ئىككىسى ئۈستىدىكى يۈكلىرى بىلەن ئىز-دېرەكسىز

يوقالغان. ئۇلار كالىلارنى سويۇپ، ئوتۇن تېرىپ ئوت قالاپ نەزىر قىلىشقا كىرىشتى. مۇختەرباي

يۇلغۇن-شۇۋاقلارنى تېرىپ ئەكىلىپ قارىگىرنى باقتى، يايلى-قۇيرۇقلىرىدىكى مۇز-قارلارنى تازىلىدى، ئۇنىڭدىن

چىن قەلبىدىن ئەپۇ سوراپ پىچىرلىدى:

- بەغۋاشلىقىم ساڭا زۇلۇم بولدى، قاشقالقىنىڭ كېلىنىنى دەپ شاغلىقتامغا چۈشمىگەن بولسام مۇشۇ بالا يوق

ئىدى، ئىست، ئىست... جانۇپرېم مېنى كەچۈرگىن!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

شۇ كىچىسى تۇڭگانلار باي ناھىيىسىنى بۇلدى. مال - ۋاران، يېمەك - ئىچمەك، ئالتۇن - كۆمۈش، ھەتتا بىر نەچچە چىرايلىق خوتۇنمۇ ئەكىلىشتى. تۇڭگان ئەسكەرلەر تولىمۇ كۆرەڭلەپ، تولىمۇ قىلىقسىزلاشتى. ئەتىسى بايدىن چىقىپ يېرىم يولدا بىر توپ يات ئەسكەرلەر بىلەن توقۇنۇشتى. ئۇلارمۇ تۇڭگان، لېكىن خېشىلىقلار ئىكەن. غۇلجا تۇڭگانلىرى خېدۇڭلۇقلار ئىدى. ئۇلار نېمە تالىشىدىكىنتاڭ. كېچىشى ئېتىشتى. قارا ساقال باشلىق بىلەن بىرنەچچە تۇڭگان باشلىق ئوق تېگىپ ئۆلدى. بىرنەچچە يۈز تۇڭگان خېشىلىقلارغا ئەل بولدى. مۇختەرباي ئەمدى ماخوسەن ئەسكەرلىرىنىڭ ئات باقارى بولۇپ قالدى. ئۇلار ئاقسۇدا گاسلىك كەلگۈچە تۇرۇشتى. ئەتىسى گاسلىك بۇرۇتى ئەمدىلا خەت تارتقان، ھەربىيچە كىيىم كىيگەن، بېلىگە تاسما پوتا باغلاپ تاپانچا ئاسقان، قاغشارلىق، قاراقاش، قاراكۆز، ئاق يۈزلۈك چىرايلىق يىگىت نەچچە مىڭ ئەسكەرگە ئىنچىكە، تولىمۇ ساز ئاۋازدا بىر نېمىلەرنى سۆزلىدى. ماتاچىنىڭ دېيىشىچە، ئۇ: «بىز شىڭ شىسەينى يوقىتىشقا ئازلا قالغان. ئۈرۈمچىنىڭ تۆپىلىكلىرىنى ئىگىلەپ راسا ھۇجۇم قىلىپ يىگىرمە مىڭ ئەسكەر بىلەن شىڭ شىسەينى غۇلتايلا دېگەندە، ئورۇسلار زەمبەرەك، مىنامىيوت، تانكىلىرى بىلەن ھۇجۇم قىلىپ بىزنى ئۇپراتتى، شېڭ شىسەينىڭ قىزلىۋىگىچىگە تاقالغان پىچىقىمىزنى قوللىرىدىن تارتىۋالدى...» دېگۈدەك. مۇختەرباي چۈشەنمەي ماتاچىدىن:

- ئورۇسلار نېمىشقا تۇڭگانغا بولۇشماي خىتايغا بولۇشتى؟ - دەپ سورىۋىدى، ماتاچى - سېرىق ساقال، مەڭزى قىزىل ئادەم:

- نېمىشقا بولاتتى، ئورۇسمۇ، خىتايىمۇ كاپىر ئەمەسمۇ! - دەپ جاۋاپ بەردى.

تۇڭگان ئەسكەرلىرى ئاقسۇدىن قەشقەرگە بارغۇچە، قاقاس تاغلارنى ياقىلاپ يول - يولغا بۆلۈنۈپ چۆللەردە قونۇپ، ئۇچىرىغانلا يەردە ئادەملەرنى بۇلدى. مۇختەرباي ئېتىنى مىنىپ قېچىشنىڭ زادىلا يولىنى قىلالىمىدى. مىدىرلا قىلسا ئۇنىڭغا مىلتىق تەڭلەكلىك ئىدى. ئۇ چۆللەردە پىيادە ماڭدى، ئاياغلىرى تىتىلىپ، يالاڭ ئاياغ قالدى. قەشقەرگە بارغۇچە ئاچارچىلىق، ئۇسسۇزلۇق ۋە ھېرىپ - چارچاشنىڭ دەردىنى ھارغۇچە تارتتى. نەچچە قېتىم تاياق يېدى، تىل ئاڭلىدى. ھاياتىدا كۆرمىگەن خورلۇق، كەمسىتىشلەرنى كۆردى. ئۇلار قەشقەر شەھىرىگە كىم بىلەندۇر سوقۇشۇپ كىرىشتى. كىمىلەردۇر تۆمۈر سىجاڭنىڭ كاللىسى دەپ بىر ئادەمنىڭ بېشىنى خۇرجۇنغا سېلىپ ماخوسەننىڭ ئالدىغا قويۇشتى. قانچىلىغان ئۇيغۇرلارنى چاپتى، ئاتتى، تىرىك كۆمدى. مۇختەرباي

ئويلاپمۇ باقمىغان ۋەھشىيلىكلەرنى كۆردى. ئۇلار قەشقەردە ھېلىقى گاسلىك دېگەننى يولغا سالدى. ئۇ يىگىرمە ئاتلىق ئادەم بىلەن نۇرغۇن ئالتۇن - كۆمۈشنى ئېلىپ توققۇزاق دېگەن يەردىن قېلىگە - تاغقا قاراپ يۈرۈپ كەتتى. ماخۇسەننىڭ نەچچە مىڭ كىشىلىك ئەسكىرى قەشقەردىن چىقىپ يەكەن، يېڭىسار، پوسكام، قاغىلىق دېگەن يەرلەرنى بۇلاپ، ئادەملەرنى ئۆلتۈرۈپ، تىرىك كۆمۈپ، ئاخىر گۇما دېگەن كىچىككىنە شەھەرگە كېلىپ ئورۇنلاشتى. مۇختەرباي بۇ ئۇزۇن چۆللەردە قانچە ئاي، قانچە يىل سەپەر قىلغىنىنى بىلمەيدۇ. ئۇ باشقىلا بىر ئادەمگە، بەدىنىدە بىر تالمۇ گۆش يوق، بىر نەچچە كۈندە ئارانلا بىر قېتىم يۈزىنى يۇيىدىغان، پۇتلىرى قاقاق، بەدەنلىرى پىت - سىركە بىلەن تولغان، كىيىملىرى جۇل - جۇل بىر ئادەمگە ئايلاندى. ئۇ قارىگىرنىڭ ئورۇق، دۈمبىسى يېغىر يايلى شالاڭ، قۇيرۇقى قىڭغىر، تۇياقلىرى ئۇپىرىغان مۆڭكۈگەك بىر قىرچاغغۇغا ئايلانغىنىنى ئۆز كۆزى بىلەن كۆرۈپ تۇردى. ئۇ ئېتىنىڭمۇ، ئۆزىنىڭمۇ مۇشۇ چۆللەردە ئۆلۈپ كىتىدىغانلىقىغا ئىشەندى. بۇ ئۆلۈم كۈنىنىڭ كېيىنرەك كېلىشى ئۈچۈن بار كۈچى بىلەن تىرىشتى. ئۇ ئۆلۈمنىڭ بەكمۇ ئاسان ۋە تېز بولۇشىنى كۆزى بىلەن كۆردى. ئادەم بويى كۈلەنغان ئورمانغا، پۇت - قولى باغلانغان، ئاغزى تېگىلغان ئادەملەر تىرىك پېتى تاشلاندى، ئۇلار توپا بىلەن تىندۈرۈلدى. قاتار - قاتار ئۇيغۇر ياشلىرى ئىنسان ئايىغى باسىغان چۆللەردە ئاشۇنداق ھالاك بولدى. ئۇلارنىڭ ئورنىنى قۇلاشقا، ئۇلارنى كۆمۈشكە باشقىلار بىلەن مۇختەربايىمۇ كۈچ چىقاردى. ئۇنىڭ شۇنداق قىلماي نېمە ئىلاجى، كۆممىسى ئۆزى كۆمۈلدى. ئۇ كۆمۈلسە قارىگىرنى كىم باقىدۇ؟ گۇما شەھىرىدە قانچە ۋاقىت تۇرغىنىنى ئۇ بىلمەيدۇ. بىر كۈنى ماخۇسەن - قارا بۇرۇت، ئېگىز قوماندان:

- مەن كەشمىرگە، ئاندىن ھىندىستانغا كېتىمەن، مەن بىلەن يىگىرمە ئادەم بىللە ماڭىدۇ. قالغانلار

ھازىردىن باشلاپ ئۆز جېنىغا ئۆزى ئىگە! - دەپ ۋارقىرىدى.

ماخۇسەن بۇلاپ - تالانغان بايلىقنى ياراملىق ئات - تۆگىلەرگە ئارتىپ يولغا چىقتى. ئۇنىڭ قارىسى يۈتمەيلا توپا - چاڭ توزۇتۇپ ئەسكەر بېسىلغان ماشىنىلار كېلىشكە باشلىدى. ماشىنىلار شۇنداق جىقكى، مۇختەرباي ئۆمرىدە بۇنداق جىق «كوڭكا» كۆرگەن ئەمەس. ئۇ قارىگىرنى ئېلىپ ياڭاقلىق باغقا مۈكۈشكە ئارانلا ئۆلگۈردى. ئېتىشىش باشلاندى، تۇڭگانلارنىڭ ئۆلگىنى ئۆلدى، قاچقىنى قاچتى، تۇتۇلغانلىرى ئورۇسلارنىڭ جازاسىغا ئۇچىرىدى: تۇڭگان ئەسكەر باشلىقلىرىدىن قىرىق ئادەمنىڭ قولى باغلاغلىق، پۇتى چۈشەكلىك ھالدا شەھەر سىرتىدىكى

قۇملۇققا كەلتۈرۈلدى، ئۇلارنىڭ بويۇنلىرىنى بىلەكتىن سەل ئىنچىكە بىر تال سىم بىلەن بىر چىگىش قىلىپ باغلاپ قورشىدى - دە، سىمنىڭ ئىككى بېشىنى ئىككى ماشىنىغا باغلاپ ئىككى ياققا تارتتى. مۇختەرباي چاچراپ چىققان كۆزلەر، ساڭگىلىغان تىللار، ھەتتا پىشقان قوغۇندەك ئۈزۈلگەن تۇڭگان باشلىرىنىمۇ كۆردى. ئادەملەر نېمىشقا بىر - بىرىنى ئۆلتۈرىشىدۇ، ئۇلار نېمە تالىشىدۇ، بۇلارنى مۇختەرباي چۈشەنمەيتتى. مانا شۇ چاغدىلا مۇختەربايغا قېچىشقا پۇرسەت تۇغۇلدى. ئۇ بىر تۇڭگان بىلەن گۈمىنىڭ بىر يېزىسىغا چىقىۋالدى. ئۇلار ئۈچ ئاتنى شۇ يەردە يېرىم يىل مىدىرلاتماي باقتى - دە، باھار پەسلىدە ئۆز يۇرتىغا قاراپ يولغا چىقتى.

مۇختەرباي ئىز - دېرەكسىز يوقىلىپ تۆت يىل ئۆتكەندىن كېيىن، كەچ كۈزدە ھەممە يەرنى غازاڭ قاپلىغاندا تۇيۇقسىزلا قارىگىرنى ئوينىتىپ مەھەللىسىدە پەيدا بولدى.

مانا ئەمدى قارىگىر زاراتگاھلىقتا ئوتلاپ يۈرمەكتە، مۇختەرباي رەيھاننىڭ قەبرىسىنى قۇچاقلاپ بەخۇدۇك ئۇخلىماقتا. ئۇ بۇنداق توپىغا مىلىنىپ رەھەتلىنىپ ئۇخلاشنى ئاشۇ ئۇزۇن - جاپالىق سەپەردە ئۆگەنگەن. ئۇ ھازىر يەنە ئەركە باي، لېكىن ئۇ جەبرى - جاپا سەرگۈزەشتىلىرىگىمۇ باي.

6

...ئىلى دەرياسى ئەجەپ كەڭ، ئەجەپ گۈزەل دەپ ئويلايتتىم، ئەمدى ئۇنىڭ تارىيىۋاتقانلىقىنى، بۇلغىنىۋاتقانلىقىنى بىلىدىم، بىزنىڭ يېزىمىزدە بەزىدە ئۆز ئىگىلىرىگە ئورۇن تېپىلمايدۇ، ئانا تۇپرىقىمىزدا ھەر كۈنى نەچچە يۈزلىگەن، مىڭلىغان ئادەملەرنىڭ قېنى تۆكۈلىدۇ، ئەجەبا شاڭخەي كوچىلىرىدا لۈكچەكلىك قىلىپ يۈرگەنلەردىن جياڭ جېشى جۇڭگونى سورىغاننى ئاز دەپ، شېڭ شىسەي كېلىپ شىنجاڭغا دۈبەن بولۇۋالدى.

ماجۇڭيىڭ، جاڭ پېيۋەن، لىۋ ۋېنلۇڭ دېگەنلەر بىزنىڭ يېزىمىزگە كېلىپ خوجايىنلىق تالاشتى. ئۈچ مىليوندىن جىق ئۇيغۇر ۋە يەنە باشقا مىللەتلەرمۇ بار جايدا يۇرت سورايدىغانلار باردۇر دەپمۇ ئويلاپمۇ قويمىدى. ھەي ئۇيغۇر، سەن بىر تىنچ ئوتلاققا ئوتلاۋاتقان قوي، سىرتتىن بۆرە كەلسىمۇ، ئېيىق كەلسىمۇ كەلگەنلىكى مەخلۇقنى ئۆزۈڭگە ئوخشاش قوي دەپ ئويلايسەن، ئۇنى يايلاقتا ئوتلىسۇن، يايلىسۇن دەيسەن، ئۇنىڭ قەستى ئوت - چۆپتە ئەمەس، سەندە. ئۇ سېنى ئوزۇق قىلماقچى، ئوتلۇقۇڭنى يوقاتماقچى، سەن بۇنى بىلمەيسەن، بىچارە غوجىنىياز ھاجى بۆرە بىلەن ئېيىقنىڭ ئالدىمىغا چۈشتى. ۋەھشىي ھايۋاننى قوي دەپ ئويلاپ ئۇلارنىڭ ئۇۋىسىغا كىردى.

بىز ھازىر ئۇنى خائىن دەپ تىللاۋاتىمىز، قوشاقلارغىمۇ قاتتۇق تېخى. بىزدىن چىققان نېزەرخان غوجا چېغىدا ئىلىنىڭ دوتىيى بولۇۋىدى، غوجانىيازنى خائىن دېسە خائىن دەپ تىللايدىغان بولۇۋالدى. تۇرداخۇنبايدىن دوتەيلىكنى ئۇنىڭغا ئېلىپ بېرىپ، تۇرداخۇنباي، سىراجىدىنبايلارنى خائىن قىلىپ تۈرمىگە سالغىنىغا بۇ غوجام شۇنچە خۇشال بولامدىغاندۇ. ھە؟ ئالتە بۈيۈك سىياسەت دېگىنى قەيەردە، ئېغىزدىلا ئېيتىلىدىغان گەپكەن، بولمىسا ئالتە بۈيۈك سىياسەتنىڭ (ئالتە بۈيۈك سىياسەت - جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش، سوۋىت ئىتتىپاقى بىلەن ئىناق ئۆتۈش، مىللەتلەر باراۋەر بولۇش، تىنچ بولۇش، قۇرۇلۇش قىلىش، پاك بولۇش...) بىرى مىللەتلەر باراۋەر بولۇش ئەمەسمىدى. قېنى ئۇ باراۋەرلىك؟ ھوقۇق ئىگىلىرى تامامەن خەنزۇ، ئۇلارنى باقىدىغانلار بىز خەق، تۈرمىلەردە ئۆلۈۋاتقان، ھەممىلا جايدا تۇتۇلۇۋاتقانلارمۇ بىز خەق!

ھەممە گۇناھ تارانچىدا، يەر تېرىغان بۇغدايچىدا،

باشقا كەلگەن بۇ دەردلەرگە ھامان چىدا، ھامان چىدا!...

بۇ شېئىرنى كىم يېزىۋىدى - ھە؟ نەسۇھا داموللىمۇ؟ ئۇ كىشىنى، زىغىر پاخىلىدا تىزلىنىپ ئوقۇيدىغانلىنى ئورۇندۇق - ئۈستەلدە ئولتۇرۇپ ئوقۇيدىغان قىلىپ قويغىنىغا سەن جەدىت دەپ دەرىرە بىلەن ئۇرۇپ ماڭالماس قىلىۋىتىشى بىزنىڭ چالا موللاملىرىمىز. بىچارە داموللام ئاخىر غۇلجىنى تاشلاپ چەت ئەلگە يامانلاپ كەتتى... بىزنىڭ ئادەملىرىمىز قاچانغىچە يول ئىزدەيدىكىنتاڭ. شېڭ دۈبەنگە تايىنىپ بەخت تېپىش يولى، سابىت داموللىنىڭ يولىنى تۇتۇپ ئىسلام جۇمھۇرىيىتى قۇرۇش يولى، سوۋىت ئىتتىپاقىغا تايىنىپ بايلارنى يوقىتىپ، كەمبەغەللەر دۆلىتى - سوتسىيالىزىم قۇرۇش يولى، گومىنداڭنى ئاغدۇرۇپ، شېڭ شىسەينى يوقىتىپ يەنئەندىكى ماۋزېدۇڭنىڭ ئەسكەرلىنى باشلاپ كېلىپ كەمبەغەللەرگە ھاكىمىيەتنى تۇتقۇزۇش يولى... نېزەرخان غوجامنىڭ ئاغزىدىن شېڭ دۈبەن چۈشمەيدۇ. موللاملار سابىت داموللىنى ماختايدۇ، غوجىنىياز ھاجىنى تىللايدۇ، مامۇت سىجاڭ دېگەن كىشىنىڭ ئارزۇسىنى قىلىشىدۇ... مەنچۇ؟ ھازىرغىچە نېمىشقا ئۆزۈمدىن: سېنىڭ تەشەببۇسۇڭ نېمە؟ دەپ سوراپ باقمىدىم - ھە؟ شۇنچە كىتاپ ئوقۇدۇم، شۇنچە تالاش - تارتىش، مۇلاھىزىلەرنى ئاڭلىدىم، شۇنچە ئويلىدىم، شۇنچە نەپرەتلەندىم، ئىرادەم كۈچلۈك، ئۆلۈشكە قەسەمىيات قىلدىم. ھەممىنى تىللىدىم، ھەممىدىن نەپرەتلەندىم، ھەممىنى ياقىتۇرمىدىم، ھەممىدىن ۋاز كەچتىم... مەن نېمە قىلماقچى؟ نېمىشقا بۇ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئەركىنلىكنى ھېسداشلىق ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولىمىدۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن قان تۆكۈش كېرەك!!!

سۇئالغا جاۋاپ تەييارلىنىمىدىم - ھە؟ نېمىشقا ئاپامنىڭ ئۆلۈمى، دادامنىڭ ناھەق سۈلەششى، ئۆكىلىرىمنىڭ خورلىنىشى بىلەنلا بولۇپ قالدىمەن - ھە! دادام شەڭگەن يامۇلدا ياغاچ سالاسۇننىڭ ئىچىدە ناخشا ئېيتىپ ئولتۇرۇپتۇ. چوڭ ئىنىم مۇختەرباينىڭ قويچىسى، ئىككى كىچىك ئىنىم كىچىك دادامنىڭ ئۆيىدە، سىڭلىم مومامنىڭ يېنىدا، مەن بولسام بىر سەرگەردان، بېشىم قايغان، پۈتۈم تايغان يەردە يۈرمىەن. ھۈسەنباينىڭ زاۋۇتىدا ئىشلەيمۇ باقتىم، بۇ يىل قىشلىق تەتىلدە پىلىچى خاڭغا چۈشۈپ بىر ئاي مەدىكار بولۇپ كۆمۈر ئۇۋاقلارنى ئۈستىدە دەم يېتىپ - دۈم قويۇپ ئىشلەپ خېلى پۇل تېپىۋالدىم، ئۆكىلىرىمنى خوش قىلىدىغان بولدۇم، ئاھ ۋەيرانچىلىق! دادام سولانمىغان بولسىمۇ بۇ كۈنلەرنى ماڭا كۆرسەتمەس ئىدى. تۇغقانلار يەرنى سات دېيىشىدۇ. يەر دادامنىڭ، دادامنىڭ بايلىقى بىلەن ياخشى كۈن كۆرسەم مېنىڭ قەسەملىرىم، ۋەدىلىرىم بىكار بولىمىدۇ؟ مەن ئېغىر ئەمگەككە پىشتىم. قوللىرىم قاقلاشتى، تاپانلىرىم ئېيىقنىڭ تاپىنىدەك بولدى. تاش ئۈستىدە ئۇخلىيالايمەن، ئۈچ كۈن بىر نېمە يېمەسمەمۇ كۆزلىرىم تورلاشمايدۇ. ئەڭ مۇھىمى تاتار قىزىنى بۇرۇنقىدەك سېغىنمايدىغان بولدۇم. بىچارە قىز ھازىر تاشكەنتكە ئوقۇشقا كەتتىمىكەن ياكى تېخىچە گىمنازىيىدە ئوقۇۋاتامدىكەن. ئۇنىڭ قەيسەر ئانىسى قىزىنىڭ بەختى ئۈچۈن ئۆزىنى قۇربان قىلىپ نېمىگە ئېرىشەركەن؟...

نۇرى تاراقلاپ كېتىپ بارغان ئىككى ئات قوشۇلغان كۆتەك ھارۋىدا ئولتۇرۇپ، باش - ئاخىرى يوق خىياللار بىلەن بىردە ئۆزىدىن پەخىرلىنىپ، بىردە ئۆزىنى تىللاپ سېغىنىش، ئازاپ ۋە ھەسرەت، ئۈمىد بىلەن تولغىنىپ نەچچە سائەتنى ئۆتكۈزدى. ھەممە يەرنى ئاپئاق قار قاپلىغان، ھارۋا چاقىدىن چىقىدىغان «غاچ - غاچ» بارغانسېرى كۈچەيمەكتە. قوياش تۇمان ئىچىدە توڭلاپ قالغاندەك، ئىلى دەرياسى ياقلىرىدىكى قويۇق ئورمانلار قېتىپ قالغاندەك، نېرىدىكى بۈيۈك تاغ قارىغايلىرىنى قۇچاقلاپ ئۇخلاپ قالغاندەك، گويا دۇنيادا ئىككى ئات قوشۇلغان دېھقان ھارۋىسىلا تۆمۈر تارتىلغان ئىككى چاقى بىلەن قارلىق، كاتاڭلىق يولنى غىچىرلىتىپ كېتىپ بارغاندەك. نۇرىغا بۇ قىش مەنزىرىسى زېرىكىشلىك ۋە تەنھالىق يېغىپ يېغىپ تۇرغان كۆڭۈلسىزلىك بىلەن تولغاندەك تۇيۇلدى. ئۇنىڭ ھەممىنى: مۇنۇ قىشنىمۇ، قارىنىمۇ، ئاۋۇ مۇز ئاستىدا ياتقان دەريانىمۇ، يامانيار دەپ ئاتىلىدىغان بۇ كەڭ سەينىڭ تىك يارلىقلىرىغا ئۇۋا سېلىشقان قاغا - قۇزغۇنلارنىمۇ، چىغ تۈۋىدىن ئۆركۈپ چىققان توشقان ۋە قار ئۈستىدە ئىز قالدۇرۇپ، ئۆز غايىنى بولغان ياۋا توڭگۇزلارنىمۇ تىللىغۇسى كەلدى.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- مۇزلىدىمۇ نۇرى؟ - دېدى ھارۋىنىڭ دوغىسىغا جەينىكى بىلەن تايىنىپ، ئاق پىيما كىيگەن ئاياغلىرىنى

شوتىدىن ساڭگىلىتىۋالغان، يۇلىرى قوپال، چالا ئەيلەنگەن، قىزىلمىغان قوي تىرىسىدىن جۇۋا - شالۋۇر، بېشىغا

تاشلانمىغان تېرە قۇلاقچا كىيىپ ئۆزىنى قىشنىڭ غالىب ئادىنى ھېسابلىۋالغان خۇشخۇي دېھقان ئۇنلۇك قىلىپ، - ئاۋۇ

تاغاردە ھەدەڭگە ئېلىۋالغان مەخمەل چاپان بار، كىيۋال بولمىسا...

- ياق، مۇزلىمدىم، - دېدى قۇلاقلىرى ئېچىشىۋاتقان، پۇتى كۆيۈشۈپ، قاتتىق مۇزلاۋاتقان بولسىمۇ

بىلىندۈرمەي پۇتلىرىنى ھارۋا پەنلىرىگە تىنىمسىز ھالدا ئۇرۇپ كېتىۋاتقان نۇرى چاندۇرما سىلىققا سېلىپ، - كېچىگە

قالىمىزۇ نېمە؟

- تېخى ھېزىۋەكتامغا كەلمىدۇق، گۈركىرەتمە يولنىڭ ئوتتۇرىسى. سوغۇقنى كۈچىنى تۈزدە كۆرسەن

تېخى. تولا نوچىلىق قىلما دەيمەن، پۈتۈڭنى ئاۋۇ قىل تاغار بىلەن ئوربۇل. سوغۇق كۈچىيۋاتىدۇ. قارا، ئاتلارنىڭ

يايلىنى قىرو باغلىغىلى تۇرى. چاقمۇ قالىتس غىچىرلاۋاتىدۇ.

- مۇزلىمايمەن، - دېدى نۇرى خۇددى ئۆزىگە ئۆزى جەڭ ئېلان قىلىۋاتقان دەك قاتتىق ئاۋازدە

سۆزلەپ، - سوۋۇرۇق قاتتىق سوغۇقلاردىمۇ بېشىغا بىر چېلەك سۇ قويۋاتىكەن دېگەنە!

- كىم ئۇ سولۇنۇپ دېگىنىڭ، جۈنۈپ يۈرمەيدىكەن - دە بىزدەك؟

- جۈنۈپ دېگىنىڭ نېمە، گايىتىكا؟

- ھا - ھا... بىلمەمسىنا! بىلمەيلا قوي، ئېشەكنىڭ قۇيرۇقىنى كۆتۈرۈپمۇ باقماپسەن - دە، ھى - ھى...

نۇرى جىمىپ قالدى. ئۇ ھارۋىنىڭ ئىچىدە تىللىدى: «يېيىشنى، ئۇخلاشنى، ئاشۇنلا بىلىدۇ بۇ خەق،

خەلق دېگەن نېمە؟ ئۇنىڭ دەردى نېمە، تەلىپى نېمە؟ مىللەت دېگەن نېمە، ئۇنىڭ ھالى قانداق دېگەنلەرنى

ئويلاپمۇ قويمايدۇ. ئۈچ - تۆت مىليون ئۇيغۇرنىڭ توقسان توققۇز پۈتۈن يۈزدە توقسان توققۇزى مانا مۇشۇنداق.

شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ خەلقنى باشقا مىللەتلەر باشقۇرىدۇ. ئۇلار باشقىلار ئۈچۈن ئىشلەيدۇ، شېڭ دۈبەندەك ھەربى

بىلىمى بار، كالىسى ئىشلەيدىغان ئادەمدىن بىزدە بىرى بولسىغۇ كاشكى. لېنىن، ستالىن، ماركسىم گوركىيلارغۇ

يۈز يىلدىمۇ چىقمايدۇ. ھېچبولمىسا چاپايوفتەك قورقماس باتۇردىن بەش - ئالتىسى بولسىمىغۇ، غېنى ئوغرىنى

خەقلەر ماختايدۇ، سادىر پالۋاندىن قېلىشمايدۇ دېيىشىدۇ. ئۇنى چالا - بۇلا كۆرۈپ قالدىم. دۇڭشويانك دېگەن يەرگە

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئەركىنلىكنى ھېسداشلىق ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن قان تۆكۈش كېرەك!!!

غېنى ئوغرى كەپتۇ دېگەننى ئاڭلاپ گىمنازىيىدىن تۆپىدەگە يۈگۈرۈشۈپ كەلگىنىمىزنى قارىمامدىغان. ساۋۇت،

ئالىم، ئەكبەر، ئەزىز بەشىمىز ئوغرىنى كۆرگىلى يۈگۈرۈشۈپ كەلسەك، دۆڭشوباڭنىڭ جاڭگۈيىدىسى بىزنى

كىرگۈزمىدى: چىقىشە شۈمتەكلەر، ئۆرىدۇ، چاپىدۇ، ئۆلتۈرىدۇ دەيدۇ تېخى. بىز قورقۇپ قالدىغاندەك. ئوغرىنى

كۆردۇق، نېمانداق ئاغزى يامان. ھەي بالىلار دېسە بولمامدۇ. ھەي جالاپ خوتۇننىڭ بالىلىرى دەپ قىچقاردى

بىزنى قاراڭغۇ بۇلۇڭدا ھاراق ئىچىۋىتىپ. قامەتلىك، چوقۇر، ئاق سېرىق بىر ئادەمكەن. مالخىيىمۇ ئادەم

قورققۇدەك سۈرلۈك. ئېتىچۇ تېخى. تالاغا چىقىپ ئاتقا مىنىپ، پاتقاق چاچرىتىپ توخۇ بازىرىدا ئات

يۈگۈرتكىنىچۇ...»

ئۇ سوغۇققا چىدىيالىمىدى. پۇتلىرى ئۆزىنىڭ ئەمەسلا، قۇلقى ۋىزىلداپ كۆيمەكتە. تىزلىرىمۇ كۆيۈشۈپ، تىلى

قېتىپ قالغاندەك گەپكە كەلمەيدۇ.

- توختا گايىتىكا، مەن بىردەم چۈشۈپ يۈگۈرەي!

- تىررر- ۋوھ! دېمىدىمۇ، تۈزدە ئاناڭنى كۆرسەن دەپ، ھە، راستمىكەن؟

- ياق، تېخى ئانامنى كۆرمىدىم. سېنىڭدىن باشقا ھېچكىمنى كۆرمىدىم. ئاتلىرىڭنى قامچىلا، مەن ئاتلىرىڭ

بىلەن چېپىشىمەن.

چۇ!- دېدى ھارۋىكەش تۈپتۈز ئېگىز تۈزلەڭدە ئاتلىرىنى قامچىلاپ. ئاتلار ئۆكرەك تاشلىدى. نۇرى بار

كۈچى بىلەن يۈگۈردى. بېشىغا سوكنا شەپكە، ئۇچىسىغا كونا ئۆرە ياقىلىق تىرىكە چاپان، پۇتىغا كونا تەتۈر

باشلىق باجىنگىر كىيگەن، كۈندىن- كۈنگە بەدىنى تولۇپ يېتىلىپ بېرىۋاتقان ئون ئالتە ياشتىن تۆت ئاي ئاشقان

ئوقۇغۇچى يىگىت دېھقان ئاتلىرى بىلەن تەڭ يۈگۈرۈپ ئۇزۇن تۈزنى تۈگەتتى. دېھقان ئاخىر بالغا قايىل بولۇپ

زوق بىلەن نەزەر تاشلىدى:

- داداڭدىن ئېشىپ چۈشىدىكەنمەن نۇرى. داداڭ زىيەك مەھەللىنىڭ بۇقىسى ئىدى. لېكىن يايىلارنى ۋاك

دېگۈزەلمىدى. مۇختەربايىمۇ چىچاتىۋېتەرمىكەن دېسەك، ئارمان بولۇپ قالدى، - دېدى ئۇ ھارۋىغا سەكرەپ

چىقىۋالغان يىگىتكە قوپال دېھقان تىلىدا سۆزلەپ، - سەنجۈسەن دېگەنمۇ بىزدەك رەپرەپلەرنى بوزەك قىلىدۇ، غېنى

ئوغرىنى سەنجۈسەندە كۆڭلەكچەن يۈرگۈدەك دەيدا. جېنى تۆمۈر ئوخشىمامدۇ- ھە، شۇنداقتە، بولمىسا تۈرمىنىڭ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

تېمىنى تىرنىقى بىلەن تېشىپ قاجالايتتىمۇ - ھە!

نۇرى قاقاقلاپ كۈلدى:

- تىرناق بىلەن تام تەشكىلى بولاتتىمۇ، بۇمۇ بىر مۇبالىغە!

- بۇ نېمە دېگىنىڭ ھوي نۇرى؟

- كۆپتۈرمە گەپ.

- مۇنداق دە، قوينى پۇۋلىگەندەك، پۇۋلەپ يوغىناتقان گەپ دېگەنە!

- ھەئە، ناخشا ئېيتىمىسەن گايىتىكا؟

- ئېيتسام ئېيتتىم. مانا تۇمشۇق بايتوقايغىمۇ كېلىپ قالدۇق. بۇ مەھەللىنىڭ قىزلىرى ھەيران قالسۇن، بىر

ئېيتاي تازا!

ئويىمان بايتوقاي سازى،

ئۆردەكتىن تولا غازى،

بايتوقايدا يارىم بار،

ئۆلتۈردى ئۇنىڭ نازى!...

ئۇنىڭ ئاۋازى يۇقىرى، جاراڭلىق ئىدى. مەھەللىنىڭ ئىتلىرى ئۆگزىلەردىكى بېدە - سامانلار ئارىسىدا قىرو

بېسىپ ياتقان يەرلىرىدىن چۆچۈپ سىلكىنىپ ئەنسىز قاۋاشتى. ئادەملەر ھويلىلىرىدىن چىقىشىپ ئاغزىنى بۇزۇپ

تىلاشتى. گايىت خىرىلداپ كۈلدى:

- قانداق، يېغىرىغا تەگدىمۇ؟

- يارايىسەن، - دېدى نۇرى كۈلۈپ، - ھۆكۈمەتنىڭمۇ يېغىرىغا تېگىدىغان بىر باتۇر چىقىسىدى، ھۆكۈمەتنىڭمۇ

ئىتلىرى ھاۋشىپ، ئادەملىرى تىلاشسا جانلىرىم يايىراپ كېتەتتى - دە!

- نېمە دېگىنىڭ بۇ ھوي نۇرى، ھۆكۈمەت دېگەن بىر غالىجر ئىت، خەلق دېگەن تەمتىلەپ ماڭىدىغان

بوۋاق. ھۆكۈمەتكە كىمنىڭ چامى يېتىدۇ ئۇكا؟

- خەلق دېگەن دەريا. بىلەمسەن، ئۈچ - تۆت مىليون خەلق دېگەن چوڭ دەريا. شېك دۈبەننىڭ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئون - يىگىرمە مىڭ ئەسكىرى بار. شىنجاڭدا ئىككى يۈز نەچچە مىڭ خەنزۇدىنمۇ ئاران ئوندىن بىرى شېڭ دۈبەننى

قوللايدۇ، خەلق دېگەن دەريا، ھۆكۈمەت دېگىنىڭ ئەخلەت. دەريا ئەخلەتنى ئېقىتىپ كېتىدۇ. بىراق دەريا

توڭلاپ قالغان، خەلق ئويغىنىدۇ، توك ئېرىيدۇ، زۇلۇم تىغى سۆڭەككە يەتتى. نەچچە مىڭ، نەچچە يۈزمىڭ

بىگۇناھ ئادەم ئۆلتۈرۈلدى. شېڭ دۈبەن جياڭ كەيشىنىڭمۇ نەچچە مىڭ ئادىمىنى ئۆلتۈرۈپ بولدى. ئۇ ئەمدى

زورىيىۋېلىپ سوۋىت ئىتتىپاقىغىمۇ قارشى چىقىۋاتىدۇ. ئۇنىڭ سوۋىت كومپارتىيىسىگە ئەزا بولغىنىمۇ، سوۋىت

ئىتتىپاقى بىلەن دوست بولىمىز دېگىنىمۇ يالغان. ئۇ بىزنىلا ئەمەس، پۈتۈن جۇڭگونى سورىماقچى!

- نېمىلەرنى دەۋاتىسەن ھوي نۇرى، نەدىنىمۇ تاپقانسان ئادەم بىلمەيدىغان بۇنچە جىق گەپلەرنى - ھە؟

- رۇسۇلۇق دېگەن بىر ئۇستازىم بار. ئۇ سوۋىتتىن قېچىپ كەلگەن. مەخسۇس شىنجاڭنى تەتقىق قىلىدۇ.

- بۇ نېمە دېگىنىڭ، ئوڭكەي ئادەم چۈشەنمەيدىغان گەپلەرنى قىلىدىكەنسنا؟

- ھارۋا غاچىلداپ مەھەللىگە كىردى.

نۇرى ئۆكلىرىغا ئېلىۋالغان بازارلىقى بوپلانغان خالتىسىنى كۆتۈرۈپ ھارۋىدىن سەكرەپ چۈشتى - دە

ئۆزىنىڭ قورۇسىغا يۈگۈردى.

- ھېچكىم يوق! - دېدى ھارۋىكەش ھارۋىسىدىن چۈشۈپ، - يۈر، بىزنىڭكىدە قون، كاۋا يەيسەن دەيمەن،

شېكەر كاۋا!

- ئۆكلىرىم باردۇر ئۆيدە، - دېدى نۇرى غەمكىن ئاۋاز بىلەن، - كىچىككىنە تۇرۇپ مالاي بولۇپ قالغىنىنى

دېمەمسەن، بىچارە ئۆكلىرىم!...

ئۇنىڭ ئۆپكەسى ئۆرەلدى: مېھرىبان ئانىسىنى ئەمدى كۆرەلمەيدۇ. ئۇنىڭ ئانىلىق مۇھەببەت چاقناپ

تۇرىدىغان يېقىملىق ئاۋازىنىمۇ ئاڭلىيالمىدۇ. بالىلىرى بىلەن چەكسىز پەخىرلىنىدىغان، ھەرقانچە ئىش بولسىمۇ

كۈلۈپلا تۇرىدىغان دادىسىچۇ! بىگۇناھ باغلاندى، تاياق يېدى، تۈرمىدە ياتماقتا. نۇرى غۇلجا شەھىرىنىڭ

ئوتتۇرىسىدىكى شەڭگەن يامۇلغا كىرىپ دادىسىنى كۆردى. زىياۋۇدۇن قارىغاي چانزىلەردىن قىلىنغان سالاسۇن

ئىچىدە تۇرۇپ ئوغلىنى يەنىلا شۇ كۈلكىسى بىلەن كۈتۈۋالدى.

- دادا... دېدى نۇرى بۇقۇلداپ يىغلاپ، - گۇناھسىز قامالدىڭ، نېمىشقا ئادالەت يوق بۇ جاھاندا؟

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- مەيلى ئەمەسمۇ، يىلىما، ئوغۇل بالىمۇ يىغلامدۇ، ئۆكىلىرىڭمۇ يىغلىمىسۇن. ئېيت، كىم يىغلىسا شۇ دادىسىنىڭ بالىسى ئەمەس، بەرا بىلەن دەرا يىغلىمايدۇ. كىچىك ئۇكاڭ بەك نازۇك. ئۇمۇ ئاڭلىرى بىلەن قوي بېقىۋىتىپتەك تېخى، ھى-ھى-ھى...

دادىسىنىڭ تۈرمىدىمۇ كۈلۈپ تۇرغان چىرايى ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا كەلدى-دە، ۋۇجۇدى تىتىرىدى.
- ھەممە گۇناھ تارانچىدا، ھامان چىدا، ھامان چىدا، - دېدى ئۇ ئىشكى ئالدىدا توختاپ، - دېھقان بولۇشنىڭ ئۆزىلا گۇناھ ئىكەن-دە، ئۇيغۇرلارنىڭ توقسان پىرسەنتى گۇناھكار ئىكەنغۇ، يەر بولمىسا باشقىلارغا مالاي بولسەن، يېرىڭ بولسا ئۇنىڭ جاپاسىنى تارتسەن، دەن تۆكسەن، چۆپ ئۇچى تۆلەيسەن، تۆلىسەڭمۇ، تۆلىمىدىڭ دەپ سولايدۇ تېخى!

ئۇ ئەتراپىدىكى قار بىلەن چۈمكەلگەن ئۆيلەرگە قارىدى، تۇغۇلۇپ ئۆسكەن يېزىسى غۇۋا ئاي يورۇقىدا ئۆزىنىڭ قەلبىدەك غەمكىن، سۇلغۇن كۆرۈندى. جىمجىت مەھەللە ئېغىر ئۇيقۇدا. بۇ يەرنىڭ ئادەملىرى ھاياتتىن گويا ئاق نان، ئەتكەنچاي، شىرن ئۇيقۇدىن باشقىنى بىلمەيدۇ. شېڭ دۈبەنىڭ تارىخىنى رۇسۇلوف ئۇنىڭغا سۆزلەپ بەردى: ئىككى قېتىم ياپۇنىيەدە، بىر قېتىم شاڭخەيدە ھەربىي مەكتەپتە ئوقۇغان. ئۇ ھۆكۈمران بولۇشنىلا ئويلىغان، ئوقۇشىمۇ، تىرىشىپ-تىرىشىپ ئىشلىشىمۇ مۇشۇ مەقسەت ئۈچۈن بولغان. بۇ ئوينى ئىشقا ئاشۇرۇش ئۈچۈن باشقىلارغا يېلىنغان، خورلانغان، لېكىن يەنە پۈتۈن ئەقلىنى ئىشقا سېلىپ ئۆزىگە ياخشىلىق قىلغان، ھەتتا ئۇنى ھالاكەتتىن قۇتقۇزغان ئادەملەرگىمۇ يۈزسىزلىك قىلغان. مىڭلىغان ئادەملەر ئۇنىڭ قولى بىلەن ئۆلگەن. تۇرۇپلا مېھرىبان، تۇرۇپلا خائىن، تۇرۇپلا قاتىل بولۇش ئۇنىڭ تەبىئىيىتىگە ئايلانغان. ئۇ ئەجەپ چوڭ نېمىلەرنى تەلەپ قىلىدىكەنۇ، بىزنىڭ دېھقانلىرىمىز مۇلايىم ھايۋانلارغا ئوخشاش يەمدىن باشقا نەرسىنى تەلەپ قىلمايدىكەن. مانا ھازىر پۈتۈن يېزا ئۇيقۇدا، ئۇلار ئۈچۈن ئۇيقۇ بىر لەززەت. ئۇلار ھازىر دۇنيادا نېمىلەر بولۇۋاتقىنىنى بىلمەيدۇ، بىلىشىمۇ خالىمايدۇ. ئۇلار ئۈچۈن دۇنيا دېگەنمۇ مۇشۇ يېزا، مۇشۇ جىمجىت مەھەللە، بايلىق، يەر، بەخت، تاماق بىلەن بالا... ئىلى ۋادىسىدا نەچچە ئون ئاتا ياشىغان يەرلىك تارانچىلارمۇ 1759-يىلىدىن كېيىن يەتتە تۈركۈمگە بۆلۈنۈپ خوتەن، قەشقەر، يەركەن، ئاقسۇ، كۇچالاردىن جازالنىپ چىقىپ تارانچى بولۇپ كەتكەنلەرمۇ، ھەتتا تۇرپان، قۇمۇل ئاقسۆڭەكلىرىگە ئەگىشىپ چىقىپ بۇ يەرنىڭ ھۆكۈمرانى ياكى جاپاكەش

دېھنى بولۇپ قالغان تارانچىلارمۇ بايلىقنىڭ نېمە دېسەك يەر بىلەن قوي دەپ جاۋاپ بېرىدۇ. مۇساباي، سابىر ھاجىلارغا ئايرىن، ئۇلار ئۇيغۇرنىڭ ھاياتىغا ياۋرۇپا سانائىتى بىلەن سودا ئىشلىرىنىڭ ئەۋرىشكىلىرىنى ئېلىپ كىرىدى. شەھەر ئۇيغۇرلىرىنىڭ كۆزى ئېچىلىپ ئەتراپىغا قاراشنى ئۈگىنىۋالدى. لېكىن مېنىڭ يېزام، مېنىڭ خەلقىم تېخىچە ئۇيقۇدا، دادامنىڭ تۈرمىدە يېتىپمۇ كۈلۈپ تۇرۇشى بىكار ئەمەس. شۇ يەردىمۇ ئۇ ئىزدىگەن تاماق بىلەن ئۇيقۇ بار ئەمەسمۇ؟ ناۋادا ئۇ ئىنسان ھەقىقەت ئۈچۈن كۆرەشكۈچى دېگەن قانۇنىيەتنى بىلىۋالغان بولسىدى كۈلىمگەن بولاتتى. ئۇنىڭ قەلبىگە نەپرەت تولغان، ۋۇجۇدىدا ئىنسانىي خورلۇقنىڭ ۋولقانلىرى پارتىغان، ئۇ ئۆزىنى ھەقىقەت ئۈچۈن كۆرەشكۈچى ھېسابلىغان بولسىدى، ئون يەتتە ياشلىق ئوغلى يوقلاپ كەلگەندە: « بالام، ئىنساننىڭ قەدىر-قىممىتى ھەقىقەت ئىزدەشتە، ھەقىقەت ئىزدە، ئۇنى تاپ، ئۇنى قورال قىلىپ ئىشلە» دېگەن بولاتتى... نۇرى غورۇدىن ئېگىشىپ ھويلىغا كىرىۋالدى، سامانلىقتىن بىر ئىت يۈگۈرۈپ چىقىپ ھاۋشىمايلا ئۇنىڭغا ئۆرىدەپ ئېسىلدى. ئۇ خالىسى بىلەن ئىتنى ئۇردى. لېكىن ئىت ئىككى ئالدى پۇتىنى ئۇنىڭ ئىككى مۆرىسىگە ئېلىپ، ئاغزىنى يوغان ئېچىپ ھازىرلا چاينىۋىتىدىغاندەك خىرقىرىدى. نۇرى ھۇدۇقۇپ ئىتنىڭ ئىككى قۇلىقىدىن چىڭ تۇتۇۋالدى. ئىت تىپىرلاپ، ئالدى پۇتلىرى بىلەن ئۇنىڭ يۈزلىرىنى تاتلاپ، كەينى پۇتلىرى بىلەن ھەدەپ چىرماق سالاتتى. شۇ چاغدا پەگاغا بېشىنى قويۇپ ياتقان قېرى قانجۇقۇ ھاۋشىپ، ئىلىشىۋاتقانلارنىڭ يېنىغا كەلدى. نۇرى بار ئاۋازى بىلەن:

- بەرا، بەرا! - دەپ ۋارقىراشقا باشلىدى. ئىت تولىمۇ قاۋۇل ئىدى، نۇرى تامغا يۆلىنىۋالغان بولسا

ئوڭىدىسىغا چۈشكەن بولاتتى. ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالدى. ئىتنىڭ بارلىق قورالى ئاغزى بىلەن چىشى، قورالنى

ئىشلىتىشكە يول قويىمىساملا مېنى ھېچنەرسە قىلالمايدۇ، دەپ ئويلىدى ئۇ. ئۇ بۇ گەپنى دادىسىدىن

ئۈگىنىۋالغانىدى. ئۇ بىرىنچى قېتىم دۈشمەن بىلەن ئېلىشماقتا، ئۇ يېڭىلىمەسلىكى كېرەك، قۇلىقىنى قويۇۋەتمىسلا

يەڭگىنى شۇ. ئۇ ھۈسەنباي زاۋۇتىدا، پىلىچى خاڭدا ئېغىر ئەمگەك قىلىپ يۈرۈپ يېتىلدۈرگەن قارا كۈچنى ئىشقا

سېلىپ ئىت بىلەن ئېلىشىۋاتقاندا، ئۆيىنىڭ ئىشىكى ئېچىلىپ كۆرەك جۇۋا يېپىنچاقلىۋالغان بىرى چىقىپ ۋارقىرىدى:

- كىم ئانداغى!

- مەن نۇرى!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- قوي بارسى!

ئىگىسىنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاپ ئىت غىگىشىدى، نۇرى ئۇنىڭ قۇلىقىنى قويۇۋەتتى. ئىت لوكۇلداپ تونۇر بېشىغا، ئاندىن كېيىن ئۆگزىگە چىقتى - دە، چۆپ ئۈستىدە تۈگۈلۈپ ياتتى.

- ئى پالۋىنىم، جولىباسىنى جەڭدىڭىبا! - دېدى دەپ قاقاقلاپ كۈلدى ئۆيىدىن چىققان گەۋدىلىك ئادەم.

- قاما ئاغا، ئىتلىرىنىڭ مېنى تانىمايدىغۇي!

- ئوۋرىمىكىن دەپ قالىدىغۇي، جۈر - جۈر، نى دەگەن سوۋۇق ئاۋ، قايدان كەل جاتىرسىن!

- قالادان!

- ئەكەڭنى كۆردۈڭىما؟

- كۆردۈم.

- قالاي ئىكەن ئۇل پالۋان؟

- تەۋىر جاقسى!

- ئۇندا بولادىغۇي!...

ئۇلار بىردە ئۇيغۇرچە، بىردە قازاقچە سۆزلىشىپ ئۆيگە كىردى. دالانغا كىرىش بىلەن ئۇنىڭغا يىغا ياماشتى.

ئانىسى ئالدىغا يۈگۈرۈپ كېلىدىغاندەك ئىشكىلەرگە تەلپۈردى، ئۇنى قاما ساراىغا باشلىۋىدى، ئۇ:

- دەرا بىلەن بەرا نەدە؟ - دەپ سورىدى.

قاما ئاشخانىنى شەرەت قىلىپ «ئۇخلاۋاتىدۇ» دېدى.

نۇرى ئىنسىلەرنى كۆرۈشكە ئالدىراپ دالانغا مېڭىۋىدى، قاما سارايدىن سۇ ماي بىلەن ياندىغان قارا چىراغنى

ئاچىقىپ ئۇنىڭغا تۇتقۇزدى:

- بىشارلار قويلارغا چۆپ چاچتى، سىپىرلارغا ھەلەپ ئەتتى، جادۇ بىلەن ئاتلارغا بېدە تۇۋرادى، جاڭاغانا

كىرىپ ياتتى. كىشىنى تايىگىمۇ بار ئەلى...

نۇرى ئاشخانىغا كىردى، كاڭدا ئۈچ ئىنسى ئۇخلاۋاتاتتى. دەرا كىچىك ئىنسىنى بىرى بۇلاپ كېتىدىغاندەك

چىڭ قۇچاقلىۋالغان، ئۇلارنىڭ ئۈستىدە تونۇش چىت يوتقان. بەرا - تىرىككەك، تىرىشچان ئىنسى ئۇلارغا

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

دۈمبىسىنى قىلىپ شاتىۋار يوتقاننى يېپىنىپ تۈگۈلۈپ ياتاتتى. قازان بېشىدىكى چاقماق پەنجىرىگە بالىلار بۇ يىل قەغەزمۇ چاپلىماپتۇ. يەڭلىك بىلەن توقۇمنى تېرەپ قويغانكەن، بىر چېتى ئوچۇق قالغان پەنجىرىدىن زەھەردەك ئاچچىق سوغۇق كىرمەكتە. مورا ئوچاقنى كۈل بېسىپ تۇرۇپتۇ. مايلاشقان مورا بېشىغا قايسى ئۆكسى يازدىكىن: «نۇرمۇھەممەت» دېگەن ئىسمىنى كۈيە بىلەن يېزىپ قويۇپتۇ. ئانىسى سۇيا قىرلىرىنى، قازان بېشىلىرىنى سېغىز لاي بىلەن سۇۋاپ سىرلىغاندەك قىلىۋېتىدىغان ئاشخانا ھازىر تونۇغۇسىز ھالغا كەپتۇ: پەگادا قان - قوي قۇملاقلىرى، كىگىز سېلىنىمىغان داق يەرلەر تىلغانغان، قازان بېشىنى توپا باسقان، چىنىلەر قاپقارا، قاسماق... ئۇ ئۆكلىرىنىڭ پىشانىلىرىگە سۆيدى، باشلىرىنى سىلدى، كىچىك ئۆكسىنىڭ بېشىغا ئىككى تال تاز يارىسى چىققان، بالىنىڭ يۈز - بويۇنلىرى، قوللىرى كىر، پۇتلىرى قوتاندىكى قوينىڭ پۇتىنىڭ ئۆزى... ئۇنىڭ ئۆپكىسى ئۆرۈلدى، لېكىن ئۇ ئۆزىنى تۇتۇۋالدى. «يىغلاش بىلەن نېمە ئىش پۈتىدۇ. دادامنىڭ بۇ گىپى توغرا، ئوغۇل بالا يىغلىماسلىقى كېرەك!» ئۇ ئوچاقمانتىدىن كەسلەنگەن ئوتۇنلارنى ئېلىپ مورا ئوچاققا تىزى، كۈللەرنى يىغىپ تازلىدى، تۇتۇق سېلىپ چىراغ بىلەن ئوت تۇتاشتۇرۇۋالدى، قاتتىق ئوتۇنلار چاراسلاپ گۈرگىرەپ ياندى. ئۇ خۇشال بولۇپ كۈلۈمسىردى. كۈپتىن قۇم چۆگۈنگە سۇ ئېلىپ ئۇنى ئوتقا قاقلاپ قويدى. پەنجىرىلەرنى ھىملىدى. ئۆيىنى تازلىدى. مورا يېنىغا داستىخان سېلىپ بازاردىن ئاچچىقان گىردە، سامسا، تاڭگا، شىمشىكا، كەمپۈت، پىششىق گۆشلەرنى يايىدى. چىنىلەرنى يۇيۇپ چاي دەملىدى - دە، ئاپىسىدىن مىراس قالغان پاكىزلىق بىلەن ئۆيىنى سەرەمجانلاشتۇرۇپ بولۇپ، ئۆكلىرىغا ئاچچىقان، كىيىلگەن بولسىمۇ خېلى چىرايلىق كىيىملەرنى ئايرىم - ئايرىم قىلىپ تىزدى. ھەممە تەييارلىقى پۈتكەندىن كېيىن ئاۋال بەرانىڭ ئاپىسىغا تارتقان چىرايلىق بۇرنىنى ئاستا چىمدىدى:

- بەرا، تۈرە ساقام!

چۈشىدە ئاكىسىنى كۆرۈۋاتقان ئون تۆت ياشلىق قاۋۇل بالا لاپىدە كۆزىنى ئېچىپ خۇشاللىقىدا ئاكىسىنىڭ

بويىغا ئېسىلدى ۋە:

- دەرا، ھەمرا! - دەپ ئۆكلىرىنى ئىرغىتىپ بىردەمدىلا ئويغاتتى.

زىياۋۇدۇن بىلەن رەيھانگۈلنىڭ يالقۇنلۇق مۇھەببىتى يۇلتۇزلارنى تۇغدى. مۇھەببەت بېغىنىڭ باھار - يازلىرى

ئەركىنلىكنى ھېسداشلىق ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولىمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن قان تۆكۈش كېرەك!!!

ئۆتۈپ، زېمىستان قىش قىرولۇق مەزگىلى ھۆركىرىگەن بۇ مۇبارەك ئۆيدە ھاياتنىڭ مۇھەببەت مايسىلىرىنى كۆردى. ئىنسان تەقدىرىنىڭ «تۇغۇلۇش، ياشاش، يوقىلىش، يەنە تۇغۇلۇش» بىلەن دەۋرىلىنىدىغان چەمبىرەكسىمان مۇساپىسى بۇ ئاشخانىدا يەنە ئەكسى ئەتتى...

بالىلار شۇنچىلىك شادلىنىدىكى، ئۇلار گويا ھاياتنىڭ پاجىئەسىنى كۆرمىگەن، ئىنسانلار ئارىسىدىكى مەڭگۈلۈك جۇدالىقتىن گويا ئۇلار بىخەۋەر: ئۇلارنىڭ ھەممە نېمىسى تەل، ئۇلار ھازىر ھېچنەمنى ئارزۇ قىلمايدۇ. ئۇلار ئۈچۈن بەخت مانا مۇشۇ مىنۇتلار... ھەي بالىلار، قەلبىڭلار باھار قۇشلىرىغا ئوخشايدۇ، باغلاردا يېشىل ياپراقلار پەيدا بولسالا، مەڭگۈ غازاڭ پەسلى، زېمىستان پەسلى بولمايدۇ دەپ ھاياتنى كۈيلەيسىلەر، سىلەر كېيىنەكلەرگىمۇ ئوخشايسىلەر؛ گۈللەر ئېچىلسىلا دۇنيانىڭ ھەممە يېرى ھەمىشە شىرنە دەپ قاناتلىرىڭلارغا بەخت پەيلىرىدىن كۈچ بېرىپ توختىماي پەرۋاز قىلىسىلەر... بالىلار كۈلكىسى ئاڭلانغان يەر ئەڭ گۈزەل، بالىلار شادلىقى ھايات شادلىقى، بالىلار بەختى ئىنسان ئارزۇسى...

ئۇلار يەپ - ئىچىپ، بىر - بىرىنى قۇچاقلاپ، شۇ ئىسىستىپ يۇيۇنۇپ تاڭ ئاتقۇچە شادلىنىدى. تاڭ ئالدىدا ئۇخلاپ قېلىشتى. مۇختەرباينىڭ مالچىسى قاما تاتلىق ئۇخلاۋاتقان بالىلارنى كۆرۈپ ئەتىگەلىك قورۇ ئىشلىرى: تۆت بوز قويغا ئوت چېچىش، كالىلارغا سامان بېرىش، ئاتلارنى سۇغىرىشقا ئوخشاش ئىشلارنى خوتۇنى بىلەن ئىككىسى قىلىشتى.

تۆت ئوغۇل چىرايلىق كىيىنىپ ھويلىغا چىققاندا، ھويلىدا سەنسەن جۇۋىنى يېپىنچاقلاپ ئۇلارنىڭ خوجايىنى - دادىسىنىڭ بىر نەۋرە ئاكىسى مۇختەرباي سۈپىدا كېرىلىپ تۇراتتى. بالىلار ئۇنىڭغا سالام بېرىشتى: - ۋەئەلەيكۇم، ھە نۇرى، چوپچوڭلا يىگىت بولۇپ قاپسەنغۇ؟ ھە، ئوقۇپ بولدۇڭمۇ، قويۇۋەتتىمۇ؟ - قىشلىق تەتىل ئاخىرلاشتى. تەتىلدە بىر ئاي پىلىچى خاڭدا ئىشلىدىم، قولۇمغا ئازراق پۇل كىرگەن، ئۆكىلىرىمنى يوقلاپ چىقىشىم!

- ئاچ قالدۇق دېمىگەندۇر بۇلار - ھە، - دېدى مۇختەرباي مېھرىبانلىق بىلەن، - بىزنىڭكىدە تۇرۇڭلار دېسەم زىبىر ئۇنىمايدۇ بۇلار. كىچىكى چېغىدا ئاكىلىرىنى كىنەپ كېلىۋاپتۇ. ئۆكىلىرىڭدىن خاتىرەڭنى جەم قىل، نۇرى. ئالتە بالام ئون بولدى شۇ. ئاپاڭ رەھىمىتى ئېسىل خوتۇن ئىدى. ئاڭلىغانسەن، ئاپاڭغا موماي يۈز قوي،

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئون كالا، ئۈچ ئات مىراس بېرىپتۇ.

– دادامغا قالغان مىراس بېشىغا بالا بولدى، ئاپامغا قالغان مىراسىمۇ شۇدۇ. مىراس ئالمايمۇ ياشىغىلى بولىدۇ،

مۇختەرباي چوڭ دادا. دادامنى پارا بېرىپ بولسىمۇ قۇتۇلدۇرۇلساق بولاتتى.

– نېزەرخان غوجام توقۇزتاراننىڭ ھاكىملىقىدىن دوتەي بولۇپ ئۆسۈپتەك. غوجام ئادىل ئادەم. ئابدۇمەر

مىڭبېگنىڭ ئانىسىنى كۆزىگە كۆرسىتىدۇ. شاڭيىو چوڭ دادىلىرىڭنىڭمۇ ئەدىپىنى بېرىدۇ. ھېلىقىدەك قىلىپ غوجامغا
بىر ئەرز يازغىنا نۇرى.

نېزەرخان غوجامنى ھەممە ئادەم خەلىقپەرۋەر ئادەم دەپ ماختايتتى. لېكىن رۇسۇلۇق سىتالىنچە قويۇۋالغان

يىرىك قارا بۇرۇتنى سىلاپ: «ياخشىلىقنى بىلمەيمەن، لېكىن غوجامنىياز ھاجىنى ھەممىلا يەردە خائىن دەپ

تىللىغىنىغا قاراپ شېڭ دۈبەننىڭ كانىيىكەن دەپ ئويلاپ قالدۇم» دېگەندى. ھەممىلا ئىشتا رۇسۇلۇق ۋە

رەھىمجان سابىر ھاجىنىڭ تاتار ئۇستازى ئەمىن ئەۋزىنىڭ قاراشلىرىنى ئۆلچەم قىلىشقا ئادەتلەنگەن ياش يىگىت باي

چوڭ دادىسىغا ئۆز پىكىرىنى ئوچۇقلا دېدى، – بەزىلەر نېزەرخان غوجامنى شېڭ دۈبەننىڭ سادىق ئادىمى

دەيدىكەن، دېمىسىمۇ ئۇ ئادەم گىمنازىيىگە كېلىپ دوكلات بەردى. دوكلاتدا شېڭ دۈبەننى قالىتىس ماختاپ،

ئالتە بۈيۈك سىياسەتنى بەخت ئەكىلىدىغان سىياسەت، دېدى.

– شۇنداق دېمەي قانداق قىلاتتى. مەنمۇ تۆت يىل ماخوسەننى ماختاپ ئالىي قوماندان، داھىي دېدىم،

ئىلاج قانچە؟ جان باقماق پەرز دېگەن گەپ مۇشۇنداق يەردە ئىشلىنىدۇ، گالۋاڭ!

نۇرى جىمىپ قالدى. ئۇ دادىسىنىڭ ناھەق زىيانكەشلىككە ئۇچرىغانلىقىنى نېزەرخان غوجامغا مەلۇم قىلىش

نېيتىگە كەلدى.

ئۇ قىشنىڭ بىر كۈنىنى ئۆكىلىرى بىلەن تولىمۇ كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزدى. ئۇلار چانا بىلەن قىشلاقتامغا چۈشۈپ

سىڭلىسىنى يوقلىدى. مومىسى ئاۋۋال نەۋرىلىرىنى بىرمۇبىر سۆيۈپ قۇچاقلدى. قىزىنى قوشاققا قېتىپ يىغلىدى.

چوڭ دادا، كىچىك دادىلىرى بالىلارنى قوي سويۇپ مېھمان قىلىشتى. شاڭيولارنىڭ زىياۋۇدۇنغا قىلغان يۈزسىزلىكىنى

ئەيىبلەپ، نۇرىنىڭ دادا جەمەت باي تۇغقانلىرىنى قارغاشتى...

كەچتە ئۆيگە يانغاندا، ئۇلارغا سوقۇم ئۈچۈن ئىككى قوي، ئۇن، ياغ، نان – توقاچلارنى بەردى. بالىلار چانا

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

بىلەن قاقاقلىشىپ كۈلۈشۈپ قاراڭغۇ چۈشكەندە مەھەللىگە قايتىپ چىقتى. كەچتە يەنە مۇختەرباينىڭ ئۆيىدە

مېھمان بولدى. نۇرى ئاخشىمى ئۆيىنى ياخشى ئىسسىتىپ ئۆكلىرىنى مورا ئوچاقنىڭ چۆرىسىگە ئولتۇرغۇزۇپ،

«مىڭ بىر كىچە» دىن چۆچەك ئېيتىپ بەردى. يېرىم كېچىدە ئىتلار قاتتىق قاۋاشتى. ھويلىدا بىرلىرى

دۈكۈرلەشتى. بالىلار قورقۇپ بۇلۇڭغا مۆكۈشتى. نۇرى قىزىقىپ دالانغا چىقىپ پەنجىرىدىن سىرتقا قارىدى.

ھويلىدا تۈلكە تۇماق كىيگەن، تولىمۇ گەۋدىلىك ئىككى ئادەم قاما بىلەن گەپلىشىۋاتاتتى. نۇرى ئۇلارنىڭ يېنىغا

چىقتى ۋە سالام بېرىپ ئاتلىرىنى قولىدىن ئالدى.

- غېنى ئوغرى، - دەپ نۇرغا پىچىرىلدى قاما بېشىغا تۈلكە تۇماق، ئۇچىسىغا قىسقا جۇۋا كىيگەن بەستىلىك

ئادەمنى كۆرسىتىپ، - بۆرىۋاي ئىككىسى قېچىپ كەپتۇ. ئۇلارنى تۇتقىلى ئادەم چىققانىكەن.

نۇرى چالا - بۇلىلا بىر قېتىم كۆرگەن غېنى ئوغرىنىڭ نامىنى ئاڭلاپ خۇش بولدى.

- بىزنىڭ ئوقۇغۇچىلار سىزنى قالتىس ماختايدۇ غېنى ئاكا، سىز سادىر پالۋان بولالايسىز - ھە، - دېدى ئۇ

غېنىغا.

- ھا - ھا... دېدى غېنى كۈلۈپ، - مېنىڭ سادىر قاڭرۇقتەك يامۇلدا تولا يېتىپ بېشىم بىر قۇچاق بولمىدى

تېخى، سەن نەنىڭ ئوقۇغۇچىسى؟

- گىمنازىيىنىڭ.

- ھە، ھېلىقى شېك دۈبەنىڭ مەكتىپىنىڭ بالىسى ئىكەنسەن - دە؟

- ھەئە.

- شېك دۈبەنىڭ تامىقى تاتلىقمىكەن؟

- ئۇ دېگەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ياردىمى بىلەن قۇرۇلغان مەكتەپ غېنىكا.

- ئورۇسنىڭ پۇلى نەدىن كەلگەن؟

- ئۇ دېگەن باي، كۈچلۈك، سوتسىيالىستىك دۆلەت.

- پاه، پاه، قالتىس گەپدان ئىكەنسەنغۇ، ھە. يۈرە، ماۋۇ قازاقنىڭ گۆشى پىشقىچە ماڭا دەرس سۆزلەپ بېرە!

ئۇلار قامانىڭ تەر ۋە گۆش پۇراپ تۇرىدىغان ئۆيىگە كىرگەندىن كېيىن غېنى:

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- پاه، پاه، ھېلىمۇ سۇدا يۈرىدىغان قاما دېگەن ھايۋان بولغىنىڭ، بۆرسۇق بولغان بولساڭ ئۆيۈڭ قانچىلىك سېسىق بولارىدى. پىتلىرىڭ يوق كۆرپە - تىكمە تلىرىڭمۇ باردۇر - ھە، قازاق؟ - دەپ چاقچاق قىلدى.

- پىت بولمىسا ئورۇس بولۇپ قالمايمەنمۇ غېنىكا، ئورۇس بولۇپ قالسام ساڭا كۈن يوققۇي!...

- ھا - ھا... مەيلى پىتلاۋەرگىن، پىتلىرىڭ ئۇچسا ئۇچسۇن. ئورۇس بولما. شېڭ دۈبەننىڭ ئەقلى ئورۇستىن كېلىدۇ. ئۇياقتا بىز خەقنى قىرىپ تۈگەتتى. قالغىنىنى ئەمدى شېڭ دۈبەننىڭ قولى بىلەن يوقاتماقچى.

- ئابلايخاننى قۇرۇتۇپ، قازاقلارنى ئالاش ئوردا دەپ قىردى. قۇدايارخاننى چوغالتىپ شەيخۇلىسلام دەپ ئۆزبەكلەرنى قۇرۇتتى. ئۇيغۇرۇڭ نېمە نە؟ - دېدى بۆرىۋاي ئىسىملىك قارا بۇرۇت، ئىككى مەڭزى خوراز تاجىسىدەك قىزىل يىگىت. ئۇ يېنىچە يېتىپ كىگىزنى قايرىپ «چىرىت» قىلىپ تۈكۈلۈپ قويدى - دە، سۆزىنى داۋام قىلدى، - سەن غېنى بۆرىۋايغا ئەگىشىپ ئوغۇرلۇق قىلىشتىن باشقا نېمىگە يارايىسەن؟

- چۈ سىلىڭنى ئۆز قولىم بىلەن بوغۇزلايمەن! - دېدى غېنى كۈلۈپ قويۇپ، - ئەڭ چوڭ ئوغرى ئاشۇ چۈ سىلىڭ. ئۇ شېڭ دۈبەننىڭ قېيىناتىسى. ئۇلار ئىككىمىزدەك شىرىك ئوغرىلار. تېخى بىزنى تۇرۇپ تۈرمىگە سالغۇدەك. تۈرمىدىن يەتتە قېتىم قېچىپ قۇتۇلدۇم. ئەمدى تۇتۇلسام ساق قويمايدۇ جۇمۇ. ھەي قاما، ئاتلارنى سامانلىققا تىق. مۇختەرباينىڭ ئېتىدەك كىشىنەپ قويۇپ بالا تاپمىسۇن جۇمۇ. كاپىر ئەسكەرلەرنىڭ مىلىتقىلىرى يامانكەن. شېڭ دۈبەنمۇ قالتىس مەرگەنكەن. گاسىلىڭ، جاڭ سىلىڭ، غوجامنىيازىلارنى تىرىپىرەن قىلۋەتتىكىن.

راست قىيىن ئەكەن، بۇل چىڭ چىساي دېگەننىڭ!

- تۇتۇلسا قىيىن ئۆلتۈرىدۇ، قولۇڭنى باغلاپ، تۆت تېمىغا، يەرگە تۆمۈر زىخ قېقىلغان، مىدىرلىغى بولمايدىغان بىر كىشىلىك ئۆيگە ئۆرە تۇرغۇزۇپ ئىشىكىگە قۇلۇپ سېلىۋىتىدىكەن. تېپەي دېسەڭ پۇتۇڭ كىشىدە. تىللايسەن، قارغايىسەن، تىك تۇرۇپ قىيىنلىپ ئۆلسەن. ئۇنىڭ مۇشۇنداق مىڭ خىل قىيناش ئۇسۇلى باركەن...

پاه، پاه... ئەتىلا نىلقا تاغلىرىغا - ئەكبەر باتۇرنىڭ يېنىغا قېچىپ كىتەيلى جۇمۇ...

نۇرى گېپى ئوچۇق، ئەمما قوپال، ھىكايىلەردىكى قەھرىمانلاردەك سىرلىق، چېچى ئاقىرىشقا باشلىغان، كۆزلىرى سارغۇچ، بۇرنى قىسقا، گەۋدىسى تولىمۇ مەزمۇت، يوغان كەلگەن بۇ ئادەمگە ئوبدانلا قىزىقىپ قالدى.

- غېنىكا، سىز بىر نىمىدىن قورقامسىز؟ - دەپ سورىدى ئۇ.

- قورقىمەن .

- نېمىدىن؟

- چىرايلىق خوتۇنلاردىن . نېمىشقا دەمىسنا؟ ئۇنماي تۇرۇۋالسا ئۇرساڭ ئۆلۈپ قالىدۇ، ھا - ھا - ھا...

- خۇدادىنچۇ؟

- جاننى دېمىسەم قورقمايتتىم جۇمۇ خۇدا دېگىنىگىدىمۇ...

- سىز داڭلىق ئوغرىما؟

- ھەئە، پاي، ئەجەپ چىرايلىقكەنسنا، قىز بولۇپ قالغان بولساڭزا، ھەي...

- چوڭ بايغۇ دەيمەن سىز - ھە؟

- نەدىكىنى، بىر قېتىمدا بىر ئۇيۇر يىلقا ئوغۇرلاپ كەلسەك يېرىمنى مۇنۇ قازاق ئالىدۇ. ئون گادايدا بىردىن

ئات بېرىمەن. ئۆزۈمگە يەنە ئاشۇ بوز ئېتىم قالىدۇ. ئوغرىلايمەن، كەمبەغەللەرگە بېرىمەن بۇ جاھاندا نېمە تولا،

كەمبەغەل تولا، ئۇلارنى باي قىلىپ بولغىلى بولامدۇ.

نۇرى يېنىچە ياتقان غېنىنىڭ بىلىكىنى ئاۋايلاپ تۇتۇپ باقتى. ئۇنىڭ بىلىكى نۇرىنىڭ پاچىقىدەك توم ئىدى.

- شېڭ دۈبەن قالتىس چامباشچى ئىكەن دېيىشىدۇ، ئۇنى يېگەلمەيسىز غېنىكا؟ - دېدى نۇرى كۈلۈپ تۇرۇپ.

- بېرىپ ئېيت ئۇ لامزەللىگە. يەكمۇ يەك چىقسۇن. ئۇ ئۇنى ئۇرسۇن، مەن بىرنى ئۇراي، يە بولمىسا

تاپانچا - پاپانچىسىنى قويۇپ ئۆزىدەك توققۇزنى باشلاپ ئون بولۇپ كەلسۇن، - دېدى غېنى مۇشتۇمنى ئېگىز

كۆتۈرۈپ، - بۆرۈۋايدىن سورا، غالجىرلاشقان بۇغرىنى بىر مۇشت بىلەن تىك چۈشۈردۈم. مىلتىق، پىلموت، زەمبىرەك

دېگەنلەرنى قانداق لامزەللە چىقىرىۋىدىكىنتاڭ، ھەزرىتى ئەلى، ئاۋامسىلىم دېگەن پالۋانلار قارا كۈچ بىلەن

دۈشمەنلىرىنى دۈمبالغانىكەن. ھازىرقى قوراللار بار بولغان بولسا ئۇلارمۇ پالۋان بولالامىكىنتاڭ.

غېنى ئوغرىنىڭ گېپىمۇ، مۇلاھىزىسىمۇ غەلىتە ئىدى. نۇرى بۇنداق غەلىتە ئادەمنى تۇنجى قېتىم كۆرمەكتە.

ئۇ دادىسىنىڭ ئەھۋالىنى سۆزلەپ بېرىۋىدى:

- ماۋۇ ئابدۇمەر مىڭبېگى دېگەن قاشقالىق پارا يىگەن گەپ، - دېدى غېنى خاپا بولۇپ، - غوجامغا دەپ نېمە

قىلىسەن، بولدى، زىياۋۇدۇننى ئۆزۈم قۇتۇلدۇرىمەن!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- قانداق قىلىپ؟ - نۇرى خۇشاللىقتىن ئېچىلىپ كەتتى.

- قۇتۇلدۇرمىەن، ئەمما تاغقا ئېلىپ چىقىپ كىتىمەن، - دېدى غېنى باتۇر ئەسنەپ تۇرۇپ، - ئابدۇمەرىنىڭ

بىر تالاي خوتۇنى بار ئىكەن، راسا كېلىشكەن بىر قىزى بار ئىكەن، خەپ توختا، شۇ قىزىنى ئاچىقىپ رەسۋا

قىلىسام...

نۇرىنىڭ يۈرىكى جىغ قىلىپ قالدى. ئۇنىڭ يۈرىكىدە لاۋۇلداپ يېنىشقا تەييار تۇرغان يوشۇرۇن بىر ئوت بار

ئىدى. شۇ ئوتقا تۇتۇق تەگدى، ئۇنى بىرى پۇۋدىدى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدى، يۈرىكى، تومۇرلىرىدا ئوت پەيدا بولدى.

ئۇ ئىختىيارسىز ئۆيىدىن يۈگۈرۈپ چىقىپ باغقا قاراپ يۈگۈردى. قېرى قارىياغاچنىڭ يېنىغا بېرىپ يالقۇنچىغان

ئاۋازدا:

- سەبخە! - دەپ ۋارقىرىدى.

لېكىن سەبخە نەدە، ئۇ نېمە ئويىدا، بۇلار نۇرىغا قاراڭغۇ. مۇھەببەتنىڭ كۈچى ھەممىدىن يامان. ئۇ

ئادەمنى ئەقلىدىن، ئىرادىدىن، ھەتتا بىر ئۆمۈرلۈك ئىستىقبالدىن مەھرۇم قىلالايدۇ. بۇ گەپلەرنى نۇرى كۆپ

تەكرارلىغان. لېكىن ئۇ مۇھەببەتنىڭ ئاشۇ كۈچىگە تاقابىل تۇرالغۇدەك ئىرادە تەييارلىيالمىغان، ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا

يىگىتلەرگە خاس قەيسەرلىك بىلەن بالىلارغا خاس گۈدەكلىك ئېلىشماقتا ئىدى...

نۇرى ئەتىسى شەھەرگە - گىمنازىيىگە قايتىپ كەلدى. ئىككى قەۋەتلىك، قاڭغالىر ئۆگزىلىك ياتاقنىڭ ئىككىلا

قەۋىتىدە ھەربىر ئۆيگە سەككىزدىن تاپچانكا قويۇلغان ئوقۇغۇچىلار ياتىقى بار. ئىشك تۈۋىدىكى تاپچانكا نۇرىنىڭ.

ئۇ ياتىقىغا كىرىپ دوستلىرىنى سەرا توقاچلىرى، قۇرۇت، قاقلىرى بىلەن مېھمان قىلىۋاتقاندا، ئۆيگە بىر ئوقۇغۇچى

ئالدىراپ كىردى - دە:

- شەڭگەن يامۇلغا بۇلاڭچىلار كىرىپ، ئۈچ چىرىكنى ئۆلتۈرۈپ تۈرمىدىن تۆت ئادەمنى بۇلاپ قېچىپتۇ. ھازىر

شەھەرگە ئەسكەر يېغىپ كېتىپتۇ. ئاڭلاڭلار، مانا گۈدۈك! - دېدى.

گىمنازىيىنىڭ ئالدىدىكى زاۋۇت، ئاندىن كېيىن مۇسابايوفلار زاۋۇتى كەينى - كەينىدىن گۈدۈك بەردى. بۇ

ھەربىي ھالەت بولغانلىقىنىڭ بەلگىسى. ئەمدى كىم كۈچىغا چىقسا ئېتىلىدۇ. نۇرىنىڭ يۈرىكى جىغ قىلىپ قالدى.

ئۇ غېنى ئوغرىنىڭ: «داداڭنى مەن قۇتقۇزمەن!» دېگەن سۆزىنى يادىغا ئالدى. ئەسكەر گىمنازىيىنى ئاخشۇرۇپ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

قالسا بۇلاپ كېتىلگەن زىياۋۇدۇننىڭ ئوغلىنى چوقۇم تۇتىدۇ. ئۆلگەن ئۈچ چېرىك ئۈچۈن ياۋىسىلىك چوقۇم نۇرىنىڭ ئۆكلىرىنى قوشۇپ ئۆلتۈرىدۇ. نۇرى ئۆكلىرى بىلەن ئۆزىنى قۇتۇلدۇرىشى كېرەك. ئۇ كىمىدىن ياردەم سورايدۇ. رەخمەتچى؟ ياق، ئۇنى بۇ ئىشقا چاتسا بالانى كۆپەيتىمەمدۇ؟ ساشكىچۇ، ئەمىن ئەۋزى، رۇسۇلۇفچۇ؟ ياق، ئۇلار ياردەم قىلالمايدۇ. تەۋەككۈل قىلىپ نېزەر خان غوجامنىڭ ئالدىغا بېرىپ راست گەپنى قىلىش كېرەك. ئۇ گىمنازىيىنىڭ ئارقا تېمىدىن ئارتىلىپ تاتار بايلىرىنىڭ بېغىغا، ئاندىن كېيىن نوۋىگورت كوچىسىغا چىقتى - دە، تېرەكلەرنى دالدا قىلىپ ئۈچدەرۋازغا قاراپ ماڭدى. غوجامنىڭ يېڭى جايى تېخى پۈتمىگەن، ئۇ ئادەم تۆتىنجى كوچىنىڭ ئېغىزىدىكى كۆك دەرۋازىلىق قورۇدا.

ھېچ ئىش بولمىغاندەك چىرايلىق كىيىنۋالغان نۇرى، تاقىلداپ مېڭىپ ئىككى ئەسكەر پوستتا تۇرىدىغان تاشقىرى دەرۋازىغا كەلدى:

- ھە، نېمە گەپ؟ - دېدى ساقچى ئۇنىڭ ئالدىنى توسۇپ.

- ۋۇي، مېنى تونۇمامسىز؟ مەن غوجامنىڭ مۇھاپىزەتچىسى مۇسا فۇگۇەننىڭ ئوغلى. دادام بىلەن

كۆرۈشمەن!

- مۇسا! - دېدى ساقچى بىر دېرىزىنى قېقىپ، مۇسا - ئوتتۇز نەچچە ياشلىق، قىلىچ ئاسقان ئادەم نۇرىنى

كۆرۈپ:

- ھە، شائىر! - دېدى. بىر سورۇندا نۇرى شېئىر ئوقۇغاندا فۇگۇەن ئۇنى ماختىغانىدى.

- سىزگە دەيدىغان مۇھىم گەپ بار ئىدى!

- يۈر، - دېدى ئۇ ۋە مۇھاپىزەتچىگە قاراپ، - زىجىرىن! - دەپ قوشۇپ قويدى.

غوجام يوقكەن. غوجامنىڭ ئەتىۋارلىق ئايالى ئەپرىز ئايىم ئەلۋالى ئوقۇپ، دەرھال توققۇزتارا ناھىيىسىنىڭ

ھاكىمىغا تېلېفۇن بېرىپ، نۇرىنىڭ ئۆكلىرىنى چىغلىقمازاردىكى غوجامنىڭ ئۆيلىرىگە يوشۇرۇشنى تاپشۇردى. نۇرىنى

بولسا مۇسانىڭ ھىمايىسىگە تاپشۇردى. غوجام كەچ كەلدى. ئۇ ئايالىنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ:

- ياخشى قىپسىز، ئەمما شەپە چىقارماڭ، ئەتىلا بالنى نۇسرەتباينىڭكىگە يۆتكىۋەتەيلى، - دېدى.

غوجام تۇڭگانلارغا قارشى چىغلىقمازادا قوشۇن تەشكىللىگەندە زىياۋۇدۇن خىزمەت كۆرسەتكەن. مۇختەرباي

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

تۇڭگانلارنىڭ ئازابىنى جىق تارتقان. غوجام ئۇلارغا پاناھ بولۇشقا قەرزدار ئىدى. ۋاقتى كەلگەندە غوجام سوۋېت كونسۇلى ۋە ياۋىسىلىك بىلەن سۆزلىشىپ بۇ ئىشنى ياخشى ھەل قىلالايتتى.

نۇرى پاناھ جاي تاپتى. ئۇ دوستى رەخمىجان بىلەن كۆرۈشتى. لېكىن ئەمدى ئۇنىڭ ئوقۇشى قانداق

بولاركىن، ئىستىقبالىچۇ؟

7

ئىلى دوتەي مەھكىمىسىنىڭ مۇئاۋىن باشلىقى (ۋالىي) نېزەرخان غوجام پېشىنى ئوقۇپ بولغاندىن كېيىن،

كالاسكىدا ئولتۇرۇپ كۆككۆۋرۈكتىن ئۆتتى - دە، قەدىمكى ھاكىمىيەت مەركىزى بولغان تۆمۈر قاڭغالىرىلىق،

تاختايلىق ئۆيلەرنى ئوراپ تۇرغان چىرايلىق باغنىڭ دەرۋازىسىغا كەلدى. بۇ يەر ۋالىي مەھكىمە، گارنىزون

قوماندانلىق شىتابى ھەم بوز يەر ئۆزلەشتۈرۈش ئەمەلدارىنىڭ قوماندانلىق شىتابى ئىدى. غوجام - ئۇچىسىغا سۆسەر

جۇۋا، بېشىغا قاما تۆپە، ئىچىگە كاستۇم - بۇرۇلكا كىيىپ گالىستۇك تاقىغان، يوغان بۇرۇن، قارا بۇرۇت، ئاق

يۈزلۈك ئادەم غەمكىن ۋە خىيالچان ھالدا كالاسكىدىن چۈشتى. قارا بۇرۇت فۇگۇەن ئۇنى يۆلەۋىدى، ئۇ يېنىكلا

رەت قىلىپ قاڭغالىرىلىق بىنانىڭ پەلەمپىيىدىن ئىتتىك قەدەملەر بىلەن چىقىپ ئىشخانىسىغا قاراپ ماڭدى.

ئىشخانىغا گىلەم سېلىنغان، قالغان جايلار روسىيىنىڭ يۆلەنچۈكى ئېگىز ئورۇندۇقلىرى ۋە يوغان

ئۈستەل - ئىشكاپلىرى بىلەن بېزەلگەن. ئۆينىڭ تۆر تېمىغا لېنىن، ستالىن ۋە شېڭ دۇبەننىڭ رەسىمى ئېسىلغان.

غوجام شېڭ شىسەي - قارا بۇرۇت، يوغان كۆزلۈك ئادەمنىڭ سۈرىتىگە قاراپ قويغاندىن كېيىن جۇۋىسىنى

خىزمەتكارغا بېرىپ، بېشىغا گۈللۈك يېشىل دۇخاۋا بۆك كىيىپ ئورۇندۇققا ئولتۇردى - دە، دوتەي كاتىپىنىڭ

گەپلىرىگە قۇلاق سالدى.

- چيۈسىلىك سىلنى كەلسىلا ئىشخانىغا چىقسۇن، دېگەن، - دېدى كاتىپ. ئاندىن تۈرمىدىكى ئادەم

بۇلاش ۋەقەسىدىن كېيىن ھەربى ھالەت بولۇپ يۈزدىن جىق گۇمانلىق ئادەمنىڭ تۇتۇلغانلىقى، سوۋېت

كونسۇلىنىڭ ھۇشيارلىقىنى ئاشۇرۇپ، زۆرۈر بولغاندا سوۋېت ئەسكەرلىرىنىمۇ ئىشقا سالىمىز دېگەنلىكى، شېڭ

دۇبەننىڭ تېلېفۇندا: « بۇ چوقۇم پانتۈركىستلارنىڭ ئىشى. سابىت داموللا، غوجانىيازىلار تۇتۇلغان بىلەن ئۇلارنىڭ

ئادەملىرى تېخى تازىلىنىپ بولمىدى. ئۇلار جەنۇبىي شىنجاڭدىن شىمالىي شىنجاڭغا قېچىپ كېلىپ ھەرىكەت قىلىپ

يۈرىدۇ، ئۇلارنى بىر ئاي ئىچىدە ئۈزۈل - كىسىل تازىلاش كېرەك!» دېگەنلىكىگە ئوخشاش مۇھىم ئىشلارنى غوجامغا ئېيتتى. غوجام گەپ قىلىمىدى. ئۇ كۆڭلىدە « بۇ غېنى ئوغرىنىڭ ئىشى، بۇنىڭ سابىت داموللا، غوجانىيازىلار بىلەن ئالاقىسى يوق» دەپ ھۆكۈم قىلدى. لېكىن بۇ ھۆكۈمنى قانداق ئىپادىلەش كېرەك. ئىپادىلىمىسە نۇرغۇن بىگۇناھ ئادەملەر تۇتۇلىدۇ. ئىپادىلىسە ئۆزى گۇمانلىق بولۇپ قالىدۇ - دە، خاتىرجەملىك يوقىلىدۇ. ئاۋۇ قارا بۇرۇت شېڭ شىسەي يېنىدىكى يوغان بۇرۇت سىتالىندەك قاتتىق قول، رەھىمسىز، كەسكىن ئادەم. ئۇنىڭ ئۈچۈن غوجامنىڭ كاللىسىنى ئېلىش كونا خەينى چۆرۈۋەتكەنچىلىكلا بىر ئىش. ۋابالچىلىقنىڭ ئالدىنى ئالمىسا خەلق نەپرەتنى كەلكۈندەك يىمىرىلىپ كېلىدۇ. ۋابالچىلىقنى توسۇي دېسە كاللا كېتىش خەۋپى بار...

غوجام كىم بىلەن مەسلىھەتلىشىشنى بىلمەي گاڭگىراپ چىيۇ سىلىڭنىڭ ئىشخانىسىغا كىردى. چىيۇزۇڭجۈن ئىسىملىك شەرقىي شىماللىق تۈەنجاڭ، كۈيىۋوغلىنىڭ بۇيرۇقىدىن باشقىنى بىلمەيدىغان، قورساققا، مال - دۇنياغا ئامراق، سېمىز، ياپۇنچە بۇرۇت قويغان بۇ ئادەم ھازىر ئىلى قوراللىق قىسىمىنىڭ سىلىڭى، ئىلىنىڭ باش ۋالىيسى بولغاچقا، دېگىنى دېگەن، ئەتكىنى ئەتكەندى. غوجام كىرگەندە ئۇ ئېگىز يۆلەنچۈكلۈك يۇمشاق ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ فىرانسىيىدىن كەلتۈرۈلگەن بىرلىيانت كۆزلۈك ئالتۇن ئۈزۈكىنى بارىمىغا سېلىش بىلەن بەند ئىدى. ئۇنىڭ قىسقا بويۇنى ھەربىيچە كىيىم بىلەن پاڭۇنلۇق مۇرىلىرىنىڭ ئارىسىغا يوشۇرۇنغان، شالاڭ چاچلىق، ئوتتۇرىسى تاقىر بېشى ئۈستەلدىن سەللا كۆتۈرۈلۈپ چالا ئۆتەلەنگەن كاللىدەك پارقراپ تۇراتتى.

- چىيۇ سىلىڭ، نېزەر فۇجۈەنيۈەن داۋ!

سىلىڭ ئورنىدىن مىدىرلاپمۇ قويمىدى.

- ئوتۇر، ئوتۇر! - دېدى ئۇ بېشىنى كۆتۈرۈپ غوجامغا لاپىدە قاراپ قويغاندىن كېيىن كۆڭۈلسىزلا.

- چاقىرتىپتىكەنسز، سىلىڭ جانابلىرى!

تەرجىمان تېز - تېز تەرجىمە قىلدى.

- بۈگۈن چۈشتىن كېيىن غۇلجا شەھىرىدىكى پۈتۈن خىزمەتچىلەر، بايلار، مۇئەللىملەر، چوڭ - چوڭ

ئاخۇنلارنى ئۇ قا ق كۈلۈبىغا (ئۇيغۇر، قازاق، قىرغىز كۈلۈبى) يېغىش كېرەك. شېڭ دۈبەننىڭ مۇھىم يوليورۇقى

بار. يەتكۈزىمىز! - دېدى چىيۇ سىلىڭ قاتتىق، كەسكىن تەلەپپۇزدا.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- خوپ بولىدۇ، سىلىڭ جانابلىرى! - دېدى غوجام ئورنىدىن تۇرۇپ، - مەن ھازىرلا ئادەم ئەۋەتەي.

- سىز بايلارغا، سودىگەرلەرگە، چوڭ - چوڭ ئاخۇنلارغا، ئۇيغۇر ئامبال، لوزۇڭلارغا ئادەم ئەۋەتىڭ. ئەسكەر،

ساقچى باشلىقلىرىغا ئۆزىمىز دەيمىز!

غوجامنىڭ يۈرىكى «جىغ» قىلىپ قالدى. شېڭ شىسەي دائىم يىغىن، دوكلات، زىياپەت نامى بىلەن ئادەم

تۇتاتتى. بۈگۈنمۇ شۇنداق قىلىسچۇ؟ ئۇ چىقىپ كىتىشكە ئالدىرىدى. ئىچىگە ئۆزىگە ئاۋازچىلىك تېپىپ بەرگەن

ھېلىقى نۇرى دېگەن بالىنى تىللىدى؛ شۇ ھارېمى غېنى ئوغرىغا دادىسىنىڭ ھالىنى دېمىگەن بولسا بۇنچە ساراسىمە

بولمىغان بولاتتى. بىر يۈز ئون يەتتە ئادەم بىگۇناھ قامالغان، يەنە قانچىنى تۇتىدۇ، قانچىنى ئۆلتۈرىدۇ، كىم

بىلىدۇ تېخى؟ غوجانىياز ھاجىنىڭ شەرقىي شىمالغا ئادەم ئەۋەتىپ، ياپۇنلار بىلەن مەخپىي كېلىشىپ شىنجاڭنى

ياپۇنغا ساتماقچى بولغانلىقىغا غوجام ئىشەنمەيتتى. «خائىن» دېگەن نام بىلەن دوتەي تۇرداخۇنباي،

سراجىدىنباي قاتارلىق نۇرغۇن ئادەم تۈرمىگە تاشلاندى. تۇرپان، قۇمۇل، ئۈرۈمچى، ئاقسۇ، قەشقەر، خوتەنلەردە

يۈزلىگەن بايلار، زىيالىلار، دىنىي زاتلار قامالدى. ئۆلتۈرۈلدى. ئارانلا يىگىرمە - ئوتتۇزىڭ ئەسكىرى بار شېڭ

شىسەي ئۈچ مىليون بەش يۈز مىڭ ئادەمنى قوينى باشقۇرغاندەك باشقۇرماقتا؛ خالىسا سويىدۇ، خالىسا تالايدۇ،

خالىسا سولايدۇ، غوجامدەكلەر ئۇنىڭ قولىدىكى بىر كالتەك ناھايتى...

بۈگۈن كۆزىگە كۆرۈنگەن ئادەملەرنى يىغىپ تۇتامدۇ ياكى 1918 - يىللىرى ئۇرۇسلار ئۇيغۇرلارنى يىغىن دەپ

چاقىرتىپ پىلىموت بىلەن قىرغاندەك قىرامدۇ تېخى! ھەي بالا، نېمىشقىمۇ غېنى ئوغرىغا دادامنى قۇتقۇز دەپ

يېلىنغانسەن، ھەي...

غوجام ئادەملەرنى خەۋەر قىلىشقا ئەۋەتىۋېتىپ كالاسىغا ئولتۇرۇپ يەنە ئۆيىگە قايتتى. ھارۋىكەشنىڭ يېنىدا

قىلىچ ئاسقان مۇھاپىزەتچى ئولتۇراتتى. بىر جۈپ ئات قوغغۇراقلىرىنى جاراڭلىتىپ ئويناقلاپ ئۆكرەڭ تاشلاپ

باراتتى. ھارۋا چاقىلىرىدىن قار قومۇلاچلىرى ئۇچۇپ چىقاتتى. غوجام قاتتىق سوغۇق بولۇشىغا قارىماي

ئىچ - ئىچىدىن قىزىماقتا ئىدى:

- مۇسا، ھېلىقى بالىنى نۇسرەتباينىڭ ئۆيىگە ئاپاردىڭمۇ؟

- ياق، رەخمىجان كونسۇلنىڭ يېنىدىكى نوغاي دادىسىنىڭ ئۆيىدىكەن. شۇ يەرگە ئاپىرىپ رەخمىجاننىڭ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

قولغا تاپشۇردۇم.

- تالا - تۈزگە چىقما دېگەنسەن؟ سېنى بىرسى كۆردىمۇ، بىرى پېيىڭغا چۈشتىمۇ؟

- ياق غوجام، ئەپرىزى بۇۋى خانىم كالاسكىنىڭ كەينىدە ئولتۇردى. بالا ھارۋىكەش بولۇپ ماڭدى. مەن يول

كۆرسەتتىم.

- ئىشنى پۇختا قىلىپسەن مۇسا!

غوجام تاشقىرىقى قورۇدىن ئالدىراپ ئىچكەركى قورۇغا ماڭدى. غوجامنىڭ ياش، چىرايلىق ئايالى ئەپرىزى

بۇۋى بېشىغا چىرايلىق پۆپۈكلىرى بار فرانسوز شىلەپسى، ئۇچىسىغىمۇ فرانسىيىنىڭ ئەڭ يېڭى مودا كىيىمى - ئېسىل

يۇڭ رەختىنى تىكىلگەن بېلى پۈرمە، ياقىلىرى قايرىما، پەشلىرى چېچىلىپ تۇرىدىغان قىشلىق پەلتوسى، پۇتغا

ئەترەڭ، ئېگىز پاشنىلىق خۇرۇم چېتىك كىيگەن، قولغا خۇرۇم تاشلىق ئېسىل پەلەي سالغان ھالدا رەسىمگە

چۈشىدىغاندەك كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى. غوجام ئۆزىدىن يىگىرمە ئىككى ياش كىچىك، باي سودىگەر دادىسىغا

ئەگىشىپ تاشكەنت، ئورنىبورگ، موسكۋا، بېرلىن، پارىژلاردا يۈرۈپ كۆزى ئېچىلغان، تۇرمۇش ۋە پىكىر قىلىش

ئادەتلىرىدە ئۇيغۇر سادىلىقىنى چۆرۈپ تاشلاپ، سۈنئىي قىياپەت بىلەن ئاق كۆڭۈل ئادەملەرنى ئىشەندۈرۈش

ئادىتىنى يېتىلدۈرگەن، زىلۋا، سۈزۈك كەلگەن بۇ خوتۇننى تولىمۇ ياخشى كۆرەتتى. غوجام تۆت قېتىم ئۆيلەندى.

لېكىن ئالدىنقىلىرىدىن بالا تاپتىيۇ، ھالاۋىتى كەم بولدى. مۇنۇ ياسانچۇق، چىرايلىق ئايالىدىن بولسا بالا

كۆرمىدىيۇ، تۇرمۇشنىڭ لەززىتىنى كۆردى. بۇ خوتۇننىڭ ھەممە قىلىقى - كۈلكىسى، گەپلىرى، ئەركىلەشلىرى،

غوجامنى كۈتۈشلىرى باشقىچىلا ئىدى. غوجامغا سىرلىق ۋە لەززەتلىك تۇيۇلاتتى. ئاۋالقى ئاياللىرى نۇمۇس

قىلىشنىلا، قورقۇشنىلا، نېمە دېسە ماقۇل دىيىشنىلا بىلەتتى. ئۇلار غوجامنى زادى رەنجىتمەيتتى، رەنجىتمىگەنسرى

غوجامغا ئۇلار زېرىكىشلىك بىلىنەتتى. مۇنۇ ئايال بولسا غوجامنىڭ دېگىنى ئاڭلايتتى، لېكىن ئۆزى بىلگىنىنى

قىلاتتى. غوجامغا ئەركىلەپ، ئىككى قولىنى بوينىغا سېلىپ تۇرۇپ: «سىز ئۇنداق دېگەندىڭىز، مەن مۇنداق

قىلىپ قويدۇم، ھە دەيسىزغۇ ھە!» دەپ چىرايلىق، خۇمارلىشىپ تۇرىدىغان كۆزلىرى بىلەن غوجامنىڭ كۆزىنىڭ

ئىچىگە قاراپ تۇرىۋالاتتى. غوجام بىردەمدىلا ئاچچىقىدىن يېنىپ: «ھۇي شەيتان!» دەپلا قوياتتى. مۇشۇ يول

بىلەن غوجامنىڭ تاغدىكى نۇرغۇن ماللىرى، توققۇزتاراغا ھاكىم بولغان تۆت يىل ئىچىدە يىغقان يىللىرى بىلەن

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

پادا - پادا كالىلىرى ئالتۇن - كۆمۈشكە ئايلىنىپ بولاتتى. شۇنداق قىلىپ غوجام ئاستا - ئاستا، ئۆزىمۇ سەزمەستىن گېرمانىيلىكلەرنىڭ «باش قاتىدىغان ئىشقا يولۇقساڭ خوتۇنۇڭغا مەسلىھەت سال» دېگەن مەشھۇر ماقالى بويىچە ئىش تۇتىدىغان بولۇپ قالدى. بۇرۇن ھۆكۈمەت ئىشنى ئايالىغا تىنمايدىغان غوجام ئەمدى ھەممىلا ئىشنى خوتۇنغا دەيتتى.

- ھە، غوجام، چىرايىڭىز ئۆمىسلىغۇ، - دېدى ئەپىزى بۇۋى ئېرىنىڭ ئالدىغا كېلىپ، - تېخى ھازىرلا سانايى نەفسىدىن ئادەم كەپتىكەن، كەچتە «پەرھاد - شېرىن» دارامىسىنى قويغۇدەك. ئابدۇۋەلى جارۇللا پەرھادنىڭ رولىغا چىققۇدەك، ۋاي - ۋۇي، ئۇ يىگىتنىڭ ئاۋازىنىڭ ياخشىلىقى، موسكۋاغا، پارىژغا ئاپىرىپ كۆز - كۆز قىلىپ ئۇيغۇرلارنى دۇنياغا تونۇتقۇدەك ئاۋازى باردە ئۇ يىگىتنىڭ.

خوتۇنى غوجامنىڭ جۇۋا، كەمچەت تۆپىسىنى ئۆز قولى بىلەن سالدۇرۇپ ئاسقۇغا ئاستى. غوجام ئىچكىرىكى ئۆيگە كىرىپ گىلەم ئۈستىگە تاشلانغا مامۇق ياستۇقلارغا قىيىسايدى - دە، تولغان گەۋدىسىنى قىمىرلىتىپ تۇرۇپ ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرغان خوتۇننىڭ بېشىنى سىلاپ قويدى ۋە:

- باشقا بىرى بىز خەقنى تونۇتىدىغان بولدى، - دېدى.

- كىم ئۇ؟

- غېنى ئوغرى، ھېلىقى قاشلىق ئەخمەق!

- ۋۇي - ۋۇي، تۈرمىگە بېسىپ كىرىپ تۆت ئادەمنى بۇلاپ كەتكىنىگە شۇنچە پايىپتەك بولۇپ كەتكىنىنى بۇ ھۆكۈمەتنىڭ. ياپۇنلار بېسىپ كىرسە قانداق قىلارسلەركىن؟ غېنىنى تۇتۇپ بېرىڭ، نېمە، قوغلاپ تۇتقىلى بولمىسا ئالداپ تۇتۇڭ. شېڭ دۈبەندىن ئۆگىنىڭ غوجام. شىڭ دۈبەن ماجۇڭنىڭ، جاڭ پېيۋەن، غوجانىيازىلارنى قانداق يوقاتتى؟ قوغلاپما؟ ياق، كۈچى يەتمىگەننى ئالدىدى، ياۋاشقا بۆرە، يامانغا تۈلكە بولۇپ كۆرۈندى. دۇنيادا يالغۇز بىر غېنى ئوغرى بولمىغاندىكىن، يەنە بىرىگە بىر يامبۇ ياكى بىر چوكا ئالتۇن بېرىكا، غېنىنى ھازىرلا تۇرۇپ ئەكېلىپ بېرىدۇ.

غوجام جىمىپ قالدى: «ئىشنىڭ بۇنداق ئاددى، ئۈنۈملۈك ئۇسۇلنى خوتۇنلارلا ئويلاپ تاپالايدۇ، بىز ئەر خەقلەر نەدە تەسلىرى بولسا شۇنىڭغا باش قاتۇرىمىز. دانالاردىن دۆتلەر ياراملىق بولىدىكەن - دە، شۇنىڭ ئۈچۈن

ئەركىنلىكنى ھېسداشلىق ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن قان تۆكۈش كېرەك!!!

ماۋۇ چيۇ سىلىگە ئالتۇن - كۆمۈش يالماۋۇزى، جىن شۈرېندەك ئەپيۇنكەشلەر بىز خەقنى سوراپ كەلدى. مەن مەنسۇر ئەپەندىگە مەسلىھەت سېلىپ كۆرەي. راست، پانتۇركىستلارنىڭ ئىشى ئەمەس، ئوغرىلارنىڭ ئىشى دەپ ھۆكۈمەتنى ئىشەندۈرگىلى بولىدىغۇ. غېنىنى تۇتۇشنىڭ ئامالىنى قىلاي. ئۇنى تۇتۇپ بەرسەم بىر يۈز ئون يەتتە ئادەم قويۇپ بېرىلىدۇ، ئۆزۈممۇ غەمدىن قۇتۇلىمەن ئەمەسمۇ!»

- مۇسا ! - قىلىچ ئاسقان ئۇيغۇر مۇھاپىزەتچىسى پەيدا بولۇش بىلەن غوجام ياستۇقتىن ئۆرە بولدى، - ماڭ، نەدىن بولمىسۇن ھېلىقى مەنسۇر ئەپەندىنى تېپىپ كەل. ئۇنىڭ نەدىلىكىنى ئورۇس كونسۇلىدىكى ۋالىيۇشكىن ياكى بولمىسا ۋاقى غەزىزروفلار بىلىدۇ. تېپىپ ئېلىپ كەل. ئەپىزىز بۇۋى، بۈگۈن سانايى نەفسىگە بارمايلى، ئاشپەزلەرگە ئېيتىڭ، قولداما قىلسۇن. قېزا، قىرغاۋۇل، ئۇلار گۆشلىرىدىن تەييارلىسۇن. بۈگۈن مېھمان كۈتەيلى. مۇسا، پوستلارغا ئېيت، ئەرز قىلغۇچىلار بۈگۈن قوبۇل قىلىنمايدۇ. ئەپىزىز بۇۋى، بۈگۈن ناخشا - سازلارمۇ ئاڭلىمايلى، كۆڭلۈمنىڭ ئارامى يوق!

ئەپىزىز بۇۋى ئېرىنىڭ بوينىغا گىرە سالدى.

- خۇش، خېنىم؟

- مەن بۈگۈن جايىمىزنى كۆرۈپ كەلدىم، - دېدى ئۇ قاپاقلىرىنى سۈزۈپ ئەركىلەپ، - كوچىغا قارىغان قىرىق ئېغىر دۈكان، ئىچكىرىكى قورۇدىكى ئاستى - ئۈستى تاختايلىق ئون ئالتە ئېغىز ئۆي، تاشقىرىقى قورۇدىكى سەككىز ئېغىز ئۆي، ئىككى چوڭ لاپاس، ئىسكىلاتلار تولىمۇ چىرايلىق ئىكەن. سىزدىن بىر ئىشنى سورايمەن: دادام بىلەن ئاپام قېرىپ قالدى، ئىچكىرىكى قورۇدىن ئالتە ئېغىز ئۆينى ئاجىرتىپ، نوۋگورت تەرەپتىن دەرۋازا ئېچىپ ئايرىم قورۇ قىلىپ كۆچۈرۈپ ئەكىرىۋالساق بولماسمۇ؟

- يەنىچۇ بۇۋى؟

- ھەببۇللا غوجام تاشكەنتكە ئوقۇشقا بارمىسۇن، نىمىشقا دەمىسزا، دېدىمغۇ، ئۇ يەردە ئۇششاق سۆز تولا.

غوجام جىم بولۇپ قالدى. تۇنجى ئايالى سۇلتانى ئۆۋەيسىلىك شەيخ ئەۋلادىدىن بولغان گۆھەرخان ئايىم مەرھۇمەدىن تۇغۇلغان تۇنجى ئوغلى توغرىسىدا گەپ بولۇۋىدى، غوجامنىڭ غېمىغا غەم قوشۇلدى. كەم سۆز، ئىشلەمچان، گىمنازىيىدە ياخشى ئوقۇغان ئوغلى ھەببۇللا غوجام ئۇنىڭ تۆت ئوغلىنىڭ ئالدى. ئۇنىڭ تەشكەنتكە

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

چىقىپ ئوقۇش ئارزۇسى تولىمۇ كۈچلۈك، لېكىن مۇنۇ خوتۇنى ئۇنىڭ چەتئەلگە چىقىپ ئوقۇشىغا قارشى. غوجام بۇ ئىشتىمۇ ئۇياققا تارتسا ئۆكۈز ئۆلىدىغان، بۇ ياققا تارتسا ھارۋا سۈنىدىغان قىيىن ئەھۋالدا ئىدى.

- مەن ئويلانماي، - دېدى غوجام ئۇھ تارتىپ قويۇپ. بالا بىلەن خوتۇن ئوتتۇرىسىدىكى كېلىشىمەسلىكتە

ئاللىق خوتۇندا ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، ئۇنىڭ تەلىپىنى رەت قىلىشقا پېتىنالىماي، - بالام ئاغىنىلىرى ئالدىدا

بويۇن قىسىپ قالمىسۇن دەيمىنا. دېمىسىمۇ ئازراقلا يولى بارلار تاشكەنتكە، ئىستانبۇلغا، مىسىرغا، ھىندىستانغا

ئوقۇشقا بېرىۋاتىدۇ. باۋۇدۇنباي ئەقلى بارلىكى ئۇيغۇر بالىسى بولسا كوچا - كوچىلاردىن تېرىپ - يىغىپ چەتئەلگە

ئوقۇشقا چىقارغان. مەن بىر دوتەي تۇرۇپ ئوغلۇمنى تەشكەنتكە ئوقۇشقا چىقىرىۋالسام تۇغقانلار نېمىدەيدۇ،

ئەل - ئاغىنى، يۇرت - جامائەت نېمىدەيدۇ. بۇۋىم ئېيتىمغا، ھەببۇللا غوجام تاشكەنتكە ئوقۇشقا بارسا سىزگە نېمە

زىيان بولىدۇ؟

- ماڭا نېمە پايدا - زىيان! - دېدى بۇۋى قاپقىنى سېلىپ، - سىزنىڭ پايدا - زىيانلىرىڭىزنى ھېسابلاۋاتىمەن.

ئۇ ياققا ئوقۇغانلارنى پانتۇركىست دەيدىكەن. بالىڭىز شۇنداق بولۇپ قالسا سىزنىڭ دوتەيلىكىڭىز ساقلىنارمۇ؟

بىلىسىزغۇ، مەسئۇد سەبىرى تۈركىيىدە ئوقۇپ كېلىۋىدى، ئۇنى پانتۇركىست دېدى. ئۇنىڭ ئۇرۇق - تۇغقانلىرىدىن

قانچىنى ئېتىۋەتتى. ئۆزى ئەختەمباينىڭ ئالتۇن - كۆمۈشى بىلەن ھىندىستانغا قېچىپ بېرىپ ئارانلا جېنىنى ساقلاپ

قالدى.

- ئۇ دېگەن باشقا ئىش، خوتۇن!

- ياق، بىر ئىش. ھېكمىبەگ غوجاممۇ بىخەستەلىك قىلىپ گۆھەر بانۇمنى غوجانىيازنىڭ ئوغلى سەيدۇل

شاۋىيىگە بېرىپ قويىۋىدى، تاسلا قالدى، غوجانىياز خاننىڭ شىركى دەپ غوجامنى ئېتىۋەتكىلى. يېقىندىلا بولغان

ئىشقا بۇ!

- بۇمۇ باشقا ئىش! - دېدى نېزەر خان غوجام خوتۇنىنىڭ تەرسالىقىدىن بىزار بولۇپ.

- ياق، بىر ئىش! - دېدى ئەپرىز بۇۋى غوجامدىن بەتتەررەك خاپا بولۇپ، - ئانداق بولسا مەن توققۇزتاراغا،

داداملارنىڭكىگە كېتىمەن. دادام بۇ يىل ھەج قىلماقچى، مەن ئاپىرىمەن!

غوجامنىڭ ئەۋۋاھى ئۆركىدى:

- ماقۇل، دادىڭىز بىلەن ئاپىڭىز كۆچۈپ كىرسۇن، ھەببۇللا غوجام تاشكەنتكە بارمىسۇن ئەمەس!

ئەپرىز بۇۋى تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ غوجامنىڭ بويىغا نازۇك قوللىرىنى سالدى. ئۇ سىرلىق كۆزلىرى بىلەن

غوجامنىڭ يوغان كۆزلىرىگە تىكىلدى. غوجامنىڭ ۋۇجۇدى ئېرىدى. ئۇنىڭ قەلبىدىكى قارا بۇلۇتلار تاراپ، ئىنسان

تەبىئىتىنىڭ ئاجىزلىقىنى نامايەن قىلغۇچى شەھۋەت ئىستىكى ئۇنى دەرھال مەست قىلدى. ئۇ كۆزلىرىنى

يۇمدى...

مۇسا فۇگۇەن كەچتە مەنسۇر ئەپەندى بىلەن ئۇنىڭ بىر ئاغىنىسىنى باشلاپ كىردى. مەنسۇر

ئەپەندى - دوغلاق، قارىقۇمچاق، كۆزلىرى يوغان، ئېغىر - بېسىق ئادەم يېنىدىكى دوستىنى تونۇشتۇردى.

- غوجام، بۇ كىشى مېنىڭ دوستۇم ئەزەمەتوف، - دېدى ئۇ ئېڭىز، كۆزەينەك تاقىغان، سېرىق بۇرۇتلۇق،

شىلەپسىنى چۆكۈرۈپ كىيىۋالغان ئادەمنىڭ قولىنى غوجامنىڭ قولىنىڭ ئۈستىگە قويۇپ، - مېنى قانداق

چۈشەنسەڭىز بۇ كىشىنىمۇ شۇنداق چۈشىنىڭ. موسكۋا جۇڭشەن ئۇنۋېرسىتېتىنى تۈگەتكەن. بۇ يەرگە شېك

دۈبەننىڭ مالىيە ئىشلىرىغا ياردەم بەرگىلى كەلگەن مۇتەخەسس. ئەزەمەتوف بىلەن بىز يىگىرمىنچى يىللاردىن

باشلاپ ساۋاقداش، مەسلەكداش!

- قېنى، قېنى ئىچكىرىگە! - دېدى غوجام مېھماننىڭ قوللىرىنى ئىككى قوللاپ چىڭ سىقىپ، - ئوبدان

بولدى. يېڭى دوست تاپتىم. مېلىك مىڭغا يەتكۈچە دوستۇڭ مىڭغا يەتسۇن دېگەن ئەمەسمۇ. بولۇپمۇ مەن

بىلىملىك دوستلارغا تولۇمۇ مۇھتاج!

مېھمان، غوجامنىڭ خاراكتېرى كۈچلۈك ئادەم ئىكەنلىكىنى تەكەللۇپ سۆزلىرىدىنلا بىلىۋالدى. ئۇ مەنسۇر

ئەپەندىگە:

- غوجام كىتاب ئوقۇيدىغان ئوخشايدۇ. تىلى كىتابى تىل. مەن تارانچى تىلى بولسا كېرەك دەپ پەرەز

قىلىۋىدىم. ئىلى خەلقى بىر ياخشى رەھبەرگە ئىگە بوپتۇ. زامانغا لايىق ۋالى ئەمدى سەھنىگە چىقىپتۇ! - دېدى

قېلىن كۆپىدە ئولتۇرۇپتۇ.

ئالدىغا ئاپئاق پەرتۇق تارتقان خىزمەتچىلەر يوپۇرۇق ئېلىكتىر چىراغلىرى يورۇقداتاكاسلاپ مېڭىپ

يېمەكلىكلەرنى توشۇماقتا ئىدى. ئەزەمەتوف بويىنىدىكى قارا گالىستۇكنى بوشتىپ قويۇپ قوللىرىنى كەردى:

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- بۇ مېنىڭ غۇلجىغا تۇنجى قېتىم كىلىشىم، خىيالىمدىكى غۇلجا بۇنداق ئەمەستە! مەن سوۋېتتىن

كەلمىگەندىلا ھەممىلا نېمە سوۋېتتىن، قاراڭ، لامپۇچكا، پەرتۇق، غوجامنىڭ ئۈستىدىكى كاستۇم - بۇرۇلكا،

تېخى كاتلىت، ئىستاك... خۇددى ئۆز ئۆيۈم. مەن كالېنىنىڭ، كرۇپسىكاينىڭ ھوزۇرىدا بولغانمەن، خۇددى

مۇشۇنچىلىكلا. ئوخشىمايدىغان يېرى تاملاردىكى گىلەملەر بىلەن مۇنۇ تېگىمىزدىكى كۆرپىلارلا!

- ئۇيغۇر ئادىتىنى كۆرسۇن دەپ مۇشۇنداق داستىخان تەييارلاتتىم، - دېدى غوجام ئاپئاق سالىتىكلار بىلەن

ۋىلكا - پىچاقلارنى مېھمانلارنىڭ ئالدىغا قويۇپ، - ئاۋۇ ئۆيىمىز تامامەن ياۋرۇپاچە، بىزنىڭ خانىم فرانسىيىگە

بەك چوقۇندۇ، ئۆيلىرىنى فرانسۇزچە ياساپ ئۇيغۇرلارغا ياۋرۇپا مەدەنىيىتىنى ئەكىرۋاتىدۇ! ئەنە ئۆزىمۇ كىردى.

ئەپرىز بۇۋى بۆلەكچىلا ياسانغان. ئەنگىلىيە سارجىسىدىن تىكىلگەن مەيدىسى ئوچۇق، يېڭى ئۇزۇن، چاچما

ئېتەكلىك قارا كۆڭلەك، بېشىغا قىپپاش قىلىپ يەڭگىل شىلەپە كىيگەن، بويىندىكى مېدالىيوننىڭ گۈل چىقىرىلغان

بىرلىانت كۆزى كۆكرىكىدە غىل - پال كۆرۈنۈپ تۇرغان ئىككى كۆكسىنىڭ ئوتتۇرىسىدا، ئۇنىڭ تۆۋىنىدە يوغان،

يېشىل كۆزلۈك ئالتۇن بۇلاپكا، تۈرۈلگەن بىلەكلىرىدە فرانسىيىدە سوقۇلغان جۈپ بىلەيزۈك، ئالتۇن سائەت،

بارماقلىرىدا ياقۇت كۆزلۈك ئۈزۈكلەر يالت - يۇلت قىلىپ تۇراتتى. ئۇ شوخلۇق بىلەن رۇسچە:

- دوبرى ۋېچىر! (خەيرلىك كەچ) دېۋىدى، مېھمانلار ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ قاقاقلىشىپ كۈلۈشتى. ئۇ

يالت - يۇلت قىلىپ كۆزنى چاقىدىغان بەدىنىنى تولغاپ، نازۇك قوللىرىنى مېھمانلار بىلەن كۆرۈشۈشكە سۈندى.

- قالتىس، قالتىس ئاڭ! - دېدى ئەزەمەتوف ئۇنىڭ قوللىرىنى سىقىپ، - ئەرلەر بىلەن قول ئېلىشىپ كۆرۈشكەن

تۇنجى ئۇيغۇر قىزىنى كۆرۈپ تۇرۇپتىمەن!

- تانىسىمۇ ئۇستا! - دېدى مەنسۇر ئەپەندى كۈلۈپ تۇرۇپ، - غوجامنىڭ تەشەببۇسلىرىمۇ، تۇرمۇشىمۇ

يېپيېڭى. ئۇيغۇر تۇرمۇشىنىڭ يېڭى زامانىۋى ئۆلگىسىنى غوجامنىڭ ئۆيىدىلا تەلتۆكۈس تاپالايسىز. مۇسابايوف،

سابىر ھاجىيوفلار ئۇيغۇر تۇرمۇشىغا ياۋرۇپا سانائىتى، ياۋرۇپا سودا - سېتىق ئېڭى، پەن - مائارىپنىڭ نەمۇنىلىرىنى

ئەكىردى. ئاڭ، تۇرمۇشنى ئۆزگەرتىشتە ھېچكىم غوجامغا يەتمەيدۇ!

- ھېكمىبەگ غوجىنىڭ ئۆيىگە كىرسەڭلار خۇددى ئىككى يۈز يىل بۇرۇنقى ئىمىن ۋاڭ، مۇسا گۇڭلارنىڭ

ئوردىسىنىڭ ئۆزى! - دېدى غوجام ئۆزى بىلەن يوشۇرۇن ئۈزەڭگە سوقۇشتۇرىدىغان ھېكمىبەگ غوجىلارنىڭ نامىنى

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

مەنلىك تىلغا ئېلىپ، - كىچىك ئوغلى قېيۇمبەگ بۇ يىل يىگىرمە ياشلارغا كىرىپ بايۋەچچە بولدى تېخى. ئۇ بالىسى مەدەنىيەتلىك. بەلكى ئون ئەۋلادتىن چىققان تۇنجى مەدەنىيەتلىك بالا شۇ بولسا كېرەك.

نېزەر خان غوجام ئۆزىگە يۇقىرى باھا بېرىۋاتقان سوۋېت ئىتتىپاقى زىيالىلىرىنىڭ بۇ يەردە نېمە ئىش

قىلىدىغانلىقىنى ياخشى بىلەتتى. ئۇلار بىلەن مۇناسىۋەت قىلغاندا ھەم قىزغىن، ھەم ئېھتىياتچان بولۇشىمۇ

بىلەتتى. شېڭ دۈبەن ئالتە بۈيۈك سىياسەتنى يولغا قويۇپ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كۆرسەتمىسى بويىچە ئىش

قىلماقتا. ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كادىر ۋە پارتىيە ئەزالىرىنى شىنجاڭغا كۆپلەپ ئەۋەتىپ، شىنجاڭنىڭ ئىشلىرىنى

ياخشىلاشقا ياردەم بېرىشنى، ھەتتا ئۆزىمۇ بولۇپ بولۇشنى تەلەپ قىلدى. ئۇنىڭ كىچىك سىڭلىسى شېڭ

شىنۇڭ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ موسكۋا شەھىرىدە جۇڭشەن ئۇنىۋېرسىتېتىنى تۈگىتىپ، لېنىن مائارىپ ئىنستىتوتىدا

ئوقۇدى، شۇ ئىككى ئالىي مەكتەپتە ئوقۇتقۇچى بولغان يۇشۇيۇسۇڭ ئىسىملىك يىگىتكە ئاشىق بولۇپ توي

قىلىۋالدى. ئۇ ھازىر ئۈرۈمچىدە. شېڭ دۈبەن بۇ كوممۇنىستى بىلىملىك، چېۋەر، قابىل، تۈز ئادەم بولغاچقا

ھۆرمەتلەيدۇ. ئۇ ھەرقانداق ئىشنى شېڭ دۈبەنگە دەۋرىدۇ. ئۇ ھازىر شىنجاڭ جاھانگىرلىككە قارشى ئويۇشىمنىڭ

باش كاتىپى، قوشۇمچە شىنجاڭ مائارىپ ئىنستىتوتىنىڭ مۇدىرى. غوجام ئۈرۈمچىگە بېرىپ يىغىنلارغا قاتناشقاندا،

بۇ يىگىتنىڭ خەنزۇچە، روسچە سۆزلەپ، لېنىن، ستالىن تەلىماتلىرى، ماركس - ئىنگىلىسلارنىڭ كۆز قاراشلىرىنى

دادىل، چۈشىنىشلىك قىلىپ سۆزلىگەننى تەرجىمان ئارقىلىق ئاڭلىغانىدى. غوجام: شېڭ دۈبەن يۇشۇيۇسۇڭدىن

باشقا كىشىنىڭ گېپىنى ئاڭلىمايدىكەن، دەپمۇ ئاڭلىغانىدى.

غوجام ھەرقانداق سورۇندا شېڭ دۈبەن، ئۇنىڭ ئالتە بۈيۈك سىياسىتى، سوۋېت ئىتتىپاقى، سوتسىيالىزم،

كوممۇنىزم دېگەن ئاتالغۇلارنى تىلغا ئالماي سۆزلىمەيتتى. ئۇ يەنە ئۆزىنى ھەقىقەت ۋە سەمىمىي - ساداقەتنىڭ

نەمۇنىسى قىلىپ كۆرسىتىش ئۈچۈن، ئۆزىنىڭ شېڭ دۈبەنگە سادىق بولۇپ ئىشلىگەن ئىشلىرىنى بىرمۇبىر سۆزلەشنى

ياخشى كۆرەتتى. بۈگۈنمۇ شۇنداق قىلدى.

- ئۇ شېڭ شىسەي دۈبەن بولغاندىن بېرىقى قىلىنغان چوڭ - چوڭ ئىشلارنى: تاشكەنتكە ئوقۇغۇچى

چىقارغانلىقى، سىرتتىن يىپەك، پاختا، يۇڭ رەختلەر، ساماۋەر، چېنە - قاچا قاتارلىق سوۋېت بويۇملىرىنى

ئەكىرگەنلىكى، ئىلىكتىر ئىستانسىسى، ئۇن زاۋۇت، تېرە زاۋۇت، قەغەز زاۋۇت، نەسىللىك ئات فېرمىسى، نەسىللىك

ئاق قوي فېرمىسىغا ئوخشاش زامانىۋى ئورۇنلارنى راۋاجلاندۇرغانلىقى... قاتارلىقلارنى زوق بىلەن سۆزلىدى.
ئەزەمەتوف:

- مالىيە، بازارلاردا قالايىمقانچىلىق باركەن، پۇل پاخاللىقى ئېغىر كەن، بازارلاردا ئەللىك تەڭگىگە بىر قاپ سەرەڭگە كەلمەيدىكەن، بىر تال تۇخۇمنى بەش يۈز تەڭگىگە سېتىۋالدىكەنمىز، - دېۋىدى، مەنسۇر ئەپەندى:
- ھۆكۈمەت خىزمەتچىلىرى ئايلىق مائاشىغا بىر تاغار پۇل ئېلىپلا، شۇ ھامان بازارغا بېرىپ ھەممە پۇلغا نەرسە - كېرەك سېتىۋالدىكەن. بولمىسا ئەتىسلا باھا ئۆزگىرىپ كېتىدىكەن! - دەپ قوشۇپ قويدى. غوجام قاقاقلاپ كۈلدى.

- بۇ جىن شۇرىندىن قالغان ئەخلەت، - دېدى ئۇ بېشىنى ئىرغىتىپ، - بىزنىڭ بايتوقاي تەرەپتە موسا شاگىيو دېگەن بىر ئادەم بار. ئۇ ياكى زېڭىشنىڭ ۋاقتىدىن تارتىپلا شاگىيو. دېھقانلاردىن دەن ئالغاندا ئون خويىدىن ئۈچ خويى بۇغداي ئالىدۇ ئەمەسمۇ. دەننىڭ ئۈچتىن بىرىنى شاگىيو ئالىدىكەن. موسا شاگىيو ھەر يىلى بىر نەچچە يۈز خويى نەچچە مىڭ خويى بۇغداي يىغىۋالدىكەن. بۇغداينى سېتىپ چاۋپىيو (قەغەز پۇل) بىلەن لىگىيۇ (پارچە پۇل) غا ئالماشتۇرۇپ، ئۆيىنىڭ سۈپىسىغا ئورا ياساپ تاغار - تاغاردىن كۆمۈۋېرىپتۇ. بۇ پۇل ئۆلۈپ قالار دېمەپتۇ. جىڭ شۇرىن قاچقاندىن كېيىن، شېڭ دۈبەن 1933 - يىلى 12 - ئاپرىلدا تەختكە چىقتى - دە، چاۋپىيو بىلەن لىگىيۇنى ئەمەلدىن قالدۇردى. موسا شاگىيو نەچچە تاغار قەغەز پۇلنى قۇچاقلاپ، ھارۋىغا بېسىپ شەھەرگە ئەكىرسە بىر تىيىنغا يارىماپتۇ. بىچارە، چاۋپىيو، لىگىيۇ دەپلا يۈرىدىغان سەۋىيە بولۇپ قاپتۇ. كۆردۈڭلارمۇ، بىزنىڭ خەلقىمىزنىڭ نادانلىقىنى. بۇغداينى ئالتۇن قىلىشنىمۇ بىلمەيدۇ. ئەمما لېكىنرە، ئەخلەت قىلىشقا ئۇستا!

ئۇلار قاقاقلاپ كۈلۈشتى. ئەپەندى بۇ ئالتۇن يالىتىلغان لېگەنگە فرانسىيە براندى ھارىقىنى سېلىپ ئىككى ئىستاك بىلەن ئېلىپ كېرىۋىدى، مېھمانلار تېخىمۇ ھايجانلىنىپ كەتتى.

- بۇ ئەمدى قانداق بولغىنى، غوجىكا! - دېدى ئەزەمەتوف ھەيران بولۇپ، - غوجامنىڭ ئۆيىدە - ھە!

- بولۇۋېرىدۇ، - دېدى غوجام چاقچاق قىلىپ، - قۇرئان كەرىمدە ياكى ھەدىستە براندى ھارام دېگەن سۆز

يوق، ھا - ھا - ھا... شۇ يېرى، بۇ ئىشتا مەن يوق.

- خىيالىمنىڭ ئەكسىنى كۆردۈم، - تىز ھايجانلىنىدىغان ئەزەمەتوف شەپسىنى ئېلىۋېتىپ سېرىق

چاچلىرىنى تاراپ قويدى، - غوجامنى مەن ساقلى كۆكسىگە چۈشىدىغان، ئۇزۇن چاپان كىيگەن، سەللە ئۇرىغان، قولىدىن تەسۋى چۈشمەيدىغان ئادەم دەپ ئويلىغان. مانا باشقىلا بىر ئادەم ئالدىمدا تۇرۇپتۇ: كاۋكازچە بۇرۇت قويغان، ياۋرۇپاچە كىيىنگەن، خۇشخۇي، زامانىۋى رەھبەر!

غوجام تېخىمۇ جانلىنىپ كەتتى. ئۇ ئۆزىنىڭ خېلى بۇرۇنلا ئويغىنىپ، جەدىت يولىنى تۇتقان غوجىلاردىن ئىكەنلىكىنى، مۇسا جارۇللا بىلەن دوست ئىكەنلىكى، زامانىۋى مەدەنىيەت، ئىلىم-پەن بىلەن دىننىڭ بىر-بىرىگە زىت ئەمەسلىكى، بوۋىسى سەيدۇللاخان غوجام، قۇش ناسىرخان غوجام، ئەمەتخان غوجام، غوجاملا غوجام، توختاخۇن غوجاملارنىڭ ھەممىسىلا يېڭىلىق، مەدەنىيەت، تەرەققىيات ئۈچۈن كۆرەش قىلىپ ئۆتكەنلىكىنى ئاغزى-ئاغزىغا تەگمەي زوق بىلەن سۆزلىدى.

- ئەخمەتجان غوجام بوۋىمىزنى ئالسا، - دېدى ئۇ، - 1864 - يىلى قوزغالغان مانجۇ ھاكىمىيىتىگە قارشى خەلق قوزغىلىڭىنى باشلىغانلارنىڭ بىرى، ھازىرقى ھېكمەتگ ئىلياس جاھانگىر غوجىنىڭ خوتۇنى نۇرسا خېنىنىڭ غۇلجىغا كەلگەن بىرىنچى بوۋىسى مۇساگۇڭدىن ھېسابلىغاندىكى بەشىنچى بوۋىسى خانزات ھېكمەت بىلەن مېنىڭ ئەخمەتجان غوجام بوۋام ھاكىمىيەت، تەرەققىيات ۋە خۇراپاتلىقتا بىر-بىرى بىلەن چىقىشالمىغان. بىرى-بىرى بىلەن ئۆچلەشكەن. مېنىڭ بوۋام مەزمەزاتنىڭ ئۆلۈمىگە، ئابدۇرۇسۇلبەگ مېنىڭ بوۋامنىڭ ئۆلۈمىگە سەۋەب بولغان. بۇ ئىشلارنى شائىرىمىز موللا بىلال ئۆزىنىڭ «غازات دەر مۈلكى چىن» دېگەن داستاندا ئەينەن يازغان.

ئەزەمەتوفى غوجامنىڭ تارىخ توغرىسىدىكى بىلىمىگىمۇ ھەيران قالدى.

- مەنىمۇ غوجىلار ئەۋلادىدىن. 1882 - يىلقى كۆچ - كۆچتە داداملار مۇشۇ ياقىتىن قېچىپ چىلەككە

بارغانىكەن. ئىمىن ۋاڭ توغرىسىدا بىلىدىكەنسىز - دە، غوجام سۆزلەپ بېرەمسىز؟ - سورىدى ئۇ.

- بىزدە ئىمىن تارىخ دېگەن بىر تارىخچى بار، - دېدى غوجام، - مەن سىزنى شۇ كىشى بىلەن ئۇچراشتۇراي

ئەپەندىم. ئۆكىشى پىششىق، ھەممىنى يادقا دەپ بېرەلەيدۇ. مۇتائالى خەلىپىتىمۇ پىششىق.

ئەزەمەتوفى گوبيا بىر سىرلىق ئەۋلىياغا تولۇققاندەك ھاياجانلىنىپ براندىنى ئىچكەنسىرى ھاياجانلىنىپ

سۆزلەشكە باشلىدى. ئۇ مەنسۇر ئەپەندىدەك كەمسۆز، سىرلىق ئادەم ئەمەس ئىدى. ئۇ ستالىننى ماختاشقا

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

باشلىدى، ئۇنىڭ دۇنيادىكى بىردىنبىر ئۇلۇغ ئادەم ئىكەنلىكىنى سۆزلەپ كېلىپ:

- شېڭ دۈبەن ستالىننىڭ دېگىنىنى قىلسىلا ھەرقانداق كۈچ ئۇنى يېڭەلمەيدۇ. ئۇنىڭغا ستالىن ھەر يىلى

نۇرغۇن بولشېۋىكلارنى ياردەمگە ئەۋەتىدۇ، قورال-ياراغ، ئىقتىسادى ياردەم بېرىۋاتىدۇ. شېڭ دۈبەن جياڭ

جېيىشنىڭ نۇرغۇن ئادەملىرىنى ئۆلتۈرۈپ ياخشى قىلىپتۇ. ستالىن ئۆزىنى قوللايدىغان مۇشۇنداق بىر ھۆكۈمەتنىڭ

بولۇشىنى ئارزۇ قىلاتتى. نەنجىڭغا قارىساق بۇ يەرگە زۈلمەت كېلىدۇ، موسكۋاغا قارىساق بۇ يەرگە نۇر

ياغىدۇ، - دېدى.

- ئەمما، - دېدى ئۇ ئاخىر جىددىي ھالدا، - شېڭ دۈبەن ئالتە بۈيۈك سىياسەتنىڭ ئاخىرىدىكى ئىككىسىنىمۇ

ئىجرا قىلىشى كېرەك. مىللەتلەر باراۋەر ئەمەسكەن. چيۇ سىلىڭ دېگەن خەلقنىڭ قېنىنى شورايىدىغان، پارخور،

ھايانكەش، ئەپيۈنكەش بىر قېرىكەن. ئاڭلىساق ئۇ بۇ قېتىم تۇتۇلغانلاردىن پۇل بەرگەنلىرىنى قويۇپ بېرىپتەك.

مۇشۇ بىر تۇت - تۇتتىلا مۇسادىرە قىلىش، پارا ئېلىش ۋە بۇلاش يولى بىلەن نەچچە مىليون سەر، نەچچە يۈز مىليون

سەر كۆمۈش، ئالتۇن، مال - چارۋا پايدا ئاپتەك!

چيۇ سىلىڭنىڭ گېپى چىقىۋىدى، غوجام قورقۇپ دېرىزە قاپقالىرىنى چىڭ ئەتتى ۋە ئەزەمەتوفقا:

- ھەممىنى خەلق بىلىدۇ، خۇدا بىلىدۇ، ئەپەندىم. غېنى ئوغرىنىڭ بۇ ئىشى تولىمۇ يامان بولدى. يامان

زىيان بولدى! - دېۋىدى، ئەزەمەتوف تېخىمۇ قىزىپ:

- ئوغۇل بالىكەن ئۇ، ئاشۇنداقتىن يۈزى بولسىدى! - دەۋەتتى. مەنسۇر ئەپەندى بۇ قېتىم قاقاقلاپ كۈلۈپ

غوجامغا:

- قورقماڭ، غوجام، كونسۇل دوياشىن ھەممىدىن خەۋەردار. چيۇ سىلىڭ بۇ قېتىم ئىشنى ئەتەي چوڭايتقان.

مەقسىدى خەلقنىڭ يۈرىكىنى مۇجۇش، قالايمىقانچىلىقتىن پايدىلىنىپ باي بولۇۋېلىش. بۇشىيۈسۈڭ ئەپەندى شېڭ

دۈبەنگە قېيىنئاتىڭىز ئۇچىغا چىققان خىيانەتچى، پارخور، ئەپيۇن، قورال-ياراغ ئەتكەسچىسى. ئۇنى ئىلىدىن

يۆتكىۋەتمىسىڭىز چوڭ چاتاق چىقىدۇ، دېدى.

غوجام بۇ ئادەملەرنىڭ ھەممىنى بىلىپ تۇرىدىغانلىقىغا ئىشىنىدۇ، ئۇلار قورقمايدۇ، ئۇلارنىڭ ئارقا تىرىكى

چىڭ، قولى ئۇزۇن، قۇلقى سەگەك، تىلى ئۆتكۈر، كۆزىمۇ روشەن، لېكىن غوجام قورقۇپ ئۆگەنگەن. چۈنكى ئۇ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئۇيغۇر. غوجام دوتەي بولغان بىلەن ئەمەلدە بىر مالاى. سىزغان سىزىقتىن بىر قەدەممۇ چىقالمايدۇ. ھەرىكەت، سۆز، ھەتتا مېڭىش - تۇرۇشتىمۇ شۇنداق. ئۇ ھەققانىيەت توغرىسىدا خىيال قىلىشتىنمۇ قورقىدۇ. ئۇ ئەركىن خىيال قىلىشتىنمۇ چەكلەنگەن...

ئىككى زاۋۇت كەينى - كەينىدىن گۈدۈك بەردى. سىرتتا شۇرغان ھۇۋلىماقتا. نەلەردىدۇر مىلىق ئېتىلىماقتا. غوجام شۇرلاپ بىر نېمىلەرنى ئوقۇۋىدى، ئەزەمەتوفى ئورنىدىن تۇرۇپ:

- يەنە ئادەم تۇتامدۇ - ھە، مەن دوباشىغا تېلېفون بېرى. ئۇ شېك دۈبەنگە ئېيتسۇن، يولسىزلىقنى

چەكلىسۇن. يولسىز ئادەم ئۆلتۈرۈش، خەلقنى بۇلاڭ - تالاڭ قىلىش توختىمىسا يامان ئاقىۋەت كېلىپ

چىقىدۇ! - دېدى - دە، ياندىكى تېلېفون بار ئۆيگە ماڭدى. مەنسۇر ئەپەندى:

- ياق، توختاڭ، ياخشىسى دوباشى بىلەن، چىۋى سىلىڭ بىلەن يۈزمۇيۈز سۆزلىشەيلى، - دېدى.

- مەن غېنى ئوغرىنى تۇتۇپ بېرىپ تۇتۇلغان بىچارىلەرنى قۇتقۇزۇۋالاي دېگەن، - دېدى غوجام بىچارە

قىياپەتتە، - ئۈچ ئوغرىنىڭ كاللىسىنى بىر يۈز ئون يەتتە گۇناھسىزنىڭ بېشىغا تىگىشمەكچى.

- ياق، غوجام، مۆرتى كەلگەندە ئۈچ كالا ئۈچ مىڭ كاللىدىنمۇ قىممەتكە چۈشىدۇ. دائىم يۇمشاق

ۋاستىنىلا ئويلىماي قاتتىق ۋاستىنىمۇ ئويلاش كېرەك. چىۋى سىلىڭدەك ئوغرى، قاتىللارغا خەلقنىڭ كۈچىنى تونۇتۇپ

قويماي بولىمايدۇ. غېنى ئوغرى دېگەننى كۆرسەم، چىۋى سىلىڭنى بۇلا، ئۆزىنى ئات دەپ قولغا قورال تۇتقۇزاتتىم!

غوجام بىرى يۈزىگە مۇزدەك سۇ چېچىۋەتكەندەك ئەندىكىتى. ئۇ ھازىرغىچە زالىم ئەمەللدارلارغا قارشى غەزەپ

بىلەن سۆزلىگەن مۇنداق ئەزىمەتنى تېخى كۆرمىگەنىدى.

سىرتتىن مۇسا يۈگۈرۈپ كىردى.

- ھە، نېمە گەپ! - دېدى غوجام.

- ھېلىقى نۇرى دېگەن بالىنىڭ چوڭ دادىسى مۇختەرباي شەھەرگە قېچىپ كىرىپتۇ. ئۇنىڭ دېيىشىچە،

نۇرىلارنىڭ ئۆيىگە ئەسكەرلەر چىقىپ نۇرىنىڭ ئىككى ئىنىسىنى تۇتماقچى بوپتۇ. قاما دېگەن مالچى بالىلارنى

ئېلىپ جاڭگالغا قېچىپ كېتىپتۇ. ئەسكەرلەر قاما دېگەن مالچى قازاقنىڭ يەتتە ياشلىق قىزىنى، نۇرىنىڭ سەككىز

ياشلىق ھەمرا دېگەن ئىنىسىنى ئېتىۋىتىپتۇ!

مۇسا ئۆزىنى تۇتالماي يىغلىماقتا ئىدى. غوجامۇ ئۆپكىدەپ يىغلاپ كەتتى:

- تۇڭگان قاچ - قاچتا تۇڭگانلارمۇ بالىلارنى ئاتىغان. ھازىر ئۆلگىنى ناھايىتى زورۇڭتاڭنىڭ ۋاقتىدىن قالغان

ئۈچ ئەپيۇنكەش قېرى چىرىك. ئۇنىڭ خۇنىنى ئالىمىز دەپ ئۆلتۈرگىنى ئۈندىن ئاشتى، تۇتقىنى يۈزدىن ئاشتى!

دوتەي بولماق مانا مۇشۇنداق تەس. ھەقىقەت كۆمۈلۈپ كېتىدۇ. ئۇنى تاپىمەن دەپ يەر تاتىلغان قول چانلىدۇ.

كۆڭۈل ئادالەتكە ئىنتىلىدۇ، ئۇنى بايان قىلغان تىل كىسىلىدۇ ئۆكلىرىم مەنسۇر ئەپەندى، ئەزەمەتوف، خەلقنىڭ

يىغىسىنى ستالىنغا يەتكۈزۈڭلار. بولۇپمۇ ئۇيغۇرنىڭ يىغىسىنى يەتكۈزۈڭلار! غوجانىياز خائىن دېدى، ھە شۇنداق

دەپ خائىنغا ئۆلۈم تىلىدۇ. مەن گىمنازىيىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىغا «غوجانىياز خائىن!» دەپ سۆزلىسەم، «سەن

خائىن!» دەپ ۋارقىرىدى. ئۇنى شۇ يەردىلا قولغا ئالدى. غوجانىياز نېمىگە خائىنلىق قىلدى دېگەن سۇئالنى

سوراشقا ھېچكىمنىڭ تىلى بارمىدى. شېڭ دۈبەن ئۇ كىشىنى جەنۇبىي شىنجاڭدىكى ئەكسىلەنچىلارنى

تازلاش قوماندانلىق شتابىنىڭ باشلىقى قىلىپ ئالدىنقى سەپكە ئەۋەتىۋىدى، سابىت داموللىنى تۇتۇپ ئەكەپ

شېڭ شىسەيگە تاپشۇرۇپ بەردى. غوجانىياز ھاجى ياپۇن بىلەن تىل بىرىكتۈرمىسىمۇ مامۇت سىجاڭ بىلەن جەنۇبىي

شىنجاڭنى تۇتۇپ تۇرالايتتى، ماجۇگىيىڭ بىلەن بىرلىشۋالسىمۇ بولاتتى دېگۈسى كېلىدۇ كىشىنىڭ. مېنىڭ زادىلا

ئىشەنگۈم كەلمەيدۇ. دانا ستالىنمۇ شۇنداق يالغان دېلو ياساپ ئۆز دۈشمەنلىرىنى يوقىتاتتى. شېڭ دۈبەن

ستالىندىن ئۆگەندى. غوجانىيازنى خائىن دەپ يوقاتتى. نۇرغۇن بايلارنى خائىن قىلىپ بايلىقىنى مۇسادىرە قىلىپ

بايلىق توپلىدى دېيىشىدۇ. غوجانىيازغا چېتىپ خائىن دەپ نەچچە مىڭ ئادەمنى تۈرمىگە سالدى، ئۆلتۈردى. مانا

ئەمدى بىر نەچچە ئاي بولا - بولمايلا بۇ تۆت - تۆت. زىياۋۇدۇن دېگەن دېھقان بىگۇناھ تۈرمىگە كىرىپ قاپتىكەن،

ئۇنىڭ ئاشۇ نۇرى دېگەن ئوغلى غېنى ئوغرىغا ھال ئېيتىپتۇ. ئىچى كۈچلۈك ئوغرى تۆت ئوغرىنى باشلاپ كىرىپ

چېرىكلەرنى ئۆلتۈرۈپ، مىلىتقىلىرىنى ئېلىپ تۆت ئادەمنى بۇلاپ ئاچىقىپ كېتىپتۇ. قالغان جىنايەتچىلەرمۇ قېچىپ

يامۇل قورۇقىدا تۇتۇلۇپ قاپتۇ. بولغان ئىش مۇشۇنچىلىك. جىنايەتچىلەرنى ئاستا - ئاستا تۇتقىلى بولاتتى

ئەمەسمۇ... ھە ئىست...

ئەزەمەتوف بىر ئىستاكان براندىنى بىراقلا ئىچىۋەتتى ۋە مەست بولۇپ قالدى.

ئۇنىڭ قەلبىدە غەزەبتىن باشقا ھېچنە يوق، ئۆكىلىرى خەۋپ ئاستىدا، دادىسى ئىز-دېرەكسىز، ئۆزى مەكتىپىدىن ئايرىلغان. گەرچە داڭلىق باي بالىسى رەخمىجان ئۇنىڭغا ھېسداشلىق قىلىۋاتقان بولسىمۇ، ئۇنىڭ مۈشكۈلاتلىرى ھېسداشلىق بىلەن يەڭگىللەپ قالمايدۇ. ئۇ ئەۋلاد-ئەۋلادىدىن تارتىپ مۇشۇ زېمىننىڭ خوجىسى بولۇپ كەلگەن ئىلى دېھقاننىڭ ئوغلى. 30-يىللارنىڭ بۇ كۈنلىرىگە كەلگەندە ئۆز ئۆيىدە تۇرۇشقىمۇ ئامالسىز قالغان. بۇنداق تەڭسىزلىك ئىككى يۈز-ئۈچ يۈز يىللار ئىلگىرى ئامېرىكا قىتئەسىدە ئىندىئانلارنىڭ بېشىغا كەلگەن. ئافرىقا نېگىرلىرىمۇ بۇ كۈننى كۆرگەن، بۇ زىياۋۇدۇن ئائىلىسىنىڭلا پاجىئەسى ئەمەس. پۈتۈن ئۇيغۇرلارنىڭ بېشىغا كەلگەن قارا كۈن... ئۇ ئويلانغانسىرى غەزەپلىنەتتى. ئەلۋەتتە غەزەپ يوقىتىشنىڭ مەھسۇلى. نۇرى تېخى كىچىك ئىنساننىڭ ۋەھشىيلەرچە ئېتىلغانلىقىنى كۆرمىدى. قانغا مىلەنگەن بالا جەسىدىنى كۆرۈش نەقەدەر دەھشەت، پۈتۈن مەھەللە خەلقى قوللىرىغا تايلاق-توقماق، تاش-پالتىلارنى ئېلىشىپ ۋەھشىي ئەسكەرلەرنى خۇددى قوناقلقنى تىلغىغان ياۋايى توڭگۇزلارنى قوغلىغاندەك قوغلىدى. بىچارە بالىلار ئەسكەرلەرنى كۆرۈپ خۇددى ئىت ئۇلارنى قوغداپ قالدىغاندەك ئىتنى يېتىلەپ ئۆگزىگە چىقىۋالغانىكەن. ساددا بالىلار مىلتىق ئوقىنىڭ شۇنچە يىراقتىن كېلىپ جان ئالدىغانلىقىنى نەدىن بىلسۇن! نۇرى تېخى بۇ بالىلارنىڭ جەسىدىنى كۆرمىدى. مەھەللە خەلقى ھۆڭگىرەپ يىغلىشىپ ھەيرانى ئانساننىڭ قېشىغا «ھەمرا» قىلىپ كۆمگىنىنى ئۇ تېخى بىلمەيدۇ. ئۇنىڭ قەللىدىكى غەزەپ ۋەھىمىنىڭ مەھسۇلى. ئۇ قان قەرز قىسانىنىڭ مەھسۇلىغا ئايالانسا، كۈچىدا كۆرۈنگەنلا چېرىككە تىغ ئۇرىدىغان ئوخشايدۇ. لېكىن بۇ چوڭ ئىشلارنى كۆڭلىگە پۈككەن يىگىتنىڭ قىلىدىغان ئىشى ئەمەس.

رەخمىجان، قارا قاش، قارا كۆز، قاڭشارلىق، ئاق يۈزلۈك چىرايلىق، قامەتلىك يىگىت ئۆزىدىن خېلىلا

كىچىك سەھرا ئوغلى نۇرنىڭ يىرىك چاچلىرىنى سىلاپ تۇرۇپ:

- نۇرى، يالغۇز نەپرەت بىلەنلا بىر ۋەھشىي ھاكىمىيەتنى ئاغدۇرۇۋەتكىلى بولمايدۇ. شېڭ شىسەي ھاكىمىيىتى

ھازىر سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ قوللىشىغا ئىگە. ئەمما شېڭ ھامان بىر كۈنى

ئىگىلىرىنى چىشلەيدۇ. جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ شىنجاڭدا تۇرۇشلۇق ۋەكىللىرى دېڭ فا دېگەن كىشىلەر شېڭ

شىسەينى: « شېڭ شىسەي كېلىپ چىقىشىدىن ئېيتقاندا، قارا نىيەت مىلتاۋىست، ئىددىيىسىدىن ئېيتقاندا، يەرلىك

خاقان، ھەرىكىتىدىن ئېيتقاندا، بۆرە نەسلىلىك توڭگۇز!» دەپتۇ. مېنىڭ بىر رۇس ئاغىنەم بۇ گەپنى ماڭا دەپ

ئەركىنلىكنى ھېسداشلىق ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولىمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن قان تۆكۈش كېرەك!!!

بەردى. نۇرغۇن روس ئاغىنىلىرىم شېڭ دۈبەنى تىللايدۇ. ئۇ ھامان ئىگىسىنى چىشلەيدۇ دېيىشىدۇ. ئويلىمىسەن، ھازىر ھەممىلا ئىش چاتاق: پۇل پاخاللاشتى، مال باھاسى كۈندىن - كۈنگە ئۆرۋاتىدۇ، ئەمەلدارلار بىلەن ئاچ كۆز بايلار زورلۇق - زۇمبۇلۇق قىلىۋاتىدۇ. خىيانت - پارخورلۇق ئەۋج ئېلىپ خەلق كۈن كەچۈرەلمەيدىغان ھالغا يەتتى. بۇنداق ئەھۋالدا خەلق چوقۇم قوزغىلىدۇ. بىر باي قەشقەر ئارقىلىق ئەنگىلىيىدىن نۇرغۇن قورال سېتىۋېلىپ غېنىلارغا چىقارتىپ بېرىپتۇ. خەلقىمىز ھەرىكەتكە كەلدى نۇرى، بىزنى بىر كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقىمۇ، جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىمۇ قوللايدۇ. بىز قوراللىق ئىنقىلابقا تەييارلىنىشىمىز، شىنجاڭدىمۇ ئۆكتەبىر ئىنقىلابىنى قوزغىشىمىز كېرەك!

نۇرى سىياسى سۆزلەرنى ياخشى كۆرەتتى. لېكىن ئۇ گەپلەر بۈگۈنكىدەك تەسىر قىلمىغانىدى. ئۇ ئورنىدىن ئىرغىپ تۇرۇپ:

- مېنىڭ جېنىم ئالقىنىدا، بۇ جېنىمنى خەلقنى زولۇمدىن قۇتقۇزۇشقا ئاتىدىم! - دەۋەتتى.

رەخمىجان كۈلۈپ قويۇپ ئۇنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويدى.

- تېخى سېنىڭ ئۆيۈڭدە مېنىڭكىدەك قانلىق پاجىئە بولىدىغۇ. بىزنىڭ ئائىلە بۇنىڭدىن بەش - ئالتە يىل

بۇرۇنلا قىرغىن قىلىنغان، - دېدى ئۇ ئۇھ تارتىپ، - مەن شۇ قانلىق مەنزىرىنى ئۆز كۆزۈم بىلەن كۆرگەن. سەن

بىزنىڭ چوڭ باي، ھۆكۈمەتنىڭ ھىمايىسىگە ئىگە دەپ ئويلايسەن، ياق، زۆرۈر بولغاندا ھۆكۈمەت دېگەن بايلارنى

كۆپرەك ئۆلتۈرىدۇ تېخى! بىلىسەنغۇ، مېنىڭ تۇغقانلىرىمدىن ھازىر سىراجىدىنباي تۈرمىدە، مەسئۇد كىچىك دادام

نەنجىڭدا، بۇلتۇر سىنتەبىردە سىراجىدىنباي ئاكام بىلەن ئەكبەر، ئابلىز دېگەن ئاڭلىرىم ئۈرۈمچىدىن قايتىپ

كېلىۋاتسا، ئالىكساندىر دېگەنلەر ئۇلارنى يولدىلا قولغا ئالغان. ئاندىن ئۈرۈمچىگە ئاپىرىپ شېڭ شىسەينىڭ

تۈرمىسىگە سالغان. ئەكبەر ئاكام ئۆزىنى «مۇتەھەم» دەپ تىللىغان ئورۇسنى «سەن ئورۇس مۇتەھەم» دەپ

قويۇپتىكەن، شېڭ دۈبەننىڭ چېرىكلىرى ئاكامنى توك قىسقۇچ بىلەن چېكىسىدىن قىسىپ كۆزلىرىنى چاپرىتىپ

چىقىرىۋەتكەن. ئاكام ئاشۇنداق قىيىنلىپ ئۆلگەن. ئابلىز ئاكامنىڭ تاشقىنىڭ ئىككى تېشىنى قىسقۇچ بىلەن

قىسىپ تارتىپ تۇرۇپ، بەش يۈز قامچا ئۇرۇپ قىيناپ ئۆلتۈرۋەتكەن!... يەنە تېخى!...

رەخمىجان ئۆپكىدەپ يىغلىۋەتتى. «يەنە تېخى» دىن كېيىن تۆۋەندىكى ھىكايىنى يىغلاپ تۇرۇپ سۆزلەپ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

بەردى...

...1933 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا ۋاڭ قادىر، زارازا، لىۋىر، ئەيساخۇن دېگەن تۇڭگان بايلىرى ھاجى

تۇڭنىڭ جىڭ شۇرىنغا قاراشلىق بىر يىڭ ئەسكىرى بىلەن بىرلىشىپ، غۇلجىدا ئىسيان كۆتۈرۈپ شەھەرنى بىر ھەپتە

سورايدۇ. تارباغاتايىسىكى... ناملىق سوۋېت ئەسكەرلىرى غۇلجىدا شېڭ دۈبەنگە ياردەم بەرگىلى كىرىپ زەمبىرەك

ئېتىپ تۇڭگانلارنى باستۇرىدۇ. ئورۇس ئەسكەرلىرى (سوۋېت ئەسكەرلىرى) رەخمىجاننىڭ دىلشات ئىسىملىك سوۋېت

ئىتتىپاقىدا ئوقۇپ كىرگەن بىر نەۋرە ئاكىسى بىلەن زىياۋۇدۇن باينىڭ قىرىق نەچچە ئۇرۇق - ئەۋلادىنى

مۆكۈنۈۋالغان قورۇدىن ھەيدەپ ئاچقىپ ئېتىۋىتىپتۇ. بالغا چىدىماي زىياۋۇدۇن باي يۈگۈرۈپ چىقسا ئۇنىمۇ

ئېتىۋىتىپتۇ. قالغانلار ئىشكىلەرنى چىڭ تاقاپ قوشنا قورۇدىكى ھېلىم قازاق دېگەن ئادەمنىڭ سامانلىقىغا

مۆكۈنۈۋالىدۇ. سارەم موماي ئىككى جەسەدىنى يۆتكەشكە ئادەم چىقىرىدۇ. شۇ چاغدا ئىشكىلەرنى چىقىپ سوۋېت

ئەسكەرلىرى يەنە كىرىدۇ. مەريەمخان موماي تۆت ئەسكەرنىڭ ئالدىغا يۈگۈرۈپ چىقىپ:

- ئات كاپىر، ئىرىمنى ئاتتىڭ، ئوغلۇمنى ئاتتىڭ، جاننىڭ ئايغۇچىلىكى قالدى! - دەپ ۋارقىرايدۇ. تۆت

ئەسكەر بىر مومايغا تۆت پايدىن ئوق ئاتىدۇ!

ئورۇسلار ئۇلارنىڭ پۈتۈن مال - مۈلكىنى، ئۆي بىساتىنى بۇلاپ كېتىدۇ. رەخمىجان تامدىن ئارتىلىپ

سوۋېت كونسۇلخانىسىغا كىرىپ رۇس ئاغىنىلىرىنى باشلاپ چىقىدۇ. ئورۇسلار ئەھۋالنى كۆرۈپ:

- خاپا بولماڭلار، ئۇقۇشمايلىق بوپتۇ، تۇڭگان ئائىلىسى دەپ مەلۇمات بەرگەنكەن، سىلەرنى تۇڭگان دەپ

ئېتىپ قويۇپتىمىز! - دەپ جاۋاپ بېرىپتۇ. رەخمىجان بۇ قانلىق ۋەقەنىڭ شاھىتى. ئۇ ناھەق ئۆلۈم، بىگۇناھنىڭ

قېنى قانچىلىك ئازابلىق ئىكەنلىكىنى بىلىدۇ. ئۇ ھازىرغىچە بۇ ۋەقەنىڭ ئۇقۇشمايلىق ئىكەنلىكىگە زادىلا

ئىشەنمەيدۇ. بەزىلەر نەنجىڭغا قېچىپ كەتكەن كىچىك داداڭ مەسئۇدقا قارىتا ئۆچمەنلىكتىن بولغان ئىش

دېيىشىدۇ. سابىر ھاجىيوللار تارىخى ھەممىگە بەش قولىدەك ئايان، ئۇلار ئۆستەڭ چېچىپ، يەر ئېچىپ، ئىلى

تۇپرىقىنى كۆكەرتكەنلەرنىڭ بىرىغۇ! رەخمىجان ئاشۇ سابىر ھاجىنىڭ نەۋرىسى، سابىر ھاجىنىڭ قىزى خەسرخان

خېنىنى قازاندىن غۇلجىغا كۆچۈپ كەلگەن بىر نوغايلىق بىر بايغا ياتلىق قىلغان. ئۇلار بالا يۈزى كۆرمىگەن. شۇڭا

نۇسرەتباي رەخمىجاننى ھەدىسى خەسرخانغا بېقىۋېلىشقا بەرگەن. ئەۋزەلنىڭ ئۆيى ئورۇس كونسۇلىغا يانداش

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

بولغاچقا، رەخمىجان رۇس بالىلار بىلەن ئويناپ چوڭ بولغان. سابىرھاجىلار بالا - چاقىسىنى ئۇلىلى دېگەن رۇس ئائىلە مەكتىپىدە ئوقۇتۇپ تەربىيلىگەن. كېيىن ئۇلارنى ئابدىراخمان ئەپەندى تەربىيلىگەن. ئۇلار بالىلارغا تەبىئىي، ئىجتىمائىي پەنلەرنى ئۆگەتكەندىن باشقا، ئەخلاق ۋە ياۋرۇپا مەدەنىيىتىنى سىڭدۈرۈشكە ئالاھىدە ئېتىبار بەرگەن. شۇڭا رەخمىجان گەپ - سۆزى سىلىق، مۇئامىلىدە ئەدەپلىك چوڭ بولغان. بولۇپمۇ رەخمىجان جەمئىيەت ئىشلىرىغا ئالاھىدە قىزىقىدۇ. ئۇنىڭ ئىككىلا ئائىلىسى رۇسلار بىلەن سودا قىلىپ، رۇس - تاتارلاردىن دوست تۇتۇپ، تۇرمۇش ئادىتىدە تاتارلاشقان ئائىلە بولسىمۇ، رەخمىجان دائىم ئۆزىنىڭ مۇشۇ تۇپراقنىڭ ئىگىسى بولغان ئۇيغۇر ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇمىغان، ئاغىنىلىرىدىن بىرەرى چاقچاق بىلەن بولسىمۇ «ئىشاك!» (ئېشەك) دەپ قويسا ئۇ دەرھال تاتىرىپ: «ساباك!» (ئىت، روسچە) دەپ روسچە جاۋاپ قايتۇرىدۇ. ئۇ دائىم دوستلىرىغا: «مېنىڭ يەتتىنجى بوۋام ئاتۇشتىن، ئەمما شۇ بوۋامنىڭ ئايالى مېنىڭ يەتتىنجى مومام دەل مۇشۇ يەرلىك. دادا جەمەتىم ئىلىغا كەلگىلى ئىككى يۈز يەتمىش يىل بولدى. ئانا جەمەتىم مىڭ يىلدىن ئۇزاق تارىخقا ئىگە غۇلجا دېھقنى دەپ ماختىنىدۇ.» بۇ ئائىلىنىڭ تارىخىغا نۇرى تولىمۇ قىزىقىدۇ. نۇرغا رەخمىجان ئۆزلىرىنىڭ تارىخىنى تولىمۇ ئوبرازلىق قىلىپ ھېكايە قىلىپ بەرگەن.

تۇغلۇق تۆمۈرخانىنىڭ نەۋرىسى بولغان ۋەسىخان تاغ يولىدىن ئېقىپ چىقىدىغان گۈزەل غولغا دەپنە قىلىنىپ، ئۇ يەر مازار بولغاندىن كېيىن ئۇزۇن ئۆتمەيلا، ئۈستۈن ئاتۇشنىڭ ئاختاما (ئەختەم تام) دېگەن يېزىسىدىن بىر دېھقاننىڭ ئوغلى سۇلتان ئوۋەيس مازىرىنى زىيارەت قىلىش ئىستىكى بىلەن تاغلىق، قۇرغاق يېزىسىدا تىرىشىپ - تىرىشىپ پۇل يىغىدۇ. ئۇ دادىسىدىن دۇئا ئېلىپ، سۇلتان سۇتۇق بۇغراخان مازىرىدا قەدىمىي قارا خانىيلار ئۇيغۇر دۆلىتىنىڭ بۇ پادىشاھىدىن پاناھ تىلەپ نەزىر قىلىپ تۆگە ۋە قېچىر بىلەن يولغا چىقىدۇ. ئۇ سۇسىز چۆللەرنى بېسىپ، تەبىئەت نەقىشلىگەن قاقاس تاغنى بويلاپ ئۇزاق مېڭىپ ئاقسۇغا، ئاندىن كېيىن ماتا - شاتىۋار سودىگەرلىرىنىڭ كارۋىنىغا قوشۇلۇپ گۈلە - قاق، جىگدە، پىستە - بادەم قاچىلانغان خۇرجۇنلىرى ئارتىلغان ئىككى تۆگىسىنى قېچىرغا ئەگەشتۈرۈپ مۇزات داۋىنىدىن ئېشىپ ئىلى ۋادىسىغا كىلىدۇ. چەكسىز يايلاقلار گۈللەر بىلەن چۈمكەلگەن، تاغ قاپتاللىرى ياپپىشىل، رەت - رەت قارىغاي، ئىللىق شامال ئىپار پۇرىقىنى ئۇرۇپ تۇرىدۇ. بۇ يەرلەردە ئاتۇشتىكىدەك نە كۆيۈك ئاپتاپ، نە چاڭ - توزان يوق. تاغ سۇلىرى ۋىلىقلاپ كۈلۈپ، ئويناپ - سەكرەيدۇ.

ئوت - چۆپلىرى قارامتۇل، توق يېشىل رەڭلەردە مايلىغاندەك يالتىرايدۇ. يىگىت تۆگە - قېچىرىنى ئاجايىپ يوغان قارىغايلىرىدىن ياسالغان سالغا سېلىپ شوخ ئېلى دەرياسىدىن ئۆتكۈزىدۇ. ئۇ بۇنداق سالنىمۇ ئاتۇشتا كۆرمىگەن. ئۇ ئاخىر سۇلتانى ئۈۋەيسى مازىرىغا كېلىدۇ. مازار نەچچە كىشىنىڭ قۇچىقى يەتمەيدىغان تېرەك، قارىياغاچلارنىڭ ئارىسىدا ئىكەن. ئۇ يەردىمۇ ھېلىقى شوخ سۇ، ھېلىقى ئىپار ھاۋا. يىگىت يەرگە - زېمىنغا ئاشىق بولۇپ قالىدۇ. ئۇ سۇلتانى ئۈۋەيسى مازىرىنىڭ شەيخىنىڭ شاتىۋار كۆڭلەك كىيىپ، بېشىغا ماتا ياغلىق چىگىپ، يالاڭ ئاياغ يۈرىدىغان چىرايلىق قىزىغىمۇ ئاشىق بولۇپ قالىدۇ. ئىلى ۋادىسىدىن كەتمەسلىككە ۋەدە بېرىپ شۇ «تارانچى» قىزىغا ئۆيلىنىدۇ. تۇنجى ئۇغلىغا تۆمۈر قوزا دەپ ئىسىم قويىدۇ. تۆمۈر قوزىدىن پولات قوزا ئىسىملىك ئۇغۇل تۇغۇلىدۇ. تۆمۈر قوزا ئۇغلىنى ئوقۇتىدۇ. ئوغلى پولات قوزا بۆلۈكەي يېزىسىدىن ئۆيلىنىدۇ ۋە يۈز بېگى بولىدۇ. ئۇنىڭ قول ئاستىدا بۆلۈكەي، بورۇسۇن، قۇلۇستاي دېگەن ئۈچ ساي، ساي سۈيىنى پاناھ قىلىشقان ئۇيغۇر دېھقانلىرى بار ئىدى. ئۇ سايلارنىڭ سۈيىنى بوزغا باشلاپ ئۆستەڭ چېپىپ، بورۇسۇن، ئارۋۇز يېزىلىرىنى بىنا قىلىدۇ. جەنۇبىي شىنجاڭدىن جازالىنىپ چىققان ئۇيغۇرلار بۇ يەرلەردە دېھقانچىلىق قىلىپ چىيەنلۇڭ ھۆكۈمىتىنى باقىدۇ. مەزىرات ھېكىم دەۋرىدە پولات يۈز بېگى قاش دەرياسىدىن باشلانغان ئاقئۆستەڭنى 1762 - يىلى قۇرۇلغان ھەربىي ھاكىمىيەتنىڭ مەركىزى سۈيىدۈڭ كۆرەگە يەتكۈزىدۇ. پولات يۈز بېگى خۇشاللىقىدا ئۆستەڭدە ئېقىپ كۆرەڭگىچە بارغانىمىش. بۇنىڭ غوجەكيۈزدىن ئرۇۋۇزغا ئاقىدىغان ساداڭئۆستەڭ، سېغىزئۆستەڭ دېگەن تارماق ئۆستەڭلىرىمۇ بوپتىكەن. غۇلجا يېزىلىرى كۆپىيىپ، بوز يەرلەرنىڭ كۆكىرىشىدە، پولات يۈز بېگىنىڭ تۆھپىسى چوڭ بولغان. ئۇنىڭ تۆھپىسى ھېسابىغا شۇ چاغنىڭ ھۆكۈمدارى مەزەمىرات غوجىغا تەيجى مەنسىپى تەگكەن. شۇنىڭ ئۇ ھېكىم تەيجى ھېكىمبەگ دېگەن نامغا ئىگە بولغان. پولات قوزىنىڭ باي قوزا ئىسىملىك ئوغلى ئارۋۇز يېزىسىدا ئولتۇرغان. ئۇنىڭ بەش ئوغلى بولغان. ئۇلاردىن سابىر، سادىق، تۇردى يۈز بېگىلەر كاتتا نام چىقارغان. سابىر بۇخارادىن كېلىپ ئارۋۇزغا ئورۇنلاشقان بىر ئۆزبېك ئالىمىغا ئۆزىنىڭ قىزىنى بەرگەن. ئاندىن چوڭ ئوغلى ئەختەمنى شۇ ئۆزبېك ئالىمىغا قوشۇپ بۇخاراغا ئەۋەتىپ ئوقۇتقان. ئەختەمدىن باشلاپ بۇ ئەۋلاد چەتئەل بىلەن بېرىش - كىلىش قىلغان. شۇنىڭدىن باشلاپ ئەختەم بىر چەتتىن ئوقۇپ، بىر چەتتىن سودىگەرچىلىك قىلغان. ئۈچ يىلدىن كېيىن ئىلىغا قايتىپ كېلىپ قازاقچىلىق بىلەن شۇغۇللانغان، نۇرغۇن چارۋىغا ئىگە بولغان. شۇ چاغدا ئۇنىڭ سىڭلىسى

مەيمۇنخان گىرمانىيىدىن تىرە - خۇرۇم زاۋۇتى ئەكىرگەن مۇسابايوفلارنىڭ ئەڭ چېۋەر ئوغلى باۋۇدۇن بايغا ياتلىق بولغان. ئەختەمباي ئۆزىنىڭ تېرە - ماللىرىنى زاۋۇتقا ئۆتكۈزۈپ، كۈيىۋىغلىنىڭ ياردىمىدە باي بولۇپ، دادىسى سابىرنى ھەج قىلدۇرۇپ سابىر ھاجى دېگەن نامغا ئىگە قىلغان. ئىنىسى مەسئۇدى تۈركىيىگە ئوقۇشقا ئەۋەتكەن. مەسئۇد ئۇ يەردە رابفاكنى تۈگىتىپ مېدىتسىنادا ئوقۇغان. بۇ كىشىنى ئۇيغۇرنىڭ تۇنجى زامانىۋى دوختۇرى دېيىشكە بولىدۇ. ئەختەمباينىڭ بالىلىرى سىراجىدىن، ئەكبەر، ئابلىز، خەمىتلەر، سىراجىدىنباينىڭ ئوغلى ئەدھەم، ئىنىسى مەسئۇد ئەپەندىنىڭ ئوغلى ئەرتۇغرۇللار تۈركىيىدە، نەنجىگە ئوقۇغان. سىراجىدىنباي 1930 - 1932 - يىللىرى رۇسىيە ئارقىلىق بېرلىنغا داۋالانىشقا بارغان... ئۇلار شۇنداق قىلىپ دۇنيا بىلەن تونۇشقان تۇنجى ئۇيغۇر تارانچى بايلىرى بولۇپ قالغان.

ھازىر نۇرنىڭ كۆڭلىگە تەسەللى بېرىپ، ياۋرۇپادا ياسالغان تاختايلىق ئۆيگە تۈلكە تېرىلىرى سېلىنغان نەقىشلىك رۇسىيە ئورۇندۇقلىرىدا ئولتۇرۇپ يۇقىرىقى تارىخىنى سالماق بىلەن سۆزلەپ بېرىۋاتقان يىگىت ئاشۇ سابىرھاجىنىڭ ئىككىنچى ئوغلى نۇسرەتباينىڭ ئىككىنچى ئوغلى رەخمىجان. ئۇ ئۆزىنى سابىر ھاجىيوف دېگەن فامىلە بىلەن ئاتايدۇ. ئۇنىڭ كىيىنىشى - كاستۇم - بۇرۇلكا، خۇرۇم شېلىت، ئاپئاق كۆڭلەك، چىرايلىق گالىستۇك، چاپچىلىرى قاپقارا، سەل - پەل بۇدۇر، بۇرۇت قويغان، كۆزلىرى ئويناپ تۇرىدۇ. ئاۋازى جاراڭلىق، يېقىملىق، بايا ئۇنىڭ ئاشۇ چىرايلىق كۆزلىرىدىنمۇ تاراملاپ ياشلار تۆكۈلدى. «نۇرى، سەن باي بالىلىرى غەمىسىز بولىدۇ دەپ ئويلايتتىڭ، بەزى بايلار غەم - غۇسسىمۇ، دەرد - ئەلەمگىمۇ باي بولىدۇ» دېدى ئۇ.

نۇرنىڭ خىيالى ئۆكلىرىغا كۆچتى. جۇل - جۇل، ياماق كىيىملەرنى كىيىپ، يالاڭ ئاياغ يۈرىدىغان بەرا بىلەن دەرا، كىچىكىدە ھەمرازلار تېخىچە ئەينەكلىك پەنجىرە - دېرىزە دېگەننى بىلمەيدۇ. ئۇ مەھەللىدە بۇنداق دېرىزە يوق. دېرىزىلەرگە پەردە تارتىش، تارتقاندىمۇ ئېسىل يىپەك پەردىلەرنى تارتىش بەلكى ئۇلارغا كۈلكىلىك تۇيۇلار. تەكچىلەردىكى گۈللەرچۇ، گۈل دېگەن باغدا بولمامدۇ، پەنجىرىدە نېمە قىلىدۇ. ئۇ يەر دېگەن سۈت - قايماق قويىدىغان يەر ئەمەسمۇ! سىم كارۋات دېگەن ئۆزىچە لىگىشىپ تۇرىدىكەن. ئۇ ياخشى سەگۈنچەك ئىكەن. مۇنۇ ئۆزىچىلا ناخشا ئېيتىدىغان پاتېفون دېگىنىچۇ تېخى... .

ئۇ ئۆكلىرىنى ئەسلەپ بېشىنى ساڭگىلىتىپ ئولتۇرغاندا ئىشك چېكىلدى - دە، سېرىق چاچ، كۆك كۆز بىر

قىز ئۆيگە ئۇسسۇل ئوينىغاندەك شوخلۇق بىلەن كىرىپ روسچە بىرىنچىلەرنى دېدى. رەخمىجان قىزغا نۇرىنى كۆرسىتىپ بىرىنچىلەرنى دېۋىدى، قىز تەپتارتىماستىن نۇرىنى مۇرىسىدىن قۇچاقلاپ پېشانىسىگە سۆيۈپ قويۇپ: - كراسسۇۋى (چىرايلىق، گۈزەل) ! - دېدى.

- پەرىدە، - دەپ تونۇشتۇردى رەخمىجان ئۇ قىزنى نۇرىغا. قىز قاقاقلاپ كۈلگەندە چىشلىرى مەرۋايىتتەك يالتىراپ كەتتى. نۇرنىڭ يادىغا دەرھال سەبىخە كەلدى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدى دەرھال ئوتنى كۆرگەن بېنىزىدەك يالقۇنلىدى.

قايغۇ بىلەن خۇشاللىقنىڭ ئالماشمىقى نېمانچە تېز، بايىلا كۆز يېشى قىلغان رەخمىجان مانا پەرىدە بىلەن ۋالىسقا پىرقىراپ قاقاقلاپ كۈلمەكتە. رەخمىجان « غەم - قايغۇنى ئۇنتۇپالغان يىگىت كەلگۈسىگە دادىل قەدەم باسالايدۇ » دېگەندى، ئۇ شۇنىڭغا ئەمەل قىلىدىكەن. نۇرى قىلالارمۇ؟

نۇرى ئۆزىنى رەخمىجانغا سېلىشتۇرۇپ كۆردى. ئۇ ئۆزىنىڭ ھەمىشە غەم - قايغۇ ئىچىدىلا يۈرىدىغانلىقىنى ياخشى چۈشەندى. بۇ ئۇنىڭ ئاجىزلىقى. ئۇنتۇش، بۇمۇ قەيسەرلىك. تاماكا تاشلاش مۈشكۈل بولسىمۇ ئىرادىلىكلەرگە چېچ گەپ ئەمەس. لېنىن ئاپىسىنىڭ بىرلا نەسەپتى بىلەن تاماكنى تاشلىغانىغۇ. نۇرى نېمىشقا تېخىچىلا سەبىخەنى ئۇنتۇپالمايدۇ؟ ئۇ يادىغا يەتسىلا ۋۇجۇدى قۇيۇنغا يولۇققان قورايىدەك سىلىكىنىدۇ. ئاتا - ئانىسى يادىغا يەتسىلا كۆزلىرىگە ياش كېلىدۇ، ئۆكلىرىنى ئويلىسا گېلىدىن غىزا ئۆتمەيدۇ. ئۇ ھەممىلا ھېسپاتقا تەسلىم بولىدۇ. دېھقانلارچە ئاق كۆڭۈللۈك ئۇنىڭغا بەزىدە ئاۋارىچىلىك تېپىپ بېرىدۇ. رەخمىجاننىڭ ئېيتىشىچە، تولىمۇ ئاق كۆڭۈل بولۇپ كېتىش كەسپى ئىنقىلابچىغا زىيانلىق ئىكەن. قوۋلۇق، ھىيلىگەرلىكىنىمۇ ئۆگىنىۋېلىش كېرەككەن. نۇرى قىلامدۇ؟ قوۋلۇق - ھىيلىگەرلىكىنى ئۈگەنمەك رۇس تىلىنى ئۈگەنمەكتىنمۇ تەس، ئۇ نېمىشقىمۇ دېھقاندىن تۇغۇلۇپ قالغاندۇر - ھە؟ ...

تاتار قىزى پەرىدەنىڭ كۈلكىلىرىنىڭ ھەممىسىلا راستىمدۇر؟ دېھقان قىزلىرى نېمىشقا ئۇنداق جاراڭلىق، چىرايلىق كۈلەلمەيدۇ - ھە؟ ئۇ ئاپىسىنىڭ قاقاقلاپ كۈلگىنىنى زادىلا ئاڭلىمىغان. ئەمما كۆز يېشىنى كۆپ كۆرگەن، يىغا ئاۋازىنى تولا ئاڭلىغان. دادىسى بولسا ھەممىلا ئىشقا كۈلۈپلا قوياتتى، ھازىرمۇ نىلقا تاغلىرىدا، قارىغايىلار ئارىسىدا ياكى ئوغرىلار بىلەن ئوغرىلىق قىلىپ ئېغىرچىلىققا يولۇققاندا: « نېمە بولىدۇ! » دەپ كۈلۈپلا

قويۇپ يۈرەمدىغاندۇر. بىچارە ئانا بالىلىرى ئۈچۈن ئوتتا كۆمەچ بولۇپ ھېچ راھەت كۆرمەي ياپىيلا دۇنيادىن ئۆتتى. دادىسىمۇ ھېچ راھەت كۆرمىدى. سانسىزلىغان ئادەملەر بۇ دۇنياغا يىغا بىلەن كۆز ئاچىدۇ، دەرد - ئەلەم، ئازاب - ئوقۇبەت بىلەن ياشاپ ئۇ دۇنياغا كېتىدۇ. نېمىشقا بۇ دۇنيانىڭ راھىتى ھەممىگە تەڭ بۆلۈنمىگەن. شېڭ دۈبەننىڭ قېيناتىسى، ئايالى، قېينىسى ھەممىسىلا ئالتۇن - كۆمۈش ئىچىدە ياشايدۇ، خالىغان يېرىگە بارالايدۇ. خالىغىنىنى قىلالايدۇ، كۆزلىگىنىگە ئېرىشەلەيدۇ؟ قىلىدىغىنى ئەسكىلىك، روھشىلىك، ئېرىشىدىغىنى

راھەت - پاراغەت، باياشاتچىلىق!... بۇ دۇنيا رەزىللەر ئۈچۈن يارىتىلغانمۇ يە؟

- مەرھەمەت! - دېدى قىز. نۇرى چۆچۈپ قىزغا قارىدى، - خىيال بىلەن خۇش بولغىلى بولمايدۇ يىگىت،

تۇرۇڭ تانسا ئوينايىمىز!

- بىلىمىمەن ئەمەسمۇ؟

- بىلىمىگەنگە ئوينايىسىز، ھا - ھا - ھا...

قىز نۇرىنىڭ قوللىرىنى كىرىپ تۇتتى، بىز قولىنى ئۇنىڭ بېلىگە قويدى ۋە:

- سىز قىز، مەن يىگىت، ئېلىپ ماڭمەن، ئۆزىڭىزنى بوش تۇتۇڭ، - دېدى.

نۇرىنىڭ باجىڭىز كىيگەن ئاياغلىرى تانسىغا زادىلا كەلمىدى. بۇنداق پۇتلىرى يول مېڭىشتىن باشقىغا يارىمىسا

كېرەك. قىز ھەدەپ ئۇنى پىرقىرىتىپ قاقاقلاپ كۈلمەكتە، رەخمىجانمۇ كۈلمەكتە، ھەممىلا ئادەم كۈلمەكتە، بىرلا نۇرى غەمكىن.

تالادىن بىرى يۈگۈرۈپ كىردى:

- بىر ساقاللىق دېھقاننى غوجامنىڭ بىر چېرىكى باشلاپ كەپتۇ. كىرسۇنمۇ؟

- كىم ئۇ؟

- ئىسمى مۇختەرەكەن!

- مۇختەر چوڭ دادام! - نۇرى قىزنى قويۇۋېتىپ ھويلىغا يۈگۈردى.

راستىنلا دەرۋازا ئالدىدا مۇختەر باي تۇراتتى. ئۇنىڭ ئۆڭسىلى ئۆچكەن، كۆزلىرى قىزىرىپ كەتكەنىدى.

- بارمۇ سەن نۇرى! - دېدى ئۇ بۇلدۇقلاپ يىغلاپ.

- قارىمامسەن، بۇ خۇمىسلار ھەمرانى!...

- ھەمرانى نېمە قىلدى؟... نۇرى غالىلداپ تىتىرىدى.

- ئېتىۋەتتى!...

ئۇلار قۇچاقلىشىپ بۇقۇلداپ يىغلاشتى، ئۇلارنىڭ مۈرىلىرى تىنىمىسىز سىلكىنەتتى. تىزلىرى پۈكۈلەتتى.

ئاۋازلىرى تولىمۇ ئېچىنىشلىق ئىدى. رەخمىجانمۇ ئۇلارنى قۇچاقلاپ ھۆڭگىرەپ يىغلىۋەتتى...

- جانغا جان، قانغا قان ئالىمەن! - نۇرى دەرۋازا كەينىدە تۇرغان ئورۇس پالتىسىنى ھاۋادا پۇلاڭلىتىپ

ۋارقىرىدى.

- سەۋرى قىل! - دېدى رەخمىجان ئۇنىڭ چىڭ قۇچاقلىۋېلىپ، - پالتا بىلەن بىرىنلا ئۆلتۈرەلەيسەن، بىز بىرگە

يۈزنىڭ، ھەتتا مىڭنىڭ جېنىنى ئېلىشنىڭ يولىنى تېپىشىمىز كېرەك. نۇرى، ئىرادە دېگەن مانا مۇشۇنداق چاغدا

ئىشلىنىدۇ!

مۇختەرباي بىلەن نۇرى شۇ يەردە قونۇپ قالدى.

شۇ كۈنى كېچىدە غۇلجىدا ئاجايىپ ۋەقە بولدى؛ غېنى ئوغرى نۇرغۇن ئادەمنىڭ بىگۇنا تۇتۇلغان،

ئۆلتۈرۈلگەنلىكىنى ئاڭلاپ شەڭگەن يامۇلىغا يالغۇز كېلىپ ئۆزىنى مەلۇم قىلدى.

- چېرىكلەرنى ئۆلتۈرگەنمۇ، ئادەم بۇلغانمۇ مانا مەن! - دېدى ئۇ ساقچى باشلىقىغا، - تۇتۇلغان ئادەملەرنى

قويۇۋەت!

بۇ گەپ شۇ كۈنلا پۈتۈن غۇلجا شەھىرىگە تارالدى. رەخمىجان بۇ گەپنى كېچىدە ئاڭلىدى. ئۇ يەنە

ئەزەمەتوفنىڭ بۇ ئىشنى موسكۋاغا مەلۇم قىلغانلىقى، موسكۋادىن شېڭ دۈبەنگە تۇتۇلغانلارنى دەرھال قويۇۋېتىش،

نەق جىنايەتچىنى تېپىپ جازالاش كېرەك دەپ تېلېفون كەلگەنلىكى، شىنجاڭ جاھانگىرلىككە قارشى ئويۇشمىسىنىڭ

باش كاتىپى يۈشۈسۈڭنىڭ شېڭ شىسەينىڭ ئالدىغا كېرىپ:

- شىنجاڭ ياپۇنغا قارشى ئۇرۇشنىڭ ئارقا سېپى. خەلقنىڭ ئىتتىپاقلىقى ئاساسىي كۈچ. چوڭ ۋەزىيەتنى مۇھىم

بىلىپ ئىلىدىكى بىگۇناھ تۇتۇلغانلارنى قويغۇزۇۋېتىش، خەلق قوزغالسا ئاقىۋىتى يامان بولىدۇ! - دېگەنلىكى؛

ئۈرۈمچىدىكى ئۇيغۇر ئويۇشمىسى، شىنجاڭ ئىستىتوتى قاتارلىق مەكتەپلەرنىڭ ئوقۇغۇچىلىرىنىڭ نامايىش

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

قىلغانلىقى، ئۇلارنىڭ ئالتە بۈيۈك سىياسەتنى توغرا ئىجرا قىلالى دەپ شۇئار توۋلىغانلىقى، لى يىڭچى ساقچىلىرىغا نامايىشچىلارنى باستۇرۇشقا بۇيرۇق بەرگەنلىكى، لېكىن شېڭ شىسەي جۇڭگو كومىنىستىك پارتىيىسى ۋەكىلىنىڭ ۋە سوۋېت كونسۇلىنىڭ پىكىرى بىلەن ئادەم تۇتۇش بۇيرۇقىنى بىكار قىلغانلىقى... قاتارلىق ئىشلاردىن خەۋەر تاپقاندى.

غېنى ئوغرىنىڭ ئۆزىنى مەلۇم قىلغىنىنى ئاڭلاپ رەخمىجان ئەندىشىگە چۈشتى. مۇختەرباي قارىگر ئېتىنىڭ غانجۇغسىدىكى ئايالنى پۇلاڭلىتىپ، «دېھقانلارنى باشلاپ كىرىپ يامۇل - پامۇللىرىنى تۈپتۈز قىلىۋىتمەن!» دەپ ۋارقىرىدى. نۇرى بولسا: «ئوقۇغۇچىلارنى نامايىشقا تەشكىللەيمەن!» دەپ دەرۋازىغا يۈگۈردى. رەخمىجان ئۇلارنى توراپ:

- توختاڭلار، ئالدىراقسانلىق قىلمايلى! - دېدى.

- غېنىكامنى ئېتىۋەتمىسۇن، قۇتقۇزىۋالايلى دەيمىز!

- ئاتالمايدۇ، چىۋىسىنىڭ ئۇنى ئېتىپ قويسا بېشىغا بالا تاپىدۇ. ئۇ بوزەكلەرنىلا ئاتالايدۇ.

- غېنىكامدىن قورقىدىكەن - دە؟

- غېنىكامنىڭ ئادەملىرى جىق، كوچا - كوچىدا ماراپ ياتىدۇ. چىۋىسىنىڭ بۇنى بىلىدۇ. چېقىلىپ قويسا

بالاغا قالىدۇ - دە!

رەخمىجان ئۇلارنى ئۆيىگە قايتۇرۇپ كىردى. ئۆزى «شەيتانچاق» مىنىپ سىرتقا مېڭىۋېتىپ، ئۇلارغا:

- مەن كەلگۈچە ھېچنەگە چىقماڭلار، سىرت ھازىرمۇ خەتەرلىك. مەن چۈشكىچە قايتىپ كېلىمەن، - دەپ

جىكلىدى.

مۇختەرباي ھويلىدىكى ئېتىنىڭ غېنىدە، ئات تۈنۈگۈندىن بېرى ھېچنەمە يېمەي تاڭشۇرۇلغاندەك شىپىدە

بولۇپ كەتتى. مۇنۇ باينىڭ قورۇسىدا ئات يېگۈدەك بىر نېمە يوق، ھەممىلا يەر سىرلانغان ياغاچ. پاھ، بۇنداقمۇ

ئۆي بولىدىكەن، ھېچبولمىسا بىر باغ قوناق شېخى تېپىلسىچۇ...

ئۇ ھويلىغا چىقىپ ئېتىغا بولكا، نان ئۇۋىتىپ بېرىشكە باشلىدى. ئۇ ھويلىنىڭ بىر چېتىدىكى لاپاسقا

بېسىلغان تاي - تاي ماللارنى كۆردى - دە، بېرىپ تۇتۇپ، بىر چېتىنى قايتىپ كۆرۈپ باقتى؛ ھەممىسىلا ئىسل

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

رەخت، كېيىم - كىچەك، پولات - قاڭالتر، ئەينەك، سەرەڭگە، كىرىس، قەغەز، قەلەم... ھەممىسىلا مۇختەرباينىڭ مەھەللىسىدە يوق نېمىلەر ئىدى. مۇختەرباي مۇشۇنداق قىش پەسلىدە ئات، كالا، دۈگدىشىپ يۈرگەن ئاچ توخۇلار، ئات - كالا، توخۇلاردىن يەم تالىشىپ ئۇچۇپ يۈرگەن كەپتەرلەر... قىغ، تېزەك، دۆۋە - دۆۋە قاتتىق ئوتۇن، سامان - توپان، چۆپ - بىدە... بۇيەردە ئۇۋىقىمۇ تېپىلمايدىغان دېھقان بايلىقى بىلەن تولۇپ كېتىدىغان يوغان ھويلىسىنى ئەسلىدى. ئۇ بېغىمۇ بۇنداق قېلىن قارلىق قىشلاردا توشقان ئۇۋىسىغا ئايلىنىدۇ. نەچچە يۈز يىللىق قېرى قارىياغاچلارنىڭ كاۋاكلىرى، بۇك چاتقاللارنىڭ ئاستى توشقانلارنىڭ مېھمانخانىسى. توشقانلار بۇ يەرلەردە ئۆزىنىڭ ياۋايى ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ قالىدۇ. ئۇ يەرلەردە بەزمە، توي قىلىش، قۇرۇق شاخ، قورايىلار بىلەن ھوزۇرلىنىپ ئوزۇقلىنىدۇ... مۇنۇ ھويلىدىكى كىچىككىنە مېۋىلىك باغ، ھويلىدىن سالاسۇن بىلەن ئايرىلىپ تۇرۇپتۇ. ئاۋۇ تاراقلاپ تۇرىدىغان قۇدۇقنىڭ سۈيى ئەجەپ سوغۇق، لەززەتلىك ئىكەن، خۇددى قىشلاقتامنىڭ بۇلاقلىرىدەك. ئەينەك دېگىنىمۇ بولىدىكەن، يە سوغۇق، يە شامال ئۆتمەيدىكەن ئۆيگە. سامان قەغەزنى پەنجىرىگە چاپلاپ قويساڭ ھېلى سېغىزخان شىلىملىرىنى چوقۇلاپ تېشىۋەتكەن، ھېلى بوران چىقسا يىرتىلىپ كەتكەن. پاھ، ئورۇس دېگەنمۇزە ئادەمدىن باشقىنى ياسايدىكەن - دە! مۇنۇ رەخمىجان دېگەن بالا ئەپەندىمىكىن دېسەم سودىگەر ئىكەن ئەمەسمۇ، سودىگەر تۇرۇپ دۇنيانىڭ چوڭ - چوڭ گەپلىرىنى بىلىدىكەن؟ لېنىن، ستالىن، مەسكاۋ، پارىژ، شېڭ دۈبەن، غوجاملارنى كۆرگەندەكلا گەپ قىلىدىغۇ... ھە جانىۋار، مۇنۇ كىچىككىنە چۆپنى بولسىمۇ يە، - دېدى ئۇباغدىن - قار ئاستىدىن كوكات - قورايىلارنى يۇلۇپ ئەكېلىپ ئېتىغا بېرىپ. شۇ چاغدا «ۋاڭ!» قىلىپ يېنىدىكى چوڭ باغدا مىلتىق ئېتىلدى. تېرەك باشلىرىدىكى قاغلار قاقلىدىشىپ كۆپكۈك ئاسمان يۈزىنى ياپتى. - پاھ، بۇ نېمانچە جىق قاغا، نېمانچە ئېگىز تېرەكلەر! - ئۇ قوشنا باغقا باغ تېمىدىن شوتا بىلەن يامىشىپ چىقىپ قارىدى. قاڭالتر بىلەن يېپىلغان ئۆيلەر، ماشىنلار، مىلتىق تۇتقان، پېشانىسىدە قىزىل بەلگىسى بار، ئۇزۇن ماش رەڭ چاپان كىيىشكەن ئەسكەرلەر باغدا يۈرۈشەتتى. بىر ئەسكەر مۇختەرباينىڭ تۈلكە تۇماق كىيگەن باشىغا مىلتىق تەڭلىدى. ماخۇسەنگە ئەگىشىپ مىلتىقنىڭ نېمىلىكىنى ياخشى بىلىۋالغان مۇختەرباي ئۆزىنى ھويلىغا ئاتتى:

- ۋاي نۇرى، بولمىدى!

- نېمە بولدى چوڭ دادا! - نۇرى ھويلىغا يۈگۈرۈپ چىقتى.

- ئورۇسلار بىزنى ئاتقىلىۋاتىدۇ! مىلتىقنى ماڭا تەڭلىدى!

- نەدە، قېنى؟ - نۇرى ئەتراپىغا ئالاقزادە بولۇپ قارىدى.

- ئاۋۇ ئېگىز تامنىڭ ئارقىسىدىكى باغدا!

- ئۇ دېگەن سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ كونسۇلخانىسى، چوڭ دادا!

- غىچىدە ئەسكەر، ماشىنا. ئۇ ئەسكەر قويدىغان ئورۇن ئوخشايدۇ، سوقۇش بولامدۇ نېمە؟

ئىنسىنىڭ ئۆلۈمىنى ئاڭلاپ گاڭگىراپ قالغان، غەزىپى تېخى تارالمىغان يىگىت غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدى:

- ئىلاھىم بولسىدى! مەن مىلتىق ئېتىشىنى ئۆگىنىمەن چوڭ دادا، ھەممە يەرنى سېتىپ مىلتىق ئالمەن،

مىلتىق بولسالا ھەممە نېمە بولىدىكەنغۇ!...

- يارايىسەن نۇرى، مەن ساڭا ياخشى مىلتىق ئېلىپ بېرىمەن. ئۆزۈمۈ بىرنى ئالمەن. ياخشى ئات بىلەن

ياخشى مىلتىق بولمىسا زادى بولمايدىكەن. چوماق، تاياقنىڭ ۋاقتى ئۆتۈپتۇ!

نۇرى چوڭ دادىسىغا چىۋىسىلىگىنىڭ بىر ئوغلى مىلتىق، ئوق - دورا، ئەپيۇن سېتىپ يۈرگەنلىكىنى دەپ بەردى.

بىر مىلتىق ئۆتۈز قوينىڭ پۇلىغا كەلگۈدەك.

نۇرى ھازىرقى زامان قوراللىرى توغرىسىدا كىتابتىن ئوقۇۋالغانلىرىنى سۆزلەۋاتقاندا، چوڭ دادىسى يوغان تۆگە

ساندۇققا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ خورەك تارتىشقا باشلىدى. ئۇ سىم كارۋاتتا كېچىچە زادىلا ئۇخلىيالمىغانىدى...

نۇرى قولغا بىر كىتابنى ئالدى - دە، ئوقۇشقا كىرىشتى. ئۇ قولغا كىتاب چىقسىلا ھەممىنى ئۇنتۇپتۇ...

ھويلىغا رەخمىجان ئالدىراپ، خۇشال كىرىپ كەلدى.

- خۇش خەۋەر! - دېدى ئۇ تاختايلىق پىشايۋانغا ئالدىراپ چىقىپ، - غېنىكامنى قويۇۋېتىپتۇ!

- نېمە؟ - دېيىشتى نۇرى بىلەن مۇختەرباي ئۇيقۇ ۋە كىتابتىن تەڭلا ئويغىنىپ، - راستىما؟

- راست. ئاخشام غېنىكام تۈرمىگە كىرگەنكەن. يالغۇز كىرگىنىگە قاراپ ئۇنىڭ بىر ھىيلىسى بار دەپ

ساقچىلارمۇ قورقۇپتۇ... ئۇنى يالغۇزلا بىر كامېرا سولاپ بەش ئاتار تۇتقان ئون چېرىكىنى پوستقا قويۇپ چىۋىسىلىگىغا

مەلۇم قىپتۇ. چىۋىسىلىك تۇتۇلغانلارنى قويۇۋىتىشكە بۇيرۇق بېرىپتۇ. ھەربىي ھالەتنى بىكار قىپتۇ. غېنىكامنى

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

دەرھال بىر يىڭ ئەسكەر ھىمايە قىلىپ ئۈرۈمچىگە يۆتكەشكە بۇيرۇق بېرىپتۇ. شۇ چاغدا ئىككى داڭلىق باي چيۇسلىڭغا غېنىكامنىڭ سىزگە قىلغان سوۋغىسى دەپ تۆت پارچە كىسەك ئالتۇن، ئىككى پارچە زىخ ئالتۇننى تەقدىم قىلىپتۇ. ئۇلار:

- غېنى ئوغرى چيۇسلىڭغا تاپقان پۇلنىڭ يېرىمىنى بېرىشكە ۋەدە بەردى. چيۇسلىڭ، ھەر يىلى بەش يۈز تۇياق قوي، يۈز ئات، يۈز كالىغا ئىگە بولىدىلا، - دەپ قوشۇپ قويۇپتۇ. چيۇسلىڭ دېگەن ئەپيۇنكەش پۇل دېسە ھەممىدىن كېچەلەيدۇ. دەرھال:

- غېنىنى قويۇۋېتىڭلار! - دەپ بۇيرۇق بېرىپتۇ. بۈگۈن چوڭ يىغىن ئېچىپ چيۇسلىڭ سۆز سۆزلەپتۇ. - ئالتە بۈيۈك سىياسەت بىزنىڭ ئەڭ مۇقەددەس قىبلىنىمىز. ئىتتىپاقلىشىپ ياپۇنغا قارشى تۇرۇش بىزنىڭ شۇئارىمىز. ھازىر تۈرمە بۇلغانلار تۇتۇلدى، جەمئىيەت تىنجىدى، ئىشلارنى ياخشى ئىشلەيلى، مانا مۇ شېڭ دۈبەننىڭ ئۈمىدى! - دەپتۇ ئۇ.

- پاي، ئالدىغاننى ئېلىپ، ئۆلتۈرىدىغاننى ئۆلتۈرۈپ ئەجەپ تىنجىدىكەن! - دېدى مۇختەرباي، - بىگۇناھ ئۆلگەن خەلقنىڭ، ئاياللار، بالىلارنىڭ دەۋاسى يوقمىكەن؟ سورىقى يوقمىكەن؟ ئۇ ئالتۇننى ئېلىپ تىنچىغان بىلەن بىز تىنچمايمىز. ئۇكام رەخمىجان، قانچە ئالىسىڭىز ئېلىڭ، ماڭا ئىككى مىلتىق، مىڭ پاي ئوق جايلاپ بېرىڭ! - بولىدۇ ئاكا، مىلتىققا ئىگە بولىسىز، ئاز كۈن تەخىر قىلىڭ! - دېدى رەخمىجان مەنىلىك قىلىپ، خەلق ئويغىنىپ مىلتىققا قول سوزىسكەن دەيتتىم. مانا بۈگۈن بۇ ئارزۇيۇمنىڭ ئەمەلىيىتىنى كۆردۈم.

مۇختەرباي شۇ كۈنى نۇرىنى قارىگىرغا مىنگەشتۈرۈپ قەدىمىي كارۋان يولى بىلەن شەھەردىن مەھەللىسىگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى. ھەممە ياق قېلىن قار. شەھەر كوچىلىرى ھارۋا، چانىلار بىلەن تولغان. تاشلەپكىدە يەنىلا دۇكانلار ئېچىلغان، بازاردا ئادەم مىغ - مىغ. خىتاي بازىرىدا يولنىڭ چېتىگە داق يەردىلا كۆمۈر چوغى دۆۋىلەنگەن. ئۇ يەردە جۇل - جۇل كۈرەك جۇۋا، كىگىز پايپاق، پۈرمە چورۇق كىيىشكەن، تىزلىرى ئوچۇق نامراتلار دۈگىدىشىپ ئولتۇراتتى. بۇلار مەدىكارلار. ئۇلار مۇشۇ مەدىكار بازىرىدا خېرىدار كۈتۈپ سائەت - سائەتلەپ تۇرۇشىدۇ. مۇرىسىدىكى كەتمەن، گۈرجەكلىرى بەدەنلىرى بىلەن تەڭ تىترەشكەن بۇ ئادەملەر مەيدە - پاچاقلىرى چاۋات بولۇپ كەتكۈچە ئوتقا قاقلىنىدۇ، ئۇلار بەدىنىگە ھارارەت تاپقان ھامان قورسىقىنىڭ ئاچقىنىنى يادىغا

ئېلىشىدۇ. لېكىن ئۇلاردا قورساق تويغۇزىدىغان «ماھارەت» يوق. ئۇلار بىر كۈندە بىر قاتتىق نانغا ئىگە بولالسا ھاياتتىن رازى. ئۇلار كەچتە بۇ شەھەرنىڭ قارادۆڭ، تاقىچى دېگەن مەھەللىرىدىكى ئەرزىان دەڭلەرنىڭ قۇرۇق بورا سېلىنغان ياتاقلىرىدا تىقىلىشىپ، سىغىدىلىشىپ يېتىشىدۇ. ئۇلارغا ھېچكىم پارمۇ، سەدىقىمۇ بەرمەيدۇ. ئۇلار بۇ نەرسىلەرنى تىلىمەيدۇ. ئۇلار ھەر بىر كۈنى ئەنە شۇنداق ئۆتكۈزىدۇ. بۇلار گۇناھكارلار ئەمەس، ئاق كۆڭۈل ئەمگەكچىلەر. ئۇلار نە-نەلەردىن «غۇلجا دېگەننىڭ بىر دەرياسىدا ئالتۇن، بىر دەرياسىدا كۆمۈش ئاقارمىش» دەپ ئاڭلاپ، ئۇزاق يولنى پىيادە مېڭىپ، دېڭىز يۈزىدىن يەتتە مىڭ سەككىز يۈز مېتىر ئىگىزلىكتىكى مۇزات داۋانلىرىدىن ئېشىپ بۇ يەرگە بەخت ئىزدەپ كەلگەنلەر. ئۇلار بىرىنىڭ بىر تىيىن پۇلىغا كۆز ئالايتمەيدۇ، بىرىنى بىھۇدە رەنجىتمەيدۇ، كىمىنىلا كۆرسە ئىككى قولىنى كۆكسىگە قويۇپ، ئېگىلىپ سالام بېرىپلا تۇرىدۇ. ئۇلارنىڭ بۇ يەرگە ھۆكۈمران بولۇش تەمەسىمۇ، غەزىمۇ يوق. قورسىقى تويىسلا ئاۋۇ دۈمبىسىدىن كۆمۈر چۈشمەيدىغان ئېشەكلەرگە ئوخشاش ئۆمۈر بويى قۇل بولۇشقا رازى...

مۇختەرباي بۇ خىل ئادەملەرنى كۆپ كۆردى. ئۇلار بىلەن بىللە ياشىدى. تۆت يىللىق مۇساپىرلىق ئۇنىڭغا بۇ ئادەملەرنى تونۇشتۇردى. باي بالىرىدا يوق قىلىقلارنىڭ ئۇلاردا بارلىقىنى كۆزى بىلەن كۆردى. شۇڭا ئۇ بۇ يېتىمچى دەپ ئاتىلىدىغانلارغا ئالاھىدە ئامراق.

ئۇ خىتاي بازىرىغا كېلىپ بىر سامسوخانا ئالدىدا توختىدى:

- قانچە سامساڭ بار ھەي قاشقالىق؟

- قانچىسى لازىم غوجام؟

- ئاۋۇ دۈگدەيگەنلەرنى ساناپ كېلە، نۇرى جۇگۇ، ھەر بىرىگە بەشتىن سامسا، بىردىن گىردە ئېلىپ بېرەي.

- ياشاپ كەتسە غوجام، ساۋاپ دېگەننى ئۇسۇۋالىدىغان بولدىلا - دە!

- سەنمۇ پۇل دېگەننى ئۇسۇۋالىسەن، قاشقالىق.

- قاشقالىق دەيدىكەنلا، يەنە سامسا ئېلىپ بېرىدىكەنلىغۇ غوجام، يېتىمچى دېگەننىڭ ھەممىسى قاشقالىق

جۇمۇسلا.

- خوتەنلىك، ئاقسۇلۇق، كۇچالىقلىرىمۇ بار، ھەممىسىنىڭ تامغىسى «قاشقالىق».

ھۆلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

نۇرى يۈگۈرۈپ كەلدى:

- يەتمىش ئىككىگەن، - دېدى ئۇ ھاسىراپ، - تام تۈۋىدە ئىككى ئۈچتىن بالىسى بار ئۈچ خوتۇنۇ ئۆلتۈرىدۇ!

- ھە، مەيلى، سەكسەن بولسۇن، تۆت يۈز سامسا، سەكسەن گىردە نەچچە بولىدۇ، سانىۋال، ئالە!

مۇختەرباي غانجۇغسىدىكى قىل خۇرجۇنى سامسىپەزنىڭ ئالدىغا تاشلىدى. خۇرجۇننىڭ ئىككى بېشى

لىققىدە قەغەز پۇل ئىدى.

كەچتە ئۇلار مەھەللىسىگە قايتىپ چىقتى. مەھەللە سىرتىدا زاراتگاھلىق بار ئىدى. نۇرى زاراتگاھلىقتا ئۇن

سېلىپ يىغلىدى. ئۇ ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ تىزغا كېلىدىغان قارنى كېچىپ ئاپىسى بىلەن ئۆكسىنىڭ قەبرىسىگە

قاراپ يۈگۈردى. مۇختەرباي ئاتتىن چۈشتى، ئۇنىڭ ساقال - بۇرۇتى قىرو باغلاپ ئاپئاق بولۇپ كەتكەنىدى.

- جېنىم ئۆكەم، ھەمرا ئۆكەم!...

نۇرى ھۆڭگىرەپ يىغلاپ كىچىككەنە قەبرىنى قۇچاقلاپ تېپىرىلدى. مۇختەرباي ئۆكەم كىچىك قەبرىنىڭ

قېشىدىكى چوڭ قەبرىگە تىزلاندى.

- قېرىندىشىم، بالىلىرىڭنى ئاسرىيالىدىم... مېنى ئەپۇ قىل... - دېدى ئۇ ئىچ - ئىچىدىن ئۇرغۇپ

چىقىۋاتقان ئازاپ - ئەلەم بىلەن قاتتىق سىلىكىنىپ.

نۇرى قاراڭغۇ چۈشكەندە ھالسىرىغان، مۈكچەيگەن ھالدا ھويلىسىغا كىرىدى. ھويلىدا ئىككى قولى بىلەن

كۆرەك جۇۋا سىرتىدىن باغلانغان ئاق ماتا پوتىغا تايىنىپ ئېگىز بىر گەۋدە سەل ئېگىلىپ تۇراتتى.

- دادا! - نۇرى بۇقۇلداپ يىغلىغىنىچە ئۇنىڭغا قاراپ يۈگۈردى.

- يىغلىما بالام! - دېدى زىياۋۇدۇن تىترەڭگۈ بوغۇق ئاۋازدا ئاستا بالىسىنىڭ يىرىك چاچلىرىنى

سلاپ، - يىغلىما بالام، يىغلاۋەرمەي بىزمۇ باشقىلارنى يىغلىتايلى!...

نۇرى دادىسىنىڭ تۇنجى ھېكمەتلىك سۆزىنى ئاڭلىدى.

قاراڭغۇ قىشنىڭ ئۇزاق كىچىلىرىنى غۇلجا ئۇيغۇرلىرى مەشرەپ بىلەن كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزۈشكە ئادەتلەنگەن.

يېزىلاردا، شەھەرلەردە، بايلارنىڭ، كەمبەغەللەرنىڭ مەشرەپلىرى ئۈزۈلمەيدۇ. بۇنداق مەشرەپلەرگە ھېكمەت

ئەركىنلىكنى ھېسداشلىق ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولىمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن قان تۆكۈش كېرەك!!!

غوجام تېخىمۇ ئامراق. ئېگىز بويلۇق، قاڭشارلىق، كىچىككىنە سارغۇچ كەكە ساقىلى يۈزىگە ياراشقان، كەم سۆز، مۇئامىلىسى سىلىق، خۇشخۇي كەلگەن ھېكمەتگە غوجامنىڭ ئەتراپىغا شەھەر-يېزىلارنىڭ بايلىرى، ئەمەلدارلىرى، داڭلىق چاقچاقچى، گەپچىلىرى، سازەندە-ناخشىچىلىرى توپلانغان. ئۇلار مەشرەپ بىلەن قىشنى كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزىدۇ. بۇ خىل مەشرەپلەردە ھەممە ئىلى ناخشىلىرى ئېيتىلىدۇ. ئۇسۇلچىلار ھۈنەر كۆرسىتىدۇ. چاقچاقچىلار قىزىق-قىزىق چاقچاقلىرى بىلەن غوجامنى كۈلدۈرۈپ ھاياتنىڭ كۆڭۈللۈك ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلايدۇ. غوجام بۇ خىل مەشرەپلەردە ھۆكۈمەت، سىياسەت ۋە جەمئىيەتتىكى چوڭ ئىشلار توغرىسىدا گەپ قىلىشقا رۇخسەت قىلمايدۇ. ناخشا، ئۇسسۇل، چاقچاق، يېيىش-ئىچىش مانا بۇ مەشرەپنىڭ بارلىق مەزمۇنى.

غوجام قاتناشقان مەشرەپ ئەل ئىچىدە ھۆرمەتكە ئىگە، بۇ مەشرەپلەرگە ھەممىلا ئادەم زوقلىنىدۇ، لېكىن

قاتنىشالايدىغانلار تولىمۇ ئاز. غوجامنىڭ كۆڭلىگە يېقىش ئەلۋەتتە شەرتلەرنىڭ بىرىنچىسى. بۇ مەشرەپكە

قاتنىشالغانلار كېرىلىپ ماڭالايدۇ، چوڭ-چوڭ سۆزلىيەلەيدۇ، ئابروي ۋە پايدا تاپالايدۇ...

ئابدۇمەر مىڭبېگى ئۆزىگە ئوخشاش يېزا كاتتىلىرىدىن مەسۇم شاڭيو، باھام شاڭيو، تۇرسۇنبايلارنى ئەلچى

قىلىپ يۈرۈپ، ئىككى يىل ئېتىشىپ بىر مەشرەپكە بۇ يىل ئارانلا قاتنىشالدى. بۈگۈنكى مەشرەپنىڭ ساھىبخانلىقى

ئۇنىڭ. ئۇ شەھەردىكى ئۆيىنى بۇلتۇردىن بېرى مۇشۇ مەشرەپ ئۈچۈن قايتىدىن ئېچىپ ياپتى. ئاستى-ئۈستىنى

تاختايلىق قىلىپ، قاپقاللىق دېرىزىلەر قويغۇزدى. دەرۋازىنىمۇ كۆك سىرتىپ، تاملىرىنى ئاپئاق ھاكالاتتى. ئاسىيە

خانمىنىڭ دېگىنى بويىچە مېھمانخانىنى ئېسىل يىپەك پەردىلەر، گىلەم، يىپەك يىكەندازلار، مامۇق ياستۇقلار بىلەن

بىزەپ، كىشلەرگە زوق بەرگۈدەك ھالغا كەلتۈردى. تاتار ئايالىنىڭ سەبىخە، پەرىخە ئىسىملىك قىزلىرى ئۈچۈن

ئايىرىم ئۆي تەييارلاپ سىم كارۋاتلار، ئۈستەل-ئورۇندۇقلار، كىتاب ئىشكاپلىرىنى ياساتتى.

بۈگۈنكى مەشرەپكە غۇلجا شەھىرىنىڭ كاتتىلىرى تولۇق كەلدى. بىرلا نېزەرخان غوجام ئۇنىڭغا:

- مەشرەپىمۇ بۇ ئېغىز مايلاشمۇ؟ - دەپ قوپال جاۋاب بەردى ۋە كەلمەي قويدى. لېكىن بۇنىڭ بىلەن ئابدۇمەر

مىڭبېگىنىڭ روھى چۈشۈپ كەتمىدى. ئۇ ئىچىدە: «خەپ توختا، سېنىڭ دوتەيلىكىڭنى تارتىۋالسام!» دەپ

قەسەم ئىچتى.

بۈگۈنكىسى ئىشنىڭ بېشى، كىم بىلىدۇ، بىر-ئىككى يىلدىن نېزەرخان غوجىمۇ تۇرداخۇنبايدەك «خائىن»

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئەركىنلىكنى ھېسداشلىق ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن قان تۆكۈش كېرەك!!!

بولۇپ تۇرمىدە ئۆلەمدۇ تېخى. شۇنداق بولسا شېڭ دۈبەن ئۆزىگە سادىق ئادەمنى دوتەي قىلىدۇ - دە، ئابدۇمەر مىڭبېگى يېقىندا ئۆز ساداقىتىنىڭ بىرىنچى قەدىمى قىلىپ چيۈسلىڭغا ئىككى زىخ ئالتۇن بىلەن مەخپىي خەت ئەكىرىپ بەردى. خېتىنىڭ مەزمۇنىنى ئۆزىلا بىلىدۇ. نېزەر خان غوجىنىڭ ئۈستىدىن يېزىلغان بۇ خېتىدە: «تۈرمىگە كىرگۈچى زىياۋۇدۇن غېنى ئوغرىنىڭ شېرىكى، زىياۋۇدۇننىڭ ئاكىسى مۇختەرباي ماخوسەنگە ئەسكەر بولۇپ، شېڭ دۈبەنگە قارشى تۆت يىل ئوق ئاتقان. ئۇلارنىڭ ئارقا تېرىكى نېزەر خان غوجا. توققۇزاتارا، نىلقا ناھىيىلىرىدە ھۆكۈمەتكە قارشى قۇراللىق تەشكىلات بار. ئۇنىڭ باشلىقى ھازىرقى دوتەي نېزەر خان غوجا» دېگەن گەپلەرنى ئۇ بىكار يېزىپ قويىمىغان - دە!

نېزەر خان غوجا قۇربان ھېيتتا مازاردا بولدى. ئۇ ھەممە ئۆيلەرنى يۈز بېگى، ئەللىكېشى، ئۈنپېشى ھەتتا نامرات دېھقانلارنىمۇ قويماي پەتىلىدى. ئاشۇ مۇختەرباي، زىياۋۇدۇننىڭ ئۆيلىرىنىمۇ ھېيتلاپ، ئابدۇمەر مىڭبېگىنىڭ بوسۇغىسىغا دەسسەپمۇ قويىمىدى. تېخى قۇربان ھېيت نامىزىدا قۇبىدە سېرىق سەللىسىنىڭ بىر ئۈچىنى مەيدىسىگە چۈشۈرۈۋېلىپ نۇتۇق سۆزلەپ: «پارىخورلۇقنى يوقىتىش ئالتە بۈيۈك سىياسەتنىڭ بىرى. مىڭبېگى، يۈز بېشىلار پارا ئېلىۋاتىدۇ دېگەن پىكىر بار. پارىخورلۇق خۇدا ئالدىدىمۇ، ھۆكۈمەت ئالدىدىمۇ گۇناھقا بوغۇلغانلىق!» دېدى. ئۇنىڭ تىلىنىڭ ئاستىدا تىل بار، زىيەكنىڭ ئۆز يېرىنىڭ دەنلىرىنى تۆككەنلىكى راست، ئەيسا شاگيونىڭ ئۈچ يىل دەن تۆككەن ئۇنىڭ يېرىنى تېرىغانلىقى ئۇنىڭغا بەش قولىدەك ئايان. لېكىن ئەيسا شاگيو مەن ئاق دەپ تۇرۇۋاتسا ئۇنى قارا دېيىشكە مىڭبېگىنىڭ تىلى قانداق بارسۇن. مىڭبېگىنى سايلايدىغان ئىشنى ھېلىقى مالىيە نازىرى چىقارغانىمىش. قۇربسۇن، ئەيسا شاگيونلارنى رەنجىتىسە ئابدۇمەر مىڭبېگىگە نەدىن ئاۋاز كېلەتتى. پۈتۈن تارانچىلار ئۇنىڭ چىرايىغا قاراپ ئىش قىلىدىغان تۇرسا... ئەيسا شاگيونىڭ تورۇق يورغىنى مىڭبېگىگە مىندۈرۈپ قويىشىنى پارا دېگىلى بولامدۇ؟ ھېكمەت غوجامنى سايىرام كۆلى بويىدا قالماقلار قىرىق قوي، تۆت تاي، ئۈچ قىسىر بايتال سويۇپ بىر ھەپتە مېھمان قىلدى. بۇلار پارا ئەمەسمىكەن؟ مۇشۇ غوجامغىلا يارىسام بايلارغا يارايىمەن، بايلارغا يارىسام مىڭبېگى، شەنجاڭ، دوتەي بولۇپ ئۆرلەۋېرىمەن...

ناخشا بىلەن ساز قىزىماقتا، غوجام بېشىنى ساڭگىلىتىپ باداشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇپ، ئۇزۇن بارماقلىرىنى يۇمشاق خۇرۇم ئۆتۈكىنىڭ قونجىغا ئاستا چېكىپ پۈتۈن ئىشقى بىلەن ئىلى ناخشىلىرىنى ئاڭلىماقتا. زىكرى

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئەلپەتتەنىڭ دۇتارى، ئابدۇۋەلى جارۇللا دېگەن يىگىتنىڭ ئاۋازى، ھەر قانداق جان ئىگىسىنى ئېزىۋېتىدۇ:

ئۆستەڭنىڭ تېگى لايدۇر

چاپسا كەتمەن ئۆتمەيدۇ.

زالىم تۇڭچىسى بەگلەر

بېشىمىزدىن كەتمەيدۇ...

غوجام ئۆزى بەگ تۇرۇپ نامراتلارنىڭ نالە - پەريادىغا نېمانچە قۇلاق سالىدىكەن؟ غۇلجا تەۋەسىدىكى ئون يەتتە غولنىڭ ئۈچى ئۇنىڭ، ئىككى مىڭ ئۆيلۈكتەك يانچى ئۇنىڭ يېرىنى تېرىدۇ. بۇغداي چەش بولغاندا ئۇنىڭ ئادەملىرى چىقىدۇ - دە، چەشنى ئۇنىڭغا بۆلۈپ سەككىزىنى دېھقانغا، ئىككىسىنى غوجامغا بۆيۈيدۇ. چۈلۈقاي، توختىيۇز، شاغلىقتام... ئۇنىڭ يېرىنىڭ ھېسابى يوق. پۈتۈن غوللارنىڭ سۈيى، يۇرتلارنىڭ خېلى كۆپى، مۇنۇ شەھەر يېنىدىكى، جىرغالاڭ ئەتراپىدىكى يەرلەرمۇ... ھەممىسىلا ئۇنىڭ. ئۇ بىر كۈن ئەمگەك قىلمايدۇ، كىيىمىگە توپا قوندۇرماي يازىچە قوزا، قىمىز بىلەن تاغلاردا، مېۋىنىڭ شىرنىلىرىنى يەپ باغلاردا يۈرىدۇ. ئۇنىڭ ئاشلىقىنىڭ سانى يوق. مېلىمۇ شۇنداق. لېكىن ئۇنى ھېچكىم پارىخور دېمەيدۇ، مەن بىر يورغا ئالغىنىمغا ھەممىلا ئېغىزدا «پارىخور» دەپ تىللانماقچىمەن. تېخى مۇنۇ غوجام يەنە شۇ زىيەكتەك يالاڭ تۆشلەرگە كۆڭۈل بۆلۈپ نالە - پەرياد ئاڭلاشقا ئامراقكەن!!!

ناخشىلار تۈگەپ، مەرغۇلۇم ئاخىرلاشتى. لېكىن پەگادا زوڭزىيىپ ئولتۇرغان ساھىبخان ئابدۇمەر مىڭبېگىنىڭ خىيالى ئاخىرلاشمىدى.

- قاشقالىق ھۇي! - دېدى ئىبراھىم كېمىچى ئابدۇمەر مىڭبېگىنى نوقۇپ، - ئۇخلاپ قالىدىگۇ، ھوشۇڭدىن

كەتتىڭمۇ؟

- ياق، بۇ ياق ئالتە قوزا، بىر تاي قانچە بولىدۇ دەپ ھېسابلاپ چىقىرالمىۋاتىدۇ! - دېدى باباخان «كور»

دېگەن چاقچاقچى چاقچاقنى ئۇنىڭغا مەركەزلەشتۈرمەكچى بولۇپ، - ھەر كۈنى سەھەردە تۇرۇپ قويچىلىرىدىن

قانچە تۆل ئالدۇق دەپ سوراشنىڭ ئورنىغا، قويىلارنىڭ قۇمىلىقى قانچە دەپ سورىغۇدەك.

- ھا - ھا - ھا...

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئابدۇمەر مىگېگىنىڭ لەقىمى «خەسسى» بولغاچقا، ئۇنىڭ خەسسىلىكى چاقچاق بىلەن دۇمبالىنىشقا باشلىدى:

- توخۇلارغا تېرىقنى ساناپ بېرىدىغان خەسسى!
- كەپتەرلەر داننى كۆپ يەۋالسا شېڭ دۈبەنگە ئەرەز يازغان خەسسى!
- سېغىزخان توخۇم ئوغۇرلىسا قۇرغۇيلىرىنى جازالىغان خەسسى!
- ئاسىيەخان پۇل سورىسا بانكىنى كۆرسىتىپ قويغان خەسسى!
- پۇل جىق كەتمىسۇن دەپ تۇل خوتۇن ئىزدەيدىغان خەسسى!
- چوڭ ئوغلى ساراڭ بولۇپ قالسا باخشى چاقىرىشقا چىدىماي، ئۆزى باخشى بولۇپ پېرە ئوينىغان خەسسى!
- غەلۋىرگە ياماق سالىدىغان ...
- قېتىققا چۈشكەن قىلنى شۈمەپ تاشلايدىغان ...
- شامنى بىر ئاي چاپنايدىغان ...
- كۆڭلىكىگە كاۋا يوپۇرمىقىدىن ياماق سالىدىغان ...
- كۈلۈپ كۆزلىرىدىن ياش چىقىپ، ئۈچەيلىرى ئۈزۈلگۈدەك بولغان غوجام ئاخىر قولىنى كۆتۈرۈپ چاقچاقنى توختىتىشقا شەرەت قىلدى. چاقچاق توختىدى. ئابدۇمەر مىگېگى ئورنىدىن تۇرۇپ قوللىرىنى قوۋۇشتۇرۇپ:
- قېنى قىمىزغا باقايلى، تۆگىنىڭ قىمىزى. مەشرەپنى دەپ تۆت تۆگىنى ئۆيدە بېقىپ قىمىز قىلدۇردۇم.
- ئاخشام قىلغان، يېڭى قىمىز، غوجام! - دېدى ئۇ بىر قونغان قىمىزنى ئىچمەيدىغان غوجامغا ئالاھىدە چۈشەندۈرۈپ، - كاۋاپ ئالسا، غوجام.
- ھە، ھە، - دېدى غوجام، - ئەمدى خەسسى دېمىسەك بولغۇدەك، قىشتا تۆگە قىمىز، پاقالان كاۋىپى ...
- قولى جىق ئوچۇقكەن، ئوچۇقكەن ...
- كۆپچىلىك يەنە كۈلۈشتى.
- بايتال قېرىسا پەرت قىلىشىدۇ، خەسسى قېرىسا مەردلىشىدۇ دېگەن ماقال بار، غوجام، - دېدى باباخان يەنە چاقچاق باشلاپ، - قارىسلا، مۇنۇ كاۋاپ چىشى قوزنىڭ گۆشىدەك قىلىدۇ. نېمىشقا ئەركەك قوزنىڭ

گۆشىدىن قىلىندى؟

- سىڭايىنىدىن قارىسا شۇنداق كۆرىنىدۇ، - دېدى زىكرى باباخانىنىڭ بىر كۆزى ئەلەس بولغاچقا «كۆز»گە

ھۇجۇم قىلىپ.

- مەن خاتا كۆرگەن بولسام ئابدۇۋەلى قاراپ باقسۇن ئەمەس! - ئابدۇۋەلى جارۇللانىڭ لەقىمى «قارىغۇ»

بولغاچقا باباخان چاقچاقنى ئۇياققا يۆتكىدى.

- بۇ كاۋاپ قوي كاللىسىدەك قىلىدۇ. ھە، ئىبراھىم ئاكا! - دېدى ئابدۇۋەلى جارۇللا «تاز» لەقىمى بار

ئىبراھىم كېسچىگە ھۇجۇمنى توغۇرلاپ.

- چاقچاق مايماق چىققىلى تۇردى، - دېدى ئىبراھىم يېنىدىكى «توكۇر» لەقەملىك بىرىگە.

قېزا، كاۋاپ، قىمىز مېھمانلارنىڭ ئىشتىھاسى، ئىلھامىنى قوزغىدى. ئۇلار كۈلكە - چاقچاق بىلەن ھېلىدىن ھېلىغا

پىياللىرىنى ئوتتۇرىدا ئولتۇرۇپ قىمىزنى سورۇپ قۇيۇپ بېرىۋاتقان كىشىگە سۇنۇشاتتى. كاۋاپ توشۇغۇچىلار

ھويلىدىن دەرۋازا يېنىدىكى تېگى ئامبارلىق ئېگىز ئۆيگە تاختاي پەلەمپەيلەردىن يۈگۈرۈپ چىقىشىپ - چۈشۈشمەكتە.

ھەممىلا ئادەم بۈگۈنكى مەشرەپتىن رازى ئىدى.

مانا داستىخان يىغىلىپ يەنە ساز - ناخشا باشلاندى. زىكرى ئەلپەتتا ئىسىملىك قاراقاش، ئاق يۈزلۈك يىگىت

كۆڭلەكچان بولۇۋېلىپ، دۇخاۋا بۆكىنى كەينىگە سۈرۈپ قويۇپ «راك» مۇقامىنى باشلىدى. مۇقامنىڭ سۆزلىرى

مەزمۇنى تىرەن يېزىلغان نەۋائىي غەزەللىرى. ئاڭلىغۇچىلار ئوقىمايدىغان گەپلەرمۇ كۆپ. لېكىن ئۇلار خۇددى خۇداغا

ئېتىقاد باغلاپ ئىبادەتتە ئولتۇرۇشقاندەك جىم، ھەتتا پۇتلىرى تالىدىغانلىرىمۇ مۇقام تۈگىگىچە مىدىر قىلىشماي

پۈتۈن ۋۇجۇدى بىلەن بۇ سىرلىق، مۇقەددەس ناخشىنىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتكەن. ئۇلار ئۈچۈن دۇنيادا ئۇنىڭدىن

يېقىملىق، جانغا ھوزۇر ناخشا ياكى قىرائەت يوق. مۇقام بىر ئۇلۇغ روھنىڭ چىلىغۇچىسى، بىر گۈزەل تۇيغۇنىڭ

ئويغاتقۇچىسى، بىر گۈزەل كېلەچەكنىڭ بېشارىتى... ئاخىر «بى - بى - بى» بىلەن مۇقام ئاخىرلاشتى. ئۇنىڭغا

ئۇلاپلا زىكرىنىڭ يېقىملىق، بومراق ئاۋازىغا ئابدۇۋەلىنىڭ جاراڭلىق يۇقىرى ئاۋازى قوشۇلۇپ، ئىلى مەشرىپىنىڭ

ناخشىلىرى باشلىنىپ كەتتى. جالالىدىن ئۇسۇلچى ئورنىدىن تۇرۇپ پۇت، قول، بەل، قاش، كۆز، ئېغىزلىرىنى

ھەرىكەتلەندۈرۈپ ئۇسۇلغا چۈشتى. ئۇنىڭ بەللىرى شۇنداق ئەۋرىشىمكى، كىمگە تولغىنىپ قاراپ قويسا شۇنىڭ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ھەۋسى قوزغىلاتتى، كىمگە قاراپ قاش ئېتىپ قويسا شۇنىڭ شەھۋەت قىزغىنلىقى ئاشاتتى، كىمگە ئىگىلىپ تەزىم قىلسا شۇنىڭ قەلبى ھۆرمەت غورۇرى بىلەن سۆيۈنەتتى، بىراق ئۇ ھەممە ھۆرمەت، ناز - كەرەشمىسىنى غوجامغا بېغىشلىغانىدى. ئۇ تولغىنىپ ئويىناپ بىر تال كەمپۇتنىڭ يېرىمىنى ئۆزى چىشلەپ، قالغان يېرىمىنى غوجامنىڭ ئاغزىغا چىشلىتىپ قويۇۋىدى، ئۆيدە قىقاس كۆتۈرۈلدى...

جالالىدىن ئۆسۈلچىنىڭ ئۆسۈلى تۈگەش بىلەن ئابدۇمەر مىڭبېگى كۆپچىلىككە:

- مېنىڭ خوتۇنۇم بىر گارمون چېلىپ بەرسەم دەيدۇ، - دەپ ئېلان قىلىۋىدى، غوجام دەرھاللا:

- ھە، ھە، ھە... ئورۇنىڭ ئۇ نىمىسى سېنىڭ ئۆيۈڭگىمۇ كىرىپتۇ - دە، ئاڭلىساق ئاڭلايلى! - دېدى.

شۇ ھامان پەگادا كۆپچىلىككە تەزىم قىلىپ سېرىق چاچ ئاسىيە بىلەن قىزلىرى پەيدا بولدى. ئاسىيە غوجامغا

ئالاھىدە تەزىم قىلدى، ئاندىن كېيىن كۆپچىلىككە تەزىم قىلدى.

- مانا، مانا يېڭىلىق، - دېدى غوجام ئۇيغۇر مەشرىپىگە تۇنجى بولۇپ كىرگەن خوتۇن - قىزلارغا نارازىلىق

بىلەن قاراپ.

- پاھ، پاھ، نوغايلىرىنىڭ چالدىغىنىمۇ قالتىسكەنا!

سەبىخە كۆڭلەكچان ئىدى، ئۇنى بىلى پۈرمە كۆڭلىكى ئىنچىكە بەللىرىنى، تولۇق كۆكسىنى، چىرايلىق

بويۇن، يوتىلىرىنى گەۋدىلەندۈرگەنىدى. ئۇزۇن، توم ئىككى تال ئۆرۈمە چېچى ئەتراپىدا ئويىناپ تۇراتتى.

چىرايلىق قىز - چوكانلار ئۈچۈن ھەرنېمە قىلىشتىن يالتايمايدىغان مەشرەپ ئەھلىنىڭ كۆزلىرى ئۇنىڭغا تىكىلدى.

ئۇلار ئولتۇراقلىق قىمىرلاشتى، بىر - بىرىنىڭ قۇلىقىغا پىچىرلاشتى، كۆزلىرى بىلەن ياش، چىرايلىق، شوخ قىزنىڭ

ئۆزلىرىنى بىردەمدىلا مەست قىلغان نازۇك ئەزالىرىنى شەرەت قىلىشتى. قىزنىڭ بۇ قېرىلارنىڭ كۆزلىرى بىلەن كارى

يوق. ئۇ گارموننىڭ تاسمىسىنى بويىغا سالدى - دە، بارماقلىرىنى گارمون تىللىرىغا تەگكۈزۈپ يېقىملىق تاتار

ناخشىلىرىغا، ئاخىردا ئادىنچىكىغا ئوينىتىۋەتتى. گارمون ئادىنچىكىغا چېلىنىش بىلەن ئاسىيە خېنىم ئوتتۇرىغا

چۈشتى. ئۇ شۇنداق چاققان، يېقىملىق ئاياغ ھەرىكىتى قىلدىكى، جالالىدىن راستىنلا ئولتۇراقلىق ئۇنىڭغا

يانداشتى. ئۆيدە قىقاس ۋە ھۇششەرە قىزىپ كەتتى. ئادىنچىكا راسا ئەۋجىگە چىققاندا، ئاسىيە غوجامنىڭ ئالدىغا

كېلىپ خۇشكەتتى قىلىپ تۇرىۋالدى. غوجام يېنىدىكى سالىجانبايغا كۆز ئىشارىسى قىلىۋېدى، سالىجانباي بىر

سقىم پۇلى ئاسىيەنىڭ بېشىدىن ئۆرۈپ پەتنۇسقا سالدى.

- غوجام دادا، سىلنى تانسىغا تارتىۋاتىدۇ! - دېدى جالالىدىن ئاسىيەنىڭ مەقسىتىنى چۈشەندۈرۈپ.

- خۇپتەن بولدى! - دېدى غوجام سوغۇقلا.

ئاسىيە قىزلىرى بىلەن چىقىپ كەتكەندىن كېيىن غوجام:

- ئابدۇمەر، قىزلىرىڭ قالىتسكەنا، چىۋىسىڭىنىڭ بالىلىرى كۆرۈپ قالماي، خۇدايىم ساقلىسۇن! - دېدى.

كۆپچىلىك تالا - تۈزگە چىقىشتى. بىرى ھويلىدا ئەرزىن ئېيتتى، ئۆيگە جەينامازلار سېلىندى. خۇپتەن

ئوقۇمايدىغان زىكرى بىلەن ئابدۇۋەلىلەر تالاغا چىققاندىن كېيىن، زىكرى:

- پاه، مۇنۇ قاشقالىقنىڭ نوغاي خوتۇنى پەرىزاتكىنە، - دېۋىدى، ئابدۇۋەلى:

- قىزى قالىتسكەن، سانايى نەفەسىگە بەرسە، شېرىننىڭ رولىغا چىقسا بولىدىكەن، مەن پەرھاد

بولسام، - دېدى.

- ئۇ شېرىن بولسا پەرھادنىڭ رولىنى ماڭا بېرەرسەن ھە، - دېدى زىكرى، - كۆرمەي قېلىپ خاتا ئىش قىلىپ

قويامسەنكىن دەيمىنا! - ئۇلار كۈلۈشتى.

نېرىن تارتىلغاندىن كېيىن مەشرەپ ئاخىرلاشتى. كالاسكا، كۆمۈش ئېگەر - جابدۇقلۇق يورغىلار بىلەن

مېھمانلار يولغا چىقتى. خۇشاللىقمۇ ئۆزىدى. بايا مىڭبېگىگە غۇلجا خەلقى كۈلكە ئۈچۈنلا يارالغاندەك

تۇيۇلغانىدى، ئۇ ئۆمرىدە مۇنچىلىك جىق كۈلكىنى تۇنجى قېتىم كۆرۈپ تۇرۇپتۇ. ھارۋىلار، ئاتلار ئۇزاپ كەتسىمۇ

يىراقتىن يەنە شۇ كۈلكە ئاۋازى ئاڭلىنىپ تۇردى...

- غوجام ياقىتۇرمايدۇ دېپسەم ئۇنىماي گارمون چالدۇرۇپ، ئادىنچىكا ئوينىتىپ، غوجام چوقۇم خاپا بولدى، -

دېدى ئاسىيە مىڭبېگىگە كايىپ.

- نېمىشقا سىز ئۇنىڭغا تولغىنىپ قاش ئاتىسىز! - دېدى مىڭبېگى ئاسىيەنى ئەيىبلەپ، - غوجام سىزنىڭ

غىلجىڭلىقىڭىزدىن خاپا بولدى!

- نېمە دەيدىغانىدۇ، خوتۇن خەقنىڭ غىلجىڭلىقىدىن خاپا بولغان ئۇيغۇرنى مەن تېخى كۆرمىدىم!

- ئەلەرنى كۆرسە غىلجىڭلىمايدىغان نوغاي خوتۇنى مەن تېخى كۆرمىدىم!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ئانداق بولسا نېمىگە ئالغان نوغاي خوتۇنى!

- بايلارنى دوراپ - دە!

- ھېلەم بولسىمۇ سەھرانىڭ يولى ئوچۇق!

- سىزگىمۇ قازاننىڭ يولى ئوچۇق!

- مەن بۇ ئۆيىدىن چىقمايمەن. ماڭا بەرگەن تىلخېتىڭىز بار، دىنى نازارەتكە ئاپارسام تاتار قازىلار بار، ھازىلا

كەشىڭىزنى توغۇرلايدۇ.

- نوغاي داموللامدىن يۈزىگە تېتىدىغان مۇتائالى خەلىپىم بار، ھازىرۇلارنى دوزاخقا بۇيرۇيالايدۇ!

ئۇلار گەپ تالاشىۋاتقاندا ئۆيىگە ساقاللىق بىرى ھاسراپ كىرىپ كەلدى:

- ۋاي مىڭبېگى، يامان بولدى، چوڭ ئۆيىگە بۇلاڭچى كەلدى. ئالتە قازاق غېنى ئوغرى بىلەن كېلىپ مال

قورۇدىن بىر ئۇيۇر يىلقا، ئايىمنىڭ ساندۇقلىرىنى، سىلنىڭ ھېلىقى يىغقانلىرىنى بۇلاپ كەتتى. غېنى ئوغرى... ئېيت

ئاۋۇ ئابدۇمەر قاشقالىققا، جېنى مېنىڭ ئالقىنىمدا دەيدۇ، تېخى!

ئابدۇمەرنىڭ بېشى پىرىدە ئايلىنىدى. بىرىنى قولغا كەلتۈرىمەن دېسەڭ، يەنە بىرى تىغ بولۇپ

سانجىلىۋاتقان، بىرىگە ئىرىشمەن دېسەڭ، ئوندىن ئايرىلىۋاتقان، بېشىنى ياپساڭ قوڭى ئېچىلىپ قېلىۋاتقان. بۇ

قانداق جاھان، ياخشى كۈن كۆرۈش ئۈچۈن شېڭ دۈبەنگە بېقىنماي بولىدۇ، ئىسىت، غوجامغا قىلغان ئەقىدەم،

قارا، ئۇلارنىڭ چاقچاقلىرىنى تېخى. غوجامنىڭ ئاغزىدىن بىر ئېغىز ياخشى گەپمۇ چىقىمدا؟ لېكىن ئۇ غوجامنىڭ

«قىزىڭنى چىۋىسىلىڭنىڭ بالىلىرى كۆرۈپ قالمىسۇن» دېگەن گېپىنى ئاڭلاپ قالدى. ئۇلارغا كۆرسىتىشنىڭ يولى

بارمىكىن، توختى تۇڭچى دەيدىغان بىرى بار دەيدۇ. يەنە بىر چوكا ئالتۇن خەجلىسەم كۆرۈشكىلى بولارمىكىن؟

ئاپلا، مۇنۇ غېنى دېگەن ئوغرىنىڭ مېنىڭ بىلەن قېرىشىپ قالغىنى نېمىسى؟ بىر ئۇيۇر يىلقىنى ھەيدەپ كەتكەن

بولسا، ئۇنى ئاز دەپ خوتۇننىڭ زىرە - پىرە، نوگا - پوگالىرىنى ئالغان بولسا... ئۇنىڭ بىلەن تەڭ بولغىلى

بولامدۇ، قاشقىردەك، چىلىۋىرىدەك ئوغرى قازاقلرى بار ئۇنىڭ...

- ئات توقۇ! - دەپ ۋارقىرىدى ئۇ ئاشقان نېرىغا ئەمدىلا قول سالغان ساقاللىققا، - بولە، كېلىپ يە!

ئۇ ئېتىنى دەرۋازىدىن دېۋىتىپ چىقىپ كەتتى. ئۇنىڭ نەگە ماڭغىنىنى ئاسىيە ئەلۋەتتە بىلمەيتتى. ئاسىيە

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

تېخىچىلا ئۇخلىمىغان قىزلىرىنىڭ يېنىغا كىردى. سەبىخە خەت يېزىۋېتىپتۇ، كىچىكى ئۇخلاۋېتىپتۇ. ئاسىيە قىزى بىلەن مۇڭدېشىپ ئىچىنى بوشتىشقا ئادەتلەنگەن. كىتاب ئوقۇپ، رۇس - تاتارلار گېمنازىيىسىدە تەلىم ئېلىپ كۆپىنى ئۆگەنگەن، ئەمدىلا ئون ئالتە ياشقا كىرىپ ئەقلى يىتىشكەن قىزى دائىم ئۇنىڭغا يېڭىچە، ياخشى مەسلىھەتلەرنى بېرەتتى، يېڭىلىقلارنى ئېيتىپ بېرەتتى. قىزى ئاندىن ھەممىلا جەھەتتە ئۆتۈپ، ئانىسىنىڭ ھەۋىسىنى قوزغىماقتا ئىدى. ئۇ ئۈستەلگە ئېگىلىپ ئولتۇرۇپ پۈتۈن دىققىتى بىلەن خەت يېزىۋاتقان قىزنىڭ ئۈستىدىن خەتكە قارىدى. ئۇنىڭ «سالام خەت» دېگەن بىرلا سۆزگە كۆزى چۈشتى. قىز خەتنى لاتىن يېزىقىدا يازماي ئۇيغۇرچە يازغانىدى. ئانا چۆچۈپ خەتكە قارىدى - دە، «نۇرى» دېگەن ئىسمىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ پۈتۈننىڭ ئۇچىدا دەسسەپ تام مەشكە يۆلىنىپ تۇرۇپ قىزىغا سىنجالاپ قارىدى؛ قالپاقلىق لامپۇچكا تۆۋەنگە چۈشۈرۈلگەن، قىزنىڭ ئاق سېرىق يۈزى يېرىم يورۇق، يېرىمى كۆلەڭگە - بەئەينى سۈرەتلەردىكى گۈزەللەرگە ئوخشايتتى. بولۇپمۇ قىزغۇچ يۈزىگە سايە تاشلاپ تۇرغان ئۇزۇن - ئۇزۇن كىرىپكىلىرى، ئېقىپ چۈشكەندەك چىرايلىق بۇرنى، ئەگمە قاشلىرى، پىچىرلاۋاتقانداك بىردە ئېچىلىپ - بىردە ھىمىلىشىپ تۇرغان قىزىلگۈل پورىكىدەك لەۋلىرى، توم چاچلىرى ئانىغا ئۆزىنىڭ ياشلىقىنى، ھېسسىياتىنىڭ قۇربانى بولۇشقا تەييار تۇرغان چاغلىرىنى ئەسلىتتى. ئۇ قازان شەھىرىدە تاتار ئوتتۇرا مەكتىپىدە ئوقۇۋاتقاندا، تازا ھازىرقى سەبىخەدەك چىرايلىق، ھېسسىياتچان ئەمەسمىدى؟ قېنى ئۇ گۈزەللىك، قېنى ئۇ ئىنتىلىش، قېنى ئۇ غايە؟ ئۆكتەبىر ئىنقىلابى ئۇنى ئاتا - ئانىسىز قىلىپ قويدى. دادىسى ئېتىلىدى، ئانىسى ئورۇسلار بىلەن ياۋرۇپاغا قېچىپ كەتتى. ئاسىيە بوۋىلىرى بىلەن قېرىم - قازان تاتارلىرىغا قوشۇلۇپ قازاقىستانغا، سىبىرىيىگە ھەيدەلدى. ئۇ نەق ئون ئالتە يېشىدا سەبىخەنىڭ دادىسى، ئۇيغۇر يىگىت بىلەن تونۇشتى، ئۇ تىزلا دۇنيا مۇھەببەت، لەززەت مۇھەببەت، ھاياتنىڭ ئۆزى مۇھەببەت دېگەن خۇلاسىگە كەلدى. ئۇلار ئاددىيلا بىرنەچچە بوتۇلكا ۋوتكا، بولكا ۋە قەنت - گېزەك بىلە ئالمۇتىدىكى ئوقۇغۇچىلار ياتىقىدا توي قىلىشتى. ئۇنىڭ ئېرى ئۇيغۇردىن چىققان بىر تالانت ئىگىسى ئىدى. ئۇ ئۇيغۇر، قازاق، رۇس تىللىرىدا شېئىر يازالايتتى. پۇشكىننىڭ، لىرمونتوفنىڭ شېئىرلىرىنى رۇسچە دېكلاماتسىيە قىلسا، رۇس قىزلىرى ھاياجانلىنىپ ئۇنى قۇچاقلاپ سۆيۈپ كېتەتتى. ئۇ ئاجايىپ ناتىق ئىدى. رۇس تىلىدا «لېنىن تۇغى» دېگەن تېمىدا سۆزلىگەن سۆزى مۇكاپاتلىنىپ، «كومسومولسكى پراۋدا» گېزىتىدە بېسىلغان. ئۇ يەنە ئاجايىپ ناخشىچى، پۇتبولىچى ۋە رەسسام

ئىدى...

لېكىن ئۇ ئىككى قىزنى ئاسىيەگە تاشلاپ ئۇلار بىلەن تۈزۈككىنە خوشلاشمايلا كېتىپ قالدى. كېيىن ئۇلار ئۇنى ئېتىۋەتتى. ئاسىيە ئۇنىڭ نېمە گۇناھ قىلغىنىنى بىلمىدى. ئۇ شۇ دەۋرگە، ئىستىبدات ھۆكۈمرانلارغا ئىچ-ئىچىدىن نەپرەتلەندى. چۈنكى ئۇنىڭ ئېرىنىڭ بىگۇناھ، ساپ ئىكەنلىكىگە ئىشىنىتتى. راستىنلا شۇنىڭ ئۈچۈن ئېتىلغان بولسا ئۇ دەۋرگە، ئۇ دەۋرنىڭ سەركەردىلىرىگە نەپرەتلەنمەي قانداق قىلسۇن؟ ئۇ جان ساقلاش، سۆيۈملۈك ئېرىدىن قالغان مۇنۇ ئىككى قىزنى بېقىپ قاتارغا قېتىش، ئائىلىق بۇرچىنى ئادا قىلىپ ئۆزىنىڭ ئىنسان ئىكەنلىكىنى ئۆزىگە ئىسپاتلاپ بېرىش ئۈچۈن، بۇنىڭدىن بىر نەچچە يىل بۇرۇن ئۆزىگە ئوخشاش زامان قاچقۇنلىرى بىلەن بىللە غۇلجىغا قېچىپ كەلدى. قىرىم بويلىرىدىكى ئانا يۇرتى، قازان شەھىرىدىكى كاتتا جاي، باغلىرى، ياۋرۇپاغا قاتناپ تۇرىدىغان سېرىق ساقال، سېرىق قاش، ھەيۋەتلىك كىيىپ، ھاسا تۇرۇپ يۈرىدىغان دادىسى، دائىم تەسۋى سىرىپ، كىتاب ئوقۇپلا يۈرىدىغان بوۋىسى، تۈرك ئاياللىرىدەك كىيىنىپ يۈرىدىغان مېھرىبان مومىسى ۋە فرانسوزچە ياسىنىپ، ئالتۇن ئىچىدە يالت-يۇلت قىلىپ تۇرىدىغان ئانىسى، گۈزەل قىرىم، كاۋكاز، ۋولگا، قارا دېڭىز بويلىرى... ھازىر ئۇنىڭدىن تولىمۇ يىراقتا. گويا چۈشتەك، گويا بىر گۈزەل ئارزۇدەك ئۇنىڭ خىيالى ۋە مۇھەببىتىگە ئايلاندى. ئۇنىڭ قەلبىدە مۇھەببەت، ئائىلە دېگەنلەر ئاللىقاچان كۆيۈپ كۈلگە ئايلىنىپ بولغان. ئۇ لىۋتولستوينىڭ «ئانا كارىننا» رومانىدىكى ئانادەك ئۆلۈم يولىنى تاللاپ بولغان، لېكىن ئىككى پۇتغا ئىككى قىزى چاپلىشىشلىق، ئۇ پويىز چاقىغا ئۆزىنى ئاتالمايدۇ. ئۇ ھازىر شۇ يازغۇچىنىڭ «تىرىلىش» رومانىدىكى ماسلوۋا. بىرى ئۇنىڭغا مۇھەببەت توغرىسىدا گەپ قىلسا ئۇ ماسلوۋادەك: «نېمە ئۇ مۇھەببەت دېگەن، مەن ئۇنى ئاللىبۇرۇن چۆرۈۋەتكەن!» دەپ جاۋاپ بېرىدۇ. ئۇ ئۆزى ئۈچۈن ياشاشنى تاماملىغان، ئۇ ئىككى قىزى ئۈچۈن ياشايدۇ. ئابدۇمەر مىگېگىنىڭ ئەلچىلىرىگە ئۇ: «مېنىڭ بەدىنىم قىزلىرىمنى بېقىشقا يارسا بولدى. شەھەردە ئۆي تۇتۇپ بەرسۇن، قىزلىرىمنى ئوقۇتسۇن، مېنى ئۆمىلەپ يۈرۈپ خىزمىتىمنى قىل دېسىمۇ مەيلى دەيمەن» دەپ جاۋاپ بەرگەن. شۇڭا ئۇ مىگېگىنىڭ دېگىنىنى قىلىدۇ ھەم ئۇنىڭغا دېگىنىنى قىلدۇرىدۇ. ئۇ بۈگۈن ئۆز مەيلى ئەمەس، مىگېگىنىڭ بۇيرۇقى بىلەن بايلارغا ئادىنچىكا ئويناپ بەردى. ئۇ ئۆزىگە تىكىلگەن ئونلىغان ئىشقۇاز كۆزلەرنى سەزدى، بىرلىرى كۆز قىستى، بىرلىرى قاش ئاتتى، بىرلىرى لەۋلىرىنى تاماشتتى... ئۇلار

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

كۆڭلىدە: «ئاشۇ ساقاللىق، قوپال سەھرالىققا خوتۇن بويسەن، سەن شۇنچىلىك بىر خوتۇن، بىزنىڭ ھەرقانداق تەلپىمىزنى يەردە قويمايسەن!» دېيىشمەكتە. ئاسىيە خورلۇق، كەمسىتىش دېگەنلەرگە كۆنۈك. ئۇ مۇنچىلاردا تازلىق ئىشچىسى بولدى؛ «يۇيۇپ قويە» دېيىشەتتى بىرلىرى يالىڭاچ پېتى ئىشكىنى قىيا ئىچىپ. ئۇ ھاكىمى رۇس خوتۇنلار بىلەن كىر ماتا ياغلىقنى ئېڭىكىدىن چېگىپ چىلەك تۇتۇپ كىچىكلاردا تۇردى. ئىشلەتكۈچىلەردىن ئۇنىڭغا: «ھەي مارجانكا، ئۆيىنى ھاكلاپ بولدۇڭ، ئەمدى بېلىمنى تۇتۇپ قوي» دېگۈچىلەر بولدى... ئۇ ھەممىگە چىددى، ھەممىنى ئۇنتۇدى. قىزلىرى ئۈچۈن ھەرقانداق خورلۇققا، ئازابقا، قۇربان بېرىشكە ئۇ تەييار. پەقەت قىزلىرى خورلانمىسا، ئازابلانمىسا بولدى...

- نېمە بولدى، قىزىم! - دەپ ۋارقىرىۋەتتى ئاسىيە يىغلاۋاتقان قىزىنى مۇرىسىدىن قۇچاقلاپ. قىزى راستتىنلا يىغلاۋاتاتتى.

- نېمەڭ كەم، كىم ساڭا ئازار بەردى؟ - دېدى ئۇ قىزنىڭ بېشىنى كۆكرىكىگە تېگىپ، - ئېيت، قىزىم، ھەرقانچە بالا ئىش بولسىمۇ ئاپاڭغا ئېيت!

- ئىچىم ئاغرىپ چىدىمىدىم، ئاپا! - دېدى سەبىخە چۈشىنىكسىزلا يىغلاپ، - مەكتىپىگە ئىزدەپ بارسام، ساۋاقداشلىرى تۆت كۈن بولدى يوق، دادىسى تۇرمىدىكەن، ئۆكىلىرىنى چىرىكلەر ئېتىۋىتىپتۇ، دېدى. ئۆكىلىرى كىچىك بالىلارغۇ، ئۇلارنى نېمىشقا ئاتىدۇ. ئۇنىڭ دادىسىمۇ گۇناھسىز، ئاق كۆڭۈل دېھقان. ئۇنى سولاتقان مۇشۇ مىڭبېگى دادامكەنغۇ...

- كىمنى دەۋاتىسەن، سەبىخە؟

- نۇرىچۇ، ئالدىنقى يىلى يازدا بىزنىڭ چوڭ ئۆيىگە ئەرز يېزىپ ئەكەلگەن بالىچۇ؟

- ھە، ھېلىقى زىيەك دېگەننىڭ بالىسىمۇ. ئۇنىڭ ئاپىسى چوڭ باينىڭ قىزىكەن، ئانىسى تۇيۇقسىزلا ئۆلۈپ

كېتىپتۇ دەپ ئاڭلىغان. ۋاي قىزىم، شۇ بالىنىڭ ئۆكىلىرىنى چىرىكلەر ئېتىۋىتىپتۇ؟

- ھەئە ئاپا. مۇنۇ دادام جاللاتكەن، ئۇنىڭ دادىسىنى ناھەق سولاتقان دادامكەن، غېنى ئوغرى ئۇنىڭ

دادىسىنى تۇرمىدىن قۇتۇلدۇرۇپتىكەن، چىرىكلەر بۇ پانتۇركىستلارنىڭ ئىشى، قىساس ئالىمىز دەپ بالىلارنى

ئېتىپتۇ. يۈز نەچچە ئادەمنى تۇرمىگە سالدى. ئۇلاردىن ئۆلگەنلىرىمۇ بار. سوۋىت كونسۇلى ئارلاشمىغان بولسا بۇ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

چاغقىچە نەچچە مىڭ ئادەم تۈرمىگە كىرەتتى!

- بۇ شېك دۈبەنمۇ ستالىنغا ئوخشاشكەن - دە!

- ئۇنداق دېمە ئاپا، ستالىن دېگەن داھىي، ئۇلۇغ ئادەم!

- ئۇلۇغ ئادەملەرمۇ جاللاتلىق قىلىدۇ قىزىم، سەن بۇنى تېخى بىلمەيسەن. مۇنۇ مىڭبېگى داداڭمۇ ئۆزىنى

كاتتا چاڭلايدۇ، قارا، سەن ئۇنىمۇ جاللاتكەن دېدىڭ. ھەممىسى ئوخشاش بۇ ھوقۇق تۇتقانلارنىڭ!

- سوۋىت ئىتتىپاقى دېگەن سوتسىيالىزم. ئۇ يەردە ئېزىش، زۇلۇم دېگەن يوق. ھەممە ئىش ئادىل ھەل

بولىدۇ، ئاپا!

- ئېزىش، زۇلۇم بولمىسا، ئادىل بولسا، بوۋاڭنى، داداڭنى نېمىشقا ئاتتى ئەمەس؟

- ئۇقۇشمايلىق بولغاندۇر بەلكى...

قىزىنىڭ ئاۋازى پەسلەپ تىتىردى. ئۇنىڭ يادىغا دادىسىنىڭ غۇۋا ئوبرازى ۋە دادىسى يازغان «ھەقىقەت»

دېگەن شېئىردىكى:

ھەقىقەت قۇش بولۇپ ئۇچالمىدىكەن،

سۇ كەبى كەلگۈن بوپ تاشالمىدىكەن؟

بىر غېرىپ كۆلىمى ئوتتا كۆيگەندە

ئۆزىنى شۇ ئوتقا ئاتالمىدىكەن؟!

دېگەن مىسرالار كەلدى.

... ھەقىقەت، ئادالەت ھەممە يەرنى كىزىپ يۈرسە، ھەممە يەرگە ئۇچۇپ بارالسا، قەھرى كەلگۈن بولۇپ

ناھەقچىلىكنى يىمىرىپ تاشلىيالىسا بولاتتى... دادام قالتىس يازغانىكەن. شۇنداق دادىنىڭ بالىسى بۈگۈن

جاللاتنىڭ قىزى بولۇپ قالدىم...

قىز ئورنىدىن تۇرۇپ سۆسەر ياقىلىق جۇۋىنى يېپىنچاقلاپ پېسايۋانغا چىقتى. ئانا كىچىك قىزىنىڭ بېشىنى

سىيلاپ خىيال بىلەن ئۆز كۆڭلىنى ئاۋۇندۇرماقتا، بۇ ئۇنىڭ ئادىتىگە ئايلانغانىدى. سەبىخە پېسايۋانغا چىقىپ قار

بىلەن ئېگىلگەن دەرەخ شاخلىرىغا، شاخلارغا قونۇپ باشلىرىنى قاناتلىرىنىڭ ئاستىغا تىقىپ دۈگىدىيىپ يېتىۋالغان

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

توخۇلارغا قارىدى. توخۇلارنىڭ لاپاس تېگىدە قونداقلىرى بار، ئۇلار زەھەردەك سوغۇقنىڭ كۈچىنى سىناش ئۈچۈن شاختا چىقىپ يېتىۋالدىمۇ ياكى ئۇلارنىڭ مۇشەققەتنى تاللاش ئادىتى بارمۇ؟ نۇرى مەقسەتلىك ھالدا شۇنداق جاپ - مۇشەققەتنى ئىزلىگۈدەك، شۇڭا ئۇ سەبىخەدىن ئۆزىنى قاچۇرۇپ يۈرگۈدەك. سەبىخە ئۇنى قانچە ئىزدىدى، ھېلىقى چېقىر ئۈجمە دەرىخىنى قانچە سېغىندى، بولۇپمۇ نۇرىنىڭ ئائىلىسىگە بەختسىزلىك كەلگەن بۇ كۈنلەردە ئۇ نۇرىنى ئىزلەپ نەلەرگە كىرمىدى - ھە؟ ئوغۇللارنىڭ ياتاقلىرىغا، غوجامنىڭ ئىسىل ئۆيىگە، ئاخىرىدا پەرىدە ئىسىملىك تاتار قىزىنىڭ ياردىمى بىلەن رەخمىجاننىڭ ئۆيىگە... بىرمۇ بىر باردى. ھەممىنى ئاڭلىدى، بىلدى. ئىچ - ئىچىدىن ئۆرتىنىپ قىزلارغا خاس ئاجىزلىق بىلەن يالغۇز دەرەخ دالىلىرىدا يىغلىدى. ئۇنىڭ كۆز يېشى، يۈرەك پىغانى بىلەن نۇرىنىڭ ھېچ ئىشى بولمىسىمۇ، ئۇ بارغانسېرى ئۇنى سېغىنماقتا. بارغانسېرى ئۇنى بىر كۆرۈش ئىستىكى قىيىنماقتا، يۈرەكلىرىنى ئەزمەكتە. ئەمدى ئۇنىڭ چىدىغۇچىلىكى قالمايدى. ئۇ نەدىن بولسىمۇ نۇرىنى تېپىشى كېرەك. ناۋادا ئۇ غېنى ئوغرىلار بىلەن تاغلارغا چىقىپ كەتكەن بولسا، سەبىخە ئىككىلەنمەي قار كېچىپ، سۇ يېرىپ ئۇنىڭ بىلەن بىر سەپتە بولىدۇ. ناۋادا قارا تەقدىر ئۇنى ئۆلۈمگە ھەيدەپ ئاپارسا، سەبىخە ئىككىلەنمەي كۆكرىكى بىلەن ئۇنى قوغداپ بىللە قۇربان بولىدۇ. خىيال ۋە سېغىنىش ئۇنىڭ قەلبىدىكى مۇھەببەت ئۇچقۇنىنى يالقۇنغا ئايلاندۇردى. ئۇ ئۆزىنىڭ تۇنجى، شېرىن مۇھەببەت ئازابىنىڭ چەكسىز، دولقۇنلۇق دەرياسىغا چۈشكەنلىكىنى چۈشەندى. ئۇ ياكى قىرغاققا ئۇزۇپ چىقىدۇ، ياكى ھالاك بولىدۇ. ئۇنىڭغا ئەمدى باشقا يول يوق. ئۇ ھازىر شېرىن، زۆھرە، سەنەم... ئۇ ھازىر ھايات دراممىسىنىڭ قەھرىمانى. ئۇ ھاياتنىڭ بۇ سىنىقىغا بەرداشلىق بېرەلەيدۇ. ئۇ دادىسى يېزىپ قالدۇرغان شېئىرغا ئەمەل قىلدۇ:

توغۇلدۇڭ، سەن ئۇچقۇن، ئۆچمە گۈرۈلدە،

ھايات شۇ، سەن شۇڭقار، پەرۋاز قىل ئۆرلە...

ئۇ ئۆز - ئۆزىگە ئادەم ھامان ئۆزىنى بىر نەرسىگە ئاتايدۇ، سەن بىر ئىشنىڭ قۇربانىسىن، ياكى گۈزەللىكنىڭ،

ياكى رەزىللىكنىڭ... دەپ پىچىرىلدى.

دەرۋازا تارقالاپ ئېچىلدى، ھويلىغا ئاۋال كالاسكا، ئارقىدىن ئاتلىق ئادەم كىرىپ كەلدى. سەبىخە

ھەربىيچە كىيىنپ قىلىچ ئاسقان، ئېسىل پەلتۇ، كاستۇم - بۇرۇلكا، قارا شىلەپە كىيگەن يەنە بىرىنىڭ كالاسكىدىن

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

چۈشكىنى، ئابدۇمەر مىگېگىنىڭ ئۇلارنى ئېگىلىپ تۇرۇپ مېھمانخانىغا تەكلىپ قىلغىنىنى كۆردى.

- ئاسىيە! - دەپ ۋارقىرىدى مىگېگى مېھمانخانىنىڭ ئىشىكى ئالدىدىكى قاڭغالتىرلىق ئەگمەش پېشايۋان

ئاستىدا سالاسۇنغا تايىنىپ تۇرۇپ. ئاسىيە قىزىنىڭ خېتىنى ئوقۇشقا بېرىپ كېتىپ ئاڭلىمىدى. ئۇنىڭ پۈتۈن

زېھنىنى قىزىنىڭ نۇرىغا يازغان خېتى ئېگىلىۋالغان، ئۇنىڭ قۇلىقى، كۆزى، ھەتتا مېڭىسى ئىشتىن توختىغان،

قىزىنىڭ بىر سەھراللىق يىگىتكە ئاشىق ئىكەنلىكىنى بىلىپ ئۇنىڭ كۆزى قاراڭغۇلاشقان، قۇلىقى پۈتكەن، بېشى

گاڭگىراپ قالغانىدى. ئۇ قىزىغا ھەم ئىچ ئاغرىتاتتى، ھەم غەزەپلىنەتتى. ئىچ ئاغرىتىشى بىچارە قىزىنىڭ تارتقان

جاپاسىنى بىلگەنلىكىدىن بولسا، غەزىپى مۇھەببەتنىڭ قۇلى بولۇشنىڭ قانداق ئاقىۋەت ئەكەلىدىغانلىقىنى

بىلگەنلىكىدىن ئىدى. ئۇ قىزىنى مۇشۇنداق مۇھەببەت پاجىئەسىدىن قوغداش ئۈچۈن قانچىلىك تىرىشتى - ھە؟

ئۇ قىزىنى يىگىتلەردىن قاچۇردى، قىز دوست تۇتۇشقا ئۈندىدى، ھەتتا مەكتىپىگە بېرىپ مۇئەللىمىدىن قىزىنىڭ

بۇ جەھەتتىكى ئىشلىرىنى ھەپتىدە بىر قېتىم سۈرۈشتۈرۈپ تۇردى. ئۇ قولىدىن كېلىدىغانلىكى ئاماللار بىلەن قىزىنى

مۇھەببەت پاجىئەسىدىن قوغدىدى. ئاسىيە مۇھەببەت ئۆزىلا بىر پاجىئە، قايسىبىر پىداكار مۇراد - مەقسەتكە

يېتەلگەن؟ قىزلار ئۇنىڭغا ئىنتىلىدۇ، لېكىن ئۇنىڭ دەردۇ بالاسىنى چۈشەنمەيدۇ. ئۇنى بەخت دەپ بىلىدۇ، پاجىئە

ئىكەنلىكىنى چۈشەنمەيدۇ... دەپ يۈردى.

- ئاسىيە، ئۇخلاپ قالمايغىنىڭىز، - دېدى مىگېگى ئۆيىگە ئالدىراپ كىرىپ، - يەنە مېھمان، بۇ قېتىمقىسى

سىزنى خۇش قىلدۇ. ئۇلار سىزنىڭ ھېلىقى سەكرەپ - يەر تېپىدىغان ئۇسۇلىڭىز بىلەن گارمۇنىڭىزنى يارىتىدىكەن.

گېپىنى چىقىرىۋىدىم. كەچ بولسىمۇ بىر ئاڭلايلى دەپ كەلدى! - دېدى.

- خەق نېمە كويدا، سىلى نېمە كويدا دادا، - دېدى تالادىن ئۆيگە يېڭىلا كىرگەن سەبىخە غەزىپىنى

يوشۇرالمىي، - باشقىلار جان قايغۇسىدا، سىلەر بايلار ھا - ھا - ھا، ھى - ھى - ھى...

- باشقىلار دېگەننىڭ كىم قىزىم؟ - مىگېگى غەزەپ بىلەن سورىدى.

- دېقانلار، كەمبەغەللەر، ئوقۇتقۇچى، ئوقۇغۇچىلارچۇ؟

- كىم ئۇ ئەخمەقلەرنى شېڭ دۈبەنگە قارشى چىقسۇن دەپتۇ. تېخى ئاز، يۈزىنى تۇتسا نېمە بوپتۇ، مىڭى

تۇتسۇن، نەچچە مىڭى تۇتسۇن. غەپىدەكلەرنىڭ كاللىسىنى ئېلىپ تۆت دەرۋازىغا بىر ئايدىن ئېسىپ سارايى قىلسا

بولدۇ! تولا گەپ قىلماي مېھمانلارغا گارمۇن چېلىپ بەر!

- يۈرۈڭ، مېھمانلىرىڭىزنى كۈتەيلى مېڭىڭى! - دېدى ئاسىيە ھەممە غەزىپىنى ئىچىگە يۈتۈپ، - مەن

مېھمانلىرىڭىزغا گارمۇن چېلىپ بېرىي.

ئۇلار مېھمانخانىغا كىرگەندە شېڭ دۈبەنگە ئوخشاش قىزىل ئۆتۈك، سۇس يېشىل سوڭىدىن ھەربىيچە كىيىم

كىيىپ، مۇرىسىگە پاگون تاقاپ، بېلىدىكى چىڭ باغلانغان تاسما پوتىسىغا قىلىچ، تاپانچا ئېسىۋالغان، قارا

بۇرۇت، ئاق يۈزلۈك ئېگىز بىر خەنزۇ ئوفىتسېر بىلەن ياۋرۇپاچە كېيىنىپ بويىغا بانىك تاقىغان ئۇيغۇر ئادەم خەنزۇ تىلىدا سۆزلىشىۋاتاتتى.

- ياكاشما؟ - دېدى ئوفىتسېر ئاسىيە بىلەن سەبىخەگە قول ئۈزۈپ. ئۇ ئاسىيە بىلەن كۆرۈشۈپ بولۇپ،

سەبىخەنىڭ قولىنى چىڭ تۇتۇپ قويۇۋەتتى. سول قولىنى قىزىڭ مۇرىسىگە قويدى.

- ئەيى، جىمۇ پىياۋلىياڭ (پاھ، نېمىدېگەن چىرايلىق) - دېدى ئۇ خۇددى ئاچ بۆرە قوزغا ئىتىلىگەندەك، - تا

دو دالا؟ (ئۇ نەچچە ياشقا؟)

- شى ليۇ سۈي! (ئون ئالتە ياشتا) - دېدى ئۇيغۇر كۈلۈپ تۇرۇپ.

- تەي خاۋلا! (ناھايتى ياخشى)

- يى جىيەن جۇڭ چىڭ! (بىر كۆرۈپ كۆيۈپ قالدىم) - دېدى ئوفىتسېر ھاياسىزلىق بىلەن، - يىدىڭ ياۋ باتا

نوڭداۋشۇ (ئۇنى جەزمەن ئىندەككە كەلتۈرۈش كېرەك)، تانى شېڭ دۈبەندى خۇاڭ فانۇيلاڭ - مالىكوۋا خەي

خاۋكەن (ئۇ شېڭ دۈبەننىڭ سېرىق چاچلىق خانىمى مالىكوۋادىنمۇ چىرايلىق ئىكەن)

مالىكوۋا دېگەن ئىسىمنى بىرلا سەبىخە چۈشەتتى. ئۇ شېڭ دۈبەننىڭ رۇس تىلى تەرجىمانى، كاتىپى،

ئەمەلىيەتتە شېڭ دۈبەنگە موسكۋادىن تەقدىم قىلىنغان قىز ئىدى. سەبىخەنىڭ تىنى شۈركەندى.

- نېمە دەيدۇ بۇ گېنېرال؟ - دەپ سورىدى ئابدۇمەر مېڭىڭى قىزىقىپ.

- قىزغا بەك چىرايلىقكەنسەن، بىرلا كۆرۈپ ھەيران قالدىم، شېڭ دۈبەننىڭ موسكۋادىن ئەكەلگەن قىز

كاتىپىدىنمۇ قالتىسكەنسەن دەيدۇ.

- ھا - ھا - ھا! - مېڭىڭى ساقىلىنى سىيپاپ قاقاقلاپ كۈلدى، - گورموڭنى قالتىس چالىدۇ. ئورۇسچە

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

قالتىسى يازىدۇ، سۆزلەيدۇ، ئۇسۇلغىمۇ ياخشى!

- ياكاشى! - دېدى ئوفتسىپر قىزنى قۇچاقلاشقا تەمىشلىپ، - ۋوشياڭ جىن تىيەن جۇ گىڭ تا (مەن ئۇنىڭ

بىلەن بۈگۈنلا) ...

- بىي جاۋجى! (ئالدىرىماڭ!) - دېدى ئۇيغۇر ئادەم ئۇنىڭغا خۇشامەت قىلىپ، - ۋېيكۇ جېن

دايا! (نەپسىڭىز تاقىلداپ كېتىپتۇ - دە!)

ئابدۇمەر مىڭبېگى ھېچ گەپنى ئۇقمايلا قاقاقلاپ كۈلەتتى. ئۇنىڭغا سەبىخەنىڭ ئوفتسىپرغا يارىغانلىقىنىڭ

ئۆزى بىر چوڭ ئامەت. ئۇ مۇشۇ قىزى بىلەن خېلى چوڭ پايدىغا ئېرىشەلەيدۇ، غېنى ئوغرىنىڭ جاجىسىنى بېرىپ،

ئۆزىنىڭ ياراملىق ئىكەنلىكىنى خەلققە كۆرسىتەلەيدۇ. سەبىخە ئۆزىنى ئوفتسىپرەدىن يىرگەنگەندەك قىلىپ قاقۇرۇپ

يۈرمەمدۇ؟ ئۇنى ئوفتسىپرەنىڭ قوينىغا ئىتتىرىش كېرەك، ئانا بۇنى قىلدۇ. ئانىغا مىڭبېگى بۇنى قىلدۇرالايدۇ:

- ئاسىيە، قېنى قېزا، پاقلان گۆشى، يەنە ھېلىقىدەك...

مىڭبېگى قوللىرىنى «قولداما» ناملىق تاماققا شەرەت قىلدى. ئاسىيە سىرتقا مېڭىۋىدى، قىزمۇ ئەگەشتى.

- ياق، ياق، - دېدى تەرجىمان ئادەم قىزنىڭ ئالدىنى توراپ، - سىز چىۋ تۈەنجاڭغا خىزمەت قىلىڭ، چاي

قۇيۇڭ، يېنىدا ئولتۇرۇڭ!

قىز يىرگىنىپ ئۆزىنى يېرىم قۇچاقلىغان تەرجىماننى سىلىقلا سىلكىپ قولىنى تارتتى. ئۇ باياتىن بۇ

يىرگىنىشلىك مەخلۇقنىڭ قولىنى تۇتتى، ئېگەكلىرىنى سىيپاش، دۈمبە، يەلكە ھەتتا كۆكسىگە قول تەگكۈزۈشگە

چىشىنى چىشلەپ چىدىغانىدى. ئۇ چەكسىز خورلۇق ھىس قىلدى. مۇنۇ ھەربىيچە كىيىنۋالغان ياۋۇز ئۇنىڭ ئەر

كىشىنىڭ قولى تېگىپ باقمىغان بەدىنىگە قول تەگكۈزدى. ئۇنىڭ نەزىرىدە سەبىخە بىر بىچارە كۈچۈك، ئۇ نېمىلا

قىلسا قىز جىم تۇرۇشى، قوبۇل قىلىشى، ھەتتا خۇشال بولۇشى كېرەك. گويا ئۇنىڭ قولىنىڭ بەدىنىگە تېگىشى

قىزنىڭ ئامىتى، تەلىيى، ھەتتا بەختى! ياق، قىز بۇ خورلۇققا چەك قويىدۇ، ئۇ ۋىجدانى ئالدىدا جاۋابكار، ئۇ

بىر ئادەم، بەلكى مۇنۇ ئوچ ئەردىن ئېسىل، ساپ، قىممەتلىك. ئۇ بۇلاردىن ۋىجدانى ئۈستۈن. ئۇلاردا يوق نەرسە

بۇ قىزدا بار.

- ئاپامغا قارىشىمەن! - دېدى ئۇ قولىنى، مۇرىسىنى چىڭ تۇتۇۋالغان يىرگىنىشلىك ئادەملەردىن قۇتۇلۇش

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئۈچۈن سىلكنىپ، - مېنى قويۇۋېتىڭلار!

- بۇراڭ نى زۇ! (كەتمەيسىز!) ۋو خېن شياڭ، خېن شياڭ گېڭ تا... ماشاڭ شاڭ چۈاڭ (مەن ئۇنىڭ بىلەن

ھازىرلا ياتقۇم بار.) ھى - ھى - ھى!...

- بولدى، ئاپاڭغا مەن قارشاي قىزىم! - دېدى مىڭبېگى ئاسىيەنى ئىتتىرىپ سىرتقا مېڭىپ، - يۈر خوتۇن،

قىزىمىز مېھمانلىرىمىزنى كۈتسۇن!

ئاسىيە ئەمدىلا سىرتقا مېڭىۋىدى، قىزىنىڭ ۋارقىرىغان ئاۋازى ئاڭلاندى. ئاسىيە دەرھال كەينىگە ياندى.

ئۇقتىسىز قىزنى چىڭ قۇچاقلاپ ئۇنىڭ بويۇن، باشلىرىغا ھەدەپ سۆيىمەكتە ئىدى.

- بۇ قانداق مېھمان! - ئاسىيە ئۇقتىسىزنى ئىتتىرىۋېتىپ قىزىنى قۇتقۇزۇۋالدى، - مېھمان دېگەن ئىززىتىنى

ساقلىسا بولىمىدۇ!

- قىزىڭ نېمىشقا ئىززىتىنى ساقلىمىدى ئەمەس! - دېدى ئۇيغۇر تەرجىمان قوپاللىق بىلەن، - قىز بالا دېگەن

ئەر كىشىنى قانداق كۈتۈشنى بىلىشى كېرەك. سەن قىزىڭغا نېمىشقا ئۆگەتمىگەن، ئۇ قوپاللىقتىن باشقىنى

ئۆگەنمەپتۇ ئەمەسمۇ!

- شۇنداق! - دېدى ئاسىيە بۇقۇلداپ يىغلاۋاتقان قىزىنى باغرىغا بېسىپ، - سېنىڭ تەربىيە كۆرگەن قىزلىرىڭ

باردۇر بەلكى، شۇ قىزلىرىڭغا خوتۇنۇڭنى قوشۇپ ئۇنىڭ خىزمىتىگە سالىساڭ بولغۇدەك.

تەرجىماننىڭ ئۆڭى ئۆچتى. ئۇ بىر نېمە دەي دېگۈچە ئابدۇمەر مىڭبېگى ئاسىيەنىڭ قولىنى تۇتۇپ:

- ماڭ! - دەپ قاتتىق سىلكىدى، - كىمنىڭ ئالدىدا نېمىدەپ كاپىشۋاتسەن. زادى نوغاي خەقتىن

ياخشىلىق يانمايدۇ كىشىگە!

ئۆي ئىگىلىرى چىقىپ كەتتى. ئۇقتىسىز ئوڭدا يېتىپ تاماكىسىنى قاتتىق شوراپ، تەرجىمانغا خەنزۇ تىلىدۇ:

- ئۇ قىز مېنىڭ، ئەتىلا ئۈرۈمچىگە ئېلىپ ماڭمىەن، سەن بۈگۈن كېچىلا ئۇنى ئىندەككە

كەلتۈرگىن! - دېدى.

- چوقۇم، بۇ ئاسان، بۈركۈتنىڭ چۆچىنى ئالغىنىدەكلا بىر ئىش!

ئۇلارنى مىڭبېگى مېھمان قىلدى. ئۇلار ھاراقمۇ ئىچتى. ئۇلار سەبىخەنى ئۈرۈمچىگە ئاپىرىپ ئوقۇتىمىز، ئەتىلا

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

چيۇتۈنجاڭنىڭ كىچىك ماشىنىسى بىلەن ماڭسۇن، دېدى.

مىڭبېگى خۇشال بولۇپ، خوتۇنى بىلەن قىزىغا بۇ خەۋەرنى ئېيتتى.

- ياق، ئۆلۈكۈم بارىدۇ، تىرىكمى بارمايدۇ! - دېدى سەبىخە غەزەپلىنىپ، - مەن ھېچنەگە بارمايمەن!

- قىزىمنى ئەۋەتمەيمەن! - دېدى ئاسىيە، - ھازىرلا ئۆيىڭىزدىن چىقىپ كېتىمەن، ھېچنەمە تەلەپپۇ

قىلمايمەن، بىزدىن رازى بولۇڭ مىڭبېگى!

- ياق، ياق، ھېچنەگە كەتكۈزمەيمەن! - دېدى مىڭبېگى غەيرەتلىنىپ، - كۆرگەنسەلەر ئاۋۇ گىرنالى، ئۇ

دېگىنىنى قىلدۇ، ئۇ دېگەن شېك دۈبەننىڭ خوتۇنىنىڭ ئىنىسى. بىزنىڭ چيۇسلىڭنىڭ ئوغلى!

مېھمانلارنى مىڭبېگى ئۈچ كۈندىن كېيىن ئۈرۈمچىگە قىزنى ئېلىپ مېڭىشقا مىڭ تەستە رازى قىلىپ، تاڭ

ئاتارغا يېقىن ئارانلا يولغا سالدى.

ئاسىيە ئەمدى ئۆزىنىڭ خاتىرجەم كۈنلىرىنىڭ ئاخىرلاشقىنىنى چۈشەندى. ئۇ قىزى ئۈچۈن ئوتقا كىرىشكىمۇ،

سۇغا كىرىشكىمۇ تەييار ئىدى. ئۇ جېنىنى ئالقىنىغا ئېلىپ قويدى ۋە ئەتىگەنلىكى مىڭبېگى خورەك تارتىپ قاتتىق

ئۇخلاۋاتقاندا، ئۆز ھالىنى ئېتىپ ياردەم تەلەپ قىلىش ئۈچۈن، ئۇيقۇسىزلىقى ۋە ھاۋانىڭ قاتتىق سوغۇقلىقىغا

قارىماي نېزەرخان غوجامنىڭ ئۆيىگە - ئەپرىز ئايىمنىڭ يېنىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى. سەبىخە مىڭبېگىنىڭ ئېتىنى

مالايغا ئىگەرلەتتى. ئاندىن قېلىن كىيىنىپ، يانچۇقلىرىنى ئالتۇن - كۆمۈش بىلەن تولدۇرۇپ ئاتقا مىندى - دە،

كۈنچىقىشقا قاراپ يول ئالدى...

10

بۇ يەردە ھېچ ئىش بولمىغاندەك كۆرۈنەتتى. يېڭى قار يېغىش بىلەنلا مەھەللىنىڭ ھەممە ئەللىرى

چوماقلىرىنى پۇلاڭلىتىپ، ئىتلىرىنى كاڭاشتىپ، ئاتلىقى ئاتلىق، پىيادىسى پىيادە ھالدا توشقان قوغلىغىلى ئوۋغا

چىققانىدى. بۇ مەنزىرە ئابدۇمەر مىڭبېگىنىڭ ئۆيىدىكى مەشرەپكە كەلگەنلەرنىڭ گويىا شەھەر شادلىققا

چۆمگەندەك، شەھەردە كۆز يېشى، قايغۇ - ھەسرەت يوقتەك توختىماي قاقاقلىشىپ كۈلۈشكىنىگە ئوخشايتتى.

يېڭى قاردا توشقانلار چۆپ ئىزدەپ چىغ تۈۋىلىرىدىن، تېۋىلغىلار ئارىلىرىدىن چىقىپ سەكرىشىپ ئىز

قالدۇرىدۇ. ئوۋچىلار ئۇلارنى تېپىۋېلىپ قېلىن قاردا ئىتلىرى بىلەن قوغلايدۇ. قېلىن قاردا بىچارە توشقانلار كۆزلىرىنى

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

چەكچەيتىشىپ، جېنىنىڭ بارىچە يۈگۈرۈشىدۇ. قار بولمىغىنىدا ئۇلار ئاتلىق ئادەملەرنى تۈگۈل ئالغۇر تايغانلارنىمۇ يەتكۈزمەيتتى. قاردا تەس، ئۇلار ھىيلە ئىشلىتىپ قار تېگىگە مۆكۈۋالىدۇ. لېكىن دېھقان چومىقى ئۇنىڭ قار بېتىدە بىلىنىپ تۇرغان دۈمبىسىنى چەنلەپ ئۇرۇشنى ئۇ نەدىن بىلسۇن. ياكى ئىت ئۇنى بوغىدۇ، ياكى چوماق تېگىدۇ، ئۇ بىچارە پۇتلىرىنى تېپىرلىتىپ جەك-جەك قىلىدۇ، دېھقان پىچىقى ئۇنىڭ قېنىنى ئېقىتىپ ئاۋازىنى ئۆچۈرىدۇ. ئۇنىڭ ئۆلۈمى دېھقانغا شادلىق، گويا دېھقان قايغۇسى شېك دۈبەنگە شادلىق بولغىنىدەك.

بۈگۈنكى «كەتتى قارا» بىلەن باشلانغان توشقان ئوۋلاشقا چومىقىنى كۆتۈرۈپ زىياۋۇدۇنۇ چىقتى. ئۇنىڭ قەلبىدىكى قارا بۇلۇپ «كەتتى قارا» دېگەن ئاۋازنى ئاڭلاپلا تارالدى-دە، ئۇ «ھەي شەيتاننىڭ ئىشى» دەپ قويۇپ، پۇتىدىكى يۇڭ پايپاققا پۈرمە چورۇقىنىڭ چېگىسىنى چىڭ ئوردى ۋە قىسقا كورەك جۇۋىسىنى كىيىپ بېلىنى كۇلا بىلەن باغلىۋىدى، چورۇق، شالۋۇر، كورەك جۇۋا، بېشىدىكى تاشلانمىغان قۇلاقچىسى بىلەن تۈك تاشلىغان تېكىگىلا ئوخشاپ قالدى. ئۇ قاما قازاقنىڭ جىرەن بايتىلىغا پارچە كىگىزنى توقۇم قىلىپ سالدى-دە، كوچىغا قاراپ دىۋىتتى. ئۇنىڭغا بالىلارنى قوغداپ قالالمىغان ھېلىقى ئالا ئىت ئەگەشتى.

پۈتۈن مەھەللىنىڭ ئەللىرى ئورمانلىق باغلارغا، ئېتىزلارغا «كەتتى قارا» بىلەن تارىلىپ كەتتى. مەھەللىدە يالغۇز نۇرلا قالدى. ئۇنىڭغا نە ئوۋ ئوۋلاش، نە كىتاب ئوقۇش، نە دوستلىرى بىلەن پاراڭلىشىش خۇشياقمايتتى. ئۇ غەزىپىنى تېنىگە سىڭدۈرەلمەي ئازابلىناتتى: نە-نەلەردىن كېلىسەنۇ، بىزنى باشقۇرسەن، ئېزىسەن، بىكاردىنلا سولايىسەن، ئۆلتۈرسەن، سەن بىزنىڭ ئادەم ئىكەنلىكىمىزنى ھېسابقا ئالمايسەن، بىزدىمۇ ئىنسانى غورۇر بارلىقىغا

ئىشەنمەيسەن. مەيلى ئىشەنمە، ھېچبولمىغاندا بىزنىڭ نەپرەتلىنەلەيدىغانلىقىمىزنى بىلىشك كېرەك. نەپرەتنىڭ ئۆزى كۈچ، غەزەپنىڭ ئۆزى قورال، سەن بۇنى ھېسابقا ئالمىدىڭ. سەن ھوقۇق، مىلتىق ۋە پوپوزاڭغا ئارتۇقچە ئىشىنىپ كەتتىڭ، ۋاقتى كەلگەندە ئۇ نەرسىلەرنىڭ كارغا كەلمەيدۇ. شۇنداق چوڭ چارروسىيە نېمە بولدى، لېنىن تۇغى ئاخىر روسىيىدە غەلبە قىلدى. ياپۇنلار تېخىچىلا مۇنۇ قالاق جۇڭگونى بېسىۋالالمىدىغۇ، قورالى كاتتىلار كۈچلۈك بولسا بېسىۋالسا بولماسمىدى؟ سەن شېك شىسەي غوجانىيازنى ئالداپ ئەكېلىپ ئۆلتۈردۈڭ، ھىيلە بىلەن ماجۇڭيىك، جاڭ پېيىۋەن، لىۋېنلۇڭ، يەنە نۇرغۇنلىرىنى مەغلۇپ قىلىپ تەختكە چىقتىڭ، لېكىن سېنىڭ تەختىڭمۇ ئاخىر گۇم بولىدۇ...

ئۇ مورا ئوچاق يېنىدىكى ئىككى قاتلاقلق كىگىزدە پۈتىنى سۈنۈپ ئوڭدا يېتىپ ئاشۇنداق چوڭ ئىشلار ئۈستىدە باش قاتۇراتتى، مۇلاھىزە قىلاتتى. ئۇ مەكتىپىگە بېرىشتىن قورقاتتى، غېنى ئوغرىلارغا قېتىلىپ تاغلارغا چىقىپ كېتىشتىن تېخىمۇ قورقاتتى. دادىسىنىڭ دېيىشىچە، غېنى ئوغرىلار بىر كۈنمۇ بىر يەردە تۇرمىغۇدەك. ئۇلارنىڭ نە ئۆي، نە شىتابى يوقتەك. ئۇلار ئاتلىرىنى ئويناقتىلىپ قازاق قىشلاقلىرىدا، قارىغاي تەگلىرىدە، بەزىدە دېھقانلارنىڭ ئۆيلىرىدە يۆتكىلىپ يۈرۈشىدىكەن. كۈندۈزلىرى ئۇخلاپ، كېچىلىرى ئوغرىلىق، بۇلاڭچىلىق قىلىشىدىكەن. ئۇلار بىلەن بىللە بولسا نە كىتاب ئوقۇغىلى، نە چوڭ - چوڭ ئىشلار توغرىسىدا پاراڭلاشقىلى بولمايدۇ - دە، ئۇنداق ياشىغاننىڭ ئەھمىيىتى قانچىلىك؟

نۇرى دائىم باشقىلارنىڭ «نۇرى لومونوسوف بولىدۇ»، «چوقۇم نيوتون بولۇپ فىزىكىنىڭ بىر يېڭى قانۇنىنى كەشىپ قىلىدۇ»، «بۇ، خىمىيە ئالىمى مىندېلىيېفنىڭ نەق ئۆزى» دېگەندەك سۆزلىرىنى ئاڭلاپ، ئۆزىنىڭ كەلگۈسىدە راستتىنلا ئالىم بولۇشىغا ئىشەنەتتى. ئۇ ئالىملارنىڭ بالىلىق ھاياتىغا دائىر ئىشلارنى ئوقۇشقا قىزىقاتتى. ئۇلارنىڭ ئادەتلىرىنى دوراپ باقاتتى، جاپا - مۇشەققەت ئۈستىدە ئۆزىنى سىنىماقچى بولاتتى... مانا ئەمدىلا ئون ئالتە ياشتىن ئاشقاندا، ئۇنىڭ يۇمران مايسا مەزگىلى مۆلدۈر ئاپىتىگە يولۇقتى. ئۇ ئەمەلىيەتكە يۈزلەندى، ئۆزىنى ئەمدى «ھېچنىمە بولالمايسەن» دەپ كېرەكسىز ئادەمگە چىقاردى، ئۈمىدسىزلىك، چۈشكۈنلۈك ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى مۇز بولۇپ توڭلاتتى. قەلبىنى سېرىقئۆگەكتەك چىرمىدى. ئۇ ئويلانغانسېرى ئازابلاندى، ئازابلانغانسېرى ئۈمىدسىزلەندى. ئۈمىدسىزلىك ئەلۋەتتە ھالاك بولۇشنىڭ باشلىنىشى. ئۇ ھالاك بولۇشقا رازىكى، دادىسىنىڭ ئىزى بىلەن مېڭىپ ھاياتىنى يەرگە، ئۆيگە بېغىشلاپ ياشاشنى خالىمايتتى. ئۇنىڭ نەلەرگىدۇر كەتكۈسى كېلەتتى. ئۇ يېقىندا نېزەر خان غوجىنىڭ چوڭ ئوغلىنىڭ دادىسى تاشكەنتكە ئوقۇشقا ئەۋەتمىگەنلىكى ئۈچۈن ئۈرۈمچىگە قېچىپ كەتكەنلىكىنى ئاڭلىدى، لېكىن نۇرى كىمگە يامانلاپ قاچىدۇ؟ دادىسى، ئۆكىلىرىغا ئۇنىڭغا ئۆزلىرىنى بېغىشلىغان، ئۇنىڭ ئوقۇشى ئۈچۈن ھەرقانداق مۈشكۈلچىلىكلەرگە تەييار. ئۇلارمۇ نۇرىغا ئوخشاشلا ئازاب ئىچىدە ياشىماقتا. ئۇلار نۇرىنىڭ ھاياتىنىڭ بىر قىسمى.

ئۇ بېشىغا كىرەلەشكەن يۇڭ ياستۇقنى قويۇپ، خىيال ئىچىدە ئازابلانپ ئۇياقتىن - بۇياققا ئۆرۈلۈپ ياتقاندا، تۇيۇقسىزلا ئۆي ئىشىكى ئېچىلدى - دە، ئۆيگە ئىللىق بىر ھاۋا، ئارقىسىدىنلا ئەتىر پۇرىقى، ئاندىن سەبىخە كىرىپ

كەلدى. ئۇ ئالدىدا تىك تۇرغان، قىزىرىپ، تولۇپ تېخىمۇ گۈزەللەشكەن قىزنى كۆرۈپ ئورنىدىن سەكرەپ تۇرۇپ يالاڭ ئاياغ پېتى سۈپىدىن يەرگە چۈشتى. قىز ئىشەك تۈۋىدە تامغا يۆلىنىپ ھەيكەلدەك جىمجىت تۇراتتى. - سەبىخە! - دېدى نۇرى ھاياجان، ھۇدۇقۇش ۋە قورقۇش بىلەن قىزنىڭ ئالدىغا بېرىپ، - نەدىن... جەننەتتىنمۇ؟

- دوزاختىن! - قىز كۆزلىرىنى يۇمۇپ بۇقۇلداپ يىغلاپ نۇرىغا تاشلاندى، - نۇرى، بارمۇسىز؟ قىز بەدىنى، قىز ھىدى، قىز ھارارىتى، قىز مۇھەببىتى نۇرىنى قايتا تىرىلدۈردى، ئۇ تۇنجى قېتىم ئۆزىگە تاشلانغا قىزنىڭ چاچلىرىنى پۇرىدى، قوللىرىنى تۇتتى، ئېگەكلىرىنى يىرىك ئالقانلىرى بىلەن سىلىدى. قىز كۆزلىرىنى، لەۋلىرىنى چىڭ يۇمۇپ خۇددى ھازىرلا يىقىلىپ چۈشىدىغاندەك جانسىز ھالەتتە ئۇنىڭغا يۆلىنىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ بىردىنلا سەبىخەنى ئەسەبىيلەرچە سۆيگۈسى، چىڭ قۇچاقلىغۇسى، قۇچاقلىغان پېتى سۈپىغا ئاچىقىپ ئاۋۇ كىر ياستۇقتا جىم يېتىپ ئۇنىسىز - تىۋىشىسىز ھالدا قەلبىدىكى بىر يېرىم يىللىق سۆزلەر دۆۋىسىنى يېشىپ كۆرسەتكۈسى كەلدى. لېكىن ئۇ جۈرئەت قىلالىمىدى، تىترەپ تۇرۇپ: - نەدىن؟ - دەپ قايتا سورىدى ۋە، - دادىڭىزنىڭكىگە چىققانمۇ؟ - دەپ قوشۇپ قويدى.

قىز جاۋاپ بەرمەستىن سۆسەر ياقىلىق جۇۋىسىنى سالدى، بېشىدىن يۇڭ ياغلىقىنى ئالدى ۋە نۇرىنىڭ مۆرىسىگە تايىنىپ مورا ئوچاق يېنىغا كېلىپ ئولتۇردى:

- سىز يالغۇزمۇ نۇرى؟

- ھەممىسى ئوۋغا كەتتى!

- يول - يولدا ئوۋچىلار، - دېدى قىز كۈلۈمسىرەپ، - ئىتلار ئېتىمنى ئۈرۈكۈتۈۋەتتى.

- ئاتلىق كەپسىز - دە؟

- ئاتلىق چىقتىم.

- شەھەردىنمۇ! - نۇرى ھەيران بولۇپ سورىدى.

- ھەئە، شەھەردىن.

- كۈزلەكتىكى ئۆيۈڭلارغىمۇ؟

- ياق، سىزنىڭ ئۆيىڭىزگە...

- نېمە، ئەتەي مەشەگىما؟

- ئىشەنمەمسىز؟ شۇنداق قىلماي ماڭا باشقا يول قالمايدۇ نۇرى...

قىز ئەھۋالنى قىسقىلا قىلىپ ئېيتىپ بەردى:

- مەندە خېلى جىق ئالتۇن - كۆمۈش بار. نۇرى، ئالمۇتغىمۇ ياكى ئۈرۈمچىگە قېچىپ كېتەيلى.

- ئىككىمىزما؟

- ھەئە، نۇرى.

- مۇشۇ غۇلجىنى تاشلاپما؟

- كەلگۈسىدە يەنە كىلىمىز ئەمەسمۇ، - قىز نۇرىغا ھەممە ئەھۋالنى سۆزلەپ بەردى.

- ئىنتىقام ئالمايلا كېتىمىزما؟ ياق، مەن ھېلىقى چيۇ دېگەن گىرنالنى، ئابدۇمەر دېگەن رەسۋا غالجىنى،

ھېلىقى تەرجىماننىمۇ قوشۇپ ئۆلتۈرۈۋېتىمەن!

- ئۈچ ئادەمنى ئۆلتۈرۈپ ھۆكۈمەتنى غۇلاتقىلى بولاتتىمۇ؟ ئۇنداق ئەسكىلەر ھەممە يەردە تۇلۇپ تۇرۇپتۇ.

ئايغ ئاستى قىلىنىۋاتقان يالغۇز مەنلىمۇ؟ ئاپامچۇ؟ قىلچە كۆڭلى يوق ياۋا توڭگۇز بىلەن ياشاش ئاپامغا قانچىلىك

ئازاب، جېنىم ئاپام بەزى كۈنلىرى ئۆلۈۋالماقچى بولىدۇ، لېكىن بىزنى دەپ ئۆلۈمنى يېڭىپ يەنە بايغا يالغاندىن

ھىجىيىپ، سۈنئىي يېقىنچىلىق قىلىشقا مەجبۇر بولىدۇ.

- ئاپىڭىزنى تاشلاپ كەتسىڭىز ئۇ ئازابلانمايدۇ، مەنۇ بىچارە دادامنى تاشلاپ كېتەلمەيمەن، سەبىخە!

- ئۇنداقتا... ئۇنداقتا... سىز ماڭا ئىگە بولۇڭ!... - قىز يەرگە قارىغىنچە كىگىزنى تىتىشقا باشلىدى.

نۇرى جىم بولۇپ قالدى. «ھەئە» دېيىش ئۇنىڭ ھايات قانۇنىغا خىلاپ، ئۇ مۇھەببەتتىن ئۆزىنى

چەكلىمەكچى. «ياق» دېسەچۇ؟ قىزنى ۋەھشىي كۈچلەرنىڭ نابۇت قىلىشىغا تاشلاپ بەرگەنلىك بولىدۇ. ئۇنىڭ

ئەرلىك غۇرۇرى بۇنىڭغا يول قويمايدۇ. قانداق قىلغۇلۇق؟ بۇنداق چاغدا رۇسۇلۇق ياكى رەخمىجان بولغان

بولسىدى، ئۇنىڭغا ياخشى مەسلىھەت بەرگەن بولاتتى. ئۇ بىردەم جىم تۇردى - دە:

- بىز بۈگۈن كېچە شەھەرگە قايتىپ، رەخمىجان بىلەن مەسلىھەتلىشەيلى. ئۈچ كۈن تېخى توشىدى،

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

رەخمىجان بىزنىڭ ئۆزىنىڭ سودا شىركىتىنىڭ ئادەملىرى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىغا يولغا سالامدۇ تېخى، - دېدى.

قىز ئۇنىڭ كۆزلىرىگە قارىدى ۋە ئىختىيارسىز ئۇنىڭ كۆكرىكىگە بېشىنى قويدى. نۇرى يالاڭ كىيىم بىلەن

ئۆزىگە كۆكرەكلىرىنى ياققان قىزدىن ئۆزىنى قاچۇرالمىدى، قىز ئۇنى مەھكەم قۇچاقلىۋالغانىدى.

- بىلەمسىز، مەن سىزنى جېنىمدىنمۇ ئەلا بىلىمەن، سىزنى ئويلىمىغان بىر كۈنۈممۇ يوق. سىز ئۆزىڭىزنى

قاچۇرغانسىرى مەندە سېغىنىش شۇنچە كۈچەيدى، ئاخىر، ئاخىر زادىلا چىدىيالىمدىم، نۇرى...

قىزنىڭ لەۋلىرى ئۇنىڭ لەۋلىرىگە تەگدى. ئۇنىڭ ئىرادە تورمۇزى بۇزۇلدى: **ھايات لەززىتى مۇھەببەتتە،**

ئىنسان قىممىتى مۇھەببەتتە، تۇرمۇش سىنىقى، ياشلىق تىلىكى يەنە شۇ مۇھەببەتتە...

قاراڭغۇ دېھقان ئۆيىگە ئۈستۈمۈت چولپان كېلىپ چۈشتى. سۈپۈرۈكسىز، شالتاق كىگىز ئۈستىگە تۇيۇقسىز

ئىپار ياغدى. غەم - غۇسسە تۇمانلىرى قاپلىغان بىر قاراڭغۇ كۆڭۈلنى بىردىنلا مۇھەببەت نۇرلىرى يورۇتتى.

قاغجىرىغان قەلبىلەر چۆلىدە ھايات باھارى كامال تاپتى. ئۇلار قانچىلىك قۇچاقلاشتى، قانچىلىك سۆيۈشتى

بولغاي... بۇنى ھېچكىم بىلمەيتتى. كىگىزدە كىچىككىنە، سۇس قان ئىزى تۇراتتى... ئۇلار نۇمۇس قىلىشىپ

بىر - بىرىگە تەتۈر قارىشۋالدى.

بىر قىزنىڭ مەھەللىگە يالغۇز ئاتلىق كېلىپ زىياۋۇدۇننىڭ ھويلىسىغا كىرىپ كەتكىنىنى ئۆستەڭدە

كاچكۇلدىن سۇ ئېلىۋاتقان مۇختەرباينىڭ چوڭ كېلىنى ھەممىدىن بۇرۇن كۆردى. ئاجايىپ ياسانغان، ئاجايىپ

چىرايلىق بىر قىزنىڭ ئىگەر - جابدۇقلىرى بار، ئويناقلار تۇرىدىغان ئاتنى مىنىپ بويتاق، ياش يىگىتنىڭ

ھويلىسىغا كىرىپ كېتىشى ئاجايىپ چوڭ ئىش. كېلىن ئالاقىزادە بولۇپ، ئىككى چىلەك شۇنى تاش تۇڭغا

قۇيدى - دە، ياغلىقنىڭ مۇرىسىگە چۈشۈپ قېلىشقا قارىماي كونا كەشنى شىپىلدىتىپ ئۆيمۇ ئۆي كىرىپ يۈرۈپ بۇ

چوڭ ئىشنى خەۋەر قىلىپ بولدى. گۇيا ئۇلۇغئاخۇننىڭ ئۆيىگە ئوغرى كەلگەندىكىدەك، ئالا بايتالنىڭ چىرىكلىرى

زىيەكنى باغلاپ كەتكەندىكىدەك، چىرىكلەر ئىككى بالىنى ئېتىۋەتكەندىكىدەك مەھەللە ئاياللىرى بالىلىرىنى

قولتۇقلىرىغا قىسىشقان، ئەسكى چاپانلىرىنى يېپىنچاقلاشقان، كونا پىيىما، كالاچلىرىنى سۆرەشكەش ھالدا كوچىغا

چىقىشتى ۋە زىياۋۇدۇننىڭ ئۆيىگە قارىتىپ ياقلىرىنى تۇتۇشۇپ: «توۋا» دېيىشتى.

- بۇ زاماننىڭ قىزلىرىدا ھايا يوق...

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- شەھەر قىزلىرى دېگەن شۇ.

- پاه، ئەپىز ئايىمىدىن قېلىشمىغۇدەك...

- نۇرىنى ئاشنىسى ئىزدەپ چىقىپتۇ.

- نىكاھ قىلغۇزمىسىمۇ - ھە؟...

ئاياللار ھال سورىغان بولۇپ، تىلەك تىلىگەن بولۇپ، قۇرۇت سورىغان بولۇپ، بەزىلىرى زىياۋۇدۇننىڭ ئۆيىدە نېنى بولمىسا نان يېقىپ بېرىمۇ دېگىلى كىرگەن بولۇپ كەينى - كەينىدىن كىرىشىپ پەنجىرىدىن ئاستا ماراتتى. ئۇلاردىن بىرنەچچىسى سۆيۈشۈۋاتقان ياشلارنى كۆرۈپ كەشنىڭ چۈشۈپ قالغىنىغا قارىماي: «ۋاي رەسۋاچىلىق!» دېيىشىپ قۇشناچىمنىڭ ئۆيىگە يۈگۈرۈشتى؛ بەزىلىرى نۇرىنى تىللىشىپ، ئۆلۈپ كەتكەن رەيھانگۈلنىڭ ئوغلىنىڭ شىكايىتىنى قىلىپ يىغلاشتى. لېكىن ئۇلارنىڭ تولىسىنىڭ ئاشنىلىرى بار، ئۇلار ئېغىللاردا، قىغنىڭ، چىغنىڭ، تامنىڭ دالدىلىرىدا ئاشنىلىرى بىلەن ئالدىراپ - تېنەپ ئىشنى تۈگىتىپ، ئىشتانلىرىنى كۆتۈرۈپ ئالاقىزادە بولۇپ قېچىشاتتى. بۇ ئىشلار ئۇلار ئۈچۈن ئەيب ئەمەس، شەھەردىن بىر قىزنىڭ يىگىتىنى ئىزدەپ چىقىشلا چوڭ گۇناھ، ھاياسزلىق، بۇزۇقچىلىق، نۇمۇسىزلىق.

مانا بۇ يېزا ئادىتى، تارانچى ئەخلاقى، ئۇيغۇرلارنىڭ پىكىر قىلىش ئادىتى.

ھەتتا بۇ ئىشقا مەھەللە ئىمامى بىلەن مىرا «قازى» مۇ ئارىلاشتى.

- زىنا قىپتىمىشما؟ - دېدى ئىمام ئۇزۇن قاشلىرى ئاستىدىكى يوغان كۆزلىرىنى «قازى» غا ئىرىنچەكلىك بىلەن

لاپ قىلىپ تاشلاپ قويۇپ، - مۇشتەك تۇرۇپ - ھە؟ شەرىئەتتە چالما - كېسەك قىلىندۇ زىناخورلار...

- مۇشتەك تۇرۇپما، - دېدى «قازى» تەستە ھىجىيىپ قويۇپ، - سىلى نەچچە ياشلىرىدا مادا ئېشەكنىڭ

قۇيرۇقىنى كۆتۈرگەن ئىماماخۇنۇم؟

- قويسىلا، ئا... شۇمۇ گەپمۇ!

- قىلىمىغان دەپ قەسەم ئىچەلمەلا ئەمەس؟

- نېمىشقا ئىچىتم، قىلغان بولساقمۇ ئۇ دېگەن بالىلىق.

- ئۇ زىنا ئەمەستۇر - ھە؟

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ھايۋان بىلەن بولغان ئىش دېگەن ئۆز يولى بىلەن ...

- شەرىئەت يولى بىلەن ئەمەس دېسە؟

- گۇناھسىز بەندە يوق جۇمۇسلا بۇ ئالەمدە. شۇڭا خۇدايىم دوزاخنى ياراتقان. دوزاخ دېگەن ئىمانى

بارلارغا بىر مۇنچا، يۇيۇنۇپ - تازىلىنىپ جەننەتكە چىقىپ كىتىدۇ. كاپىرلار دوزاختا قېلىۋىرىدۇ.

- قازارەن بۇ گەپلىرىنى شېك دۈبەن ئاڭلاپ قالسا، - دېدى «قازى» ئىمامنىڭ چىشىغا تېگىپ، - دوزاخنى

بۇ دۇنيادىلا كۆرىدىلا ئىمامئاخۇنۇم!

- شېك دۈبەن تۇڭگانىشىقۇ؟

- ياق، دىنىسىز ئۇ!

- ئىمانى بولمىغىنى بىلەن ئىنسانى بار پادىشاھ ئۇ، كۆردىلىمۇ، ئۇنىڭ شاراپىتىدىن نى - نى ئىشلار بولۇپ

موسكىۋىسى بويۇرۇك، كوڭكا، ئېلېكتىرلار پەيدا بولدى. خۇدايىم بەرگەن، شېك دۈبەنگىمۇ بۇ دۇنيانىڭ

نېمەتلىرىنى...

ئۇلارنىڭ پارىڭى ئۇزاققا بارمىدى، زىياۋۇدۇن ئېتىنىڭ يايلىغا ئون نەچچە توشقاننى باغلاپ ئۇلارنىڭ ئالدىغا

كەلدى - دە، قىپقىزىل قىلىپ تېرىسىدىن ئايرىلغان ئىككى توشقاننى ئىمامئاخۇنۇمغا سۈندى:

- ئالسىلا، ئون ئىككىنى تۇتۇپتىمەن، ئىككىسى زاكات!

- بەللى، بەللى، - ئىمام ئورنىدىن تۇرۇپ توشقانغا قول ئۇزاتتى، - ھەر بىرىڭلار ئىككىدىن زاكات بەرسەڭلار

قىشچە يەپ بولالمايمەن بۇنى!

- شېك دۈبەنگە بەش ئالتىنى ئەۋەتىپ بەرمەملا بۇ نېمەتتىن، - دېدى «قازى» كۈلۈپ قويۇپ، - قازارەن

شەھەرنىڭ مۇپتى - ئەلەملىرىدىن بولۇپ قالاملا تېخى!

- ماشائاللا، - دېدى ئىمام ئۆي تەرەپكە مېڭىپ، - زىياۋۇدۇن، ئۆيۈڭدە مېھمان بار جۇمۇ، نىكاھ ئوقۇتۇش

لازىم بولۇپ قالسا ھايت دەۋىتەرسەن!

- نېمە دەيدۇ، - دېدى زىياۋۇدۇن «قازى» غىمۇ ئىككى توشقان بېرىپ، - بالامنىڭ قىرىقى توشمىدى، بۇ

ئىمام ماڭا لايىق تاپقانمۇ نېمە!

- ساڭا دېمەيدۇ، نۇرنىڭ لايىقى بىر پەرىشتىدەك قىز ئارغىماق مىنىپ ھويلاڭغا كىرىپ كەتتى. بۇ ساراڭ

ئىمام بايىلا: نۇرى زىنا قىپتۇ دەيدۇ تېخى!

- نېمە دەيدۇ ھۇي! - دېدى زىياۋۇدۇن كۈلۈپ قويۇپ، - نۇرى ئۇنداق قىلىدىغان بالىمىدى...

زىياۋۇدۇن قاشاڭ ئاتنى دىۋىتتى. ئۇ ھويلىدا ئابدۇمەر مىڭبېگىنىڭ خالتار ئېتىنى كۆرۈپ چۆچۈدى. لېكىن

ئۆيگە كىرىپلا ئۆي يىغىشتۇرۇۋاتقان سەبىخەنى كۆرۈپ خۇشال بولدى. رەيھانگۈل ھايات ۋاقتىدا مىڭبېگىنىڭ نوغاي خوتۇنى بىلەن مۇشۇ قىزنىڭ ياخشى گىپىنى تولا قىلاتتى.

- تىنچ تۇردىڭىزمۇ، قىزىم، - دېدى ئۇ توشقان گۆشلىرىنى نۇرىغا سۈنۈپ، - ئاپىڭىز تىنچمۇ؟ - ئۇنىڭ

ئابدۇمەر مىڭبېگىنىڭ نامىنى تىلغا ئالغۇسى كەلمىدى، - ئاتقا ئوت تاشلاپ بېرەي، قاڭتۇرۇپ قويۇپسىزغۇ ئۇ جانىۋارنى، بەيگىگە سالىدىغاندەك...

ئۇ ئابدۇمەر مىڭبېگىنىڭ ئېتىنىڭ ئېغىزدۇرۇقىنى چىقاردى - دە، ئۆز دۈشمىنىڭ ئېتىغا سىنجىلاپ قارىدى.

يۈگەن، ئېگەر - جابدۇقلىرىغا ساپ كۆمۈشتىن نەقىشلەر ئويۇلغان، ئاتنىڭ كەڭ كۆكسىدىكى شالدىرىمنىڭ دۈگىلەك

كۆزىنىڭ تاشلىرىچۇ تېخى. بۇنداق ئېسىل تاشلارنى زىياۋۇدۇن بىر ئۆمۈر ئىشلەپمۇ كۆرۈپ باقمىغان. ئاتنىڭ

قۇشقۇن ئۇلاڭلىرىمۇ ئاجايىپ چىرايلىق ئىدى. مىڭبېگى مۇشۇ ئىسىل ئىگەرگە ئولتۇرۇپ، مۇنۇ ياخشى ئاتنى

مىنىۋېلىپ ئادەملەرگە زۇلۇم سالاتتى. ھېلىقى چاغدا يايىلار ئۇنى مىڭبېگىنىڭ ھويلىسىغا باغلاپ ئاپاردى، ئالتە

دېھقاننى كالىدەك قوشاقتاپ مىڭبېگىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدىكى قېرى قارىياغاچقا باغلاپ قويدى، زىياۋۇدۇن

ئىشلەپچىلىك، قاسقان شەپكىلىك ئادەملەر بىلەن بىللە چىققان مىڭبېگىگە:

- ئابدۇمەركا، دەن تۆككىمگەننى باغلىساڭ ئەيسا شاڭيۈنى باغلا، يەر مېنىڭ نامىدا بولغىنى بىلەن، يەرنى

ئۇ تېرىغان، قەسەم ئىچمەن، قۇرئان دەسسە دېسەڭمۇ دەسسەيمەن، مەندە گۇناھ يوق. بىكارلا تاياق يىدىم،

ئاكا! - دېۋىدى، مىڭبېگى ئۇنىڭغا ئالىيىپ قويۇپ:

- دەردىڭ بولسا شەڭگەن يامۇلغا كىرىپ ئېيت! - دېدى - دە، قاراپمۇ قويماستىن مۇشۇ ئېتىغا مىنىپ نەگىدۇر

كېتىپ قالدى. زىياۋۇدۇننى قىلىچ ئاسقان ئىككى ئاتلىق، كالتەك تۇتقان پىيادە يايى ھېلىقى دېھقانلار بىلەن

كىچىلەپ شەھەرگە ھەيدەپ ماڭدى. ئۇلار ئاچ، چاڭقىغان ھالدا ھەربىر قەدىمنى تەستە يۆتكەپ، شەھەرگە تاڭغا

يېقىن ئارانلا يېتىپ كەلدى. زىياۋۇدۇننىڭ بىلەكلىرى ئىششىپ كەتتى، پۇتلىرى قاپاردى. يايىلار ئۇلارغا جىرغىلاڭنىڭ سۈزۈك سۈيىدىن ئىچىۋېلىشقىمۇ رۇخسەت قىلمىدى.

زىياۋۇدۇن سەككىز كىشى پاتىدىغان، تېگىگە سېلىنغان بورىسى قارىداپ كەتكەن، بىر ئارغامچا بوي ئىگىزلىكتە كىچىككىنە تۇڭلۇكى بار تۈرمىدە سوراقسىز يىگىرمە كۈن بۇرگە، چۇسۇلارغا تاللىنىپ ياتتى. كۈندۈزلىرى چەنزىلەرنى قويۇق تىكلەپ، سىم بىلەن باغلاپ سالاسۇن قىلىپ قويغان تۈرمە ھويلىسىدا تۇرۇپ سالاسۇن يوقۇقىدىن مىڭبېگىنىڭ مۇشۇ ئېتىنىڭ باغلاقلىق تۇرغىنىنى كۆردى. مىڭبېگىنىڭ تۈرمە يېنىدىكى شەگگەن ئىدارىسىگە چوقۇم يەنە زىياۋۇدۇندەك بىگۇناھلارنى جازالتىشقا ئەرز ئەكەلگەنلىكى ئېنىق ئىدى. توۋا، بۇ قانداق ھۆكۈمەت، ئادىللىقنى چەيلەپ پايخان قىلىدىغان نەدىكى زالىملارنى تېپىپ مىڭبېگى، يۈز بېگى قىلىپ قويىدىكەنمۇ! مۇنۇ خالتار ئاتنىڭ تىلى بولغان بولسا ھەممىنى ئېيتىپ بېرەتتى، دەپ ئويلىغانىدى زىياۋۇدۇن. ئۇ ئەسكىگە قانات بولغان ياخشى ئاتنىڭ ئېگەرلىرىنى ئالدى. ئۇنى ئوقۇرغا باغلاپ، دۈمبىلىرىنى سىلاپ ئۆگزىدىن كەنجى ئورام بېدە ئەچۈشۈپ سېلىپ بەردى. ماللارغا ئوت سېلىپ يۈرگەن قاما ئوبدانلا مۈكچىيىپ قالغان بېلىنى تەستە كۆتۈرۈپ:

- ياخشى باق، سىنى قوغلاپ يۈرۈپ ئۇرۇشقا پايدىسى بولىدۇ، - دېدى ئاچچىق تەنە بىلەن،

ئارقىدىن، - غېنى ئىككى ئات بېرىۋىدى ئالىمىدىم. ئابدۇمەرىننىڭ يىلقىسىغا شېرىك بولۇپ قالغان جېنىمىدىن ئايرىلماي دېدىم، - دەپ قوشۇپ قويدى.

قاما قىزىنىڭ ئۆلۈمى بىلەن ئەقلىدىن ئادىشىپ قالغان ئايالىنى يۆلەپ ئۆيگە ئېلىپ ماڭدى. زىياۋۇدۇن تۇتۇلمىغان بولسا بۇ ھويلىدا پاجىئە بولمىغان بولاتتى. ئەلۋەتتە چىرىكلەرگە بۇ ھويلىنى كۆرسىتىپ بەرگەنمۇ مۇشۇ خالتار ئاتنىڭ ئىگىسى! شۇنىڭ ئۈچۈن غېنىلار ئۇنىڭ پېيىگە چۈشكەن، بۈگۈن ئاتلىرىنى بۇلىغان بولسا، كىم بىلىدۇ ئەتە - ئۆگۈن جېنىنى ئالامدۇ تېخى! ئىلاھىم شۇنداق قىلىدى...

زىياۋۇدۇن تېخى سەبىخە قىزنىڭ بېشىغا كەلگەن گۈلپەتتىن خەۋرىسىز. ئۇ ئەمدى مۇشۇ قىزنىڭ كاساپىتىدىن

ئەزىز ئوغلىغا زىيان - زەخمەت يېتىشىدىن ئەنسىرەيتتى. ئۇ بىر ئامال قىلىپ مۇنۇ كۆڭۈل سوراپ چىققان قىزنى

ياخشى ئېتى بىلەن يولغا سېلىۋېتىشى كېرەك. شۇنداق قىلىمسا ئۇنىڭ قۇلقى تىنجىمايدۇ. ئۇ دېرىزىدىن نۇرىنى

چاقىردى. نۇرى چىققاندىن كېيىن:

- مۇنۇ قىز يوقلاپ چىققان بولسا ياخشى قېتىۇ. قاراڭغۇ چۈشكەچە يولغا چىقسۇن، بۇ يەردە كەچ قالسا

ئەپسىز، ھاۋا سوغۇق، - دېدى.

- بىز ھازىرلا ماڭمىز! - دېدى نۇرى دادىسىنىڭ مەقسىدىنى چۈشىنىپ.

- نېمە دەيسەنۇي، سەن نەگە بارىسەن؟

- سەبىخەنى ئورۇنلاشتۇرمىەن. ئۇ ئۆيىدىن قېچىپ چىققان...

- نېمىشقا ھۇي؟

- دادىسى چىۋىسىلىڭنىڭ ئوغلىغا تارتۇق قىپتىكەن!

- نېمە دەيدىغانسەن ھۇي، ئانداق بولسا مەشەگە - ھە، بولمىسا مۇختەر ئاكىمنىڭ ئۆيىگە...

- ياق، بولمايدۇ، شەھەرگە كىرمىسەك بولمايدۇ.

- بىر ئاتقا مىنگىشىپما؟ مانا مەن دەپ چىنىپ قالسىلەردە.

- ئەمىسە قانداق قىلىمىز؟

- ئاتنى چانغا قاتايلى. چانغا كۆنۈكىمدۇ بۇ ئات. كۆنۈك بولمىسا تېپىپ ۋەتەنلىكىنى چىقىرىدۇ چاننىڭ!

- قېتىپ باقايلى ئەمىسە!

ئۇلار خالتار ئاتنى چانغا قوشۇپ ھويلىدا ھەيدەپ بېقىۋىدى، ئات تىنچ ماڭدى.

- يان ياغىچىنى ئۇزۇنراق قىلساق، پۇتىغا تەگمىسىلا بولىدىكەن، زادى ياخشى ئاتنىڭ خۇيى بولمايدۇ.

ناماز دىگەندە قىز بىلەن نۇرى باشلىرىغا يۇڭ ياغلىق ئوراپ، پۇتلىرىنى كىگىزگە چۈمكەپ چاندا ئولتۇردى.

ئاتقا تاغاردىن قىلىنغان پالاس يوپۇق يېپىلدى. بۇنىڭ بىلەن ئېسىل ئېگەر جابدۇق كۆرۈنمىدى. زىياۋۇدۇن ئاتقا

ئۆزى مىندى. ئاڭغىچە دەرا بىلەن بەرامۇ ئۇۋىدىن قايتىپ كەلدى. زىياۋۇدۇن كۆرەك جۇۋا، تاشلانمىغان قۇلاقچا

بىلەن تونۇغىسىز ھالغا كىردى. يۇڭ ياغلىققا ئورلىپ ئەسكى تاشلىق سەنسەن جۇۋىغا چۈمكەلگەن ئىككى «ئايال»

ئولتۇرغان چانا زىياۋۇدۇننىڭ ھويلىسىدىن چىقىپ شەھەرگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى. غەربكە قىيسايغان قۇياش

بىر - بىرىگە قارىشىپ ئولتۇرغان ئىككى ياشنىڭ سوغۇقتا قىزارغان يۈزلىرىنى تېخىمۇ قىزارتقان. چانا چەكسىز

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

كەتكەن ئاپئاق قار قوينىدا شۇنداق سىلىق، شۇنداق رىتىملىق سىلىقىنىپ ماڭدى. چاندىكىلەر - جۇۋا ئىچىدىكى ئىككى جۈپ قول ئاجراتقۇسىز بولۇپ چىرىشىپ كەتكەن. ئۇلار ئانا يەر باغرىدا پەپىلىنىپ كېتىپ باراتتى. ئۇلار تۇمشۇق بايتوقايدىن ئۆتۈپ يۇقىرىغا ئۆرلىگەندىن كېيىن، جەنۇبتىكى مەنزىرە ئۇلارنىڭ قەلبىدە مەڭگۈ ئۇنتۇلغۇسىز شېئىر مىسرالىرى بولۇپ تىزىلدى؛ چەكسىز سىزلىق، قويۇق ئورمان، مۇز ئاستىدا قالغان دەريا، ئۈست تەرەپتىكى ئاپئاق، كۆزنى چىقىپ تۇرىدىغان پايانسىز ئېدىرلار ۋە تۈپتۈز زېمىن. يۇقىرىسىدىكى كەچكى شەپقەت قىزغۇچ كۆرۈنىدىغان بولۇتلارغا تاقاشقان ئاپئاق چوققىلار، ئۇلارنىڭ ئاستىدىكى قارامتۇل كۆرۈنىدىغان قارىغايىلار - ئويماي بايتوقاينىڭ يۇقىرىسى تۈزلەڭ، چانا بۇ تۈزدە بىر خىل تەۋرىنىپ ماڭدى؛ خۇددى ھەممە يەر ناخشا ئېيتاتقاندا، دۇنيادا خاپىلىق، دەرد - ئەلەم قالمىغاندا. ئۇلارنىڭ ئىككى يېنىدىكى ئاپئاق قار ئۈنچىلىرى چانا ئاستىدىن سەكرىشىپ چىقىپ يۈزلىرىگە ئۇرۇلغاندا پەيدا بولىدىغان شادلىق ئۇلار ئۈچۈن ھايات خاتىرىسى. قىز شوخلۇق قىلىپ يېنىدىكى سۈت قەغەز بېتىدە پاكىز قار بېتىگە ئېگىشىپ تۇرۇپ «نۇرى، بۇغداي ئۆرى!» دەپ يازاتتى. خىيالچان نۇرى كۆرۈپ قويۇپ جاۋابەن: «سەبىخە، يېقىن كېلە» دەپ پىچىرلاپ قوياتتى. ئۇلار ئۈچۈن ئالەم ھېسسىيات، ھايات شېئىر، تۇرمۇش خۇشاللىق، ئانا يۇرتى تەڭداشسىز گۈزەل ئىدى. ئۆزىنىڭ ھەممىلا ئىشىنى ياراتمايدىغان، ئۆزىنى دائىم باشقىلاردىن تۆۋەن ھېسابلايدىغان نۇرى بۈگۈن ئۆزىنى ھەممىگە قايىل، ھەممىدىن ئۈستۈن ھېسابلاپ قالدى. ئۇنىڭچە ھېچكىم ئۇنىڭدەك بەختلىك ئەمەس، گۈزەل قىزغا ھېچكىم ئۇنىڭدەك مەھلىيا بولالمايدۇ، قىزنىمۇ ھېچكىم ئۇنىڭدەك ئۆزىگە جەلپ قىلالمايدۇ. شۇنداق بىر تەڭدىشى يوق گۈزەل، ئەقىللىق قىز ئۇنى ياخشى كۆرۈپ قالغانىكەن، ئۇنىڭ ئۆزىنى ئاشۇنداق ئۈستۈن ھېسابلاشقا ئەلۋەتتە ھەقىقىي بار، بولمىسا سەبىخە نېمە ئۈچۈن باشقا بىرىنى ئەمەس، ئۇنى تاللىۋالدى. ئۆزىگە ئىشەنچ، غورۇر ۋە بەخت تەقدىم قىلغان قىزنىڭ نازۇك، مۇزدەك قوللىرىنى ئۇ يېنىشلاپ - يېنىشلاپ مۇجۇدى، بارماقلىرىنى سىلىدى. قىزلاردىن ئۆزىنى قاقۇرىمەن دېگەن ئىرادىسى خۇددى تۆشۈك يانچۇققا سېلىنغان ئاچقۇچتەك نەلەرگىدۇر چۈشۈپ قالغان. رۇسۇلۇمنىڭ «مۇھەببەت شېرىن دۈشمەن» دېگىنى، دادىسىنىڭ بىر توشقان باركەن (پەقەت بىرلا توشقان)، ئالتۇن تېزەكلەيدىكەن دېگىنىدەك كۈلكىلىك گەپ ئوخشايدۇ. دۇنيادىكى لەززەتلەرنىڭ لەززىتى ساڭا مۇھەببەت باغلانغان قىزدىن كېلىدۇ. مانا بۇ توشقان قورقۇنچاق ھايۋان دېگەن ھەقىقەتكە ئوخشاش راست گەپ...

شېئىر يازالامسىز نۇرى؟

- يازالايمەن.

- قېنى ئوقۇپ بېقىڭا ئەمەسە.

- ئوقۇسام ئوقاي، بۇ شېئىرنى سىزگە بېغىشلاپ يازغانمەن:

ئۇزاق تۈنلەر، ئاتار تاغلار، تاپالماي ئۇيقۇدىن لەززەت،

ئازابتا تاۋلىنار قەلبىم، مۇشەققەت مەن ئۈچۈن ئادەت.

نىگارم بىلىمگەي مەڭگۈ مېنىڭ نە چۈن قاچارمىنى،

كىرىپ جەننەتتە كۆرگەيمەن ۋىسال پەسلىگە قىلىپ تاقەت.

- نېمە، ئاتلىنىپ ئالدىڭىزغا چىقسام مېنى جەننەتتەلا كۆرمەكچىمىدىڭىز تېخى؟...

قىز باتناپ، ناز بىلەن تەتۈر قارىۋالدى.

- مانا، جەننەت دېگەن مۇشۇ! - دېدى نۇرى قىزنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ...

زىياۋۇدۇن قۇلاقچىسىنىڭ قۇلاقلىرى بىلەن قۇلاقلىرىنى چىڭ باغلىۋالغان، يۇڭلۇق قۇلاقچىدىن ئۇنىڭ

قىپقىزىل ئىككى مەڭزى بىلەن چوكا مۇز قاپلىغان بۇرۇنلىرىلا كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇ ئارقىغا قاراپمۇ قويمايتتى.

قاراشنىمۇ خالىمايتتى. ئۇ ياخشى ئات ئۈستىدە ئۆزىنى ھەممە ئادەمدىن قالتىس، مەرتىۋىلىك ھېسابلايتتى.

ئۆتكەن - كەچكەن يولۇچىلارغا يول بەرمەيتتى. ئۇ ئۆزىنى باشقىلارغا بىر ئۆينىڭ مالىيى قىلىپ كۆرسىتىدىغان جۇۋا،

شالۋۇر، پۈرمە چورۇق ۋە كىگىز پايپاقلىرىنى ئۈنتۈپ قالغانىدى. چانا ئاخىر گۈزەل تۈزلەڭنى تۈگىتىپ، ھارۋىكەشلەر

چۈشۈپ تاماق يەپ، چاي ئىچىدىغان، مۆرتى كەلسە قونۇپمۇ قالدىغان، دائىم ئاۋات تۇرىدىغان گۈركىرەتمە

ناملىق مەھەللىگە كەلدى. ئاشخانىدىن قويۇق ھور چىقماقتا، ھور بىلەن لەززەتلىك تاماقنىڭمۇ پۇرىقى تارقالمىقتا

ئىدى. زىياۋۇدۇن چاننى توختاتتى ۋە كەينىگە قايتىلىپ:

- بىر چىنىدىن تاماق يەيمىزمۇ نۇرى! - دېدى.

- ياق، - دېدى نۇرى ھاۋانى شەرەت قىلىپ، - كەچ كىردى، سوغۇق يامان، دادا، تىزىرەك ماڭايلى!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئاشخانا ئالدىدىكى موم ياغاچتا ياخشى ئىگەر - توقۇملۇق تۆت ئات باغلاغلىق تۇراتتى. ئۇلار ئەمدىلا مېڭىشىغا خالتار ئات ئۇلارنى كۆرۈپ كىشىنى ۋە ئاتلار تەرەپكە تارتىپ يېنىچە ماڭدى. زىياۋۇدۇن دېۋىتسىمۇ بوي بەرمىدى: «ئات ئۆز ھەمراھلىرىنى تونۇپ قالدى» دەپ ئويلىدى زىياۋۇدۇن ئەنسىرەپ. ئۇ ئاتنى سىلكىپ بۇراپ مېڭىشىغا ئاشخانىدىن سەنسەن جۇۋا كىيگەن بىرى يۈگۈرۈپ چىقىپ:

- خالتار ئات كىشىنەۋاتىدۇ، ئەنە ئۇ چانغا قېتىۋاپتۇ! - دەپ ۋارقىرىدى. ئاشخانىدىن يەنە ئۈچ ئادەم چىقتى. ئۇلاردىن بىرى ھەربىيچە جۇۋىنىڭ پىشىنى قايرىپ تاپانچىنى چىقاردى: - توختا!

زىياۋۇدۇن قورقۇپ توختىدى ۋە ئاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ ئۇلارغا سالام بەردى:

- ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم بېگىم، ھە بۇ...

- غېنى ئوغرىنىڭ شېرىكى، تۇتۇلغانسەن!

ئۈچ يايى زىياۋۇدۇنغا يېقىنلاپ كەلدى.

- توختاڭلار! - دېدى سەبىخە چاندىن سەكرەپ چۈشۈپ، - ئات مېنىڭ، مەن دادامنىڭ ئېتىنى مىنىپ

سەھراغا چىققان، نېمە بوپتۇ ئەمدى؟

- مېڭىڭىنىڭ ئۈرۈمچىگە ماڭىدىغان نوغاي قىزى! - دېدى يايى ئۆزىنى بىلەرمەن كۆرسىتىپ، - شېڭ

دۈبەننىڭ خىزمىتىگە يارىغان قىز شۇ!

مېڭىڭى ئەتىگەنلا شەڭگەن يامۇلدا خالتار ئاتنىڭ گېپىنى قىلغان، سىز سورىمايلا مىنگەنمۇ ئەپەندى قىز؟

- شۇنداق، دادام ئۇخلاپ قالغان، سەھرادىكى دوستلىرىم بىلەن خوشلىشىپ كىردىم.

- خالتارنى چانغا كىم كۆندۈردى؟

- كۆنۈككەن، يايى بېگىم، ياخشى ئاتنىڭ خۇيى بولمايدۇ. ئاتىمۇ ئادەمگە ئوخشاش ھايۋان، ئەسكىلىرىنىڭ

خۇيى ئەسكى بولىدۇ.

- ساڭا ئوخشاش - ھە، زىيەك! - دېدى دوغلاق بىرى. زىيەك ئۇنى تونۇدى. ئۇ ھېلىقى يازلىقى ئۆزى بىلەن

چېلىشقان چېلىشچى ئىدى. ئابدۇمەرىننىڭ سايىسىدا بىردەمدىلا قىلىچ ئېسىپ يايى بولۇۋاپتۇ، ئەمدى زىياۋۇدۇن

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئۇنىڭ بىلەن چېلىشمايدۇ - دە!

- ماڭا ئوخشاسا مانا مۇنداق چانا سۆرەيتتى، - دېدى زىياۋۇدۇن خالتار ئاتنى شەرەت قىلىپ، - ئەسكى ئات

دېگەن ھېچنىمىگە يارىمايدۇ، ئۇنى بورداپ سەمرىتىپ قېزىسنى يىسەڭمۇ ئىچىڭ سۈرۈپ كېتىدۇ. يايى بەگ،

ئاتنىڭ ئەسكىسى بىلەن ئادەمنىڭ ئەسكىسىنى خۇدايىم كۆرسەتمىسۇن!

ئۇ ئاتنىڭ تۆشۈقلىرىنى چىڭىتىپ، چاننىڭ ئۇلغۇرلىرىنى قاراپ چىقتى - دە، ئاتقا سەكرەپ مىندى.

ئاتلىقلارمۇ ئۇلار بىلەن بىللە ماڭدى.

- مىڭبېگنىڭ ئۆيىگە بىللە كىرىمىز! - دېدى چوڭ يايى، زىياۋۇدۇنغا ياندىشىپ، - خالتارنى چاندىن

چىقارغىن، ئاۋۇ ئاتنى قوشايلى، مىڭبېگى كۆرسە خاپا بولىدۇ.

- قىزىدىن سوراڭ يايى بېگىم! - دېدى زىياۋۇدۇن ئاتنى توختىتىپ.

- ھېزىۋەكتايدا يەنە بىر دوستۇم بار، - دېدى قىز ئەھۋالنىڭ يامانلىقىنى كۆرۈپ، - سىلەر كېتىۋېرىڭلار، مەن

ئاتنى ئۆزۈم ئەكىرىمەن!

- مىڭبېگىم سۈيدۈڭ كۆرەگە بارغۇدەك، خالتار ئات بولمىسا بارالمايدۇ خېنىم، - دېدى يايىلار بېشى، - مەيلى

كىرىۋېرىڭ، بىز سىزنى ساقلايمىز!

قىز ئۇلارنىڭ ئادەتتىكى ئادەملەر ئەمەسلىكىنى چۈشەندى، نۇرغۇن ئۇنى ھېس قىلدى. ئۇلار قىزنى ئىزدەپ

چىقىشقان، قىزنىڭ قېچىپ كەتمەسلىكى ئۈچۈن ھېلىقى ئوفتسىرنىڭ مىڭبېگى بىلەن بىرلىشىپ چىقارغان ئادەملىرى

ئىدى.

زىياۋۇدۇن ئۇلاردىنمۇ سەزگۈر كەلدى.

- غېنىكام بىزنى يامانىداردا ساقلاۋاتىدۇ، سىلەر بىز خەق ئىكەنسەلەر، بىكارلا ئۇنىڭ ئادەملىرىنىڭ قولىغا

چۈشۈپ قالماڭلار يەنە! - دېدى ئۇ.

يايىلار غېنى ئوغرىنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپ ئالاقزادە بولدى:

- سەن ئادەم قورقىتىمەن دېمە، ئاتتىن چۈش، خالتار ئاتنى غېنى ئوغرى بۇلاپ كەتمىسۇن، ھېلىمۇ

مىڭبېگنىڭ بىر ئۇيۇر يىلقىسىنى بۇلاپ كەتتى. شۇمۇ يېتەر!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

زىياۋۇدۇن ھېچ ئىش بولمىغاندەك ئېتىنى دېۋىتىپ:

- جېنىڭلاردىن تويغان بولساڭلار ماڭا چېقىلىڭلار! - دېدى. ئاتلىقلار پىچىرلىشىپ ئۇنى يانداپ خېلى

ماڭدى. ئۇلار ھېۋىزەكتامدىن ئۆتتى. زىياۋۇدۇن يامانيارغا قاراپ ئېتىنى دېۋىتتى. خالتار ئات ئۆكرەك تاشلاپ

يۈرۈپ كەتتى. يايىلار پىچىرلاشتى، ئاخىر توغراققا ماڭىدىغان يول بىلەن شەھەرگە قاراپ ئات چاپتۇرۇپ يۈرۈپ كەتتى.

زىياۋۇدۇن يامانيار دەپ ئاتىلىدىغان كەڭ سايغا چۈشتى. سايىنىڭ ئىچىدە شىمالدىن چۈشىدىغان سۇدىن پەيدا

بولغان تىك ئەت توپىلىق جىرالار، جەنۇبىدا قېلىن ئورمانلىق بار ئىدى. زىياۋۇدۇن:

- ئۇلار ئەسكەر باشلاپ چىقىشقا ماڭدى، بىزگە ئەمدى ئالدىغا مېڭىش خەتەرلىك، بىر بولسا يۇقىرىدا

قوغۇنچىغا ئۆتىدىغان يول بار، بىز مۇز ئۈستىدىن ئەپلەپ مېڭىپ دەريادىن ئۆتۈپ قوغۇنچىغا كېتەيلى، يەنە بىر

يول بولسا ئارقىمىزغا يېنىپ خەلپەم مەھەللىسى بىلەن ئارائۆستەڭگە بېرىپ قاسىم مىرابىنىڭ ئۆيىگە بارايلى، ئۇ ئادەم بىزگە ئىگە بولىدۇ! - دېدى.

- قاسىم مىرابىنىڭ ئۆيىگە بارايلى! - دېدى نۇرى. زىياۋۇدۇن ئاتنى كەينىگە بۇردى. ھېۋىزەكتامدىن ئارا

ئۆستەڭگە بارىدىغان يول بار ئىكەن. ئۇ شىمالغا ئاتنى بۇردى. ئۇلار بىردەمدىلا تەبىئى قارىياغاچلىققا كىردى.

خالتار ئات بارغانسىرى تىزگىن سىيرىپ، ئويناقلانماقتا ئىدى.

ئۇلار قاراڭغۇ چۈشكەندە خەلپەمنىڭ مازىرىغا يېتىپ باردى. ئۇ يەر 1864 - يىلى ئىلى ئىنقىلابىغا قاتناشقان

ئەزىمەتلەرنىڭ قەبرىسى ۋە مازارلىرى بار ئىدى. ئۇلار ئاتتىن چۈشۈپ زىياۋۇدۇننىڭ تەلىپى بىلەن مازارغا بېرىپ

دۇئا قىلدى. خەلپەم مەھەللە ئۆز ۋاقتىدا سەكسەن ئۈچ يۈز يېڭىنىڭ ئادەملىرى يىغىلىپ، ئەلاخان پالۋان

رەھبەرلىكىدە، شەھەردە بولۇۋاتقان مانجۇ ھۆكۈمرانلىقىغا قارشى ئابدۇرۇسۇلبەگ باشچىلىقىدىكى قوزغىلاڭغا ياردەم

قىلىش ئۈچۈن قوزغالغان جاي ئىدى. رۇسۇلۇق «غازات دەر مۈلكى چىن» داستانىدىكى ۋەقەلەرنى نۇرىغا كۆپ قېتىم

سۆزلەپ بەرگەنىدى. ۋەقەلەر تولىمۇ قىزىقارلىق، تەسىرلىك ئىدى. مەزەزات ھېكمىم، سادىر پالۋان،

ئابدۇرۇسۇلبەگ، ئەلاخان پالۋان، موللا شەۋكەت ئاخۇنۇم، ئەخەت سىڭاكوڭ، ماھمۇت پوچى ۋە يەنە توقىلەك،

ئاقموللا يۈز يېڭىلەر، يەنە مۇشۇ خەلپەم توغرىسىدىكى ۋەقەلەر نۇرىغا يادا ئىدى. مانا مۇشۇ قارىياغاچلىققا سەكسەن

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئۈچ يۈزىنىڭ قانچىلىك ئادىمى يىغىلغان بولغىدى. كالىلار سويۇلغان، قازانلار ئېسىلغان، قۇرئانلار ئوقۇلغان، خەلق زۇلۇمغا قارشى ئاجايىپ داغدۇغا بىلەن قوزغالغان. ۋاقىت دېگەن ئاتقان ئوق. ئۇ ئىشلارنىڭ بولۇپ ئۆتكىنىگە ھەش-پەش دېگۈچە شۇنچە يىللار بويىچە. زۇلۇم مۇشۇنداق كېتۈرۈرسە ئارىدىن ئۇزۇن ئۆتمەي، ئىلى تۇپرىقىدا ئىككىنچى قېتىم چوڭ ئىنقىلاب بولىدۇ. رۇسۇلۇق بىرىنچىسى بىلمەي سۆزلىمەيدۇ. دە. ئۇچاغدا بىچارە ئىلى دېھقانلىرى سېپىلغا، ئۆستەڭگە، ۋاڭ خولۇ ئالۋىنىغا بىر يىلدا ئىككى يۈز كۈندەك ئىشلەپ، ئۆزىگە ئارانلا بىر يۈز ئاتىش كۈن ئىشلەيتتىكەن. ئاز كۈندە ئىشلەپ ئالغان ھوسۇلنىڭ ئوندىن ئالتە قىسمىنى ھۆكۈمەتكە بېرەتتىكەن. سېلىق ئېغىرلىشىپ دېھقانلار مىدىرلىيالماس بولۇپ قالغاچقا، مەزەزات ھېكم كۈرەدىكى جياڭجۈنگە ئاشلىق تاپشۇرالمىغان. جياڭجۈن شۇڭا ئۇنى قاماپ قويغان. شۇنىڭ بىلەن ئىلى دىيارىغا يېڭىدىن ھاكىم بولغان ئابدۇرۇسۇلبېگ قولغا قورال ئېلىپ چىققان. ھازىرمۇ شېڭ دۈبەننىڭ پۇلى پاخاللاشتى، دېھقانلارنىڭ سېلىقى ئون نەچچە خىلغا يەتتى. سېلىق-سەيسە، ئالۋان-ياساق خەلقنىڭ جېنىغا پاتتى. رۇسۇلۇمنىڭ دېيىشىچە، ھېكمبېگ غوجامۇ، نېزەر خان غوجام دوتەيمۇ شېڭ دۈبەندىن نارازىكەن. لېكىن قاتتىقراق تىنالىمايدىكەن. چيۇسلىڭ دېگىنى ئەپيۇن چېكىش، پارا ئېلىش، ھايانكەشلىك قىلىش، بۇلاڭ-تالاڭ قىلىشتا بىرىنچىكەن. يەنئەندىكى كومپارتىيىنىڭ ماۋزېمىن ئىسمىلىك ئادىمى جۇ ئەپەندى دېگەن نام بىلەن ئۈرۈمچىگە مالىيە نازىرى بولۇپ كەپتەك. ئۇ ئادەم شېڭ دۈبەننى تەنقىد قىلالايدىكەن. رەخمىجان بۇ ئىشلارنى نەدىن بىلىدىكىنناڭ، بەلكى رۇس ئاغىنىلىرى دەپ بېرىدىغاندۇر...

نۇرى دادىسى بىلەن سەبىخەگە توختىماي سۆزلىدى. زىياۋۇدۇن بالىسىدىن پەخىرلەنسە، سەبىخە ئۇنىڭدىن ئەنسىرەشكە باشلىدى.

ئۇلار سۈيى توڭلىمىغان قاراسۇنى بويلاپ تۈگمەنلەردىن ئۆتۈپ، جەنۇپقا قارىغان چوڭ دەرۋازىنىڭ ئالدىغا كەلدى.

- مانا كەلدۇق، ھويلىغا كىرەيلى ئاۋال، - دېدى زىياۋۇدۇن ئاتنى كىچىك دەرۋازىغا بۇراپ.

ھېكمبېگ غوجامنىڭ ئوردىسى غۇلجا شەھىرىنىڭ ئىچىدە. دەرۋازىسى جەنۇپقا قاراپ تۇرىدىغان، ھويلىسى

كەڭ، ئۆيلى كۆپ، ئارقىدا بېغى بار قەدىمى قورۇدا غوجام بالا - چاقا، نەۋرە، خىزمەتچىلىرى بولۇپ نۇرغۇن ئادەم بىللە تۇرىدۇ. قورۇ ئالدىدىكى كەڭ يول بىلەن قىبلىگە يۈز قەدەم ماڭسلا خانلىق قەدىرسىگە بارغىلى بولىدۇ.

غوجام قېلىن كۆرىپىلەردە مامۇق ياستۇققا يۆلىنىپ ئولتۇرۇپ، بىردە ئۆيىنىڭ تاختايلىق تورۇسىغا، بىردە ئىشك بېشىدىكى گەج بىلەن ياسالغان چىرايلىق نەقىشلەرگە قاراپ خىيال سۈرمەكتە ئىدى. غوجامنىڭ يىگىرمىلەردىن ئاشقان بولسىمۇ تولىمۇ چىرايلىق، ئەخلاقلىق دەپ ماختىنىلىۋاتقان كىچىك ئوغلى قېيۇمبەگ غوجام ئۇنىڭغا خېلىلا جىق زايۇم چۈشكەنلىكىنى ئېيتتى. يەرگە قاراپ زايۇم تارقاتسا ھەممىلا يۈك دېھقانغا چۈشىدۇ - دە!

- بۇ نېمىسى! - دېدى غوجام خاپا بولۇپ، - سېپىل سوققانمۇ خۇرجا، ئۆستەڭ چاپقانمۇ خۇرجا، دەن تۆككەنمۇ خۇرجا، ۋابال ئەمەسمۇ خۇرجاغا! - غوجامنىڭ ئاۋازى چىڭ چىقىپ كەتسە كېرەك، ئۆيگە ئايالى كىردى: - نېمە بولدى، غوجام، تاۋىڭىز يوقمۇ؟

- يوقسۇ، بۇ ھۆكۈمەتكە نېمە بولدى دەيمىنا. ھەدېسلا مەن بىلەنلا ئېيتىشىدۇ. ئىككى قېتىم خۇدا ئوڭشاپ ئۆلۈمدىن ساق قالدىم. ئېسىڭىدۇمۇ خوتۇن؟

- نېمىشقا ئېسىمدە بولمىسۇن، بىچارە قىزىم گۆھەربانۇم ھازىرمۇ تۇرپاندا مىرزا قاماقتا تۇرسا... ئۇلار جىمىپ قېلىشتى.

1937 - يىلى 8 - ئايدا ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ مۇئاۋىن رەئىسى غوجانىيازنىڭ چوڭ ئوغلى سەيدۇل شاۋيې

باجگىر قاسىم جۈيىچاڭ، يۈنۈس تىڭجاڭ، ئابلا داموللار بىلەن غۇلجىغا كېلىپ ئىلىنىڭ مۇئاۋىن دوتىيى تۇرداخۇباينىڭ ئۆيىگە چۈشتى. باي مېھمانلارنى غۇلجىنىڭ باغ، يايلاقلىرىدا ئويناتتى. قىرغىز مىللىتىدىن چىققان بۇ باي ئەمەلدار شۇنچە ھەشەم بىلەن كۈتۈپمۇ مېھمانلارنى تولۇق رازى قىلالىدى. ئۇ غۇلجا بايلىرىنى مېھمانغا چاقىرىپ، ئۈرۈمچىدىن كەلگەن ئەزىز مېھمانلىرىنى تونۇشتۇردى. سەيدۇل شاۋيې تۇنجى قېتىم شاۋيېلىك نامى بىلەن چوڭ سورۇنغا كىرگەن قېيۇمبەگ غوجامغا قاراپلا قالدى.

- ئادەم بالىسىمۇ مۇنداق چىرايلىق بولىدەكەن! چاچلىرى، قاش - كۆزى، بۇرۇتى... بويلىرىچۇ تېخى.

قاراڭا، كۈلكىسىنىڭ چىرايلىقلىقىنى... - ئۇ يېنىدىكى قاسىم جۈيىچاڭ بىلەن يۈنۈس تىڭجاڭغا ئاغزى - ئاغزىغا تەگمەي ماختىغىلى تۇردى.

- ئاشىق بولۇپ قالدىلىمۇ نېمە ھەي، شاۋيى؟ - دېدى چاقچاق قىلىپ يۈنۈس تىڭجاڭ.

- قىز بولغان بولسا ئۇنىڭغا ئاشىق بولۇپ قالاتتىم، ئەمما بۇ كاساپەت ئوغۇل بالدە...

- ئاڭلىسام بۇ بالغا ئۆپمۇ ئوخشاش ئىككى سىڭلىسى باردەك، چوڭى ئاران ئون ئالتە ياش، كىچىكى...

- راستىما، ھەي تۇرداخۇن ئاكا، مەيەرگە كەلسۇنا! - سېمىز، دوغلاق، دۆڭ قاپاق سەيدۇل شاۋيى

ئولتۇرالمىدى.

شۇ ئاخشىمىلا تۇرداخۇنباي قاسىم جۇيىجاڭ، يۈنۈس تىڭجاڭلارنى باشلاپ غوجامنىڭ مۇشۇ مېھمانخانىسىغا

ئەلچىلىككە كەلدى.

- ياق، قىزىم كىچىك، ئەمدىلا ئون ئالتە ياشقا كىردى، ئون سەككىز ياشقا كىرمىگەن قىزنى قىرىق ياشلىق

ئادەمگە ياتلىق قىلسام شېڭ دۈبەننىڭ قانۇنىنى بۇزغان بولىمىدەن! - دېدى غوجام ئۇلارنىڭ تەلۋىنى رەت

قىلىپ.

- سەيدۇل شاۋيىنىڭ گېلىدىن غىزا ئۆتمەي، ئۇخلىيالمىدى بولالمايلا قېلىۋاتىدۇ غوجام، غوجانىياز رەئىسىمىز

ئاڭلىسا بىزدىن رەنجىدۇ - دە.

- لەۋەي، ئۇ ئادەم مېنىڭ گۆھەربانۇم قىزىمنى كۆرۈپتەنمە؟

- ياق، غوجام.

- ئانداق بولسا بۇ قانداق كۆيۈك، ھەر قانداق بىر قىزنى توغرىلىساڭلا بولۇۋېرىدىكەنغۇ، تۇرداخۇنباي،

غۇلجىدا قىز ئازمۇ؟

- سەيدۇل شاۋيى قېيۇمبەگ غوجامنى كۆرگەن، چىرايى قېيۇمبەگ غوجامغا ئوخشىسىكەن دېگەن تەلەپنى

قويۇۋالدى.

- لەۋەي، چىرايى دېگەنمۇ دۈشمەن، دۈشمەن!

غوجام خاپا بولدى. ئەلچىلەر ئائىلاچ قايتىشتى. سەيدۇل شاۋيى بۇ «شۇم» خەۋەردىن خاپا قاتتىق بولدى.

- چاغلىقكەن غۇلجا بايلىرى، - دېدى ئۇ كۆكرىپ - تاتىرىپ، - قۇمۇل ۋاڭلىرىنى - نى بانۇلارنى

ھېكمەتگە غوجامغا بەرگەنۇ، بۇ غوجام ئەجەپ بىر قىزنى ئاياپ كېتىپتا!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

سەيدۇل شاۋيېنىڭ تەلىپىنى تۇرداخۇن دوتەي چيۇسلىك بىلەن سوۋېت كونسۇلى دىۋاشىغا ئېيتتى.

چيۇسلىك بىلەن كونسۇل غوجامنى چاقىرىپ قىزىنىڭ گېپىنى يەنە تىلغا ئالدى.

- مەن ئون ئالتە ياشلىق قىزىمنى ئەرگە بەرمەيمەن، چيۇسلىك بىلەن دىۋاشىنى جانا بىلىرىغا تەقدىم

قىلىمەن! - دېدى غوجام تامدەك تاتارغىنىچە ساقاللىرىنى تىترىتىپ، - قالغان ئىشلار ئەمدى سىلەرنىڭ، قىزىنىڭ

ئاتىسى ئەمدى سىلەر!

- ناھايىتى كاتتا توي بولدى. بۇغا فرمىسىدىن سىراجىدىنبايىمۇ كەلدى. غوجامنىڭ بۇ باي، مېھرىبان

كۈيۈڭلى قىزىنى ئۆزىتىپ ھەسەن دېگەن ئادەملەر بىلەن ئۈرۈمچىگىچە باردى. بىر ئايدىن كېيىن غوجانىياز

«خائىن» دېيىلىپ قولغا ئېلىندى. ئۈرۈمچىدىن قايتىپ كېلىۋاتقاندا سىراجىدىنبايىنى، ئىككى ئىنسىنى قوشۇپ

شەھەرگە كىرمەستىنلا تۇتتى. ھېكمىيەت غوجام غوجانىيازغا قىزىنى بەرگەن، «خائىن»غا چېتىشلىق دەپ قولغا

ئېلىش ئۈچۈن چاقىرتتى. تۇرداخۇنبايلارمۇ شۇ گۇناھ بىلەن قولغا ئېلىندى. غوجام ھەممە گەپ بولۇنۇپ

ئەيىبلەنگەندىن كېيىن:

- لەۋەي، چيۇسلىك، مەن قىزىمنى كونسۇل بىلەن ئىككىلىرىگە بەرگەنمەن، يا غوجانىيازنىڭ ئوغلىغا

بەردىمۇ؟ - دەپ سورىدى.

چيۇسلىك دۇدۇقلاپ قالدى. تېنىۋالاي دېسە دىۋاشىنى ھايات ئىدى.

غوجام ئامان قالدى.

غوجام ئايىمغا قارىدى. ئايىم قىزى ئۈچۈن ئازابلىنىپ يىغلىماقتا. قىزى ھازىرمۇ ئاستانە دېگەن يەردە مىرزا

قاماقتا. ئۇنىڭ نېمە گۇناھى بار، ئۇ كەتكەندىمۇ زار قاقشاپ كەتكەن ئەمەسمىدى، گۇناھسىزلار جازالىنىدىغان

جاھانمۇ بۇ يە؟ ...

يۇقىرىقى ئىشلارنى غوجام ئايىمى بىلەن ئەسلەپ بولۇپ:

- تۇڭگانلار تاسلا قالغان مېنى ئېتىۋەتكىلى ھە - ئايىم؟ - دېدى.

1933 - يىلى تۇڭگانلار غۇلجا شەھىرىنى بىر ھەپتە سورىغاندا ئۇلارمۇ ئادەم تۇتتى، ئۆلتۈردى. تۇيۇقسىز ئون

نەچچە قوراللىق تۇڭگان غوجامنىڭ مۇشۇ ئوردىسىغا بېسىپ كىرىپ غوجامنى باغلاپ ئېلىپ ماڭدى:

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- سەن ئورۇسنىڭ ئادىمى، ماڭ!

شەھەر ئىچىدىن غوجامنىڭ قولىنى باغلاپ پىيادە ماڭغۇزۇپ تاشلەپكە بازىرىغا كەلگەندە، تۆت ئوقەتچى

خەنزۇ يۈگۈرۈپ كېلىپ تۇڭگانلارنىڭ ئالدىنى تورا:

- ھاجىم تەيجىنى تۇتۇشقا بولمايدۇ، ئېتىشقا بولمايدۇ، ئۇيغۇرلار قوزغىلىدۇ. بىلەمسىلەر، قارا دۆڭدە ھازىر

دېھقانلار قوزغالدى. بۇ يەردە تۇڭگان كۆپمۇ، چەنتۇ كۆپمۇ؟ - دېۋىدى، تۇڭگان قوراللىقلارنىڭ باشلىقى

خەنزۇلارنى سىلكىپ:

- كارىڭلار بولمىسۇن، مېڭىش، بۇ دېگەن ئورۇسنىڭ ئادىمى. ئۇ بىزگە دۈشمەن! - دېدى. خەنزۇلار:

- ھاجىم تەيجى ياخشى ئادەم، مانجۇلار مەزەم ھاجىمنى تۇتقان، ئاخىر ئۆزلىرى تۈگەشتى، سىلەرمۇ

مۇشۇنداق بولسىلەر! - دېدى ۋە ئۇلارغا ئەگىشىپ تەختىيۈنمەھەللىدىكى تۇڭگان قوماندانلىق شىتابىغا كېلىپ

ھاجى تۇڭغا، ھېكمىبەگ غوجىنى تۇتۇشقا، ئېتىشقا بولمايدۇ، دېدى. ھاجى تۇڭ:

- مەن نېزەر خان غوجامنى تۇتۇشقا بۇيرۇق بەرگەن. ھېكمىبەگ غوجامنى نېمىشقا تۇتسىلەر، بۇ ئەقلىنى كىم

كۆرسەتتى، ئېتىلسۇن! - دەپ بۇيرۇق بەردى. غوجامنى تۇتقان باشلىقلار شۇ ھويلىدىلا ئېتىلدى.

شۇ كۈنى كەچتە غوجامنىڭ قىزى دادىسىنى كۆرگىلى ئەترەك پەلتۇ كىيىپ كالاسكىدا غادىيىپ ئولتۇرغىنىچە

شەھەر سىرتىدىن يېنىپ كەلدى. تۇڭگان قوراللىقلار ئۇنى توسۇپ:

- تاتار، ئورۇس، - دېيىشتى مىللىتى تەڭلەپ. بىرى:

- ياق، ھاجىم تەيجىنىڭ قىزى! - دېۋىدى، دەرھال شەھەر دەرۋازىسىنى ئاچتى.

غوجام مانا شۇنداق قىلىپ تۇڭگان ئاتۇسىدىن ساق قالغان ۋە ھەيۋە تاپقاندى.

ئەر - خوتۇن بۇ ئىشلارنى بىرلىكتە ئەسلەشتى. ھازىر شېڭ دۈبەن يەنە ئۇنىڭغا كۆز تىكمەكتە. يېقىنلىرىنى

تۇتۇپ، ئۇنىڭ يۈرىكىنى مۇجۇماقتا. بولمىسا نېمىشقا سودىگەرلەر، چارۋىدارلار زايومنى ئاز ئالىدۇ يۇ، يەر

تېرىيدىغانلار كۆپ ئالىدۇ؟ ئىلى تەۋەسىدە غوجامدىنمۇ يېرى جىق ھېچكىم يوق. دېمەك، بۇ زايومنى جىق

سېتىۋېلىش كېرەك دېگەن سۆز. ئۇ شېڭ دۈبەنگە نېمە يامانلىق قىلىۋىدىكەن؟ ئۇنىڭ ئاتا - بوۋىلىرى

مۇساگۇڭدىن تارتىپ مىلىكىزات، خۇشتىزات، ئورانزىپ (توختى گۆش)، مەزەمات، خىزىرخان، بوۋاق غوجام

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

(ئىلياس ھېكم)، جاھانگىر (سوغىياس غوجاغىياس بەگ) يەنى ئۆزىگىچە بولغان ھېكمىبەگلەردىن قايسىلىرى خاننىڭ پەرمانلىرى بويىچە ئىش قىلىدى؟ قىل دېگىنىنى قىلدى، تۇر دېگەن يېرىدە تۇردى. گەرچە چىيەنلۇڭ پادىشاھ ئورانزىپ بوۋىسىغا غۇلجا تەۋەسىدىكى شىمالى يەتتە، جەنۇبىي ئون يەتتە غولدىن ئۈچ غولنى تاللىۋال دېگەندە، ئۇ بورۇسۇن، تاشلىقساي، جىرغىلاڭ غوللىرىنى تاللىۋالغان. بۇ غوللارنىڭ سۇلىرىدىن يېڭىئاۋات، چۇلۇقاي، جىرغىلاڭ ئۆستەڭلىرىنى چاپتۇرۇپ پۈتۈن ئىلى ۋادىسىنى كۆكەرتكەن، دېھقانلارغا بەرگەن يەرلىرىدىن چىققان ھوسۇلنىڭ ئوندىن ئىككىنى ھېكمىبەگلەر ئېلىپ، ئوندىن سەككىزىنى دېھقانلارغا قالدۇرغان. شۇ ئوندىن ئىككى ئۆلۈش بۇغداي بىلەن شۇنچە جىق يەرلەرنىڭ دەلىلىنى ھېكمىبەگ تۆلەپ كەلگەن. ئون ئاتىنىڭ تۆككەن دەلىلىنىڭ تالۋىنلىرى ھازىرمۇ ساندۇقلاردا ساقلاشلىق تۇرمامدۇ؟ ھېكمىبەگ بولۇپ يۇرت سورىماق تولىمۇ تەس. بىر ياقتا ھۆكۈمەت، يەنە بىر ياقتا پۇقرا، ھۆكۈمەتكە ياخشى كۆرىنمەن دېسەڭ خەلق تىللايدۇ، پۇقراغا يان باسساڭ ھۆكۈمەت سېنى ئەيىبلەيدۇ، سولايدۇ، ئاچچىقى كەلسە ئۆلتۈرىدۇ. مانجۇ خانلىرى ھېكمىبەگلەرنىڭ غېمى بىلەن ھېسابلاشقان ئەمەس، لەشكەرلىرى تەييارنى يەپ ياتقان، سانى يىلدىن - يىلغا كۆپەيگەن، نەپسى يوغىناپ سېلىقنى سېلىۋەرگەن. دېھقان بىچارىنىڭ ھالى بىلەن ھېسابلاشمىغان، مانا ھازىرمۇ قاتتىق سوغۇقتا ئالۋانغا ئىشلەۋاتقان دېھقانلار بارغۇ. پىچاق سۆڭەككە يەتكەندە مەزەمات ھېكم خانغا يانغان. ئاخىر خان بېشىنى يەپ ئېلى سۇلتانلىقى بارلىققا كېلىپ جاھان تىنجىغان. ئورۇسلار بۇ يەرنى بېسىۋېلىپ ئون يىل سورىدى. نۇراخۇن ئاقساقالنى ئەتىۋارلىدى، بىزنى چەتكە قاشتى. لېكىن نېمىلا دېگەن بىلەن ئورۇسلار يېرىمىزگە جىق يېڭىلىق ئەكەلدى. ئادەملەر ئۆيلىرىگە ئەينەك قويدى، تاختايلىق ئۆي سالىدى، ماشىنا كۆردى، موسكۋىسكى سوكنى، گىرىپ، كۋىركوت، مەخمەل، دۇخاۋا، گىرىپىتىش دەيدىغان ئىسمى تەس رەختلەرنى كىيدى... بىراق ئورۇسلار چىقىپ كەتتى، مانجۇلار يەنە كەلدى. شۇنچە خەق ئورۇسلارغا ئەگىشىپ كەتتى. ئىلى تەۋەسىدە ئارانلا ئون ئالتە مىڭ ئۇيغۇر قالدى. شۇ كۆچ - كۆچلەردىمۇ بىز مۇشۇ ئوردا مەھەللىسىدىن مىدىرلىمىدۇق. ئون ئەۋلاد مۇشۇ ھۆكۈمەتنىڭ خىزمىتىنى قىلدۇق، ئالا كۆڭۈللۈك، ئاسىيلىق قىلمىدۇق. بۇ ھۆكۈمەتكە يەنە بىز يامان. كۈيۈڭۈل سولاققا، قىزىم نەزەربەندەتە. تېخى مىنىڭمۇ يېنىمدا ئادەم بار... مەن شېڭ دۈبەنگە نېمە يامانلىق قىلىۋىدىمكىن، كۆزىگە سەت كۆرۈنۈپ قاپتەنمەنغۇ تاڭ... غوجام يۇمشاق مەسىسىنىڭ قونجىنى سىيلاپ چوڭقۇر خىيالغا پېتىپ ئولتۇرغاندا،

ئۆيگە خەۋەرچى كىرىپ كەلدى.

- نېزەر خان غوجام ئادەم ئەۋەتىپ، سىلنى دوتەي يامۇلغا چاقىرتىپتۇ!

ھېكمەت غوجامنىڭ چىرايى تاتىرىپ كەتتى.

- لەۋەي! - دېدى ئۇ مىدىرلاپ قويۇپ، - كالاسكىنى قاتسۇن!

غوجام نەگىلا بارسا ئوغلىنى بىللە ئېلىۋالدى. بۇ كەنجى ئوغلى چىرايلىق بولۇپلا قالماي، ئەقىللىق، سەزگۈر

ۋە كۆيۈمچان ئىدى. ئۇ دادىسىنىڭ قول - قانىتى، مۇھاپىزەتچىسى، غۇرۇرى ئىدى. سۆسەر تۆپە، دراپتىن

تاشلانغان قاما ياقىلىق بۆرە جۇۋا كىيگەن، بويىغا تۆگە يۇڭىدىن توقۇلغان شارپا ئورىغان غوجام بىلەن

موسكۋىسىكى سوڭىدىن قارا پەلتۇ، بېشىغا يارىشىملىق قارا كۆرىپىدىن قىلىنغان قۇلاقچا كىيگەن ئاق يۈزلۈك،

قاش - كىرىپكى تۆكۈلۈپ تۇرىدىغان، تولىمۇ چىرايلىق يىگىت قېيۇمبەگ غوجام كالاسكىنىڭ كەينىدە ئولتۇرۇپ

مەدرىسە ئالدىدىن ئۆتۈۋىدى، ناغرىخانا ئالدىدا كۈنگە قاقلىنىپ تۇرۇشقان تالىپلار قوللىرىنى كۆكسىگە قويۇپ

سالام بېرىشنى كالاسكا ئوغلىغا ئايلىنىپ توغرا كۆۋرۈككە قاراپ مېڭىۋىدى، تۆت كىچى ئېغىزىدىكى دۈكانلاردىن

ئادەملەر يۈگۈرۈشۈپ چىقىشىپ بىر نېمىلەرنى دېيىشتى. بىر جۈپ جەرەنقاشقا ئات ئويناقلاپ، ئاياغلىرىدىن قار

تۈگۈرچەكلىرىنى ئۇچۇرۇپ، دوتەي يامۇل - سىلىڭبۇ دەرۋازىسى ئالدىغا كېلىپ توختىدى. غوجام بىلەن قېيۇمبەگ

غوجام كالاسكىدىن چۈشتى. دەرۋازىۋەن ئەسكەرلەر ئۇلارنى كىرگۈزۈۋەتتى.

قېيۇمبەگ غوجامنى قولتۇقلىۋالغان. ئىككى ياقتا قاتار تېرەكلەر - قارىياغاچلار شاخلاردىكى قېلىن قاردىن

ئالدىغا ئېگىشۋاتقاندا كۆرۈنەتتى. ئۇلار سالام بېرىۋاتامدۇ ياكى ھال ئېيتىۋاتامدۇ؟ غوجامغا ھال ئېيتىدىغانلار

كۆپىيىپ كېتىۋاتقان بۇ كۈنلەردە تېرەكلەرمۇ، قارىياغاچلارمۇ ئۇلارغا ھال ئېيتىۋاتقاندا كۆرۈندى. بايىلا ئۇلار

دوتەي يامۇل ئالدىدا مۈكچىيىپ، تىترەپ ئولتۇرۇشقان دەۋاگەرلەر توپىنى كۆرمىدىمۇ؟ دەرەخلەرنىڭ مۈكچىيىشى

ئەنە شۇلارغا ئوخشاپ قالغان...

- غوجام كەلدى! - دېدى بىرى بىنانىڭ قاڭغالىرى پېشايۋانلىق، ئىككى چېتىدە سالاسۇنى بار، پەلەمپەي

بىلەن كۆتۈرۈلۈپ چىقىدىغان ئىشكى ئالدىدا تىك تۇرۇپ، - كەلسە، كەلسە، غوجام!

ئۇ ھەممىگە تونۇش تۇڭچى - تەرجىمان ئىدى. «ئۇ بۈگۈن نېمىگە خۇشال - ھە؟» دەپ ئويلىدى غوجام دائىم

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

كۆرسىلا سۈرلۈك كۆرۈنىدىغان تۇڭچىغا ھەيران بولۇپ:

- ھە، بۈگۈن ياخشى خەۋەر بار ئوخشىمامدۇ، لەۋەي... .

- ئالامەت يېڭى خەۋەر! - دېدى تۇڭچى، - چيۇسىلىك سىلنى ساقلاۋاتىدۇ.

ئۇ غوجامنى چوڭ بىر زالغا باشلاپ كىردى. زالغا ھەربىي، مۈلكى ئەمەلدارلار، بايلار، سودىگەرلەر، سوۋېت كونسۇلى، قازىكالىن، ئەلەملەر، چوڭ - چوڭ زىيالىيلار تولغانىدى. غوجام كىرگەندە كۆپچىلىك ئورۇنلىرىدىن تۇرۇپ ھۆرمەت بىلدۈردى. غوجام يۇقىرىدىن - نېزەر خان غوجامنىڭ يېنىدىن ئورۇن ئالدى. ھەممىلا ئادەم شېڭ دۈبەنىڭ مەجلىس، زىياپەت دېگەن نام بىلەن ئادەملەرنى توپلاپ بىراقلا تۇتىدىغان، ھەتتا شۇ يەردىلا ئېتىپ تاشلايدىغان مەجەزنى ياخشى بىلەتتى. مانا ھازىرمۇ چيۇسىلىك ئىلىنىڭ ئەڭ چوڭ ھۆكۈمرانى، ئەڭ چوڭ بېيى، شەھەر گارنىزونىنىڭ قوماندانى. ئۇنىڭ «پادىشاھنىڭ پادىشاھى» دېگەن لەقىمى بار ئىدى. ئۇ ئالتۇن، قورال، ئەپيۇن سودىسى قىلىپ قالىتى بېيىغان. ئۇ ھەرقانداق ئادەمنى سېتىۋالالايدۇ، ھەرقاندىقىغا يانالايدۇ، خالىغىنىچە ئادەم ئۆلتۈرەلەيدۇ. ئۇنىڭ ھوقۇقى، پۇلى چەكسىز، شۇڭا ئۇ تولىمۇ قۇرقۇنچىلۇق! يوغان باش، سېمىز، بويۇنى قىسقا، شالاڭ چاچ، قاشلىرى قويۇق، كۆزلىرى بۆرتۈپ چىققان، بۇرۇنى كۆتمەك، تەرلەپ - مايلىشىپلا تۇرىدىغان بۇ قېرى كۆزلىرىنى يۇمۇپ ئولتۇراتتى. بېلىدىكى قىلىچ، تاپانچىسى ئىككى مۇرىسىدىكى پاگون، ئېسىل رەختتىن تىكىلگەن ھەربىيچە كىيىم، ئۇنىڭ قىسقا بويىنى تامامەن يوقىتىپ، ئىككى پاگون ئوتتۇرىسىغا باش ئورنىتىلغاندەك قىلىپ قويغان. بۇ ھەربىيچە - جاللات كىيىمى ئادەملەرگە تولىمۇ سۈرلۈك، قورقۇنچىلۇق كۆرۈنەتتى. غوجام ئىچىدە بىرنېمىلەرنى ئوقۇپ: «لەۋەي، مىڭ رۇي جياڭجۈنمۇ بۇنچىلىك سۈرلۈك ئەمەس ئىدى، بۇ بىر غالىجىر قاۋاننىڭ ئۆزىغۇ!» دېدى ئۇ ئۆز - ئۆزىگە.

چيۇسىلىك ئېغىر قاپاقلىرىنى كۆتۈرۈپ قاراپ قويۇۋىدى، نېزەر خان غوجام سۆز باشلىدى.

- شېڭ دۈبەن ئالتە بۈيۈك سىياسەتنى يولغا قويغاندىن بېرى، - دېدى ئۇ يادا بولۇپ كەتكەن سۆزلەرنى

تەكرارلاپ، - شېڭ دۈبەننىڭ دانا رەھبەرلىكىدە جەمئىيەت تەرەققىي قىلىپ، ئاجايىپ زور غەلىبىلەرنى قولغا

كەلتۈردى. غۇلجا زېمىنىدىمۇ چيۇسىلىك شېڭ دۈبەن جانابلىرىنىڭ سىياسەتلىرىنى سادىقلىق بىلەن ئىجرا

قىلىپ...

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

تۇڭچى تەرجىمە قىلدى، نېزەرخان غوجام ئاق كاستومغا ياراشقان گالىستۇكىنى پات - پات تۈزەپ قويۇپ، شېك دۈبەنىڭ ستالىننىڭ رەسمىي بىلەن بىللە ئېسىلغان رەسمىگە قاراپ، ئۆزىگە ياراشمىغان خۇشامەت تەلەپپۇزىدا چىۋىسىلىگىنى، ئۇنىڭ سادىقلىقى، ئادىللىقى، دانالىقى ۋە مېھرىبانلىقىنى ماختىدى. ئارقىدىنلا چىۋىسىلىگىنى يامانلاپ ئۇنى زالىم، ۋەھشىي، زومىگەر، قانخور دەپ تىللاپ شېك دۈبەنىگە خەت يېزىلغانلىقى، بۇ خەت جۇ نازىرنىڭ قولىغا تەگكەنلىكى، جۇ نازىر غولجىغا ئادەم ئەۋەتىپ، چىۋىسىلىگىنىڭ ئىشلىرىنى تەكشۈرۈپ مەخپىي ماتېرىيال توپلىغانلىقى، بىزنىڭ ۋەزىپىمىز چىۋىسىلىگىنى قوغداش ئىكەنلىكى، بۇ بىر شېك دۈبەنىگە سادىق بولۇش - بولماسلىق مەسىلىسى ئىكەنلىكى قاتارلىق گەپلەرنى قىلىۋىدى، ھېكمەتگە غوجام ئىچىدە: «پاھ، نېزەرخانمۇ يېتىلىپتۇ، مەن ھېكمەتگە بولغاندا بۇنداق چىرايلىق گەپلەرنى ئۆگەنەلمىگەن...» دەپ پىچىرىلدى. ئارقىدىنلا چىۋىسىلىك ئورنىدىن تۇردى. ئۇ بىرىنچى سۆزنى:

- جۇ نازىر دېگەن ئەبلەخ! - دېگەن گەپ بىلەن باشلىدى، - ئۇ دېگەن يەنئەندىكى كومپارتىيىنىڭ باشلىقى ماۋزېدۇڭنىڭ ئىنىسى. ماۋزېدۇڭ بىزنىڭ دۈشمىنىمىز. ئۇ شېك دۈبەنىنى يوقاتماقچى. ھوقۇق تارتىۋالماقچى. يېقىندا ماۋزېمىن دېگەن بۇ ئوغرى يېڭى پۇل چىقاردى. پۇلنىڭ كەينىگە ئاشۇ ماۋزېمىن ئىمزا قويۇپتۇ تېخى. ئۇ پۇل چىقارغۇدەك قانچىلىك نېمىدى؟ تۆت مىڭ سەر ئۆلكە پۇلى بىر يۈەنگە تەڭمىش، بىر يۈز ئاتمىش قەشقەر پۇلى بىر يۈەنمىش! يۈەن دېگىنى شۇنچىلىك چوڭكەن. 1939 - يىلى، مانا مۇشۇ يىل 2 - ئاينىڭ 1 - كۈنى ئۇ يېڭى پۇل تارقىتىلدى. بۈگۈن يەتتە كۈن بولدى، ئۈچ ئايغىچە ئۆلكە پۇلى بىلەن قەشقەر پۇلىنى ئاشۇ يۈەنگە ئالماشتۇرۇپ بولغۇدەكمىز. ئۆلكە پۇلى بىلەن قەشقەر پۇلىنى يىغىپ كۆيدۈرۈۋەتكۈدەك!

چىۋىسىلىگىنىڭ ئاۋازى ئاغىل - تاغىل چىقتى. ئۇ يېنىدىكى نېزەرخان غوجىغا قاراپ قويۇپ تېخىمۇ قاتتىق

ۋارقىرىدى:

- جۇ نازىر دېگەن ئەبلەخ غوجانىيازنىڭ ئادەملىرى بىلەن تىل بىرىكتۈرمەكتە. غولجىدا خائىنلار تولا، ساماندىك. تازىلاش تۈگىمىدى، نىلقا، كۈنەس تاغلىرىدا قوراللىق باندىتلار پەيدا بولدى. ئۇلارنىڭ خورىكى تېخى سۇندۇرۇلدى، ئۇلار يوقىتىلدى. قەشقەر ئارقىلىق ئەنگىلىيە قوراللىرى غولجىغا كەلمەكتە. بايلار پۇل چىقىرىپ قورال سېتىۋېلىپ باندىتلارغا بەرمەكتە، زايۇم تارقاقساق بەزىلەر دېھقانلارغا ۋابال بولدى، بايلار ئالسۇن،

دېھقانلارنىڭ سېلىقى كۆپىيىپ كەتتى! دەپ كاپىشماقتا. مەن چيۇسلىڭنى ھەيدىۋەتمەكچى بولغانلار مۇشۇ ئولتۇرغانلار ئىچىدىمۇ بار. ئۇلار ئۆزلىرىنى مەلۇم قىلىسا بىزنىڭ قوراللىق قىسىملىرىمىز يۈز - خاتىرە قىلمايدۇ. زەمبىرەك، ئايرۇپىلان، تانكا بىلەن قوراللانغان گارنىزونلىرىمىز بۇيرۇق كۈتۈپ تۇرىۋاتىدۇ. ھايت دېسەكلا غۇلجا شەھىرى قانغا بويىلىدۇ. تۈپتۈز بولىدۇ. مېنىڭ ئوغلۇم ياخشى نىيەت بىلەن بىر قىزنى ئۈرۈمچىگە ئاپىرىپ ئوقۇتاي دېسە، ئوغرىلار ئۇ قىزنى ئوغرىلاپ كەتتى. مەن چيۇسلىڭ ئىلى خەلقىگە شۇنچە ياخشىلىق قىلدىم. مەكتەپ، دوختۇرخانا، بانكا، ئات، قوي فېرمىلىرى، زاۋۇتلارنى قۇردۇم. سودا - سېتىققا كەڭ يول ئېچىپ بەردىم. غۇلجىدا مىللەتلەر باراۋەر، دۆلەت خادىملىرى پاك، ئالتە بۈيۈك سىياسەت كەمكۈتىسىز ئەمەلىيلەشمەكتە. تېخى مېنى خىيانەتچى، پارىخور، ئەپيۇن، قورال سودىسى قىلىدۇ، دېھقانلارغا ئېغىر سېلىق سالىدۇ، ئېزىدۇ دەپ خەت يېزىپتىمىش! بۇ كومپارتىيىنىڭ تەشۋىقاتچىلىرىنىڭ يامان نىيەت بىلەن قىلىۋاتقان ئاغدۇرمىچىلىق ھەرىكىتىنىڭ بىر قىسمى! بىز بۇرغۇنچىلارنى قاتتىق تازىلايمىز، باستۇرىمىز!

ئۇ قىلىچىنى سۇغۇرۇپ ئېلىپ ھاۋادا پۇلاڭلىتىۋىدى، زالدىكىلەر ئالاقىزادە بولۇشۇپ، تەرەپ - تەرەپتىن: «يائاللا، يائاللا!» دېگەن ئاۋازلار ئاڭلاندى. غوجام ئىچىدە: «ھېلىمۇ دېھقانغا بىر پارچە قاتتىق نانمۇ قويماي تالاۋاتقىنىڭ. كۆچىدا نېمە تولا دۋانە، يېتىمچى تولا، دەۋاگەر تولا. سەن قايسى خۇرجاننىڭ دادىنى ئاڭلىدىڭ. ئىزدەيدىغىنىڭ ئالتۇن - كۆمۈش، مال - دۇنيا، چىرايلىق قىز! سەن ئادىل بولساڭ دۇنيادا ۋەھشىيلىك قالمىغان بولمامدۇ، ھەي كاساپەت، قىلىچىڭ بولمىسا چاغلىقلا بىر نېمىسەن، كۆچىدىكى ھەرقانداق ساراڭ سەندىن ئەقىللىق...» دېدى. دائىم بولۇپ تۇرىدىغان بۇ خىل يۇقىرى قاتلام يىغىلىشى ئاخىرىدا شەھەردە پات يېقىندا بولىدىغان ئىشلار ئۈستىدە ئۈستىلىرىگە ۋەزىپە ئېلىپ قايتقۇچىلارنىڭ ئىپادە - ۋەدىلىرى بىلەن ئاخىرلىشاتتى. بۈگۈننىڭ ۋەزىپىسى ئىككى ئىدى؛ بىرى چيۇسلىڭنى يامانلاپ خەت يازغانلارنى تۇتۇش، بۇنىڭ ئۇسۇلى گۇمانلىق ئادەملەرنى يىغىپ سوراق قىلىش ئىدى. يەنە بىرى، ئۆلكە پۇلى ھېسابىغا قىرىق بەش مىليون سەر قەرز ۋەزەقنى تارقىتىپ پۇل يىغىش ئىدى. بۇ ئىككى ئىشنى بىجىرىشتە يىغىنغا كەلگەنلەرنىڭ ھەر بىرى خىزمەت ئىشلىشى كېرەك، ۋەزىپە ئىجرا قىلىشى كېرەك. ھېكەببەگ غوجام غولجا ناھىيىسىدىكى مىڭبېگى، يۈز بېگىلەرنى يىغىپ ئۇلارغا دېھقانلاردىن قەرز ۋەزەقى پۇلىنى تېز يىغىش بۇيرۇقىنى يەتكۈزۈپ بولمايدۇ(قەرەلى بىر ئاي)، يەنە

ئەركىنلىكنى ھېسداشلىق ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن قان تۆكۈش كېرەك!!!

ھەربىر يىغىن قاتناشچىسى ئۆز مىللىتى ئىچىدىن گۇمانلىق ئادەمنىڭ بەشىنىڭ ئىسمىنى دۈبەن مەھكىمىسىنىڭ ئامانلىق ساقلاش ئىدارىسىگە مەلۇم قىلىش كېرەك دىيىلگەچكە، غوجامغىمۇ بەش نەپەر گۇمانلىق ئۇيغۇرنى مەلۇم قىلىش ۋەزىپىسى يۈكلەنگەنىدى. ئادەملەر بېشى چۈشكەن، خۇددى ھەر بىرى يەلكىسىگە ئون پۇتلۇقتىن تاش ئاتىۋالغاندەك ئېغىر تىنىپ، دۈبەن مەھكىمىسىدىن ئون - تىنسىز مېڭىشىپ كىچىغا چىقىشتى. كالا سىدا ئولتۇرغاندىن كېيىن، غوجام ئوغلغا:

- قانداق قىلارمىز ئوغلۇم، كانىيىمغا ئىككى سىرتماق سېلىندىغۇ، لەۋەي! - دېدى.

قېيۇمبەگ غوجام كۈلۈپ قوپۇپ:

- خەلقنىڭ بويىنىغا سېلىنغىلى خېلى بولغانىدى دادا، خەلق چىدىسا بىزمۇ چىدايمىز. بۇ سىرتماق ئاخىر

چيۇسىلىڭنىڭ قاۋان بويىنىغا يۆتكىلىدۇ! - دېدى.

- شۇنداقمۇ؟ پاتراق بولسىدى، پاھ، نېمانداق ئىنسابى يوق سىلىڭ بۇ - ھە؟ كومپارتىيە دېگىنىچۇ؟ ئۇ

قانداقراق بالام؟

- سوۋېت بولشېۋىكلار پارتىيىسىدەك.

- ستالىننىڭ يولىنى تۇتقانمۇ؟

- ھەئە، كەمبەغەللەرنىڭ يىغىسىنى يىغالايدۇ.

- مۇنداق دە، چيۇسىلىڭ تىللىۋىدىلا شۇنداقمىكىن دېۋىدىم. خۇرجاننىڭ غېمىنى يېسە ئادىل ھۆكۈمەتكەن

ئۇ!

- ئۇ دېگەن پارتىيە، دادا.

- پارتىيە دېگىنى ھۆكۈمەت ئەمەسمۇ تېخى؟

- كەلگۈسىدە ھۆكۈمەت قۇرۇپ دۆلەتكە رەھبەرلىك قىلىدۇ، دادا.

- كەلگۈسى دېگىنىڭ نەچچە يىل، بالام؟

- بەش يىل، ئون يىل كېتەر، دادا.

- ۋاي - ۋاي ئاغىچە بىز خەق قىرىلىپ تۈگەيدىغان ئوخشايمىز. يەنە تۇت - تۇت قىلسا، يۈزلەپ - مىڭلاپ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئۇيغۇر يوقىلىدۇ دېگەن، بۇلارنىڭ بىز خەقنى ئۆلتۈرمەيدىغان يىلى، كۈنى بارمۇ، بالام؟

- بىزنىلا ئەمەس، باشقا مىللەتلەرنىمۇ ئۆلتۈرۋاتىدۇ، دادا. شېك دۈبەن جياڭ جېشى ۋېيۈەنجاڭ ئەۋەتكەن

گومىنداڭنىڭ ئادەملىرىدىنلا مىڭدىن جىقنى ئۆلتۈرۈپتۇ. كىم ئۇنىڭغا توسالغۇ بولسا شۇنى ئۆلتۈرىدۇ.

- پاھ، تىنچلىق يوقكەندە بۇ دۇنيادا...

- ياۋرۇپادا ئۇرۇش بولۇۋاتىدۇ، دادا. گېرمانىيىدىن گىتلىر دېگەن بىرى چىقتى. ئۇمۇ ياپۇنلارغا ئوخشاش.

ئىتالىيىدىن چىققان مۇسسولىن، گىتلىر، ياپۇنىيە ئۇچى بىرلىشىپ دۇنيانى سوزىماقچى.

- ۋاي - ۋۇي بىزنىڭ غولجىنى قايسىسى سوزاركن، ئۇلار مۇنۇ چيۈسلىڭدىن ياخشىمۇ، يامانمۇ، بالام؟

- ئوخشاش، دادا.

- ھەممىسىلا ئالا بايتال دېگەن بالام.

قېيۇمبەگ غوجام دادىسىنىڭ دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ ئۇرۇشخۇمار تەلۋىلەرنى غولجا شەگگەن يامۇلىنىڭ باج

يىغقۇچى لوزۇڭى ئالا بايتال لەقىمى بار نىياز لوزۇڭغا ئوخشاتقىنى ئاڭلاپ قاقلاپ كۈلۈپ كەتتى.

غوجام بالىسىنىڭ كۈلكىسىگە خاپا بولدى:

- ئېشەك ئۆلسە قۇيرۇقىنىڭ ئاستى غېجەك تارتىپتۇ دېگەندەك، بالام. بۇ كۈلكەك نەلىرىڭدىن چىقۇۋاتىدۇ.

- قىزىق ئوخشىتىش بولدى، دادا. ئالا بايتالغا ئوخشاتتىڭىز. ئۇ ھازىر لوزۇڭ ئەمەسقۇ. يەنە ئۇنى

ئۇنتۇماپسىز.

- ئۇ لوزۇڭ چېغىدا ھەر كۈنى بەش - ئون ئادەم ئۇنىڭ زۇلۇمىدىن شىكايەت قىلىپ كېلەتتى، بالام. مەن

ئۇنى دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ زالىمىمىكىن دېگەندىم. ئۈكچىكى دېگەن ئوغلۇم؟

- شۇنداق، ئۇ كىچىكى، ئۇ بىر چۈمۈلە. يولۋاس، شىر، بۆرىلەر بار ئەمەسمۇ دۇنيادا، دادا.

ئۇلار ئۆيگە يېتىپ كەلدى.

غوجام ئوغلنى تولىمۇ ياخشى كۆرەتتى. ئۇ يېنىدىلا بولۇشنى خالايتتى.

- يۈر بالام، مەن شويلا بۇيرۇتۇپ قويغان، بىللە تاماق يەيلى، - دېدى غوجام ئوغلنى مېھمانخانىغا باشلاپ.

كەچتە زاۋۇتلار يەنە ئەنسىز ھۇۋلاشتى. نەلەردىندۇر مىللىتى ئېتىلدى. غوجام شۇك بولۇپ كەتتى. ئايىم بولسا

ھەدەپ سۆزلەيتتى، يىغلايتتى. ئوغلغا، تۇرپان ئاستانىدىكى قىزغا، تۈرمىدىكى سىراجىدىنباي، ئەنۋەر، ئابلىزلارغا سالامەتلىك تىلەپ دۇئا قىلاتتى. غوجامنىڭ تېنىگە چىن قەلبىدىن سالامەتلىك تىلەيتتى. ئۇنىڭ قولىدىن كېلىدىغان ئەڭ چوڭ ئىشىمۇ شۇ ئىدى. كۆز يېشى، دۇئا، يالۋۇرۇش ئايىمىنىڭ قولىدىكى بىردىنبىر قورالى ئىدى.

- نېزەر خان غوجام كەلدى! - دېدى خەۋەرچى ئالدىراپ كىرىپ.

- لەۋەي! - دېدى غوجام ئورنىدىن تۇرۇپ، - دوتەينىڭ بۇياققا قانداق قىلىپ قەدىمى يەتتىكىنە؟

ئىلى ئۇيغۇرلىرىنىڭ ئىككى كاتتىۋېشى، ئىككى غوجام - ئىككى غوجىلار ئەۋلادى بىر داستاندا ئولتۇرۇپ

ئۆزلىرىنىڭ، خەلقنىڭ بېشىغا كەلگەن زۇلۇم ئۈستىدە، بۇ زېمىندا ياشاش ئۈچۈن بۇنىڭدىن كېيىن قانداق قىلىشلىرى لازىملىقى ئۈستىدە يالغۇزدىن - يالغۇز ئۇزاق سۆزلەشتى.

- مېنىڭ ئۈچىنچى بوۋام ئەخمەتخان غوجام سىزنىڭ ئالتىنچى بوۋىڭىز مەزەمەت ھېكمىنى ھوقۇق تالىشىپ

ئۆلتۈرۈۋەتكىنى راست، - دېدى نەزەر خان غوجام ئۇزاق تارىخنى ئەسلەپ، - لېكىن ئۇ دېگەن بىر تارىخ. ئۇ ئىشلار

بىزنىڭ بىر نىيەتكە كېلىپ خەلقىمىزنى بالا - قازادىن قۇتۇلدۇرۇشىمىزغا توسالغۇ بولالمايدۇ. مېنىڭ شۇ بوۋامنىمۇ

ئۆز ئۇيغۇرلىرى ئۆلتۈرگەن. بىز ئۆز قولىمىز بىلەن ئۆزىمىزنى ئۆلتۈرۈپ كەلدۇق. ياڭ زېڭىشىن بىزنىڭ بۇ

ئاجىزلىقىمىزدىن تازا پايدىلاندى. ئەمدى بىز سەگەك بولىمىساق بولىمايدۇ، غوجام. بۈگۈن يىغىنغا بىر يۈز ئون تۆت

ئۇيغۇر كەپتۇ. ھەر بىرى بەشتىن ئۇيغۇر تۇرۇپ بەرسە بەش يۈز يەتمىش قېرىندىشىمىز تۇتۇلىدۇ. سوراق قىلىنىدۇ

دېگىنىنى مەن بىلىمەن؛ قىينايدۇ، يىگىرمە نەچچە خىل قىيناش ئۇسۇلى بار. بارمىقىدىن ئېسىپ زىخقا

ئولتۇرغۇزۇش، مۇزغا ئۆرە تۇرغۇزۇپ پەيلىرىنى تارتىشتۇرۇش، چېكىسىدىن قىسىپ كۆزلىرىنى چاپرىتىپ

چىقىرىۋېتىش، تىرىقلىرىنى يۇلۇش، چاپلىرىنى بىر - بىردىن يۇلۇش، داغلاش، مېڭىسىگە مىخ قېقىش...

ۋاي - ۋوي قىيناش يوللىرى كۆپ. بەش يۈز يەتمىش ئادەم قىيناشقا چىدىماي قانچىلىك ئادەمنى تۇتۇپ بېرىدۇ

تېخى!...

- سىز دوتەي، سوۋېت كونسۇلىغا دەپ باقسىڭىزچۇ!

- ئىشپىيون بار، غوجام. مەن سىزىپ تۇرۇۋاتىمەن. مېنىڭ ئۆمرۈم ئۇزاق ئەمەس. بۇ يىل ئەللىك سەككىزگە

ھۆزلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

كىردىم. ئەللىك توققۇزغا چىقىشىمغا كۆزۈم يەتمەيدۇ، غوجام.

- ئۇنداق دېمىسە، بىلگۈچى ئىگىسى. تازا يامان ۋاقىتتا بۇ دوتەيلىك سىلگە تېگىپ قالدى، ئۇنى

دېمىسىمۇ. لەۋەي، قانداق قىلاي دەيلا؟

- ياۋىلىك دېگەن بىر كىشى چىۋىلىكقا مۇئاۋىن بولۇپ كەلدى، شۇ كىشى يەنئەندىن كەلگەنلەرگىمۇ،

موسكۋادىن كەلگەنلەرگىمۇ ھەرقانداق گېپىنى ئېيتالغۇدەك. شۇ ئادەمگە ھال ئېيتىپ باقساقمىكىن دەيمەن.

- بۇ خەقنىڭ ھەممىسى بىر ئىقلىم تۇرسا، چېقىپ قويسا...

غوجام قولىنى قىلىچ قىلىپ بوينىغا توغرىلىدى.

- ياق، ياق، غوجام. ياۋىلىك كومپارتىيىنىڭ ئادىمىمىش. جۇ نازىر بىلەن يېقىنىمىش. جۇ نازىر شېك

دۈبەنگە قاتتىق - قاتتىق گەپلەرنى قىلالغۇدەك. قارىسلا، يېڭى ئاقچا تارقاتقىنى؟ يېڭى ئاقچا پۇل پاخاللىقنى

ھەل قىلالايدۇ، غوجام. جۇ نازىر ئىلىدا، ئالتايدا ئالتۇن كانلىرىنى ئېچىش، ئالتۇن ھايانكەشلىرىنى چەكلەش

ئىشلىرىنىمۇ يولغا قويۇپتۇ. شېك دۈبەن جۇ نازىرنىڭ گېپىگە كىرگۈدەك. ياۋىلىك جۇ نازىر بىلەن يېقىنىمىش. بىز

ئىككى ئىشنى شۇ كىشىگە دېسەك، چىۋىلىكقا شېك دۈبەن گەپ يېگۈزمىسە ئۇ باشقا ھېچكىمنى كۆزگە ئىلمايدۇ،

غوجام.

- بىز خەقتىن شېك دۈبەنگە گەپ يېگۈزەلگۈدەك بىرى چىقىمىدى - دە، لەۋەي. ئەجەپ بىز خەقنى ياتلار

سورايدىكەن. بىز خەق دۆتمۇ ياكى يۆلەنچۈكمىز يوقمۇ؟

- ئۆزلىرى بىللا غوجام، مانجۇ ھۆكۈمرانلارنى سىلنىڭ چوڭ بوۋىلىرى ئىمىن ۋاڭ باشلاپ كىردى. ئۇلارغا

غالدان بىلەن ئامۇرسىنانى يوقىتىشىپ بېرىڭلار دەپ يالۋۇرمىغان بولسا بوپتىكەن. قالماقنىڭ زۇلۇمى بۇلارنىڭكىدەك

بولماس ئىدى.

- ئىمىن ۋاڭ بوۋىمىز بۇلارنى كىرۋېلىپ چىقماڭلار دېمىگەن بولغىدى، - دېدى ھېكەبەگ غوجام ئۇھ

تارتىپ قويۇپ، - جۇڭغارلارنىڭ ئەلىمى ئۆتۈپ كېتىپ تۇرپانغىمۇ، يەكەنگىمۇ تەھدىت سالغاچقا ئامالسىز شۇنداق

قىلغان. مەزەزات ھېكىم، ئابدۇرۇسۇلبەگ، ئەلاخانلار مانجۇلارنى قوغلىۋىتىۋىدى، ئورۇسلار بېسىپ كىردى.

ھېلىقى گاسلىك دېگەن تۇڭگانىمۇ شېك دۈبەننى ئۆرۈۋەتكىلى تاسلا قالغانىدى، ئۇنىڭ يەنە شۇ ئورۇسلار ساقلاپ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

قالدى.

- ھەي غوجام، بۇ شېڭ دۈبەنىڭ پەيلى يامان، ئورۇسلارغىمۇ ياندىغاندەك قىلىدۇ. ئۇ جياڭ ۋىيۈەنجاڭدىن قورقۇپلا ستالىننىڭ قوينىغا كىردى. ستالىننىمۇ ياقىتىۋالمايدۇ بۇ.

ئۇلار ئۇزاق، تولىمۇ قىزغىن سۆزلەشتى. ئاخىر ياۋىسلىك بىلەن نېزەر خان غوجام سۆزلەشمەكچى بولۇپ سۆھبىتىنى ئاخىرلاشتۇردى. ئۇلار خۇپتەن ئوقۇدى. ھېكمەتگە غوجام ئىماملىق قىلدى.

نېزەر خان غوجام قايتىپ كەتكەندىن كېيىن ھېكمەتگە غوجام ئۇزاقچە خىيال سۈرۈپ جىم ئولتۇردى. ئۇ ئۆزىدىن ياش، ئورۇسچە كىيىنىپ، بويىغا گالىستۇك تاقاپ، ساقالمۇ قويماي شېڭ دۈبەن، ستالىنلارنى دوراپ بۇرۇت قويۇپ يۈرىدىغان بۇ دوتەيگە ئىشەنمەيتتى. غوجام ھېچكىمگە ئىشەنمەيتتى. نېمىشقا بۈگۈن ئىتتىپاقى قايرىپ قويدى - ھە؟ كىم بىلىدۇ، شۇ تاپتا نېزەر خان غوجام چىۋىسىلىڭنىڭ يېنىغا بېرىپ غوجامنىڭ بايىقى سۆزلىرىنى ئېيتىپ، ئۆزىنىڭ بەش ئادىمىنىڭ بىرىنىڭسىگە غوجامنى كۆرسىتىپ بېرىۋاتامدۇ تېخى. غوجامنىڭ تارىخ بىلەن ئانچە خۇشى يوق ئىدىغۇ، بۈگۈن نېمە بولۇپ ئىككى يۈز يىلنىڭ ئالدىدىكى ئىشلارنى سوراپ كەتتى - ھە؟ ياۋىسلىك دېگەن غوجامنىڭ پېيىغا چۈشكەن ماشكىمۇ تېخى، ياخشى گەپنى كىم قىلمايدۇ. ياخشى گەپ قىلغاننىڭ قولى پاكىز بولسا، شېڭ دۈبەننىڭ ئىككى قولىمۇ غوجامنىڭ چىرايلىق قىزى مۇنەۋۋەر بۇۋىنىڭ قولىدەك ئاپئاق بولسا بولمايتتىمۇ؟ شېڭ دۈبەننىڭ قولىرى كۈنگە ئون قوي بوغۇزلايدىغان ئوقىتى ياخشى قاسساپنىڭ قولىدەك دائىملا قان تۇرىدىغۇ...

غوجام قېرىلارغا خاس گۇمانخورلۇق، ئەندىشە بىلەن زادىلا ئۇخلىيالمىدى. ئۇ يېنىدا ئۇخلاۋاتقان چىرايلىق خوتۇنغا ھال ئېيتماقچى بولدى. خوتۇنى ماقۇق ياستۇقنى مەيدىسىگە تېگىپ ئويۇغا كەتكەن. ئۇ بەلكى چۈشەنمەي يىراقتىكى ئامراق قىزى گۆھەربانۇم بىلەن مۇڭدېشىۋاتقاندىۇر. ھەي بىچارە ئانا، ئانا بولماقۇمۇ، دوتەي بولماقۇمۇ، زېمىندار بولماقۇمۇ تەس. ھېچنەمىسى يوق يېتىمچى ياكى دىۋانلەرنىڭ غېنى يوقمىكىنىڭ. ئۇ تۈنۈگۈن مۇتائالى خەلىپەتتىن:

- خەلىپەت، سىز شەھىرىمىزدىكى ئەڭ تەقۋادار، ئەڭ بىلىملىك چوڭ خەلىپەت، موللا خەلىپىتىدىن ھېسابلىغاندا سىز يەتتىنچى ئەۋلاد خەلىپەت، لەۋەي. ئېيتىڭا، دۇنيادا غەمىسىز ئۆتكەن ئادەم بارمىدۇ؟ - دەپ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

سورىۋىدى، گەۋدىلىك، ساقاللىق خەلىپىتىم ئادىتى بويىچە غادىيىپ تۇرۇپ:

- نەسۇھا داموللىنىڭ:

قەدىردانىڭ بولمىسا قەدىرىڭنى بىلمەس ھېچ كىشى،

قەدىر بىلمەس ئادەمنىڭ سەن بىلەن نېمە ئىشى.

دېگەن ئىككى مىسرا شېئىرى بار. قەدىر بىلمەسلەر غەمىسىز بولىدۇ، غوجام. قەدىردانلارنىڭ غېبى كۆپ

بولىدۇ. مەن «ئەبۇۋەبىل ئەنئىيە»، «تاقۇۋائىدۇل ئىلال» (خارسىز) دېگەن كىتابلارنى يازدىم. شۇ كىتابلىرىمدا

«غەم-قايغۇ ساۋاب ئىزدەشنىڭ ئالامىتى» دېدىم. «ئەمەلى ناماز» دېگەن كىتابىمدا يۈز ئالتە پەرھىزنى يەشتىم.

پەرھىزلەرنى ئادا قىلىشنىڭ ئۆزى جەبرى - جاپالارنى ئىزدىگەنلىك بولىدۇ. غوجام، ئادەم قېلىپىدىن چىققانلارلا

غەمىسىز بولىدۇ، - دەپ جاۋاپ بەدى ۋە غوجامغا ئۆزىنىڭ ئىككى مىسرا شېئىرىنى ئوقۇپ بەردى:

ئەي بۇرادەر يۈزدە ئالتە پەرھىزلەردىن يادە قىل،

تا كىرەرسەن ئۇل قىيامەت، ئۇ بېپىشقا بى دىلىل.

بىر يۈز ئالتە پەرھىزنى ئادا قىلىمەن دېگەن ئەزىز بەندە بولالايدۇ. ئەزىز بولۇش ئۈچۈن بىر ئۆمۈر

جەبرى - جاپا، غەم - غۇسە بىلەن ياشىماق لازىمدۇر.

غوجام مۇتائالى خەلىپىتىمنى ياخشى كۆرەتتى؛ ئۇ ئادەمگە نېمىلا دېسەك بولۇۋېرەتتى، لېكىن مۇنۇ نېزەر خان

غوجام دېگەن دوتەي قانداق ئادەمكىن. ئۇ پەيغەمبەردەك ئەللىك سەككىزدىن ئەللىك توققۇزغا كىرمەيمەن

دەيدىغۇ، ئەمەل ئۆمۈرنىڭ مىتسىمۇ نېمە، بەلكى ئۇ ئادەم دوتەي بولماي مۇنۇ مۇتائالى خەلىپىتىمدەك

باغۋەنچىلىك قىلغان بولسا ياش تۇرۇپ ئۆلۈم ۋەھىمىسدە بولمىغان بولاردى... ئۆلۈم ھەق، لېكىن نېزەر خان

نېمىشقا پىسەنت قىلمايدۇ. تۇرپاندا ئۆتكەن ئىمىن ۋاڭ ئۈچۈن ئوغلى سۇلايمان ۋاڭ ئېگىز مۇنار تۇرغۇزدى، مۇنارنىڭ

ھەربىر پەلەمپىيى يېرىم مىتىر كېلىدۇ. شۇنچە ئېگىز مۇنار ئىمىن ۋاڭنىڭ ئۇلۇغ تۆھپىسىنىڭ نىشانىمۇ ياكى بۇ

دۇنيادىن مېھرىنى ئۆزەلمىگەنلىكىنىڭ بەلگىسىمۇ... ئالتۇنلۇقتا ياتقان بوۋىلارچۇ... گۈرۈلدىگەن نېمە بۇ، بورانىمۇ

يە، ئىلى دەرياسىمۇ...

غوجام ئۇخلاپ قالدى، ئەمما تەبىئەت ئۇخلىمىدى. بوران گۈركىرىمەكتە، قارلار ئۇچماقتا. دەرەخلەر قار

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

چاڭگىلىرىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن قاتتىق سىلكنىمەكتە، زاۋۇتلار ھۇۋلاشماقتا. قوراللانغان ساقچىلار، ئەسكەر ھىم يېپىق دەۋازىلارنى ئەسەبىيلىك بىلەن قاقماقتا. غوجام شىرىن ئۇيغۇغا كەتكەن بولسىمۇ... تەبىئەت ئۇخلىمىغان، ھايات ئۇخلىمىغان، ئىسان ئۇخلىمىغانىدى...

...دېخۇا (ئۈرۈمچىنىڭ خەنزۇچە ئاتىلىشى) شەھرىنىڭ جەنۇب، شىمال قوۋۇقى ئارىلىقىدىكى زىچ ئۆيلەردىمۇ ھاياتلىق ئۆز يولى بىلەن بارماقتا. ئىشكىلىرى ھىم، قەدىمىي جۇڭگو بىناكارلىقىنىڭ ئۆلگىلىرىنى نامايەن قىلىپ ياسالغان ئۆيلەردە ھاراق ئىچىۋاتقان، چاڭچىلە ئېيتىۋاتقان، ماجاڭ ئوينىۋاتقانلار دۇنيادىن بىغەم. شىمالى قوۋۇققا يېقىن جايلاشقان دۈبەن مەھكىمىسىنىڭ ئورمانلىق بېغىدا قوراللىق ئەسكەرلەر تىك تۇرماقتا. ئىككىنچى قەۋەتتىكى كەڭ، ئازادە ئۆيدە قىزىل ئۆتۈك، ھەربىيچە كىيىم كىيگەن، مۇرىسىدىكى گېنېرال پولكوۋنىڭلىق پاگون، بېلىدىكى قىلىچ، تاپانچىلىرى بىلەن سۈرلۈك كۆرۈنىدىغان ئاق يۈزلۈك، قارا بۇرۇتلۇق، يوغان كۆزلىرى بۆرتۈپ چىققان، چاچلىرى قويۇق ۋە قاپقارا، قىرىق ئۈچ ياشقا كىرگەن ساغلام بىر ئادەم تاماكىسىنى قاتتىق شوراپ، ئۇياقتىن - بۇياققا گىلەم ئۈستىدە مېڭىپ يۈرمەكتە. بۇ ئادەم، بايىلا كىرىپ ئۆزىگە تەپ تارتىماستىنلا: - شېڭ دۈبەن، سەنمىنجۇيىنى ياخشى ئىجرا قىلىمەن دېسىڭىز قېيناتىڭىزنى غۇلجىدىن يۆتكىۋېتىڭ. بولمىسا غۇلجىدا چوڭ ۋەقە پارتىلايدۇ! - دېگەن قاپ يۈرەكنى ئويلاپ قالدى.

شېڭ دۈبەنگە ھېچكىم بۇنداق تەلەپپۇزدا گەپ قىلالمايتتى. سۆزلىگۈچىنىڭ ئارقا تىرىكى يەنئەن، يەنئەن

شۇنچە چوڭمۇدۇر - ھە؟

- لى يىڭچى! - دېدى شېڭ دۈبەن قاتتىق ۋارقىراپ.

- خوپ! - سىرتتا باياتىن بۇيرۇق كۈتۈپ تىك تۇرغان ۋىجىك، دۆڭ قاپاق، سۈرلۈك ھەربىي باشلىق قاتتىق

ۋارقىرىدى ۋە ئۆيگە كىرىپ دۈبەنگە ئىككى پۇتىنى جۈپلەپ چاس باردى.

- ھازىرلا غۇلجىغا ماڭ، - دېدى شېڭ دۈبەن ساقچى باشلىقىغا بۇيرۇق بېرىپ، - نىلقا تاغلىرىدا قوراللىق

باندىتلار پەيدا بولمىگەن. غۇلجا بايلىرى پۇل چىقىرىپ قەشقەردىن كىرىۋاتقان قورال ئەتكەسچىلىرىدىن ئەنگىلىيە

قوراللىرىنى سېتىۋېلىپ باندىتلارنى قوراللاندىرۋاتقۇدەك. بىزنىڭ نېزەر خان دوتەينى كۆزىتىۋاتقان مەخسۇس

ئادىملىرىمىز بار. بېرىپ شۇلار بىلەن سۆزلەش، يۇقىرىقى ئەھۋاللارنى ئوبدان ئىگىلە. چىۋ بوۋاي ماڭا ياخشى

گەپنىلا قىلدۇ. خىزمەت قابىلىيىتى، ھۇشيارلىقى تۆۋەن، ئەپيۇن چېكىدۇ، قېرىغىنىغا قارىماي خوتۇنپەرەس. ئۇنىڭ

ئۈستىدىن سوۋېت كونسۇلىمۇ، جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئادەملىرىمۇ ماڭا نۇرغۇن ئىشلارنى ئېيتتى. ئۇنى

يۆتكىمىسەك بولىدى. ئۇنىڭ ئورنىغا ھېلىقى ياۋىسىلىڭنى قويماقچىمەن. ئەھۋالنى ئىگىلەپ كەل، گۇمانىم بار!

- خوپ، دۈبەن جانابلىرى، مەن ھازىرلا ماڭىمەن! - لى يىڭچى شەرقى شىماللىقلارغا خاس

ساداقەتلىكىنى، چەبدەسلىكىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن يەنە بىر قېتىم تىك تۇرۇپ چاس بەردى.

- ھېلىقى تىزىملىك قېنى؟

- مانا، دۈبەن جانابلىرى!

لى يىڭچى قولىدىكى قاتتىق تاشلىق دەپتەرنى ئېچىپ بىر ۋاراق ئۇزۇن قەغەزنى ئالدى. شېڭ شىسەي

قەغەزنى ئېلىپ ئۈستەل چىراغلىرى بار ئالاھىدە يېزىق ئۈستىلىگە كەلدى. سىنچىلاپ قاراپ چىقىپ بىر نەچچىسىگە

بەلگە قويدى:

- بۇلار ئۆلۈم جازاسى بېرىلىدىغانلار، دەرھال تۈرمىگە تاشلانسۇن، ئۇلارغا مۇنۇ ئىككىسىنى قوشۇپ قويدۇم.

- ئەتە ئەللىك تۆت ئادەم ئۇزايدىغان بولدى، تۈنۈگۈن قىرىق سەككىز ئىدى.

- كۆپىيىۋاتىدۇ دېمەكچىمۇ سەن؟

- ياق، ئەكسىچە سۈرئەت تېخى مېنىڭ مۆلچەرىمگە يەتمىدى. كىچىك كۆلەملىك جەڭدىمۇ كۈنىگە يۈز

ئادەم ئۆلىدۇ. بىزنىڭ جېڭىمىز كىچىك جەڭدىنمۇ كىچىك بولۇۋاتىدۇ!

- ئالدىرىما، چوڭ جەڭ ئالدىرىمىزدا! - دېدى شېڭ دۈبەن قولىنى كۆتۈرۈپ، بۇ ئۇنىڭ چىقىپ كەت دېگىنى

ئىدى.

لى يىڭچى چىقىپ كەتكەندىن كېيىن ئۇ:

- چى فۇگۇەن! - دېۋىدى، مۇھاپىزەتچىسى بوسۇغدا تىك تۇرۇپ:

- خوپ! - دېدى.

- مالىكوۋا كىرسۇن!

ھاياتلۇق ئۆتمەي سېرىق چاچ، كۆك كۆز، ئاق، سۈزۈك بىر قىز بوسۇغدا پەيدا بولدى.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ماڭا ئەمدى چولگىز تەگدىمۇ، شېڭ دۈبەن، - دەپ نازلاندى قىز خەنزۇچە چىرايلىق سۆزلەپ.

- تۈن تېخى ئۇزۇن، نەچچە مالىكوۋاغا يېتىدۇ!

سېرىق چاچ قىزنى كۆرۈپلا ئۇنىڭ يادىغا 1938-يىلى يازدا ستالىن بىلەن كۆرۈشكەنلىكى، ستالىننىڭ ئۇنى

ماختىغانلىقى يادىغا كەلدى، شېڭ دۈبەن كومپارتىيىگە كىرىشنى ئوتتۇرىغا قويۇۋىدى، ستالىن: «ئاۋال

كوممۇنىستىك ئىنتېرناتسىئونالغا كىرىڭ» دېدى. شېڭ دۈبەن ستالىننىڭ ئالدىدا ئىككى پۇتنى جۈپلەپ چاس

بېرىپ:

- مەن شېڭ شىسەي كوممۇنىزىمغا سادىق، ستالىنغا سادىق جەڭچى، ئۆلگۈچە سوتسىيالىزىم،

كوممۇنىزىمنىڭ دۇنياۋى غەلبىسى ئۈچۈن كۈرەش قىلىمەن! - دېدى.

- چيۇ زۇڭجۈن سىزنىڭ قېيىن ئاتىڭىز، ئۇنى سىز ھۆرمەتلەيسىز، لېكىن ئۇ ئاقساقال ئىلىدا خىيانەتچىلىك

قىلىپ، خالىغىنىچە ئادەم ئۆلتۈرۈپ، پۇقرالارنىڭ مال - مۈلكىنى تالان - تاراج قىلىپ سىزنىڭ ئوبرازىڭىزنى

بۇلغىماقتا. گۇناھسىز كىشىلەرنى تۇرىدىغان، قامايدىغان قىلمىشلىرىڭىزنى ۋاقتىدا تۈزىتىڭ. ناۋادا چيۇ سىلىڭ

سوۋېت ئىتتىپاقىدا بولغان بولسا ستالىن ئۇنى ئېتىۋەتكەن بولاتتى. سىزنىڭ ئۇنى قانات ئاستىغا ئالغانلىقىڭىزنى

ستالىن ئاڭلاپ قالسا... شېڭ دۈبەننىڭ يادىغا ستالىننىڭ يىرىك بۇرۇتى، قاشلىرى ئاستىدىكى يوغان كۆزلىرى

كەلدى. ئۇنىڭ بەدىنى مۇزلىدى. ئۆزىنىڭ ئۇستازى لېنىننىڭ يېقىنلىرىنى ئايىمىغان ستالىن ئۇنى ئاياپ قويارمۇ؟

ياق، ئايىمايدۇ، كىم بىلىدۇ، مۇنۇ سېرىق چاچ، چىرايلىق قىز ستالىننىڭ ئۇنى كۆزىتىشكە ئەۋەتكەن ئادىمىمۇ...

ئۇ قىزنىڭ نازۇك بەللىرىنى تۇتۇپ ئۇنى ئۆزىنىڭ خانىسىغا ئېلىپ ماڭدى... ئۇلارمۇ ئۇخلاپ قالدى. لېكىن

ھايات ئۇخلىمىدى، تەبىئەت ئۇخلىمىدى... غۇلجا شەھىرىنىڭ بىر ئۆيىدە ھېلىھەم چىراغ يېنىق. ئۇ يەردە

رۇسۇلۇف نۇرىغا سۆزلىمەكتە...

12

رۇسۇلۇف ئېگىز، ئورۇق، دۈمچەكرەك، كۆزەينەك تاقىۋېلىپ خىيال بىلەن يەرگىلا قاراپ ماڭىدىغان ئادەم.

ئۇ غۇلجا شەھىرىنىڭ قازانچى مەھەللىسىدە ئالىملىق بېغى بار، ياز كۈنلىرى ئىشك ئالدىدا بىر ئېرىق سۇ ئېقىپ

تۇرىدىغان، تولىمۇ پاكىز، تولىمۇ جىمجىت، يوغان دەرۋازىلىق ھويلىنىڭ قىبلە تېمىدىكى كىچىك ئىككى ئېغىز ئۆيىدە

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئىجارىگە ئولتۇرىدۇ. ئۇ گىمنازىيىگە پىيادە بارىدۇ. مۇئەللىملەر ئىشخانىسىغا كىرىدۇ. دە، تىكلىمە ئەينەككە قاراپ كارىشناۋاي كاستوم - بۇرۇلكىسىغا ياراشقان قىزىل گالىستۇكىنى تۈزەشتۈرىدۇ، ھېچكىمگە گەپپۇ قىلماي ئۆزىنىڭ ئورۇندۇقىدا ئولتۇرۇپ، ئۆتىدىغان دەرسنى ئىچىدە يەنە بىر قېتىم تەكرارلايدۇ. قوڭغۇراق «جىرىڭ» قىلىنىش بىلەنلا ئۇ سەككىزىنچى سىنىپنىڭ ئىشىكى ئالدىدا پەيدا بولىدۇ... ئۇنىڭ تۇرمۇشىمۇ، ئىشىمۇ، پىكىرىمۇ - خىيالىمۇ ئۆزى تۈزگەن تەرتىپكە قاتتىق ئەمەل قىلىدۇ.

- رۇسۇلوف ئەپەندىم، - دېدى تەنتەربىيە مۇئەللىمى ئۇنىڭ بىلەن چېقىشماقچى بولۇپ، - سىزنىڭ ئىسمىڭىز نېمىكىن؟

- رۇسۇلوف دېسىڭىز بولۇۋېرىدۇ، - دېدى ئۇ مېيىقىدا كۈلۈپ قويۇپ.

- يوق دېگەن فامىلىغۇ - ھە؟

- شۇنداق.

- ئىسمىڭىزچۇ؟

- رۇسۇلوف!

- دادىڭىزنىڭ ئىسمى رۇسۇلوف ياكى بوۋىڭىزنىڭ ئىسمىمۇ؟

- رۇسۇلوف، ھەممىسى رۇسۇلوف! - دېدى ئۇ بۇ قېتىم سوغۇقلا قىلىپ. تەنتەربىيە مۇئەللىمى جىمىپ قالدى.

باشقىلار بىر - بىرىگە قارىشىپ قويدى. ھېچكىم ئارتۇق گەپ قىلمىدى. ھەممە ئادەم بىلىدۇ، بۇ ئادەمدىن باشقا جاۋاپ چىقمايدۇ. ئۇ ئادەم قاچان، قەيەردىن كەلگەن، نەدە ئوقۇغان، نېمىشقا بىلىمى شۇنچە مول، نېمىشقا قىزىق يەتتە ياشقا كىرگۈچە ئۆيلەنمەيدۇ، ئۇنىڭ مىللىتى زادى نېمە؟ ئۇ ئۇيغۇرچە، قازاقچە، ئۆزبېكچە، تاتارچە، رۇسچە، ھەتتا خەنزۇچىمۇ سۆزلىيەلەيدۇ. نەدىن سورىساڭ جاۋابى تەييار. ئادەملەرنىڭ تەرجىمىھالى، زور ۋەقەلەرنى بىل، ئاي، كۈنلىرىگىچە شۇنچە تېز دەپ بېرەلەيدۇ. تارىخ، پەلسەپە، جۇغراپىيە ۋە باشقا ئىجتىمائىي پەنلەرنىمۇ، تەبىئىي پەنلەرنىمۇ پۇختا بىلىدۇ. ھازىر بىلىم يۇرتىدىكى مۇئەللىملەردىن ھېچكىم ئۇ بار يەردە بىرەر ئىلمىي مەسىلە توغرىسىدا گەپ قىلالايدۇ. ئۇ بىر سىرلىق ئادەم، ئۇ بىر لوغەت، قامۇس. ئۇنىڭغا ھەممىسىنىڭ ھاجىتى چۈشىدۇ، ھەممە ئادەم ئۇنىڭدىن ئەيىمىنىدۇ، ئۇنى ھۆرمەت قىلىدۇ. ئۇ مۇدىر ئىشخانىسىغا كىرىپ قالسا، ھېچكىمگە

مىدىرلاپ قويمايدىغان سۈرلۈك مۇدىرمۇ ئورنىدىن تۇرۇپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ مۇئامىلىسى سىلىق: «كەچۈرۈڭ» دېگەن سۆزنى بۇ يەرگە رۇسۇلوف تارقىتىمىكەن. ئاۋازىمۇ يېقىملىق، دەرس سۆزلىسە ئوقۇغۇچىلار ۋاقىتنىڭ قانداق توشۇپ كەتكىنىنى تۇيماي قالىدۇ. ئۇ كۈچىدا ھېچكىمگە قارىماي ئىتتىك ماڭسا، ئادەملەر «بىزگە قاراپ قويسىدى!» دەپ ئارمان قىلىدۇ. ئۇنىڭ گېپىنى ئاڭلاشقا ھەممىلا ئادەم تەشنا. لېكىن ئۇ بىرنەچچىلا ئادەم بىلەن ئازادە سۆزلىشەلەيدۇ. مانا شۇلارنىڭ بىرى مۇش ياش يىگىت نۇرى. نۇرى بۇ مۇئەللىمگە بىر پارچە ماقالىسى بىلەن ياراپ قالغان. ئۇ چاغدا رۇسۇلوف نۇرنىڭ سىنىپىغا ئەدەبىيات دەرسىگە كېرەتتى. ئۇ قولغا ھېچنەرسە ئالماستىنلا لېرمونتوفنىڭ «زامانىمىزنىڭ قەھرىمانى» دېگەن كىتابى سۆزلەپ بەردى. بالىلار قىزىقىپ ئاڭلاشتى. رۇسۇلوف مۇئەللىم ئاخىرىدا سىلەرمۇ «زامانىمىزنىڭ قەھرىمانى» دېگەن تېمىدا ئەسەر يېزىپ كېلىڭلار، دەپ تاپشۇرۇق بەردى. يەنە بىر قېتىمقى دەرسىتە مۇئەللىم بىر دەپتەرنى كۆتۈرۈپ:

- نۇرى زىياۋۇدۇن كىم؟ - دېدى.

- مەن! - دېدى نۇرى ئورنىدىن تۇرۇپ.

- ياتاقتىمۇ؟

- ھەئە، ئەپەندىم.

- ئالتىنچى سائەت دەرسىتىن كېيىن قىرائەتخانىغا كىرىڭ!

نۇرنىڭ قىسقا ھېكايىسى مۇئەللىمگە ياققاندى. نۇرى بىر ئات ئۈچۈن ۋەھشىي دۈشمەننىڭ ئىچىگە كىرىپ

نەچچە يىللار كۈرەش قىلغان مۇختەر چوڭ دادىسىنى «زامانىمىزنىڭ قەھرىمانى» دەپ تەسۋىرلىگەنىدى.

- بىزگە ھازىر مۇشۇنداق ئۆزى ياخشى كۆرىدىغان نەرسە ئۈچۈن جېنىنى تىكلەلەيدىغان مەردلەر

كېرەك! - دېدى مۇئەللىم نۇرنىڭ مۇرىسىگە ئۇرۇپ، - ئانا تۇپراقنىڭ بىر تال گىياھى، بىر تال تېشىنى جېنىدەك

ئەزىز كۆرىدىغان مەردلىرىمىزدىن مىڭى بولمىسىدى... - مۇئەللىم ھاياجان بىلەن قىرائەتخانىدا ئۇياقتىن - بۇياققا

ماڭدى. ئۇ ئەتىسى نۇرنىڭ ھېكايىسىنى سىنىپتا ئوقۇتتى. ئۇنىڭدا قولىدىن كىتاب چۈشمەيدىغان دېھقان بالىسىغا

ئىشەنچ، ئۈمىد پەيدا بولغانىدى. ئۇ نۇرنى ئۆز ئۆيىگە باشلاپ باردى. ئۇنىڭ ئىچكىرىكى ئۆيىدە بىرلا كارۋات،

بىر ئۈستەل - ئورۇندۇق، بىر گىتارلا بار ئىدى. قالغان يەرلەرگە پەنلەردىن تاختۇش ياساپ كىتابلارنى

تېزىۋەتكەندى. تاشقىرىقى كىچىك دالاندا سۇيا، سۇ تۇڭى ۋە بىر نەچچە ساندۇق بار ئىدى. مۇئەللىم نۇرىغا

ئۆينىڭ بىر ئاچقۇچىنى بەردى. نۇرى ئۆيگە سۇ توشۇپ، ئوت قالاپ قويىدىغان، كىتابلاردىن خالىغىنىنى

ئوقۇيدىغان بولدى. نۇرى ئۈچۈن رۇسۇلوف دۇنيادىكى ئەڭ مۇكەممەل ئادەم ئىدى. ئۇ رۇسۇلوفنىڭ دېگىنىنى ئۇلۇغ

كىتابلاردىكى ھەقىقەتلەردەك مۇقەددەس بىلەتتى. «ئۇنىڭ قىل دېگىنىنى قىلسام، ئۇنىڭ مىجەز-خۇلقى،

ئەخلاقىنى دورىيالىساملا ياراملىق ئادەم بولالايمەن» دەپ ئويلايتتى ئۇ.

مانا، بۈگۈن يەكشەنبە ئەتىگەندىلا ئۇ رۇسۇلوفنىڭ ئۆيىگە كەلدى. ئۇ رۇسۇلوفقا دادىسى بىلەن كېچىدە

قاسىم مىرابىنىڭ ئۆيىگە كەلگەنلىكى، سەبىخە توغرىسىدىكى گەپلەرنى قاسىم مىرابقا دېگەنلىكى، قاسىم مىرابنىڭ

ئەتىسى ئاتلىنىپ بۇ گەپنى دېيىش ئۈچۈن ھېكمىبەگ غوجامنىڭ قېشىغا كىرگەنلىكى، غوجامنىڭ بۇ ئىشنى

نېزەر خان غوجامغا دېيىش زۆرۈر دېگەنلىكى، قىزنى غوجام ئۆزىنىڭ كىچىك قىزى بىلەن ئوردىدا ساقلاۋاتقانلىقىنى

مەلۇم قىلدى. رۇسۇلوف قوشىمىسىنى تۇردى:

- سىز ئۇ قىز بىلەن مۇھەببەتلەشكەنمۇ؟

- شۇنداق... - دېدى نۇرى قىزىرىپ يەرگە قاراپ.

- مەن سىزگە بۇنداق ئىشتىن ئۆزىڭىزنى قوغداڭ دېگەندىمغۇ؟

- جىق تىرىشتىم، ئەمما...

- قولۇمدىن كەلمىدى دېمەكچىمۇسىز؟

- ...

- سىز ھايات يولىدا بىرنەچچە قەدەم چېكىندىڭىز، - دېدى رۇسۇلوف جىمجىتلىقتىن كېيىن ئۆينىڭ ئىچىدە

ئۇزۇن مېڭىپ يۈرۈپ، - ھېلەم توغرا ھەل قىلىشىڭىز يول ئۇزۇن.

- ئۇ قىز ھازىر خەۋپ ئىچىدە، ئەتە ئۈچ كۈن توشىدۇ، ۋەھشىي بۆرىلەر ئۇنىڭغا تاشلىنىدۇ. ئۇ قوغداشقا

مۇھتاج. چوڭ دادامنىڭ قارىگەر ئېتىدىن سەبىخە قىممەتلىك، ئەپەندىم.

- سىز ئۇنى قوغداشقا جېنىڭىزنى ئاتىدىم دېمەكچىمۇ؟

- ئۇنىڭ پۈتۈن ئىشەنچىسى مەندە!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ياخشى، - دېدى رۇسۇلوف نۇرىغا تىكىلىپ قاراپ قويۇپ، - ئۇنى بىرلىكتە قوغدايمىز. سىزلا ئەمەس، بىز

ھەممىمىز!

«بىز» دېگىنى كىم؟ نۇرى چۈنچىلاپ سوراشقا پېتىنالىمىدى.

- سىز ئۆيىدىن چىقماڭ، مەن كەچرەك قايتىپ كېلىمەن، - رۇسۇلوف قېلىن پەلتۇسنىڭ ياقىسىنى كۆتۈرۈپ

قويۇپ تالاغا ماڭدى، - ئاۋۇ گۆشنى شورپا سېلىپ قويۇڭ، ئەنە نانمۇ تۇرۇپتۇ، تەكرارلايمەن، ھويلىدىن چىقماڭ!

نۇرى قازانغا گۆشنى سېلىپ ئوت ياقىتى - دە، كىتاب ئوقۇشقا كىرىشىپ كەتتى. ئۇ قازاننىڭ قايناپ سوغۇلۇپ،

ئوتلارنىڭ ئۆچۈپ قالغىنىنى، قورسىقىنىڭ ئاچقانلىقىنى، تالانىڭ تۈن پەردىسى بىلەن قاپلانغانلىقىنى تۇيماي،

«كاپتان قىزى» نىڭ ئىچىگە كىرىپ كەتكەنىدى. ئۇ پوگاچىيوفنى كۆڭلىدە غېنى ئوغرىغا ئوخشاتتى. «غېنىكام

ئۇقسا كەسكىن گەپ قىلاتتى» دەپ ئويلىدى ئۇ مەشكە قايتىدىن ئوت قالاۋىتىپ. ئۇنىڭ خىيالغا پاجىئەگە

يولۇققان كاپتان قىزى كىرىۋالدى. بۇ كاپتان قىزى سەبىخە، يىگىت نۇرى، پوگاچىيوف غېنى ئاكىسى. ئۇنىڭ

خىيالغا سەبىخە كېلىش بىلەن ئۆيدە ئولتۇرالمىدى. ئىككى كۈننىڭ ئالدىدا دادىسى ئۇلارنى خالتار ئات

بىلەن قاسىم مىرابقا تاپشۇرۇپ قويۇپ ئۆيىگە پىيادە كەتتى. قاسىم مىراب ئاتنى مالايلىرىدىن ئابدۇمەر مىگېگىنىڭ

شەھەردىكى ئۆيىگە كىرگۈزۈپ بەردى. مالاي مىگېگىگە:

- تونۇمايدىغان بىر ئاتنى ئەكېلىپ بېرىپ كەتتى، قىزىڭىزنىڭ نەدىلىكىنى دېمىدى! - دەپتۇ. مىگېگى خاپا

بولۇپ مالانى تىللاپتۇ، ئاسىيە خېنىم يىغلاپتۇ. «بۇ چاغقىچە چىۋىسىلىڭنىڭ بالىسى خەۋەر تاپتى، ئۇ چوقۇم

ئىزدەۋاتىدۇ!» دەپ ئويلىدى نۇرى رەللە بولۇپ. ئۇ سىرتقا چىقاي دېسە رۇسۇلوفنىڭ «چىقما» دېگىنىدىن قورقتى.

چىقماي دېسە «سەبىخە نېمە بولغاندۇر، غوجام دادىسىغا تاپشۇرۇپ بەرگەن بولسا، ئۇ ھازىر ئۈرۈمچىنىڭ يولىدىمۇ

ياكى چىۋىسىلىڭنىڭ بىر مەخپىي ئۆيىدىمۇ!...» دېگەن خىياللار بىلەن ئازابلاندى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا

سەبىخەنىڭ چۇۋۇلغان سېرىق چاچلىرى، يىرتىلغان كىيىملىرى، ئىششىغان قاپاقلىرى، ياشلىق كۆزلىرى

كەلدى - دە، ئۆيىدىن ھويلىغا يۈگۈرۈپ چىقتى؛ نەلەردىدۇر ئادەملەر ۋارقىرىشاتتى، يىغلىشاتتى، ئاتلار

دۈپۈرلىشەتتى، مىلىق ئاۋازى كېلەتتى. قاپقاراڭغۇ تۈن قويندا نېمەلەر بولۇۋاتقىنىنى ئۇ بىلمەيتتى. ئۇ يەنە ھەربىر

يىغىن قاتناشچىسىغا ئۆز مىللىتىدىن بەشتىن گۇمانلىق ئادەمنى كۆرسىتىش ۋەزىپىسى يۈكلەنگەنلىكىنى، شۇ تۈن

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

قويندا يۈزلەپ ئادەمنىڭ تۇتۇلغىنىنى، ئۈرۈمچىدىن ئالاھىدە ئەسكەرلەر كېلىپ شەھەردە قاتتىق ئاختۇرۇش، تۇتۇش ئېلىپ بېرىۋاتقىنىنى، قانچىلىغان ساۋاقداشلىرى، مۇئەللىملەرنىڭ تۈرمىگە كىرىپ بولغىنىنى، مۇشۇ كۈچىدىمۇ قوراللىق ئەسكەرلەر ئۆيىمۇ ئۆي كىرىپ ئادەم تۇتۇپ يۈرگىنىنى بىلىمەيتتى.

دەرۋازا قاتتىق ئۇرۇلدى. نۇرى دەرھال چىراغنى ئۆچۈردى. دە، ئۆيىنى سىرتىدىن قۇلۇپلاپ دېرىزىسىدىن ئۆيگە كىرىپ دېرىزىلەرنى مەھكەم ئەتتى ۋە سىرتىكى ۋەھىملىك ئاۋازلارغا قۇلاق سالدى:

- ئاچ! - دېدى بىرلىرى قاتتىق ۋارقىراپ.

ئۆي ئىگىسى قېرى ئىمام جىنچىراغنى كۆتۈرۈپ پېشايۋاندا پەيدا بولدى.

- مانا، مانا! - دەپ ۋارقىرىدى ئۇ ۋە كەشنى شىپىلىدىتىپ بېرىپ دەرۋازىنى غىچىلىدىتىپ ئاچتى. ھويلىغا گۈلدۈرلىشىپ ئادەملەر كىرىشتى، ۋەرقىراشتى. تەرەپ - تەرەپتىن ئاختۇرۇشتى. مانا رۇسۇلوفنىڭ ئۆيىگىمۇ ئادەملەر كەلدى.

- بۇ نېمە ئۆي؟

- ئەپەندىگە ئىجارىگە بەرگەن.

- ئۇ قېنى؟

- بويتاق ئادەم، ئاغىنىلىرىنىڭكىگە كەتكەن ئوخشايدۇ.

- ئاچ!

- ئاچقۇچ ئۆزىدە!

- ئاچ دەيمەن!

- ئاچقۇچ مەندە يوق!

- قۇلۇپنى بۇز!

بىرى قۇلۇپنى پالتا بىلەن ئۇردى. نۇرى دالانىڭ باغقا قارايدىغان دېرىزىسىنى ئاچتى - دە، باغقا سەكرەپ چۈشۈپ دېرىزىنى يېپىپ قويدى. ئۆيگە ساقچىلار بېسىپ كىردى، قەغەزلىر يىرتىلدى، كىتابلار تالاغا تاشلاندى. بىردىنلا ھويلىنىڭ ئوتتۇرىسىدا گۈلخان پەيدا بولدى. خېلىدىن كېيىن ھويلا جىمىپ ئۆي ئىگىسى دەرۋازىنى

ئەركىنلىكنى ھېسداشلىق ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن قان تۆكۈش كېرەك!!!

ئەتتى. نۇرى باغدىن ھويلىغا چىقتى. كىتابلارغا ئوت قويۇلغان، رۇسۇلوفنىڭ ساندۇقلىرى چېقىلغان، ھەممە نېمە مالىمان قىلىنغانىدى...

... ھەممە تارتقۇلۇق نۇرىغىلا كېلەمدۇ، نەگىلا بارسا، كىم بىلەن يېقىنلاشسا شۇ يەردە بالا-قازا بار. تەقدىر

ئۇنىڭ بىلەنلا ئېتىشامدۇ-ھە؟ مانا بايىلا رۇسۇلوف بىلەن چىرايلىق گەپلەرنى قىلىشىپ، قەلبى شادلىق ۋە ئۈمىد

بىلەن تولغانىدى. مانا بىردەمدىلا كۆڭلى غەشلىك، سېغىنىش، ۋەھىمە ۋە نەپرەت بىلەن ئۆرتەنمەكتە. ئەمدىلا

ئون يەتتە ياشقا كىرگەن بىر بالا ئائىسىدىمۇ، مەكتىپىدىمۇ، جەمئىيەتتىمۇ خۇشاللىق تاپالمىسا، بۇ ھاياتنىڭ

ھېلىقى گۈزەل نۇرلىرى زادى نەدىكىن؟ ئۇنىڭ خېلى كۆپ دوستلىرى بۇ نۇرنى ئىزدەپ تاپالماي بىرلىرى قېچىپ،

بىرلىرى يول تېپىپ سوۋېت ئىتتىپاقىغا، تۈركىيىگە كېتىشتى. ئۇلار چەتئەللەردە ئىزدىگىنىگە ئېرىشەلمەيدىكىن؟ بۇ

يەردىكىلەر ئارزۇ قىلىدىغان ئاشۇ يەرلەردىمۇ ئادەملەر نىجاتلىق ئىزدەپ بۇ يەرگە قېچىپ كېلىۋاتىدۇ تېخى! دۇنيادا

ھەممىلا ئادەمگە كۆڭۈللۈك تۇيۇلىدىغان ماكان يوق ئوخشايدۇ. ئۇ ئوقۇمىغان، ئاپىسى ۋاپات بولمىغان بولسا

بەلكى ئۆز مەھەللىسىدە شاد-خۇرام ياشىغان بولارىدى. ئوقۇدى، ئاشق بولدى، ئادالەت ئۈچۈن ئىتتىلىدى، بۇ

گۈزەل نەرسىلەر مانا ئەمدى ئۇنىڭ ئارامىنى بۇزدى، ئۇنىڭ قەلبىنى بوغدى، ھايات يولىنى ئېتىپ قويدى...

نۇرى خىيال بىلەن ھويلىدا ئۇزاق ماڭدى. ئۇ مۇزلىدى، چارچاپ قاتتىق ئەسنىدى. رۇسۇلوفتىن تېخىچىلا

شەپە يوق. ئۇ ئاخىر ھاغىرقاي تۇرغان قورقۇنچلۇق ئۆيگە كىردى. كىتابلارنىڭ يىرتىلغان بەتلىرى، ساندۇقتىن

تاشلانغان كېيىم-كېچەكلەر، ھەممىلا جايدا چېچىلىپ ياتاتتى. ئۇنىڭ ئۆيىنى يىغىشتۇرغۇسى كەلمىدى. رۇسۇلوف

قايتىپ كەلسە مۇشۇ كۆرۈنۈشنى كۆرسۇن دەپ ئويلىدى. ئۇ چىراغنى ياندۇرۇپ ئۆزىنىڭ باجىنگىرىنى ئىزدىدى.

بايا ئۇ بىر شېلىتنى پۇتغا سېپىپلا چىقىپ كەتكەنىدى. ئۇنىڭ كۆزى بىر رەسىمگە چۈشتى. رەسىمدە رۇسۇلوف قىسقا

چاچ، چىرايلىق بىر ئايال بىلەن كۈلۈپ تۇراتتى. بۇ كىمكىن، رۇسۇلوفمۇ كۈلىدىكەن-ھە؟ ساۋاقداشلار ئۇنىڭغا

كۈلىمگەنلىكى ئۈچۈن «گوركىي» دەپ لەقەم قويۇۋالغان ئەمەسمىدى، ئۇمۇ كۈلىدىكەنمۇ؟ ئۇنى شۇنچە خۇش

قىلغان بۇ ئايال ئۇنىڭ نېمىسىكىن؟

ئايالغا سىنجىلاپ قارىۋىدى، ئۇنىڭ چىرايى نۇرىغا تونۇشتەك بىلىنىدى. «بۇ ئاسىيە ئاپپايغا

ئوخشايدىغۇ-ھە؟-دېدى ئۇ ئەجەبلىنىپ،-رۇسۇلوف ئاسىيەنىڭ ھېلىقى ئېتىلىپ كەتتى دېگەن ئېرى بولۇپ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

قالسىچۇ... ئىلاھىم شۇنداق بولسەن» نۇرى شۇنداق بولۇشنى تولىمۇ ئارزۇ قىلاتتى. «ئۇنى بىز قوغدايمىز» دېگەندى رۇسۇلوف سەبىخەگە كەلگەن خەۋپنى ئاڭلاپ. بىز دېگىنى كىملىرىكىن...

...نۇرى قورقۇنچىلۇق چۈش كۆردى. ئۇ جۇۋىسىغا ئورنىلىپ كىتاب ئوقۇپ ئولتۇرۇپ كارىۋاتتا ئۇخلاپ

قالغانىدى. مانا، ئۆزىگە مىللىتى تەڭلەپ كېلىۋاتقان تۆت ئەسكەر بىلەن ئېلىشتى. تۆت تەرىپىدە تۆت ئەسكەر،

مىللىتلارنىڭ قارا تۆشۈكى ئۇنىڭغا توغرىلانغان. بۇ قارا تۆشۈكلەردىن ئوت چىقىدۇ، ئەجەل ئوقى ئۇ! تۆشۈكلەر

يېقىنلاپ كەلدى. ھېچنەدە يول يوق، ئاسمان يىراق، يەر قاتتىق. ئۇنىڭ ھايات يولى ئېتىلگەن... يىراقتىن

«نۇرى!» دېگەن ئاۋاز ئاڭلاندى، بۇ سەبىخەنىڭ ئاۋازى، سەبىخەنىڭ ئاخىرقى ئاۋازىنى ئاڭلىدى. ئاخىرقى قېتىم

دىدارلىشىۋالسا بولاتتى. «سەبىخە!» نۇرى قاتتىق ۋارقىرىدى. ئۇ ئويغىنىپ كەتتى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدى تىتىرىمەكتە،

يۈرىكى ھازىرلا كۆكرىكىدىن سەكرەپ چىقىپ كېتىدىغاندەك قاتتىق ئۇرماقتا: «سەبىخەگە نېمە بولغاندۇر... ھە؟

غوجامدا ئىشەنچ يوق، تۇتۇپ بەرگەن بولسىچۇ؟ چوقۇم تۇتۇپ بەردى. بىزنىڭ ئادەملەر باشقىلارنى تۇتۇپ بېرىپ

ئۆزىنى ساقلاشقا ئادەتلەنگەن. ساق قالمىغان دېسەڭ يېقىنلىرىڭنى سات دېمىگەنمىدى ھېلىقى ھەيدەر دېگەن مۇناپىق!

غوجام ئۇنى تۇتۇپ بەردى. بۇ چۈش ئەمەس، ئەنە سۈبەيى، سەھەرنىڭ چۈشى چۈش ئەمەس، رېئاللىق!»

ئۇ باشقىسىنى ئويلىمىدى، ھويلىغا، تالاغا، تار كوچىلاردىن چوڭ كوچىغا قاراپ يۈگۈردى. كوچا جىمجىت،

ئۇ يەر-بۇ يەردە قوتۇر ئىتلار سوكۇلدېشىپ يۈرۈشەتتى. ئۇ سۈدەرۋازا مەھەللىسىگە كەلدى. ئۆستەڭدىن قويۇق ھور

كۆتۈرۈلۈپ، سۇ شارقىراپ ئاقماقتا. بايلارنىڭ دەرۋازا، دېرىزە قاپاقلىرى ھىم يېپىلغان، كىچىك ئىشكىلىك ئۆيلەردە

ياشايدىغان نامراتلارنىڭلا ھېچنېمە بىلەم ئىشى يوق. ئىشكىلىرى قىيا ئوچۇق. مانا تۇنجى ئادەم، كىيىملىرى

جۈل-جۈل، مايلىشىپ كەتكەن كۆمۈرچى ئېشىكىنى پۇتى بىلەن تېپىپ خاڭغا ئالدىرىماقتا. ئەنە، دۈمبىسىگە كىر

خالتا ئارتىۋالغان يەنە بىرى پەيدا بولدى، ئۇ سۇ بېشىغا-خىتاي بازىرى تەرەپكە ئالدىراپ كېتىپ بارماقتا. ئۇ

چوقۇم ئاشخانىلاردىكى تاشلانغان تاماقلاردىن يېمەكلىك يىغىلى ماڭدى. مانا بوم، ھەيۋەتلىك ئاۋاز بىلەن شەھەر

ئىچىدىن ئەزان ئاڭلاندى. غوجام چوقۇم بامداقتا چىقىدۇ. مەدرىسىگە ئىلدام باراي... نۇرى يۈگۈرۈپ

مەدرىسىگە-غۇلجا شەھىرىدىكى ئەڭ چوڭ خانىغا يېتىپ كەلگەندە، ناغرىخانىدىن مەزىنناخۇنۇم ئاستا چۈشمەكتە

ئىدى. «موللا بىلال ئاشۇ پەشتاختا ئولتۇرۇپ غازات دەر مۈلكى چىن» داستانىنى يازغانىكەن» دەپ پىچىرلاشمۇ

ئۆلگۈردى نۇرى شۇ ئارىلىقتا. ئۇ ئوڭ قولغا ئەگىلىپ ئوردا مەھەللىسىگە قاراپ ماڭدى.

«ئوردا» دەرۋازىسى ھىم ئېتىك ئىدى. ئۇ يان ئىشىكىگە تەلپۈرۈپ خىش ئورۇندۇقتا ئولتۇردى. ئۇ تەلپۈرۈش،

تست - تست بولۇش بىلەن قانچىلىك ئولتۇرغىنىنى بىلىدى. ئاخىر ھويلىدىن يېنىك يۆتەلگەن ئاۋاز ئاڭلاندى. بىرى يان ئىشىكىنى ئاچى. ئۇ قورۇ خىزمەتچىسى ئىدى.

- نېمىگە بۇ يەردە ئولتۇرسەن بالام! - دېدى تېۋىلغا سۈپۈرگە تۇتۇۋالغان پاكىز، چارساقال ئادەم نۇرىغا

سەنجاپ قاراپ، - سەنمۇ ھېلىقى قىزنىڭ ئىشى بىلەن كەلگەن ئوخشىماسەن؟

- شۇنداق چوڭ دادا.

- كەتتى! - دېدى بوۋاي قولىنى كۈنپېتىشنى كۆرسىتىپ، - ئاخشاملا كەتكەن.

- نەگە؟

- رەسىگە - دە. قېيۇمبەگ غوجام، نېزەر خان غوجاملار ئېلىپ كەتتى. كاتتا قىز ئوخشىمامدۇ ئۇ - ھە؟

غۇلجىنىڭ كاتتىلىرى ئارىلىشىپ كەتتى ئەجەپ! ھى - ھى - ھى...

نۇرى ھېچنېمىنى چۈشەنمىدى. ئۇ يەنە بىر نېمىلەرنى سوراي دېگۈچە بوۋاي يەر سۈپۈرۈشكە كىرىشىپ كەتتى.

نۇرى ئىختىيارسىزلا قولغا تامغا يۆلەكلىك گۈرجەكنى ئالدى ۋە يولىدىكى قاتقان قار - مۇزلارنى گۈرجەشكە باشلىدى.

- ياخشى بالام، ياخشى ئىشلە، پۇلۇم يوق، ئەتىگەنلىك ئىسسىق گىردە بىلەن چاي بېرىمەن! غوجام

چىقىمىدى، - بوۋاي ئارتۇق بىر نەرسە چۈشەندۈرۈپ بېرەلمىدى. سەبىخەنىڭ ماشىنا بىلەن كەتكەنلىكى راست

بولدى. ئۇنى ئۈرۈمچىگە يولغا سالدىمۇ ياكى راستلا سوۋېت ئىتتىپاقىغىمۇ؟ ... سوۋېت ئىتتىپاقىغا كەتكەن بولسا

نۇرى ئۇنىڭغا ئاق يول تىلەيدۇ، بەخت تىلەيدۇ، ئۇنى كۈتىدۇ، تاكى چاچلىرى ئاقىرىپ بېلى مۈكچىسىپ،

ئاخىرقى ئۆمىدى ئۈزۈلگىچە. ناۋادا ئۈرۈمچىگە يولغا سالغان بولسۇنچۇ؟ ئۇ چاغدا نۇرىمۇ ئاشۇ يىرتقۇچ ئۇۋىسىغا

بارىدۇ. سەبىخەنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ئاخىرقى كۈچى تۈگىگىچە كۈرەش قىلىدۇ. ئۇ سەبىخەنىڭ ئوقۇيدۇ، خىزمەت

قىلىدۇ دېگەن ناملار بىلەن بېرىپ يىرگىنچىلىك ئادەملەرنىڭ كۆڭۈل ئېچىش، ھوزۇرلىنىش قورالغا ئايلىنىپ

قېلىشقا ھەرگىز يوقۇيمايدۇ. ھېچبولمىغاندا بىرى بىلەن ئېلىشىپ جانغا جان ئېلىشنىڭ يولىنى تاپىدۇ. ئىلاھىم

سەبىخە سوۋېت ئىتتىپاقىغا كەتكەن بولسىدى، ئۇ مەيلى كەلگۈسىدە قايتىپ كەلسۇن - كەلمەسۇن، ئۇ ھامان خورلانمايدۇ، ئادەملەردەك كۈن كەچۈرۈپ ئۆزىنى ئەسلەپ تۇرىدۇ...

نۇرى غوجام بىلەن كۆرۈشۈشكە پېتىنالىمىدى. ئۇ نېزەرخان غوجامنىڭ ئۆيىگە بېرىپ ئۇ كىشىگىمۇ ئاۋازچىلىك تېپىپ بېرىشنى خالىمىدى. ئۇ ئۆز نەزىرىدە مېنى ھۆكۈمەت ئىزدەپ يۈرىدۇ دەپ ئويلايتتى. ئۇ دائىم ھۆكۈمەتنىڭ يامان گېپىنى قىلىپ، ھۆكۈمەتنى ئاغدۇرۇش كويىدىكىلەر بىلەن ئارىلىشىپ يۈرگەچكە، ھۆكۈمەت مېنىڭ ئوي - خىيالىمنى بىلىپ بولدى دەپ قارايتتى. بولۇپمۇ گىمنازىيىدىن بىر نەچچە مۇئەللىم، ئوقۇغۇچىلارنى تۇتۇپ كەتكەندىن كېيىن ئۇنىڭ ۋەھىمىسى كۈچەيدى. ئۇ دائىم «تۇتۇپ كەتسە قانداق قىلىمەن» دەپ ئۆز - ئۆزىدىن سورايتتى. لېكىن ئۇنىڭ جاۋابى ئېنىق ئەمەس ئىدى. ئەمما ئۇ ئۆزىنى قاتتىق قىيناش، ئاچارچىلىق ۋە ئۇزۇن مۇددەتلىك ئازابقا تەييارلىماقتا ئىدى؛ قاتتىق يەردە ياتاتتى، ناچار تاماق يەيتى، ئويۇن - تاماشىغا بېرىلمەيتتى... ئۇ بوۋاينىڭ چىڭ تۇتۇۋالغىنىغا ئۇنىماي سەبىخەنىڭ خەۋىرىنى ئېلىش ئۈچۈن خىتاي بازىرى، ھەرەمباغلار بىلەن ئايلىنىپ سوۋېت كونسۇلىخانىسىنىڭ يېنىدىكى رەخمىجانلارنىڭ ئۆيىگە كەلدى. رەخمىجان يوق. موماي: «رەخمىجان قورغاسقا كەتتى!» دەپ قويدى. دېمەك، رەخمىجانمۇ سوۋېت ئىتتىپاقى تەرەپكە كەتكەن. ئۇ بېشى چۈشكەن، قورسىقى ئاچ ھالدا ئارقا كۆچىلەر بىلەن مېڭىپ شەھەرنى ئايالاندى. ئۇ قانچىلىك ماڭغىنىنى ئۆزىمۇ بىلمەيدۇ. بىرى ئۇنى ئوقۇغاندىلا بېشىنى كۆتۈرۈپ قارىدى. ئۇ نېزەرخان غوجامنىڭ قوغدىغۇچىسى مۇسا ئىدى. «كالاڭدا غوجام بار. ماڭ، كالاڭغا چىق» دېدى مۇسا ئۇنى ئالدىرىتىپ. - ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم! - نۇرى غوجامغا سالام بەردى.

- ۋە ئەلەيكۇم ئەسسالام، بالام كالاڭغا چىق! - دېدى غوجام ھارۋىكەشنىڭ يېنىنى شەرەت قىلىپ، - مەن سېنى مەكتىپىڭگە ئاپىرىپ قويماي. سېنىڭ ئوقۇيدىغان ۋاقتىڭ بۇ بالام. ھېلىقى ئابدۇمەر دېگەن دۆيۈز سىلەرگە جىق كۆڭۈل ئاغرىقى تېپىپ بېرىپتۇ. قاسىم مىراب ماڭا ھەممىنى دېدى بالام. ئەمدى قورقما، چىۋىسىلىڭ ئۈرۈمچىگە يۆتكىلىپ كەتتى. بۈگۈن ئۆزىنى قويدۇق. تۇتۇلغانلارنى قويۇۋەتتۇق، ياۋىسىلىڭ دېگەن بىر ياخشى نىيەتلىك ئادەم غۇلجىغا سىلىڭ بولۇپ كەلدى. ئۇ كىشى بۈگۈن چۈشتىن كېيىن گىمنازىيىگە بېرىپ سۆز سۆزلەيدۇ. - سەبىخەچۇ غوجام؟

- ھە، ھېلىقى ئابدۇمەرىننىڭ ئۆگەي قىزىمۇ؟

- ھەئە، شۇ قىز.

- ھا-ھا... غوجام قاقاقلاپ كۈلدى، - ئۇ قىز بۇ چاغقىچە ئالەمۇتغا يېتىپ باردى. ئاپىسى، سىڭلىسى

بىللە كەتتى. ئۇلار ئابدۇمەرىننىڭ ئۈستىدىن ئىسيان كۆتۈردى. قېيۇمبەگ غوجاملار ئۇلارنى يولغا سېلىپ قويدى!

- غوجام ياخشى قىپتۇ! - دېدى نۇرى ئون نەچچە كۈندىن بېرى تۇنجى قېتىم خۇشال بولۇپ، - غوجامغا

رەھمەت!

- ياخشى قىلدىمۇ، يامان قىلدىمۇ تېخى مەلۇم ئەمەس. چيۇسىلىڭنىڭ چىشىغا تىگىپ قويدۇق، ئاخىر

قانداق بولاركىن!...

نۇرىغا تاغدەك كۆرۈنگەن ئىش غوجام ئۈچۈن كىچىككىنە ئىشكەن. ئۇنىڭ نۇرغۇن سۇئاللىرى بار ئىدى. لېكىن

سوراشقا پېتىنالمىدى. ئۇ بىر ئىشنى بىلدى: ئۇيغۇرلارنىڭ چوڭلىرى كىچىكلىرىنىڭمۇ غېنىنى يەيدىكەن، بىر قىزنى

پالاكەتتىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن شۇنچە چوڭلارنىڭ ئوتتۇرىغا چىققانلىقى نۇرىنى ھاياجانلاندۇردى.

- ئەمدى بىزنى تۇتۇپمۇ، غوجام؟

- تۇتقۇدەك ئىش قىلماي، ياخشى ئوقۇڭلار بالىلىرىم، سىلەر قىلىدىغان ئىشلار تېخى جىق. ئۇ ئىشلار

كەلگۈسىدە بولىدۇ. ئاڭلىسام، سەن بالام دەرىسلەردە ياخشىكەنسەن، ئەپىز ئايىم ھەدەك دائىم ماختايدۇ سېنى.

ئاسىيە خېنىمىمۇ كېتەر چېغىدا بىزنىڭ ئايىمغا سېنى ئالاھىدە جېكىلەپتۇ. مېنىڭ ئوغلۇم ھەبىۋىلانى

بىلىدىغانسەن؟

- بىلىمەن، غوجام دادا.

- ئۇمۇ ئوقۇشنى ياخشى كۆرەتتى. ئۇ ھازىر ئۈرۈمچىدە ئوقۇۋاتىدۇ.

كالاسكا گىمنازىيىنىڭ دەرۋازىسى ئالدىدا توختىدى. نۇرى كالاسكىدىن چۈشتى. غوجام ئۇنىڭغا پۇل بەردى:

- خەجلە بالام. مانا بۇ جۇ نازىرنىڭ ئىزاسى بار يېڭى پۇل - يۈەن! پات - پات ئۆيگە بېرىپ تۇرغىن - ھە!

كالاسكا ساي بويىدىكى يول بىلەن يۈرۈپ كەتتى. نۇرى ھاياجانلىنىپ قاراپ قالدى. كالاسكا

ئوڭغا - نورۇڭگورتقا بۇرۇلغاندىن كېيىن، ئۇ ئىككى قەۋەتلىك ياتاق بىناسىغا قاراپ ماڭدى.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

مەكتەپ قوينى تولىمۇ كۆڭۈللۈك. ئۇ يەردىكى كۈنلەر مەنىلىك ئۆتۈدۇ. نۇرى ساۋاقداشلىرىدىن ئىككى ھەپتە كېيىن قالغان. ئۇ يېتىشىۋېلىش ئۈچۈن كونسىپىك كۆچۈرۈشى، ھېساب - ئالگېبرا ئەمەللىرىنى ئىشلىشى، نۇرغۇن فورمۇلنى يادلىشى كېرەك. كىتابلار ئۇنىڭغا ئارام، ئۇ ھەر بىر فورمۇلنى يادلىغاندا ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بولىدۇ. پاكىز، چىرايلىق كۆچۈرۈلگەن كونسىپىكلىرى بىلەن پەخىرلىنىدۇ. ئۇ ئازاب، ۋەھىمە، كۆڭۈلسىزلىكلەرنى تىزلا ئۇنتۇدى. ئۇ ئاخشىمى كەچلىك تەكراردىن چۈشۈپ ياتاققا ساۋاقداشلىرى بىلەن يەنە ئاۋالقىدەكلا دۇنيا، جەمئىيەت، بايلىق، نامراتلىق، ئىلىم، تەبىئەت ھەتتا قىزلار توغرىسىدا سۆزلىشەتتى. ئوقۇغۇچىلىق ھايات ئۆمىد، خۇشاللىق ۋە ئىشەنچ بىلەن تولغان. بۇ ھايات پۈتۈن ئۆمۈر مۇساپىسىنىڭ ھېسسىيات ۋە ئۆمىدىگە باي گۈزەل بابى. لېكىن بۇ مۇساپىنى بېسىۋاتقانلار بۇ ھېس قىلالمايدۇ. دوستلىرى بىلەن ئىلىم ئۈستىدە، يېڭىلىقلار ئۈستىدە تالىشىش قانداق قىزىقارلىق - ھە! بۇ تالاشلار بەزىدە دوستلارنى ئارازلاشتۇرۇپ قويدۇ، لېكىن ئۇ يەنىلا كۆڭۈللۈك. نۇرى ئوقۇغۇچىلار ئىچىدە ئابرويلىق، چۈنكى ئۇ تولىمۇ ئۆتكۈر ۋە تىرىشچان. ئوقۇغۇچىلار بىر نەرسىنى بىلىمىسىلا ئۇنىڭدىن سورايدۇ. بىر ئىش قىلماقچى بولسىمۇ ئۇنىڭ بىلەن مەسلىھەتلىشىدۇ. ئۆيىدىن خالتا كەلسە ئۇنى مېھمان قىلىدۇ. سىنىپ باشلىقى، ئوقۇغۇچىلار ۋەكىلى سايلىماقچى بولسا ھەممە ئوقۇغۇچى ئۇنى كۆرسىتىدۇ. ئۇنىڭ سىزغان رەسمىي، يازغان شېئىرلىرى دائىم مەكتەپ تام گېزىتىگە چىقىپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ تەنتەربىيىدىمۇ شۆھرىتى بار. مەكتەپ ۋالىبول كوماندىسىنىڭ ئەڭ ياخشى ھۇجۇمچىسىمۇ ئاشۇ نۇرى. ھازىر ئۇنىڭ بويى ئۆسۈپ بىر مېتىر سەكسەن تۆت سانتىمېتىرغا يەتكەن. بۇلجۇڭ گۆشلىرى تاشتەك چىڭ، ناخشا ئېيتسا ئاۋازى يېقىملىق، دۇتار چالسا كىشىنىڭ دىلىنى ئېزىدۇ.

ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقى مائارىپىنىڭ ئەتراپلىق تەرەققىي قىلدۇرۇش تەلپى بويىچە تەربىيەلەنگەن. شۇڭا ئۇنى

ئوقۇغۇچىلارلا ئەمەس، ئوقۇتقۇچىلارمۇ ياخشى كۆرىدۇ.

مانا ھەپتە بولدى، مەكتەپنىڭ ئەڭ ياخشى ئوقۇتقۇچىسى رۇسۇلوف ھېچنەدە يوق. ئۇنى كۆرگەن ئادەممۇ

يوق، ئۇنىڭ خەۋىرىمۇ يوق. مەكتەپ رەھبەرلىرى ئۇنىڭ ئۆيىگە ئادەم ئەۋەتىۋىدى، بارغان ئادەم: «ئۇنىڭ ئۆيىنى

ئاقىتۇرۇپ كىتابلىرىنى كۆيدۈرۈۋېتىپتۇ» دېگەن خەۋەرنى ئېلىپ كەلدى. ئۇنىڭ ئۆيىدىن كەچقۇرۇن چىقىپ

كەتكەنلىكى، كەچتە ئۇنىڭ ئۆيىگە ئەسكەرلەرنىڭ كىرگەنلىكىنى بىرلا نۇرى بىلىدۇ، لېكىن ئۇ بۇ توغرىسىدا

ھېچكىمگە تىنىمىدى. رۇسۇلوفنىڭ يوقىلىپ كېتىشى نۇرى ئۈچۈنمۇ بىر سىر. ئۇ: «بىز قۇتقۇزىمىز» دېگەن ئەمەسىمىدى، قۇتقۇزغۇچىلار ئىچىدە ئۇ نېمىشقا يوق ئەمەس؟ ئۇنى تۇتۇپ كەتكەن ياكى ئۆلتۈرۈۋەتكەن بولسا، شۇ چاغقىچە دېرىكى بولماسمىدى؟ تۇتۇلغانلارنىڭ كۆپرەكى قويۇپ بېرىلدى. ئۆلگەنلەرنىڭمۇ جەستى تېپىلدىغۇ؟ رۇسۇلوف بۇلارنىڭ ئىچىدە يوق، ھەممىسىلا رۇسۇلوف توغرىسىدا سۆزلەشمەكتە. بىرلا نۇرى جىمجىت.

- سەن رۇسۇلوفقا ھەممىدىن بەك چوقۇناتتىڭ، بىر ئېغىزمۇ گەپ قىلمايسەنغۇ، ھەي نۇرى داڭگاڭ، - دېدى ئۇنىڭ بېشىدىكى كارىۋاتتا ياتىدىغان خۇنخايلىق يوغان باش ئوقۇغۇچى خىيال سۈرۈۋاتقان نۇرىنى ئوقۇپ، - ئېيتقىنا، ئۇ ھاياتمۇ، ئۆلدىمۇ؟

- ئۇ چوقۇم ھايات!

- نەدىدۇر ئەمەس؟

- ئۆزى بىلىدۇ - دە!

- بۇ قانداق جاۋاپ، ھەي داڭگاڭ؟

- توغرا جاۋاپ شۇ!

بالىلار كۈلۈشتى، نۇرى كۈلىمىدى. بۇ ئۇنىڭ ھۆكۈمى، چۈنكى ئۇ رۇسۇلوفنىڭ سىرلىق ھەرىكەتلىرىدىن ئۇنىڭ بىر مەخپىي ئىشنىڭ بارلىقىنى سىزىپ قالغانىدى. ئۇ بەلكى لېنىن، ستالىنلاردەك مەخپىي تەشكىلات قۇرۇپ يەر ئاستى ھەرىكىتى بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقاندۇر. بولمىسا نېمىشقا «بىز قۇتقۇزىمىز» دەيدۇ.

نۇرىنىڭ ئەس - يادى شۇ رۇسۇلوفتا. ئۇنىڭغا ھېچكىمنىڭ ھېچقانداق گېپى خۇشاقمايدۇ. مانا ھازىرمۇ

يېنىدىكى ئوقۇغۇچىنىڭ قوپال گېپى، بالىلارنىڭ كۈلكىلىرى ئۇنىڭ قۇلىقىغا كىرمىدى:

- گەپ قىلمايسەنغۇ ھوي، سۇغ چۈشۈپ ئىزىلىپ كەتتىڭمۇ يە، داڭگاڭ!

- ياق، ئۇ تاشقا ئايلىنىپ كەتتى!

- گەپ قىلماڭلار ھوي، ئۇ ھازىر شېئىر يېزىۋاتىدۇ.

- ياق، ھېساب چىقىرىۋاتامدىكىن دەيمەن!

- نۇرى، سېنى جۆيلۈسىمۇ قاپىيىلىك جۆيلۈيدۇ دەيدىغۇ، راستىنمۇ؟

- دۇنيادا قانچە خىل ئۆسۈملۈك بار، ھەي نۇرى؟
- نەچچە دەريا بار، شۇنى دېگىنە!
- ياق، ئۇ ئاخبارەتلىقنى بىلىدۇ، داڭگال بولغاندىكىن...
- گەپ قىلىمىغانغا قارىغاندا ئۇ چوقۇم بىرىگە ئاشق!...
- جاۋابىىز سۇئاللار بالىلارنى زىرتكۈردى، بالىلارنىڭ ئاۋازى ئاستا - ئاستا پەسەيدى.
- ئۇ، رۇسۇلوف بىلەن سۆزلىشىۋاتىدۇ! - دېدى ئاخىرقى بىرىسى. شۇنىڭ بىلەن چاقچاق، سۇئاللار ئاخىرلاشتى - دە، ياتاق جىمىپ قالدى.
- نۇرى راستتىنلا رۇسۇلوف بىلەن سۆزلەشمەكتە ئىدى:
- بىزدىمۇ سوتسىيالىزىم بولامدۇ، ئەپەندىم؟
- چوقۇم بولىدۇ.
- كوممۇنىستىك پارتىيە بولمىسىمۇ بولۇۋېرىمىدۇ؟
- ياق، كوممۇنىستىك پارتىيە رەھبەرلىك قىلىسا سوتسىيالىزىم ئۆزلىكىدىن قۇرۇلمايدۇ - دە.
- بىزدىمۇ پارتىيە قۇرۇلمايدۇ؟
- قۇرۇلىدۇ.
- قاچان؟
- پات يېقىندا!
- سىز نېمىشقا سوۋېت بولۇشۇپكالا پارتىيىسىگە كىرمىگەن؟
- قوبۇل قىلىمىدى.
- نېمىشقا؟
- شەرتىم توشمىسا كېرەك.
- شەرتى چىگمۇ ئەمەس؟
- چىڭ، ناھايىتى چىڭ!

- بولشېۋىكلارنىڭ شەخسىي مۈلكى بولمايدۇ، راست؟

- بولىدۇ، ئۇلار ئۆز ھاياتىنى خەلقنىڭ ئىشلىرىغا ئاتىۋەتكەن.

- ئۇلار ساپلا نامراتلارمۇ؟

- ئاساسەن شۇنداق. ئۇلار شەخسىي پايدا بىلەن ھېسابلاشمايدۇ. ئۇلارنىڭ ئاخىرقى مەقسىتى پۈتۈن دۇنيادا

ئادەمنى ئادەم ئىزىدىغان، بىر قىسىملا باي بولۇپ كۆپچىلىك نامراتچىلىقتا ياشايدىغان ناھەقچىلىكنى يوقىتىپ
كومۇنىزمنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش.

- كومۇنىزم قانداق بولىدۇ، مۇئەللىم؟

- ماددىي بايلىق چەكسىز مول بولىدۇ. ئادەملەر قابىلىيىتىگە يارىشا ئىشلەيدۇ، ئېھتىياجىغا قاراپ

تەمىنلىنىدۇ. نېمىنى قىلالسا شۇنى قىلىدۇ، نېمە لازىم بولسا شۇنى ئالالايدۇ. ئەسكەر، دۆلەت، مىللەت دېگەنلەر
بولمايدۇ. ھەممە ئادەم بابباراۋەر بولىدۇ.

- ئائىلە، بالا - چاقىچۇ؟

- مۇھەببەت ھەممىدىن ئۈستۈن بولىدۇ. كىم - كىمنى خالسا شۇنىڭ بىلەن ياشايدۇ، خالىمىغاندا ئايرىلىپ
كېتىۋېرىدۇ.

- ئەجەپ قىزىقكىنا، مەكتەپچۇ؟

- بەلكى ھازىرقىدەك بولماس. ئادەملەر ئاڭلىق ھالدا ئۆزلۈكىدىن ئوقۇيدىغان بولىدۇ. پەن - تېخنىكا بەك

يۇقىرى دەرىجىدە تەرەققىي قىلغان بولغاچقا، ھەممە نەرسىلەر ئىلىم - پەن بىلەن بولىدۇ. شۇڭا ئوقۇماقچۇ

ئاسانلىشىدۇ. ئوقۇش تۇرمۇشنىڭ ئېھتىياجى بولۇپ قالىدۇ. ئادەملەر تاماق يېمىسە، ئۆخلىمىسا بولمىغانغا

ئوخشاش، ئوقۇمىسىمۇ بولمايدۇ، شۇڭا ئۆزلۈكىدىن ئوقۇشقا مەجبۇر بولىدۇ...

...نۇرى ئاڭلىمىغاننى رۇسۇلوفتىن ئاڭلىدى. ئۇنىڭ ھايات، جەمئىيەت ۋە دۇنيا توغرىسىدىكى

چۈشەنچىلىرىدە ئاجايىپ يېڭىلىقلار پەيدا بولدى. ئۇنىڭ خىيالىدىكى جەمئىيەت بىلەن خىيالىدىكى ئادەملەر

ئەتراپىدىكىلەر بىلەن زادىلا ئوخشىمايتتى. ئۇنىڭچە، بىرلا رۇسۇلوف ھەقىقىي مۇكەممەل ئادەم ئىدى. جەمئىيەت،

تۇرمۇش بولسا ئۇنىڭ خىيالىدىكىدىن تولمۇ يىراق، تولمۇ پەرقلىق ئىدى. بۇ خىل جەمئىيەتنى، ئادەملەرنى

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئۆزگەرتىش بىر ھەقىقىي ئىنساننىڭ بۇرچى ھېسابلىناتتى. شۇڭا ئۇ ئۆزىنى رېئاللىقنى ئۆزگەرتىشتە مەسئۇلىيىتى بار جاۋابكار ئادەم ھېسابلىناتتى. شۇڭا ئۇ «ھايات - كۆرەش دېمەكتۇر» دېگەن سۆزنى دائىم تەكرارلايتتى.

نۇرى خىيالدا رۇسۇلوف بىلەن ئۇزاق سۆزلەشتى، ئۇنىڭ بىلەن قىلىشقان سۆزلەرنى ئىچىدە تەكرارلىدى.

ناۋادا ئۇ بىرەر كېلىشمەسلىككە يولۇققان بولسا، مەن ئۇنىڭ ئىزىنى بېسىپ يولنى داۋاملاشتۇرىمەن. بىزنىڭ ئۇيغۇرلىرىمىزدىن يۈز نەپەر رۇسۇلوف مەيدانغا چىقسۇن، ھەر بىرىنىڭ يۈزىدىن مۇرتى بولسا بىزنىڭ تۇرمۇشىمىزدا قانچىلىك چوڭ ئۆزگىرىش بولاردى - ھە؟ «غوجاملار ئادىل بولغان تەقدىردىمۇ ئەمگەكچىنى چۈشەنمەيدۇ.

سەۋەبى، ئۇلارنىڭ قوللىرىدا بىر تالمۇ قاقداق يوق، ھالاۋەت ئۇلارغا خۇدا بەرگەن نېمەت. ئۇلارنىڭ ھالاۋىتى بەربىر ئەمگەكچىنىڭ قان - تەرىدىن كەلگەن. ئۇلار بۇنى ئىقرار قىلمايدۇ. ئىقرار قىلسا ئۆزلىرىنىڭ ئەزگۈچى ئىكەنلىكىگە ئىقرار بولىدۇ...» رۇسۇلوفنىڭ غوجاملار توغرىسىدىكى بۇ سۆزلىرىنى ئەسلىگەندىن كېيىن نۇرى نېزەرخان غوجامنىڭ ئۈچدەرۋازىدىكى كاتتا قورۇ - جايى، قىرىق ئېغىزلىق دۇكان، ئۆيىدىكى باياشاتچىلىق، ئەپىز ئايىمنىڭ قول - بويۇن، قۇلاقلىرىدىكى ئالتۇنلارنى بىرىمۇ بىر كۆز ئالدىدىن ئۆتكۈزدى...

... ئۇ باش - ئاخىرى يوق خىيال، شېرىن ئارزۇ ۋە كەلگۈسى ئىشلارنىڭ پىلانلىرى ئۈستىدە باش قاتۇرۇپ، قاچان ئۇخلاپ قالغىنىنى سەزمىدى.

ئەتىگەنلىكى ئۇنى تەرتىپ مۇدىرى سىلكىپ ئويغاتتى...

13

يەنە يېڭى باھار، يېڭى قاتىلاڭچىلىق. لاتقا تىنغان ئۆستەڭنى ئىككى يۈز بېگىلىك يەرنىڭ دېھقانلىرى چېپىشى كېرەك. زىياۋۇدۇن ئىككى كۈندىن بېرى يوغان كەتمەن بىلەن ئۆستەڭ چېپىۋاتىدۇ. ئالا قارغا، قارنىڭ نەمىگە بۇ يىل ئارانلا ئۈچ خۇ بۇغداي چۆكۈرۋالدى. بىر ئۆكۈزنى مۇختەرباي بەردى، بىرىنى قامادىن كۈزلۈككە ئاشلىق بېرىمەن دەپ ئالدى. ئۈچ بۇغدايدىن سەككىز خۇدىن چىقسا يىگىرمە تۆت خۇ ھوسۇل چىقىدۇ، مانا ھازىر ئۇنىڭ ئۇنىڭ قولىدا سەكسەن خۇ يەر بار. بىكاردىن - بىكارلا سولاقتا يېتىپ، تاغمۇتاغ ئوغرىلارنىڭ كەينىدە قاتراپ يۈرۈپ كۆرمىگەننى كۆردى. كەنجى ئوغلىدىن ئايرىلدى، نەزىر، دەۋا - دەستۇر قىلىمەن دەپ مانا ھازىرغىچە قەرزگە بوغۇلدى. يەنە ئۈچ خۇ كەنجى بۇغداي، ئۈچ خۇ زىغىر، ئىككى خۇ سۇلۇ، ئىككى پۇت يەرگە قوغۇن - تاۋۇز

تېمىسا بولمايدۇ. ئۇنىڭ قولىدا نە ئۇرۇق، نە پۇل يوق. ئۇزۇنغا سوزۇلغان قىش ئۆگزىنىمۇ قۇرۇقداپ بولدى.

قاما ھويلىدىن ماللىرىنى ھەيدەپ كۆكلەمگە كۆچۈۋىدى، ئۆگزىدە شاختىن باشقا ھېچنېمە قالمايدى. ھەلەپ

بەرمىسە ئۆكۈزلەر ساپان سۆرىيەلەمدۇ؟ يەردىن يىگىرمە خونى ئىجارىگە بەرمىسە كۆزلۈككە يىگىرمە بىر خەتەنگە

نېمىنى تۆكۈدۇ؟ قەرز ۋەزەقىگە ئىككى قوبى كەتتى. شۇنىڭ بىلەن مۇختەرباي بەرگەن ئاخىرقى قويلارمۇ تۈگىدى.

ھازىر تۆتىنجى ئاي، سەككىزىنجى ئايدا بۇغداي پىشىدۇ. يېڭى ئاشقا يەنە تۆت ئاي بار. ئۇزۇقلۇق ئۈچۈن ئارانلا

ئۈچ پۇت بۇغداي بىلەن ئۈچ شىك تېرىق قالدى. ئۇلار ئارانلا بىر ئاي قالغان ئۈچ ئايغىچۇ؟

ئۇ كەتمەننى تېقىمىغا قىستۇرۇپ، ئورۇقلاپ - قېرىپ كەتكەن بوز ئاتقا سىڭايان ئولتۇرۇپ، ئۆستەڭ ياقلاپ

كەتكەن چىغىر يول بىلەن كېتىۋېتىپ، ئۆزىنىڭ ئاخشام چالا قالغان خىيالىنى داۋاملاشتۇرماقتا. «بەرا ئىمامنىڭ

ئۆيىدە ئۈچ ئايلىق مالاي بولسام دەيدۇ، ئۇرۇقنى، قوشنى چىقىرىپ ئۈچ خەتە بۇغداي ھەيدەپ بەرگۈدەك. ئۇنىڭ

ئۈستىگە يەنە بىر چىشى موزاي بەرگۈدەك. ئەمدىزە بالامنى قاشقالىققا مالايلىققا بېرەمدىمەن؟ مۇختەرباكام ئاڭلىسا

قامچىلاشتىن يانمايدۇ. بىچارە، ئەجەپ كۆيۈمچانغۇ، ئەيسا شاڭيوكاملارمۇ دادامنىڭ ئۇرۇق - پۇشتى تۇرۇپ،

ئۈستۈمدىن تۆھمەت قىلىپ نەچچە ئاي سولاتتى. نېزەرخان غوجام قەسەمگە قىستىمىغان بولسا نېمىلەرنى

كۆرەتتىمكىن تېخى!...»

ئۇ قازىخانىدىكى ئىشلارنى ئەسلىدى:

- قەسەم ئىچەمسىز، شاڭيۇم؟ - دەپ سورىدى ئەلەم ئاخۇنۇم - قاپقارا ساقىلى، سارغۇچ سەللىسى ئاق يۈزلۈك

چىرايىغا ياراشقان ئەدەم ئەيسا شاڭيۇننىڭ كۆزىگە تىكىلىپ تۇرۇپ.

- ئىچمەن، تەقىسر، يەر مېنىڭ.

- راستمۇ؟

- قەسەم ئىچمەن، ئەلەم ئاخۇنۇم!

- شەرىئەتتە ئۈچ مۇسۇلماننىڭ گۇۋاھلىقى بار تۇرۇپ قەسەم ئىچكەن ئادەم مۇناپىق دېيىلىدۇ، شاڭيۇم. مانا

مۇنۇ ئەرزىگە ئوتتۇز تۆت ئادەم: يەر زىياۋۇدۇننىڭ، شاڭيۇم ئىگىلىۋالغان، دەننى ئۈچ يىل تۆكمىگەن، بۇ

جاۋابكارلىقنى شاڭيۇم زىياۋۇدۇنغا تۆھمەت قىلىپ ئارتىپ قويغان دەپ ئىمزا قويۇپتۇ!

ئەيسا شاگىيو «مۇناپىق» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ غالىلداپ تىتىرىدى ۋە زىياۋۇدۇننىڭ تىزلىرىغا قولىنى قويۇپ

يىغلىدى:

- مېنى كەچۈر قېرىندىشىم! يەر سېنىڭ، داداڭنىڭ مىراسى قالدۇرغان ئات، قوي، كالىلىرىمۇ بار، ھەممىسىنى

بېرىمەن!...

زىياۋۇدۇننىڭ بىردىنلا دىلى ئېرىدى. ئۇ شاگىيومنى قولتۇقىدىن يۆلەپ قازىخانىدىن بىللە چىقتى. خۇددى

ھېچ ئىش بولمىغاندەك:

- سېنىڭ - مېنىڭ دېگۈچىلىك نېمىسى بار دەيمەن، ئاكا. مانا ئۇقۇشماستىن تۈگىدى. يەر مېنىڭ، سىلەر

تېرىغان، تېرىغاندىكىن دەننى تۆكۈسىلەر. بۇنىڭدىن كېيىن يەر ماڭا ئۆتتى. ئەمدى يەرنىڭ دەن - پەنلىرى مېنىڭ

گەدىنىمە! - دېدى. ئۇ ئۆزىنىڭ بىگۇناھ يېگەن تاياق، تارتقان ئازابلىرى ۋە ئۇنىڭ سەۋەبىدىن پۈتۈن شەھەردە

يۈز بەرگەن ئىشلارنىڭ ھەممىسىنى «ئۇقۇشماقلىق» دېيىشكە چىن كۆڭلىدىن رازى بولدى.

مانا ئۇ شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆستەڭ چاپماقتا. سەكسەن خويەرنىڭ خوجايىنى بولغاچقا، ئۇ ئېغىر كەتمەن بىلەن

تاكى كۆسۈم دۆڭدىن ئۆتكۈچە ئۆستەڭ چېپىشى، باشقىلار بىر كەتمەن لاتقا تاشلىسا ئۇ بويىدىن ئېگىز قىرغاقلارغا

ئون كەتمەن لاتقا ئېتىشى كېرەك. ئۇ شۇنداق قىلىمسا قەرزىنى ئادا قىلالايدۇ. شۇنچە يەرنىڭ خوجىسى بولسۇنۇ،

يەيدىغىنى، ئۇرۇقلۇق، ساپانلىرىمۇ يوق بولسۇن، ئۇنى ئاز دەپ بالىسى باشقىلارغا مالاي تۇرسۇن تېخى!

دادىسىنىڭ، رەيھانگۈلنىڭ روھى قورۇنمامدۇ، بۇنداق قىلسا ئۇنىڭ ئەر بولغىنىغا ھەممە ئادەم لەنەت ئوقۇمامدۇ؟

ياق، بالىنى چاكارغا بېرىشكە بولىمايدۇ. قېيىناتىسى تولا يىغلاپ ئەقلىدىن ئازدى، مانا ئىككى ياشقا ئەمدىلا

كىرىپ تاتلىق تىلى چىققان قىزىمۇ ئەمدى ئۇنىڭ يېنىدا. زىياۋۇدۇن تالاغا چىقسا ئەر، ئۆيگە كىرسە خوتۇن. خېمىر

يۇغۇرۇپ قوتۇرماچ سالىدۇ. كاۋا، ياڭيۇغا كالا گۆشىنى ئارلاشتۇرۇپ قورداق ئىتىدۇ، قوشنىلىرىنىڭ ئۆيىگە سۈتكە

قاچا ئەكىرىپ قويۇش، بىر سېلىم - يېرىم سېلىم چاي تىلەش، قىزىنى پات - پات يۇيۇپ، پاكىز كىيىندۈرۈپ

ئەركىلىتىپ خۇشال قىلىش، توخۇلارغا دان چېپىش، سۇ ئەكىرىش، كۈل ئېلىش، ئۆي سۈپۈرۈش، قاچا

يۇيۇش... تېخى چۆنەك ئوتاش... ۋاي - ۋاي، ئۇنىڭ ئىشىنىڭ جىقلىقى. بەرا بىلەن دەرا ھازىر ئون بەش، ئون

ئۈچ ياش بولغىنى بىلەن ئۆينىڭ ئېغىر ئىشلىرى شۇلارنىڭ بويىنىدا. ئۇلار كۈندىن بېرى ھويلا، ئېغىللارغا تىنىپ

كەتكەن كالا - قوي قىغلىرىنى چىقىرىپ بولۇپ ھازىر ھەدەپ ئېتىزدا ئېرىق چاپماقتا... چەكسىز كەتكەن بوزلۇق ئۇنىڭ يېرى. ئاۋۇ قويۇق قىياق باسقان يەر بۇ يىل تۆتىنجى يىلى بوز ياتماقتا. بۇ يەرلەرنى سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كەلگەنلەر ئىجارىگە بەرگەن دەپ تالاشماقتا. مۇختەرباي ئۇنى تىللىدى. «رەسىلىككە بەرمە، قاشقالىققا تېخىمۇ بەرمە!» دەيدۇ ئۇ. تارانچىلار ئىجارىگە يەر تېرەتتىمىكىن. بۇ يەرنىڭ بايلىرىمۇ، تىلى ئۇزۇنلىرىمۇ چېلەكلىكلەر بىلەن قاشقالىقلار تۇرسا. تارانچى دېگەننىڭ يەردىن باشقا ھېچنىمىسى بولمىسا، ئادەمنى تەتۈر قىيناپ نېمە قىلىدىغاندۇ بۇ مۇختەرباي. ھەدېسلا قاشقالىق، رەسىلىك، تارانچى دەيدىكەن. ھېلىقى تۈرمىدە زىياۋۇدۇننىڭ بېشىنى سىلىغان ساقاللىق موللام قاشقالىق، ھېلىقى گەپ قىلمايدىغان، قاپىقى يامان ئەپەندى رەسىلىككەن. ئۇلاردەك ياخشىنى مەن بۇ يەردە تۈگۈل، شەھەردىمۇ كۆرمىگەن. ئۇلار شېك دۈبەنى ئۆلگۈدەك تىللايدىكەن. شېك دۈبەنگە قارشى جېنىنى ئالقىنىغا ئېلىپ قويۇپتۇ. دېمىسىمۇ بىزنىڭ پېيىمىزنى قىرقىۋاتقان، جېنىمىزغا تىغ بولۇپ قالدغانلار ئاشۇ شېك دۈبەن، چىۋىسىلىك دېگەنلەر بولماي نېمە؟ مېنىڭ بالامنىڭ نېمە گۇناھى بار؟ جېنىم بالام، قانغا بويالغان كۆڭلەكلىرىڭنى بىكارغا ساقلاۋاتمايمەن، قانغا قان، جانغا جان ئالمىسام مەن دادا بولماي كېتەي!!!

ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياشلار تۆكۈلدى. ياشلار قورۇق باسقان ئورۇق مەڭزىنى يۇيۇپ ئۆتۈپ، ئاقىرىشقا باشلىغان سارغۇچ، شالاڭ بۇرۇتلىرىنى، تۈرمىگە كىرگەندىن بېرى ئۇستىرا تەگمىگەن ئېگەكلىرىنى قاپلىغان سېرىقلىدىن ئېقى تولا ساقاللىرىنى ئارىلاپ ئۆتۈپ، تومۇرلىرى كۆيۈشۈپ تۇرغان يوغان، يىرىك قولىنىڭ دۈمبىسىگە چۈشتى.

ئۇ ئېتىنى ئاستا دېۋىتىپ قويۇپ كۆزىنى بارغانسېرى ئۆزلەۋاتقان قوياشقا يۆتكىدى. ئەتراپ ياشىرىشقا باشلىغان، قىرلار كۆكەرگەن، سۆگەتلەر جالا سالغان، تورغايلار چىۋىلدېشىپ، مۇڭلۇق سايىرىشىپ ئاسمان قەرگە كۆتۈرۈلمەكتە. يېنىك ئاق بۇلۇتلار ئۇلارنى چىلىماقتا. يالغۇز زىياۋۇدۇنلا دۇنيادا غەملىك ئادەم. ئۇنىڭ يەلكىسىدە ھايات يۈكى، بۇ يۈك ئۇنىڭ شادلىقىنى، ئارامىنى ۋە ئۈمىدىنى يۇتماقتا. شۇڭا ئۇ بارغانسېرى ئېغىرلاشماقتا، يەلكىسى قاچانغىچە بەرداشلىق بېرەركىن. ئۇ قاچانغىچە بۇ ئېغىر يۈكنى كۆتۈرەركىن. ھېلىقى سوۋېت ئىتتىپاقىلىق ئەپەندى: «تاڭ يېقىن» دەيدۇ، موللام بولسا: «بۇ خۇدايىمنىڭ سىنىقى، ئاخىرى خەيرلىك!» دەيدۇ. ئۇلار

نە - نەلەردىن كېلىپ تۈرمىدە ياتماقتا. ئۇلارنىمۇ غېنى ئوغرىلار قۇتۇلدۇرۇۋالدى. ئۇلار ھازىر نەدىكىن؟...

قىماس - چۇقان ئۇنىڭ خىيالىنى بۆلۈۋەتتى. ئۇ ئۆستەڭ بويىدا قولىنى كەينىگە تۇتۇپ مالخىيىنى كۆزىگە

كېسىپ، بۆكىنى گەجگىسىگە يېرىم چىقىرىۋالغان ئابدۇمەر مىڭبېگىنى كۆردى. ئۇنىڭ ئەتراپىدا كەتمەنلەر

يالت - يۇلت قىلماقتا، ئىككى قىرغاققا لاتقىلار ئۇچۇپ چىقماقتا، ئادەملەر ۋارقىراشماقتا. ئۇ يەردىكى ئېغىر ئەمگەك

بەزمىگە ئايلانغان. توۋا، دېھقان دېگەن غەلىتە خەق، ئېغىر ئىشتىن خۇشاللىق تاپالايدۇ، ئەمگەك تەرىدىن بايلىق

ياراتقانى ئاز دەپ بەدەن ئازابى بىلەن روھىنى ئاۋۇندۇرالايدۇ. ئىنسان خۇشاللىق ئىزدەپ خاپىلىق تاپىدۇ.

خاپىلىق بەزىدە خۇشاللىققا بوسۇغا بولالايدۇ...

زىياۋۇدۇن ئېتىنى قويۇۋېتىپ ئۆستەڭگە - تىزىغىچە سۇغا كىرىپ توقاي بولۇپ ئاقىدىغان ئۆستەڭنىڭ بۇ

جەينىكىگە تىنغان قېلىن لاتقىغا يوغان كەتمەننىڭ بىسىنى كۈچ بىلەن ئۇردى ۋە كەتمەننى سىلكىپ لاتقىنى قىرغاققا

كۈچ بىلەن ئاتتى. ئۇ ئاتقان لاتقا مىڭبېگىنىڭ يېنىغا چۈشۈپ ئۇنىڭدىن چاچىرىغان لاي مىڭبېگىنىڭ كىيىمىگە

چاپلاشتى.

- كۆزۈڭ يوقمۇ؟! - دېدى مىڭبېگى قوپال گۈركىرەپ.

- كۆزۈم بار، لېكىن لايىنىڭ كۆزى يوق - دە!

- گەيدانلىق قىلسەنغۇ؟! -

- دەيمىنا! كۆزى بولغان بولسا بۇ لاي بىزدەك قارغىش تەگكەنلەرگە چاچىرمايتتىمۇ؟

- سەن زىيەك، جالاپ خوتۇننىڭ بالىسى!...

زىياۋۇدۇن كەتمەننى سىلكىپ ئىككىنچى لاتقىنى غەزىپى بىلەن مىڭبېگىگە قارىتىپ ئاتتى:

- ئىت چېغىدا بېشىغا قونغان چۈشۈننى قورۇيدۇ، بېشىمىزدا تۇرۇۋالغۇچە، نوغاي خوتۇنۇڭنىڭ قۇچقىدا

ئولتۇرمامسەن!

- سەن ئىتنىڭ بالىسى، ئاغزىڭغا، ئىمانىڭغا مىڭى!...

مىڭبېگى مالايلىرىنى تىللايدىغان ئادەت تىلى بىلەن زىياۋۇدۇننى تىللاپ قىرغاقتىن نېرى كەتتى. مىراب،

يايىلار يۈگۈرۈشۈپ كەلدى.

- ۋاي - ۋۇي، غېنى ئوغرىنىڭ پايتىمىسى! - دېدى مىڭبېگنىڭ يايىسى قوللىرىنى شلىتىپ، - چىق، ماياققا

چىق!

- يامان بولساڭ چۈشمەمسەن!

- غېنى ئوغرى ئاڭلاپ قالدۇ جۇمۇ يايى، ئەنە ئۇنىڭ كۈزلىكى، قاش دەرياسىنىڭ ئۇ قېتىدا ساميۇزىدىلا!

- ئەنە غېنىكام، ھە غېنىكا!

دېھقانلار تەرەپ - تەرەپتىن كۈلۈشۈپ يايىنى مازاق قىلىشتى. يايى «غېنى ئوغرى» دېگەن ئىسمىنى ئاڭلاپ

راستتىنلا چۆچۈدى. تۈرمىگە بېسىپ كىرىپ ئەسكەرلەرنى ئۆلتۈرۈپ زىياۋۇدۇنلارنى قۇتقۇزغانمۇ، ئابدۇمەر

مىڭبېگنىڭ ئۆيىدىن خادىك ھارۋىسىنى سۆرەپ ئەكەتكەنمۇ شۇ غېنى ئەمەسمۇ، ئۇ مىڭبېگىدىن، چيۈسلىگىدىن

قورقۇنچلۇقتە!

«زىياۋۇدۇن مىڭبېگىگە لاتقا ئاتتى!» دېگەن گەپ بىردىنلا ئۆستەڭ چېپىۋاتقان ئىككى يۈزدەك دېھقانغا،

مىراب، يۈز بېگى، ئەللىكېشى، ئۈنپىشلارنىڭ قۇلىقىغا يەتتى. دېھقانلار كۈلۈشتى. ئەللىكېشى، يۈز بېگى،

مىرابلار مىڭبېگنىڭ ئەتراپىغا ئولشىپ ئۇنىڭدىن ھال سوراشتى ۋە ئۇنى ئەتەي ۋەسۋەسىگە سالدى:

- زىيەكنى سولتىۋېتىش لازىم، يەنە سولتىش كېرەك!

- زادى ئۇنىڭ قاپقى يامان، ھۆكۈمەتكە ياندى، مىڭبېگىگە لاتقا ئاتقنى ھۆكۈمەتكە ئاتقنى!

- ئەتەي قىلغان ئىش بۇ!

- گەپلىرىنىڭ تېگىدە گەپ بار دە!...

ئاخىر ئۇلار زىياۋۇدۇننى جازالاش، يەنى ئەللىك دەررە ئۇرۇشنى قارار قىلدى. ئەللىكېشى قىرغا كەلدى.

- چىقە زىيەك! - دېدى قارا ساقال پاكار ئادەم.

- نېمىگە؟

- ئەللىك دەررە يەيسەن، چىق، ئۆلمەيدىغان تۆگە!

- نېمە قىلغىنىغا؟

- لاتقا ئاتقنىڭ كىچىك ئىشىما؟

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ئەتەي قىلدىمۇ، كىم ئۇنى قىرغاققا تۇرۇۋالسا، چاچراپ كەتتى شۇ!

- چىق دەيمەن، بولمىسا يايىلار باغلاپ ئاچقىدۇ!

- چىقسام چىقتىم، ئۆرە قېنى!

زىياۋۇدۇن لايغا مىلەشكەن يالاڭ ئاياغ، يوغان پۇتلىرى بىلەن ئېغىر قەدەم تاشلاپ ئۆستەڭ ئىچىدىن چىقتى.

ئۇ تېرە پىچىكىنىڭ ئالدىنى ئېچىۋەتكەن، تىزغىچە تۈرۈلگەن ماتا ئىشتىنىنىڭ ئىشتانېغىنى تىزغىچە

ساڭگىلىتىۋالغان، ئىچىكە تارتىشقان قورسىقىنىڭ تۆۋەن تەرىپى يۇڭ، كەڭ، مەزمۇت كۆكسى كېرىلگەن كۆرۈنۈشتە

قىرغاققا تىك تۇرۇپ، كىرىلىش رەڭگى يوقالغان دوپپىسىنى قولغا ئېلىپ بېشىنى تاتلىدى.

- ئۇرسا نېمە بولاتتى! - دېدى ئۇ ئاچچىق كۈلۈپ قويۇپ، - نەدە ياتىمەن ھۇي!

- ئاۋۇ چىمىلىقتا يات! - دېدى ئەللىكېشى يالغۇز قارىغاچ ئاستىدىكى كوكۇل مەيدانىنى شەرەت قىلىپ.

زىياۋۇدۇن خۇددى چېلىشقا ماڭغاندەك پۇچقى تۈرۈلگەن، مەيدىسى ئوچۇق، يالاڭۋاش بولۇۋېلىپ يۇرت

چوڭلىرىنىڭ ئالدىغا ماڭدى. ئۇ جازاغا، جاپاغا ئۆزىنى ئاتاپ قويغاندەك پەرۋاسىز، ناھەقچىلىككە ئاچچىق

كۈلكىسى بىلەن جاۋاپ قايتۇردى.

نېمە بولىدۇ! - دېدى ئۇ ئادەت سۆزىنى تەكرارلاپ، - ئۆلەتتىمۇ، ئۇرۇۋالسا!

ئۇ سۇنالىنىپ دۈم ياتتى. ئەللىكېشى ئۇنىڭ پىنجىكىنى قايرىدى.

- كىم ئۇرىدۇ، دەررە يوق، قامچا بىلەنمە؟ - دېدى ئۇ دۇدۇقلاپ.

- مۆتۈەللى، - دېدى مىڭبېگى مەھەللە مۆتۈەللىسى - مۇختەرباي بىلەن دائىم ئۈزەڭگە سوقۇشتۇرىدىغان،

ھال - ئوقىتى خېلى ياخشى، گەۋدىلىك ئادەمنى قولى بىلەن شەرەت قىلىپ، - قوپە!

- ياق، مەن ئۇرمايمەن! - دېدى ئۇ چۆچۈپ.

مۇختەربايدىن قورقامسنا!

- ھەئە!

- ۋۇي لامزەللى، مۆتۈەللىكىڭدىن قالدىڭ، ھەي نادىر يۈز بېگى!

- ياق، ياق مەن ئۇرمايمەن!

- رەسىلىك دەپ تارانچىلار يامان كۆرۈپ قالدۇ دەمسەن؟
- ھەئە، جان باققىلى قويۇڭ بىزنى ئاقساقال!
- ئاسىم شاگىيو سەن ئۇر!
- ياق، تارانچى تارانچىنى ئۇرمايدۇ!
- مىگىپكى ئۆزى ئۇرسۇن! - دەپ ۋارقىرىدى بىر دېھقان.
- ئۆزى ئۇرسۇن! - باشقىلارمۇ ۋارقىراشتى.
- يايى! - مىگىپكى پىچاق سالغان بۇقىدەك ھۆركىرىدى.
- ياق، ياق، مەن ئۇرسام بولمايدۇ. غېنى ئوغرى ئۇنىڭ دوستى، مېنى ئۆلتۈرۈۋېتىدۇ!
- ھەي مادا ئېشەك! - دېدى مىگىپكى غەزەپ بىلەن، - يايى بولماي ئۆل كۆتەلەش!
- كىم ئۇرىدۇ، ئەللىك قامچىنى؟
- ھېچكىم جاۋاپ بەرمىدى، نەدىندۇر بېرى:
- مىگىپكىنى ياتقۇزۇپ بەرسە مەن ئۇراتتىم! - دېدى.
- قايسىڭ، قايسىڭ دەيمەن! قايسى مەرەز ئۇ كۈتۈلدىغان؟!
- دېھقانلار قاقاقلىشىپ كۈلۈشتى. بىر قىزىقچى ئوتتۇرىغا چىقتى:
- مەن ئۇراي زىيەك باخشىنى!
- ھە ئۇرە!
- بىراق قامچا بولمايدۇ - دە؟
- دەررە بولمىسا ئەمسە!
- ماۋۇ پوتام بىلەن ئۇراي دېگەن!
- ئۇ بېلىدىكى دەسىلدەك كىر، سەرگاز پوتىنى قولغا ئالدى. دېھقانلار تېخىمۇ كۈلۈشتى.
- يوقىلە، پالكۆز!
- مەشرەپلەردە شۇغۇ، مىگىپكىم!

- ئۆزۈم ئۆرمەن! - مېڭىڭى يوغان چامداپ زىياۋۇدۇننىڭ يېنىغا كېلىپ قامچىسىنى ئېگىز كۆتۈردى.

- غوجام كەلدى! - دەپ ۋارقىردى بىر شۇ چاغدا، ئابدۇمەر مېڭىڭى قولىنى چۈشۈرۈپ چۆچۈپ قارىدى.

يۇقىرىدىن راستتىنلا بوز ئات مىنگەن نېزەر خان غوجام بىر نەچچە ئادەم بىلەن ئېتىنى ئوينىتىپ كەلمەكتە

ئىدى. مېڭىڭىنىڭ قوللىرى تىتىرىدى. ئۇ قامچىسىنى يەرگە تاشلىدى ۋە خالايققا:

- دوتەي جانابلىرى ھال سوراڭىز كەپتۇ! - دەپ ئۈنلۈك ۋارقىردى.

زىياۋۇدۇن بولسا مىدىر قىلماي دۈم يېتۈەردى. بېشىغا گۈللۈك يېشىل دۇخاۋا بۆك، ئۇچىسىغا ئاق رەختتىن

كاستۇم - بۇرۇلكا كىيگەن، قارا بۇرۇتلۇق، ئاق يۈزلۈك، قاڭشارلىق ئادەم - نېزەر خان غوجام قولىدىكى قامچىسىنى

ھاۋادا پۇلاڭلىتىپ كۆپچىلىككە ئېيتىرام بىلدۈردى - دە:

- ھارماڭلار، ئەزىمەتلەر ھارماڭلار! - دەپ ۋارقىردى. كۆپچىلىك قىرغاققا چىقىشىپ تەرەپ - تەرەپتىن سالام

قىلىشتى. بۇرۇندىنلا مۇشۇ خەلق بىلەن بىللە ياشىغان، ھېيتلاردا مەھەللىمۇ مەھەللە ئايلىنىپ ئۆي بېسىپ

ھېيتلايدىغان، خۇش چاقچاق غوجامنىڭ ئىلى ۋىلايىتىنىڭ باشلىقى بولغاندىن كېيىنمۇ ئۆستەڭ چېپىۋاتقان

يۇرتداشلىرىدىن ھال سوراپ شەھەردىن چىقىشى كۆپچىلىكنى تەسرلەندۈرگەنىدى. ھېلىقى پالكۆز چاقچاقچى

غوجامنىڭ بىر قىزىق ئىشقا بېغىشلاپ يازغان ئىككى مىسرا شېئىرىنى ۋارقىراپ ئوقۇدى:

بۇغدىن قورقساڭ قارىغايغا - شاخقا چىق،

خوتۇندىن قورقساڭ ئارقىغا - باغقا چىق!

كۆپچىلىك چۇقان سېلىپ كۈلۈشتى. قىزىقچى تېخىچە دۈم ياتقان زىياۋۇدۇنغا ئاتاپ شېئىر ئوقۇدى:

زىياۋۇدۇن يېتۈەرمەي قىرغاققا چىق،

غوجام كەلدى، ئەمدى قورقما مايلاقا چىق!

كۆپچىلىك تېخىمۇ كۈلۈشتى. غوجام ئاتتىن چۈشۈپ دېھقانلارنىڭ يىرىك قوللىرىنى بىرمۇ بىر سىقىپ

كۆرۈشتى. ئاخىرىدا مېڭىڭى باشلىق يۇرت چوڭلىرى بىلەن كۆرۈشتى ۋە چاقچاق قىلىپ:

- ئۆستەڭنىڭ تېگى تاشلىق

چاپسا كەتمەن ئۆتمەيدۇ.

زالىم تۇڭچىسى بەگلەر،

بېشىمىزدىن كەتمەيدۇ.

دېگەن ناخشا بار ئەمەسمۇ، سىلەر قىر بېشىدا تۇرۇۋالماي پۇچقاقنى تۈرۈپ، ئۆستەڭگە چۈشۈپ كەتمەن

چېپىڭلار، سۇدىن بىز يۇرت چوڭلىرى جىق پايدىلىنىمىزۇ، ئۆزىمىز ئۆستەڭ چاپمايمىز، قانداق دېدىم، ئابدۇمەر

مىڭبېگى!

- دۇرۇس، دۇرۇس، غوجام مەنمۇ شۇ چۈشەي داۋاتقانتم!

- شۇنداق، غوجام كەلمىگەن بولسا مىڭبېگىنىڭ قامچىسى زىيەك باخشىنىڭ ساغرىسىغا چۈشەتتى، غوجام!

قىزىقچىنىڭ گېپى بىلەن كۆپچىلىك يەنە كۈلۈشتى. غوجام قاقاقلاپ كۈلۈپ زىياۋۇدۇننىڭ مۇرىسىگە قولىنى

قويۇپ:

- ئازغان-تازغان تاياق-قامچا سېنىلا تاپىدىغان بولۇپ قالدى، زىياۋۇدۇن، مىڭبېگىنىڭ ئايىغىغا لاي

ئاتقىنىڭ بولماپتۇ! - دېدى - دە، دەرھال مىڭبېگىگە بۇرۇلدى، - ئۆستەڭ بېشىغا قامچا ئەكەلمەڭ، پاقىلان ئەكىلىڭ،

مىڭبېگى. پاقىلان بولمىسا بۇغداي سۆزى بولسىمۇ بولىدۇ، قانداق دېدىم! - دەپ قاقاقلاپ كۈلدى. غوجام نېرى

بېرىپ پۈتىدىكى شېلىتىنى سالىدى، يالاڭ ئاياغ بولۇپ، ئىشتاننى تۈرۈپ بىر دېھقاننىڭ كەتمىنى ئالدى. ئۇ

ئاپئاق پاچاقلىرى بىلەن لايغا كىرۋىدى، مىڭبېگى، يۈزبېگى، مىراب، ئەللىكېشىلارمۇ ئۇنى دوراپ يالاڭ ئاياغ

بولۇشۇپ ئۆستەڭگە چۈشتى.

- ھەي شېرىپ، ئورما ناخشىسى، پايخان ناخشىسى باركەنۇ، نېمىشقا ئۆستەڭ ناخشىسى يوق، ئېيتىمامسەن

قېنى! - دەپ ۋارقىرىدى غوجام ۋە كەتمىنى لاتقىغا چاپتى.

قاش دەرياسىدىن باشلىنىدىغان ئاقئۆستەڭ، ئارا ئۆستەڭ، بايتوقاي ئۆستىگى، كوسۇم ئۆستىگى مانا مۇشۇ

كۈنلەردە ئاۋاتلىشىدۇ. ئۇنىڭ باغرى ناخشا، چاقچاق، قىزغىن ئەمگەك بىلەن يىلدا بىر قېتىم بايرام كۆرىدۇ.

دېھقان ھەممە خۇشاللىقنى ئەمگىكىدىن تاپىدۇ. ئۇنىڭ ھاۋىتىمۇ، غۇرۇرىمۇ، سەنئىتىمۇ ئەمگەك. كەتمەن بېتىگە

لىقىشتىپ لاي ئېلىپ يۇقىرىغا ئېتىش ئۇنىڭغا ھوزۇر. ھەر قېتىم ئاتقىنىدا، ئۇ كۈن نۇرىدا يالت قىلغان كەتمەن

يۈزىگە قاراپ ھۇزۇلىنىدۇ. ئۇ شۇ ئىش بىلەن تەبىئەتنى ئۆزگەرتىۋاتىمەن دەپ ئويلايدۇ، ئۇنىڭ روھىنىڭ چوڭقۇر

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

يېرىدە خوجايىنلىق تۇيغۇسى ئويغىنىدۇ. ئۇ ئۆزىنى خوجايىن ھېس قىلغاندا، ئۇنىڭ ئۆزى دەسسەپ تۇرغان ئانا يەرگە بولغان مۇھەببىتى يەنىمۇ ئۇرغۇپ ئاشىدۇ. ئۇ ھەربىر كەتمەن لاتقىنى ئۆستەڭ باغرىدىن يۇلۇۋېلىپ قىرغاققا ئاتقاندا، ئۆزىنى ئۆزگەرتكۈچى، قۇتقۇزغۇچى ھېسابلايدۇ. دە، ئۆز-ئۆزىدىن پەخىرلىنىدۇ. ئۇ شۇ چاغدا ھەربىر تىنىقنى ناخشا، ھەربىر نەپىسنى مۇزىكا ھېسابلاپ چەكسىز ھوزۇر، مىسلىسىز گۈزەللىك سېزىمىغا ئىگە بولىدۇ. شۇڭا ھازىر گەپ-سۆزىز ئىشلەۋاتقان كەتمەنچىلەر ئىچىدە غەمكىن، چۈشكۈن ئادەم يوق. ھەممە دىلدا شادلىق، ھەممە چىراي تەبەسسۇملۇق، ھەممە قەلب بەخت ئىچىدە...

دېھقاننى ئىنسان قىلىپ تونۇتقان بۇ ئۇلۇغ ئىش غوجامغا ھە دېگەندە ئېغىر تۇيۇلدى. ئۇ كەتمىنى لايغا قۇلاقچە پاتۇرالىغاندىن كېيىن ئۇنىڭ قەلبىدە بىردىنلا غورۇر ۋە ھەۋەس پەيدا بولدى. دە، ئېغىر ئەمگەكنىڭ راھىتىنى ھېس قىلدى.

- پاھ، دوتەينىڭ ئۈستىلىدىن ئۆستەڭنىڭ لېيى راھەتكەنە، - دېدى ئۇ يېنىدىكى سېمىز يۈز بېگىگە قاراپ كۈلۈپ، - قاراڭا، تەرلىدىم، ئىدارىدە خىجىل بولۇپ تەرلىگەندىن كەتمەن چېپىپ تەرلىگەن نەقەدەر ياخشى - ھە! دېھقانلار قاقاقلىشىپ كۈلۈشتى. بۇ كۈلكە زىياپەتلەردىكى خۇشامەت شولىسى بىلەن خورلانغان سۈنئىي كۈلكىلەردىن نەقەدەر ئۈستۈن - ھە! ئىنسان چىن قەلبىدىن كۈلەلسە ھاياتنىڭ مېغىزىنى چاققان بولىدۇ. بولۇپمۇ ئۆز ئەمگىكىدىن ھوزۇرلىنىپ كۈلەلسە... دېھقان كەتمىنى غولجا ئاسمىنىدا نەچچە يۈز مىڭ قېتىم يالت - يۇلت قىلغاندۇر. قەدىمىي زامانلاردا ئۆستەڭ بولمىغان بۇ يەرلەر ياۋايى ھايۋانلارنىڭ ماكانى ئىدى. دېھقان كەتمىنى بۇ يەرگە يېڭى ھايات پەسلىنى ئەكەلدى. چورۇق ھېكم بۇنىڭدىن ئىككى يۈز يىللار ئىلگىرى ئاقئۆستەڭنى چېپىشقا دېھقانلارنى توپلىدى. دېھقان كەتمىنى ھاۋادا نەچچە يالترىدى، بۇنىڭ سانى يوق. ئەنە شۇ يالت - يۇلت قىلغان كەتمەنلەر قاش دەرياسىنىڭ شوخ تاغ سۈيىنى ئىلى ۋادىسىدىكى بۇ ئېسىل زىمىنغا باشلىدى. بۇ ئىش توسۇن ئاتنى كۆندۈرگەندەك، ياۋايى بۇغا - مارالنى قولغا ئۆگەتكەندەك، ئاسماندىكى قىران بۈركۈتنى بىلەككە قوندۇرغاندەك كۆڭۈللۈك ئىش. ئادەملەر بۇ يەرنى بۆرىلەر، قاۋانلار بىلەن تاللىشىپ نۇرغۇن جەڭلەرنى قىلدى. ئىنسان غالىب كەلدى. بۇ يەرنىڭ ئاچقۇچىلىرى - تارانچىلار مانجۇ ھۆكۈمدارلىرىنى بېقىش ئۈچۈن بۇغداي، ئارپا، تېرىق تېرىپ كەتمەنلىرىنى ھاۋا يەنە يالتراتتى. لېكىن مانجۇ ئەسكەرلىرىنىڭ نەپسىنى قاندۇرالمىدى. دېھقان ئەمگىكى

ھېسابغا زىندان، كىشەن، تايلاق - توقماق ئۆلۈم بىلەن ئۇچراشتى... ئۆلۈم دېھقانلارنى سۆيۈملۈك يەرلىرىنى تاشلاپ قېچىشقا زورلىدى. 1864 - يىلىغىچە قازانچى ۋە جىرغىلاڭ غوللىرىغا قېچىپ بارغان دېھقانلار نەچچە مىڭدىن ئېشىپ كەتتى. مىڭ يىللار ئىلگىرىلا ئىلى دەرياسى بويلىرىدا ماكان تۇتۇپ ئەۋلاد قالدۇرغان تارانچىلار، تۇرپان، قۇمۇل بەگلىرىگە ئەگىشىپ 1759 - يىلىدىن باشلاپ غولجا ۋادىسىغا كېلىپ ماكانلاشقان قۇمۇل، تۇرپان تارانچىلىرى ۋە چيەنلۇڭ خانىنىڭ ئەسكەرلىرىگە ئاشلىق تېرىپ بېرىش ئۈچۈن خوتەن، يەكەن، قەشقەر، ئاقسۇ، كۇچالاردىن يەتتە قېتىم سۈرگۈن قىلىنىپ بۇ يەرگە چىقىپ ماكانلاشقان تارانچىلار ئەنە شۇنداق زۇلۇم دەستىدىن ماكانلىرىنى تاشلاپ تاغلارغا قاچتى. ئاخىر سادىر پالۋان ئۇلارنى باشلاپ، ئابدۇرۇسۇلبەگ باش بولۇپ قوزغىلاڭ - ئىسيان كەلگۈنىگە كېلىپ قوشۇلدى. ئۇلار مۇشۇ كەتمەنلىرىنى قورال قىلىپ بايانداي سېپىلىغا ھۇجۇم قىلدى. مانجۇلار دېھقان كەتمەنلىرىنىڭ زەربىسىگە چىدىيالماي دورا ئىچىپ ئۆلۈۋالدى. ئاخىر 1877 - يىلى ئىلى تۇپرىقى مانجۇ زۇلۇمىدىن قۇتۇلدى. لېكىن بۇ يەرگە كۆز تىككەنلەر مانجۇلارلا ئەمەسكەن. 1879 - يىلى چار پادىشاھ ئورۇسلىرى «ئىلى سۇلتانلىقى» نى بېسىۋالدى. ئورۇس پادىشاھى گېنېرال كاپاكوۋىسكىنى بۇ يەرنىڭ ھۆكۈمرانى قىلىپ ئەۋەتتى. ئەلاخان سۇلتان بىچارە ئالمۇتىدىكى «سۇلتان قورغان» دېگەن يەرگە قامىلىپ شىبە ئايالنىڭ مۇھەببىتىدىن باشقا ھەممىدىن قۇرۇق قالدى... ئورۇسلار غولجىنى ئون يىل سوراۋا 1882 - يىلى چىقىپ كەتكەندە، غولجا دېھقانلىرى مانجۇلارنىڭ ئىنتىقام ئېلىشىدىن قورقۇپ، يەنە ئانا يۇرتىنى تاشلاپ چەتئەلگە كەتتى. مانجۇ خانى «ئەپۇ ئومۇمىي» ئېلان قىلىۋىدى، يۇرتىدىن مېھرىنى ئۈزەلمىگەن دېھقانلار يەنە چەت ئەلدىن قايتىپ كېلىپ يەرلىرىگە كەتمەن چاپتى. ئۇلار ئۆز پايدىسى بىلەن ھېسابلاشمىدى. ئۇلارغا يەر، ئۆستەڭ، كەتمەن بولسلا بولاتتى. ئۇلار ھېچنىمىنى ئارزۇ قىلمىدى. ئۇلارنىڭ قولىدىن كەتمىنى تارتىۋالسىلا ئۇلار خۇشال بولۇپ يۈرۈۋەردى. كەتمەن ئۇلارنىڭ خۇشاللىقى، بايلىقى، غۇرۇرى... شۇڭا ئۇلارنىڭ ناخشىسى يىغىسىدىن تولا، كۈلكىسى خاپىلىقىدىن تولا...

نېزەرخان غوجام تارىخىي رىئالىق ۋە كەلگۈسى توغرىسىدىكى خىياللىرىنى ئۇزاق داۋاملاشتۇرالمىدى. ئۇ

خىيال بىلەن يۈزدىن كۆپ كەتمەن چاپتىمىكەننىڭ!

- غوجام! - دېدى بىرى ۋارقىراپ، ئۇ ئاڭلىمىدى.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- دوتەي جانابلىرى! - دېدى بىر خەنزۇ تىلىدا ئاخىر. غوجام چۆچۈپ بېشىنى كۆتۈردى.

نېرىدا ئاتلىرى تەرلەپ كەتكەن قوراللىق ئۈچ ئەسكەر تۇراتتى. غوجام ئۆستەڭدىن چىقىپ ئەسكەرلەرنىڭ

يېنىغا باردى ۋە قايتىپ كېلىپ ئۆستەڭ قىرغىغا چىقىپ:

- خەير - خوش، ئەزىمەتلەر! - دېدى.

ئۇنىڭ چىرايى تۇتۇق، ئاۋازى گۇڭگا ئىدى. ئۇ مىڭبېگى قۇيغان سۇدا قولىنى يۇيىدى. ئاندىن كىيىنىپ ئاتقا

مىنى ۋە زىياۋۇدۇننىڭ يېنىغا كېلىپ:

- زىياۋۇدۇن، ئېتىڭغا مىن، يۈر. مەن بىلەن چىغلىقمازارغا بارغىن، سەن ماڭا قورۇق تام سوقۇپ

بەرگىن! - دېدى.

دېھقانلار غوجامنى ئورۇنلاشتى. ئۇلارنىڭ قانداق قوللىرى غوجامغا سۇنۇلدى. لېكىن غوجام بىرنەچچە دېھقان

بىلەن كۆرۈشۈپ، ئېتىنىڭ بېشىنى كۈنپېتىشقا بۇردى.

غوجام بىرنەچچە ئاتلىقلار بىلەن ئۆزىدى، دېھقانلار خېلىغىچە قاراپ تۇرۇشتى.

- غوجام چۈشكەن تەۋەرۈك ئۆستەڭ بۇ، چۈشەيلى، چاپايلى، - شۇنداق دەپ ۋارقىرىۋىدى بىر قىزىقچى،

دېھقانلار چۇقان - قىقاس بىلەن ئۆستەڭ چېپىشقا كىرىشىپ كېتىشتى.

غوجام ئەسكەرلەرگە بىرنەپىلەرنى دەپ يولغا سېلىۋەتتى، ئۇ ئارقىسىغا كېرىۋالغان يۇرت كاتتىلىرىغا:

- مېنى يېڭى دوتەي بىر چوڭ زىياپەت بار دەپ چاقىرىتىپتۇ. كىرمىسەم بولىمىغۇدەك. چىۋىسىلىك كەتتى،

يېڭى سىلىك كەلدى، خۇدايىم بۇيرۇسا ئىشلار ياخشى بولۇپ قالار دەيمەن. ھازىر ئەتىياز - قاتلاڭچىلىق، مەن

چىغلىقمازاردىكى ئۆيۈمدە تۇغقانلار بىلەن پۈتتۈرىدىغان بىر ئىشىم بار، شۇنى قىلىپ بولۇپ بۈگۈن كەچ شەھەرگە

قايتىمەن، سىلەر بىلەن مۇشۇ يەردە خوشلىشاي! - دېدى.

مىڭبېگى، يۈز بېگى، بايلار، دىنىي زاتلار غوجامغا دۇئا قىلىشىپ خوشلىشىپ قايتىشتى، غوجام

مۇھاپىزەتچىسى مۇسا ۋە زىياۋۇدۇن بىلەن قالغاندىن كېيىن:

- زىياۋۇدۇن، سېنىڭ بالاڭ تولا ياخشى بالا. ئىلىمگە، يېڭىلىققا ئۆزىنى ئاتىغان ئېسىل بالا. سەن بالاڭنى

ئوقۇتىمەن دەپ نۇرغۇن قىيىنلىق، ماڭا مۇختەرباي ھەممىنى دەپ بەردى. مۇسابايلار ياۋرۇپادىن سانائەت بىلەن

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

يېڭى مائارىپنى ئەكىردى. ئۇيغۇرلار خېلى ئويغاندى، لېكىن تېخى يەنىلا ئۇيقۇدا، بىز خەقتىن ئالىملار چىقسۇن، ئۇلار بىزنى دۇنياغا تونۇتسۇن، بۇنداق بالىلار مىڭنىڭ، يۈز مىڭنىڭ، ھەتتا مىليوننىڭ ئىچىدە بىر. مېنىڭ سېنىڭ ئوغلۇڭغا كۆزۈم چۈشتى. مەن بۈگۈن ساڭا بىر مۇھىم ئىشنى قىلغۇزماقچى. زىياۋۇدۇن، بۇ ئىشنى بىر سەن، بىر مۇسا، بىر مەن بىلىمەن جۈمۈ! - دېدى ۋە ئېتىنى ئېتىز ئارىلاپ ماڭغان چىغىر يول بىلەن شەرقىي - جەنۇبقا - ئىلى دەرياسىنىڭ ئۇ قېتىدىكى قارلىق چوققىلارنىڭ ئاستىدا كېسىم - كېسىم بولۇپ كۆرۈنۈپ تۇرغان سەكسەن بەل دەپ ئاتىلىدىغان چىرايلىق يوتىلار ئاستىدىكى بۈك دەرەخلىك مەھەللىگە قارىتىپ دېۋىتتى.

ئاتلار يورغىلاپ - ئۆكرەك تاشلاپ، ئېرىقلاردىن چاققان سەكرەپ، تېخى قار تەمى كەتمىگەن، قىرلىرىدىكى قويۇق، چىغ ۋە تېۋىلغىلىرى بىلەن ھەيۋەت كۆرسىتىدىغان كەڭرى دالا قوينىدا گويا چەكسىز كائىناتتا پەرۋاز قىلىۋاتقان قۇشلاردەك ئەركىن، رېتىملىق يۈگۈرۈشۈپ ئىلگىرىلەپ كەتتى.

زىياۋۇدۇن كىچىككەنە توقۇم سېلىنغان ئورۇق ئېتىنىڭ تولا ھارۋا سۆرەپ قوپاللاشقان قەدەملىرىدىن ھوزۇرلىنىپ ئۆزىچىلا كۈلمەكتە. ئۇ يېنىدىكى مۇھاپىزەتچى مۇساغا:

- غوجام شۇنچە خەقنىڭ ئىچىدىن مېنى تاللىدا! پاھ، بېشىم ئاسمانغا يەتتى! - دېۋىدى، مۇسا:

- ئاڭلىدىڭغۇ، ئوغلۇڭنىڭ ھۆرمىتى! - دېدى كۈلۈپ.

- رەيھان ھايات بولغان بولسا! - دېدى زىياۋۇدۇن بىردىنلا خۇرسىنىپ. ئۇ ئۇدۇلدىكى مەھەللىگە قارىدى. ئۇ يەردە ياربېشى، ياپيېشىل سالىق، ئادەم پۇتىنى سۇغا چىلىسا پۇتىنى چىشلەيدىغان ئۇششاق بېلىقلار، سۈپسۈزۈك، مۇزدەك بۇلاقلار، نەچچە يۈز يىللىق قېرى قارىياغاچلار بار. رەيھان بۇ يەردە ئون ئالتە يىل قارا سۇلاردىكى بېلىقلاردەك ئەركىن، يېكەن ئارىلىدىكى قۇشلاردەك خۇشال ياشىغان. زىياۋۇدۇن ئۇنى ھەممىدىن، ئاخىر ئەزىز جېنىدىن ئايرىدى. مانا ئەمدى ئۇ ئۆز جېنىنى ئاتىۋەتكەن ئوغلى بىلەن پەخىرلىنەلمەيدۇ... ئىست، ئىست، مۇشۇ مۇھەببەت، مېھىر - شەپقەت دېگەن نەرسىلەر نېمىشقا يارالغان بولغىدى، ئادەملەرمۇ چىلبۆرىلەردەك ئالتە ئايدىن كېيىنلا بالىلىرىنى تونۇمايدىغان بولۇپ يارالغان بولسا بولماسىدى...؟

ئاتلار بارغانسېرى قىزىپ - يۈگۈرۈپ، تىزگىن سىيرىپ بەسلەشكىلى تۇرغاندا، چىغلىقمازارنىڭ گۈمبەزلىرى

كۆرۈندى. قۇنتەيجىلەر قەدىمدىن تارتىپ ئادەملەرگە كىگىز ئۆي تىكش ئۈچۈن توپا توشۇتۇپ ياساتقان

«كوسۇمدۆڭ» دەپ ئاتىلىدىغان سۈنئىي ئېگىزلىك نامى بىلەن «كوسۇممازار» دەپ نام ئالغان بۇ مازارنى قويۇق چىغ ئوراپ تۇرغاچقا، ئادەملەر چىغلىقمازار دەپ ئاتاشقان. بۇ مازار نېزەر خان غوجامنىڭ ئاتا - بوۋىلىرىنىڭ مازىرى. ئۇلار ئاتتىن چۈشۈپ گۈمبەزلەر ئارىسىدىكى مەسچىت ئالدىدا تىزلىنىپ ئولتۇرۇشتى. غوجام قىرائەت قىلدى. ئۇلار دۇئادىن كېيىن ئاتلىرىنى سوۋۇتقاچ ئاستا مېڭىپ، مەسچىت يېنىدىكى چوڭ قورۇنىڭ دەۋازىسى ئالدىغا كېلىپ ئاتلىرىدىن چۈشتى. بۇ قورۇ غوجام تۇغۇلغان، چوڭ بولغان ئانا ماكان. ئۇلار ئاتلىرىنى يېتىلەپ ھويلىغا كىردى. ھويلا كەڭ، يىگىرمە نەچچە ئېغىزلىق ئۆي، ئات ئېغىل، لاپاس ۋە ئارقىدىكى باغلىرى بىلەن تولمۇ چوڭ ئىدى.

- بۇ قورۇنى چوڭ ئوغلۇم ھەببۇللا غوجامغا قالدۇرماقچىمەن، - دېدى غوجام دەرۋازىنى چىڭ ئەتكۈزۈپ.

ئاتلار باغلىنىپ بولغاندىن كېيىن، - بالام ئۈرۈمچىدە ھەربىي مال دوختۇرلۇق ئوقۇشقا كىرىپتۇ. مەكتىپىنى پۈتكۈزۈپ ئەڭ يىراق بىر يەرگە خىزمەتكە كەتكۈدەك. ئۇنىڭ ماڭا ئاچچىقى بار. مەن ئۇنىڭ موسكۋاغا ياكى تاشكەنتكە ئوقۇشقا بېرىشقا يول قويىمىغان ئەمەسمۇ!!!

غوجام زىياۋۇدۇننى بىر ئۆيگە باشلاپ كېرىپ:

- سەن مۇشۇ ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىنى ئادەم بويى چوڭقۇرلۇقتا كولا، زىياۋۇدۇن، - دېدى.

زىياۋۇن كەتمىنى بىلەن چىرايلىق ئۆينىڭ سۈپىسىنى ئوتتۇرىدىن چاناشقا باشلىدى. غوجام چىقىپ كەتتى.

زىياۋۇدۇننىڭ كەتمىنى بىردەمدىلا ئۆينىڭ ئوتتۇرىسىدىن زىياۋۇدۇن چۆككۈدەك بىر ئورا پەيدا قىلدى. غوجام مۇسا بىلەن يەنە بىر ئادەمگە بىر تاش كۈپىنى كۆتۈرتۈپ ئەكىردى ۋە ئۇنى زىياۋۇدۇنغا سۈنۈپ:

- بۇ تاش كۈپىنى مۇشۇ يەرگە كۆممىز! - دېدى ئۇ، - ھە ئېغىرمىكەن، ئېغىر بولمايزە. ئۇنىڭ ئاغزىنى ئېچىپ

كۆرگىن. ساپلا ئالتۇن بىلەن كۆمۈش. بۇ دۇنيا ھەببۇللا غوجام بىلەن نۇرىنىڭ. ئۇلارغا يازغان خەتمۇ شۇنىڭ

ئىچىدە. قاچان بۇ بالىلار ئۆز يۇرتىغا قايتىپ كېلىپ چوڭ ئىشلارغا تۇتۇش قىلىدىكەن، زىياۋۇدۇن بىلەن مۇسا

ئىككىڭلار بۇ دۇنيانى ئۇلارغا بېرىسىلەر. يەنە بىر ئېيتىپ قوياي، بۇ سىرنى مەن، مۇسا، زىياۋۇدۇندىن باشقا

ھېچكىم بىلمەيدۇ. مۇنۇ ئادەم پاڭ، كېكەچ ھەم مېنىڭ يىگىرمە يىللىق چاكىرىم، ئۇ ماڭا بەدىنىمدەك سادىق!

زىياۋۇدۇن كۈپىنىڭ ئاغزىنى ئاچتى. يالت - يۇلت قىلغان ئالتۇن - كۆمۈشلەر ئۇنىڭ كۆزىنى چاقتى. ئۇلار

كۈپىنىڭ ئاغزىنى چىڭ بېكىتتى. ئۇنى ئاۋۋال تاختاي بىلەن يېپىپ ئاندىن توپا بىلەن چىڭىتىپ كۆمدى.

تەييارلانغان سامانلىق لاي بىلەن سۇپا سۇۋىلىۋىدى، ئۆي ھېچ ئىش بولمىغاندەك بۇرۇنقى ھالىتىگە كەلدى.

قايماقلىق ئەتكەنچاي، ئاق نان بۇ يەرنىڭ ئېسىل تامىقى. زىياۋۇدۇن ئوبدان غزالىنىپ، غوجام بىلەن بىللە

ئاتلىنىپ يولغا چىقتى. «توۋا، - دېدى ئۇ ئۆز-ئۆزىگە، - بۈگۈن قانداق كۈن بولدى - ھە، بايىلا بېشىمدا قامچا

ئوينىغان، مانا ھازىر ئايغىمدا خەزىنە! توۋا...»

ئۇنىڭ بېشىدا غەم. شۇ تۇرقىدا قىزى «دادا» دەپ يىغلاپ تېلىقپ قالدىمىكىن. توۋا، قىزى دادىغا نېمانچە

ئامراق، دادىسى بوينىغا قولىنى سېلىپ، يىرىك قولى بىلەن دۈمبىسىنى سىلىمىسا ئۇخلىمايدۇ. ھەتتا تاماق يېسىمۇ

تىزىدا ئولتۇرۇپ يەيدۇ. دادىسى ئۆستەڭگە سۇغا چىقسا چېلەكنىڭ قۇلىقىغا ئېسىلىپ بىللە چىقىدۇ. كىچىك

ئوغلنىڭ پىراق ئوتىنى مۇشۇ قىزى پۈۋلەپ ئۆچۈرمەكتە. بۇ قىزى چوڭ بولسا نېمە بولاركىن. ئانىسىدەك

مۇھەببەتنىڭ قۇربانى بولمىسۇن ئىلاھىم...

- زىياۋۇدۇن، قاچانغىچە قارا تۇتسىن. ئۆيلەپ قويمايۇ يە؟

- ياق، غوجام، قارام بىلەن ئۇدۇنياغا كېتەي جۇمۇڭ.

- يەرلىرىڭنى سات، شەھەرلىك بولۇپ كەت. مەن ساڭا ئۆي - جاي قىلىپ دۇكان ئېچىپ بېرەي، قانداق؟

- غوجام، بالىلارنىڭ ئانىسىنى تاشلاپما؟ بۇ، بۇ بولماسىمىكىن دەيمىنا؟

- روھى قورۇنمايدۇ. بالىلىرىنى ئوقۇتسىن، ۋاقتى - ۋاقتىدا ياغ پۇرتىپ، قۇرئان تىلاۋەت قىلدۇرۇپ

تۇرسەن. مېنىڭمۇ ئالدىنقى خوتۇنۇم ئۆلۈپ كەتكەن. تۈپرىقى مازاردا. مەن شەھەردىغۇ؟

- سىزنىڭ يولىڭىز باشقا، غوجام. بىز دېگەن پۇقتا، سەھرادا يۈرگىنىمىز تۈزۈك...

- باشقا بالىلىرىڭمۇ نۇرىدەكمۇ؟

- ئىككىلىسى مېنى دورىدى، جاپاغا ئامراق، غوجام. ئېتىلىپ كەتكەن ئوغلۇم نۇرىنى دورايتتى. زېرەك بالا

ئىدى ئۇ، قۇچاقتا قىزىم بار، غوجام.

- ئۇنىڭغا كىم قارايدۇ؟

- مومىسى قىزىنىڭ دەردىدە ئېلىشىپ قالدى، ئۆزۈم قاراۋاتىمەن.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ساڭا تەس ئىكەن ئەمەس؛ ئېتىز ئىشى، قازان بېشى، ئالۋان - ياساق، بالىلار غېمى... ۋاي - ۋاي،

شۇنداق قىل، ئۆيلەپ قويماي، سەكسەن خەت يېزىشنى خېلى پۇلغا يارىتىپ بېرىمەن!

- ياق، غوجام. يەر دېگەن ئالتۇن قوزۇق!

- ئەخمەق، تارانچى دېگەننىڭ ئەخمەقلىقى شۇ. يەر - يەر دەپلا ئۆلۈپ كېتىدۇ. ھۈسەنباي، باۋۇدۇنبايلا

ئىكساقىتىن يەر كۆتۈرۈپ چىقىمىدى. قارا، ھازىر دۇنيانى كېزىپ يۈرىدۇ، قولىنى نەگە سوزسا شۇ يەرگە يېتىدۇ!

- ئۇلار دېگەن يول تاپقان خەق، غوجام. بىز دېگەن يەردىن قول ئۈزلەلمەيمىز. يەر بىزنىڭ جېنىمىز - دە!

غوجام قاقاقلاپ كۈلۈپ:

- بوپتۇ ئەمەس، ئەمما لېكىن ئۆيلىنىۋال. ئۆلگۈچە قارا تۈتمەن دېگەننىڭ بولمىدى، زىياۋۇدۇن، - دېدى.

غوجام ئېتىنى دېۋىتىۋىدى، تىزگىن سىيرىپ ئويناقلانغان بوز ئات باشلىنى ئوينىتىپ يورغىلاپ كەتتى.

جەرەن ئاتلىق مۇسانىڭ بېلىدىكى قىلىچى ئۇياق - بۇياققا سىلكىنەتتى.

زىياۋۇدۇن ئاچا يولغا كەلگەندە توختىدى:

- غوجام، ئۆيگە بارسىلا ئەمدى، مۇختەرئاكام تازا خۇش بولىدۇ. ئۇ سىلنى ئاچچاقلاي ھەلەك. ئۇ بۇ يىل

كۈزدە يەنە يۈز بېگىلىكنى تالاشماقچى. مىڭبېگىلىنى قاسىم مىرابقا ئېلىپ بېرىمىز دەپ چىپىپ يۈرىدۇ. ئابدۇمەر

قاچانغىچە گەجگىمىزدىن باسدىكىننىڭ!

- خەير - خۇش، زىياۋۇدۇن! - دېدى غوجام جاۋاپ بەرمەستىن، - مۇختەرئايغا سالام دېگىن!

غوجامنىڭ ئېتى كۈنپېتىشقا - شەھەرگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى. زىياۋۇدۇن ئۇلارغا ئۇزاق قاراپ تۇردى.

جەنۇبتىكى قارلىق چوققىلار، ياپپىشىل قارىغايىلار، يېپىلىپ ئېقىۋاتقان ئىلى دەرياسى ۋە ئۇنىڭ ئەتراپىدىكى قويۇق

ئورمانلار گويا غوجامنى قوغلاپ، خوشلىشىۋاتقاندا بىلىندى. ئۇنىڭ كۆڭلى نېمىشقىدۇر مىسكىن بولدى. غوجام

سۆز - ھەرىكەتلىرى ئارقىلىق گويا ئانا يۇرتى بىلەن ئاخىرقى قېتىم خوشلىشىۋاتقاندا بىلىنمەكتە ئىدى...

نېزەرخان غوجام «پەرھاد - شېرىن» دراممىسىنى خانىمى بىلەن بىرىنجى قاتاردا ئولتۇرۇپ كۆردى. ئۇنىڭغا

دراما ناھايتى ياقتى. رەخمىجان، قېيۇمبەگ، زىكىرى، ئابدۇۋەلى جارۇللاغا ئوخشاش كۆزگە كۆرۈنگە يىگىتلەر رولغا

چىققاندى. ھېكمىبەگ غوجام باشلىق شەھەر كاتتىلىرى تولىمۇ خۇشال بولۇشۇپ قۇرۇلغىنىغا بەش - ئالتە يىل

بولغان سانائى نەفسىگە پۇل ئىئانە قىلىشتى. نېزەر خان غوجامۇ خېلى جىق پۇل ئىئانە قىلدى. ئويۇن

ئاخىرلاشقاندا، ئارتىسلار، سانايىنەپسىنىڭ مەسئۇللىرى بىلەن كۆرۈشتى. ئۇلار كۆپچىلىكنى رىغبەتلەندۈرۈپ:

- فىرانسىيىلىكلەر، رۇسلار قىلالىغانى ئۇيغۇرلارمۇ قىلالايدۇ، بىزنىڭ ئون ئىككى مۇقامىمىز بار، بۇ مۇقام

كاتتا بايلىق. بۇ بايلىق بىلەن قانچىلىك كۆرەڭلىسەك بولۇپىرىدۇ، لېكىن ھازىر كۆرەڭلەيدىغان زامان ئەمەس،

بايلىقىمىزنى باشقىلارغا كۆرسىتەيلىك، ئۇيغۇر دېگەن خەلقنى دۇنيادىكى باشقا خەلقلەرمۇ تونۇسۇن! ئۇيغۇرنى

دۇنياغا سىلەر تونۇتالايسىلەر! - دېدى.

ئۇ قايتىپ كېلىپ زادىلا ئۇخلىيالمىدى. ئۇنىڭ خىيالغا بىگۇناھ تۈرمىگە كېرىۋاتقان، ئۆلتۈرىۋاتقان

تونۇش - بىلىش، ئاغىنە - تەڭتۈشلىرى بىرمۇبىر كەلمەكتە. تۇرداخۇنباي بىر قېتىم مەست بولۇۋېلىپ نېزەر خانغا :

«غالچىلىقتىن باشقىغا يارىمايدىغان ئوخشايمىز غوجام. تۇر دېگەن يەردە تۇرساق، قىل دېگىنىنى قىلساق، دە

دېگىنىنى دېسەك، بىزدە تىرناقچىلىك ئەركىنلىك بولمىسا بىزنىڭ نەرمىز ئادەم» دەپ يىغلىغانىدى. ئۇ ھازىر

تۈرمىدە ئۆلتۈرۈلدى. غوجام تۈنۈگۈنلا گىمنازىيىگە بېرىپ شېك دۈبەنى ھىمايە قىلىش توغرىسىدا سۆزلىدى ۋە

ئاخىرىدا ئۈچۈم - ئۈچۈم پۇلنى ئوقۇغۇچىلارغا چېچىپ: « شېك دۈبەننىڭ شاپائىتى!» دېدى، نۇرغۇن ئوقۇغۇچىلار

پۇلغا كۆز قىرىنى سالمايدى. غوجام ياشلارنىڭ كۆزلىرىدىكى نەپرەت ئۇچقۇنلىرىنى سەزدى. ئۇ گىمنازىيىدىن

چىقىۋېتىپ ئۇ قاق كۈلۈبىنىڭ ئالدىدا ئىككى ئەسكەرنىڭ بىر ئۇيغۇر بالىسىنى قانغا مىلەپ ئۇرىۋاتقانلىقىنى

كۆردى. بىر ئايال غوجامنىڭ كالاسكىسىنىڭ ئالدىدا تىزلىنىپ ئۆلتۈرۈۋېلىپ:

- غوجام، بالىنى قۇتقۇزۇۋالسا، گۇناھسىز بىچارە، بىكار تاياق يەۋاتىدۇ! - دەپ يىغلىدى. غوجام مۇسانى

ئاجرىتىشقا ئەۋەتتى. مۇسا بېرىۋىدى، بىر ئەسكەر مۇسانىڭ مەيدىسىگە بىر مۇشت ئۇردى. ئاخىر غوجام چىدىماي

ئارىلاشتى:

- ياۋىلىڭغا ئېيتىمەن، نېمىشقا ئۇنى ئۇرىسىلەر؟

- سەن كىم؟ - دېدى كۆزلىرى قانغا تولغان مەست ئەسكەر غوجامغا گۆلىيىپ.

- مەن دوتەي نېزەر خان!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ھا- ھا- ھا... سەن دوتەيمۇ! ياق، سەن دېگەن بىر تاياق! چەنتۇ دېگەن قوي، ئۆچكە!...

مۇسا ھېلىقى ئەسكەرنى غەزەپ بىلەن تازا سالدى. ئادەملەر ئىككى ئەسكەرنى قاتتىق ئۇرۇۋەتتى... ئاجايىپ ئەزىمەتلەر تۈرمىدە تاياق يېمەكتە، ئازاپ چەكمەكتە. خەلقنىڭ يىغىسىنى يىغلىغان نى- نى ئەل سۆيەر ئەزىمەتلەر جانلىرىدىن ئايرىلدى؛ مەخپىي ياكى ئاشكارا. غوجام قانچىلىغان ناھەق ئىشلار، ۋابالچىلىقلارنى بىلدى، بىرىگە تىنىدى، ئىچىگە يۈتتى. غالجىرلىق تېخىمۇ كۈچەيمەكتە، دېھقانلارغا سېلىنىۋاتقان سېلىق ئون تۆتكە يەتكەن، ئۇلار ئاچ- زېرىن، يالاڭ- يالڭاچ، مۇنۇ تۆت تۈكتۈك ئەمەلدارلار، ئەسكەرلەر يەپ- ئىچىپ، مەست بولۇشۇپ قىن- قىنىغا پاتمايۋاتىدۇ. باشقا مىللەتلەرنى كەمسىتىش، خورلاش ئېقىمىغا ئايلاندى. ھەتتا بىر قىسىم دۇكاندار خەنزۇلار چېغىدا ئۇيغۇر خېرىدارغا مالنى تاشلاپ بېرىدۇ. خېرىدار ياراتماي ماڭسا تىللايدۇ، ھەتتا ئۇرىدۇ، مېلىنى مەجبۇرىي ئالغۇزىدۇ. لېكىن يەنىلا ئالتە بۈيۈك سىياسەتنى ماختايدۇ. ئۇنىڭ بىرى مىللەتلەر باراۋەر بولۇش ئەمەسمۇ، قېنى ئۇ باراۋەرلىك؟...

غوجامنىڭ ئالدىدىن ئۇنى مازاق قىلىپ، كۈلۈۋاتقان ھەر خىل چىرايدىكىلەر ئۆتمەكتە. ئۇنى «چوماق»، «ھەيكەل»، «غالچا» دەپ تىللاۋاتقان ھەرخىل ئاۋازلار قۇلقى ئەتراپىدا جاراڭلىماقتا. غوجام ئۇياققا- بۇياققا ئۆرۈلۈپ زادىلا ئۇخلىيالمىدى. قېلىن كۆرپە، لۆم- لۆم سىم كارۋات ئۇنىڭ بەدىنىگە پاتماقتا، ئېسىل مامۇق ياستۇقلار ئۇنىڭغا تاشتەك بىلىنىمەكتە.

- نېمە بولدىڭىز غوجام، سوغۇق چاي ئىچەمسىز؟- دېدى يېنىدا ئاپئاق ئىچ كۆڭلەك بىلەن ياتقان ياش خوتۇنى ئەپرىز ئايىم غوجامنىڭ يالڭاچ مەيدىسىگە چىڭ، سىلىق كۆكسىنى يىغىپ تۇرۇپ.

- ماقۇل ئىچەي!- دېدى غوجام خوتۇنىنىڭ چۇۋۇلغان چاچلىرىنى ئوڭشاپ،- ئېيتىڭا، خەلق مېنى يامان كۆرەمدۇ، ياخشى كۆرەمدۇ، راست گەپنى قىلىڭ!

- ھەر ئىككىلىسى،- دېدى خوتۇنى قولى بىلەن ئىستاكىدا ئېرىگە چاي ئىچكۈزۈۋېتىپ،- سىز تۇرماق شېڭ دۈبەننىمۇ ياقىتۇرمايدىغان، يامان كۆرىدىغانلار بار، سىزنى «غالچا» دەيدىغانلار بار، مىللەتپەرۋەر دەيدىغانلارمۇ بار.

- قايسىسى جىق؟

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ئالدىنقىلىرى جىقمىكن.

- مېنى كىيىن چۈشۈنۈپ قالىدۇ. بەلكى مەن ئۆلگەندىن كېيىن چۈشىنىشە!

- ۋايىيەي، يوقىلاڭ گەپنى قىلماڭ، سىز ئۆلىسىڭىز مەنمۇ بىللە ئۆلىمەن!

- خوتۇنى دەرھال كۆزلىرىگە ياش ئېلىپ ئېرىگە ياماشتى. غوجام خوتۇننىڭ بېشىنى سىلاپ يېتىپ ئۇخلاپ

قالدى...

- ئەتىسى كەچقۇرۇن ئۈرۈمچىدىن يېڭىلا كەلگەن كىچىك ماشىنىدىن پاكار، قوڭغۇز قاپاق، قاسقان

شەپكىسىنى كۆزىگە چۆكۈرۈپ كىيۋالغان، كىچىككەنە بۇرۇت قويۇۋالغان بىر ئادەم چۈشتى - دە، قولىنى كەينىگە

قىلىپ قاڭالتىر بىلەن يېپىلغان بىر قەۋەتلىك بىنلارغا ۋە ئېگىز تېرەكلەرگە قىزىقىپ قارىدى. ئۇنىڭ ئالدىغا بىنا

پەلەمپەيلىرىنى بىراقلا دەسسەگۈدەك ئالدىراش يۈگۈرۈپ ئۇزۇن، قارا، خەنزۇچە قىڭغىر ياقىلىق چاپان كىيگەن،

ئېگىز، ئورۇق بىرى چۈشتى ۋە ئىككى قولىنى جۈپلەپ پېشانىسىگە توغرىلاپ ئېگىلىپ تۇرۇپ:

- جىۋياڭ، جىۋياڭ (جانابلىرى بىلەن دىدارلىشىشقا كۆپتىن بېرى تەشنا ئىدىم.) دەپ بىنانى كۆرسەتتى.

ھەربىي كىيىم كىيگەن شېڭ دۈبەنىڭ ئامانلىق ساقلاش ئالاھىدە قىسمىنىڭ باشلىقى لى يىڭچى، قارا چاپانلىقى

يېڭىدىن كەلگەن دوتەينىڭ ياردەمچىسى ئىدى.

لى يىڭچى دېگەن نام مۇشۇ ۋىجىك، قوڭغۇز قاپاق ئادەمگە قويۇلغان. ئۇ مۇشۇ نامى بىلەن ھەرقانداق

ئادەمنىڭ يۈرىكىنى جىغىلدىتالايدۇ. چۈنكى ئۇ ھەر قېتىم شېڭ دۈبەنىڭ ئىشخانىسىغا كىرىپ چىقسىلا، شۇ كۈن

كېچىسى نۇرغۇن ئادەم جېنىدىن ئايرىلىدۇ. ئۇ ئۇزۇن تىزىملىكنى قاتتىق تاشلىق دەپتىرىدىن چىقىرىش بىلەن

جاللاتار تەييار بولىدۇ؛ مىللىتى، دار، دورا ياكى تىرىك كۆمۈش دەھال باشلىنىدۇ. شۇڭا لى يىڭچى دېگەن نام

جاللات دېگەن نامنىڭ ئۆزى، ئۇ نەگىلا بارسا شۇ يەردە پاتپاراقچىلىق، ئەنسىزچىلىك، ئۆلۈم ۋەھمىسى كەچ

كۈزنىڭ قارا سوغۇقىدەك ھەر جاننى تىتىرىتىدۇ.

ھەر قانداق ئادەم ئادەم ھاياتىدا بىر ئىشقا ھەۋەس باغلايدۇ. لى يىڭچى قاتىللىققا ھەۋەسكار، ھەر كۈنى

كەم بولغاندا ئون ئادەمنىڭ جېنىنى ئالمىسا ئۇنىڭ ئىچى پۇشىدۇ. ئۇ ھەتتا جەمئىيەتتە سەل - پەللا ياخشى نام

چىقىرىپ ھىمايىگە ئېرىشكەن ئادەمنى كۆرسىلا، ئۆزىنىڭ يۇرتدېشى شەرقى شىماللىق باشلىقى شېڭ شىسەيگە

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئۇنىڭ ئۈستىدىن يالغان ئەنزە ياكى جىنايەت ياساپ كۆرسىتىدۇ - دە، شېڭ دۈبەنىڭ كۆزىگە قارايدۇ. ئۇنىڭ

ئۈن - تىنىسىز يوليورۇقنى چۈشىنىۋالالايدۇ. ھەتتا ئۇ ئادەمنى قانداق ئۇسۇلدا ئۇجۇقتۇرۇش لازىملىقىنىمۇ

بىلىۋالالايدۇ. ئۇ يىگىرمە نەچچە خىل ئۆلتۈرۈش ئۇسۇلىنىڭ بىرىنى شۇ ھامان تاللىۋېلىپ جاللاتلىرىنى ئىشقا

سالىدۇ. ئۇنىڭ قۇلىقى شۇنچىلىك ئۇزۇن، بۇرنى شۇنچىلىك سەزگۈر، قولى شۇنچىلىك ئۇزۇن. ئۇ ئۆرۈمچىدە تۇرۇپ

ئەڭ يىراق جاي خوتەن، قەشقەر، قۇل، غۇلجا، ئالتاي ھەتتا چەتئەللەردىكى يېڭىلىقلارنى تېز بىلىپ، تىز قول

سالالايدۇ. ئۇنىڭ ئادەملىرى كىمنىڭ خەتەرلىك ئادەملەر ئىكەنلىكىنى يادقا بىلىدۇ. نارازىلار، قارشىلار،

ئاغدۇرۇمچىلاردىن باشقا بىلىملىك، ئابرويلۇقلار، قابىلىيەتلىك، قەيسەرلەر، ھەتتا پۇلدارلارنى ئۇلار ئاچ بۆرىدەك

پۇراپ - تىمىسقاپ ئىزدەيدۇ...

لى يىڭچى - مۇشۇ ۋىجىكىگە بىر ئادەم شۇڭا باشقىلارغا دېۋىدەك چوڭ، قورقۇنچلۇق كۆرۈنىدۇ.

تەي ياردەمچىسىنىڭ پۈكۈلۈپ تىتىرىشى، ئارقىدىنلا پەلەمپەيدىن دوتەينىڭ يۈگۈرۈپ چۈشۈشى، گارنىزون

ئەمەلدارلىرىنىڭ چاس بىرىپ تىك تۇرۇشلىرى ئەنە شۇنىڭ ئۈچۈن ئىدى.

مەمۇرى مەھكىمە ئەمەلدارلىرىنىڭ ئالدىغا نېزەر خان غوجامۇ پەلەمپەيدىن ئالدىراپ چۈشۈپ ئۇنىڭغا

ھۆرمەت بىلدۈرۈپ:

خۇش كەپسىز، مەرھابا، مەرھابا! - دېدى خۇددى يېقىن قېرىندىشىنى كۆرگەندەك خۇش

بولۇپ، - مەرھەمەت، مەرھەمەت!

بۇ سۈنئىي خۇشاللىق ئىچىگە قانچىلىك نەپرەت، ۋەھىمە يوشۇرۇنغانىنى ئۇلار ھەر ئىككى تەرەپ بىلىدۇ.

شۇنداق بولسىمۇ ئۇلار قۇچاقلىشىدۇ، يۈزلىرىنى بىر - بىرىگە يېقىشىدۇ، بىر - بىرىنى مەدھىيىلەشىدۇ ۋە

ھۆرمەتلىشىدۇ:

- كەلگىنىڭىزگە بەك خۇشال بولدۇق!

- شېڭ دۈبەن سىزنىڭ ئالتە بۈيۈك سىياسەتنى ئىجرا قىلىش يولىدا كۆرسەتكەن خىزمەتلىرىڭىزدىن بەكمۇ

مىننەتدار، بۇ قېتىم ئالاھىدە سالام ئېيتتى!

- شېڭ دۈبەن ياشسۇن!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- شېڭ دۈبەن غۇلجا خەلقنىڭ قەلبىدە بەك يۇقىرى ئىناۋەتكە ئىگە!

- شېڭ دۈبەننىڭ رەھبەرلىكىدە غۇلجا پۈتۈنلەي يېڭىلاندى. مەكتەپ، دوختۇرخانا، زاۋۇت، فېرمىلار يوقىتىن

بارلىققا كېلىپ، خەلقىمىز بەخت قوينىدا باياشات، خاتىرجەم ياشىماقتا!

ئادەمنىڭ بەزى ناخىسلارنىڭ ئەۋجىگە ئاۋازى يەتمىگەندەك، مەدھىيە ۋە ئالقىش - مىننەتدارلىقنى

ئىپادىلەشكىمۇ بەزىدە ئاۋاز يېتىشمەي، سۆز تېپىلماي قالىدۇ. غوجام بۈگۈن ئۆزىنىڭ تىل كەمبەغلى ئىكەنلىكىنى

ھېس قىلدى. ھېچ گەپ تاپالمىغاندا: «ياشسۇن» دېگەن ئوڭاي سۆزنى تەكرارلاۋەردى...

كەچتە كاتتا زىياپەت بولدى. غولجىنىڭ ھەربىي، مەمۇرىي ئەمەلدارلىرى تولۇق كەلگەندىن سىرت، چوڭ

بايلار، دىنىي زاتلار، مەشھۇر زىيالىيلار، سوۋېت كونسۇلىنىڭ رەھبەرلىرى زىياپەتكە قاتناشتى. ئالتە بۈيۈك

سىياسەت، شېڭ دۈبەننىڭ تۆھپىلىرى قەدەھ سۆزى، ناخشا - كۈي ۋە ئادەتتىكى پاراڭلاردىمۇ ھارغۇچە

مەدھىيەلەندى. مەدھىيىلىنىۋاتقان بۇ شەخسنىڭ ئۆز قولى بىلەن غوجانىياز ھاجى باشلىق نەچچە مىڭلىغان

ئادەمنىڭ جېنىنى ئالغانلىقىنى، شۇنىڭ ئۈچۈن شىنجاڭدىكى ھەممىلا ئادەمنىڭ يۈرىكى يارا ئىكەنلىكىنى ھېچكىم

خىيالغىمۇ كەلتۈرۈمىدى. شۇنداق، ئىنسان بەزىدە پىكىر قىلىش ھوقۇقىدىنمۇ مەھرۇم بولىدۇ. ئويلىنىش، خىيالىمۇ

ئۇنىڭ جىنايىتى بولۇپ قالىدۇ. چىرايلىق چىراغلار يالت - يۇلت قىلىپ تۇرغان، ھەممە ئادەم چىرايلىق كىيىنگەن،

ھەممە چىرايدىن شادلىق چاقناپ تۇرغان سورۇندا كىمىمۇ پاجىئە، ناھەقچىلىك ۋە قاباھەت توغرىسىدا ئويلىسۇن!

مانا غوجام سۆز ئالدى.

- شېڭ دۈبەن جانابلىرىنىڭ رەھبەرلىكىدە، - دېدى ئۇ ئاقۇش كاستومغا ياراشقان سۇس كۆك گالىستۇكىنى

تۈزەپ قويۇپ، شىنجاڭدىكى ھەر مىللەت ئەمگەكچى خەلق پاراۋان - باياشات تۇرمۇشقا ئىرىشتى. نامرات

دېھقاننىڭ بالىلىرى مەكتەپ يۈزى كۆردى. ھازىر گىمنازىيە قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپى ۋە باشقا مەكتەپلەردە مىڭغا

يېقىن نامرات دېھقاننىڭ بالىسى ھۆكۈمەت راسخوتى بىلەن ئوقۇماقتا. مەن ئۇلارنىڭ سالىمىنى، مىننەتدارلىقىنى

لى گېنېرال ئارقىلىق شېڭ دۈبەنگە يوللىماقچىمەن!

- ياخشى، ياخشى! - دېدى چالا مەست بولۇۋالغان لى يىڭچى رۇمكىسىنى غوجامنىڭ بېشى بىلەن تەڭ

كۆتۈرۈپ، - غوجامغا شەربەت تۇتۇڭلار، بىلىمەن، غوجام ھاراق ئىچمەيدۇ، مۇئەسسىنى ياخشى كۆرىدۇ!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- بۇ، بۇ... بۇ! - غوجام دۇدۇقلىدى، بىر گۈزەل رۇس قىزى تاكاسلاپ كېلىپ غوجامغا سېرىق ئىستاكاندا مېۋە سۈيى تۇتتى.

غوجام ئىككىلەندى، لېكىن قىزنىڭ چىرايلىق كۆزلىرى، كۈلۈپ تۇرغان لەۋلىرى ئۇنى «ياق» دېيىشتىن توسىدى. ئۇ ئىستاكاننى قولغا ئالغاندا، قىزنىڭ يۇمشاق قوللىرى ئۇنىڭ قولىغا تەگدى.

- قېنى مەرھەمەت! - دېدى لى يىڭچى رۇمكىسىنى ئۇنىڭ ئىستاكانىغا تەككۈزۈپ، - دوسلۇق، غەلىبە،

سالامەتلىك ئۈچۈن!

غوجام لى يىڭچى بىلەن تەڭلا ئىستاكاننى كۆتۈرۈۋەتتى. ئۇنىڭ يېنىغا نەدىندۇر مۇسا يۈگۈرۈپ كەلدى،

لېكىن ئۇ كېچىككەندى. شەربەت - لەززەتلىك، سارغۇچ ئىچىملىك ئۇنى زوقلاندۇرۇپ ئۇنىڭ ئاشقازىنىغا بېرىپ قويۇلدى.

زىياپەت كەچ تۈگىدى. مەدھىيە، كۈلكە ۋە چاقچاق بىلەن ئادەملەر ماشىنا، كالاسكىدا، ھارۋىدا، پىيادە

ئۆيلىرىگە قايتىشتى.

غوجام كالاسكىدا كېلىۋېتىپ بىئارام بولۇپ مۇساغا:

- شەربەت ياقىمىدى مۇسا! - دېدى.

- ئىچمىسىڭىز بولاتتى، دوختۇر ئەكبەلەيمۇ غوجام؟

- ياق، ئۆيگە بېرىپ ئەپرىز ئايىمنىڭ قىزىق چېيىنى ئىچسەم ئوڭشىلىپ قالىمەن.

لېكىن ئۆيگە بېرىپ ئۇ ئىچمىدى، ياندۇردى، دوختۇر كەلدى، دورا قىلدى، ئۇ توختىماي ياندۇردى. ئاخىر

قان قۇستى. بىر ھەپتە قان قۇسۇپ ياتتى، سەككىزىنچى كۈنى:

- ... ھايۋان... ئىست! - دېدى - دە، مەڭگۈلۈككە كۆز يۇمدى. ئەتىسى ئۇنىڭ مۇھاپىزەتچىسى مۇسا

تۈرمىگە تاشلاندى. ئۇنىڭغا «غوجامغا زەھەر بەرگەن» دېگەن جىنايەت يېزىلدى. ئەمەلىيەتتە ئۇنىڭ جىنايىتى

رۇس قىزى ئېلىپ ماڭغان شەربەت قۇيۇلغان ئىستاكانغا بىرىنىڭ تولىمۇ ئۇستىلىق بىلەن بىرنەرسە سالغانلىقىنى

كۆرۈپ قالغانلىقى ئىدى.

چيەنلۇڭ خاننىڭ يارلىقى ۋە ھىمايىسى بىلەن تۇرپان ھۆكۈمرانى ئىمىن ۋاڭ ئىككىنچى ئوغلى مۇسا گۇڭنى

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

غۇلجىغا ئەۋەتكەندىن تارتىپ ھازىرغىچە بولغان توققۇز ئەۋلاد غۇلجىدا «ھېكىم» دېگەن نام بىلەن ھۆكۈمەت ئىشلىرىنى باشقۇرغاندىن سىرت، ياكى زېڭىش، جىن شۈرپىن ھۆكۈمرانلىق قىلغان دەۋرلەردە بىرەر ئۇيغۇر ياكى باشقا مىللەت دۆلەت ھاكىمىيىتىگە قاتنىشىپ باقمىدى. شېڭ دۈبەن «دوتەي» دېگەن نام بىلەن مۇئاۋىن ۋالىيلىققا ئىككى ئادەمنى تەيىنلىدى. ئۇنىڭ بىرىنجىسى تۇرداخۇنباي ئىسىملىك قىرغىز ئىدى. ئۇ بۇ چوڭ باينى غوجانىياز ھاجىغا چېتىپ «خائىن» دەپ تۈرمىدە ئۆلتۈردى. ئۆزى دائىم ماختايدىغان نېزەرخان غوجامنى نېمە ئۈچۈن ئۆلتۈردى؟ بۇ سىر ھېچكىمگە مەلۇم ئەمەس. خەلققە: «ئۇنىڭ مۇھاپىزەتچىسى مۇسا، غوجامنىڭ ئايالى بىلەن دۇنياسىنى كۆزلەپ قەستەن قىلغان» دېگەن سۆزنىلا تارقاتتى. مۇسا نېمىشقا ئۇنداق قىلدۇ؟ بۇ سۇئالغا ھېچكىم جاۋاپ بېرەلمەيدۇ. مانا ھازىر پۈتۈن غۇلجا ماتەمدە، سىلىڭ، دوتەي، كونسۇللار غوجامنىڭ يېڭى پۈتكەن ھەيۋەتلىك ئۆيىگە ھال سوراپ كېلىشتى. غوجامنىڭ تاۋۇتىنى شەھەر خەلقى، ئوقۇغۇچىلار كۆتۈرۈشۈپ شەھەردىن يىگىرمە يىراققا - شەرققە قاراپ پىيادە ئېلىپ بېرىشتى. مىڭلاپ - تۈمەنلەپ ئادەملەر بېلىگە ئاق باغلاپ بۇ كۆيۈمچان، كىبرىسى يوق، خۇشچاقچاق دوتەيگە چىن كۆڭلىدىن ياش تۆكۈشتى. لېكىن ھېچكىم «غوجامنى شېڭ دۈبەن ئۆلتۈردى!» دېگەن سۆزنى ئاغزىدىن چىقىرالمايدى. ھەتتا بۇنداق ئويلانغانلارمۇ كەمدىن - كەم، يوقنىڭ ئورنىدا بولدى. «رىزقى شۇنچىلىك» دېگەن سۆز بىلەن ھەممە پاجىئەنى خۇلاسەلەشكە ئادەتلەنگەن ئۇيغۇرلىرىمىز غوجامنى چىغلىقمازاردىكى ئاتا - بوۋىلىرىنىڭ يېنىغا دەپنە قىلىپ بولۇپ، غوجامنىڭ غەلىتە ئۆلۈمى توغرىسىدا پىكىر قىلىشنى تاماملاپ، «ئەمدى كىم دوتەي بولارىكەن» دېگەن تىمىدا سۆزلىشىشكە قىزىقىشتى. چوڭ - چوڭ جايلاردا، مەشرەپلەردە بولىدىغان گەپلەر: «زاكىرجان غوجام مۇئاۋىن دوتەي بولارمىش - ھە؟»، «ياق، ئەمدى غوجىلار بولماس، دوتەي بۇ قېتىم ھۈسەنبايلاردىن چىقىپ قالارمىكەن»، «...ياق، ھېكمىبەگ غوجام دوتەي بولىدۇ جۇمۇ!»... بولۇپ قالدى. ھېچكىممۇ: «دوتەي قىلىدىكەن، ئىككى يىل بولار - بولمايلا ئۆلتۈرىدىكەن، ئۇنىڭ نېمە قىزىققۇچىلىكى بار - ھە؟» دېگەن سۇئالنى سوراپمۇ قويمىدى. ئەمەل تۇتۇش بېشىنى سىرتىماققا تىقىش، ھالاكەتكە يېقىنلىشىش ئىكەنلىكىنى بىلىپ تۇرسىمۇ، بىزنىڭ بايلىرىمىز يەنە شۇ ئورۇننى تەمە قىلىشاتتى. خەلقلەر ئۆزلىرىنىڭ ئەڭ ھۆرمەتلىك، ئادىل ئادەملىرىنى يەنە شۇ ئورۇنغا تەكلىپ قىلىشاتتى.

1939 - يىلىنىڭ كۈز ئايلىرى ئەنە شۇنداق باشلىنىپ، ئادەملەرنىڭ خىيالىدىن نېزەرخان غوجامنىڭ ئىسمى،

ئەركىنلىكنى ھېسداشلىق ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولىمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن قان تۆكۈش كېرەك!!!

چىرايى ۋە سۈپىتى ئاستا - ئاستا كۆتۈرۈلمەكتە ئىدى. ھازىر غوجامنىڭ دەرۋازىسىدا پوستمۇ يوق، ئۇ يەرگە كالاسكىلار، ماشىنىلارمۇ كىرىپ چىقمايدۇ. ئۇنىڭ خىزمەتچىلىرى، ئاشپەزلىرىمۇ كېتىشكەن. ئەپىزى ئايىم ئاتا - ئانىسى ۋە غوجامنىڭ ئىلگىرىكى ئايالىدىن بولغان كىچىك ئوغلى بىلەن چوڭ قورۇدا يالغاز قالغان. خېنىم ھازىر بۇرۇنقىدەك كالاسكىدا غادىيىپ ئولتۇرۇپ كۈچا ئايلىنىدىغان، توي - تۆكۈن، ئولتۇرۇشلاردا كۆزگە تاشلىنىدىغان يەردە ئولتۇرۇپ، ئۆزىنىڭ چەت ئەلچە كىيىملىرى بىلەن ئالتۇن بېزەكلىرىنى كۆز - كۆز قىلىدىغان، ئاياللار ئارىسىدا غوجامنىڭ قىلغان ئىشلىرىنى ساناپ ماختىنىپ، ھەممىنى ئۆز ئاغزىغا قارىتىۋالىدىغان لەزەتلىك ئىشلارنىڭ ھەممىسىدىن مەھرۇم. ئۇ ئېرىدىن ياپىشلا تۇل قالغىنىغا ئېچىنمايدۇ. ئېڭىكى بىلەن ئالقانلىرىغا تايىنىپ ئۇزۇندىن - ئۇزۇن قىلىدىغان خىياللىرىنىڭ مەزمۇنىمۇ ئېرى بىلەن ئۆتكەن كۆڭۈللۈك چاغلارنى ئەسلەش ئەمەس، ئۇ غوجامدىن قالغان شۇنچە جىق ئالتۇن - كۆمۈش، ئۆي - جاي، يەر، تۈگمەن، مال - ۋاراننى قانداق بىر تەرەپ قىلىشنىلا، بۇنىڭدىن كېيىنكى ھاياتىنى قانداق ئۆتكۈزۈش كېرەك دېگەن ئىشلارنىلا ئويلايدۇ. ھايات ئەنە شۇنداق ھەم مۇرەككەپ، ھەم ئاددىي نەرسە. چۈشەنمىسەڭ ھېسپاتقا بېرىلسەن، چۈشەنمەسەڭ، يول تاپالساڭ ئاددىي نەرسە... ئەپىزى بانۇمدەك چىراي، گەپ - سۆز ۋە ناز - كەرەشمىدە يېتىلگەن ئاياللار ئۈچۈن پانىي دۇنيادىكى جەننەتنىڭ ئىشلىرى ھەممە يەردە ئوچۇق!

ئەپىزى بانۇم بېشىدىكى ئاق ياغلىقنى يۇلۇۋېلىپ سىم كارىۋاتقا ئاتتى - دە، روسىيىدە ياسالغان گۈل ۋە نەقىشلىك تىكلىمە ئەينەك ئالدىغا كەلدى. ئۇ ئۆزىگە قاراپ كۈلۈمسىرىدى.

- غىياسىدىن غوجام!

- ھە، نېمە بولدى ھەدە؟ - ئاق يۈزلۈك يەتتە ياشلاردىكى بالا ئۆيگە يۈگۈرۈپ كىردى.

- مەيەرگە كەلگەن ساقام! - دېدى ئايال بالىنىڭ پېشانىسىگە سۆيۈپ، يۈزلىنى ئالقىنى بىلەن

سىيىپ، - ئەمدى داداڭ يوق، مانا بىزنى ساقلايدىغان ئەسكەرلەرمۇ، مۇسا ئاكاڭمۇ يوق، ئاشپەزلىرىمۇ كەتتى. مانا ئىككىمىزلا قالدۇق!

- ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن ياشلار قۇيۇلدى. بالا ئۇنىڭ باغرىغا ئۆزىنى ئېتىپ تۆپكىدەپ يىغلىدى:

- دادام ئۆلۈپ كەتتى، مەنمۇ ئۆلۈپ كەتسەم بولاتتى، جېنىم دادام، كۆيۈمچان دادام!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- يىغلىما ساقام، داداڭغا ھەممە ئادەم يىغلىدى، ياتقان يېرى جەننەتتە بولغاى. داداڭ يوق، ئەمما ئاپاڭ مانا مەن بار. سېنى ئوقۇتىمەن، ياخشى باقمەن، تاشكەنتكە، موسكۋاغا، پارىژغا ئوقۇشقا ئەۋەتىمەن، بالام. داداڭ سېنى ماڭا تاپشۇرغان ئەمەسمۇ؟

- ئاپا، جېنىم ئاپا!

- ھە، ئەمدى يىغلىما ساقام، مېنى ئاپا دە، ھەدە دېمىگىن - ھە.

- ماقۇل ئاپا!

- سېنىڭ چىغلىقىمازداردا ئىككى ئاكاڭ، ئۈرۈمچىدە بىر ئاكاڭ بار. ئۈرۈمچىدىكى ئاكاڭنى خوتەنگە خىزمەتكە ئەۋەتىپتۇ، بالام. ھازىر چىغلىقىمازاردىكى ئىككى ئاكاڭ مىراس دەۋاسى قىلىۋاتىدۇ. مىراس بۆلگىلى قازىلار كەلگۈدەك. قازىلار كەلسە سەن نېمە دەيسەن؟ ئاپام بىلەن بىللە تۇرىمەن دەيدىغانسەن - ھە!

- مەن ئاپام بىلەن بىللە تۇرىمەن دەيمەن، ئاپا!

- ياخشى ساقام، شۇنداق دە. ئىككى كىشىلىك مىراسقا بىز نەق پۇل، ئالتۇن - كۆمۈشلەرنى ئالايلى جۇمۇ؟ - ماقۇل.

- چىغلىقىمازاردىكى ئىككى ئاكاڭغا يەتتە يۈز قوي، ئىككى يۈز كالا، سەكسەن ئاتنى بېرەيلى. يۈز ئون خو يەرنىمۇ ئۇلار ئالسۇن.

- ۋاي - ۋوي، ماڭا دادام مىنىدىغان ئاتنىمۇ بەرمەمدۇ؟

- ئۇنى ئالىمىز ساقام. خوتەندىكى چوڭ ئاكاڭغا مۇشۇ جاينى قىرىق ئېغىز دۇكان بىلەن، چىغلىقىمازاردىكى جاينى قالدۇرايلى.

- ئىككىمىزگىچۇ، ھېچنىمە قالمامدۇ ئەمەس؟

- ياق، بىزگە نەق پۇل، ئالتۇن - كۆمۈشلەر، ئۆي - جابدۇق ھەممىسى قالدۇ. داداڭنىڭ قانچىلىك پۇلى،

ئالتۇن - كۆمۈشلىرى بارلىقىنى يېزىپ قويۇپتىكەن. ھەممە ئادەم بىلىدۇ. بىز ئىككىمىز نەق پۇل بىلەن

ئالتۇن - كۆمۈشكە تۇرايلى جۇمۇ!

- ماقۇل، ئاپا!

قازىخانغا يېزىدىكى ئوغۇللار ئەمەس، بىرىنچى بولۇپ ئەپىز ئايىم بارغان ۋە غوجامنىڭ ھەممە بايلىقىنىڭ سانىنى يېزىپ بەرگەن. بالغا دېگەن گەپنىمۇ ئەزىزىگە قوشۇپ يېزىپ تاپشۇرغانىدى. غوجام بىر كۈنى كېچىدە ئايالىغا بولغان سادىقلىقىنى ئىپادىلەش ئۈچۈن چىغلىقمازاردىكى ئۆيگە كۆمۈلگەن ھېلىقى دۇنيانى: «بىچارە ئوغلۇمنىڭ ھەققى» دەپ پۇرىتىپ قويغانىدى. ئەپىز ئايىمنىڭ ئەس-خىيالى نەچچە كۈندىن بېرى شۇ بايلىقتا قالغانىدى.

مانا، ئايىلار ئۆتتى، دۇنيادا چوڭ ۋەقەلەر بولدى. ياۋۇرۇپادا ئۇرۇش ئوتى يالقۇنچاپ پۈتۈن يەر شارى يالقۇن ئىچىدە قالدى. ياپۇنىيە جۇڭگو زېمىنىغا بېسىپ كىرىپ شاڭخەي، نەنجىڭغا ئوخشاش چوڭ شەھەرلەرنى ئىگىلىدى. جۇڭگو تۇپرىقىدىكى ھەممىلا ئادەم ۋەتەن غېمىدا بولۇۋاتقان شۇ كۈنلەردە، ئەپىز ئايىم «نەزىر» قىلىمەن دەپ چىغلىقمازارغا چىقتى.

كۈزنىڭ يامغۇرى ھەممىلا ئادەمنى ئۆيىگە سولغان، نامرات دېھقان ئۆيلىرىدىن يامغۇر ئۆتۈپ، ئادەملەر پاناھ ئىزدەپ مەسچىتلەرگە كۆچۈپ كىرىۋالغان كۆڭۈلسىز كۈنلەردە، ئەپىز ئايىم ئۆزىنىڭ ئىككى ئادىمىگە ھېلىقى غوجام دۇنيا كۆمگەن دالانىڭ سۈپىسىنى كولاتتى. ئالتۇن-كۆمۈشلەرنى ئېلىۋېلىپ كۈپىنى غوجامنىڭ بىر خۇرجۇن ئىش قەغەزلىرى بىلەن قايتىدىن تولدۇرۇپ ئوتتۇرىسىغا ئۈچ تۇخۇم سېلىپ چاندۇرماي كۆمۈپ قويدى ۋە كىچىككىنە غىياسىدىن غوجىنى چىغلىقمازاردا قالدۇرۇپ، يامغۇرغا قارىماي لەمپىلىك ھارۋا بىلەن ئۆز يۇرتى توققۇزتارا ناھىيىسىگە يۈرۈپ كەتتى.

ئارىدىن بىر ئاي ئۆتمەيلا نېزەرخان غوجامنىڭ بۇ ئارزۇلۇق خوتۇنى توققۇزتارا ناھىيىسىنىڭ كاتتا بېيى، ياشنىپ قالغان يېڭى ھاكىمغا توقاللىققا تىگىۋالدى. ئۇزۇن ئۆتمەي ھاكىمنىڭ چوڭ خوتۇنى ۋاپات بولدى. ئەپىز ئايىم ھاكىمنىڭ سۆيۈملۈك خوتۇنى ۋە ئەقىلچىسى بولۇپ قالدى.

بۇ ھىكايىنى ئاڭلىغان نۇرى دائىم ئۆزىنى ماختايدىغان ۋە ئۆزىگە نۇرغۇن ياخشىلىق قىلغان ئەپىز ئايىمغا نەپرەتلەنمىدى. چۈنكى ئۇ ھازىر ئادەملەر توغرىسىدا نۇرغۇن يېڭى-يېڭى چۈشەنچىلەرگە ئىگە بولغان، ھاياتنىڭ ھۈجەيرىسى بولغان ئائىلە ۋە ئۇنىڭ ئۆلى ھېسابلىنىدىغان مۇھەببەت توغرىسىدىمۇ يېڭى ئۇقۇملارغا ئېرىشكەنىدى. ئۇ ھاكىمىيەتكىلا، شېك دۈبەنگىلا غەزەپلەندى. ئۇنىڭ زامانغا، زامان ھۆكۈمرانلىرىغا بولغان غەزىپى

كۈندىن - كۈنگە كۈچەيمەكتە ئىدى. ئۇ: يەنە نۇرغۇنلىغان سۆيۈملۈك ئادەملەر شېڭ دۈبەنىڭ قانلىق قىلىچى بىلەن ئەزىز جانلىرىدىن ئايرىلىدۇ، بۇ زورلۇقنىڭ چېكى بارمۇ. ئۇ قاچان؟ دېگەننىلا ئويلايتتى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن غوجامنىڭ كۈلۈپ تۇرىدىغان، قارا بۇرۇت چىرايى نېرى كەتمىدى. يېنىغا تاپانچا ئېسىپ يۈرىدىغان، كەم سۆز، تولىمۇ مېھرىبان مۇسانىڭ خىيالچان، خۇشخۇي چىرايى، كەڭ مۈرىلىك گەۋدىسى نۇرنىڭ خىيال ئېكرانىدىن زادىلا ئۆچمىدى. مۇسا تولىمۇ ھۇشيار، ئۈمىدۋار ئادەم ئىدى. ئۇ بىر كۈنى نۇرنى يوقلاپ ياتىقىغا بارغانىدى.

- غوجىكام سېنى قالتىس ماختايدۇ نۇرى، - دېگەندى ئۇ نۇرىغا غوجام ئەۋەتكەن بىر كاللەك پۇل ۋە توقاچ - گۆشلەرنى بېرىپ، - چوڭ بولغاندا بىر كاتتا ئادەم بول. بىز ئۇيغۇرلاردىن نېمىشقا لېنىن، ستالىندەك ئادەملەر چىمايدۇ - ھە؟ سەن چىقسەن ئۆكام، سەن كاتتا ئادەم بولالايسەن.

مۇسا ئۇنىڭغا ئۆزىنىڭ خۇشخاي دېگەن يەردە خوتۇنى، ئىككى بالىسى بارلىقى، ئۇنىڭ بوۋىسى يۈزبېگى ئىكەنلىكىنى سۆزلەپ بەرگەن: كۆچ - كۆچ بولغاندا (1882 - 1883 - يىللىرى) ھېۋىز يۈزبېگى كۆچمەيمەن دەپ تۇرۇۋالغان. دېھقانلار كەتمەن، ياركەنت دېگەن شەھەرلەرگە كېتىشكەن. ھېۋىز يۈزبېگى كەتكەن دېھقانلارنىڭ يەرلىرىگىمۇ دەن تۆلەپ ھالدىن كەتكەن، پۈتۈن بايلىقىنى تۈگەتكەن. بۇرۇن ئۇ ئادەم ھەر يىلى ئورۇسقا نۇرغۇن مال ئۆتكۈزۈپ، ئورۇستىن مال ئەكىرىپ سودا بىلەن بېيىغانىكەن. شىبەلەر ئۇنىڭغا يەرلەرنى بىزگە بېرىسەن دەپ زۇلۇم سالىسىمۇ، ئۇ يەرنى بېرىشكە زادى ئۇنىمىغان، ھەممە تەئەللۇقاتىنى سېتىپ يۈرۈپ يەرلەرنىڭ دەننى تۈلگەن. ئاخىر مىنگودىن كېيىنكى: «ئۇ بىزنى باقىمەن دەپ كەتمىگەن، ئۇنى نېمىشقا يەرنى بەرگەن دەپ قىينايسىلەر!» دەپ شىبەلەرنى ئەيىبلەپ ئۇنى قوغداپ قالغان. مۇسانىڭ دادىسى سېلىم يۈزبېگى ھەر يىلى ئورۇسقا ئوتتۇز ئۈچ مىڭ تۇياق مال ئۆتكۈزۈپ رەسىدىن موسكۋىسىكى، سوكونا، يىپەك رەخت، شولكىۋاي، بولاتناي، بوبرۇك، مەخمەلگە ئوخشاش ئېسىل رەختلەر بىلەن قەنت، ساماۋەرگە ئوخشاش نەرسىلەرنى ئەكىلىپ سودا قىلىپ يەنە بېيىغان. كېيىن روسلار ئۇنى ئەتكەسچى دەپ ئېتىۋەتكەن. مۇسا دادىسىنىڭ ناھەق ئېتىلغانلىقىنى توققۇزتارا ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى نېزەرخان غوجامغا ئەرز قىلغان. ئۇ ئۆزىنىڭ باتۇر، قەيسەرلىكى بىلەن 1933 - يىلىدىكى تۇڭگان قاچ - قاچتا خىزمەت كۆرسىتىپ غوجامغا ياراپ قالغانىكەن. غوجام ئۈچۈن جېنىنى ئاتىۋەتكەن ئەزىمەت

ئاشۇغۇ! «شېك دۈبەن دېگەن بۇ جاللات بىزنىڭ ئەڭ ياخشى ئادەملىرىمىزنى يوقىتىدىكەن. ئۇنىڭ ئاخىرقى مەقسىتى نەسلىمىزنى قۇرۇتۇش ئوخشايدۇ. بىز قاراپ تۇرۇپ يوقالغۇچە ئېلىشىپ يوقىلىشىمىز ياكى ئۇنى يوقىتىشىمىز كېرەك!» دەپ ئويلىدى نۇرى ياتىقىدا ئوڭدا يېتىپ.

ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياش ئاقتى، ئۇ بىردىنلا يېنىدىكى دوستىنىڭ بويىنى قۇچاقلاپ: - مەن قەسەم قىلىمەن، بۇ ئىنتىقامنى ئالماي قويمايمەن، ئىنتىقام ئالمىسام ئادەم ئەمەسمەن! - دەپ ھۆڭگىرەپ يىغلىدى.

كىم ئۇنىڭ بېشىنى سىلىسا شۇنىڭغا ئەجەل تىغى تېگىۋاتىدۇ. رۇسۇلوف، غوجام، مۇسالار ئۇنىڭ يارىتىدىغان غەمخورچىلىرى ئىدىغۇ، ئۇنىڭ قەلبىگە تۇنجى مۇھەببەت ئوتىنى سالغان سەبىخە ھازىر نەدە؟ بۇ زاماننىڭ قارا كۈچلىرى ئۇنىڭ بىلەنلا قېرىشامدۇ - ھە؟ غەزەپ - نەپرەتنىڭ بولۇشلا كۇپايىمۇ؟ غەزەپ - نەپرەتنى كۈچكە، مىلتىققا ئايلاندۇرىدىغان پەيت تېخى كەلمىدىمۇ - ھە؟ روسىيىدە پەيدا بولغان لېنىن ئۇيغۇرلاردىن قاچان چىقار - ھە؟ يەنئەن، ماۋزېدۇڭ دەيدىكەن، ئۇلارنىڭ ئادەملىرى زۇلۇمغا، ئېزىلىشكە قارشىكەن. ئەزگۈچىلەرنى ئاغدۇرۇش ئۈچۈن كۆرەش قىلىدىكەن. ئۇلارنىڭ ئادەملىرى ئۈرۈمچىگىمۇ، غۇلجىگىمۇ كەلدى دېيىشىدۇ. ئۇلارنى تاپقىلى بولماسمۇ؟ سەۋر - تاقەت دېگەننىڭ چېكى بولىدىغۇ.

- مەن چىدىيالىدىم، - دېدى ئۇ يېنىدىكى باتۇر ئىسىملىك دوستىنى ئاستا تۇرتۇپ، - ئوقۇپ نېمە قىلىمىز باتۇر، مۇئەللىم بولۇپ بىرىنجى سىنىپ بالىلىرىغا ئا ب س نى ئۆگىتىدىكەنمىز. مېنىڭ چوڭراق ئىشلارنى قىلغۇم بار. دېگەن، قانداق قىلساق بولىدۇ؟

- نېمىنى قانداق قىلساق دەيسەن؟

كۆزى ئۇيقۇغا كەتكەن دوستى ئۇنىڭغا چۈشىنىكسىز جاۋاپ بەردى.

- يۈر، تۆۋەنگە چۈشەيلى.

- سوغۇقتا نەگە؟

- ئۆزىمىزنى تاۋلايمىز، سوغۇقتىن قورقساق قانداق پارتىزان بولالايمىز!

ئۇلار كىيىنىپ ئىككىنچى قەۋەتتىكى ياتىقىدىن تۆۋەنگە چۈشتى. ئاچچىق شامال دەرەخلەرنىڭ ئاخىرقى

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

يوپۇرماقلىرىنى ئۇچۇرۇپ ئەكېلىپ نۇرىنىڭ يۈزىگە ئۇردى. نۇرى يوپۇرماقنى قولغا ئېلىپ:

- بىزمۇ بىر يوپۇرماق، ھالىمىزغا باقماي بوران بىلەن ئېلىشماقچى. بىلەمسەن، ھازىر قۇمۇل، ئالتاي

تاغلىرىدا، پامىر تاغلىرىدا پارتىزانلار ھەرىكەت قىلىۋاتىدۇ. بىزنىڭ تاغلىرىمىزدىمۇ ئەكبەر باتۇر، غېنى باتۇرلار

ھەرىكەت قىلىۋاتىدۇ. لېكىن كۈچ ئاجىز. ماخۇسەن يىگىرمە مىڭ ئەسكەر بىلەن شېڭ دۈبەنگە ھۇجۇم قىلىپ تارمار

بولدى. بىزدە قورال يوق، ھېچبولىمىسا مىڭ تال بەشئاتار بولسىدى، ھەربىر مىللىتقا ئون تالدىن ئوق بولسا

ئاستا - ئاستا قوراللانغىلى بولاتتى. ھازىر ياۋرۇپادا قاتتىق سوقۇش بولۇۋاتىدۇ. گىتلىر پولشاغا ھۇجۇم قىلدى.

ئەنگىلىيە بىلەن فىرانسىيە گېرمانىيىگە ئۇرۇش ئېلان قىلدى. سوۋېت ئىتتىپاقىمۇ دەككە - دۈككە ئاداش. ياپۇنلار

شەرقىي شىمالنى بېسىۋالغانى ئاز دەپ ھازىر شىمالىي جۇڭگوغا تاجاۋۇز قىلىپ كىرمەكتە. دۇنيا مالىمان، شىنجاڭمۇ

مالىمان بولسا بولاتتى.

- بىر نەچچە يىلدا ئىسھاقبېك لۇيجاڭ ھەدپىسلا شېڭ دۈبەن ئۈچۈن كەتمەن چاپتى، - دېدى باتۇر

تۇيۇقسىز ئۇيقۇدىن ئويغانغاندەك، - ئىككى پۈك ئەسكىرى بولغاندىكىن شېڭ دۈبەنگە قارشى چىققان بولسا - ھە؟

- ئۇ چاغلاردا شېڭ دۈبەننىڭ ھىلىگەرلىكىنى بىلمىدى - دە، بىلگەندە مىللىتىنى ئارقىغا قاراتقان بولاتتى.

- تاغقا چىقىپ پارتىزان بولساق قانداق دەيسەن، باتۇر؟

- ياق، مەن دادام بىلەن ئاپامنى باقمىسام بولمايدۇ، ئاداش. دادام سىل كېسەل، ئۆكىلىرىم كىچىك، ئۇلار

ھازىر بىر كۈن ئاچ - بىر كۈن توق ئاران - ئارانلا كۈن ئېلىۋاتىدۇ.

- ھەممە خەلق شۇنداق. ھەممىلا يەردە ئاچارچىلىق، غۇربەتچىلىك، ئۇنى ئاز دەپ ھەممىلا يەردە ئادەم

ئۆلتۈرۈش، تۇتقۇن قىلىش بولۇۋاتىدۇ. شېڭ دۈبەن يەنە «خائىن - سۈيقەستچىلەر گۇرۇھى» دەپ يالغان دېلو

ياساپ چىقىپ ھەممىلا يەردە ئادەم تۇتۇۋاتقۇدەك. غوجامنىڭ ئۆلۈمىگە زادىلا چىدىمىدىم. ھازىرلا بىرىنى ئۆلتۈرۈپ

ئىنتىقام ئالغۇم بار، لېكىن ئۇنىڭ بىلەن زۇلۇمنى يوقاتقىلى بولمايدۇ - دە!

ئىككى يىگىت تەنتەربىيە مەيدانىنى ئايلىنىپ يۈرۈپ ئۇزاق مۇڭداشتى. شەھەر جىمجىت تۇيۇقدا،

نەلەردىندۇر مىللىتى ئېتىلدى، بىر يەردە مەستلەر ئاغل - تاغل ۋارقىراپ ناخشا ئېيتاتتى.

ئۇلار دەرۋازىغا كەلدى ۋە رېشاتكىدىن يامشىپ چىقىپ ئۇ قاق كۈلۈبىنىڭ ئالدىغا باردى. كۈلۈپ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئالدىدىكى بۇلۇڭلاردا دۈگىدىشىپ مۇساپىرلار ئولتۇرۇشاتتى.

- ئۇلارنىڭ ھەممىسى چوقۇم ئۇيغۇر! - دېدى باتۇر.

ئۇلار مۇساپىرلارنىڭ يېنىغا كەلدى. غالىداپ تىتىرىشىپ، كونا چەكمەن، كورەك جۇۋىلارغا ئورنىلىپ

بىر- بىرىگە دۈمبىلىرىنى چاپلىشىپ ئولتۇرۇشقانلار راستتىنلا ئۇيغۇرلار ئىدى.

- نەدىن كەلدىڭ؟

- قەشقەردىن!

- سەنچۇ؟

- ئاقسۇدىن.

- مۇنۇ بوۋايچۇ؟

- ئۇ مۇشۇ يەردىن. ئۇ ساراڭ.

- شېڭ دۈبەننىڭ مىللىتىدىن بىرىمۇ يوق، نەدە ئەمەل، نەدە بايلىق، نەدە ئاسان پايدا بولسا ئۇلار شۇ

يەردە!

باتۇر قوللىرىنى شىلتىپ سۆزلەشكە باشلىدى - ئۇ نۇرىنىڭ ئالدىدا تىك تۇرۇۋېلىپ، گويا قەسەم بېرىۋاتقاندەك

ۋارقىراپ، قوللىرىنى شىلتىدى:

- زۇلۇم بار يەردە قارشىلىق بولىدۇ. قارشىلىق ئىنقىلاب دېگەن سۆز. ماقۇل، ئاداش، سەن نەگە بارساڭ مەن

شۇ يەرگە باراي، يامنى كەلسە مېنىڭ ئۆيۈمدىكىلەر مۇنۇلاردەك تالادا قالار، دىۋانلىك قىلار. گېپىڭ توغرا، ھەممە

خەلقنىڭ بېشىغا كەلگەن كۈن بۇ!

نۇرى ئۇنى يېپىلىپ ئېقىۋاتقان سۇنىڭ بويىغا ئېلىپ كەلدى، سۇ ئاستا شارقىراتتى، شامال دەرەخلەرنى

ھۇۋۇلدىتىپ ئەدىمەكتە ئىدى.

- بىز ئاۋال بىر تەشكىلات قۇرساق، - دېدى نۇرى، - ئۆلۈمدىن قورقمايدىغان، خائىنلىق قىلمايدىغان،

بۇيرۇققا بويسۇنىدىغان دوستلاردىن ئاۋال ئونى تاللايلى، ئاستا - ئاستا كۆپىيەيلى. قاتتىق مەخپىي ھەرىكەت

قىلايلى. مەن جېنىمنى ئاتاپ قويدۇ. قىساس ئېلىش، خەلقىمىزنى زۇلۇمدىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن ئون قېتىم ئۆل

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

دېسىمۇ ياق دېمەيمەن!

- مۇئەللىم بولسا بالىلارنى ساۋاتلىق قىلىدىكەنمىز شۇ. سەن دېگەندەك، جاننى چوڭ-چوڭ ئىشلارغا تىكىش

كېرەك. مانا مەن سېنىڭ بىرىنچى ئەسكىرىڭ.

- مەن بۇ يىل ئون يەتتە ياشقا كىردىم. ئەمدى بالا ئەمەسمەن. ھەممىلا ئادەم ئۆز پاشىسىنى قورۇمسا خەلق

مەڭگۈ زۇلۇمدىن قۇتۇلالمايدۇ. بىر مىللەتنىڭ بىر نەچچە يۈز، بىر نەچچە مىڭ پىداكارلىرى بولغاندىلا ئۇ مىللەت

ئويغىنالايدۇ. قوزغىلايدۇ، ئۆزىنى ئۆزى قۇتقۇزالايدۇ. رۇسۇلۇقى مۇئەللىم دائىم مۇشۇنداق دەيتتى، ئاداش. مانا

ئىككىمىز تۇنجى قېتىم خەلقىمىزنىڭ ھۆرلۈكى ئۈچۈن ئاخىرقى تىنىقىمىزغىچە كۈرەش قىلىشقا قەسەم ئىچكەن ئۇيغۇر

يىگىتلىرى. بىز باشقا مىللەتلەرنىمۇ، ھەتتا خەنزۇلارنىمۇ يېنىمىزغا توپلايلى، ئەكەل قۇلۇڭنى. بىز ھازىردىن باشلاپ

پىدائىي، قەسەم ئىچىمىز!

ئىككى يىگىت ھاياجان بىلەن بىر-بىرىنىڭ قوللىرىنى چىڭ تۇتۇپ قەسەم ئىچىشتى.

- خەلقىمىزنى زۇلۇمدىن قۇتۇلدۇرۇشقا جېنىمىز پىدا!

- غايىمىزدىن تايمايمىز، خائىنلىق قىلمايمىز، شەخسىي غەرەزدە بولمايمىز. ئەقلىمىز، كۈچىمىز، ھاياتىمىز

خەلقىمىزگە تەئەللۇق!

- پىداكارلارنى كۈچەيتىمىز، كۈچىمىزنى زورايتىمىز، قاتتىق مەخپىي ئىش قىلىمىز، ئەتىدىن باشلاپ ھەر

بىرىمىز ئۆزىمىزدەك پىدائىيىدىن بىردىن تاپىمىز!...

1940 - يىلى كېلىش ئالدىدا، غۇلجا ئاسمىدا قارا بۇلۇتلار تۈرۈلۈپ غەربتىن شەرققە ئاقماقتا. قەھرىتان قىش

باشلىنىش ئالدىدا غۇلجا تۇپرىقىدا قۇيۇن كۆتۈرۈلۈپ يەرنىڭ ئاھ-زارىنى كۆككە، بۇلۇتلارغا ئاچقىماقتا...

غۇلجا ئاسمىنى ئىككى ياشقا تېخىمۇ قاراڭغۇلاشقاندا سۈرلۈك بىلىنىشكە باشلىدى.

- كېلەر قېتىم كۆرۈشكەندە تۆت بولىمىز.

- يەنە بىر قېتىمدا سەككىز.

- ئارىفبېتىك پروگىرېسسىيە بويىچە كۆپىيىمىز!

- ياق، گېئومېترىيىلىك پروگىرېسسىيە بويىچە!!!...

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

مۇختەر باي يەنە خاپا. ئۇنىڭ قاپىقى ئېچىلمىغىلى بىر ئايدىن ئاشتى. بۈگۈن ئۇنىڭ قار يېغىپ تۇرغان قاپىقىدا بوران قوشۇلدى. يەرگە يورۇق چۈشمەستە خوتەندىن ئېلىپ كەلگەن كۆك چەكمەن چاپىنىنى يېپىنچاقلىۋېلىپ خوتۇنغا: «تەرەتكە ۋاقتىدا سۇ بەرمىدىك!» دەپ ۋەرقىرىغان پېتى ھويلىغا چىقىۋېلىپ ھۇجرىلىرىدا ئۇخلاۋاتقان ئۆيلەنگەن ئوغۇللىرىنىڭ ئۈچىلىسىنى تىللاپ ئويغاتتى، ئۆيلەنمىگەنلىرىنى ئاشخانىدا، كاڭدا يېتىشقان يېرىدىن ۋارقىراپ تۇرغۇزدى. «سەھەر قوپساڭ سائادەت، ھەممە خلىرىڭ پاراغات!» دېگەن خۇش بولغاندا دەيدىغان سۆزىنى بىرىگىمۇ ئىشلەتمەي، ھەممىسىنىلا: «پوققا پېتىپ يېتىشمەن!» دەپ تىللىدى. شۇنداق قىلىپ ئۇ ھەممىگە ئىش بۇيرۇدى. بالىلار ئۆگزىگە چىقىپ بېدىلەرنىڭ ئۈستىگە زىغىر پاخىلى ياپتى، ھويلا سۈپۈردى، ئات سۇغاردى، ئوتۇن كەسلىدى... ئۇ ھەممىنى يەنە تىللاۋەردى: «نان قېپىلار!»، «ھارام تاماقلار!»... ئۇنىڭ خاپىلىقى تۈنۈگۈنكى ئۇغلاق تارتىشتىن پەيدا بولغان. بۇ مەھەللىنىڭ نە ياراملىق ئاتلىرى، نە تېقىمچى يىگىتلىرى قالماي چىقى، ئون نەچچە ئۇغلاقچى ئۆلگۈدەپ تېپىرلاپمۇ ئۇغلاقنى مەھەللىگە ئەكەلمەي تارتقۇزۇپ قويدى. ھەتتا مۇختەر باي قارىگىر ئېتىنى ياقۇپ ئۇغلاقچىغا بېرىپ ئاتنىڭ ساغرىسىغا قامچا سالدى. قارىگىرنىڭ بېشىنى مۇختەر باي ئۆزى يىتىلىدى، ئىككى ياندىن ئىككى يىگىت يانداشتى، قارىگىر سوزۇلۇپ يىلاندىك تولىغىنىپ كەتتى. شۇنداقتىمۇ قارشى تەرەپنىڭ تېقىمچىسى ياقۇپنىڭ تېقىمىدىن ئۇغلاقنى يۇلۇپ ئاچىقىپ كەتتى ۋە قېرىشقاندىك ئابدۇمەر مىڭبېگىنىڭ ئالدىغا ئېلىپ باردى. ئابدۇمەرنىڭ ئاستىدىكى ئويناقلاپ تۇرغان دەملىك قارا ئات شۇنداق يۈگۈردىكى، چىغلار، ھەر-ھەر غول ئېرىقلاردىن ئۇچقاندىك سەكرەپ تۆتۈپ تۈپتىن ئۈزۈپ چىقىپ، يول-يولدا توسۇپ تۇرغان دەملىك ئات مىنگەن قوغلىغۇچىلارغا تۇتۇلماسلىق ئۈچۈن ئېتىز ئارىلاپ يۈگۈرۈپ بىردەمدىلا كۆزدىن يۈتتى. مۇختەر باي مەھەللىنىڭ ئەڭ ياخشى ئېتى بىلەن قوغلاپمۇ ئابدۇمەرنىڭ قارىسىنى كۆرەلمىدى. مەھەللىنىڭ بوسۇغىسىغا كەلگەن ئۇغلاقنى تارتقۇزۇپ قويغىنىغا كېچىچە ئۇيقۇسى كەلمەي تېرىكىپ چىقتى. بۈگۈن سەھەردىكى قوزغالغان سەپرىلىق ئەنە شۇنىڭ داۋامى ئىدى.

- تېخى بامداق ئازان ئېتىمىدىغۇ، نېمانچە قىلىدىكەن، - دېدى گۈلنەسا بۇ ئاقارغان چاچلىرىنى كەينىگە تاشلاپ قويۇپ، - ئوتتۇز يىلدىن بېرى تەرتىگە سۇ بېرىپ بۇ ئادەمنى رازى قىلالىمىدىغۇ تاڭ!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

مۇختەربايدىن بىر ياشلا كىچىك، قىز ۋاقتىدا تۆت تۆڭگىرەكتە تەڭدىشى يوق گۈزەل ھېسابلانغان بۇ خوتۇن ھازىر مۇختەرباينىڭ ئانىسىغىلا ئوخشاپ قالغان. ئۇلار بىر يەردە تۇرسا ھېچكىم گۈلنەسابۇۋىنى مۇختەرباينىڭ ئايالى دېمەيدۇ. ئالتە بالغا قورساق كۆتۈرۈپ، ئالتە قېتىم قورقۇنچلۇق ئىنجىق بىلەن نازۇك ئاۋازلىق بوۋاقتى بۇ دۇنياغا كۆز ئاچقۇزماق ئاسانمۇ؟ ئۇ ئېرىنىڭ دەردىنىمۇ، بالىلىرىنىڭ جاپاسىنىمۇ يەتكۈچە تارتتى. گۈلنەسابۇۋى مانا شۇنداق ئانا. ئۇنىڭغا ھايات ئالتە بالىنىڭ ئوتلۇق مېھرى بىلەن بىللە ھازىرقى كۆرۈمىسىز ھالىتى، مۈكچەيگەن بەل، ئاقارغان چاچ، چىشىسىز ئۈمچەيگەن قورۇق چىرايىنى خاتىرە قالدۇردى. لېكىن ئانا چىرايىدىن كەتكىنىگە، مۇختەرباينىڭ سوغۇقلىشىپ كەتكىنىگە ھېچقاچان ئازابلانمىدى. ئۇنى قېرىتتۇرغان ئازاب مۇختەرباينىڭ يېرىم كېچىدە كېلىپ ئوغرىلىقچە بويىنى سۇغا سېلىشلىرى بولدى. خوتەنگە ئاتنى دەپ كەتكەندە گۈلنەسابۇۋى ئېرىنىڭ سالامەت قايتىپ كېلىشىنى بەش ۋاخ نامىزىدا دۇئا قىلىپ تىلىگەندە، ھەر قېتىملىق دۇئاسىنىڭ ئاخىرىغا: «ئىلاھم شەيتانغا ئازمىسىدى» دېگەن سۆزنى قوشۇپ قويغانىدى. لېكىن سۈت بىلەن كىرگەن خۇي جان بىلەن چىقىدىغان ئوخشايدۇ، مۇختەرباي ئادەم سىياقىدىن ئايرىلىپ قايتىپ كەلدى، بىر ھەپتە ئۆتەر-ئۆتمەيلا يەنە يېرىم كېچىدە قاراڭغۇ ئات ئېغىلىغا كىرىپ بويىنى سۇغا سالدى. بۇنداق ئىش ھەر قېتىم تەكرارلانغاندا، گۈلنەسابۇۋى يوتقاننىڭ گىرۋىكىنى چىشلەپ سىلكىنىپ-سىلكىنىپ بۇقۇلداپ يىغلىدى. لېكىن ئېرىگە بىر قېتىم قاپاق كۆتۈرۈپ، بۇ ئىشتىن تارتقان ئازابىنىڭ تۈۋىشىنى چىقارمىدى. ئۇنىسىز ئازاب، شاۋقۇنسىز غوۋغا ئۇنى بۇرۇن قېرىتتى، بۇرۇن مۈكچەيتتى. - مەزىن دېگەن كاڭ - كاڭ خوتۇننى ئىممۇئاتامدۇ نېمە! - دەپ ۋارقىرىدى مۇختەرباي ئۆتۈكنى تامغا تېپىپ

كىيىۋېتىپ، - ئاغزىغا چۈن چىقىپ قويسا قورۇيالمىدىغان كاڭ - كاڭ مەزىنلىك قىلىمەن دېگۈچە پىت باقسا بولىدۇ، ئۆزۈم بېرىپ ئەزان ئېيتىسام!

ئۇ ئۆيىدىكى ھەممە ئادەمنى ئويغىتىۋېتىپ، ھويلا - ئارامنىڭ پاكىز سۈپۈرگۈزۈۋېتىپ، بېشىغا سۆسۈن تۆپىسىنى كېيىپ مەسچىتكە قاراپ ئالدىراپ ماڭدى. يولدا كېتىۋېتىپ جاراڭلىق، توم ئاۋازى بىلەن: - زىيەك، ھوي زىياۋۇدۇن! - دەپ ۋارقىراپ قويدى. ھەر قېتىم بۇ ھويلىنىڭ ئالدىدىن ئۆتكەندە ئۇنىڭ يۈرىكى ئويناپ كېتىدۇ - دە، قەدەملىرى ئېغىرلىشىدۇ، ئۇنىڭ يادىغا رەيھانگۈل كېلىدۇ ئەمەسمۇ!

مانا ئۇ مەسچىتنىڭ شوتىسىنى غارىسلىدىن ئالدىراپ مېڭىپ ئۆگزىگە چىقتى ۋە بارماقلىرى بىلەن قۇلىقىنى

بوش تۇتۇپ:

- ئاللاھۇ ئەكبەر، ئاللاھۇ ئەكبەر... ھەيئەتەلەسسالا!... - دەپ ئەرزان توۋلىدى.

ئۇنىڭ ئەزىنى ئاڭلىنىش بىلەن يىگىرمە توققۇز ئۆيىنىڭ ھەممىسىدىن قۇرۇق يۆتەل ئاۋازى ئاڭلاندى،
دەرۋازىلار غىچىرلاپ، غورۇلار تاراقشىشقا باشلىدى. ئۇنىڭ ئاۋازى گويا جەڭ سىگىنالى، دۆلەت بۇيرۇقى، خاننىڭ
ھۆكۈمى...

- نېمانچە ئۇخلايسەن، ھەي ئىمام! - دېدى ئۇ سەنسەن جۇۋىغا ئورلىپ ئەسەپ كېلىۋاتقان ئىمامغا
ۋارقىراپ، - قۇشناچىم يوتقاندىن چىقارمىدىمۇ يە؟

- يوقسۇ، يوقسۇ، تېخى ئەتىگەن ئەمەسمۇ، مۇختەربەگ، تېخى باش توخۇدىن ئەمدىلا ئۆتتى...

- نەدىكىنى، ھاۋا تۇتۇق بولغاچقا شۇنداق...

- ياق، بىزنىڭ ئۆيدە سائەت بار، غوجام...

- سائەت، ھەي قاشقالىق، مەھەللىگە بىرىنجى قېتىم سائەت ئاچچىقان سەن بولامسەن، يالغان ئېيتما

دەيمەن!

- يالغان ئەمەس، بۇ قېتىم شەھەرگە كىرىپ مەدرىسىدە مۇتائالى خەلپەمنىڭ ۋەزىنى ئاڭلىدىم. ئۇ زات نامازنىڭ
ۋاقتى ھەققىدە سۆزلىدى. سائەت بولمىسا بولمايدىكەن دەپ تۆت خۇ بۇغداينىڭ پۇلغا بىر سائەت سېتىۋالدىم.
سېتىۋالدىباينىڭ دۈكىنىدىن...

- پاه، پاه، ھەممىنى ئالالايسەن، جاھاننى ئالدى قاشقالىق بولدى - دە، نېزەر خان غوجام ئۆلۈۋىدى،

ئابدۇمەرنىڭ قۇيرۇقى دىڭگايغىلى تۇردى!

- بېگىم، ھېچكىم يوقكەن، سىلگە دەپ باقاي، ئابدۇمەر مىڭبېگىنىڭ تۆت ئاتىسى مەشەدە ئۆتۈپتۇ،

قاچانغىچە قاشقالىق بولىدۇ، مەنىمۇ ماقۇل قاشقالىق!

- ئون ئاتىسى ئۆتسىمۇ ئۇ قاشقالىق!

- سىلچا؟

- مەن نېمىكەنمەن؟

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ئابدۇراخمان ھاجىم ھەممىنىڭ تارىخىنى بىلىدىكەن. سىلنىڭ ئون بىرىنچى ئاتىلىرىمۇ يەكەندىن

كەلگەنكەنيا!

- پوقنى يەپتۇ، ئۇ دېگەن ھىدىلشالانىڭ ئاتىسى، ھىدىلشالانىڭ ئونىنچى ئاتىسى تاجىك، مېنىڭ ئاپام

شۇلارنىڭ تۇخۇمى. دادام مۇشۇ يەرلىك، سەن نېمىنى بىلەتتىڭ ھە زاغرىچى!

- شۇنداق، بىلىمەيمەن، بېگىم! ھېكمىبەگ غوجاملار تۇرپاندىن، قۇمۇلدىن، ھۈسەنبايلار ئاتۇشتىن،

سابىرھاجىلارمۇ ئاتۇشتىن، نېزەرخان غوجامنىڭ نەچچىنچى بوۋىلىرىمۇ يەكەن سەئىدىيە خانلىقىدىن... ئۇلار

ئىسمايىلبەگ غوجامغا چېتىلارمىش...

- بولدى، بولدى، كىگىز كىتاۋىڭنى ياپ ھەي قاشقالىق، سەللەڭنى تۈزە!

- ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم! - دەپ جامائەت بىر - بىردىن كەلگىلى تۇردى.

- بۈگۈن بامداتتىن كېيىن ئەتسەپ قىلىمىز، كىم بامداتقا كەلمىگەن بولسا يالىڭاچلاپ ئۆستەڭگە تاشلايمىز.

ئاڭلىغاندىمىز جامائەت!

- شۇنداق قىلايلى... قالىتىس گەپ بولدى!

- بۈگۈن بىر تۈرۈۋاپتىكەن مۇنۇ قاۋان!

- شۇنداق قىلمايمۇ بولىدى...

- بىر ئاز كۈتەيلى ئەمەس...

مانا بۇ يىگىرمە توققۇز ئۆيلۈك مەھەللىنىڭ تۆۋەنكى مەھەللىسىنىڭ كۆڭۈللۈك سەھىرى.

سۈبھى كۆتۈرۈلۈشتىن بۇرۇن بامدات ئوقۇلۇپ بولدى.

- ئابدۇسالام قىڭغىر شەھەرگە كىتىپتۇ، - دېدى مىرا «قازى» ئادەملەرنى بىرىمۇ بىر يوقلىما قىلىپ

بولۇپ، - بامداتقا چىقىمىغان شۇ زىياۋۇدۇن بىر ئادەم!

- زىيەك! - دېدى مۇختەرباي ئۆزىنىڭ بىر نەۋرە ئىسىنىڭ ئەتسەپكە توغرا كېلىپ قالغىنىغا نارازى

بولۇپ، - ھەممىلا بالا - قازا شۇنى چۆرگىلەمدۇ - ھە، گېپىم گەپ، مەن بارماي، جامائەت بېرىپ ئۆستەڭگە

تاشلاڭلار.

يامغۇر ئارىلاش قار ياغماقتا، كۈچلەر سېرىق غازاڭ بىلەن تولغان. ئادەملەر دۈگىدىشىپ زىياۋۇدۇننىڭ

قورۇسى ئالدىغا كەلدى. يوغان ھويلىدا قوتۇر ئالا قانجۇقتىن باشقا ھېچنە يوق. ئادەملەر غورۇدا تۇرۇپ

ۋارقىرىدى:

- ھاي زىيەك!

- چىقە كاپىر!

يوغان ھويلىنىڭ ئۈچ ئېغىزلىق ئۆيىنىڭ ئالدى سۇيا، پىشايۋانلىق. پىشايۋاندىكى كەپتەر، قۇشچىلار ئاۋازنى

ئاڭلاپ پۇرىدە ئۇچۇشتى. ئالا قانجۇق قۇيرۇقىنى ئىچىگە تىقىپ سولدىكى ئېغىلغا قاچتى. ئوتتۇرىدىكى ئىشەك

ئېچىلىپ كۆرەك جۇۋا يېپىنچاقلىغان زىياۋۇدۇن پەيدا بولدى:

- نېمە بولدى ھۇي، جامائەت سىلەرگە!

- ئەتسەپ! - دېدى مۇتەۋەللى دەرىسىنى پۇلاڭلىتىپ، - بۇ ياققا چىق، سېنى سۇغا باسىمىز!

- سەن ھەرقاچان جۇنۇپ، خوتۇنۇڭ ئۆلگىلى نەۋاخ، ماڭ گەدەنكەشلىك قىلماي!

- نېمە بولدى ھۇي؟

زىياۋۇدۇن سەل مۈكچەيگەن ئېگىز گەۋدىسىنى ئالدىرىماي قىمىرلىتىپ سۈپىدىن چۈشتى ۋە جامائەتنىڭ

ئالدىغا كەلدى.

- تۇتۇڭلار ئۇنى!

بەش - ئالتە كۈچتۈڭگۈر ئۇنىڭ ئالدىغا يوپۇرۇلۇپ كەلدى ۋە قول، بەللىرىنى تۇتۇشتى.

- قويۇۋېتىڭلار ھۇي، ئۆزۈم باراي زادى!

زىياۋۇدۇن بىر سىلكىنىۋىدى، كۈچتۈڭگۈرلەر داجىشتى. زىياۋۇدۇن كۆپچىلىكنىڭ ئالدىغا چۈشۈپ ئۆستەڭگە

قاراپ ماڭدى.

- تاشلاڭلار ئۇنى... قاينامغا!

ئادەملەر قىقاس - چۇقان بىلەن يەنە ئۇنىڭغا يېپىلدى. زىياۋۇدۇن جۇۋىسىنى تاشلىدى - دە،

كۆڭلەك - ئىشتانلىرىنى سالىدى. كۆپچىلىك كۈلۈشتى، ئۇيۇلۇشتى، قېچىشتى:

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ۋاي، كاپىرەي، ھاڭگىنىڭ ئۆزىلىغۇي!

- تازا دىخسراپتۇ - دە!

- ھاياسىز كاپىر!

- كىيىمنى ئايدى - دە، بۇ بویتاق!

زىياۋۇدۇن كۆپچىلىكنىڭ ئىتتىرىشىنى ساقلىمايلا قارامتۇل بولۇپ تىنچ ئېقىۋاتقان ئۆستەڭگە ئۆزىنى ئاتتى.

بىردەم يېتىپ چىقتى - دە، غالىداپ تىترەپ تۇرۇپ:

- بولدىمۇ جامائەت! - دېدى.

قېرىلار ئاللىقاچان كېتىشكەن، ئۇنىڭ دېمەتلىكلىرىلا قالغانىدى:

- پاھ، ئاق بېلىق ئىكەنسەنغۇ ھوي كاساپەت!

- بولە تېز چىق، جۇۋاڭنى كىيە، سىل بولسەن كۇسپاڭ!

بىرى ماختاپ، بىرى تىلاپ ئۇنى تىزلا كىيىندۈردى. چىلەكلىرىنى كۆتۈرۈشۈپ سۇ ئالغىلى ئاياللار كەلگىلى

تۇرۇندى، ھەييارلار:

- ئۆستەڭ سۈيى ئۈچ كۈنگىچە ھارام. ماۋۇ قوتۇرماچ جۈنۈپ سۈنى بۇلغۇۋەتتى! - دەپ ۋارقىراپ ئادەملەرنى

كۈلدۈردى. زىياۋۇدۇن كىيىنىپ بولغاندىن كېيىن مۇختەرباي قىرغاققا پەيدا بولدى.

- ھەي زىيەك، بۈگۈن ئۇ قاتتىن بىر بەيگە ئات ئەكەلدۈرۈمەن، تۈنۈگۈن سەن يوق، ئوغلاقنى بورچىلىقلارغا

تارتقۇزۇپ قويدۇق. بۈگۈن ھېۋىز سەپرانىڭ تويىكەن، ئوغلاق تاشلىغۇدەك. سەن بىزنىڭ قىزىل ئاتنى مىنىپ

بارىسەن، تېقىمىغا ھارۋا ئېتى ياخشى. يۈلۈپ ئاچىقسەن - دە، ماڭا بېرىسەن. مەن بىر يەرنى كۆزلەپ قويدۇم.

ئوغلاقنى شۇ يەرگە تاشلايمەن. قالغان گەپنى كىيىن ئاڭلايسەن! - دېدى.

ئۇنىڭ گېپى بۇيرۇق. دېمەك، زىياۋۇدۇن بۈگۈن مەھەللە ئابرويى ئۈچۈن ئوغلاققا چۈشۈپ باشقا

مەھەللەلەرنىڭ تېقىمچىلىرى بىلەن كۈچ سىنىشىدۇ. ئۇنىڭ يەڭگۈدەك كۈچى بارمۇ، ئۇ ھازىر بۇرۇنقى تۈرگۈن

يىگىت ئەمەس، يىللار ئۇنىڭ يىلىكىنى شۇراپ ئۇنى قىممەتلىك بايلىقلىرىدىن ئايرىماقتا. لېكىن مۇختەرباينىڭ گېپى

بۇيرۇق. ئۇنىڭ جىق ياخشىلىقلىرىنى كۆرگەن زىياۋۇدۇن ئۇنىڭ يۈز - خاتىرىسى ئۈچۈن ئاخىرقى كۈچ ماھارىتىنى

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

كۆرسىتىدۇ - دە .

بۇنىڭدىن بەش كۈن بۇرۇن ھېۋىز باينىڭ ئۈچ نەۋرىسى بەلۋاغلىرىغا ئاليسىشل ياغلىقلار چىگىلگەن، قۇلاقچىسىغا ئۈكە قادىلىپ، كوكۇلىسىغا ياغلىق چىگىلگەن، ئاتلىرىنى مەخسۇس ئادەملەر يېتىلگەن ئۈچ ئوماق بالا بۇ مەھەللىگە كىرگەندە، ھەممىلا ئۆي ئۇلارغا پوتا باغلاپ، ياغلىق چىگىپ، يانچۇقلىرىغا پۇل، قەنت - گېزەك، پىششىق تۇخۇم سېلىپ خۇشاللىق بىلەن مۇبارەكلەشكەندى: «ھېۋىزباي بەيگىنىڭ ئالدىغا تۆگە، كەينىگە قوزا قىپتۇ. ئونىنچى ئاتقىچە مۆھۈر بەرگۈدەك» دېيىشكەندى. ئادەملەر ھەيرانۇ ھەۋەس بىلەن بۇ خەتنە توپىنى ئۇلۇغلىغان. مانا بۈگۈن ھاۋانىڭ تازا يامان كۈنى شۇ خەتنە توي بولىدۇ. بەيگە، ئاخىرىدا ئۇغلاق. مۇختەرباي توي سوۋغىسى قىلىپ بىر غۇنان ئات تەييارلىدى. ئۇ مۇختەرباي ئائىلىسىنىڭ ئابرويى - دە!

ھېۋىزباينىڭ ئۆيى يار بېشىدا - بۈك دەرەخلىك ئارىسىدا. چوڭ دەرۋازا جەنۇبقا قارىغان، ئالدى كەڭ سەينا، تۆۋەن تەرىپى چەكسىز كەتكەن سازلىق، نېرسى قويۇق ئورمان، ئورمان ئارىسىدا ئىلى دەرياسى، دەريانىڭ ئۇ قېتى پايانسىز تۈزلەڭ، ئۈستى قارلىق ئۆچكىلىك تېغى. قورۇنىڭ ئورنىمۇ، مەنزىرىسىمۇ گۈزەل، تۇرمۇشقا ئەپچىل. سازلىق مال بىلەن تولغان. قاراسۇ سازلىقىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن كىسىپ ئۆتكەن، ئۇنىڭ دەرياغا قۇيۇلۇش ئېغىزىغا ئىككى تاشلىق تۈگمەن ياسالغان، تۈگمەن ئەتراپى قويۇق تاللىق، جىغانلىق، - قىرغاۋۇل، توشقان - جەرەنلەرنىڭ ماكانى. بۇ قاراسۇدا بېلىقلار شۇنچە كۆپ، يازدا پۈتۈڭنى چىلاپ ئولتۇرساڭ، ھەر - ھەر چاربىلىقلار كېلىپ ئوينىشىپ پۈتۈڭنى چىشلەپ باقىدۇ. تېخى سۇ چاشقىنى، قامىلارنىڭ كۆپلۈكىچۇ؟ ھېۋىزباينى باي قىلغان مۇشۇ يەر. ئوت - چۆپى، ئوت - ياغىچى، سۈيى، ياۋايى ھايۋانلىرى بايغا ئولجا. ئۇ ھەر يىلى رەسگە نەچچە مىڭ تۇباق قوي، نەچچە يۈز ئات - ئۆكۈز، ئېسىل قاما، تۈلكە، بۆرە تېرىلىرى ۋە قوي، كالا، ئات تېرىلىرى، يۇڭ، ئات يايلىغا ئوخشاش چارۋا مەھسۇلاتلىرىنى ئۆتكۈزۈپ، ئۇ ياقىتىن رەخت، قەنت - گېزەك، پالتىدىن تارتىپ سوقا قاتارلىق دېھقانچىلىق سايمانلىرى ۋە تۇرمۇش بويۇملىرىنى ئەكىرىپ پۇل - بايلىققا تىنىپ كېتىدۇ. ئۇنىڭ يېرى بىلەن مېلىنىڭ سانىنى ئۆزىدىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ. ئۇ بىر غەلىتە ئادەم: ئادەملەرگە ئانچە ئارىلاشمايدۇ، گېپى ئاز، تۇيدۇرمايلا غىپلا قىلىپ ھەج قىلىپمۇ كەلدى، ھەتتا ئۆزىنى «ھاجى» دېگۈزۈش ئۈچۈن داۋراڭ سالىدى. ئۇ يۈز بېگى، مىڭبېگى دېگەندەك مەنەسپلەردىن «توشقان ئىتتىن قاچقاندەك» قاچىدۇ. ھەتتا ئۇنىڭ مال - دۇنياسىغا

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئوغرىلارمۇ تەگمەيدۇ. «ھېۋىزباينىڭ مالايلېرىدا بەشئاتار باركەن»، «ھېۋىزباينىڭ ئىتلىرى ئادەمنى ئاتنىڭ

ئۈستىدىن ئۆرۈۋالدىكەن»، «ھېۋىزباينىڭ ئايغىرلىرى ئادەمنى تالايدىكەن»، «بۇقىسى قاۋاننى

يېرىۋىتىپتۇ!... دېگەندەك سىرلىق گەپلەر ئەل ئىچىدە رىۋايەت...

مانا بۈگۈن شۇ باي ئۈچ نەۋرىسىنىڭ خەتنە تويىنى كاتتا قىلىپ ئۆتكۈزىدۇ. مۇختەرباي بۇ تويغا ئالاھىدە

ياسىنىپ، ساقال - بۇرۇتنى چەكتۈرۈپ، چىبەر قۇت پەشمىتىنى كىيىپ، بېلىگە قارا پوتا باغلاپ، مەسكاپ ئۆتۈكىنى

قوي يېغىدا مايلاپ، تۆپىسىنى كۆزىگە كىيىپ، قىزىل دۇخاۋا بۆكىنى گەجگىسىدىن چىقىرىپ قويۇپ، ئاتتا تىك

ئولتۇرۇپ مەھەللە ئەللىرىنىڭ ئالدىدا ئېتىنى ئوينىتىپ يېتىپ كەلدى. ئات باغلاشقا خادىملار قادىلىپ، ئارقانلار

تارتىلغان يەرگە كېلىپ ئاتتىن چۈشۈۋىدى، ئات ئالغۇچىلار يۈگۈرۈشۈپ كېلىپ ئۇنىڭ ئېتىنى ئالدى. ئۇنىڭ

ئالدىغا ھېۋىزباينىڭ ئۆزى كەلدى: كەكە ساقال، ۋىجىك، خۇمار كۆز، قىزىل يۈز - پاكىز ئادەم ئىنچىكە، مۇلايىم

ئاۋاز بىلەن:

- رەھمەت، رەھمەت مۇختەرباي! - دېدى ئۇنىڭ يىرىك، يوغان قوللىرىنى كىچىك، نازۇك قوللىرى بىلەن

چىڭ سىقىپ، - شەھەردىن غوجاممۇ چىقتى. قېنى سارايغا، غوجام بىلەن ھەمداستىخان بولۇشقا مەرھەمەت!

ھېۋىزباينىڭ تىلىمۇ بىر بايلىق. ئۇ دىنىي، پەننىي كىتابلارنى جىق ئوقۇيدۇ. ئورۇسچە، خەنزۇچە

سۆزلىيەلەيدۇ. قازاقچە، ئۆزبېكچە، تۈركچە دېگەنگىمۇ سۇ.

ھېۋىزباي ناچار كىيىنگەن دېھقانلار بىلەنمۇ ئاشۇنداق قىزغىن كۆرۈشۈپ، ئۇلارنى مەخسۇس تەييارلانغان

ئۆيلەرگە تەكلىپ قىلدى. ئون پۇتلۇق گۈرۈچ يەيدىغان قازاندىن ئالتىسىدە پۇلۇ تەييارلانغان. قازان بېشىلىرىدا

ئادەملەر پالتىلار بىلەن دۆۋە - دۆۋە كالا - قوي گۆشلىرىنى پارچىلاشماقتا. چەبدەس يىگىتلەر لېگەن - تاۋاقلارنى

كۆتۈرۈشۈپ يۈگۈرۈشۈپ يۈرمەكتە. تەرەپ - تەرەپتىن توپ - توپ ئاتلىقلار، ھارۋىلىقلار ئۈزۈلمەي كېلىشمەكتە.

قورساقلىرى تارتىلىپ كەتكەن بەيگە ئاتلىرىنى سوۋۇتۇپ چىرايلىق، چەبدەس كىيىنگەن بالىلار ئەتراپتا

يۈرۈشمەكتە. ئادەملەرنىڭ كۈلكە - چاقچاقلىرى، ئاياللارنىڭ يازلىقى تېرەك بېشىغا قونۇ قاقىلداشقان توقۇناق

قاغىلاردەك چۈكۈلداشلىرى، ئاتلارنىڭ كىشەنەشلىرى ئاچچىق شامالنىڭ ھۇۋلاشلىرىنى بېسىپ كەتكەن، ئادەملەر قار

ئارىلاش يېغىۋاتقان يامغۇرنىمۇ ئۇنتۇشقان.

ھېۋىزباينىڭ تويى ئۈچۈن ھەپتە - ھەپتىلەپ تەييارلىق كۆرۈشكەن دېھقانلار بۇنداق چاغلاردا ئاسماندىن تاش - شېغىل ياغسىمۇ بەربىر خۇشال . بۇ كۈن ئۇلار ئۈچۈن ئۇنتۇلغۇسىز خاتىرە . بۇنداق كۈنلەر ئۇلار ئۈچۈن بىر يىل يەتكۈدەك سۆھبەت خاتىرىلىرىنى قالدۇرالايدۇ . ئۇلارنىڭ ھاياتى مۇشۇنداق كۈنلەر بىلەن مەنە تاپىدۇ ، يېڭىلىنىدۇ . . .

مانا ، باغلانغان ئاتلار شۇنچىلىك كۆپەيدى ؛ ھېچقاچان بۇنچىلىك ئاتلار بىر يەرگە توپلانغان ئەمەس ، ئىككى مىڭبىگىلىك يەنى يىگىرمە يۈز بېگىلىك يەرنىڭ ئادىمى بۇ يەرگە توپلانغان . شەھەردىن چىققان مېھمانلارنىڭ تېخى بۇنىڭ سىرتىدا . نەچچە يۈز ، تاكى مىڭلىغان ئادەم بىلەن ئاتنىڭ توپلىنىشى ھەم ھەيۋەتلىك ، ھەم سۈرلۈك . ھەممىلا ئادەم بىر قىلىقى بىلەنلا نام چىقىرىۋالسام دەيدۇ ، ھەممىلا ئادەم شۆھرەت تەمەسى ، ئارمان ئىستىكى .

- ھەي ، ئوغلاققا سەركە تاشلانغۇدەك!

- سەركىنى قانداق ئېلىپ قاچقىلى بولىدۇ ، تېقىمىغا باسماقۇمۇ تەس!

- ئاۋۇ باغنىڭ تېمىغا مىنىپ ، پىيادىلەر تېقىمىغا باسايلى .

- يىگىرمە يىگىت پىيادە بولۇپ چۈشىمىز ، باغلىۋالساڭلا ئۆگزىگە ئاچىقىپ كىتىمىز!

مانا بۇ نەلەردىن پىيادە كېلىشكەن دېھقانلارنىڭ ئارزۇسى .

- سەن زىيەك تېقىمداپ توپتىن يولۇپ ئاچىقىپ بەرسەڭلا ، مۇختەرباي ئالدىغا ئېلىپ مەھەللىگە ئۇچىدۇ .

- مۇختەرباينىڭ قۇلا ئېتى قۇلانغا ئوخشايدۇ جۈمۇ!

- نى - نى ئاتلار تۇرمامدۇ . ئاۋۇ كۆك ئاتنى قارا ، قۇلاقلىرى قارىلغاچنىڭ قانتى . قارا ، جانىۋارنىڭ تۇرالمى

تىپچەكلەۋاتقىنىنى!

- دېسەم - دېمىسەم ئۇ بىر ساپساپچى!

- كۆرسەن ، ئاشۇ ئات ئوغلاقنى ئېلىپ قاچسا!

مانا بۇ چەۋەندازلارنىڭ ۋەسۋەسىسى .

ھەممىلا ئادەم شان - شەرەپ ، ئۈستۈنلۈك ھەققىدە باش قاتۇرماقتا .

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئادەملەر ئۆيلەردىن مايلاشقان ئېغىز - بۇرۇتلىرىنى مەغرۇر سۈرتۈشۈپ يار بېشىغا مېڭىشماقتا. ئاتلىقلىرى

ئاتلىق، پىيادىلىرى پىيادە.

دەريا بويىدا چۆرگىلىمە چېپىشىش ئۈچۈن مەيدان ھازىرلانغان. سازلىق - چىمەنلىك، تۈپتۈز يەرنىڭ ئۇ

يەر - بۇ يېرىگە تۇغلار قادىلىپ يول بەلگىسى ئۈچۈن تۇغلارنىڭ باشلىرىغا ياغلىقلار چىگىلگەن. ھەر بىر ئەگمىدە

مەخسۇس ئاتلىق قاراۋۇللار قويۇلغان. بۈگۈنكى بەيگىگە ئەڭ تاللانغان يىگىرمە سەككىز نەپەر بەيگە ئېتى

تەييارلانغان. ھەربىر ئات ھەربىر يۇرت - مەھەللىنىڭ غۇرۇرى. شان - شەرىپى. شۇ ئات شۇ يۇرت كاتتىلىرىنىڭ يە

بېشىنى تىك قىلىدۇ، يە يەرگە ساڭگىلىتىدۇ. بىر ئايدىن بېرى تاڭ ئاشۇرۇپ تەييارلانغان ئاتلار بىر - بىرىدىن

كۆركەم، خىيالچان كۆرۈنىدۇ. ھەقىقىي بەيگە ئېتى بەيگە ئالدىدا خىيالچان، شۇڭ بولۇپ قالىدۇ. تېپچەكلەپ،

ئېغىزدۇرۇق چايناپ، يەر چاپچىتىپ ئالدىراۋاتقانلىرى دېھقان تىلى بىلەن ئېيتقاندا بىردەمگىلا يۈگۈرىدىغان

ساپساپچى ئاتلار. مەيداننى بىر ئايلىنىش بەش مىڭ مېتىر. مانا شۇ بەش مىڭ مېتىرلىق ئايلانمىنى يىگىرمىنى

ئايلىنىش كېرەك. ئۇزۇنغا چېپىش بولغان بولسا شەھەرنىڭ ئۇ تەرەپىگە - تەلەكە ئېغىزغا چېپىپ بارغان بولاردى،

بۇنداق يۈز كىلومېتىر ئۇزۇنلۇققا ئاتنىڭ ئېتى چىدىمىسا، كۆرگەنلا ئات ياراۋەرمەيدۇ - دە!

مانا، ئاتلار پەللىگە ماڭدى. بەيگە مەيدانى سانجاق ئادەم، ئاتلار ماڭغاندا، دەريا تەرەپتىن گەۋدىلىك

بىرى ۋارقىراپ چىقىپ كەلدى.

- مېنىڭ ئېتىمىمۇ بەيگىگە چۈشىدۇ! - دېدى ئۇ - بېشىغا ئاق مالخاي كىيگەن، چاققان، قىسقا كورەك

جۇۋىلىق، مەيدىسى ئوچۇق ئادەم.

- غېنى ئوغرى! - دېدى ئادەملەر بىر - بىرىگە ھەيران ۋە خۇشال بولۇشۇپ.

غېنى ئوغرىنىڭ ئاۋازى كىمنى قارىتالمايدۇ. ئۇنىڭ يېنىدىكى كۆكسى كەڭ، ساغرىسى چوڭ، بېلى ئىنچىكە،

قۇيرۇقى بوغۇلغان تورۇق ئات بېشىنى لۆڭگە بىلەن تېڭىۋالغان قازاق بالا بىلەن بېرىپ بەيگىچىلەر توپىغا قېتىلدى.

- بۇ ئوغرى بەيگە ئاتنى نەدىن ئوغرىلىغاندۇ؟

- رەسىدىن ئوغرىلاپ كەلدى جەزمەن!

- كۈنەسنىڭ ئېتىدەك قىلىدۇ.

- تورغاۋۇتنىڭ بولسا مېڭىشى ياخشى، بەيگىگە يارىمايدۇ!

- قالماق ئېتىدەك قىلدۇ جۇمۇ!

- ياق، قازاق ئېتى!

- بەرناۋۇلدەك ئېگىز - ھە!

- قارا، ئاياغ ئېلىشنى، ئىتتىك ئاتتەك قىلدۇ!...

ھەممە ئادەمنىڭ كۆزى پەللىدە. مانا، ئاتلار قاتار تىزىلدى. مانا، پاختا بەن مىلتىق ئېتىلدى، ئاتلار قويۇپ

بېرىلدى. بىر ئىككى چۆرگىلىگىچە ئاتلار توپ - توپ بولۇپ يۈگۈرۈشتى، ئاستا - ئاستا سۈزۈلۈپ ئالدىدا ئون،

ئوتتۇرىدا بەش، ئاخىرىدا ئون ئۈچ ئات يۈگۈرۈپ بارماقتا. ھەر بىر توپنىڭ ئارىلىقى بەش - ئالتە مېتىر... مانا،

ئونىنچى چۆرگىلەم باشلىنىۋىدى، ئاتلار ياخشى - يامىنى خىللىنىشقا باشلىدى. نەچچە ئات سەپتىن چىقىپ

كەتتى. مانا، يىگىرمە سەككىز ئاتتىن ئون ئالتىسى يول تالىشىپ كېتىۋاتماقتا، ئون بەشىنچى ئايلىنىشقا

كەلگەندە، ئالتە ئات بىر قاتار، ئون ئات بىر قاتار بولۇپ قالدى. غېنى ئوغرىنىڭ ئېتى ئاخىرقى سەپتە. پاھ، تورۇق

ئات يۈگۈرگەنسېرى قىزىپ، ئايىغى ئېچىلىپ ئۈزۈپ چىقىشقا باشلىدى. مانا، ئاخىرقى ئىككى ئايلىنىش، بالا

بەيگىچىلەر ئاتلىرىنىڭ تىزگىنلىرىنى قويۇۋەتتى. ئاتلارنىڭ قەدەملىرى شۇنچىلىك تېز، تۇياقلىرى كۆرۈنمەي قالدى.

قۇلاقلىرى يوپۇرۇلغان، ئىككى ئالدى ئايىغىنى تۇمشۇقنىڭ بىقىنىدىن چىقىرىپ يۈگۈرۈۋاتقان ئاتلار ئۆزىنىڭ

ئاخىرقى ماھارىتىنى كۆرسەتمەكتە ئىدى. كۆك ئات، قارا قاشقا، خالتار ئات ئالدىدا تەڭ كىتىۋاتاتتى. بىردىنلا

ئۇلارغا غېنى ئوغرىنىڭ ئېتى يېتىشىۋالدى. مانا، ئاخىرقى ئايلىنىش، ئاتلار ئۇچماقتا. تەرەپ - تەرەپتىن

ياندېغۇچىلار چىقىپ بەيگە ئاتلارغا ياندىشىپ ئاتلارنىڭ پىشانىلىرىنى سىيپاپ، يېنىك قامچىلاپ قويۇپ، بەزىلىرى

چۇلۇۋىرىنى تۇتۇپ يېتىلەپ چىپىپ ئاخىرقى پەللىنى تالاشماقتا. مانا، قارا قاشقا ئالدىغا ئۈزۈپ چىقتى. پەللىگە

يۈز مېتىر قالغاندا غېنى ئوغرىنىڭ ئېتى ئۇنىڭغا يانداشتى. ئىككى ئاتنىڭ بېشىمۇ، قەدەملىرىمۇ تەڭ، ئاخىرقى

يىگىرمە - ئوتتۇز مېتىر قالغاندا، غېنىنىڭ ئېتىنىڭ بېشى بىر غېرىچ ئۈزۈۋىدى، قارا قاشقنىڭ ياندېغۇچىسى غېنىنىڭ

ئېتىنىڭ تۇمشۇقىغا بىر قامچا ئۇرۇۋەتتى. ئات بىرلا سىلكىنىۋىدى، قارا قاشقا ئۇنىڭدىن بىر غېرىچ ئالدىغا ئۆتتى.

پەللىگە بەش مېتىر قالغاندا ئىككى ئات يەنە تەپپۈتەڭ بولۇپ قالدى. پەللى ئارقىسىغا غېنىنىڭ قازاق بالىسى

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

بىرىنچى بولۇپ قامچا ئۇردى. لېكىن ئادەملەر:

- قارا قاشقا بىرىنچى! - دەپ ۋارقىراشتى. ۋارقىراشقانلار كاتتىلار ئىدى. بەيگە باشقۇرغۇچىمۇ ئۇلارغا

ئەگىشىپلا:

- قارا قاشقا! - دەپ ئېلان قىلىۋەتتى.

- ۋاي ئاناڭنى! - دېدى غېنى باشقۇرغۇچىغا قامچىسىنى تەڭلەپ، - تورۇق ئات بىرىنچى دە، ھېجىقىز!

چۇقان كۆتۈرۈلدى. ئادەملەر ھەقىقەت بىلەن خۇشامەتنىڭ كۈرىشىنى باشلىۋەتتى!

- قارا قاشقا!

- تورۇق ئات!

ۋارقىرىشىش، تىللىشىش، ئاخىرىدا قامچىلىشىش باشلىنىپ، دەريا بويىدىكى تۈزۈلەڭدە بىر يەرنىڭ سۈيى،

نېنى بىلەن چوڭ بولغان ئەزىمەتلەر بىر- بىرىنىڭ بېشىنى يېرىپ، ئاتتىن بىر- بىرىنى تارتىپ چۈشۈپ جەڭ مەيدانى

پەيدا قىلىشتى. جىدەل تازا ئۇلغاغاندا، بوز ئات مىنگەن، ئەت رەڭ پەلتۇ كىيگەن، سۆسەر تۆپىلىك

ئادەم- ھېكمەتگە غوجام بوز ئات ئۈستىدە تۇرۇپ قولىنى ئېگىز كۆتۈردى. شاگىيولار دەرھال ئۆز ئادەملىرىنى

تىنچىتىش ئۈچۈن مەھەللە چوڭلىرىغا ۋارقىراشتى. ئاخىر جىدەل جىمىدى. ھەممە ئادەم غوجامنىڭ ئېغىزىغا

قاراشتى.

- ئىمان بىلەن گەپ قىلىڭلار! ھەي خۇرجالار. لەۋەي، تورۇق ئاتنىڭ بىرىنچى بولغىنى راستقۇ، ھەممە ئادەم

كۆردى - دە! - دېدى غوجام ھۆكۈم ئېلان قىلغاندەك ئىنچىكە، سالىقلىق ئاۋازى بىلەن.

- غوجام بولمىسا بۇ خەق بىر- بىرىنى يەيدۇ!

- غوجام شۇنىڭ ئۈچۈن يۇرت ئاتىسى - دە!

غېنى غوجامنىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ۋارقىراپ تۇرۇپ:

- ماڭا كەلگەن تۆگىنى غوجامغا تۇتۇم، قېنى غوجام دۇئا قىلسىلا! - دېدى.

كۆپچىلىك قىقاس كۆتۈردى، تەرەپ - تەرەپتىن مەدھىيىلەر كەلدى:

- ئامىن!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ئاپىرىن!

- ھۇششەررە!

- ئوغرى ئەمەس، باتۇر!

قار ياغماقتا، ئادەملەر ئۈستىدە قويۇق ھور-تۇمان پەيدا بولغان. غېنى گېپىنى تۈگىتىپلا ئادەملەرنى

ئەگەشتۈرۈپ دەريا تەرەپكە يۈرۈپ كەتتى. ھېۋىزباي ئۆز قولى بىلەن نار تۆگىنى غوجامغا تۇتتى.

- بۇ نېمىسى، لەۋەي!

- غېنى باتۇرنىڭ سىزگە تۇتقان مېلى!

- ياق، ئوغرىنىڭ شېرىكى بولسۇن دەمىسلەر مېنى!

غوجام چاقچاق قىلىۋىدى، غوجامغا ئەگىشىپ چىققان «جوھۇت» لەقىمى بار، سېمىز ئادەم خادىك ئۈستىدە

ئۆرە تۇرۇپ:

- ئەمەسە دۇئا قىلاي، ماڭا ھەر قانداق نەرسە ھالال، مەن دېگەن جوھۇت! - دەپ چاقچاق قىلدى.

ئادەملەر قاقاقلىشىپ كۈلۈشتى. نار تۆگە خادىكنىڭ كەينىگە باغلاندى.

تەرەپ - تەرەپتىن «ئوغلاق، ئوغلاق!» دېگەن قىقاس كۆتۈرۈلدى. شۇ زامان مەيدانغا يوغان ئالا تېكە

كەلتۈرۈلدى. قاسساپلار ئۇنى مەرىتىپ ياتقۇزۇپ پۇتلىرىنى تاڭدى - دە، «ئاللاھۇ ئەكبەر» دەپ كانىيغا پىچاق

سۈردى.

كالىسى، ئىچ - قارنى ئېلىنغان تېكە چىمەنلىككە قويۇلدى. بىلەنلىرى تۈرۈلگەن، چاققان كىيىنگەن

ئوغلاقچىلار تەرەپ - تەرەپتىن ئات دېۋىتىپ كېلىپ يەرگە ئېگىشىپ بىر قولى بىلەن تىكىنى ئېلىپ باقتى، ھېچكىم

ئۇنى يۈلۈپ ئېلىپ تېقىمىغا باسالمايدى، ئالدىغا ئالالمىدى. بوز ئات مىنگەن زىياۋۇدۇن پىششىق ئۇلاڭ ۋە قوشلاپ

چىۋ ئۇلاڭ تارتىلغان قاۋۇل ھارۋا ئېتىدىن ئىككى قولى بىلەن ئوغلاققا ئىگىشتى. ئۇ باشقىلاردەك بىر قولىدا ئات

يايلىنى تۇتۇپ، بىر قولى بىلەن تېكىنىڭ كەينى پۇتىدىن تۇتماستىن، ئىككى قولى بىلەن تىكىنىڭ ئىككى كەينى

پۇتىدىن تۇتۇپ پۇتلىرى بىلەن ئۈزەڭگىگە چىڭ تىرىپ تۇرۇپ، تېكىنى يەردىن يۇلۇۋالدى - دە، ئۇڭ پۇتىنى

چاققانلىق بىلەن كۆتۈرۈپ، ھەش - پەش دېگۈچە ئۈزەڭگە باغنى تېكىنىڭ قورسىقى ئۈستىگە قويدى، ئاندىن

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

تۆۋەنگە قارىتىپ چىڭ دەسسەپ ئىككى قولى بىلەن تىكىنىڭ ئىككى كەينى پۇتىنى چىڭ تۇرۇپ ئاتنى دېۋىتتى. ئۇنىڭ ئېتى مىدىرلىغۇچە ئۇنلاپ تېقىمچىلار ئۇنى مىدىرلىغۇسىز قىلىپ قورشىۋېلىشتى.

بوز ئات - شەھەرگە ئون خو بۇغداينى ھارۋا بىلەن سۆرەپ ئەكرەلەيدىغان قاۋۇل ھارۋا ئېتى گويا ئون خو يۈك بىلەن ھارۋىسى پاتقاققا پېتىپ قالغاندەك يۇلقۇنۇپ كۈچىنىپ سىلكىنىدى، لېكىن ئۇلارنىڭ ئالدى پۇتىنى ئۆزىگە ئوخشاش ئىككى ئات ئىككى ياققا تارتماقتا، يۇرت - يۇرتنىڭ تېقىمچىلىرى بۇ يەرگە توپلانغاچقا، داڭلىق تېقىمچى يالغۇزلا زىياۋۇدۇن ئەمەستە! شۇڭا بوز ئات يۇلقۇنۇپ چىقالمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە زىياۋۇدۇننىڭ ئىككى قولىنىڭ يېنىدىمۇ بىر نەچچە قاۋۇل قول ئۇلارنى قاماللاپ تۇتۇپ، ئۇنىڭ تېقىمىنى يۇقىرىغا كۆتۈرۈپ، ئۇنى ئۆرۈۋېتىش ئۈچۈن كۈچىمەكتە ئىدى.

مۇختەرباي ئېتىنى كەينىچە سۈيى قىلىپ ئۇلارنىڭ ئارىسىغا كىرىشكە ھەرىكەت قىلماقتا ۋە ھەدەپ: - زىيەك، ئاتنىڭ تىزگىنىنى ماڭا تاشلا! - دەپ ۋارقىرىماقتا ئىدى. زىيەكنىڭ قامچىسى ئاغزىغا چىشلەكلىك، ئۇ ئۆپكەدەك قىزىرىپ، ئالدىغا ئىگىشىپ ئۈنچە ئادەم بىلەن ئېلىشماقتا ئىدى.

بوز ئات ئۆردەپ تۇرۇپ ئالدىغا بىر يۇلقۇنۇۋىدى، تېقىمداشقان ئىككى ئاتنى سۆرەپ توپتىن يۇلۇنۇپ چىقتى. مۇختەرباي يېنىدىكى بۆرىۋاي ئىسىملىك قازاققا:

- تارت، تارت! - دەپ ۋارقىراپ ئۇنى زىياۋۇدۇنغا يانداشتۇردى. زىياۋۇدۇن بىلەن بۆرىۋاي ئۇلارنى ئارىغا

ئالدى. مۇختەرباي: «ھا - ھا - ھاي...!» دەپ ۋارقىراپ ئۇلارغا يېقىنلاشقانلارنى ئېتىنىڭ كۆكسى بىلەن

تۇرۇپ، ئۇلارنى توپتىن يۇلۇپ ئاچتى. ئۇچ ئاتلىق ئۇلارنى ئارىغا ئالدى. ئۇنىڭ قالغان ئۇلارچىلىرى باشقا

يۇرتنىڭ ئاتلىرىنى يېقىن كەلتۈرمىدى. ئۇلار سارلىققا، كېيىن يار ياقلاپ كۈنچىقىشقا، ئۇ يەردىن ئۆرلەپ شىمالغا

قاراپ يۈرۈپ كەتتى. مىڭلىغان ئاتلىقلار ئۇلارنى قورشاپ، چوڭ ئالامان بولۇپ شىمالغا سىلجىدى... ئۇلار

ئۆملىشىپ، يۇرت - مەھەللە ئابرويى ئۈچۈن جان تىكىپ تاكى گۈگۈم چۈشكۈچە ئېلىشتى. ئاخىر كەچ كىرگەندە،

مۇختەرباي ئېغىر ئۇلارنى ھېلىقى يۈگۈرۈك - دەملىك ئېتىنىڭ ئالدىغا ئالدى - دە، مەھەللىسىدىن ئۆتۈپ، ئابدۇمەر

مىڭبېگنىڭ كۈزلىكىگە قاراپ يۈرۈپ كەتتى ۋە ئەكېلىپ مىڭبېگنىڭ ھويلىسىغا تاشلىدى.

ئۇلار تاشلاش قەيسەرلىكىنىڭ بەلگىسى. تاشلىغۇچىنىڭ بويىغا مىڭبېگى قائىدە بويىچە ياغلىق باغلىدى

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ۋە:

- خالايتتى، بۈگۈن كەچ بىزنىڭ مەشرەپ! - دەپ ۋارقىرىدى. «مۇختەرباي ھېۋىزباينىڭ ئوغلىنى

ئابدۇمەر مىڭبېگىنىڭ ئۆيىگە تاشلىدى!» دېگەن خەۋەر بىردەمدىلا ھەممە يەرگە تارالدى.

- بۇ نېمە قىلغىنى مۇختەرباينىڭ - ھە؟

- مىڭبېگىنى سىنىماقچىمىدۇر!

- مىڭبېگى توپاق سويۇپ مەشرەپ بەرگۈدەك!

- ھەرقاچان مۇختەرباينىڭ كۆزى مىڭبېگىنىڭ چىرايلىقىغا چۈشكەن گەپ!

- قايسىسى، نوغاي توقالدىن كېيىنكىسى!

- ياق، كېيىنكىسىدىنمۇ كېيىنكىسى، ئالتۇن چىشلىق سەتەك...

- چىرايلىقنى كۆرسە بىزنىڭ مۇختەرباي جېنىمىمۇ ئۇنتۇپ قالدۇ - دە!

تالادا لەپىلدەپ قار ياغماقتا، تۆت ئېغىزلىق ئۆيدە لىق ئادەم. بالىلار سىرتتا قاڭغۇرۇلغان ئاتلانى سوۋۇتۇپ

يۈرمەكتە. ئۆيلەردە كۈلەك، ناخشا - ساز. گۇيا بۇ خەلقنىڭ غېنى يوق، گۇيا بۇ خەلققە قايغۇ يوقتەك، ھەممىلا

چىرايدا كۈلەك، ھەممىلا كۆڭۈل شادلانغان. ئۇلارنىڭ شادلىقى گۇياكى تاغ سۈيى، بەئەينى يايلاق گۈللىرى.

ئۇلارنىڭ قەلبى نارەسىدىدەك ساپ، شەبنەمدەك يالتىراق. شەھەر ۋەھىمىسى بۇ يەردە يوق، ھوقۇق زوراۋانلىقى

بۇ يەرگە كۆلەڭگە تاشلىمىغان. بۇ يەردە ناخشا، خۇشلۇق ۋە كۈلكىدىن باشقا ھېچنەمە يوق...

مەشرەپ يېرىم كىچىدە ئاخىرلاشتى. مۇختەرباي ھېلىدىن - ھېلىغا ھويلىغا چىقىپ ئۆيلەرنى چارلىدى. ھۇجرا

ۋە تۈكلۈكتىن پەنجىرىلەرنى كۆزەتتى. چوڭ قورۇدىن باشقا، ياندا يەنە مالچىلار قورۇسىمۇ باركەن. چوڭ دالانىڭ

ئىچىدە ئۈچ ئىشەك، يېڭى توقال سولدىكى ھۇجىرىدا تۇرىدىكەن...

مۇختەرباي كەچ ئۆيىگە قايتتى. ئۇنىڭ خىيالىغا مىڭبېگىنىڭ ئالتۇن چىشلىق، كۈلۈپلا تۇرىدىغان يېڭى

ئالغان توقىلى كىرىۋالدى. مىڭبېگى خوتۇنىنى كۆز - كۆز قىلىشقا ئامراق، كۈندۈزى ھېۋىزباينىڭ تويىغا خادىمقا

سېلىپ ئاپارغان چىرايلىق ئايالغا ھەممىلا ئادەم قىزىقىپ قاراشتى. بولۇپمۇ مۇختەربايدەك خوتۇنپەرەسلەر باھانە

تېپىپ ئۇنىڭ يېنىغا باردى، ھەتتا گەپ تاشلاپ، ئۆزىگە قارىتىپ كۈلدۈرۋالدى تېخى... كۈلدۈردى - دە،

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

كۆڭلىگە نەپسى بالاسىنىڭ شەيتانلىرىنى چىللىدى. ئۇ بىر ئامال قىلىپ ئۇنىڭ لەززىتىنى تېتىپ بېقىشقا باش قاتۇردى. ئۆزىگە ئوخشاش نەپسى بالاسىنىڭ ئەسرى بولغۇچىلاردىن ئىككىنى تاپتى - دە، مەسلەھەتنى پۇشۇرۇشقا كىرىشتى.

ئاخىر ئايغاقچى ئۇنىڭغا: «مىڭبېگى ئەتە شەھەرگە كىرىدىكەن» دېگەن خەۋەرنى يەتكۈزدى، تەلىيىگە شۇ كۈنى كەچ مىڭبېگىنىڭ كۈزلىكىگە يېقىن مەھەللەدە پېرە بولىدىكەن. ئۇلار پېرىگە بارىدىغان بولۇشتى.

پېرە ھەم داۋا، ھەم ئويۇن. داۋالانغۇچى شىپا تاپىدۇ، قالغانلار كۆڭۈل ئاچىدۇ؛ باخشى ئۇزۇن كۆڭلەك كىيىپ، تۇغنى تۇتۇپ مۇڭلۇق يەتتە ئاۋۇشنىڭ سېھرى كۈچى بىلەن «جىن» لىرىنى چاقىرىپ كەلگۈچە، ئادەملەر داپچىلارنىڭ بارماقلىرىدىن، ئاۋۇشلىرىنىڭ مۇڭلىرىدىن راھەتلىنىپ يايىراپ كېتىدۇ. باخشى قولغا خەنجىرىنى ئېلىپ تۇغنى ئايلىنىپ كېسەلنى قوغلاپ يۈرۈپ خەنجەرلىگەندە، ئادەملەر شىپالىق تىلەپ «ئاللا!» دەپ ۋارقىرىشىپ روھنىڭ ئىلىكىگە ئۆتۈپ كېتىدۇ. باخشى چوڭ ئويۇنغا چۈشۈپ قۇيۇنغا ئايلىنىپ پىرقىرىغاندا بولسا، ئادەملەر گويا غايىبانە كۈچنى سېزىدۇ - دە، ئورۇنلىرىدىن تۇرۇشۇپ «ئاللا!» دەپ توۋلاپ، كېسەل ئادەمنىڭ ئازابىتىن قۇتۇلۇشىغا ھەمدەم بولۇشىدۇ... نەق مۇشۇ پاتپاراقچىلىق باشلانغاندا، مۇختەرباي ئۆينىڭ تۆرىدىن چۈشتى ۋە ئىككى دوستىنى ئېلىپ ئۆيدىن چىقتى. داپ، شاۋقۇن ئاۋازى ئاستا - ئاستا يىراقلاشتى. ئۇلار ئاتلىرىنى باغقا باغلىدى - دە، ئۆگزىگە ياماشتى. ئۇلار ئۆگزىگە چىقتى، ئىتلار سەزمىدى، ئۇلار ئۇزۇن قارا پوتىنى تۈڭلۈكنىڭ بەل ياغىچىغا باغلىدى، مۇختەرباي ئالدىراپ - تېنەپ پوتىنى تۇتۇپ ساڭگىلاپ دالانغا چۈشتى. ئاندىن سۈپىنى سىيلاپ يۈرۈپ سولغا بۇرۇلدى ۋە ھۇجرا ئىشىكىگە باردى. ئۇ ھۇجرا ئىشىكىنى مۈرىدەپ مۇجۇقتىن چىقىرىپ ئاچتى ۋە ئۆيىگە كىردى. ئۆي ھۆپپىدە ئەتىر پۇرايتتى. ئۆينىڭ تۈڭلۈك پەنجىرىسىدىن غۇۋا يورۇق چۈشۈپ تۇراتتى. ھېلىقى گۈزەل ئالتۇن چىشلىق خېنىم ئاپئاق ياستۇققا چاچلىرىنى يېيىپ، سۈتتەك ئاق ئىچ كىيىم بىلەن ئوڭدا يېتىپ يالغۇز ئۇخلاۋاتاتتى. مۇختەرباي ھەممىنى ئۇنتۇدى. ئۇ كىيىملىرىنى سېلىپ خۇددى ئۆز ئۆيىدىكىدەك يوتقاننى قايرىپ ئايالنىڭ قوينىغا شۇڭغۇدى. ئايال يىرىك قول، تىكەندەك ساقالنىڭ غىدىقلىشىدىن چۆچۈپ ئويغىنىپ تىپىرلىدى. لېكىن ۋارقىراشقا ئۈلگۈرەلمىدى. ئۇنىڭ ئۈستىگە ئېغىر، ئەمما نازۇك پۇتلىرىنى قايرىپ، قاۋۇل بىر گەۋدە چاتىرىسىغا يېپىشماقتا ئىدى:

- مىدىرلىما، يە رەسۋا بولسەن، يە ئۆلسەن! - دېدى ئەر يۈزىنى ئايالنىڭ يۈزىگە يېقىپ تۇرۇپ. ئايال

قارشىلىق قىلىدى... ئېرىدىن تىلىگەن راھەتنى يات ئەردىن تاپتى - دە، ئۆزىنى ئوڭدىسىغا تاشلاپ، ئەرنىڭ

بويىنىنى قۇچاقلاپ:

- سىز كىم، نېمانچە قارام! - دەپ پىچىرلىدى.

- مەن مۇختەرباي!

- مىڭبېگى سىزنى دائىم تىللايدۇ.

- ئۇ مېنىڭ دۈشمىنىم، مانا شۇ تاپتا قىساس ئېلىۋاتىمەن!

- مەنمۇ شۇ!

- تېپىشىپتىمىز ئەمەس!

ئىككى تەن بۇ قېتىم نەپسى تاقىلداپ ئىختىيارىي ھالدا يەنە جۈپلەشتى. ئۇلارنىڭ ھەر ئىككىسى بېھوش.

بىر نازۇك تەننىڭ جىلۋىسىدىن، يەنە بىرى قوپال تەننىڭ قۇۋۋىتىدىن چەكسىز راھەتلىنىپ شۇ ھالغا

كەلگەندى...

- مۇختەر، بول ئەمدى، پوتىغا ياماش!

مۇختەرباي تۈڭلۈك پەنجىرىدىكى ئىككى دوستىنى كۆردى. ئۇلار پەنجىرىنى قومۇرۇپ، بەل باغچىغا پوتا

باغلاپ چۈشۈرگەندى. مۇختەرباي ئورنىدىن تۇرۇپ ماڭماقچى بولىۋىدى، ئايال:

- ياق، ياق. يەنە بىردەم! - دەپ ئۇنىڭغا ئېسىلدى. مۇختەرباي ئايالنىڭ يۇمشاق، نازۇك، پۇراقلىق

بەدىنىگە يەنە ياماشتى...

- بولدى ھوي، مەن چىدىمدىم...

- تازا تويمايدىغىنى ئوخشىمامدۇ!

ئۆگزىدىكى چاقچاق بىردىنلا يوقالدى. ئۆگزىدە ئوپۇر-توپۇر، دومىلىشىش، مۇشتىلىشىش باشلىنىپ

كەتتى. مۇختەرباي ئالدىراپ - تىنەپ كېيىندى - دە، دالانغا ئۆزىنى ئاتتى. ئۇ دالانغا چىقىشقا ئۈلگۈرەلمىدى،

بەش - ئالتە ئادەم ئۆيگە بېسىپ كىرىپ ئۇنى كالتەك - چوماق بىلەن ئۇرۇشقا باشلىدى.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

مۇختەرباينىڭ بۇ خوتۇنغا كۆز سېلىپ يۈرگىنىنى ئەڭ بۇرۇن ئابدۇمەرىننىڭ ئىنىسى ئەنسەرىدىن تەلۋە

سەزگەن، ئۇ مۇختەرباينىڭ مەقسەتلىك بۇ ئۆيگە ئوغلاق تاشلىغىنى، پېرىدىن غىپىدە چىققانلىرىنى سەزگەن ۋە

پېيىگە چۈشكەنىدى. ئۇ يالغۇز كىلىشكە پېتىنالىماي ئادەم يىغىپ كەلگۈچە ئارىلىقتا خېلى ۋاقىت تۆتكەنىدى. مانا

ئۇنىڭ ئون ئىككى ئادىمى بۇ ئۈچ خوتۇنپەرەسنى باغلىۋالدى.

- قايناق سۇ قاينات، مۇختەرباينىڭ قوڭغا قايناق سۇ قۇيىمىز! قىرىق كۈنگىچە قوڭىدىن قان ئېقىپ قاقشاپ

تۆلىدۇ، - دېدى ئەنسەرىدىن تەلۋە تۈۋرۈككە باغلانغان، باش - كۆزى قانغا بويالغان مۇختەرباينىڭ مەڭزىگە بىر

مۇشت ئۇرۇپ.

- ھېجىقىز! - مۇختەرباي ئىگراپ تۇرۇپ ئەنسەرىنىڭ چاتىرىسىغا كۈچ بىلەن تېپىۋەتتى.

- ۋاي - ۋاي... ئەنسەرىدىن ئىككى قولىنى چاتىرىسىغا تىقىۋېلىپ دادلىدى، - بول، دوڭغايىتىڭلار - ئۆز

قولۇم بىلەن نوگاي تىقىپ قايناق سۇ قۇيىمەن!

تەلۋىنىڭ ئادەملىرى مۇختەرباينىڭ باغلاقلق قولىنى كەينىگە قايرىپ دوڭغايىتتى. چىراغ تۇتۇپ بېرىۋاتقان

قېرى مالا يالۋۇردى:

- بالىلار، ئىنىساپ قىلىڭلار، گۇناھنى مەن تىلەي!

- قويۇۋېتىڭلار، ئۇنى مەن چىللىغان!

- يېرىم يالىڭاچ ئايال چىرقىراق ئاۋازدا ۋارقىراپ ھويلىدا پەيدا بولۇۋىدى، ھەممىسى چۆچۈپ كېتىشتى...

- چىللىغان بولساڭ سەن بۇزۇقمۇ شۇ! - دېدى ئەنسەرىدىن ئاكىسىنىڭ ئارزۇلۇق خوتۇنىنىڭ تولغان كۆكسىگە

يالت قىلىپ قاراپ قويۇپ، - ئاكامنىڭ كۆڭلى قارا بولمىسا ساپلا ۋاپاسى يوق بۇزۇقلارنى تېپىپ چىقاتتىمۇ

شەھەردىن!

دالاندىن ئىككى ئايال ئېتىلىپ چىقىپ توقالنى چىرقىرىتىپ سۆرەپ ئەكىرىپ كەتتى. بىر ئاياقتا قايناق سۇ

ۋە نوگاي كەلتۈرۈلدى. نوگايىنى ئەنسەرىدىن دوڭغايىتىلغان مۇختەرباينىڭ يوغان، قارامتۇل كاكىسىنىڭ

ئوتتۇرىسىغا توغرىلاپ تىقماقچى بولغاندا، قېرى مالا ئۇنىڭغا ئۆزىنى ئاتتى. نەق شۇ چاغدا ھويلا دەرۋازىسى

يوغان ئېچىلىپ، ھويلىغا ئاتلىقلار باستۇرۇپ كىردى. بۇلار زىياۋۇدۇن باشلاپ كەلگەن يىگىتلەر ئىدى. چىراغ

ئۆچۈرۈلدى، ھويلىدا مۇشتىلىشىش، كالتەكلىشىش، بوغۇشۇش باشلىنىپ كەتتى...

ئاتلىقلار تاڭ ئالدىدا مەھەللىگە قايتىپ كېلىشتى. ئۇلار لام - جىم دېيىشىمىدى. مۇختەرباي ئۆزىنى ئۆلۈمدىن

قۇتۇلدۇرۇۋالغان بىر نەۋرە ئىنىسى زىياۋۇدۇننىڭ ئىشىكىگە كەلگەندە:

- توۋا قىلىدىم ئۆكام، ئەمدى خوتۇن خەقنىڭ كەينىدىن چاپمايمەن! - دېدى يىغلامسىراپ.

- ھېچ ئىش يوق! - دېدى زىياۋۇدۇن.

ھايات شۇنداق؛ خۇشاللىق، خاپىلىق، ئامەت، پاجىئە، رەسۋاچىلىق، مەردلىك بىر - بىرىنى قوغلىشىپ

يۈرىدىغان بۇ چوڭ زېمىن - نى شادىمەن كۈنلەرنى كۆككە ئۇچۇرۇۋەتكىنىگە ئوخشاش، پاجىئە ۋە ئار - نۇمۇسلۇق

چاغلارنىمۇ يۇتۇۋېتەلەيدۇ.

16

... لېكىن ئىنسان ئۇنداق ئەمەس، ئۇ زېمىندەك كەڭ قورساق، مەردانە ئەمەس. ئۇ بەزىدە قوياشنىمۇ،

ھارارەتنىمۇ، ھەتتا قەھرىتان زېمىستاننىمۇ ئۇنتۇپ قالىدۇ. بەزىدە ئۇنىڭغا يەر يۈزىگە قوياش كۈلۈپ

قارمايدىغاندەك، زېمىن يارىلىشىدىنلا گۆرىستان بولۇپ يارالغاندەك، دەسسەپ تۇرغان بۇ زېمىندا نالە - پەريادتىن

باشقا ھېچنىمە يوقتەك بىلىنىدۇ.

نۇرى جۇدالىقنىڭ نېمىلىكىنى ئەمدى بىلدى: ئۈمىدسىزلىك بىلەن تۇمانغا ئايالانغان بۇ قاراڭغۇ دۇنيا، شۇ

قاراڭغۇلۇقتا تەمتىلەپ روجەك ئىزدىگۈچىنىڭ ئاھ - دادى بولسا كېرەك. سەبىخەمۇ مۇشۇنداق كۈندىمىدۇ، ئۇ نەدە،

ھالى قانداق؟ ... ئۇ ئۆزىنىڭ ھەرقانچە قىلىپمۇ مۇھەببەت تورىدىن قۇتۇلۇپ چىقالمىغانلىقىنى بىلدى. ئۇنىڭ

مۇھەببەتسىز ياشاشقا ئۇرۇنۇشى ئۆز - ئۆزىنى ئالداش، سۈنئىيلىك ئىكەنلىكىگە ئىشەندى. سەبىخە ئۇنىڭ

ھاياتىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلىنىپ قالدى. بۇ پاكىتنى ئىنكار قىلىشقا ئۇنىڭ ئىلاجى يوق. بولۇپمۇ ئىككى كۈننىڭ

ئالدىدا ئۇنىڭ قولىغا تەگكەن، باش - ئاخىرى يوق بىر پارچە خەت ئۇنىڭغا ئۆزگەرتكىلى بولمايدىغان رېئاللىقنىڭ

مىسلىسىز زەربە كۈچىنى ئىسپاتلىدى.

خەتنى سەبىخە ئۈرۈمچىدىن يازغانىدى. ئۇ ھازىر نامىدا ئوقۇغۇچى، ئەمەلىيەتتە نەزەربەندە ئىكەن. ئۇ

ئاپىسى بىلەن سىڭلىسىنىڭ نەدە ئىكەنلىكىنى بىلمەيدىكەن. خەت « ئۇنتۇپ كېتىڭ »، « ئۇ بىر چۈش بولۇپ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

قالسۇن» دېگەن سۆزلەر بىلەن ئاخىرلاشقان بولسىمۇ، نۇرىنىڭ جاۋابى «ياق» دېگەن سۆزلەرگە مەركەزلەشتى. نۇرى بۇ قولدىن - قولغا ئۆتۈپ ئاخىرى رەخمىجان ئارقىلىق ئۆزىگە تەگكەن خەتنى رەخمىجان بىلەن پەرىدەنىڭ مېھمانلىرىغا بەرگەن چېپىدا تاپشۇرۇۋالدى. نۇرى ئۇ خەتنى تولا ئوقۇپ يادلىۋالدى، خەت نۇرىنىڭ قوللىرىدا تولا مېچىلىپ كونا دەسلالغا ئايلاندى. سامان قەغەزگە خىمىچىسىكى قەلەم بىلەن يوغان - يوغان قىلىپ يېزىلغان بىر ۋاراق خەتكە پاكىز بىر يۈرەكنىڭ ئىللىق كۆز يېشى، زۇلۇم - خورلۇقلىرى سىغقاندى. ئۇ ئۆزىنىڭ نۇرىدىن باشقا ھېچكىمنى ئويلىمايدىغانلىقىنى، لېكىن دىدارلىشىش ئەمدى مۇمكىن ئەمەسلىكىنى توقتاق سۆز بىلەن يازغان، رەخمىجان غۇۋا گەپلەرنى چۈشەندۈرۈپ:

- ئۇنى خورلاپتۇ. ئۇنىڭ قىزلىق ئار - نۇمۇسىنى ئاياغ ئاستى قىپتۇ، ئۇ ئەمدى سېنى كۆرۈشكە

يېتىنالمىدىكەن... - دېۋىدى، نۇرى:

- ئۇنىڭ خاھىشى ئەمەس، ئۇنىڭدا نېمە گۇناھ! - دېدى كۆزلىرىگە ياش ئېسىپ.

- شۇنداق قارامسەن نۇرى؟ سەن بىزنىڭ مىللىي پىسخىكىمىزدىن ھالقىپ كەتتىڭغۇ ئۇكام!

- ھەقىقەت مېنى شۇنىڭغا مەجبۇرلىدى..!

- بەدەن بىلەن روھتىكى خاھىشنىڭ بىرلەشمىكى تەس، مەن نەزەرىيە جەھەتتىن بۇنى بىلىمەن. رۇسلار

ھاياتقا شۇنداق قارايدۇ. لېكىن بېشىغا كەلمىگەچكە مەن بۇ خىل سىناققا بەرداشلىق بېرەلەيمەنمۇ، بىلىمەيمەن!

- تۇرمۇش ئادەملەرنى سىنايدىغان بىر مەيدان، تومۇرلىرىدا ساپ قان ئاققان ئادەم ھەقىقىي پاكلىقنى قوبۇل

قىلالايدۇ. ھەقىقەت ئادەمنى بەزىدە قەھرىمان قىلىۋېتىدۇ، بەزىدە بىچارە قىلىپ قويىدۇ. لېكىن ئۇ ئادەمنى ھەرگىز

رەسۋا قىلىۋەتمەيدۇ.

مانا، بۇ يىل مەكتەپ پۈتتۈرىدىغان ئوقۇغۇچىلار مۇزاكىرىدە. ئۇلار شېك دۈبەن ئالتە بۈيۈك سىياسەتنى يولغا

قويغاندىن بېرى شىنجاڭدا پەيدا بولغان يېڭىلىقلار، ياخشىلىقلارنى پاكىتلار بىلەن سۆزلىمەكتە: بولۇپمۇ مائارىپ

جەھەتتە راستتىنلا بەك چوڭ ئۆزگىرىش بولغان - بۇ خىل پاكىت ياكى زېڭىش، جىن شۇرېن دەۋرىدىلا ئەمەس،

ئىلگىرىكى تارىختىمۇ كۆرۈلۈپ باقمىغان. ھازىر ئون ئۈچ مىللەتنىڭ ئۆز ئويۇشمىلىرى بار، ئويۇشمىلار مەدەنىيەت،

مائارىپنى مىسلىسىز راۋاجلاندۇردى. ھازىر شىنجاڭ بويىچە ھۆكۈمەت ۋە ئويۇشمىلار قارىمىقىدىكى مەكتەپلەرنىڭ

سانى ئىككى مىڭ تۆت يۈز ئۆچكە، ئوقۇغۇچىلىرى ئىككى يۈز يەتمىش بىر مىڭ بىر يۈزگە يەتكەن. ئوقۇتقۇچىلار سانى ئالتە مىڭ يەتمىش بىرگە يېتىپ، جىن شۇرېن دەۋرىدىكىدەك ئوتتۇز يەتتە پۈتۈن يۈزدە يەتمىش ھەسسە كۆپەيگەن. بۇ ئوتتۇز سەككىز ھەسسە دېگەن سۆز! تېيىپ ھاجىمنىڭ چىرايلىق كاستۇم - بۇرۇلكا كىيگەن ئابدۇرېشىت ئىسىملىك تۇغقىنى بۇ سانلىق رەقەملەرنى نەدىن بىلۋالدىكىن، بۇ راستلا بىر پاكىت... لېكىن شېڭ دۈبەننىڭ تۈرمىدە ئۆلتۈرۈۋەتكەن ئادەملىرىنىڭ سانى مۇشۇنداق ئېيتىپ بېرەلەيدىغان بىرەر ئادەم چىقسىدى، بەلكى ئۆلگەنلەرمۇ ئىككى يۈز يەتمىش بىر مىڭدىن جىق بولسا كېرەك. «سەن ئابدۇرېشىت ھەرقانچە ماختاپمۇ جاللاتنى ئاقلىيالىمەن. سوۋېت ئىتتىپاقى 1934 - يىلى بەش مىليون ئالتۇن رۇبلى، 1937 - يىلى يەنە ئىككى مىليون بەش يۈز مىڭ ئالتۇن رۇبلى ياردەم قىلغاندىن كېيىن، شېڭ دۈبەننىڭ بۇ يەتتە مىليون بەش يۈز مىڭ ئالتۇن رۇبلىنىڭ كۆپ قىسمىنى ھەربىي خىراجەتكە ئىشلىتىپ خەلقنى باستۇرغانلىقىنى، ئاز بىر قىسمىنىلا سانائەت، سودا، يېزا ئىگىلىكىنى ماشىنىلاشتۇرۇش، مەدەنىيەت - مائارىپ ئىشلىرىغا ئىشلەتكەنلىكىنى نېمىشقا خەلققە ئېيتالمايمەن. سەن ئابدۇرېشىت بايىقى سانلىق رەقەملەر بىلەن گىدەيىمە، مەن نۇرى نېزەرخان غوجامدىن يېزىۋالغان مۇشۇ يەتتە مىليون بەش يۈز مىڭ ئالتۇن رۇبلىنى ئېيتسام بىكارلا لەت بولىسەن. تارىختا قايسى ھۆكۈمران كۈچلۈك بىر چەت دۆلەتنىڭ بۇنچىلىك چوڭ ياردىمىگە ئېرىشەلگەن! سەن ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىككى يۈز يەتمىش بىر مىڭ نەچچە يۈزگە يەتكەنلىكىنى بىلىدىكەنمەن، سەبىخەدەك خورلانغانلارنىڭ سانىنىمۇ بىلمەسەن؟ مېنىڭ كىچىككەنەن ئىنىمدەك بىگۇناھ ئېتىلغان نارەسىدىلەرنىڭ سانىنىچۇ؟...»

كىم نېمىلا دېسە نۇرنىڭ تەتۈر جاۋابى تەييار ئىدى. ئۇنىڭغا سۆزلىگۈچىلەرنىڭ ھەممىسىلا يالغانچى، خۇشامەتچى، سۈيىقەستچى بولۇپ تۇيۇلاتتى. راست گەپ، شېڭ دۈبەننى تىللاش، ھاقارەتلەش، پاش قىلىش، خەلقنى ئۇنى يوقىتىشقا كۈرەشكە چاقىرىش. بۇنداقلا نېمىشقا سەھنىگە چىقمايدۇ؟... ئۇ تىت - تىت بولاتتى، تېرىكەتتى، لېكىن سەھنىگە چىقالمايتتى. گىمنازىيىنىڭ ئاشخانا زالىغا ئادەملىق تولغان. سۆزلىگۈچىلەرنىڭ ھەممىسىلا مەدھىيىلىگۈچىلەر، تەمەخورلار، ياخشىچاق بولغۇچىلار ئىدى. نۇرى چىقىپ راست گەپلەرنى سۆزلىسە ئۇنى ھازىرلا تۈرمىگە سالىدۇ. ئۇ تۈرمىدىن قورقمايدۇ، لېكىن تۈرمىگە كىرىۋالسا سەبىخەنى كىم قۇتقۇزۇپ كېلىدۇ؟ ئۇ سەبىخەنى قۇتقۇزىمەن دەپ ئۆز - ئۆزىگە قەسەم بەرگەنىدى. ئۇنىڭ خىيالغا ئۇرۇمچى دېگەن شەھەرنىڭ

تۇمانلىق كۈچلىرى، ۋەھشى ھۆكۈمرانلىرىلا كىرىۋالغانىدى... مانا ئەمدى ئۇنىڭ قۇلقىغا ھېچكىمنىڭ ئاۋازى كىرمىدى. سەبىخە - چىرايى سۇلغۇن، سېرىق چاچلىرى چۇۋۇلغان، چىرايلىق قوي كۆزلىرى ئولتۇرۇشقان، ئىلگىرىكى نۇرلىنىپ تۇرىدىغان قىزىل مەڭزى پۈرلەشكەن، دەسسەلگەن ئالىمغا ئوخشاپ قالغان بەختسىز قىز ھازىر ئۆزىگە چەكسىز ھايات - مۇھەببەت لەززىتىنى ئاتا قىلغان ھېلىقى چىرايلىق لەۋلىرى بىلەن شۇبىرلىماقتا: «...بىز ماشىنا بىلەن ئاپام، سىڭلىم ئۈچىمىز غۇلجا شەھىرىدىن يولغا چىقىپ، باياندايغا كەلگەندە ئارام تاپتۇق، سۈيىدۈڭگە كەلگەندە خۇشال بولۇپ كۈلۈشتۇق. چىڭسىخوزغا كەلگەندە ئەسكەرلەر ماشىنىمىزنى توختاتتى، شوپۇرنى ئەچۈشۈپ كەتتى، بىردەمدىن كېيىن باشقا بىر شوپۇر چىقىپ ماشىنىنى ئۇچقاندەك تىز ھەيدەپ تەلكنىڭ داۋىنىغا قارىتىپ يۈرۈپ كەتتى. بىز چۈشۈپ قالىمىز دەپ ماشىنىنى ئۇردۇق، لېكىن بولمىدى. بىزنى ئىككى ياقىتىن ئەسكەرلەر قورشاپ ماڭدى، سايرام كۆلى... ئاخىر بەشىنچى كۈنى ئۈرۈمچىگە كەلدۇق. بىزنى نۇرباغ دېگەن يەردە قاڭالتىردىن يېپىلغان بىر ئۆيگە ئەكىرىپ سولدى... ئەمدى شۇنىڭدىن كېيىنكى ئىشلارنى ئەسلەش مەن ئۈچۈن ئازاپ ھەم ئەسلىيەلمەيمەن. ئۇلار مېنى بېھۇش قىلىپ ئاياغ ئاستى قىلغىنىنى ئۈچ كۈندىن كېيىن ھوشۇمغا كېلىپ بىلدىم. ئۆلۈۋېلىشنىڭ ئەمدى ھاجىتى قالمايىدى. مەن بۇلغانغان بەدىنىمنى قۇربان قىلىپ قىساس ئېلىش نىيىتىگە كەلدىم. لېكىن قىساس ئالماق ئۆلمەكتىنمۇ، ياشىماقتىنمۇ تەس. ئۇلار مېنى مەست قىلىپ، بېھۇش قىلىپ بىر نەچچە ئاي خورلىدى... ھازىر مەن ھېلىقى سىز كۆرگەن سەبىخە ئەمەس، ئاپام بىلەن سىڭلىمنىڭ نەدىلىكىنى بىلمەيمەن. ئىككى قىز مېنى كۈتىدۇ. ئەمەلىيەتتە مېنى كۈزىتىدۇ. مەن ھېچنەگە چىقالمايمەن. ھەپتىدە ئىككى قېتىم ھېلىقى چىۋ دېگەن ھايۋان كېلىدۇ، ئۇ مەندىن كۈلكە - خۇشاللىق تەلەپ قىلىدۇ. لېكىن مېنىڭ بەدىنىمدە قىساس ئوتىدىن باشقا ھېچنەرسە يوق. بىز خۇدايغا نېمە گۇناھ قىلغان؟ دادام بىگۇناھ ئېتىلدى، ئاپام بىز ئۈچۈن ۋۇجۇدىنى ساتتى، مەن ئەمدى ئۇلارنىڭ ئىزىدىن كېتىۋاتىمەن. مېنىڭ زادىلا ياشىغۇم يوق، بىراق ئاپام بىچارە ئۈچۈنلا ھاياتىمنى ساقلاپ قېلىۋاتىمەن... مانا ھازىر ھىيلە ئويلاپ تاپتىم (ئوقۇپ بىلىم ئېلىپ سىلەرگە خىزمەت قىلاي!) دەپ يالۋۇرۇۋىدىم، ئىككى ئاي بولدى كۈرستە خەنزۇ تىلى ئۈگىنىۋاتىمەن. يەنىلا ئىككى قىز بىللە، بۇ خەتنى تولىمۇ تەستە سىلەرگە ئەۋەتتىم. بىلمەيمەن تېگەمدۇ - تەگمەمدۇ. ماڭا خەت يازىمەن دېمەك، ھايات ئىكەنلىكىمنى بىلىپ قويسىڭىزلا بولىدۇ. ئۈمىدىم: مېنى ئۇنتۇپ كېتىڭ، ياخشى كۈنلىرىمىزنى بىر

ياخشى چۈش دەپلا چۈشنىڭ...»

نۇرنىڭ قۇلىقىغا ھېچقانداق گەپ كىرمىدى. ئۇ بىر ئامال قىلىپ ئاشۇ پاناھسىز قىزنى قۇتۇلدۇرۇشنى،

قىساس ئېلىشنىلا ئويلايتتى. ياش قىزنى مۇھەببەتتىن، ئىنسانىي غۇرۇر ۋە ئەركىنلىكتىن مەھرۇم قىلغان قارا

كۈچلەرگە ئۇنىڭ نەپرەتى كۈندىن - كۈنگە ئېشىپ، ئۆزىنى كونترول قىلالمايدىغان دەرىجىگە يەتتى، لېكىن ئۇ

يەنىلا سەگەك، ئۆزىنى تۇتۇۋېلىش ئىقتىدارىغا ئىگە ئىدى.

ئۇنىڭ قۇلىقىغا يەنە شېڭ دۈبەنىڭ تۆھپىلىرىنى سانغۇچىنىڭ ئاۋازى ئاڭلاندى: « شېڭ دۈبەن تەختكە

چىققاندىن بېرى ۋەخپىلەرنى يىغىپ مائارىپقا، مەدەنىيەتكە ئىشلەتتۇق. يالغۇز قەشقەردىلا ئافاق غوجام مازىرىنىڭ

ئون ئالتە مىڭ مو، چاپان بازىرى چوڭ مەسچىتنىڭ بەش مىڭ مو، ھېيتگاھ جامەسىنىڭ ئۈچ مىڭ مو ۋەخپە يېرى

بار ئىدى، ھازىر...» بىر ئوقۇغۇچى ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈۋەتتى:

- قەشقەرنىڭ قۇيغۇغا ئاداش، غولجا ناھىيىسىنى ئالايلى، ئىلى ۋىلايەتلىك ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى

تېپىپ ھاجى ئاكىنىڭ دېيىشىچە، مەكتەپلەر، دارىلئىتىم، دارىلئاجىزىن، تىياتىرخانا، كىنوخانىلار،

كىتابخانىلار...

- توختىغىنا، قەشقەر ھېيتگاھ كۈلۈبىغا بىرىمىڭ ئالتە يۈز كىشى سىغىدۇ، غولجاڭدا بارما؟

- قەشقەردە غېرىب - سەنەم بارما؟

- بولمامتىكىن، پەرھاد دېگەنمۇ قەشقەرلىق جۇما؟

- ئەمەسە نېمىشقا قەشقەر ئۇيۇشمىسىنى قۇرمايسەن؟

- سەن تارانچى ئۇيۇشمىسىنى قۇردۇڭما؟

ۋاراڭ - چۈرۈڭ كۆتۈرۈلدى:

- ھاي - ھاي، ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى ھەم قەشقەرنىڭ ھەم خوتەننىڭ، ھەم ئىلىنىڭ نېمەنداق گالۋاڭ خەق

بۇ! - دەپ قاتتىق ۋارقىرىدى يىغىن باشقۇرغۇچى، - بىزنىڭ سۆزىمىز تىمىدىن قاچمىسۇن، بىز ئۆزىمىزدە شېڭ

دۈبەن ئالتە بۈيۈك سىياسەتنى يولغا قويغاندىن بېرىقى، يەنى 1933 - يىلى 12 - ئاپرېل ئۆزگىرىشىدىن كېيىن پەيدا

بولغان زور نەتىجىلەرنى، بۈيۈك مۆجىزىلەرنى ئەسلەپ زامانىنى قەدىرلەش تۇيغۇسىنى يېتىلدۈرۈشىمىز كېرەك. بىزگە

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ھازىر ھۆكۈمەت يازلىق، قىشلىق كېيىم - كېچەك، سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كىرگەن دەرسلىك كىتاب، تاماق - ياتاق ھەممىنى بېرىپ ئوقۇتۇۋاتىدۇ. مۇشۇنىڭ ئۆزىلا شېك دۈبەن ئاتىمىزنىڭ شەپقىتى. ئاغرىساق بىكارغا داۋالىنىمىز، كىر بولسا بىكارغا مۇنچىغا چۈشمىز، بىكارغا كىنو كۆرىمىز، تىياتىر كۆرىمىز، مۇشۇلارنىڭ ھەممىسىنى دادىلىرىمىز قىلىپ بېرەلمەدە!!؟ بۇرۇنقى ھۆكۈمەتلەر قىلىپ باققانما؟ ياق، ياق، ياق! پەقەت شېك دۈبەننىڭ ئالتە بۈيۈك سىياسىتىلا بىزنى مۇشۇ كۈنگە ئىگە قىلدى. بىز بۇ كۈننى قەدىرلىشىمىز كېرەك. ھەرقانداق بارازىلىق، تەتۈر ھەرىكەتلەرنى يوقىتىشىمىز، غوجانىيازىدەك، سابىت داموللىدەك، غۇلجىدىن چىققان تۇرداخۇنباي، سىراجىدىنبايىدەك تۈزكۈرلەرنى قەتئىي تازىلىشىمىز كېرەك!!!...

نۇرى چۆچۈپ خىيالدىن بېشىنى كۆتۈردى. سەھنىدىكى چېچى كۆزىگە چۈشۈپ تۇرىدىغان، ئورۇق، كۆزەينەكلىك ئادەم بايىقى گەپلەرنىڭ ئاخىرىغا ئۇلاپلا: «ئارىمىزدىكى نۇرىدەك» دەۋىتىدىغاندەكلا قىلاتتى. ئۇ چوقۇم مۇشۇ ئەلپازىدا سۆزلەيدىغاندەك قىلاتتى، يالغۇز نۇرىنىلا دېسە مەيلى، ئەمدىلا ئون ئالتىگە كۆپەيگەن ھەمراھلىرىنى دەۋەتمەسە بولاتتىغۇ. بۇ ئون ئالتە يىگىت يېقىندىلا دەريا بويىدا - قويۇق ئورمانلىق ئىچىدە قەسەم بېرىشپ نەق مۇشۇ مەدھىيلىنىۋاتقان شېك شېسەي ھاكىمىيىتىنى ئاغدۇرۇشقا پۈتۈن خەلقنى قوزغاش ئۈچۈن كۆرەش قىلماقچى بولۇشقان ئەمەسمىدى. ئون ئالتە يىگىتنىڭ ئىچىدىن خائىن چىقمايدۇ دېگىلى بولامدۇ؟... نۇرىنىڭ يۈرىكى دۈپۈلدەپ كۆڭلىدىكى سىرنى يۈرەك سوقۇشى ئاشكارىلاپ قويدىغاندەك، يۈرىكى ئۆزىگە خائىنلىق قىلىدىغان بىر خىل ۋەھىمە - ئەنسىزچىلىك ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى چىرىمۋالدى. ئۇ ئورنىدىن تۇرۇپ سىرتقا مېڭىۋىدى، ئېگىز بويلۇق تەنتەربىيە مۇئەللىمى:

- نەگە قاچىسەن؟ - دەپ گۆلەيدى. نۇرىنىڭ يۈرىكى جىغ قىلىپ قالدى. تەنتەربىيە مۇئەللىمى گويا ئۇنىڭغا

قورال تەڭلەۋاتقانداك بىلىنىپ كەتتى - دە، ئۇ ھۇدۇقۇپ:

- ئۇ... ئۇبۇرنى... - دېيەلدى ئارانلا.

مۇئەللىم كۈلۈپ كېتىپ:

- يولۋاستىن مېكىيانغا ئۆزگىرىپ قاپسەنگۇ، نېمە بولدۇڭ نۇرى؟ - دەپ سورىۋىدى، نۇرى دەرھال ئەسلىگە

ياندى:

- ئورۇسچە گەپ تەسكەن ئەپەندىم، ھى - ھى...

ئۇ تالغا چىقىپ ئۆزىنى ئەيىبلىدى: «تېخى مەخپىي تەشكىلاتنىڭ باشلىقىمەن، تۈرمە، قىناق، جازا دېگەنلەرنى كۆرمەي تۇرۇپ ھالىم بۇ، تەسكەن، ئىنقىلابچى بولماق تەسكەن، ئىرادىلىك، قەيسەر بولماق تولىمۇ قىيىنكەن!...»

ئۇ ياتىقىغا كىردى - دە، سەبىخەنىڭ پۇرلىشىپ كەتكەن خېتىنى يەنە ئاچتى. «بىر قىزنى قۇتۇلدۇرالمىمەن، تېخى پۈتۈن خەلقىمنى زۇلۇمدىن قۇرۇلدۇرمىمەن، دەپ قەسەم ئىچىمەن! قۇرۇق غەزەپ - نەپرەت بولسا بولمايدىكەن، غەپرەت، قەھرىمانلىق بولمىسا بولمايدىكەن. غېنىكامدەك ھېچنىمىدىن قورقمايدىغان بولسامدىم، رۇسۇلوفتەك بىلىملىك بولسامدىم، غوجامدەك ھىمايىگە ئىگە بولسامدىم، ئۇ چاغدا يولباشچى، داھىيغا ئايلىنالايتتىم!...» ئۇ مەيۈسلەندى، يەنە تۇرۇپلا: «سېناقلارغا دۇچ كەلمىدىم، تۈرمىگە كىرەيمۇ يە، تۈرمىدىن قاقچالسام، سوراقتا سوراقچىنىڭ ئاغزىنى تۇۋاقلاپ ئۆزۈمنى ئاقلىيالىسام، خەلق مېنى دەپ جېنىنى تىكەلسە ئاندىن ئابرويلۇق بولىمەن!... ياق، تۈرمىگە كىرمەك ئاسان، بىر ئەسكەرگە شاپاق ئاتساملا ياكى بىر جاڭگۇيدىن تىللىساملا ھازىر تۈرمىگە كىرىمەن. مەن تۈرمىگە كىرىپ قالسام سەبىخەنى كىم قۇتۇلدۇرىدۇ؟»

ئۇ كارىۋىتىدا ئوڭدا ياتتى. خىيالغا سەبىخەنىڭ يالڭاچ تىپىرلاۋاتقان گەۋدىسى، ئۇنىڭ بەدىنىگە چاپلىشىۋالغان كۆزلىرى يۇمۇق، چىشلىرى ھىڭگاڭ يات بىر يىرگىنچىلىك مەخلۇقنىڭ ھوزۇرلىنىپ كۈلۈشلىرى كېلىش بىلەنلا، ئۇ بەجايىكى سەۋدايدەك ئورنىدىن چاچراپ تۇرۇپ كەتتى - دە، ۋارقىرىدى:

- بوغۇزلايمەن!

- كىمنى؟ كىمنى بوغۇزلايسەن نۇرى زىياۋۇدۇن؟ - ياتاق ئىشكى ئالدىدا ھېلقى تەنتەربىيە مۇئەللىپى پەيدا بولدى، - نېمە قىلار كىن دەپ پېيىڭگە چۈشسەم بىر مەخپىي خەتنى ئوقۇدۇڭ، ئاندىن ئۆلتۈرمىمەن، بوغۇزلايمەن! دەپ چىرقىرىدى. قېنى، بايىقى قەغەزنى ئەكەلگەن، ئاندىن كېيىن راست گەپنى قىل، كىمنى بوغۇزلايسەن؟

- دادامدىن كەلگەن خەت ئۇ، دادامنى مىڭبېگى ئۇرۇپتۇ!

- يالغان، تۈنۈگۈندىن بېرى ياتاقىدىن چىقىمىدىڭ، سەھرالىق بىلەن كۆرۈشمىدىڭ، خەتنى كەپتەرلىرىڭ

ئەكەلمەيدىغاندۇر - ھە؟

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- سىز نەدىن بىلىسىز، مۇئەللىم؟

- بىلىمەن، سېنىڭ نەگە بارغىنىڭ، نېمە قىلغىنىڭ، نېمىلەرنى دېگىنىڭ ماڭا بەش قولىدەك ئايان!

- سىز پايلاقچىكەنسز - دە، مۇئەللىم؟

- ماڭا يانئەنسىغۇ، داڭگاڭ. مەن كىم؟ مەن مۇئەللىم. ساڭا مۇئەللىم پايلاقچى بولماي، باتۇر پاكار

پايلاقچىلىق قىلاتتىمۇ ئەمەس، ماڭ. سېنى تېگىشلىك جايغا ئاپىرىمەن!

مۇئەللىم ئۇنىڭ سول مۇرىسىدىن سىلكىپ تۇتتى. نۇرى غەزەپ بىلەن ئۇنى سىلكىۋەتتى. قاتتىق

سوغۇقلاردىمۇ تەنتەربىيە كىيىمى بىلەنلا يۈرىدىغان قاۋۇل مۇشتلاشچى مۇئەللىم ئاچچىق كۈلدى:

- مۇئەللىم ئوقۇغۇچىسىغا مۇشت ئاتسا كۈلكىلىك بولىدۇ، بىلەمسەن. مەن ئۈرۈمچىدە ئالاھىدە تەربىيەلەنگەن

چامباشچىمەن. خۇددى شېك دۇبەندەك گۇڭپىلىق ئادەمىمەن. خېمىرغا ئايالانماي دېسەڭ ئالدىمغا چۈشۈپ ماڭ!

مۇشۇ مۇئەللىمنىڭ ئۆزى ئادەم بەدىنىدىكى ئاجىز نېرۋا تۈگۈنلىرىنى بالىلارغا سۆزلەپ بەرگەن. تۇمشۇقتا،

قۇلاقنىڭ ئاستىدا باسسلا ئاغرىيدىغان تۈگۈنلەر بار، بۇ ئاجىز جايلارنى نۇرى جىق سىنىغان. مۇئەللىمنىڭ

بەدىنىدە بۇ تۈگۈنچىلەر يوقمۇ يە؟ باتۇرلۇقنى سىنايدىغان پەيت مانا مۇشۇغۇ!

- نەگە ئاپىرىسىز، مۇئەللىم، تۈرمىگىمۇ؟

- ھازىرچە ئىشخانىغا تاپشۇرىمەن.

- نېمىنى؟

- خەتنى، كىمنى تىللىغىنىڭنى!

- بايا دېدىمغۇ؟

- يالغان ئېيتتىڭ، ماڭا راست گەپ كېرەك!

- ئۇنىڭدىن باشقا جاۋاپ يوق بولسىچۇ؟

- ئۇ چاغدا مەن سېنى زۇۋانغا كىرگۈزىدىغان جايغا ئاپىرىپ بېرىمەن!

- ئۇنداق قىلماڭ، ھەيدەر ئەپەندىم، مەن بىر يېتىم بالا!

- ھەممە چاتاق يېتىم بالىلاردىن چىقىدۇ.

- ئۇنداق دېمەك، دارىلئېتام، دارىلئاجىزىنلارنى ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى قۇرۇۋاتىدۇ. بۇ ئۇيۇشمىنى شېك دۈبەن

ئۆزى قۇرغان، مۇئەللىم!

- گەپدانلىق قىلماي ماڭ، سەندىن ھېساب ئالدىغان چاغ كەلدى. نۇرى، ئەمدى ياۋاش بول! - مۇئەللىم

ئۇنىڭ سول مۇرىسىدىن يەنە قاماللاپ تۇتۇپ چىشلىرىنى كىرىشتۈردى، - بىلىپ قوي، بىز ئۇزۇن بولدى، سېنى

كۆزەتكىلى، ھېساب بەرمەي قۇتۇلالمايسەن!

- ماقۇل، تۈرمە سوغۇق بولۇشى مۇمكىن، كىيىملىرىمنى ئېلىۋالاي!

ئۇ ئېگىشىپ چاتىرىنى كەردى - دە، پۈتۈن كۈچىنى ئوڭ قولغا يىغىپ تۇرۇپ مۇئەللىمنىڭ ئېگىكىنىڭ

تۆۋىنىگە چەنلەپ تۇرۇپ تۇردى. مۇئەللىم «ھە!» دېدى - دە، كارىۋاتلار ئارىسىغا ئۇچۇپ كەتتى. نۇرى زالغا

چىقتى. ئۇنىڭغا ناتونۇش ئىككى ئادەم ئېسىلدى، بۇلار پۇقراچە كىيىنگەن ئىشپىيونلار ئىدى. نۇرى بىرىگە بىر

مۇشت ئېتىۋىدى، يەنە بىرى ئۇنىڭ چاتىرىسىغا تېپىۋەتتى، نۇرى مۈكچىيىۋىدى، ئۇنىڭ گەجگىسىگە ئېغىر بىر

نەرسە قاتتىق تەگدى. ئۇ دۈم چۈشتى، دەسسەلدى. شۇ چاغدا ئوقۇغۇچىلار ياتاقلىرىدىن چىقىشتى. ئۇلار

ھېچنىمىنى سۈرۈشتۈرمەيلا ئىككى يات ئادەمنى قارا - قويۇق ئۇرۇپ خېسىر قىلۋەتتى. ھەيدەر مۇئەللىمگە ئۇزۇندىن

بېرى غەزەپلىنىپ يۈرگەن بالىلار ئۇنى شۇنچىلىك قاتتىق ئۇردىكى، ئۇنىڭ بەدەنلىرى تىتىلىپ، تىنىقى توختاشقا

ئازلا قالدى. قارام، ئۈمىدۋار يىگىتلەر كۈندىن - كۈنگە زورىيىۋاتقان، قارا كۈچىنى ئىشلىتىدىغان يەر تېپىلغىنىغا

خۇش. ئۇلار باشقىنى بىلمەيدۇ، بىلىشىمۇ خالىمايدۇ. ئۇلارنىڭ ئەڭ ھۆرمەتلىك ساۋاقىدىشىنى ئىككى يات ئادەم

مۇشۇ ھەيدەر دېگەن سېرىق ماشىنىنىڭ گېپى بىلەن بىكاردىنلا تۇرغان. ئۇرغانىكەن، ئۇنىڭ جازاسى بولىدۇ - دە،

ھەقىقەت دېگەن مانا مۇشۇ. ھەقىقەت ئۈچۈن كۈرەش قىلىش مەكتەپ تەربىيىسىنىڭ مېغىزى ئەمەسمىدى. بالىلار

تەربىيىنىڭ مەھسۇلاتىنى كۆرسىتىدىغان بۇ پۇرسەتنى قولدىن بېرەتتىمۇ. ئۇرالمىغانلار ئارماندا تېخى. زالدا ئۇچ

گەۋدە قانغا مىلىنىپ ئۆلۈكتەك ياتماقتا.

- قاننى تازىلا، پالاس، چېلەك!

- مۇردىلارنىچۇ؟

- مەكتەپكە ئېيتايلى!

- بالا تاپمىز بېشىمىزغا، قارا، مۇنۇ پاناقنىڭ تاپانچىسى باركەن ھۇي!

- مۇنۇ ھەيدەرنىڭمۇ باركەن تېخى!

- ئېلىۋالايلى، بۇلارنى قاراڭغۇ چۈشكەندە ساياغا تاشلىۋېتەيلى!

- ئۆلىمىدى بۇلار، ھوشىغا كېلىدۇ تېخى!

- پۇت - قولىنى باغلاپ، ئاغزىغا پىراستىنا تىقىپ قويايلى!

- دىمىقىپ ئۆلسە قاتىل بولۇپ قالمايلى يەنە!

ئوقۇغۇچىلار ئۈچ «جەسەت»نى قانداق يىغىشتۇرۇش توغرىسىدا سۆزلىشىۋاتقان ئاشۇ پەيتتە، نۇرى گىمنازىيىنىڭ دەرۋازىسىن چىقىپ ئالدىراپ كېتىپ باراتتى. ئۇ كۆككۆۋرۈككە بېرىپ ئوڭغا بۇرۇلدى، ئۇ سوۋېت كونسۇلخانىسىنىڭ يېنىدىكى رەخمىجاننىڭ ئۆيىگە ئالدىراپ كېتىپ باراتتى. تۇيۇقسىز ئۇنىڭ مۇرىسىگە بىرى قولىنى قويدى:

- نەگە ماڭدىڭ شائىر! يەنە ئىش ئىزدەپ ماڭمىغانسەن - ھە؟

- تەس كۈنگە قالدىم، زۇنۇن ئاكا! - دېدى نۇرى مۇسابايوفلار تېرە زاۋۇتىنىڭ تېخنىكى، تولىمۇ مېھرىبان،

خېلى بىلىملىك بۇ ئادەمگە راست گېپىنى قىلىپ، - ماڭا ياردەم لازىم ئاكا، ماڭا ھازىرلا ياردەم لازىم.

- يۈر، باغنىڭ ئالدىغا كېلىپ قالدۇق. بۇ باۋۇدۇن بايلارنىڭ قورۇسى ئىشەنچلىك، نېمە ئىش بولدى، ماڭا

سۆزلەپ بەرگىن.

ئۇلار چوڭ دەرۋازىدىن تاشقىرىقى ھويلىغا، ئاندىن كېيىن ئىچكىرىكى ھويلىغا كىرىپ تاختاي پەلەمپەي بىلەن

قاڭالتر ئۆگزىلىك ئۆيىنىپ پىشايۋىنىغا كۆتۈرۈلدى. ئۆيىنىڭ ئىشىك، رېشاتكا، دېرىزە قاپاقلىرى ھاۋارەڭ

سىرلانغان، ئۆيىنىڭ ئالدىدىكى بۈك دەرەخلىك ئارىسىدىن بىر ئۆستەڭ سۇ ئېقىپ تۇراتتى.

- بۇ ئەنۋەر ئەپەندىنىڭ ئۆيى! - دېدى زۇنۇن تېيىپ ئۆيىنىڭ قوش قاناتلىق ئىشىكىنى ئاستا چېكىپ، - بۇ

ئادەم ناھايىتى ياخشى، باي بولغىنى بىلەن كەمبەغەللەرگە ئامراق.

ئۇلارنى كاستۇم - بۇرۇلكا كىيگە، يالاڭلاش، بۇدۇرچاق، ئاق يۈزلۈك بىر ئادەم كۈلۈپ تۇرۇپ قارشى ئالدى:

- قېنى، قېنى مەرھەمەت ماستىر، زاۋۇتىدىن كىلىشىڭىزمۇ؟

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- شۇنداق ئەپەندىم. مۇنۇ يىگىت نۇرى، شائىر ھەم بىلىملىك بالا. گىمنازىيىنىڭ ئوقۇغۇچىسى. زاۋۇتنىڭ

ئېچىتىش سېخىدا بىر- ئىككى ئاي ئىشلەپ ئىرادە تاۋالغان تېخى!

- پاھ، قالتىس يىگىتكەن، قېنى ئۆيگە!

ئۇلار ئۆيگە كىردى. كۆك سىرلانغان قوش دېرىزىگە كۆزنى چاقىدىغان پەردىلەر تارتىلغان. تەكچىلىرىدە

غۇچىدە ئېچىلغان ئاجايىپ گۈللەر، ئۇدۇلدىكى تامغا ئېسىلغان گىلەمنىڭ گۈللىرىدىمۇ بىر گۈزەل تەبىئەت

مەنزىرىسى بار ئىدى. ئەينەكلىك ئىشكاپ كىتابلار بىلەن تولغان. نۇرىغا ھەممىلا نېمە يېڭى، غەلىتە تۇيۇلدى.

غۇلجىنىڭلا ئەمەس، شىنجاڭنىڭ ئەڭ چوڭ بېيى مۇسابايوفلار توغرىسىدا بالىلار ياتاققا ئاغزى- ئاغزىغا تەگمەي

ھېكايىلەرنى سۆزلىشەتتى. نۇرى ئۆزىمۇ تېرە زاۋۇتتا ئىشلىگەندە بۇ ئائىلە توغرىسىدا ئىشچىلار ۋە تېخنىكلاردىن،

بولۇپمۇ مۇشۇ ماستىر زۇنۇن ئاكىدىن نۇرغۇن گەپلەرنى ئاڭلاپ، زاۋۇت ۋە باي توغرىسىدا، ئۇنىڭ شىنجاڭدىكى،

چەت ئەللەردىكى تىجارەتلىرى توغرىسىدا تولۇق چۈشەنچىگە ئىگە بولغانىدى. ئەنئەنە ئىپادىسىمۇ كۆرگەن ۋە ئۇ

ئادەمنىڭ باۋۇدۇن بايغا ۋارىسلىق قىلىپ كەمبەغەللەرنىڭ بالىلىرىنى مەكتەپ قورۇسىدا ئوقۇتۇپ، چەتئەللەرگە

چىقىرىپ، مىللەتپەرۋەرلىك قىلىۋاتقىنىنى ئاڭلىغانىدى. ئۇ بۈگۈنكى ئىشنى بۇ ئىككى ئادەمگە سۆزلەپ بەردى ۋە

سۆزىنى:

- مېنى ئەمدى ئىشپىيونلارنى ئۇردى دېگەن جىنايەت بىلەن قولغا ئېلىشى مۇمكىن، مەن ياتاقتىن ھازىرلا

قېچىپ چىقىم!- دەپ ئاخىرلاشتۇردى.

ئەنئەنە ئەپەندىم تېلېفۇندا بىرى بىلەن سۆزلەشتى ۋە:

- دەرھال خەۋىرىنى بېرىڭ!- دېدى. ئۇ نۇرىغا قاراپ كۈلۈپ قويۇپ:

- سىز راستتىنلا دادىڭىزنىڭ خېتىنى ئوقۇپ غەزەپلەنگەنمۇ؟- دەپ سورىدى.

- ياق،- دېدى نۇرى بۇ ئادەملەرگە يالغان ئېيتىشنى خالىماي،- مەن ئۇنىڭغا يالغان ئېيتقان. راست گەپ

مۇنداق ئىدى...

ئۇ سەبىخە توغرىسىدا، ئىنىسى، دادىسى، نېزەر خان غوجام ۋە غوجامنىڭ مۇھاپىزەتچىسى مۇسا توغرىسىدا

ھەمدە سەبىخەنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن قەسەم بېرىپ «بوغۇزلايمەن!» دەپ ۋارقىرىغانلىقى ھەققىدە سۆزلەپ بەردى.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئەمما ئون ئالتە دوستى توغرىسىدا ئېغىز ئاچمىدى.

ئۇلار نۇرىنىڭ گەپلىرىنى ئاڭلاپ ئېغىز سۈكۈت ئىچىدە جىمىپ قېلىشتى.

- خەلق مۇشۇ ھالدا! - دېدى زۇنۇن ماستىر ئېغىز ئۇھ تارتىپ، - مەن بۇ گەپلەرنى ئاڭلىغانىدىم.

- خەتەرلىك كۈن، - دېدى ئەنۋەر ئەپەندىمۇ ئاستا ئۇھ تارتىپ، - ناۋادا ئۇچىسىنىڭ بىرىلا ئۆلۈپ قالسا

ئامانلىق ساقلاش باشقارمىسى بىر جان ئۈچۈن ئون جاننىڭ بېشىغا چىقىدۇ. ئۆلىمگەن بولسىمۇ سېنى ساق قويمايدۇ ئۇلار. مانا تېلېفۇن كەلدى.

ئۇ تېلېفۇننى ئالدى ۋە قارشى تەرەپنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ بولۇپ:

- ئاز-تولا پۇل خەجلەپ، تايلاق يېگەن ساقچىلارنى يوقلاپ قويۇڭلار! - دېدى ۋە ئۆيدىكىلەرگە، - مەكتەپنى

ئەسكەرلەر قورشىۋاپتۇ. ئۈچ يارىدارنى دوختۇرغا ئەكىتىپتۇ. تەلىپىڭ بار ئىكەن بالا. زۇنۇن ماستىرغا يولۇقۇپ

قاچىسەن. ھازىرچە مۇشۇ يەردە تۇرۇپ تۇرغىن، بىز ھەرىكەت قىلىپ كۆرەيلى. سەن گۇناھسىز ئىكەنسەن، مۇھىمى شۇ!

- ئارقاڭغا ئادەم كىرمىگەندۇر - ھە؟

- ياق، مەكتەپ ئەھۋالىنى بىلگۈچە مەن چىقىپ كەتتىم.

- ئانداق بولسا مانا قاراڭغۇ چۈشتى. ئۇلار سېنى ئىزلەپ سەھراغا چىقىپ داداڭغا يەنە بىر پالاكەتچىلىك

يەتكۈزمىسە بولاتتى.

- بۇمۇ بار گەپ! - دېدى ئەنۋەر ئەپەندى بېشىنى لىگىشتىپ، - مەن ئادەم چىقارتىپ ئۇلارنى

خەۋەرلەندۈرۈپ قويماي، ھۇشيار بولسۇن، قەيەردە دېدىڭا، قانچە كېلومېتىر، ھە ماقۇل، ماشىنىغا بىردەمچىلىكلا

يول ئۇ.

ئۆيگە خىزمەتچى ئايال لۆڭگەم، مىس چۆگۈن، چىلاپچا كۆتۈرۈپ كىردى:

- ئاۋال تائام! - دېدى ئەنۋەر ئەپەندى، ئورنىدىن ئالدىرىماي تۇرۇپ، - قېنى قول چايقايلى.

ئەتىسى ھەممە ئىدارىلەرگە ئۇقتۇرۇش تارقىتىلدى: «گىمنازىيىنىڭ ئوقۇغۇچىسى نۇرى زىياۋۇدۇن جەمئىيەت

ئامانلىقىنى ساقلىغۇچى ئىككى نەپەر ساقچى ۋە ئۇلارغا ياردەملەشكۈچى مۇئەللىم ھەيدەرنى يولسىزلىق بىلەن ئېغىر

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ياردىم قىلىپ قېچىپ كەتكەن. ئۇنىڭ بەلگىلىرى مۇنداق: كۆك رەختتىن شىرىغان چاپان، گەلەبى شىم كىيگەن، پۇتىدا تەتۈر باشلىق باجىنگىر، قاش - كىرىپكىلىرى قويۇق، قاڭشارلىق، ئاق سېرىق، بويى بىر مېتىر سەكسەن سانتىمېتىر، قاۋۇل، گەۋدىلىك، بۇرۇتى خەت تارتقان، ئون يەتتە ياشتا. تۇتۇپ بەرگۈچلەر مۇكاپاتلىنىدۇ!»
- پاھ، ئۈچ ساقچىنى ئۇرغان بولسا نوچىكەن ئۇ!

- غېنى ئوغرىنىڭ ئۆزىگەنا كاساپەت!

- ئۇنى قوغداپ قالغانلارغا مانا مەن مۇكاپات بېرىمەن!...

نۇرى تۇيۇقسىزلا تىلگىنىگە ئېرىشتى. بىرلا ئېلان بىلەن ئۇنىڭ داڭقى چىقتى. ئۇ بىر سىرلىق ئادەمگە

ئايلىنىپ قالغانىدى. ساقچىلار ماشىنىلار بىلەن كۈندە ئۇياق - بۇياققا چاپاتتى. گىمنازىيىنىڭ ئون نەچچە

ئوقۇغۇچىسى قولغا ئېلىندى، بىر نەچچە مۇئەللىم سوراققا تارتىلدى...

قەھرىتان قىش باشلاندى. 1940 - يىل 12 - ئاينىڭ ئاخىرىدا ئىلى ۋادىسى قېلىن قار بىلەن چۆمكىلىپ

كوچىلار تارايدى، دەرەخلەر مۇكچەيدى، ئادەملەر قېلىن جۇۋا، پىيما، قۇلاقچىلارنى كىيىشىپ، قار بىلەن تولغان كوچىلاردا تەستە مېڭىشاتتى.

غۇلجا شەھىرىنىڭ قارا دۆڭ كوچىسىدا يېزىلىقلار ھارۋىلىرى بىلەن كېلىپ چۈشىدىغان نۇرغۇن سارايلار بار.

سارايلارنى دېھقانلار «دەڭ» دېيىشىدۇ. بۇ دەڭلەرنىڭ ھويلىلىرى ھارۋىلار، ئېغىللىرى ئاتلار بىلەن تولۇپ كېتىدۇ.

ساراينىڭ مەش قويۇلغان، بورا سېلىنغان سۇپىلىق ئۆيلىرىگە ئادەملەر تىقىلىشىپ، ئاچچىق موخوركا چىكىشىپ،

ئاچچىق چاي دەملىشىپ، خۇرجۇن - قاقچىلىرىنى باشلىرىغا قويۇشۇپ راھەتلىنىپ يېتىشىپ جاھاننىڭ چوڭ

گەپلىرىنى قىلىشىدۇ. مانا شۇنداق ئۆيلەرنىڭ بىرىدە پاكىر، پالكۆز ھاشىم پوچى دېگەن ئادەم پو ئاتماقتا.

- نۇرى دېگەن كىم دەمىسنا؟ - دېدى ئۇ نۇرى توغرىسىدىكى ۋەقەلەرنى ئاڭلاپ، - ئۇ مېنىڭ بالام. مېنىڭ

بولمىسا چېرىكلەر بىزنىڭ مەھەللىگە چىقىپ، بىزنىڭ ئۆيىنى ئاختۇراتىمۇ؟...

- ئون چېرىك چىقىپ مەھەللىمىزنىڭ يەتتە ياشتىن يەتمىش ياشقىچە بولغان ئەركەكلىرىنى بىزنىڭ ئۆيىنىڭ

ئالدىغا ئۆستەڭ بويىدىكى چىلىققا يىغدى. قورقۇپ جان چىقاي دېدى.

- نۇرىنىڭ دادىسى كېم؟ - دېۋىدى، مەن چىقاي دېيىشىمگە مېنى جەينەكلەپ قويۇپ مۇختەرباي

مەيدىسىگە ئۇرۇپ يۈگۈرۈپ چىقتى:

- مانا مەن، نېمە گېپىڭ بار؟ - دېدى ئۇ گۆلىيىپ.
- بالاڭ ھۆكۈمەتكە قارشى، سەن بىلەمسەن، بىلمەمسەن؟
- ھۆكۈمەتكە قارشى بولسا بالامنى ئىزدەپ تۇت!
- بالاڭنى ئۈچ كۈنگىچە تاپسەن، بولمىسا سېنى سولايىمىز!
- مەن بالامنى ئۈستىخانى مېنىڭ، گۆشى سىلەرنىڭ دەپ مەكتەپكە تاپشۇرۇپ بەرگەن. مەكتەپتىن سورىمىسەن!

- گېپىڭ خېلى چوڭغۇ، ئاۋازىڭمۇ توك - توك چىقىدىغۇ!
- ھە، خۇدايىم بەرگەن!
- بالاڭنى تېپىپ بېرەمسەن، يوق!
- سەن تېپىپ بېرەرسەن، قورقۇتۇپ قاجۇرئۆتەتەندىكىن!
- ۋۇي ھايۋان، قارا تېخى!
- ھايۋان دېگەن سەندەك ھاۋشىيدۇ!
- باغلا بۇنى!

- ۋاي غېنى ئوغرى كەلدى!
- بىرى نەق شۇ چاغدا قارنى توزۇتۇپ، ئات چاپتۇرۇپ كىرىۋىدى، ئەسكەرلەر تىرىپىرەن بولۇشۇپ تىكىۋەتتى. كۈلە كۈل ئۈچەيلىرىمىز ئۈزۈلگۈدەك بولدى.
- سەن غېنى ئوغرىنى كۆرگەنمۇ؟
- نېمە دەيدىغاندۇ ماۋۇ، بىللە ئوغرىلىق قىلغان دېگەن، ئابدۇمەر مىگېگىنىڭ بىر ئۇيۇر يىلقىسىنى ئوغرىلىغاندا، مەن ئايغاقچىلىق قىلغان، ھا - ھا - ھا...
- سېنى نىمىشقا سولىمىدى ئەمەس؟
- بېشى ئۈنمۇ سولايىدىغانغا... غېنىكامنىڭ يېنىدىن نېرى كەتمەيدىغان تۇرسام!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ھازىر غېنىكاڭ نەدە؟

- جالاپخاندا، ئاۋۇ توپا دەڭدە جالاپخانا بار بىلەمسەن؟

- يالغان گەپ قىلما ھەي پالكۆز.

- ئەزىرايى، پۇلۇڭ بارمۇ ئاپىرىپ قويىمەن!

ئىشك ئۇرۇلدى. ئۆيگە ئاختۇرغۇچىلار كىردى. ئۇلار ئادەملەرنى بىر- بىرلەپ سىنچىلاپ قاراپ يانلىرىنى،

خۇرجۇن- قاقىلىرىنى ئاختۇرغىلى تۇردى. ئادەملەر قورقۇشۇپ چەكچىيىپ قېلىشتى. ھاشىم پوچى خۇددى سادىن قورققان چۈجىدەك شۈمشىيىپ بۇلۇڭغا كىرىۋالدى.

- نەدىن كەلدىڭ؟

- بايتوقايدىن.

- قايسى مەھەللىدىن؟

- تۆۋەنكى ئۈندىن.

- ھە، ئېتىڭ نېمە؟

- ھاشىم...

ياندىكى ئادەملەر ۋارقىراشتى:

- نۇرىنىڭ دادىسى، ھېلىقى ساقچىلار ئىزدەۋاتقان نۇرىنىڭ!

- راستىما؟

- راست...

- غېنى ئوغرى ئۇنىڭ دوستىكەن تېخى!

- راستىما؟

- راست، راست، يالغان ئېيتقان بولسام خۇدا ئۇرسۇن!

- ئەمەس ئاكاڭ ھازىر نەدە؟

- جالاپخاندا.

- يۈر، بىزنى شۇ جالاپخانغا باشلاپ بارغىن.

- تۇراتتىمۇ ئۇ يەردە مىلجىڭلىق قىلىپ، ھەر قاچان قاۋاقخانىدۇر!

- قايسى قاۋاقخانىدا؟

- مەن نەدىن بىلەي... قاۋاقخانا، جالاپخانا دېگەنلىرىڭگە دارىپ باقمىسام!...

ھاشىم پوچىنى بىر ئەسكەر بىلەن بىر مەھەللە ئاكتىپى سارايدىن ئوقۇشلاپ ھەيدەپ چىقتى.

«غېنى ئوغرى تۈرمىگە سولانغانلارنى قۇتقۇزغىلى ئادەملىرىنى باشلاپ شەھەرگە كىرىپتۇ» دېگەن خەۋەر

ئۈرۈمچىگە يېتىپ بارغاندىن كېيىن، ئامانلىق ساقلاش باشقارمىسى نۇرغۇن ساقچى ئەمەلدارلىرىنى ئۈرۈمچىدىن

غۇلجىغا ئەۋەتتى. ئۇلار كەلگەندىن بېرى ھەر كۈنى مۇشۇنداق ئاختۇرۇش، تۇتۇش، قىيناپ سوراق قىلىش

كۈچەيمەكتە ئىدى. بۇ ئىشنىڭمۇ سەۋەبچىسى نۇرى بولدى. نۇرى مۇسابايوفلارنىڭ ياردىمى بىلەن تۇتۇلۇشتىن

ئامان قالدى. لېكىن ئۇنىڭ توغرىسىدا گەپ-سۆز تارقالدى. ئوقۇغۇچىلار سولاندى، بۇ خەۋەرنى ئاڭلاپ نىلقا،

كۈنەس تاغلىرىدا بۇلاڭچىلىق قىلىپ يۈرگەن غېنى ئوغرى راستلا بىر قېتىم تۈرمىگە ھۇجۇم قىلىپ ئالتە ئوقۇغۇچىنى

قۇتقۇزۇپ قېچىپ كەتتى. بۇ قېتىم ئەسكەر ئۆلىمىدى، لېكىن پاتپاراقچىلىق ئەۋجىگە ئالدى. غۇلجا شەھىرىنىڭ

توغرا كۆۋرۈك، ئۈچدەرۋازا كوچىلىرىدا ساقچىلار قوراللىنىپ بەزىدە ئاتلىق، بەزىدە پىيادە ھەيۋە كۆرسىتىپ

يۈرۈشتى. لېكىن ئۇلار ئىزدىگەن نۇرى ئىسىملىك ئوقۇغۇچى بۇ كۈنلەردە مۇسابايوفلار تېرە زاۋۇتىنىڭ بىرىنچى

سىخىدا ئازگالارغا ھاك تۆكۈپ تېرە ئاشلايدىغان ئىشچىلار ئارىسىدا ئىشلەۋاتاتتى. ئۇ ئۇزۇن بۇرۇت قويۇۋالغان،

سېرى چاچ، گەپ قىلمايدىغان ناتونۇش بىر ئادەم قىياپىتىدە ئىدى. ئەنۋەر ئەپەندى بىلەن زۇنۇن ئەپەندى ئۇنى

ئاشۇنداق گىرىملەپ، ئاشۇنداق ئورۇنلاشتۇرۇپ:

- ئىسمى توماس، مىللىتى گىرمان. مۇشۇ زاۋۇتنى قۇراشتۇرغان ھېلىقى گىرماننىڭ تۇقىنى! - دەپ

تونۇشتۇردى. بۇنىڭدىن ئوتتۇز نەچچە يىل بۇرۇن كېلىپ ھۈسەنباي تېرە زاۋۇتىنى قۇراشتۇرۇپ، نۇرغۇن تېخنىك،

ماستىر ۋە ئىشچىلارنى يېتىشتۈرۈپ قويۇپ كېتىپ قالغان گېرمانىيىنىڭ ماين دەرياسى بويىدىكى فرانكفورت

شەھىرىدىن كەلگەن تېخنىكىنى ھەممىلا ئادەم ھۆرمەتلەيتتى. شۇڭا نۇرى بۇ يەردە ھۆرمەتكە ئىگە ئىدى. ئۇ

ئاخشىمى قورۇ ئىچىدىكى تاختايلىق ياتاققا سىم كارىۋاتتا ياتاتتى. چىراغ ئۆچۈرۈلگەندىلا يالغان چاچ بىلەن

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

بۇرۇتتىن ئېلىۋېتىپ يۈز - كۆزنى يۇيۇپ ئارام ئالدى. لېكىن ئۇنىڭغا ئارام يوق ئىدى. ئۇنىڭ خىيالىدىن ئۇنىڭ ئۈچۈن ئازاب تارتىۋاتقان ساۋاقداشلىرى، قېرىنداشلىرى، يىراقتىكى سەبىخە بىر مىنۇتتۇم كەتمەيتتى. ئۇ زۇنۇن ماستىر بىلەن يالغۇز ئۇچراشقاندىلا:

- قاچانغىچە نىقابلىنىمەن؟ - دەپ سوراپتتى. ماستىر كۈلۈپ تۇرۇپ:

- قاچان تۈرمىگە كىرىمەن دەپ سورىمايدىكەنسەن؟ - دەپ چاقچاق قىلاتتى ۋە شۇ كۈنى شەھەردە بولغان

يېڭى ئىشلارنى قىسقا قىلىپ سۆزلەپ بېرەتتى.

كۈندۈزى قاڭسىق سېختا ئەمگەك قىلىش، بىر مۇ ئادەم بىلەن گەپلەشمەسلىك، كېچىلىرى ئازاب بىلەن خىيال

سۈرۈش نۇرىنىڭ جېنىغا تولىمۇ پاتتى. نە - نەلەردىن كەلگەن ئورۇسلار بىر نىمىلەرنى دەپ قاقاقلاپ كۈلىشىدۇ،

سۈرۈن چىراي، ھەيۋە قىلىپ تاپانچا ئېسىپ يۈرىدىغان ئەسكەرلەر ئۇشقىتىپ، غادىيىپ، كىشىلەرگە مەنسىتمەسلىك

نەزىرىدە قاراپ قويۇپ يۈرىشىدۇ، بۇ زېمىننىڭ ئۆزىدىن كۆكلەپ چىققان، ھاياتتىن ئۈمىدى چوڭ بىر يىگىت غەم

تاغلىرى ئاستىدا ئۇن - تىنسىز ئازاب چېكىدۇ. ھايات مۇشۇنداق ئادالەتسىزلىك ئۈستىگە قۇرۇلغانمۇ - ھە؟ باشقىلار

نە - نەلەردىن كېلىپ ھۆكۈم سۈرىدۇ، بۇ يەرگە كىندىك قېنى تۆكۈلگەن، بۇ يەر ئۈچۈن پۈتۈن مېھىر - مۇھەببىتى

باغلانغان، بۇ زېمىن ئۈچۈن جېنىنى ئاتىغان ئوغۇل - قىزلار جازالىنىدۇ. ئۇلار جېنىغا، مۇھەببىتىگە، ئىنسانىي

غۇرۇرىغا ئىگە بولالمايدۇ. ئۇلار گەپ قىلالمايدۇ، كۈلەلمەيدۇ، ئۆز يېرىدە يوغان چامداپ ماڭالمايدۇ. ئۇلار

كوچىلاردىكى لالما ئىتلاردىنمۇ خار، قەھرىتان قىشتا تېرەك ئۈستىدە دۈگىدىيىپ ئولتۇرغان توڭ قاغىدىنمۇ بىچارە.

... بىچارە سەبىخە ئۆلۈۋېلىشىمۇ چارىسىزكەن، ئۇنىڭ گۇناھى بۇ دۇنياغا تۆرەلگىنىمۇ، خۇدا بەرگەن گۈزەل

ھۆسنىنى قىيما - چىيما قىلىپ نابۇت قىلىمىغىنىمۇ ياكى گۈزەل ھاياتىنى تەسەۋۋۇر قىلغىنى ۋە شۇ ھاياتتىن ھەممە

ئادەم بەھرىمەن بولسەكەن دەپ ئويلىمىغىنىمۇ؟

نۇرى زاۋۇتتىن بېشىنى ساڭگىلىتىپ، سارغۇچ قىسقا جۇۋىسىنىڭ ياقىسى بىلەن قۇلاقلىرىنى يېپىپ، ئاق پىيما

كىيگەن ئاياللىرىنى قېلىن قارد ئاستا يۆتكەپ ياتاققا كېتىۋېتىپ، تۇمان باسقان، قەھرىتان ھاۋاغا نۇرغۇنلىغان

سۇئاللىرىنى ئاغزىدىن چىقىۋاتقان ھور بىلەن بىللە چىقىرىۋەتتى. لېكىن ئۇنىڭغا نە دەرەخ، نە تاملار ياكى

جاپاكەش زېمىن جاۋاب بەرمىدى.

ئۇ ياتىقىغا كىرىپ مۇز گۈللىرى بىلەن بېزەلگەن دېرىزە قاپقالىرىنى ئەتتى، ئىشكىنى ئىچىدىن تاقىدى ۋە مەشكە كۆمۈرنى جىق سېلىپ قويۇپ كارىۋاتتا ئوڭىدىسىغا ياتتى - دە، خىياللاردىن قۇتۇلۇش ئۈچۈن قولغا كىتابنى ئالدى. چېرىنىشكۈنىسىكىنىڭ «نېمە قىلىش كېرەك» دېگەن رومانىنىڭ لاتىن يېزىقىدىكى ئۆزبېكچىسىنى ئىككى كۈندىن بېرى ئوقۇماقتا ئىدى. چېرىنىشكۈنىسىكى تۈرمىدە يېتىپ ئون بىر ئايدا يېزىپ چىققان بۇ رومان نۇرىنىڭ نۇرغۇن سۇئاللىرىغا جاۋاپ بەرمەكتە، ئۇنى قاراڭغۇلۇق ئىچىدە يول تېپىپ ئىلگىرلەشكە ئىلھاملاندۇرماقتا ئىدى. راخمانوف قانداق ئادەم؟ ئۇ نېمىشقا ئازابقا ئامراق؟ ئاستىغا تاش قويۇپ، ھەتتا مىخ قېقىپ يېتىشنى ياخشى كۆرىدۇ. ئۇ پۈتۈن ئىنسانىيەت تارتىدىغان ئازابىنىڭ تەمىنى تېتىپ كۆرۈشكە ئۆز-ئۆزىگە قەسەم بەرگەن. مۇشەققەت بەزىلەر ئىنتىلىدىغان بىر پەللىكەن. ئازابىنى ئىزدەيدىغانلارمۇ بولىدىكەن، ئۇ «كۆكۈيۈن» دېگەن رومانىنىمۇ ئوقۇغان، تۈرمە ئازابى ئارتۇر ئۈچۈن راھەت. «ئىنسان مەڭگۈ بۆشۈكىدە يېتىۋەرمەيدۇ» دەپ يازغان چېرىنىشكۈنىسىكى. نۇرىمۇ ھەم ئازابتا، ئۇ بۆشۈكتىن ئۆمىلەپ چىقتى، ئانىسىنىڭ ئەركىلىتىشلىرى، دادىسىنىڭ ئۇنى ئوقۇتىمەن دەپ جاپا تارتىشلىرى ھازىر ئۇنىڭدىن يىراقتا قالغان. ئۇ بەلكى ھازىر باشقىلارنىڭ بەختى ئۈچۈن جاپا چىكىۋاتقاندۇر. ئۇ دېگەن باشقىلار كىم؟ سەبىخەمۇ، ياق. نۇرى سەبىخە ئۈچۈن ھېچ ئىش قىلمىدى تېخى. كىچىككەنە سىڭلىسى ئۈچۈنمۇ؟ ياق، ئۇ ھازىر باشقىلارغا قۇربان بېرىشكە ھاجەتتەن ئەمەس. ئۇنداق بولسا ئۆزى ئۈچۈنمۇ؟ ئۆزىنىڭ كەلگۈسى، مەرتىۋىلىك، ھۆرمەتلىك ئادەمگە ئايلىنىش ئۈچۈنمۇ؟ رۇسۇلوف ئۇنىڭغا: «زادىلا ئۆزىنى ئويلىمايدىغان، پۈتۈن ئىنسانىيەتنىڭ بەختىنى ئويلايدىغان ئادەملەرمۇ بار» دېگەنىدى. نۇرى ئۇنىڭغا ئىشەنمىگەن. ئۇ ھازىر مۇشۇنداق ئادەملەرنىڭ بارلىقىغا ئىشەنمەيدۇ. نۇرى قىساس، ئىنتىقام ئۈچۈن جېنىنى تىككەن. ئۇنىڭ قولىدىن شۇ ئىشلار كېلىدۇ. «قىساس ئېلىش ئۈچۈن ھاكىمىيەت ئۇنىڭ دۈشمەنلىرىنى يۆلەمەكتە، قوراللاندىرماقتا، مۇشۇ مەنىدىن ئېيتقاندا، نۇرىنىڭ دېگەنلىرى توغرا. نۇرىلار شۇنداق قەسەم ئىچىشكەن. بۇ ھاكىمىيەتنى ئاغدۇرۇپ خەلققە زۇلۇم سالمايدىغان، ھەممە ئىشتا ھەقىقەتنى قوغدايدىغان، ئادەملەرنىڭ خۇشال-خۇرام، باياشات تۇرمۇش كەچۈرۈشىگە ياردەم بېرىدىغان، زېمىنىمىزنىڭ مول بايلىقى، گۈزەل قوينىدىن پايدىلىنىپ يوقسۇزلۇق، جەبىر-زۇلۇم، ئادەمنى ئېزىش، بوزەك قىلىش تامامەن تۈگىگەن جەمئىيەتنى قۇرۇش ئۇلارنىڭ ئارزۇسى ئىدى. بۇ خىل جەمئىيەتنىڭ ئىسمى سوتسىيالىزىم بولۇشى كېرەك ئىكەن. بۇ ئىسمىنى رۇسۇلوف

بەك ماختايتتى. ئۇ دۇنيادا بەختنىڭ بۆشۈكى بىرلا: سوۋېت ئىتتىپاقى سوتسىيالىستىك دۆلەت دېگەن گەپنى ئاغزىدىن چۈشۈرمەيتتى. بۇنداق ئادىل دۆلەت ئەمەسە نېمىشقا شېڭ دۈبەندەك بىر جاللاتنى قوغدايدۇ. غوجانىياز، ماجۇڭىگلار شېڭ شىسەي بىلەن تازا تىركىشىۋاتقاندا ئۇ ئۇلۇغ دۆلەت شېڭ شىسەينى قوللىدىغۇ، بۇ نېمە ئۈچۈن؟ شېڭ شىسەينى چۈشەنمىدىمۇ، ئۇنىڭ ئەپت - بەشىرىسىنى تونۇپ يەتمىدىمۇ يە؟ شۇنداق بولسا بىز سوۋېت ئىتتىپاقىغا شېڭ شىسەينىڭ ئۈستىدىن شىكايەت قىلساق بولىدىكەنمۇ؟... ئويلانغانىمىز ئۇنىڭ پىكىرلىرى چىڭىش يىپقا ئايلىنىپ كەتتى. مانا بەش ئۈستىدىكى چەينەكمۇ قاينىدى، ئۇ چاي ئىچىشى كېرەك.

ئۇ چەينەككە قول سوزىۋىدى، بىرى ئىشكىنى چەكتى. ئۇ ئالدىراپ - تىنەپ چاچ، بۇرۇتلىرىنى كىيىدى ۋە ئىشكىنى ئاچتى.

- ئوي، ئوي، ئوي! - ئىككى مەڭزى ئاناردەك قىزارغان، كۆزلىرىنىڭ چۆرىسى كۆكەرگەن، پوكۇاي ياغلىققا ئورالغان چىرايلىق ياش رۇس ئايال قولىنى ئۇۋۇلغىنىچە ئۆيگە كىرىپ مەشكە قوللىرىنى قاقلىدى ۋە كۆزلىرىنى ئوينىتىپ:

- نى توماس لىزىش، رابوتايىش، نى ئىگرايش! چتوستوبوي؟! (سەن توماس ياتسەن، ئىشلەيسەن، ئوينىمايسەن، ساڭا نېمە بولدى؟) - دېدى ۋە سېرىق چاپىنىنى سېلىۋىتىپ شوخلۇق بىلەن تولۇق كۆتۈرۈلگەن كۆكسىنى نۇرىغا كۆز - كۆز قىلىپ قاتتىق كىرىلدى ھەمدە نۇرنىڭ بويىغا گىرە سالدى ۋە:

- ئۈچىن خارۇشۇ، كراسسۇيى چېلاۋېك، (نېمە دېگەن ياخشى، چىرايلىق يىگىت.) - دەپ، ئۇنىڭ مەڭزىگە سۆيۈۋالدى.

- سەن بۇندا يالغۇز ياتاسەن، خوتۇن يوق؟ - دېدى ئۇ ئۇيغۇرچە.

- يوق! - دەۋەتتى نۇرى تۇيۇقسىز چاندۇرۇپ.

- سەن ئۇيغۇرچە بىلەدى؟

- بىلەدى.

- مەن رۇس، سەن گىرمان - نونېس، سەن گىتلىر بالا.

- ياق، ياق! - دېدى نۇرى گېزىتلەردە پۈتۈن خەلق تىللاۋاتقان فاشىستىنىڭ «بالسى» بولۇشقا قاتتىق

نارازىلىق قىلىپ، - گىتلىر يلوخوي(گىتلىر يامان، ئەسكى)، فاشىست، ساباك!

- گىتلىر ساباك، سىن ساباك!

رۇس قىزى شوخلۇق بىلەن نۇرنىڭ بۇرنىنى چىمدىپ بۇرۇتتى تارتىۋىدى، چالا - بۇلا بېكىتىلگەن بۇرۇت

ئاجراپ كەتتى. رۇس قىزى قاقاقلاپ كۈلۈپ:

- يالغان، يالغان! - دەپ ئۇنىڭ يالغان چېچىنىمۇ يۇلۇۋالدى، - ئويگور، يالغان نېمىس، - دەپ قاقاقلاپ

كۈلگىنىچە نۇرنى كارۋاتقا بېسىۋالدى. ئۇنىڭ تولۇق كۆكسى نۇرنىڭ بەدىنىگە تېگىش بىلەن ئۇنىڭ بەدىنى

«جۇغ» قىلدى - دە، ۋۇجۇدىدا تولىمۇ يېقىملىق، تولىمۇ تەشەنلىق ۋە تولىمۇ سىرلىق بىر ئېقىم پەيدا بولدى. ئۇ

ئايالنى ئىتتەردى ۋە يالۋۇردى:

- جېنىم زىنا، مەن ئۇيغۇر، نېمە دېسەك شۇنى قىلاي، مېنى پاش قىلىمىن!

- سىن ئىشپىيون؟

- ياق.

- سىن نېمە، ئېيت، مېن ئېيتمايدى.

- مېنى ھۆكۈمەت تۇتماقچى.

- بىلدى، بىلدى، مېن دادا ستالىن ئاتتى، ئاپا، ئاكا بۇندا قاچتى. بىلورۇس، كۇلاك، بىلەدى؟

- بىلەدى زىنا، سەن مەكتەپتە ستروژنا؟(تازىلىق ئىشچىسى)

- مېن ستروژنا، ئاپا باكادى، ئاكا مانتىيور!

- ماقۇل زىنا، مېنى ھېچكىمگە ئېيتما بولامدۇ؟

- نېمە بىرەرسىن؟

- سورىغىنىڭنى بېرىمەن.

- ئاندا، مېن مانداي... سىن چىرايلىق، خارۇشۇ، مېن ئەر يوق، سىن مېن ئەر بولادى...

رۇس قىزى زىنا ئۇيغۇر يىگىتى نۇرنى تېگىگە بېسىۋېلىپ شۇنداق سۆيىدىكى، نۇرى ھاياتنى ھازىرلا

بىلۋاتقاندەك شېرىن سۆيۈشۈشتىن ئەندىكىپ «ئاھ» دەپ كەتتى...

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

قېلىدىن قارا بوران چىقىپ قارلارنى ئاسماندا ئۇچۇرۇپ دەھشەتلىك شۇرغان پەيدا قىلدى. دەرەخلەر

ھازىرلا يەرنى سۆيىدىغاندەك ئىگىلەتتى، نۇرنىڭ دېرىزە قاپقىنى ياش ئۈجمە دەرىخى تىنىمىسىز سۆيىمەكتە،

قاپقاق غىشىماقتا.

رۇس قىزى زىنا ئۇيغۇر يىگىتى نۇرنى خىيال ئالىمىدىن رېئال ھاياتقا قايتۇرۇپ كەلدى...

17

مۇسابايوف زاۋۇتى غۇلجا شەھىرىدىكى ئەڭ چوڭ زاۋۇت. بۇ زاۋۇتنىڭ ماستىر، تېخنىكىلىرى خەلق ئىچىدە

ھۆرمەتكە ئىگە. «مۇسابايوف زاۋۇتىنىڭ بوغالتىرى» دېسە كىشلەر ئۇ ئادەمگە ئۆزلىكىدىن ھۆرمەت بىلەن قارايدۇ.

گەرچە بۇ زاۋۇتتا چەم، تۈرلۈك رەڭلىك كاژۇل، چىگرىن، بۇلغار، پالۋال، مەسكاپ، ئات تېرىسىدىن ئىشلەنگەن

ئاننا، گامبورك، شاۋرۇن قاتارلىق تېرە مەھسۇلاتلىرى ھەم مەسكاپ، چىگرىن، سېرىق پالۋالدىن تىكىلگەن ئۆتۈك،

چېتىك، سەندەل، بالىلار كىيىملىرى؛ بىرىچكا ھارۋا، پوچتا ھارۋىسى، كالاسكا ھارۋىلارنىڭ خامۇت - شىلىپەلىرى،

ئېگەر - جابدۇق، ھەرخىل رېمۇنلار (تاسما پوتىلار) ئىشلەپچىقىرىلىشىمۇ، بۇ مەھسۇلاتلار شۇ يىللاردىكى تۇرمۇشنىڭ

يېڭىلىقلىرى ھېسابلىناتتى. بۇ مەھسۇلاتلارنى قەشقەر، خوتەن، يەكەن، قاغىلىق، گۇما، مارالبېشى، ئاقسۇ،

كۇچا، شىخو، ئالتاي، ماناس، چۆچەك قاتارلىق شەھەرلەردە مەخسۇس مۇسابايوفلارنىڭ تىجارەت شىركەتلىرى

بازارغا ساتاتتى. كېيىنچە، مۇسابايوفلار شىركەتلىرى ئۇ ماللارنى قازاقىستاندىكى قارايرە يەرمەنكىسى،

سىمپالاتىنسىكى يەرمەنكىسى، سىبىرىيىدىكى ئومىسكى، بارتاۋۇل يەرمەنكىلىرى، نىژنى نوۋىگورت، موسكۋا،

پېتېربورگ، قازان، ئۇفا، تاشكەنت، ئالمۇتا، بىشكەك شەھەرلىرىدىمۇ بازارغا سېلىپ چەتئەلدىن رەخت، ماشىنا ۋە

سانائەت مەھسۇلاتلىرىنى ئەكىرىدىغان بولدى. دېمەككى، بۇ زاۋۇتنىڭ نامى مۇسابايوفلار سودا - تىجارىتىنىڭ

ھەممە تارمىقى بىلەن تۇتىشىپ كەتكەنىدى. شۇنىڭ ئۈچۈن مۇسابايوفلار زاۋۇتىنىڭ ئادەملىرى جەمئىيەتتە يۇقىرى

مەرتىۋىگە ئىگە ئىدى. نۇرۇمۇ مانا ھازىر شۇ مەرتىۋىگە ئىگە بولۇش ئالدىدا. نۇرى قىشنى ھەم پەرىشان، ھەم

كۆڭۈللۈك ئۆتكۈزدى. زىنا ئۇنىڭ قەلبىنى باسقان غەم تاغلىرىنى ئىللىق تۇمان بىلەن چۈمكەپ كۆزدىن يوقاتقان

چاغلارمۇ، غەم تاغلىرى يالىڭاچلىنىپ ئۇنىڭ يۈرىكى ئۆرتەنگەن چاغلارمۇ بولدى. ئۇ قەھرىتان قىشنى ئاشۇ ياتىقىدا

زىنا بىلەن پات - پات ئۇچرىشىپ ئۆتكۈزۈۋالدى. مانا ھازىر تەبىئەت يېڭىلاندى: چىمەن، چېچەك پەسلى يېتىپ

كەلدى. سېرىق چاچ، سېرىق بۇرۇت «گرمانىيىلىك يىگىت» ھازىر ھېلىقى ھاك - كىسلاتا پۇرىقى دېمىغانى يارىدىغان سېىختىن ئىشخانغا يۆتكىلىپ چىقتى. ئۇ ھازىر باش بوغالتىرنىڭ ياردەمچىسى. ئۇ ھازىر «ئۇيغۇرچە» سۆزلىيەلەيدۇ. ئىشچىلار ھەيران قېلىپ: «نېمىس دېگەن ئەقىللىق خەقكەن زادى، قاراڭلار، مۇنۇ توماس دېگەن گېرمان بىر قىشتىلا ئۇيغۇرچە سۆزلىيەلەيدىغان بويۇتۇ» دېيىشتى. نۇرى بۇ گەپلەرنى ئاڭلاپ كۈلۈپ قوياتتى. ئۇنىڭ تۇرمۇش كومپېدىيىسىدە رول ئېلىش ماھارىتى ئۆسمەكتە ئىدى.

ئۇ ئىشخانىدىن چىقىپ زاۋۇتنىڭ يېنىدىكى يول بىلەن قېلىگە، كەڭرى دالاغا قاراپ ماڭدى. قارىياغاچ، سۆگەتلەرنىڭ ئەتراپى ياپپىشىل ئەتلەستەك رەڭگە كىرىپ قىرلاردا سېرىقچىچەك، كاككۇك گۈللىرى ئېچىلغان، چۈمۈلىلەر ئالدىرىشىپ بىر نېمىلەرنى توشۇماقتا. قوڭغۇزلار تېزەكلەرنى كومۇلاچ قىلىپ دۆڭىلەتمەكتە، چېكەتكىلەر سەكرەشمەكتە، دەرەخلەرنىڭ يېڭىدىن يوپۇرماق چىققان شاخلىرىدا قارغۇچىلار چۇرۇقلاشماقتا، ھۆپۈپ تام تۆپىسىدە يەر چوقۇپ تەبىئەتنى كۈيلىمەكتە... قىشتىن بېرى قار ئاستىدا ياتقان، شۇرغان ھۇۋلىغان ئانا تۇپتاق ئۆز بەدىنىدە يېڭى باھارنىڭ تەپتىنى سېزىپ راھەتلىنىپ كېرىلمەكتە. تەبىئەت يېڭىلانغان، زېمىن كۈلگەن، ئىللىق، شوخ شاماللار ھالاۋەت ۋە راھەت كۈيىنى ياڭراتماقتا...

لېكىن نۇرنىڭ قەلبىدە يەنىلا بوران ھۇۋلىماقتا. قەھرىتان چىرقىرىماقتا. ئۇ دادىسىنى، ئۇكىلىرىنى، قېلىن قارىياغاچلىق بېغىنى، تورغايلار ماكانى - كەڭ ئېتىزلىرىنى، قېلىن چىغ - تېۋىلغىلارنى، چوڭقۇر توغانلىرى، يۇمشاق - يۇمران چىمەنلىرى بىلەن كىشىگە شېرىن ھېسسىيات ھەدىيە قىلىدىغان ئېرىق قىرلىرىنى، قۇلىقىغا كاككۇك گۈلى قىستۇرۇپ ياۋاش كالىلارغا مىنىۋېلىپ، ناخشا ئېيتىپ كالىلارنى ئوتلاققا ھەيدەپ ماڭىدىغان پادىچىلارنى، كالىلارنىڭ مۆرەشلىرى، ئاتلارنىڭ كىشەشلىرى، تايىلارنىڭ قىيغىنىشلىرى، قوي - قوزىلارنىڭ سەكرەشلىرى، خورازلارنىڭ تاجىلىرى بۆلەكچىلا قىزىرىپ، قىن - قىنىغا پاتماي چىلاشلىرى... باھار بىلەن پەيدا بولىدىغان يېزا يېڭىلىقلىرىنىڭ ھەممىسىنى يۈرىكى ئېچىشىپ، كۆزىگە ياش كەلگۈدەك ھالەتتە سېغىنىماقتا ئىدى. ئۇ ئىختىيارسىز كەينىگە بۇرۇلۇپ كۈنچىقىشقا قارىدى. ئۇ ياقتا - قىرىق نەچچە كىلومېتىر يىراقتا ئۇنىڭ ھېلىقى يېزىسى، دادىسى ئۇنى ھەركۈنى، ھەر سائەتتە سېنىماقتا. مانا، بەش ئاي بولدى نۇرى بۇ يەردە مۆكۈكلۈك. دادىسى بىخەۋەر. بىچارە دادا ھازىر نېمە غەمدە، ئۇنىڭ غەم - ئەلەمگە كۆنگەن گەۋدىسى مۈكچەيگەنمىدۇ، ئۇنىڭ بىر قېتىمىمۇ

قانغۇدەك راھەت كۆرمىگەن، مۇشەققەتكە كۆنگەن قەلبى ساقىمدۇر؟...

ئىنسان ئۆز تەقدىرىنى ئۆزگەرتەلەيدۇ، ئۆز تارىخىنى ئۆزى يارىتىدۇ. ياكى ئۆلمەس، ياكى ئەرزىمەس تارىخى بىلەن خاتىرە قالدۇرغانلار مىليارد-مىليارد. لېكىن ئۇلارنىڭ مۇتلەق كۆپچىلىكى ئىز-دېرەكسىز. بىرلىرى ھايات چېغىدا كىشلەرگە تاغ بولۇپ كۆرۈنىدۇ، لېكىن ۋاپات بولغاندىن كېيىن چالىمغا ئايلىنىپ قالىدۇ. بەزىلىرىچۇ، ئەكسىچە ھايات ۋاقتىدا چالىمدەك ئاياغ ئاستىدا پۈتلىشىپ يۈرىدۇ، لېكىن ئۆلگەندىن كېيىن يىللار، ئەسىرلەر ئۇنى تاغقا، ھەتتا قارىساڭ بۆكۈڭ چۈشكۈدەك بۈيۈك تاغقا ئايلىنىدۇرۇپ قويدۇ. بەلكى نۇرنىڭ دادىسىمۇ، چوڭ دادىسىمۇ، ھەتتا ئۆزىمۇ بىر پارچە چالىمدۇر، داڭگال دېگەن لەقەم بەلكى ئۇنىڭ سۈپەت بەلگىسىدۇر، ئۇنىڭ قىلغان-ئەتكىنى بەلكى بىر شېرىن خىيال، تاتلىق چۈش بولۇشىمۇ مۇمكىن. ئۇنىڭ دادىسىدىن پەرقى تاغقا ئايلىنالايدىغان ئادەم بولۇشنى ئارزۇ قىلغانلىقى. دادىسى بالىلىرىنى بېقىپ قاتارغا قوشۇشتىن باشقىنى خىيال قىلمايدۇ. مۇتلەق كۆپچىلىك ئادەملەرگە ئوخشاش نۇرنىڭ دادىسىمۇ قاياققا، نېمە ئۈچۈن كىتىپ بارغىنىنى بىلمەيدىغان بىر ئاق كۆڭۈل كارۋان ئاق كۆڭۈللەر بەختسىز بولىدۇ، ئاق نەرسىنى چاڭ-توزان ۋە ئىپلاسار ئوڭايلا بۇلغايدۇ. شۇڭا ئاق كۆڭۈللەرنىڭ قەلبى بىر دۇنيا-تارتقۇلۇقنىڭ خاتىرە دەپتىرى. بۇ دەپتەرنىڭ بەتلىرى قان ۋە كۆز يېشى بىلەن بويالغان. بۇ بەتلىرىنى بەختسىزلەرلا ۋاراقلاپ باقىدۇ. بەخت ئىگىلىرىنىڭ بۇ بەتلىرىگە قاراشقا رايى يوق. ھايات ئەنە شۇنداق، ئۆز بەلگىلىرىنى كىشىلەرنىڭ قەلبىگە، چىرايىغا ۋە تەقدىرىگە قالدۇرۇپ كېتىدۇ. نۇرى زاۋۇت گۈدۈكى بىلەن خىيالدىن رېئاللىققا قايتتى. ئۇ زاۋۇتنىڭ ئېگىز تۇرخۇنىغا قارىدى 1909-يىلى دېگەن خەت ئۇنىڭ دېققىتىنى تارتتى. مۇسابايوفلارنىڭ دۇنيا ھازىرقى زامان سانائىتىنىڭ مېۋىسىنى ئۇيغۇر ھاياتىغا ئەكىرىشىنى مەقسەت قىلغان سۆيۈملۈك ئوغلى باۋۇدۇن مۇسابايوف 1907-يىلى موسكۋاغا بېرىپ روسىيە ئارقىلىق گېرمانىيىنىڭ فرانكفورت شەھىرىدىن A.E.G ئېلېكتىر ھەسسدارلىق شىركىتى ۋە فرانسىيىنىڭ تۈرلۈك ئىستانوك ئىشلەپ چىقىرىدىغان تۇرنا (TOUrnee) شىركىتىدىن تېرە ئىشلەپچىقىرىشتا كېرەكلىك ماشىنا، ئىستانوك، پارۋاي قازان، گېنراتور، ئېلېكتىر ماتور، مېتال قېرىش ئىستانوكى، رەندە ئىستانوكى، بۇرغىلاش ئىستانوكى، چاقلاش ئىستانوكى، كەپشەرلەش ماشىنىسىغا ئوخشاش ماشىنىلاشتۇرۇش ئۈچۈن كېرەكلىك كۆپلىگەن ماشىنىلارنى، زاۋۇتنى قوراشتۇرۇشتا لازىم بولىدىغان تېخنىك، ماستىرلارنى توختام بىلەن تەكلىپ قىلىپ، شۇ يىلى فرانكفورتتىن غۇلجىغا

قاراپ يولغا چىققان. ئۇ چاغدا قاتناش قىيىن ئىدى. چاررۇسىيە دۆلەت چىگرىسىدىن ئاچىقىپ كېتىشكە توقسان كۈنلۈك مۆھلەت بەرگەن. شۇ مۇددەت ئىچىدە چىقىپ كەتمەسە زاۋۇت روسىيىنىڭ بولىدۇ دېگەن شەرتنى قويغان. فرانكفورتتىن ئومىسكى شەھىرىگىچە پويىزدا توشۇغان. ئومىسكىدىن ئېرتىش دەرياسى ئارقىلىق پاراخوت بىلەن سىمپالاتىنسىكى شەھىرىگە كەلتۈرۈلگەن. بۇ ئېغىر ماشىنا - ئۆسكۈنىلەرنى سىمپالاتىنسىكى شەھىرىدىن قورغاس ئېغىزى ئارقىلىق غۇلجىغا توشۇش ئۈچۈن نە پويىز، پاراخوت، نە ماشىنا يوق ئىدى. باۋۇدۇنباي مانا مۇشۇ ھەل قىلغۇچ پەيتتە ئۆز خەلقىگە مۇراجەت قىلغان. مىللەت غۇرۇرى، ۋەتەن ھۆرمىتى تىلغا ئېلىنىش بىلەن غۇلجىلىق ھارۋىكەشلەر مەردانلىق بىلەن مەيدىسىگە ئۇرۇپ ئۆتتۈرۈپ چىققان. ياۋرۇپا سانائىتىنى كۆتەك ھارۋا بىلەن غۇلجىغا توشۇش تارىختا كۆرۈلمىگەن چوڭ مۆجىزە. يوللارغا ئىككى يۈز سەكسەن توققۇز چوڭ كۆۋرۈك ياسالغان. ئېغىر يۈكلەرنى كۆتۈرىدىغان مەخسۇس ھارۋىلار ياسىلىپ ماشىنىلار پارچىلانغان. بۇنداق ھارۋىلارنىڭ چوڭلىرىغا ئون ئىككى ئۆكۈز، كىچىكلىرىگە ئالتە ئۆكۈز قېتىلغان. توقسان ئالتە قاۋۇل ئۆكۈز سۆرىگەندىن باشقا، كارۋان ھارۋىلىرى، ئېشەكلەر، ھەتتا پىيادىلەرمۇ زاۋۇت كۆچۈشۈشكە قاتناشقان. توقسان كۈنلۈك سۈرۈك توشماي تۇرۇپ، ياۋرۇپا پارقازان سانائىتىنىڭ تۇنجى قەدىمى غۇلجا شەھىرىگە قەدەم قويغان. بۇ مۆجىزىنى مۇشۇ مىللىي غۇرۇرى كۈچلۈك غۇلجا ئەمگەكچىلىرى ياراتقان.

مۇسابايوفلارنىڭ سۇ كۈچى بىلەن ھەرىكەتلىنىدىغان يەرلىك تېرە زاۋۇتىنىڭ ئورنىنى پار كۈچى بىلەن ماڭىدىغان زامانىۋى زاۋۇت ئىگىلەپ، مانا ھازىر پۈتۈن شەھەرنى ئىشقا چىللاپ، ئاسمان - يەرلەك تۇرخۇنى بىلەن ھەممىگە تونۇلۇپ قەد كۆتۈرۈپ تۇرۇپتۇ. ھازىر بۇ زاۋۇت ئۆز مەھسۇلاتلىرىنى شىنجاڭنىڭ ھەممە شەھەرلىرىدە بازارغا سالغاندىن باشقا، دۇنيادا بازار تالاشماقتا.

19 - ئەسىرنىڭ باشلىرىدا ئاتۇش شەھىرىنىڭ ئۈستۈن ئاتۇش ئېكساق يېزىسىدىن چىقىپ قەشقەرگە كېلىپ رۇسىيە بىلەن تىجارەت قىلغانلىقى ئۈچۈن خەنزۇچە فۇشىڭخاڭ دەپ ئاتالغان بۇ ئائىلىگە مۇسابايوف دەپ فامىلە قويۇلغانىكەن. مۇساباي قەشقەر خانلىق مەدرىسىدە ئەرەبى، پارس، تۈركىي تىللاردا ئىلىم تەھسىل قىلغان ھەم شۇ مەدرىسىگە مۇددەرس بولغان بىلىملىك بولغاچقا، كىشىلەر بۇ دەۋرنىڭ بىلىملىك ئادىمىنى مۇسا شەيخ دەپ ئاتىغان. مۇساباينىڭ قەشقەر شەھىرىنىڭ زەرگەر كوچىسىدىكى كۈتۈپخانىسىدا ئۈچ مىڭ پارچىدەك ھەرخىل

تىللاردا يېزىلغان كىتابلار ساقلانغان.

- زاۋۇت بىزنىڭ نامىمىزدا، - دېگەندى ئەنۋەر ئەپەندىم نۇرىغا يېقىندا، - لېكىن ئۇ خەلقىمىزنىڭ زاۋۇتى.

دۇرۇس، بىز ھازىر شىنجاڭدىلا ئەمەس، ئوتتۇرا ئاسىيادىمۇ تەڭدىشى يوق باي. لېكىن بۇ بايلىق ھامان خەلقنىڭ.

بوۋام مۇساباي، كىچىك دادام باۋۇدۇنبايلار دائىم خەلقنىڭ غېنىمى يەيتتى. سەن دېگەندەك بىز كاپىتالىست، بىز

ئېكسپىلاتاتسىيە بىلەن بېيىغان، قوشۇمچە قىممەت بىزنى باي قىلغان. لېكىن زۆرۈر تېپىلغاندا، مەن بۇ بايلىقنى

خەلقنىڭ ھۆرلۈكى ئۈچۈن تەقدىم قىلالايمەن!

نۇرى زاۋۇت تۇرخۇنىغا قاراپ تۇرۇپ، ھازىرمۇ بۇ زاۋۇتتا كاڭىلداپ يۆتىلىپ كەچ كىرگىچە لايغا مىلىنىپ

ئىشلەۋاتقان، مۈكچىيىپ ئولتۇرۇپ قول بىلەن ئاياغ تىكۋاتقان، ھەرخىل سېخىلاردا تېرە پىششىقلاش ئەمگىكىنىڭ

ئېغىر جاپاسىنى تارتىۋاتقان ئىشچىلارنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. لېكىن ئۇلار نامرات بولغىنى بىلەن ئۆلۈم

ۋەھىمىسىدىن خالىي ئىدى. ئۇلارنىڭ بالىلىرى زاۋۇت مەكتەپ قورۇسىدا ئوقۇيتتى. قىزلىرى كونسۇلخانا ئالدىدىكى

مۇسابايوفلار ئاچقان قىزلار ھۈنەر - سەنئەت مەكتىپىدە ئوقۇپ قوشۇمچە كىيىم تىكىش، يۇڭ شارپا، پوپايكا، پەلەي

قاتارلىق نەرسىلەرنى توقۇش، رېشىلىيە، گىلادىيە، شىنىيە، كىررۇزا، كوكلاشكا، كانىۋا ئىشلەش دېگەن قول

ھۈنەرلىرىنى ئۈگىنىتتى. بۇنداق قىزلار ئىككى يۈزدىن كۆپ. مۇسابايوفلار ئاتۇش يېزىلىرىدا، قەشقەر شەھىرىدە،

غۇلجا شەھىرىدە 20 - ئەسىرنىڭ بېشىدىن تارتىپ ۋە ئۇنىڭدىن بۇرۇن نۇرغۇن مەكتەپ ئاچقان، نۇرغۇن يېتىم

بالىلارنى ئوقۇتقان، ئۇلارنى چەت ئەللەرگە - ئىستانبۇل، تاشكەنت شەھەرلىرىگە چىقارغان... 1934 - يىلى

ئۈرۈمچىدە قۇرۇلغان ئۇيغۇر مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىغا نەنىمىدىكى چوڭ قورۇ - جايىنى ئىئانە قىلغان؛ تاتار

مەھەللىسىگە، كونسۇلخانا ئالدىغا زامانىۋى مەكتەپ قۇرغان ۋە بارلىق خىراجەتنى مۇسابايوفلار ئۈستىگە ئالغان.

1935 - يىلى ئېلېكتىر ئىستانسىسى بىلەن ئۇن زاۋۇتىنى قۇرۇش ئۈچۈن غۇلجا خەلقىنىڭ پايدىسىنى دەپ مۇسابايوفلار

ئالتە مىڭ بەش يۈز پاي قوشقان. ھەربىر پاي ئەللىك دوللار ھېسابلىنسا، بۇ ئۈچ يۈز يىگىرمە بەش مىڭ دوللار

دېگەن سۆز. مۇسابايوفلار ئەمگەكچىنىڭ قان - تەرى بەدىلىگە بېيىغان. ئامرىكىنىڭ مورگان، روكفېللىرىدەك

بايلىرى، جۇڭگونىڭ جياڭ جىيېشى، سۇڭ زېۋىن، كۇڭ شياڭشىدەك كاتتا بايلىرىمۇ، روسىيىدىكى رومانوفلارمۇ،

دۇنيانىڭ ھەممە يېرىدىكى كاتتا بايلارمۇ ئاشۇنداق خەلقنىڭ ئەمگەك تەرى ھېسابىغا كۆكلەيدۇ. لېكىن خەلقنىڭ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

بېشىغا كۈن چۈشكەندە، دەردىگە دەرمەن بولىدىغانلىرى ئاز، تولىمۇ ئاز. دۇنيادا ماددى بايلىق قالدۇرۇشنى ئىنسانىيەتنىڭ كۆپ قىسمى ئارزۇ قىلىدۇ، لېكىن ماددى بايلىقى بىلەن ئادەملەرگە راخمانوفتەك شەپقەت ياغدۇرۇشنى كۆزلەيدىغانلار تولىمۇ ئاز. مۇسابايوفلارنىڭ باغ قورۇسى غۇلجا شەھىرىنىڭ ئەڭ گۈزەل يېرىدە. دەرۋازىدىن كىرسەك رېشاتكا بىلەن ئايرىلغان گۈزەل باغ، ياپيېشىل چېمەن، بۈككىدە گۈللۈك. ئۆيەر-بۇيەرگە ئايرىم-ئايرىم ھەربىر ئوغۇل ئۈچۈن قاڭغالتىردا يېپىلغان، ئاستى-ئۈستى تاختايلىق، تېلېفۇنلۇق، زامانىۋى كىرىسلەر، جابدۇقلار بىلەن بېزەلگەن ئۆيلەر سېلىنغان. ئۇ ئۆيلەردە ياشىغۇچىلار مۇنۇ بايلىق ياراتقۇچىلاردەك ئېغىر ئىش قىلمايدۇ. ئۇلارنىڭ قوللىرى يۇمشاق، بەدىنى ئەتىر پۇرايدۇ، چىرايلىرى سۈزۈك ۋە ئاپئاق. ئۇلار خالىغىنىنى كىيەلەيدۇ، يېيەلەيدۇ، قىلالايدۇ ۋە ئوينىيالايدۇ. ئۇلار ھېچكىمگە يېلىنمايدۇ. نۇردەك مۈكۈپ-سۇقۇنۇپ يۈرمەيدۇ. سەبىخەدەك خورلانمايدۇ، دادىسىدەك غەم-غۇسسە يۈكىنى كۆتۈرمەيدۇ. ئۇلارغا نە تەبىئەت، نە جەمئىيەت، نە ھۆكۈمەت ھومايمايدۇ. ئۇلار ئىسكىرىپكا، روبال چېلىش، مەكتەپلەرگە كالىسكىدا بېرىشتىن باشقا ئېغىر ئىشقا قول ئۇزاتمايدۇ... دۇنيا مانا مۇشۇنداق، بىرلىرى ھاياتنىڭ مېغىزىنى چاقىدۇ، بىرلىرى زۇلۇم-جەبرىسىنى تارتىدۇ. بەلكى ھاياتنىڭ قىزىقىمۇ، لەززىتىمۇ مۇشۇ راھەت-پاراغەت بىلەن جەبىر-جاپادا بولسا كېرەك...

نۇرى خىيال بىلەن مېڭىپ ياتىقىغا قايتتى. ئۇنىڭ كۆپ ۋاقتى خىيال دۇنياسىدا، ئاز ۋاقتى رېئال دۇنيادا ئۆتۈۋاتىدۇ، ئۇ مانا شۇنىڭ ئۈچۈن ئازابلانماقتا، غەزەبلەنمەكتە. چۈنكى ئۇ ئادەتتە بۇلبۇلدەك سايىراپ پاساھەتلىك ئىبارىلەرنى بايان قىلالايدىغان ئانا تىلىدا كېكەچلەپ، يېرىم-ياتا سۆزلەشكە مەجبۇر، زىنا بىلەنمۇ رۇسچە كېكەچلىشىپ سۆزلىشىدۇ... ئۇ بۇ خىل ھاياتتىن تولىمۇ بىزار. ئۇ دوستلىرىنىڭ ھالىدىنمۇ، ئائىلىسىنىڭ ھالىدىنمۇ خەۋەرسىز. بۇ خىل ھاياتنىڭ تۈرمىدىن نېمە پەرقى؟ ل.تولىستوي «تىرىلىش» ناملىق كىتابىدا «پۈتۈن روسىيە بىر چوڭ تۈرمە» دەپ يېزىپتىكەن. ھازىر پۈتۈن شىنجاڭ بىر چوڭ تۈرمە بولماي نېمە؟ ئۇنىڭ جان كۆيەر ئادەملىرىنىڭ قايسىسى راھەتتە؟ ئۆلگەنمۇ، ھايات قالغىنىمۇ جەبىر جاپانىڭ قۇربانلىرىغۇ؟ ئۇ غېنى ئاكىسىنىڭ كەينىگە كىرىپ تاغلارغا قېچىپ كەتكەن بولسا بوپتىكەن. سادىر پالۋاندىك،

پوگاچيوفتەك ھايات كەچۈرۈش ھازىرقى خىيال دۇنياسىدىن كۆپ مەنىلىك بولغان بولاردى. ھازىر غېنى ئاكىسى

نەدىكىن؟ ئۇ قايسى بايلارنى قاقشىتىپ يۈرىدىكىن؟ قويۇق قارىغاي بىلەن قاپلانغان غوللار، كۆمۈش مارجانلارنى چاپچىتىپ، ئويناقلاپ ئاقىدىغان شوخ تاغ سۇلىرى، باھار شامىلىدا يەلپۈنۈپ تۇرىدىغان يايلاق مايسىلىرى قىيغىتىشىپ يۈرۈشكەن تاي-قوزىلارنى كۆرۈپ شېئىرىي ھېسسىيات بىلەن كۈن ئۆتكۈزۈش مۇنۇ تۈرمە تۈرمۈشىدىن مىڭ ھەسسە ياخشى ئەمەسمۇ. مانا باھار يېڭىلىقلىرىمۇ ئۇنىڭ قەلبىدە خۇشلۇق پەيدا قىلالىدى. ئاۋۇ ئوتلۇق قوياشمۇ ئۇنىڭ قەلبىنى ئىلتىپالىدى. ئۇ دېرىزىسىنىڭ يېنىدىكى شاخلارغا قونغان قۇشلارغا سۆزلىدى، ھايۋانلارغا شەرەت قىلدى، ئۇنىڭ سۆزلىگۈسى، كىملىرىنىدۇر ۋارقىراپ تىللىغۇسى كەلدى، لېكىن ئۇنىڭ كانىيىدىن بىر غايىبانە قول بوغۇۋالغان، ئۇنىڭ ئارقىسىدا بىر شەپسىز قارانچۇق بار، ئۇ ئېغىرراق تىنىسىمۇ ئۇنىڭ تىنىقى ھۆكۈمەتنىڭ داغزىسىغا چۈشىدۇ. ئۇ سۆزلىمەيدۇ، كۈلەلمەيدۇ، ناخشا ئېيتالمايدۇ. ھەتتا «ئۇھ!» دەپ قورساق بوشتالمايدۇ. بۇنداق ياشاشنىڭ نېمە قىممىتى بار؟...

سىرتتا زىنا قاقچىلاپ كۈلۈپ، بىرى بىلەن رۇسچە چاقچاقلاشماقتا. ئەنە، ئوخشاش كىيىنگەن ئوقۇغۇچىلار ئاشخانغا قاراپ يۈگۈرۈشمەكتە. بېيروتتا ئوقۇپ كەلگەن ئابدۇراخمان ئەپەندىنى ئادەملەر ئورۇنلاپتۇ، ئۇنىمىلەرنى دەۋاتىدىكىن؟ لىۋان پايتەختىدە بەش يىل ئوقۇغان بۇ ئادەم دۇنيا توغرىسىدا نېمىلەرنى بىلىدىكىن؟ نۇرى كىتاب، گىزىت ئوقۇيدۇ، لېكىن بۇ خىل ھايات ساڭا بىلىم بەرگىنى بىلەن ھايات لەززىتى بېرەلمەيدۇ. نۇرى ھازىر تەسەللىگە، سىردىشىشقا تولىمۇ مۇھتاج، ئۇنىڭ بىرىگە ئۆز ئانا تىلىدا كۆڭۈل غەشلىكىنى سۆزلىگۈسى، ھاياتىدا نېمىلا بولسۇن، بىر ئۆزگىرىش پەيدا قىلغۇسى بار، لېكىن ئۇ ھېچ نەرسىگە قادىر ئەمەس... ئۇ دېرىزىگە قاراپ ئۇزاق تۇردى. مانا، ئىشەك ئېچىلىپ ئۆيگە زىنا كىردى. ئۇنىڭ قولىدا بولكا، قورداق. - تاماك! - دېدى ئۇ كۆڭلەكچان، جەلىپكار كۆكسىنى نۇرىنىڭ دۈمبىسىگە يېقىپ، - يە، بول، خىيالدا نېمە پايدا!

ئۇ نۇرىنى قۇچاقلىدى، نۇرى يەنە رېئال دۇنياغا قايتىپ كەلدى. - زىنا، ھەي رۇس قىزى، ساڭا كۆپ رەھمەت، سەن بولمىغان بولساڭ بۇ دۇنيا قانچىلىك زېرىككىشلىك بولغان بولاتتى!

- سەن مېنى ئالادىمۇ؟

- ياق زىنا، ساڭا دېدىمغۇ، مەن ئۆيلىنىلمەيمەن.

- مېنى كىرى دەيدۇمۇ سىن؟

- ياق، ياق!

- مەن يىگىرما تۆت ياش، سىن ئون توققۇز-يىگىرما... سىن مەن ئۇكا.

ئۇ نۇرنىڭ قوبۇق چاپلىرىنى سىپاپ ئۇنى خاتىرجەم قىلىشقا ئۈندىمەكتە، بەزىلەكتە.

نۇرى ئالدىدا تۇرغان تەبىئىي ئىنساننىڭ ئۆزىدىن ئۈستۈن ئىكەنلىكىنى چۈشەندى. ئاددىي ئادەملەر بەزىدە،

ھەل قىلغۇچ مىنۇتلاردا ئۆزلىرىنىڭ كاتتا ئادەملەردىن ئۈستۈن ئىكەنلىكىنى ئاشۇنداق ئاددىي ئىشلار بىلەن

ئىسپاتلاپ كۆرسىتىدۇ. ئۆزلىرىنى كاتتا ھېسابلايدىغان دەۋر قەھرىمانلىرى بەزىدە ئاددىي ئىشلاردا ئۆزلىرىنىڭ

سۈنئىي نىقابىنى يىرتىپ تاشلاپ، ياۋۇز قىياپىتىنى ئاشكارىلاپ قويدۇ. ئاددىي ئادەملەردىكى تەبىئىيلىك مانا

مۇشۇنداق چاغلاردا ئۆز گۈزەللىكىنى نامايەن قىلسا، كاتتا ئادەملەر بىچارە ھالدا ئۆزىنىڭ روھىي دۇنياسىنىڭ

يالىڭاچلىقى بىلەن ئۇلارغا سېلىشتۇرۇلىدۇ- دە، ھايات سەھنىسىدە كۈلكە، مازاق ۋە نەپرەت دولقۇنى پەيدا قىلىدۇ.

ئۇ شۇ كۈنى كەچتە غۇلجا شەھىرىنىڭ ئاۋات جايى خىتاي بازىرىغا باردى. بۇ ئۇنىڭ بەش ئايدىن بېرى

تۇنجى قېتىم كوچىغا چىقىشى ئىدى. ئۇ يەنىلا سېرىق چاچ، سېرىق بۇرۇتلۇق گېرمان سۈپىتىدە كوچىغا چىقتى.

ھەممە يەردە باھار يېڭىلىقلىرى، يالغۇز خىتاي بازىرىنىڭ توپادەڭگە ماڭىدىغان ۋە تەختىيۈنمەھەللىگە چىقىدىغان

كوچىلىرىدا قوبۇق، ھارۋا مېيىدەك قارا پاتقاق لۆمىشپ تۇراتتى. ئۈچ دېھقان تىزىغىچە قارا پاتقاق كېچىپ يېتىپ

قالغان ھارۋىسىنى مۇرىدىمەكتە، ئاتلار تىپىرلايتتى، لايغا بولۇشقا پاتقان ھارۋا ئورنىدىن سىدىرلىمايتتى. يولنىڭ

چېتىدىكى ھەم يېپىقلىق قارا ئىشەك ئېچىلدى- دە، كىچىك پۇتلۇق بىر تەنەي بىر چېلەك يۇنىدىن ھارۋىنىڭ

ئوقىغىلا چاچتى. يۇندا ئادەملەرنىڭ يۈزىگە چاچىرىدى.

- ھەي تەنەي!- دەپ ۋارقىرىدى بىر دېھقان، - كۆزۈڭ يوقمۇ؟

- سىڭ كۈ!- دەپ ئىشكىنى جالاقىدە ياپتى تەنەي.

- نېمە دەيدۇ ئۇ؟

- رەھمەت دېدى! ھا- ھا- ھا...

دېھقانلار قاقاقلىشىپ كۈلۈشتى. نۇرىمۇ بەدىنىگە غەم قوندۇرمايدىغان دېھقانلارغا قېتىلىپ كۈلدى. «ھايات مۇشۇنداق، خۇشاللىق بىلەن غەم - قايغۇ ئارىلىشىپ كەتكەن. سەن ئۇنى ئىزدەمسەڭمۇ ئۇنى سېنى ئىزلەپ تۇرىدۇ»... نۇرى لاي ئۈستىدىن ئاۋايلاپ تۆتۈپ قاراسۇ ئۆستىگە تاختاي كۆۋرۈك سېلىنغان قويۇق ئاشخانلار بار يەرگە كەلدى. پەستە شارقىراپ سۇ ئاقماقتا. ئاشخانلار بىر - بىرى بىلەن بەسلىشىپ خېرىدار چاقىرماقتا. ئاشخانلارنىڭ ئىچى ئادەم بىلەن تولغان، مۇرىسىگە لۆڭگە سېلىۋالغان تاڭجاڭنىڭ ئاغزى تىنمايدۇ. بىردە تاماق بۇيرۇيدۇ، بىردە «چىققان مېھمان مۇنچە پۇل» دەپ ۋارقىرايدۇ. نۇرى كىرىۋىدى، ئۇ ئورۇن كۆرسەتتى.

- نېمە يەيسىز؟

- دابەنجىڭ، شى گۇڭگۇر! - دېدى نۇرى يېڭى ئۇيغۇرچە ئۆگەنگەن چەت ئەللىكتەك دۇدۇقلاپ.

ساھىبخان سايراپلا كەتتى.

نۇرى جەينىكى بىلەن ئېڭىكىگە تايىنىپ ئولتۇردى - دە، ئەتراپقا قۇلاق سالدى. بۇلۇڭدا ئالتە - يەتتە ئادەم ھاراق ئىچىمەكتە. بىرى قوللىرىنى ھاۋادا ئوينىتىپ شېڭ دۈبەننى تىللاپ سۆزلىمەكتە. نۇرى ئۇنى تونۇدى. ئۇ تەنتەربىيە مۇئەللىمى ھەيدەر ئىدى. نۇرىنىڭ غەزىپى ئۆزلىدى، لېكىن چاندۇرمىدى. بىر مەست ئۆرە تۇرۇۋېلىپ ھاراق تولدۇرۇلغان ھېجرىنى تۇتۇۋېلىپ ناخشا ئېيتماقتا:

ئاھ خېنىم داگەنزىدە

داسلاڭ جۇلار قېنى.

- ھەي ساراڭ، ئېيتما دەيمەن، ھازىر ناخشا ئېيتىدىغان چاغمۇ؟ ياۋرۇپادا گېرمانلار جوھۇتلارنى قىرغىن قىلىۋاتىدۇ. ھەر كۈنى نەچچە مىڭ جوھۇت ئۆلۈۋاتىدۇ. جوھۇتمۇ ئادەم، ئۇ بىزدەك بىچارە مىللەت، بىزچۇ؟... - سۆزلىمەسمۇ سۆزلىمەي ئەپەندى، لېكىن سەن، سەن دېگەن ھاۋىشىپ توختىمايدىغان ئىت!

مەست غۇلاچلىرىنى كېرىپ ھەيدەپ تەرەپكە ماڭدى. نۇرى ھەيدەرنى بىر ئۆرسىكەن دەپ خۇدادىن تىلىدى.

لېكىن مەست سەنتۇرۇلۇپ، يەر دەسسەپ تۇرالمىتتى. ھەيدەر يالاڭ كىيىم كىيىپ بىلەكلىرىنى تۇرۇۋالغان، ھازىرلا مەيدانغا چۈشىدىغان بوكسىچىدەك تۇراتتى. ھېلىقى چاغدا ئۇرۇپ - دەسسەشلەر ئۇنىڭ بەدىنىدە قىلچىمۇ بەلگە قالدۇرمىغان. ئۇ بۇرۇنقىدىنمۇ تىمەن، ھەيۋەتلىك ئىدى. ئۇ شېڭ دۈبەننى تىللىماقتا:

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ئالتە بۈيۈك سىياسەت دېگىنى قۇرۇق سۆز، ئۇنىڭ پايدىسىنى بىز كۆردۈقمۇ؟ مىللەتلەر باراۋەر دەيدۇ تېخى،

كىم بىلەن كىم باراۋەركەن؟ يالڭاچ يېتىمچىلار ئاۋۇ دۇكاندىكى جاڭگۈيدە بىلەن باراۋەرمە؟ قېنى كىم شېڭ دۈبەن بىلەن باراۋەركەن؟

- يارايىسەن باتۇر، قەيسەر، سالامەتلىكىڭ ئۈچۈن ئىچتىم!

- نۇرىنىڭ تامىقى كەلدى، ئۇ ئىشتىھا بىلەن لەڭمەن يېدى، ئۇنىڭ ئالدىغا نەچچە دىۋانە كەلدى، ئۇ

دىۋانلەرگە پۇل بەردى، ھېلىقى مەست ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ سالام قىلدى:

- بىزچە بىلەمسەن؟

- بىلەدى! - دېدى نۇرى كۈلۈپ ۋە مەستنى قولتۇقلاپ تالاغا ئېلىپ چىقتى.

- ئاۋۇ تولا سۆزلەيدىغاننى تونۇمسەن؟ - سورىدى ئۇ مەستنى خالىي يەرگە تارتىپ.

- تونۇيمەن، ئۇ ھەيدەر ماشكا.

- ئۇنى ئۇرۇپ دەسسۈۋەتسەك ئەللىك دوللار بېرىمەن!

- دەسسۈۋېتىمەن، ئەكە پۇلۇڭنى!

نۇرى مەستنىڭ قولىغا پۇل تۇتقۇزدى، مەست دەلدەڭشىپ ئاشخانغا كىرىپ كەتتى. نۇرى چاندۇرماي

قاراپ تۇردى. ئۇ بېشىغا خۇرۇم شەپكە كىيىۋالغانىدى. ئۇ شەپكىسىنى كۆزىگە چۈشۈرۈۋېلىپ ئاشخاننىڭ ئىچىگە

قارىدى. مەست قولىغا ھىجرىنى ئېلىپ ھېلىقى جوزىغا باردى ۋە جەينىكى بىلەن ھەيدەرنى ئوقۇدى. ھەيدەر سۆزىنى

توختىتىپ بۇرۇلۇشىغا مەست ئۇنى مۇشت بىلەن ئۇردى. مۇشت ھەيدەرنىڭ تۇمشۇقىغا تەگدى، ھەيدەر ئوڭدىسىغا

چۈشتى. مەست ئۇنى دىسلىدى، ئۇلار كاللا - موللاق بولۇشۇپ كەتتى. نۇرى قارادۆڭ تەرەپكە ئالدىراپ يۈرۈپ

كەتتى.

ئۇ قىساستىن راھەت تاپتى. پۇل بىلەن قىساس ئالغىنىغا ئۆزىدىن خۇشال بولدى. بىردىنلا ئۇنىڭ يادىغا پۇل

بىلەن قىساس ئېلىۋاتقان ئابدۇمەر مىڭبېگىنىڭ ئادەملىرى كەلدى - دە، ئۆز - ئۆزىدىن يىرگەندى. «بايلارنىڭ نېنى

ئايالاندۇرۇپ قويدىمۇ نېمە؟ نېمە ئۈچۈن پۇل خەجلەپ قىساس ئېلىش خىيالدا بولدۇم - ھە؟»

ھايات شۇنداق، ساپلىق بىلەن ساختىلىق خۇددى كېپەك ئالتۇن بىلەن قۇمدەك بىر - بىرىگە ئارىلىشىپ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

كەتكەن. ساڭا بىرى لازىم بولسا يەنە بىرىمۇ بىللە قولۇڭغا چىقىدۇ. قاسساپ پاكىز قولىدىكى پىچاق بىلەن تىرىك جاننىڭ جېنىنى ئالىدۇ، شېرىن مېۋىلىك دەرەخ نىجاسەتنى ئۇزۇق قىلىدۇ...

تۇرمۇشنىڭ مەنتىقىسى شۇنداق. ھالال ئىشقا ھارام نىيەت ئارىلىشىۋالىدۇ. مۇتلەق ساپ ياكى مۇتلەق سەت نەرسە مەۋجۇت ئەمەس...

ياشاينىڭ يولىنى ھاياتتىن ئىزدەۋاتقان ياش يىگىت توخۇ بازىرىدىن ئۆتۈپ لەڭزىبېشى دېگەن يەرگە كەلدى. ئۇ يەر چىمەنلىك، قومۇشلۇق، سۆگەتلىك. بۇلاق باشلىرى مەستلەرنىڭ كۆڭۈللۈك ماكانى. باشلىرىنى بىر يەرگە قىلىۋېلىشىپ، چىمەنلىكتە بەدەشقان قۇرۇپ ئولتۇرۇۋېلىشىپ دۇتارغا ئەگىشىپ ناخشا ئېيتىۋاتقانلار غەم-قايغۇ ئالىمىدىن ئاللىقاچان ھوزۇر-ھالاۋەت ئالىمىگە كېتىشكەن، ئۇلار ئۈچۈن «ئۆلۈمدىن باشقىسى تاماشا». بىر چەتتە ئىككى يالڭاچ بولۇۋېلىشىپ مۇشتلاشماقتا، ئادەملەر ئۇلارنىڭ تاماشىسىنى كۆرۈشمەكتە، يەنە بىر نەچچە ئادەم كىچىككىنە قاپاق پىنەك بىلەن ھەدەپ نەشە چەكمەكتە، بىرلىرى خوراز چىلىغاندەك سوزۇپ كۈلۈشمەكتە. نېرىدا بىر مەدداھ جەڭنامە ئوقۇماقتا، يەنە بىرى ساپايىسىنى چىرايلىق ئويناپ زىكرى قىلماقتا، ئۆستەك بويىدا بىر نەچچە ئايال ئەرلەر بىلەن بىر-بىرىنى ئىتتىرىشمەكتە... بۇ يەردە ھەرخىل ئادەملەر، ھەرخىل قىلىق، ھەرىكەتلەر بار. نۇرى بۇنداق يەرگە بارمايدۇ. ئۇ بۈگۈن نېمە ئۈچۈنكى مۇشۇنداق جايلارنى خالاپ قالدى. بىرى ئۇنى مۇرسى بىلەن ئۇرۇپ ماڭدى. نۇرى قاراپ قويۇۋىدى، مەيدىسى ئوچۇق، يۈزلىرى كۆكەرگەن يىگىت يەيدىغاندەك گۆلەيدى:

- قارايسەنغۇ!؟

نۇرى كۈلۈپلا قويدى. ئۇ بىر قىشنى ئۇن-تىنسىز كىتاب ئوقۇپ، خىيال بىلەن ئۆتكۈزگەن ئادەم. شۇڭا ئۇ بۇ رىئال دۇنيادىكى ئادەملەرگە ھەم ھەيران بولۇپ، ھەم قىزىقىپ قارىماقتا. بۇ ئادەملەر نۇرىغا يات، چۈشىنىكسىز بىلىنمەكتە ئىدى. ئۇ راستلا باشقا بىر مىللەتكە ئايلىنىپ قالغاندەك، راستتىنلا بۇ ئادەملەردىن بارغانسېرى يىراقلىشىپ كېتىۋاتقاندا بىز سەزگۈدە ئىدى. لېكىن رېئاللىق ئۇنىڭ ئۈچۈن ئېنىق، ئالدىدىكى مۇنۇ ئادەملەر ئۇنىڭ خەلقى، قارىماققا ئۇلار ئۆزلىرىنىڭ ئەكسىنى ئويلىمايتتى. ئۇلار ئۈچۈن دۇنيادا تەڭسىزلىك ۋە زۇلۇم ئۇلار ئۈچۈن ھەم جەننەت، ھەم دوزاخ. ئۇلار بىر رۇمكا ھاراق بىلەن ھاياتىنى مەدھىيلەپ، بىر پارچە نان زارلىقى بىلەن

ھاياتنى ھاقارەتلەشكە ئادەتلەنگەن. ئاڭ، غايە ۋە ئىرادىدىن مەھرۇم بولۇشقان بىر توپ سۆزلىيەلەيدىغان مۇدىلار، ئۇلار ئۆزلىرىدىن بىر قېتىمىمۇ «نېمىگە يارالدىڭ؟» دەپ سوراپ باقمىغان. ناۋادا بىرى: «ياشاشتىكى مەقسىتىڭ نېمە؟» دېسە، ئۇلار ئىككىلەنمەي: «يەپ- ئىچىپ ئويناش» دەپ جاۋاپ بېرەلەيدۇ. نۇرى مانا شۇلارنىڭ پۇشتى، بىر ئەزاسى، ئۇ بۇرۇت ۋە چېچىغا لايىق ياۋرۇپالىق ئەمەس، گېرمانىيە ھازىر ياۋرۇپانىڭ يېرىمىنى دېگۈدەك بېسىۋالدى. ھەر بىر گېرمان بالىسىدىن «سېنىڭ مەقسىتىڭ نېمە؟» دەپ سورىسا، ئۇ ئىككىلەنمەيلا: «دۇنياغا خوجا بولۇش!» دەپ جاۋاپ بېرىدۇ. ئۇلار نېمە كويدا، مۇنۇ نۇرنىڭ ئادەملىرى نېمە كويدا؟ ئۇلار دۇنيانى ئۆزىنىڭ قىلماقچى، باشقا ئەللەرنىڭ زېمىنىنى بېسىۋېلىپ، ئۇ يەرلەرنىڭ خەلقىنى، بايلىقىنى گېرمان مىللىتى ئۈچۈن ئىشلەتمەكچى. نۇرى ئۆزىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈنلا ئاشۇنداق بىر ۋەھشىي نىيەتلىك ئادەملەرنىڭ قىياپىتىگە كىرىۋالدى. لېكىن ئۇنىڭ خەلقلىرى گېرمان دېگەن مىللەتنىمۇ، گېرمانىيە دېگەن دۆلەتنى ۋە بۇ دۆلەتنى ياۋۇز روھ بىلەن تەربىيەلەپ، خەلقنىڭ قولىغا قورال تۇتقۇزۇپ يەر شارىنى ئىگىلىۋېلىشقا ئۈندەۋاتقان گىتلىر دېگەن كۆتەك بۇرۇت ئادەمنىمۇ بىلمەيدۇ. ئۇلار ھەتتا گىتلىرنىڭ يولىغا ھەۋەسلىنىدىغان شېڭ شىسەينىمۇ، ئۇنىڭ جاللات ھۆكۈمىتىنىمۇ بىلمەيدۇ. ئۇلار ئۆزىنىلا بىلىدۇ، ئۇلارنىڭ دوستىمۇ، دۈشمىنىمۇ ئۆزى. بۇنداق ئادەملەرگە قورال تۇتقۇزساڭ ئۇلار قورالنى سېنىڭ بېشىڭغا تەڭلەيدۇ... ئۇلارنىڭ قەلبىدە ئىنتىقام- قىساس دېگەنلەرنىڭ شولىسىمۇ يوق...

نۇرى ئۆمىدىسىز ۋە روھىي چۈشكۈن ھالدا قايتتى. ئۇ چوڭ كوچىغا چىققاندا ئۇنىڭ يېنىدا ئىككى ئات قوشقان بىر پەيتۇن توختىدى.

- نۇرى، بول، چىق ھارۋىغا!

ئۇ ئەنۋەر ئەپەندىنىڭ خىزمەتچىسى ئەزىز ئىسىملىك خۇشخۇي، ياسىنىپ يۈرىدىغان يىگىت ئىدى. بۈگۈن ئەنۋەر ئەپەندىم جۇ نازىرنى مېھمانغا چاقىرغان! - دېدى ئەزىز كۈلۈپ تۇرۇپ، - بىلىسەنغۇ، ھېلقى ھەممە ئادەم ماختايدىغان جۇبىڭ دېگەن ئادەم.

- بىزمۇ كىرىمىزمۇ؟ - دېدى نۇرى خۇشال بولۇپ، - مەن بىر كۆرسەم دەپ ئارزۇ قىلىپ يۈرەتتىم ئۇ ئادەمنى.

- ئەنۋەر ئەپەندىم ئەڭ ئىشەنچلىك ئادەملىرىنىڭ تىزىملىكىنى بەردى. موسكۋادا ئوقۇۋاتقان ئىككى يىگىت

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

بار ئىكەن. بىرى تاتار، بىرى خەنزۇ، ئۇلارنى رەخمىجان ئاكا باشلاپ كەلگۈدەك. ئەنۋەر ئەپەندىم سېنى ئۆز سالاھىيىتى بىلەن زىياپەتكە كىرسۇن! دەپ ئالاھىدە تاپىلىدۇ.

ئويناقلار تۇرىدىغان ئىككى بەرناۋۇل كالاسىنى بىردىنلا باغ قورۇغا ئېلىپ كەلدى. باغ قورۇ باھار ھۆسنىگە تولغان؛ ياپېشىل چىمەنلىكلەر، يالتىراپ تۇرغان يوپۇرماقلار، ئاپئاق، ھال رەڭ چېچەكلەر، ئېرىقلاردا ئېقىۋاتقان سۈزۈك سۇلار نۇرىنىڭ كەيپىياتىنى بىردىنلا ئۆزگەرتىۋەتتى. بايىقى كۆڭۈلسىزلىك، ئۈمىدسىزلىكلەر سەھەردىكى تاغ تۆمانلىرىدەك تېزلا تارقالدى. ھايات ئۇنىڭغا كۈلۈپ قارىدى.

ئەنۋەر ئەپەندى چىرايلىق كىيىنگەن، تولىۋ خۇشال، روھلۇق ئىدى. ئۇ نۇرىنىڭ قولىنى چىڭ سىقىپ:

- بۈگۈن مۇنۇ يالغان بۇرۇت بىلەن چېچىڭىزنى ئېلىۋىتىمىز، مەن سىزنى بۈگۈن بىر كاتتا كىشى بىلەن

تونۇشتۇرىمەن! - دېدى.

زۇنۇن ماستىرمۇ چىرايلىق ياسىنىپ ئەنۋەر ئەپەندىنىڭ يېنىغا كەلدى.

- نۇرى، ئەمدى ئارتىسلىق قىلمايدىغان بولىدۇڭ، - دەپ قاقاقلاپ كۈلدى ئۇ، - ياخشى ئارتىس

بولىدىكەنمەن، غېرىبىنىڭ رولىغا چىقساڭ بولىدىكەن، ھا - ھا - ھا!...

نۇرى بەش ئايدىن بېرى تۇنجى قېتىم قاقاقلاپ كۈلدى. ئۇ دېھقانغا خاس تارتىنچاقلىق بىلەن قورۇنۇپ:

- سىلەرگە رەھمەت، سىلەر ياردەم قىلمىغان بولساڭلار جېنىمنى ساقلاپ قالالمايتتىم! - دېدى.

- سېنىڭ جېنىڭ بىزگىمۇ كېرەك، ئىنىم، - دېدى ئەنۋەر ئەپەندى ئۇنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ، - سەن

قىلىدىغان ئىشلار تېخى كۆپ. ئۈستىمىزدە ئېغىر تاغ بار، ئۇنى ئاغدۇرۇپ خەلقىمىزنى يورۇق كۈنگە چىقىرىش

سىلەردەك ياشلارنىڭ ۋەزىپىسى!

ياش يىگىت تېخىمۇ روھلاندى. ئۇ كىتابلارنى جىق ئوقۇدى. كىتابلاردىكى كاتتا ئادەملەر ھايات ئادەملەرگە

قارىغاندا ئۇنىڭغا جىق گەپلەرنى قىلىپ بەردى. ئۇ ئۆزى چوقۇنىدىغان مەشھۇر ئادەملەر بىلەن خىيال دۇنياسىدا

نۇرغۇن قېتىم سۆزلەشتى. نۇرغۇن ئىشلاردا ئۇلارنىڭ دېگىنىنى سىناق قىلدى، نۇرغۇن ئىشلارغا ئۇلارنىڭ دېگىنىنى

ئۆلچەم قىلدى. لېكىن رېئال ھاياتتا ئۇ تېخى بىرەر مەشھۇر ئادەم بىلەن يۈز تۇرانە كۆرۈشمىدى. ئەلۋەتتە، مۇتلەق

كۆپچىلىك ئادەملەر ئاشۇنداق ياشايدۇ. لېكىن نۇرى ئىنقىلابقا، كەشپىياتقا ياكى ئەھمىيىتى چوڭ بىر ئىشقا ئۆزىنى

ئەركىنلىكنى ھېسداشلىق ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولىمىدۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن قان تۆكۈش كېرەك!!!

بېغىشلىغان ئادەملەرنى كۆرۈشنى، ئۇلارنىڭ قولىنى تۇتۇپ بېقىشنى ئارزۇ قىلاتتى. ئۇنىڭ قارىشىچە، ھەربىر ئادەمنىڭ ئۆز كىيىمى بولغانغا ئوخشاش، ئۆزىنىڭ ماڭىدىغان يولىمۇ بولۇش كېرەك. گەرچە بۇ يوللار بىر-بىرىگە ئوخشاپ كەتسىمۇ مەيلى... ئۇ مانا شۇنىڭ ئۈچۈن ئۆزىنى دائىم باشقىلار بىلەن سېلىشتۇراتتى، ئۇ ھامان ئۆزىدىن ئۈستۈنلەرگە ئۆزىنى سېلىشتۇرۇپ ئۆزىنىڭ كەم، خام ۋە ناچار تەرەپلىرىنى ئىزدەيتتى. ئۇ ھازىر ئەتراپتىكى ئادەملەردىن ئۆزىنى كەم ھېسابلىمايتتى. رۇسۇلوف غايىب بولغاندىن كېيىن ئۇ تېخىمۇ شۇنداق بولۇپ قالغانىدى. رۇزۇن ماستىر پىداكار، غايىلىك، لېكىن بىلىم ئېلىش ئىمكانىيىتىدىن مەھرۇم. رەخمىجان مەدەنىيەتلىك، شېك دۈبەنگە ئۆچ، لېكىن ماركسىزىم-لېنىنىزىم ۋە سوتسىيالىزىمغا ئوخشاش نۇرى قىزىقىدىغان گەپلەرگە ئانچە قىزىقمايدۇ. ئۇ كۆپ ۋاقىتنى سودا-تىجارەتكە سەرپ قىلىدۇ، نېزەر خان غوجام بولسا مېھرىبان، تەرەققىيپەرۋەر بولغىنى بىلەن شېك دۈبەن ئۈچۈن ئىشلىگەن، ئۆزىنىڭ ئورنىنى ساقلاپ قېلىشلا ئۇنىڭ ئەڭ ئالىي ئارزۇسى بولغان. غېنى ئوغرى بولسا كۈچلۈك غەزىپى، قاراملىقى بىلەنلا نۇرىغا ياقاتتى. نۇرى كىتابلاردا كۆرگەن ئادەملەر تېخى رېئال ھاياتتا ئۇنىڭغا ئۇچرىمىدى. «جۇبىڭ دېگەن نازىر قانداق ئادەمكىن؟» دېگەن سۇئال ئۇنىڭ قەلبىدە گۇياكى قەپەسكە سولانغا تورغايدەك تىنىمسىز تېپىرلايتتى. ئۇ مۇكەممەل ئۆزىدىن تولىمۇ ئۈستۈن، كىشىلەر قەلبىدىن ئورۇن ئالالىغان بىر ئادەمنىڭ چىرايىنى كۆرۈشنى، ئۇنىڭ بىلەن قول ئېلىشىشنى، ئاۋازىنى ئاڭلاشنى تولىمۇ ئارزۇ قىلاتتى. مەيلى ئۇ ئادەم قايسى دۆلەتتىن، قايسى مىللەتتىن بولسۇن، نۇرى ئۇنىڭ بىلەن دىدارلىشالسىلا ئۆزىنى تولىمۇ بەختلىك بىلگەن بولاتتى. مانا بۈگۈن ئۇ بۈگۈن جۇبىڭ ئىسىملىك ئادەم بىلەن كۆرۈشىدۇ، بۇ ئادەم توغرىسىدا ياتاقتا ساۋاقداشلىرى بىلەن نۇرغۇن قېتىم سۆزلەشكەن:

- جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ داھىيسى ماۋزېدۇڭنىڭ ئىنىسىكەن، ئىسىمى ماۋزېمىن!

- شېك شىسەي بىرلا مۇشۇ ئادەمدىن قورقىدىكەن!

- جۇبىڭ نازىرنىڭ كۈچى بىلەن چىيۇسلىك غۇلجىدىن ھەيدىلىپتۇ!

- جۇبىڭ نازىر توپتوغۇش ئالتۇن كېنىدىن چىققان ئالتۇنلارنى دۆلەت خەزىنىسىگە ئاپتۇ. بۇرۇن باشقىلار يەپ

كېتەتتىكەن!

- مايتاغ نېغىتلىكىنى تۈزەپتۇ!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- يېڭى پۇلىنىمۇ جۇبىڭ نازىر چىقىرىپتۇ!...

نۇرى ساۋاقداشلىرىدىن مۇشۇنداق يېڭىلىقلارنى ئاڭلىغان، لېكىن ئۇ كىشىلەر ماختاپ يۈرگەن ئادەمنى بۇنداق ئاسانلا كۆرۈۋالسىمەن دەپ ئويلىمىغانىدى.

ئەنئەنە مۇسابايوفنىڭ چوڭ، تاختايلىق مېھمانخانىسى چەت ئەل كرىپىلولىرى، گىلەملىرى بىلەن بېزەلگەن، ئوتتۇرىدا بوشلۇق، چۆرىدەپ كىچىك - كىچىك ئۈستەللەر قويۇلغان، ئۆي ئىچى ئېلىكتىر نۇرىدا كۈندۈزدەك يورۇغان، گۈللەر مېھمانلارغا سالام بېرىۋاتقاندەك، پەردىلەر سۆزلەۋاتقاندەك، گويا ھەممە نېمە ھاياجانلىنىۋاتقاندەك، نۇرى بەش ئايدىن بېرى تۇنجى قېتىم خىيال دۇنياسىدىن رېئال دۇنياغا قايتىپ كەلدى. ئۇ ھايات لەززىتى بىلەن قايتا ئۇچراشتى. رېئاللىق خىيالدىن گۈزەل، جەلىپكار ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىماقچى بولۇۋاتقاندەك، ياشىماق ھەرقانچە قىيىن بولسىمۇ ئىنسان ھامان لەززەت تاپالايدىغانلىقىنى نۇرىغا كۆرسىتىپ قويماقچى بولۇۋاتقاندەك، ئادەملەر، تەبىئەت ۋە سالقىن شامال ئۆزئارا مەسلىھەتلىشىۋېلىپ نۇرىغا روھ، خۇشاللىق، مەدەت بېرىۋاتقاندەك بىر خىل كەيپىيات پەيدا بولغانىدى. مانا، ماشىنا كېلىپ توختىدى، ماشىنىدىن قارا شىلەپە، قارا كاستۇم - بۇرۇلكا، ئاق كۆڭلەك كىيىپ قارا گالىستۇك تاقىغان، توغرىلىق، يۈزلىرى كەڭ بىر ئادەم چۈشتى. ئۇ تەخمىنەن قىرىق ياشلار چامىسىدا ئىدى.

- جۇبىڭ نازىر! - دېدى ئەنئەنە مۇسابايوف ئۇنىڭ ئالدىغا مېڭىپ، - ياۋىلىڭ، باقىيىنى!...

نۇرى چوڭلارغا ئەگىشىپ چوڭلارنىڭ قوللىرىنى تۇتۇپ كۆرۈشتى، چوڭلارنىڭ قوللىرىمۇ ئاددىي ئادەملەرنىڭ قوللىرىدەككەن، كوممۇنىستلارنىڭ قوللىرىمۇ سىرلىق ئەمەسكەن. ئۇلار نۇرنىڭ قوللىرىنى خۇددى كونا تونۇشلىرىدەك چىڭ سىقىشتى. موسكۋادىن، يەنئەندىن، ئۈرۈمچىدىن كەلگەن بۇ مېھمانلار بايتوقاي يېزىسىدىن كەلگەن جاپاكەش دېھقان بالىسىنى بۇرۇندىنلا تونۇيدىغاندەك، ئۇنىڭ بىلەن قوللىرىنى چىڭ سىقىپ كۆرۈشمەكتە ئىدى. نۇرى ھاياجانلاندى. ئۇ مېھمانلارغا ئەگىشىپ ئازادە ئۆيگە كىرىپ ئىشىك تۈۋىدىكى كرىپىلۇدا ئولتۇردى. مۇسابايوفلار ئائىلىسىگە ئۇنىڭ قەلبىدە ھۆرمەت ۋە مىننەتدارلىق ھېسسىياتى ئۇرغۇدى. مۇسابايوفلار غۇلجىغا يېڭىلىق ئەكەلگۈچى، ئۇيغۇر ھاياتىغا دۇنيا يېڭىلىقلىرىنى ئېلىپ كىرگۈچىلەر. ئۇلار تۇنجى قېتىم پەننىي مەكتەپ ئاچى، ياۋروپا سانائىتىنى ئۇيغۇر تۇرمۇشىغا ئېلىپ كىردى. غۇلجا شەھىرىگە تۇنجى قېتىم تېلېفون، ماشىنا

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئەكرىگەنمۇ ئاشۇ باۋۇدۇنباي بولدى. ماشىنا ئەكرىگەندە غۇلجىدىن ئۇنى ھەيدەيدىغان شوپۇر تېپىلىدى. ئۇلار ماشىنىنى ئۆكۈزلەرگە سۈرتىپ ئۈرۈمچىگە ئاپاردى. تېلېفۇندا ئاياللار ئۇزاق سۆزلىشىپ چىشىغا تەگكەچكە، ھۈسەينىباي تېلېفۇنلارنى ئۈزۈپ تاشلىغان بولسىمۇ تاكى 1934 - يىلىغىچە (ھۆكۈمەت تېلېفۇن قويغىچە) غۇلجىدا مۇسابايوفلار قويغان تېلېفۇندىن باشقا تېلېفۇن بولمىغانىدى. مۇسابايوفلار زامانىۋى تېرە زاۋۇت قۇرغاندا ھېسابات ئىشلىرىغا بوغالتىرلىق قىلىدىغان ئادەم تېپىلمىدى. مۇسابايوفلار ئائىلىسىنىڭ چېۋەر ئوغلى باۋۇدۇنباي قازان تاتارلىرىدىن بوغالتىرلارنى ئەكەلدى. بوغالتىرلار بىلەن بىللە نۇرغۇن تېخنىكلار، ماستىرلار، ئۈستىلارمۇ كەلدى. ئۇلار غۇلجىغا دۇنيانىڭ ھەممە يېڭىلىقلىرىنى ئېلىپ كەلدى: ئىسكىرىپكا، رويال، تېلېفۇن، كرىسلو، ئۈستەل - ئورۇندۇقلار نۇرغۇن ئوقۇغان كىتابلىرىدىكىدەك ئۆز - تونۇش. دۇنيادا مودا بولۇۋاتقان يېڭىلىق، ماركىسىزم - لېنىنىزم، كوممۇنىستىك پارتىيىنىڭ تۇنجى ۋەكىلىمۇ مانا شۇ ئۆيدە نۇرغۇن چىراي كۆرسەتمەكتە.

18

مۇتائالى خەلىپىتىم مەدرىسىدىن خاپا بولۇپ قايتتى. «تالىپلارنىڭ ئارىسىغا بىر بۇزۇق يوشۇرۇنۇۋاپتۇ!» دېدى گەيجانگ جۈمەدىن چىقىۋاتقاندا خەلىپىتىمگە ئاڭلىتىپ تۇرۇپ. بۇ گەپ شەھەرنىڭ ئەڭ مۆتىۋەر خەلىپىتىگە ئېتىلغان بىر بەنەپ چالما بولدى. خەلىپىتىم بىرەر ئىشتىن خاپا بولۇپ قالسا سارغۇچ ئاق بانارس تونىدىكى چاڭنى قاقماقچى بولغاندەك سىلكىپ قويۇپ، كۆكرىكىنى ئالدىغا چىقىرىپ، گەۋدىلىك بەستىنى ئالاھىدە نامايان قىلىپ ئاسمانغا قاراپ غادىيىپ ماڭاتتى. خەلىپىتىم ھازىر شۇنداق قىلدى. ئۇنىڭ يوغان بۇرنى غەزەپتىن مىدىرلىدى، يوغان كۆزلىرى قويۇق قاشلىرى ئاستىدا پاللىدىدى، قويۇق ساقال - بۇرۇتى بىلەن - بىلىنمەس تىتىرىدى. ئوڭايلىقچە گەپ قىلمايدىغان، گەپ قىلسا تاغدىن تاش غۇلغاندەك كۈچلۈك سادا پەيدا قىلالايدىغان بۇ ئادەم مەھەللە گەيجىڭىغا ئالىيىپ قويدى - دە، ھېكمىبەگ غوجامغا قارىدى.

- ئاق ئۆرۈك پىشىتۇ، مەسۇم شاڭيۈنىڭكىگە چىقىپ كەلمەيمىزمۇ غوجام.

ھېكمىبەگ غوجام كەكە ساقىلىنى سىيپاپ قويۇپ بېشىدىكى گۈللۈك دوپپىسىنى كەينىگە سۈرۈپ قويدى - دە،

ئاپئاق چىشلىرىنى كۆرسىتىپ:

- لەۋەي، ياخشى تەكلىپ خەلىپىتىم، ئابلا داموللا، سالىجانباي، روزى تەمبۇر، جانى بوغازلارنىمۇ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئېلىۋالايلى. سەيلىمۇ بولسۇن، نەغمىمۇ بولسۇن - دە! - دېدى.

- ئۇنداق بولسا مەسۇم شاگىيوغا خەۋەر بېرەيلى.

- ياق خەلىپىتىم، ئۇ قوزا، تۆگە قىمىزى تەييارلايمەن دەپ ئاۋارە بولۇپ يۈرمىسۇن.

- ئۇ نەرسىلىرى دائىم تەييار غوجام. يېڭى جايىنىڭ كەينىدىكى سۇ بويىغا كىگىز - گىلەم سالىسلا بولدى!

- لەۋەي، لەۋەي. ئۇنداق بولسا ئەتىگەنلىككە بامداتتىن يېنىپلا ماڭايلى، ئىسسىقتا قالمايلى خەلىپىتىم.

مۇتائالى خەلىپىتىم بايىقى گەيجاننىڭ سۆزىنىڭ كۆڭلىدە پەيدا قىلغان غەشلىكىدىن قۇتۇلۇش ئۈچۈنلا

غوجامغا بۇ گەپنى قىلىۋىدى، ئىش چىڭغا چىقتى. غوجام بىلەن خەلىپىتىم، مەرتىۋىلىك ئىككى زات مەدرىسىدىن

چىقىپ كۈنچىقىشقا، ئوردا مەھەللىسىگە قاراپ ياندىشىپ مېڭىۋىدى، ئادەملەر ئىختىيارسىزلا ئۇلارغا يىراقتىن

ئەگىشىپ مېڭىشتى.

- تالىپلار ئىچىگە بىر بۇزۇق يوشۇرۇنۇۋاپتۇ دېگىنى نېمىسى؟ - دېدى مۇتائالى خەلىپىتىم بايىقى سۆزنى يەنە

تەكرارلاپ، - گەپ تاپماق ئاسان، يىغىشتۇرماق تەس، غوجام. گەيجاننىڭ ئاغزى دىۋاننىڭ ئالقىنىدەك

يېپىلمايدىغان ئېغىز ئوخشىمايدۇ؟

- لەۋەي، ئېغىزى يۈگۈرۈكلەر زامانى بولۇپ قالدىمۇ بۇ زامان؟

- باشقىسىغۇ مەيلى، ئەبزابىنى دارىلئېتىم، دارىلئاجىزىن قۇرۇپ مىڭدىن ئارتۇق ئىگە - چاقىسىزغا ئۆز

يېنىدىن پۇل خەجلەپ غەمگۈزار بولغىنى ئۈچۈن «يوقسۇللارنى يىغىپ توپىلاڭ كۆتۈرمەكچى» دەپ يالغان گۇناھ

چاپلاپ قولغا ئالدى. ئىككى يىلنىڭ ئالدىدا ئۈرۈمچىگە ئەكەلىپ ئۆلتۈرۈپ پۈتۈن مال - مۈلكىنى مۇسادىرە

قىلىۋالدى.

- قايسىسى، ھېلىقى ئاقسۇغا ھاكىم بولغان يىگىتمۇ؟

- ھەئە غوجام. ئەللىك توققۇز يېشىدا دېسىلە. قەشقەردىكى ئەڭ كاتتا تۆت باينىڭ بىرى نىياز غوجا ھاجىم

ئۇ زاتنىڭ ئاتىسى بولىدۇ، غوجام. ئۇ زات قازاندا جەدىتتە ئوقۇغان. ئىلىم - ئىربان، خەير - ساخاۋەتكە كامىل

ئادەم ئىدى.

- ۋاي ئىست، مۇنداق دەڭ خەلىپىتىم.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ياخشىغا كۈن يوق دېگەن مانا شۇ. گەيىجاڭ كىمگە كۆز تىكىۋاتىدىكى غوجام؟

- سىز تائالىيە مەكتىپىنى قۇردىڭىز. نۇرغۇن يېتىم يېسىرلارنى ئوقۇتۇپ ساۋاب تاپتىڭىز. ئۇنىڭ كۆزى سىزگە

چۈشكەن بولمىسۇن يەنە لەۋەي؟

- يېشىمىز يەتمىشتىن ئاشتى. قېرى كال پىچاقتىن قورقمايدۇ، غوجام. ئۆمرۈم باغۋەنچىلىك بىلەن ئۆتتى.

ئۇلاق ئۇلاپ تەبىئەتنى كۆكەرتتىم. ئادەملەرنى نېمەت بىلەن خۇش قىلدىم. بۇ قىلغانلىرىم قىلىش بولسا جان

تەسەددۇق دېمەكتىن باشقا چارە يوق!

- ھۆكۈمەتكە قانداق ئادەم يارايدىكەن تاڭ، خۇرجاننىڭ گېپىنى قىلساڭ يەنە بولمىسا، خالىسى ئىش قىلىپ

ساۋاب تاپاي دېسە يەنە گۇمان قىلسا، ياڭ زېڭشىن، جىن شۇرېنلارغۇ مەكتەپ دېسلا بېشى ئاغرىيدىغان ھۆكۈمەت

ئىدى. ئاخۇن، لاما، گىگەنلەرنىلا ياخشى كۆرەتتى. خەلقنىڭ كۆزى ئېچىلمىسا دەيتتى. نادان ئادەمنى پادا

كالنى باققاندەك كالتەك بىلەنلا باشقۇراتتى. مۇنۇ دۇبىنىمىز ياخشى دېيىشۋىدۇق. ئويۇشمىلارنى قوللاپ مەكتەپ

ئېچىپ، ئويۇن قويۇپ، يېتىم-يېسىرلارنى كۈتۈپ ئوبداق قىلىۋىدۇق، نېمە بولدى، ئەمدى دۇبىنىمىزمۇ خۇي

كۆرسىتىۋاتامدۇ، قانداق. يەنە تۇت-تۇت ئاۋازى كۆپىيىپ قالدغۇ تاڭ!...

يېشى يەتمىشتىن ئاشقان، لېكىن تولىمۇ تىمەن، مەرتىۋىسى يۈكسەك، لېكىن تولىمۇ ئاددى، يۇمشاق كۆڭۈل

ئىككى زات غوجامنىڭ ئوردا مەھەللىدىكى ئۆيىگە بارغۇچە جەمئىيەت، ۋەزىيەت ۋە ھۆكۈمەت توغرىسىدا

پاراڭلىشىپ ياندىشىپ ئاستا مېڭىشتى. ئۇلارنى قوغداپ كېتىۋاتقاندا بىر توپ ئادەم ئەگىشىپ بارماقتا. غوجام

دەرۋازىسىغا ئەگىگەندە، ئۇلار جايلىرىدا توختاشتى. خەلىپىتىم قولىنى كۆكسىگە قويۇپ، ئالدىغا سەل ئېگىلىپ

غوجام بىلەن خوشلىشىپ يولىنى داۋام قىلغاندىن كېيىن، خەلىپىتىمگە تاكى تاقىچىلىقتىكى ئۆيىگىچە ئەگىشىپ

مېڭىشتى. خەلىپىتىم دەرۋازىسىغا بۇرۇلۇۋىدى، ئۇنىڭ ئالدىدا ئىسسىقلىق سالىۋاتقان تۇماق كىيگەن بىر ئادەم پەيدا

بولدى ۋە يۈكۈندى:

- ئەسسالامۇ ئەلەيكمۇ، ھۆرمەتلىك خەلىپىتىم. مەن سىلگە سالام بېرەي دەپ قەشقەردىن چىقىپ پىيادە يول

مېڭىپ بۇ يەرگە كەلدىم. خانلىق مەدرىسىدە مۇدەررىس ئىدىم. ئېشىمىزغا توپا چېچىشتى، يۈرىكىمىزنى قان

قىلىشتى، سىلدىن پاناھ تىلىمەي ئىلاج بولمىدى!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ئورنىڭدىن تۇر، گەپنى ئۆيگە كىرگەندە قىل! - دېدى خەلىپىتىم يالۋۇرغۇچىنىڭ كەس - كەس يېرىلغان،

يالاڭ ئاياغ پۇتلىرىغا قاراپ قويۇپ.

سەرگەردان ئورنىدىن تۇرۇپ قوللىرىنى قوۋۇشتۇرۇپ، تاشلانمىغان، تۈكلىرى تاقىرلاشقان سالۋار تۇماق

ئاستىدىن خەلىپىتىمگە مۇلايىم، بىچارە كۆزلىرىنى پىلدەرلىتىپ تىكىلىپ قارىدى.

- دىۋانە!

- ياق، شا مەشرەپتەك ئاشق!

- دەرۋىش! ...

خەلىپىتىم سۈتتاش يېيىشنى ياخشى كۆرەتتى. ھەر قېتىم جۈمەدىن يانغاندا ئۆيدىكىلىرى ئۇنىڭغا ئوخشىتىپ

سۈتتاش ئېتىپ قوياتتى. بۈگۈنمۇ كەڭ ھويلىنىڭ باش ئىشىكى يېنىدىكى يازلىق چايخانا سۈپىسىغا گىلەم، كۆرپە

سېلىنغان، پاكىز داستىخانغا نان ۋە چەينەك - پىياللەر قويۇلغان. خەلىپىتىم سۈپىدا ئولتۇرۇپ ھويلا ئوتتۇرىسىدىكى

مېۋىلىك باغقا قاراپ تاماق يېيىش، سۈرە يادلاش ۋە خىيال سۈرۈشنى ياخشى كۆرەتتى. مانا ئۇ بايىقى جۈل - جۈل

كىيىملىك، باش - كۆزى توپا - چاڭ ئادەمنى پاكىز سۈپىغا باشلاپ كەلدى ۋە كۆرپىنى كۆرسىتىپ:

- قېنى يۇقىرى ئۆت، - دېۋىدى، سەرگەردان قورۇندى. خەلىپىتىم بۇيرۇق ئاھاڭدا، - ئۆت، ئالتە ئاي پىيادە

مېڭىپ چۆل - جەزىرە كېزىپ مېنى دەپ كەپسەن، كۆرپىگە چىق، سەن دېگەن مېھمان! - دېدى.

سەرگەردان كەس - كەس يېرىلغان، قاپقارا قاسماق پۇتلىرىنى جۈل - جۈل ماتا ئىستاننىڭ پۇشقىقى بىلەن

سۈرتۈۋىدى، خەلىپىتىم چاقچاق قىلدى:

- كۆمۈرنى كۆمۈر بىلەن ئاقارتاي دەمسەن، ئېتىڭ نېمە سېنىڭ؟

- موللا تۇردى بىن يۈسۈپ تۇردى.

- پاھ، ئىسىمىڭ مېنىڭ چوڭ بوۋامنىڭ ئىسمى بىلەن باشلىنىپ، يەنە شۇ تۇردى بىلەن ئاخىرلىشىدىكەن.

قېنى تارتىنما، چاي ئىچ، غىزاغا باق.

موللا تۇردى داستىخانغا كەلگەن يۇمشاق توقاچ، خام قايماق، سۈتتاشقا ئىشتىھا بىلەن بېرىلىپ كەتتى.

مۇتائالى خەلىپىتىم ئۆزىگە خاس، تەبىئىي مېھرىبانلىق بىلەن سەرگەردانغا ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ ئەستايىدىل سۆزلەشكە

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

باشلىدى:

- مەن مانا ئالتىنچى ئەۋلاد خەلپەت بولمەن. چوڭ بوۋام قورغاس مازارلىق موللا تۇردى دېگەن زات. ئۇنىڭ ئوغلى ئىبراھىم شەيخ، ئىبراھىم شەيخنىڭ ئوغلى ئىسمائىل شەيخ، ئۇنىڭ ئوغلى ئىسرائىل شەيخ، ئۇنىڭ ئوغلى كامالىدىن ھاجى. كامالىدىن ھاجىم بوۋىمىز بايانداي ئۇرۇشقا قاتنىشىپ سادىر پالۋان بىلەن بىللە سېپىل پارتىلىشقا لەخمە كولىغانلارنىڭ بىرى. كامالىدىن ھاجىمىنىڭ ئوغلى بىزنىڭ پەدەرىمىز ئابدۇۋەلى داموللام، بۇ داموللامدىن بىز خوجا ئەخمەت خەلپىتىم، ئابدۇلمۇتائالى خەلپىتىم، ئابدۇلئەزىز خەلپىتىم ئۈچ ئوغۇل. مەن يەركەنتتە ئابدۇراخمان داموللامنىڭ قولىدا تەربىيەلەنگەن. ئۇ كىشى تەسەۋۋۇپتا كامال تاپقان زات ئىدى. ئۇسۇلى جەدىت بىزنىڭ بۇ يېرىمىزگە شۇ زاتنىڭ نامى بىلەن كىرگەن. بۇ خارادا ئىلىم تەھسىل قىلغان نادىرخان داموللاممۇ ھازىر پەنجىم يېزىسىدا، ئۇ زاتمۇ بىزدە مۇددەرس.

- بىز خانلىق مەدرىسىدىكىلەر سىلى توغرىلۇق دائىم سۆھبەتلىشىمىز. سىلنىڭ مۇبارەك قوللىرىدىن چىققان «ئەمالى نەماز»، «ئەبۇۋەبىل ئەنبىيە»، «تەقۋائىدۇل ئىئال» ھەر بىر تالىپقا ياد. - بىزمۇ بۇ يەردە مەرھۇم ئابدۇقادىر داموللامنىڭ مۇبارەك نامىنى ھەر كۈنى يادلايمىز. مەرپەتپەرۋەر ئالىمىمىز ئابدۇقادىر داموللا بىننى ئابدۇۋارس قەشقەرى خەلقىنى دەپ ھىجرەتتىن قەشقەرگە قايتىپ كەلدى. ئۇ كىشى مىسىر، ئىستانبۇل، بۇخارا، تاشكەنت ئالىملىرىدىن: «ئۇسۇلى جەدىت ۋاجىب، ئۇنى ئوقۇش زۆرۈر» دېگەن پەتىۋانى ئېلىپ كەلمىگەن بولسا، مەرپەتچىلىك، ئىسلاھاتچىلىق بۇنچە كەڭ يول تاپالماس ئىدى. ئەپسۇسكى، خەلقنىڭ ئاشۇنداق بىر ئەزىز ئوغلى، ھەمراھىي ئىسىملىك بىر نائەھلىگە ئۈچ يۈز سەر كۆمۈش پۇلغا سېتىلغان ئەھمەت مەزىن ئىسىملىك بىر ۋەھشىي مۇرتەنىڭ ئىپلاس قولىدا قەتل قىلىندى!

- مەن شۇ كىشىنىڭ شاگىرتى ئىدىم. ھەزرەتلىرى، ھىجرىيە 1343 - يىلى ماھى مۇھەررەمنىڭ 14 - كۈنى، يەنى مىلادىيە 1924 - يىلى 8 - ئايدا بىز ئۇلۇغ ئۆستازىمىزدىن ئايرىلدۇق. قان يىغلاپ، لەختە - لەختە زەردە يۇتۇپ، ئۆستازىمىز بىلەن ۋىدالاشتۇق. ۋىدالاشقىنىمىزغا مانا بۇ يىل 1941 - يىلى 6 - ئايدا ئون يەتتە يىل بولاي دېدى، بىز شاگىرتلىرىمىزنىڭ تېخىچە كۆزى ياش.

- خۇش، بۇياققا يالاڭ ئاياغ قېچىپ چىقىشقا سېنى نېمە مەجبۇر قىلدى؟

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ھەمراھىيە ۋە ئۇنىڭ ئادەملىرى قولىدىكى قاتىللىق تېخى تاشلىنىپ كەتتى. بىزدەك ئۇششاق - چۈششەك تالىپ - مۇدەررىسلەرنى سابىت داموللىغا چېتىپ ھۆكۈمەتكە چاقتى، بىزنى تۇتۇپ سولدى، قىنىدى، ئۆلتۈردى. ئەزىزانە قەشقەردە بىزگە كۈن يوق، پۇت دەسسەگۈدەك زېمىن قالمايدى. دەشتۇ چۆللەردە ئاچ - يالىڭاچ، لالما ئىتتەك ھۇۋلاپ قاڭغىر قاقشاپ جان قويدىغان ماكان ئىزدەپ سەرسان بولماقتىن باشقا يول قالمايدى، ھەزرىتىم!
- بۇ يەردە پاناھلانسام دەمسەن؟

- يىلتىز تارسام دەيمەن. ئىلى سۇلتانى ئۈۋەيس مازىرى، چاپچال مازار، سەككاكى مازىرى، تۇغلۇق تۆمۈرخان مازىرىنى ساقلاپ ياتقان ئەزىز جاي، نوزۇگۇمنى ساقلاپ قالالمىغان بىلەن سادىر پالۋاننى پالۋان قىلغان جاي. ھەزرىتىم، بىزگە بىر پاناھ جاي چىقىپ قالار؟...
- سېنى تۇتۇشقا بۇيرۇق چىقارغانىدى؟

- ھەمراھلىرىمدىن يىگىرمە ئىككىسىنى تۇتتى. ئون ئالتىسىنى ئۆلتۈردى. گۇناھىمىزنى بىلمەيمىز. تۇڭگان كەلسىمۇ بۇلغان، ئورۇس كەلسىمۇ بۇلغان، خىتايمۇ شۇ... ياقۇپ بەگمۇ بۇلاپ ھالىمىزنى قويىمىغان. دادام رەھىمىتى گو كۈچىسىدا موزدۇزلۇق قىلىپ ھېيتگاھنىڭ ئالدىغىمۇ يۈرەكلىك چىقالمايدىغان كاسىپ ئىدى!...
- ئۇنداق بولسا مەن سېنى تائالىيە مەكتىپىگە تازىلىقچى قىلىپ ئورۇنلاشتۇرۇپ قويماي، ئۇششاق - چۈششەك گەپ قىلماي نامىزىڭنى ئوقۇپ، ئىبادىتىڭنى قىلىپ جان ساقلا. ھوي ھاپىز، مۇنۇ ئادەمنىڭ ئۈستۈنلۈكىنى يەڭگۈشلەپ، مۇنچىغا چۈشۈرۈپ، تائالىيەدىن بىر ھۇجرا ئېلىپ ئورۇنلاشتۇرۇپ قوي.

مۇتائالى خەلىپىم ئىككى قوشۇقلا سۈتئاش يەپ غىق تويغاندەك بولدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىدىن بايقى جۇل - جۇل كىيىملىك ئادەمنىڭ غىزا يېيىشى نېرى كەتمىدى؛ ئۇ دۈمچىيۈلۈپ ئاچ بۈركۈت ئۆردەككە تۇتۇش قىلغاندەك ئاچ كۆزلۈك بىلەن ساقاللىرىغا ئاش مىلەپ يەيتتى. ئالتە ئاي چۆللەردە يالاڭ ئاياغ ماڭماق، ئوقتىن قاچقان كىيىكتەك ھەربىر شەپىدىن چۆچۈپ - ئالاقزادە بولۇپ، ئاچ - زېرىن يۈرمەك ئاسانمۇ؟ كۈن ئالالمىغانلار خەلىپىتىمنى تاپىدۇ. خەلىپىتىم بۇنداق دەردمەنلەرگە زادى يۇقىرىدىن قاراپ باققان ئەمەس، قولىدىن كەلسە ئۇلارغا ياخشىلىق قىلغىنى قىلغان. ئۇ ۋەخپە يەرلەرنىڭ كىرىمى بىلەن ئىگە - چاقسىز بالىلارنى، يۆلەنچۈكى يوق ئاجىز - غۇربالارنى بېقىش، تەربىيەلەش ئىشىنى تۇنجى بولۇپ تەشەببۇس قىلدى ۋە ئەمەلدە ئىشلىدى. ئۇ

ئابدۇقادىر داموللىنىڭ يولىنى تۇتۇپ زامانىۋى مەكتەپ ئېچىش، پەن - تېخنىكا بىلەن شۇغۇللىنىش، مۇتەئەسسىپلىك - نادانلىققا قارشى تۇرۇپ، ئۆز خەلقىنى ئويغىتىش، ئۆز - ئۆزىگە خوجا بولۇشقا ئۈندەپ مەسچىت - خانىقا، مەدرىسىلەردە سۆزلىدى ۋە تەرغىبات قىلدى. لېكىن ئۇ ھېچقاچان، ھېچنەدە ھۆكۈمەتكە قارشى بىر ئېغىز گەپ قىلمىدى. ئۇنىڭ نۇرغۇن يېقىنلىرى، ئۇرۇق - تۇققانلىرى تۇتۇلدى، ئۆلتۈرۈلدى. لېكىن خەلىپىتىم - ھەزرەت دېيىلىپ ئەتىۋارلىنىدىغان بۇ زاتنىڭ ئاغزىدىن ھۆكۈمەتكە قارىتىلغان يامان سۆز چىقمىدى. ئۇ بارلىق نارازىلىق، ئازاب ۋە غەزىپىنى ئىچىگە يۇتۇشنى بىلەتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ گېپى ئاز، غېمى كۆپ. ئۇ زۇلۇمغا ئۇچرىغان ھەربىر جانغا ئۆزىگە كۆيۈنگەندەك كۆيۈندى. يەتمىش نەچچە يىللىق ھاياتىدا بىرىگە بىھۇدە ئازار بەرمىدى، بىرىنىڭ قىلىغا خىيانەت قىلىپ باقمىدى. ئوقۇپ يۈرگەندە، ئۇستازى تاتار داموللامنىڭ ئۆيىگە ئىش قىلىپ بەرگىلى بېرىپ بىر دانە «شورا» ژورنىلىنى كۆرۈپ قېلىپ قىزىقىپ ئېلىۋالغان. ئۇ شۇ قىلغىنىغا ئۆزىنى بىر ئۆمۈر ئۆزىنى ئەيىبلەپ كەلمەكتە. كېيىن ئۇ «شورا» نىڭ بىرىنچى سانىدىن باشلاپ ھازىرغىچە بولغان ھەممە سانلىرىنى يىغدى. دەستە - دەستە كىتابلىرىنى شورانىڭ بىر نەچچە يۈز سانى بىلەن قوشۇپ ھېلىقى ئۇستازى تەۋفىق خەلىپىتىگە بېرىپ گۇناھىنى يۇيۇشقا تەييارلاندى، نەق شۇ چاغدا ئۇستازىنىڭ ئالەمدىن ئۆتكەن مەزگىلى بولۇپ قالدى. بىر سان «شورا» نى بىسوراق ئالغىنىغا ئۇ ھازىر يەتمىشتىن ئاشقاندىمۇ ئۆزىنى ئەيىبلەيدۇ.

ئۇ نەچچىلەپ - نەچچىلەپ باغ قىلدى، ئۇلاق ئۇلىدى، نى - نى باغلارنى ۋەخپىگە بېرىۋەتتى. ئۇ ۋەخپە، ئۆشەر - زاكاتلارنى بىر تىيىن نېرى - بېرى قىلماي كۆپچىلىكنىڭ ئىشىغا ئاتاشقا ئادەتلەنگەن. شۇڭا ئادەملەر خەلىپىتىگە تەگكەن ئۆشەر - زاكات خەلققە تەگكەن ئۆشەر - زاكات دېيىشىدۇ. ئۇ يەنە مەرتۈە، ئورۇن تاللىشىشلارغا تولىمۇ ئۆچ. ئۇنىڭ خانىقا - مەسچىتلەردە ئىمامەتچىلىك قىلىشىغا ئادەملەر خۇشتار، لېكىن ئۇ كىم بۇرۇن كەلسە شۇ ئىمام بولسا بولۇۋېرىدۇ (دېنىي ساۋاتى بولسلا) دەپ تۈزۈم بېكىتكەن. ئۇ ئۆزىنىڭ بىر قېرىندىشىنى ياش بولسىمۇ ئىمام بولۇشقا تەكلىپ قىلدى. ئۆزى ئۇنىڭغا «ئىختىدا» قىلدى. قېرىندىشى ياش، ئىختىدا قىلغۇچىلار چوڭ، جامائەت غوغلىشىدى، خەلىپىتىم: «كىچىك بولغىنى بىلەن بىلىمى چوڭ!» دەپ جامائەتنى قايىل قىلدى. نامازدىن كېيىن چىراغپايدىكى چىراغنى مەزىن ئۆچۈرۈشى كېرەك، بۇ بىر قائىدە. بىر كۈنى مەزىن پەگاھىدىن قۇبىيىگە يېقىن بېرىپ چىراغنى ئۆچۈرمەك بولۇۋىدى، خەلىپىتىم ئىمامەتچىلىك قىلۋاتقان ياش قېرىندىشىغا:

- سەن چىراغقا يېقىن، سەن ئۆچۈرگىن! - دەپ بۇيرۇق قىلدى. شۇنىڭدىن باشلاپ چىراغقا يېقىن ئولتۇرغان

ئادەم چىراغ ئۆچۈرىدىغان تۈزۈم پەيدا بولدى. خەلىپىتىم سوپى - ئىشان، ئاخۇن - موللىلارنىڭ قاقتى - سوقتى

قىلىشى، ئادەملەرنىڭ پۇت - قولىنى چۈشەيدىغان «يامان بولسۇن» لارنىڭ چەكلىمىلىرىنى قانچىسى ئۇچىرىسا

شۇنچىنى بىكار قىلدى. ئۇنىڭ كۈچ بىلەن غۇلجا شەھىرىدە ئۇسۇلى جەددى يۈز تېپىپ، ئىلىم - ئىرپان،

پەن - مەدەنىيەت ئەتىۋارلاندى.

خەلىپىتىم سەللىسىنى قوزۇققا ئىلىپ قويۇپ نېپىز دوپپا كىيىن چايخانىدىن ئالدى پېشايۋانلىق ئۆيگە قاراپ

ماڭدى. ئۇ تاختاي پەلەمپەيدىن كۆتۈرۈلۈپ زالغا كىردى. زالدا تۆت ئىشەك بار، ئەڭ چەتتىكىسى ئۇنىڭ

قىرائەتخانىسى. ئۇ قىرائەتخانىسىغا كىرسىلا جېنى يايىپ، تېنى راھەتلىنىپ كېتىدۇ. مانا ئۇ خانىسىغا كىردى.

تاپسىغىچە گىلەم سېلىنغان ئۆينىڭ كۈنپېتىش تېمىغا جايىناماز سېلىنغان. يان تاملارغا پاكىز شىرەلەر قويۇلغان.

شىرەلەر، ئويۇقلار، كىتاب - ژورناللار بىلەن تولغان. خەلىپىتىم «شورا» ژورنىلىنىڭ 1915 - يىلى 23 - سانىنى قولغا

ئالدى. ئۇ بېتىدە «جاۋاھىدىل ھېقان» ماۋزۇلۇق بىر ماقالە تۇراتتى. خەلىپىتىم ماقالىنى كۆپ ئوقۇغان. ئۇ يەنە

ۋاراقلىدى ۋە ئاخىرىدىكى «... پايدىلىق(موفىد) ئەسەرلەردىن بەھرىۋار بولغان كىشىنىڭ ۋىجدانى كۈنلىقتىن يۈز

ئۆرۈپ، ئىسلاھات، تەرەققىيات يولىدىن قايتىماس» دېگەن قۇرلارنى ئۈزلۈك تەكرارلىدى ۋە ئەسەر ئاپتورنىڭ نامىنى

ئاتاپ: «داموللا ئابدۇقادىر مۇدەررىسى كاشىغەر 1914 - يىلى 19 - ئاپرېل» دەپ ئوقۇدى.

ھىجرىيە 1329 - يىلى، مىلادىيە 1911 - يىلى بۇ زات غۇلجا شەھىرىگە كەلگەندە، مۇتائالى خەلىپىتىم ئۇ

كىشى بىلەن كۆرۈشكەن. بۇخارادا سەككىز يىل ئىلىم تەھسىل قىلغان، ئىلىمىي ئەربەبىيە ۋە ئاداپ پاسىيىدە ئالىي

دەرىجىدە ئىلىم تەھسىل قىلغان بۇ كاتتا ئالىم مۇتائالى خەلىپىتىمدىن ئالتە ياشلا چوڭ بولغىنىغا قارىماي، مول

بىلىمى، پەزىلىتى ۋە كۆڭلىگە پۈككەن مەقسەت - مۇددىئاسى بىلەن خەلىپىتىمنى ھەيران قالدۇرغان ۋە قايىل

قىلغانىدى. مانا، خەلىپىتىم ھازىر يەتمىش نەچچە ياشتا، ئۇ ئابدۇقادىر داموللام بىلەن ئوتتۇز ئۈچ ياش ۋاقتىدا

ئەسرا بولغان. ئۇ زات ئەربەب تىلىدا يېزىپ چىققان پاساھەت ۋە بالاغەتتە كامال تاپقان، ئەربەب دۇنياسىدا يۇقىرى

ئابروي قازانغان «جاۋاھىدىل ھېقان» ناملىق مەشھۇر شېئىرىي ئەسىرىنى خەلىپىتىمگە ئۆز قولى بىلەن تەقدىم

قىلغانىدى. مانا، كىتابلار ئىچىدە ئۇ زات يازغان ئاقايىت زۆرۈرىيە (زۆرۈر ئەقىدىلەر)، ئىبادەت ئىسلامىيە (ئىسلام

ئىبادەتلىرى)، ئىلمىي تەجۋىد (قىرائەت)، سەرپ نەھۋى (مورفولوگىيە - سىنتاكسىس)، مۇپتەھىل ئەدەب (ئەدەبىيات ئاچقۇچى)، تەلىم سەبىيان (گۆدەكلەرگە تەلىم)، نەسەيھۇل ئەنبال (ياش - ئۆسمۈرلەرگە نەسەھەت) دېگەن كىتابلىرىنىڭ تاشكەنت، قازان باسسىلىرى تۈراتتى.

جۇل - جۇل كىيىنگەن، بۆرىدەك ئاچ بىر ناتونۇش ئۆزىنى ئابدۇقادىر داموللىنىڭ شاگىرتى دېۋىدى، خەلىپىتىم ئاۋۋال ئىشەنمىدى، ھەتتا يىرگەندى. لېكىن ناتۋاننىڭ كۆزلىرىدە ھەقىقەت بار ئىدى. ئۇنىڭ سالىمى چىن، سۆزلىرىدە مەدرىسە پۇرىقى بار ئىدى. خەلىپىتىم مۇساپىرغا پاسىبان بولۇشنى بۇرچ بىلدى - دە، ئۇنىڭ بىلەن بولغان قىسقا سۆھبەتتىن بۇنىڭدىن يىگىرمە نەچچە يىل بۇرۇن كۆرۈشكەن ۋە بىر كۈنمۇ ئىسىدىن چىقارمىغان قەدىرلىك ئادەمنىڭ تەسىر - ئىماسىنى سەزدى. ئۇ خاتىرىسىنى ئاچتى: «ئۇيغۇ ئۆلۈمنىڭ مۇقەددىمىسىدۇر. نادانلىق بىزنى توخۇ دان چاچقانداك چېچىپ تاشلاپ، ئىستىباتقا قۇل قىلىپ بەرمەكتە. بىز ھازىر ئۆز بېشىمىزدا ئۆزىمىز ياڭاق چېچىپ مېغىزنى زالىملارغا يىگۈزىدىغان، ئۆز گۆشىمىزنى ئۆز يېغىمىزدا قورۇپ قازان كاۋاپ بىلەن ئىستىباتچىلارنى باقىدىغان بىچارە ساھىبخانغا ئايلىنىپ قالدۇق...» خەلىپىتىم خاتىرىسىنى ئوقۇپ بېشىنى لىگىشتىپ مېيىقىدا كۈلۈپ قويدى ۋە ئۆز - ئۆزىگە خىتاب قىلدى:

- بۇ گەپلەر بۇنىڭدىن يىگىرمە نەچچە يىل بۇرۇن ئېيتىلغان. ئەمما جاھان ھازىر مۇشۇنداق. كىم ئويغانسا ئۇنىڭ بېشىغا چوماق تېگىدۇ، ياق، جاھالەتنىڭ ئەجەل سائىتىمۇ يېقىن. خاتىرجەم بولسالا داموللام، تىلەكلىرى يورۇقلۇق كۆرىدۇ.

- بىر سالامغا كەپتۇ، خەلىپىتىم! - دېدى خىزمەتكار بوسۇغدا قول قوۋۇشتۇرۇپ تۇرۇپ.

- مېھمانخانغا باشلا! - خەلىپەت ئورنىدىن تۇرۇپ ئاستاغىنى قوزغالدى.

زالدا ساقال قويۇۋالغان، كەڭ كۆڭلەك، ئاق مالخاي كىيگەن بىر دېھقان تۈراتتى.

- ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم خەلىپىتىم، - دېدى ئۇ ئالدىغا ئېگىشىپ خۇشامەت بىلەن دۇدۇقلاپ، - مەن ئابدۇمەر

مىگىبېگى بولىمەن.

- ھە، كېلىك، - دېدى خەلىپىتىم قوللىرىنى ئېچىپ، - بىلىمەن، قاسىم مىرابىتن ئاڭلىغان.

- شۇ، شۇ، ئۇ... دەپ دۇدۇقلىدى ئابدۇمەر مىگىبېگى قاسىم مىرابىننىڭ نامىنى ئاڭلاپ، - قاسىم مىراب

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

بىلەن...

- قېنى ئۆيگە، - دېدى خەلىپىتىم گەپنى ئۈزۈپ، - يۇقىرى ئۆتۈڭ.

مۇتائالى خەلىپىتىم بۇ مىڭبېگىنىڭ قاسىم مىراب بىلەن چىقىشالمايدىغانلىقى، چىۋىسىلىك بىلەن يېقىنلىشىمەن

دەپ نۇرغۇن پۇل خەلىپىگە نىسبەتەن، ھەتتا ئۇنىڭ ئوغلىغا ئۆگەي قىزىنى تەقدىم قىلغانلىقى، تۇت - تۇت بولغان

چاغلاردا نۇرغۇن ئادەملەرنى ھۆكۈمەتكە چاققانلىقى، ھازىرمۇ لوزۇڭ بولمىمەن دەپ ئۇياق - بۇياققا چېپىپ

يۈرگەنلىكى، مىڭبېگى بولۇۋېلىپ دېھقانلارغا ھەسسەلەپ سېلىق سېلىپ ئۆزىنى چىڭدىغانلىقى، قول ئاستىدىكى

مالاي - ئىشلەمچىلەرگە قىلغان يامانلىقلىرىنى بىلەتتى. شۇڭا ئۇنىڭغا ئارتۇقچە ئىلتىپات كۆرسەتمىدى.

- خوش مىڭبېگى جانابلىرى، - دېدى خەلىپىتىم ھېلىقى ئادەم ئىنجىقلاپ تەستە ئولتۇرۇپ، تەرلىرىنى سۈرۈتۈپ

دۇئا قىلغاندىن كېيىن، - بىز تەرەپكە قەدەم تەشرىپ قىلىپ قاپسىز، سىزگە رەھمەت.

- جۈمەدىن يېنىپ سالام بېرەي دەپ كىرىشەن خەلىپىتىم، ئۇزۇندىن بېرى نىيەت قىلىپ يۈرەتتىم، ئەپ

كەلتۈرەلمەي يۈردۈم. بۈگۈن بىر مۇساپىرىنى باشلاپ كىرىپ كەتكەنلىرىنى كۆرۈپ كىرسەم بولىدىكەن دېگەن يەرگە

كەلدىم. بىز دېگەن دېھقان خەق، گەپنى ئەگىتمەي ئۇدۇللا قىلىمىز، چاي قۇيسىلا بولدى، بولدى، دىدارلاشتىم،

قوبۇل كۆرسەلسە ئالدىمىزدا قۇربان ھېيت كېلىۋاتىدۇ، لايىقلىرى بولمىسىمۇ ئىككى پاققان، ئىككى تاغار ئۇن، بىر

تۇڭ قىچا يېغى، نان - توقاچ ئالغاچ كېلىۋىدۇ...

خەلىپىتىم بىردىنلا ئۆگىدى، ئۇنىڭ قاپقى تۈرۈلدى:

- مېنىڭ ئۆيۈم دارىلئاجىزىن ئەمەسقۇ، مېڭىڭى، مەن ساخاۋەتكە قاراشلىق ئادەم ئەمەسمەن، خۇداغا

شۈكرى، ئىلىكىم توق، ھاجىتىم يوق ئادەممەن!

- مېنىڭ كۆڭلۈم خەلىپىتىم، قۇرۇق كىرىشكە كۆڭلۈم ئۈنىمىدى!

- گېپىڭىز بولسا ئۇدۇللا قىلىڭ. ئەكەلگەن سوۋغا - سالاملىرىڭىزنى قايتۇرۇپ كېتىڭ!

- ئەمدى، ئەمدى...

- خاپا بولمىمەن مىڭبېگى، خاپا بولۇپ قالسام سىزنى رەنجىتىپ قويىمەن!

خەلىپىتىم ئورنىدىن دەس تۇرۇپ مىڭبېگىنى «ئۆيىدىن چىق!» دەيدىغاندەك ئەلپازدا قاتتىق - قاتتىق گەپ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

قىلدى.

- ھېچ بولمىسا...

- قويىڭىزنىڭ مايىقىنىمۇ ھويلامدا قالدۇرماڭ، بىلەمسىز، بۇ ئۆي چيۈسلىڭىڭىزنىڭ ئۆيى ئەمەس، مۇتائالى

خەلىپەنىڭ تاقچىلىقتىكى ئۆيى!

- بىلىمەن خەلىپىتىم... بۇ، بۇ...

مىڭبېگى ئورنىدىن تۇردى، ئۇنىڭ لەۋلىرى قېلىن بىدە ساقلى بىلەن قوشۇپ تىتىرىدى...

- بۇ، مەنمۇ بىر ھاجەتمەن... خەلىپىتىم ئەمەس...

- ھە، نېمە ھاجىتىڭىز بار ئىدى؟

- زاكىرجان غوجام دوتەي بولغاندىن بېرى مەن كۆرۈشەلمەيۋاتىمەن، شۇ زات بىلەن كۆرۈشەي دېۋىدىم،

ياردەم قىلىسلىكەن.

- زاكىرجان غوجام مېنىڭ يە تۇغقىنىم، يە ئاغىنەم بولمىسا، بۇ نېمە دېگىنىڭىز مىڭبېگى؟

- يۇرتنىڭ يىغىسىنى يىغلاپ، داد ئېيتاي دېۋىدىم.

- يۇرتنىڭ يىغىسى؟ يۇرت سىزگە يىغلاپ بەردىمۇ ياكى سىز يۇرتنى قان يىغلاتتىڭىزمۇ؟

- بۇ، بۇ، بۇ نېمە دېگەنلىرىكىن؟...

- سىزنىڭ ئۈستىڭىزدىن مەھكىمە شەرتى، قازىكالاڭ ھەر ئايدا دېگۈدەك شىكايەت ئاڭلاپ كېلىۋاتىدۇ. مەن

شۇنىڭ ئۈچۈن سىزنى تونۇيمەن!

- تۆھمەت، تۆھمەتلەرگە ئىشەنمىسىلە خەلىپىتىم!

- خەلق تۆھمەت قىلمايدۇ، ئەكسىچە تۆھمەتنىڭ قۇربانى بولۇپ كېلىۋاتىدۇ!

- ياق، ياق... بۇ...

- ئاسىيە خانىم ئىككى قىزى بىلەن ھازىر نېمە كۈندە؟ زىياۋۇدۇن دېگەن دېھقاننىڭ نارەسىدە بالىسىنىڭ قان

قەرزى كىمىنىڭ بويىندا؟ زىياۋۇدۇن ۋە ئۇنىڭ ئوغلىنىڭ تارتقانلىرىغا كىم سەۋەبچى؟ يۈسۈپ ئەپەندى، ئىمىن

كاتىپ، قۇربان بوغالتىرلارنى كىم تۇتۇپ بەردى؟ يەنە...

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- يالغان، ھەممىسى ...

- قاسىم مىراب، مۇختەرباي ماڭا ھەممىنى دېدى. زاكىرجان غوجام سىزنى ئوبدان بىلىدۇ، مەندىنمۇ ئوبدان

بىلىدۇ. توۋا ئىستىغپار ئېيتماي تېخى پارا كۆتۈرۈپ يۈرگىنىنى مۇنۇ مۇرتەدنىڭ! كۆزۈمدىن يوقىلىڭ!

ئابدۇمەر مىڭبېگى ھاياتىدا مۇنداق كەسكىن گەپ قىلىدىغان ئادەمنى كۆرمىگەن. ئۇ خۇددى بېشىغا ئون

كالتەك تەگكەندەك تەمتىرەپ - گاڭگىراپ، ئازاب، پۇشايمان ۋە غەزەپ كۈچى بىلەن مۈكچەيدى. ئۇنىڭ

كالىپۇكلىرى لۆمىلىدى، ئاۋازى چىقىمىدى، قويۇق چار ساقىلى تىتىرىدى، بېشى قايدى. ئۇ ھاڭغىرقاي ئوچۇق

تۇرغان ئىشكىنى تاپالماي تاملارنى سىيىدى، چىپىلداپ ئېقىۋاتقان تەرنى ئۇزۇن ئاق كۆڭلىكىنىڭ يېڭى بىلەن

سۈرتۈپ كەينىگە - ئۆينىڭ تۆرىگە داخىدى. دېھقانلار ئۇنىڭ ئالدىدا ئاشۇنداق تىتىرەپ - مەڭدىگەندە ئۇ كېرىلىپ

ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بولاتتى، مانا بۈگۈن ئۆزى دەشەنەم نىشانى بولۇپ، بىچارە ھالغا چۈشۈپ قالغاندا، ئۇنى

ئەيىبلىگۈچى ھۆرمەتلىك دىنىي زاتنىڭ چىرايىدا قىلچىمۇ ھۇزۇرلىنىش، مەغرۇرلۇق ئالامەتلىرى سىزىلمىدى.

خەلىپىتىم مىڭبېگىگە خۇددى ئۆزى بىلەن تەڭلا خورلۇق تارتىۋاتقاندەك بىلىندى. ئۇ توغرا ھىس قىلغانىدى.

خەلىپىتىم ھېچقاچان بىرىنىڭ قايغۇ، ھاقارەت، ئازابلىرى ھېسابىغا خۇشال بولغان ئادەم ئەمەس. بىر كىشى

تارتىشقا تېگىشلىك جازاغا يولۇققاندىمۇ خەلىپىتىم ئازابلىناتتى. سەۋەبى، جازالانغۇچى ئۇنىڭ نەزىرىدە بىر

مۇسۇلمان، ھەرقانداق بىر مۇسۇلمان ئۇنىڭچە بۇ دۇنيانىڭ ئازابىنى تارتىماسلىقى كېرەك. چۈنكى خۇدا بۇ دۇنيانى

بەندىلىرى ئۈچۈن نېمەت قىلىپ ياراتقان. خۇدا گۇناھكار بەندىلىرىنى چىن كۆڭلىدىن توۋا قىلسلا ھەر قانچە

گۇناھى بولسىمۇ كەچۈرىدۇغۇ!!!

خەلىپىتىم گاڭگىراپ ئېسىنى يوقاتقان مىڭبېگىگە:

- توۋا قىلىڭ مىڭبېگى، توۋا قىلىشىڭىز خۇدايىم سىزنى كەچۈرىدۇ. قېنى ئولتۇرۇڭ! - دېدى بىردىنلا يۇمشاپ.

مىڭبېگى خۇددى بىرى مۇرىسىدىن باسقاندەك لاسسىدە ئولتۇرۇپ قالدى.

مىڭبېگى مىچىلداپ يىغلىدى:

- بەندىچىلىك، ئىنسان نەپسىنىڭ كەينىگە كىرىپ خاتا قىلىدىكەن، گۇناھقا پاتىدىكەن...

- ياشىماق، ياشاتماق، كەچۈرمەك، كەچۈرۈلمەك ئىسلامنىڭ ئۇلۇغ پەلسەپىسى. ياشا، لېكىن باشقىلارنىڭ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ياخشى كۈن كۆرۈشىنىمۇ ئويلا، قوللا. قولۇڭدىن كەلسىلا ياخشىلىق قىل. كەچۈر ھە كەچۈرۈل. كەچۈرۈش كەچۈرۈلۈشنىڭ بېشى. كەچۈرگۈچىنى باشقىلارمۇ كەچۈرەلەيدۇ. بۇ بىر ئىسىل پەزىلەت. ئەمەل تۇتقۇچىنىڭ قولى قاتلىنىڭ قولىغا ئوخشاپ كېتىدۇ. ھەق بىلەن ناھەق ھەر كۈنى ئۇنىڭ قولىغا ئېلىشىدۇ... سىز زاكىرجان غوجامدىن مەنسەپ تىلىمەكچىمۇ؟

- بۇ، بۇ... شۇنداق...

- راست گەپ قىلىدىڭىز مىڭبېگى، مىڭبېگىلىك سىزنى تولىمۇ ئېغىر گۇناھقا پاتۇردى. سىز بەلگىچە پاتتىڭىز، ئەمدى ئۇنى ئاز كۆرۈپ كانايغىچە پاتاي دەمسىز؟ ئاڭلىسام، سىز بالا چېغىڭىزدا مەدرىسىدە ئوقۇغانكەنسز. شۇنداقمۇ؟

- ئىككى يىل ئوقۇغان... لېكىن ھەپتىيەكتىن چىقالىمىغان، خەلىپىتىم...

- بىلىمەن، سىز بۇ يىل ئاتىش ئىككى ياشقا كىردىڭىز، شۇنداقمۇ؟

- شۇنداق، شۇنداق خەلىپىتىم.

- مەن سىزدىن ئون ياش چوڭ، مەن سىزنى بىلىمەن، دادىڭىز قىرچىلىق قىلاتتى - ھە؟

- شۇنداق.

- بىر تال يىڭىنى بىر قويغا ياراتقان، ئورۇسنىڭ بىر قاپ سەرەڭگىسىنى بىر توپاققا. دادىڭىز قىرچىلىق قىلىپ

قازاق، مۇڭغۇللاردىن مال ئەكېلىپ، مالنى يەرگە تېگىشىپ چوڭ زېمىندار بولغان. سىز شۇ ۋاقىتتىن - سىز ھېسابىغا چوڭ بولغان. ئەمگەكمۇ قىلمىغانغۇ دەيمەن؟

- چالغا چاپالايمەن، تام سوقالايمەن، خامان سورىيالايمەن...

- يەنە ھارۋا ھەيدىيەلەيسىز، ئوغلاق تارتالايسىز، قۇش بىلەن ئوۋچىلىق قىلالايسىز، شۇنداقمۇ؟

- خەلىپىتىم... سىز ھەممىنى بىلىدىكەنسزغۇ؟...

- شۇنداق، مەن غەيرى يولغا ماڭغانلارنىڭ تېگى - تەكتىنى بىلىشكە ئالاھىدە قىزىقمەن. نىياز لوزۇڭ،

ھېلىقى ئالا بايتال سىزنىڭ ئاغىنىڭىزغۇ دەيمەن؟

- مېنىڭ ئاتا - بوۋام يەكەنلىك، ئۇ كىشى بىلەن يۇرتداش.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- سىز يۇرتۋازلىق قىلىپ يەرلىكلەرنى يامان كۆرىسىز. شۇڭا سىزنى مۇختەرباي «قاشقالىق» دەپ تىللايدۇ.

غېنى ئوغرى سىزنىلا تالايدۇ. تارانچىلار ياۋاش، ئاق كۆڭۈل خەق. سىز ئۇلارنىڭ يەرلىرىنى ئىگىلەپ، ئۇلارنى

ئىشلىتىپ تېگىشلىك ھەققىنى بەرمەيسىز. ھۆكۈمەت بىر خەيەرگە بىر پۇت دەن قويسا سىز ئىككى پۇتتىن يىغىپ

تەڭ يېرىمىنى ئۆزىڭىز ئالىسىز. بىر يىللىقچىغا باشقا جايلار ئۈچ خەيەرگە بېرىدۇ. ياخشى يەرنى تېرىپ

بېرىدۇ. سىزچۇ، يېشىراق كەتكەن، قاقىر ئېڭىزغا تېرىپ بېرىسىز. مالايى بىچارە يازىچە ھالى قالمىغۇدەك تېرىشىپ

ئىشلەپ، كۈزدە ئارانلا بەش-ئالتە خەيەرگە بولىدۇ. سىز شۇنىمۇ تولۇق بەرمەي ھېيتتا ئالدىڭىز، تويدا

ئالدىڭىز دەپ بىرمۇنچە قەرز كۆرسىتىپ شۇلۇۋالىسىز. سىزگە ئىشلىگەن مالايىنىڭ يىلىكى قۇرۇپ كېتىدۇ. نېمىشقا

نامراتنىڭ ھەققىدىن قورقمايسىز؟ بىر مالايى بىر يىلدا سىزگە قانچىلىك پۇل تېپىپ بەردى، ئۇ قانچىلىك ھەق

ئالالىدى، بۇنى ھېسابلاپ كۆرىڭىزمۇ؟...

پۈتۈن بەدىنىدىن قاغىسىق تەر چىقىۋاتقان مىڭبېگى ئولتۇرالمىي قالدى:

- خەلىپىتىم بۇ...بۇ...

- سىز نامراتنىڭ ھەققىنى بۇلاپ ئېلىۋېلىپ چوڭلارغا پارا بېرىسىز، ئەيش-ئىشرەت قىلىپ خوتۇن ئالىسىز،

ئاڭلىسام، ھەر يىلى ئىككى-ئۈچ خوتۇن ئالدىڭىز، راستمۇ؟

- راست، خەلىپىتىم... چوڭ خوتۇن ئۆزى رازى...

- ئۇنى رازى قىلغۇزغانمۇ، نەپىسىڭىزنى يوغان تەۋەككەلمۇ ئاشۇ ھوقۇق! - دېدى قوللىرىنى ھاۋادا شىلتىپ

تۇرۇپ، - سىز ئەتىۋارلىغان شۇ ھوقۇق - مەنسەپ سىزگە دوزاخنىڭ ئىشىكىنى ئېچىپ بېرىدۇ. سىز چىۋىسىلىڭ،

ئۇنىڭ ئۇرۇق - پۇشتىغا ئۆز قېرىنداشلىرىڭىزنى مال ئورنىدا سوۋغا قىلىپ تۇتۇپ بەرگەندە قوللىرىڭىز تىرىمىدىمۇ؟

ۋىجدان ئازابى تارتىمىدىڭىزمۇ؟

- مەن توۋا قىلاي خەلىپىتىم، مەن توۋا قىلاي!...

ئابدۇمەر مىڭبېگى مىچىلداپ - ئېسەدەپ يىغلاشقا باشلىدى. خەلىپىتىم ئۇنىڭ يىغىسىنى چۈشەندى: بۇ كۆز

يېشىغا پۇشايماندىن نەپرەت كۆپرەك سىڭگەن. مىڭبېگى خەلىپىتىمگە ئىچ - ئىچىدىن نەپرەتلەنمەكتە، لېكىن ئۇ

نەپرەتنى كۆز يېشى بىلەن ئىپادىلەشكە ئادەتلەنگەن. كۆز يېشى ئۇنى بەزىدە كۈلكە - خۇشامەت ياكى

ھەيۋا - پوپوزا بىلەن ئېرىشەلمىگەن نېمىگە ئېرىشتۈرەتتى. ئۇنىڭ ئەس - يادى مۇنۇ ھەقىقەت، دىنىي كالامغا چىن ۋۇجۇدى بىلەن بېرىلگەن دىندارنىڭ ھېسداشلىقىغا ئېرىشىپ، ئۆزىنىڭ ئايرىلىپ قېلىش ئالدىدا تۇرغان مېڭىگىلىك ئورنىنى ساقلاپ قېلىشنىڭ يولىنى تېپىش ئىدى. ھازىر يېزىدا، شەھەردە ئۇنىڭغا قارشى بىر زور كۈچ پەيدا بولغان. ئۇ ئامال قىلىپ ھۆكۈمەت ۋە دىننىڭ كۈچى بىلەن ئۆزىگە قارشى بۇ كۈچنى يىمىرىپ تاشلىشى كېرەك.

- خەلىپىتىم، مەن توۋا قىلاي، قۇرئان تۇتۇپ قەسەم ئىچەي، مەن يامان يولدىن قايتىمەن!

- ئۇنداقتا مېڭىگىلىكنى بېرىۋېتەمسىز؟

- مەنغۇ تويغان بۇ مەنەسەپتىن، ھۆكۈمەت ئۇنىمايۋاتىدۇ، چۆرۈۋېتەي دېسەم بېشىمدىن قورقىمەن!

- سىزنىڭ نەرىڭىز ھۆكۈمەتكە ياراپ قاپتۇ، ئويلاپ كۆرگەنسىز؟

- شېڭ دۈبەننىڭ دېگەن يېرىدىن چىقىمەن - دە!

- بۇ گېڭىز راست. سىز شېڭ دۈبەنگە سادىق، ئۇ سىزدىن پايدىلىنىپ ئۆزىنى ھىمايە قىلمايدىغانلارنى

باستۇرىدۇ، ئۆزىگە قارشىلارنى يوقىتىدۇ، ئەمما بىلىپ قويۇڭ، شېڭ دۈبەن بىرمۇ سادىق غالىپسىنى تىرىك

قويمىغان. ئۇنىڭ قىلمىشلىرىنى غالىپلىرى تازا بىلىدۇ. ئۇ ئۆز قىلمىشىنى بىلىدىغانلارنى ھايات قويمايدۇ!

مېڭىگى بىردىنلا تامدەك تاتىرىپ كەتتى، ئۇنىڭ ساختىلىق نىقابى بىر دەققە يىرتىلدى، ئۇ خەلىپىتىگە

يالت قىلىپ ئالايىدى.

خەلىپىتىم دېرىزىگە قارىۋېلىپ قۇتلۇق شەۋقىنىڭ مىسرالىرىنى ئۇنلۇك ئوقۇدى:

دۇنيايى پانى بۇپا، گومىرادا يوق سىد قۇسپا،

پىكىرى خىيالىدۇر جاپا، مەردانلەرگە يوق سەمەر.

(بۇ دۇنيادا مەڭگۈلۈك ۋاپا يوق، يولدىن ئازغانلاردا راستچىللىق ۋە پاكلىق بولمايدۇ. ئۇلارنىڭ

پىكىرى - خىيالى ھەمىشە جاپا قىلىش بولۇپ، مەردانە كىشىلەرگە پايدا كۆرسەتمەيدۇ.)

خەلىپىتىم ئەمدى نەسبەت ۋە ياخشى گەپنىڭ پايدىسى يوقلۇقىنى چۈشەندى. شېڭ دۈبەننىڭ يامان گېپىنى

قىلىپ قويغىنىغا پۇشايمان قىلدى. بۇ خىل ئادەملەرنىڭ قولىدىن ھەر بالا كېلىدۇ - دە.

- پۇلى بارلار غېرىپ - غۇربە، يېتىم - يېسىرلارغا راپاۋەت كۆرسەتمەكتە. قەشقەردە، يەكەندە، ئاقسۇدا،

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

تۇرپان، قۇمۇللاردا، مۇشۇ بىزنىڭ شەھىرىمىزدە پۇلى بارلار پۇل چىقىرىپ، كۈچى بارلار كۈچ چىقىرىپ قانچىلىغان مەكتەپلەرنى، دارىلئېتىم، دارىلئاجىزىنلارنى قۇردى. ھازىر پۈتۈن شىنجاڭدا بۇ ئىش رەسىم - قائىدىگە ئايلاندى. ئاخىرقى نەسەبىتىم، ماڭا ۋە باشقا كاتتىلارغا ئەكەلگەن سوۋغا - سالاملىرىڭىزنى دارىلئېتىم، دارىلئاجىزىنلارغا ئاپىرىپ بېرىڭ. ئەنە ئاۋۇ سۇدىن ئۆتسىڭىزلا مەن قۇرغان تائالىيە مەكتىپى، قىبلىگە ماڭسىز مەدرىسىنىڭ يېنىدا ئايخان مەكتىپى بار. مىڭ تىللا پارا بەرگەندىن ئون تىللا سەدىقە بەرگىنىڭىز پايدىلىق. مەن دېگەرگە چىقىمەن، خاپا بولماڭ، مىڭبېگى!

خەلىپىتىم ئۇنىڭغا تالانىڭ ئىشكىنى كۆرسەتتى. مىڭبېگى ئالدىغا ئىگىشىپ پەگاھدىن كالىچىنى تەستە تاپتى ۋە ئۇنى ئالىمان - تالىمان پۇتغا سېپىپ ھويلىدا تۇرغان ئىككى ئات قېتىلغان، ئۈستى سايىۋەنلىك ھارۋىغا قاراپ ماڭدى. ھارۋىنىڭ كەينىگە بېدە ۋە ئىككى قوي ياتقۇزۇلۇپ تېگىلغانىدى. پاقىلانلار ئېچىنىشلىق ئاۋازدا مەرەشتى...

- سەندەك خەلىپەتكە قوي ھارام، ماڭا بۇنداق ئۆي ھارام. كۆرسەن، شېڭ دۈبەننىڭ تىغى كىمگە بالدۇر تېگەرەك. غالىچىلىرىنى ئۆلتۈرۈشتىن بۇرۇن دۈشمەنلىرىنى ئۆلتۈرۈپ تۈگىتىدۇ ئۇ. مەن شېڭ دۈبەننى سەندىنمۇ ياخشى بىلىمەن...

ئۇنىڭ سۆزلىرىنى مۈگىدەپ ئولتۇرغان ھارۋىكەش بىلەن چۈنقاپ يەر چاپچىپ رەللە بولۇۋاتقان بىر جۈپ ئاتتىن باشقا ھېچكىم ئاڭلىمىدى.

خەلىپىتىم كىتابخانىسىغا قايتىپ كىرىپ دەستە - دەستە كىتابلار ئىچىدىن ناۋائىي ئۆز قەلىمىدە پۈتكەن

«خەمسە» نى قولغا ئالدى ۋە ئۆزىچە ئېيتتى:

- بۇ جەۋھەرنىڭ ياراتقۇچىسىمۇ ئىنسان، ھازىر مۇنۇ ئۆيگە بەتبۇي پۇراق چېچىپ چىقىپ كەتكۈچىمۇ

ئىنسان، ئىككىسىلا بىر قان، بىر دىن، بىر تائىپىدىن. ۋەھالەنكى بىرى ئىنسانىيەتكە جاۋاھىر، دۇردانىلەرنى

تەقدىم قىلىدۇ، بىرى ئۆز ئانىسىنى ئۆز قولى بىلەن بوغۇشنىڭ كويىدا. قايسىسى جىق؟ ئېنىقكى كىيىنكىلەر!

بىزنىڭ مىللىتىمىز قاجانىمۇ ئاسارەت - نادانلىق ۋە قالاڭلىقتىن قۇتۇلۇپ ئۆزىنى ئۆزى چۈشىنىدىغان بولار - ھە؟

يۈسۈپ خاس ھاجىپ، مەھمۇد قەشقىرى، ئەخمەت يۈكەنكى، ناۋائىي، لۇتفى، سەككاكى، زەلىلى، غېربىي،

نەزىرى، موللا بىلال بىن موللا يۈسۈپ، ئابدۇقادىر داموللام ۋە ھازىرقى جان پىدا ئەزىمەتلەرنىڭ قايسىبىرى ئۆز خەلقىنىڭ غېمىدە قاقشىماي - زارلىماي ياشىدى. بىزنى خارلاتقانمۇ، قاقشاتقانمۇ، باشقىلارغا قۇل قىلىپ پۇت - قولىمىزنى باغلاپ بەرگەنمۇ ئۆز ئادەملىرىمىز. بايقىدەك نەپسى بالا، كۆڭلى قارا، قولى قانلىق بەتئىيەتلەر. بىزنىڭ خەلقىمىز ئۆزىنى ئۆزى ئىدارە قىلالىمغۇدەك ياۋايى، دۆتمۇ؟ نېمە ئۈچۈن ياڭ زېڭشىن نادانلىقتا تۇتۇش، ئۆز گۆشىنى ئۆز يېغىدا قورۇش يولى بىلەن بىزنى باشقۇردى؟ جىن شۇرېنمۇ شۇ. مۇنۇ شېڭ دۈبەن دېگىنى ئاغزىدا ياخشى گەپنى قىلدى: مىللەتلەر باراۋەر، پارىخورلۇقنى يوقىتىمىز دېدى، پاك بولۇشنى ھەدەپ تەشۋىق قىلدى. لېكىن مىللەتلەر نەدە باراۋەر؟ ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىدا، ئەسكەر، ساقچىلار ئىچىدە ئۇيغۇر بارمۇ؟ ئاندا - ساندا بولغىنى بىلەن ھوقۇقى بارمۇ؟ يوق، زادىلا يوق. پارا ئالمايدىغان بىرمۇ پاك ئەمەلدارنى كۆرمىدۇق. شېڭ دۈبەننىڭ ئۆزىگە قاراشلىق بايلىقى شىنجاڭ بانكىلىرىنىڭكىدىن كۆپ. ئۇ ئالتۇن دېگەننى قەغەزنىڭ ئورنىدا ئىشلىتىدۇ. لېكىن ئىلىم - مەرىپەت، نامراتلار پاراۋانلىقى دېگەندەك ساۋابلىق ئىشلارغا بىر تىيىنمۇ بەرمەيدۇ. ئۇنىڭ ھەممىلا ئەمەلدارلىرى ئېلىش، باي بولۇش، يېيىش، ئىچىش، راھەت كۆرۈشنىلا ئويلايدۇ. كەلگۈندىلەر ئەزىز، يەرلىكلەر خار. ئۆي ئىگىسى ئاچ، مېھمانلار توق. يەر ئىگىسى مالاي، تالا مۈشۈكى خوجاين! بۇنداق تەڭسىزلىك جاھاننىڭ ھەممىلا يېرىدىلا بارمىش، بىرلا سوۋېتتە يوقمىش. يوق بولسا رۇسلار، نوغايىلار، ئۆزبېكلەر، قازاقلار، قىرغىزلار، ئۇيغۇرلار نېمىشقا بۆرىدىن ئۈركىگەن قويدەك ئۆز يۇرتىدىن بۇياققا قېچىپ كېلىدۇ؟... خۇدايىم، نېمىشقا ئۆزۈڭگە سادىق قۇللىرىڭنى بۇنچە قاتتىق سىناققا سالدىغانسەن - ھە؟ بەدىنىمىز خورلۇققا چىدىغان بىلەن روھىمىز چىدىمايدۇ. كىم خەلقنىڭ يىغىسىنى يىغلىسا ئۇنىڭ ئۆلۈمى ئاسان. كىم خەلقنى ساتسا ئۇنىڭ ئوشۇقى ئالچۇ، كىم ھەق گەپ قىلسا ئۇنىڭ تىلى كېسىلىدۇ، كىم رەزىللىكنى كۆرۈپ قالسا ئۇنىڭ كۆزى ئويۇلىدۇ... خەلىپىتىم كىتابلىرىغا شۇنچىلىك بېرىلىپ كەتتىكى، گويا ئۇ ھازىرلا كىتابلار ئىچىدىن زۇلۇمدىن قۇتۇلۇشنىڭ ئەڭ ئوڭاي يولىنى تېپىپ چىقىدىغاندەك، گويا كىتاب بەتلىرىگە ئۇنىڭ سۇئاللىرىغا جاۋابلار يېزىلىدىغاندەك، گويا كىتابلار ئىچىدىن ئۇلۇغ ئەۋلىيالار چىقىپ ئۇنىڭ بىلەن بىر سەپ بولۇپ زۇلۇمغا قارشى تۇرۇش قىلىدىغاندەك... ئۇ كىتابلارنى ئوقۇۋېتىپ ئۆزىچىلا بۇقۇلداپ يىغلىدى، ئۇنىڭ كۆز ئالدىدا مىڭلىغان - مىليونلىغان ھەسرەتلىك چىرايىلار پەيدا بولدى. ئۇلارنىڭ ئاۋازىمۇ، چىرايلىرىمۇ ئوخشاش؛ بىزگە نىجاتلىق بەرگەن خۇدايىم،

بىزمۇ يەر يۈزىدىكى باشقا ئىنسانلارغا ئوخشاش ئىمانىمىز، غۇرۇرىمىز ۋە بەخت-سائادىتىمىز بىلەن ياشايمىز...
ئۇ كىتابلارنى ۋاراقلاۋېتىپ بۇرۇن ئۆتكەن ئۇلۇغلارنىڭ نامىنى ئاتاپ ئۇلارغا بىر-بىردىن دۇئا قىلدى. ئىسلام دىنىنىڭ ئۇلۇغ تەلىمى بىلەن ئويغىنىپ، ئۆز بەدىنىدە ساپ ئىنسانىي خىسلەت يېتىلدۈرگەن، پۈتۈن ھاياتىدا خەلىقكە، باشقىلارغا قىلچىمۇ زىيان سالمايغان، ئۆلىمەس تۆھپىلىرىنى بىر قېتىمىمۇ مىننەت قىلماي، مىننەت قىلىشنى نۇمۇس بىلىشكە ئادەتلەنگەن تۆھپە-بايلىق ياراتقۇچىلارنىڭ چىرايلىرىنى كۆز ئالدىغا كەلتۈردى. ئۇلارمۇ غەمكىن، مىسكىن، دەردلىك چىرايلىرى بىلەن ئۇنىڭ خىيال ئېكرانىدىن ئۆتتى. چۈنكى ئۇلارنىڭ خەلقى غەمكىن، سۇلغۇن...

ئابدۇلمۇتئالى خەلىپىتىم بۇ خەلقنى غەمىدىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن نېمىلەرنى قىلدى؟ خەلىپىتىم ئۆزىگە سۇئال قويدى. ئۇ ئۆزىنىڭ ھاياتىنى ئەسلەپ ئۆتتى: ئۇ قورغاس مازار يېزىسىدا تۇغۇلدى. 1881-يىلى كۆچ-كۆچتە دادىلىرى بىلەن يەتتەسۇغا كۆچۈپ يەركەنتكە ئورۇنلاشتى. شائىر موللا ئېلى ھاجى، مەشھۇر ئىشان ۋە شائىر نىزامىدىن ئاخۇنۇمدا ئوقۇدى. بۇ شائىر-ئۇستازلاردىن شېئىر يېزىشنىمۇ ئۈگىنىپ، شېئىر خەلقىنىڭ كۆز يېشىگە دېگەن ئۇقۇمغا ئىگە بولۇپ، بىچارە كۆچمەنلەرنىڭ ئۆز يۇرتلىرىنى سېغىنىپ تۆككەن ياشلىرىنى بالىلىق ھېسسىيات بىلەن شېئىر قىلىپ يازدى. ئۇنىڭ قوشاقلىرى ناخشىغا ئايلاندى، ئۇ راسا بىلىمگە تەشنا بولۇپ ئۆگەنگەن، دىنىي بىلىملىرى ئۆزىگە ئاز تۇيۇلۇشقا باشلىغان مەزگىلدە، يەركەنتكە ئابدۇراخمان داموللام دېگەن تاتار ئالىم كېلىپ مەكتەپ ئاچتى. ئۇ زات مۇتائالى كامالىغا: «بالام، سەن ئۆسۈلى جەدىتچە ئوقۇغىن، ئىلىم-پەن خەلىقنى ئويغۇتىدۇ» دېۋىدى، ياش مۇتائالى خەلقنى ئويغىتىشقا ئۆزىنى بېغىشلاپ ئۆز-ئۆزىگە قەسەم بەردى. ئۇ بىر قانچە يىل ئوقۇپ 1895-يىلى ئانا يۇرتى غۇلجا شەھىرىگە قايتىپ كېلىپ ئەلاىي مەسچىتىگە چۈشۈپ قىرغىتەك بالىنى يىغىپ ئوقۇتتى ۋە يۇرت چوڭلىرىنى يىغىپ بالىلاردىن ئىملا، تۆت ئەمەل، جۇغراپىيىدىن بەش قىتئە، دۆلەتلەر، دۆلەت مەركەزلىرى ۋە تاغ-دەريالاردىن ئىمتىھان ئالدى. بۇرۇندىنلا دىنىي تەربىيە ئېلىپ كەلگەن بالىلارنىڭ پەننىي بىلىمىدىن تىزلا ساۋاتلىق بولغىنىنى كۆرگەن يۇرت چوڭلىرى خۇشال بولۇشتى. ئابدۇقادىر ئاقساقال دېگەن زات باشلامچى بولۇپ تۆتكۈۋرۈك دېگەن يەردە مەكتەپ ئېچىپ بەردى. مەكتەپتە تۆت سىنىپ، تۆت مۇئەللىم، بىر مۇدىر بولدى. بۇ مەكتەپنىڭ نامىنى خەلىپىتىمىنىڭ نامى بىلەن تائالىيە مەكتىپى دەپ ئاتاشتى. ياش مۇتائالى

ئۆزىنىڭ پۈتۈن دىققىتىنى، كۈچىنى شۇ مەكتەپكە بېغىشلىدى. بالىلار يىلدىن - يىلغا كۆپىيىپ، مەكتەپ پۈتتۈرگەن بالىلار يېزىلاردا پەننىي مەكتەپ ئېچىپ ئىلى رايونىدا پەننىي مەكتەپ ئېچىش، پەنگە يۈرۈش قىلىش دولقۇنى پەيدا بولدى. بۇ چاغلار خەلىپىنىڭ ئۆزىنى بەختلىك ھېسابلىغان چاغلىرى ئىدى. 1910 - يىلىغا كەلگەندە تاتارلار كەشپۈلئەسرار داموللامنىڭ تەشەببۇسى بىلەن «نوغازى مەكتىپى» ۋە قىرائەتخانا ئاچتى. 1910 - يىلى ئابدۇقادىر ئاقساقال ۋاپات بولۇپ، ئورنىغا نۇراخۇن ئاقساقال ئولتۇردى. بۇ كىشى ئىلغار ھۆكۈمدار ئىدى. 1915 - يىلى مۇسابايوفلارنىڭ خىراجىتى بىلەن چەتئەلدە ئوقۇغان مەسئۇد ئەپەندى بىلەن ئابدۇراخمان ئەپەندى باشلىق بىر قانچىلار غۇلجىغا قايتىپ كەلدى. مەسئۇد ئەپەندى ئۆز ھويلىسىدا يېڭىچە دوختۇرخانا ئاچتى، مەھمۇت ئەپەندى شەھەرنىڭ توغرا كۆۋرۈك دېگەن يېرىدە مەكتەپ ئېچىپ يېڭىچە تەبىئىي يولغا قويدى. ئۇلار ئەلاباي مەسچىتى يېنىدا يەنە «دەرنەك» (ئىلىم تەھسىل قىلىدىغان جاي) قۇرۇپ، يېڭىچە ئىلىمدىن لىكسىيەلەرنى ئويۇشتۇردى. مۇتائالى خەلىپەت بۇ چاغلاردا ئەڭ ئاكتىپ پائالىيەتچى بولۇپ، ئۆيىدىمۇ تۈزۈكرەك تۇرمايدىغان بولۇپ قالغانىدى. لېكىن باھارنىڭ جۇدۇنى، يازنىڭ مۆلدۈرى بولىدىكەن. شۇ چاغدا يېڭىدىن ئەلەم بولۇپ ئولتۇرغان ئىبراھىم ئىسىملىك ساقىلى شالاڭ، سېرىق چىشلىق ئادەم ۋە دوتەي يامۇلىنىڭ خىزمەتچىسى ئادىلبەگ دېگەنلەر غۇلجىدا ھۆكۈمەتكە قارشى ھەرىكەت زورايماقتا دەپ ياك زېڭىشىغا چاقۇ يوللىدى. نادانلىققا ئامراق شىنجاڭ ھۆكۈمرانى دەرھال بۇيرۇق چۈشۈرۈپ ناھىيىلەر، يېزىلاردا ئەۋج ئېلىۋاتقان يېڭىچە مەكتەپلەر بىلەن مەدەنىيەت مائىسلىرىنى نابۇت قىلىشقا بۇيرۇق چۈشۈردى. تەشەببۇسچىلاردىن مەسئۇد، ئابدۇراخمان ئەپەندىلەرنى قولغا ئېلىپ ئۈرۈمچىگە ئېلىپ كەتتى. مۇتائالىنى ئىبراھىم ئەلەم: «بۇرنىنىڭ نوخۇلىسى ئۆسۈپ قالدى، نوخۇلىسىنى ئالىمىز!» دېدى ۋە «مۇئەللىم ئاۋۋال»، «مۇئەللىم سانى» دەيدىغان تىل ۋە ھېساب دەرىجىلىرىنى كۆيدۈرۈۋەتتى. جاھىل، مۇتەئەسسەپ موللىلار پۇرسەتچى چاقۇچىلار بىلەن بىرلىشىپ، ھەممىلا جايدا «دىندىن ئازدۇرغۇچىلارنى تازىلاش كېرەك!» دەپ چۇقان كۆتۈردى. مۇتائالى خەلىپەتنى «ھەممە ئىشنىڭ باشلامچىسى!» دەپ ئەيىبلەپ يوقىتىشنىڭ كويىغا چۈشتى. كۈنلىق بىلەن يېڭىلىق ئوتتۇرىسىدىكى كۆرەش تازا ئەۋج ئالدى. 1929 - يىلى رامزان ئېيىدا ئادىلبەگ تاراۋىم ئۆتەپ قايتقاندا بىرى ئۇنى ئېتىۋەتتى. بۇ ئىشنى ھۆكۈمەت ئابدۇراخمان، شاھى داموللىلاردىن كۆرۈپ، ئۇلارنى مەشھۇر ناخشىچى ئېلاخۇن كۆككۆز، سۇلايمانلار بىلەن تۆمۈر قەپەسكە سېلىپ ئەسكەرلەر ھەيدەپ

ئۈرۈمچىگە ئېلىپ كەتتى. مۇتائالى خەلپەتنى يېڭىچە ئىلىمنى ياقلىغۇچى بايلار 1929 - يىلى ھەرەمگە ھەج قىلىشقا يولغا سېلىپ قاقۇرۇۋەتتى.

خەلىپىتىم ھەجى بولۇپ قايتىپ كەلگەندە، شىنجاڭنىڭ سىياسىي ھاۋاسى ئۆزگەرگەنىدى. 1930 - يىلى قۇمۇلدا ۋاڭ ئوردىسىنىڭ پەيچاڭى غوجانىياز باشچى بولۇپ ھۆكۈمەتكە قارشى قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈردى. ياڭ زېڭشىن ئوق يەپ ئۆلگەندىن كېيىن تەختكە چىققان جىن شۇرېنمۇ غۇلدى. ئۇنىڭ ئورنىغا چىققان شېڭ شىسەي ئالتە بۈيۈك سىياسەتنى يولغا قويۇپ، ئىلىم - پەننىڭ يېڭى باھارىنى يەنە پەيدا قىلدى. ھاجى مۇتائالى خەلپەتنىڭ ئۇ چاغلاردىكى خۇشاللىقىنى تىل بىلەن تەسۋىرلىمەك تەس. ئۇنىڭ قەلبى كەڭبە سەيناسىدەك يورۇپ، كۆزى كۈندۈزى يۇلتۇز سانغۇدەك روشەنلىشىپ كەتتى؛ ئۇ تائالىيە مەكتىپىنى كېڭەيتىپ قۇرۇشقا ئۆزىنىڭ مەكتەپ يېنىدىكى چوڭ قورۇ - جايىنى تەقدىم قىلدى. ئوقۇغۇچىلارنىڭ سانى سەككىز يۈزگە يەتكۈزۈپ، مەكتەپ ھۆكۈمەت ھېسابىغا ئۆتكۈچە بولغان ئارىلىقتا ئەللىك - ئاتمىش نامرات بالىنىڭ يىللىق تەمىناتىنى ئۆز ئۈستىگە ئالدى. ئۆز ئۆيىدە قىزلار سىنىپى ئاچتى. ئۆزىنىڭ قىزلىرى ۋە باشقا قىزلارنى ئايالى زۆھرەخان ئابىستەي(مۇئەللىمە) يېڭىچە ئىلىم - پەن ئۆگىنىشكە ئۇيۇشتۇردى... مانا ھازىرغىچە ئۇ ئۆز قولى، ئۆز خىراجىتى بىلەن قانچىلىغان بالىلارنى، بولۇپمۇ نامراتلارنىڭ بالىلىرىنى تەربىيەلەپ جەمئىيەتكە ئاڭلىق ئىنسان قىلىپ تەقدىم قىلدى. ئۇنىڭ ھاياتى مائارىپ - تەربىيەلەش، مەقسىتى خەلقنىڭ سۈپىتىنى ياخشىلاش، مىللەتنىڭ ساپاسىنى ئۆستۈرۈش تۈرسا، ئابدۇمەر مىڭبېگىدەك ئېلىش، بۇلاش، ئېزىش، دۇنيا توپلاپ رەھەت كۆرۈشنى ھاياتىنىڭ مەقسىتى قىلۋالغان ھايۋان سۈپەت بىر نەرسە ئۇنىڭغا سوۋغا تەقدىم قىلىشقا قانداق يېتىدى - ھە؟ غەزەپتىن ئۇنىڭ لەۋلىرى، ساقلى تىنىمىز تىتىرىدى. ئىككى كۈندى بېرى ئۇنىڭ سۈزۈك قەلبىدە قارا بۇلۇت پەيدا بولۇۋالدى، بۇ ھايات يەنە يامىنىغا ئۆزگىرمەيدۇ نېمە؟

ئابدۇمەر دەكلەرنىڭ شاپاشلاشلىرى بوران شەپسى، ئەخلەتلەرنىڭ دەرەخ شاخلىرىغا قونۇۋېلىپ ئۆزلىرىنى

ئالتۇن تاجقا ئوخشىتىشى.

... ئەمما تاغ ھاياتى باشقىچە، بۇ يەرنىڭ شاماللىرى، سۇلىرى، ھەتتا گۈل - گىياھلىرىمۇ شوخ، جانلىق

ئەركىنلىكنى ھېسداشلىق ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن قان تۆكۈش كېرەك!!!

ۋە شېئىردەك ھېسسىياتلىق. بۇ يەردە ھەممىلا نېمە كۈلۈۋاتقاندا، ھەممىلا نېمە خوجاينىدەك، ھەممىلا نېمە غەمسىزدەك...

بۇك قارىغايلىقلار بىلەن قاپلانغان بەللەردىن كۆۋرەپ چۈشۈۋاتقان قار سۈيى يېڭىدىن يېتىلىۋاتقان ياشلاردەك قىن-قىنىغا پاتماي ئويناۋالايدۇ. يامغۇردا تولا يۇيۇلغان توق يېشىل ياپراقلار مۇھەببەت سەۋدالىقىدىكى قىزلارنىڭ كۆزلىرىدەك نۇرلۇق. ھەممىلا يەردىن ئىپار-ئەنبەر پۇرىقى كېلىدۇ. بۇ يەرنىڭ قۇشلىرى سايرىمايدۇ، سۆزلەيدۇ. سەھەر تۇرۇپ تاغ قىرغاۋۇللىرىنىڭ دورە بولۇپ ئويناشلىرىنى كۆرسەك ئۆزۈڭنى ئۇنتۇلغۇسىز بىر مەشرەپنىڭ ئىشتىراكچىسى ھېسابلايسەن؛ خورنى ئوتتۇرىغا چۈشۈپ يېشىل چىمەن ئۈستىدە قاناتلىرىنى كېرىپ، بويۇن جالالىرىنى كۆپتۈرۈپ پىرقىراپ سايرىغىلى تۇرغاندا، ئۇنىڭ چۆرىدەپ بويۇنلىرىنى سوزۇشۇپ تەقەززالىق بىلەن تۇرۇشقان ئالا، سېرىق، كۆك مېكىيانلار خۇشاللىقتىن قاقاقلىشىدۇ، مەست خوراز مۇھەببەت سەۋدالىقىنى ھەرىكەت بىلەن ئىپادىلەيدۇ، تاغ جانىۋارلىرىمۇ مۇھەببەتكە تەشنا ئايغىرلاردەك ئۆرىدەپ توۋلىشىدۇ، بۇقلار مۇنبەت قارا تۇپراقنى مۆڭگۈزى بىلەن تۇرتۇپ دۈمبىسىگە تاشلايدۇ، بۆرىلەر قانچۇقلىرىنى چىلاپ ھۇۋلىشىدۇ، بۆرسۇقلار چىمەنلىكلەرنى تىلغاپ نەسل ئۈچۈن ئالدىرىشىدۇ...

نۇرى يۇمشاق چىمەن ئۈستىدە ئوڭدا يېتىپ تەبىئەت دۇنياسىدىن شېئىرى ھېسسىياتقا باي مىسرالارنى ئىزدەشكە، تاغ سۈيىدەك تىنىمىسىز يۈرەك تۈلپۈنۈشىنى شېئىرغا ئوراپ سېغىنىش ۋە ئازاب يالقۇنىدىن ئۆزىنى قاقچۇرۇشقا ئۇرۇناتتى. لېكىن ياپىيىش ياپراقلار، نازۇك گىياھلارنى سۆيۈشۈپ ئۇچۇپ يۈرگەن كېپىنەكلەر گۈلىنى سالقىن تاغ شاملىدەك سۆيۈپلا نېرى قېچىشاتتى. يۈرىكىنى چىمىلداشقان نازۇك ھېسسىياتلارمۇ مىسرا بولۇپ تىزىلماي شۇ كېپىنەكلەرنى دوراپ قاچاتتى.

شامالالارغا سىڭسۇن مېنىڭ ھېسسىياتلىرىم،

تاغ سۈيىنىڭ شاۋقۇنىدەك پەريادلىرىم.

بەختىم گويا كۆكنى كەزگەن قىزاق بۈركۈت،

نەلەرگىدۇر يوشۇرۇنغان دىل شادلىقىم...

ئاخىرقى مىسرا مۇھەببەتنىڭ ئازاب كۈچىنى ياخشى ئىپادىلەلمىدى. ئۇنىڭ قەلبىدىكى سېغىنىش، قاتمۇقات

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

تاغلارنىڭ نېرسىدا، چەكسىز چۆللەرنىڭ ئۇ چېتىدە ياشلىق كۆزلىرى بىلەن تەلۈرۈپ تۇرغان بىر نازۇك جان ئىگىسىنى ئازابىتىن قۇتۇلدۇرۇشقا يول تاپالماي قىينالغان ئىسيانكار يۈرەكنىڭ ئىلتىجاسى بۇ مىسرالارغا زادىلا سىغمايتتى...

ئۇ بىردىنلا دۈكۈرلىگەن ئات تۇيۇقىنىڭ ئاۋازىدىن چۆچۈپ ئورنىدىن چاچراپ تۇردى. بىرى يوغان ئاتنى ئۇنىڭ يېنىدىلا توختىتىپ ئۇنى بېلىدىن تۇتۇپ لىكىدە كۆتۈرۈپ ئاتنىڭ ئالدىغا ئالدى ۋە قاقاقلاپ كۈلۈپ، ئاتنى يۇقىرىغا قارىتىپ ئۆكرەك تاشلىتىپ چېپىپ كەتتى. نۇرى تېپىرلىدى، كىيىن ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ قاقاقلاپ كۈلدى.

- ھەي، قىز بولۇپ قالغان بولساڭمىغۇ، بەللىرىڭنى قارا، ھا-ھا...

- ھاي غېنىكا، مېنى ئوغلاق قىلىۋالدىڭغۇ!

- قىمىز بىلەن پاققان، قىز بىلەن يوتقان ھا-ھا-ھا...

يېشى قىرىقتىن ئاشقان، بەستلىك، بەدىنى تاشتەك چىڭ، ئاۋازى توم، قىلىقى قوپال بۇ ئادەم نۇرىنى ياخشى كۆرەتتى. نۇرى شەھەردە گېرمانچە بۇرۇت، يالغان چاچلىرىنى يۇلۇپ تاشلاپ ئەنۋەر مۇسابايوفلارنىڭ جۇبىڭ نازىر بىلەن ئۇچراشقاندىن كېيىن يوشۇرۇنۇپ يۈرۈشنى قورقۇنچاقلىق ئىكەن دەپ چۈشەنگەنىدى. لېنىن، ستالىن، ماۋزېدۇڭ، جۇڭبۇيىلەر، چىن تەنچيۇ، ماۋزېمىنلارمۇ يوشۇرۇنماي ئاشكارا يۈرىدىكەنمۇ، دەپ ئويلىغانىدى. ئۇ جۇبىڭ نازىر بىلەن پاراڭلاشقاندىن كېيىن ھېلىقى قەسەم ئىچىشكەن دوستلىرى بىلەن دەريا بويىدا ئۇچراشتى. ئۇلار مەسلىھەتلىشىپ، غۇلجا قىزلىرىنى ئاشكارا ئاياغ ئاستى قىلىپ يولدىن چىقىرىۋاتقان ئۇچقۇچىلاردىن بىر نەچچىسىنى ئۆلتۈرۈپ، ئۇلارنىڭ ھەيۋىسىنى يەرگە ئۇرۇشنى قارار قىلىشتى. ئۇچقۇچىلارنى سوۋېت مۇتەخەسسسلرى تەربىيەلەيتتى. ئۇلار بەش-ئالتە يۈز دوللار ئايلىق ئالاتتى. گىمنازىيە مۇئەللىملىرى ئاران ئەللىك-ئاتمىش دوللار، باشلانغۇچ مەكتەپ مۇئەللىملىرى ئوتتۇز-قىرىق دوللار ئەتراپىدا ئايلىق ئالاتتى. ئۇچقۇچىلار يېشىل سۈككىدىن ھەربىيچە كىيىم كىيىپ، يانلىرىغا قورال ئېسىپ مەپپە، ئاتلىق، بەزىدە ماشىنىدا يۈرۈپ نەدە ئويۇن-تاماشا بولسا شۇ يەردە پەيدا بولاتتى. ئۇلاردا پۇل جىق بولغاچقا، ھەربىرى بىرنەچچىدىن رۇس، تاتار ۋە ئۇيغۇر قىزلىرىنى ئەگەشتۈرۈپ كۆڭۈل ئاچالايتتى. كىم ئۇلارغا كۆز ئالايىسا تاياق يەيتتى. ئۇلارغا ئاشنا بولۇش قىزلار ئارىسىدا

مودىغا ئايلانغانىدى. ئۇلار ھەر قېتىم گىمنازىيىگە «بو فۇ مو فۇ» ئۆگەتكىلى كەلگەندە، گىمنازىيىنىڭ قىزلار سىنىپىدىكى قىزلار ياسىنىپ-تارىنىپ ئۇلارغا ئۆزىنى كۆز-كۆز قىلاتتى. باشقا مىللەت يىگىتلىرى چىشلىرىنى غۇچۇرلىتىش، مۇشتۇملىرىنى تۈگۈش بىلەنلا توختاپ قالاتتى. ئۇنى ئاز دەپ ھەربىر ئۇچقۇچىنىڭ بىر نەچچىدىن رۇس، تاتار، ئۇيغۇر، ئۆزبېك دوستلىرى بولاتتى. بۇ دوستلار ئۇلارغا قىز تونۇشتۇرۇش، ئۇلارنى مۇھاپىزەت قىلىشقا ئۆزلىرىنى بېغىشلىغان يالاقچىلار ئىدى. لېكىن مۇشۇ يالاقچىلىقمۇ مودىغا ئايلانغانىدى. بۇ ئىشلار ۋىجدانلىق غۇلجا يىگىتلىرىنىڭ غۇرۇرىغا تەگكەچكە، پات-پاتلا ئۇچقۇچىلار بىلەن مۇشتلىشىش بولۇپ تۇراتتى. لېكىن ھەر قېتىمدا غۇلجا يىگىتلىرى زىيان تارتاتتى. نۇرلار ئون تۆت يىگىت دەريا بويىدا يەتتىدىن ئىككى گورۇپپا بولۇپ ئۇچقۇچىلارنى قاتتىق ئۇرۇش، ھەتتا بىر نەچچىسىنى ئۆلتۈرۈۋېتىشنى قارار قىلىشتى.

ئىككى ئات قېتىلغان بىر خادىمقا ئۈچ ئۇچقۇچى بەش قىزنى سېلىپ شەھەر سىرتىغا-قويۇق ئورمانلىققا قاراپ قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ مېڭىشتى. نۇرلار ئۇلارنىڭ پېيىغا چۈشۈپ خادىمكار بىلەن ماڭدى. ئۇچقۇچىلار ئايرۇدۇرۇم يولىدىكى قويۇق ئورمانلىققا كىرىپ كەتتى. نۇرلار ئەتراپنى قورشىدى، ئاخىر ئۇچقۇچىلار راسا چالا مەست بولۇپ قىزلارنى قۇچاقلاپ سۆيگىلى تۇرغاندا بېسىپ كەلدى-دە، ئۇچقۇچىلارنى دەسسەپ-چەيلەپ، بىردەمدىلا «خېمىر» قىلۋەتتى. قىزلارنىمۇ راسا ئۇردى. ئۇلار ئورمانلىقتىن چىقىشىغا ئۇچقۇچىلارنىڭ مۇھاپىزەتچىلىرى پەيدا بولدى-دە، ئېلىشىش باشلىنىپ كەتتى. ئۇيغۇر، قازاق يىگىتلىرى بىلەن ئۇيغۇر، تاتار يىگىتلىرى قان بولۇشۇپ مۇشتلاشتى. ئۇلارنىڭ باش-كۆزلىرى يېرىلىپ كىيىملىرى تىت-تىت بولۇپ تازا ھالسىرىغاندا، ھېلىقى مەلەق ياتقان ئۇچقۇچىلار دەلدەڭشىپ تاپانچىلىرىنى تەڭلىشىپ ئورماندىن چىقتى. تاڭ-تۈڭ قىلغان ئاۋاز بىلەن نۇرلارنىڭ يېنىدىن «پىرىلداپ» ئۇقلار ئۇچتى. بىر ئوق بىر يالاقچىنىڭ مۈرىسىگە تەگدى. نۇرلار ئېرىقلارغا شۇڭغۇدى. تازا مۇشۇ چاغدا تاڭ-تۈڭ قىلغان مىللىتى ئاۋازى ئاڭلاندى، ئۇچقۇچىلارنىڭ ئىككىسى شۇئان يەر چىشىلىدى، ئاتقۇچىلار ئىككى ئادەم ئىدى، بىرى يوغان گەۋدىلىك غېنى ئوغرى، يەنە بىرى ئۇنىڭ دوستى قارا بۇرۇت يىگىت ئەكبەر پالۋان ئىدى. نۇرى ۋە قېچىپ كېتەلمىگەن باتۇر، ئابدانباي ئۇچى غېنىلارغا مىڭىشىپ پەنجىم يېزىسى تەرەپكە قاچتى. ئۇلار پەنجىم غولىغا كەلگەندە ھەربىرى بىردىن ئاتقا مىنىشتى. توغراسۇ يايلىقىدا، بۇ يايلاقنىڭ قارىغاي ساي جىلغىسىدا ئۈچ يىگىت غېنى بىلەن ئەكبەرنىڭ ئاغىنىلىرىنىڭكىدە ئون نەچچە كۈن

مېھمان بولدى. مانا ھازىر ئۇلار ئۇلاستايىنىڭ ئۈستىدىكى گۈزەل تاغ قوينىدا. يېشى گۆش، ئىچىشى قىمىز، ئۇلارنىڭ ئۇرغۇپ تۇرغان ياشلىق تۇيغۇسى ئۇلارنى ھايات لەززىتىگە تىنىمسىز ئۈندىمەكتە.

نۇرى غېنى ئاكىسىغا مىنگىشىپ قارىغايلار ئارىسىدىكى بىر كىگىز ئۆيگە كەلدى. نېرىدا تايىلار قوشايدالغان.

بىر ئايال چاناشتىكى قىمىزنى نوغۇچ بىلەن ئىلەشتۈرمەكتە. بېشىغا تۆت بۇرجەك قارا بۆك كىيگەن كەكە ساقال بىر ئادەم بىر پاقالانى مۇشتلاپ تېرىسىدىن ئاجراتماقتا. ئىككى ئىت ئۇنىڭغا تىكىلىپ ياتماقتا، ساماۋەر قاينىماقتا،

نېرىدا قويلار ئوتلىماقتا. بىر قىز ئات چاپتۇرۇپ قارىغايلار ئاستىدا چىمەنلىكتە كۆڭۈللۈك ئوينىماقتا... بۇ

خاتىرجەملىك بىلەن تولغان گۈزەل يايلاق مەنزىرىسى. نۇرى كۈلۈپ غېنى ئاكىسىغا قارىدى:

- يازنىڭ گۈزەل ۋاقتى بۇ، ھە غېنىكا.

- چىرايلىق قىزلارلا كەم، - دېدى غېنى ھىجىيىپ، - كىرىم بار، چىقىم يوق. قازاق خوتۇنلىرىغا ئىش - پەش

تارتىپ باقتىڭمۇ؟ ئۇلار تازا نازلىق، بىراق... ھا، ھا، ھا...

ئۇلار ئۆيگە كىردى. شىرداقلار سېلىنغان كىگىز ئۆيىنىڭ كەڭلىرىگە كەشتىلىك پەردىلەر (چىمىلداقلار)

تارتىلغان، داستىخانغا بوغۇرساق، كۆمبە، قايماق، قۇرۇتلار يېيىلغان. بىر ئادەم زوقى بىلەن دومبىرا چىرتىپ ئۆلەڭ

ئېيتماقتا. يەنە بىرى ئالقىنىغا بېشىنى قويۇپ سۇنايلىنىپ ياتماقتا. غېنىلار كىرگەندە ئۇلار مىدىرلاپمۇ قويمىدى.

غېنى ياتقان ئەرنىڭ پۇتىغا بىرنى تەپتى.

- قوپ ھەي ساراڭ قازاق، ئۆيۈڭگە كىم كەلدى، مىدىرلاپمۇ قويماسەنغۇ؟

- غانى ئۇۋرى!

- يەنىچۇ؟

- ئۇدا ئۇۋرى چىغار؟

- ئۇ دېگەن شېڭ دۈبەننىڭ ئورنىغا ئولتۇرىدىغان تۆرە ئاغاڭ!

- چىڭ دۈبەننىڭ ئورنى سارتقا تىيەما؟ قازاققا تىيەيجاتسا! ئولتۇرىڭدار، ئاي كەمپىر، چايىڭدى ئاپكەل!

مەڭزىدىن قان تېمىپ تۇرغان ئايال ساماۋەرنى كۆتۈرۈپ كىردى ۋە چاي تەييارلاشقا زوڭرايدى.

- قۇيە كېلىنچەك! - دېدى غېنى داستىخاندا يانپاشلاپ يېنىچە يېتىپ، - كېچىلىككە كۆڭلۈڭنى ئاچمەن،

ياخشى كۈت، ھە؟

- ۋۇي قۇرغۇر سارت!

ئايال يەر ئاستىدىن قاراپ مېيىقىدا كۈلۈپ قويدى.

ئاز-ئازدىن دەملىتىپ، تىنىمىسىز سۈنلىدىغان قازاق چېپى تولىمۇ لەززەتلىك، نۇرغا بۇ چاي بەكمۇ يارايدۇ.

ئۇ غېنى ئاكىسىنىڭ تەرلەپ تۇرۇپ ئىچىشىگە قىزىقىپ:

- ئون ئىككى پىيالە بولدى، غېنىكا، - دېدى.

- ئوتتۇرنى ئىچمەن، بىر پاقالانى يالغۇز يەيمەن. قىمىزدىمۇ ئوتتۇز ئاپقۇر ئىچمەن. غېنى ئاكاڭنىڭ

كارامىتىنى مۇنۇ يەڭگەڭ شۇ چاغدا كۆرىدۇ تېخى!

نۇرى ئون نەچچە كۈندىن بېرى بۇ قوپال چاقچاققا كۆنگەنىدى. بەش-ئالتە نەپەر قازاق يىگىت غېنىنىڭ

پۈتۈن كىيىملىرىنى سالغۇزۇپ چىمەلتەك قوللىرىنى كۆرسىتىپ قاقاقلاپ كۈلۈشۈپ:

- غېنىكەڭ بۇرغاكەن، ئۆزى ئۈلكۈن، بىر نەكەسى كىشەك! - دېيىشكەندە، نۇرى نۇمۇس قىلىپ ئۆيدىن

قېچىپ چىقىپ كەتكەنىدى، مانا ھازىر ئۇ «قېلىن» لىشىپ قالدى.

غېنى ئاكىسى قىڭغىر ياقىلىق كۆڭلىكىنى يۇقىرىغا قايرىپ، بەدىنىنى ئېچىپ قويۇپ، چېپىلداپ تەرلەپ

ئولتۇرۇپ راست دېگەندەك پاقالانىڭ يېرىم گۆشىنى يەپ بولدى. ئارقىدىن ئىككى چۆچەك شورپا ئىچتى - دە،

كېكىرىپ قويۇپ ئىشىكتىن كۆرۈنۈپ تۇرغان قارىغاي ئارىسىنى كۆرسىتىپ:

- كۆردۈڭلارمۇ ئاۋۇ ئېلىكىنى؟ - دېدى - دە، قولغا ئوۋ مىلىتىنى ئالدى، - جانىۋارنىڭ ئەجىلى توشقان

چېغى، قارا، چەكچىيىپ تۇرۇشنى.

- تەڭكۈزەلمەيسەن!

- كۆزۈم كۆرمىگەن بولسا تەڭكۈزەلمەيتتىم. ئارىلىق كۆپ بولسا ئالتە يۈز مىتىر كېلەر، مېنىڭ مىلىتىم مىڭ

مېتىر ئىچىدىكىگە بولاڭخۇي!

- بەسلىشەيلى ئەمەس! - دېدى ئۆي ئىگىسى قىزىقىپ، - تەڭكۈزەلسەڭ تورۇق يورغام سېنىڭ،

تەڭكۈزەلمەيسەڭ ئالا ئېتىڭنى بېرىسەن.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ياق، تەگكۈزەلمىسەم ئالا ئات سېنىڭ، تەگكۈزەلمىسەم كېلىنچەك بىر كېچە مېنىڭ، قانداق؟

- غېنى شۇنداق دېدى - دە، يەردە سۇنايلىنىپ دۈم يېتىپ كېيىكنى قورۇلغا ئالدى ۋە تەپكىنى باستى. گۈم

قىلغان ئاۋازدىن تاغلار جاراڭلىدى، نە - نەلەردىن ئەكسى سادا كەلدى. ئاتلار كىشىنىشپ، قۇشلار پەرۋاز قىلىشتى.

كېيىك غايىب بولدى.

- يىقىلدى!

- قاچتى!

ئىككى يىگىت توقۇغلۇق ئاتلارنى مىنىشپ چاپتۇرۇپ كېتىشتى، بىردەمدىن كېيىن بوغۇزلانغان كېيىكنى

ئۆگتۈرۈپ قايتىپ كېلىشتى. ئوق كېيىكنىڭ نەق پىشانىسىگە تەگكەندى.

- غوجانىياز دەك مەرگەنكەن! - دېدى نۇرى خۇشال بولۇپ، - نېمىدېگەن قالتىس.

- غوجانىياز دېگەننىڭ كىم ئۇ؟

- بىلمەمسىنا؟ قۇمۇللۇق ئىنقىلابچى. ئاۋال تۇرپان، ئاقسۇ، قەشقەرلەرنى ئېلىپ نام چىقارغان. كېيىن شېك

دۈبەنگە ئورۇنباشار رەئىس بولسا. شېك دۈبەن ئۇنى خائىن دەپ تۈرمىدە بوغۇپ ئۆلتۈرۈۋەتتى.

- ئادەم تېپىلماي مېنى شۇنىڭغا ئوخشاتتىڭما. دۈبەننى ئاتالمىغان ئۇنداق مەرگىنىڭنى كۆتۈر نېرى. مەن

دېگەن ئەكبەر باتۇرغا تەڭ مەرگەن!

- غوجانىياز قالتىس ئادەم غېنىكا. ئۇنى شېك دۈبەن ئالداپ كەتتى. ئۇ مامۇت سىجاڭنىڭ گېپىگە كىرىپ

قەشقەردىن ئۈرۈمچىگە كەلمىگەن بولسا قالتىس ياخشى بولاتتى. شېك دېگەن ھىيلىگەر ئۇنى مەنسەپ بىلەن

ئالداپ، يوقلاڭ بەتنام بىلەن جايلىدى.

- تۆمۈر خەلپە دېگەن ئادەمنى ئالغان، نېمىشقا ئىبرەت ئالمىۋىدىكىن...

شېك دېگەن ھىيلىگەر نېمە، ستالىننى، ماۋزېدۇڭنى ئالدىيالىدى. جاڭ كەيشىنىمۇ ئالدىدى تېخى! مانا قارا،

گېرمانلار بۇ يىل 6 - ئاينىڭ 21 - كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقىغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلدۇردى، شېك دەرھال ئۆزگەردى.

ئۇ ئەمدى ستالىنغا، ماۋزېدۇڭغا قارشى چىققۇدەك، جىياڭ كەيشىگە يۆلەنگۈدەك!

- سۆزلە نۇرى ھە، خېلى جىق نەرسە بىلىسەن جۇمۇ، ستالىننىڭ بىلىمەن، ماۋزېدۇڭ دېگەننىڭ كىم ئۇ؟

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ داھىيىسى .

- تېخىمۇ تەسلەشتۈرۈۋەتتىڭمۇ، ئۇمۇ مەرگەنمۇ؟

- سىياسىي پارتىيىنىڭ داھىيىسى، - دېدى نۇرى بۇ خىل تېمىدا سۆزلەشكە تولىمۇ ھەۋەسكار بولغاچقا تېخىمۇ

جانلىنىپ، - بۇنىڭدىن يىگىرمە يىل بۇرۇن جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسى قۇرۇلدى .

- بىزگە ئوخشاش ھۆكۈمەتكە قارشى قەيسەرلەر دېگەن؟

- بىز دېگەن نېمە، ئۇلار دېگەن پۈتۈن جۇڭگودا گومىنداڭنى ئاغدۇرۇپ سوتسىيالىزىم قۇرۇش، پۈتۈن دۇنيادا

كوممۇنىزىم قۇرۇشنى مەقسەت قىلغان پارتىيە .

- نېمەزىم دېدىڭا؟ ئۇ قانداق پادىشاھ؟ - غېنى قىزىقىپ قوشۇمىسىنى تۈردى .

- سوتسىيالىزىم .

- سوت... يالىزىم دېگىنىڭ نېمە ئۇ؟

- ئۇ دېگەن كىشىنى كىشى ئەزمەيدىغان، ھەممە ئادەم باراۋەت، باياشات ياشايدىغان جەمئىيەت .

ئىشچىلار، دېھقانلارنىڭ ھۆكۈمىتى!

- بايلارنى يوقاتسا، بىزدەكلەر كىم بىلەن ئېتىشىدۇ، زېرىكىپ ئۆلدىكەن - دە كىشى . ياق، ئۇ بولمايدىغان

پادىشاھ ئىكەن!

- پۈتۈن دۇنيادا ئېزىلىش تۈگىسە، زۇلۇم بولمىسا، ئادەملەر قولىدىن نېمە كەلسە شۇنى قىلىپ، نېمە لازىم

بولسا شۇنى ئېلىپ، خۇشال - خۇرام، توق يەپ، ياخشى كىيىپ، ئويناپ - كۈلۈپ ياشسا بۇنىڭ نېمىسى يامان؟

- جەننەت دېگەن، - دېدى غېنى كۈلۈپ تۇرۇپ، - نان قېپىلار يايىراپ كېتىدۇ دېگەن، بىزدەك ئوغرىلار

قىلىدىغان ئىش يوق زېرىكىپ ئۆلىدۇ - دە، خوتۇندىن نەچچىسى راۋا بولىدۇ ئۇچاغدا؟

- نىكاھ، ئائىلە بولمىغۇدەك، كىم كىمنى خالىسا شۇنىڭ بىلەن ئەر - خوتۇن بولىدىكەن . بالىلارنى جەمئىيەت

باقىدىكەن . ئادەملەرنىڭ ئېڭى يۇقىرى بولىدۇ - دە، ئالداش، خىيانەت، بوزەك قىلىش، تۈرمە، جازا دېگەنلەر

بولمايدۇ، ئەسكەر، ساقچى، سوت، رەئىس، دۈبەن، شاڭيىو، مىڭبېڭى دېگەنلەرمۇ بولمايدۇ .

- پاه، پاه، قالىتسكەنا، - دېيىشتى چارۋىچىلار ئاڭلاپمۇ باقمىغان ئاجايىپ سۆزلەرگە قىزىقىپ .

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ئۇيغۇر، خەنزۇ، خىتاي بولما؟

- مىللەت بولمايدۇ، ئادەملا بولىدۇ.

- ئاڭلىدىڭمۇ بۆرىۋاي، خوتۇنۇڭ غېنى بىلەن ئوينىسا ساۋاپ يۈرمە، كوممۇنىزىم دېگەن شۇ. ھا، ھا، ھا...

- يايلاققا تازا بابكەن، قويۇ، قىمىزمۇ، خوتۇنۇمۇ كۆپچىلىكنىڭ. نۇرغايىشانىڭ ھالىغا ۋايىكەن - دە، بىر

كىچىدە ئون ئەرنى ئۇزاتسا ھا - ھا - ھا...

ھەممىلا ئىشقا قوپال چاقچاق ئارىلاشتۇرۇپ ئادەتلەنگەن غېنى قاقچاقلاپ كۈلدى - دە:

- بولۇشە، كىيىكنى كاۋاپ قىلىش، بۈگۈن مۇنۇ مىڭمارال غوللىرىدا ھېلقى پادىشاھلىقنى قۇرىمىز! - دەپ

ۋارقىرىدى.

نەدىندۇر كەچتە ئۆلەڭچىلەر كېلىشتى. قىمىز ئىچى، گۆش يېيىش، ئىپارھىد ساپ تاغ ھاۋاسىدا نەپەسلىنىپ

ئاۋازىنى بولۇشقا قويۇۋېتىپ ناخشا - ئۆلەڭ ئېيتىش، ئاياللار بىلەن ئەرلەر ئېيتىشىپ ئاۋۋال بىر - بىرىنى ماختىشىپ،

ئارقىدىن بىرى - بىرىنى چۆكۈرۈپ قىزىق قوشاق توقۇپ بەسلىشىش نۇرغا تولىمۇ كۆڭۈللۈك تۇيۇلدى. ئۇنىڭ مەيلى

كىمگىلا بولسۇن كوممۇنىستىك پارتىيە، سوتسىيالىزىم ۋە ئىككىنچى جاھان ئۇرۇشى، ياپۇنغا قارشى ئۇرۇش،

گومىنداڭ بىلەن كوممۇنىستىك پارتىيە ئوتتۇرىسىدىكى توقۇنۇش، شىنجاڭدىكى يوشۇرۇن ئىنقىلاب ۋە يوشۇرۇن

ئاپەت، خېيىمخەتەر، ئومۇمەن جۇبىڭ نازىردىن ئاڭلىۋالغانلىرىنى سۆزلىگۈسى كېلەتتى. ئۇ سۆزلەپ كىشىلەرنى

ئۆزىگە تارتىشنى مەقسەت قىلىمەن دېگەندىن كۆرە، ئۆزىنىڭ ھايات يولىغا رەڭ بېرىۋاتقان بىر يېڭى ئىدىيىنى شۇ

سۆزلەر بىلەن ئۆزلەشتۈرۈۋاتىمەن دېگەننى كۆپرەك ئويلايتتى. ئۇ مۇشۇ كوممۇنىزىم يولىلا ئۆز دۈشمەنلىرى بىلەن

ئاخىرىغىچە ئېلىشىش ۋە ئۇلارنى تارمار قىلىشنىڭ توغرا يولى دېگەن تونۇشقا كەلگەنىدى. چۈنكى نامراتلار

ئىنتىلىگەن بۇ يولغا نامراتلارنىڭ قان - تەرى بىلەن ھالاۋەت كۆرۈۋاتقانلار چىش - تىرنىقى بىلەن قارشى چىقاتتى.

... ناخشا - ئۆلەڭ ئېيتىلماقتا. گويا پۈتۈن تاغ، قارىغايىلار جور بولماقتا، قاراڭغۇ چۈشۈپ، تاغنىڭ سوغۇق

ھاۋاسى ئادەملەرنى كىگىز ئۆيلەرگە ھەيدەۋاتقان بولسىمۇ، شادلىق، خۇشاللىق مەستلىكى تېخىمۇ كۈچەيمەكتە

ئىدى.

غېنى تامبىلىدىن باشقا كىيىمنى سېلىپ تاشلاپ، يەلپۈنۈپ تۇرغان چىم ئۈستىگە بىر ئەسكى توقۇمنى سېلىپ،

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

بېشىغا ئېگەرنى قويۇۋېلىپ ئوڭدا يېتىپ خورەك تارتىپ ئۇخلىۋالدى. ئۇ كۆزىنى ئېچىپ يېنىدا يانپاشلاپ سوغۇقتىن شۈمشىيىپ ياتقان نۇرغا:

- غوجانىياز دېدىڭما، ھېلىقى قۇمۇللۇقنى. قالتىس مەرگەن دېگەنە؟ - دېدى.

- قالتىس، - دېدى نۇرى ئۇزاق ئەسنۋېلىپ، - باتۇر دە! بىزدىن چىققان پوگاچىيوف!

- پوگاچ دېگەننىڭ كىم ئۇ؟

- پادىشاھقا قارشى قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن ئورۇس دېھقانلىرىنىڭ باشلىقى.

- دېھقانمۇ؟

- دېھقان. غوجانىيازمۇ دېھقان. قۇمۇلنىڭ تاراتۇ دېگەن تېغىدىن چىققان دېھقان. ئۇنىڭ دادىسى مەمەت

نىياز ھاجى دېگەن ئادەمكەن!

- تازا بىلىدىكەنسەن، - غېنى يوغان گەۋدىسىنى چاققان كۆتۈرۈپ نۇرغا قىزىقىپ قاراپ قويۇپ، ئېگەرگە

جەينەكلەپ يېنىچە بولدى، - سۆزلىگەن، غوجانىياز دېگەننى باتۇر دەيسەن، ئۇ چېلىشچىمۇ، پەشۋاچىمۇ،

مۇشتلاشچىمۇ، چامباشچىمۇ؟

- ئۇ دېگەن دېھقانلار قوزغىلىڭىنىڭ داھىيسى. نەچچە مىڭ دېھقاننى قوراللىنىدۇرۇپ جىن شۈرپىن ھۆكۈمىتىنى

تېرىپىرەن قىلۋەتتى. تۇرپان، گۇچۇڭلارنى ئېلىپ ئاقسۇ - قەشقەرلەرگىچە باردى. شېڭ دۈبەن ئاخىر

ئالداپ - سالداپ، سوۋېت ئىتتىپاقىنى ئەلچى قىلىپ غوجانىياز بىلەن كىلىشە تۈزۈۋېلىپ، غوجانىيازنىڭ قولى

بىلەن قەشقەردە قۇرۇلغان سابىت داموللا «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» نى يوقىتىپ، بۇ جۇمھۇرىيەتنىڭ

باشلىقى سابىت داموللىنى مامۇت سىجاڭ، غوپۇر تۈەنجاڭ دېگەن ئەسكەر باشلىقلىرىغا بۇيرۇق بېرىپ قولغا

ئالغۇزدى. شېڭ دۈبەن غوجانىياز ھاجىغا شىنجاڭنى قوغداش قوماندانلىق شىتابىنىڭ قوماندانى دېگەن چوڭ

ئۇنۋانىنى بەردى!

- نېمىنى بەرسە ئېلىۋېرىدىكەن بۇ غوجام! - دېدى غېنى خاپا بولۇپ، - شېڭ بىلەن نېمىشقا يارىشىدۇ،

كۆتىگە تەپپەي ئۇ ھەزىلەكنىڭ!

نۇرى قاقاقلاپ كۈلدى:

- سوۋېت ئىتتىپاقى غوجانىيازغا قورال بەرگەن، يۆلگەن. غوجانىياز ھاجىمۇ سوۋېت كونسۇلى ئاپرسوفقا

ئىشەنگەن - دە! ماھىمۇت دېگەن بىر سوۋېت ئادىمى غوجانىيازغا قەسەم ئىچىپ تۇرۇپ ۋەدە بېرىپتىكەنمىش.

غېنى غوجانىياز توغرىسىدىكى بۇ گەپكە تولىمۇ قىزىقتى. ئۇ يالڭاش ئولتۇرۇپ قىلچىمۇ مۇزىمايتتى. نۇرى

بولسا چاپان بىلەن مۇزىماقتا ئىدى. ئۇ كىگىز ئۆيگە كىرىپ كېتىشكە ئالدىرايتتى، لېكىن غېنى ئۇنى غوجانىياز

توغرىسىدا ئۇزاقراق سۆزلەپ بېرىشكە قىستىماقتا ئىدى. نۇرى شۈمشىيىپ ئولتۇرۇۋېلىپ بۇنىڭدىن ئون يىل بۇرۇن

ئۆز يۇرتىدا قوراللىق قوزغىلاڭ كۆتۈرگەن غوجانىيازنىڭ ئومۇمىي ئىشلىرىنى سۆزلەشكە باشلىدى. غوجانىياز

1907 - يىلىدىكى توپاقلار قوزغىلىڭى ۋە بەش يىلدىن كېيىن، يەنى 1912 - يىلى تۆمۈر خەلپە باشلىغان دېھقانلار

قوزغىلىڭىغا قاتناشقان ۋە تۆمۈر خەلپە ئۈرۈمچىدە ئالدىنىپ زىيانكەشلىككە ئۇچرىغاندىن كېيىن، يۇرتىدىن قېچىپ

چىقىپ گۇچۇڭ، مورى، ئالتاي، بۆرتالا تاغلىرىدا ئوۋچىلىق قىلىپ بۇغا، بۆكەن ئوۋلاپ ئىسھاق دېگەن نام بىلەن

تىجارەت قىلىپ يۈرگەن، كېيىن ئائىلىسىگە ئۆزىنىڭ قاچقانلىقى سەۋەبىدىن خان ئوردىسىدىن زۇلۇم

كېلىۋاتقانلىقىنى توقسۇنلۇق نىياز شىيەنزۇدىن (يېرىم ناھىيە باشلىقى) ئاڭلاپ قۇمۇل ۋاڭىغا ئىككى دانە ياخشى

ئات سوۋغا قىلىپ يۇرتىغا قايتىپ كەلگەن، ۋاڭنىڭ كەچۈرۈم قىلىشىغا ئىرىشىپ، ئىككى يۈز نەپەر ئوردا

مۇھاپىزەتچى چېرىكلىرىگە مۇئاۋىن باشلىق بولغان. ئۆزىنىڭ كاتتا مەرگەنلىكى، باتۇر، مەردلىكى بىلەن قۇمۇل

ۋاڭىغا ياراپ قالغان، كېيىن زۇلۇم ۋە ھاقارەتكە چىدىماي قوزغالغان سالى مەمەت نىياز دورغا، ئابدۇنىياز مىراب،

ئابدۇل دۇيچاڭ، پازىل دورغا، سەندەن قورمال، ناسىر موتىسىپلارنىڭ قوراللىق قوزغىلىڭىغا قاتناشقان ۋە

1932 - يىلى 6 - ئايدىن باشلاپ قۇمۇل دېھقانلار قوزغىلىڭىنىڭ باش قوماندانى بولۇپ سايلانغان بۇ ئادەم

توغرىسىدا ئاڭلىغان، ئوقۇغانلىرىنى غېنى ئاكىسىغا خۇددى مىڭ بىر كىچە ھېكايىلىرىنى سۆزلىگەندەك زوق بىلەن

سۆزلەشكە باشلىدى. نۇرى سۆزلەيتتى، غېنى پۈتۈن دىققىتى بىلەن ئاڭلايتتى. تىنىق ئاسماندا چەرخ يۇلتۇزلار

جىمىرلايتتى، ئاق قارامتۇل قارىغايىلار ئۈستىنى ئاقۇچ نۇر بىلەن سۆيۈپ، يىراقتىكى تىك، مۇزلۇق چوققىلارنى

غىل - پال يورۇتۇپ، سۈزۈك ئاسماندا ئاستا ئۈزەتتى. شەرقتىن چىقىۋاتقان سوغۇق، مۇزدەك تاغ شامىلى ھەسەل

ھەرىلىرىنىمۇ ئېغىز تېگىشكە ئۈلگۈرەلمىگەن پۇراقلىق گۈللەرنىڭ ھىدلىرىنى ئەكېلىپ گۈزەل ئارزۇدا تېپىچەكلىگەن

قەلبىلەرگە ھەدىيە قىلاتتى. نەدىندۇر بۇغا ھۆكىرىمەكتە، ئايغىر كىشىمەكتە، چارۋا ئىگىلىرىنىڭ ئەڭ راھەتلىك

كۈنلىرىنى ھايات خاتىرىسىگە ناخشىلىرى بىلەن قالدۇرماقچى بولۇشقاندەك مالچىلار تېخىمۇ قىزىپ ئۆلەڭ ئېيتىشماقتا، كۆيۈۋاتقان قارىغايىلار چاراسىلىماقتا، مەزىلىك قوي گۆشى پۇراق چاپماقتا، ئىشتىھاسى ئېچىلغان ئادەملەر توختىماي يېمەكتە، ئىچمەكتە، كۈيلىمەكتە، كۈلىمەكتە ئىدى.

نۇرى خۇددى مەست بولۇپ قالغاندەك توختىماي سۆزلىمەكتە. بۇنچە كۆپ، يېڭى گەپلەرنى ئۇ نەدىن يىغدىكىن؟ ئەلۋەتتە ھەممە گەپ گىمنازىيىدە بولۇنىدىغان. ئۇلارنىڭ تېگى قۇمۇللۇق، ئۆزبېكىستاندا غوجانىياز ھاجىنىڭ غەمخورلۇقى بىلەن ئوقۇپ كەلگەن مۇئەللىمى ئۆز غەمخورچىسىنىڭ ۋاپاتىغا قاتتىق قايغۇرۇپ، بىگۇناھ، ئادالەت ئۈچۈن جان تىكىپ كۆرەش قىلغانلىقى ئۈچۈن ئىنسان ئاچ كۆزلۈكىنىڭ ئەڭ غالىبى ۋەكىللىرى تەرىپىدىن ئۆلتۈرۈلگەن بۇ بۈيۈك ئىنسان غوجانىياز ھاجى توغرىسىدا نۇرغۇن قېتىم سۆزلەپ بەرگەندى. نۇرى سۆزلىگەندە ئۇستازىنى دوراپ گويا رومان ئوقۇۋاتقاندا چىرايلىق، تەسىرلىك جۈملىلەرنى ئىشلىتەتتى. غېنى ئاكىسىنىڭ يېنىغا ئۆزى بىلەن بىللە تاغقا قېچىپ چىققان باتۇرمۇ، ئابدانبايىمۇ كېلىپ يانپاشلىدى.

... غوجانىياز ھاجى باش قوماندان بولغاندىن كېيىن خەلقنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ جىن شۈرپىن ئەسكەرلىرىگە قاقشاتقۇچ زەربە بېرىپ، خەلقنى زۇلۇمدىن قۇتۇلدۇرۇشقا قەسەم بەردى. تاراتۇ دېگەن يەردە يىغىن ئاچتى. بۇ يىغىنغا قوزغىلاڭچىلار باشلىقلىرىدىن قۇربان دورغا، سالى مەمەت نىياز دورغا، ئابدۇنىياز مىراب، باقىنىياز دورغا، سالى دورغا، ناسىر موتسىپ... قا ئوخشاش جان پىدا ئەزىمەتلەر قاتناشتى. ئۇلار تۆت ئىشنى قارار قىلدى. بىرىنچى، باش قوماندان غوجانىياز ھاجىغا قەتئىي بويسۇنۇش، كىم بويسۇنمىسا ئېتىش. ئىككىنچى، سالى دورغا بىلەن باقىنىياز دورغىنى تاشقى مۇڭغۇلىيىگە قورال-ياراغ ۋە ياردەم تەلەپ قىلىشقا ئەۋەتىش. ئۈچىنچى، يولۋاسقا نەسىھەت قىلىپ بۆلگۈنچىلىك قىلماسلىققا قەسەم ئىچكۈزۈش. تۆتىنچى، شىنجاڭغا بىر قېتىم كېلىپ كەتكەن ماجۇڭيىگىنى يەنە تەكلىپ قىلىپ جىن شۈرپىن ئەسكەرلىرىگە ئالدى تەرەپتىن زەربە بېرىش، غوجانىياز ئارقا يول بىلەن تۇرپانغا ئۆتۈپ قوشۇننى كېڭەيتىش... شۇنىڭدىن بېرى غوجانىياز دېگەن ئىسمىنى ھەممىلا ئادەم بىلىپ كەتتى. «قۇمۇل دېھقانلار قوزغىلىڭى» دېگەن سۆز «غوجانىياز قوزغىلىڭى» دېيىلىدىغان بولدى. بىر تارىخ بېتى بىر ئادەمنىڭ نامى بىلەن ئاتىلىدىغان ئىش تولىمۇ كەم ئۇچرايدىغان ئىش. ئىسكەندەر يۈرۈشى، چىڭگىزخان ئىستىلاسى، ناپالېئوننىڭ ھەربىي يۈرۈشى، ھازىرقى گىتلىېرنىڭ تاجاۋۇزى دېگەندەك ئىشلار مانا شۇنداق شۆھرەت

ئىگىلىرىگە نەچچە يۈز مىڭلىغان ئادەمنىڭ پائالىيەت خاتىرىسىنى بېغىشلاشتىن كېلىپ چىققان.

غوجانىياز قۇمۇل تاغلىرىدا قانچە قېتىم جىن شۇرېن ئەسكەرلىرى بىلەن قانلىق جەڭلەرنى قىلدى. ئۇ ئەتراپىغا

مىڭلىغان پىداكارلارنى توپلاپ تايلاق - توقماق، پالتا - گۈرەكلەر بىلەن ھۆكۈمەت ساقچى ئىدارىلىرىگە، قوراللىق

قىسىم گېزەرمىلىرىگە ھۇجۇم قىلىپ خەلقنى قوراللىنىدۇردى. جىن شۇرېن ئالاقىزادە بولۇپ ئەڭ قاۋۇل، ھەربىي تەلىم

كۆرگەن گېنراللىرىنى يۆتكەپ كېلىپ، ئەڭ ياخشى قوراللار بىلەن قوراللانغان ئەسكەرلىرىنى ئىشقا سالدى. قۇمۇل

بىلەن ئۈرۈمچى ئارىلىقىدىكى يەتتە يۈز كىلومېتىردەك تاشيول باش - ئايىقى يوق قوراللىق ئەسكەرلەر بىلەن تولۇپ

كەتتى. قۇمۇل تاغلىرىنىڭ ھەممىلا غول - جىلغىلىرىغا يۈرەكزادە بولۇپ، شۈمبىشىشكەن ھۆكۈمەت ئەسكەرلىرىنىڭ

ئىزى چۈشتى. لېكىن غوجانىياز يېڭىلىمىدى.

پاكار، دوغلاق، كەڭ يەلكىلىك، قويۇق ساقاللىرى تىك - تىك بولۇپ تۇرىدىغان، قويۇق قاشلىرى ھۇرپىيىپ

تۇرىدىغان، كەسكىن، چۇس - سەپرا، ئاددى - ساددا، گېپى تۈز غوجانىياز ھاجىنىڭ: «ۋۇي لومودى!»،

«ئىننەڭنى، ۋۇي مۇرتەد!» دەپ تىللاشلىرى ھەممىگە تونۇشلۇق بولۇپ، قوزغىلاڭچىلارنىڭ ئادەت تىلىغا

ئايالاندى. 1931 - يىلى غوجانىياز ئۆز قىسىملىرىنىڭ قورالى ئاز، ياخشى تەربىيە كۆرمىگەن تاغلىقلاردىن بولۇشىغا

قارىماي قۇمۇل شەھىرىگە ھۇجۇم قىلدى. لېكىن شەھەرنى ئالالمىدى. غوجانىياز ئاخىر سەددىچىن سېپىلىنىڭ

سىرتىدا ماپۇفاڭ تەرىپىدىن مەغلۇپ بولۇپ تەمتەرەپ يۈرگەن ماجۇڭىيىغا قۇمۇلنى قوغداۋاتقان لىۋىشىزى

دېۋىزىسىنى تارمار قىلىشقا تەكلىپ بەردى. ماجۇڭىيىڭ تەكلىپىنى قوبۇل قىلىپ، شىنجاڭغا يەرلىك خان بولۇشنىڭ

پۇرسىتى كەپتۇ دەپ ئويلاپ، ھالىدىن كەتكەن بەش يۈز چېرىكىنى باشلاپ، گەنسۇ - شىنجاڭ چۆللىرىنى بېسىپ

شىنجاڭغا يۈرۈش قىلدى. شىڭشىڭشىياغا كەلگەندە، ئۇنىڭ ئارانلا ئىككى يۈز ئادىمى قالدى. ئۇ بار - يوقى توقسان

يەتتە تال مىلتىق بىلەن ئىككى يۈز ئەسكىرىنى قوراللىنىدۇرۇپ، تاغلىقلارغا قوشۇلۇپ تاغلىقلارغا قوشۇلۇپ قۇمۇل

شەھىرىگە ھۇجۇم قىلدى. لېكىن لىۋىشىزى قىسىملىرى قۇم خالتىلىرى بىلەن تام ياساپ قاتتىق مۇداپىئە تۈزدى.

قوزغىلاڭچىلار شەھەر دەرۋازىسىنى پارتىلتىپ كۆرگەن بولسىمۇ شەھەرگە كىرەلمىدى. ماجۇڭىيىڭ دەرھال بارىكۆل

شەھىرىگە ھۇجۇم قىلىپ ئۇ يەرنى ئالدى ۋە بەش يۈز تال قورالغا ئىگە بولدى. ئۇ ئەسكەرلىرىنىمۇ، قوراللىرىمۇ

كۆپەيتىۋالدى ھەمدە ئۈرۈمچىدىن قۇمۇلغا ياردەمگە كېلىۋاتقان دوڭجى بىرگادىسىنى غوجانىياز بىلەن بىللە توسۇپ

مەغلۇپ قىلىپ نۇرغۇن قورالنى غەنىيمەت ئالدى. بۇ ئۇرۇشتا غوجانىياز نۇرغۇن چىقىمدار بولدى، نۇرغۇن جاپا تارتتى، ھەتتا ئالتە - يەتتە ئادىمى بىلەن قېلىپ ئاتتىن ئايرىلىپ پىيادە يول ماڭغان چاغلىرىمۇ بولدى، لېكىن غەنىيمەت قورالنى ماجۇڭيىڭ ئېلىپ كۈلگە - ئەنشى شەھىرىگە قاراپ تىكىۋەتتى. غوجانىياز بۇ چاغدا:

- ئىننەڭنى، لومودى، قارا كۆڭۈل! - دەپ ئۇنى ئارقىسىدىن تىللاپ قالدى.

... غوجانىياز تاغلىقلىرىغا تاياندى. ئۇ يەنە تاغلىقلىرىغا تايىنىپ، مۇڭغۇلىيىنىڭ ياردىمى بىلەن ئۆزىنى

تۈزۈۋالدى. 1932 - يىلى كۈزدە پىچانلىقلار كۆتۈرۈلدى. تۇرپان ئاستانىدىن مەخسۇت مۇھىتى باشلىق يېڭى بىر

قوزغىلاڭ كۆتۈرۈلدى. مەخسۇت مۇھىتى تۇرپان ئاستانىدىكى باي ئائىلىنىڭ ئوغلى. ئۇلار موسۇل مۇھىتى،

مەخسۇت مۇھىتى، مامۇت مۇھىتى، گوسۇل مۇھىتى دەپ تۆت ئاكا - ئۇكا ئىدى. بۇلاردىن مەخسۇت مۇھىتى

تەرەققىيپەرۋەر زىيالىي بولۇپ، 1920 - يىللاردا سودا قىلغۇچى موسكۋاغا بېرىپ بىرنەچچە يىل تۇرغان، سوۋېت ۋەتەن

سۆيەرلىرىنىڭ تەربىيىسى ۋە تەسىرى بىلەن ئويغىنىپ ئۆزىنى خەلقنىڭ ئۈستىدىكى زۇلۇم تېغىنى ئاغدۇرۇشقا

بېغىشلىغان. ئۇ: «ھاياتىڭ خەلقىڭگە بېغىشلاڭىزلا ئۇنىڭ مەنسى بولىدۇ» دېگەن. ئۇ ئۈرۈمچىگە قايتىپ كېلىپ

قېرىنداشلىرىدىن موسۇل مۇھىتى، مامۇت مۇھىتىلارغا باي بولۇشقا بېرىلىپ كەتمەي، خەلقنى زۇلۇمدىن قۇتقۇزۇش

ئۈچۈن كۆرەش ئۈچۈن كۈرەش قىلىش لازىم دەپ تاپىلىغان ۋە بۇرھان شەھىدىگە ئوخشاش يېقىنلىرىغا ئۆز نىيىتىنى

ئېيتىپ قوللاشقا ئېرىشىپ، يەتتە كىشىدىن تەركىب تاپقان «قەلەمىتراچ» ناملىق تەشكىلات قۇرغان. ئاستانىدە

ئېتىلغان بىرىنچى ئوق ئەنە شۇلارنىڭ. جىن شۇرېن ھاكىمىيىتىنىڭ زۇلۇمى جان - جېنىدىن ئۆتۈپ كەتكەن بۇ

دېھقانلار «غوجانىياز ھاجى پىچانغا كەپتەك» دېگەن خەۋەرنى ئاڭلاپلا تەرەپ - تەرەپتىن تايلاق - توقماق كۆتۈرۈپ

ئاستانىدىكى بىرنەچچە ئۆيلۈك گۆرۈكەش، جازانخور، ئەپيۈنكەش قارا پۇزۇللارنىڭ ھويلىسىغا باستۇرۇپ كىرىپ

مال - مۈلىكىنى بۇلاپ، داڭزىلىرىنى كۆيدۈرۈپ، بۇتلىرىنى چېقىپ، تىرىپىرەن قىلىۋەتكەن!

- ھا - ھا - ھا... ياشاپ كەت تۇرپانلىقلار، ئوغۇل بالىكەن! بىزمۇ شۇنداق باشلايمىز نۇرى! ... قېنى

سۆزلە!

... مەخسۇت مۇھىتى ئۇلارغا باش بولۇپ، ھەش - پەش دېگۈچە مالىيىچاڭ دېگەننىڭ بىر يىل ئەسكىرىنى

بىر نەچچە سائەتتىلا يوق قىلىپ، بىرنەچچە يۈز تال مىللىق، نۇرغۇن ئوق - دورىغا ئېرىشىدۇ!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ياشاپ كەت، ھە!...

مەرگەن، ئوۋچىلارغا قورال تارقىتىلىدۇ. ئۇلار بىرنەچچە كۈندىلا بىرنەچچە يۈز كىشىگە يېتىدۇ. تۇرپان،

توقسۇن، پىچان دېھقانلىرى خۇش بولۇپ قوللىرىغا تاياق - توقماق ئېلىپ ئاستاندىكى مەخسۇت مۇھىتىلارنىڭ

كاتتا قورۇسىغا تەرەپ - تەرەپتىن كېلىپ قوشۇلىدۇ. ئۇلار قۇمۇل تاغلىرىدىكى غوجانىياز ھاجىغا يۈسۈپ دېگەن

شوپۇردىن خەت ئەۋەتىدۇ. ئۇلار راسا كۈچىيىۋاتقاندا 1932 - يىلى 12 - ئاينىڭ باشلىرىدا...

- توققۇز يىل بۇرۇن دېگەن!

- ھەئە شۇنداق. گۇچۇڭدىن تۇرپانغا ناھايىتى نۇرغۇن ئەسكەر كېلىدۇ. ئۇلار تۇرپان كۈنشەھەردىكى جىن

شۈبىنىڭ بىر لۈي ئەسكىرى بىلەن بىرلىشىۋالسا ئىش چاتاق بولاتتى. شۇڭا قوزغىلاڭچىلار كېچىلەپ يۈرۈش قىلىپ

يوغانتېرەك دېگەن يەر ئارقىلىق كەلگەن مىڭدىن ئارتۇق ئەسكەرگە ھۇجۇم قىلىدۇ.

- ياشا!

ئۇرۇش قاتتىق بولىدۇ. لېكىن دۈشمەننى توسۇپالمايدۇ، دۈشمەن تۇرپان شەھىرىگە كىرىۋالىدۇ!

- ھەي، ئاپال!

تاڭغا يېقىن مالىيىچىغا ئۈرۈمچىدىن يەنە ياردەمگە ئەسكەر كېلىدۇ. بەزىلەر قاچايلى دەيدۇ. مەخسۇت

مۇھىتى ئۇلارغا ھۇجۇم قىلىشقا بۇيرۇق بېرىدۇ.

- ئوغۇل بالا!

تاڭ ئالدىدا قاتتىق ھۇجۇم بولىدۇ. دۈشمەن ئۈرۈمچىگە قاچىدۇ.

- ھۇششەزرە!

شۇ كۈندە خەلق ئىككى مىڭدىن ئارتۇق دۈشمەننى يوقىتىدۇ. بىرقانچە مىڭ مىللىتى، نۇرغۇن ئوق - دورا،

ئات - ھارۋا، كىيىم - كىچەكلەرنى ئولجا ئالىدۇ. خەلق قوراللىنىپ كۈچىيىپ كۈنشەھەرگە ھۇجۇم قىلىدۇ.

شەھەردە نەچچە مىڭ ئەسكەر بولغاچقا، ئىككى تەرەپنىڭ ئوقلىرى قوماچ قورۇغاندەك پاراسلاپ، قىقاس - چۇقان

تۇرپان ئاسمىنى قاپلايدۇ. پىدائىيلار يامغۇردە يېغىۋاتقان ئوققا قارىماي شەھەر سېپىلىغا ھۇجۇم قىلىپ دەرۋازىغا

ئوت قويىدۇ. ئوت يالقۇنى ئاسمان - پەلەك ئۆزلەيدۇ. مالىيىچاڭ قورقۇپ كېتىپ ئوق ئېتىشىنى توختۇتۇپ ئاق بايراق

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

چىقىرىدۇ!

- ۋاي ئاناڭنى!

قوزغىلاڭچىلار نۇرغۇن ئولجا بىلەن تېخىمۇ كۈچىيىدۇ.

- پاھ، تۇرپانلىقلار قالتىسكەن جۇمۇ!

لېكىن پىچانغا ھۇجۇم قىلماق تەس بولىدۇ. ئۇ يەردە خىل قوراللانغان نەچچە مىڭ ئەسكەر بار ئىكەن. ئاق

ئورۇسلارنىڭ بىر پولك ئەسكىرىمۇ پىلىمۇت، زەمبىرەكلەر، خىل مىلىتىلار بىلەن قوراللانغانىكەن. رۇسىيىدىن قېچىپ

كەلگەن ئورۇس ئەسكەرلىرى نۇرغۇن سوقۇش كۆرۈپ پىشىپ كەتكەن خاۋاربىجلاردە! مەخسۇت مۇھىتى ئۆزىنىڭ

قورۇسىنى قوماندانلىق شىتابى قىلىپ ئۆزى قوماندان بولىدۇ. ماشىمىڭ دېگەن تۇڭگاننى شىجاڭ، ئىنسى مامۇت

مۇھىتىنى لۈيجاڭ قىلىپ تەيىنلەپ راسا تەييارلىق قىلىپ، تۇرپان، ئاستانە، قاراغوجا، لۈكچۈن، توقسۇن، سىڭگىم،

مورتۇق دېھقانلىرىنى بىردىن پولك، باتالىيون قىلىپ باشلىقلىرىنى تەيىنلەپ، مەشىق قىلدۇرۇپ 1933 - يىلى

1 - ئايدا پىچانغا يۈرۈش قىلىپ ئون ئىككى كېچە - كۈندۈز جەڭ قىلىپمۇ پىچاننى ئالالمايدۇ!

- پاھ! ۋاي كاپىرەي، ئورۇسنىڭ ئىتلىقىنى!

- ئورۇسنىڭ ئون بىرىنچى كۈنى قۇمۇل تەرەپتىن شېڭ زىخۇيىنىڭ نەچچە مىڭ ئەسكىرى پىچانغا تۇيۇقسىز

ياردەمگە كىلىپ، ئارقا تەرەپتىن ئايرۇپىلان، تۆمۈر كوڭكىلارنىڭ ياردىمىدە مەخسۇت مۇھىتىلارغا ھۇجۇم قىلىدۇ.

مەخسۇت مۇھىتىنىڭ ئادەملىرى لەمچىن، خاندۇ، سىڭگىم ئېغىزلىرىدا توسۇپ زەربە بەرگەن بولسىمۇ، نۇرغۇن

چىقىم تارتىدۇ، ئاخىر تۇرپاننى تاشلاپ توقسۇنغا چېكىنىدۇ. 1933 - يىلى مەخسۇت مۇھىتى ئىلاجىسىز

مەسلىمەتچىلىرى ئىمىنباي ھاجى، لۈكچۈن ۋاڭى سايتلارنى باشلاپ قاراغوجا قىسىملىرىنىڭ باشلىقى پولات

پولكوۋنىكلارنىڭ مۇھاپىزىتىدە قۇمۇلغا غوجانىياز ھاجىنى ئىزدەپ ماڭىدۇ. مامۇت، ماشىمىڭلار ئەسكەرلەرنى يىغىپ

قارا شەھەرگە كېتىدۇ...

مەخسۇت مۇھىتى بىرنەچچە يۈز ئادىمى بىلەن ئارقا يول، تاغ ئارىلاپ مېڭىپ بىر قونۇپ ئەتىسى قۇمۇلغا

يېتىپ بارىدۇ. قۇمۇلنىڭ يېنىدىكى ئاستانە دېگەن يەردە شېڭ شىسەينىڭ قالدۇق ئەسكەرلىرى بىلەن ئۇرۇش

قىلىۋاتقان غوجانىيازنى تاپىدۇ. ئىككى باشلىق قۇچاقلىشىپ كۆرۈشىدۇ. ئۇلار سۆھبەتلىشىدۇ، مۇڭدېشىدۇ، پىلان

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

تۈزۈشۈدۇ.

- كۈچىمىز ئاجىز، ماجۇگىيىنى تەكلىپ قىلايلى، - دەيدۇ بىرى.

- ئۇ لومودى، قورال يىغىپ، كۈچ توپلىغىلى چىققانكەن! - دەيدۇ غوجانىياز خاپا بولۇپ، - شىنجاڭنى تۈگۈل

قۇمۇلنى ئېلىشىپ بەرمەي تىكىۋەتتى. يەنە چىقسا شۇنداق قىلارمىكىن. مۇڭغۇلىيە، سوۋېت بىزگە باش پاناھ

بولغۇدەك، شۇلارغا تايىنايلى!

غوجانىيازنىڭ ئەسكەرلىرىنىڭ قوراللىرى، كىيىملىرى سوۋېتنىڭ ئىدى.

ئۇلار ئاخىر تۇرپانغا يۈرۈش قىلىدۇ. غوجانىياز ئۆزىنىڭ تۆت پۈلك ئەسكىرىنى ئېلىپ مەخسۇت مۇھىتىلار

بىلەن 1933-يىلى 2-ئاينىڭ ئاخىرى يولغا چىقىپ ئۈچ كۈندىن كىيىن خاندۇغا كېلىدۇ. ئاندىن لۈكچۈنگە

ئورۇنلىشىدۇ. بۇنى ئاڭلىغان تۇرپان، توقسۇن، پىچان خەلقى تەرەپ-تەرەپتىن يېتىپ كېلىپ قوشۇن زورىيىدۇ.

ئۇلار قارا شەھەرگە مامۇت مۇھىتنى تىز كەلگەن دەپ ئادەم ئەۋەتىدۇ. بۇ ئىشتىن خەۋەر تاپقان شېڭ شىسەي

نەچچە يۈزلىگەن ئاق ئورۇسنى ئېغىر توپ-زەمبىرەكلەر بىلەن قوراللىنىدۇرۇپ ئەكېلىپ لۈكچۈنگە ھۇجۇم قىلىدۇ.

ئۈچ كېچە-كۈندۈز قاتتىق جەڭ بولىدۇ. دۈشمەن تولىمۇ كۈچلۈك ئىدى. ئاخىر غوجانىياز شەھەرنى تاشلاپ

چېكىنىدۇ. دۈشمەن شەھەرگە كىرىپ شەھەر ئاھالىسىنى دەھشەتلىك قىرىدۇ. كوچىلاردا قانلار ئېرىق بولۇپ

ئاقىدۇ. مەخسۇت مۇھىتى، ھەمدۇللا دامولا شۇ ئۇرۇشتا شېھىت بولىدۇ!

- ھەي ئىست!

دۈشمەن مەخسۇت مۇھىتنىڭ بېشىنى كىسىپ لۈكچۈن، ئاستانىلەردە دەرەخلەرگە ئېسىپ سازايە قىلىدۇ.

غوجانىياز ھۆڭگىرەپ يىغلاپ:

- ھەي مەخسۇت، سەن ئۆلگۈچە مەن ئۆلسەم بولىماسمىدى - دەيدۇ.

شېڭ دېگەن جاللات! كۆرسەن تېخى، كالاڭنى ئۆز قولۇم بىلەن كېسىپ سازايە قىلىمىسام! - غېنىنىڭ ئاۋازى

تەنتىرىدى.

شېڭ شىسەي ئۆيلەرگە ئوت قويۇپ، خەلقنى قىرغىن قىلىپ پۈتۈن تۇرپاننى قانغا بويىدۇ. 3-ئايدا

ئۈرۈمچىگە چىقىپ كېتىش ئالدىدا ئابدۇخالىق ئۇيغۇر دېگەن ئېسىل شائىرنى، پولات قارى، تۆمۈر جىسا قاتارلىق

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئون يەتتە ئادەمنى ئۇيغۇرلار قويۇق ئولتۇراقلاشقان يېڭىشەھەرگە ئاپىرىپ، تۆت كۈچىنىڭ ئوتتۇرىسىدا تىرىك تۇرغۇزۇپ ئەزالىرىنى بىر-بىرلەپ كىسىپ، ئاندىن خەنجەر ۋە قىلىچ ئۇرۇپ قىيناپ ئۆلتۈرىدۇ. شۇنداق قىلىپ خەلقنىڭ يۈرىكى مۇجۇلۇپ قوغلاڭ قىلالمايدۇ دەپ ئويلايدۇ ئۇ. لېكىن!!!

- مانا ئەمدى بىز قوزغىلىمىز. قانغا قان، جانغا جان ئالمىساق ئوغلۇ بالا ئەمەس!

- 1933 - يىل 4 - ئاينىڭ 12 - كۈنى جىن شۇرېننىڭ ئەمەلدارلىرىدىن جاڭ شىن، چېن دىلى، جادۇشۇ، جىڭ

رۇنچېڭ دېگەنلەر قوزغىلىپ جىن شۇرېننى غۇلتىدۇ. جىن قاچىدۇ، شېڭ ئورۇسلار بىلەن شەرقىي شىمال

ئارمىيىسىدىن پايدىلىنىپ ھىيلە ئىشلىتىپ تەختكە چىقىۋالىدۇ. بۇ چاغدا كۆڭلىگە قىساس ئوتى تولۇپ تاشقان

غوجانىياز ھاجى بىلەن مامۇت مۇھىتى 1933 - يىلى 4 - ئاينىڭ ئاخىرى كۆكيار ئېغىزى ئارقىلىق شىمالىي شىنجاڭغا

جازا يۈرۈشى باشلايدۇ. مورى، گۇچۇڭلاردا شېڭ ئەسكەرلىرىگە قاتتىق زەربە بېرىدۇ. ئۇلار تازا جازا يۈرۈشى

قىلىۋاتقاندا، تۇيۇقسىزلا كۈلگە - ئەنشىگە قېچىپ كەتكەن ماجۇڭيىڭنىڭ زاكىر دېگەن نوغاي ئەلچىسى ماجۇڭيىڭ

مورىغا كېلىۋاتىدۇ دېگەن خەۋەرنى يەتكۈزىدۇ. غوجانىياز ھاجى:

- ئىننەنچى، يەنە نېمە قىلارىكىن! - دەيدۇ خاپا بولۇپ، باشقىلار ھەيران قالىدۇ:

- ئۇنىڭ ھازىر كۈچى زوركەن، بىرلىشىپ كاپىرلارنى قىرىمىز، سىلى خاپا بولدىلىغۇ؟

ھاجىم گەپ قىلىماستىن:

- ئۇ لومودىنىڭ نىيىتى يامان، - دەپلا قويىدۇ.

بىر نەچچە كۈندىن كېيىن ئۇلار ئۇچىرىشىدۇ. يىگىرمە نەچچە ياشلىق، كۆزلىرى ئويناپ تۇرىدىغان

قاڭشارلىق تۇڭگان يىگىت:

- ھاجىم ئاتا، ئەمدى سىلى نەيزىنىڭ دەستىسى بولسىلا، مەن ئۇچى بولاي، مەن مورىنى ئىككى سائەتتىلا

ئالدىم. گۇچۇڭنى تۆت سائەتتە ئالمىمەن، ئۇرۇمچىنى ئالتە سائەتتە ئالمىمەن، ئاندىن پۈتۈن شىنجاڭنى ئالمىمەن،

ئاندىن ئورۇسلارنى يوقىتىمەن، چېگرامنى ھەرەمگە تۇتاشتۇرىمەن! - دەيدۇ.

- پاھ، ئىسكەندەر بولاي دەپتۇ - دە، بۇ تۇڭگان، ئېيتا قېنى ھازىر ئۇ نەدە؟

... ھەربىر ئادەمنىڭ ئۆزى ھايات خەرىتىسىنى ئۆزى سىزىپ چىقىدۇ. ماجۇڭيىڭنىڭ ھاياتىنىڭ ئاخىرىنى

بىلىمىمەن. ئەمما غوجانىياز بۇ ئۇلۇغ زات ھايات خەرىتىسىنى سىزىپ بولۇپ بىز بىلەن خوشلاشتى. بىز ئۇنى خەرىتىسىنى تونۇشتۇرۇۋېرەيلى. ماجۇڭيىڭ گۇچۇڭغا ھۇجۇم قىلغاندا، غوجانىياز كىلىشىم بويىچە جىمىسارغا ھۇجۇم قىلىدۇ. جىمىساردىكى شېڭ شىسەينىڭ ئەسكەر باشلىقى تەسلىم بولۇپ، قوراللىرىنى ئەتىسى تاپشۇرىدىغانلىقىنى ئېيتىدۇ. شۇ ئارىلىقتا ماجۇڭيىڭ كېچىلەپ كېلىپ جىمىساردىكى تەسلىم بولغۇچىلارنىڭ نۇرغۇن قوراللىرىنى يىغىۋالىدۇ. غوجانىياز ماجۇڭيىڭنىڭ ئىنىسىنىڭ قۇرئان پەتىسىگە كەلگەندە قاتتىق غەزەبلىنىپ: «جىمىساردىن ئېلىۋالغان قوراللارنى قايتۇرۇپ بەرگىن» دەيدۇ. ماجۇڭيىڭ: «تەزىملىمىدۇق، كېيىن قايتۇرۇپ بېرەيلى» دەپ مۇجىمەل جاۋاب بېرىدۇ. شۇنىڭ بىلەن غوجانىياز ماجۇڭيىڭدىن نەپرەتلىنىپ ئايرىلىشقا قارار قىلىدۇ. نەق شۇ چاغدا شېڭ شىسەينىڭ ئەلچىلىرى كىلىدۇ. ئۇنىڭ بىرى شېڭ شىسەينىڭ فۇگۈەنى ئەكبەر، يەنە بىرى مەھمۇت غوجا دېگەن ئۆزبېك ئىدى. ئەكبەر دېگەن شېڭ شىسەينىڭ بىرلىشىش تەلپىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ. مەھمۇت غوجا ئۈرۈمچىدىكى سوۋېت كونسۇلخانىسىدىن چىققانلىقىنى ئېيتىپ: «ماجۇڭيىڭدىن ئايرىلىپ، شېڭ شىسەي بىلەن بىرلەشكىنىڭ ياخشى. ماجۇڭيىڭ ياپۇن جاھانگىرلىكىنىڭ قۇيرۇقى، ئۇ خەتەرلىك»، «شېڭ بىلەن بىرلەشمىسىڭىز ياردەم توختايدۇ. بىز شېڭغا ياردەم بېرىمىز» دەيدۇ. غوجانىياز ئامالسىز ماقۇل بولىدۇ. بىرنەچچە كۈندىن كېيىن شېڭ شىسەينىڭ ئون نەچچە نەپەر كېلىشىم قىلغۇچى ۋەكىلى كېلىدۇ. ئۇلارنىڭ ئىچىدە سوۋېت كونسۇلخانىسىنىڭ بىر ئادىمى بار ئىدى. شۇنداق قىلىپ 1933 - يىلى 5 - ئاينىڭ ئاخىرى كېلىشىم ئىمزالاندى. كېلىشىم بويىچە غوجانىياز بارىكۆلدىن تارتىپ قۇمۇل، تۇرپان، توقسۇن، پىچانلارنى قوشۇپ جەنۇبىي شىنجاڭنى باشقۇرىدىغان، شېڭ شىسەي شىمالىي شىنجاڭنى باشقۇرىدىغان بولىدۇ. غوجانىياز ھاجىغا جەنۇبىي شىنجاڭنى قوغدىغۇچى باش قوماندان دېگەن نام بېرىلىدۇ. مامۇت مۇھىتى بولسا بىرگادا كوماندىرلىقىدىن - دېۋىزىيىنىڭ قوماندانى بولۇپ كۆتۈرۈلىدۇ. غوجانىيازغا شېڭ شىسەي يەنە ئون مىڭ تال مىللىتى، ئوق - دورا، ئون مىڭ دانە ئېگەر - جابدۇق بېرىدۇ. 1933 - يىلى 6 - ئاينىڭ بېشىدا غوجانىياز ھاجى، مامۇت سىجاڭلار ئەسكەرلىرىنى باشلاپ گۇچۇڭ داۋىنى ئارقىلىق جەنۇبىي شىنجاڭغا يۈرۈپ كېتىدۇ. دەسلەپ ئارغىبۇلاق ئېغىزىنى ئالدىنقى سەپ قىلىپ ئۆزلىرى قاراشەھەرگە ئورۇنلىشىدۇ.

- پاھ، ماجۇڭيىڭ دېگەن تۇڭگانچۇ؟

- ئۇ زىنچۇەنزى دېگەن يەردە شېڭ شىسەي بىلەن ئۇرۇشۇپ يېڭىلىپ، گۇچۇڭ، مورىلارنى تاشلاپ قېچىپ

تۇرپانغا چۈشۈپ كېتىدۇ. ئۇ بۇ مەغلۇبىيەتنى غوجانىياز ھاجىدىن كۆرۈپ: «ھاجى ئاتا» دىن «زىتامادى» غا بىراقلا كۆچىدۇ.

جەنۇبىي شىنجاڭ ئۇرۇش ئوتىغا ئايلىنىدۇ. بىرىنچى بولۇپ ماشىمىڭ دېگەن تۇڭگان غوجانىيازغا قارشى

سوقۇش قىلىدۇ. ئۇششاقتال ئۇرۇشىدا ماشىمىڭ مەغلۇب بولۇپ تۇرپانغا قاچىدۇ. ماجۇڭيىڭ غوجانىيازنىڭ جەنۇبىي

شىنجاڭغا ئۆتكىنىگە، شېڭ بىلەن كېلىشىم قىلغىنىغا قاتتىق غەزەبلىنىپ ئۇنى يوقىتىش ئۈچۈن ئەسكەر ئەۋەتىدۇ.

بۇ ئۇرۇش ئارغىبۇلاقتىن تاكى يەكەنگىچە بىر يىلدىن ئارتۇق داۋام قىلىدۇ. قاراشەھەر، كورلا، بۈگۈر، كۇچا،

ئاقسۇلاردا قاتتىق سوقۇشلار بولىدۇ. غوجانىياز سوقۇش قىلىپ چېكىنىۋېرىدۇ، ئاخىر ئاقسۇغا كېلىپ توختايدۇ.

ئاقسۇدا غوجانىيازغا باي شىجاڭ دېگەن كىشى ئەسكەرلىرى بىلەن قوشۇلىدۇ. لېكىن ئۇلارنىڭ قورال،

ئوق - دورىلىرى تۈگەشكە ئاز قالغان، ھەربىر ئەسكەردە بىر تالدىن مىللىتى، ئون تالدىنلا ئوق قالغانىدى. غوجانىياز

ئاخىر سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ياردەم ئېلىش ئۈچۈن موسۇل مۇھىتى، ھەمدۇل ۋاجىدىلارنى قەشقەرگە - سوۋېت

كونسۇلخانىسىغا ئەۋەتىدۇ. سوۋېت تەرەپ مىڭ تال مىللىتى، ئىككى دانە پىلىتوت، بىرقانچە يۈز سەندۇق ئوق،

گرانات، تاپانچا، دۇربۇنلارنى بېرىدۇ. ئابلىراخۇن ئىسىملىك بولۇپ ئۆزى بىللە كېلىپ بۇ قوراللارنى تاپشۇرۇپ

بېرىپ ئەسكەرلەرنى روھلاندۇرىدۇ. غوجانىيازنى خۇش قىلىۋېتىدۇ.

- سوۋېتنىڭ كۈچى دېگىنە، ھاجىمنى ئۆرە قىلغان؟

- شۇنداق. ئۇ كىشى شۇ يولنى تاللىغان. باشقا يول تاللاشقا ئىمكان يوق ئىدى. سوۋېت ئىتتىپاقىغا يۆلىنىش

ئۇنىڭ مەۋجۇت بولۇپ تۇرۇشنىڭ ئاساسى ئىدى. شېڭ شىسەيمۇ شۇنداق ئىدى. ئۇلارنىڭ تاللاش ھوقۇقى

قالىمىغان، بويىسۇنۇش ھوقۇقىلا قالغانىدى. ئۇلارنى ماجۇڭيىڭ شۇنىڭغا مەجبۇر قىلغانىدى. غوجانىياز ۋە مامۇت

مۇھىتىلار قارايۇلغۇن دېگەن يەردە قاتتىق ئۇرۇش قىلىدۇ. بۇ ئۇرۇشتا باي شىجاڭ قۇربان بولىدۇ. غوجانىياز قەشقەر،

يەكەنلەرنى ئۆز قولىدا تۇتۇپ تۇرۇش ئۈچۈن 1933 - يىلى 12 - ئايدا پۈتۈن زاپاس قوراللارنى يۈزلىگەن تۈگەلەرگە

ئارتىپ ئۇچتۇرپان قاقشال يلى بىلەن قەشقەرگە قاراپ ماڭىدۇ، تېز يۈرگەچكە بىر قونۇپلا ئاتۇشقا كېلىدۇ. بۇ چاغدا

قەشقەردە سابىت داموللام قۇرغان «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» بار ئىدى.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- پاھ، قالتىسكەنغۇ، ھە، سابىت داموللام دېگەن؟

- بىراق ئۇ جۇمھۇرىيەتنى سوۋېت ئىتتىپاقى خالىمايتتى. شۇنىڭ ئۈچۈن غوجانىياز ھاجىم بۇ جۇمھۇرىيەتنىڭ پىرىزدىنتى بولۇشنى رەت قىلىدۇ. سابىت داموللام غوجانىيازنىڭ ئالدىغا ئاتۇشقا كېلىدۇ. غوجانىياز نېمىلا بولمىسۇن ئاخىر قەشقەرگە بارىدۇ. لېكىن ئۇزۇن تۇرمايلا مامۇت سىجاڭنى ئەسكەرلىرى بىلەن ئېلىپ يېڭىشەھەرگە قوغلاپ كەلگەن تۇڭگانلار بىلەن ئۇرۇشقا چىقىپ كېتىدۇ. بۇ ئۇرۇش ئون يەتتە كۈن داۋام قىلىدۇ. سابىت داموللا مىڭدىن جىق ئەسكىرى تۇرۇپ بىر ئەسكىرىنىمۇ ئۇرۇشقا سالىمايدۇ.

- پاھ، سابىت داموللىنىڭمۇ ئەسكىرى جىقكەن - ھە؟ ئۇنى كىم يۆلەگەن نۇرى؟

- ئۇنى ئەنگىلىيە كونسۇلى، تۈركىيىنىڭ ئافغانىستاندىكى كونسۇلى يۆلەگەن. بۇ چاغدا قەشقەر رايونىدا بىرنەچچە ھەربىي كۈچ بار ئىدى. ئاساسلىقى توقسۇنلۇق ھارۋىكەش تۆمۈر ئېلى 1932 - يىلىنىڭ ئاخىرى 1933 - يىلىنىڭ بېشىدا كۇچالىق ھەمدەمبەگ ھاجى بىلەن بىرلىشىپ كۇچا دېھقانلار قوزغىلىڭىنى قوزغاپ، غوجانىياز ھاجىلارنىڭ قۇمۇل دېھقانلار قوزغىلىڭىغا ماسلىشىپ كۇچا، ئاقسۇلارنى ئېلىپ قەشقەرگە كېلىپ توختىغان، ئۇنىڭغا ھېلىقى مامۇت سىجاڭ بىلەن قاراشەھەرگە ئورۇنلاشقان ماشىنىنىڭ ماجەنسائى (چولاق سىلىڭ) دېگەن ئادىمى يۈزدەك ئەسكەر بىلەن قوشۇلغان. ئۇمۇ قەشقەرگە كەلگەن، مازىخۇي دېگەن شۇ. تۆمۈر ئېلى قەشقەردە، مازىخۇي يېڭىشەھەردە تۇراتتى. شۇ چاغدا سوۋېت ئىتتىپاقىدىن قېچىپ كەلگەن قىرغىز، ئۆزبېك، تاجىكلاردىن ئوسمان ئېلى، ئوراز، جانىبېك قازى، خال غوجا، ھادى، ھەيت مۇبارەك، يۈسۈپجان قۇربېشى، سېتىۋالدىجان دېگەنلەر جۇڭگو زېمىنىغا كىرىۋېلىپ باسمىچىلىق قىلىپ يۈرەتتى. ئۇلارمۇ قەشقەردىكى ئەنگىلىيە كونسۇلىدىن باشپاناھلىق ئىزدەيتتى. ئۇلاردىن باشقا، سابىت داموللا دىنىي ئوقۇشنى ياخشى ئوقۇغان ئاتۇشلۇق دىندار ئىدى. ئۇ ئادەم مىسىر، تۈركىيە، ئەرەبىستانلاردا زىيارەتتە يۈرگەندە، قۇمۇل دېھقانلار قوزغىلىڭىنى ئاڭلىغان بولغاچقا دەرھال خوتەنگە قايتىپ، بىر تەرەپتىن مۇدەررىسلىك قىلغاچ، بىر تەرەپتىن قوزغىلاڭغا تەييارلىق قىلغان. مۇھەممەت ئىمىن بۇغرا شۇ كۈنلەردە ئەمىر ساھىب (نۇر ئەھمەد)، شاھ مەنسۇر (ئابدۇللا مەخدۇم)، مۇھەممەت نىياز ئەلەم ۋە توقسۇنلۇق ئابدۇلخەبىر ھاجى دېگەنلەر بىلەن بىرلىشىپ قوزغىلاڭ كۆتۈرۈپ خوتەننى دەرھال ئىشغال قىلغان، كونا ھۆكۈمەتنى ئاغدۇرۇپ دىنىي ئۆلىمالار ھاكىمىيەت ئىگىلىگەن. ئۇزۇن ئۆتمەيلا سابىت داموللا، جانىبېك

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

قازى، شاھ مەنسۇرلار قەشقەرگە كەلگەن. شاھ مەنسۇرنىڭ: «تۆمۈر دېگەن ھارۋىكەش، ئۇ بىكارغىلا پالاقلاپ يۈرىدۇ، قولىدىن چوڭ ئىش كەلمەيدۇ!» دېگەن گېپى تۆمۈر ئېلىغا يەتكەن. شۇنىڭ بىلەن تۆمۈر ئېلى غەزەبلىنىپ خوتەنلىكلەرنى قورالسىزلاندۇرۇپ، باشلىقلىرىنى نەزەربەند قىلىۋەتكەن. تۆمۈر ئېلى يەكەننى ئازاد قىلىش ئۈچۈن ھاپىز لۈيجاڭنى، ئوسمان ئېلى ئوراز تۈەنجاڭنى ئەۋەتكەن. يەكەن ئۇرۇشىدا تەسلىم بولغان. لېكىن ئوراز تۈەنجاڭ تەسلىم بولۇپ قەشقەرگە كېلىۋاتقان يەكەن ئەمەلدارلىرىنى بۇلاپ قىرغىن قىلغان. يەكەن ئەمەلدارلىرى يېڭىشەھەردىكى مازىخۇينىڭ ھىمايىسىگە ئۆزىنى ئاتقان. قەشقەردە: تۆمۈر ئېلى، ئوسمان ئېلى، مازىخۇيلار بىر- بىرىگە قارشى ئۈچ ھەربىي كۈچ بولۇپ شەكىللەنگەن. ئۇلار بىر- بىرىدىن ئۈستۈنلۈك تالاشقان. تۆمۈر ئېلى مازىخۇيدىن تامغا تارتىۋالغاندا ئۆزىنى بۇ ھارۋىكەشنىڭ باشلىقى ھېسابلاپ يۈرگەن تۇڭگانلار بۇنى قاتتىق ئار ئالغان. ئوسمان ئېلى ئۆزىنى قەشقەرنىڭ ئازاد قىلغۇچىسى ھېسابلاپ تۆمۈرنى ياراتمىغان ۋە ئاچچىقلاپ تاغقا قاراپ ماڭغان. تۆمۈر ئۇنى قوغلاپ يوقىتىشقا مازىخۇينى بۇيرۇغان. مازىخۇي ئاستىرىتىن ئوسمان بىلەن بىرىكىۋالغان. تۆمۈر مازىخۇينىڭ ئەسكەرلىرىنى كۆزەتكىلى بېرىپ، قايتىش يولىدا مازىخۇينىڭ ئەسكەرلىرىنى توختىتىپ ۋاقىتدا كېلىشىمنىڭ دەپ تەنقىد قىلغان. شۇ يەردىلا تۇڭگانلار تۆمۈر ئېلىنى ئېتىۋەتكەن. «قەشقەرنى كىم پەتھى قىلغان» دېگەن تالاشنىڭ ئاخىرى تۆمۈر ئېلىنىڭ ئۆلۈمى بىلەن ئاخىرلاشقان. قەشقەر مازىخۇينىڭ قولىدا قالغان. خەلق چىدىماي ئوسمان ئېلىگە ئادەم ئەۋەتكەن. ئوسمان ئېلى سوقۇش قىلىپ مازىخۇينى قوغلاپ چىقارغان. ئوسمان ئېلى قەشقەرنى ئىككى قېتىم پەتھى قىلغان «غازى ئوسمان پاشا» دېگەن ئۇنۋانغا ئىگە بولغان. ئۆزبېك، ئۇيغۇر ھەربىي باشلىقلىرىمۇ ئوسماننىڭ باش قوماندان بولۇشنى ئېتىراپ قىلغان. - پاه، مۇنۇ ئۇيغۇرلار ئۇيغۇرنى ئۆلتۈرۈپ قىرغىزنى كۆتۈرگەن دېگەن؟ تۆمۈر ئېلىگە ۋابال بويىتۇ. ئۇنىڭ ئادەملىرىمۇ قىرغىزغا بويسۇنۇپتۇمۇ؟ - ھەئە شۇنداق... مانا شۇ چاغدا سابىت داموللا نەزەربەندىتىن بوشايدۇ. ئۇ: «مۇسۇلمانلار بىر- بىرىمىزنى قىرمايلى. مېنى سولغان تۆمۈر ئېلى مۇسۇلمان، ئۇنى ئۆلتۈرگەن تۇڭگانلار مۇسۇلمان، تۇڭگاننى قوغلىۋەتكەن قىرغىز مۇسۇلمان. بىز نېمىشقا بىر بولۇپ شېڭ دېگەن دىنىمىزغا قارشى تۇرمايمىز!» دەيدۇ. - توغرا، قەنتتەك گەپ!

سابىت داموللىنىڭ گېپى باشقىلارغا ياراپ كېتىدۇ. ئۇنى ئوسمان ئېلى، يۈسۈپجان قۇربېشى، سېتىۋالدىجان دېگەن سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى ھەبىي باشلىقلار ھىمايە قىلىدۇ. شۇ كۈنلەر ئوسمان ئېلىنى ئۆز قىرغىز كاتتىۋاشلىرى گۇناھ تېپىپ جازالاپ، يەكەنگە ھادى دېگەن بىلەن قوشۇپ پالۋېتىپ ئوراز دېگەننى تىكلۋالىدۇ. سابىت داموللا مۇشۇ ئۈچ كۈچنىڭ ياردىمى ۋە ئۆزبېك بايلار، ئۇيغۇر دىندارلار، چوڭ سودىگەرلەرنىڭ قوللىشى بىلەن 1934-يىلى 11-ئاينىڭ 12-كۈنى «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» نى جاكارلايدۇ ۋە غوجانىياز ھاجىنى پىرىزدىنتلىققا تەكلىپ قىلىپ ئاتۇشقا ئالدىغا كېلىدۇ. غوجانىياز ھاجى ئىپادە بىلدۈرمەيدۇ. سەۋەبى سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ پىكىرى بولماي تۇرۇپ ئۇ گەپ قىلالايدۇ - دە. ئەمەلىيەتتە بۇ ھۆكۈمەتنىڭ ئەمەلدارلىرىنىڭ تولىسى سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى ئۆزبېك، قىرغىز باندىتلىرى ۋە يەرلىك دىندارلار ئىكەنلىكىنى غوجانىياز بىلىدۇ. غوجانىياز ھاجى 1934-يىلى 1-ئاينىڭ ئوتتۇرىسىدا قەشقەرگە كېلىپ روزى ھېيت نامىزىنى ئۆتەيدۇ. خەلق ئۇنىڭغا دۇئا قىلىشىپ يىغلاپ تۇرۇپ ئامانلىق تىلەيدۇ. لېكىن ئۇ تېزلا مامۇت سىجاڭ باشلىق ئاساسلىق ھەربىي كۈچىنى قاغىلىق تەرەپكە ماڭغۇزىۋېتىپ، ئۆزى سوۋېت ئىتتىپاقىغا بەرگەن سەكسەن مىڭ قويىنىڭ ئورنىغا قورال ئېلىش كويىدا يۈزدەك ئادەم بىلە ئاتۇش ئارقىلىق ئاغۇ، تىگۈرمىنى تەرەپكە كېتىدۇ. بۇ چاغدا ماجۇڭيىڭ ئۈرۈمچىگە يىگىرمە مىڭدىن كۆپ ئەسكەر بىلەن ھۇجۇم قىلىپ ئوتتۇز ئۈچ كۈن ئۈرۈمچىنى قورشىۋالغان، كېيىن سوۋېت ئارمىيىسىنىڭ تانكا، زەمبىرەكلەر بىلەن قىلغان ھۇجۇمىغا بەرداشلىق بېرەلمەي مەغلۇپ بولۇپ قەشقەرگە يۈرۈش قىلغان مەزگىل ئىدى. ماجۇڭيىڭنىڭ ئىسمىنى ئاڭلاپ سابىت داموللا، يۈسۈپجان، ئورازلار شەھەرنى تاشلاپ قاچىدۇ. ماجۇڭيىڭ قەشقەرگە كىرىدۇ. شۇ چاغدا يۈسۈپجان قۇربېشى تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ ماجۇڭيىڭغا ئېغىر زەربە بېرىدۇ. ماجۇڭيىڭ غالىبلىشىپ قەشقەرنى ئىككى قېتىم قىرغىن قىلىدۇ. بۇلاپ - تالاپ قانغا بويىدۇ. ئۇ يەنە غوجانىيازنى قوغلاپ تار دېگەن يەردە ئېتىشىدۇ. نۇرغۇن يېزىلارنى ئوت قويۇپ كۆيدۈرۈپ ئادەملەرنى ئۆلتۈرىدۇ. غوجانىياز ھاجى يەتمىش يەتتە ئادىمى بىلەن ئۇلۇغچاتقا قېچىپ بارىدۇ ۋە سوۋېت ئىتتىپاقىدىن قالغان قورالنى ئېلىۋېلىشقا چېگرا قاراۋۇلىنىڭ باشلىقى ئىسھاقبېكتىن ياردەم سورايدۇ. غەلىتە ئىش، مۇئەللىمنىڭ دېيىشىچە، غوجانىياز ھاجى شۇ يەردە تۇرغان چېغدا، سوۋېت ئىتتىپاقى ھۆكۈمىتى ئىسھاقبېك، ئاتىشىپكەر ئارقىلىق غوجانىياز ھاجىنى تۇتۇشنى پىلانلىغانىكەن. بۇ بەلكى غوجانىياز سابىت

داموللىنىڭ ھۆكۈمىتىگە باشلىق بولۇشنى قوبۇل قىلدى دېگەن گۇمان بىلەن بولغان ئىش بولسا كېرەك. لېكىن ئىسھاقبېك، ئاتىشلار بۇ ئىشنى چىپاق قازىنىڭ ئۆيىدە مېھماندارچىلىق ئۈستىدە ئىجرا قىلماقچى بولغاندا، چىپاق قازى قارشى چىقىپ: «دىن ئۈچۈن جاپا چېكىۋاتقان ئىنقىلابچىنى ھەرگىزمۇ تۇتۇپ بەرمەيمەن!» دەپ قوغداپ قالغان. غوجانىياز ئۇلۇغچاتتا تۇرۇۋاتقاندا، سوۋېت كونسۇلى بىر تاتار ئادەمنى ئەۋەتىپ غوجانىياز ھاجىغا: سابىت داموللا، زىرپ قارىيىھاجى، جانىبېك قازى، سۇلتانجان باشلىق ئون ئۈچ كىشىنى قولغا ئېلىشنى بۇيرۇپ، شېك شىسەينىڭ يازغان خېتىنى غوجانىيازغا تاپشۇرغان. غوجانىياز ھاجى ئەركەشتامدا بىرنەچچە كۈن تۇرغاندىمۇ، سوۋېت ئادەملىرى سابىت داموللىنى ئەنگىلىيىنىڭ جاسۇسى، تۈركىيىنىڭ ئافغانىستاندىكى كونسۇلىدىن قورال ئالغان دەپ نۇرغۇن قېتىم ئەيىبلىگەن...

ئاخىر ئىسھاقبېك، چىپاق قازىلار غوجانىياز ھاجىنى تاغ يولى، بوستانىپەرە دېگەن يەر بىلەن يېڭىسارنىڭ بىر كەنتىگە ئاپىرىپ قويىدۇ. غوجانىياز ھاجى شۇ يەردىن سابىت داموللىنى تۇتۇشقا ئادەم ئەۋەتىدۇ ۋە ئوسمان ئېلىنى قويۇپ بېرىش توغرىسىدا خەت يازىدۇ. بۇ چاغلاردا ماجۇڭيىڭ قىسىملىرى شاھ مەنسۇر ۋە ئەمىر ساھىبلار بىلەن قاتتىق ئۇرۇشىدۇ. شاھ مەنسۇر بىلەن ئەمىر ساھىب ئۆلىدۇ، ئەسكەرلىرى قىرىلىپ تۈگەيدۇ!

- ساپلا ئۇيغۇرلار - ھە؟

- خوتەندە باش قوماندان بولۇپ تۇرۇۋاتقان مۇھەممەت ئىمىن بۇغرا ئىككى ئىنسى ۋاپات بولۇپ، ئەسكىرى مەغلۇپ بولغاندىن كېيىن ھىندىستانغا قېچىپ كېتىدۇ. غوجانىيازنىڭ پۈتكۈچى باشلىقى ئابدۇغوپۇر يەكەندە سابىت داموللىلارنى قولغا ئالىدۇ. سابىت داموللىنىڭ «شەرقىي تۈركىستان ئىسلام جۇمھۇرىيىتى» ئاتىشى كۈن ئۆمۈر كۆرۈپ كەچ كۈزدىكى مامىكاپ گۈلدەك تۈزۈپ كېتىدۇ. غوجانىياز بىلەن مامۇت سىجاڭلار يەكەن دەرياسىنى بويلاپ تەكلىماكان ئىچىدىكى تەبىئىي توغراقلىق بىلەن ئاقسۇغا قايتماقچى بولىدۇ. بۇنى ئاڭلاپ ماجۇڭيىڭ قىسىملىرى كېچىلەپ تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىدۇ. غوجانىياز تاسلا قالىدۇ جېنىدىن ئايرىلغىلى. ئۇ ئەتىسى ئەسكەرلىرىنى يىغىپ ئاقسۇغا يولغا چىقىدۇ. 1934 - يىلى 4 - ئايدا تەييارلىق قىلىپ ئاقسۇدىن ماجۇڭيىنى جازالىغىلى مارالبېشىغا بارغاندا، ئەنگىلىيە كونسۇلى قەشقەردىكى سوۋېت كونسۇلىغا: «خەلقئارا قائىدىنى بۇزۇپ، ئەسكەر چىقاردىڭلار!» دەپ نارازىلىق خەت تاپشۇرىدۇ.

- رۇس ئەسكەرلىرى راست كىرگەنمىكەن؟

- شۇنداق. ئۇلار غوجانىيازنىڭ ئەسكەرلىرىگە قوشۇلۇۋالغانىكەن!

- ماجۇگىيىنىڭ ئەسكەرلىرىنى قىرىۋېتىدىغان چاغ كەپتىكەن، ھەتتىگىنىي، ئىنگىلىز دېگەن قانداق ھېچقىز

ئۇ! - غېنى غەزەپ بىلەن ۋارقىرىدى، - ھە، قېنى سۆزلە، ھەجەپ جىق بىلىدىكەنسەن!!!

- ماجۇگىيىنىڭ قەشقەرنى ئىگىلەيدۇ. لېكىن ئۇ ماخۇسەن دېگەن يەزنىسى ۋە باشقا باشلىقلار بىلەن سەن - پەن

دېيىشىپ قالىدۇ. ئۇ سوۋېتنىڭ رۇخسىتىنى ئېلىپ ئىككى يۈزدەك ئەسكىرى بىلەن يىگىرمە سەككىز تۆگىگە

ئالتۇن - كۆمۈش ئارتىپ سوۋېتقا قورال سېتىۋالماقچى دەپ كېتىدۇ - دە، ئىز - دېرەكسىز يوقىلىدۇ. مامۇت خۇسەن

پوسكامنىڭ نېرسىنى ئىگىلەيدۇ. مامۇت سىجاڭ قەشقەرنى ئىگىلەيدۇ. ئوسمان ئېلىنىڭ ئادەملىرى ئافغانىستانغا

قېچىپ كەتكەچكە، ئۇ مامۇت سىجاڭدىن پاناھ تىلەپ قەشقەرگە كېلىشىڭىزلا مامۇت سىجاڭ ئۇنى شېڭ شىسەيگە

تۇتۇپ بېرىدۇ.

- نېمىشقا - ھە؟ ئۇ غوجانىيازغا يېقىن ئىكەنمۇ؟

- 1934 - يىلى 1 - ئايدا غوجانىياز ئۇنى قوبۇل قىلىپ ماختىغان بىلەن، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ دۈشمىنى ئۇ

قوغدىمايدۇ - دە! ئوسمان ئېلى تېخى بۇلتۇرلا سابىت داموللىلار بىلەن تۈرمىدە بار ئىكەن، توختىپك، مۇھەممەت

سالى قازى ئوخشاش بەش كىشىمۇ بىللىكەن دەپ ئاڭلىدىم.

- غوجانىياز ھاجى ئۇلارنى تۇتۇپ بېرىپ ئۆزى ساق قالايدىمۇ؟ ئۇنىمۇ تۇتتىغۇ ئاخىر؟...

- شۇنداق، شېڭ دەسلەپتە ئۇنى جەنۇبىي شىنجاڭنى قوغدىغۇچى قوماندانلىق شتابىنىڭ باش قوماندانى

قىلىپ بېكىتكەن بىلەن ئايىغى ئۇنداق بولمىدى. چۈنكى شېڭ شىسەي ئۈرۈمچىدىكى چارروسىيە ئەسكەرلىرىنىڭ

باشلىقلىرىنىمۇ ئۆزىگە ھاكىمىيەت ئېلىپ بەرگەن، شۇنچە يانتايلىق بولغىنىغا قارىماي ئۆلتۈردى، ئۇنىڭ

ئەسكەرلىرىنى تارقىتىۋەتتى ئەمەسمۇ؟ ئالايلىق، يۈسۈپجان، سېتىۋالدىجان پولىكى ئاقسۇغا يۆتكىلىپ سەپەرگە

چىققاندا، سوۋېت ئايرۇپىلانلىرى ئۇلارغا تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلدى. يۈسۈپجان مەكتەككە قېچىپ كەتتى، ئۆزبېك

ئىشان يۈسۈپجاننىڭ مال - مۈلكىنى دەپ ئۇنى ئۆلتۈرۈۋەتتى، قالغانلىرى تارمار بولدى. ئەمدى قالغىنى

ماخۇسەننىڭ بىلەن مامۇت مۇھىتىنىڭ ئەسكەرلىرى، خالاس.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

غوجانىياز ھاجى گارنىزون قوماندانى نامىدا ئاقسۇدا بىر مەزگىل تۇردى. شېڭ شىسەي قەشقەردە تۇرۇۋاتقان مامۇت سىجاڭغا ليۇبىڭ دېگەننى قوماندان قىلىپ، مامۇت مۇھىتىنى مۇئاۋىنلىققا چۈشۈرۈپ، قوشۇمچە 6 - دىۋىزىيىنىڭ باشلىقى قىلىپ قويدى.

شېڭ شىسەي غوجانىياز ھاجىنى ئالداپ يوقىتىش ئۈچۈن مەككىزى ھۆكۈمەتكە تەستىقاتىمايلا ئۆلكىگە مۇئاۋىن رەئىس دەپ ھاجىغا ئۇقتۇرىدۇ ۋە ئۈرۈمچىگە تەكلىپ قىلىدۇ. غوجانىياز ھاجى ئۈرۈمچىگە بېرىشقا ئۇنىمايدۇ. سوۋېت كونسۇلى ئاپرىسوف ئاتايىن ئاقسۇغا كېلىپ غوجانىياز ھاجىغا نەسىھەت قىلىپ ئۇيغۇرچە، خەنزۇچە، روسچە توختامنامە - كاپالەتنامە يازىدۇ ۋە ئۇنىڭ ئۈرۈمچىگە بېرىشقا قاتتىق دەۋەت قىلىپ ھاياتىغا كېپىللىك بېرىدۇ. مامۇت سىجاڭ بۇ ئىشنى قەتئىي رەت قىلىدۇ ھەم غوجانىياز ھاجىغا تۆمۈر خەلپە پاجىئەسىنى مىسال قىلىپ كۆرسىتىدۇ. لېكىن غوجانىياز ھاجى ئاخىر 1934 - يىلى 8 - ئايدا ئۈرۈمچىگە كېلىدۇ. شېڭ شىسەي ئۇنى خاتىرجەم قىلىش ئۈچۈن ئۇنىڭ يېنىدا ئەزەمخان تۆرە، قاسىم ئەپەندى، ئابدۇكېرىمخان مەخسۇم، ئاق موللا قاتارلىق مۇھىم ئادەملەرنى بىللە ئىشلەشكە قويدۇ. غوجانىياز ھاجى شىنخەي ئىنقىلابىدىن تارتىپ بىرمۇ ئۇيغۇرنى ھاكىمىيەت بېشىغا ئورناتمىغان ياكى، جىن ھۆكۈمەتلىرىنى بىلەتتى. شېڭ شىسەي ئۇلارغا ئوخشىمايتتى. تۇنجى بولۇپ ئۆلكىگە ئۇيغۇردىن مۇئاۋىن رەئىس قويدى. نازىرلار، مۇشاۋىرلار، دوتەيلەردىن ئۇيغۇرلار كۆپ بولدى. ھەممىلا ئورۇندا سوۋېت ئىتتىپاقىدىن كەلگەن مەسلىھەتچىلەر، خادىملار بار ئىدى. بۇنى كۆرۈپ ئۇ خاتىرجەم بولدى. لېكىن ئۇ بارا - بارا ئۆزىنىڭ نامى بار، ھوقۇقى يوق قۇرۇق جازا ئىكەنلىكىنى بىلىپ ئۈرۈمچىگە كەلگىنىگە پۇشايمان قىلدى. ئۇ كۈنلىرىنى سىرتقا چىقىپ ئوۋچىلىق قىلىش، شاھمات ئويناش، ئانچە - مۇنچە سودا - سېتىق قىلىش بىلەن ئۆتكۈزدى.

شېڭ شىسەي مامۇت سىجاڭدىن خاتىرجەم بولالماي ئۇنى ئۈرۈمچىگە كېلىشكە تەكلىپ قىلىپ قايتا - قايتا تېلېگرامما يوللىدى. لېكىن ئۇ كەلمىدى. 1937 - يىلى 4 - ئاينىڭ 2 - كۈنى ئۇ ھەربىي ھوقۇقنى ئابدۇنىيازغا تاپشۇرۇپ بېرىپ چەتئەلگە چىقىپ كەتتى.

- ئۇ تولىمۇ سەزگۈر ئادەم ئىكەن - دە!

- شېڭ شىسەي ماخۇسەن قىسىملىرىنى تازلاشقا تۇتۇش قىلغاندا ئابدۇنىياز بىلەن ماخۇسەن بىرىكىپ شېڭ

شەسەيگە قارشى ھۇجۇمغا ئۆتتى. قەشقەر، ئاقسۇ، كۇچالاردا قاتتىق سوقۇشلار بولدى. شېڭ شەسەي مەغلۇپ بولدى. ئۇ ئاخىر سوۋېتقا يالۋۇردى. سوۋېت كۈچلۈك ئەسكەر كىرگۈزۈپ بۇ «ئىسيانچى» لارنى ئاخىر باستۇردى. شېڭ شەسەي شۇ يىلى، يەنى 1937-يىلى 10-ئاينىڭ 12-كۈنى ئۈرۈمچىدە غوجانىياز ھاجىنى قولغا ئالدى. جاڭ شىڭ، ماشاۋۇۋ، مەنچۇكچاپقا ئوخشاش ھەر خىل مىللەتتىن سەككىز يۈزدىن ئارتۇق ئادەمنى بىراقلا تۇتقۇن قىلدى. غوجانىياز ھاجىنى شېڭ شەسەي يىغىن دەپ چاقىرىپ، ئوتتۇز دەك ئەسكىرىنى قورالسىزلاندۇرۇپ قولغا ئالدى. ئۇنى «خائىن» دېدى. پۈتۈن ھاياتىنى خەلقنىڭ ئۈستىدىكى جەبىر-زۇلۇمنى يوقىتىشقا بېغىشلانغان، خەلقكە كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرسىتىشنىلا مەقسەت قىلغان قەيسەر ئادەم كىمگە خائىنلىق قىلىشى مۇمكىن؟ ئۇنىڭ ھايات يولى، ئۆمۈر خەرىتىسى مانا مۇشۇنداق. ئۇ ۋىجدانغا، خەلقكە، ھەتتا بېشىنى سىلغان سوۋېت ھۆكۈمىتىگە خائىنلىق قىلىمىدى. بىزنىڭ خەلق ئۈچۈن جېنىنى ئاتىغان يۈزلىگەن - مىڭلىغان پىدائىيلىرىمىز زالىملارنىڭ، جاللاتلارنىڭ ئايىغى ئاستىدا مانا مۇشۇنداق چەيلەندى.

غوجانىياز ھاجى تۈرمىدە بىر يىلچە ياتتى، كېسەل بولۇپ كەتتى. كونسۇل ئافرىسوف ئۇنى قۇتۇلدۇرالمىدى. موسكۋادىن كەلگەن سوراقچىلار ئۇنى سوتلاپ «ياپۇن» جاسۇسى دەپ ئېلان قىلدى. ھاشىم ھاجى دېگەن جاللات ئادەملىرى بىلەن غوجانىياز ھاجى باشلىق بىر يۈز سەككىسەن ئادەمنى سىرتىماق سېلىپ ئۆلتۈردى. ئۇنىڭ جىنايەت پاكىتىنى ئويدۇرغانمۇ، سوراق قىلغانمۇ، دارغا ئاسقانمۇ ئۆز ئادەملىرىمىز. بىزنىڭ ئادەملىرىمىزنىڭ قولىدىن بىرلا ئىش كېلىدۇ. ئۇ بولسىمۇ ئۆزىنى سېتىش، ئۆلتۈرۈش!...

غېنى مېچىلداپ يىغلىدى، ئۇنىڭ يالىڭاچ بەدىنىدىكى ئۇيۇل - ئۇيۇل مۇسكۇللىرى گويا ئوق تەگكەندەك سىلكىنەتتى:

- قىساس ئالىمەن. شېڭ دېگەننىڭ كاللىسىنى ئۆز قولىم بىلەن ئالىمەن!

تاغ ھاۋاسى ئاجايىپ، ھاۋادا بىردىنلا چاقماق چېقىلدى، ھاۋا گۈلدۈرلەپ شارقىراپ يامغۇر قۇيۇۋەتتى.

نىلقا شەھىرى قاش دەرياسىنىڭ شىمالىي قىرغىقىغا جايلاشقان تولىمۇ گۈزەل، يېقىملىق، كۆڭۈللۈك شەھەر. بولۇپمۇ ياز ئايلىرىدا ئاساۋ ئاتتەك بەگۋاش دەريانىڭ كۈچىيىپ، نە - نەلەردىكى شېرىن ئۇيۇقلارنى قاقۇرىدۇ. بۇك

ئورمانلار، قىيىنلارنىڭ ئاپئاق غوللىرى پەسىل شادلىقىدا مەغرۇرلىنىپ يالت-يۇلت قىلىپ يىراقتىن كۆزنى چاقىدۇ. شەرقتىن غەربكە سوزۇلغان چوڭ كوچا ۋە دەريا بويىغا سىزلىقنى ئارىلاپ كەتكەن چىغىر يوللاردا خىلمۇ خىل كىيىنگەن ئۇيغۇرلار، قازاقلار، تاتارلار، تۈركلەر، مۇڭغۇللار، رۇسلار ۋە سۈرلۈك چىرىكلەر ئۆزلىرىنى يۇرت غورۇرى بىلەن مەغرۇر تۇتۇپ گىدىيىپ ماڭىدۇ. كونا بازار، تۈرك مەھەللە، ساز مەھەللە ۋە دەريا بويىدىكى شائىرل. مۇتەللىپ مەھەللىسى بولغان چىغلىق مەھەللە، دۆربىلجىن مەھەللىلىرى ھەممىگە تونۇش. چۈنكى بۇ يەرلەردىن مەردلەر چىققان - دە!

... مانا ئۈچ ئاتلىق، مەڭزىلىرى قىمىز، گۆشتىن قىزارغان، كۆزلىرى تولىمۇ نۇرلۇق غېنى، نۇرى ۋە ئابدانبايلار شەھەرنىڭ غەربىدىكى ئازگال - سايىدىن ئاتلىرىنى ئويناقلىتىپ چىقىپ كېلىشتى. يوغان كۆزلىرى پولىتىيىپ، ھازىرلا چاچراپ چىقىپ كېتىدىغاندەك قىلىپ تۇردىغان، يۈزى كەڭ، مەڭزى دۆڭ، ئاق سېرىق، گەۋدىلىك ئادەم - غېنى ئۆزىدەك يوغان ئالا ئاتقا مىنگەن. ئۇ ئات ئۈستىدە خۇددى كىرىسودا ئولتۇرغاندەك راھەتلىنىپ ئولتۇرماقتا. دۈمبىسىدىكى مىلتىقنىڭ ئىستوۋولى چۈچىلىق ئاق قىرغىز قالىپىنىڭ ئۈچىدىن غىل - پال كۆرۈنۈپ تۇرىدۇ. ئۇ قىڭغىر ياقىلىق كۆك كۆڭلىكىنىڭ ياقىسىنى ئېچىۋەتكەن. ئۇ يېنىدىكى جىرەن غونانغا مىنگەن نۇرىغا:

- مەشەدە ئەپەندىچىلىك قىل، نۇرى. ھايت دېسەك ئەكبەر بىلەن پاتىخ تەييار، ساڭا پاشىمۇ زىيان سالالمايدۇ. ھېلىقى ھەيدەر دېگەن ھېچقىزنى ئۆزۈم جايلايمەن! - دېدى ۋە ئۆزىچىلا، - پاھ، پاھ، پاھ، ساناپ باقسام غوجانىياز، نېزەر خان غوجا، تۇرداخۇنباي، مەخسۇت مۇھىتى، يەنە تۆمۈر ئېلى، ئوسمان ئېلى، سابىت داموللا، شاھ مەنسۇر... بىز خەقتىن يىگىرمە بىر ئەزىمەت شېڭىنىڭ قولىدا ئۆلۈپتۇ... ئۇلارنىڭ قىساسىنى ئالىمىز دەيدىغان ئوغۇل بالىدىن قانچىسى بار - ھە؟ ئاخشام ئاڭلىدىڭغۇ، ئىسپوسىنىڭ كاللىسىنى تاغدا قارىغاغا ئاسقانكەن، ئوغلى ئەكبەر قىساس ئالىمەن دەپ ئۇلاستايىدا چېپىپ يۈرگىنىنى! بىرگە ئون، ئونغا يۈزنىڭ كاللىسىنى ئېلىش كېرەك. مانا مەن شۇنداق قىلىمەن!

ئۇلار ئاخشام ئۇلاستاي يېزىسىغا تاغدىن چۈشۈپ ئەكبەر باتۇرنىڭ ئۆيىدە قوندى. قارا بۇرۇت، زىلۋا يىگىت ئەكبەر دادىسى ئىسپوسىنىڭ ئەگىشىپ ئون ئىككى يېشىدىن باشلاپ قولغا قورال ئېلىپ ئوۋچىلىق، ئوغرىلىق قىلىپ

داڭقى قازانغان، شېڭ ھۆكۈمىتى نۇرغۇن قېتىم ئۇلارنىڭ پېيىنى قىرقىشقا ئادەم قويدى. ئۇلار نۇرغۇن ئېتىشى. ئون يىل، يىگىرمە يىل دېگەن ئۇلاستايىنىڭ تاغ غولىدىن چۈشۈدىغان شوخ سۈيىدەك تېز ئۆتۈپ كەتتى. دادا مۇڭغۇل ئاشنىسى بىلەن كۆڭۈل ئېچىۋاتقاندا، ئۆيى بىلەن كۆيدۈرۈلۈپ ئۆلتۈرۈلدى. ئوغلى ئەكبەر ھازىر تاغ يولۇسىغا ئايالاندى، ئۇنىڭ يۈرىكى قاپ، كۆزى بۈركۈت، كۆزى يەتكەنگە ئوقى يېتىدۇ. كۆڭلىگە پۈككەنگە ئايىغى تەييار. ئۇ قورقۇش، ئىككىلىنىش دېگەنلەرنى ئاللىقاچان ئۇنتۇپ بولغان. ئۇ بايلارنىڭ ئۇيۇر-ئۇيۇر يىلقىلىرى، قورۇ-قورۇ قويلىرىنى ھەيدەپ كېلىپ نامرات مالچىلارغا بۆلۈپ بېرىۋېتىدۇ ياكى نىلقا ناھىيلىك يەرلىك مەھسۇلاتلار شىركىتىنىڭ مۇئاۋىن دىرېكتورى پاتىخ مۇسلىموف دېگەن كۆتمەك بۇرۇن، ئوتتۇز نەچچە ياشلىق نوغايغا ئۆتكۈزىدۇ-دە، قورغاس چىگراسىغا ئاپىرىپ ئورۇس ماللىرىغا تېگىشىپ، ئەكەلگەن گەزماللىرىنى كەمبەغەللەرگە تارقىتىپ بېرىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ خەلق سۆيىدىغان يىگىت. شۇڭا ئۇنىڭ ئۆيىدىن مېھمان ئۈزۈلمەيدۇ. ئىككى خوتۇنى كۈن بويى مېھمان كۈتىدۇ. ئۇ دومبىرا چىرىتىپ ئۆلەڭ ئېيتىدۇ. ئۇ سېرىقمايغا تېرىق مىلەپ يېيىشنى قانچە ياخشى كۆرسە، ئۆلەڭنىمۇ شۇنچىلىك ياخشى كۆرىدۇ. شۇڭا غېنىمۇ ئۇنىڭ بىلەن يېقىن دوست. ئۇلار ئاخشام شېرىكلىشىپ ئوغرىلاپ-بۇلاپ كەلگەن ئىككى يۈز ئاتنى چېگرىدىن ئۆتكۈزۈپ قورالغا ئالماشتۇرۇش توغرىسىدا پاتىخ بىلەن مەسلىھەتلىشىشنى قارار قىلدى. بۇ ئىشنى غېنى ئۆز ئۈستىگە ئالغانىدى. نۇرى گۆش يەپ تويۇنۇپ، يېنىچە يېتىپ ئۇلارنىڭ گېيىنى ئاڭلىغانىدى. بايىقى غېنىنىڭ قىساس ئالىمەن دېگەن سۆزلىرى ئاخشامقى سۆھبەتنىڭ ئاخىرى ئىدى.

مانا، ئۇلار دۆربىلجىن مەھەللىسىدىكى كۆك سىرلانغان چوڭ دەرۋازىنىڭ ئالدىدا ئاتتىن چۈشۈپ ئاتلىرىنى موم ياغاچلارغا قاڭتۇرۋەتتى-دە، ھويلىغا قاراپ مېڭىشتى. دەرۋازىسى جەنۇبقا قارىغان بۇ قورۇنىڭ ھويلىسى تولىمۇ چوڭ، جەنۇبىي سارلىق، نېرسى دەريا ئىدى. تاغ تېرىكى، قارىغاي، ئارچىلار بۇ ھويلىغا ئالاھىدە ھۆسن قوشقان. لاپاس چوڭ، ئىككى قەۋەت ئىدى. ئىككىنچى قەۋەت تېرە، يۈڭ ۋە مۈڭگۈزلەر بىلەن تولغان. سارلىقتا تۆڭگىلەر ئولتۇرىپ يۈرەتتى.

- ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم غېنىكا! - يىگىرمە ياشتىن سەللا ئاشقان بىر يىگىت تاختاي پەلەمپەيدىن يۈگۈرۈپ چۈشتى. ئۇ يېشىل كۆڭلەك، قارا ئىستان كىيگەن، يالاڭۋاش، تولىمۇ چاققان، كۆزلىرى ئويناپ تۇرىدىغان يىگىت

ئىدى.

- سالام خەمت! - دېدى غېنى ئۇنىڭ قوللىرىنى قىسىپ، - ئاڭاڭ يوقمۇ؟

- ئىدارىسىدا غېنىكا، مەن ھازىرلا باشلاپ كېلىمەن، قېنى ئۆيگە.

نىلقىنىڭ ئەڭ كاتتا بېيى، ھەممىلا يەردە گېيى ئاقىدىغان دېرىكتور پاتىخ مۇسلىموف توغرىسىدا نۇرى

رەخمىجان ئاكىسىدىن ئاڭلىغانىدى. ئاسىيە ھەدىسىمۇ، سەبىخەمۇ ئۇنىڭ گېيىنى تولا قىلغانىدى. مانا پېشايۋاندا

چاچلىرى سېرىق، ئۇزۇن، مەڭزى قىزىل، لەۋلىرى ئالۋىچىدەك، زىلۋا بىر ئايال پەيدا بولۇۋېدى، نۇرىنى بىردىنلا

پۈتۈن بەدىنى تونۇرغا چۈشكەن قۇرۇق پاخالدەك دەرھال ئوت ئالدى. ئۇنىڭ ئالدىدا سەبىخەنىڭ چوڭايتىلغان

سۈرىتى تۇراتتى.

- ھە، گۈلگىنە، ماڭا بىر قاراپ كۈلگىنە. پاھ، پاھ، ئەكەلگىنە قولۇڭنى، ئېرىڭ يوق چاغدا بىر

تۇتۇۋالاي، - دېدى غېنى پەلەمپەيدىن كۆتۈرۈلۈۋېتىپ، - بولە، ھېلىقى قولدىما دېگەن نوغاي نېرىنىغا تۇتۇش قىل.

ۋودكا - پودكا دېگەنلىرىڭ باردۇر - ھە!

نۇرى مۇسابايوفلار، سابىر ھاجىيوفلار ۋە نېزەرخان غوجىلارنىڭ ئۆيلىرىدە كۆرگەن كىرىسلو، سىم كارۋات،

ئۈستەل - ئورۇندۇق ۋە تام مەش، تام سائىتى، ھەرخىل گىلەملەرنى ناھىيە مەركىزىدىكى تاتار ئۆيىدە تۈگەل

كۆردى. لېكىن بۇ نەرسىلەر ھازىر ئۇنى ئانچە قىزىقتۇرماس بولۇپ قالغانىدى. ئۇ: بىرلىرى ھەشەمەت ئىچىدىن،

بىرلىرى جۇل - جۇل، ئاچ - زېرىنلىق ئىچىدىن خۇشاللىق تاپىدىكەن. ئۇلارنىڭ بېرىدىغان لەززەتلىرىنىڭ تەمى

ئوخشاش بولىدىكەن. ئادەملەر ياشاش ئۈچۈن تىرىشسا دۇنيادا بۇنچە كۆپ نارازىلىق، غەزەپ - نەپرەت ۋە كۆز

يېشى، قان تۆكۈلۈش پەيدا بولمىغان بولاردى. ئىنسان ياۋايىلىشىپ بىر - بىرىنىڭ قېنىنى شىۋاشقا باشلىغاندىن

كېيىنلا، ئىنسانلارنىڭ ئارزۇسىغا قارشى نەرسىلەر كۆپىيىشكە باشلىغان. گۈرۈھ، ئۇرۇق، سىنىپ، مىللەت، دۆلەت

دېگەنلەرمۇ ئىنسانلار ئىجاد قىلغان، بىر - بىرىگە قارشى تۇرىدىغان مەنىۋى قورال ئىكەن. ئىنسانلار بۇ قوراللىرىنى

چۆرۈۋەتسە دۇنيا گۈزەللىككە تولاردى. ئۇيغۇر، ئورۇس، خەنزۇ، تاتار، قازاق... دەيدىغان ئاتالما كۆپ خىل،

لېكىن بىر - بىرىگە ئوخشاپ كېتىدىغان روھىي ئالاھىدىلىكلەرلا ئۇلارنى ئارىلاشتۇرۇپ دوست قىلالايدىكەن. ئۇيغۇر

بايلىرى، رۇس بايلىرى، خەنزۇ ياكى قازاق بايلىرى بىلەن ئۇلارنىڭ نامراتلىرىنىڭ ئارزۇ ئىستەكلىرى ئوخشاپ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

كېتىدىكەن. ھەممە مىللەت، ھەممە دۆلەت، دۇنيانىڭ ھەممە يېرىدە بايلار بايلارنىڭ، نامراتلار نامراتلارنىڭ ھالىغا يېتىپ يىغىسىنى يىغالايدىكەن... دەپ ئويلىدى. بايىقى تاتار ئايال غېنى ئاكسىنىڭ چاقچاقلىرىغا كۈلكە بىلەن جاۋاپ بېرىپ ئائىلە خىزمەتچىسىنى:

- گۆھەرىيە، بول، پىچاقنى ئال، سۈپۈرگىنى تاشلا! - دەپ ئىشقا بۇيرۇغىنىنى ئاڭلاپ، نۇرىنىڭ گۆھەرىيە ئىسىملىك تاتار ئايالغا تولىمۇ ئىچى ئاغرىدى. چۈنكى ئۇ يوغان ھويلىنى شۇاق سۈپۈرگە بىلەن سۈپۈرۈۋاتقاندى، مانا ئەمدى گۆش پارچىلاپ، ياڭيۇ ئاقلاشقا تۇتۇندى، خۇددى ئاپىسى رەيھانگۈلدەك، يېقىنى ئاسىيە ئاپپايدەك. ئۇ كىرىسلودا چاي ئىچىپ ئولتۇرۇپ ئاسىيە، سەبىخە توغرىسىدا ئويلىنىشقا باشلىدى.

سىرتتا بىرى غىڭشىپ تاتارچە ناخشا ئېيتماقتا:

ئەي تۇۋغان تىل، ئەي ماتۇر تىل،

ئەتكەم - ئەتكەمنىڭ تىلى.

دۇنيادا كۆپ نەرسە بىلدىم،

سەن تۇغان تىل ئارقالى.

نۇرى ئابدۇللا توقاينىڭ بۇ شېئىرلىرىنى يادلىۋالغان. سەبىخە بۇ بىر كۈپلىتىنى ياخشى كۆرەتتى. گارمون چېلىپ جىرلىسا ئۇنىڭ ئاۋازى يېقىملىق، زىل، ھېسسىياتلىق چىقاتتى. شۇ گارمون، شۇ ناخشىلىرى ئۇنىڭ بېشىغا بالا بولدى.

- پاتىخ كەلدى! - گۈلگىنە ئۇزۇن كۆڭلەك كىيىپ قايتىدىن ياسىنىپ پەيدا بولۇپ، - ئۇ بىر ئورۇس بىلەن

كىرىۋاتىدۇ!

پاتىخ مۇسلىموف - ئاق سېرىق، قاڭشارلىق، كۆتمەك بۇرۇت، ئوتتۇرا بوي ئادەم غېنى بىلەن ئىككى قوللاپ

كۆرۈشتى. ئۇنىڭ بويى غېنىنىڭ مۇرىسىگە كېلەتتى. غېنى - سۈرلۈك، گەۋدىلىك، ئاۋازى بوم ئادەم ئۇنىڭغا:

- شۇنداق چىرايلىق خوتۇننى تاشلاپ كېتىۋىرەمسەن ھەي نوغاي! - دەپ چاقچاق قىلىۋىدى، گەپكە ئۇستا

پاتىخ:

- نوغاي دېگەن ئورۇستىن ئۆگەنگەن. نىكولاي شۇنداق چىرايلىق نىمس خوتۇنى يىكاتىربىنانى تاشلاپ

كەتكەن يەردە بىزگە نېمىدى؟ راستمۇ ئۇان؟ - دېدى.

- راست، ئايتاسىن. بۇ ئوگرىما؟

- ئوغرى، بايقىمىساڭ زىنارىڭنى ئوغرىلاپ قاچىدۇ!

ئۇلار كۈلۈشتى. «زىنا» دېۋىدى، نۇرىنىڭ ئالدىدىكى كۆكرەكلىرى ئاياللارنىڭكىدەك دۆڭ، مەيدىسى يۇڭ،

يوغان كۆك كۆزلىرى ئويىناپ تۇرىدىغان ئۇان ئىسىملىك رۇس يىگىتكە ھەسەت بىلەن قىزىقىپ قارىدى.

- بۇ ئورۇسنىڭ بال فرمىسى قالىتى، - دېدى پاتىخ ئۇاننى غېنىغا تونۇشتۇرۇپ، - چادىرتالدا پۈتۈن بىر

غولنى بۇنىڭ ھەرىلىرى ئىگىلەپ بولدى. يىلىغا تۆت يۈز تۇڭ ھەسەل ئالىدۇ بۇ ئورۇس. ئۇستا مەرگەن، چىۋىنىڭ

بېشىنى چەنلىيەلەيدۇ!

ئۇلار يەنە كۈلۈشتى. پاتىخ گەپىدىن، خۇشخۇي، كىبىرلىك ئادەم ئىكەن. ئۇ نۇرىغا قاراپمۇ قويمىدى.

نۇرىنىڭ ئاچچىقى تۇتتى. غېنى بۇنى سېزىپ قالدى:

- بۇ يىگىت نۇرى ئەپەندىم بولىدۇ، تونۇشۇپ قوي پاتىخ. ئىشلىرىمىز ئۇچۇدقا چىقىپ قالسا بۇ بالا

ئۇيغۇرلاردىن چىققان ستالىن بولالايدۇ!

- پاھ، - دېدى پاتىخ نۇرىغا مەنسىتمىگەندەك مىيىقىدا كۈلۈپ قاراپ قويۇپ، - ستالىننى دورىمىسۇن، مۇنۇ

ئورۇسنى يېنىدىلا دەۋىرەي، بىز نوغايىلار ستالىن ياشىسۇن دەپ ۋارقىرىمايمىز. نېمىشقا دەمىسنا؟ ئۇ ئون تۆت

مىللەتكە رېسپوبلىكا قۇرۇپ بەردى. بىرلا تاتارغا يوق. بىز رۇسلارنى قىرىق يىل سورىغان خەق. قازان بىزنىڭ

پايتەختىمىز بولغان. قىرىم بىزنىڭ ئىدى. تاتارلارنى بىكاردىنلا سىبىرغا ھەيدىدى، قازاقىستانغا قوغلىدى،

دۇنيانىڭ ھەممە يېرىگە تېرىقتەك تارقىتىۋەتتى. لېكىن بىز ھازىرمۇ ئۇيغۇرلارنى مەدەنىيەتلىك قىلىش ئۈچۈن

تىرىشۋاتىمىز!

- بولدى، نوغىيىم قاقشىما، مەن ساڭا تاتارىستان قۇرۇپ بېرىمەن!

تاتارلارنىڭ تۆھپىسىنى ئاڭلاپ نۇرى جىم تۇرالمىدى:

- پاتىخ ئاكا راست ئېيتىدۇ. بىزگە مەدەنىيەت ئۆگەتكەن مۇشۇ تاتارلار. ياڭ زېڭشىن دەۋرىدە بىرمۇ پەننىي

مەكتەپ بولمىغان. خەنزۇلارغا شۆتاك ئېچىپ بەرگەن. ئۇيغۇرلاردا دىنىي مەكتەپلا بار ئىدى. مۇساجارۇللا ئۇسۇلى

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

جەدىتنى بىزگە تاراتتى. مۇسابايوفلار قازان تاتارلىرىدىن نۇرغۇن ياخشىلىق كۆردى. ئۇلارنى ئەكېلىپ غۇلجىغا ئورۇنلاشتۇردى. ئۇنىڭ تېخنىك، بوغالتىر ۋە باشقۇرغۇچىلىرى تاتار ئىدى. مۇتائالى خەلىپىتىم تاتار موللىدا ئوقۇپ ئىلغار ئىدىيىلىك بولغان. ھەتتا تۇرپاندىن مەخسۇت مۇھىتىمۇ موسكۋاغا بېرىپ ھەبىيۇللا ئەپەندى، گۈلەندەم ئابىستەي، ئەلى ئىبراھىم، ھېسامىدىن ئەپەندى قاتارلىق ئالتە نەپەر مۇئەللىمنى ئۆز خىراجىتى بىلەن ئەكېلىپ، ئۆز يېنىدىن ئايلىق بېرىپ، مەكتەپ ئېچىپ بەرگەن. ئۇلار نۇرغۇن ئۇيغۇر بالىلىرىغا ئىلىم-پەن ئۆگەتكەن. - يالغۇز بىزنىڭ قاشقىلا نوغايلىرى كەلمەپتەكەن - دە. شۇنىڭ ئۈچۈن قاشلىق دېسە خەقلەر تېلىقچى كۈلدۈ. ئەينەك دېگەننى كۆرمىگەن قاشلىق خوتۇن ئېرى شەھەردىن ئەينەك ئاچقىسا، ئەينەكتىن ئۆزىنى كۆرۈپ توقال ئاچقىپسەن دەپ ئېرى بىلەن سوقۇشقان...

- شامنى چوكا ياغ دەپ يەپ بولغان، سەرەڭگىنى قىزىل باش(كاپىر) دەپ قويۇپ قويغان قاشلىق!

- مۇردىنى كۆمگىلى ئەكىتۈاتقاندا ئالدىدىن توشقان چىقىپ قالسا، مۇردىنى تاشلاپ قويۇپ توشقان

قوغلىغان قاشلىق!

- بىر قاشقالىق قىمارۋاز ئۆتتۈرۈپتېپ قاشلىقنىڭ ئىشىكى ئالدىدا ئولتۇرسا، خوتۇنى چىقىپ: «ھەي

قاشقالىق، بىزنىڭ ئىشىكتە قەرزنىڭ بارمىدى دەپتەكەن»، قاشقالىق: «بار ئىدى» دەپتۇ. «قانچە؟» دېسە،

قاشقالىق: «بىر قېتىم» دەپتۇ. خوتۇن: «ۋۇي بېشىنى يەيدىغان، شۇنىمۇ قەرز ئالغان بارمۇ، يۈر، مەن بېرىۋىتەي»

دەپ قاشقالىقنى ئۆيىگە ئەكىرىپ «قەرز»نى تۆلىۋېتىپتۇ ھا - ھا - ھا...

پاتىخنىڭ بۇ چاقچىقى غېنىنىڭ يېغىرىغا تەگدى.

- ۋۇدكا، جۈنلىرىڭ يوقمۇ، ئولتۇرسەنغۇ پىخسىق نوغاي! - دېدى ئۇ گەپنىڭ تېمىسىنى يۆتكەپ.

ئۆيىگە بىردەمدىلا كاتلىت، كاۋاپلار كىردى، بوتۇلكىلار تىكلەندى. ئادەملەر بىردەمدىلا ئونغا يەتتى.

يېپىشتى، ئىچىشتى، ۋارقىراشتى، كۈلۈشتى، ھەتتا ئاغزىنى بۇزۇپ بىر-بىرىنى تىللاشتى. مېھماندارچىلىقنىڭ شۇ

كۈنلەردىكى ئەڭ يېڭى مودىسى - قاتتىق مەست بولۇش، يالىڭاچ بەدەن، يالىڭاچ گەپ ۋە يالىڭاچ پىكىرلەرنىڭ

ھەممىسىدە ئىپادە تاپتى.

نۇرى ئىچمەي تۇرۇۋېلىۋىدى، غېنى ئېغىز ئاچتى:

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ئەتىدىن باشلاپ سەندىن ئايرىلىمەن. سەن مۇشۇ يەردە ئەپەندىچىلىك قىلىسەن. پاتىخنىڭ دېگىنى دېگەن

بولدۇ. راستمۇ پاتىخ، ھە، ئاڭلىغانسەن، ئۇ ھەئە دېدى!

- خەمىت بىلەن بىللە تۇرسەن، ئەتىلا بىللە بار، مۇئەللىم بول، ئوتتۇز دوللار ئايلىق ئالسىەن. تامىقىڭ،

ياتقىڭ بىكار.

- ئىچە ئەمدى نازىڭنى قويۇپ!

نۇرى ئىچتى، يېدى، مەست بولدى. ئۇ قاش دەرياسىدىن ئۆزۈپ ئۆتمەن دەپ تۇرۇۋالدى. ئۇ باشقىلار

توسسىمۇ ئۈنمىدى، غېنى شاپلاق بىلەن بىرنى قويۇۋىدى، دەريا بويىدىكى تال ئاستىدا ئوغدا ياتتى. شۇ ياتقىنچە

ئويغانمىدى. ئۇ ئەتىسى سىم كارىۋاتتا ئويغاندى. ئۆيدە پەرتۇق تارتقان گۆھەرىيە ئاپپاي ئۆي يىغىشتۇرۇۋاتاتتى.

ئۇ :

- ئاخشام ئاسىيە كېلىپ باشلىرىڭنى سىلىدى، ئويغانمىدىڭ! - دېدى.

- ئاسىيە؟ قايسى ئاسىيە، سەبىخەنىڭ ئاپىسىما، ئۇ ھازىر نەدە؟

نۇرى كارىۋاتتىن پوڭزەكتەك سەكرەپ چۈشتى.

- سەن تېخى بىلمەمسەن. ئاسىيە ھازىر تۈرك مەھەللىسىدە، قىزى پەرىخە سار مەھەللىدە!

- سەبىخەچۇ؟

- ئۇ قىزى ئۈرۈمچىدە يوقاپ كېتىپتۇ.

- نېمە؟! -

نۇرى خۇددى تۇيۇقسىز كالتەك يېگەندەك چۆچۈپ كەتتى. ئۇ قايتىلاپ يەنە سورىدى:

- يوقىلىپ كېتىپتۇ دېدىڭىزما؟

- ھەئە، تۇيۇقسىزلا. ئاشۇ قىزنىڭ دەردىدە ئاسىيە ئاپئاق باش موماي بولۇپ قالدى!

«يوقىلىپ» دېگەن سۆزنىڭ مەنىسى نۇرىغا ئايان. نېزەر خان غوجا، غوجانىياز ھاجىم، مەخسۇت مۇھىتى ۋە

شۇنىڭغا ئوخشاش ئۆز خەلقى ئۈچۈن جان پىدا بولغانلاردىن ناھايىتىمۇ نۇرغۇن ئادەملەر «يوقىلىپ» كەتتى. شېڭ

شەينىڭ قىلغان ئىشى ئىككى، بىرى، مائارىپ، يەنە - تېخنىكا، سانائەت ۋە مەدەنىيەتكە ئوخشاش يېڭىلىقلار،

يەنە بىرى، تۈرمە. تۈرمىگە كىرگەنلەر ئەڭ ياراملىق ئادەملەر. يوقىلىپ كەتكەنلەر خەلقنىڭ دەردىگە دەرمەن بولىدىغان قەيسەرلەر، كىمدە كىم كىچىككىنە تىلغا ئېلىنسا، كۆزىگە كۆرۈنسە ئۇ دەرھال يوقىلىپ كېتىدۇ. ئۈچ يىلنىڭ ئالدىدا شېڭ شىسەي موسكۋانى مەخپىي زىيارەت قىلىپ ستالىن بىلەن كۆرۈشكەن. ئۇ «خەلققە بەخت يارىتىمەن» دەپ قەسەم ئىچىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى كوممۇنىستىك پارتىيىسىگە ئەزا بولغان. جۇڭىڭ نازىر بىلەن بىللە كەلگەن ھېلىقى خەنزۇ كوممۇنىست بۇ ئىشلارنى سۆزلىگەندە نۇرى ئاڭلىغان. ھەتتا شېڭ دۇبەننىڭ پارتىيە ئەزالىق كىنىشكە نومۇرى 185911 ئىكەنلىكىنىمۇ يادىدا ساقلىۋالغان. ئۇ جۇڭىڭ نازىرنىڭ دېيىشىچە، سوۋېت ئىتتىپاقىنى، ستالىننىمۇ ئالداپ ئۆزىنىڭ بىر جاللاپ ئىكەنلىكىنى ئاشۇ نومۇر بىلەن يوشۇرغان. ئۇنىڭ شىنجاڭدىكى ھەممە مىللەتنىڭ ئەڭ ئېسىل ئوغۇل - قىزلىرىنى ئۆلتۈرمىگەن بىر كۈنىمۇ يوق. ئۇ ھەركۈنى ھەممىلا جايدا ئادەم ئۆلتۈرىدۇ. ھەر يىلى ئوتتۇرا ھېساب بىلەن ئون مىڭدىن ئارتۇق ئادەم ئۆلتۈرىدۇ. بىرىگە گۇمان چۈشسەلا ئۇنىڭ قاتىللىق تىغى يېتىپ بارىدۇ. ئۇنىڭ خاھىشى باشقىلارنىڭ ھايات كەچۈرۈش ياكى يوقىلىشىنىڭ ئۆلچىمى. دېگەن يېرىدىن چىققانلار ھايات كەچۈرىدۇ، چىقىمىغانلار ياكى چىقالمىغانلار يوقىلىدۇ. ئۇنىڭ ئالداش، قايىمۇقتۇرۇش، بىخۇدلاشتۇرۇش ئۇسۇلى تولىمۇ قالتىس. نەچچە مىڭ ئەسكىرى بار ئەزىمەتمۇ، سەبىخەدەك ئانىسىنىڭ سۈتى تېپىپ تۇرغان بىچارە گۆدەكلەرمۇ ئۇنىڭ ئۈچۈن ئوخشاش، ئۇلارنى ئالداپ - ماختاپ خۇش قىلالايدۇ، خالىغان چېغىدا ئۆلتۈرەلەيدۇ.

نۇرىنىڭ ئەسەبىيلىك كېسىلى يەنە تۇتتى، چىشلىرى غۇچۇرلاپ، كۆزلىرى چەكچىيىپ، قوللىرى تىترەپ، يەرنى تېپىپ ۋارقىرىغۇسى، يىغلىغۇسى، بىرىنى تىللىغۇسى كەلدى. ئۇ ئۆيىدىن چىقىپ دەريا تەرەپكە قاراپ يۈگۈردى.

دەريا ئۇنىڭ غەزىپىگە ماسلىشىپ، شىددەت بىلەن مەۋج ئۇرۇپ، تېز دولقۇنلاپ ئاقماقتا. قاش دەرياسى باتۇرلۇقنىڭ، پاكلىقنىڭ سىمۋولى. ئۇ قانچە - قانچە چوققىلاردىكى قارلاردىن ئېرىپ چىققان سۇ، ئۇ قانچىلىغان ئىنسان ئايىغى باسمىغان جىرالاردىن سىرغىپ چىقىپ قوشۇلۇپ، چوڭىيىپ، بۈك قارىغايلىرىنى، تىك غادايدىغان قورام تاشلارنى، تەكەببۇر قويۇق توقايلىرىنى ھەيران قالدۇرۇپ، تاشتىن - تاشقا، غولدىن - غولغا سەكرەپ ئۆتۈپ باتۇرلۇق بىلەن چوڭايغان تاغ سۈيى. شۇڭا ئۇ باتۇرلۇقنىڭ سىمۋولى. ئۇ ئۆتمىگەن توسۇق يوق، ئۇ كەينىگە يانغان

ئەمەس، ئۇ قىيىنچىلىق ئالدىدا شۈمەشەيگەن ئەمەس، ئۇ بىر تەڭدىشى يوق قەھرىمان. ئۇ ئەڭ ئېسىل گۈللەرنىڭ ھېدى، ئەڭ شىپالىق ماددىلارنىڭ تەمى، ئەڭ پاكىز دۇردانە تامچىلارنىڭ يىغىندىسى. شۇڭا ئۇنى ئىچسەڭ تېنىڭ يايرايدۇ، جېنىڭ روھلىنىدۇ، ۋۇجۇدۇڭ چەكسىز راھەتلىنىدۇ. ئۇ تاغ ھاۋاسىدەك، بوۋاقنىڭ قەلبىدەك ساپ-پاكىز. نۇرى دەريا بويىدا ئۇزاق ئولتۇردى. ئۇ ھازىر بۇرۇنقىدىنمۇ ھېسسىياتلىق، پىكىرى چوڭقۇر ئون توققۇز ياشلاردىكى يىگىت. ئۇمۇ قاش دەرياسىنىڭ سۈيىدەك خەتەرلىك چوققىلار، چوڭقۇر ھاڭ، تىك قورام تاشلاردىن سەكرەپ ئۆتۈپ، ھاياتنىڭ بالىلىق-گۆدەكلىك پەسلىدىن ئۇلغىيىپ، ئۈمىد-ئارزۇ ۋە غەيرەت-شېجائەتكە ئەڭ باي بولغان ياشلىق پەسلىگە قەدەم قويدى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىدا يىللار ئەقىل-ئىدراك يېتىلدۈردى، يەنە ھېچ نەرسىدىن قورقمايدىغان باتۇرلارغا خاس خىسلەت يېتىلدۈردى. ئۇ يولۋاسقا ئوخشاش يالغۇزدىن-يالغۇز چۆل-دالىدا ئۇخلىلايدۇ، ئۇچىرىغانلا جانغا ھۇجۇم قىلالايدۇ. ئۇنى يىللار ئەقىل-بىلىم بىلەن مۇكاپاتلىدى. ئۇ ھازىر ماركىسىزم-لېنىنىزم نەزەرىيىلىرى، تارىخ، پەلسەپە، ئەدەبىيات، ئېستېتىكا ۋە تەبىئىي پەنلەرنىڭ قانۇنىيەتلىرىنى خېلىلا مۇكەممەل ئىگىلىدى. ئۇ يەنئەن، نەنجىڭ، موسكۋا، بېرلىن، لوندون، ۋاشىنگتون، توكيو، رىم ۋە ئۈرۈمچىنىڭ سىياسىي ھاۋاسى، تېرمومېتىرى ئۈستىدە، دۇنياغا تونۇلغان ستالىن، روزۋېلت، چېرچىل، گىتلىر، مۇسسىولىن، ماۋزېدۇڭ، جياڭ جېيشى قاتارلىق كاتتا شەخسلەرنىڭ سىياسىي تەشەببۇسلىرى ۋە شەخسىي خۇسۇسىيەتلىرى توغرىسىدا ئاڭلىغۇچىلارنى ھەيران قالدۇرۇپ نەچچە سائەتلەپ سۆزلىيەلەيدۇ. شىنجاڭدا شىنخەي ئىنقىلابىدىن كېيىن بولۇپ ئۆتكەن ۋەقەلەر ۋە ئۇنىڭ قاتناشقۇچىلىرىنى بولسا بەش قولىدەك بىلىدۇ. نادا بىرى توساتتىنلا: «تۆمۈر سىجاڭنى ئۆلتۈرگەن ماجەنسائىڭ قەشقەر كونا شەھەردىن قانچىلىك بايلىق ئەكەتكەن؟» دەپ سوراپ قالسا، ئۇ دەرھاللا: «ئون نەچچە چارەك تىللا، ئون نەچچە چارەك زىخچە ئالتۇن، يۈز توننا كۆمۈش» دەپ جاۋاپ بېرەلەيدۇ. يەنە مەسىلەن، «ماجۇڭيىڭ جىمىساردىكى شېڭ ئەسكەرلىرىدىن نەچچىلىك ئات، نەچچىلىك قورال ئېلىۋالغان؟» دېسە، ئۇ دەرھاللا: «غوجانىياز ھاجىم ئالماقچى بولغان بۇ قوراللار بىر مىڭ سەككىز يۈز ئاتمىش تال مىلتىق، ئىككى مىڭ تۇياق ئات، بۇ بايلىقنى ماجۇڭيىڭ كېچىلەپ ئادەم ئەۋەتىپ ئېلىۋالغان. ئۇنىڭ ۋاقتى 1933-يىلى 4-ئاي» دەپ جاۋاپ بېرەلەيدۇ.

ئۇنىڭ تۇتۇۋېلىش قابىلىيىتى شۇنچىلىك تەرەققىي قىلغان. نە-نەلەردىن چالا-بۇلا ئاڭلانغان ناخشىلارنىڭ

تېكىستلىرىنى شۇ ھامان تەكرارلىيالايدۇ. ئۇ ھازىر بۇرۇنقىدەك ياسىنىش، كىيىنىشلەرگىمۇ بېپەرۋالىشىپ قالغان. ئۇنىڭ كىيىۋالغىنى كۆك ماتا كۆڭلەك، قېلىن قارا تىرىكە ئىشتان، پۇتىدا نەدىن تاپتىكىن، سوۋېت ئەسكەرلىرىنىڭ باجىنگىرى بار. ئۇنىڭ ئەقلى بىلەن بىللە يەنە مۇسكۇللىرىمۇ، بويىمۇ، كۈچىمۇ يېتىلگەن. ئۇ بىرنەچچە قېتىم تاغلاردا قازاق يىگىتلەر بىلەن چېلىشىپ نەتىجىگە ئېرىشىپ غېنى ئاكىسىدىن مۇكاپات ئالدى. ئۇ ھازىر ئادەتتە كەمدىن - كەم گەپ قىلىدۇ. ئۇنىڭ يوغان، قارا كۆزلىرى دائىملا خىيالچان. قارا بۇرۇتى ۋە قاپقارا قېشى ئاپسىنىڭكىدەك چىرايلىق بۇرنى بىلەن ماسلىشىپ، ئۇنىڭ كىشىنىڭ ھەۋسى كېلىدىغان ھۆسن - جامال ئىگىسى قىلىپ يېتىلدۈرگەن. كۆكرەكلىرى كەڭ، بېلى بەيگە ئېتىنىڭ بېلىدەك ئىنچىكە، كۆكرەك مۇسكۇللىرى بۆرتۈپ چىققان، بويى غېنى ئاكىسىنىڭ بويى بىلەن يېتىپ - قوپۇپلا كېلىدىغان بۇ يىگىتكە پاتىخ مۇسلىموفنىڭ سوغۇق مۇئامىلە قىلىشى ھەسەت - كۈنچىلىكتىن بولغان. چۈنكى ئۇنىڭ ئۆيىدە بۇ خىل يىگىتلەرگە كۆز ئۆزمەي قاراپ لەززەت ئالىدىغان قىز - چوكانلاردىن بىر نەچچىسى بار - دە! نۇرى دەرياغا قاراپ ئولتۇرۇپ ئۇزاق خىيال سۈردى. ئۇنىڭ قۇلاق تۈۋىدە خىلمۇخىل ئاۋازلار ئايلىنىپ يۈرەتتى: «مېنى قۇتقۇزۇڭ!» بۇ زىل، يېقىملىق ئاۋاز سەبىخەنىڭ، «ھېسسىياتقا بېرىلمە!» بۇ قەتئىي بۇيرۇق رۇسۇلوفنىڭ. «قىلىدىغان ئىشنىڭ كۆپ» بۇ زۇنۇن ئەپەندىنىڭ. «قىساس ئال» بۇ غېنى ئاكىسىنىڭ. «بالام، جېنىڭنى ئايا!» بۇ مېھرىبان دادىسى. «ھېچكىم قىلالىمىغان ئىشنى سەن قىل» بۇ مۇختەر چوڭ دادىسى. «ئىنقىلاب قارا كۈچكە ئەمەس، ئەقىل - پاراسەتكە مۇھتاج. جۇڭگىيلىك ئەقلى بىلەن ئۆلمەس شەخس» بۇ جۇبىڭ نازىرنىڭ گېپى...

ئۇ كىمنىڭ گېپىگە قۇلاق سېلىشى كېرەك؟ ئۇنىڭ بەدىنىدە يەنە بىر خىل يوشۇرۇن تەكەببۇرلۇقمۇ بار. ئۇ نېمىلا قىلسا ئۆز ئەقلىم بىلەن قىلىمەن دەيتتى. ئۇ كىشىلەرگە ھەددىدىن زىيادە مېھرىبانلىق قىلاتتى، ئەمما ئۇ ئاغزىدا دېمىگىنى بىلەن ھېچكىمنى كۆزگە ئىلمايتتى. بەزىلەر ئۇنىڭدىن ھەممىلا جەھەتتە ئۈستۈن ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلىغاندۇمۇ ئۇ: «مەن كەلگۈسىدە ئۇنىڭدىن ئۈستۈن بولىمەن» دەپ ئۆز - ئۆزىگە تەسەللى بېرەتتى. ھەتتا جۇبىڭ نازىر بىلەن بىللە كەلگەن كوممۇنىست: «ستالىن جۇڭشەن ئۇنۋېرسىتېتىغا كەلگەندە بىز قول ئېلىشىپ كۆرۈشۈش» دېگەندە، نۇرى ستالىنغا چوقۇنىدىغان ھېسسىياتى تولۇپ تۇرسىمۇ ئىچىدە: «ستالىننىڭ قولىنى تۇتۇپ قويغىنىغا ماختىنىۋاتىدۇ. مەن ئوردىن ئالىمەن، چوقۇم» دەپ ئۆزىگە تەسەللى بەرگەن. بۇ خىيالدىن كېيىن

ئۇيالىدى، لېكىن مەغرۇرلۇقىدىن رازى بولدى. مانا ھازىر قۇلقى ئەتراپىدا ھەرىدەك غوغۇلداپ ئۇچۇپ يۈرگەن ئاۋازلاردىن ھېچقايسىسى ئۇنىڭ قۇلىقىغا كېرىپ، ئۇنىڭ روھىي كۈچىگە ئايلىنالمىدى. ئۇ سەبىخەگە ئۇيغۇرغا خاس پىسخىكا بىلەن: «قىزلىق نۇمۇسىڭىدىن ئايرىلىپ يەنە ھايات يۈرەمسىنا» دەپ يىرگەنگەندى. كېيىن ئۇ: «ياق، ئۇ ياشىشى كېرەك. بەدىنى بۇلغاندى، لېكىن روھى پاك، مەن ئۇنىڭ روھىي ئازابلىرىغا ھەمدەم بولالەيسام قانداق ئادەم بولىمەن، بىر پاك يۈرەكنى ھېچبولمىسا ھىمايە قىلىشىم كېرەك، بۇ مېنىڭ ئىنسانىي بۇرچۇم» دەپ ئويلىغان. ھازىر بولسا «يوقاپ كەتتى» دېگەن خەۋەر بىلەن ئۇ تۇنجى قېتىم ئابدۇمەرىنىڭ ئۆيىدىن قايتقاندىكىدەك، ئىككىنچى قېتىم ئۆز ئۆيىدە قۇچاقلاشقاندىكىدەك، ئۈچىنچى قېتىم قىز غۇلجا شەھىرىدىن ئانىسى بىلەن كەتكەندىكىدەك. بىر يوشۇرۇن ئۇپراتقۇچى كۈچنىڭ زەربىسىگە ئۇچرىماقتا؛ ئۇنىڭ يۈرىكى كۆكرىكىگە پاتماي، پۈتۈن ۋۇجۇدى غالىلداپ تىترەپ، خۇددى ھەممىلا يەر كۆيۈۋاتقاندىكە سېزىلىپ، جېنىنى قويدىغان يەر تاپالماي قىينالماقتا ئىدى.

- قايغۇرما يىگىت! - دېدى بىرى ئۇنىڭ مۇرىسىگە قولىنى قويۇپ. نۇرى كەينىگە قايرىلدى. خەمىت ئۇنىڭغا قاراپ كۈلۈمسىرەپ تۇراتتى.

- قايغۇرما، - دېدى ئۇ قايتىلاپ، - شېڭ دۈبەنىڭ زۇلۇمىغا ئۇچرىغان ساڭا ئوخشاش كىشىلەر ساناقسىز. ئاسىيە ئابىستەيى بىزگە ھەممىنى سۆزلەپ بەردى. سېنىڭ ئەھۋالىڭنىمۇ بىلدۈرۈپ. بىز چوڭ ئىشلارغا باش قاتۇرايلى، سەن ئىنقىلاب يولىغا مېڭىپسەن، مەنمۇ شۇ. دۇنيادا ياشىغانكەنسەن، خەلقنىڭ بارىكالا دېگۈدەك بىر ئىش قىلىشنىڭ كېرەك. بىز تاتارلارنىڭ ئەھۋالىنى بىلىسەن، سىلەردىنمۇ بىز خار. يەھۇدىيلەرگە ئوخشاش دۇنيانىڭ ھەممە يېرىدە سەرگەردان. بىزنىڭ خەلقىمىزمۇ ياخشى كۈن كۆرۈشكە تەشنا. شۇ تەشەنلىقنى قاندۇرۇش مېنىڭ ئارزۇيۇم. يۈر، سېنى ئاسىيە ئابىستەينىڭكىگە باشلاپ باراي. پەرىخە دېگەن يەنە بىر قىزى بار، ھەممىدىن ئېشىپ چۈشتى دېيىشىدۇ چوڭلار. بېرىپ مۇڭدېشىپ كەلگىن، نۇرى.

خەمىت ئۇنى ئەمەلىيەتكە ئۇندىدى. ئۇ خەمىتكە ئەگىشىپ ئاۋال ئۆيىگە كەلدى. خەمىت ئۇنىڭغا بىر يېڭى چاقماق كۆڭلەك بىلەن شېلىپ ھەدىيە قىلدى.

ئاسىيە ئابىستەيى ناھىيە بازىرىدىن خېلىلا يىراق - تۈرك مەھەللىسىدە بىر رۇس تىجارەتچىنىڭ ھويلىسىدا

ئۆلتۈرىدىكەن. تامامەن پەن بىلەن قاشالانغان يوغان ھويلىنىڭ ئىتلىرى بەكمۇ قورقۇنچلۇق ئىكەن. ئورۇس بۇ يەتتە - سەككىز بۆرە ئىت بىلەن نىلقا جاڭگاللىرىدىن قاۋان، تۈلكە، تاغلىرىدىن كېيىك، بۇغا ئوۋلايدىكەن. ئۇنىڭ ئۆيىنىڭ ئالدى كەڭرى سارلىق - قاراسۇ، غاز - ئۆردەكلەر ئادەمنىڭ مېڭىسىنى يەپ كەتكۈدەك غاقلىدىشىپ گەپنى - گەپكە قوشمايدىكەن. ئاسىيە ئابىستەينى نۇرى ھەدېگەندە تونۇيالىمىدى. ئۇنىڭ چاچلىرى تامامەن ئاقارغان، چىرايلىق يۈزىگە چوڭقۇر قورۇقلار چۈشۈپ كۆزلىرىنىڭ چۆرىسى تورلاشقان، قاپاقلىرى كۆكەرگەن، لەۋلىرى ئۈمچەيگەن، ئىككى قوۋزى خالتا بولۇپ ساڭگىلىغان. ئۇنىڭ بۇنىڭدىن بىرنەچچە يىل بۇرۇنقى ئەلەرنى دەرھال ئۆزىگە گۈزەل چىرايىدىن زادىلا ئەسەر قالمىغانىدى. ئۇ نۇرىنىڭ يۈزىگە يۈزىنى يېقىپ بۇقۇلداپ يىغلاپ:

- بىر قاننى سۇنغان قېرى غازمەن. سەبىخەمدىن ئايرىلدىم، - دېدى ۋە نۇرىنىڭ يۈزلىرىگە

سۆيۈپ، - سەبىخە ئۈچۈن، ئارمانلىرىغا يېتەلمىگەن بىچارە قىزىم ئۈچۈن! - دەپ ھازا ئېچىپ يىغلىدى.

- نېمە تارتقۇلۇق بىزگە. تاتار بولغاننىڭ گۇناھىمۇ؟ دادام، ئېرىم ئېتىلدى. ئۆزۈم، قىزىم خورلاندى. مانا

ئەمدى قىزىمدىن ئايرىلدىم. ئىككى رۇس قىزى نۇرباغدىكى ئورنىمىزغا كېلىپ، يۈر، مەكتەپكە ئاپىرىمىز دەپ

ئاچىقىپ كەتكەنچە قىزىم قايتىپ كەلمىدى. جىنايىتىنى يوشۇرۇش ئۈچۈن شېڭ، چىۋ دېگەنلەر زىيانكەشلىككە

ئۇچىرىغانلارنى ئۆلتۈرۈۋېتىدىكەن. بىر يىل كۈتتۈم، قىزىمدىن دېرەك بولمىدى. بىچارە قىزىم، تەلەيسىز قىزىم،

سېنى قوغداشقا قۇربىم يەتمىدى، سېنى ساقلاپ قالالغۇدەك كۈچ تېپىلمىدى...

نۇرىنىڭ كۆزىدىن مۇنبەت بۇلاقتەك سۇ قۇيۇلدى، ئۇنىڭ لەۋلىرى تىتىرىدىۇ، ئاۋازى چىقىمىدى، ئۇنىڭ

مۇشتۇملىرى ئۆزلۈكىدىنلا چىڭ تۈگۈلدى. ئۇ خەمىتىنىڭ مۇرىسىگە بېشىنى قويۇپ:

- بىز نېمانچە بوزەك خەق، بىچارە مىللەتلەر - ھە؟ نېمىشقا باشقىلار بىزنى خالىغانچە ئاياغ ئاستى

قىلالايدۇ؟ - دېدى ۋارقىراپ تۇرۇپ.

يىغا - زار بېسىلغاندىن كېيىن ئاسىيە ئۆز كەچۈرمىشلىرىنى سۆزلەپ بەردى: سەبىخە خېتىدە يازغىنىدەك،

ئۇلارنى زورلۇق بىلەن ئۈرۈمچىگە ئېلىپ بېرىشقان. نۇرباغ دېگەن يەردىكى بۇك - باراقسان، ئوتتۇرىسىدىن ئۆستەك

ئۆتىدىغان ھويلىدىكى تاختايلىق بىر ئۆيگە ئەكىرىپ: «قىزلار ئوقۇيدۇ. سىز بۇ ئۆيدە تۇرۇپ تۇرۇڭ، كىيىن رۇسچە

تەرجىمان بولىسىز» دېگەن. بىر ھەپتىدىن كېيىن سەبىخەنى «مەكتەپكە ئاپىرىمىز» دەپ ئېلىپ كەتكەن. بىر

يىلدىن كېيىن سەبىخە گومۇش، سۇلغۇن، خىيالچان ھالدا پەيدا بولغان. كېيىن ئاسىيە ئەھۋالنى بىلگەن: ئۇلار قىزنى زىياپەتكە ئەكىرگەن، ھاراق زورلىسا ئىچىمىگەندىن كېيىن مېۋە سۈيى بەرگەن. قىز ئۇنى ئىچكەن ۋە ھوشىدىن كەتكەن. قىز بىر كاتتا مېھمانخانىدا ئىككى كىشىلىك كارۋاتتا قىيالىڭاچ ھالدا ھۇشغا كەلگەن. ئۇنى مەخسۇس ئىككى ئايال ساقلىغان. ئۇنىڭ نامىدىن ئاپىسىغا: «ھەربىي مەكتەپكە كىردىم. بىر يىلغىچە ئۆيگە قايتىشقا بولمايدىكەن» دەپ خەت يېزىشقان. ئاسىيە بىر شىركەتتە تەرجىمانلىق قىلغان. كىچىك قىزى پەرىخە سېستىرالار مەكتىپىگە ئوقۇشقا كىرگەن. كېيىن سەبىخە روھىي كېسەللەر دوختۇرخانىسىغا كىرىپ ئۈچ ئاي داۋالانغان. ئاخىرقى قېتىم قايتىپ كەلگەندە چىرايلىق ياسىنىپ، تولۇپ-سەمىرپ كەلگەن. ئاسىيە: «نېمە قىلىسەن ئەمدى؟» دەپ سورىسا ئۇ: «غەربكە قاراشقا يۈزۈم قالمايدى ئاپا، شەرققە، تۇرپانغا بېرىپ مۇئەللىم بولايلىمىكەن» دەپ جاۋاپ بەرگەن. ئەمما شۇ چاغدىمۇ ئۇنىڭ يېنىدا بىر ئايال مۇھاپىزەتچى بار ئىدى. بىر كۈنى بىر ماشىنا كەلدى. ئۈچ ئايال ئۇنى ماشىنا بىلەن ئېلىپ كەتتى. شۇنىڭ بىلەن سەبىخەدىن دېرەك بولمىدى. ئۇ كەتتى، ئاسىيەمۇ نۇر باغدىن ھەيدەلدى. ئۇ نەزىلىگىدىكى تاتار ئويۇشمىسىغا باردى. ئۇلار ئۇنى ئىشقا ئورۇنلاشتۇرۇپ قويدى. يېرىم يىلنىڭ ئالدىدا ئۇ ئويۇشمىنىڭ ياردىمى بىلەن نىلقا ناھىيىسىگە قايتىپ كەلدى. سەۋەبى، ئۇ قىزى توغرىسىدا سوۋېت كونسۇلىغا، جۇڭىڭ نازىرغا ئەرز يازغان. شېڭ ئەرز يازغۇچىلارنى ساق قويىمىغۇدەك دېگەن گەپنى ئاڭلاپ ئۈرۈمچىدىن قېچىپ كەلگەن...

نۇرى يۈزە ئەھۋاللارنىلا بىلدى، ئانا قىزى ئۈچۈن نەچچىلىك ياش تۆكتى، نەچچە-نەچچە كېچىلەرنى ئويۇقسىز ئۆتكۈزدى... بۇلار توغرىسىدا زادىلا تىنىمىدى. ئۇ قازاندىن ئالمۇتىغا، غۇلجىدىن ئۈرۈمچىگە ۋە ئۈرۈمچىدىن نىلقا ناھىيىسىگە بولغان ھايات سەپىرىدە دەرد-ئەلەمدىن باشقا ھېچنەرسە كۆرمىگەن. ئۇ ئىككى قىزنى قاتارغا قوشۇش ئۈچۈن ھەرقانداق خورلۇق، ئازابقا بەرداشلىق بېرىشكە ئادەتلەنگەن ئايال. ئۇ ئوڭايلىقچە بىرىگە ھال ئېيتمايدۇ، ھەرقانچە يېقىن ئادەملىرىگىمۇ كۆڭلىنىڭ نازۇك سىرلىرىنى ئېيتمايدىغان، سىر ساقلاش ئادىتى يېتىلگەن ئايال. مانا ئۇ نۇرغا قاراپ ھېچ ئىش بولمىغاندەك كۈلۈمسىرىدى:

- ئاپاڭغا ئوخشاش چىرايلىق، داداڭدەك قاملاشقان يىگىت بوپسەن!- دېۋىدى، خەمەت:

- لېنىندەك بىلىملىك، ستالىندەك ئېغىر-بېسىق،- دەپ قوشۇپ قويدى.

- ئورۇسلارنى دورىمىسۇن ئىلاھىم! - دېدى ئاسىيە ھەسرەت بىلەن ئۇھ تارتىپ، - ھەركىم ئۆز مىللىتىگە ئوخشىمىسۇن. ئۇيغۇرلار ئاق كۆڭۈل، مېھرىبان، كەڭ قورساق، ياخشى خەق. ياكى زېڭىش، جىن شۇرپىن دېگەنلەر نېمىلەرنى قىلىمىدى. ئالتۇن - كۆمۈش توپلاش ئۈچۈن خەلققە زۇلۇم سالىدى، ئۇيغۇرلار ئاچ - يالىڭاچ قالسىمۇ يەنە «غىڭ» قىلىمىدى. بۇلارغا بىرمۇ باشلانغۇچ مەكتەپ ئېچىپ بەرمىدى. ئۆزىنىڭ بالىلىرىغا «شۆتاك» ئېچىپ بەردى... - ئاسىيە كونا ھۆكۈمەت ئۈستىدىن سۆزلىگىلى تۇرۇۋىدى، خەمەت ئۇنىڭ گېپىنى بۆلۈپ: - نۇرى سەبىخەنى ئىزدەپ ئۈرۈمچىگە بارىمەن دەيدۇ، سىزچە بولارمۇ؟ - دېدى. ئاسىيە: - خەتەرلىك. بۇرۇنقى ئۈرۈمچى يوق. گېرمانلار ئورۇسلارغا ھۇجۇم قىلىۋىدى، شېڭ ئۆزگەردى. ئۇ سوۋېت ئادەملىرىگىمۇ قول سېلىشنى باشلىدى. يەنئەندىن كەلگەن كومپارتىيە ئەزالىرىغىمۇ ئالاغىلى تۇردى. تۈرمىگە كىرگەن ئادەم ساق چىقالمايدۇ، - دېدى.

- نۇرى خېيىمخەتەردىن قورقمايمەن، - دەيدۇ.

- قاراملىق قىلىشقا بولمايدۇ. قاراملىقتىن كىم پايدا ئالالىدى؟

- قاراملىق ئەمەس، باتۇرلۇق قىلماقچى. مەنمۇ بىللە بارايمىكەن دەيمەن؟

- جۇبىڭ نازىر ئىشنىڭ بولسا مېنى ئىزدە دېگەن ماڭا، - دېدى نۇرى، - شۇ كىشىگە يېلىنىپ كۆرەيمىكەن دەيمەن. شۇ كىشىنىڭ كۈچى بىلەن چىۋىسىلىك غۇلجىدىن يۆتكەلگەن ئەمەسمۇ؟ ئاڭلىسام، شىڭ شىسەي

جۇنازىردىن ئەيمەنگۈدەك. سەككىزىنچى ئارمىيە ئىش بىجىرىش ئورنى دېگەن ئىككى قەۋەتلىك بىنا بار ئىكەن نەنلىياڭ دېگەن يەردە. شۇ يەردە جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ چېن تەنچىيۇ دېگەن بىر باشلىقى بار ئىكەن. شېڭ دۈبەن ئۇنىڭدىن قورقىدىكەن. جۇبىڭ نازىر، چېن دېگەن ئادەملەر ئارىلاشسا سەبىخەنىڭ دېرىكىنى ئالغىلى

بولارمىكەننىڭ.

ئۇلار ئۇزاق پاراڭلاشتى. چۈشكە يېقىن ئۆيگە پەرىخە كىرىپ كەلدى: زىلۋا بوي، قوڭۇر چاچ، ئاق سۈزۈك

يۈزلۈك، لەۋلىرى ئېچىلاي دېگەن قىزىلگۈل غۇنچىسىدەك، كۆزلىرى يوغان، سارغۇچ، ئىككى تال چېچى توم ھەم

ئۇزۇن، بىر جۈپ يېتىلگەن چىڭ كۆكسى نېپىز كۆك كۆڭلىكىنى كۆتۈرۈپ ئويناقلاپ تۇرغان بىر گۈزەل قىز پەيدا

بولغاندا، نۇرى خۇددى ئۇنىڭ ھەدىسىنى تۇنجى قېتىم كۆرگەندەك كۆزىنى ئۈزلەلمەي قالدى.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- تونۇدۇڭمۇ، بۇ كىم؟

- نۇرى ئاكام! - دېدى قىز ھۈپپىدە قىزىرىپ، - ھەدەم گېپىنى قىلاتتى، - قىز يەرگە قارىدى.

- پەرىخەمۇ چوڭ بوپتۇ. ھەدىسىدەك چىرايلىق قىز بوپتۇ، - دېدى نۇرى كۆزىنى قىزىدىن

قاچۇرۇپ، - سەبىخە بولغان بولسا قانچىلىك خۇش بولۇپ كېتەردى؟

ئاسىيە يەنە كۆڭلى يېرىم بولۇپ ئاۋازى تىتىردى:

- خۇدايىم ئەمدى پەرىخەنى ساقلىسۇن، چىراي دېگەن قىز بالىنىڭ دۈشمىنىكە نغۇ زادى...

ئاھالىسى يىگىرمە مىڭدىن سەل - پەل كۆپرەك كونا بازار، چىغلىقمەھەللە دېگەن كونا مەھەللىلىرى ۋە

سوۋېتتىن قېچىپ كەلگەن تاتار، رۇس، تۈركلەر پەيدا قىلغان دۆربىلجىن، تۈرك مەھەللە دەيدىغان تۆتلا

مەھەللىسى، بىرقانچە ئۇششاق كوچىلىرى بار بۇ يۇرت شەھەر دېسە شەھەر، يېزا دېسە يېزىغا ئوخشايدۇ. ئۇنىڭ

جەنۇب ۋە شىمال تەرەپلىرى تاغ. دەريا ياقىلاپ شەرققە مېڭىۋەرسىڭىز قارىغاي، سامرىسەن ۋە تاغ تېرىكى، ئارچا

تالاردىن ھاسىل بولغان ئاجايىپ تەبىئىي توقايلىقلارنى، دەريا ئوتتۇرىسىدا پەيدا بولۇپ قالغان ئاجايىپ گۈزەل

ئورمانلارنى كۆرىسىز. تاغلاردىن دەريا ئېقىپ چۈشۈۋاتقان سۇلارنى بويلاپ جەنۇبقا ماڭسىڭىز، ئاجايىپ چىرايلىق

غول - سايلىقلارنى كۆرىسىز. ئۇ يەرلەردە يازدا مال - ۋاران، كېپىك، بۇغا، ئارقارلار دۈمبىلىرى ئارانلا كۆرۈنىدىغان

چۆپلۈك ئارىسىدا ئوتلىشىپ، قېلىن قارىغايلىرىنىڭ سايلىرىدە راھەتلىنىپ يېتىشىدۇ. قاش دەرياسىنىڭ بويىدىكى

قويۇق ئورمانلىقلار يېنىدىكى يېشىللىقلارغا ئاپئاق چېدىر ۋە كىگىز ئۆيلەر تىكىلگەن. يازنىڭ بۇ ئايلىرىدا ئۇ ئۆيلەردە

ھوزۇر - ھالاۋەتتىن باشقا نەرسە يوق...

نۇرى ياز بويى يايلاق سەيلىسى قىلىپ قىزىرىپ - سەمىرىپ، ئاياللار كۆزىگە ئوت كۆرۈنىدىغان بولۇپ، نىلقا

شەھىرىگە يەنە قايتىپ كەلدى. ئۇ ھازىر دەرياغا يېقىنلا سېلىنغان مەكتەپنىڭ تولۇقسىز سىنىپلىرىغا ئەدەبىيات

دەرسى بېرىشكە تەيىنلەندى. راست دېگەندەك، پاتىخ مۇسلىموفنىڭ گېپى گەپكەن. ئۇ «مېنىڭ ئىنىم» دېۋىدى،

ھۆكۈمەت ئۇنىڭغا ئالاھىدە ياخشى مۇئامىلە قىلدى.

مانا ئۇ چىرايلىق كىيىنىپ، تۇنجى قېتىم بۇدۇر، قويۇق چاچلىرى بىلەن يالاڭۋاش بولۇۋېلىپ خەمەت بىلەن

كوچا سەيلىسى قىلماقتا. ئۇلارغا ھەممە ئادەم زوقلىنىپ قارىماقتا، ئاشخانلار چىلىماقتا.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- پاھ! - نۇرىنىڭ يېنىدىن بىر رۇس قىزى ئۆتۈۋېدى، ئۇنىڭ بەدىنى «غۇژ» قىلىپ قالدى، - ئاداش، يايلاق دېگىنىڭ ئادەمنى ۋەھشىي قىلىۋېتىدىكەن، ئايال خەق كۆزۈمگە ئوت كۆرۈنىدۇ. كېچىلىرى زادى ئۇيقۇم كەلمەيدۇ. - ئۆيلىنىۋالامسەن يە؟ ھەدىسى ھېلىقىدەك بولدى، سىڭلىسى راسا تولۇپتۇ، بالا بولۇپ كېرسەن شۇ. - ياق، مەن ئۆيلەنمەيمەن. سەبىخە ماڭا قاراپلا تۇرغاندەك، ھەربىر قەدىمىنى نازارەت قىلۋاتقاندەك بىلىنىدۇ. مەن ئۇنىڭغا خىيانەت قىلالمايمەن.

نەق شۇ چاغدا ئىككى چېرىك بىر قازاق يىگىتنى قوغلاپ تار كوچىدىن چىقتى. يىگىت ئاشخانا ئالدىدىكى باغلاغلىق ئېتىغا يۈگۈرمەكتە، چېرىكلەر قوللىرىغا تاپانچا ئېلىپ «تۇفى، تۇفى زېي!» دېيىشىپ يۈگۈرۈپ چىقىپ كېلىشمەكتە ئىدى. يىگىت نۇرى بىلەن خەمىتنىڭ يېنىدىن ئۆتۈپ كېتىۋېتىپ «پۇتلىۋېتىڭلار!» دېدى. ئەسكەرلەر ئۇلارنىڭ يېنىغا كېلىشىگە ئىككىسى ئىككى چېرىكنىڭ پۇتىغا پۇتلىۋەتتى. چېرىكلەر مۇدۈرۈپ يىقىلىپ ئۆرە بولۇشىغا ئىككىسىنىڭ قۇلاق تۈۋىگە ئىككى مۇشت تەگدى، چېرىكلەر ئوڭدا چۈشتى. ئۇلار ھۇشقا كەلگۈچە ھېلىقى قازاق يىگىت ئېتىغا مىنىپ تىكىۋەتتى. چېرىكلەر ئورنىدىن تۇرغاندا ئۇلارنى نۇرغۇن ئادەم قورشىۋالغان، ئۇلار كىملىرىنىڭ مۇشتلىرى تەگكەنلىكىنى ئاڭقىرالماي ھەممە ئادەمنى تىللىدى، لېكىن قورقۇپ - داجىپ، ساقچى ئىدارىسىگە قاراپ كېتىشتى.

كوچا سەيلىسى تولىمۇ كۆڭۈللۈك. گۈگۈم ۋاقتى، كىنوخانىنىڭ ئالدى ئادەملەر بىلەن تولغان.

گازىر - پۇرچاق، موخوركا، قىمىز ۋە كاۋاپ بىلەن ھاراق، بوزا ساتقۇچىلار ۋارقىراشماقتا. تىنچ ھايات قانداق كۆڭۈللۈك - ھە، بولۇپمۇ گۈگۈم ۋاقتىدا...

ئەنە، توپ - توپ قىزلار نەدىندۇر كۈلۈشۈپ چىقىپ كېلىشتى. ئەنە، ئۇلارنىڭ چۆرىسىدە شوخ يىگىتلەر پەيدا بولدى، قىزلار بىلەن پىچىرلىشىش قانداق كۆڭۈللۈك - ھە، بولۇپمۇ گۈگۈم ۋاقتىدا...

شەرقتىن كېلىدىغان كەچكى شامال سېنى ھوزۇرلاندۇرىدۇ، سېنى ھاياتتىن كۆپرەك لەززەت ئېلىشقا ئۈندەيدۇ. ئۇ سېنى سۆيىدۇ، ئەركىلىتىدۇ، ئەركىلەيدۇ. سەن گوبيا ئۇنىڭ سۆيگىنىدەك باغرىغا قول سالىدۇ، بولۇپمۇ گۈگۈم ۋاقتىدا...

ياز مەنزىرىسى سېنى شېرىن خىياللار دېڭىزىغا ئۈندەيدۇ، سەن جېنىڭ راھەتلەنگەندە ئەڭ يېقىن ئادەملىرىڭنى

ئەسلەيسەن؛ ھازىر زىياۋۇدۇن نېمە قىلىۋاتىدىكىن، بەرا، دەرالارچۇ، ئۇنىڭ ئوماق سىڭلىسىچۇ؟ نۇرى ئۇلارنى كۆرمىگىلى ساق بىر يېرىم يىل بولدى. ئۇلارنى خۇش قىلىپ يېزىسىغا بېرىپ ئۆستەڭ بويىدىكى چىغرىتاقلىققا كىگىز پارچىسى سېلىپ، ئېغىناپ يېتىپ قاقاقلىشىپ كۈلۈشسە - ھە، بولۇپمۇ گۈگۈم ۋاقتىدا...
گۈگۈم بۈگۈننىڭ دەپنە مۇراسىمى، ئەتىنىڭ تولغىقى. بۇ قايسى شائىرنىڭ تاپقان گەپلىرىكىن؟
گۈگۈم ئۇلۇغ قوياشنىڭ جۇدالىق بەلگىسى، تۈن ھۆكۈمرانلىقىنىڭ ئەلچىسى. ئۇ ساڭا غەپلەت، جۇدالىق، لەززەت سوۋغا قىلىدۇ. سەن مۇشۇ گۈگۈمنىڭ يادنامىسىنى باغرىڭغا بېسىپ كېلەچىكىڭ توغرىسىدا شېرىن چۈش كۆرسەن. چۈشۈڭدە مەڭگۈ ئېرىشەلمەيدىغان شان - شەرەپ چوققىسىغا چىقالايسەن. يەنە بەزىدە تىك چوققىدىن سالغا تېشىدەك يىراقلارغا ئۇچسەن...

گۈگۈم بىلەن ھاياتىڭنىڭ بىر بېتى ئاخىرلىشىپ، يېڭى بەت - سۈبھى ئۈچۈن زېمىن تەييارلىنىدۇ. يورۇقلۇق قاراڭغۇلۇقتىن تۇغۇلىدۇ، گويا سەن ئاناڭنىڭ قاراڭغۇ قورسىقىدىن يورۇق دۇنياغا كۆز ئاچقان دەك. شۇڭا گۈگۈممۇ خاسىيەتلىك، ئۇنى ھەرگىز قارغىما، ... بولۇپمۇ گۈگۈم ۋاقتىدا...

21

1942 - يىلىنىڭ يانۋار ئېيى تولىمۇ قاتتىق سوغۇق بىلەن باشلاندى. قېلىن قار ئىلى زېمىنىنى قاپلىغان، يوللار ئېتىلگەن، ئۆيلەر گويا يەرگە چۆككەن، دەريا - ئۆستەڭلەر نەلەرگىدۇر غايىپ بولغان... قارىساڭ ئەتىگەنلىك قوياشنىڭ ئاچچىق نۇرى كۆزۈڭدىن ياش ئاققۇزىدۇ، كەڭ دالانىڭ ئۆيەر - بۇيىرىدە ئارانلا ئۇچلىرى كۆرۈنۈپ قالغان چىغ، شۇاقلار كۈچىشىنىڭ ئاچچىق شامىلىدا تىترەيدۇ... چوڭقۇر توغانلار قېنى، خامانلاردىكى سامان - توپانلارمۇ يوققۇ - ھە؟... ھەممىلا يېرى قېلىن قار بىلەن چۈمكەلگەن ھويلىسىدىن تىزىغىچە قار كېچىپ دەرۋازا ئالدىغا ئارانلا چىققان زىياۋۇدۇن كۈنچىقىشقا قاراپ تۇرۇپ ئۆز - ئۆزىدىن سۇئاللارنى سورىدى. لېكىن ئۇنىڭ سۇئاللىرىغا ھېچكىم: نە كۆزنى چاقىدىغان قېلىن قار، نە كۆزىدىن ياش ئاققۇزىدىغان شامال، نە مۇنۇ قېلىن قاردا شاخلىرى ئېگىلىپ، بەللىرى مۈكچەيگەن دەرەخلەر جاۋاپ بەرمىدى. ئۇ كۆرەك جۇۋىسىنىڭ يەڭلىرىگە قوللىرىنى تىقىۋېلىپ، ئېگىنىنىڭ ئاستىدىن سالپاڭلىرىنى چېتىۋالغان قۇلاقچىسىنىڭ گادىرماچ يۇڭلىرى بىلەن بۇلتۇردىن باشلاپ قويىۋەتكەن ساقىلى ئارىلىشىپ پەيدا بولغان يىرىك «سۈپۈرگە» ئۈستىدە بىردەمدىلا پەيدا بولغان قار - مۇز

مۇنەكلىرىنى تىلى بىلەن يالاپ قويدى.

- نېمە بولدى - ھە؟ - دېدى ئۇ. ئۇنىڭ كىگىز پايپاق بىلەن پۈرۈم چورۇق كىيگەن پۇتلىرى ۋە مايلىشىپ

كەتكەن قېلىن شالۋۇر ئىچىدىكى تىزلىرى سىرقىرىماقتا ئىدى. ئۇ ھويلا قارىنى كۈرەپ بولۇپ بىرمۇ ئادەم ئىزى

چۈشمىگەن كۈچىغا تۇنجى ئىز سېلىپ مەھەللىنىڭ سىرتىغا تەستە مېڭىپ چىقتى. ئۇ گويا مەھەللىنىڭ سىرتىغا

چىقىپ قارىسا ئاۋرال تېغىنىڭ نېرىسىدىكى نىلقا دەرياسى كۆرۈنىدىغاندەك بويۇنلىرىنى سوزۇپ شۇ تەرەپكە قارىدى.

كۈن كۆتۈرۈلگەن يەردە ئاپئاق، تولىمۇ چوڭ قار دۆۋىسىدەك ئاۋرال تېغىلا كۆرۈندى، ئۇنىڭ ئوغلى تۇرۇۋاتقان نىلقا

دېگەن جاي ئاشۇ كاتتا قار دۆۋىسىنىڭ نېرىسىدا. زىياۋۇدۇن بۇ قەدەملىرى بىلەن بىر ئايدىمۇ ئۇ يەرگە بارالمايدۇ.

- نۇرى، نۇرمۇھەممەت، جېنىم ساقام، نەدىسەن؟ داداڭ ماغدۇرىدىن قالدى. قىرىق بەشكە كىرمەي تۇرۇپلا

مۈكچەيدى، ئۇ ھاسرايدۇ، يۆتىلەيدۇ، تەرلەيدۇ، تىترەيدۇ... بۇ نەرسىلەر نەدىن پەيدا بولدى؟ ئېغىر ئىش،

تايلاق، تۈرمە، يوقسۇزچىلىق پەيدا قىلىدىمۇ ياكى ئاپاڭ بىلەن ئىنىڭنىڭ ئۆلۈمى پەيدا قىلىدىمۇ؟ كۆز يېشىمنى

بىرىگە كۆرسەتمىدىم، ئەمما چاچلىرىمدىكى ئاق، بەدەنلىرىمدىكى سەتچىلىكنى يوشۇرالمىدىم. مېنەي دېسەم ئات

يوق، مانا ئەمدى مەن ئات، ساپان سۆرىگۈدەك ئۆكۈز يوق، ئۆزۈم ئۆكۈز. ئېتىزدا ئەر، قازان بېشىدا خوتۇن بولۇپ

تۆت يىلنى ئۆتكۈزدۈم. قىزىمۇ بەش ياشقا كىردى، ئۇ يۈز-كۆزىنى ئۆزى يۇيۇپ، چېپىنى ئۆزى ئىچەلەيدۇ،

تىزىمدا ئولتۇرۇشتىن ئويلىنىدۇ. بەرا بىلەن دەرا مېنىڭ كاجلىقىمدىن مالاي بولدى، بەرا شەھەردە قورۇ

خىزمەتچىسى، دەرا مەھەللىدە مالچى، خەقنىڭ مېلىغا ئوت چېچىپ، بوغۇز بېرىپ ئىشلەۋاتىدۇ. ئاناڭ نېمە

دەۋاتىدىكىن؟ سەن زىيەك تۆت بالامنى نېمە كۈنگە قويدۇڭ، مەن ئۇلارنى ئاق سۈتۈم بىلەن بېقىپ، جېنىمنى

يۆگەك قىلىپ ئاسرىغان. سەن نېمە قىلۋەتتىڭ، «مالاي» دېگەن قانداق يامان ھاقارەت، سەن ئۇنى بىلەمسەن؟

دەپ مېنى قارغاۋاتقاندۇر-ھە؟ يەرنى سات دەيدۇ، مەن ياق دەيمەن. يەر سېتىش جان سېتىش دېگەن سۆز، يەر

سېتىش پەسلىك...

دېھقان جان قاينۇسىدا، شۇ تۇرقىدا دۇنيادا ياش تۆكۈۋاتقان دېھقانلار قانچە، قان تۆكۈۋاتقانلارچۇ؟ بۇ

ئىشلارنى زىياۋۇدۇننىڭ ئوغلى نۇرى بىلىدۇ: مۇشۇ كۈنلەردە، يەنى 1921-يىل 1-ئاينىڭ 1-كۈنى سوۋېت

ئىتتىپاقى، ئامېرىكا، ئەنگىلىيە قاتارلىق يىگىرمە ئالتە دۆلەت ۋەكىللىرى ۋاشىنگتوندا «بىرلەشكەن دۆلەتلەرنىڭ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئورتاق خىتابنامىسى»گە ئىمزا قويۇپ ئوت يالقۇنى ئىچىدە قالغان يەرشارىنى قۇتقۇزۇش ئۈچۈن ھەرىكەت قىلۋاتاتتى...

گېرمانىيە فاشىزمى 1941 - يىلى 6 - ئاينىڭ 21 - كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقىغا بالىتىق دېڭىزىدىن قارا دېڭىزغىچە بولغان ئىككى مىڭ كىلومېتىر ئۇزۇنلۇقتا نەچچە يۈزمىڭ ئەسكەر، ئۈچ مىڭ يەتتە يۈزدىن ئارتۇق تانكا، تۆت مىڭ توققۇز يۈزدىن ئارتۇق ئايرۇپىلان بىلەن تۇيۇقسىز ھۇجۇم قىلىپ، توختىماي ئىلگىرلەپ، شۇ يىلنىڭ 11 - ئايلارىدا موسكۋانى قورشىۋالغان. كىيىۋ شەھىرىنىڭ سىرتىدىكى بىر چوڭ ئازگالغا ئوتتۇز نەچچە مىڭ يەھۇدىيىنى سولاپ قىرىپ تاشلىغان. نەچچە مىڭلىغان پۇقرا خانىۋەيران بولۇپ ھەممىلا يەرنى نالە - پەرياد قاپلىغانىدى... رۇسلار موسكۋا يېنىدا قاتتىق جەڭ قىلىپ دۈشمەننىڭ بىر يۈز ئاتمىش سەككىز مىڭ ئەسكىرىنى تالاپەتكە ئۇچىرىتىپ، ئۇنى موسكۋادىن يۈز - ئىككى يۈز كىلومېتىر نېرىغا ھەيدىۋەتكەن...

1942 - يىلى 1 - ئاينىڭ 5 - كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقى ئالىي قوماندانلىق شىتابى 1 - ئاينىڭ 8 - كۈنىدىن باشلاپ، توققۇز ئارمىيە ۋە بالىتىق دېڭىز فلوتى، قارا دېڭىز فلوتى، ھاۋا ئارمىيىسىنىڭ ھىمايىسىدە بىر مىليون بىر يۈز مىڭ ئەسكەر، يەتتە مىڭ ئالتە يۈز ئەللىك ئىككى زەمبىرەك، يەتتە يۈز يەتمىش تۆت تانكا، مىڭ دانە ئايرۇپىلان بىلەن گېرمانىيە ئارمىيىسىگە ئومۇميۈزلۈك ھۇجۇم باشلاشنى قارار قىلغان. ھازىر موسكۋانىڭ نېرىسىدا تېخى تاڭ ئاتىمىدى. ئۇ يەردىمۇ قار قېلىن، سوغۇق قاتتىق. مىليون ئادەمنىڭ قولىدا قۇرال، قەلبىدە نەپرەت، غەزەپ... ئۇلار زىياۋۇدۇن ئائىلە غېمىدە نالە قىلغىنىدەك داد - پەرياد قىلمايدۇ. ئۇلارنىڭ جېنى ئالقىنىدا، ئۇلار ۋەتەن ئۈچۈن ھەرقاچان ئۆلۈشكە تەييار. شۇ تاپتا ياپۇنىيىنىڭ ئايرۇپىلان، پاراخوتلىرى يىراق فىلىپپىن ئەتراپىدا ئامېرىكا ئايرۇپىلانلىرى ۋە پاراخوتلىرى بىلەن قاتتىق سوقۇشۋاتىدۇ، جۇڭگو زېمىنىدا ياپۇنلار شەرقىي شىمالدىن شەرقىي جۇڭگو، شىمالىي جۇڭголارغا ئۆتۈپ جۇڭگو يېزىلىرىدا، شەھەرلىرىدە قىرغىنچىلىق ئېلىپ بېرىۋاتىدۇ، ئوت قويۇۋاتىدۇ، غالىب ئىتتەك ھەممىنى تالاۋاتىدۇ... ستالىننىڭ ئاۋازى ھەممە ئادەمنىڭ قۇلقى تۈۋىدە: «بۇ بىر توپ جېنىدىن تويغان چىلبۆرلەر، ئىنسان قېلىپىدىن چىققان يىرتقۇچىلار نۇمۇسسىزلىق بىلەن ئۇلۇغ رۇس مىللىتىنى يوقىتىمىز، پىلخانوۋ ۋە لېنىن، بېلىنسىكى ۋە چېرنىشېۋىنسىكى، پۇشكىن ۋە تولستوي، گلىنكا ۋە چايكوۋىنسىكى، گوركىي ۋە چىخوف، چېچىنوف ۋە پاۋلوف، رېپىن ۋە سۇرىكوف، سورۇروف ۋە كوتۇزوفلارنىڭ مىللىتىنى يوقىتىمىز دەپ

جار سالماقتا...» يەر شارى، تۆت چوڭ ئوكيان، ئالتە قىتئەدە ئۇرۇش ۋەھىمىسى... ھەر يىلى ئون مىليوندىن كۆپ، ئايدا مىليون، كۈنگە ئۈچ يۈز نەچچە مىڭ ئادەم يەر يۈزىدىن يوقالماقتا. مانا بۇ بۈگۈنكى دۇنيا. نۇرى خېتىدە بۇ گەپلەرنى يېزىپ ئاخىرىدا: « دادا، مەن ھازىر چوڭ بولدۇم. سىنىڭلا بالاڭ ئەمەسمەن، خەلقنىڭ بالىسىمەن. شېڭ شىسەي گېتلىرغا، ياپۇنلارغا ئەگىشىپ غالىبلارغا ئۆتۈلۈپتۇ. ئۇ ھازىر ئالتە بۈيۈك سىياسىتىنى ئانچە ۋارقىرىمايدىغان بولۇپ قالدى. ئۇ ھەر كۈنى مىڭلاپ ئادەمنى تۈرمىگە تاشلىماقتا، ئۆلتۈرمەكتە. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ، يەنئەندىن كەلگەن جۇڭگو كومپارتىيىسىنىڭ ئادەملىرىنى ھەدەپ يوشۇرۇنچە قولغا ئالماقتا. ئۇمۇ بىر چىلبۆرە، ئۇنى يوقاتىمىساق قانداقمۇ خەلقنىڭ ئوغلى بولالايمەن» دەپ يازغانىدى. ئۇنىڭ خېتىنى بەر ھازىر ئاغرىقچان بولۇپ قالغان مۇختەربايغا، زىياۋۇدۇنغا ئوقۇپ بېرىۋىدى، مۇختەرباي تىزلىرىغا ئۇرۇپ: - ئوغۇل بالا، ئۇ ئەمدى باشقىنى قويۇپ مەرگەنلىكىنى ئۆگەنسە بولىدۇ، غوجانىياز ھاجىدەك مەرگەن بولمىسا بولىمىدۇ. ئۇنىڭغا بىر مىللىتى ئېلىپ بېرىلى، - دېدى. لېكىن دادا بولغان ئادەم بالغا قانداق چىدايدۇ. بىر يىلدىن ئاشتى ئۇ بالىسىنى كۆرەلمىدى، بالىسى نەدە، نېمە قىلىپ يۈرىدۇ، ئۇنىڭ ئوغلىمۇ ئاۋۇ چوڭ قار دۆۋىسىدەك كۆرۈنىدىغان ئاۋالنىڭ نېرىسىدا غېنى، پاتىخ، ئەكبەرلەر بىلەن بىرلىشىپ چېگراغا يۈك - تېرە، ئات - قوي يۆتكەپ قورالغا تېگىشىپ تاغلىقلارنى قوراللىنىدۇرۇۋاتقۇدەك. بۇ گەپنى كىم تاپتىكىن. ئابدۇمەر مىڭبېگى تۈنۈگۈنلا ئەسكەر باشلاپ كېلىپ ئۇنىڭ دېرىكىنى قىلدى...

- شېڭ دۈبەنگە قارشى ئادەملەرنى! - دېدى ئۇ جامائەتنى مەسچىتكە يىغىپ، يوغان تۈلكە تۇماق، قارا تاشلىق سەنسەن جۇۋا بىلەن كىشلەرگە سۈرلۈك كۆرۈنۈشكە تىرىشىپ، قامچىسىنى پۇلاڭلىتىپ سۆزلەپ، - تۇتۇپ بېرىپ يوقاتىمىساق يۇرت تىنچىمايدۇ!

«يوقاتىمىساق» دېگەن سۆزنى ئاڭلاپ زىياۋۇدۇن چۆچۈپ كەتتى. كىچىك ئوغلىنى ئاتتى، ئەمدى چوڭ ئوغلىنى يوقاتقۇدەكما؟ ياق، زىياۋۇدۇن ھەرقانچە ئۆلەرمەن بولسىمۇ بۇ ئوغلى ئۈچۈن جېنىنى تىكىپ ئېلىشالايدۇ. يوقتىشقا توغرا كەلسە مۇنۇ سەنسەن جۇۋا ئىچىدىكى قۇمانىنى يوقتىش كېرەك. ئۇ خەلققە بالايىناپەتتىن باشقىنى تىلىمەيدۇ. نۇرچۇ؟ ئۇ خەلقىم ياخشى كۈن كۆرسىكەن دېگەندىن باشقىنى ئويلىمايدىغۇ، ياماننى يوقاتماي ياخشىنى يوقاتسا، بۇ دۇنيادا ھەقىقەتنىڭ ئۇۋىقىمۇ قالمايدۇ!

مۇختەرباي جۇڭسغا يۆڭىلىپ قاپقىنى تۈرۈپ ئۈندىمەي ئولتۇردى. ئابدۇمەر مىڭبېگىنىڭ كىچىك خوتۇنى بىلەن بولغان ئىش تەستە جىمىقتى. ئادەملەر كۆپرەك مۇختەرباينى جىملىدى، نەۋرىلىرى ئىگەككە تاقاشقان، يۇرت كاتتىسى بولمىەن دەپ يەڭ شىمايلاپ يۈرگەن ئادەم خەقنىڭ تۇغلۇكىدىن ساڭگىلاپ يۈرسە قانداق بولىدۇ، سەت ئەمەسمۇ، دېيىشتى جامائەت. مۇختەرباينىڭ خوتۇنى: «شۇنچە دىخسىرىغان بولسا مەھەللىدىمۇ جىقتىغۇ غاڭ-پىڭ قىلمايدىغانلىرى» دەپ سېسىق گەپ قىلدى. تىكىلىپ قارىمايدىغان چوڭ كېلىنى بالىسىنى ئەركىلەتكەن بولۇپ: «جىق خوتۇن ئالسەن-ھە، ساقام!» دەپ مۇختەربايغا ئاڭلىتىپ تۇرۇپ دارىتمىلىدى. چوڭ ئوغلى ھەرقانچە گالۋاڭ بولسىمۇ ھەرۋا قېتىۋاتقاندا چابدار ئات شوتىغا كىرمىۋىدى، توشۇڭ بىلەن ئۇرۇپ: «سەنمۇ ئايغىرلىق قىلىپ خەقنىڭ ئېغىلىغا چاپاي دەمسەن كۆتۈرەلمە!» دېدى. ھەممىلا ئادەم تەنە قىلىۋاتقاندا، بالىلارمۇ مازاق قىلىۋاتقاندا بىلىندى ئۇنىڭغا. ئۇ بىر ھەپتە ئۆيىدىن چىقمىدى. بىردىنلا بەش ۋاخ نامازنى باشلىۋېلىپ ئىمامنىڭ يېنىدىنلا يۈكۈنۈپ ئولتۇرىدىغان بولۇۋالغىلى مانا ھازىر يېرىم بولۇپ قالدى. ئۇنىڭ مىجەزىمۇ ئۆزگەردى؛ گېپى ئاز، مۇلايىم بولۇپ قالدى. ناۋادا تارانچىلارنىڭ كاتتىۋېشى مۇتائالى خەلىپىتىم ئابدۇمەر مىڭبېگىگە: «بەندە دېگەن يېڭىلىدۇ، توۋا قىلىسلا بولدى، سىزدەك توۋا قىلمايدىغانلار جازالىنىشى كېرەك» دەپ مىڭبېگىنىڭ ئەرزىنى قايتۇرۋەتمىگەن بولسا، ئابدۇمەر مىڭبېگى مۇختەرباينى جازالاتماقچى ئىدى. ئۇ كۈنلەردە ئىمام، مىرا «قازى» لارمۇ ئەدەپ كېتىشتى.

- ئىسلام شەرىئىتىدە بۇ زىناخورلار چالما-كېسەك قىلىنىدۇ، - دېدى ئىمام بىر نەزىرىدە مۈكچىيىپ ئولتۇرۇپ، - زىناخور، خىيانەتچى، چېقىمچى، غەيۋەتخور، يالاقچىنىڭ ياتار يېرى دوزاخ!

- قازارەن ئىمامئاخۇنۇم، سىلى بىلەن مېنىمۇ ئايال سۈرەتلىك شەيتان ئازدۇرسا بۇ گەپنى دەمدىلا؟ - دېدى مىرا «قازى» ئىمامنىڭ يېغىرىغا تېگىپ، - غالىچا، سۈخەنچى دېدىلە، قازارەن ئابدۇمەرنى يۇقىرىدىن يۆلەپ يەنە مىڭبېگى قىلىپ قويىمىغان بولسا، سىلى چېقىمچى، خىيانەتچى، غالىچا دەپ كىمنى كۆرسەتكەن بولاردىلە؟

- سىلى گەپ بۇرمىلاشقا ئۇستا، ئىلىپتەك گەپ سىلىنىڭ ئاغزىلىرىغا كىرسىلا توقۇنۇق بولۇپ چىقىدۇ.

- قازارەن، شۇ ئىلىپ سىلىنىڭ ئاغزىلىرىغا كىرىپ قالسا بىردەمدىلا ئېۋىپ كېتىدۇ!

- بۇ گەپنىڭ يوشۇرۇن مەنىسىگە جامائەت چايلىرىنى پۇرقۇشۇپ كۈلۈشتى. مانا يادىغا يېتىۋىدى، زىياۋۇدۇن

قەھرىتاندا تۇرۇپمۇ مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى...

... «ياق، مېنىڭ بالامنى يوقتالمايسەن، ئۇنى ھازىر خەلقنىڭ بالىسى، ئۇ نەچچە مىڭ، نەچچە يۈز مىڭ

ئادەم قوغداۋاتىدۇ...»

- بالاڭنىڭ نەدىلىكىنى بىلەمسەن زىيەك؟

- بىلىمەن، مىڭبېگى.

- نەدە؟

- يەر يۈزىدە، مىڭبېگى.

- نەدە داۋاتىمەن؟

- سىز نەنى بىلىمىسىڭىز ئۇ شۇ يەردە.

- چاقچاق قىلما زىيەك ياخشى!

- نەدىلىكىنى بىلىسەم يېنىغا بېرىۋالماي، ئەخلەت بولۇپ كۆزىڭىزگە كىرىۋالاتتىمۇ؟

- سەن نېمە دېمەكچى؟

- دۇنيا ئۇزۇن، غېنى ئوغرى تېخى ھايات، ئۇ سىزنىڭ كۈزلىكىڭىزنى ياخشى بىلىدۇ جۈمۈڭ، بۇ قېتىم كەلسە

خادىكىڭىزنى سۆرىمەيدۇ، ئۆزىڭىزنى سۆرەپ ماڭىدۇ.

- سەن مېنى قورقىدۇ دەمسەن؟ شېڭ دۈبەننىڭ قانچە مىڭ ئەسكىرى بار بىلەمسەن؟ شۇنداق غوجانىياز،

گاسلىك، سابىت داموللىلارنى بىر- بىردىن جايلىغان دۈبەن سېنىڭ ئەخمەق قاشلىقىڭنى جايلىيالمىدا؟ ئاز

قالدى، كۆرسەن. بالاڭنىڭ كاللىسى سېپەز ئوغرىنىڭ كاللىسىدەك چوڭ يولغا خادىغا سانجىلىپ نەچچە يىل

سازايى بولمىسۇن يەنە!

- خۇدايىم كىمنى جازالاشنى ئۆزى بىلىدۇ!

- سەن بىر ئايغىچە بالاڭنىڭ دېرىكىنى بەرمىسەك، بالاڭنىڭ ئورنىغا ئۆزۈڭ تۈرمىگە كىرسەن!

- ھازىرلا ئەكەتكىن، تۈرمەڭ بۇ يەردىن ياخشى، مىڭبېگى!

تىركىشىش ئاخىر مىڭبېگىنىڭ ئاغزىنى بۇزۇپ تىللىشى بىلەن ئاخىرلاشتى. مۇختەرباي لام- جىم دېمەي

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئولتۇردى. ئاخشام ئۇنىڭ «مىللىتى ئېلىپ بەرسەك بولىدىكەن» دېگىنى نېمىسى - ھە؟ ماخۇسەننىڭ ئەسكەرلىرىگە ئات باقار بولغاندا ئۇ مىللىتى ئېتىشىنىمۇ ئۆگەنگەنىكەن. ئۇ ئەمدى گەپ ئەمەس، مىللىتى ئىشلەيدۇ دېمەكچىمۇ يە؟

زىياۋۇدۇن بالىسىنى ئويلاپ كېچىچە ئۇخلىيالمىدى. شۇنىڭ قىلىشىگە قارىغان پەنجىرىسىنى تېشىۋەتتى. ئۆگزىدىكى بېدە - چۆپلىرىنى بېغىدىكى ئېرىققا تىقىپ قار بىلەن كۆمۈپ دۆڭ ياسىدى. مۇنۇ سوغۇق شۇ شۇنىڭ غەزىپى، شۇنىڭ نىلقىدىمۇ بولغانىدۇ؟ نۇرنىڭ كىيىملىرى قانداقكەن، ئۇ ھازىرمۇ كىتاب بىلەن بولۇپ پۇتغا قېلىن پايىتىما ئوراشنى ئۇنتۇپ قېلىپ يۈرەمدىكەن. ئۇ ئەتىگەنلىكى قۇرۇق نان بىلەن سوغۇق سۇدا ناشتا قىلىدىغان، مۇنۇ قاتتىق سوغۇقتا ئۇ قىلىقى قاملاشمايدۇ - دە!...

زىياۋۇدۇن شەرققە قاراپ ئۇزاق تۇردى. ئۇنىڭ ساقىلى بىلەن قۇلاقچا سالىپىڭىدىن پەيدا بولغان سۈپۈرگىسى بىر پارچە مۇزغا ئايلىنىدى. ئۇنىڭ كۆزىلا توغلىمىدى، لېكىن مەڭزى كۆيدى، پۇتلىرى كۆيۈشتى، شىللىسى قورۇلدى. ئۇ قانچىلىك تۇردىكەن، شەرققە قارىغۇسى كېلىپ زادىلا يانغۇسى كەلمىدى:

- جېنىم بالام، سېنى تۇتۇپ كېتەرمۇ، سېنى ھېلىقى بۈرگە، چۆچۈن قاساپ تۇرىدىغان سېسىق، زەي ئۆيلەرگە سولاپ ئۇرۇپ قىينارمۇ - ھە؟...

ئۇ كۆز ياشلىرىنى باشقۇرالمىدى. ئۇنىڭ لەۋلىرى تىترەپ ۋۇجۇدى سىلىكىنىدى. كۆكرىكى چىلىداپ بېشى قايدى. ئۇ خۇددى قېتىپ قالغاندەك ئاۋۇزغا قاراپ مۇكچىيىپ تۇراتتى.

- زىيەك! - دېدى مۇختەرباي قارىگىر ئېتى بىلەن ئۇنىڭ يېنىغا كېلىپ، - نۇرى ھازىر چوڭ يىگىت. غېنى ئۇنى ساقلاۋاتىدۇ. قوزنى يولۋاس ساقلاۋاتسا بۆرە يەپ كېتىدۇ دەپ ئەنسىرىگىنىڭ نېمىسى؟ مەن قاشقا ماڭدىم. قاشتا غېنىنىڭ ئاڭلىرى، ئەزەم دېگەن ئاغىنىسى بار. ئۇلار نىلقىغا دائىم بېرىپ تۇرىدۇ. بىر دېرىكىنى ئېلىپ كېلەي.

- مەنمۇ بارايمۇ يە؟ - دېدى زىياۋۇدۇن قېرىنداشلىقىنى يەتكۈزۈۋاتقان مۇختەربايدىن رازى بولۇپ - قارىگىرنى چانغا قوشساق دەيمىنا!

- ئۆز قۇلىقىڭ بىلەن ئاڭلاي دەمسەن، بوپتۇ. يۈر، چانا بىلەن بارايلى.

قەدىمكى مەھەللە - ئانا يۇرت ئۇلارغا تولىمۇ ئۆز. ئۇلار ھەربىر ئۆي، ھەربىر باغ، ئوي - چوڭقۇر ۋە تاغۇ تاشنىڭ ئۇچۇر - بۇجۇرلىرىغىچە بىلىدۇ. مانا ھازىر چەكسىز ئېتىزلار، يىراقلاردىن قار بىلەن چۈمكىلىپ سۇس قارا

بوز بولۇپ كۆرۈنىدىغان مەھەللىلەر ئۇلارغا سەھەرلىك سالىمى بىلەن يېقىنچىلىق بىلدۈرمەكتە. ساقىيۇزى، تۇردىيۇزى، ئاۋاكىيۇزى، بەختىيارىيۇزى، ئەشرەپىيۇزى... زىيەك بۇ يەرلەرنىڭ قايسى مەھەللىسىدە باخشىلارنىڭ كەينىگە كىرىپ داپ چالسىدى. مۇختەربايچۇ؟ توي-تۆكۈن، نەزىر-چىراقلىرىغا قارىگىر ئېتىنى ئوينىتىپ بېرىپ، قوپال، ھازىر جاۋاپ چاقچاقلىرى بىلەن ھەرقاندىقىنى سەنلەپ تۇرۇپ نېمىلەرنى دېمىدى؟ مانا ئۇلار بىرى ئاتتا، بىرى چاندا، جۇڭلىرىغا ئورنىلىپ ئولتۇرۇلۇپ يولسىز كېتىپ بارماقتا. ئۇلار نەدە يول بار، نەدە يوقلۇقىنى كۆزلىرىنى تېگىپ قويسىمۇ دەپ بېرەلەيدىغان سىنچىلار. ئۇلار شۇنداق مېڭىپ تۈگەنچىلىك، كۈزلەك، يېڭىمەھەللە، كوسۇمبويى يېزىلىرىدىن ئۆتۈپ تاھىرىيۇزىنىڭ باش تەرىپىگە يېتىپ كېلىشتى. ئالدى تەرەپ چەكسىز سارلىق، قارا سۇلاردىن ھور كۆتۈرۈلمەكتە، باشقا يەرلەر قار ئاستىدا ئۇيقۇدا. ئۇلار ماڭا-ماڭا چۈشكە يېقىن ئېتى تەرلەپ، ئۆزلىرى قىروغا مىلىنىپ قاش دەرياسىنىڭ ئۈستىدىن ئۆتۈپ نېرىقى قاتقا دۆڭگە ياماشتى. بۇ يەرگە كەلگەندە قارىگىر ماڭالىماي قالدى. بۇنىڭدىن توققۇز يىل بۇرۇن قىران ۋاقتىدا تۇڭگان ئەسكەر باشلىقىنى دۈمبىسىگە ئېلىپ مۇزداۋاندىن ئېشىپ، تەكلىماكاننى كېزىپ خوتەنگىچە بارغان، ئۇ يەردىن ئىگىسىنى ئېلىپ دۇڭخۇاڭ، قۇمۇل دېگەن يەرلەرنى ئايلىنىپ ئۈچ يىل يول مېڭىپ مەھەللىسىگە قايتىپ كەلگەن قارىگىر مانا تۇنجى قېتىم ئىككى يېنىغا قاراپ، بۇرۇنلىرى كۆپكەن، ھەممە يېرى مۇز، قىروغا مىلەنگەن ھالدا ئىگىسىگە يېلىنىپ قارىماقتا. ئۇنىڭ ئادەم كۆتۈرگۈدەك، چانا سۆرگۈدەك ھالى قالمىغان ئوخشايدۇ. ئون ئۈچكە قەدەم قويغان ئاتنىڭ يېلىنىشىغا مۇختەرباينىڭ ئىچى ئاغرىدى:

- چاننى سۆرە، زىيەك!

ئۇ ئېتىنى يېتىلەپ، زىياۋۇدۇن چاننى سۆرەپ دۆڭدىن چىقتى ۋە يېقىنلا يەردىكى مەھەللىگە قاراپ ماڭدى. ئاتنىڭ پۇتلىرى ئالمىشىپ، بېشى چۈشۈپ، تۈكلىرى تىكەنلىشىپ تىترەشكە باشلىۋىدى، باي ئېتىنىڭ تۇمشۇقىنى تۇتۇپ بېقىپ:

- قىشچە بوغۇز-يەم يەپ سەمرىپ كېتىۋىدى، قىزىل ماي بولغان ئوخشايدۇ. ئاپلا!- دېدى.

ئۇنىڭ گېپى تۈگىمەيلا ئات يەرگە گۈپ قىلىپ يىقىلدى ۋە پۇتلىرىنى سۇنۇپ ئىنجىقلاشقا باشلىدى. ئاتنىڭ تىنىقى تولىمۇ تىز ئىدى. زىياۋۇدۇن ئاتنىڭ كۆزىگە قارىدى:

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- قارىسى تارتىشىپ كېتىۋاتىدۇ، بولمىدى، ئاكا!

- بولمىسا پىچاق ئۇرۇۋەت! - دېدى مۇختەرباي ئېتىغا تەتۈر قاراپ تۇرۇپ، - بول، ھارام بولۇپ قالمىسۇن!

باينىڭ ئاۋازى تىترەپ چىقتى. زىياۋۇدۇن ئاتنىڭ بېشىنى تىزىغا ئالدى. ئات جىم ياتاتتى. ئۇ تىنقى

ئاستىلاپ توختاشقا ئازلا قالغان قارىگىرنىڭ ئېڭىكىنى قايرىپ تۇرۇپ، ياغاچ ساپلىق، ئورغاقتىن سوققان پىچىقنى

ئاتنىڭ بوغۇزىغا سۈرتتى. قارامتۇل قان ئاپئاق قارغا ئېقىپ چۈشتى. ئات ئازراقلا تېپىرلىدى - دە، جان ئۇزدى.

- ئىست، جانئۇرىم، - مۇختەرباي تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ ئېتىغا دۇئا قىلىپ بولۇپ، پېشانىسىنى ئاتنىڭ

قورسىقىغا قويۇپ ماچىلداپ يىغلاپ كەتتى، - تاي چېغىڭدا قولۇمغا چۈشۈۋىدىك، ياخشى ئات ئەز قاننى دېگەن

سۆزنى راستقا چىقاردىك. مەن سەندىن رازى، قار قېلىن، يول كۈلتۈك، بىلىپ تۇرۇپ سېنى قىناپ ئۆلتۈرۈپ

قويدۇم...

- سويۇۋەتمىسەك، ھازىرلا توڭلاپ قالىدۇ، ئاكا!

- نېمە قىلساڭ قىلغىنا، ئېگەر - جابدۇقنى يەش.

زىياۋۇدۇن كۆمۈشتىن شالدىرما قىلىنغان، قۇشقۇن، يۈگەنلىرىمۇ كۆمۈش، مىس تۈگۈرمىلەر بېكىتىلگەن

ئېگەرنى ئاتنىڭ دۈمبىسىدىن ئاخىرقى قېتىم بوشاتتى. مۇختەرباي ئېگەر - جابدۇقنى مۇرسىگە ئارتىپ يېزىغا

قاراپ، بېشىنى ساڭگىلىتىپ قېلىن قاردا ئارانلا مېڭىپ يۈرۈپ كەتتى.

زىياۋۇدۇن چاننى ئاتنىڭ بىر يېنىغا تىرەپ پۇتلىرىنى ئۆرە قىلدى - دە، تېرىسىنى سويۇشقا باشلىدى.

مۇختەرباي جېنىدىن ئېزى كۆرىدىغان قارىگىر ئېتىنىڭ گۆشىنى ناتونۇش ئادەملەرگە خامتالاش قىلىپ

تارقىتىپ بېرىۋەتتى - دە، بىرىنىڭ ئۆيىدە چاي ئىچىپ تۇردىيۇزىگە قاراپ پىيادە ماڭماقچى بولدى.

- ھېچبولمىسا بىر ئۆكۈز بولسىمۇ بېرىڭلار! - دېدى زىياۋۇدۇن ئاتنىڭ قارتىسىنى ئالغان بىر كۆزىدە ئېقى بار،

تىترەپلا تۇرىدىغان دېھقانغا يېلىنىپ، - چانا بىلەن تۇردىيۇزىگە بېرىۋالايلى - دە!

لېكىن دېھقان زادىلا ئۇنىمىدى. ئاخىر ئۇلار ئاتنىڭ تېرىسىنى بېرىدىغان بولۇپ بىر ئات رەنىگە ئالدى - دە،

چانا بىلەن يولغا چىقتى. كۈلتۈك قاردا ئۇ ئات مەھەللىنىڭ سىرتىغا چىقىپلا ماڭماي، ئورسا چىچاڭشىپ تۇرۇۋالدى.

ئاغىنە ئىككىسىنى ئاتنى ئۇرۇپ ھاردى، ئىككىلا مەھەللە يىراق، ئوتتۇرىدا كەتكەنلا قارىياغاچلىق بار ئىدى. سوغۇق

ھۆزلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئەركىنلىكنى ھېسداشلىق ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولىدۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن قان تۆكۈش كېرەك!!!

كۈچەيگىلى تۇردى. قولى يەڭدىن چىقارغىلى بولمايتتى. قىلىدىن يەنە بوران كۆتۈرۈلدى. ھېچنەرسىنى كۆرگىلى بولمايتتى. ئات غالىلداپ تىترەپ قار ئۇچقۇنلىرىنىڭ زەربىسىدىن شۈمشىپ تۆت پۇتىنى بىر يەرگە قىلىپ خارتىلداپ تۇراتتى.

- يانايلى! - دېدى زىياۋۇدۇن.

- قىلىگە ماڭغىلى بولمايدۇ، كۆز ئاچالمايسەن. ئالغا ماڭ! - ئۇلار ئات، چانا، ئېگەر - جابدۇقنى قويۇپ قېلىن قاردا بىردە مۇدۈرۈپ، بىردە ئۆمىلەپ مېڭىشقا باشلىدى.

- ئات ئۆلسە قانداق قىلىمىز؟

- بىز ئۆلسەكچۇ؟

- خەقنىڭ ئېتىنى تاشلاپ قويدۇق.

- مېنىڭ ئېگەر - جابدۇقلىرىمچۇ؟ ئۇنداق ئون قوتۇر ئاتىمۇ پاي بېرەلمەيدۇ ئېگىرىمگە.

زىياۋۇدۇن كەينىگە ياندى.

- نېمە قىلسەن زىيەك؟

- ئېگەر - جابدۇقنى قولتۇقماچ قىلىپ دۈمبەمگە تېڭىۋالىمەن!

زىياۋۇدۇننىڭ دۈمبىسىدە ئېگەر - جابدۇق، مۇختەرباي ئارانلا پىخىلداپ قەدەم يۆتكەيدۇ. زىياۋۇدۇن ھەربىر

قەدەم باسقاندا بالىسىنى بىر قېتىم يادىغا ئالىدۇ - دە، بەدىنىدە ھاياتقا بولغان بىر يوشۇرۇن كۈچ ئۇرغۇيدۇ. ئۇ

ئاخىرقى كۈچىنى سەرپ قىلىپ بولسىمۇ تۇردىيۈزىگىچە چىداپ مېڭىشى كېرەك. مۇختەرباينىڭ مىدىرلىغۇدەك ھالى

قالىدى:

- كۆتۈرۈۋالايىمۇ ئاكا؟

- نېمە؟ مۇز داۋاندىن ئاشقان ئەركەكمەن! - مۇختەرباينىڭ ئاۋازى ئارانلا چىقاتتى. زىياۋۇدۇن يەرگە

كىرگۈدەك خىجىل بولدى:

- مېنى دەپ جاپاغا قالدىڭ ئاكا، مەن رودىپاي ئەگەشمىگەن بولسام قارىگىر...

- كاپىشما زىيەك!... - دېدى مۇختەرباي تىنىپ كەتكەن ئېرىققا بەلگىچە پېتىپ ئارانلا نەپەس ئېلىپ، -

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئازغان ئوخشايمىز، يول قېنى؟

- نەگە ماڭساڭ شۇ يەر يول، ئەكەل قولۇڭنى.

- توختا، بىر تىنىۋالاي!...

- مەن ئۈچۈن...

- سەن نېمىدىڭ، رەيھان ئۈچۈن... مەن ئۇنىڭ قەبرىسىدە دۈم يېتىپ بالىلىرىڭغا ئۆزۈم ئىگە دەپ قەسەم

ئىچكەن...

- قەسەم!... ماڭايلى ئاكا، مانا قاراڭغۇ چۈشكىلى تۇردى.

ئۇلار ئۇن-تىنىسىز بىردە مۇدۈرۈپ، بىردە ئۆمىلەپ ئالغا قاراپ مېڭىۋەردى. سوغۇق بارغانسېرى كۈچەيمەكتە،

كەينىدىن ئۇلارنى بوران ھەيدىمەكتە. ئۇلار بوراننىڭ ئېقىشى بىلەن مېڭىۋەرسە مەھەللىگە بارىدىغىنىغا

ئىشىنىدۇ... ئۇلار مېڭىۋەردى. قاراڭغۇ چۈشكەندە مۇختەرباي:

- ئۆي، بىرى پانا قېقىۋاتىدۇ! - دېدى. ئۇ قېرى قارىياغاچقا يۆلەنگىنىچە قاردا ئولتۇرۇۋېلىپ ھەدەپ

ھاسرايتتى، - ماڭ زىيەك، ئوڭ تەرەپتە بىر ئۆي تۇرىدۇ، مېنىڭ مىدىرلىغۇچىلىكىم قالمىدى!...

زىيەك ئاكىسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ زوڭرايدى:

- ھاپاش بول، بولە، مېنىڭ كۆتۈرگۈچىلىكىم بار!

زىياۋۇدۇن ئاكىسىنى، ئاكىسى ئېگەر- جابدۇقنى ھاپاش قىلىپ بىرىنچى ئۆينىڭ ھويلىسى ئالدىغا كەلدى.

غورۇ سېلىنغان ھويلا دەرۋازىسىدىن زىياۋۇدۇن ئۆمىلەپ ئۆتتى، ئاكىسى قارغىلا يېنىچە ياتتى.

زىياۋۇدۇن زىغىر پاخىلى بىلەن يېپىلغان ھويلىغا كىرىپ ئۆزىگە ئېسىلىپ ھاۋشىغان دېھقان ئىتىغا پەرۋا

قىلماستىن ئۆي ئىشىكىنى مۇشتۇمى بىلەن ئۇردى. ئۆيدىن يالڭاچ بەدىنىگە كۆرەك جۇۋا يېپىنچاقلىغان، كەكە

ساقال، ئېگىز ئادەم چىقتى.

- كېلىڭلار، كېلىڭلار! - دېدى ئۇ پۈتۈن بەدىنى قارغا مىلەنگەن ئىككى ئادەمنى كۆرۈپ، - پاھ، جۇدۇندا

قاپسىلەر، قاشتادىن چىققان مۇساپىرلارمۇ سىلەر؟

- ئاۋال ئۆيۈڭگە كىرەيلى، - دېدى زىياۋۇدۇن مۇختەربايىنى يۆلەپ كىرىۋېتىپ، - قاشقانگىمۇ نېرسىدىن...

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئىللىق ئۆي، مورا ئوچاقتا كۆيۈۋاتقان قاتتىق ئوتۇن زىياۋۇدۇنغا دەرھال ئۆز ئۆيىنى ئەسلەتتى. مۇختەرباي

جۇۋا، قۇلاقچا، پىيمىسىنى يېشىپ سامان ياستۇققا جەينىكىنى قويۇپ كۈلدى:

- مەن ساقمۇ ھۇي!

ھەممىسى قاقاقلىشىپ كۈلۈشتى. كاڭدا قاتار ئولتۇرۇشقان ناچار كىيىنگەن بەش بالا، ئوچاقمانتىدا

گۈپۈلدەتپ سامان قالاۋاتقان ئانا، بايىقى ئۇزۇنتۇرا يالڭاچ ئەر (ئۇ ھازىر ياماق - ياماق ماتا كۆڭلىكىنى

كىيۋالغانىدى) ھەممىسى قاقاقلىشىپ كۈلۈشتى.

- كاۋا پىشۇيۇۋاتىمىز! - دېدى ئەمدىلا تىلى چىققان كەنجى ئوغلى تايىتاڭلاپ كېلىپ دادىسىنىڭ تىزىدا

ئولتۇرۇۋېلىپ، - تۇيپان كاۋا...

مۇختەرباي ئۆيگە سىنچىلاپ قارىدى. سۇپا ئۈستىدە گۈلسىز - تىتىلىپ كەتكەن بىر پارچە كىگىز، كىگىز

ئاستىدا زىغىر پاخىلى، لىتتاقتا بىرنەچچە سامان ياستۇق، بىر ئىككى قۇراق كۆپە، كۈرەك جۇۋا، كونا چەكمەن

چاپان بار ئىدى.

- قاشقالىقمۇ سەن؟

- نەدىكىنى، بىندىرىن تارانچى!

- نېمانچە كەمبەغەلسەن؟

- خۇدانىڭ بەرگىنى شۇ.

- مال - ۋارىنىڭ يوقمۇ؟

- بىر ئات بار ئىدى، كۆتۈرەلمە بولۇپ ھارام بولدى...

- توخۇ، غازلىرىڭمۇ يوقمۇ؟

- ئەي بولىمىدىغۇ تاڭ...

- يېرىڭچۇ؟

- ئون خورى قالدى.

- ئارانلىما؟

- دادام كۆچ - كۆچتە كېتىپتىكەن. ئەپۇ ئومۇمدىن كېيىن قايتىپ كەپتۇ.

- نېمە دېگىنى ئۇ ئەپە ئومۇم دېگەن؟

- نەدىن بىلەي، دادام كېلىپ يەرلەرنى تۈگىگەنلەرگە سېتىۋېتىپ چاي - تۇز قىلغان ئوخشايدۇ.

- ھا - ھا - ھا... يەرگە چاي - تۇز ئېلىپ ئىچكەن قاشلىق دەيمىزكەن - دە... ئۆيۈڭدە يىگۈدەك

گۆش - پۆش بارمۇ، مەن بىر كۈن گۆش يىمىسەم تۈگەپ كېتىمەن جۇمۇ.

- بارمىكىنىڭ، ھەي ئاپىسى، بوجا - موجدلىرىڭ يوقمۇ؟

- ۋىيەي، بۇلتۇرلا تۈگىگەن...

بۇ يەرنىڭ بېيى كىم؟

- تۈگىگەنلەر.

- ئۇيغۇردىنچۇ؟

- ئاۋۇ نېرىدا يەھياۋاي، مەيەردە شەمىكام...

- ھە، ماڭ جۇگۇ، شەمىكاڭغا ئېيت، ئۇ قاتتىن مۇختەرباي ئېزىپ كېلىپ قاپتىكەن، بىر پاقالان سويۇپ

بەرسۇن دەيدۇ دە.

- ئۇنارمۇ؟

- بارمامسەن ئاۋۋال، تېزىرەك بار دەيمەن.

مۇلايىم ئۆي ئىگىسى جۇۋىنىسى كىيىپ چىقىپ كەتتى. جۇزا قويۇلۇپ، مېھمانلارغا داغ سۇ قويۇلدى:

- چېيىڭلار يوقمۇ ھۇي خالايتى، نانچۇ؟

- قوشنىلارغا بىر سېلىم چايغا بالا كىرگۈزسەم يوق دەيدۇ، - دېدى ياماق - ياماق كۆڭلەك كىيگەن،

پاختىلىرى ساڭگىلاپ تۇرغان يېڭى يوق پاختىلىق چاپان كىيىپ كىر ماتا ياغلىقنى ئېڭىكى ئاستىدىن باغلىۋالغان،

كۆزلىرى ئۆلتۈرۈشۈپ كەتكەن، ئورۇق، ۋىجىك ئايال گۇناھكارىدەك تىرىقنى تاتىلاپ.

- ھەتتەك، قارىگىر مەشەدە ئۆلسىچۇ، بۇلارغا سوقۇم بولاتتىكەن - دە!

تۇرپان كاۋىسى بىلەن داغ سۇ جۇزىغا كەلدى. مۇختەرباي «كاۋا يېيىش گادايلىقنىڭ ئالامىتى» دېگەن

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

پەتىۋاسىغا قاتتىق ئەمەل قىلاتتى. ئۇ ھېجرىدىكى داغ سۇدىن ئىچتى، زىياۋۇدۇن بىر كىسىم كاۋا يېدى. بالىلار بۇلىشىپ - تالىشىپ جۈزىنى بىردەمدىلا قۇرۇقىدى.

سىرتتىن دۈكۈرلىشىپ ئادەملەر كىرىشتى:

- ئەسسالامۇ ئەلەيكۇم مۇختەر باي، نېمانداق قامغاقنىڭ ئۇچۇپ ھوي...

- كۆزنى ئاچالمىدۇق، شۇپىرغاندا، - شەمسىنىڭ لەقىمى «قارىغۇ» بولغاچقا مۇختەر باي قۇم ئارىشاڭدا

تونۇشقان ئادەمگە چاقچاق قىلدى. ئۇلار كۈلۈشتى.

- قېنى، يۈرۈڭلار ئۆيگە!

- ماڭالمىمەن. مەن دېگەندەك قىل، بالىلارمۇ گۆشكە بىر تويىسۇن.

- ماقۇل ئەمسە، يۈر ھېيى، قوي سويىمىز!

مۇختەر باي ئۇخلاپ قالدى. ئۇنىڭ خورىكىگە بالىلار ھەيران قېلىشتى. بىردەمدىن كېيىن نامرات دېھقان

ھېيىنىڭ ئۆيىدىن قوي گۆشىنىڭ شورپا پۇرىقى تارقالدى. ئۇ شۇ ئاخشىمى بىر قوينىڭ گۆشىنى قازانغا سالدۇرۇپ،

بىر نەچچە يىلدىن بېرى گۆشكە تويۇنمىغان نامراتنىڭ بالىلىرىنى گۆشكە تويغۇزدى. بايلار ئۆيىگە چىڭ تۇرۇپ

تەكلىپ قىلىشىمۇ بارماستىن، ئاشۇ سۈپىدا، قۇراق كۆرىپە ئۈستىدە جۇۋىسىنى يېيىنىپ، سامان ياستۇققا بېشىنى

قويۇپ بالىلارنىڭ ئارىسىدا قورۇنماي ياتتى.

- ماخۇسەننىڭ ئەسكەرلىرىگە ئات باقار بولۇپ ئايلاپ - ئايلاپ داق يەردە ياتاتتىم، - دېدى ئۇ ئۆي

ئىگىسىنىڭ خىجىل بولغىنىنى بىلىپ، - سېنىڭ ئۆيۈڭ جەننەت، پاھ، نېمىدېگەن راھەت!

- نۇرغۇن سېخىلىق قىلدىڭ ئاكا، بىر ئات، بىر قوينى يېگۈزۈۋەتتىڭ - دە!

- تۇرداخۇنباينى خاتىن قىلىپ پۈتۈن بايلىقىنى مۇسادىرە قىلىۋىدى، بايلىقى تۈزۈپلا كەتتۇ. شېڭ دۈبەن

بايلارنى خاتىن قىلىپ بايلىقىنى تارتىۋالدىكەن. كىم بىلىدۇ، بىزمۇ خاتىن بولۇپ تاپقان - تەرگىنىمىزنى شېڭ

دۈبەننىڭ يانچۇقىغا سېلىپ بېرىمىزمۇ تېخى. ئۇنىڭدىن كۆرە بىز خەق يېسۇن. ھە ئۇزۇنتۇرا، بىر چانا تېپىپ

بىزنىڭكىگە بارغىنا، بىر كالا سوقۇم قىلىپ بېرەي، بالىلىرىڭ يېسۇن. ئىككى پارچە كىگىز، ئىككى چاي، بىر تاغار

ئۇن بېرىمەن، قاچان بارسەن؟

- ۋايتاڭ!...

- تارانچى دېگەن شۇنىڭ ئۈچۈن نامرات. ئۈجمە پىش، ئاغزىمغا چۈش دەپ ئاسمانغا قاراپ ياتقىنى ياتقان

بۇ خەقنىڭ!

- ئۇنداق بولغاندىكىن ئەكېلىپ بېرەرسەن!...

- ھا - ھا - ھا...

- مۇنداق دە تېخى، خۇدايىم باشقا ئىش قىلماي ساڭىلا ئىشلىسە بولىدىكەن - دە، قانچە بۇغداي تەردىڭ؟

- ئىككى خۇ بۇغداي تەرگەن. ئاپىخان بېسىپ، ئارانلا ئالتە خۇ چىقتى!...

- ئېڭىزغا تەرگەندىكىن شۇ.

- ئون خۇ يەرنىڭ تۆت خورنى بىر قاشقالىققا بەردىم، قوناق تېرىدى. ئۇ ماڭا تۆت خۇ قوناق بەردى، بوز

ياتقۇزغۇدەك يەر نەدە.

- كۆكتات - پۆكتات، قوغۇن - تاۋۇزچۇ؟

- تەرمىدۇققۇ تاڭ.

- بار - يوقى يۈز سەكسەن تال كاۋىمىز بار، شۇ! - ئايالى ھەسرەت بىلەن گەپ قوشتى.

- بىر سۋەت ياڭيۇ، سەۋزىچۇ خوتۇن؟

- ۋىيەي، كۈچۈكنىڭ بىر نىمىسىدەك...

- ھا - ھا... ھى - ھى...

- پەمىدۇر، لازا چەيزىلەر دېگەنلەرنىڭ بىلىمەيسىلەر، لەڭمەن، مانتا دېگەنلەرنىمۇ يەمدۇ بالىلىرىڭ؟

- بولسىغۇ يەيتتى. ئۈچ - تۆت يىلنىڭ ئالدىدا بىر لەڭمەن ئېتىۋىدى... ئۇنتۇپ قالدىڭۇ دەيمەن - ھە،

خوتۇن!

- توخۇمىز يوق، ئىتىمىز بار ئىدى. كېپەك يوق ئاش ئېتىپ بېرەلمەي ئۆلۈپ قالدى.

- يازدا بالىلىرىڭ نېمە يەيدۇ، ئۈزۈكچىلىكنى قانداق ئۆتكۈزۈسەن، يېڭى ئاشلىققا ئۇلاشقىچە دەيمىنا؟

- سۆڭ يەيمىز... سۆڭ بىلەن كاۋا...

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- تېرىق تېرىپسەن - دە، ھە؟ - مۇختەرباينىڭ ئاخىرقى سۇئالى جاۋاپسىز قالدى. ئاۋال ئۇزۇنتۇرا، ئاندىن

مۇختەرباي خورەك تارتىشقا باشلىدى.

ئۆرۈلگىلى بولىمايدىغان، بىر - بىرىگە يامىشىپ يېتىشقان چوڭ - كىچىك ھەممىسى ئۇيقۇغا كەتتى. بىرلا

زىياۋۇدۇن ئۇخلىيالىدى. ئۇ مۇنۇ يەر ئىگىسىنىڭ ئەھۋالىنى كۆرۈپ ئۆزىنىڭ كەلگۈسىدىن ئەنسىرەشكە باشلىدى.

ھازىر ئۇنىڭ قولىدا سەكسەن خەت يەر بار. لېكىن تېرىيدىغىنى ئون خەت ئارانلا يېتىدۇ. يەر بېجى - دەن بارغانسېرى

كۆپەيمەكتە. بۇلتۇر ئون يەتتە خەت دەن تۆكۈۋىدى، بۇ يىل يىگىرمە بىر خەت بويۇتۇ. دەننى تۆكۈپ بولۇۋېدى، ئارانلا

ئالتە خەت بۇغدىيى قالدى. كېلەر يىلى يېڭى ئاشقا يەتكۈچە يەيدىغىنىمۇ شۇ، ئۇرۇقىمۇ شۇ. يەيدىغىنىغا ئارانلا

يېتەر، ئۇرۇقنى قانداق قىلار؟ بىر ئېتى بار ئىدى، ھازىر ئۇمۇ يوق. ئۈچ - تۆت قويى بولىدىغان، ئۇمۇ تۈگىدى.

ئەيسا شاڭيولارغا دادىسى مال - ۋاران قالدۇرغان، يەرنى بەردى، قوي، كالا - ئاتلارنى «بولدى» دەۋەتكىنى

نېمىسى؟ كۈن كۆرۈش ئۈچۈن ئىككىلا يول قالدى. بىرى، يەر سېتىش، يەنە بىرى، دەۋا قىلىش. ھەر ئىككىسىلا

نومۇس. قايسىسى يامانراق نومۇس؟ يەر ساتتى دېگەن سۆز ئاتا - بوۋىسىنىڭ - غازى ھاجىمنىڭ نام - ئابرويىنى

ساتتى دېگەن سۆز. ياق، بۇنداق قىلىشقا بولىمايدۇ. دەۋاچۇ؟ ئەيسا شاڭيو دېگەن ئۇنىڭ دادىسىنىڭ، كىچىك

ئاپىسىنىڭ چوڭ ئوغلى. دادىسىنىڭ، كىچىك ئاپىسىنىڭ روھى قورۇنمامدۇ؟ ئاندىن كېيىن دادىسىنىڭ روھىچۇ؟

خەقنىڭ گېيىچۇ تېخى؟ «ئۆلۈك، گەپ قىلىك دېسە گۈرگۈر، چېلىش، ئوغلاق دېسە بۆكە، داپ چېلىك دېسە

گەدەش، جان باقالماي ئۆز قېرىندىشىنىڭ ئۈستىدىن ئەرەز قىلىپ يۈرگىنىنى قارىمىدىغان؟» دېيىشسە، بۇنداق

گەپ چوماقتىنۇ يامان. ئىنساپ قىلسا بېرەر، لېكىن ئىنساپ بولسا ئەيسا شاڭيوم يەرنىڭ دەنلىرىنى ماڭا دۆڭگەپ،

مېنى باغلىتىپ سولتىپ قويماستىن...

ئۇنىڭ بويىنى بىرنېمە چاقتى. ئۇ سىلاپ «بۇدۇق» نى تۇتۇۋېلىپ مورا ئوچاققا تاشلىۋىدى، پۇتلىرىنى،

باشلىرىنى قىمىلداقلى تۇردى. «پاھ، بىچارە بالىلار، كاۋا بىلەن مۇشۇ پىتلارنى بوردىدىكەن - دە!» ئۇ

ئولتۇرۇۋېلىپ ئۇ يەر - بۇ يېرىنى سىلاشقا باشلىدى. بالىلار تېپىرلىشىپ زادىلا جىم ياتمايتتى. كاڭدا ياتقان ئانا

ھەممىنى سېزىپ ياتسا كېرەك، ھېلىدىن - ھېلىغا «ئۇھ» تارتاتتى. مانا مۇختەرباينۇ قىمىرلاپ جۆيلۈدى: «رەيھان،

ھەي رەيھان، ئالغىنا!» بىر تۇغقان ئاكىسىنىڭ ئاغزىدىن ئۇنىڭ خوتۇنىنىڭ ئىسمى چىققىنى نېمىسى؟ ئۇلارنىڭ

چاتقى بارمىدى يە؟ ياق، رەيھان ئۇنداق قىلىدىغان خوتۇن ئەمەستى، رەھىمىتى زىياۋۇدۇنغا قانمايلا ئۆتۈپ كەتتىغۇ. پاھ، ئۇنىڭ ئېرىگە ئامراقلىقى... شۇنىڭ ئۈچۈن زىياۋۇدۇن نى - نى كېچىلەرنى ئۇياققا - بۇياققا ئۆرۈلۈپ ئۆتكۈزۈۋەتتى. تۆت يىلدىن بېرى ئۇنىڭ نەچچە قېتىم چۈشى بۇزۇلدى، ھەممىلا قېتىم رەيھان بىلەن. ئۇنىڭ ھازىرمۇ ئاخشامقى قوي گۆشى، شورپا كۈچى بىلەن يالاڭ ئىشتاندىن تۇڭلۇك ئاچىدىغان بولۇۋالغان تەمەخور ئەزاسىنى قولى بىلەن بېسىپ قويدى. ئۇنىڭ خىيالى يەنە تۇنجى توي ئاخشامىغا قايتتى... تۆپە پەنجىرىدە قاغىدەك توپ ئادەم. ئۇنىڭ يېنىدا ئون بەش ياشلىق يۇرت گۈزىلى، ئەندىشە، ئېغىر تىنىپ ياتماقتا. ئۇ قىزنىڭ بېشىنى سىلىدى، قىز ئۇنىڭ كەڭ كۆكرىكىگە يۈزىنى ياتتى. ئۇ قىزنى ئاستا ئوڭدا قىلدى. ئۇنىڭ نەپىسى بالا ئەزاسى ئۇنى ئالدىراتماقتا. ئۇ قىزنىڭ ئىشتىنىنى تارتتى. قىز ئىگراپ تۇرۇپ:

- قورقىمەن، قورقىمەن! - دېدى پېچىرلاپ.

- بولە، زىيەك، مۇزلاپ ئۆلەي دېدۇق!

- قىز قانداق قىلار، ئۇ بىر ھاڭگا!

ئۇ قىزنى سىلاپ تۇرۇپ:

- قورقىما، توي بولغاندىكىن... دېدى ۋە قىزنىڭ باشلىرىنى سىلاپ، يۈزلىرىنى سۆيۈپ تۇرۇپ ياۋايىلىقىنى

باشلىۋەتتى.

- ئاپا! - قىز قاتتىق چىرقىرىدى. پەنجىرىدە قىقاس كۆتۈرۈلدى، زىياۋۇدۇن ھۇدۇقۇپ قىزنى يۆلىدى. ئۇنىڭ

قولى ھۆل بىر نېمىگە تەگدى. ئۇ قىزنىڭ بېھۇش بولۇپ قالغىنىنى بىلدى ۋە دەرھال كېيىن سىرتقا مېڭىپ:

- يەڭگە! - دېدى. «يەڭگە» كىرگەندىن كېيىن ھويلىغا چىقىپ ئاغىنىلىرىنى تىللىدى:

- ھايۋان، سەن خەق!

- سەنمۇ شۇ، زىيەك!

- كىچىككىنە قىزنى چىرقىرىۋەتتىڭ، ھاڭگا!

قىز ئەتىسى تامدەك تاتىرىپ، مىدىر - مىدىر قىلماي ياتتى، قىزدىن بىر ھەپتىگىچە قان كېلىپ ھاياتىدىن

ئايرىلغىلى تاسلا قالدى. ئاياللار ئۇنى قانداق قۇتقۇزدىكىن، بۇنى زىيەك بىلمەيدۇ!...

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

زىياۋۇدۇن جۇۋىسىنى يېپىنچاقلاپ تالاغا چىقىپ ھويلىدا بىردەم ماڭدى. بوران ھۇۋلايتتى، قارلار ئۇچاتتى، دەرەخلەر ئۇشقىرتىپ غاراسلايتتى... «بالام شۇ تۇرقىدا نەدىكىن؟» ئۇ بالىسىنى ئويلىۋىدى، يەنە ھېلىقى بىچارە دادا ھالىغا قايتتى. ئۇنىڭ بەدىنىدە راھەتكە ئىنتىلىش ھېسى قالمىدى. قەلبىدە بىر خىل سېغىنىش، جۇدالىق، ئاتىلىق بۇرچ ھېسى يالقۇن بولۇپ يېنىشقا، بوران بولۇپ گۈركىرەشكە باشلىدى.

ھەي ئىنسان، ھاياتقا سەمىمىي مۇئامىلە قىلساڭلا ھەممە يەردە خۇشاللىق تاپالايسىن، غەم-غۇسسە يالقۇنلىرى ئىچىدىمۇ كۈلەلەيسەن، يەنە شۇنداقلا تاغدەك لەززەتنى ئۆز زىمىنىڭ ئادا قىلىدىغان ئىش ئۈچۈن چۆرۈپ تاشلاپ، غەم-قايغۇ ئىچىگە شۇغۇيالايسىن. سەمىمىي ئادەملەر ھېچنىمە ئىزمەيدۇ. بەختىمۇ، بالايىپەتمۇ ئۇنى ئەگىشىپ يۈرىدۇ، قايسىسى چاققان بولسا ئىنسان شۇنىڭ ئەسرى... زىياۋۇدۇن بۇ كېچىنى ئۇيقۇسىز ئۆتكۈزدى.

ئەتىسى شەمى بار ئۇلارنى يەھيا مىڭبېگىنىڭ ئۆيىگە باشلاپ باردى. مىڭبېگى ئېگىز، تارىمۇش، قارا ساقال، دوپپىسىنى كۆزىگە كىيىۋالدىغان مەغرۇر ئادەم ئىدى. ئۇ مۇشۇ بەش يۈزىنى سورايدىغان مىڭبېگى، يەرلىك ھۆكۈمران ئىدى. ئۇنىڭ ئۆيىمۇ كۈنچە، ئېغىل، ئامبار، ئۆي ئىشكىلىرى، قۇچاق يەتمەيدىغان تۈۋرۈكلىرى بار ئۆي ئىدى. مېھمانلارنى مېھمانخانىسىنىڭ تۆرىگە - كىيىك تىرىلىرىدىن قىلىنغان كۆرىپلەرگە ئولتۇرغۇزۇپ بولۇپ مىڭبېگى دۇئادىن كېيىن تارانچى ئادىتى بويىچە گەپنى چاقچاقتىن باشلىدى:

- ھە، مۇختەرباي، قارىگىز مۇز داۋاندىن ئۆتەلىگەن بىلەن تۇز داۋاندىن ئۆتەلمەپتۇ-دە!

- ئۆتۈشغۇ ئۆتتى، قاشلىقلار توشقان قوغلاپ ئاۋارە بولمىسۇن دەپ تەييار گۆش بولۇپ بەردى دەڭا!

- ھا-ھا-ھا... ھە، ھېلىقى قاشقالىق مىڭبېگى ھېلىھەم دوتەي بولمەن دەپ چىپىپ يۈرەمدۇ؟

- تىنمايدۇ-دە، ئۇنىڭ كىرمەيدىغان تۈشۈكى يوق. ئاڭلىساق زاكىرخان غوجامنى قولغا كىرگۈزۈپ بوپتۇ.

ھاكىم بولغۇدەك دېيىشىدۇ. غېنى بىلەن بىزنىڭ نۇرىلارنى تۇتۇپ بەرسلا ئۇ ھاكىم بولالايدۇ جۇمۇڭ!

- ھوي، نۇرى دېگەن بالا سىزنىڭ بالىڭىزمۇ؟ مەن يېقىندا توققۇزتاراغا بارغانىدىم. ھاكىمنىڭ ئۆيىدە غېنى

بىلەن ئىككىسىنى كۆرۈپ قالدىم. يېڭى ھاكىمغا نېزەر خان غوجامنىڭ ھېلىقى ئەپىز بانۇم دېگەن خوتۇنى

تېگىۋالدى دەڭا. يامان خوتۇنكەن. ھاكىمنىڭ مال-دۇنياسىغا كۆزى چۈشۈپ، يەتمىشتىن ئېشىپ ئىككى پۇتى

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

گۆرگە ساڭگىلىغان ئادەمگە ياتلىق بولۇۋالدى. بوۋاي ئۆلسە ھەممە بايلىقى ئۇنىڭ بولىدۇ - دە!

- ھە، ھە... نۇرى شۇ يەرگە كەپتۇمۇ؟ - زىياۋۇدۇن بالىسىغا قىزىقىپ سورىدى.

- گەۋدىلىك، گەپدان، بىلىملىك يىگىتكىنا. غېنى ئۇنى ئۇيغۇردىن چىققان لېنىن دەۋاپتۇ. ئۇلار كېچىلەپ

كۈنەس تەرەپكە يول ئالدى. قېچىپ يۈرگەن ئوخشايدۇ ئېھتىمالىم.

- شېڭ دۈبەن ئۇلارنى تۇتۇشقا نىلقىغا ئەسكەر چىقارغان ئوخشايدۇ.

- ھاي، ئاۋاڭ ئەپەندىم!

ئۆيگە ئېگىز، قاشلىرى تولىمۇ قويۇق، قارا بۇرۇت بىر كىشى كىردى.

- لەۋەي!

- ھېلىقى خەتنى ئوقۇغا، شۇ نۇرىنىڭ ماڭا يازغان خېتىكەن، مۇنۇ دادىلىرى ئاڭلىۋالسۇن.

ئەپەندى دالانغا چىقىپ كېتىپ خېلىدىن كېيىن كىردى ۋە تۆۋەندىكى خەتنى تىزلىنىپ تۇرۇپ ئوقۇدى:

«ھۆرمەتلىك يەھيا مىڭبېگى ئاكا، ئەڭ يېڭى خەۋەرلەرنى بىلىپ تۇراي دېۋىدىڭىز، سىزگە تۈنۈگۈن ئۈرۈمچىدە

بولغان بىر ئىشنى سۆزلەپ بەرمەكچىمەن: شېڭ دۈبەن ئامانلىق ساقلاش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى لى يىڭچىنى ئۈچ

يۈزدەك ئەسكەر بىلەن شىمالىي شىنجاڭدا تازىلاش ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن غۇلجىغا يولغا سالغان. نىشان غۇلجا

ناھىيىسى بىلەن نىلقا ناھىيىسى ئىكەن. بۇ قېتىم ئاساسەن «باندېت» تازىلاشنى مەقسەت قىلىدىكەن. (غېنىنىڭ

ئاغىنىسى) ئەلۋەتتە ھۇشيار بولۇشى كېرەك. نىلقىغا كەلسىڭىز پاتىخ مۇسلىموفقا يولۇقۇڭ، سىزنى بىخەتەر يەرگە

ئاپىرىپ قويىدۇ. بىزنى خۇدايىم، خەلق، قار - بوران بىرلىشىپ قوغدايدۇ، خاتىرجەم بولۇڭ!»

- ھا - ھا - ھا... مۇختەرباي قاقاقلاپ كۈلدى، - ئوغۇل، ياشا، غوجانىياز، مامۇت سىجاڭ، تۆمۈر

سىجاڭلاردىن ئۆتۈپ كەت نۇرى! غېنى، پاتىخ، ئەكبەر دېگەنلەر شۇڭقاردە، ھېلىغۇ ئۈچ يۈز كەن. ئۈچ مىڭ ئەسكەر

كەلسىمۇ بۇرۇتنى تەۋرەپ قويمايدۇ ئۇلارنىڭ!

تالادا قىقاس كۆتۈرۈلدى:

- كەلدىمۇ نېمە، شېڭ دۈبەننىڭ ئەسكەرلىرى؟

- ھا - ھا - ھا.. ھاۋا ئېچىلدى، پۈتۈن قاشلىق ئوۋغا ئاتالاندى. ئالدىمىز جاڭگال، كەيمىز تاغ، تۈزلەڭ.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئەركىنلىكنى ھېسداشلىق ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن قان تۆكۈش كېرەك!!!

توشقان، تۈلكە دېگەن قىم - قىم، ئېگىشسەڭلا قولۇڭغا چىقىدۇ. قاشلىقنىڭ سوقۇمى توشقان، چىقىپ ئوۋلايمىزمۇ يە؟

- چىقساق چىقتۇق! - دېدى مۇختەرباي، - مىڭبېگى ئاداش، قېزاڭنى ئەكەلمەمسەن، ئوۋ دېگەنگە كۈچ

كېرەك!

زىياۋۇدۇن بۇنداق جىق ئادەمنىڭ ئوۋغا چىققىنىنى كۆرمىگەن. يار بېشىدىن تۆۋەنگە قارىساڭ تاكى كۈنەس

دەرياسى بويىدىكى ئورمانلىق، شىمال تەرەپكە ئاۋرال تېغى يوتىلىرىغىچە چوماق ئويناقتان ئادەملەر، تىنىمسىز ھاۋىشغان ئىتلار.

- توشقان دېگەننىڭ تۇخۇمىنى قۇرۇتىدىغان بولدى - دە، بۇ قاشلىقلار. يائاللا، شېڭ دۈبەن مۇشۇنداق

تۇت - تۇت قىلسا بىزمۇ توشقانداك قۇرۇپ تۈگەرمىزمۇ؟

- ئاڭلىدىڭغۇ، بالاڭ بىزنى خۇدايىم، خەلق، قار - بوران قوغدايدۇ دەپ يېزىپتۇ! قورقما زىيەك، بالاڭ يۈز

ئىتنى تېنىتەلەيدىغان تۈلكە بولۇۋالغان ئوخشايدۇ!

ھەممە ئادەم توشقان تۇتۇشنىڭ كويىدا، بىرلا زىياۋۇدۇن بالا غېمىدە. ئۇنىڭ خىيالى بالىسىدىلا قالغان.

ھېلىقى لى يىڭچى دېگىنى ئۈچ يۈز ساقچى بىلەن غۇلجىغا كەلسە، غۇلجا ناھىيىسى بىلەن نىلقا ناھىيىسى مۇھىم

نۇقتا بولسا ئۇ قانداق قىلار ئەمدى. بىچارە بالىسىنى تۇتۇۋالسا ياكى ئېتىۋەتسە زىياۋۇدۇن ئازابقا چىدىيالارمۇ؟

سوقۇش بولسىدى، بۇنداق ئەنسىزچىلىكتە ياشىغۇچە جەڭگە كىرىپلا كەتسە، ياكى ئوقتا ئۆلسە، ياكى ئۆچىنى

ئالسا...

ئاكسى مىڭبېگىنىڭ بىر ئېتىنى مىنىپ دەريا بويىغا قار تۈزۈتۈپ يۈرۈپ كەتتى. ئۇنىڭ ماڭغۇسى يوق. ئۇ

شىمالدا كۆرۈنۈپ تۇرغان ئاۋرال تېغىغا قاراپ قېتىپلا قالدى. ئۇ تاغنىڭ نېرىسىدا ئۇنىڭ سۆيۈملۈك ئوغلى بار

ئەمەسمۇ؟...

لى يىڭچى راست دېگەندەك غۇلجا شەھىرىگە كېلىپ ئۈچ كۈن ھەربىي ھالەت يۈرگۈزدى. ئىككى زاۋۇت

ئەنسىز ھۆركىرىدى. ئۇيغۇر ئۇيۇشمىسى، گىمنازىيە ۋە ھۈسەيىنباي زاۋۇتىدىن ئوتتۇردەك ياشنى تۇتتى، لېكىن

ناھىيىلەرگە چىقالمىدى. تاغلار بولسا تامام ئېتىلىگەندى. قېلىن قار راستلا مەردلەرنى قوغدىماقتا ئىدى.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

1942-يىلى 3-ئاينىڭ 19-كۈنى قارلار ئېرىپ كوچىلاردا ئەگىز ئېقىۋاتقان بۇ كۈندە، شېڭ دۈبەننىڭ

تۆتىنچى ئىنىسى شېڭ شىچىغا ئۆز ئۆيىدە تۇيۇقسىز ئوق تەگدى. ئۇ ئۆلدى. شېڭ شىسەي دەرھال كېچىلەپ يىغىن ئاچتى. ئۇ ھازىر سوۋېت ئىتتىپاقى بولشېۋىكلار پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ مائۇزىرنى ئۈستەلگە قويۇپ:

- بۇ چوقۇم ئورۇسلارنىڭ ئىشى! يەنئەن بىلەن تىلى بىر!- دەپ ۋارقىرىدى. ئۇنىڭ قىسقا بۇرۇتى، قويۇق

قاشلىرى تىك- تىك بولۇپ كەتكەن. بارلىق گۇمانلىق ئادەملەرنى تۇتۇشقا بۇيرۇق بەردى. جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ شىنجاڭدا خىزمەت قىلۋاتقان بىر يۈز يىگىرمە نەچچە ئەزاسىنى بىر كېچىدىلا قولغا ئالدى. ئاندىن

كېيىنلا سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇپ كەلگەن ئوقۇغۇچىلار، ئوفىتسېرلار مەكتىپىدىكى سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن

مۇناسىۋىتى قويۇق بولغان ئوقۇغۇچىلار، شىنجاڭ ئىنىستىتوتىنىڭ ئوقۇغۇچىلىرى، جاھانگىرلىككە قارشى تۇرۇش

ئويۇشمىسى، ھەر قايسى مىللەتلەرنىڭ مەدەنىيەت ئاقارتىش ئويۇشمىلىرىنىڭ بۆلۈم باشلىقىدىن يۇقىرى كادىرلىرى

بولۇپ، ئالتە يۈز نەچچە ئادەمنى قولغا ئالدى ۋە ستالىنغا تېلېگرامما يوللاپ، سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭدا

تۇرۇشلۇق خادىملىرىنى قايتۇرۇپ كېتىشنى تەلەپ قىلدى. ئۇ بىر كۈندىلا بۆرە تىرىسىنى كىيدى. ئالتە بۈيۈك

سىياسەت، ماركسىزىم- لېنىنىزىم دېگەنلەرنى ئېغىزغا ئالماس بولدى. ئۇ ھەتتا سوۋېت ماشىنىسىدا ئولتۇرماستىن

گېرمانىيە ماشىنىسىدا ئولتۇرىدىغان بولۇۋالدى. ئۇ بۇنىڭدىن كېيىنكى دۇنيانىڭ تەقدىرى گېرمانىيە بىلەن

ياپۇنىيەنىڭ قولىدا بولىدۇ دەپ ھۆكۈم چىقاردى. ئۇ شۇنىڭ بىلەن بىللە جياڭ جىيېشنى ئۆزىگە ئارقا تىرەك قىلىشنى

زۆرۈر ھېسابلىدى. لېكىن ئۇ جياڭ جىيېشنى يامانلاپ سوۋېت ئىتتىپاقىغا يېقىنلاشقانلىقى ئۈچۈن، سوۋېت قىزىل

ئارمىيىسىنىڭ 8-پولىكى شىڭشىيا تۇرغان. جياڭ جىيېشمۇ سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ جۇڭگو كومپارتىيىسىگە مەدەت

بېرىش مەقسىتىدە شىنجاڭدىن ھۇجۇم قىلىپ كىرىشكە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن، گەنسۇ ئۆلكىسىنىڭ چىۈ چۈەن

ۋىلايىتى ئەتراپىدا خەندەك كولىتىپ قاتتىق مۇداپىئە تەييارلىغانىدى. سوۋېت قىزىل ئارمىيىسىنىڭ پولكوۋنىكى

ماسنىكو ھەرقاچان ھۇشيار بولۇش توغرىسىدا موسكۋادىن دائىم يوليورۇق ئېلىپ تۇراتتى. چۈنكى سوۋېت ئىتتىپاقى

بۇ چاغدا قىيىن كۈنلەرنى بېشىدىن ئۆتكۈزۈۋاتاتتى. گېرمانىيەنىڭ ھاۋادىن بومباردىمان قىلىش پىلانى ئورال

تاغلىرىغىچە بولغان كەڭ دائىرىدە بولغاچقا، ستالىن سوۋېت ئېغىر سانائىتىنى ئورالغا يۆتكىگەن بولسىمۇ، بۇ رايون

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

يەنىلا خەتەرلىك رايون ئىدى. شۇڭا سوۋېت ئىتتىپاقى ئايروپىلانلىرىنىڭ زاپچاسلىرىنى ئەكېلىپ، ئۈرۈمچى ئەتراپىدىكى تۇدۇڭخابادا قۇراشتۇرۇپ ئالدىنقى سەپكە ئەۋەتىۋاتاتتى. مايتاغ نېفىتلىكىدىنمۇ ئۇرۇش ئۈچۈن ياخشى پايدىلىنىۋاتاتتى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ شىنجاڭدا ئىشلەۋاتقان يىگىرمە نەچچە مىڭ ئادىمى بىرلا قىقاس بىلەن چىقىپ كېتىدىغان، بىرنەچچە يۈز ئادىمنى قولغا ئالسىلا قورقۇپ تىكىۋىتىدىغان ئاجىز كۈچ ئەمەستە. ستالىن ھەر ئامال بىلەن ئۆزىگە خائىنلىق قىلغۇچىنى جازالىيالايتتى. لېكىن ئۇ شۇ كۈنلەردە شېڭ شىسەي توغرىسىدا ئويلىنىشقا ۋاقىت چىقىرالماتتى. ئۇنىڭ پۈتۈن دىققىتى موسكۋا، ستالىنگراد، كىيىۋ، كۇرسكىي ئۇرۇشلىرىغا قارىتىلغانىدى. شۇنداق بولسىمۇ شېڭ شىسەي ستالىندىن ئۆلگۈدەك قورقاتتى. ئۇ يۈز ئۆرۈمەي دېسە، ستالىن غۇلىسىلا ئىشىم چاتاق دەپ ئەنسىرەيتتى. نەق شۇ دەككە - دۈككىچىلىك بولۇۋاتقاندا، ئامېرىكىنىڭ مۇئاۋىن پرېزىدېنتى ۋىلسون سوۋېت ئىتتىپاقى ئارقىلىق ئۈرۈمچىگە كەلدى. ئۇنى كۈتۈۋېلىش ئۈچۈن 8 - ئۇرۇش رايونىنىڭ قوماندانى خې جىڭۋۇلار ئۈرۈمچىگە كەلدى. شېڭ شىسەي ئۇلارنى كۈتۈۋالغاندا پەۋقۇلئاددە چوڭ ئىلتىپات بىلەن كۈتۈۋالدى. ئۇ جياڭ جىيېشنىڭ بۇ يېقىنلىرى ئارقىلىق ئۆزىنىڭ جياڭ پرېزىدېنتقا چەكسىز سادىق ئىكەنلىكى، كوممۇنىزم خەۋپىگە قارشى كۆرەشتە ئامېرىكىنىڭ ئەڭ جەڭگىۋار جان پىدالىرىدىن بولۇشقا تەييار ئىكەنلىكىنى بايان قىلىپ ئارقا - ئارقىدىن نۇتۇق سۆزلىدى. شىنجاڭنىڭ قولىدىن كېتىشىدىن قاتتىق ئەنسىرەپ يۈرگەن جياڭ جىيېشقا شېڭ شىسەينىڭ بۇ سۆزلىرى ياغدەك ياقىدۇ - دە! جۇشاۋلياڭ شېڭ شىسەينىڭ دۈمبىسىگە ئۇرۇپ:

- جياڭ ۋېيۈەنجاڭ سىزدىن شۇنى ئۈمىد قىلىپ يۈرەتتى. جۇڭگو خەلقىنىڭ ئېسىل پەرزەنتى ۋەتەن تۈپرىقىنى ھەممىدىن ئەلا بىلىدۇ، يارايىسىز، يارايىسىز! - دېدى.

شۇ كۈندىن باشلاپ شېڭ شىسەي ھەربىي كىيىمنى زادىلا يۆتكەمەيدىغان بولۇۋالدى. ئاندا - ساندا كاستۇم - بۇرۇلكا كىيىپ، گالىستۇك تاقاپ چوڭ - چوڭ سورۇنلارغا بېرىپ، سوۋېت ئىتتىپاقى ئەمەلدارلىرى بىلەن قاقاقلاپ كۈلۈپ ياۋرۇپاچە قۇچاقلىشىپ كۆرۈشىدىغان ئىشلارمۇ شۇنىڭ بىلەن ئاخىرلاشتى. ئۇ كەسكىن، سۈرلۈك چىرايى بىلەن، ھەربىيچە پاگون، مېداللارنى تاقىغان، يېنىغا تاپانچا ئاسقان، قوراللىق قىسىملار مۇھاپىزىتىدە ئۆيەر - بۈيەرگە باردىغان، ۋارقىراپ گەپ قىلىدىغان، نۇتۇق سۆزلىشىمۇ تاپانچىسىنى ئۈستەلگە قويۇپ قويىدىغان

ھەيۋەتلىك، سۈرلۈك گىتلىرىغا ئۆزىنى تەقلىد قىلىدىغان بىردىنبىر ئاسىيالىق بولۇپ قالدى...

قارلار ئېرىدى، تاغ قاپتاللىرىدا ياپيېشىل چىمەنلەر كۈن نۇرىدا يالتىرىدى، قارىغاي ئارىلىرىدا بۇغا-ماراللار،

كېپىك، تۈلكىلەر مەست بولۇشۇپ چۇقان سېلىشتى. غۇلجا باغلىرىدا باھار شادلىقىدا مەست بولۇشقان قۇشلار

بەس-بەس بىلەن سايراشتى.

لېكىن شىنجاڭ ئاسمىنى قارا بۇلۇت قاپلىغان، نە ھاۋادا، نە ئادەملەرنىڭ چىرايىدا شادلىقتىن ئەسەر يوق

ئىدى.

22

ئەنۋەر مۇسابايوف دوتەي يامۇلىدىن پەرىشان ھالدا قايتىپ چىقتى. ئالتايدىكى ئالتۇن كان، مايتاغدىكى

نېفىت، ھەربىي مەكتەپ، سودا شىركەتلىرىدىكى سوۋېت ئادەملىرىنىڭ قايتىشى ھۈسەنبايلارغا مۇناسىۋەتسىز

بولغىنى بىلەن، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن بولغان سودىنى توختىتىسەن دېسە، ئۇلارغا كېلىدىغان زىيان تولىمۇ چوڭ

بولدۇ-دە. ئۇلارنىڭ موسكۋادىن تارتىپ ئالمۇتىغىچە بولغان بارلىق شىركەت، ۋاكالىتخانىلىرى تاقىلارمىش.

بۇنداق بولغاندا، ئۇلار تېرە زاۋۇتىنىڭ مەھسۇلاتلىرىنى، شۇنچە قوي، ئات، يۇڭ، قىممەتلىك مۈڭگۈزلەر ۋە

تېرىلەرنى نەگە ساتىدۇ؟ زاۋۇتلار، سودا بىراقلا توختىسا بۇنىڭدىن كېلىدىغان زىيانغا چىدىغىلى بولارمۇ؟ بۇ ئىش

تۇيۇقسىز ئاسماندىن چۈشكەن بومبا، توپان سۈيى، يەر تەۋرەپ بايلىقىنى يەر يۇتقاندەكلا بىر ئاپەت! يېڭى كەلگەن

دوتەي، سېلىڭ قاپقى يامان، ئاۋازى توڭ، گەپكە زادىلا قۇلاق سالمايدىغان ئادەم بولۇپ چىقتى. «كىم ئىجرا

قىلىمىسا ئېتىلىدۇ» ئۇنىڭ دەيدىغىنى شۇلا. ئۇنىڭغا پارا تەڭلەشمۇ ئۆزىگە ئوق ئاتقاندەكلا بىر ئىش. ئۇنىڭ بىلەن

يېقىنلىشىشنىڭ يولى بارمىكىن. زاكىرخان دوتەيچۇ؟ كىشىلەر ئۇ ئادەم سىلىڭنىڭ ئېلىۋەتكەن تىرنىقى، ئۇنىڭ قارار

قىلىش، بۇيرۇق قىلىش ھوقۇقى نېمە قىلسۇن، گەپ قىلىش ھوقۇقىمۇ يوق، دېيىشىدۇ. راست شۇنداق بولسا ئېغىز

ئۆپىرتىشىنىڭ نېمە ھاجىتى؟... ئۇ تاشلەپكىدىكى كانتورغا كىچىك ماشىنىسى بىلەن باردى. باش بوغالتىرى-

تاتار كىشى بېشىنى ئۈستەلگە قويۇپ خىيال سۈرۈپ ياتقاندەك.

- ئەسسالامۇ ئەلەيكمۇ! - دەپ ئورنىدىن چاچراپ تۇردى بوغالتىر، - ئامال بولمىدى ئەپەندىم. ھۆكۈمەت

تۆت يۈز سەكسەن مىڭ دوللار سېلىق سالدى. ئۈچ كۈنگىچە تاپشۇرمىساق تۈرمىگە تاشلىغۇدەك، بانكىدىن قەرز

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئالدىنقى. بىزنىڭ س س س ر دىكى پۇللارنى بۇياققا ئۆتكۈزمەيۋاتىدۇ. ئىشچىلارنىڭ ئايلىقى بىر چوڭ ئىش. ھەممە پۇلغا مال ئېلىپ بېسىپ قويدۇ. ئۈچ قېتىم ئوبورۇت بولىدىغان ۋاقتى بولدى، نېمە ئىلاج، نەچچە مىليون دوللار ئىسكىلاتلاردا توپا بېسىپ ياتىدۇ...

- بولدى، بولدى، قويىلار قانچە؟

- ئۈچ يۈز ئاتمىش مىڭ تۇياق.

- بازارغا سالىساق دىرىنىڭ نەچچىلىكى تىرىلىدۇ؟

- قوي كاسات ئەپەندىم. غۇلجا كۈچلىرىغا قوي تىنىپ كەتتى. خېرىدار يوق.

- ئەمەس، پۇل بولىدىغان نېمە بار؟

- يازلىق ئاياغلار توختام سۈدەك ئېقىۋاتىدۇ.

- ئالتۇن - كۆمۈشچۇ؟

- كاسات. ھايانكەشلەر، شېڭ دۈبەنىڭ خوتۇنىنىڭ ئادەملىرى دىرىدىن ئۈچ باراۋەر ئەرزىنىغا ئېلىپ،

كۇلغا - شاڭخەي، تىەنجىنلەرگە ئاپىرىپ ئون ھەسسىلەپ پايدىسىغا سېتىۋاتىدۇ.

- ئۇنداق بولسا بىزمۇ شۇ ياققا ئاپىرايلى، يول يامان، باندەت - بۇلاڭچىلار كۆپ دەمسىز. شېڭ دۈبەنىڭ

ئادەملىرى قانداق ئاپىرىۋېتىپتۇ. بىزمۇ شۇنداق قىلىشنىڭ يولىنى تاپايلى، - ھەم سىياسەتكە، مەدەنىيەتكە، ھەم

سودا ئىشلىرىغا قىزىقىدىغان گېپى يۇمشاق، پاكىز ياسىنىپ يۈرىدىغان بۇ ئادەمنىڭ چىرايىدا ھېچقاچان

بۈگۈنكىدەك پەرىشانلىق بايقىمىغان. ئۇ گۇيا كۆزلىرىدىن ياش ئەگىپ ھازىرلا يىغلىۋېتىدىغاندەك ئۆمسە ئىدى.

- ھەممىلا يەردە راھەت كۆرۈۋاتقانمۇ، بېيىۋاتقانمۇ ئاشۇ خەق! - دېدى ئۇ ئۇزۇن ئورۇندۇقتا ئولتۇرۇپ قاتتىق

«ئۇھ» تارتىپ، - ئەسكەرلەر كۈلىدىن پىيادە چىققاندا ئۇلارغا ئەگىشىپ يول بويى ئەسكەرلەرنى مىلىچىمال بىلەن

تەمىنلەپ كېلىدىغان خۇلاڭزىچىلار بىر سېۋەت بىلەن چىقىپ، ھازىر بۇ يەردە چوڭ باي بولۇپ كېتىشتى. نەگىلا

بارسا تىەنزىلىك باي (تىەنجىن دېمەكچى)، ئۇلار يالاڭ ئاياغ چىقىشقان خۇلاڭزىچىلار ئىدى. بايلىق - ئەمەل

شۇلاردىن ئاشمايدۇ. كۇلدا دىۋانىچىلىق قىلىدىغانلىرى بۇ يەرگە چىقىپ باي بولۇۋاتىدۇ. ساراڭ شويىدەك ئېلىشىپ

قالغانلىرىمۇ بۇ يەرگە چىقسا دوتەي بولۇۋالىدۇ. يۈەن داخۇا، ياڭ زېڭشىن، جىن شۇرېن، شېڭ شىسەيلەرنىڭ

قايسىبىرى شۇنداق ئەمەس!...

تېلېفۇن جىرىڭلىدى.

- ئەپەندىم، سىزگە، ھېلىقى بۇرۇنقى «ياڭ خاڭ خاڭ» نىڭ باشلىقى تېلېفۇن بېرىپتۇ.

ئەنئەنە ئەپەندىم تېلېفۇننى ئاڭلىدى. لېكىن گەپ قىلىمىدى. ئۇ تېخىمۇ قاتتىق خاپا بولدى:

- مەن ئۇنىڭغا ئاخشام شياڭگاڭ بىلەن سودا قىلىشنىڭ يولىنى تاپقىن دېيۈندىم، ئۇمۇ يوق بوپتۇ. شېڭ

شىسەينىڭ خوتۇنى ئادەملىرى بىلەن فرانسىيە، ئىتالىيە، ئاۋستىرىيەلەرگە بېرىپ سودا قىلسا يول باركەنۇ، سىزگە بوسۇغىدىكى ئالمۇتىغىمۇ يول يوقكەن!

- مىللىي زۇلۇم دېگەن مانا مۇشۇ. شېڭ دۈبەن مىللەتلەر باراۋەر دەيدۇيۇ، بىر مىللەتنى خان، باشقا

مىللەتلەرنى قۇل كۆرىدۇ!

- ئۇنىڭ ھەممە گېپى ئالدامچىلىق. مانا ھازىر سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئادەملىرىگە كۈندىلىك تۇرمۇش

بويۇملىرىنىمۇ سېتىپ بەرمەيسەن دەۋاتىدۇ. يەنئەنەلىك كوممۇنىستلارنى قويماي تۇرمىگە سالدى. ئۇ ھازىر ھەممە ئادەم ياخشى گەپلىرىنىڭ تەتۈرىنى قىلغىلى تۇردى.

- ئەپەندىم، بۇنداق كېتىۋەرسەك زىيان كۈندىن - كۈنگە كۆپىيىدۇ.

- زىياننىڭ كارى چاغلىق. بىزنىمۇ تۇرمىگە سېلىپ ھەممە بايلىقىمىزنى مۇسادىرە قىلىپسلا بولاتتىغۇ!

ئۇنىڭ كۆڭلى غەش، روھى چۈشكۈن، پەرىشان ئىدى. ئۇنىڭ قەلبىدە تىل بىلەن ئىپادىلىگىلى بولمايدىغان

بىر خىل كەمسىتىلىش زورايمىقتا ئىدى. ئۇ بىرى بىلەن مۇڭدۇششقا، ھايات، جەمئىيەت، ۋەزىيەت توغرىسىدا

ئويلىغانلىرىنى بىرىگە ئوچۇق - يورۇق ئېيتىشقا تەشنا ئىدى.

ئۇ ئاغىنىلىرىنى بىرمۇبىر كۆز ئالدىدىن ئۆتكۈزدى. زور ئىشلار ھەققىدە سۆزلەشكۈدەك بىرمۇ ئاغىنىسىنى

تاپالمىدى. ئۇ سودا، ئەخلاق ۋە ئاياللار توغرىسىدا سۆزلىشىشكە ئامراقلاردىن كۆپرەك دوست تۇتۇپتۇ. تۇيۇقسىزلا

ئۇنىڭ يادىغا قازاق - قىرغىز ئويۇشمىسىنىڭ رەئىسى، بالىلىقىدىن تارتىپ ئەسكەر بولغان، ھەربىي باشلىق بولغان

ئىسھاقبېك ئىسىملىك قىرغىز كەلدى. يېقىندا ئۇنى شېڭ شىسەي ئويۇشمىسىنىڭ رەئىسلىكىدىن ئېلىپ تاشلىغان ھەمدە

ئۇنى تۇتقۇدەك دېگەن خەۋەر خەلق ئېغىزىغا چىققانىدى. ئۇنىڭ ئۆيىگە بېرىش خەتەرلىك، شۇنداق بولسىمۇ ئەنئەنە

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئەپەندى ماشىنىسىنى ئۇنىڭ ئۆيىگە - ۋاڭ قادىر بېغى تەرەپكە تارتتى.

ئىسھاقبېكنىڭ دەرۋازىسى ھىم ئىدى.

ئەنۋەر مۇسابايوفى بىرنەچچە قېتىملا بىللە بولغان بۇ مەشھۇر ئادەمنىڭ دەرۋازىسىنى يەڭگىل شارقاتتى.

ئۇنىڭ ئەخمەت ئىسىملىك مۇھاپىزەتچىسى دەرۋازىسىغا كېلىپ:

- كىم؟ - دېدى.

- مەن ئەنۋەر مۇسابايوفى!

ئىشك ئېچىلدى. ئەخمەت - قىرغىز يىگىت تاپانچىسىنى غىلىپىغا سالدى.

- ئىسھاقبېك بارمۇ؟

- مەرھەمەت! - دېدى يىگىت پېشايۋانلىق ئۆيىنى كۆرسىتىپ.

ئەنۋەر ئەپەندى كىرگەندە، ئىسھاقبېك - بۇرۇتلۇق، گەۋدىلىك، پەگەز قاپاق ئادەم ئورنىدىن تۇرۇپ:

- ئەسسالام، ئەنۋەر ئەپەندىم، تازا ياخشى كەپسىز، - دېدى ۋە ئۆزى بىلەن بىللە ئورنىدىن تۇرغان ئاق

يۈزلۈك، قارا قاش يىگىتنى كۆرسىتىپ، - ئابدۇكېرىم ئەپەندى، ساۋەندە 1940 - يىلىدىن تارتىپ سۈرگۈن

قىلىنغان. يېقىندىلا بۇ يەرگە كەلدى. ھازىر ۋىلايەتلىك مائارىپ ئىدارىسىدا مۇپەتتىش، - دەپ تونۇشتۇردى. ئۇلار

كۆرۈشۈپ ئولتۇرغاندىن كېيىن يەنە:

- بۇ كىشى ئەنۋەر مۇسابايوفى، ھەممىڭلار بىر ئاتۇشتىن. شىنجاڭغا ياۋرۇپا سانائىتى بىلەن سودىسىنى تۇنجى

بولۇپ ئەكىرگەن مۇسابايوفلارنىڭ ئىلغار ئىدىيىلىك ئەۋلادى، - دەپ ئەنۋەر ئەپەندىنى تونۇشتۇرۇۋىدى، ئەنۋەر

ئەپەندى:

- تازا مەن ئىزدىگەن ئادەملەر بىلەن تېپىشتىم. ئەتىگەنلا غەم بىلەن ئۆيىدىن چىقىۋىدىم، مانا ئەمدى تولىمۇ

خۇشالمەن، - دېدى.

بىرى، سوۋېت ئىتتىپاقى بولشېۋېكلىرىنىڭ، يەنە بىرى، جۇڭگو كوممۇنىستىلارنىڭ تەسىرىنى قوبۇل قىلغان،

ھەر ئىككىسىلا شېڭ شىسەينىڭ زىيانكەشلىكىگە يولۇققان، باشلىرىدىن نۇرغۇن ئىسسىق - سوغۇق ئۆتكەن ئادەملەر

ئەنۋەر مۇسابايوفنىڭ دەردىگە دەرمان بولاتتى، ئەلۋەتتە.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئۇلاردىكى ئورتاقلىق «زىيانكەشلىككە ئۇچراش» ئىدى. ئەنۋەر مۇسابايوف ئىقتىسادىي زىيانكەشلىككە ئۇچىرىغان، قالغان ئىككىسى بولسا ئىنسانىي ئەركىنلىك، غايە ۋە مىللىي غورۇر، ھايات - مامات زىيانكەشلىككە ئۇچىرىغان. ئىسھاقبېك دادىسى بىلەن سوۋېت ئىتتىپاقىدا سودا قىلىپ يۈرۈپ سوۋېت سوتسىيالىزىم تۈزۈمىنى ياقىتۇرۇپ قالدى. ئۇ يۇرتىدىمۇ شۇنداق جەمئىيەت بولۇشىنى ئارزۇ قىلدى. ئون ئالتە يېشىدا چوڭىيىش قەبىلىسىگە بەگ بولۇپ سايلاندى - دە، جەمئىيەتتىكى پائالىيەتنى باشلاپ كەتتى. ئۇنىڭ تۇنجى پائالىيىتى سوۋېت ئىتتىپاقىغا قارشى باندىتلارنىڭ ئۇلۇغچات خەلقىگە پاراكەندىچىلىك سېلىشىغا قارشى كۈرەش بولدى. ئۇ قېچىپ يۈرگەن باندىتلارنى يوقىتىشقا رەھبەرلىك قىلىدىغان چېگرا مۇداپىئە جەڭچىلىرىنىڭ بىر رەھبىرى بولۇپ قالدى. ئۇ بىرنەچچە يىل جەڭ قىلىپ ئۇرۇش ماھارىتىنى ئۆگەندى. ئاتاقلىق بىر ئوفتسېر بولۇش سۈپىتى بىلەن 1928 - يىلى نەق ياك زېڭىش غۇلغان يىلى فرۇنزىغا ئوقۇشقا باردى. ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقىنى تېخىمۇ ياقىتۇرۇپ، داڭلىق «سوۋېتپەرەس»لەردىن بولۇپ چىقتى. چېگرا ئەترىتىنىڭ باشلىقى جىيەك قازى ئۇنى ئۆز ئەترىتىنىڭ كاتىپى قىلۋالدى. ئۇ جىيەك قازىنىڭ خەلققە سالغان ئېغىر ئالۋاڭ - ياساق، باج - سېلىقلىرىنى كۆرۈپ جىن شۇرېن ھاكىمىيىتىگە ئىچ - ئىچىدىن ئۆچ بولدى. ھەممىلا ئىشنى سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن سېلىشتۇرۇشقا ئادەتلەندى. ئۇنىڭ ئىدىيىسىدە بۇ چىرىك ھاكىمىيەتنى ئاغدۇرۇپ، سوۋېت ئىتتىپاقىدەك ئادىل، باياشات ھاكىمىيەت قۇرۇش ئارزۇسى پەيدا بولدى. نەق شۇ چاغدا 1931 - يىلى قۇمۇلدا دېھقانلار قوزغىلىڭى پارتىلىدى. ئىسھاقبېك ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بولۇپ جىن شۇرېن ھاكىمىيىتىنىڭ ئاغدۇرۇلۇشىنى ئۈمىد قىلدى ۋە بۇ ئىنقىلابنىڭ پۈتۈن شىنجاڭغا كېڭىيىشىنى، ئۆزىنىڭ بۇ ئىنقىلابقا قاتنىشىپ خەلقى ئۈچۈن زور ئىشلارنى قىلىش پۇرسىتىگە ئىگە بولۇشىنى ئارزۇ قىلدى. 1933 - يىلى 3 - ئايدا كۇچادا تۆمۈر قوزغىلاڭ كۆتۈردى. قەشقەر دوتىيى ماشاۋۇ بۇ توپىلاڭنى باستۇرۇشقا چېگرا مۇداپىئە مەسئۇلى چىن دىشىڭنى بەلگىلىدى. چىن تۆت يۈزدەك قىرغىزنى ئەسكەر قىلىپ ئۇلارغا تۆت يۈزدەك مىللىتى، ئىككى زەمبىرەك بېرىپ ئوسماننى لىيەنجاڭ قىلىپ يولغا سالدى. ئوسمان ئىسيان كۆتۈرۈپ چىنىنى ئۆلتۈردى. ئۇ تېزلا زورايدى ۋە جىيەك قازىغا خەت يېزىپ باتۇر جەڭچىلەرنى ئەۋەتىشنى تەلەپ قىلدى. جىيەك قازى قەشقەر كېلىپ قەشقەرنىڭ مەمۇرىي باشلىقى بولدى. ئىسھاقبېك پەيىجاڭ بولدى. ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقىدەك ھاكىمىيەت قۇرۇشىنى ئارزۇ قىلغان بولسىمۇ، بۇ يەردە قۇرۇلغان ھاكىمىيەت، «جۇمھۇرىيەت»لەر خەلقىنى قىيناش، خەلققە زۇلۇم

سېلىشتىن باشقىنى قىلىمىدى. ئاچ-يالىڭاچ، ساۋاتسىز خەلقنى قىيىن تۇرمۇشتا تۇرسىمۇ ئېغىر باج-سېلىق بىلەن قىيىندى. ئىچكى ماجرا، قىرغىنچىلىق ئەۋج ئالدى. ماجۇڭنىڭ كەلگەندىن كېيىن ئەھۋال تېخىمۇ يامانلاشتى. ئىسھاقبېك ئاخىر جىيەك قازنىڭ ئۈستىدىن ئىسيان كۆتۈرۈپ ئۆز ئالدىغا مۇستەقىل ئەسكىرىي كۈچكە ئىگە بولدى-دە، سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن، جۇڭگو كومپارتىيىسى بىلەن دوست بولۇشنى ھەدەپ تەشەببۇس قىلىۋاتقان شېڭ شىسەينىڭ ئادىمى لېۋىڭغا ئەلچى ئەۋەتتى. لېۋىڭ ئۇنى قارشى ئالدى. ئۇ شېڭ شىسەينىڭ تەلپى بىلەن باندىتلارنى تازىلاش كۈرىشىنى ئېلىپ باردى. ئۇ ئۈزلۈكسىز غەلبە قازىنىپ ئەسكەرلىرىنى ئىككى پولىككە يەتكۈزدى. شېڭ ئۇنىڭغا تۈەنجاڭ، لۈيجاڭ مەنسەپلىرىنى، سوۋېت قىزىل ئارمىيىسىدىن بۆلۈپ قاتارلىق ئون نەچچە ئوفىتسېرنىمۇ بەردى. ئىسھاقبېك روھلىنىپ ئۆز ئەسكەرلىرىنى سوۋېت قىزىل ئارمىيىسىنىڭ تۈزۈمى بويىچە تەرتىپكە سالدى، مەشىق قىلدۇردى. ئۇنىڭ ئەسكەرلىرى قىرغىز، ئۇيغۇر، تاجىك يىگىتلىرىدىن ئىدى. ئۇلار تېزلا ساپالىق، جەڭگىۋار قوشۇنغا ئايلاندى. خەلققە بالايىپەت بولۇپ قالغان چېگرادىكى باندىتلارنى ئۈزۈل-كېسىل يوقاتتى. ئىناۋىتى زورايدى. لېكىن شېڭ ئۇنىڭ يەنىمۇ زورىيىشىغا يول قويمىدى. ئۇنى يات كۆرۈپ ئۇنىڭ لۈيىنى(برگادىنى) تارقىتىۋېتىپ، ئۆزىنى ئۇلۇغچات ئامانلىق ساقلاش ئىدارىسىنىڭ باشلىقى دېگەن قۇرۇق نام بىلەن يۇرتىغا قايتۇرۋەتتى. ئۇنىڭ ئارمانلىرى كۆپۈككە ئايلاندى. بۇ ئۇنىڭ خەلقى ئۈچۈن جان پىدا قىلىپ يېگەن تۇنجى زەربىسى ئىدى.

لېكىن ئۇ قولىدىكى ھوقۇقتىن پايدىلىنىپ خەلقنى قالاڭلىق، نامراتلىق ۋە جەبرى-جاپادىن قۇتۇلدۇرۇش ئۈچۈن نۇرغۇن ئىشلارنى قىلدى. ئەللىك نەچچە مەكتەپ قۇرۇپ ئىككى مىڭدىن جىق ياشنى ئوقۇتتى، نۇرغۇن قىرغىز ياشلىرىنى قىرغىستانغا ئوقۇشقا چىقاردى. ۋابا كېسىلىگە قارشى نۇرغۇن ئىشلارنى قىلدى. 1937-يىلى ماخۇسەن بىلەن مامۇت سىجاڭ قىسىملىرى بىرلىشىپ ئىسيان كۆتۈرۈپ پۈتۈن جەنۇبىي شىنجاڭ ئەنسىزچىلىكتە قالغاندا، شېڭ ئالاقىزادە بولۇپ ئىسھاقبېكنىڭ لۈيجاڭلىقىنى يەنە ئەسلىگە كەلتۈردى. ئىسھاقبېك سوۋېت ئارمىيىسى بىلەن بىرلىشىپ، ماخۇسەن، مامۇت سىجاڭ ئىسيانى تىزلا تىنچىتتى. ئارقىدىنلا 1938-يىلى سىدىقبېك باشچىلىقىدىكى بۆلگۈنچىلەر ئىسيان كۆتۈردى. ئىسھاقبېك ئۆز ئارمىيىسى ئىچىدە پەيدا بولغان بۇ «شەرقىي تۈركىستان» چىلارنىمۇ ناھايىتى تىزلا بېسىقتۇردى. شېڭ شىسەي جەنۇبىي شىنجاڭ تىنچىغاندىن كېيىن يەنە

ئىسھاقبېكتىن ئەنسىرىدى. 1937 - يىلى «خائىنلارنى تازىلاش»، 1940 - يىلى «توپىلاڭ كۆتۈرۈش سۈيىقەستى ئەنزىسى» نى ياساپ چىقىپ، كەڭ كۆلەملىك تۇتقۇن قىلىشتا ئىسھاقبېككە ئاشكارا قول سالالمىغان بولسىمۇ، باشقا خىزمەتكە قويىمىز دەپ ئۇنى ئۆرۈمچىگە چاقىرتتى. ئىسھاقبېك كەلمىدى. ئاخىر غۇلجىغا ئىلى ۋىلايەتلىك قازاق - قىرغىز مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىسىنىڭ رەئىسى قىلىپ بەلگىلەپ لۇيچاڭلىقتىن قالدۇردى. بۇ چاغدا ئىسھاقبېك شېڭ شىسەينى تولۇق چۈشەندى. شېڭ شىسەيگە تايىنىپ خەلقى ئۈچۈن بەختلىك جەمئىيەت قۇرۇش بىر شېرىن چۈش ئىكەنلىكىنى تونۇپ يەتتى. مانا ھازىر ئۇ نازارەت ئاستىدا. ئۇ تۆت ياشلىق ئوغلى، بىر بەن ئەسكىرى بىلەن بۇ يەرگە كېلىپ خېلى جىق ئىشلارنى قىلدى. لېكىن ئۇنىڭ ھەربىر قەدىمى پايلاقلىق. ھازىر ئۇنىڭ لۈيى تارقىتىلغان، ئۇنىڭ يېقىنلىرى يوقىتىلغان. خەلقى ئۈچۈن، خەلقنىڭ بەختى ئۈچۈن كۈرەش قىلىش ئۇنىڭ جىنايىتىگە ئايلىنىپ قالغانىدى.

قىرىق ياشلىق قىران يىگىت ئەنۋەر مۇسابايوفنىڭ سۇئالى بويىچە ئۆزىنى تونۇشتۇرۇپ بولۇپ ئاخىرىدا: - بىزنى ھامان يوقىتىدۇ. لېكىن بىز ئۇنداق ئوڭاي يوقالمايمىز. سوۋېت ئىتتىپاقى ھازىر سوۋېت ئىتتىپاقىنى تېزلا يوقىتىمەن دەپ كۆرەڭلىگەن گىتلىر قوشۇنى غەربكە چېكىندۈرمەكتە. يوقىتىمەن دېسلا يوقىتالايتتىمۇ؟ بىزمۇ شۇنداق. مانا مۇنۇ ئەمدىلا يىگىرمە بىر ياشقا كىرگەن ئىنىم ئابدۇكېرىمۇ يوقىلىدىغانلار تىزىملىكىدە. ئۇنىڭ دادىسى ھاشىم ئاقساقالنى مەن ئوبدان بىلىمەن. ئادىل، خەلققە كۆيۈنىدىغان ئېسىل ئادەم ئىدى. شۇ ئادەمنىمۇ «توپىلاڭ كۆتۈرۈش سۈيىقەستىدە بولغان» دەپ تۈرمىگە سېلىپ ئۆلتۈرۈۋەتتى. ئابدۇكېرىمنىڭ 1940 - يىلى خائىننىڭ بالىسى دەپ ساۋەنگە سۈرگۈن قىلدى. ئابدۇكېرىم ئوقۇغۇچى ۋاقتىدا شىنجاڭ ئىنستىتوتىنىڭ قارىمىقىدىكى تولۇق ئوتتۇرا مەكتەپتە كوممۇنىزىمچىلار بىلەن دوست بولغان. ئۇلارنىڭ مۇدىرى يۈشۈسۇڭ سوۋېت بولشېۋىكلار پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى ئىدى. شىنجاڭ ئىنستىتوتىنىڭ ئىلمىي مۇدىرى لىن جىلو جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ ئەزاسى ئىدى!

- مەن مەكتەپتە لىن جىلودىن: ئالتە بۈيۈك سىياسەتنىڭ ئاخىرقى مەقسىتى شىنجاڭدا كوممۇنىزم قۇرۇشۇمۇ

دەپ سوردىم. تەرجىمان تەرجىمە قىلىپ بېرىۋىدى، لىن جىلو: «دەرستىن چۈشكەندە ياتاققا كىرىڭ، جاۋاب

بېرەي» دېدى. مەن ياتىقىغا كىردىم. ئۇ نۇرغۇن يېڭىلىقلارنى دەپ بەردى. مەن ئالتە بۈيۈك سىياسەتنىڭ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئەركىنلىكنى ھېسداشلىق ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن قان تۆكۈش كېرەك!!!

ئالدامچىلىق ئىكەنلىكىنى، ئۇنىڭ ھەرگىزمۇ ماركىسىزم - لېنىنىزم ئەمەسلىكىنى بىلىۋالدىم. شېڭ شىسەيگە ئۆچلىكىم كۈندىن - كۈنگە كۈچەيدى.

- لىن جىلۇ دېگەندەك، ئۇ مانا ئەمدى نىقابىنى ئېلىۋەتتى. تۈرمە بولۇپ، جۇڭگو كوممۇنىستلىرى، ئىلغار پىكىرلىك ياشلار، خەلق سۆيەر ئەر-بالىلار بىلەن تولۇپ كەتتى. ئۇنىڭ تەبىئىتى ئاشكارىلاندى. ئۇ باندېت، قاراقچى، جاللات!

ئەنئەنە ئەپەندى كۆزلىگىنىگە ئېرىشتى. ئۇ قولغا قورال ئېلىپ مۇنۇ ۋەھشىي ھۆكۈمەتنى يوقىتىشنى يولىنى تۇتقان پىداكارلارنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاشقا تەشنا ئىدى:

- مەن پۈتۈن ئەقلىمنى پۇل تېپىشقا سەرپ قىلغان. پۇل بولسا ھەممىنى قىلغىلى بولىدۇ، دەپ ئويلايتتىم. ئاتا - بوۋىلىرىم ئۆز پۇلى بىلەن مەكتەپ ئاچسا، چەت ئەلگە ياشلارنى چىقارسا، يوقسۇللارغا ئايلاپ - ئايلاپ سەدىقە تارقىتسا ئىچ - ئىچىدىن خۇشال بولۇپ، مەن قالتىس ئائىلىنىڭ بالىسى، مېنىڭ ئائىلەم ئەڭ ئىلغار، تۆھپىسى چوڭ دەپ پەخىرلىنەتتىم. سىلەرنىڭ قىلغان ئىشىڭلارنى ئاڭلاپ خىجىل بولۇۋاتىمەن. سىلەر خەلق ئۈچۈن جېنىڭلارنى تىكىپ قويۇپسىلەر. بىز ناھايتى پۇل خەجلەشنىلا بىلىپتىمىز.

- سىلەر خەجلەۋاتقان پۇلنىمۇ ئەمگەكچى خەلق تاپقان!

ئابدۇكېرىم ھېسسىياتچان، گېپى ئوچۇق يىگىت ئىكەن. ئۇ ئەنئەنە ئەپەندىگە رەددىيە بولىدىغان بۇ گەپنى ئويلانمايلا دېۋىدى، ئىسھاقبېك ئۇزۇن بۇرۇتنى بارماقلىرى بىلەن سىلاپ قويۇپ:

- ماركىسىزم - لېنىنىزمنىڭ ئاددىي قائىدىسى شۇنداق. ئىشچى - دېھقانلار، زىيالىيلار ئاساسىي قوشۇن. ئۇلار ئاخىرقى مەقسەتكە يېتىش ئۈچۈن ئەنئەنە ئەپەندىلەرنىڭ مەنپەئەتلىگىمۇ چېقىلىپ قويدۇ، - دەپ كۈلدى.

- شېڭ دۈبەندەك زالىملار يېگۈچە، خەلق يېسە مەيلى، - دېدى ئەنئەنە ئەپەندىم كۈلۈپ قويۇپ، - ھازىر بىزنىڭ دۈشمىنىمىز بىر. كەلگۈسىدە بولىدىغان ئىشلار ئۇ باشقا گەپ!

- توغرا، - دېدى ئىسھاقبېك كۈلۈپ تۇرۇپ، - شېڭ دۈبەن ھاكىمىيىتىنى يوقىتىش بىزنىڭ مەقسىتىمىز.

ۋەزىپىمىز ھەممە خەلقنى ئويغىتىش، قولغا قورال ئالغۇزۇش.

- قورال سېتىۋېلىشقا بارلىق پۇلىمىزنى بېرىشكە مەن تەييار!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ناھايىتى ياخشى، سوۋېت ئىتتىپاقى نەچچە ۋاختىن شېڭ شىسەينى قوراللاندىرغانىدى، ئالدىدى. ئەمدى

بىزنى قوراللاندىرىدۇ!

- ئابدۇكېرىم ھاياجان بىلەن ئىسھاقبېك توغرىسىدا سۆزلەپ كەتتى:

- تۈنۈگۈن ئىسھاقبېك ئاكنىڭ مەنسىپىنى ئېلىۋەتتى. بىر كاتتا گارنىزون قوماندانى، شېڭ شىسەينى ئىككى

قېتىم خېيىمخەتەردىن قۇتقۇزغان قەيسەر ئادەم غۇلجىغا كېلىپ قازاق-قىرغىز مەدەنىي ئاقارتىش ئويۇشمىسىنىڭ

رەئىسلىكى بىلەن قانائەتلىنىپ خەلقى ئۈچۈن جان كۆيدۈرۈپ ئىشلەۋاتسا، مۇنۇ ئەزىمەت ئىشتىمۇ ئۇ خاتىرجەم

بولالمىدى، جاسۇسلىرىنى ئويۇشمىنىڭ ئىچىگە كىرگۈزدى. بۇ ئادەم ئائىلىسىنى ئۇلۇغچاتتا قالدۇرۇپ تۆت ياشلىق

بىر بالىسى بىلەن سەرسان بولۇپ يۈرسە، بۇ يەردىمۇ خاتىرجەملىك بەرمەيۋاتىدۇ. ئەمدى ئۇ ئىسھاقبېككە زەھەرلىك

قولنى سوزۇشى مۇمكىن، ئۇنىڭ دادىسىدەك مال-مۈلكىنى مۇسادىرە قىلىشى، ئائىلە، ئۇرۇق-تۇغقانلىرىغا

زىيانكەشلىك قىلىشى مۇمكىن. ئەمدى بۇ كىشى ھاياتىنى قوغدىشى كېرەك!

- مەن ھەممىگە تەييارلىق قىلىپ قويدۇم، - دېدى ئىسھاقبېك ھېچ ئىش بولمىغاندەك خاتىرجەم كۈلۈپ

قويۇپ، - ھاياتىم پارتىزانلىق بىلەن ئۆتىدىغان ئوخشايدۇ!

- بىرلىرى پۇل غېمىدە، بىرلىرى جان غېمىدە، يەنە بىرلىرى بولسا خەلق غېمىدە! - دېدى ئابدۇكېرىم

ھاياجانلىنىپ، - بۇ ئادەم ئۆزىگە كېلىدىغان خەتەر، زىيان بىلەن ھېسابلاشايدۇ، خەلقنىڭ ئۈستىدىكى غەم

تاغلىرىنى ئاغدۇرۇشنىلا ئويلايدۇ. بىزدە مانا مۇشۇنداق ئەزىمەتتىن يۈزى، ھېچبولمىسا ئوتتۇرى بولسىدى،

ھەي... جۇڭگو كوممۇنىستىك پارتىيىسىنىڭ مۇشۇنداق خەلقىدىن باشقىنى ئويلىمايدىغان، ئۆلۈمدىن قىلچە

قورقمايدىغان بىرنەچچە يۈز مىڭ پەرزەنتى بار. شۇڭا ئۇ پارتىيە يېڭىلىنىدۇ!

- ئابدۇكېرىم ئۇكام راست ئېيتىدۇ، - دېدى ئىسھاقبېك كۈلۈپ قويۇپ، ئالدىماي، خاتىرجەم سۆزلەپ، -

بىزگە ھازىر ھەممىدىنمۇ مۇھىم، ئاڭلىق ھالدا ئۆزىنى ئىنقىلابقا بېغىشلىغان قەيسەر ئەزىمەتلىرىنىڭ كۆپلەپ

مەيدانغا چىقىشى. كوممۇنىزم، سوتسىيالىزمنى مەقسەت قىلىشىمۇ مەيلى، زۇلۇمغا، خورلۇققا، مىللىي

كەمسىتىشكە قارشى كۆكرەك كىرىپ چىقسىلا بۇ خىل ئادەملەر بىزگە ئىنتايىن قىممەتلىك ئىدى.

- مەن تەپسىلىي ھېسابلاپ كۆردۈم، - دېدى ئابدۇكېرىم ئالدىراپ سۆزلەپ، - ئوتتۇرىغا چىققان

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئىنقىلابچىلاردىن ساتقىنلار كۆپكەن!

- ياق، - دېدى ئىسھاقبېك كۈلۈپ قويۇپ، - بۇغدايدىن بۇيا جىق، قويدىن بۆرە جىق دېسەك يېڭىلىمىز، خاتالىشىمىز. گەپ خەلقىمىزنىڭ نادانلىقى، خۇراپىلىقىدا. تەقدىر شۇنداق، ئۇ دۇنيا بىزنىڭ، بۇ دۇنيا ئۇلارنىڭ دەپ نېمىلا قىلسا جىم تۇرۇپ بەرسەك ئاخىر نەسلىمىز قۇرۇيدۇ. شىنجاڭدا ئۇيغۇرلاردىن تۆت مىليونغا يېقىن نوپۇس بار. ھۆكۈمەت ئورۇنلىرىدا نەچچىسى بار. پەقەتلا بىر نەچچە غالچا، جاسۇسلارلا بار. خەلقى ئۈچۈن جان كۆيدۈرىدىغان بىرمۇ ئادەم ھۆكۈمەت ئورنىدا يوق. ئەسكەردىچۇ؟ يوق، مېنىڭ گارنىزونىمنى تارقىتىۋەتتى. قىرغىز، ئۇيغۇر، تاجىك يىگىتلىرىنى ھەربىيىدىن بوشاتتى. تۆت مىليون خەلقنى بىرنەچچە يۈز شەرقىي شىماللىق سوراۋاتىدۇ. بۇ يەردىكى ئون ئۈچ مىللەتنىڭ ئون ئىككى قۇل، بىرى خوجاين. شۇ بىرىنىڭمۇ كۆپ ساندىكىلىرى بىزگە ئوخشاش زۇلۇم ئاستىدا. ۋىجدان ئىگىلىرى بۇ ھېسابنى بىلىشى كېرەك!

ئۇلار يېرىم كېچىگىچە پاراڭلاشتى. ھويلىدا ئىسھاقبېكنىڭ مۇھاپىزەتچىسى ھېلىدىن - ھېلىغا سىرتقا چىقىپ كۆزەتچىلىك قىلاتتى. تۆت ياشلىق ئوغۇل سىم كارۋاتتا ئۇخلاپ قالدى. ئۇلار نېرىن يىدى، ياۋرۇپادىكى ئۇرۇش، جۇڭگو زېمىنىدىكى ياپۇنغا قارشى ئۇرۇش، 1941 - يىلى 12 - ئايدا قوزغالغان تىنچ ئوكيان ئۇرۇشى، 1941 - يىلى 1 - ئايدا يۈز بەرگەن «جەنۇبىي ئەنخۇي ۋەقەسى» دە جۇڭگو كوممۇنىستىلارنىڭ تارتقان زىيانلىرى، ياپۇنلارنىڭ ۋەھشىيلىكلىرى، جياڭ جېيىشى بىلەن شېڭ دۇبەننىڭ كوممۇنىستلارغا سېلىۋاتقان زىيانلىرى، ئۈرۈمچىدە، غۇلجىدا بولۇۋاتقان ۋەھشىيلىكلەر... ھەممىنى سۆزلەشتى. ئاخىرىدا ئىسھاقبېك مېھمانلىرىنى ئۇزىتىپ:

- مەن ئەتىگەنلىككە چاپچالدىكى دوستۇمنىڭ ئۆيىگە مۇنۇ ئۇغلۇمنى ئاچىقىپ ئوينىتىپ كېلىمەن. قازاق

دوستۇم ماقاي ئات كىرگۈزۈپتۇ. كۆرۈشكەچە ئامان بولايلى! - دېدى ۋە ئۇلار بىلەن بىرمۇبىر قول ئېلىشىپ خوشلاشتى.

ئەنۋەر ئەپەندى ماشىنىسى بىلەن ئابدۇكېرىمنى ياتىقىغا ئەكەپ قويدى.

ئۇ باغ قورۇدىكى ياسىداق ئۆيىگە كەلگەندە يېرىم كېچە بولغانىدى. ئۇنىڭ زادىلا ئۇيقۇسى كەلمىدى. ئۇ

ئۆزىنى تولىمۇ تاكامۇل، كاتتا ئادەم ھېسابلاپ يۈرگەنىكەن. بۈگۈن ھېلىكى ئىككى ئادەمنىڭ قىرىق يىللىق،

يىگىرمە بىر يىللىق ھايات يوللىرىدا نېمىلەرنى قىلىپ، نېمىلەرنى ئويلىغانلىقلىرىنى ئاڭلاپ ئۆزىنى تولىمۇ ئەرزىمەس

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئادەم ھېسابلىدى. ئۇلارمۇ ئەنۋەر ئەپەندىگە ئوخشاش باي بالىلىرى ئىكەنمۇ، ئۇلار نېمىشقا بىر قېتىم شەخسىي پۇلى، مېلى، ئايالى ياكى بالىلىرى ۋە ئۇلاردىن شەكىللەنگەن شەخسىي بەختى توغرىسىدا سۆزلەپمۇ قويمىدى؟ ئۇلار خەلقىدىن باشقا ھەممىنى ئۇنتۇغان، شەخسىي پايدا-زىيان بىلەن زادىلا ھېسابلاشمايدىكەن، ھەتتا جانلىرى بىلەنمۇ كارى يوقكەن. نەچچىلىك ياشسا شۇنچىلىك كۈرەش قىلىدىكەن، ئۇلار نە قورقۇشنى، نە ئىككىلىنىشنى بىلمەيدىكەن. راست، بىر مىللەتنىڭ مۇشۇنداق ئوغۇللىرىدىن يۈزى، ئەللىكى بولسا مۇسابايوفلاردەك نەچچە يۈزلىگەن بايلارنىڭ بولغىنىدىن ياخشى ئەمەسمۇ؟ بايلىقنى خالىغان ۋاقىتتا ھەرخىل ئامال بىلەن مۇسادىرە قىلۋالالايدىكەن، ئەمما بۇنداق روھىي بايلىقنى يە مۇسادىرە قىلغىلى، يە كۆيدۈرۈۋەتكىلى بولىمايدىكەن. شېڭ دۈبەننىڭ قىزىقىدىغىنى بايلار بولغىنى بىلەن قورقىدىغىنى بىلەنمەن جانبازلار ئىكەن. ئۇنىڭ تۈرمىلىرى تولۇپ كېتىپ شەخسىي ئۆيلەر، بۇتخانىلارنىمۇ تۈرمە قىلۋاپتەك. لېكىن تۈرمە بىلەن بۇ خىل خەۋپلىك روھنى يوقاتقىلى بولىمىدەك. بۇ خىل خەۋپلىك روھ ھازىر غۇلجىدا بىخالاندى. ئۇ ئۆتكەندە ئۆز ئۆيىدە موسكۋادىن كەلگەن ھېلى بولشېۋىك خەنزۇ يىگىتنىڭ گەپلىرىنىمۇ ئاڭلىغان، جۇڭىڭ نازىرنىڭ شىنجاڭ، ئۇيغۇر ۋە ئۇلارنىڭ كەلگۈسى توغرىسىدىكى مۇلاھىزىلىرىنىمۇ ئاڭلىغان. نېمىشقا بۇلارنىڭ ھەممىسىنىڭ گەپلىرى ئوخشاپ كېتىدىغاندۇر-ھە؟ ئادەمنى ئادەم ئەزمەيدىغان، ھەممە ئادەم باراۋەر، نامراتلىق، ناھەقچىلىك، دىل ئازارى بولىمايدىغان جەمئىيەت قۇرارىمىش. بۇ بىر ئارزۇ. بىز ئۇلارچە ئەزگۈچى، ناھەقچىلىكنىڭ مەنبەسى ئىكەنمىز. ئىشسىزلارغا ئىش بەرسەك، ئايلىق بەرسەك بۇنىڭ نەرى ناھەقچىلىك بولىدىكەن؟ ئادەملەر باراۋەر بولارمىش. بۇ مۇمكىنمۇ؟ شېڭ شىسەينى ئاغدۇرۇپ ئۇيغۇر دۆلىتى قۇرساق، ئافغانلاردەك، تۈركلەردەك پادىشاھىمىز، سۇلتان، ئەسكەرلىرىمىز بولسا بولىمىدۇ؟ سوتسىيالىزىم، كوممۇنىزىم دېگەنلىرى ئۇيغۇر دۆلىتىدىمۇ بولۇپرەتتىمۇ؟ ئىسھاقبېكىنىڭ دېيىشىچە، شىنجاڭ كەلگۈسىدە سوتسىيالىستىك جۇڭگونىڭ بىر ئۆلكىسى ياكى قازاقىستان، ئۆزبېكىستاندەك بىر رېسپۇبلىكىسى بولارمىش، ھەرگىز ئۇيغۇر دۆلىتى بولمىغۇدەك. ئابدۇكېرىم دېگىنىنىڭ دېيىشىچە، شىنجاڭ كەلگۈسىدە سوتسىيالىستىك جۇڭگونىڭ بىر ئۆلكىسى بولارمىش. مەيلى، نېمە بولسا شۇ بولسۇن، كەلگۈسىدە كۆرەيلى. ھازىر شېڭ شىسەينى يوقىتىش كېرەك. بۇ ھايۋان بىزنىڭ تولىمۇ چىشىمىزغا تەگدى. بىزنى مىللەت قاتارىدا كۆرمىدى، ئادەم قاتارىدا كۆرمىدى، خالىغىنىچە تالان-تاراج قىلدى، ئۆلتۈردى، بۇلدى، ئاياغ ئاستى قىلدى. ئەمدى

ئەركىنلىكنى ھېسداشلىق ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن قان تۆكۈش كېرەك!!!

پىچاق سۆڭەككە يەتتى، ئۇ بىزنى ئاخىرقى بىر چىشلەم نېنىمىزدىنمۇ مەھرۇم قىلماقچى، بىزنى مىللەت سۈپىتىدە يوقاتماقچى...

ئۇ غەزەپ - نەپرەت ۋە قارىمۇ قارشى پىكىرلەرنىڭ ئېلىشىشى بىلەن بىئارام بولۇپ زادىلا ئۇخلىيالمىدى. يېنىدىكى نازۇك، چىرايلىق ئايالنى سىلاپ باقتى، ئۇ شېرىن ئۇيقۇسىدىن ئويغانمىغانىدى...

ئۇنىڭ ئەمدىلا كۆزى ئۇيقۇغا كېتىۋىدى، تاشقىرىقى ئۆيدە تېلېفۇن جىرىڭلىدى. ئۇنىڭغا نە - نەلەردىن - ئۈرۈمچى موسكۋا، ئىستانبۇل، تاشكەنتلەردىن دائىم تېلېفۇن كېلىدۇ، تېلېفۇندا ئەلۋەتتە يېڭى خەۋەرلەر، خۇشاللىقلار بولىدۇ - دە!

ئۇ كارۋاتتىن سەكرەپ چۈشۈپ سىرتقا ماڭدى ۋە تېلېفۇننى ئالدى.

- ھەئە، بۇ مەن ئەنۋەر مۇسابايوف! - دېدى ئۇ تېلېفۇن بېرىۋاتقان ئايال كىشىگە ئەجەبلىنىپ، - سىز كىم،

بىزنىڭ تېلېفۇننى قانداق بىلۋالدىڭىز؟

- ماڭا جۇمىڭ نازىر دەپ بەرگەن. سىزنىڭ ئۆيىڭىزدە ئۇ كىشى نۇرى دېگەن بالىنى كۆرۈپتىكەنمۇ؟

- ھەئە شۇنداق، نۇرى سىزنىڭ نېمىڭىز بولىدۇ؟

- ھېچنەم ئەمەس، مەن ئۇنىڭغا ئۆز ۋاقتىدا ئاشق بولۇپ قالغان. ئۇ مېنىڭ تۇنجى سۆيگۈنۈم!

- قانداق دېگەن قېلىن قىز سىز - ھە. بىر ئادەمنى يېرىم كېچىدە ئويغىتىپ، تېتىقسىز گەپلەرنى قىلغىلى

تۇردىڭىزغۇ؟

- خاپا بولماڭ ئەنۋەر ئاكا، مەن سىزنى مېھرىبان، ئاق كۆڭۈل ئادەم دەپ ئاڭلىغان. ئاڭلىغىنىم راست بولسۇن

ئىلاھىم!

- راست بولسا نېمە دېمەكچىسىز؟

- شۇ نۇرى سىزنىڭ زاۋۇتىڭىزدا دەپ ئاڭلىغانىدىم، ئۇنىڭغا ئەتە تېلېفۇن بەرسەم سىز ياردەم قىلامسىزكىن

دېگەن.

- ئۇ ھازىر يوق، ئۇنىڭ نەدىلىكىنى بىلمەيمەن.

- ئاشق - مەشۇقلارغا ياردەم بەرگەنلەر جەننىتى بولىدۇ ئاكا، ياردەم قىلىڭ، ئۇنى ماڭا تېپىپ بېرىڭ!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- مەن ھازىرمۇ جەننەتتە قىزچاق، گەپكە ئۈستىگەنسز، ئېتىڭىز نېمە؟ ھە، سەبىخە دەمسىز. توختاڭ،

يېزىۋالاي، مىللىتىڭىزچۇ، تاتار دەمسىز؟ سىز ئۇ يەردە، دېمەكچى ئۈرۈمچىدە نېمە ئىش قىلىسىز؟

- ئىشلەيدىغان يېرىم مەخپىي. تولا سۈرۈشتۈرۈۋەرمىگىنىڭىز ياخشى. مېنىڭ ئاپام بىلەن سىڭلىمۇ

غۇلجىدا...

- ھە، بىلىدىم، بىلىدىم، ھېلىقى چاغدا سىزنى ئالمۇتغا يولغا سېلىۋەتكەندۇققۇ، ئۈرۈمچىگە بېرىپ قاپسىزا!

- شۇنداق، بۇ ئىش بىر ھىكايە. بۇ ھىكايىنى ئۇچراشقاندا ئېيتىپ بېرىي، ماڭا ياردەم قىلالامسىز ئاكا،

ئۇنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلىساملا بولاتتى!

- ۋەدە بېرەلمەيمەن، ئەتە، ياق، ئۈچ كۈندىن كېيىن كەچتە، ياق، بۇنداق كەچتە ئەمەس، ئادەتتىكى

كەچتە تېلېفۇن بېرىڭ.

ئەنۋەر ئەپەندىنىڭ ئايالى ئەنسەرەپ يۈگۈرۈپ چىقتى:

- ئەجەپ ئۇزاق مۇگداشتىڭىز، بۇ قايسى ئاشنىڭىز؟

- مەن ئېرىڭىزنىڭ ئاشنىسى ئەمەس، باشقا بىر يىگىتنىڭ مەشۇقى!

- قانداق دېگەن لاۋزا خوتۇن بۇ!

- مەن دېگەن قىز!...

تېلېفۇننى ئېرىنىڭ قولىدىن يۇلۇۋالغان ئەنۋەر ئەپەندىنىڭ ئايالى ئېرىگە دوق قىلدى:

- قىز دېسە قىزىقىپ كەتكىنى تېخى، قىز بولامدۇ، ئۇ دېگەن بىر ئەسكى كۆڭلەك، نەچچىدىن ئاشقان،

ئاۋازىدىنلا بىلىپ بولدۇم!

يۈزى تۆۋەن، گېپى ئاز، ھەتتا چۈمۈلىدىنمۇ قورقىدىغان، ئۆلۈك چۈجىگىمۇ ئىچ ئاغرىتىپ كۆز يېشى

قىلىدىغان بىر قىزنىڭ ئادەملەر تىللىغۇدەك قېلىن، گېپى ئوچۇق، مەمەدانغا ئايلىنىپ قالغىنىنى بۇ باي ئەر-خوتۇن

چۈشەنمەيتتى. ھايات ئادەملەرنى تېز ئۆزگەرتىدۇ، ئادەملەر بەزىدە ئۆزىمۇ نېمە ئۈچۈن ئۆزگىرىۋاتقىنىنى

چۈشەنەلمەيدۇ.

بىر ھەپتىدىن كېيىن ئەنۋەر ئەپەندى ئىككى ئات قوشۇلغان كالاىكىغا چۈشۈپ سالجىن ئىسىملىك باينىڭ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

بېغىغا 1942 - يىلىنىڭ تۇنجى باھار ئۆلتۈرۈشىغا باردى.

... ئۆستەڭ بويى، ياپيېشىل چىمەنلىك، ئالما - شاپتۇل، ئۆرۈكلەر چېچەكلىگەن، قۇشلارمۇ باغقا

توپلىنىشقان. ئۇيغۇر بەزمىسى، دۇتار چېلىنىماقتا. سەيدۇللا رەخمۇتۇللايوف غۇلجىغا تۇنجى بولۇپ ئەكىرگەن

ئىسكىرىپكىمۇ ھازىر ئۇيغۇر مۇزىكا ئەسۋابى بولۇپ قالغاچقا ئۇمۇ ئادەملەرگە مۇڭ بەرمەكتە ئىدى. ئويۇن باشلىنىپ

كەتكەن. كىمخاپ تون كىيگەن ھېكىمبەگ غوجام قېلىن كۆپىدە قازى بېگىم بولۇپ ئۆلتۈرۈپتۇ. پاشىپا بېگى،

خەزىنىچى بەگ ۋە مەشرەپكە كۆنگەن ئىلى بايلىرى غوجامنى چۆرىدەپ چىمەنگە ياراشقان گىلەملەر ئۈستىدىكى

يېكەندىلاردا يەكتىز بولغان. غۇلجىنىڭ ئەڭ كاتتا سازچىلىرى روزى تەمبۇر، زىكىرى، داڭلىق ناخشىچىلىرىدىن

ئابدۇۋەلى جارۇللا، جانى قاتارلىقلار غۇلجا ناخشىلىرىغا ئۇنىڭ بارىچە ۋارقىراشماقتا. غوجامنىڭ بېشى

ساڭگىلىغان، ئۇنىڭ يېنىدىكى مۇتائالى خەلپەت، ئېلىخان تۆرە، ئابلا داموللا، تېيىپ شەگگەن ۋە داڭلىق بايلار

غوجامنى دوراپ مۇڭلانغان. ئەنۋەر ئەپەندى ئۆلتۈرۈش قائىدىسى بويىچە بىر بۇرجەككە غىپلا قىلىپ ئۆلتۈردى.

غۇلجىنىڭ ئەڭ چوڭ بېيى، پۈتۈن ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ ئەڭ كاتتا پۇلدارى، بىر قېتىمدا شېڭ شىسەي ئۇنىڭ ئىككى

چوڭ باكتىكىلىق ئالتۇنىنى ئېلىپ كەتكەندىمۇ چىراي ئۆزگەرتىپ قويىمىغان بۇ ئادەم مەشرەپكە كېچىكىپ

كەلگەنلىكى ئۈچۈن تۆۋەندە ئۆلتۈرۈشى كېرەك. «بۇ خىل گۈزەل ئەخلاقى ئۇيغۇر مىللىتىنىڭ پەزىلىتى ياراتقان،

لېكىن شۇ مىللەت ھازىر خار!» ئەنۋەر ئەپەندىگە پىكىر قىلىش ئىلھامى كەلگەن چېغى، ناخشا تىڭشاۋىتىپ «مۇشۇ

ناخشىلارنىڭ خوجىسى، ئاجايىپ پەزىلەتلەرنىڭ ئىجادچىسى بولغان بىر ئۇلۇغ مىللەت ھازىر ئاسارەتتە!» دېگەندىمۇ

ئويلاپ ئۆلگۈردى...

ئۇ ناخشا تۈگەش بىلەنلا ئورنىدىن تۇرۇپ قوللىرىنى كۆكسىگە قويۇپ سالام قىلغاندىن كېيىن:

- كېچىكىپ قالدىم. ھەرقانداق جازاغا تەييارمەن! - دېدى. ئادەملەر غوجامغا قارىدى. غوجام كۈلۈپ:

- لەۋەي، بۈگۈنكى قازى مۇتائالى خەلپەت! - دېدى. ئۇچىسىغا ئەت رەڭ، ئۆرە ياقا پەشمەت، بېشىغا يېشىل

دۇخاۋا بۆك كىيگەن گەۋدىلىك ئادەم بېشىنى كۆتۈردى - دە، ئەنۋەر ئەپەندىگە قاراپ كۈلۈپ قويۇپ:

- ئۆتتۇق، گۇناھىدىن ئۆتتۇق. ئەپەندىم جەمئىيەت ئىشى بىلەن كېچىككەن گەپ ھەر قاچان! - دېۋىدى،

غوجام:

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- لەۋەي، سىلىمۇ پارا يەپ قويدىلىمۇ يە؟ - دەپ چېقىشتى.

- ئەنۋەر ئەپەندىم پارا بەرگەن بولسا ماللىرى بېسىلىپ، سىرتنىڭ ئىشكىلىرى ئېتىلىپ قالماس ئىدى، - دېدى

ئاۋازى توم، بويى پاكار بىرى چاقچاقچى گېپىنى تارتىۋالدىغاندەك ئالدىراپ سۆزلەپ، - ئۆزى دەپ باقسىكەن، نېمىشقا كېچىكتىكەن؟

- ئاڭلىغانسىلەر، - دېدى ئەنۋەر ئەپەندى ئالدىرىماي، - ئىسھاقبېك بالىسىنى، مۇھاپىزەتچىسىنى ئېلىپ

چاپچال بىلەن چېگرادىن قېچىپ ئۆتۈپ كېتىپتۇ. شېڭ دۈبەنىڭ ئاچچىقى كېلىپ ئۇنىڭ ئۇلۇغچاتتىكى

دادىسىنىڭ، ئۆزىنىڭ پۈتۈن بايلىقىنى مۇسادىرە قىلىپ، يېقىنلىرىدىن ئون يەتتە ئۆيلۈكنى قولغا ئاپتۇ. خوتۇنى،

ئىنىسى، ئوغلىنى ئۈرۈمچىگە ئەكىلىپ تۈرمىگە ساپتۇ. ساقچىلار كېچىدىن بېرى بىر قانچىمىزنى سوراق قىلىپ،

سەنلەر بىلىسەن دەپ قىستاپ ھالىمىزنى قويىمىدى، ئۇنى - بۇنى قىلىپ يېرىم كېچىدىن ئۆتكەندە ئارانلا قۇتۇلدۇق!

- قۇتۇلدۇم دەپ بىخەستەلىك قىلىمىسلا، ئەپەندىم، شېڭ دۈبەنىڭ چىشىغا ئازراقلا تەگكەنلىكى ئادەم

ھايات قالمايدۇ. ئاڭلىساق ئىسھاقبېكنىڭ يۇرتداشلىرى، ساۋاقداشلىرى، قېرىنداشلىرىنىمۇ سولاپتەك!

- ھازىر شېڭ شىسەي دەككە - دۈككىدە ئۇخلىيالمىدى كېچىچە ئەپيۇن چەككەن!

- توۋا، خىيانەتچىلىككە قارشى تۇرىمىز دەيدىكەنۇ، ئۆزى خىيانەتنىڭ چوڭىنى قىلىدىكەن. ئەپيۇنكەشلەرنى

ئاتىدىكەنۇ، ئۆزى پورۇقلىتىپ چېكىدىكەن!

- ئاغزى بىلەن ئارقىسىنىڭ تايىنى يوق ئادەم ئەمەل تۇتۇپ يۇرت سورايدىغان چېغى. ھېلىقى ئابدۇمەر

مىڭبېگى ھاكىم بوپتەك!

- راستما، پا، ئۇ ئەمدى قامچىسىنى شىلتىدىكەن - دە!

- نېمىگە ھەيران قالسىزوي، ساراڭ شويى يۇرت سورىۋىدى، نېمىلەرنى قىلىمدۇق. ئون نەچچىمىز ئۇنىڭ

لەڭلىكىنى ئۇچۇرىمىز دەپ شەھەردىن باياندايغىچە ئات چاپتۇرۇپ قوڭلار يېغىر بولۇپ كەتمىدىمۇ!

- شۇنىڭ ئۈچۈن دۈمچىيىپ قاپتىكەنسز - دە!

- ھەئە، شۇنىڭ كاساپىتىدىن چاچ چۈشۈپ كەتكەن گەپ!

- ھا - ھا - ھا...

- ھى - ھى - ھى !!!

ھەرقانداق كۆڭۈلسىزلىكنى كۈلگىگە ئايلاندۇرۇشقا ماھىر غۇلجا چاقچاقچىلىرى ساراڭ شويغا يۆلەپ
بىر - بىرىنىڭ لەقەملىرىنى ئىما قىلىپ چاقچاق باشلىۋەتتى. ئەنۋەر ئەپەندى كۈلۈپ تېلىقىپ قالدى. ئۇنىڭ
قەلبىدىكى غەم - قايغۇ بۆلۈتلىرى بىردەمدىلا تارقىلىپ، كۆڭۈل ئاسىمىدا باھار قۇشلىرى سايرىدى. تۇنجى باھار
مېھمانلارنى خۇش قىلىش ئۈچۈن ھەممە تۆكىمىسىنى كۆرسەتمەكتە. سەلگىن شامال، ئىللىق قوياش، ياپپىشىل
جاھان، مۇڭلۇق ناخشا، كۆڭۈللۈك چاقچاق، كاۋاپ، سامسا، قورداق، مېۋە - چېۋە، مەزىلىك گۆشلەر بىلەن
ئېچىلغان ئىشتىھا مېھمانلارنىڭ ياشاش، ھالاۋەت كۆرۈش ۋە لەززەتلىنىش ئارزۇسىنى كۈچەيتىپ، روھىنىڭ چوڭقۇر
يېرىدە قاناتەتلىنىش ۋە پەخىرلىنىش تۇيغۇسىنى ئۇرغۇتماقتا ئىدى. «بىز خەق راھەتلىنىشنى ياخشى كۆرىمىز، شۇڭا
مېھرىبان، مېھماندوست، كەڭ قورساق. شۇڭا بىزدىن باشقىلار پايدىلىنىدۇ. تېرىمىزگە كىرىۋالىدۇ. بىز ھوقۇق،
ھاكىمىيەت ئېگىسىگە بولالمايدۇق، شۇڭا باشقىلارنىڭ باشقۇرۇشنى ھاقارەت بىلمەيمىز. شېڭ دۈبەن ھەممىنى
ھاكىمىيەت ئۈچۈن خىزمەت قىلدۇرىدۇ. ئۇنىڭ مېڭىسىدە ھاكىمىيەتتىن باشقا ھېچنەرسە يوق. مېڭىسىدىكى بۇ
ئالىي ئېتىقاد، مۇقەددەس ئىخلاس ئۇنىڭ تەبىئىتىنى بەلگىلىگەن. ھاكىمىيەتكە پايدىلىقلا نەرسە بولسا ئۇ
ئەتۋارلايدۇ. ھاكىمىيەتكە قىلچىلىك زىيانلىق، خەۋپلىك ھەتتا گۇمانەن خەۋپلىك نەرسىلا بولسا، ئۇ ئۇنىڭ كىم،
نېمە ئىكەنلىكىنى سۈرۈشتۈرمەيلا ئۇنى يوقىتىدۇ. ئۇنىڭغا ساداقەت، سەمىمىيلىك دېگەن نېمىلەرمۇ ۋاقتى كەلگەندە
بىر تىيىن. ساداقەت يارىغان بولسا بىچارە ئىسھاقبېك دۆلىتىدىن قېچىپ كەتمىگەن بولارىدى، بىچارە ھازىر نەلەردە
تەمتىرەپ يۈرىدىكەن...» ئەنۋەر ئەپەندى مۇڭلۇق ناخشا، يۈرەككە تېگىدىغان سازنىڭ تەسىرىدىن يەنە
مۇڭلاندى. ئىسھاقبېك بىلەن بولغان سۆھبەتلىرىنى ئەسلەپ، ئۇلار قالدۇرغان خاتىرىلەرنى يۇقىرىقى گەپلەر بىلەن
يادلىدى. ئۇنىڭ خىيالغا بىردىنلا تېلپۇن بەرگەن سەبىخە ئىسىملىك قىز كەلدى. قىزغا ئۇ ئىككىنچى قېتىم
تېلپۇندا: «مەن ئۇنى تاپتىم، نۇرى قولغا قورال تاپتۇ. ئۇ قىساس ئۈچۈن ئۈچۈن ئاتلىنىپتۇ!» دەپ جاۋاپ
بېرىۋىدى، قىز تېلپۇندا يىغلاپ تۇرۇپ: «مەن ئۇنىڭ ئاۋازىنى بىرلا ئاڭلىۋالسام بولاتتى، بۇ مېنىڭ ئەڭ ئالىي
ئارزۇيۇم!» دېدى. ئادەملەر نېمىنى ئارزۇ قىلمايدۇ - ھە، ئىسھاقبېك، ئابدۇكېرىم، نۇرىلار خەلقىنى زۇلۇمدىن
قۇتۇلدۇرۇشنى ئارزۇ قىلىدۇ، ئەنۋەر مۇسابايوف بولسا سودا ئىشلىرىنىڭ گۈللىنىشىنى ئارزۇ قىلىدۇ، ھېلىقى قىز بولسا

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

سۆيگەن يىگىتنىڭ ئاۋازىنى ئاڭلاشنى، يەنە بىرلىرى تويغۇدەك تاماق، يەنە بىرلىرى ھەتتا بىر ئېغىر ياخشى گەپ...

ئۇسسۇل باشلىنىۋىدى، ھېكمەت غوجامنىڭ ئۇسۇلچىسى بىرىنچى بولۇپ مەيدانغا چۈشتى. ئۇنىڭ پۇت، قول، باش، قاش، كۆز، بەللىرى ھەرىكەت ماھارىتى كۆرسىتىپ ئاللىقىشلايدى. ئۇ تىزلىنىپ ئولتۇرۇپ مۇتائالى خەلىپىتىگە خۇشكەتتى قىلىۋىدى، خەلىپىتىم قولىنى كۆكسىگە قويۇپ ئۆزى خاھلىق ئېيتتى.

- ھېچبولمىسا يورغىلاپ بېرىڭ، ئۇنىمۇ بىلىمىڭىز قاتراپ بېرىڭ، - دەپ «تۆگە» دېگەن لەقەمگە بېشارەت بەردى غوجام

- ئاياغ يۈگۈرۈكى باشقا، بۇرۇن يۈگۈرۈكى ئاشقا دېگەن ماقال چىقتى غوجام. ھازىر بۇرۇن ئىشلەيدىغان زامان، پۇراش ھەممىدىن قالتىس، راستمۇ شەگىگەن ئاداش؟ - خەلىپىتىم «ماشكا» لەقەملىك شەگىگە ھۇجۇم قىلدى.

بىر بۇرۇن سانسىز ئەيىبنى ھەممىدىن تاپتى بۇراپ،
يەتتە قات يەردى قۇسۇر، كۆكتىكى ئايدىن گۇناھ.
دېدى تاغ ماڭالمايدىكەن، دەريا پەقەت تىنمايدىكەن،
كۈن نىچۇن ئۆلمەيدىكەن، تاپتى ئۇ سايدىن گۇناھ.
نە ئۈچۈن ئوغۇل تۆرەلدى، بۇ قورساققا ئەي ئانا،
نە ئۈچۈن ئۇيغۇر ياراتتىڭ بۇ جاھانغا ئەي خۇدا.
نە ئۈچۈن بەردىڭ ئۇنىڭغا شۇنچە كەڭرى يەر - زېمىن،
مەن پۇراپ تاپتىم ئۇنىڭدىن يەرگە سىغماس چوڭ گۇناھ.
...

بىردىنلا ئۇسسۇل ئويناش شېئىر ئوقۇشقا ئايلىنىپ كەتتى. مۇتائالى خەلىپىتىم، ئابلا داموللىلار ئاجايىپ شېئىرلارنى ئوقۇدى، موللا بىلال، نەسۇھا شېئىرلىرى ئوقۇلدى. يېڭىدىن مەيدانغا چىققان شائىرلار ماختالدى. لۇتپۇللا مۇتەللىپنى ھەممىلا ئادەم ماختاشتى. بولۇپمۇ مۇتائالى خەلىپىتىم ئالاھىدە ماختىدى.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

كۈلكە، مۇلاھىزە ۋە يەنە ساز بىلەن كۈن قىيىسايدى. ئولتۇرۇشنىڭ قائىدىسى بويىچە روزى تەمبۇر تەمبۇرنى مۇقام پەدىسىگە ئالدىرىماي چېكىشكە باشلىۋىدى، پۈتۈن ئادەم جىمىپ، خۇددى مەسچىتتە ناماز ئوقۇۋاتقاندا ھالەت پەيدا بولدى:

كەل ئەي دىلبەر، بايان ئەيلەي ساڭا بىر- بىر جۇدالىقنى،

نېھايەت رەھىم ئېيتىپ ئالدىڭ ئۆزۈڭگە ئاشالىقنى.

تامامۇ جانۇ- مالىمدىن كېچىبا بىر سېنى دېدىم،

ئۆزۈڭدىن ئۆزگە بىلەيدۇ، ئۆزۈڭ سالغان جۇدالىقنى.

...

روزى تەمبۇرنىڭ «مۇشاۋىرەك» مۇقامى ھەممە دىلغا ھوزۇر، مۇڭ ۋە سېغىنىش ئوتى ياقىتى. ئادەملەر كىمىندۇر سېغىنماقتا، يۈركى كىمىندۇر تەلپۈنمەكتە. ئەلۋەتتە ھەممىلا ئادەم ھايات مۇساپىسىنىڭ بىر بېكىتىدە شېرىن چۈشتەك بىر سەرگۈزەشتە ئېرىشكەن بولىدۇ. بۇ سەرگۈزەشتە ئۇنىڭ ھاياتىنىڭ ئەڭ مەخپىي سىرى، ئەڭ شېرىن ئەسلىمىسى ۋە ئەڭ سېغىندۇرىدىغان خاتىرىسى ھېسابلىنىدۇ. ئۇ شۇ بېكىتتە يۈركىنىڭ نازۇك رازىلىقى بىلەن مەست بولغان ياكى مەڭگۈلۈك جۇدالىق قارا تامغىسى بېسىلغان بىر پاجىئەنىڭ بىردىنبىر شاھىدى بولغان بولىدۇ. ياشلىقىدا بىرىگە كۆيگەنسەن ياكى شۇ كۆيۈك ۋىسال تېپىپ سەن ھايات لەززىتىنىڭ ئەڭ يۇقىرى چوققىسىغا يامىشىپ چىققانسەن ۋە ياكى ھەممە ئىش ئارمان بولۇپ قالغان بولىدۇ. «ئاۋازىنى بىرلا ئاڭلىۋالسام!» دېگەن قىز ئىلتىجاسىغا قانچە كېچىلەر، قانچە سېغىنىشلار ۋە قانچىلىك كۆز يېشى سىڭگەن- ھە! ئۇنى مۇقامدا ئېيتىلغاندەك ئۆزىدىن باشقا ھېچكىم بىلمەيدۇ- دە!

باي ئوغلنىڭ يادىغا بىردىنلا ئۇنىڭ ھىمايىسىگە ئېرىشىش ئۈچۈن زۇنۇن ماستىر بىلەن كىرگەن ھېلىقى

چىرايلىق يىگىت كەلدى.

- ياخشىلىق قىلساق ئەرزىيدۇ، گىمنازىيىدىكى تۆت يۈزدىن جىق بالىنىڭ كۆزىگەن، تولىمۇ ئۆتكۈر، تولىمۇ

ئەقىللىق بالا دەپ رەخمىجان ماڭا ماختاپ بەرگەن، - دېگەندى زۇنۇن ماستىر بالا يوق يەردە.

ئۇ ئەنۋەر ئەپەندىنىڭ ئۆيىدە ئىككى كۈن تۇردى. ھەر قېتىم ئەنۋەر ئەپەندى ئۇنىڭ يېنىغا كىرگەندە، ئۇ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

كىتابقا بېرىلىپ كەتكەن ھالدا ئىدى. گېپى ئاز، خىيالچان، تەمبەل يىگىت ھازىر نىلقا، كۈنەس، توققۇزتارالاردا قېچىپ، مۆكۈنۈپ يۈرگەنمىش. ئۇنىڭ گۇناھى - ئۇ قاتلىمىش. ئۇ ئىككى ئۇچقۇچىنى ئېتىپ ئۆلتۈرۈپ قاققانىكەن. دېمەك، ئۇنىڭدا مىلتىق بار ئىكەن - دە! ئۇ ھۆكۈمەت بىلەن ئېلىشىشقا جان تىككەنلەردىن ئىكەن - دە! قىزنىڭ ئۇنىڭغا شۇنچە ئاشىق بولۇشى بىكار ئەمەسكەن. قىز ئۇنىڭغا جېنىنى ئاتاپ قويغان، ئۇ بولسا خەلقكە...

ھەممىگىلا ئېرىشىپ قەلبىدە نازۇك خاتىرىلەردىن ئىزنا قالمىغان ئادەملەر باشقىلارنىڭ ھالىغا يەتمەيدۇ، لېكىن ئەنۋەر ئەپەندى ئۇنداقلاردىن ئەمەس. ئۇ باي بالىسى بولغىنى بىلەن نۇرغۇن ئارمانلىرىغا يېتەلمىگەن، نۇرغۇن ھەسرەتلىك خاتىرىلىرى ھازىرمۇ ئۇنىڭ قەلب جاراھىتى بولۇپ دەۋاسىز تۇرماقتا. ئۇ دەردى بارنىڭ ھالىغا يېتەلمەيدۇ. شۇڭا ھېلىقى ناتونۇش قىزنىڭ پىغانلىرى ئۇنىڭ قەلب دەپتىرىگە يېزىلدى - دە... مانا مۇقام ئاخىرلاشتى. ئەمدى ئومۇمىي ناخشا باشلاندى. ئۇيغۇر ناخشىلىرىنىڭ ھەممىسىگىلا خەلقنىڭ يۈرەك ساداسى ئارىلىشىپ كەتكەن ئوخشايدۇ. مانا غۇلجا كوچا ناخشىلىرى ئېيتىلىۋىدى، ئەنۋەر ئەپەندى ناخشىنىڭ ھەربىر مىراسىنى ئەگىشىپ تەكرارلىغىلى تۇردى. ناخشا ئەمەس، گۇيا خەلقى ئۇنىڭغا ھال ئېيتىۋاتىدۇ. بۇ زېمىندا ناخشا بىلەن خەلق مۇڭى، ھەتتا دەريا - ئۆستەڭلەر شاۋقۇنى بىرلىشىپ كەتكەندەك... ناخشا بۇ زېمىننىڭ ئانا تىلىغا ياكى ھەممە ئىشلار خاتىرىلەنگەن چوڭ يىلنامىسىگە ئايلىنىپ كەتكەندەك...

بۇ زېمىندا كىملىر ناخشا ئېيتىمىدى، كىملىر قان تۆكۈپ جان بەرمىدى. سادىر پالۋان، ئەلاخان پالۋانلار ئۆتكىلى تېخى يۈز يىل بولمىدىغۇ؟ ئۇنىڭدىن كېيىنچۇ، ئېلاخۇن كۆك كۆز دېگەن ناخشىچى قەپەسكە ئولتۇرۇپ ئۆكۈز ھارۋىسىدا ئۈرۈمچىگە بارغۇچە ناخشا ئېيتقانكەنغۇ، لېكىن ناخشا، يىغا - زار، كۆز يېشى بىلەن ھېچ ئىش پۈتمەيدۇ، خەلق ناخشىدىن قورال تۇتۇشقا ئۆتىدىغان چاغ يېتىپ كەلدى. قىرغىزلار قورال تۇتۇۋىدى، شېڭ شىسەي ئالاقزادە بولدى، غوجانىياز ھاجى خەلقنى قوزغىۋىدى، شېڭ شىسەي سوۋېت ئىتتىپاقىغا يېلىندى. ئەمدى سوۋېت ئىتتىپاقىمۇ ئۇنىڭغا ھومايغىلى تۇردى، ئېلى خەلقى قوزغىلىشى كېرەك، مەن ئۇنى قىلالامدەن؟ ياق، ئەنۋەر ئەپەندى ئۇنى قىلالايدۇ. ئىسھاقبېكچۇ؟ ئۇ قىلالايدۇ! لېكىن غۇلجىدىن بىر غوجانىياز ھاجى چىقسا بولاتتى. مۇنۇلاردىن قايسىسى چىقالايدۇ؟ ياق، بۇلارنىڭ ئارىسىدا ئۇنداق ئادەم يوق. ئاۋۇ ئېلىخان تۆرە دېگەن

ئەنجانلىقنىڭ گەپلىرى قالىتسكەنا، پاھ، بۇ ئادەمنىڭ قوزغاش ئىقتىدارى يۇقىرىدەك قىلدۇ. بەلكى ئۇ چىقار، ياق، ئۇ بىر دىندار. مىلتىق ئاتالايدىغان مەرگەن، سىياسەتنى ياخشى بىلىدىغان ئىسھاقبېكتەك بىر چىقسا بولاتتى. بۇنداق ئادەم نەدىكىن. ئۇنداق ئادەمنى تاپالسام ئىككى بوچكا ئالتۇننى قورال ئال دەپ بېرەتتىم...

غۇلجا شەھىرىنىڭ ئەڭ كاتتا ئادەملىرى قاتناشقان تۇنجى باھار ئولتۇرۇشى دادامتۇ مەھەللىسىدىكى باھار گۈزەللىكى بىلەن بېزەلگەن باغدا گۈگۈم ۋاقتىدا ئاخىرلاشتى.

شۇ كۈنىلا بۇ ئىش ئالاھىدە خەۋەر بولۇپ ئۈرۈمچىگە - نەق شېڭ دۈبەننىڭ مەھكىمىسىگە يېتىپ كەلدى. شېڭ دۈبەن ئادىتى بويىچە تاپانچىسىنى يالىڭاچلاپ ئۈستەلگە قويدى.

- كېلىڭلار! - دېدى ئۇ خەۋەرچىگە. ئۇنىڭ خانىسىغا لىۋېڭدى ئىسىملىك ساقچى مەسئۇلى ئېھتىيات بىلەن كىرىپ ئىشىكتە تۇرۇپ چاس بەردى.

- دەرھال ئۆرۈڭ ماڭ! - دېدى شېڭ دۈبەن بېلىدىكى ھەربىي كەمەرگە تايىنىپ تىك تۇرۇپ، - بۈگۈنلا ماڭ، ھازىر خەتەرلىك رايون قەشقەر بىلەن خوتەن ئەمەس، قۇمۇل بىلەن تۇرپانمۇ ئەمەس. غۇلجا بىلەن ئالتاي! ئۇ يەردىكى ئۇيغۇر بىلەن قازاق! ھەربىرىنىڭ ھەربىر قەدىمىنى ئېنىق بىلىپ تۇرۇشىمىز كېرەك. رۇسلارنىڭ ئادەملىرى چۆچەك ئارقىلىق، غۇلجا ئارقىلىق كىرىپ مەخپىي ھەرىكەت قىلماقتا. قورال ئەتكەسچىلىرى بولۇۋالغان ك گ ب ئادەملىرى ھەدەپ ئۇيغۇر، قازاقلارنى قوراللاندىرماقتا. سەن يېتەرلىك ئادەم بىلەن غۇلجىغا بارغىن، قىزلارنىمۇ ئېلىۋال، ھېلىقىدەك!

ماي ئېيىنىڭ ئاخىرى غۇلجا شەھىرىگە ساقچىلار يېغىپ كەتتى. غۇلجا ئاسمىنىدىكى قارا بۇلۇت قويۇقلىشىپ يەنە ۋەھىمە، تۇت - تۇت باشلاندى. ئالاھىدە تىلغا ئېلىنغان «دادامتۇدىكى قارا يىغىن» قاتناشچىلىرى جان ساقلاش ئۈچۈن تەرەپ - تەرەپكە پىتىراپ كېتىشتى.

- قىز قەلبى ئەۋرىشىم تال چىۋىقى، يىگىتلەر ئۇنى خالىغان تەرەپىگە ئېگەلەيدۇ. قاراڭ ئاسىيە ئابىستەي،

قىزىڭىز پەرىخە نېمانچە غەمكىن، ئۇنىڭ يۈرىكى ھازىر ئوتتا، قاراڭ كۆزلىرىدىكى يالقۇننى!

كىتابقا ئامراق، ھېسسىياتچان قېرى قىز مۇئەللىم، ئاسىيەنىڭ ئۆيىگە كېلىپ ھازىرلا چىقىپ كەتكەن پەرىخە

توغرىسىدا گەپ قىلىۋىدى، ئاسىيە پەرۋاسىزلا:

- ئوھۇي، كىچىككەنە قىزنى ئۇنداق دېيىسىڭىز، ئۇ ھەدىسىنى سېغىنىپ شۇنداق مۇڭلۇق بولۇپ

قالدى، - دېدى.

- ياق ئابىستەي، مېنىڭ كۆزلىرىم خاتالاشمايدۇ، مەن قىزىڭىزنىڭ كۆزلىرىدە باشقا بىر نەرسىنى كۆرۈپ

قالدىم. قىز بىرىگە قاتتىق كۆيمەكتە.

گىمانىزىنى يىگىرمە تۆت يېشىدا تۈگەتكەن بۇ مۇئەللىم قىز قارىمۇتۇق، مەڭزىلىرى دۆڭ، پاناقراق بولغىنى

بىلەن گەپكە تولمۇ ئۇستا، ئاش ئېتىشىنى ياخشى بىلىمگىنى بىلەن كىتاپ ئوقۇپ خاتىرە يېزىشقا ماھىر ئىدى.

ئۇنىڭ باشقا ئادەملەرنى كۆزىتىش ئىقتىدارىمۇ يۇقىرى ئىدى. ئۇ نۇرلاردىن بىر يىل بۇرۇن مەكتەپنى پۈتتۈرگەن

بولسىمۇ خىزمەتكە تېخى بۇ يىل ئورۇنلاشتى. نىلقا بازىرىدىكى باشلانغۇچ مەكتەپتە ئاسىيە بىلەن بىللە

ئوقۇتقۇچىلىق قىلدى. ئۇ مەكتەپتە ئىككىلا ئايال ئوقۇتقۇچى بولغاچقا، ئۇلار تېزلا سىرداش دوستلاردىن بولۇپ

قېلىشتى. يېقىندا ئاسىيە ئۇنى ئۆيىگە ئەكىلىۋالدى. يېڭىدىن يەرلىك ماللار شىركىتىگە خىزمەتكە كىرگەن قىزى

پەرىخە بۇ «قېرى قىز»نى يامان كۆرەتتى. ئانىسى:

- نېمەنداق قىلسەن، قىزىم؟ - دەپ سورىسا، پەرىخە تۇمشۇقلىرىنى ئۇچلاپ:

- سەت، قىزلار دېگەن سەت بولسا بولىمايدۇ. يەنە كېلىپ تېخى نۇرى ئاكام كەلگەندە

غىلجىڭشىپ... - دەپ جاۋاپ بەردى.

نۇرى بۇ ئۆيىگە پات - پات كېلىپ تۇراتتى. ئۇنىڭ ئاشكارا خىزمىتى يەرلىك ماللار شىركىتىنىڭ جانلىق مال

بۆلۈمىدە مال سېتىۋالغۇچى ئىدى. ئۇ چارۋىچىلاردىن ئات - قوي سېتىۋېلىپ سوۋېت ئىتتىپاقىغا ئۆتكۈزۈپ، ئۇ

ياقتىن مال ئەكىلىدىغان بىر توپ ئادەملەرنىڭ ئارىسىدا يۈرەتتى. پاتىخ ئۇنى بەزىدە رۇسچە تەرجىمان دېسە،

بەزىدە كاتىپ دەپ قوياتتى. ئىشقىلىپ ئۇ ئايدا قىرىق بەش دوللار ئايلىق ئالاتتى. ئۇنىڭ كۆپ ۋاقتى قىرلاردا

ئۆتەتتى. ناھىيە بازىرىغا كەلسىلا ئاسىيەنىڭكىگە كېلىپ ئولتۇرۇپ كېتەتتى. ئۇنىڭ چىرايى كۈندىن - كۈنگە

تولۇپ، نۇرلىنىپ، چىرايلىق كۆزلىرىدىكى جىلۋە، سېپىرى كۈچ ئاشماقتا ئىدى. ئۇ كىگىز ئۈستىدە پۇتلىرىنى

سۈنۈپ كىتابقا بىرلا قارىۋالسا، سائەت - سائەتلەپ گەپ قىلماي ئولتۇرايىتتى. سۇئاللارغا قىسقا - قىسقا؛ «ھەئە»،

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

«ياق» دېگەندەك جاۋابلارنىلا بېرەتتى. قېرى قىز ئۇنىڭ بىلەن مۇنازىرە قىلىشقا ئامراق ئىدى. ئۇ نەزەرىيە، تارىخ ۋە ئىجتىمائىي پەنلەردىن ھەرخىل سۇئاللارنى سوراپ نۇرىنىڭ ئاغزىنى ئاچاتتى. ئۇلار تالشا-تالشا ئاخىر نۇرى ئۆيىدىن چىقىپ كەتكەندىلا ۋاڭ-چۇڭ بېسىلاتتى. ئۇنىڭ ھازىرقى ئۆزگەرتىۋالغان ئىسمى ۋايى، مىللىتى تاتار ئىدى. چۈنكى ھازىرمۇ ئۇنىڭ ئىزىدا ئادەم بار ئىدى، تېخى مانا يېقىندىن بېرى ناھىيىگە ئۈرۈمچىدىن كەلگەن ساقچىلار يېغىپلا كەتكەچكە، ئۇ خېلىدىن بېرى ناھىيىگە كەلمەي، ئۇلاستاي تەرەپلەردە مۈكۈپ يۈردى. پەرىخە ئۇنىڭغا تولمۇ ئامراق ئىدى. ئۇ دەسلەپ ھەدىسى توغرىسىدا يىغلاپ تۇرۇپ سۆزلەيتتى. كېيىنچە ئۆزى توغرىسىدا، جەمئىيەت توغرىسىدا كۆپرەك سۆزلەپ بېرىدىغان بولۇۋالدى. ئۇلار ئارىلاپ ياشلارنىڭ يىغىلىشلىرىغا بىللە باراتتى. ئۇنى نۇرى ئەكېلىپ قوياتتى. ئۇلارنىڭ سىرتتا نېمىلەرنى دېيىشپ، نېمىلەرنى قىلىشىدىغانلىقىنى ئاسىيە بىلمەيتتى. ئاسىيە بىرلا نەرسىنى بىلەتتى: «چىرايى، مەجەزى ۋە ئەخلاقى گۈزەل يىگىت» دەيتتى ئاسىيە نۇرىنى باشقىلارغا ماختاپ. ئۇ بىچارە قىزى سەبىخەنىڭ بەختسىزلىكى بىلەنلا ئۆرتىنەتتى. خۇدا قوشقان بىر جۈپلەرنى مۇرادىغا يەتكۈزمىگەن جەمئىيەتنى، جەمئىيەتنىڭ ھۆكۈمدارلىنى كېچىلىرى كۆز يېشى بىلەن قارغاپ-تىللايتتى...

قېرى قىزنىڭ گېپى ئۇنى غەپلەتتىن چۆچۈتۈپ سەگىتتى: «پەرىخە ھەدىسىدىنمۇ چىرايلىق، ھېسسىياتچان قىز بولدى. ئۇلار قاراڭغۇ كوچىلاردا ياندىشىپ بىللە مېڭىشىدۇ، نۇرىدەك يىگىتلەرنىڭ بىلەكلىرى ئۇنىڭ بەدىنىگە تەگكەندە ئۇ ھەممىنى ئۇنتۇپ يىگىتكە بېرىلىپ كېتىشى، ئەس-ھۇشىنى يوقىتىپ قويۇشى مۇمكىنمۇ؟» دېمىسىمۇ ئۇ ھازىر ھەدىسىنىڭ گېپىنى قىلمايدىغان بولۇۋالدى. ئۇنىڭ تاتارچە جىرلاشلىرى، گىتار چېلىشلىرى، ئەزىمەت ئىشلارغا قاقاقلاپ كۈلۈشلىرى گۇيا قىرۇ كۆرۈپ غايىپ بولغان كاككۇكتەك نەلەرگىدۇر يوقالغان. ئۇ ھازىر غەمكىن، خىيالچان، بىر تال بارمىقىنى چىرايلىق لەۋلىرى بىلەن چىشلەپ دېرىزىگە جەينىكى بىلەن تايىنىپ دەريانىڭ نېرىسىدىكى قاقاس تاغقا قاراپ بىر تۇرۇۋالسا، ۋارقىرىسىمۇ ئاڭلىماي قېتىپ قالىدۇ... قىزىدىكى شۇنچە ئۆزگىرىشلەرنى ئانا بولغان ئاسىيە بايقىماي، يات بىرىنىڭ بايقىغىنى نېمىسى-ھە؟ قىزى ناۋادا نۇرىغا كۆڭۈل بېرىپ مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قالغان بولسا بۇ خىيانەتقۇ؟ ھەي پەرىخە، ھەدەل سەبىخە تېخى ھايات، ئۇنى ھېلىقى چىۈزۈڭسىڭىزنىڭ بالىسى دورا بىلەن مەست قىلىپ ئاياغ ئاستى قىلغان. شېڭ شىسەينىڭ قېيىننىسى چىۈيۈشيۇڭ شېڭ شىسەيگە ئوخشاش خوتۇن باز. ئۇ دادىسى، ھەدىسى ۋە يەزىسىنىڭ كۈچى بىلەن چەكسىز ھوقۇق،

مال - دۇنياغا ئىگە بولۇۋالغان. ئۇ مەخسۇس ئىككى مۇھاپىزەتچىنىڭ ياردىمى بىلەن گۈزەل قىز سەبىخەنى يېرىم يىل مەخپىي ئۆيىگە ئورۇنلاشتۇرۇپ خوتۇن قىلدى. ئۇ قىزغا كۆڭلى چۈشۈپ قالدى. شۇڭا ئۇنى باشقا قىزلاردەك ئۆلتۈرۈۋەتمىدى. سەبىخە قىساس ئېلىش ئۈچۈن چىيۇغا سۈنئىي يېقىنچىلىق قىلدى. ئۇنىڭغا يالغان ئەركىلەپ، نەپرەتنى يوشۇرالىدى. چىيۇشىيۇڭ شىنجاڭ ئوفتسىرلار مەكتىپى سىياسى بۆلۈمىنىڭ مۇدىرى بولغاچقا، سەبىخەنى بۇ مەكتەپنىڭ «ئالاھىدە دىپلوماتىيە» سىنىپىغا ئوقۇشقا كىرگۈزۈپ بىر يىل ئوقۇتتى. سەبىخە مەكتەپنى پۈتتۈرۈپ شۇ مەكتەپنىڭ رۇس تىلى تەرجىمانى نامى بىلەن ھەربىي كىيىم كىيىپ كوچىلاردا ئاشكارا يۈردى. لېكىن ئۇنىڭ قەدەملىرى چەكلەنگەندى. ئۇنى باشقىلار: شېڭ شىسەينىڭ مالىكوۋا ناملىق ئاشنىسىغا ئوخشىتىپ «سېرىق چاپچىلىق پەرى» دېيىشتى. ھەممىلا ئادەم ئۇنى ئىشپىيون دەپ بىلىشەتتى. ئۇ خورلۇق دەستىدىن نېرۋىلىرى بۇزۇلۇپ ساراڭلار دوختۇرخانىسىغا كىرىپ چىققان بولسىمۇ، قىساس ئېلىش ئۈچۈن دۈشمەنلىرىنىڭ ئارىسىدا يۈرەتتى. بەزىلەر ئۇنى پۇل ئۈچۈن ئىشپىيون بولۇپ كەتتى دېيىشەتتى. مەيلى ئۇ ھۆسن - جامالى بىلەن ئادەملەرنى جەلپ قىلىدىغان ئىشپىيون بولسۇن ياكى ھېلىقى ھەربىي تەلىم - تەربىيە مەكتىپىدە ئوقۇپ چىقىپ ئاسىيە چۈشەنمەيدىغان يېڭى كەسىپلەرنى ئىگىلەپ شېڭ دۈبەن ئۈچۈن ئىشلەۋاتقان بولسۇن، ئاسىيە ئۇنىڭ بۇلارنى قىساس ئېلىش ئۈچۈنلا قىلۋاتقىنىنىلا بىلەتتى. ئۇنىڭ قەلبىدە قىساستىن باشقا نەرسە يوق، ئاسىيە بۇنىڭغا ئىشىنىدۇ. ئۇنىڭ بەدىنى بۇلغانغان بىلەن روھى پاك، ئۇ ئانىسىغا بىر قېتىم: «ئاپا، مەن بىر قېتىم ئۆلۈپ تىرىلدىم. باشقا بىر بەدەندە مېنىڭ روھىم ياشىماقتا. ھەممە يەردە كۈلۈپ تۇرغان بەدەم ھەممىلا جايدا قان يۈتۈپ يىغلاۋاتقان بىر روھنى يوشۇرماقتا. ئاپا، مەن ھەقىقىي ئۆلۈمنى كۈلۈپ تۇرۇپ كۈتۈۋالىمەن. سەنمۇ مېنى كۈلۈپ تۇرۇپ دەپنە قىل، چۈنكى مەن ئىنتىقام ئالماي تۇرۇپ ھەرگىز ئۆلمەيمەن» دېگەندى. بۇ گەپلەرنى ئۇ ئېلىشىپ قالغان كۈنلىرىدە ئازاب بىلەن دېگەن، لېكىن بۇ گەپلەر ئۇنىڭ يۈرىكىدىن چىققان پەردازسىز گەپلەر ئىدى. ئۇ نۇرنى يادلاپ قانچىلىك يىغلىدى، پەرىخە ئۇنىڭغا قوشۇلۇپ قانچىلىك يىغلىشىپ بەردى، ئۇنىڭ ئۈستىگە نۇرىمۇ ھازىرغىچە ئۇنى سېغىنىپ كەلمەكتە. ئۇ ھەر قېتىم بۇ ئۆيگە كېلىپ سەبىخەنىڭ سۈرىتىنى كۆرگەندە، ئۇنىڭ چىرايىدا چەكسىز ئازاب، سېغىنىش ۋە مۇھەببەت بەلگىلىرى ئوقچىدۇ. ئاسىيە بۇنداق چاغلاردا ئۇنىڭغا قارىيالىماي ھويلىغا ياكى باغقا چىقىپ ئۆرتىنىپ يىغلايدۇ... پەرىخە ئاشۇنداق بىر ھەدىسىگە ئاسىيلىق قىلارمۇ؟ نۇرىمۇ

بەدەن تەلپىگە بېرىلىپ ۋىجدان تىزگىنىنى قويۇۋېتەرمۇ؟ ياق، ئۇلار ئۇنداق ئەمەس، ئۇنداق بولۇشى ھەرگىز مۇمكىن ئەمەس. بۇ مۇنۇ قېرى قىزنىڭ كۈنداشلىقىدىن پەيدا بولغان يامان غەرەزلىك بىر پەرەز. ئاسىيەنىڭ قىزى پەرىخە ئۆز ھەدىسى سەبىخەنىڭ سۆيگەن يىگىتىگە كۆيۈپ قالمايدۇ...

ئاسىيە ئىشخانىسىدا بالىلارنىڭ تاپشۇرۇق دەپتىرىنى كۆرۈۋېتىپمۇ، ئۆيىگە قايتىپ كېلىپ ئورۇس بولكىسىنى توغراۋېتىپمۇ، ھويلىدىكى ئوچاقتا سۈت سۈرۈۋېتىپمۇ قىزى ۋە نۇرى توغرىسىدا ئويلىدى. نۇرى ھازىر ئۇنىڭ كۈندىلىك تۇرمۇشىنىڭ بىر قىسمىغا ئايلىنىۋالغان. ئۇ ياخشى تاماق ئالدىغا كەلسىمۇ، بىر كۆڭۈللۈك سۆھبەت باشلانسىمۇ ياكى بىر ئەر كىشى چىرايلىق ياسىنىۋالغان بولسىمۇ دەرھال نۇرىنى ئەسلەيدىغان، بىرەر ساقچى بىرەر ئادەمنى تۇتۇۋالسا ياكى شەھەردىن بىرەر يامان خەۋەر چىقسىمۇ ئۇ ئەنسىز ئانىلاردەك ئىختىيارسىز ھالدا: «نۇرى» دەپ ئۆندەرىدىغان بولۇپ قالغانىدى. ئۇنىڭ قەلبىدە يات بىر يىگىتكە ئائىلىق مېھرى پەيدا بولغانىدى. پەرىخە بىلەن نۇرىنىڭ مۇناسىۋىتىنى ئاكا-سىڭىل مۇناسىۋىتى دەپ پەخىرلىنىپ خاتىرىلەيتتى. بۈگۈن مانا ئۇنىڭ سۈپسۈزۈك خىيال ئاسىنىدا تۇيۇقسىز قارا بۇلۇت پەيدا بولۇپ، ھاۋا گۈلدۈرلەپ چاقماق چاقتى. ئىلاھىم مۆلدۈر يېغىپ مېھىر-مۇھەببەت مايسىلىرى كاردىن چىقمىغىدى... لېكىن ھايات رەھىمسىز، رېئاللىق بىرخىل تەلۋە كۈچ، ئۇنىڭ باش ئەگدۈرۈش كۈچى تولىمۇ يۇقىرى، قورقۇنچلۇق. رېئاللىق ھامان ئىنسان خاھىشىنى مەنسىتمەيدۇ، خارلىيالايدۇ. ئۇنىڭ ئۈستىگە ھاياتنىڭ مۇھەببەت بابىدا ئەقلىدىن ئازمايدىغان ئادەم كەم بولىدۇ. ھېسسىيات سېنى يۈزسىزلىككە قىستىغاندا سەن ئۇنىڭ قۇلى بولۇپ قالسىەن. پۇشايمان دېگەن ئاتالما شۇنىڭ ئۈچۈن پەيدا بولغان-دە!

مانا قىز كىردى. ئۇنىڭ قاپىقى كۈندىكىدەك تۈرۈلگەن، چىرايلىق يۈزىدە پەرىشانلىق، جىددىيلىك

ئالامەتلىرى سېزىلىپ تۇراتتى.

- پەرىخە قىزىم، مىجەزىڭ يوقمۇ نېمە؟

- ياق!

- نېمانداق سوغۇق مىجەز بولۇپ قالدىڭ قىزىم؟

- نەدىكىنى!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ئاپاڭدىن يوشۇرما قىزىم، ھەرقانداق ئىش بولسا ماڭا دە، مېنى قىيىنما، مەن ھازىر ئەنسىزچىلىكتە قالدىم.

- نېمىشقا ئاپا؟ - قىزنىڭ چىرايىدا مەجبۇرىي تەبەسسۇم پەيدا بولدى. ئۇنىڭ يوغان قوي كۆزلىرى غەمكىن

ئىدى.

- سەن بىرىگە كۆيۈپ يۈرەمسەن قانداق؟

- قويغىنا! - دېدى قىز قىپقىزىل بولۇپ، ھەتتا ئۇنىڭ بويۇنلىرى، قۇلاقلىرىمۇ قىزىرىپ كەتتى...

قىز ئۆيىگە كىرىپ كەتتى. ئانا ئارقىسىدىن كىرىپ:

- كىم ئۇ؟ - دېدى بۇيرۇق تەلەپپۇزىدا.

- ھېچكىم! - قىز دېرىزىگە قارىۋالدى.

- نۇرىمۇ؟

قىز خۇددى بىرى بېشىغا چوماق بىلەن ئۇرغاندەك سىلكىنىپ قاتتىق ۋارقىراپ ئىككى قۇلقىنى ئېتىۋالدى.

- دېمە، دېمە! - ئۇ بۇقۇلداپ يىغلاپ كەتتى. ئانا قىزنى قۇچاقلىدى. قىز ئانىسىغا خۇددى بوۋاقتەك

يامشىپ سىلكىنىپ يىغلاپ تۇرۇپ:

- جېنىم ئاپا!... - دېدى، - راست شۇنداق... ئانا - بالا يىغلىشىۋاتقاندا ئۆيىگە قېرى قىز كىردى:

- نۇرى، بۆرىۋايلىرىنى تۇتۇپ كېتىپتۇ! - دېدى ھاسىراپ تۇرۇپ، - قوللىرىنى باغلاپ ماشىنا بىلەن ئېلىپ

مېڭىپتەك. خەمەت، ئەكبەر باتۇرلار قۇتۇلدۇرغىلى ئاتلىق قوغلاپ كېتىپتەك!

پەرىخە - ئون ئالتە ياشلىق، گۈزەل، ھېسسىيات كونتروللۇقىدىن ئايرىلغان قىز بىرلا چىرقىردى - دە،

ھوشىدىن كەتتى. ئۇنىڭ چىرايى تامدەك تاتىرىپ، كۆزىنىڭ قارىسى تارتىشىپ، كالىپۇكلىرى كۆكىرىپ، پۈتۈن

بەدىنى غالىلداپ تىتىرىمەكتە. ئانا ئۇنى باغرىغا چىڭ بېسىپ، يۈزىنى يۈزىگە يېقىپ نېمە قىلارنى بىلمەي:

- پەرىخە، پەرىخە! جېنىم قىزىم!... - دەپ قىزنىڭ ئېگەكلىرىنى تىتىرەپ تۇرغان بارماقلىرى بىلەن

سىلىماقتا ئىدى. قېرى قىز شۇم خەۋەر ئەكىرگىنىگە مىڭ بىر پۇشايمان قىلىپ:

- يالغان... ئىغۋا... - دەپ كېچىكەكلىمەكتە ئىدى.

- ئۆلۈك ئىلاھىم، سوغۇق سۇ ئەكېلىڭ! - دېدى ئاسىيە ئۇنى سىلكىپ.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

يۈزىگە سوغۇق سۇ سېپىلگەندىن كېيىن پەرىخە ھوشىغا كەلدى. ئۇنى سۇپىغا ياتقۇزۇپ قويۇپ ئىككى ئايال

تەگەشكىلى تۇردى:

- ئەتەي چىشىغا تېگىپ نېمە قىلاي دەيسەن ھوي قارا كۆسەي!

- ھوشىدىن كەتكۈدەك خەۋەرمىدى. ئەجەب نازۇكىكىنا، بۇ تاۋى بوشاڭ!

- ئالغىنىمدا چوڭ بولغان، ساڭا ئوخشاش ئوچاقمانتىدا كۈچۈكتەك يۇندا ئىچمىگەن بۇ!

- تايىنلىق، سەن موزايىلارنىڭ ھالىڭلار چوڭ بولغىنى بىلەن كۈنۈڭلار ئىتتىن بەتەر!

- بولدى ئاپا، مەن ھېچنېمە بولمىدىم! - دېدى پەرىخە تېخىمۇ يامان گەپ قىلىشقا تەمشىلۋاتقان ئانىسىنى

قۇچاقلاپ سۆزلىگۈزمەي ۋە قېرى قىزغا قاراپ:

- خۇشال بولۇپ كەتمەڭ زەينەپ ھەدە، ئۇلارنى خەمىت ئاكام قۇتقۇزۇپ كېلىدۇ! - دېدى.

- نېمىگە خۇش بولاتتىم. زەينەپ مىللەتنىڭ داشقىلى ئەمەس، گۈلتاجى! بىلەمسەن، گۈلتاجى!

- ۋاي قارا گۈل يەي، سېنى ئۆتۈك مايلاشتىن باشقىغا ئىشلەتكىلى بولمايدۇ! - دېدى ئاسىيە كۈلۈپ، - ماڭ

سۈتىنى ئەكىر، خام قايماق سېۋەتتە!

ئۇلار بىردەمدىلا ئەپلىشىپ بىللە ئولتۇرۇپ چۈشلۈك چاي ئىچىشتى. ئاسىيەگە قىزنىڭ نۇرىغا ئاشىق بولۇپ

قالغانلىقى مەلۇم بولۇۋىدى، ئۇنىڭ ھېچنېمە يېگۈسى كەلمىدى. «قانداق قىلىپ چەك قويۇش كېرەك. قۇرۇق

ئوتۇنغا ئوت تۇتاشتى، ئۇنى ئۆچۈرگىلى بولارمۇ، بۇ ئوتۇن كۆيۈپ تۈگىسە بۇنىڭ ئازابىغا چىدىغىلى

بولارمۇ؟...» ئانىنىڭ خىيالى سۇئاللار بىلەن تولدى.

شۇ كۈنى كەچتە پەرىخە ۋاقتىدا قايتىپ كەلمىدى. ئانا دەككە - دۈككىدە ئۆي بىلەن بوسۇغا ئارىلىقىدا

سانسىز قاتىرىدى. تىرىق قىلىسلا سىرتقا يۈگۈردى. قىزىدىن دېرەك بولمىدى. ئۇ ئاخىر غېمىدە يوق كىتاب

ئوقۇۋاتقان قېرى قىزغا يىغلاپ تۇرۇپ:

- يۈر، پاتىخ مۇسلىموفنىڭ ئۆيىگە بارايلى. قىزنى شۇلار بىلىدۇ! - دېدى.

- نېمانچە، ۋايىيەي، كەلمەمدۇ! - دېدى قېرى قىز غېمىدە يوق كىتابتىن باش كۆتۈرمەي.

- بوپتۇ، ئەمەس ئۆزۈم باراي! - دېدى ئانا ئالدىراپ سىرتقا مېڭىپ، - بۇ دۇنياغا زارلاپ يىغلىغىلى تۆرەلگەن

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

بولغاندىكىن!...

قاراڭغۇ چۈشتى. ئاسىيە نىلقا شەھىرىنىڭ تار، دەرەخلىك كوچىلىرى بىلەن ئالدىراش مېڭىپ غەربكە بۇرۇلغاندا، ئۇنى تۇيۇقسىزلا بىر ئەنسىزچىلىك چىرىمۋالدى. گۇيا قىزنى ئەسكەرلەر تۇتۇپ كەتكەن، گۇيا پەرىخەمۇ سەبىخەنىڭ كۈنىگە قالغان. ناۋادا شۇنداق بولسا ئۇنىڭغا بۇ دۇنيا ھارام. قاش دەرياسىنىڭ بويىغا بېرىپ قىرغاقتىن بىرلا سەكرىسە ھەممە تارتقۇلۇقتىن قۇتۇلىدۇ. دادىسى، ئېرى، قىزى، مانا ئەمدى كەنجىسى - ئاخىرقى ئۈمىدى يەنە شۇ تەقدىرگە دۇچ كەلسە، دۇنيادا ئۇنىڭدىنمۇ بەختسىز ئىنسان يوق بولغان بولىدۇ - دە. ئېرى ئاخىرقى قېتىم:

«قىزلىرىم سىزگە قالدى. ئۇلارنى بەختلىك قىلىڭ. بۇ مېنىڭ ئاخىرقى ئۈمىدىم» دېگەندى. تاتار بولماق تولىمۇ تەسكەن. ئۇلار ئۆز يېرىگە سىغىدى. مانا ئەمدى شىنجاڭمۇ ئۇلارغا تار كەلمەكتە. ئانا قىزلىرىنى ئوقۇتىمەن دەپ بىرىگە توقال بولدى. قاراڭغۇل مىڭبېگى ئۆز پايدىسى ئۈچۈن ئۇنىڭ سۆيۈملۈك قىزىنى چيۇنىڭ ئوغلىغا تۇتۇپ بەردى. قىزى خورلاندى، بەخت دېگەن خورلۇق ئەمەستە. ئۇ ھازىر تىرىك دوزاختا. مانا ئەمدى ئاخىرقى ئۈمىدى بولغان پەرىخەمۇ خەۋپكە دۇچ كەلدى. بىرەر ئىش بولمىسا بۇ قىزى ھەرگىزمۇ ئانىسىنى ئەنسىرتىپ بۇنداق كەچ قالمايتتى. ئۇ يۈگۈردى. ئۇنىڭ كۆزىگە ئىتلارمۇ كۆرۈنىدى. ئىككى ئىت يەۋىتىدىغاندەك ھاۋىش تاپ بېسىپ كەلمەكتە. ئۇنىڭ كۆڭلىدىن قورقۇشۇمۇ كۆتۈرۈلگەن. ئىتلارغا پۇتىدىن توپلىيىنى سېلىۋېلىپ ئاتتى، توپا چاپتى، ئاخىر ئىتلار يىراقلىدى. ئۇ يالاڭ ئاياغ يۈگۈردى، ئاخىر ھىم ئېتىكىلىك يوغان دەرۋازىغا كېلىپ دەرۋازىنى قاتتىق ئۇردى:

- گۆھەرىيە، ۋاي گۆھەرىيە!

يان ئىشك ئېچىلدى. ئاسىيە خۇددى ساراڭ بولۇپ قالغاندەك:

- پەرىخە، پەرىخە! - دەپ دۇدۇقلىدى.

- قورقما، قورقما! - دېدى گۆھەرىيە ئۇنى قۇچاقلاپ، - قىزىڭ بار، ئۇ خەمىتلەر بىلەن ئۇلاستايغا كەتتى!

- نېمىشقا، نېمە بوپتۇ؟

- ئۆيىگە كىر، قورقما، مەن دەپ بېرەي!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئۇ ئاسىيەنى ھويلىغا ئەكىردى ۋە دەرۋازىنى ئەتتى.

شۇ كۈنى «تازىلىغۇچى» ساقچىلار ئۇلاستايغا ماشىنا بىلەن ماڭغانىكەن. ئارقىدىن خەمەت باشلىق ياشلار ئاتلىنىپ تاغ يولى بىلەن تەڭلا يولغا چىقىپ شۇ ياققا مېڭىپتۇ. ناۋادا نۇرى، بۆرىۋايىلار تۇتۇلۇپ قالسا، ئۇلار ماشىنىغا ھۇجۇم قىلىپ ئۇلارنى قۇتقۇزماقچىكەن. ساقچىلار ئۇلارنى ساقلىغان ئىككى قازاق يىگىت بىلەن بىر مۇڭغۇل بوۋايىنى تۇتۇپ كەپتۇ. بۇ گەپ كوچىغا «ۋاي نۇرىلارنى تۇتۇپتۇ» دەپ تارقىلىپتۇ. خەمەتلەر قوغلاپ نىلقىدىن ئۆتۈپ قاراسۇ ئەتراپىغا كەلگەندە، ماشىنىغا قارا مىلىتىلار بىلەن ھۇجۇم قىپتۇ. شاپۇر ئۆلۈپتۇ. ساقچىلار ماشىنىدىن چۈشۈپ ئېتىشىپتۇ. ئاتلىقلار مەھەللە خەلقىنىڭ ياردىمىدە ئۆيلەرگە مۆكۈنۈپ يۈرۈپ تۆت ساقچىنى ئۆلتۈرۈپ ھېلىقىلارنى قۇتۇلدۇرۇپتۇ. ئۇلارنى بىرى ئېغىر يارىداركەن، نىلقا ساقچى ئىدارىسى بۇ ئىشنى ئاڭلاپ شەھەرگە خەۋەر قىلغانىكەن، شەھەردىن بۇياققا قاراپ ئىككى ماشىنا ئەسكەر مېڭىپتۇ. ئورۇس نىكولكا ھېلىقى ساقچى ماشىنىسىنى ھەيدەپ كۈن ئۆلتۈرغاندا نىلقىغا كىرگەنىكەن، يىگىتلەر چىقىدىغان ئەسكەرلەرنىڭ ھۇجۇمىغا تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن ماشىنا بىلەن ئۇلاستايغا مېڭىپتۇ. پەرىخە ئۇنىمىغانغا قارىماي يىگىتلەرنىڭ ئارىسىغا كىرىپ بىللە كېتىپتەك.

- ياشا قىزىم، مۇشۇنداق قىلىپ قۇربان بولۇپ كەتسەڭمۇ مەن رازى! - دېدى ئانا گۆھەرىيەنى قۇچاقلاپ، -

پاتىخ ئەۋزى شەھەردىن ئەسكەر ماڭغىنىنى قانداق بىلگەندۇر - ھە؟

- ساقچىنىڭ ئىچىدە ئۇنىڭ ئادەملىرى بار. بۇلار ھەممىنى بىلىپ تۇرىدۇ.

- ئىلاھىم بۇ شېڭ دىگەنگە زاۋاللىق كېلىپ، خەلق كۈنىنىڭ سېرىقىنى كۆرسىدى.

ئۇلار تاڭ ئاتقۇچە تىڭ - تىڭلاپ ئۇخلاشمىدى، ماشىنىلار ئۆتتى، لېكىن «تاڭ» قىلغان مىلىتى ئاۋازى

ئاڭلانمىدى.

ئاسىيە بىر كېچە ئۇيقۇسىز، ئەنسىزچىلىك تارتىپ ئەتىگەنلىكى كۈندىن بۇرۇن ئۆيىگە قايتتى. ئاھ، ئانا

بولماقنىڭ تەسلىكى، ئۇ قىزىم ئۆيىگە قايتىپ كەلدىمىكەن دېگەن ئۈمىدە ھاياجان بىلەن ھويلىغا كىردى - دە،

دېرىزىدىن قارىدى. قېرى قىز سۇپىدا، قىزى باغقا قارىغان كارىۋاتتا راستلا ئۇخلاۋاتاتتى. ئانا ھاياجان بىلەن ئۆيىگە

ئۆزىنى ئاتتى.

- جېنىم قىزىم، قايتىپ كەپسەن دېگەنبىلەن! - دېدى ئۇ قىزىغا ئۆزىنى ئېتىپ. ئۇ سېرىق چاچ قىزنىڭ

يۈزلىرىنى سىيىپ پېشانىسىگە سۆيدى ۋە تاتلىق ئۇخلاۋاتقان قىزىغا غۇۋا تاڭ يورۇقىدا سىنچىلاپ قارىدى.

- سەبىخە! - ئانا ھەيران بولۇپ ۋارقىرىۋەتتى. ئۆيدە راستلا سەبىخە ئۇخلاۋاتاتتى. ئۇنىڭ چىرايلىق، لېكىن

سۇلغۇن چىرايى پەرىخەنىڭكىدىن پەرقلىنەتتى. پەرىخە يېڭى ئېچىلغان قىزىلگۈل بولسا، سەبىخە ئېچىلغىنىغا يېرىم

كۈن بولغان، شۇڭا سىنچىلاپ قارىسا ياپراقلىرىدا سۇلغۇنلۇق ئىزنالىرى بايقىلىدىغان گۈل ئىدى. ئۇ قىزنىڭ يۈزىگە

يۈزىنى يېقىپ:

- قانداقمۇ ئاپاڭنىڭ بۇ زەي ئۆيىنى تاپقانەن، مېنىڭ نىلىقىدا ئىكەنلىكىمنى قانداقمۇ

بىلگەنسەن؟ - دېگەندەك سۇئاللارنى سورىغىلى تۇردى. سەبىخە تاتلىق ئۇيقۇدىن ئويغانمىدى، قېرى قىز

ئويغاندى. ئۇ:

- دېمىدىممۇ قايتىپ كېلىدۇ دەپ، يېرىم كېچىدە كەلدى، ئىشكىنى ئېچىپ بەردىم كىردى - دە،

ياتتى. لام - جىم دېمىدى.

- قارا خوتۇن، بۇ پەرىخە ئەمەس، سەبىخە!

- نېمە؟ ھە راست، پۇتىدا ئۆتۈك، تاڭ - تاڭ قىلغان راست. قاراڭ، قىزىل ھەربىي ئۆتۈككەن!

- ھەربىي؟

- ھەئە قاراڭ، ئاۋۇ يىپەك كۆڭلىكىنىڭ ئېسىللىكىنى. يە فرانسىيىنىڭ، يە ئەنگىلىيىنىڭ رەختى. مەن

كىتابلاردىن ئوقۇغان پۇل شولىكۋاي... قاراڭ، ئاۋۇ ياستۇقنىڭ ئاستىدىن ئۇچى كۆرۈنۈپ تۇرغان نېمە؟ پورتىمال

دەمسىز، ياق، تاپانچىنىڭ قېپى!

سەبىخە ئويغىنىپ، دەرھال ياستۇقنى پۈكلەپ كۆكسىگە بېسىپ ئانىسىغا ئەركىلىدى:

- جېنىم ئاپا، كەلگىنە، ۋاي - ۋۇي، چاچلىرىڭ تامام ئاقىرىپ كۆلىرىڭ ئولتۇرۇشۇپ، يۈزۈڭنى قورۇق چىرماپ

بوپتۇغۇ...

ئۇ ئاپىسىنىڭ يۈزىگە يېنىشلاپ - يېنىشلاپ سۆيدى. ئۇنىڭ ئاپىلاق بوينىدا چىرايلىق ئالتۇن مېدالىئون

پۇلاڭلاپ تۇراتتى، قۇلاقلىرىدىمۇ كۆزلىرى ئاجايىپ چىرايلىق ئالتۇن ھالقا يالت - يۇلت قىلاتتى. كارىۋاتنىڭ يېنىدا

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

بىر خۇرۇم چامدان تۇراتتى.

- بۇ يەرنى قانداق تاپتىڭ قىزىم؟

- ئىزدىگىلى بىر يىل بولدى. سەنمۇ كەتتىڭ، مەن دېرىكىڭنى ئېلىشقا ھەممە يەرگە خەۋەر بەردىم.

- كىم دەپ بەردى بۇ يەرنى ئەمسە؟

- تاپتىم شۇ! - دېدى ئۇ قېرى قىزغا قاراپ قويۇپ، - بۇ ھەدىمىز، ياق، ئەپۇ قىلىڭ، ئىسىمىڭىزنى

سورىماپتىمەن!

- زەينەپ، ئاپاڭ ئاسىيە ئابىستەي بىلەن بىللە باشلانغۇچ مەكتەپتە ئابىستەي!

- ھە، زەينەپ مۇئەللىم، - دېدى سەبىخە بۇرۇن ئانىسى بايقىمىغان، ئۆزىگە سۈپەت بېرىدىغان بىر خىل

تەلەپپۇزدا، - سىزگە رەھبەت، ئاپامغا ھەمراھ بولۇپ يالغۇزلۇقنى بىلىندۈرمەپسىز!

- بىز دېگەن ھەدە - سىڭىل. بىرىمىز سېرىق، بىرىمىز قارا بولساقمۇ!

- سېرىق مودەن، قارا مودەن بىر چۆنەكتە ئۆسكەندەك!

- ھە راست، پەرىخە قېنى ئاپا، ئۇنى بەكمۇ سېغىندىم.

- سىڭىلىڭ چوڭ بولۇپ بويۇنچاق ئۈزىدىغان بولۇپ قالدى.

- ھا - ھا - ھا...

- ھى - ھى - ھى...

- ئاپا، بىز دېگەن ساپ تاتار ئەمەس، سەن تاتار، بىز ئۇيغۇر، بىزنى موزاي دېسەڭ بولىمايدۇ!

- ھە، ئەمدى ئاپاڭدىن تاناي دەمىسنا، سەنمۇ موزاي، داداڭ دېگەن نوغايلاشقان ئۇيغۇر ئىدى.

ئانا خاپىلىقى سەھەردىكى جىلغا تۇمانلىرىغا ئوخشايدۇ، قويلاش نۇرىنى كۆرۈش بىلەنلا تارايدۇ. مانا ئۇنىڭ

كېچىدىن بېرىقى ھارغىنلىقى، خاپىلىقى بىراقلا يوقالدى. ئۇنىڭ ھازىر ئىشەنچسىز تولۇق، پەرىخەمۇ تۇيۇقسىزلا

لوڭگىدە پەيدا بولىدۇ - دە، ئۇنىڭ شادلىقى پۈتۈن بولىدۇ.

ئۇلار خۇشال - خۇرام ئەتىگەنلىك چاي ئىچىشتى. ئاسىيە بىلەن قېرى قىز ئىشقا ماڭغاندىن كېيىن سەبىخە

چاماداندىن كىچىككىنە بىر نەرسىنى ئېلىپ سىپىرلارنى جىت - جىت قىلغۇزۇپ بىر يەرگە خەۋەر بەردى. ئۇ ئانىسىغا

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئۆزىنىڭ قانداق ۋە نېمىشقا كەلگەنلىكىنى ئېيتالمايدۇ - دە. ئۇنىڭ ۋەزىپىسى نىلقىدا پەيدا بولغان قوراللىق توپىلاڭچىلارنىڭ ئەھۋالىنى ئىگىلەپ، ھۆكۈمەتنىڭ ئۇلارنى يوقىتىشىغا ياردەم قىلىش. بۇ قوراللىق توپىلاڭچىلار ئىچىدە نۇرغۇن بار. سەبىخە نۇرىنى بىر كۈنمۇ ئەسلىمەي، سېغىنماي قالغىنى يوق. ئۇ ئۆزىنىڭ ساپ مۇھەببەتكە جېنى بىلەن سادىق ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بېرىش ئۈچۈن بۇ خەتەرلىك ئىشقا تۇتۇش قىلغان. ئەلۋەتتە ئۇنىڭ ھەربىر قەدىمىگە زەن سېلىپ تۇرۇۋاتقان مەخسۇس ئادەمىمۇ بار. ھازىر ھەممىلا يەردە ئىشپىيون - جاسۇس. سەبىخە ئۆزىنىڭ قانداق ئادەم ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈپ قويۇش ئۈچۈن بۇ قېتىم چىۋيۇشىۋىڭغا يېلىنىپ يۈرۈپ مۇشۇ لىۋىڭدى ئالاھىدە قىسىملىرى بىلەن بىللە كەلگەن. ئۇ ئۆزىنىڭ ھەر ئىككى ياققا سادىق ئىكەنلىكىنى بىلدۈرۈشى، ئارتىسلىقنى ياخشى قاملاشتۇرۇشى كېرەك. لېكىن ئۇنىڭ ساداقىتىنى نۇرى چۈشىنىرمۇ؟ ئۇيغۇر مۇسۇلمان ئەقىدە - ئەخلاقى ساداقەتنى ئۆلۈم بىلەن ئۆلچەيدۇ. چيۇنىڭ ھالاۋەت ئىشتىھاسىنى قاندۇرغىنىدىن ئۆلگىنى ياخشى ئىدى. لېكىن ئۇ ئۆلۈم بىلەن ھېچكىمدىن قىساس ئالالمايدۇ - دە! بەدىنى ئانىسىنىڭكىدەك خورلاندى، لېكىن ئۇنىڭ روھى پاك. نۇرى شۇنداق پىكىر قىلالسا ياخشى بولاتتى. ئاشىق - مەشۇقلۇق ئىككى بەدەننىڭ قوشۇلۇشلا بولۇپ قالسا تولىمۇ قىممىتى يوق نەرسە بولۇپ قالىدۇ. مۇھەببەت ئىككى روھنىڭ قوشۇلۇشى، ئىككى يۈرەكنىڭ قوشۇلۇشى ئەمەسمۇ؟ نۇرى بۇنى بىلىدۇ. ئۇ سەھرايلىق مۇھەببەتنىڭ قەدىرىگە يېتەلەيدۇ. لېكىن سىڭلىم نېمىشقا ئانىسىنى بىئارام قىلىپ ئۇلارنى قوغدىغۇچى بولۇپ ئوتتۇرىغا چىققاندۇر. ئۇنى زورلىغان كۈچ قىساس بولسا كېرەك، مەن شۇنداق بولۇشنى تىلەيمەن...

قىزلارغا خاس كۈنداشلىق ئۇلارنىڭ مۇھەببەت ئىزھار قىلىش ئۇسۇلىنىڭ بىرى، يەنە ئۆز سۆيگىنىنى چۈشىنىش ئۇسۇللىرىنىڭ بىرى. سەبىخە - ئون توققۇزغا ئەمدىلا كىرگەن، لېكىن تۇرمۇشنىڭ شېرىن لەززىتىدىن كۆرە زەھەرلىك ھىدىنى كۆپرەك پۇرىغان ئايال، ھايات پاجىئەلىرىنى تېخى تۇرمۇش تەجرىبىسىگە ئايلاندۇرۇش باسقۇچىغا ئۆتمىگەن. ئۇ يەنىلا نۇرغۇن ئىشلارنى ئاددىي ئويلايتتى. «نۇرى سىڭلىم بىلەن چىقىشىپ قالغان بولسىچۇ؟ ئۇلارنىڭ بىر - بىرىنى ياخشى كۆرۈش ھوقۇقى بار، لېكىن سەبىخە نۇرى ئۈچۈن ياشاۋاتىدۇ، ئۇ ھەرگىزمۇ ئۇلارنىڭ سەبىخەگە خىيانەت قىلىشىغا يول قويمايدۇ. ئىلاھىم پەرىخە ئۇنى مەن ئۈچۈن قوغدىغان بولسۇن، ئىلاھىم ئۇ ھەدىسى ئۈچۈن ئۆز ۋىجدانى بۇرچىنى ئادا قىلۋاتقان بولسۇن، ئىلاھىم ئۇنىڭ خىيالىدا سەبىي بالىلىق

سەزگۈسىدىن باشقا نەرسە بولمىسۇن، ئىلاھىم ئۇ ھېلىقى ھەدىسىگە ئەركىلەپ كېچىسىمۇ ھەدىسىنىڭ قولىنى ئىككى قولى بىلەن چىڭ تۇتۇپ ياتىدىغان مېھرىبان قىزچاق بولسۇن، ئىلاھىم ئۇ ھەدىسىنىڭ نۇرىغا تۇنجى مۇھەببىتىنى بېغىشلاپ بۇ مۇھەببەتنى ھاياتى بىلەن قوغداشقا بەل باغلىغانلىقىنى ئۇنتۇپ قالمىسۇن...»

سەبىخەنىڭ كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياشلار تۆكۈلدى. ئۇ ئىختىيارسىز ھالدا كىچىككەنە تاپانچىسىنى ئوقلىدى ۋە قۇلۇپلىدى. ئۇ سىڭلىسى خىيال سۈرىدىغان دېرىزىگە جەينىكى بىلەن تايىنىپ، سالقىن ياز شامىلىدا ئىرغاڭلاپ، ياپپىشىل ياپراقلىرىنى كۈن نۇرىدا يالتىرىتىپ تەبىئەت گۈزەللىكى بىلەن ئىنسانلارغا ھوزۇر بېرىۋاتقان تېرەكلەرنىڭ توپ شاخلىرىغا قارىدى. دەرەخلەر شادلىنىپ ئوينىماقتا، دەريا شاۋقۇنى گويا ئۇنىڭغا مەدھىيە، تاغ شامىلى گويا ئۇنىڭغا ھەدىيە... .

ئۇلار ھازىر قايسى تاغدا، قايسى غولدا، قايسى قارىغايىنىڭ دالىسىدا يۈرەكئالدى بولۇپ ئۆزىنى تۇتقىلى كېلىدىغان ئەسكەرلەرنى ساقلاپ ياتىدىكەن. ليۇبىڭدېنىڭ ئەسكەرلىرى ھەربىي مەشىقتە شېڭ دۈبەندەك يېتىلگەن. ئۇلار مۇشتلىشىش، ئات ئويۇنى، مەرگەنلىك ھەتتا يىراقنى، قاراڭغۇدا نىشاننى كۆرۈشكە ئوخشاش تەرەپلەردە يېتىلگەن ياشلار. ئۇلار ۋەزىپىلىرىنى ياخشى ئورۇندىسا نۇرغۇن پۇل مۇكاپات ئالىدۇ، دەرىجىسى ئۆسىدۇ. شۇڭا ئۇلار «باندېت تازىلاش» قا جېنىنى تىككەن. ئۇنىڭ ئۈستىگە «تاغ تىلى» نى ياخشى بىلىدىغان يەرلىك يول

باشلىغۇچىلار ئۇلارنى باشلاپ كەتتى. ئۇلار كۆرۈنگەن نىشانغا ئوقلىرىنى تەگكۈزەلەيدۇ، ئىزغا چۈشكەننى تۇتماي قويمايدۇ. ناۋادا ئۇلار نۇرىنى ئېتىۋەتسە، سەبىخە مۇشۇ تاپانچىسى بىلەن ليۇبىڭدېنى ياكى جاڭ دېگەن باشلىقنى بەش ئادىمى بىلەن ئۆلتۈرىدۇ. نۇرى ئۈچۈن ئۇچىنىڭ جېنىنى ئالىدۇ. چيۇيۈشيۇڭ دېگەن قاۋاندىن قىساس ئېلىشنى باشقىلارغا قالدۇرۇپ، بىرگە بەش، بىرگە ئۇچىنى ئۆلتۈرۈپ ئاندىن ئۇ دۇنياغا سەپەر قىلىدۇ. ئۇ زادى

ئىككىلەنمەيدۇ... ياق، ئۇلار ئۆلمىسۇن، تۇتۇلمىسۇن، ئىلاھىم مۇشۇ ئىككى ماشىنا ئەسكەر تامام يوقالسۇن، يەنە قانچىسى كەلسە شۇنچىسى يوقالسۇن، تاكى شېڭ دۈبەن يوقالغانغا قەدەر ئىلى پەرزەنتلىرى غالىب چىقىۋەرسۇن...

ئۇنىڭ كۆزلىرىدىن تاراملاپ ياشلار تۆكۈلدى. ئۇنىڭ كۆڭلى پەرىشان، تولىمۇ يېرىم، بەكمۇ تىت-تىت بولماقتا. ئۇ مۇھەببەت ئۈچۈن جان پىدا بولۇشنىڭ ئىنسان ھاياتىدىكى ئەڭ پەخىرلىك ئىش ئىكەنلىكىنى بىلگەن بولسىمۇ، ئۆز سۆيگىنىدىن ئايرىلىپ قېلىشنىڭ قانچىلىك ئازاب ئىكەنلىكىنى تېخى ئويلاپ كۆرمىگەن. ئۇ ئاياغ

ئاستى بولغان چاغلىرىدا ئۆلۈپۈشنى ئويلىغان. لېكىن ئۇ ئۆلۈۋالسا ئۇنىڭ مۇھەببەتكە سادىق ئىكەنلىكىنى كىم ئىسپاتلاپ بېرىدۇ؟ ئۇ نۇرغا ئۆزىنىڭ بىر پاك مۇھەببەت ئۈچۈن ھايات ياشاش يولىنى تاللىۋالغىنىنى ھەرىكىتى بىلەن ئىسپاتلاپ بېرىش كېرەك. لېكىن ئۆزى ياردەم قىلىۋاتقان بۇ قارا كۈچ نۇرغا چۈشىنىش ئىمكانىيىتى بەرمىسىچۇ؟... «نۇرى ئۆلۈپ كەتسە ناۋادا» دېگەن چۈشەنچە ئۇنىڭ تەسەۋۋۇر ئاسىمىندا يالت قىلىۋىدى، ئۇنىڭ تومۇرلىرى قېتىپ، يۈرىكى توختاپ قالغاندەك، ۋۇجۇدىدا ئۇ ئىلگىرى زادىلا كۆرمىگەن بىر ئۆزگىرىش پەيدا بولدى. «ياق، ئۇ ئۆلسە ئاسماندا قوياش يوقالغان، يەر يۈزىدە مۇھەببەت قالغان، ئاسمان - زېمىنمۇ، مېنىڭ قەلبىمۇ مەڭگۈلۈك تۈن - زىمىستان ئىچىدە قالغان بولىدۇ. مەن ئۇ چاغدا ئىنتىقام ئېلىشقىمۇ تاقەت قىلالماي، ئۇنىڭ جەستى ئۈستىدە قانغا مىلىنىپ ياتقان بولمەن، خۇدايىم بىزنىڭ توپىلىرىمىزنى قوشۇۋېتىدۇ - دە، بىز يېرىم ئەسىردىن كېيىن چاڭ - توزانغا ئايلىنىپ قۇيۇنلاردا بىللە ئاسمانغا كۆتۈرۈلۈپ كائىناتنى بىللە ئايلىنىمىز. ياق، ئۇ ئۆلمىسۇن، ئاۋۋال مەن ئۆلەي، ھازىرلا قورالنى دۈشمەنلىرىمگە قارىتاي ياكى يول باشلىغۇچى بولۇپ ئۇلارنىڭ يېنىغا بارغاندا نۇرنىڭ ئىسمىنى بار ئاۋازىم بىلەن ۋارقىراپ، ئاندىن كېيىن تاپانچام بىلەن يېنىمدىكى ئەسكەرلەرنى ئاخىرقى بىرتال ئوقۇم قالغۇچە ئاتاي، شۇ چاغدا نۇرى ھەممىنى چۈشىنىدۇ. ئۇلار مەن ئۈچۈن قىساس ئالىدۇ. مەن شۇنداق قىلاي، چوقۇم شۇنداق قىلىمەن!...»

ئۇ بىردىنلا كۈلۈمسىرەپ، روھلىنىپ دېرىزىدىن سۇپىغا قايتىپ كەلدى. ئۇ سۇپىدا ئوڭدا يېتىپ ئەمدىلا شېرىن خىيالغا بېرىلىۋىدى، ھويلىدا ئادەملەر دۈكۈرلەشتى. ھويلىغا ئىتتىك چىقىۋىدى، قوشنا ئورۇسنىڭ ئىككى ئوغى دىشلۇ ھارۋىدىن ھەسەل ھەرە ساندۇقلىرىنى چۈشۈرۈۋاتقىنىنى كۆردى. ئۇ رۇس قوشنىسىنىڭ چوڭ ئوغلى قاملاشقان، كۆك كۆز يىگىت بۇدۇر چاچلىرىنى سىلكىپ قويۇپ سەبىخەگە:

- دوبرى ئوترو! (ئەتىگەنلىكىڭىز خەيرلىك بولسۇن) - دېۋىدى، سەبىخەمۇ كۈلۈپ تۇرۇپ:

- دوبرى ئوترو! - دېدى. رۇس يىگىت سەبىخەگە كۆز ئۈزمەي تىكىلىپ:

- سەنمۇ سىڭلىڭدەك چىرايلىقكەنسەن، يۈر، مەن سېنى تاڭبالغا - غۇلجىنىڭ ئەڭ گۈزەل يېرىگە ئاپىرىپ

ئوينىتىپ كېلەي! - دېدى. سەبىخە قىزىقىپ سورىدى:

- نېمە بىلەن بارىمىز؟

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- مۇشۇ ھارۋا بىلەن.
- قانچە سائەتتە بارىمىز؟
- ئون سائەت!
- ۋاي - ۋۇي، نېمەنچە يىراق؟
- ھارۋىغا چىقىپ مېنىڭ يېنىمدا ئولتۇرساڭلا يول قىسقا بىلىنىپ قالىدۇ.
- تېخىمۇ ئۇزۇن بىلىنىپ كېتەرمىكىن!
- سەن كۈلە بىلەن بىر سائەت ماڭغاندىن كېيىن بىلىسەن.
- سېھىرگەر مۇيا سەن؟
- ياق، مەن بىر ماگىنىت.
- بىراق مەن تۆمۈر پارچىسى ئەمەس، مەن بىر تاش!
- ياق، سەن بىر زىننەت بويۇمى، سېنى ماگىنىت تارتالايدۇ.
- ياق، مەن بىر تاش.
- سىڭلىڭمۇ شۇنداق دېگەن، بىراق ئاخىر تارتىلدى.
- نېمە، سەن نەدىن بىلىسەن؟
- ئۇ نۇرى بىلەن ھازىر تاغدا، بىزنىڭ بال فېرمىنىڭ يېنىدا. بىر چىدىردا تۇرىدۇ.
- يالغان!...
- مەن كۆزۈم بىلەن كۆردۈم. خەمىتلەر بېرىدىكى غول ئېغىزىدا. نۇرى، ئەكبەرلەر تاغ ئىچىدە...
- بىر چىدىردا تۇرسا نېمە بولاتتى؟
- ئۇلار سۆيۈشتى، مەن كۆردۈم!
- سەبىخەنىڭ بېشىغا يەنە تايلاق تەگكەندەك بولدى.
- قاچان ماڭسەن؟
- ھازىر.

- ماقۇل، سەن بىلەن بىللە ماڭمەن ئەمەسە!

ئۇ ئانىسىغا: «مەن پەرىخەنىڭ يېنىغا كەتتىم. ئەتىلا قايتىپ كېلىمەن» دېگەن خەتنى قالدۇرۇپ رۇس يىگىتىنىڭ ھەسەل ھەرە سانىدۇقلىرى بىلەن باكىلار قاقىلانغان دىشلۇ ھارۋىسىغا ئولتۇرۇپ نىلقا بازىرىدىن چىقىپ كۈنچىقىشقا قاراپ يۈرۈپ كەتتى. ياپيېشىل ئورمانلار، تۆپىلىكلەر، تۇرۇپ-تۇرۇپ ھۆسن كۆرسىتىدىغان قاش دەرياسىنىڭ قىرغاقلىرىدىكى قىيا تاشلار، بۇرغۇنلۇق دولقۇنلار، قارىغاي، ئارچىلار ئاستىدىكى چىمەنلىكلەرگە تىكىلگەن ئاپئاق كىگىز ئۆيلەر ئۇنىڭ نازۇك ھېسسىياتلىرىنى قوزغاپ، قەلبىدە تىل بىلەن چۈشەندۈرگىلى بولىمايدىغان غەدىقلىنىشلار پەيدا بولماقتا. ئويناقلانغان تۇرىدىغان بىر جۈپ شوخ قارا ئات تۆت چاقلىق ھارۋىنى يېنىك ئوينىتىپ بىردە چىمەنلەر ئۈستىدە، بىردە چاڭ-توزانلىق تاشلىق سايلار ئىچىدە ئېلىپ ماڭماقتا. رۇس يىگىت ھېلىدىن-ھېلىغا سەبىخەگە چاقچاق قىلىدۇ، تۇيۇقسىز ئادەم يوق يەردە بوينىغا گىرە سېلىپ سۆيۈۋېلىشقا تەمىشلىدۇ، تۇرۇپلا تازا مەنزىرىلىك يەرلەرگە كەلگەندە ئاتلىرىنى توختىتىپ، سەبىخەنى ھارۋىدىن قۇچاقلاپ-ۋارقىرىتىپ يەرگە ئالىدۇ. سەبىخە بۇ ئىشلاردىن خاپا ئەمەس. چۈنكى بۇ بەدەن ئۇنىڭغا يات، ئۇنىڭ كۈلكىسىمۇ ئادەتلەنگەن يالغان كۈلكە. ئۇنىڭ بۇ بەدىنىگە نېمىلەر تەگمىدى، ئۇنى كىملىر قۇچاقلىمىدى؟ ئۇ سامساق پۇرايدىغان، باشنى قايدۇرىدىغان ئەپيۇن پۇرىقى گۈپۈلدەپ تۇدىغان سەتتىن-سەت ئادەملەرگىمۇ كۈلۈپ تۇرۇپ، مۇشۇ بەدىنىدىن لەززەتلىنىشكە يول قويغان. ئۇلارغا سېلىشتۇرغاندا، بۇ رۇس يىگىت ماۋۇ تاغ سۈيىدەك پاكىز، تاغ گۈللىرىدەك خۇشبۇي ئەمەسمۇ؟... مانا يىگىت سەبىخەنى رۇسلارغا خاس قىزغىنلىق بىلەن قۇچاقلىۋىدى، سەبىخە نازلاندى، قارشىلىق قىلىمىدى. يىگىت ئۇنى ئۇزاقتىن-ئۇزاق سۆيىدى. سەبىخە سۆيۈلۈۋاتقاندا نېمىشقىدۇر يەنە نۇرىنى ئەسلىدى ۋە ئىختىيارسىز ھالدا:

- نۇرى!- دەۋەتتى. رۇس يىگىت ئۇنى دەرھال قويۇۋېتىپ ئۆزىدىن يىراق ئىتتەردى:

- سەنمۇ نۇرى دەيسەن، سىڭلىڭمۇ ئۇنىڭ.

قىز بىردىنلا قارىغاي تۈۋىدە ئولتۇرۇپ يىغلىۋەتتى. سولدا دەريا شارقىراپ ئاقماقتا. قاپتالاردىكى قېلىن قارىغايلىر سۇس، كۆپكۆك تۇمان بىلەن قاپلانغان. رۇس يىگىت كاۋكاز تاغلىرىنى ئەسلىدى-دە، ئۇنىڭمۇ كۆڭلى بۇزۇلدى. ئۇنىڭ سەبىخەگە قوشۇلۇپ يىغلىغۇسى كەلدى. لېكىن ئۇ غىشىپ رۇسچە ناخشا ئېيتتى.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئېتۇرۇسكايا پرودا، ئېتۇرۇدنامايا! (ئۇ رۇس يەرلىرى، مېنىڭ سۆيۈملۈك ۋەتىنىم)

سەبىخە بىردىنلا چاچراپ ئورنىدىن تۇرۇپ رۇس يىگىتكە ئېسىلىپ ئۇنى قۇچاقلاپ ئۆپكىدەپ يىغلىدى.

يىگىت ئۇنىڭ بېشىنى سىلاپ ھېسداشلىق بىلەن: «يىغلىۋال» دېدى.

يۇقىرىدىن لىق ئەسكەر باسقان بىر ماشىنا چۈشۈپ سۇ بويىدا توختىدى. تاغدىن چۈشۈۋاتقان شوخ، مۇزدەك

سۇدا ئەسكەرلەر يۈزىنى يۇدى. ئۇلار خۇددى لايغا باقام ئېتىپ چىققاندەك، ھەممىسىلا پاتقاققا مىلەنگەن، روھى

چۈشكۈن، خاپا ۋە چاچراپ ھالدىن كېتىشكەندى. ئۇلار خەنزۇ تىلىدا كىمىندۇر تىللايتتى:

- تامادى، سىلا دوشاۋ رېن، زامىن ۋېي شي سۇڭ مىڭ! (ئاناڭنى، شۇنچە ئادەم ئۆلدى، بىز كىم ئۈچۈن

جېنىمىزنى ساتىمىز.)

- جېشىي تۇفى جېن لىخەي! (بۇ باندىتلار بەك يامانكەن)

- خۇيچۇ، شو تامىن چۈەن سىگۋاڭ! (كېتەيلى، ئۇلارنى ئۆلۈپ تۈگىدى دەيلى.)

- دۈي! (توغرا.)

سەبىخە ئۇلارنىڭ گەپلىرىنى چۈشەندى. لېكىن رۇس يىگىت چۈشەنمىدى.

- ئەسكەرلەر قاچتىمۇ، غەلبە بىلەن قايتتىمۇ؟

- نەنىڭ غەلبىسى، زارلانماقتا!

ئەسكەر ئىچىدىكى بىر ئوفىتسىر سەبىخەنىڭ يېنىغا كەلدى:

- نەگە؟

- تاغقا!

رۇس يىگىت چۆپ يەۋاتقان ئاتلىرىغا نۇقتا سېلىۋاتقاندا:

- ئەتىگىچە نەق يېرىنى ئېنىقلاپ خەۋەر قىلىڭ! - دېدى ئوفىتسىر بۇيرۇق ئاھاڭدا. ماشىنا تېزلا يۈرۈپ

كەتتى.

سەبىخە ھارۋىغا چىققاندا رۇس يىگىت سورىدى:

- ئۇ سېنى تونۇمدۇ؟

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ياق.

- ئۇ نېمە دېدى؟

- نەگە بارسەن دېۋىدى، بال فېرمىغا دېدىم.

رۇس يىگىت ئاتلىرىنى قامچىلىدى. ئاتلار چىمەنلىك ئۈستىدە ھاۋىنى سىلىق تەۋرىتىپ يۈرۈپ كەتتى.

بىردىنلا ھاۋا گۈلدۈرلەپ چاقماق چېقىپ، تاغ ئىچىدە ئەكس سادا جاراڭلاپ ۋەھىمە پەيدا بولدى. نىكولكا

ھارۋىنىڭ ئالدىغا بىرېزىنتىن قىلىنغان سايۋەننى بېكىتىپ سەبىخەگە:

- يامغۇر ياغسلا تاغ يولى ئېتىلىدۇ. ھارۋا زادى ماڭالمىدۇ. ئالدىمىزدا بىر قازاق ئۆيى بار، شۇ يەرگە

يېتىۋالايلى! - دېدى - دە، ئاتلىرىنى ئۆكرەڭ تاشلىتىپ تۆپىلىككە، ئوڭ تەرىپىدە تاغدىن چۈشۈۋاتقان بىر ئۆستەڭ سۇ

ئاقىدىغان، سول تەرىپى بۈك قارىغايلىق غول بىلەن جەنۇپقا قاراپ ئىتتىك يۈرۈپ كەتتى. ئۇلار ئەمدىلا غول

ئېغىزىغا كىرۋىدى، يامغۇر خۇددى چېلەكتىن سۇ قۇيغاندەك شارقىراپ ياغقىلى تۇردى. تاغ ھاۋاسى تولىمۇ سىرلىق،

بايىلا كىشىنى ئۆمۈر بويى ياشىسام - ھە، دېگۈزگەن گۈزەل قاپتاللار بىردەمدىلا كىشىگە مىنۇت تۇرغۇسىز بىزارلىق

تۇيغۇسى تەقدىم قىلدى. سۈپسۈزۈك، تاشلارنىمۇ مەرۋايىتقا ئايلاندۇرۇپ ئوقچۇق ئېقىۋاتقان شوخ سۇلىرى مانا

بىردەمدىلا بوتقىدەك قويۇقلىشىپ سۈرلۈك ئاقماقتا، ھەممىنى يۇتۇۋىتىدىغاندەك ھەيۋە قىلماقتا. رەڭگارەڭ تاغ

گۈللىرى سالىپانغان، چىمەنلەر شۈمشەيگەن، يوللاردا تاشقىن ئاقماقتا...

ئاتلار تىرەجەپ قامچىنىڭ زورى بىلەن بويۇنلىرىنى سوزۇپ ھارۋىنى داۋانغا سۆرىمەكتە. «نۇرى نېمە

قىلىۋاتىدىغاندۇر - دەپ ئويلىدى سەبىخە كۆڭۈلسىز تەبىئەتتىن زېرىكىپ نىكولكىغا يېقىن شۈمىشىپ

ئولتۇرۇۋېلىپ، - ئاپام بىچارىچۇ؟» ئۇلار بىر چاتقاللىقتىن چىقىشقا يولدا چاقىلىرى پاتقاققا پېتىپ قالغان بىر

ماشىنا ئۇچىرىدى. ماشىنا ئاچچىق گۈركىرەيتتى، لېكىن چاقلار پاتقاقنى بۇرمىلاپ بارغانسېرى چۆكمەكتە ئىدى.

لايغا مىلەنگەن ئۈندەك قوراللىق ئەسكەر چاقلارنىڭ ئەتراپىدا ئۆمىلىشىپ يۈرۈشەتتى. بىرېزىنت بىلەن ھىم يېپىلغان

كوزۇپتىن تىللاش، جۆيلۈش، نالە - پەرياد ئاڭلانماقتا. دىمەك يارىدارلار بار ئىكەن - دە.

- چاتاق! - دېدى نىكولكا، - ھارۋىنى تاشلاپ، ئاتلانى مىنىپ قاچايلى!

- نېمىشقا؟

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- بۇلار ئاتلىرىمىزنى تارتىۋالدى! - ئۇ ھارۋىدىن چۈشۈپ ئاتلارنىڭ شىلبا - قامۇتلىرىنى يېشىشكە باشلىۋىدى،

ئىككى ئەسكەر يۈگۈرۈپ كەلدى:

- ئەكەل ئاتلارنى، ماشىنا سۆرتىمىز!

- مەن تاغقا بارادى!

- تامادى خۇندەن! (ئاناڭنى، ئەبلەخ)

- ساباك!

- دا! (ئۇر!)

ئىككى ئەسكەر نىكولكىنى ئىككى مۇشت ئۇردى. نىكولكا پاتقاققا يىقىلدى. ئۇلار ئاتلارنى سىلكىپ

تارتىۋالدى. شۇ چاغدا ياندىكى تۆپىلىكتىن «ۋاڭ!» قىلغان مىلىق ئاۋازى ئاڭلاندى - دە، ماشىنىنىڭ يېنىدا

ئاپتومات تۇتۇپ غادىيىپ تۇرغان بىرى چىرقىراپ دومىلىدى. ئەسكەرلەر كوكاتلىق، ئېرىقلارغا ئۆمىلىشىپ تاغقا

قارىتىپ مىلىق - ئاپتومات ئېتىشقا باشلىدى. تاغدىن قايتا ئوق ئېتىلمىدى. ئەسكەرلەر قانغا مىلىنىپ ياتقان

سەپدىشىنى پۇتىدىن سۆرىشىپ ئەكېلىشىپ كوزۇپقا تاشلىدى. ھاۋا قاتتىق تاراسلاپ، يالت - يۇلت قىلىپ چاقماق

چېقىۋىدى، ئەسكەرلەر يەنە كوكاتلىقتا ئۆمىلەشتى. ھەركىم ئۆز جېنىنىڭ ھەلەكچىلىكىدە قالغانىدى. نىكولكا

سەبىخەنىڭ قولىدىن سۆرەپ سۇ بويىغا قاراپ چاتقال ئارىلاپ يۈگۈردى. يەنە چاقماق، نەلەگىدۇر قاراسلاپ

چاقماق چۈشتى. ئىككى ئەسكەر ئاتلارغا يۈگۈرۈۋىدى، نەدىندۇر يەنە ئوق چىقىپ بىرى يىقىلدى. ئەسكەرلەر

نەلەگىدۇر مۈكۈشتى. بىردەمدىلا ئىككى ئەسكەر ئۆلدى. ماشىنا پاتقاققا، يارىدارلار چىرقىرىماقتا، يامغۇر شارقىراپ

ياغماقتا. رۇس يىگىت بىلەن سەبىخە ئاتلانى يىتىلەپ قېلىن چاتقاللىق ئىچىگە كىرىۋالغاندىن كېيىن نىكولكا:

- ئەمدى كېلەلمەيدۇ! - دېدى.

سەبىخە كۈلدى: «ھەربىي مەكتەپتە شىردەك ھۆركىرىشىپ يۈرگەن، چامباشچىلىق، قارىغا ئېتىش ۋە ئات

ئۈستى ماھارىتىدە يېتىلگەن ئەسكەرلەرنىڭ مۇنۇ سىرلىق تاغقا كېلىپ شىردىن چاشقانغا ئايلىنىپ قالغىنىنى

قارىمىدىغان... ياق، بۇلار باندىتلارنى تازىلىيالمىغۇدەك، سىرلىق تاغ، سىرلىق تەبىئەت نۇرىلارغا ياردەم

قىلىۋېتىپتۇ. خۇدايىم قاچان ئەسكەرلەر كەلسە شۇ كۈنى يامغۇرلىرىڭنى تۆكۈۋەت!...»

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئۇلار ياۋىداق ئاتىلىرىنى ئۆكرەك تاشلىتىپ چىلىق - چىلىق سۇغا مىلىنىپ، غالىداپ تىتىرىشىپ سۇنىڭ ئۇ قېتىدىكى قاپتالغا - چوڭ قارىغايىنىڭ ئاستىغا كېلىۋالدى. قارىغاي ئاستى قۇرۇق ئىدى. سەبىخە قارىغاي دالدىسىدا كىيىملىرىنى سېلىپ سىقىماقتا، نىكولكا چاتقال ئارىسىدا ماشىنىنى كۆزەتمەكتە، ئاتلار غېمىدە يوق ئوت يېمەكتە. غول بىردىنلا جىمىغان، جەنۇبتا بۈك قارىغايلىق، سېرىق غول ئىچىدە ھەسەن - ھۈسەن كۆرۈنمەكتە ئىدى. رۇس يىگىت يالىڭاچ قىزغا قارىدى. قىز كىيىملىرىنى ئالدىراپ كىيمەكتە. نىكولكا قىزنىڭ بېلىگە بىر نەرسىنى تاڭغانلىقىنى كۆرۈپ قالدى. ئۇ كىچىككەنە تاپانچا ئىدى. نىكولكىنىڭ تېنى جۇغ قىلىپ قالدى؛ قىزمۇ رۇس يىگىتنىڭ قورالغا كۆز سالغىنىنى كۆرۈپ قالدى.

«جاسۇس، - دېدى يىگىت ئىچىدە، - نېمە تولا جاسۇس تولا، سوۋېت ئىتتىپاقىدىمۇ، بۇ يەردىمۇ شۇ. بايا ئۆلگەن ئەسكەرنى مۇشۇ قىز ئاتتىمۇ، چاقماق چاقتى، ئۇ يىقىلدى. ئۇنداقتا بۇ قىز كىمنىڭ جاسۇسى؟...»
ئۇلار قېلىن ئورمان ئىچىدە ئېھتىيات بىلەن مېڭىپ يايلاققا كۆتۈرۈلدى. ئۇلار بىر قازاق ئۆيىنىڭ ئالدىغا كېلىپ:

- قۇداي قوناق! - دېۋىدى، كالا سېغىۋاتقان كېلىنچەك پەرۋاسزلا:

- كېلىڭلار! - دېدى.

ئۇلار ئاچ، غالىداپ تىترەشمەكتە ئىدى. كىگىز ئۆيگە كىرگەندىن كېيىن ئۆي ئىگىسى چاڭغىراقنى قايرىۋەتتى، داستىخان سېلىپ كومبا نان قويدى. ئاندىن ساماۋەردىن پىيالىگە چاي قۇيۇپ، ئۇنىڭغا ياغاچ قوشۇق بىلەن خام قايماق قوشۇپ مېھمانلارغا سۈندى. سەبىخە:

- چىشە، چايىڭىز ئۆتە تاتتىكەن! - دېۋىدى، قازاق ئايال كۈلۈپ قويۇپ:

- قازاقشادى بىلەن دىكىنسىن، ئورۇس تۇرۇپ قايدان ئۆيرەنگەنسىن؟ - دەپ سورىۋىدى، سەبىخە كۈلۈپ:

- مەن ئورۇس ئەمەس، ئۇيغۇر! - دېدى.

- نۇرى دەيتىن بىر سارت جىگىت بار، ئۇدا ئورۇسماكىن دېسەم ئۇيغۇرمىن دەيدۇ. ئۇيىي، ئۇيغۇرلارنىڭ

ئورۇس بولۇپ كەتمە؟

- جوق، جوق. قاراڭىز ماناۋ ئورۇس ئۇيغۇر بولۇپ كەتتى.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- مەن ئويگور! - دەپ كۈلدى نىكولكا.

سەبىخە «نۇرى» دېگەن ئىسمىنى قازاق ئايالىنىڭ ئاغزىدىن ئاڭلاپ دەرھال:

- نۇرى دېگەن جىگىت بۇندا كېلەما؟ - دەپ سورىدى.

- كەزىر كەلمەيدۇغۇي، ئۇلار قايتىپ كەتتى. تاۋدا ئۇلاردى ئۇستاۋغا كەلگەن ئەسكەرلەر بار.

- ئۇستايالاربا؟

- جوق، ئۇلار قايدا، ئەسكەر قايدا جۇر!

سەبىخە چاي بىلەن ئىسىنىپ كىگىز ئۆيىدىن چىقىپ بۈك قارىغايلىق چوققىلارغا قارىدى؛ گويا بۈك قارىغايلىق

چوققىلار بىر - بىرى بىلەن بوي تالاشماقتا، گۈزەللىك تالاشماقتا. كەچكى شەپەق تاغ قاپتاللىرىدا سەيلە قىلىپ

يۈرگەن ئاپئاق بۇلۇتلارغا ھەل بەرگەن، قارىغايىلار يامغۇردا يۇيۇنۇپ تېخىمۇ گۈزەللەشكەن. سېرىق، قىزىل، كۆك،

سۈەسرەڭ تاغ گۈللىرى قايتىدىن باش كۆتۈرۈپ ئادەملەرگە كۈلۈشۈپ قارىشىپ، كەچكى تاغ شامىلىدا رەتلىق

تەۋرەنمەكتە. گۈزەللىك يەنە تاغقا كۆچكەن، كىشىنىڭ بۇنداق يەرلەردە بىر ئۆمۈر ياشىغۇسى كېلىدۇ. ئۈرۈمچىنىڭ

تار، ۋەھىمىلىك كوچىلىرى، ھۆكۈمەتنىڭ سۈرلۈك ئىدارىلىرى، بەللىرىنى رىمۇن بىلەن چىڭ باغلاپ قوراللىرىنى

كۆز - كۆز قىلىپ ماڭىدىغان ئەسكەرلەر، ئوفتسېرلارنىڭ سوغۇق، يىرگىنچىلىك چىرايلىرى، ئەمەلدارلارنىڭ

ياراشمىسىمۇ مودا قوغلىشىپ كاستۇم - بۇرۇلكا كىيىپ، گالىستۇك تاقاپ، چاچلىرىنى مايلىشىپ سۈنئىي ھىجىيىپ،

بىر - بىرىنى ماختىشىپ يالغاندىن قاقاقلاپ كۈلۈشلىرى... ئەمەلدارلارنىڭ خېنىملىرىنىڭ لەۋلىرىدىكى گىرىملەر،

سەتلىكنى زادىلا يوشۇرالمىغان ئېسىل زىبۇ زىننەتلىرىنى بىر - بىرىگە كۆز - كۆز قىلىشلىرى...

ئىنسانلار گۈزەل دەپ پەيدا قىلۋالغان ھەممە يالغان نەرسىلەر سەبىخەنىڭ خىيال ئىكرانىدىن بىرمۇبىر

ئۆتتى - دە، مۇنۇ كۆز ئالدىدىكى تەبىئەت گۈزەللىكىنىڭ سىرلىق سېپىرى كۈچى بىلەن ناھايتى تىزلا توزاڭغا

ئايلىنىدى. گۈزەل تەبىئەت ئۇنىڭغا گۈزەل ھايات تەسەۋۋۇرى ئاتا قىلغاندا ئۇ يەنە ئىختىيارسىزلا:

«نۇرى نېمە قىلۋاتىدىكىن، ئۆمۈ تەبىئەت گۈزەللىكىدىن ھوزۇرلىنىپ شېئىرىي ھېسسىيات بىلەن

ھاياجانلىنىۋاتامدىكىن...» - دېدى ئۆز - ئۆزىگە.

قايتالدىن تۆت ئاتلىق چىقىپ كەلدى. ئۇلار يېقىن كېلىپ نىكولكىنى تونۇپ ۋارقىراشتى:

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- نىكولكا، ئىزدراستى! (ياخشىمۇ سەن!)

ئۇلار كېلىپلا سەبىخەگە قاراپمۇ قويماي نىكولكىغا:

- ماشىنىغا ئوت قويۇۋەتتۇق، كۆيدى، پارتىلىدى. ئەسكەرلەر تاغقا چىقىپ ئاسماننى يارىدار قىلدى. مىڭ

پاي ئوق ئاتتى، بىر چىۋىنىمۇ ئۆلىمىدى! - دېدى.

- چېرىك ئاتىدۇ تاشقا، سادىر ئاتىدۇ باشقا!

- ئىككى ماشىنا كۆيۈپ كەتتى، ئۈچ ماشىنا قاچتى!

- بىز پارتىزانلار كەلدۇق، قوي سوي!

- بۈگۈن خاتىرجەم ئۇخلايلى، غول ئېغىزىدا بىزنىڭ ئادەملەر بار. قورقما، ليۇبىڭدى بىزدىن قورقمىسىمۇ

پاتقاقتىن قورقىدۇ!

- ھا - ھا - ھا!...

- ھو - ھوي!...

ئىككى قازاق، ئىككى ئۇيغۇر يىگىت دۈمبىلىرىدىن ئوۋ مىلتىقلىرىنى ئېلىشىپ چاقچاق بىلەن كىگىز ئۆيگە

كىرىپ كەتتى. سەبىخە كەينىدىن كىرىپ:

- سالام، پارتىزان يىگىتلەر! - دېدى. يىگىتلەر چىرايلىق قىزغا قارىشىپ، خۇددى ھازىرلا ئۆزىنى

ئاتىدىغاندەك ھەۋىسى بىلەن يېقىنچىلىق قىلىشتى.

- سىڭلىمىز ھەجەپ باتۇركەنا، تاغقا ئورۇس بىلەن چىققىنىنى.

- بىز بىلەن بىللە پارتىزانلىق قىلامىز؟

- نىلقا تاغلىرى بىزنى قوغدايدۇ، قورقماڭ قىزچاق!

سەبىخە بۇ نۇرى بىلەن دېمەتلىك، شوخ، قەيسەر يىگىتلەردىن زوقلاندى. ئۇلاردىن نۇرنى سورىماقچى

بولدىمۇ، كۆڭلى غەش بولىدىغان خەۋەر ئاڭلاشتىن قورقتى. چۈنكى نىكولكىنىڭ «ئۇلار سۆيۈشتى» دېگەن گېپى

ئۇنىڭ قۇلىقى تۈۋىدىن زادىلا نېرى كەتمەيۋاتاتتى.

- سىلەر ماڭا ئوخشايدىغان بىر قىزنى كۆردۈڭلارمۇ؟

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ياق، تاغدا قازاق قىزلىرىدىن باشقا قىزلار يوق!

- پاتىخ ئاكىنىڭ ئىنىسى خەمەتلەر بىلەن چىققان ياشلار نەدە؟

- ئۇلار نەدىكىن؟ ھە، ھېلىقى ياردەمكە كەلگەنلەرمۇ؟

- ئۇلار غول ئېغىزىدا، چادىرتال، تاغبالى تەرەپلەردە.

- ھەممىلا يەردە بار. بىز چېچىلىپ كەتتۇق سىڭلىم!

قاراڭغۇ چۈشتى. تاغ سوغۇقى باشلاندى. سەبىخە ئەرلەرنىڭ ئارىسىدا يېتىشى كېرەكمۇ؟ نىكولكا

ھارۋىسىدىن خەۋەر ئالغىلى بىر قازاق يىگىت بىلەن سايغا چۈشۈپ كەتتى. سەبىخەگە ئۇ نېمە ئۈچۈندۇر سوغۇق

مۇئامىلە قىلىدىغان بولۇۋالدى. سەبىخە قازاق ئايالىنىڭ يېنىغا بېرىۋالدى، قازاق ئايال قازانغا گۆش سالماقتا ئىدى.

سەبىخە بىردەم ئوتۇن كەسلىدى، بىردەم بىر موزاي بىلەن ئېيتىشتى. ئۇنىڭ ئەس-خىيالى نۇرىدا ئىدى. تاغقا

شۇنى دەپلا چىققان، ئۇھازىر بىخەتەر كەن. ئەسكەرلەر بىكارلا نۇرغۇن زىيان تارتىپ قايتىپتۇ. ئۇلار يالغان سۆزلەپ

ئۈرۈمچىدىكى باشلىقلىرىنى ئالدىشى مۇمكىن. لېكىن نىكولكا سەبىخەدىن گۇمانلانغان بولسا، بۇ ئورۇس گۇمانىنى

باشقىلارغا دېسە سەبىخەنىڭ ئىشى چاتاق. ئۇ قايتىپ كېتەلمەي ياكى نۇرى بىلەن سىڭلىسىنى كۆرەلمەي بىكارلا

جاپا تارتىدۇ. ئۇنى ئاز دەپ ئۇنىڭدىن گۇمانلانسا... نىكولكىغا راست گەپنى دېسەچۇ؟ ياق، ئۇ ئىشەنگۈدەك

يېقىن ئەمەستە. گەپ ياساپ باقسىچۇ؟ قانداق بىر ھىكايە توقۇغىلى بولار؟...

ئۇ سېغىنىش، ئەندىشە ۋە ئەنسىزچىلىك ئىچىدە قاراڭغۇنى كۈتۈۋالدى.

كىگىز ئۆيدە گۆش يەۋىتىپ ھەممىلا ئىدەم ئۇنىڭغا گۇمان بىلەن سوغۇق مۇئامىلە قىلۋاتقىنىنى ئۇ سېزىپ

قالدى. ئۇنىڭغا ھېچكىم گەپ قىلمايتتى، ھەممىسىلا نەپرەت بىلەن سوغۇق مۇئامىلە قىلماقتا ئىدى. ئاخىر

قاراڭغۇدا ياشلار سىرتتا ئولتۇرۇشۇپ سەبىخەنى سوراق قىلدى.

- سەن ئۈرۈمچىدىن ئەسكەرلەر بىلەن كەلگەنغۇ-ھە؟- دېدى ئۇيغۇر يىگىت قىزنى «سەن»لەپ،- ئېيتە،

ۋەزىپەڭ نېمە؟

- مەن ئاپامنى دەپ نىلقىغا كەلگەن. تاغقا سىڭلىمنى دەپ كەلدىم، ۋەزىپەم يوق!

- تاپانچاڭ نەدىن كەلگەن؟

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- تاپانچام يوق، بۇ دېگەن گىرىم قاچىسى!

- يالغان، مەن كۆردۈم! - دېدى رۇس يىگىت.

راست گەپ قىل، بولمىسا!

بەش تەلۋە يىگىت ئۇنى نوقۇشلاپ، ۋارقىرىشىپ راست گەپ قىلىشقا قىستىماقتا. قىز نېمە قىلارنى بىلمەي قاراڭغۇدا شۇمشىپ ئولتۇرۇۋېلىپ تاپانچىسىنى كۆكرىكىگە توغرىلاپ نالە قىلدى: «خۇدايىم نېمىگە ياراتتىڭ، خورلۇغلىمۇ؟ نەگىلا بارسام خورلۇق، دەشەنەم، ئازاب. مەنچىلىك قىزلار ئوقۇماقتا، ئوينىماقتا، ئاتا-ئانىسىغا ئەركىلىمەكتە. مەن نېمىگە تەلپۈرسەم شۇنىڭ خورلۇقىنى تارتىمەن. مېنى ھىمايە قىلىدىغان بىرمۇ ئادەم يوق، خورلايدىغانلار شۇنچە كۆپ، ھەممىلا ئادەم راست گەپ قىل دەيدۇ، راست گەپ نەدە؟ مېنىڭ بىچارە يۈرىكىم يالغان نەرسىلەر بىلەن تولغان تۇرسا، راست گەپنى نەدىن تاپىمەن!»

ئۇ تاپانچىسىنىڭ ئۈچىنى يۈرىكىگە توغرىلىدى. تىترەپ تۇرغان بارماقلىرى بىلەن تەپكىسىنى سىلىدى. بىرلا باسسا بۇ دۇنيانىڭ ئازابلىرى تۈگەيدۇ.

ئۇ ئىستىقبال، گۈزەل ھايات، غايە-ئارزۇ دېگەنلەرنىڭمۇ يالغان، ئالدامچىلىق ئىكەنلىكىنى، بۇ دۇنيادا

پاناھسىز يېتىملارغا ئۇ نەرسىلەر يات ئىكەنلىكىنى، ھەتتا سەبىخەدەك نە ۋەتىنى، نە ئاتىسى، نە مۇھەببەت

يۆلەنچۈكى بولمىغان بىچارىلەرگە بىرلا ئۆلۈم يولىدىن باشقا يولنىڭ يوقلۇقىنى ئۇ بۈگۈن تولمۇ چوڭقۇر ھېس

قىلدى. ئۇ دۇنياغا خاتا يارىتىلىپ قالغان، شۇڭا بىگۇناھ خورلانماقتا. ھەممىلا ئادەم ئوق، تاپانچا تەڭلەيدىغان

بۆرە قانچۇقغا ئايلىنىپ قالغان بۇ قىز ئەگەر راست گەپ قىلىشقا توغرا كەلسە پاك، گۇناھسىز، ياشاشنىلا ئارزۇ

قىلىدىغان بىر قىز دېسە بولىدۇ. ئۇنىڭ ھېچكىمگە پىننە قاسرىقچىلىك زىيان سېلىش نىيىتى يوق. ئۇمۇ ئارزۇغا،

مۇھەببەت تەشئالىقىغا باي بىر قەلب بىلەن دۇنيادىكى ئەڭ گۈزەل نەرسىلەرنى ھىمايە قىلىش ئۈچۈن كۈرەش

قىلىماقتا. مانا بۇ راست گەپ. لېكىن بۇنداق گەپكە كىم ئىشىنىدۇ؟ مۇنۇ قولىدا مودىدىن قالغان مىلتىقلىرى بار

تەلۋە يىگىتلەر نېمىلەرنى ئارزۇ قىلىدۇ؟ بەلكى ئۆزلىرىمۇ بىلمەس. بۇ دۇنيا ئۇلار ئۈچۈن بەلكى بىر ئويۇن مەيدانى،

ئۇلار ئاڭلىغان، ئويلىغانلىرىغا ئىشىنىپ بىزنىڭ تۇتقان يولىمىز ئەڭ توغرا، بىز زالىم ھۆكۈمەتكە قارشى قوزغالغان

پىدائىيلار، بىز ئۆلسەك شېھىت، قالساق غازى، شۇڭا ھېچنىمىدىن قورقمايمىز دەپ ئويلىشار، شۇڭا ئۇلار تۈرگۈن،

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۈرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

شۇڭا بىر بىچارە قىزغا كۈچ كۆرسىتىلەيدۇ...

يىگىتلەر ۋارقىرىماقتا. قىز بولسا تۈگۈلۈنۈپ ئولتۇرۇۋېلىپ بۇقۇلداپ يىغلىماقتا. ئۇنىڭ يۈرەك - باغرى تاغ يامغۇرىدەك بول، زەربىلىك كۆز ياشلىرى بىلەن ئېرىمەكتە، ۋۇجۇدى قاتتىق بوراندا قالغان يالغۇز بىر تۈپ چۆل يۇلغۇنىدەك يەرگە باش ئۇرۇپ سىلكنىمەكتە...

يىگىتلەردىن بىرى بىردىنلا:

- بولدى، ۋارقىرىمايلى، بىز ئادەم قىلمايدىغان شېڭ شىسەينىڭ ساقچىلىرى بولمىساق، باشلىقىمىزغا تاپشۇرۇپ بېرىلى! - دېدى.

- باغلايلى ئەمەس، بولمىسا قېچىپ كېتىدۇ.

- ياق، مەن ئۇنى باقمەن، قاچمايدۇ! - دېدى باياتىن ئۇلارنىڭ گېپىنى ئاڭلاپ نېرىدا ئولتۇرغان قازاق ئايال ئۇلارنىڭ يېنىغا كېلىپ، - سىلەرنىڭ نەزىڭلار يىگىت، بەش يىگىت بىر قىزنى بوزەك قىلىۋاتىسىلەر، ۋۇي نۇمۇسنى بىلمەيدىغان چىلبۇرلەر!

قازاق ئايال سەبىخەنى يۆلەپ تۇرغۇزدى:

- يۈز قىزىم، بۇلارنىڭ چوڭىغا راست گەپ قىل، ئۇ غەرەز ئۇقىدىغان ياخشى ئادەم.

- ئۇ كىم؟

- ئەكبەر باتۇر!

24

ئۇنىڭ ھەربىر سۆزى ھۆكۈم، ئويلىغىنى قانۇن، دېگىنى دېگەن، قىلغىنى قىلغان. يۈزلىگەن، مىڭلىغان

ئادەملەر ئۇنىڭ بۇيرۇقىنى كۈتمەكتە. بۇيرۇقنىڭ ئىجراى يۈزلىگەن، مىڭلىغان ئادەملەرنىڭ تەقدىرىنى

ئۆزگەرتىۋېتەلەيدۇ؛ يە يوقىلىدۇ، يە پاراغەت تاپىدۇ. شۇنداق، ئۇ مۇشۇ زېمىننىڭ - پۈتۈن جۇڭگو تۇپرىقىنىڭ

ئالتىدىن بىر قىسمىنى ئىگىلەيدىغان شىنجاڭنىڭ پادىشاھى، ئەڭ زور ھوقۇقدارى. شەرقىي شىمالنىڭ كەييۈەن

دېگەن يېرىدىكى بىر زېمىندارنىڭ ئوغلى گۇاڭجۇ، ياپۇنىيەلەردە ئوقۇپ، جاڭ زولىن، جياڭ جىيېشلاردىن ياخشىلىق

تاپالماي، شىنجاڭغا كېلىپ قاراملىق، ھىيلە - نەيرەڭ ۋە زورلۇق، ۋەھشىيلىك بىلەن بۇ ئورۇنغا ئېرىشكەن. شېڭ

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

شەسەي مانا ھازىر قىرىق بەش ياشلىق پادىشاھ. ئۇنىڭ يىرىك بۇرۇتى، تىك، قويۇق قاشلىرى ئاستىدىكى بۆرتۈپ چىققان يوغان كۆزلىرى مېڭىسىدەك توختىماي ئىشلەپ تۇرىدۇ. ئۇنىڭ كۆزلىرىنىڭ نېمە دېگىنىنى پەقەت ئۇنىڭ مەخپىي ئىشلىرىنى بەجاندىل بېجىرىدىغان ئادەملەردىن لى يىڭچى، ليۇبىڭدېغا ئوخشاش بىر قانچىسىلا چۈشىنىۋالمايدۇ...

مانا ئۇ كەڭ، گىلەم سېلىنغان دۈبەن ئىشخانىسىدا ئۇزۇن، كەڭرى ئۈستەلنىڭ ئوتتۇرىسىغا قويۇلغان يۆلەنچۈكلۈك يۇمشاق ئورۇندۇقتا ھەربىيلەرگە خاس قىياپەتتە تىك ئولتۇرۇپ، تېلېفۇندا نەنجىڭ ھۆكۈمىتىنىڭ ھەربىي ئىشلار خادىمى بىلەن سۆزلەشكەتتە:

- چۈشىنىمەن. جىۈچۈەندىكى مۇداپىئە تەدبىرلىرىنىڭ جياڭ ۋېيۈەنجاڭنىڭ ئالدىن كۆرەلمىسى، دانالىقنىڭ ئىسپاتى ئىكەنلىكىنى ھازىر تېخىمۇ چوڭقۇر چۈشىنىدىم. شۇنداق، قايمۇققانىمەن. خەلق بەختى ئۈچۈن بىر ئۆمۈر كۈرەش قىلغۇچىلار ياخشى گەپلەرنىلا ئىزدەيدىكەن. بۇ بىر كەسپىي كېسەل. كوممۇنىزم، ماركسىزم-لېنىنىزم دېگەنلەر مېنى قايمۇقتۇرۇپ قويدى. ئەمەلىيەت ماڭا جۇڭگونى قۇتقۇزىدىغان ھەقىقىي يول ئۈچ بۈيۈك سىياسەت ئىكەنلىكىنى چۈشىنىدۈرۈپ بەردى. قۇرۇق سەپسەتلىرىدىن رېئاللىققا قايتىپ ياندىم. جياڭ ۋېيۈەنجاڭنىڭ ئۈچ بۈيۈك سىياسىتى يولىدا ئاخىرىغىچە كۈرەش قىلىشقا تەييارمەن!

- شۇنداق، ئامېرىكا مۇئاۋىن پرېزىدېنتى ۋىلسون ئەپەندى، قوماندان جۇشاۋلياڭ، ھاۋا ئارمىيە سىلىڭى خې جىڭۋۇلار جياڭ ۋېيۈەنجاڭنىڭ شەخسىي ۋەكىلى سۈپىتى بىلەن ماڭا ۋېيۈەنجاڭنىڭ غەمخورلۇقىنى تولۇق يەتكۈزدى. شۇنداق، مەن نېمىلا بولمىسۇن شىنجاڭنى ئورۇنلاشتۇرغۇمۇ، ئىنگىلىزلارغىمۇ، ياپونىيەلىكلەرگىمۇ تارتقۇزۇپ قويماي ھەرخىل ئاماللار بىلەن ساقلاپ قالدۇم. ھازىر كەڭ كۆلەمدە سوۋېت، جۇڭگو كومپارتىيىسى، ياپونىيە، پانتۈركىزم سۈيقەستچىلىرىنى تازىلاۋاتىمەن. جياڭ ۋېيۈەنجاڭغا پاك-پاكىز، تىنچ، گۈللەنگەن شىنجاڭنى ئۆتكۈزۈپ بېرىشكە تىرىشىۋاتىمەن! رەھمەت، رەھمەت!

تېلېفۇننى قويۇپ تۇرىشىغا سول تەرەپتىكى تېلېفۇن جىرىڭلىدى:

- ھە، لى يىڭچى! غۇلجا تاغلىرى راستلا تىنچىدىمۇ؟ ليۇبىڭدې تولۇق تازىلاندى دېگەن بىلەن، ئاخشاملا قورغاس، چۆچەك ئېغىزلىرىدىن يىگىرمە تۆت نەپەر گۇمانلىق ئادەم كىرگەن. پاناھلانغۇچىلار، تىجارەتچىلەر،

تۇغقان كۆرگىلى كەلگەنلەر بولسۇن، قاتتىق نازارەت قىلىنسۇن، ھەربىر ئېغىز سۆزى، ھەربىر ھەرىكىتى ئەنگە ئېلىنسۇن! ئەمەسە ھېلىقى تىزىملىكنى كىرگۈزۈۋەت.

ئىشەك تىرىقلاپ ئاستا ئېچىلدى. شېڭ دۈبەن ئامېرىكىدا ياسالغان تاپانچىسىنى قولغا ئېلىپ كىرگۈچىگە ئۇستا مەرگەننىڭ كۆزى بىلەن تىكىلدى. ئەسكەر ئۇنىڭغا تىك تۇرۇپ، تامدەك تاتىرىپ چاس بەردى. - ئەكەل!

ئەسكەر گىلەم ئۈستىدە ئاۋايلاپ مېڭىپ تىترەپ تۇرغان قوللىرى بىلەن قاتتىق مۇقاۋىلىق دەپتەرنى شېڭ شىسەيگە سۈندى ۋە كەينىچە مېڭىپ ئىشەككە كەلدى. شېڭ شىسەي بېشىنى سۈرلۈك لىگىشتىن كېيىنلا كەينىگە بۇرۇلۇپ چىقىپ كەتتى. شېڭ شىسەي تاپانچىسىنى ئۈستەلگە قويۇپ دەپتەرنى ئېچىپ تىزىملىككە قارىدى: بۈگۈن بوغۇپ ئۆلتۈرۈلدىغان يەتمىش ئۈچ ئادەمنىڭ تىزىملىكى ئۇنىڭ ئالدىدا تۇراتتى. ئۇ قوشۇمىسىنى تۈرۈپ موي قەلەم بىلەن: «تىرىك كۆمۈلسۇن!» دەپ يازدى ۋە كۈنۈپكىنى بېسىۋىدى، ئىشەككە پاكار، توشقان كۆز، پاگونلىرىدا ئالاھىدە بەلگىلىرى بار ئوفتسېر پەيدا بولدى؛ ئۇمۇ بايىقى ئەسكەردەك، لېكىن خېلى دادىل مېڭىپ شېڭ شىسەينىڭ ئالدىغا كەلدى ۋە ئۇنىڭ كۆزلىرىگە قارىدى. شېڭ دەپتەرنى ئۇنىڭ ئالدىغا تاشلىدى. كىرگۈچى دەپتەرگە بىرلا قارىدى - دە:

- بولىدۇ! - دەپ چاس بەردى.

- بىلەمسەن، سۇڭ مېيلىڭ خانىم جياڭ ۋېيۈەنجاڭغا ۋەكىل بولۇپ كەلمەكچى. بىرىنچىدىن، ئۇنىڭغا ئەڭ يۇقىرى ھۆرمەت بىلدۈرىلىدۇ. ئىككىنچىدىن، كۈچ - قۇدرىتىمىز نامايەن قىلىنىدۇ. پۈتۈن ئارمىيە مانېۋىرىغا تەييارلانسۇن!

- خوپ! بولىدۇ! - ئۇ يەنە چاس بەردى.

- ھازىر ئىككى خەۋپ مەۋجۇت: سوۋېت ئىتتىپاقلىقلارنى شىنجاڭدىن قوغلاۋاتىمىز. نەق شۇ پەيتتە سۇڭ مېيلىڭ كەلمەكچى. سوۋېت ئىتتىپاقى بىزگە بېسىم ئىشلىتىشى، بىزنى جازالىشى مۇمكىن. بۇ بىر چوڭ خەۋپ. ھازىر ئالتايدا، تاشقورغاندا بۇنىڭ ئىپادىسى كۆرۈلمەكتە. يەنە بىرى، جياڭ جىيىشى ھاۋا ئارمىيىسىنى ئەۋەتىپ بىزنى بومباردىمان قىلىپ ئاغدۇرمىچىلىق قىلىشى مۇمكىن. دوستۇڭ دۈشمىنىڭگە ئوخشاشلا خەۋپلىك. ئەخمەق

ئادەملەرلا دوستىغا ئىشىنىدۇ. دانا ئادەم ھەر قانداق ساداقەتنى دۈشمەنلىشىشنىڭ باشلىنىشى دەپ قارايدۇ.

ئېھتىيات، ھوشيارلىق ۋە كەسكىنلىكنى ئۇنتۇپ قالمايدۇ.

- شۇنداق!

- لى يىڭچى، ئىككىمىز قېرىنداش، شەرقىي شىماللىق كونا دوست. سېنىڭ ساداقىتىڭگە گۇمانىم يوق. سەن

ئۆزۈڭگە ئالما!

- دۈبەن جانابلىرى، سىزنىڭ بىخەتەرلىكىڭىز مېنىڭ بەختىم، سىزنىڭ ھاكىمىيىتىڭىزنىڭ مۇستەھكەملىنىشى

ئۈچۈن كۆرەش قىلىش مېنىڭ ئەڭ ئالىي بۇرۇچۇم!

شېڭ شىسەي مىيىقىدا كۈلۈپ قويدى. بۇ كۈلكنى ھازىر لى يىڭچى تۈگۈل شېڭ دۈبەننىڭ ئۆزىمۇ

چۈشەنمەيتتى. ئۇ ھېچقاچان بىرەر ئىشنى ئالدىن ئويلىۋېلىپ ئاندىن بىر تەرەپ قىلغان ئەمەس. ئۇنىڭ

ھاكىمىيىتىگە زەربىدەك زىيانلىق بولىدىكەن، ئۇ سەزگەن، ھېس قىلغان ھامان شۇ مىنۇتنىڭ ئۆزىدىلا بۇ ئاپەتنى يوقىتىشقا ئادەتلەنگەن. ئۇ تېز ھۆكۈم، تېز ئىجرا قىلىش يولى بىلەن ھەر كۈنى، ھەر ئايدا، قانچە ئادەم ئۆلتۈرىدۇ،

بۇ ساننى ئۇ بىلمەيدۇ. خۇددى ئۇنىڭ شەخسىي خەزىنىسىگە ھەر كۈنى، ھەر ئايدا، ھەر يىلى قانچە مىڭ سەر

ئالتۇن كىرىدىغىنىنى بىلمىگەندەك، ئۆلگەنلەرنىڭ سانىنى بەلكىم بايىقى پاكىنەك توڭگۇز كۆز ئادەم بىلەر.

ئالتۇنلارنىڭ سانىنى شېڭ دۈبەننىڭ ياسانچۇق خوتۇنى چىيۇيۇفاڭ بىلگەندەك...

دۈبەننى ئەسەك تۇتتى. ئۇ بىر كۈنۈپكىنى باستى ۋە ياندىكى كىچىك ئۆيگە ماڭدى. ئۇچىسىغا ئۇزۇن قارا

چاپان، بېشىغا ئۇچلۇق «موزا» كىيىپ بۇرۇتنى چاشقاننىڭ قۇيرۇقىدەك قىلىۋالغان قىرىق ياشلار چامىسىدىكى

ئالاھىدە كۈتكۈچى سىرتتىن ئىشخانغا، ئاندىن ھېلىقى كىچىك ئۆيگە كىردى. شېڭ دۈبەن ئالتۇندىن ھەل

بېرىلگەن قوش كىشىلىك فرانسىيە كارىۋىتىدا سۇنايلىنىپ ئەسەپ ياتاتتى. كۈتكۈچى تۇچتىن ياسالغان چىلىمغا

ئەپيۇن سالدى - دە، ئۇنىڭغا ئوت يېقىپ شېڭ دۈبەنگە ئاپىرىپ بەردى. دۈبەن يېنىچە يېتىپ چىلىمنىڭ

نەيچىسىنى شورىدى. كۆكۈچ ئىس ئۇنىڭ بۇرۇتلىرى ئارىسىدىن غۇۋا كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇ خۇددى ئانا ئەمچىكىگە

ياماشقان ئاچ كۈچۈككە چىلىم نەيچىسىگە ياماشقاندى. ئۇنىڭ كۆڭلى ئىس بىلەن قايتىدىن قىرانغا قايتقاندا

بولدى. ئۇ كۈتكۈچىگە قاراپ قويدى. كۈتكۈچى چىقتى، يىپەك ئىچ كۆڭلەك كىيگەن، كۆكسى تىك، ئون يەتتە

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ياشلىق زىلۋا، سۈتتەك ئاق، چىرايلىق قىز ئۆيگە كىردى - دە، دۈبەنىڭ يېنىغا كېلىپ ئەركىلەپ يۈزلىرىنى، كۆكرىكىنى نازۇك قوللىرى بىلەن سىپىشقا باشلىدى. دۈبەن ئىسقا قېنىپ، جاپا - مۇشەققەتلىك، جىددىي ھايات رېئاللىقىدىن خان - پادىشاھلارغا خاس راھەت - پاراغەت، مەنئى تەسەللى ئالىمىگە قايتىپ كەلدى. ئۇ مانا مۇشۇ راھەت - پاراغەت، شانۇشۇھرەت ئۈچۈن شۇنچە ئادەمنىڭ جېنىغا زامىن بولدى ۋە بولماقچى. ئىنسان ئۆزىنىڭ شەخسىي ھالاۋىتى ئۈچۈن ھالاۋەت ۋە بەخت تەمەسىدە يۈرگەن مىڭلىغان، يۈزمىڭلىغان كىشىلەرنى ئۆلتۈرلەيدۇ. ئۇنىڭ تەمەسى چەكسىز زورايدىغاندا...

ئۇ ھالاۋەت بوسۇغۇسىدىن ئەمدىلا تەختىراۋانغا قەدەم قويىۋىدى، تېلېفۇن ئەنسىز جىرىڭلىدى. ئۇ ئەندىكىپ ئالاھىدە «شۇم خەۋەر» يەتكۈزىدىغان تېلېفۇننى ئالدى:

- نېمە؟ سوۋېتنىڭ ئون بەش تانكىسى چۆچەكتىن ئۈرۈمچىگە قاراپ يولغا چىقتى دەمىسنا؟ شىخوغا كەلگۈچە نېمىشقا خەۋەر قىلىمىدىڭ؟ دەرھال توسۇڭلار!

ئۇ ئۆيىنىڭ ئىچىدە ئەسەبىيلىشىپ قولىنى كەينىگە قىلىپ ئۇياقتىن - بۇياققا ماڭدى، «سوۋېت ئاخىر تانكا كىرگۈزدى. ستالىن مېنى جازالىماقچى!» دېگەن سۆزنى قايتا - قايتا تەكرارلىدى. ئۇنىڭ كۆز ئالدىغا ستالىننىڭ سۈرلۈك چىرايى، قويۇق، ئۆزىنىڭكىدىن توم، چارلاشقان بۇرۇتى، يوغان، سىرلىق كۆزلىرى، پاكارراق، دوغلاق مەزمۇت گەۋدىسى، ئاستا - سالىماقلىق گەپ قىلىشلىرى بىرمۇبىر كەلدى. ئۇ 1938 - يىلى موسكۋاغا بېرىپ ستالىن بىلەن مەخپىي كۆرۈشكەن. ئۇ ستالىنغا ئۆزىنىڭ ساداقىتىنى بىلدۈرۈپ ئاخىرىدا:

- شىنجاڭنى تاشقى مۇڭغۇلىيىدەك سوتسىيالىستىك دۆلەت قىلىپ قۇرۇپ چىقىشقا ياردەم بەرسىڭىز، - دەپ تەلەپ قويدى ۋە بۇ ئىشنىڭ ئىسپاتى ئۈچۈن ئۆزى بولشېۋىكلار پارتىيىسىگە كىرىپ ئۆمۈر بويى ستالىنغا سادىق بولۇپ، سوتسىيالىزم ۋە پۈتۈن دۇنيادا كوممۇنىزمنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن كۆرەش قىلىشقا قەسەم بېرىشكە تەييار ئىكەنلىكىنى بىلدۈردى. ستالىن ئۇنى ماختىدى، لېكىن جاۋاب بەرمىدى. شېڭ دۈبەن:

- جۇڭگونى ياپۇنىيە بېسىۋالىدۇ. ياپۇنلار سوۋېت ئىتتىپاقىغا چوڭ تەھدىت. مۇڭغۇلىيە، شىنجاڭ دۆلەتلىرى قىزىلبايراقنى ھاۋادا جەۋلان قىلدۇرۇپ، ياپۇنىيىنىڭ تاجاۋۇزىغا قارشى ئالدىنقى سەپ قاراۋۇلى بولۇشقا ھەر قاچان تەييار! - دېدى.

ستالىن «بولدۇ» دېمىدى. ئۇ شىنجاڭنى شېڭ دۈبەننىڭ «سوتسىيالىستىك» دۆلىتى قىلىپ قۇرۇپ بېرىشكە نېمىشقا قوشۇلمىدى، بۇنى شېڭ دۈبەن چۈشەنمىدى. شېڭ دۈبەن موسكۋادا قەسەم بېرىپ بولشېۋىكلار پارتىيىسىگە كىردى. ئۇنىڭ قولىغا 185911 - نومۇرلۇق پارتىيە ئەزالىق كىنىشكىسىنى بەردى. ئۇ تاكى 1941 - يىلىنىڭ ئاخىرىغىچە گېزىت تەشۋىقاتى ۋە نۇتۇقلىرىدا، شىنجاڭ قانۇن كادىرلار مەكتىپىدە، شىنجاڭ ئىنستىتۇتىدا قىلغان لىكسىيىلىرىدە ماركسىزم - لېنىنىزم، ۋاك ب (ب) تارىخى ۋە ستالىننىڭ ئۇلۇغ پەزىلەتلىرى توغرىسىدا سانسىز قېتىم سۆزلىدى.

1941 - يىلىنىڭ ئاخىرىغا كەلگەندە گېرمانىيە موسكۋا بوسۇغىسىغا ھۇجۇم قىلىپ كەلگەندە ئۇ سوۋېت ئىتتىپاقىدىن ئۆمىدىنى ئۆزدى. ھاكىمىيىتىنى ساقلاپ قېلىش ئۈچۈن ستالىنغا ئاسىيلىق قىلىش قارارىغا كەلدى ۋە جىياڭ جىيېشنىڭ ھىمايىسىگە يېلىندى. جىياڭ جىيېشى جۇڭگو كوممۇنىستىلارغا قارشى كۆرۈش قىلىۋاتقان بۇنداق شارائىتتا، شېڭ ئۇنىڭ تەلۋىگە ماسلىشىش ئۈچۈن سوۋېت ئىتتىپاقى بىلەن جۇڭگو كومپارتىيىسىگە قارشى كۆرەش قىلىمىسا بولمايدۇ - دە. ئۇ ئىنىسى شېڭ شىچىننىڭ سۈيىقەستكە ئۇچرىغانلىقىنى باھانە قىلىپ « 12 - ئاپرىل سۈيىقەستلىك توپىلاڭ ئەنزىسى» نى ياساپ چىقتى. مانا ھازىرغىچە تۆت ئايدىن كۆپرەك ۋاقىت بولدى. بۇ باھانە بىلەن تۈرمىلەر ئادەملەرگە تولدى. ستالىن بۇ ئىشلارنى بىلدى. ئەمدى جازالىماي قالمايدۇ - دە. شۇنداق، گىتلىپىرنىڭ نەچچە يۈزىنىڭ كىشىلىك قوشۇنىنى موسكۋادىن چېكىندۈرۈلگەن ستالىن شېڭ دۈبەننىڭ نەچچە ئون مىڭ كىشىلىك قوشۇنىنى بىردەمدىلا تارمار قىلىۋەتمەيدۇ؟

1933 - يىلىنىڭ ئاخىرىدا ماجۇڭيىڭ يىگىرمە مىڭ ئەسكەر بىلەن ھۇجۇم قىلىۋىدى، تاسلا قالدۇغۇ گۇم بولغىلى. سوۋېت ئارمىيىسى كىرمىگەن بولسا تۈگەشكەن بولاتتى. ماخۇسەن، مامۇت سىجاڭ ئەسكەرلىرى جەنۇبىي شىنجاڭدا ھۇجۇم قىلغاندىمۇ شېڭ دۈبەن تاسلا قالغان، يەنىلا سوۋېت ئىتتىپاقى ئەسكەر كىرگۈزۈپ ئۇنى ساقلاپ قالدى. ئۇ شەرقىي شىمال پىدائىيلار قوشۇنى بولسۇن، ئاق ئۇرۇس ئەسكەرلىرى بولسۇن، ھەتتا غوجانىياز، ئىسھاقبېك قىسىملىرى بولسۇن، ھەتتاكى يۈسۈپچان قۇربېشى، سېۋالدىجان ئوخشاش سوۋېتقا قارشى باندىتلار قىسىملىرى بولسۇن، ھەممىسىدىن ئۈستىلىق بىلەن پايدىلاندى، ئۇلارنى ئۈستىلىق بىلەن يوقاتتى. ئۆزىنىڭ يېغىدا ئۆزىنىڭ گۆشىنى قورۇدى. بۇ ئىشلاردا سوۋېت ئىتتىپاقى ئۇنىڭ كۈچلۈك قوغدىغۇچىسى بولۇپ بەردى. ستالىن

بولمىغان بولسا شېڭ دۈبەن ئاللىقاچان گۈم بولغان بولاتتى. لېكىن ياخشىلىققا يامانلىق قايتۇرۇش شېڭ دۈبەننىڭ ھايات پەلسەپىسى. ئۇنداق قىلمىسا، ئۇنىڭ ھاكىمىيىتى مەۋجۇت بولۇپ تۇرالمايدۇ. ئۇنىڭ ھاكىمىيىتى مەۋجۇت بولمىسلا، ئۇنىڭ ھايات ياشىغىنىنىڭ نېمە ئەھمىيىتى...

شىنجاڭدا خەۋپ ھازىر بىرلا، ئۇ بولسىمۇ قۇمۇلدا تۇرۇشلۇق سوۋېت قىزىل ئارمىيىسىنىڭ. پولىكى تېخىچە بار. ئۇ گومىنداڭنىڭ شىنجاڭغا تاجاۋۇز قىلىپ كىرىشىگە تاقابىل تۇرۇش ئۈچۈن شۇ يەرگە جايلاشقان قىسىم. مانا ئەمدى شېڭغا تاقابىل تۇرىدىغان كۈچكە ئايلىنىپ قالدى. ئۇ ئۇياقتىن - بۇياققا مېڭىپ يۈرۈپ، ئاخىر تېلېفوننى قولغا ئېلىپ بىر نومۇرنى بۇردى:

- كىم، سەن چۈي جىچىڭغا، ھە، مەن شېڭ دۈبەن، سەن نېمە قىلىپ يۈرسەن، شىخوغا سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئون بەش تانكىسى يېتىپ كەلدى، بىلەمسەن؟ ياق دەمسەن؟ ماناس ناھىيىسىنىڭ ھاكىمى تۇرۇپ بۇنداق چوڭ ئىشنى بىلەمسەن؟ ساقچى ئىدارىسىنىڭ باشلىقى ئېتى نېمىدى، ھە، شۇنىڭغا ھازىرلا ئېيت: بۇيرۇق بىرىمەن. ئىككىڭلار مەسئۇل بولۇپ ماناس دەرياسىنىڭ كۆۋرۈكىنى كۆيدۈرۈشتىڭلار. نېمە پۈتكىنىگە ئەمدىلا بىر يېرىم يىل بولغان تۇرسا دەمسەن؟ سەن ناھىيە ھاكىمى، مەن كىم بىلەمسەن؟ شېڭ دۈبەن ساڭا مەسلىھەت سېلىۋاتقنى يوق، بۇيرۇق بېرىۋاتىدۇ. ئۈچ سائەتكىچىگە كۆيدۈرۈلسۇن!

ئۇ تېلېفوننى جاققىدە قويۇپ، بىر كۈنۈپكىنى باستى. يەنە بىر ئوفىتسېر ئىشك تۈۋىدە پەيدا بولۇپ چاس بەردى:

- ئوفىتسېرلار مەكتىپىنىڭ مۇدىرى كىم ئىدى، خەۋەر قىل، دەرھال كەلسۇن!

ئۇ شۇنچىلىك جىددىيلەشتىكى، ماجۇگىيىڭ ئۈرۈمچىنى قورشىۋالغاندىمۇ بۇنچىلىك جىددىيلەشمىگەندى.

ھازىرلا توپ ئاۋازلىرى ئاڭلىنىدىغاندەك، يەنە ھازىرلا ھاۋادا سوۋېت ئايرۇپىلانلىرى گۈركىرەيدىغاندەك، ئەگىشىپلا غۇلجا، ئالتاي، قۇمۇل، تاشقورغان تاغلىرىدىن نەچچە مىڭ ئاتلىق باستۇرۇپ كېلىدىغاندەك؛ خوتەن، قەشقەر، ئاقسۇ، قۇمۇل، تۇرپان، غۇلجا، چۆچەك، ئۈرۈمچى ياشلىرى، دېھقانلىرى قولغا تايلاق - توقماق، ئارا - گۈرجە، پالتا - بازغان، تاش، پىچاقلىرىنى ئېلىشىپ ئۈرۈمچى شەھىرىنىڭ جەنۇپ، شىمال سېپىل دەرۋازىلىرىغا ئوت قويۇپ ئەتىياز كەلگۈندەك گۈركىرەپ كېلىدىغاندەك ۋەھىمە پەيدا بولدى:

- جۇڭگىي لياڭ نەدىسەن، لى بېيغا كۆرسەتكەن ئەقىللىرىڭ ھازىر ماڭا دورا، ئۆلگىنىڭگە بىرىمىڭ يەتتە يۈز

نەچچە يىل بولغان بولسىمۇ تىرىلسەڭچۇ، سۇن ۋۇكۇڭمۇ تاشنىڭ ئاستىدا شۇنچە يىللار يېتىپ ئاخىر چىققانغۇ!

ئۇ خۇددى ئالجىپ قالغاندەك ئەسەبىيلىشىپ كىملىرىنىدۇر ئاغزىنى بۇزۇپ تىللاشقا باشلىدى:

- ھەممىسى مىنى يوقاتماقچى، ستالىنىمۇ، جياڭ جېيىشىمۇ، مۇنۇ شىنجاڭلىق ياخشىلىقنى بىلمەيدىغان

ئۇيغۇر، قازاق، ھەتتا خەنزۇلارمۇ شۇ!

تېلېفۇن جىرىڭلىدى. ئۇ ئەسەبىيلىشىپ تىللاپ تېلېفۇننى ئالدى:

- نېمە؟ ئون بەش تانكا ماناس كۆۋرۈكىدىن ئۆتۈپ ئۈرۈمچىگە قاراپ كېتىۋاتىدۇ دەمىسنا؟ سەن چۈي

جىچىڭ ناھىيىگە ھاكىم بولمەن دېگۈچە مابەنزە ئاچ، ۋۇي ھەزىلەك!

ئۇ تېلېفۇننى جالاققىدە قويدى - دە، ۋارقىرىدى:

- ئوفتسىپرلار مەكتىپىنىڭ مۇدىرى، ئىسمى نېمىدى، كەلدىمۇ؟

سىرتتىن ئوفتسىپر كىيىمىدە، ئېگىز، ئورۇق بىرى كىرىپ ئىككى پۇتىنى جۈپلەپ چاس بەردى:

- مەن شۇ، ھۆرمەتلىك دۇبەن جانابلىرى!

- چوڭكۆۋرۈكتىن شەھەر ئىچىگىچە - ھەممە يول بويلىرىغا توپچىلار قىسىملىرىنى ئورۇنلاشتۇرغىن، تانكىلار

قۇمۇلغا قاراپ ماڭماي ئۈرۈمچىگە بۇرۇلسىلا توپقا تۇتۇلسۇن!

- بولىدۇ، دۇبەن جانابلىرى!

تۇفى، ئادەمنى بىزار قىلىدىغان قاراڭغۇ تۈن. ھەممە جان شېرىن ئۇيقۇدا، پوست تۇرغانلارمۇ بەلكى ئۆرە

تۇرۇپ مۈگدەۋاتقاندۇر، بىرلا شېڭ شىسەي ئىسىملىك بۇ «يەرلىك خاقان» ئۇيقۇسىز. ئالتۇندىن ھەل بېرىلگەن

كارىۋاتىمۇ، نازىن قىزمۇ ئۇنىڭغا ئۇزۇن مۇددەتلىك تۈن لەززىتى بېرەلمىدى. ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى بىر خىل ئەندىشە،

ۋەسۋەسە، تەھدىت قىيىنماقتا. ئۇ قانچە دەپتەرگە ئېتىلىسۇن، ئېسىلىسۇن، كۆمۈلسۇن دېگەندەك ئىمزالارنى قويۇپ،

قانچىلىغان رەھىمدىل ئادەملەرنى ئازابلىدى؟ بۇ سان ئۇنىڭغا مەلۇم ئەمەس ھەم لازىمۇ ئەمەس. ئۇنىڭغا لازىمى

ھازىر روھىي مەلھەم - تەسەللىي، ھېسداشلىق ۋە ئۈمىد بېغىشلاش. ئۇ يەنە قانچىلىك ھۆكۈم سۈرىدۇ، ئۇنىڭ

شۇنچە ئادەمنىڭ جېنى بەدىلىگە تىكلەنگەن تەخت - قەسىرىسى نەچچە ۋاقىت ئۆرە تۇرىدۇ؟ ئۇنىڭ ۋۇجۇدىنى

چىرىمىۋالغان ۋەھىمە نەدىن كەلدى، قانداق پەيدا بولدى؟ گىتلىر، مۇسسۇلنى، ستالنى، روزۋېلت، چىرچىل ۋە جىياڭ جىيىشلارمۇ شۇ تاپتا شېڭ دۈبەندەك ئۆرە يۈرەمدىغاندۇ - ھە؟

قىرىق نەچچە ياش ئىنساننىڭ راسا ھالاۋەت پەسلى، لېكىن شېڭ دۈبەن شۇنچە كۆپ ئالتۇن، شۇنچە ھوقۇق (ھەممىگە قادىر)، شۇنداق گۈزەل بەدەن (ئۆزىچە) ئىگىسى تۇرۇپ، ئاۋۇ كۈچىدا ياتىدىغان قاسماق دىۋانىچىلىكىمۇ خاتىرجەم ئۆخلىيالىمايدۇ، ھاياتتىن لەززەت ئالالمايدۇ، ئۆلۈمگە بۇيرۇلغان جىنايەتچىدەك، ۋەسۋەسە ۋە ۋەھىمە ئىچىدە جان قىينايدۇ. ئەمىلى چوڭنىڭ دەردى چوڭ، پۇلى كۆپنىڭ غېمى كۆپ، ھۆسنى بارنىڭ دۈشمىنى كۆپ دېگەن گەپلەرنى قايسى ناكەس تاپقان؟ شېڭ دۈبەن ئازابلىنىش ئۈچۈن بىر ئۆمۈر ھوقۇق - مەنسەپ مەستانىسى بولغانىدى؟ تەلپۈنگىنىگە ئېرىشكۈچى ئۆزىنى بەختلىك ھېسابلايدىكەن، بەخت دېگەن مۇشۇ ئازابمۇ؟...

ئۇ كارىۋىتىدا ئۇيقۇ دورىسى ئىچىپ ئوڭدا ياتتى، كۆزى ئەمدىلا ئۇيقۇغا كېتىۋىدى، ئۇنى بىرى كارىۋاتتىن سىلكىپ تارتىپ يەرگە چۈشۈردى. ئۇ راستلا يەردە ياتاتتى. ئۇ چۆچۈپ:

- كىم؟ - دەپ ۋارقىرىۋىدى، ئىشخانىغا ئىككى ئەسكەر يۈگۈرۈپ كىردى. ئۇ ئۇخلاش كىيىمى بىلەن چىقىپ: - يوقال! - دېدى.

ئۇ بىردە يېتىپ، بىردە مېڭىپ مىڭ تەسلىكتە تاڭ ئاتقۇزدى.

ئۇ ئىشخانىسىنىڭ دېرىزىسىنى ئېچىپ جەنۇبىي گۈلزارلىقىغا قارىدى. تاڭ قوياشى يېشىل شاخلارنىڭ ئۈستىنى قىزغۇچ نۇرلار بىلەن بېزىگەن تەبىئەت ھەرقانداق سۇلغۇن كۆڭۈلنىڭ تەسەللىي ۋە شادلىق كۈيىنى ئېيتالايدىكەن. تەبىئەت گۈزەللىكىگە قاراپ ئۇنىڭ تاشقا ئايلىنغان يۈرىكىدىمۇ ئىنسانىي ھاياجان ئۇچقۇنى يالت قىلدى - قوياش ئۇنى كۈلدۈردى: قەلبىدە ھايات لەززىتى، ھايات ئۈمىدى ئۇچقۇنلىدى. ئۇ مەخسۇس چامباشچى كىيىمى بىلەن قولغا مەشىق قىلىچىنى ئېلىپ ئەتىگەنلىك مەشىققە ماڭدى. لى يىڭچى دەرەخ سايىسىدا ئۇنىڭغا دوكلات بەردى: - سوۋېت تانكىسى تۇدۇڭخابادىكى سوۋېت ئايرۇپىلان زاۋۇتىغا بۇرۇلۇپ كەتتى!

- بلەتتىم، شۇ يەرگە بارىدۇغۇ ئورۇسلار! - دېدى شېڭ دۈبەن كۈلۈپ قويۇپ، - بۈگۈن نازىردىن يۇقىرى

مەمۇرىي ئەمەلدارلار، پۈتكۈزۈلۈپ يۇقىرى ھەربىي ئەمەلدارلار دۈبەن مەھكىمىسىنىڭ يىغىن زالىغا يىغىلىدۇ. بىلىدىغانىمەن؟

- بىلىمەن، دۈبەن جانابلىرى!

- بىخەتەرلىككە ئالاھىدە دىققەت قىلىنسۇن. يىغىنغا كىرگۈچىلەر قاتتىق تەكشۈرۈلسۇن. بەكە، ئاچقۇچ

ئېلىپ كىرىشىۋ قەنىي قىلىنسۇن!

- بولىدۇ، دۈبەن جانابلىرى!

فرانسىيىدە ئىشلەنگەن كىچىك ماشىنا جەنۇپ - شىمال دەرۋازىلىرى ئارىلىقىدىكى دۈبەن مەھكىمىسى

جايلاشقان سۈرلۈك قورۇدىن بىر ماشىنا قوراللىق قىسىمنىڭ ھىمايىسىدە جەنۇبىي تۆپىلىك كۆچىسىغا قاراپ يۈرۈپ كەتتى.

پەردىلىرى ھىم ئېتىلگەن ماشىنىنىڭ كەينىدە يازلىق ھەربىي كۆڭلەك كىيگەن، پاگون تاقاپ قورال ئاسقان

«شىنجاڭ پادىشاھى» سۈرلۈك قاپقى سېلىنغان، قويۇق چاچلىرى چۇۋۇلغان، يوغان بورتۇپ چىققان كۆزلىرىدە

ۋەھىمە، تەكەببۇرلۇق ئارىلاشسىدىن پەيدا بولغان سۈرلۈك ئىپادە چاقناپ تۇرغان ھالەتتە ئولتۇراتتى.

ماشىنا تۆمۈر دەرۋازىلىق، سېپىل تاملىرىدەك ئېگىز قورۇق تاملار ئۈستىگە سىم تارتىلغان قورۇ ئالدىدا

توختىۋىدى، بىر قوراللىق ئەسكەر دەرۋازىنى ئاچتى ۋە قېتىپ تۇرۇپ چاس بەردى.

قارياغاچ، تالۋە نېرىدا مېۋىلىك دەرەخلىرى بار چوڭ ھويلىدا ئۈستى قاڭالتىر بىلەن يېپىلغان كاتتا ئۆي ۋە

كاھىش بىلەن يېپىلغان ئىككى ئۆي بار ئىدى. كاتتا ئۆيدە دۈبەن، كاھىشلىق كۆپ ئېغىزلىق ئۆيدە مۇھاپىزەتچى

ئەسكەرلەر، نېرىدىكى يەنە بىر كاتتا بىنا دا دۈبەننىڭ ئاتا - ئانىسى، ئىنلىرى تۇراتتى. ئۇنىڭ ئۈچىنچى ئىنىسى

شېڭ شىچى قوماندانلىق قىلىدىغان مۇھاپىزەتچى قوشۇننىڭ بىر باتالىيوني مەخسۇسلا بۇ قورۇنى ساقلايتتى.

1935 - يىلى شېڭ دۈبەن تۆت ئىنىسى، سىڭلىسى شېڭ شىنۇڭلارنى ئاتا - ئانىسى بىلەن بىللە لياۋنىڭ ئۆلكىسىنىڭ

كەييۈەن شەھىرىدىن شىنجاڭغا كۆچۈرۈپ كەلگەندىن بېرى، بىرنەچچە جايغا كاتتا قورۇ - جاي سېلىپ

ئورۇنلاشتۇرغانىدى. لېكىن ۋەزىيەت جىددىيلىكى سەۋەبىدىن، مۇشۇ چوڭ قورۇدا بىرىنچى دەرىجىلىك كۈتۈشتە

تۇرماقتا ئىدى. بولۇپمۇ بۇ يىل 3 - ئاينىڭ 19 - كۈنى سوۋېت ئىتتىپاقىدا ئوقۇغان تۆتىنچى ئىنىسى شېڭ شىچى

سۈيقەستكە ئۇچراپ ئېتىلغاندىن كېيىن، ئۇ گۇمانلىنىدىغانلىكى ئادەملەرنى تۇتۇپ ئالتە يۈز نەپەر سوۋېتپەرەس،

جۇڭگو كومپارتىيىسىپەرەس ئادەمنى تۈرمىگە تاشلىغان ۋە ئۆلتۈرگەن بولسىمۇ، ئۇنىڭ كۆڭلىدە تېخى قىساس،

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ۋەھىمە ساقىندىلىرى بار ئىدى. ئۇ ھازىر ھېچكىمگە - ھەتتا ئىنلىرى ۋە خوتۇنى - ئۆزىنى ئۆستۈرگەن باشلىقى چىۈزۈڭجۈن گىرنالنىڭ قىزى چىۈيۇفاڭغىمۇ ئىشەنمەيتتى.

ئەنە چىۈيۇفاڭ گۈللۈك ئىچىدىن چاچلىرى ئالاھىدە ياسالغان، بېشىغا فرانسۇز خېنىملىرىنىڭ ئىسىل ئىشلەپسىنى سەل قىڭغىر كىيىپ، مۇرىسىگە يېڭى يوق، يالت - يۇلت ھەل بېرىلگەن يىپەك كۆڭلەكتە كۆكسىنى ئالاھىدە كۆتۈرۈپ، جۈپ كۆكسى ئوتتۇرىسىدا «زىناق» پەيدا قىلىۋالغان، ئاپئاق مەيدىسىدە بوينىغا ئېسىلغان فرانسىيە مېدالىنىڭ ئالباس تاشلىرى جۇلالىنىپ تۇرغان ھالەتتە ئېرىگە قاراپ كۈلۈپ، ئويناقلان چىقىپ كەلدى ۋە :

- جىنيۇڭ، كەلدىڭىزما! - دېدى.

- بەك چارچىدىم. مەكتەپكە بارمىدىڭىزمۇ؟

- قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپىنىڭ مۇدىرلىقى قانچىلىك بىر ئىش، سىزگە بىر مىنۇت ھەمراھ بولۇش ئۈچۈن

بۇجاڭلىق مەنسىپىدىنمۇ ۋاز كېچەلمەيمەن!

- ياخشى! - شېڭ دۈبەن بىر ھەپتىدىن بېرى كۆرۈشمىگەن ئايالىنىڭ قولىنىڭ دۈمبىسىنى سىلاپ قويدى.

چىۈيۇفاڭ ئېرىنى قولتۇقلاپ پەلەمپەي بىلەن كاتتا ئۆيگە كۆتۈرۈلدى.

ئۇ زالدا تۇرغان مۇھاپىزەتچىگە:

- ھېچكىم كىرمىسۇن، بوۋايلار كەلسىمۇ كىرگۈزمە! - دېدى.

ئۇ ئېرىنى قولتۇقلاپ قېلىن گىلەملەرنى دەسسەپ يەنە شۇ فرانسىيىدىن كىرگۈزۈلگەن يۆلەنچۈكلىرى

نەقىشلىك، يۇمشاق خۇرۇمدا تاشلانغان، ئازادە كىرىسلوفا ئولتۇرغۇزدى. چىرايلىق ياسانغان بىر قىز پەتنۇستا ئىككى

ئىستاكىن «كافى» ئەكىردى - دە، ئۇنى ئەينەكتىن قىلىنغان ئالاھىدە ئۈستەلگە ئاستا قويۇپ تەزىم قىلىپ كەينىچە

مېڭىپ چىقىپ كەتتى.

- جىنيۇڭ، بۈگۈنكى دوكلاتىڭىز تولىمۇ ياخشى بولدى! - دېدى خوتۇنى مەدھىيە خۇمار ئېرىنىڭ تىزلىرىغا

قولىنى قويۇپ، - مېنىڭ دوستۇم لىنا ھاياجانلىنىپ: ئېرىڭ بىرىنچى دەرىجىلىك ناتىقكەن. «شېڭ دۈبەن

ياخشىمۇ!» دەپ شۇئار توۋلىۋېتىشتىن ئۆزۈمنى ئارانلا تۇتۇپ ئولتۇردۇم! دېدى مىنى قۇچاقلاپ!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

نەدىكىنى، تەييارلىقسىز، مۇنداقلا ئۈچ چوڭ مەسلەك ماركىسىزم - لېنىنىزىمدىن ئۈستۈن دېگەن بىرلا گەپنى چۈشەندۈرۈپ قويدۇم - شۇ.

- قانداق چۈشەندۈرۈشتە گەپ. دۇنيادا يېڭى مودا بولۇۋاتقان ماركىسىزم - لېنىنىزىمنى سۈن جۇڭشەننىڭ ئۈچ مەسلىكىگە يەتمەيدۇ دەپ ھۆكۈم قىلىش سىزنىڭ قوللىرىڭىزدىن كېلىدۇ. سىز زامانىۋىدىكى ئەڭ كاتتا ناتىق، دىپلومات، ھەربىي ئالىم!

- ھەربىي ئالىم دېسىڭىز بولىدۇ. گۇاڭجۇ شياۋگۈەن ھەربىي مەكتىپىنى پۈتتۈرگەندىن كېيىن گوسۇڭلىك دېگەن مىلتارىستنىڭ قارىمىقىدا ئارانلا ليەنجاڭ بولالىدىم. ھېلىمۇ ياخشى، قېيناتام چيۇزۇڭچۈەننىڭ غەمخورلۇقىغا ئېرىشىپ سىز بىلەن توي قىلدىم. بىللە ياپۇنىيىگە باردۇق. ئاتىمىز بىزگە ئالاھىدە كەڭتاشا ئۆي - جاي قىلىپ بەردى!

- سىز قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنۋېرسىتېتىدا، مەن توكيو ئۇنۋېرسىتېتىدا ئوقۇدۇق. شۇ قالتىس چاغلار ئىدى.

ئۆيىمىزدە ماركىسىزم - لېنىنىزىم توغرىسىدا كۈرۈڭىڭىزگە نۇتۇق سۆزلەيتتىڭىز!

- گوسۇڭلىك دېگەن مىلتارىست بىزگىمۇ ياخشى قارىغان. ئۇ جاڭ زولەن بىلەن سوقۇشىمىغان بولسا ئۇنداق

تىز ئۆلمەيتتى. جياڭ جېيىشنىڭ ئەلىمى جېنىمغا تەگدى. بىر قېتىم ئاشنىسى بىلەن تانسا ئويناپ قويۇۋىدىم،

ئاچچىقى كېلىپ مېنى ئۆستۈرمەيلا قويدى. ياپۇنىيە قۇرۇقلۇق ئارمىيە ئۇنۋېرسىتېتىنى جۇڭگودىن ئارانلا بىز ياك

جېي، ۋاڭ شۇچاڭ ئۈچىمىزلا پۈتتۈردۇق. ياك جېي سەنمۇبۇدا چوڭ ھەربىي ئەمەلگە ئېرىشتى، ۋاڭ شۇچاڭ خېبېي

ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ رەئىسى بولدى. مەن ئۇلاردىن ياخشى پۈتتۈرگەن. ماڭا ھېچنەمە تەگمىدى. تەلىم

باركەن، شىنجاڭغا كەلدىم. جىن شۇرېن ھۆكۈمەتتە مەندەك بىر ھەربىي بىلىمى بار ئادەم يوقكەن. ئۇ مەندىن

قابىلىيەت، ئىرادە جەھەتتە قورقتى. لېكىن غوجانىياز، ماجۇڭيىڭلارغا ئاخىر مېنى سالىدى. مەن ئىككى پۈلەك

ئەسكەرگە ئىگە بولۇۋالدىم. ئاپرېل ئۆزگىرىشىدە چىن رۇنچىڭنىڭ شەرقىي شىمال پىدائىيلىرىدىن ئۈستىلىق بىلەن

پايدىلاندىم. ھەربىي تاكتىكا، ھەربىي بىلىم ئاخىر مېنى سىياسىي سەھنىگە ئېلىپ چىقتى. سىياسىي سەھنىدىن

ھەربىي ترورلۇقنى تەلەپ قىلىدۇ. چىن رۇنچىڭ تۇرماق، ماڭا قول - قانات بولغان ئاق ئورۇس ئەسكەر

باشلىقلىرىنىمۇ، ھەممىسىنى يوقاتتىم. خەلەر مېنىڭ بۇ ئىشلىرىمنى قاتىللىق دېيىشىدۇ!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- ياق، بۇ دېگەن دانالىق!

- يۇفاڭ، بۇ قېتىم سۇڭ مېيلىڭ كاتتا ئەربابلار بىلەن كېلىدۇ. سىز سۇڭ مېيلىڭدىن بىر قەدەممۇ ئايرىلماڭ.

جياڭ جېيىشنىڭ نۇرغۇن ئادەملىرىنى سىياسەت ئېھتىياجى بىلەن ئۆلتۈرۈۋەتتىم. گومىنداڭنىڭ نۇرغۇن كاتتىلىرىنى قولغا ئالدىم. ئۇلار ئەز قىلىشى مۇمكىن. جياڭ جېيىشى ئاغزىدا: «شېڭ شىسەي شىنجاڭدەك چوڭ زېمىننى ساقلاپ تۇرۇۋاتىدۇ، ئۇ بىر باتۇر» دەپ ماختىغىنى بىلەن، ئۇ ھىيلىگەر ۋاقتى كەلگەندە مېنى ئايرۇپىلان بىلەن بومباردىمان قىلىشى مۇمكىن. مەن ئۇنىڭ كۆڭلىنى قارىتىۋېلىش ئۈچۈن ئەللىك مىڭ سەر ئالتۇن تەقدىم قىلماقچىمەن!

- نېمانچە جىق!

- بىزگە جان كېرەك، يۇفاڭ، بۇ قېتىم سۇڭ خېنىم بىلەن جۇشاۋلىياڭ، خې جىڭخۇ، ماۋ باڭچۇ، لياڭ خەنساۋ،

دۇڭ شەنگۇاڭ، چىڭ ۋەنلى، ۋۇزىشياڭ دېگەنلەر كەلگۈدەك. بۇلار تولىمۇ كاتتا ئادەملەر. ھەربىي، دىپلوماتىيە،

سىياسەت ۋە ھىيلە - نەپرەت ھەربىرى بىر جۇگى لياڭ. كىم بىلىدۇ، ئۇلار قانداق نەپرەت بىلەن كېلىدۇ. ئەمما

مەن بىر نەرسىگە ئىشىنىمەن: شىنجاڭنى قولۇمدا چىڭ تۇتۇپ تۇردۇم، ئۇنى ۋەتەن زېمىنىغا يەنە قوشىمەن. بۇ

تۆھپەمنى ھېچكىم ھېسابقا ئالمىسىمۇ جياڭ جېيىشى قەدىرلەيدۇ. ئۇنىڭ ۋەتەن كۆز قارىشى بەك ئۇلۇغ. تاشقى

مۇڭغۇلىيىنى ئورۇسلار مۇستەقىل دۆلەت قىلىپ قۇرۇپ بەردى. جياڭ جېيىشى بۇنىڭغا قەتئىي قارىشى. قولىدىن

كەلسە ئۇ بالقاش كۆلىنىڭ بېرىسىدىكى يەرلەرنىڭ ھەممىسىدىن ئورۇسلاردىن تارتىۋېلىپ ۋەتەن قوينىغا

قوشۇۋالغان بولاتتى.

- سىز بۇ يەردىكى ئۇيغۇرلارنىڭمۇ مۇڭغۇللاردەك مۇستەقىل بولىمىز دەۋاتقىنىنى ئۇنتۇماڭ.

- ئۇخلىماي چۈش كۆرۈش. بۇ خەق بۇ يەردە ئۆسكەن گىياھ، توغراق، قارىياغاچ. ئۇنىسلا ھېساب ئەمەس،

دۆلەت بولالغۇدەك ئىقتىدار، قابىلىيەت بولسا بولىدۇ. بۇلاردا يە بىرەر سىياسەتچى، يە بىرەر ھەربىي شۇناس

باشلامچى بولمىسا، بارى - يوقى بىرنەچچە مەرگەن، قارام - تەلۋىلەر. ئۇلار ئوۋچىلىققا يارايدۇ، دۆلەت قۇرۇش

قولىدىن كەلمەيدۇ. دۆلەت قۇرغانلار ساپلا ھەربىي داھىيلار: ئىسكەندەر، چىڭگىزخان، ناپالېئون، گىتلىپۇلارنىڭ

قايسىبىرى ھەربىي ئەمەس. ئاددىيسى، تۈركىيە داھىيسى مۇستاپا كامالىمۇ شۇ. ھەربىي بىلىمى يوق، ھەربىي

كۈچى يوق مىللەت دۆلەت بولالايتتىمۇ. ستالىن ماڭا دۆلەت قۇرۇپ بېرىشكە ئۇنىمىدى، ئۇيغۇرلارغا ئۇناتتىمۇ؟

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئۇلارغا دۆلەت قۇرۇپ بەرسە بۇخارا خانلىقى، ئابلىي خان ئالاش ئوردىچىلىرى كۆتۈرۈلۈپ تۈركىيە بىلەن بىرلىشىپ ستالىننىڭ تەختىگە تەھدىت سالىدۇ. ستالىن ئۇيغۇر، قازاقلارنى قوراللىنىدۇرۇپ مېنى جازالاشقا سېلىشى مۇمكىن. مەن بۇنىڭغا تولىمۇ ھۇشيار، شۇنىڭ ئۈچۈن جياڭ جېشىغا بېقىنماقچى بولۇۋاتىمەن. ئۇرۇسلار تاجاۋۇز قىلسىلا جياڭ جېشى ئامېرىكىنى ئارىغا سالىدۇ. ستالىن روزۇپلېتنىڭ دېگىنىنى قىلىدۇ، خوتۇن!

- جىنيۇڭ، يەنە بىر قېتىم دەپ قوياي، سىز يېتىلگەن سىياسىيون، ھەربىي شۇناس، دىپلومات! جياڭ جېشى ئورنىنى سىزگە بەرسە سىز پۈتۈن ئاسىيانى ۋەتەن زېمىنىغا قوشالايسىز. چاۋشيەن، ياپۇنىيە، ۋېيتنام، لاۋوس، كامبودژا، مالايشيا، سىنگاپور دېگەنلەر جۇڭگولۇق بولماي نېمە؟ سوۋېتنىڭ ئورال دەرياسىنىڭ شەرقىدىكى يەرلىرىمۇ بىزنىڭ. بىز دۇنيادىكى ئەڭ چوڭ، ئەڭ باي، ئەڭ قۇدرەتلىك دۆلەت بولۇشىمىز كېرەك. سىز شۇنداق دۆلەتكە پادىشاھ بولۇشقا مۇناسىپ!

شېڭ شىسەي ئون نەچچە يىللىق قەدىنەس خوتۇننىڭ مۇشۇنداق چوقۇنۇشلىرى، ماختاشلىرىنى ياقتۇراتتى. ئۇ بارلىق ئاياللار مۇشۇنداق ماختاشقا دەپ ئارزۇ قىلاتتى. ئۇ دۇنيادىكى گۈزەل ئاياللار ۋەكىلى، دانا ئاياللار تىپى ھېسابلايدىغان خوتۇننى باغرىغا چىڭ باستى.

لېكىن، 1942 - يىلى سېنتەبىر ئېيىدا لەنجۇدىن قوزغالغان مەخسۇس ئايرۇپىلان ئايرۇدۇرۇمغا قونغاندا، ئايرۇپىلاندىن گۈزەل، سالاپەتلىك سۇڭ مېيلىڭ چۈشۈش بىلەن شېڭ شىسەي ئۇنىڭ ئاق پەلەي كىيگەن نازۇك، سۈتتەك ئاق، سىرلىق قوللىرىنى تۇتقاندا، ئۆز ئايالىنىڭ تولىمۇ تۆۋەن، پۇل، ئابروي ۋە راھەت - پاراغەتتە تالانتى بار، سالاھىتى، گۈزەللىكى، نازاكتى يوق ئىكەنلىكىنى ھېس قىلدى. سۇڭ مېيلىڭ تولىمۇ سەزگۈر دىپلومات ئىدى.

ئامېرىكىدا ئوقۇپ جۇڭگوچە ئاياللار ئالاھىدىلىكىنى يوقاتقان، ھەتتا ئادەتتىكى سۆزلىرىگىمۇ ئىنگىلىز تىلى ئارىلىشىپ كەتكەن سۈتتەك ئاق، مۇئامىلىسى سىلىق بۇ ئايال گۈزەللىكتە، ئۆزىنى تۇتۇش ۋە ئۆزىنى گەۋدىلەندۈرۈشتە ۋاڭ جىڭۋىينىڭ ئەڭ گۈزەل، داڭلىق ئايالىنى بىكارلا يېڭىۋەتمىگەنلىكىنى شېڭ شىسەي چۈشەندى. ئۈرۈمچىنىڭ شىمالىدىكى ئايرۇدۇرۇم بىلەن دۈبەن مەھكىمىسى مېھمانخانىسىنىڭ ئارىلىقىدا شەھەر خەلقى، ئوقۇغۇچىلار، ئوفىتسېرلار مەكتىپىنىڭ ئوقۇغۇچى - ئوفىتسېرلىرى يولنىڭ ئىككى قاسنىقىغا تولغان. شېڭ

دۈبەن سۇڭ مېيلىگىنى كۈتۈۋېلىشنى ئالاھىدە داغدۇغا بىلەن ئالدىنلا بىر نەچچە قېتىم مەشىق قىلغان بولۇشىغا قارىماي، بىرەر يېرىدە چاندۇرۇپ قويۇشتىن ۋەھىمە قىلاتتى.

- سۇڭ خېنىم، بىزنىڭ بۇ چىگرا شەھەر مانا مۇشۇنچىلىك، خەلقىمىزمۇ چوڭ سورۇن كۆرمىگەن. كۆڭۈللىرىگە

ئالمىسىلا، كۈتۈشۈمىز ئاددىيلا بولۇپ قالدى! - دېدى ئۇ ئىككى سائەت تەقەززا بولۇپ كۈتۈپ خاپا بولغىنىنى

چاندۇرماي، - ۋاقىت قىس، كۈتۈۋېلىش تەييارلىقىمىز چولتا بولۇپ قالدى.

- گەپ رەسمىيەتتە ئەمەس، سەمىيەتتە، جياڭ ۋېيۈەنجاڭ سىزنىڭ سەمىيىلىكىڭىزگە قايىل!

«ئۇن يىل دۈشمەنلەشتىم. قارا، بۇ خوتۇننىڭ گەپكە ئۈستىلىقنى، سەن سەمىيى دۈشمەن دېمەكچىمۇ؟»

ياق، ئۇ دېمەكچى، ۋەتەندىن يۈز ئۆرمىدىم. بۇنىسى راست، ئەمما ئۇنىڭغا يۈزسىزلىك قىلدىم. لېكىن ۋەتەننى

ساتمىدىم. مانا بۈگۈن شۇ تۆھپەم مېنىڭ ساداقىتىم بولماقتا...»

شېڭ شىسەي شاڭخەيدە، نەنجىڭدا سۇڭ خېنىمنى كۆرگەن. ئۇ چاغلاردا شېڭ شىسەي سىياسىيغا قارىغاندا

قىزلارغا كۆپرەك كۆڭۈل بۆلىدىغان، يېتىلگەن خوتۇن بېدىكى ئىدى. شۇ چاغلاردا جياڭ جېيىشەدەك ھەممىگە قولى

يېتىدىغان كاتتىلارنى كۆزگە ئىلماي، چىراي ۋە بەدەن گۈزەللىكى، ياۋرۇپا ئېڭى ۋە سودىسى بويىچە ئۈستۈنلۈك

تالىشىپ يۈرگەن خەينەنداۋلىق ئېسىلزادە بىر قىزغا ئىچ - ئىچىدىن كۆيۈپ، تەمە ۋە ھەۋەس بىلەن تامشىپ

ئۇخلىيالمىغانىدى. مانا بۈگۈن بۇ ئايالنىڭ دۆلەت رەھبىرى سەنئىتىدە كامالەت ئىگىسى ئىكەنلىكىنى كۆرۈپ،

ئۆزىنى بەختتىن تولۇمۇ يىراق بىر بىچارە ھېس قىلدى:

- سۇڭ خېنىم، چىراي - ھۆسن - جامالىڭىز بىلەن جۇڭگو زېمىنىدىكى بىرىنچى گۈزەل ئىدىڭىز. سىز جۇڭگودا

پەيدا بولغاندىن كېيىنلا ۋاڭ جىڭۋېي خانىمى گۈزەللەر سەھنىسىدىن ئۆزلىكىدىن چۈشۈپ قالغانىدى. بىلىمەن،

دۆلەت ئىشىدىمۇ نۇرغۇن دۆلەت ئەربابلىرىدىنمۇ ئارتۇق قابىلىيەت ئىگىسى ئىكەنسىز. جياڭ ۋېيۈەنجاڭ بىكارلا

سىزگە شۇنچە كۆپ قۇربانلىق بېرىشتىن ئىككىلەنمەپتىكەن. قايىلمەن، قايىلمەن، دۇنيادا ئەڭ بەختلىك ئەر جياڭ

ۋېيۈەنجاڭ ئىكەن!

شېڭ شىسەي شۇنىڭدىن كېيىن سۇڭ مېيلىك بىلەن بىرنەچچە قېتىم مەخپىي سۆزلەشتى. ئۇ سۇڭ مېيلىگىنى

ئاشۇرۇپ ماختىدى، ئۆزىنىڭ ئۇزۇن يىللىق ھۆرمەت ۋە ھەۋەس جۇغلانمىلىرىنى ئىپادىلىدى. ئۆزىنىڭ ساداقىتى ۋە

ئەركىنلىكنى ھېسداشلىق ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن قان تۆكۈش كېرەك!!!

ھېسسىيات ساپلىقىنى بىلدۈردى. سۇڭ خېنىمۇ شېڭ دۈبەننىڭ ئەرلەرگە خاس جاسارىتى، ھەربىي، سىياسىي ۋە دىپلوماتىيىدىكى تەدبىرچانلىقى، كەسكىنلىكى ۋە مۆلچەرلەش قابىلىتىنىڭ يۇقىرىلىقىنى ماختىدى. شېڭ دۈبەن ھېچكىمگە ھازىرقىدەك ئېرىمىگەن؛ ئۇ بارلىق غەم-ئەندىشلىرىنى ئىختىيارسىز ئۇنتۇپ، شىنجاڭدا گومىنداڭ پىرقىسىنى تەسىس قىلىش، گومىنداڭ خادىملىرى شىنجاڭغا كېلىپ قۇرۇلۇشقا ياردەم بېرىشكە ئوخشاش چوڭ ئىشلارغا تېزلا رازىلىق بىلدۈردى. سوۋېت ئىتتىپاقىنىڭ ئورنىنى گومىنداڭ، ستالىننىڭ ئورنىنى جياڭ جىيىشى ئىگىلىدى. بىرلا سۇڭ مېيلىڭنىڭ ئورنىنى چىۋ يۇفاڭ ئىگىلىيەلمىدى. شېڭ دۈبەن مۇشۇنىڭ ئۈچۈنلا ئىچ-ئىچىدىن ئۆرتەندى.

سۇڭ مېيلىڭ قىزلار ئوتتۇرا مەكتىپىنى زىيارەت قىلدى، بۇ مەكتەپ ئۇنىڭ ئۆيى ۋە دۈبەن مەھكىمىسىنىڭ يېنىدىلا، شۇنداق بولسىمۇ شېڭ دۈبەن بىر روتا ئەسكەر بىلەن مەخسۇس ماشىنىدا سۇڭ مېيلىڭنى ئۇزاتتى. كەچقۇرۇن ئۇ ئۆزىنىڭ ھەيۋىسىنى كۆرسىتىپ قويۇش ئۈچۈن ھەربىي مانېۋىر ئۆتكۈزدى. 8-ئۇرۇش رايونىنىڭ قوماندانى جۇشاۋلياڭ ئۇنىڭ كونا باشلىقى ۋە جياڭ جىيىشىنىڭ ئىشەنچلىك كاتىۋاشلىرىدىن بىرى سۈپىتىدە: - بۇرادەر، بۇ نېمە قىلغىنىڭىز، ھەيۋىنى كىمگە كۆرسىتىۋاتىسىز؟ ئۇنتۇپ قالماڭ، جياڭ ۋېيۈنجاڭ نەچچە يۈز ھەربىي ئايرۇپىلانى بىرىنچى دەرىجىلىك ئۇرۇش تەييارلىقى ھالىتىدە تۇتۇپ تۇرۇۋاتىدۇ. سۇڭ خېنىم ۋېيۈنجاڭ ئۈچۈن بىر دۆلەت. ناۋادا سۇڭ خېنىم ئۈچۈن كىچىككىنە تەھدىت پەيدا بولىدىكەن، ۋېيۈنجاڭ قېشىنى مىدىرلىتىپلا قويسا، سىزنىڭ ئۈرۈمچىڭىز بىر مىنۇتتىلا كۈل دۆۋىسىگە ئايلىنىپ قالىدۇ! - دېۋىدى، شېڭ تەمتىرەپ: - ھەربىرىنىڭ بىخەتەرلىكى ئۈچۈن، ئورۇسلارنىڭ قولىدىن ھەرقانداق يامانلىق كېلىدۇ. ئۇلار ھەدەپ يەرلىك خەلقلەرنى قۇتىرتىۋاتىدۇ، قوراللاندىرۇۋاتىدۇ. مەن شۇلارغا ھەيۋە كۆرسەتمەكچىمەن! - دېدى. لېكىن ئۇ يالغان ئېيتتى. ئۇ سۆھبەتتە قويۇلغان بەزى مەسىلىلەرگە ھەربىي مانېۋىر ئارقىلىق جاۋاپ بەرمەكچىدى، بۇ نېيىتى ئاشكارىلىنىپ قالدى.

ھەرقانداق بىر قۇدرەتلىك ئادەمنىڭمۇ ئۆزىدىن ئۈستۈن رەقىبى بولىدۇ. ھېچبولمىسا مەلۇم جەھەتتە، مەلۇم مەسىلىدە بىرى ئۇنىڭدىن ئۈستۈن بولىدۇ. ناپالېئون يەتتە يۈز نەچچە مىڭ ئەسكىرىنى موسكۋادىن چېكىندۈرگەندە، روسىيە پادىشاھىنى ياكى روسىيە دۆلىتىنى ئەمەس، كۈتۈزۈشنى تىلغان ئالغان. گىتلىېرۇم

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئوخشاشلا موسكۋا بوسۇغىسىدا ئىككى يۈز نەچچە مىڭ ئەسكىرىدىن ئايرىلىپ تۇنجى قېتىم تۇمشۇقغا يەپ بۇرنى قانغاندا، سوۋېت ئىتتىپاقى پارتىيىسىنى ئەمەس، ستالىننى تىللىغان...

شېڭ دۈبەن ھازىر كىمنى تىللىشى كېرەك؟ ئۇنىڭ بۇسۇغىسىدا بىر تەڭدىشى يوق ئايال تۇرماقتا. ئۇ ھەممە جەھەتتە ئۆزىدىن ئۆستۈن ئىكەنلىكىنى ئىسپاتلاپ بولدى. شېڭ دۈبەن ئەمدى ئۆزىنى تولىمۇ بىچارە، يارامسىز

ھېس قىلدى. سۇڭ مېيلىڭ ئۇنى ھېچنىمىگە زورلىمىدى، گەپلىرىدە جياڭ جىيېشىنىڭ پىكىرى مۇنداق دېگەن سۆزنىمۇ ئىشلەتمىدى. ئۇ پەقەت شېڭ شىسەينىڭ ياشلىقى، ياپۇنىيىدىكى چېغدا جاڭ شۆلياڭغا قارشى گەپلەرنى

قىلغانلىقى، جياڭ ۋېيۈەنجاڭنىڭ كۈنچىلىكى كۈچلۈك ئادەم ئىكەنلىكىنى ئۇنتۇپ، ئۇنىڭ چىرايلىق ئاشنىسى بىلەن تانسا ئوينىغانلىقى، بۇ خىل قاراملىق ھەممىلا ئەرلەردە بولۇۋەرمەيدىغانلىقى، قاراملىق قەھرىمانلىقنىڭ بىر

خىل ئىپادىسى ئىكەنلىكى، ئۆزىنىڭ ئامېرىكىدا سىياسەتچىلەر كۆپ ئارىلىشىش جەريانىدا بىر سىياسەتچىنىڭ دىپلوماتىيە، بىلىم ۋە تىل - ھەرىكەت سەنئىتىدە يېتىلىش زۆرۈرلىكىنى ھېس قىلغانلىقى، شېڭ دۈبەن جۇڭگو تارىخ

بېتىدىن ئورۇن ئېلىشقا مۇناسىپ ئادەم ئىكەنلىكى ئوخشاش گەپلەرنىلا قىلدى؛ «قىرىق نەچچە ياش دېگەن تازا قىران چاغ. ئامېرىكا زۇڭتۇڭى روزۋېلت 1933 - يىلى 3 - ئاينىڭ 4 - كۈنى ئامېرىكىنىڭ 32 - نۆۋەتلىك زۇڭتۇڭى

بولغاندا نەق ئەللىك ياشتا ئىدى. قاراڭا مۇنۇ ئوخشاشلىقنى، سىزمۇ 1933 - يىلى 3 - ئايدا تەختكە چىقتىڭىز. روزۋېلت زۇڭتۇڭ بىلەن بىر ۋاقىتتا - ھە. شۇ يىلى گىتلىبىرۇمۇ تەختكە چىققان دەڭا!» دېگەن سۆزنى سىلىق - يۇمشاق

ئېيتىپ، ئۇزۇن قاشلىرىنى ئوينىتىپ، چىرايلىق بۇرنى بىلەن گۈزەل لەۋلىرىنى ھېچبىر ئايال زاتى قاملاشتۇرالمىدىغان بىر خىل نازاكەت بىلەن مىدىرلىتىپ قويۇپ، شېڭ شىسەينىڭ تىزىغا ئاستا، دەل تەلەپ قىلغان

ۋاقتىدا ئالاقىسىنى ئۇرۇپ قويدى؛ شۇنچە نۇرغۇن گۈزەللەر، ھەتتا موسكۋا تەربىيىسىدە يېتىلگەن رۇس قىزلىرىمۇ شېڭ دۈبەنگە مۇنچىلىك سىھىرلىك لەززەت بېرەلمىگەندى. سۇڭ مېيلىڭ ئۇنىڭ روھىنى تىزلا ئەسىر قىلىۋالدى. ئۇنىڭدا

ماختاپ - ئۇچۇرۇش يولى بىلەن يېتىدىغان بىرەر مەخپىيەتلىكنىڭ بارلىقى ياكى راستتىنلا شېڭ شىسەيگە قىزىقىپ ئاياللارغا خاس شەخسىي ھېسسىياتىنى ئىپادىلەش ئىستىكى پەيدا بولغانلىقىنى بىلگىلى بولمىدى. لېكىن شېڭ

دۈبەن ھازىر ئۆزىنى ھوقۇق ۋە ئەمەلگە ئىنتىلىشتە دۇنيا مىللەتلىرى ئىچىدە بىرىنچى ئورۇندا تۇرىدىغان جۇڭگولۇقلاردىن چىققان ياۋرۇپاچە ئەركىن پىكىرى قىلىشنىڭ ئۈلگىسى ھېسابلاپ خاتالاشقانلىقىنى سەزدى. بۇ

ئۆلگە سۇڭ مېيلىك بولۇپ چىقتى. ئۇنى كۆرگەن ھەرقانداق بىر ئەر سىرتقى گۈزەللىكىگە قايىل بولسا، ئۇنىڭ مۇڭداشقان ھەرقانداق بىر ئادەم ئۇنىڭ ئاياللار گۈزەللىكىنىڭ تۈپ بەلگىسى بولغان ئەدەب، خۇلق ۋە ھېسسىيات ئىپادىلەش ۋاستىلىرىدىن ئۈستىلىق بىلەن پايدىلىنىشىغا ھەيران قالاتتى، مانا بۇ شېڭ دۈبەننىڭ خۇلاسىسى.

ئۆزىنىڭ ئۈستۈن ۋە كۈچلۈك ئىكەنلىكىنى كۆرسىتىش ئۈچۈن ئۇ ھەرخىل زىياپەت، ئۆچىرىشىش، ئېكىسكۇرسىيىلەردە ئالدىن تەييارلىق قىلغىنى بويىچە نۇرغۇن ئىشلارنى قىلىپ باققان بولسىمۇ، زادىلا كۆزلىگەن مەقسىدىگە يېتەلمىدى. ئۇ خۇددى كۈلكىلىك ئىش قىلىپ قويغاندەك، باشقىلار ئۇنى مەسخىرە قىلىۋاتقاندەك، بولۇپمۇ ئۇنىڭ بىلەن ئۈزەڭگە سوقۇشتۇرۇپ يۈرگەن ۋۇجۇڭشىن دېگەن سىياسەتچى، ئۇنىڭ ھەربىي كۈچىنى كۆزگە ئىلمايدىغان جاڭ شۆلياڭ دېگەن گېنېرال، ئۇنىڭ قىرغىنچىلىقى ئۈستىدىن غەزەبلەنگەن باشقا ئەمەلدارلار ئۇنىڭغا نەپرەت بىلەن قاراۋاتقاندەك بىلىنىشكە باشلىدى. سوۋېت ھەربىي، سىياسەتچىلىرى ئۇنى مۇنداق ئوسال ئەھۋالغا چۈشۈرۈپ قويىمىغاندىغۇ! قىسقىسى، يەنئەن ۋە نەنجىڭدىن كەلگەن زىيالىيلارنى يىغىۋېلىپ، سولاپ ئۆلتۈرۈپ تازىلىغاندىن بېرى، شېڭ دۈبەننىڭ ئۈستىدىن ئەرز-شەكايەت قىلغۇچىلار كۆپىيىپ كەتكەنىدى. شۇلارنىڭ سۇڭ مېيلىگە شەكايەت قىلىشىدىن ساقلىنىش ئۈچۈن، ئايالى چيۇ يۇفاڭنى سۇڭ مېيلىگە سېلىپ قويدى.

لېكىن مەركىزىي ئاگېنتلىقنىڭ مۇخبىرى چىڭ ۋەنلى ئۇنى بىلىپ قالدى بولغا، مازاق قىلغان تەلەپپۇزدا:

- مەركىزىي ئاگېنتلىق شىنجاڭ توغرىسىدا ئەتراپلىق مەلۇماتقا ئىگە، يېڭى ئەھۋاللارمۇ بىر كۈن ئۆتمەي كونا بولۇپ قالىدۇ! - دېدى.

- خۇددى بىزنىڭ ھاۋا قىسىملىرىمىزدەك تېز! - دەپ قوشۇمچىلىدى ھاۋا ئارمىيە سىلگى خې جىڭشۇ.

ناۋادا سۇڭ مېيلىك كەلمىگەن بولسا شېڭ شىسەي بۇلارنى ئوڭايلا ئۇچۇقتۇرالايتتى. بۇ ئىشتا ئۇنىڭ قولى بەكمۇ ئەپلىك. لېكىن قىلىچ بىلەن دار نېمىنىڭ بەلگىسى؟ غالىب - كۈچلۈكنىڭمۇ ياكى رەزىللىك، ۋەھشىيلىكنىڭ بەلگىسىمۇ؟ رەزىللىك، ۋەھشىيلىك دېگەن مەۋجۇتمۇ؟ كۈچلۈكلەر ئاجىزلارنى ئۇزۇق قىلىدۇ. دۇنيادا ھېچنەمە يېمەيدىغان نېمە بار؟ چۈمۈلە چېغىدا كۈچى يەتكەننى يەيدۇ، ياۋاش دېيىلىدىغان قويۇمۇ چىرايلىق گۈل - گىياھلارنى يەيدۇغۇ. گىتلىرنىڭ ياۋرۇپاغا ھۆكۈمران بولۇۋېلىشى، ياپۇنلارنىڭ تىنچ ئوكيان ۋە جۇڭگو زېمىنىدىكى قىرغىنچىلىقى ئۇلارنىڭ نەزىرىدە ئۇلۇغۋار ئىش. مېنىڭ قاتتىق سىياسەت يۈرگۈزۈپ ئۆزۈمگە زىيانلىق،

ھاكىمىيەتتىكى خەۋپلىك ئۇنسۇرلارنى تازىلىشىم ھەم ئۆزۈمچە ئۇلۇغ ئىش. باشقىلارنىڭ ئەرز قىلىشى، مېنى ئاغدۇرۇش كويىدا بولۇشى مانا بۇ ھەقىقىي ۋەھشىيلىك، دۇنيادا ۋەھشىيلىك بار دېيىلسە، مانا مۇشۇ خەۋپ تازا ۋەھشىيلىك. بۇ خەۋپكە يەل بېرىۋاتقان رۇسلار، قولغا تۇتۇرۇق ئېلىپ روسلارنىڭ سەنىمىگە دەسسەۋاتقان ئۇيغۇر، قازاقلار ھەمدە يەنە كۆمۈنۈستىلىرى ۋەھشىي ئۇنسۇرلار. مۇنۇ شېك دۈبەننى مازاق قىلىۋاتقان ئادەملەرمۇ ئاشۇ ۋەھشىيلەرگە ھېسداشلىق قىلغۇچىلار. جياڭ جېيىشنىڭ ئايرۇپىلانلىرى جۈچۈەندە بۇياققا قاراپ ئۇچۇشقا تەييار تۇرغان بولسا، مۇنۇ سۇڭ مېيلىك دېگەن ھىيلىگەر خوتۇن يۇمشاق سۆزلىرى بىلەن شېك دۈبەننىڭ روھىغا خوجايىنلىق قىلىۋالغان بولسا، شېك دۈبەن بۇنچىلىك خيالغا ۋە مۇلاھىزىگە بېرىلمىگەن بولاتتى...

ئۇ ئازاب بىلەن كۈلۈپ قويدى:

- گېتلىرمۇ موسكۋا بوسۇغىسىغا تېز كەلگەن، تېز چېكىنىۋاتىدۇ!

- ئۇنىڭ چېكىنىشى ئىلگىرلىشى ئۈچۈن!

- بەزىدە چېكىنىشىمۇ ئىلگىرلەشنىڭ داۋامى بولۇپ قالىدۇ!

- ئىلگىرلەش چېكىنىشتىنمۇ يامان ئاقىۋەت بېرىپمۇ قالىدۇ!

- شېك دۈبەننىڭ سوتسىيالىزىمدىن ئۈچ بۈيۈك سىياسەتكە ئۆتۈشى زور ئىلگىرلەش!

- چېكىنىپ ئىلگىرلەش!

- ياق، ئىلگىرلەپ چېكىنىش!

- ھا - ھا - ھا!

- ھى - ھى - ھى!

- بىز ئەمدى ھەقىقىي بىر ئائىلە!

- جياڭ ۋېيۈەنجاڭنىڭ ئۇزۇن ئۆمۈر كۆرۈشى ئۈچۈن!

- سۇڭ خېنىمنىڭ سالامەتلىكى، سىشى تەيخۇدەك، ۋۇزىنىيەندەك دۆلەت تىزگىنىنى چىڭ تۇتۇشى ئۈچۈن!

- جياڭ ۋېيۈەنجاڭنىڭ كۆز - قۇلقى بولۇشىدىن ئەقىل - پاراستىگە ئايلىنىشى ئۈچۈن!

- 20 - ئەسىردىكى ئەڭ ئۇلۇغ ئايال ئۈچۈن!

- روزۇپلىت زۇڭتۇڭنىڭ خانىسى ئاننا سۇڭ خېنىمغا ھەيران قالسۇن، مۇشۇ غەلبە ئۈچۈن!

زىياپەت شۇنچىلىك خۇشال، قىزغىن كەيپىياتقا ئېرىشتى. بۇ كەيپىيات سۇڭ مېيلىڭغا مەنسەپ. شېڭ دۈبەن بۈگۈن ئازراق ئارىسالدىلىقتىن كېيىن ھەقىقىي كۈلدى. بۇ ھەم سۇڭ مېيلىڭغا مەنسۇپ. بىر ئادەمنىڭ قەلبىدىكى ۋەھىمنى شادلىق بىلەن ئالماشتۇرالىغان ئايال ئۇلۇغ بولماي نېمە بولسۇن.

چىيۇفاڭ ھېچقاچان شېڭ دۈبەنگە بۈگۈنكىدەك يېقىمسىز كۆرۈنىمگەن. ئۇ نېمىشقا بۈگۈن فرانسىيە ئاقسۆڭەكلىرىنىڭ كىيىمىنى سېلىۋېتىپ سىشى تەيخۇدەك كىيىنىۋالدىكەن؟ ئۇ سۇڭ مېيلىڭ بىلەن چىراي ۋە تەبىئىي كۈلكىدە بەسلىشەلمىگىنى ئۈچۈن شۇنچە چۈشكۈن كۆرۈنسە كېرەك!

زىياپەت قىزماقتا. يېيىلمەكتە، ئىچىلمەكتە، ماختالماقتا؛ ئۆردەك تىلى، كەكلىك كاۋىپى، بېلىق تۇخۇمى، ئۇلار گۆشى، شوتلاندىيە ۋىسكىسى، روسىيە ۋە جۇڭگونىڭ ئەڭ داڭلىق ھاراقلىرى... زۇڭتۇڭ، ۋېيۈەنجاڭ زىياپەتلىرىدىن زادىلا كەم ئەمەس مول داستانلىق زىياپەت ئۈستىلى شادلىق بىلەن مەدھىيلەندى. مانا تانسا، شېڭ دۈبەن يىگىرمىنچى يىللاردىكى قىران چاغلىرىغا يانغان، سۇڭ مېيلىڭ شۇنداق يەڭگىل، ئەۋرىشم تانسا ئوينىدىكەن، شېڭ دۈبەن مەڭزىنى ئۇنىڭ مەڭزىگە ياقالغان بولسا ياكى كىشىنى مەست قىلىدىغان ئەتىر- ئادىكالىن پۇراقلىرىنى كارىۋاتتا يېتىپ پۇرىيالىغان بولسا... ھەرقانداق ئادەمنىڭ قولى يەتمەيدىغان شاخلامۇ بولىدىكەن... ھە! تەييار خۇلاسلەر بىلەن قانائەتلىنىپ قالغان جۇڭگولۇقلار ھاياتقا يېڭى سۇئال قويۇشتىن تولمۇ قورقۇدۇ. بولمىسا: «جياڭ ۋېيۈەنجاڭ سۇڭ مېيلىڭدىن شۇنچە قېرى، شۇنچە كۆرۈمسىز، شېڭ دۈبەن جياڭ جېيىشىدىن ھەممە جەھەتتە ئۈستۈن، بىرلا مەنسەپ پەرقىنى دېمىسە، شۇنداق تۇرۇپ قانداق بىر كۈچ شېڭ دۈبەننىڭ مەيدىسىدىن ئىتتىرىپ، گۈزەل خېنىمنى باغرىغا بېسىشتىن مەھرۇم قىلىپ تۇرىدۇ؟» دەپ سوراشقا بولاتتىغۇ!

زىياپەت ئاخىرلاشتى، تانىمۇ تۈگىدى، لېكىن شېڭ دۈبەننىڭ ئازابلىق خىياللىرى ئاخىرلاشمىدى، تۈگىمىدى؛ شۇڭا ئادەملەردە ئارمان تۈگىمەيدىكەن - دە! بەلكى جياڭ ۋېيۈەنجاڭ خوتۇن - بالىلىرىدىن مەڭگۈلۈككە ۋاز كېچىپ، مىڭ تەستە ئېرىشكەن بۇ سۇڭ مېيلىڭ بىلەن ئۆزىنى ئارمانسىز ھېسابلىسا كېرەك. ئۇنىڭمۇ يېڭى ئارمانلىرى پەيدا بولغان بولسا كېرەك. ئىنسان قانائەتنىڭ قۇلى ئەمەس. مەڭگۈ تاكى ئۆلگۈچە

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئارمان قوغلىشىپ يۈرىدىغان بىر تەلۋە ئوۋچى. شېڭ دۈبەن بۈگۈن ئارمان قۇچقىدا ۋەھىمدىن خالىي، لېكىن ئۇنىڭ ئارمان - ئارزۇلىرى ئۇنى يېڭى تەۋەككۈلچىلىك، تەلۋىلىككە ئۈندىمەكتە؛ ئۇ شۇ تاپتا سۇڭ مېيلىك ياتقان ئۆيگە ئۇخلاش كىيىمى بىلەن كىرىسچۇ؟ ...

قاراملىق خۇشاللىقنىڭ قېرىندىشى، يەنە پۇشايمانغا ھامىلدار بىر قىلىق. ئەللىككە يېقىنلاشقان ئادەملەرگە تۇرمۇش ھامان كېيىنكىسىنى تەقدىم قىلدۇ. پاھ، سۇڭ خېنىم سۈت بىلەن بەدىنىنى يۇيۇۋاتقان بولسا، تەلۋىلىك پاجىئە بىلەن ئاخىرلاشمىسۇن! ...

ھېسسىيات، تەلۋىلىك ئۇنىڭغا پۇشايماندىن باشقا ھېچنەمە قالدۇرمىدى. ئەتىسى ئايرۇپىلان يەردىن كۆتۈرۈلگەندىن كېيىن، شېڭ شىسەي قاتتىق پۇشايمان بىلەن لىۋىنى چىشلەپ قالدى؛ ئەمدى مۇنۇ بىر مىليون ئالتە يۈزىڭ كۋادرات كىلومېتىر يەرنىڭ خوجايىنى شېڭ دۈبەن ئەمەس، جياڭ جېيىشى بولۇپ قالدۇ. مۆرتى كەلگەندە ئۇ ئەمدى شېڭ شىسەينى يۆتكەپ ئەكىتىدۇ، ھەتتا ئۆلتۈرۈۋېتەلەيدۇ. جياڭ جېيىشنىڭ ھېلىقى دەيلى دېگەن جاللىتى جۈنتۇڭنىڭ ئۈچ يۈز نەچچە مىڭ جاسوسى ئارقىلىق شېڭ دۈبەندەكلەرنى ئوڭايلا جايلاشتۇرۇۋېتەلەيدۇ. ئۇ روسلارنىڭ گ ب سىدىن قېلىشمايدۇ!

- جىنيۇڭ، نېمە بولىدىڭىز؟ چىرايىڭىز ئۆمىسە... - ئايالى ئۇنى قېتىپلا قالغان بېزىدە جەينىكىدىن ئاستا تۇتۇپ مۇلايىملىق بىلەن ئۆزىگە تارتتى، - چارچاپ كەتتىڭىز، يۈرۈڭ، ھازىرلا جەنۇبىي باغ قورۇغا ياكى نەنسەنگە كېتەيلى، بىر - ئىككى كۈن دەم ئېلىڭ!

- ئايرىلىپ قالدىم... - دېدى شېڭ باش - ئاخىرى يوق گەپنى قىلىپ، - تۈگىدى...

- كىمدىن؟ نېمە تۈگىدى؟

- شىنجاڭ قولىدىن كەتتى خوتۇن... ئەمدى تىپىرىلغان بىلەن ھېچ ئىش پۈتمەيدۇ. پۇتلىرىم باغلاندى،

پىچاق كانىيىمغا تاقاشتى!...

- شۇنچە ئارمىيە تۇرۇپما؟

- ھە، شۇنچە ئارمىيە بىلەن ئەسرگە چۈشتۈم... ناپالىئوندىك!...

خوتۇنى ئۇنىڭ نېمە دېگىنىنى چۈشەنمىدى.

-ئارا- گۈرجەك بايلىق ئەمەس، ئۇنى قۇچاقلاپ نالە قىلساڭ غېمىڭ ئازىيىمىدۇ؟ ھەي زىيەك، ھەممە بۇغدىيىڭ دەنگە كەتتى، سەنغۇ نېمىلا بولىمىسۇن يەر ئىگىسى. ئۆيۈڭدە كىگىز، ئوراڭدا بىر دان بولىمىغىنى بىلەن يەنە يەتمىش- سەكسەن خو يېرىڭ بار، ئاق ياتقان بوزلىرىڭنى شۇاق بېسىپ يېتىپتۇ. ئون خولۇق بېغىڭدىكى سەككىز يۈز ئون ئالتە تۈپ قارىياغىچىڭمۇ چوڭ بايلىق. يېڭىلى، كىيىڭلى بولىمىغان بىلەن خېرىدارى بولىمىغان بىلەن كۆڭلۈڭ ئاۋۇندۇ. گايىتىنىڭ نېمىسى بار؟ ئابدۇمەرگە يەنە يىللىق ئىشلىگۈدەك، بالىسى قويچى، خوتۇنى يۈندىپۈرۈش، ئۆزى يىللىقچى بولغۇدەك. ئىشلىگەنگە باي بولسا شۇ بولاردى. ئىشلىگەنسېرى پىتلىرى كۆپەيدى. ئوتقا تۇتۇپ كۆڭلىكىنى قاقسا قوماچ قورۇغاندەك ۋاراسلايدۇ. ھەي بىچارە، ئالتىنچى ئاينىڭ تومۇزىدىمۇ شالۋۇز كىيىپ يۈرسە پىتلىماي قانداق قىلسۇن. ئايالى گۈلپىرىزنىڭ كۆڭلىكى ياماقىنى تولا سېلىپ ئەسلى رەڭگىنى يوقىتىپ قويۇپتۇ؛ كۆك شاتىۋارمىدى، قىزىل شاتىۋارمىدى؟ ئۇنىڭ پۇتلىرى يالاڭ ئاياغ مېڭىۋېرىپ تارمۇشقا ئايلىنىپتۇ. بوشراق تاشلامۇ ئۇنىڭ تاپىنىدا قۇم بولۇپ كېتىدىكەن...

- گۈلپىرىز سېغىزغا سېزىك بولۇپ سايىتىنى تۇغدى، باتۇر بولارمىكى دېسەك ئۇ بالىسىمۇ قويچى بولدى.

- رەيھاندەك خوتۇنلار باتۇر تۇغىدۇ، ھەي زىيەك، خوتۇنۇڭ نېمىگە سىزىك بولۇۋىدى؟ ھە راست، سىڭىزغا

دېۋىدىڭ، ھە؟

مەھەللىنىڭ ئوتتۇرىسىدىكى تۆت يۈز يىللىق قېرى قارىياغاچ يازنىڭ تومۇزلىرىدا يىگىرمە توققۇز ئۆيلۈك

تارانچى مەھەللىسىگە سايىۋەن. دېھقانلار سەھەر تۇرۇپ چىغ، تىۋىلغا ئېلىپ، ئېتىزلىرىنى ئايلىنىپ قايتىپ

كېلىدۇ. دە، ئاتلىرىنى ئۆستەڭ بويىدىكى قېرى سۆگەتلەرگە باغلاپ قويۇپ، ئاشۋاختىلىق ئەتكەن چايلىرىنى

ئىچىشىپ، شامىلىرىنى چاينىشىپ قېرى قارىياغاچ ئاستىغا كېلىدۇ. پۇتلىرىنى سۈنۈپ، بېشىنى بۆرتۈپ چىققان

يىلتىزلارغا قويۇشۇپ ئوڭدا يېتىپ پاراڭغا چۈشىدۇ. شەھەردىن يېڭى خەۋەر ئاچىققانلىرى ئاغزى- ئاغزىغا تەگمەي

سۆزلەيدۇ. دە، يىللاپ- يىللاپ شەھەر يۈزى كۆرمىگەنلىرى ھەيران بولۇشۇپ:

- پاھ، مانا قارا- ھە!

- داپەنجىڭ دېگىنىڭ بىر تەڭنە كېلەمدۇ؟- دەپ سورىشىدۇ. سۆزلىگۈچىمۇ ئاشخانىدا ئادەمنىڭ كۆپلۈكى،

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

تاڭجاڭنىڭ يېڭىلىمىي شۇنچە ئادەمگە ئاش جوۋۇپ پۇلنىڭ نەق سانىنى ۋارقىرايدىغانلىقى، كۆڭكە دېگەنگە ئاسمان - پەلەك تېرە بېسىپ كۆچىدىن توپا توزۇتۇپ ماڭغاندا، ئاتلارنىڭ ئۆركۈپ - قېچىپ جان ئالغىلى تاسلا قالغانلىقى، جۈمە نامىزىغا ھېلىم ئاخۇن مەسچىتىگە كەلگەن ئادەمنىڭ كۆپلۈكى... گە ئوخشاش ئىشلارنى سۆزلەيدۇ.

لېكىن، ھازىر شەھەرگە كىرگەنلەرمۇ يوق. يازدا قۇم ئارىشاڭدا بولغان ئىشلار تولا دېيىلىپ كۆنراپ كەتتى. گايىتىنىڭ ئۆي بىساتى، بار - يوقى يېرىم پارچە كىگىز بىلەن قازان - قومۇچ، تۆت سامان ياستۇقنى چانغا بېسىپ مەھەللىدىن ئابدۇمەر مىڭبېگىنىڭ كۈزلىكىگە كۆچكەنلىكى بۈگۈنكى يېڭى گەپ. پاراڭ گايىت ھەققىدە بولۇۋىدى، ئۇنىڭ مۈكچەك، ئېگىز گەۋدىسى، گۈلپىرىز ئىسىملىك بىر كۆزىدە ئېقى، كىچىككىنە پوققى ۋە كۆڭلىكىنىڭ سىرتىدا پۇلاڭلاپ تۇرىدىغان خالتىدەك بوش ئەمچىكى ۋە ئۇلارنىڭ پىت - سىركىلىرى توغرىسىدا گەپ قىلىپ كەتتى.

- ھەي، ئابدۇمەر بۇ يىل يىگىرمە تۆت خۇ بۇغداي تېرىپتۇ دەيدۇ، راستىمدۇ؟

- نېمە دەيدۇ ماۋۇ، قىرىق تۆت خۇ!

- ياقەي، يىگىرمە تۆت خۇ!

- كۆتەمە ئېرىقنىڭ نېرسى ئالتە شاڭ، ھەربىرى ئون پۈتتىن قانچە؟ كۈزلەكنىڭ نېرسى!...

- قانچە تېرىسا تېرىدۇ - دە، ئالاھەزەل، - دەپ گەپنى تارتىۋالدى مېرا «قازى» بوم ئاۋازدا سۆزلەپ، - ئۇمۇ

مەزەمەت تەيجى ھېكىمدەك ھۆكۈمەتنىڭ سېلىقنى سەككىز ھەسسە ئاشۇرۇپ ئېلىۋاتسا!...

- نېمە دېدىڭ ھۇي، نېمە ھېكىم؟

- مەزەمەت تەيجى ھېكىم!

- پاھ، ئىسىملا بىر سۈرىكەنغۇ ئۇنىڭ، سەككىز ھەسسە دېگىنە؟

- ئۇ دېگەن خالزاتخاننىڭ ئارا ئۆستەڭلىك قۇلى خەلپەمنىڭ قىزىدىن تاپقان ئوغلى. بۇ يىل 1942 - يىلى

6 - ئاي بولسا، ئۇنىڭ ئۆلگەن يىلى 1864 - يىلى. ئۆلگىلى يەتمىش سەككىز يىل بوپتۇ - دە. ئابدۇمەر شۇنىڭ

يولىنى تۇتتى. خەي پۇلى، سەي پۇلى، چۆپ پۇلى، يەر دېنى، يول پۇلى، خەيرىيە، ئۆشرە - زاكات...

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ۋاي - ۋاي، دېھقاننىڭ سېلىقى ھازىرمۇ ئوتتۇز ئىككى خەتتىن كەم ئەمەس. مەزەمۇزاتىمۇ زالىملىق قىلىپ خانغا يارىغان، ئابدۇمەرمۇ شۇ. ھاكىمنىڭ ئورۇنباشارى بولۇپ بىكار ئۆسىدى...

- زالىم بولسا ئۆزىگە، بىزگە نېمىدى؟

- زالىملىقنى خوتۇنىغا قىلمايدۇ، ساڭا قىلدۇ ئۇ. يەتتە خەتتىن يېرىگىگە ئون خەتتىن سېلىق سالىسا نېمەنى بېرىسەن؟

- ئۇنىڭ بۇغدىيى قەۋەتلا بويۇتۇ. ئورمىچى سالار ھەرقاچان. بىز بېرىپ بۆلۈۋالايلى، ھېچبولمىسا ئون

خورىنى.

شۇ چاغدا مەھەللىنىڭ شىمالىدىن قاشاڭ قېرى بايتالغا سىڭايان ئولتۇرۇپ مەھەللە ئىمامى قارىياغاچ تۈۋىگە

كەلدى:

- پاي، مىڭبېگىنىڭ ئۆيىگە چىققان مېھمانلارنىڭ كۆپلۈكى، ماشىنا بىلەن دوتەي، كالاسكا، خادىك، يورغا

ئاتلار بىلەن شەھەر بايلىرى كۆتۈرۈلۈپ چىقتى. قوغۇنلۇقنىڭ بارىڭدا ئولتۇرۇپ سانئۇددىم، ماشىنا يەتتە، كالاسكا

يىگىرمە چىقتى.

- ئېشەكچۇ ئىمام! - دېدى ھاسسىغا تايىنىپ شىلەپسىنى سىڭايان كىيىپ ئۆيىدىن ئەمدىلا چىققان

مۇختەرباي، - ئېشەكتىن نەچچىسى چىقتى؟

كۆپچىلىك قاقاقلاپ كۈلۈشتى.

مۇختەرباي ھەممىلا تەرەپتىن بۇلتۇرقىغا يەتمەيتتى؛ قېرىلىق ئۇنىڭغا بالدۇرلا يەتكەن. ساپان ئۆكۈزلىرىدىن

ئىككىسى، مىنىشلىك ئاتتىن ئىككىسى ۋە ھارۋا ئېتىدىن بىرى بىر قىشتلا ئۆلۈپ، ئەتىياز ئارانلا بىر ئات قوشى،

بىر ئۆكۈز قوشى چىقىرىلدى. ئىككى بالىسى ساپان تۇتتى. ئادەمۇ ياللىيالىمىدى، بۇ ئىش ئۇنىڭغا قاتتىق ئەلەم

قىلدى. ئۇنى ئاز دەپ ئايالى پارالىچ بولۇپ ئۈچ كىلىنى كەچ كىرگۈچە غىر - غىرلىشىپ ئۇنىڭ كۆڭۈل ئارامىنى

قويمىدى.

مانا ھازىر بۇغداي پىششىققا يەنە بىر ئايدەك ۋاقىت بار، ئۇنىڭ ئۆيىدە ئۇن تۈگىگەن. ئوزۇقلۇققا قالدۇرۇلغان

بۇغداي بۇنداق بۇرۇن تۈگەپ باقمىغان. بۇ ئىش ئۇنىڭغا تولىمۇ ئەلەم قىلدى. ئۇ ئامالسىز دەريا بويىدىكى باي

تۇغقانلاردىن ئۆزى ھارۋىسىنى سۆرەپ بېرىپ ئىككى تاغار بۇغداي ئاچتى.

- بايلار كەمبەغەللىشىپ، كەمبەغەللىر باتراقلىشىپ، باتراقلار لاللىشىپ مەھەللىنىڭ پەركايى ئۈچتى.

ئادەمنىڭ ئوغىسىنى قاينىتىپ قاشقالىق مىڭبېگى بولدى، ئەمدى مۇئاۋىن ھاكىم بولۇپ، ئۈزۈكچىلىكتە كاتتا چاي قىلىپ بايلىقىنى كۆز-كۆز قىلىۋاتقىنىنى قارىمايدىغان. ھېلىقى غېنى دېگەن ئوغرى ئۈچەكتىن چىقماي كەتتە. مۇنۇ ئابدۇمەرىننىڭ بۇرۇننىڭ بېزىنى ئالدىغان گەپ ئىدى!

- ئابدۇمەر مىڭبېگى ئۇ قاتتىن ھېۋىز باينىڭ قىزىنى توقاللىققا ئاپتۇ. شەھەردە يەنە بىر نوغاي توقىلى باردەك

تېخى!

بۇ گەپنى ئاڭلاپ مۇختەرباينىڭ چارلىشىشقا باشلىغان ساقاللىرى ئاستا تىترەپ، قېلىن لەۋلىرى كۆكەردى:

- ئادالەت كەتسە كاساپەت ئەدەيدۇ. چورۇق ھېكىم تىرىلىسدى، پارىخور ئەمەلدارلارنى دەررىگە بېسىپ

راسا ساۋىسا بولاتتى. پاھ، بىر دېھقانغا بىر دورغا بىگۇناھ زۇلۇم سالسا، يۈز بېگىگە قىرىق، مىڭبېگىگە يىگىرمە

دەررە ئۇرۇغۇزۇپ، بۇنداقلارنى يۈزبېگى، مىڭبېگى قىلغاندىكىن مېنىمۇ يىگىرمە دەررە ئۇرۇڭلار دەپ يېتىپ

بەرگىنىنى دېمەمسىلەر؟ چورۇق ھېكىم تىرىلسە، ئابدۇمەرگە يۈز دەررە بۇيرۇيتتى. دەررىنى ئۆزۈم ئۇرۇپ،

ئومۇرتقىسىنى ئۇزۇۋېتەتتىم ئۇنىڭ!

- ئۇنىمۇ قىلدۇق، بۇنىمۇ قىلدۇق، ئۇنداقمۇ دېدۇق، بۇنداقمۇ دېدۇق، پايدا تاپمىدۇق. ئىت ھۇرىدۇ،

كارۋان يۈرىدۇ، شۇنداق گەپ!

- پاھ، قاشقالىق! ئۇنىڭ مۇڭگۈزىگە تايلاق تەگسە سېنىڭ تۇيىقىڭ سىرقىراۋاتىدۇ؟ دېگىنىڭ راست،

ئابدۇمەر ئاكاڭ ئافاق خوجا بوۋاڭدىن دۇئا ئېلىپ چىققانكەن ئەمەسمۇ، ساقىسى ئالچۇ چۈشۈۋاتىدۇ. سەنمۇ بېيىپ

كەتتىڭ، ھېچكىم سېنى قۇناخۇن قاشقالىق دېمەيدۇ، قۇناخۇن ئىمام دەيدۇ. ئالا خورجۇننى يۈدۈپ چىقىشىدىن،

ئۇزۇن ئۆتمەي بايلىرىمىزنىڭ گەجگىسىگە دەسسەيسەن!

- ئىشەككە كۈچۈك يەتمىسە ئۇر توقۇمىنى دېگەن شۇ، - دېدى ئىمام مۇختەربايغا تۇنجى قېتىم يېنىپ، -

تىيەنجىلىكلەر سېۋىتىگە قورچاق سېلىپ بىر ئەپكەش بىلەن چىقىپ، كەتكەندە يۈز كۆڭىگە ئالتۇن بېسىپ

كېتىۋاتىدۇ. كاپىرلار قېنىمىزنى شورسا غېڭ قىلمايمىز، ئۆز دىن قېرىنداشلىرىمىز ھالال بىر قوشۇق ئاشنى ئوشۇق

يىسە چىدىمايمىز ئالاھازەل!

- چىدىغاچقا سەن مەھەللىنىڭ بېيى بولغانسەن. بىزنىڭ ھويلىنىڭ مالىيى ئىدىك. مانا ھازىر مەھەللىنىڭ بېيى بولدۇڭ، قىزىمىز ئوغۇللىرىڭ بىلەن قاچتى، تارانچى بالىلىرى ئۆيۈڭدە مالاي. پۈتۈن يۇرت ساڭا ئىتقاد قىلىدۇ. يەنە نېمە چىدىمىدى، پىدىمىدى دەپ تىلىڭنى چاپنايسەن!

- خاپا بولمىسالا بېگىم، دېگەنلىرى راست. مەنمۇ ھازىر قاشقالىق ئەمەس، تارانچى غوجام. ئىككى كېلىن، ئىككى كۈيئوغۇل تارانچى، نەۋرىلەرمۇ شۇ. موماي بىلەن ئىككىمىزلا يېڭىسارچە گەپ قىلىمىز. غوجام، زاغرا يىمەيمىز، ئېشەك مىنەيمىز، شاما چاپنايمىز، تارانچى بولماي نېمە بىز!

كۆپچىلىك يەنە قاقاقلىشىپ كۈلۈشتى.

- خالزاتخان ھېكمىنىڭ دەۋرىدە، - دېدى مىرا «قازى» بوم ئاۋازدا ۋارقىراپ سۆزلەپ، - جاھانگىر غوجام مانجۇلارغا قارشى تىغ كۆتۈرۈۋىدى، شىنجاڭ بويىچە ئىككى مىڭ ئۆيلۈك ئەنجانلىقنى قوغلاپ چىقاردى.

مانجۇلارنى قوغلىماي دىن قېرىنداشلىرىمىزنى قوغلىدۇق. تېخى مانجۇلارنىڭ دىن قېرىنداشلىرىمىزنى يوقىتىشقا مەدەت بىرىمىز دەپ ئىككى مىڭ تارانچى دۈمبىمىزگە ئەللىك جىڭدىن ئاشلىق ئارتىپ بىرىمىڭ ئۈچ يۈز چاقىرىم يولنى پىيادە مېڭىپ غۇلجىدىن ئاقسۇغا ئاشلىق ئاپاردۇق، مۇزداۋاندا ئۆلگەنلەر، تالا - تۈزدە يېتىپ توڭلاپ قالغانلار تېخىمۇ كۆپ. مانجۇلارنى دەپ جېنىمىزنى تىكتۇق. ئۆز دىن قېرىنداشلىرىمىز زۇلۇمغا قارشى تىغ كۆتۈرسە ئۇلارنى يوقىتىشقا ياردەم قىلدۇق.

- پاھ، پاھ، ماۋۇ خەقنى ۋۇي، بۇ ئىش قاچان بولغان مېراكا؟

- مۇتائالى خەلپەم سۆزلىگەندە خاتىرەمدە قالغان، 1825 - يىلىغۇ دەيمەن!

- ياق، خاتالاشتلا مېرا قازى، - دېدى ئىمام، - سىلى دېگەن 1825 - يىلى جاھانگىر غوجامنى بېيجىڭغا ئاپىرىپ ئۆلۈم جازاسى بەرگەن چاغ. ئىككى مىڭ تارانچى ئەللىك جىڭدىن ئاشلىق يۈدۈپ مانجۇ ئەسكەرلىرىگە ياردەم قىلغان چاغ 1830 - يىلى. ئالتە شەھەرنىڭ تۆتىدە ھەممە خەق مانجۇغا قارشى قوزغالغان گەپ. مانجۇلار ئوتتۇرمىگىدىن جىق ئەسكەر ئەكېلىپ قىرغان گەپ. شۇ ئوتتۇرمىڭ ئەسكەر ئاقسۇدا تۇرغان گەپ. ئۇلارنىڭ قورسىقىنى دەپ كۇچادىن بىرىمىڭ ئادەم، ئىككى يۈز ھارۋا، بەش يۈز ئات، بىرىمىڭ بەش يۈز كالا، مىڭ ئېشەك بىلەن ئاقسۇغا ئاشلىق توشۇغان گەپ. ئىككى مىڭ تارانچى مانا شۇ چاغدا، ئاڭلىمىدىم دېمەڭلار، بۇنىڭدىن بىر

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

يۈز ئون ئىككى يىل بۇرۇن غۇلجىدىن مۇزات يولى بىلەن پىيادە ئاشلىق يۈدۈپ توشۇغان، ئۆزىنىڭ ئۆزى!!!...

- سەن كېمىدىن ئاڭلىغان، قۇناخۇن ئىمام؟

- مۇتائالى خەلپەم، زېرىپ قارىھاجىم، تىيىزات خەلپەم،... مەن دېگەن يېزىۋالغان گەپ. ئۆزىنىڭ

ئۆزى...

- يارايىسەن قاشقالىق، گېپىڭ جايدا، مانجۇلار بىز خەقنى يوقاتسۇن دەپ ئاشلىق توشۇدۇق. بۇ گەپنى

مۇزاتتىن ئاشقۇچە مەنمۇ ئاڭلىغان. ھازىرمۇ ئابدۇمەر شېڭ دۈبەنگە ياردەم قىلىپ دېھقاننىڭ سىلىقىنى

كۆپەيتىۋاتىدۇ. نىلقىدىكى غېنى، نۇرلارنى تۇتۇشقا نەچچە ماشىنا ئەسكەر كەلدى. تاغدا يول باشلىغانلارمۇ

ئۇيغۇر، قازاق؟

- غوجانىياز ھاجىمنى تۇتۇپ بەرگەنمۇ، سوراق قىلغانمۇ، دارغا ئاسقانمۇ ئۇيغۇرمىش!

- سابىت داموللا، زېرىپ قارىھاجىلارنى تۇتۇپ بەرگەنمۇ ئۇيغۇرمىش

- تارانچىمۇ، قاشقالىقمۇ؟ - مۈگىدەپ ياتقان دېھقان چۆچۈپ ئويغىنىپ سورىدى.

- قاشقالىقمۇ، تارانچىمۇ بار...

- ھا - ھا - ھا...

كۆپچىلىك ئەمدىلا كۈلۈشكە مەھەللىنىڭ بېشىدا تۆت ئاتلىق ئادەم پەيدا بولدى. ئادەملەر ياتقان

يەرلىرىدىن تىك بولۇشتى. بىر - بىرىگە قارىشىپ، تۇيۇقسىز ساغا يولۇققان چۆچىلەردەك مۇختەربايدىن پاناھ

تىلىشىپ قاراشتى. مۇختەربايمۇ تامدەك تاتىرىپ يېنىدا كۈلۈمسىرەپ تۇرغان زىياۋۇدۇنغا قارىدى. زىياۋۇدۇننىڭ

چاچ - ساقاللىرى ئاقارغان، قوۋۇزلىرى ئىچىگە كىرىپ كۆكرىكىدىكى قۇرۇق ئۈستىخانلىرى تېرە ئىچىدە تالا - تالا

كۆرۈنۈپ تۇراتتى. ئۇنىڭ تەرگەن ئاشلىقنىڭ تايىنى يوق، بىر بالىسى ئىمامغا مالاي تۇرغان، ھازىر يەيدىغىنى

تۈگىگەن، ئەھۋالى تولىمۇ يامان ئىدى. مۇختەرباي تامدەك تاتىرىپ:

-

خوجايىنى بولۇپ ئالەمدىن ئۆتكەن. ئۇلارنىڭ نەۋرە - ئەۋرىلىرى ئەمدى بۇ يەردە دەسسگۈدەك يەرگە زار. بالىسى نە - نەلەردە سەرگەردان، مانا ئۆزى ئاچ، خار ۋە قاچاق. ئۆز ئانا يۇرتىدىن ئۇنى قېچىشقا زورلاۋاتقان قانداق بىر كۈچ - ھە؟ ئانا تۇپراققا بولغان مۇھەببەتمۇ ياكى بىزارلىقمۇ؟ ئۆز يېرىڭدە كۈننىڭ سېرىقىنى كۆرۈشمۇ گۇناھ، بىر پارچە قاتتىق نان، كاۋا - ياڭيۇ قوردىقى بىلەن خۇشال بولۇشمۇ چەكلەنگەن. بالاڭنى ھىمايە قىلىشمۇ جىنايەت. گۇناھسىز باغلاندىم دېيىشمۇ قىلىش! ... بۇمۇ ھايات بولامدۇ؟ بۇنداق ياشىغاننىڭ ئۆلۈمدىن نەرى ياخشى، كەلگۈسى ياخشى دەيدۇ بالىلىرى، راست، كەلگۈسى بارمۇ زادى؟ زىياۋۇدۇن ئۈچۈن ھەممە نېمە ئۆتمۈش؛ مۇھەببەت، ئىنسانىي ئەرك، ئاتلىق بۇرچ ۋە ياشاش ھوقۇقى... مۇشۇنداقلا ئىلى دەرياسىدا ئېقىپ ئۆلسە ئۇنى ئازابلاۋاتقان قىساس ئوتى بىراقلا ئۆچىدۇ. لېكىن كىشىلەر، ھەي زىيەك، سەنمۇ ئەرمۇ، سەنمۇ ئاتىمۇ، سەن ئالا قانجۇققىمۇ يەتمەيسەن. قانجۇق يۇلتۇزلارغا قاراپ ھۇۋلاپ ھال ئېيتالايدۇ، سەن بولساڭ تاشلانغان ئەسكى شالۋۇر دېيىشمەمدۇ؟ ياق، مەن تېخى ياشايمەن، بۇلاق بويىدا تېخى شادلىنىمەن. بالىلىرىمنىڭ تويىنى، نەۋرىلىرىمنىڭ خۇشال كۈللىرىنى كۆرىمەن...

ئۇ جىغانلىقتىن قاراسۇ بويىغا كەلدى. قارا سۇدا بېلىقلار ئوينىماقتا. سۈپسۈزۈك بۇلاقلار قوشۇلۇپ ئادەمنى ئەندىكتۈرگىدەك مۇزلىغان قارا سۇغا تىزىغىچە كىرىپ جىم تۇرغان چار بىلىققا ئىككى قولى بىلەن تاشلاندى، لېكىن تۇتالمىدى، سۇ لېيىدى، بېلىقلار ئۆركىدى. ئۇنىڭ قورسىقى ئېچىپ باشلىرى قايدى. ئۇ سۇغا قاراپ كۈلۈپ قويدى:

- تۇتمىسام، توختا سنى!

ئۇ جىغاننى يېرىپ چىشى بىلەن بىر ئۈچىنى نەيزە ياسىدى. تىنچ، راھەتلىنىپ ياتقان بېلىقنىڭ بېشىغا نەيزىسىنىڭ ئۈچىنى توغرىلاپ:

- سەن شېڭ دۈبەن، - دېدى - دە، نەيزىسىنى بېلىقنىڭ بېشىغا سانجىدى. سۈزۈك سۇدا قان رەڭگى پەيدا بولدى. مانا ھۇشسىز بېلىق سۇ بېتىدە لەيلىدى. ئۇ بېلىقنىڭ قارىنى ياغاچ بىلەن ياردى - دە، دۆڭدە كۈنگە قاقلىنىپ چوغقا ئايلىنغان تاشقا چاپلىدى. بىردەمدىن كېيىنلا بېلىقنىڭ قېنى قاچتى. ئۇ ئىشتىھا بىلەن يىدى.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

كەچقۇرۇن ئۇ دەريا بويىدىكى ئورمانلىققا كەلدى. ئورماندا قىرغاۋۇل خورازلىرى چۇرقىرىشاتتى. مىكيانلىرى ۋاكىلدېشاتتى. ياۋا توڭگۇزلار خارتىلدېشاتتى، توشقانلار يۈگۈرۈشەتتى، قۇشلار نەغمە - ناۋا قىلىشاتتى. جەنۇبتا چارچىماس ئىلى دەرياسى دولقۇن ياساپ، كۆۋرەپ ھەيۋەت بىلەن ئاقاتتى. قىرغاقلاردىكى مەجنۇنلار ھېلىدىن - ھېلىغا ئېگىلىپ تەزىم بىلەن دەريانى سۆيەتتى. دەريانىڭ ئاق دولقۇنلار سەكرىشىپ تۇرغان ئوتتۇرىسىدا بۇنداق سۆيگۈ يوق، نەلەردىندۇر، يىلتىزلىرى بىلەن قومۇرۇلغان دەرەخلەر ئېقىپ كەلمەكتە. دەريانىڭ ئۆزىلا بىر ھاياتكەن. ئەنە، بىر ئات ئۆلۈكى ئېقىپ ئۆتتى. بىر چۆكۈپ - بىر لەيلىگەندە زىيەك ئاتنىڭ بېشى بىلەن يايلىنى كۆردى. ئۇ قاراسۇدىن تۇتۇۋالغان بېلىقلىرىنىڭ قارىنى تاشتىن ياسىۋالغان پىچاق بىلەن يېرىپ تال شاخلىرىغا ئېسىپ قويۇپ، زېرە، بۆلجۈرگەن، قاراقات ۋە ياۋا ئالمىلاردىن ئېتەك - ئېتەكلەپ تېرىپ كەلدى. ئۇ كۈلۈپ: - ئۆيۈمدىن جاڭگال ياخشىكەن. ئىككى ئوغۇل مالاي بولسىمۇ ئاچ ئەمەس. قىزىم مۇختەر ئاكامغا ئامانەت. خەير جانۋار، مەھەللەڭگە قاراپ ماڭ، ئوقۇرۇڭ سېنى چىلىۋاتىدۇ! - دېدى - دە، ئاتنىڭ بېشىنى جەنۇبقا توغرىلاپ، ساغرىسىغا شاپىلاقلاپ قويدى، - ماڭ، تېز ماڭ - چاپ جانۋار! - دېدى نەيزىسىنى ئاتنىڭ چۈشىسىغا سانجىپ قويۇپ. ئات چۆچۈپ، چىچاڭشىپ قۇيرۇقىنى تىك قىلىپ يۈگۈرۈپ كەتتى.

ئۇ بىكارچىلىققا ئادەتلەنمىگەن؛ شاخلىرىنى تاش پىچاق بىلەن قىيىپ تاللاردىن سېۋەت توقۇدى، چىمەنلىككە كەپە ياسىدى. يۇمشاق چۆپلەرنى ئۇنىڭغا ياپتى...

ئۇ دەريا بويىدا سەھەرنى كۈتۈۋالدى. نۇرى دادىسىغا تاش قوراللار دەۋرى توغرىسىدا ھېكايىلەرنى سۆزلەپ بەرگەن. مانا ئۇ شۇ دەۋرگە قايتتى. ئىنسان ھاياۋانغا ئايالانسا خاپىلىق، غەم - غۇسسە بولمايدىغان ئوخشايدۇ. مانا زىيەك بۇ كېچە راھەتلىنىپ ئۇخلىدى، ئۇنى دەريا پەپىلەپ ئۇخلايتتى، قۇشلار نەغمىسى ئويغاتتى. تەبىئەت، ياپپىشىل جاھان قۇچاقلاپ ھوزۇرلاندۇردى.

ۋەھشىيلىك جەمئىيەتتە، گۈزەللىك تەبىئەتتە، ئىنسان قالتىس نەرسىلەرنى ئىجاد قىلىش جەريانىدا ئۆمرىنى قىسقارتىدىكەن. تېز ماڭمەن دەپ ماشىنا ئىجاد قىلىۋاتقان، نەيزىنى ياراتماي مىلتىق ياساۋاتقان، پايدا قوغلىشىپ بىر - بىرىنى ئۆلتۈرۈۋاتقان، نېمىشقا مۇنۇ قۇشلاردەك، توشقانلاردەك تەبىئەتنىڭ بەرگىنىگە شۈكرى قىلىپ جىم ياتمايدۇ - ھە. مۇشۇ تۇرقىدا، زىيەك دەريا بويىدا راھەتلىنىپ ياتقاندا يەر يۈزىدە قانچە ئادەم ئۆلۈۋاتىدىغاندۇر،

بەلكى ئۆلۈۋاتقان ئادەملەر ھاياۋانلاردىن كۆپ بولسا كېرەك! ...

ئەنە، يىراقتىن سالچىلار كۆرۈندى. سال قىرغاق بويلاپ كەلمەكتە. سالدا چاي قايناۋاتسا كېرەك، ئىسى

چىماقتا. تېخى قويىلارمۇ باركەن، مانا كارامەت.

سال زىياۋۇدۇننىڭ يېنىغا كېلىپ قىرغاققا سۈركىلىپ توختىدى. ئىككى سالچى تالدىن قىلىنغان توم

ئارغامچىلارنى تاغ تېرەكلىرىگە باغلىدى.

- ئالامەت يەركىنا، پاھ، راھەت سېنىڭكىكەن - دە! - دېدى بىرى ۋە بېلىقلارنى كۆرسىتىپ، -

بېلىقتالغۇچكەنسەنغۇ ھەي دارازا؟ بالىلار، چۈشەيلى، شەھەردە بۇنداق يەر يوق. كەچ كىرگۈچە تاماشا،

كەچقۇرۇن يولغا چىقساقمۇ زايومكا دېگەن ئەنە!

ئۇندەك ئادەم خۇشال ۋارقىرىشىپ يەرگە چۈشتى. بىردەمدىلا قازان ئېسىپ، قوي سويۇپ، دەريا بويىنى

ئاۋاتلاشتۇردى. بىرلىرى ھاراقمۇ ئىچىپ ناخشا ئېيتىشتى، بىرلىرى چىمەنلىكتە چېلىشىشقا چۈشتى. چېلىشىشنى

كۆرسە تەنلىرى يايىپ كېتىدىغان زىياۋۇدۇن ئۆزىنى تۇتالمىدى.

- قېنى، نوچىراق بىرىڭلار چىقساڭلار! - دېدى ئۇ ئىشتاننى تىزىغىچە تۈرۈپ، - ئۇزۇن بوپتىكەن، سېغىنىپ

قالدىم.

ساقال - بۇرۇتغا ئاق كىرگەن، بەللىرى سەل مۈكچەيگەن دېھقان ئون نەچچە يىگىتنى بىر - بىرلەپ باستى.

كۈچى بارلارنىڭ پەمى يوقكەن، پەمى بارلىرى زىياۋۇدۇندەك كۈچلۈك ئەمەسكەن. زىياۋۇدۇن بىردەمدىلا ھۆرمەت

تېپىپ، ئۇلار بىلەن دوست بولۇپ كەتتى.

ئۇلار بىللە گۆش يەپ، جاڭگال مېۋىلىرىگە تويۇپ كەچقۇرۇن شەھەرگە قاراپ سال بىلەن يۈرۈپ كەتتى.

دولقۇنلۇق دەريانىڭ قاق ئوتتۇرىسىدا سال بىلەن ماڭماق تولىمۇ راھەتكەن. زىياۋۇدۇن غىگىشىپ ناخشا ئېيتقىلى

تۇرۇۋىدى، بىرى:

- ناخشىدا مېنى يېگەلمەيسەن جۇمۇ دارازا! - دېدى.

- ئاۋۇشتا يېگەلەيمەن.

- ئاۋۇشنىڭ نېمە ھۇي؟

- يەتتە ئاۋۇشچۇ؟

- ئاۋە قېنى؟

زىياۋۇدۇن قولغا ھېجر تاۋاقتى ئېلىپ دەپ قىلىپ ئاۋۇشقا باشلىدى:

ئاسماندا ئۇچۇپ يۈرگەن،

قارا مىلتىقنىڭ ئوقى.

يۇرتىمۇ يۇرت تىنەپ يۈرگەن،

ئاتا - ئانىنىڭ يوقى.

قۇچاق يەتمەس قارىغايلار تاغنىڭ كۆركى ئىدى. مانا ئەمدى ئادەملەر ئۇلارنى يىقىتىپ، كالىنىڭ بۇرندىن

چۈلۈك ئۆتكۈزگەندەك بېشىدىن تېشىپ بىر - بىرىگە قوشاقتاپ چېتىپ سۇدا ماڭىدىغان چانا قىلىۋالغان. بېشىدا

بىر پالاقچى، قۇيرۇقىدا بىر پالاقچى پالاقنى قىمىرلىتىپ بەرسلا بۇ جانىۋار ھارۋا ئېتىدەك يولدىن چىقماي

ماڭىدىكەن. سال بىلەن مېڭىۋەرسە ئالەمنىڭ چېتىنى كۆرەمدىكىن كىشى...

زىياۋۇدۇن ناخشا ئېيتىۋېتىپ خىيال شاماللىرى بىلەن نە - نەلەرگە ئۇچتى. ئۇ ناخشىنىڭ ئاخىرىدا ئېغىر

«ئۇھ» تارتتى ۋە: «نۇرى بالام، نەدىسەن؟» دەپ نالە قىلدى. دەردلىك ئادەمگە جەننەت بولمىسا كېرەك. نەگىلا

بارسا دەردى بىللە بارىدىكەن. دەرد بار يەردە خۇشاللىق نېمە قىلسۇن، قاراڭغۇ چۈشۈش بىلەن زىياۋۇدۇننى يەنە

بالا غېمى باستى.

ئۇ سال ئۈستىدە بىر كېچە يېتىپ ئەتىگەنلىكى شەھەرگە كىردى. شەھەر باشقىچە بىر ھايات. ھاجىبولۇس

مەھەللىسى، دۆڭمەھەللە، شەھەر ئىچى، ئوردا مەھەللە، ھەتتاكى تېرەكمازار، تاقىچىلىق... ھەممىلا كوچىلاردا

ئادەملەر كوچىلارغا سۇ چېچىۋاتقان. كوچىنىڭ ئىككى چېتى ئېقىن سۇ، سۇۋادان تېرەكلىك، ئۇلۇغ ئېچىلغان

دەرۋازا، يان ئىشەك ۋە يالغۇز ئىشەكلەردىن گۈللەر بىلەن تولغان پاكىز ھويلىلار، پاكىز كىيىنگەن شەھەرلىكلەر

كۆرۈنىدۇ. يەلپۈنۈپ تۇرغان پەردىلەر، چىرايلىق سىرلانغان سالاسۇنلار، سىلىق مېڭىپ ئەپكەشتە سۇ ئەكىرىپ

كېتىۋاتقان خىزمەتچىلەر... كىشىگە «بەخت شەھەردىكەن» دېگۈزدۇ.

مانا ئۇ كوچىغا سۇ چېچىۋاتقان، ئاق خەسدىن ئىشتان - كۆڭلەك كىيگەن يېشىل دۇخاۋا بۆكلۈك مويىسىپتىكە

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

سالام بەردى.

- ۋەئەلەيكۇم ئەسسالام، - دېدى ئۇ كىشى كۆركەم قامىتىنى تىك تۇتۇپ، - ئۇكام سېنى تونۇۋاتىمەن. ئېسىم

قۇربسۇن، ئىسىمىڭ تىلىمنىڭ ئۇچىدىلا.

- زىيەك باخشى! ...

- ياق، ھا-ھا-ھا... زىياۋۇدۇن، مۇختەرباينىڭ ئىنىسى.

- نۇرى سېنىڭ ئوغلۇڭغۇ. ئۇ شائىر ئوغلۇڭ ھازىر نەدە؟

- نەدىلىكىنى مەن سىلىدىن سورىغىلى كەلدىم مۇتائالى خەلىپىتىم. نېزەر خان غوجام رەھىمىتىڭ ياتقان يېرى

جەننەتتە بولغاي. ئۇ مۇبارەك زات بېشىڭلار كۈن چۈشسە مۇتائالى خەلىپىتىمنى ئىزدەڭلار دەپ ۋەسىيەت

قالدۇرغانىدى.

- رەھمەت ھۆرمىتىڭگە زىياۋۇدۇن. قېنى يۈر، ئۆيگە كىرەيلى.

مۇتائالى خەلىپىتىمنىڭ ئۆيى دەرمەنلەرنىڭ دادىخاسى. مانا زىياۋۇدۇنمۇ ھويلىدىكى كەڭرى چاپخانىدا

يۇمشاق كۆپە ئۈستىدىن ئورۇن ئالدى. ئۇ يالاڭ ئاياغ، قاپقارا پۇتلىرىنى نەگە يوشۇرۇشنى بىلمەي خىجىل بولۇپ

قورۇنۇۋىدى، خەلىپىتىم:

- ھە، پۇتلىرىڭ ئارتۇقلۇق قىلىۋاتامدۇ؟ مەيلى، سۇنۇپ ئازادە ئولتۇرغىن. سېنىڭ پۇتۇڭ ئابدۇمەر

مىگېگىنىڭ پۇتىدىن مىڭ ھەسسە پاكىز. سەن پاكىز توپىمىزدىن باشقىنى دەسسەمەيسەن. ئۇ مۇرتەد خەلقىمىزنىڭ

بېشىغا، مىڭلىغان شېھىتلارنىڭ سۆڭەكلىرىگە دەسسەپ يۇقىرىغا ياماشماقتا! ...

- مەنمۇ شۇ خەلىپىتىم. مېڭىپ يۈرگەن سۆڭەكمەن. ئۇنىڭ پۇتلىرى نەگىلا بارسام بېشىمدا.

- بىلىمەن، ئوبدان بىلىمەن زىياۋۇدۇن. ئۇ تۆھمەتچىلەرگە يان بېسىپ سېنى سولدى. غېنى باتۇر ئۇنىڭغا

چىدىماي سېنى قۇتقۇزدى. بىر- ئىككى ئەسكەرنى ئۆلتۈردى. شۇنىڭ بىلەن تۇت- تۇت باشلىنىپ بىرەر يۈز ئادەم

تۈرمىگە كىردى. يىگىرمە نەچچە ئادەم ناھەق ئۆلۈپ كەتتى، سېنىڭ بالاڭ نۇرى تېخىچە سەرسان.

- شۇنداق. ئۇلار مېنى تۇتۇشقا چىققانكەن، قېچىپ كەلدىم.

- ئىزىڭغا چۈشكەن ماشكا يوقتۇر- ھە؟

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- يوق، مەن سال بىلەن قېچىپ كەلدىم.

- نەچچىنچى قېتىم قېچىشك بۇ. ھە، گۇناھسىزلار جازالىنىپ، قان قەرزگە بوغۇلغانلار تەخت سورايدىغان ناھەقچىلىك قاچانغىچە داۋاملىشار؟ قالماقلار كۈن بەرمىدى، ئىمىن خوجا مانجۇلارغا تەۋەلىك بىلدۈرۈپ قالماقتىن قۇتۇلدى. غالدان سىرىن، داباجى ئامورسىنلار يوقالدى. لېكىن مىڭ رۇي جاڭجۇن، ئاگۇيلەر كەلدى. ئىمىن غوجا تەۋەلىك بىلدۈرگىنى، جەنۇبىي شىنجاڭدا قوزغالغان ئۇيغۇرلارنى باستۇرغانلىقى ئۈچۈن ۋاڭلىق ئەمىلى بىلەن مۇكاپاتلاندى. ۋاڭ، گۇڭ، تەيجى، بېيسى مەنسەپلەر ئۈچۈن بىزنىڭ ئادەملىرىمىز ئۆز ئادەملىرىنى قىردى، خەلقنىڭ سېلىقىنى كۆپەيتتى. مۇسا گۇڭ ۋاقتىدا بىر كىشىلىك يەرگ تۆت خۇ تۆلىنىدىغان سېلىق ئورازىپ دەۋرگە كەلگەندە ئون ئالتە خۇغا كۆتۈرۈلۈپ، خانغا بېرىدىغان ئومۇمىي ئاشلىق توقسان ئالتە مىڭ خۇدىن يۈز مىڭ خۇغا چىقتى. ئۇ بۇ تۆھپىسى بىلەن گۇڭ مەنسېپىگە ئىرىشتى. ئۇنىڭ ئوغلى مېلىكىزاتىمۇ گۇڭ بولۇپ دادىسىنىڭ ئىشىنى ھەقدادىغا يەتكۈزدى. خۇشنىزات گۇڭ، خالزاتخان تەيجى دادىلىرىدىنمۇ ئاشۇرۇۋەتتى، مەزامزات تەيجىنىڭ دەۋرىگە كەلگەندە، دېھقاننىڭ تۆت خۇلۇق سېلىقى ئوتتۇرى ئىككى خۇغا يەتتى. دېھقاننىڭ تۆلىگۈدەك ھالى قالمايدى:

ئالۋاڭ - سېلىقى تولا،

قۇياي دېسەم ئىشىم يوق.

بۇ ھوسۇلنى قۇيمىساق،

تىرىكلىكتە بېشىم يوق.

- مانا بۇ دېھقاننىڭ زارى. 1759 - يىلىدىن 1864 - يىلىغىچە بولغان يۈز يىلدەك ۋاقىت ئىچىدە خەلقىمىز

خارىلىنىپ، يىلىدىن - يىلغا زۇلۇم كۆپىيىپ پىچاق سۆڭەككە يەتتى. ئاخىر ئىلى جاڭجۇنى چاڭ چىنىڭ دەۋرىدە

خەلق قوزغالدى. ھەي زىياۋۇدۇن، شېڭ دۇبەن ياڭ، جىن دېگەنلەرمۇ زالىم. ئۇ بىزگە مەكتەپ ئېچىپ،

مەدەنىيەت، ئىلىم - پەن ئۆگىنىشكە يول ئېچىپ، خەلق تۇرمۇشىدىمۇ كەڭچىلىك قىلىپ ياخشىلىق قىلغاندەك

قىلغىنى بىلەن، بېرىپ - بېرىپ ئۆزىنىڭ ئورنىنى چىڭىتتى، يانچۇقنى چىڭىدى. مانا خەلق ئەمدى ئۇنى

چۈشەندى. ئۇمۇ مانجۇلار بىلەن ئوخشاش؛ ئۆز خەلقىنى ھۆكۈمەتكە قۇل قىلىپ بەرگەنلەرگە مۇكاپات بېرىدۇ،

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئۇنداقلارنى كۆتىرىدۇ. ئابدۇمەر چيۈسلىڭنىڭ ئوغلىغا ياراپ قېلىۋىدى، قارا، ھازىر مۇئاۋىن ھاكىم. چورۇق

ھېكمىدەك ئادىل ئادەملەر ھازىرمۇ بار. لېكىن ئۇلار ھۆكۈمەتنىڭ كۆزىگە قالدالغان مىخ!

خەلىپىتىم زىياۋۇدۇننى ئۆيىدە ئۈچ كۈن باقتى. ئۇنىڭغا كىيىم - كېچەك ۋە پۇل بەردى. ئۇنى ئۆزىنىڭ

چۇلۇقىدا يېڭىدىن پەيدا قىلىۋاتقان چوڭ مېۋىلىك بېغىغا قاراشقا ئەۋەتىپ، بالىسىنىڭ خەۋىرىنى بېرىشكە ۋەدە

قىلىپ كۆڭلىنى خاتىرجەم قىلدى.

چۇلۇقاي غولى تاغدىن چۈشىدىغان كاتتا ئۆستەڭ بىلەن كۆڭلەيدىغان ھاۋالىق، مەنزىرىلىك گۈزەل جاي.

بۇ يەرنىڭ ئالما، ئۆرۈك، شاپتۇللىرى ئۈششۈك، قۇرت ۋە قۇرغاقچىلىق كېسەللىرىگە يولۇقمايدۇ. شەرقىي شىمالدىكى

مۇنبەت ئېدىرلىقلار، جەنۇبتىكى كەڭرى، قارامتۇل تۇپراقلىق تۈزلەڭلىك ھەرقانداق گۈل - گىياھ، مېۋە - ئاشلىقنى

بالادىن ساقلايدۇ. بۇ يەردە غۇلجىنىڭ باشقا سارلىق يەرلىرىدەك پاشا - چىۋىلارمۇ شالاڭ. ھېكمىبەگ غوجامنىڭ

يانچىلىرى ھېسابلىنىدىغان دېھقانلار يوقسۇزچىلىق ئازابىدىنمۇ ئۇنچىلىك دادلىمايدۇ. چۈنكى غوجام

رەھىمدىل - دېھقاننىڭ ھالىغا يېتىدۇ؛ «خۇرجاننىڭ ھالى نېچۈك؟» دېگەن سۆز ئۇ ئادەمنىڭ ئانا تىلىغا ئايلانغان.

بۇنىڭ سەۋەبى، مۇتائالى خەلىپىتىمدەك شەرىئەت يولىدا ھالاللىق بىلەن ماڭىدىغان ئادەملەر غوجامنىڭ يېقىن

دوستلىرى. ئۇلار نېمىلا قىلمىسۇن ئۆزىگە «ھالال»، «ئىنساب» دېگەن سۆزلەرنى ئۆلچەم قىلىدۇ. مۇتائالى

خەلىپىتىم غوجامغا:

- باغ قىلىش ساۋابلىق ئىش. باغ قىلىمەن، مېۋە ساتمايمەن. غوجام ئون خەتەر بەرسىلا، مېۋىلىك باغ

قىلىپ قويماي، - دېۋىدى، غوجام:

- لەۋەي، خاننىڭ يېرى ئۇ. قىلسىلا، خالىغان يەردىن تاللىۋالسىلا، - دەپ جاۋاپ بەردى.

خەلىپىتىم ئۇلاقچىلىققا ماھىر. كەتمەن بىلەن ئېرىق - چۆنەك ئېلىپ تەر تۆكۈشكە ئامراق. ئۇ ئادەم بۇلتۇر

ئەتىياز چىقىپ بىرنەچچە تالىپنى يانداپ قورۇق چۆرۈپ، چۆنەك تارتىپ تاللانغان ئالما، ئۆرۈك، شاپتۇل

كۆچەتلىرىنى تىكتى. بۇ يىل ئۆلدى، مانا ھازىر ئون خولۇق يەر مېۋىگە كىرمىگەن بولسىمۇ چىرايلىق باغ بولدى.

چۆنەك ئارىلىرىغا قوغۇن تېرىۋىدى، مانا ھازىر قوغۇن - تاۋۇزلىرى پېلەك ئارىسىدا شۇنداق قويۇق، سۈزۈك، سايىنىڭ

تېشىدەك ياتماقتا. زىياۋۇدۇن شارقىراپ ئېقىپ تۇرىدىغان تاغ سۈيى بويىغا كەپە قىلدى. تاغ تېرىكى، قارىياغاچلار

سايسىگە سۈزۈك تاشلارنى تىكلەپ ئوچاق ياسىدى. ئۇ يەنە بىر قەشقەرلىق مۇساپىر بىلەن بۇ باغنىڭ خوجىسىغا ئايلىنىپ قالدى. قەشقەرلىق مۇساپىر قويۇق ساقاللىق، مەيدە يۇڭلىرى بۇدۇر، قارا قاش، قاڭشارلىق ئادەم؛ تولىمۇ مۇڭداشقا، سىلىق-يۇمشاق، بېشىدىن جىق ئىش ئۆتكەن ئادەم ئىكەن. 1934-يىلى ئەتىيازدا ماجۇڭيىڭ قەشقەر شەھىرىنى قىرغىن قىلىپ، بۇلاپ-تالاپ، ئوت قويۇپ بالايىئاپەت پەيدا قىلغاندا، بۇ ئادەم قەشقەردىن يېڭىسارغا مامۇت سىجاڭنىڭ يېنىغا بوۋاق قىزىنى قۇچاقلاپ قېچىپ بارغانىكەن. مامۇت سىجاڭ يىغلاپ كېتىپ: - قەشقەردىن، تۇرپاندىن، قۇمۇل، ئاقسۇ، غۇلجىدىن بىرمۇ ماجۇڭيىڭدەك ئەسكىرىي باشلىق چىقمىدى. ئۇيغۇرلاردىن ياقۇببەگچىلىك، ئىسھاقبېكچىلىك، شېڭ شىسەي، ماجۇڭيىڭچىلىك ھەربىي بىلىمى بار ئادەم چىقمىدى. مەنمۇ غوجانىياز ھاجىمۇ بۇ ساھەدە يېتىلمىگەن. بىزدە غەزەپ، ئۆچمەنلىك، باتۇرلۇق يېتىلگەن. لېكىن ھەربىي بىلىم يوق. ئۆكەم، بالىرىڭلارنى ئەسكەر قىلىڭلار، ئۇلار مىللىتى ئېتىشىنى، ئۇرۇش قىلىشىنى، دۈشمەن يېڭىشىنى ئۈگەنسۇن. شۇنداق قىلىمىساق، بىز ھەممە يەردە، ھەرقاچان بوزەك! - دېگەننىكەن.

- ھەي سەپەر ئاخۇن، سەن مىللىتى ئېتىشىنى بىلمەسەن؟

- مەن ماخۇسەننىڭ ئەسكەرلىرىدىن ئون نەچچىنى ئۆلتۈرگەن.

- ئەسكەر بولغانىمۇ سەن؟

- ھەئە، يېڭىسارغا ئىسھاقبېك كەلگەندە، مەن ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ئۇلۇغچاتقا كەتكەن. 1937-يىلى ئىسھاقبېك لۈيدە ئەسكەر بولۇپ ماخۇسەن ئەسكەرلىرى بىلەن سوقۇشقان.

- بۇياققا قانداق قىلىپ چىقىپ قالدىڭ؟

- قېچىپ چىقتىم. شېڭ شىسەي ئىسھاقبېك لۈينى تارقىتىۋەتتى. ئىسھاقبېكنى غۇلجىغا يۆتكىدى. مەن مۇزداۋاندىن ئىسھاقبېكنى پاناھ تارتىپ بۇ يەرگە چىقتىم. ئۇ كىشى يوقكەن.

- قىزىڭ نەدە قالدى؟

- ئۆلۈپ كەتتى. دادام، ئاپام، ئىككى ئىنىم، بىر سىڭلىم، ئايالىم بىلەن چوڭ ئوغلۇم قىرغىندا ئۆلدى. ماجۇڭيىڭ باغرىمنى قان قىلدى. سەككىز جاننىڭ قىساسىنى دەپ بۇ يەرگە كەلدىم. بىرگە ئۇنىڭ جېنىنى ئالىمەن، سەكسەننىڭ جېنىنى ئالمىسام مەن ئەر ئەمەس!

- يارايىسەن سەپەر، ئىككىمىز ئوخشاشكەنمىز. مەنمۇ ساڭا ئوخشاش قىساس ئۈچۈن ياشاۋاتىمەن!

ئۇلار كەپىدە ئولتۇرۇپ، سالقىن تاغ شامىلىدا راھەتلىنىپ بېشىدىن ئۆتكەنلىرىنى بىر- بىرىگە سۆزلەپ

بېرىشتى. سۆزلىگەنسېرى ئۇلارنىڭ بىر- بىرىگە ھۆرمىتى، مېھرى ئاشتى. مانا ئۇلار ئايغا قاراپ ئولتۇرۇپ

بىر- بىرىنىڭ يىرىك قوللىرىنى تۇتۇپ قەسەم ئىچىشتى: «ھامىنى بىر ئۆلۈم. پەسلىك بىلەن ياشىغاندىن مەردلىك

بىلەن ئۆلگەن ئەلا. ياشقا زورلاپ دەرد تۆككەندىن غەزەپ بىلەن دۈشمىنىڭگە ئېتىلغىنىڭ ئەلا...»

سەپەر سەككىز يىل سەرگەردان بولۇپ، كۆرمىگىنى قالىمىغان ئادەم ئىكەن. ئۇنىڭ تارتقانلىرى

زىياۋۇدۇننىڭكىدىن نەچچە ھەسسە كۆپ، زىيانلىرىمۇ شۇنداق. ئۇنىڭ ئۈستىگە سەپەر دىن ۋە پەندە خېلىلا

بىلىملىك، تارىخ بىلەن ياخشى تونۇش ئادەم ئىدى. بىر ۋەقەنى سۆزلەشتىن بۇرۇن يىل، ئاي، كۈنلىرىنى تولۇقى

بىلەن دەيتتى. ئۇنىڭ چوقۇنىدىغان ئادىمى ئابدۇقادىر داموللا ئىدى. ئۇ ئىككى گەپنىڭ بىرىدە «داموللام

مۇنداق دېگەن» دەپ سۆزلەيتتى. ئۇ يەنە نۇرغۇن شېئىرلارنى يادقا بىلەتتى، بەش ۋاخ نامازنى قازا قىلمايتتى.

زىياۋۇدۇن ئۇنىڭغا ئەگىشىپ ناماز ئوقۇيدىغان بولۇۋالدى. بىر كۈنى ئۇلارغا مۇتائالى خەلىپىنىڭ خىزمەتكارى

قوش ئېغىزلىق ئوۋ مىلتىقىدىن بىرنى ئەكىلىپ بەردى. سەپەر نەدىن تاپتىكىن، بىردەمدىلا گۇڭگۈرت تېپىپ

كەلدى. ئۇنىڭغا كۈل ۋە بىرنەچچە مىڭ توننى ئارىلاشتۇرۇپ دورا قىلدى، قوغۇشۇننى ئېرىتىپ يەرگە قۇيۇپ ئوق ياسىدى،

تۆت تال قارىداپ كەتكەن جەزدىن پىستان ياسىدى...

ئۇنىڭ قولىدىن كەلمەيدىغان ئىش يوق. تونۇر ياساپ نان ياقىتى، ئۇچاق بېشىغا چىقىۋالسا بىردەمدىلا

ھەرخىل تائاملارنى قىلالايتتى. زىياۋۇدۇن ئوتۇن يېرىش، ئوت قالاشتىن باشقىغا يارىمايتتى. ئۇنىڭ ئۆيىدە قىلىپ

ئۆگەنگەن تۆشۈك ئىشلىرى سەپەرنىڭ ئالدىدا كۈلكىلىك بولۇپ قالدى. زىياۋۇدۇن سەپەرنى كۆرمىگەن بولسا ئۆزىنى

دۇنيادىكى ئەڭ بەختسىز ۋە جاپاكەش ئادەم ھېسابلىغان بولاتتى. مانا ئۇ ئۆزىدىنمۇ ئېشىپ چۈشىدىغان سەپەردەك

ئادەملەرنىڭ بارلىقىنى بىلدى. سەپەرگە سېلىشتۇرغاندا زىياۋۇدۇن ياغ ئىچىدىكى بۆرەك ئىدى. ئۇنىڭ يالغۇز

قەشقەردىن غۇلجىغىچە پىيادە مېڭىپ تارتقان جەبرىسىلا زىياۋۇدۇننىڭ بىر تۆمۈر تارتقان جەبرىسىدىن ئېشىپ

چۈشەتتى. بىچارە سەپەر ھازىرمۇ يالاڭ ئاياغ يۈرەتتى، ئۇنىڭ تاپىنى گايىتىنىڭ ئايالىنىڭكىدىنمۇ قاتتىق ۋە قېلىن

ئىدى. ئۇ ھېكايە سۆزلىگەندە:

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- مۇزاتتىن يالاڭ ئاياغ ئاشتىم، بىر ھەپتە چۆپتىن باشقا ھېچنەمە يېمىدىم، بىر ئاي تاغ ئۆڭكۈرلىرىدە

ياتتىم... - دەيتتى.

ئۇنىڭ ھەربىر سۆزى بىر ھېكايىنىڭ ماۋزۇسى ئىدى.

- تاغ كەپتىرى كاۋىپى بەلەن. قالسىلا، تېرەك بېشىغا ئىككىسى قوندى، - دېدى ئۇ گۆشسىز ئۆستىخان

كۆكرىكىگە قوش ئېغىزلىق مىلتىقنىڭ پايىنىكىنى تىرەپ ئوڭدا يېتىپ، - ھېلى ئىككىسى يەرگە چۈشكەن. مىلتىق

گۈم قىلىپ ئېتىلدى، ئىككى كەپتەر يەرگە پۇلاڭلاپ چۈشتى.

ئۇلار كەچتە كەپتەر كاۋىپى بىلەن ئوزۇقلاندى. مانا ئۇ نېمە بىلەن ياسىدىكى بىر راۋاپ ياسىۋېلىپ چالغىلى

تۇرىۋىدى، زىياۋۇدۇن ئولتۇراقلايدى. ئۇ تۇۋاقنى داپ قىلىپ ئۇنىڭ راۋابىغا تەڭكەش قىلدى. سەپەر مۇڭلۇق

ئاۋازى بىلەن راۋابقا تەڭكەش قىلىپ قەشقەر ناخشىلىرىنى ئېيتىشقا باشلىدى:

ئاتاسى بار، ئاناسى بار،

تاۋاردىن ئەتىۋار باللا.

ئاتاسى يوق، ئاناسى يوق،

كۈچىدا خارۇ - زار باللا...

ئۇنىڭ ناخشىسى يۈرەكنى ئېزەتتى. ئۇ قوغۇنلۇقتا ئىشلەۋېتىپمۇ، شاخ چاتاۋېتىپمۇ، يېرىم پارچە كىگىز

سېلىنغان كەپە ئىچىدە كەچقۇرۇنلۇنلىرى بولىدىغان سوغۇقتا تىترەۋېتىپمۇ بۇ خىل مۇڭلۇق، دەردمەن ناخشىسىنى

توختىماي ئېيتاتتى. ئۇ خۇددى ناخشىسى بىلەن زامان ئۈستىدىن شىكايەت قىلاتتى. ئىچ - ئىچىگە پاتمايۋاتقان

ئەلەملىرىنى، تارتقۇلۇقلىرىنى خەلقىگە توختىماي سۆزلەيتتى.

- سەپەر نەچچىدە سەن؟

- قىرىق ئىككى.

- مەن قىرىق ئۈچ.

- قارا، ئىككىمىز راسا كۈچكە تولغان چېغىمىزدا بوۋاي بولدۇق.

- ياق، بوۋاي بولغاندا كۈچكە تولدۇق.

- ھا - ھا - ھا...

- ھى - ھى - ھى...

- كۈلۈشنى ئۇنتۇمايتىمىز - ھە؟

- دۇنيادا مەندىنمۇ دەردى كۆپ ئادەم بارمىدۇ؟ دەپتىم، سەن يېڭىپ چىقتىڭ.

- مەندىنمۇ ئېشىپ چۈشىدىغىنى بارمىدۇ؟

- چىقىدۇ جۇمۇ سەپەر. دۇنيادا دەردمەنلەر تولىكەن. بىز ھەرھالدا تۈرمىدە ئەمەس. مەن تۈرمىدە ياتقان.

قېچىپ يۈرۈش تۈرمىدە ياتقاندىن راھەت. چۇسا، بۈرگە تالىمايدۇ، كۈننىڭ سېرىقىغا قانسەن، غەم - قايغۇلاردىن

خېلىلا خالىي بولسەن. تۈرمىدە سېسىقچىلىق، پاسكىنچىلىق، ئاچارچىلىق سېنى ئەجىللىكتىن بۇرۇن ئۆلتۈرىدۇ.

گۇناھىڭ بولسا مەيلى دەيتتىڭ، ياتقۇدەك گۇناھىڭ يوق، ھالال ياشىدىڭ، ھاراملار كىرمەي سەن كىرىپ قالساڭ

ئەلەم بولىدىكەن.

- بۇ دۇنيا شۇنداقكەن. گۇناھسىزلار قىرىلىدىكەن، قىيىلىدىكەن. ھەممىلا ھۆكۈمەت ئوخشاشلا پۇقرانى

يۈنۈيدىكەن. سابىت داموللام ئىسلام ھۆكۈمىتى قۇرۇۋىدى، خۇش بولۇپ ئەمدى بۇ دۇنيادا جەننەت كۆرىدىغان

بولدۇق دېسەك، نەدىكىنى؟ ئۇ باشلىغان ئۇرۇشنىڭ سېلىقى ماشاۋۇۋۇنىڭكىدىن ئېشىپ كەتتى. ئېشەك بىلەن

ئوتانچىلىق قىلىپ جان ئەتتۇق. شۇ ئېشەكنى ھاشارغا تۇتۇپ بەردۇق. سېلىق دەستىدىن مۈكچىيىپ، كاپىر

بولسىمۇ سېلىقى يوق ھۆكۈمەت كەلسەكەن دەپ تىلىدۇق.

- نامراتلارنى كۆزلەيدىغان ھۆكۈمەتمۇ بولارمۇ زادى؟

- سوۋېت شۇنداقمىشقۇ؟

- ئۇنداق بولسا ئادەملەر نېمىشقا بۇ يەرگە قېچىپ كېلىدۇ؟

- بايلار قېچىپ كەلگەنمىشيا؟

- نەدىكىنى، تولىسى يالاڭتۆشلەر.

تاغ سۈيى شارقىراپ ئاقماقتا. ئۇلار يۇمشاق چىمدىن قىلىنغان ياستۇقلىرىغا باشلىرىنى قويۇپ ئوچۇق دالدا

ئاسمانغا قاراپ يېتىپ مۇڭداشماقتا. ئۇلارنىڭ تەقدىرى، ئارزۇسى ۋە كەچۈرمىشلىرى ئوخشاش. ئۇلار يارالغىنىدىن

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئەركىنلىكنى ھېسداشلىق ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن قان تۆكۈش كېرەك!!!

تارتىپ ئاشۇ قاۋۇل بىلەن باشقا ھېچنىمىگە تايانمىغان. نامراتلىق ئىچىدىن بەخت ۋە خۇشاللىق ئىزدىگەن. نە بايلىق، نە مەنسەپ، نە چوڭ پايدا تەمەسسە بولمىغان. يارىلىپ قالغاچقا ھاياتلىق ئۈچۈن تىرىشىپ ھالال يول ئىزدىگەن پاكىز قەلب ئىگىلىرى. سۆيۈملۈك بالىلىرىغا بەخت ئىزدەش دۇنيادىكى ئاتا-ئانىلارنىڭ بۇرچى. ئۇلار شۇ بۇرچنى ئادا قىلىش ئۈچۈن ھاياتنىڭ مۈشكۈل يولىنى تاللىۋالغانلار. لېكىن زامان ھۆكۈمرانلىرى ئۇلارغا يولدا مېڭىشقىمۇ يول بەرمەيۋاتىدۇ. زامان نېمانچە رەھىمسىز - ھە؟

يۇلتۇزلار تىنىق ئاسماننى بېزىگەن. ئەنە ئاۋرال تېغى ئۈستىدە تولۇن ئاي پەيدا بولدى. خۇدايىم بەندىلىرىنى دەپ بۇ مۆجىزاتلىرىنى، ئوتلۇق قويىشنى ياراتقان. لېكىن ئىنسانلار ئۇلاردىن تەڭ بەھرىمەن بولۇشنىڭ ئورنىغا ئۇنى ئۆزىنىڭ قىلىۋېلىش ئۈچۈن باشقىلارنى ئۆلتۈرمەكتە، سولماقتا، قىينىماقتا. سەپەر ھېچنەرسىنى ئويلىمىسا كېرەك. مانا ئۇنىڭ خورىكى باشلاندى. لېكىن زىياۋۇدۇن زادىلا ئوخلىيالمىدى؛ ئۇنىڭ يۇلتۇزلىرى نەدە؟ ئۈچ ئوغلى، بولۇپمۇ سۆيۈملۈك ئوغلى نۇرى ھازىر نەدە؟ ئۇنىڭ پېيىگە چۈشكەن ئەسكەرلەرنى ئىلاھىم يەر يۇتقاي. بەرا بىلەن دەرا مەيلى كىشىنىڭ ئۆيىدە مالاي بولسىمۇ خەۋپتىن خالىي. كىچىك قىزى ئەتىۋارلىق. ئۇنىڭ دادىسىدىن قالغان چوڭ قورۇ - جاي، قويۇق ئورمانلىق بېغى، باغقا زور ئۈمىد بىلەن قىچىسى پىششىقا ئاز قالدى. شورىلار تازا ئېتىلىمىگەن، موزاي - تايىنچىلار باغقا توشقانمىدۇ؟ بۇغدىيى تېخى گەجگە سۈيى بىلەن، بۇيىسىمۇ ئوتالمىغان. بەرا بىلەن دەرا ھۆددىسىدىن چىقالارمۇ؟ غول ئېرىقنىڭ ياقىسىدىكى ياۋا بېدا ئارلاش چۈچۈك ئوت كەم بولسا بەش باغ چىقاتتى. خەق ئات باغلاپ تۈگەتكەنمىدۇر؟ ...

ئۇ بالىسىنى، بىساتىنى ھەتتا ئىگىسىز قالغان سەككىز مىكيان، قىزىل خورىزى، ئالا قانچۇقى، دالىنىغا ئۇۋا سالغان قارىلغاچلار ۋە قىزىل گۈل ئارىسىغا ئۇۋا سالغان بۇلبۇل بالىلىرىنىڭ بىخەتەرلىكى... ھەممىلا ئىشنى، ئۆزىدىن پاناھ تىلەيدىغان ھەممىلا نېمىنى بىر - بىرلەپ ئەسلەپ چىقتى. ياق، ئۇ بۇ دۇنيانى ئوڭايلا تاشلاپ كەتمەيدۇ. ئۇنىڭ ھاياتى نۇرغۇن جان ئىگىلىرىگە چېتىلغان. ئۇلارنى ئائىمىد قويۇش ئۇنىڭ ئۈچۈن جىنايەت. مەيلى قاچسۇن، مۆكۈنسۇن، ئۇ ھايات تۇرىشى كېرەك...

سالقىن تاغ شامىلى ئۇنىڭ ئۇخلىتىپ قويدى. ئۇ سەھەر تۇردى. سەپەر ئاللىقاچان ئېدىرلىققا چىقىپ بۇيا يۇلماقتا ئىدى. ئۇ قوغۇنغا كۆمۈش ئۈچۈن چۈچۈكبۇيا ئەمەس، ياۋا بۇيا يىغماقتا ئىدى.

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

چۇلۇقاي غولى يازدا ئىلى بايلىرىنىڭ سەيلە - تاماشا قىلىدىغان جايى. مانا بۇيەرنىڭ شېرىن مېۋىلىرى
پىشىدىغان چاغ يېتىپ كەلدى. باغلاردىن كېچىلىرى دۇتار - تەمبۇر، ناخشا ئاۋازى ئۈزۈلمەي كېلىپ تۇرىدۇ.
ھېكمەت غوجامنىڭ بېغى بۇنداق ياز كۈنلىرىدە ھەر كۈنى دېگۈدەك قىزىپ كېتىدۇ. سۈيۈلۈۋاتقان قوي،
توشۇلۇۋاتقان قىمىز، مېۋە - چېۋە، ناخشا، كۈلكە ۋە مۇڭلۇق ساز كىشىگە دۇنيادا غەم - قايغۇ يوق ئىكەن دېگەن
تەسراتنى ھەدىيە قىلىدۇ. ھەرقانداق غەملىك دىللاردىمۇ ياز كۈنلىرىدە ھايات شادلىقى پەيدا بولىدۇ.
- پاي، بەلەن يەركەن جۇمۇ بۇ! - دېدى سەپەر كېچىدە ئىلى ناخشىلىرىنى ئاڭلاپ يېتىپ، - تەمبۇر دېگەن
بۇ يەرنىڭ بۇلبۇلى بىلەن ئوخشاشكەن جۇما. ناخشا ئاڭلاپ يېتىپ ئۆيلەنگۈم كېلىۋاتىدۇ، ئۆيلەنسەم يەنە بالا
تاپمەن. يەنە قىرىق يىل ياشىسام بالىلىرىمۇ ئوتتۇز ياشقا كىرىدۇ، نەۋرە كۆرەلەيمەن تېخى.
- نەۋرە؟ مېنىڭ ئوغلۇم نۇرى يىگىرمە ياشقا ماڭدى. مەن بۇ يېشىمدا تازا بويىنى كۆپكەن يىگىت ئىدىم.
- خوتۇن كۆرمىگىلى نەچچە يىل بولدى؟
- ئۇزۇن بولدى...
- ماڭا توققۇز يىل بولدى. خوتۇن خەقنىڭ قولىنى تۇتۇپ باقمىدىم.
- مەن ئۇنتۇپلا كەتتىم.
- سەن ئۇنتۇغان بىلەن ئاۋۇ نېمەڭ ئۇنتۇيالىمايدۇ. تۆنۈگۈن ئەتىگەن چېتىڭغا كۆزۈم چۈشۈپ قالدى...
- ساراڭ قاشقالىق، شۇنىڭغىمۇ قارامسەن؟
- مەن قالىمىسام ئۇ نېمەڭ قالايدىكەن. تۆنۈگۈن ئاۋۇ يەرگە دىۋانە ئېشىكىنى باغلاپ قويماپتىكەن، مادىكەن،
... ھەي...
- بىز تارانچىلار ئېشەكنى مىنەيمىزۇ، خوتۇن قىلارمىزمۇ؟ كاپىر قاشقالىق، ئەسكى خۇيۇڭ باركەنغۇ ھۇي؟
- تارانچىلار قىلمايدا؟
- ئۇ ئىشنى قىلمايدۇ. دىۋانلىك قىلمايدۇ، خوتۇن قويۇۋەتمەيدۇ.
- بىزنىڭ قەشقەردە قىلدۇ جۇما.
- سېنى ئۆيلەپ قويىمىساق بولمىغۇدەك. تارتىشىدىغان ھېچنېمەڭ يوقكەن، ئۆيلەن، بالا تاپ. مەن ساڭا ئون

خويەر بېرەي، ھەققىنى تاپقاندا بەر، ۋەسۋەسىچىلىك ئۆتۈپ كەتسە بىزنىڭ مەھەللىگە كېتەيلى. بىزنىڭ مەھەللىنى تۆنۈگۈن دۆڭدە ئولتۇرۇپ كۆرسەتتىمۇ، ئاۋۇ قارا - قۇرۇم كۆرۈنگەن تاغنىڭ ئاستىدا.

- بەلەن گەپ قىلدىڭ. سوقۇش بولۇپ قالسا جەڭگە كىرىمەن. سوقۇش كۈنچىقىشتىمۇ، كۈنپىتىشتىمۇ بولۇۋاتقۇدەك. بۇ يەرگىمۇ كېلىدۇ جۇما. بالاڭنى قوراللىق ئەزىمەتلەرنىڭ ئارىسىدا دېدىڭما. مەن شۇلارغا قېتىلىۋالسام بولاتتى.

- مەنىمۇ قېتىلىمەن. ئۆز قولۇم بىلەن بىر نەچچىسىنى دوزاخقا ئۇزاتىمىسام پۇخادىن چىمايمەن. ماڭا مەرگەنلىكنى ئۆگىتىپ قويە، ھە راست، تاغقا چىقىپ بىر - ئىككى كۈن ئوۋ ئوۋلاپ كەلمەيمىزمۇ؟
- خەلىپىتىمگە دەپ كۆرۈلى جۇما.

- خەلىپىتىم شۇ تۇرقىدا غوجامنىڭ بېغىدا بار. شەھەر بايلىرى تۈگەل چىققان ئوخشايدۇ. تۆنۈگۈن ئوتۇن يارغىلى باردىم. ھېكمىبەگ غوجام، مۇتائالى خەلىپىتىم، ئەنۋەر مۇسابايوف، سالىجانباي، روزى تەمبۇرلەرنى كۆردۈم، قالغانلىرىنى تونۇيالمىدىم. ئۇندەك كالا سكا، خادىك بىلەن چىقىپتۇ!
- بېرىپ كۆرۈپ كەلمەيلىما؟

- يۈر، ئاستا قورۇق ئاتلاپ بارىمىز. يىراقتىن كۆرۈپ پەيزى قىلىمىز.
يالاڭ ئاياغ، قاۋۇل گەۋدىلىك ئىككى ئەر باغدىن چىقىپ ناخشا ئاڭلانغان تەرەپكە قاراپ بالىلاردەك يۈگۈرۈشۈپ كېتىشتى.

ئۇلار چىتالانغان قورۇق تامنىڭ سۈڭۈچىدىن ئۆمىلىشىپ باغقا كىردى ۋە ئۆرۈكلەرنىڭ ئارىسى بىلەن ئۆمىلىشىپ مېڭىپ گازۋاي لامپىلار يورۇقىدا ئويۇن - تاماشا بولۇۋاتقان يەرگە قاراپ تۇردى.

قېقىزىل گىلەملەر ئۈستىگە كۆرپىلەر سېلىنغان، مامۇق ياستۇقلارغا يۆلىنىپ ئولتۇرۇشقان شەھەر بايلىرىنىڭ ئالدىدىكى ئاپئاق داستىخان پاقالان گۆشلىرى، كاۋاپلار، قاتلىما، پېتىر توقاچ، قايماق، ھەسەل ۋە مېۋە - چېۋىلەر بىلەن تولغان. مېھمانلارنىڭ يۈزلىرى يالتىراپ، كۆزلىرى چاقناپ، يىپەك كۆڭلەكلىرىنىڭ ياقىلىرى ئېچىۋېتىلگەن. ئۇلارنىڭ قوللىرىدا ئالتۇن ئۈزۈكلەر، بىلەكلىرىدە سائەت، پۇتلىرىغا كىيگەن پايپاقلىرىمۇ يالتىراپ تۇراتتى. ئۇلارنىڭ ئارىسىدا يالاڭ ئاياغ، جۈدەڭگۈ، كىيىملىرى جۇل - جۇل ياكى ياماق چۈشكەن بىر مۇ ئادەم يوق.

تەمبۇرچى بىلەن دۇتارچى قارىمۇ قارشى ئولتۇرۇۋېلىپ باشلىرىنى ساڭگىلىتىپ ساز چالماقتا. باشقىلار «مۇڭ» ئالماقتا ئىدى. سەپەرنىڭ نەزىرىدە بۇ ئادەملەر «مۇڭ»نىڭ نېپىسلىكىنى بىلمەيتتى. مۇڭ تۇرمۇشتىن كېلىدۇ-دە. ئۇلارنىڭ قەلبىدە جاراھەت يوق، قوللىرىدا قاداق يوق، يۈرىكىدە قىساس ئوتى يوق. بۇ خىل ئادەملەر «مۇڭ»نى سىرتتىن ئىزدەيدۇ. لېكىن مۇنۇ ئۆمىلەپ كەلگەنلەرنىڭ يۈرىكى «مۇڭ» بىلەن تولغان. مانا سەپەرنىڭ يۈرىكى پارتىلىماقچى. ئۇ ئۆپكىدەپ يىغلاشقا باشلىۋىدى، زىياۋۇدۇن ئۇنىڭ ئاغزىنى ئالقىنى بىلەن توسۇۋالدى:

- غىڭشىما، بىلىپ قالسا سەت بولىدۇ!

- ئىچىمگە ئوت ياقتى بۇ تەمبۇر دېگىنىڭ!

مانا ساز توختىدى. ئاق رەڭلىك يىپەك كۆڭلەك كىيگەن، يەڭلىرىنى تۈرۈۋالغان، چاچ قويۇپ بېشىغا يېشىل گۈللۈك دۇخاۋا بۆك كىيگەن، قارا بۇرۇت، چىرايلىق بىرى سۆز ئالدى:

- بۇ ناخشىلارنى خەلقىمىزنىڭ بېشىغا كەلگەن زۇلۇم پەيدا قىلغان. شۇنىڭ ئۈچۈن تەسىرلىك، راستىمۇ

روزىمىكا؟

- شۇنداق ئەپەندىم، دەرد-ئەلەم بولمىسا ناخشىمۇ بولمايدۇ.

- مۇقاملارمۇ شۇنداقكەن، خەلقنىڭ كۆز يېشى مۇقام بولغان چېغى.

- دېمىسىمۇ ئادەم كۈلىدىغان بىرمۇ گەپ يوق-ھە؟

- زۇلۇم كۆپەيگەنسېرى ناخشا كۈچىيىدىكەن، غوجامۇ مۇڭلىنىپ، بېشى چۈشۈپ تىگىشىدى. غوجامنىڭ

نېمە دەردى باركىنتاڭ؟

- لەۋەي، خۇرجاننىڭ غېمى مېنىڭ غېمىم ئەمەسمۇ؟ كۈندە قانچە ئادەم تۇتۇلۇۋاتىدۇ، قانچە ئادەم

ئۆلتۈرۈلۈۋاتىدۇ؟ كىم بىلىدۇ، بىز ئەتىلا تۇتۇلىمىزمۇ تېخى، بۇلار غەم بولماي خۇشاللىقمۇ ئۇكام؟

- غېمى يوق ئادەم بولمايدۇ-ھە غوجام. ئەگەر پۇلى بارنىڭ غېمى بولمىسا، مۇنۇ ئەنۋەر ئەپەندىمىنىڭ غېمى

بولمىسا بولاتتى. مانا قاراڭلار، بۇ كىشى ھەممىدىن مۇڭلۇق.

- شېڭ شىسەي ھەممىلا ئادەمنى يۈرەكئالدى قىلىۋەتتى، مىدىر قىلغۇدەك يەر قالمايدى. نەگىلا قارىساڭ

ساقچى، نەگىلا بارساڭ پايلاقچى!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

- بايقاڭلار، بۇ يەردىمۇ پايلاقچى بولۇپ قالمىسۇن يەنە. مەشرەپ - ئۆلتۈرۈشلارنىمۇ تەشكىلات دەيدىغان

بولۇۋالدى بۇ ھۆكۈمەت. يە مانا ئەمەس دەپ بىر تەشكىلات پەيدا بولمىدى.

- گەپ ساتالايدىغان كۆپ، مىلتىق ئاتالايدىغانلار ئاز. نىلقا - ئۇلاستايدا پاتىخ نوغاي، غېنى باتۇر، ئەكبەر

باتۇرلار قوللىرىغا قورال ئاپتەك.

- ھېلىقى گىمنازىيىنىڭ نۇرى دېگەن ئوقۇغۇچىسى قالتىسكەن دېيىشىدۇ. ئۇ ھازىر ئۇلاستايدىكىلەرنىڭ

باشلىقى بولۇپ قاپتەك!

- رەخمىجان بىلەن ئەنۋەر ئەپەندىم ئۇنى تازا بىلىدۇ. قولىدىن ئىش كېلىدىغان بالا - ھە، ئەنۋەر ئەپەندىم؟

- تولا ياخشى. ئاشۇنداق يىگىتتىن يۈزى بولسىدى، شېڭ شىسەي ئوڭايلا غۇلاتتى.

- ھازىر ئۇلارنىڭ ئادەملىرى كۆپىيىپ يۈزگە يېتىپتەك!

- ئۇلارغا قورال سېتىۋېلىشقا پۇل ياردەم قىلمىساق بولمىدى.

- ئەنۋەر ئەپەندىم ئون مىڭ قوي ئاتاپ قويدى، مەنمۇ بەش يۈز مىڭ دوللار ئاتىدىم.

- ياشاپ كېتىڭ رەخمىجان ئەپەندىم. ئۇنداق بولسا مەنمۇ يۈز مىڭ سوم ئاتىدىم.

- ئەتراپنى چارلاپ كېلىڭلار، بالاغا قالمايلى يەنە!

- لەۋەي، شۇنداق قىلىڭلار، ئاستاراق گەپ قىلايلى...

تۆت - بەش ئادەم چارلاشقا قوپۇۋىدى، زىياۋۇدۇن بىلەن سەپەر ئېرىققا چۈشۈپ ئۆمىلەپ قاچتى.

- مەن بايلارغا ئۆچلۈك قىلاتتىم. مۇنۇ بايلار بولىدىكەن جۇما!

- مەن سەكسەن خەت يېزىمنى ئاتىدىم! - دېدى بالىسى توغرىسىدىكى مەدھىيە بىلەن جانلىنىپ، ئاتىلىق

غۇرۇرى قاينىغان زىياۋۇدۇن ھاياجان بىلەن، - سەنچۇ، سەن نېمەڭنى ئاتىدىڭ ھەي قاشقالىق!

- جاننى ئاتىدىم، ئىسسىق جاننى ئاتىدىم.

- مىلتىق ئېتىشنى ئۆگەت. قوغۇن پىشسا سېتىپ مىلتىق ئالايلى. قېچىۋەرگەن بىلەن بولىمىدەكەن.

ئىككىمىز قوراللىنىپ ئىككىدىن تۆت ئەسكەر ئۆلتۈرسەكمۇ ھېساب.

- نېمە دەيدۇ، ئۇندىن يىگىرمىنى، ياق، ئەللىكتىن يۈزنى ئۆلتۈرەيلى. بىرىمىز يۈزگە تېتايلى بۇ قانخور

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!

ئەركىنلىكنى ھېسداشلىق ئارقىلىق قولغا كەلتۈرگىلى بولمايدۇ، ئۇنىڭ ئۈچۈن قان تۆكۈش كېرەك!!!

ھۆكۈمەتنىڭ!

ھۆرلۈك ئۈچۈن كۆرەش قىلىش ئاللاھنىڭ ئىشى ئەمەس بەلكى قۇلنىڭ ئىشى!!!